HVGONIS GROTII DE IVRE BELLI AC PACIS LIBRI TRES

Hugo Grotius, Joannes Fredericus Gronovius, ...

1817
ARTES VERITAS SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

Digitized by Google

.A
177
v.

Digitized by Google

HUGO GROTIUS,
Reginæ Regniqne Suedici Consiliarius eorundemque ad Regem Christianissimum Legatus ordinarius, quondam Syndicus Roterodamensis, ejusdemque Urbis in Conventu Ordinum Hollandiæ et Westfrisiæ Delegatus.

W. d. Broen sc.

Digitized by Google

Digitized by Google

HVGONIS GROTII
DE IVRE
BELLI AC PACIS
LIBRI TRES,

Cum adnotationibus selectis

IOANN. FRID. GRONOVII,

& auctioribus

IOANNIS BARBEYRACII.

Accedit H. GROTII

Dissertatio de *MARI LIBERO*;

Et Libellus singularis

De AEQVITATE, INDVLGENTIA, & FACILITATE.

Edidit atque præfatus est

MEINARDVS TYDEMAN.

TOMVS PRIOR.

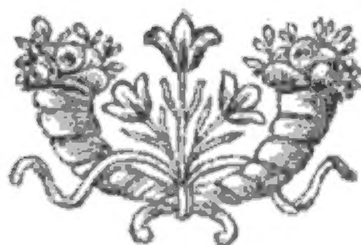

TRAIECTI ad RHENVM.
Ex officina IOANNIS a SCHOONHOVEN & Soc.
CIϽ IϽ CC LXXIII.

Digitized by Google

JX
2093
.A1
1773
v.1

HVGONIS GROTII
DE IVRE
BELLI AC PACIS
LIBRI TRES,

Cum adnotationibus selectis

IOANN. FRID. GRONOVII,

& auctioribus

IOANNIS BARBEYRACII.

Accedit H. GROTII

Dissertatio de MARI LIBERO;

Et Libellus singularis

De AEQVITATE, INDVLGENTIA, & FACILITATE.

Edidit atque præfatus est

MEINARDVS TYDEMAN.

TOMVS PRIOR.

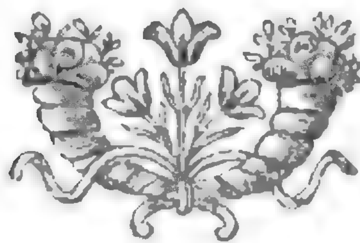

TRAIECTI ad RHENVM.

Ex officina IOANNIS a SCHOONHOVEN & Soc.

CIↃ IↃ CC LXXIII.

GVLIELMO V.

ARAVSIONIS ET NASSAVIAE PRINCIPI, REL.

BELGICAE FOEDERATAE GVBERNATORI HEREDITARIO, IMPERATORI TERRA MARIQVE SVMMO,

S. P. D.

MEINARDVS TYDEMAN.

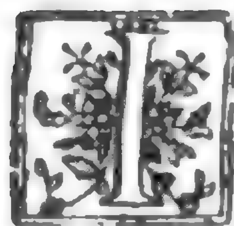*llud equidem*, SERENISSIME PRINCEPS, *impense mihi gratulor, atque in eo præcipuam felicitatis meæ partem mihi positam esse duco, per repetitam toties editionem operis* GROTIANI *tandem illud iterum opera mea evenire, quod ab ipsa libri nativitate factum oportuerat, ut non alii quam primario de gente* NASSAVICA PRINCIPI *dedicetur. Is enim est* HVGO GROTIVS, *vir sine exemplo summus, ut nullo cive Belgica, majori jure, post* TE, *ceterosque incomparabiles ex* TVA *gente heroas glorietur, quam hoc ipso. Nullum, post divinum illum* GVLIELMVM PRIMVM, *incolam; —*

nullius, *post* AVRIACORVM, *monumentum* — *urbs* Delfensis; *nullum*, *post illud belli fulmen*, MAVRITIVM, *alumnum* — *Academia* Leidensis; *utraque neque nunc effœta maximorum virorum mater; priore loco nominatura, nullo magis se jactatura est, quam hoc ipso. Dum itaque soli sunt* AVRIACI, *qui, nominis celebritate, nostrates inter*, GROTIO *præferri possint, hi certe in illius gloriæ partem, quam hoc suo labore retulit, merito vocandi fuisse videbantur. At si materiam operis spectes, adeo manifesta dedicationis* AVRIACO *faciendæ ratio patet, ut editor Belga nullus heic dubius hærere debuerit. Etenim, cui tandem, quæ de Belli Pacisque Iure differuntur, obferenda sunt, quam huic, qui & summam habet in bello potestatem imperandi; &, in pace, auctoritatem suadendi; atque idem juris adeo religiosus est cultor, ut sibi primam semper in omnibus pietatis atque justitiæ curam habendam existimet? Neque vero jejuna, aut mere scholastica, de maximi momenti rebus umbratici hominis disputatio est, quam* TIBI, SERENISSIME PRINCEPS, *inscribo: sed talis exemplum operis, quale omnes uno ore sapientes exsistere posse negaverant, quo nempe disciplina gravissima simul & inchoata fuit & absoluta:—quod, uti Magnus Alexander Home-*

ri

ri carmina, multo majore cum fructu Maximus ille GUSTAVUS ADOLPHUS *ubique secum habuit, atque continue lectitavit: — quod ipse, jam a teneris, amare, in sinu gestare, ac tantum non ediscere adsuefactus es. Quod si ergo quam plurimi (atque utinam minus hoc vere fieret!), operum, quæ* TIBI *vel aliis inscribunt, tenuitatem & exilitatem excusare necesse habent, tanto mihi majores spiritus sumere licebit, donum* TIBI *non modo gratum, sed & altissimo, quem occupas, loco dignum obferenti. Quem enim librum serena fronte Latinum* LVDOVICVS XIII., *Imperator* LEOPOLDVS, *&, cujus exemplo gubernas, Rex* GVLIELMVS III.*; Franco-Gallicum vero* LVDOVICVS XIIII., *Galliæ, & invictus* GEORGIVS I., *Britanniæ Rex, Proavus* TVVS, *susceperunt, — illum* TV *quoque fastigio* TVO *non inferiorem esse judicabis. Idque tanto minus mihi metuendum esse video, quanto certius est,* TE *magni* GROTII *præcepta, quæ naturæ sunt ipsiusque* DEI O.M. *leges, ante oculos atque in animo semper habere. Faxit* DEVS, *ut diu lætus intersis populo Belgico, diu mentem divini humanique juris intelligentem, quæque semper cogitet, lectam se ministram ad tuendos homines liberos, populum Deo carissimum, cujus amorem sibi summam superstiti laudem censebat, qui tam insi-*

gniter illum sibi devinxerat, SERENISSIMVS PARENS TVVS, *ostendas; virtutem vero bellicam, jurisque & artis belli, quæ in* TE *est, scientiam ipsis monstrandi factis occasionem* TIBI *det numquam! Ita vale*, SERENISSIME PRINCEPS, *multosque* TVI *similes filios nepotesque Belgis, serus in cœlum rediens, post* TE *relinque!*

LE

LECTORI

S. P. D.

MEINARDVS TYDEMAN.

Ecce, Lector, repetitam post multas alias editionem operis Grotiani de Belli Pacisque Iure, cujus libri præstantiam, etiamsi pauciora docerent argumenta alia, satis hæc ipsa probaret editionum multiplicatio. De hac vero nova priusquam judices, hæc pauca benevolo legas animo.

Duodequadraginta sunt anni, cum ex altera IOANNIS BARBEYRACII recensione prodiit hoc opus; cujus editionis exemplis distractis, & repetendæ jure ad Schonovium devoluto, necesse fuit, denuo copiam ejusdem fieri. Neque tamen absque omni innovatione repetenda visa fuit editio Barbeyracii, quamquam ceteroqui malim, hanc Barbeyracianam tertiam, quam meam haberi. Quippe

I. Nova adnotationum Viri præstantissimi facta fuit accessio, quæ prima dos est, qua se commendet hæc ἔκδοσις. Etenim a peritissimo Wetstenio, librario Leidensi, cum Schonovio communicatum editionis ultimæ fuit exemplum; cui curæ tertiæ Barbeyracii in margine erant additæ. Notationes itaque perspicacissimi illius editoris priores ac posterio-

 rio-

Digitized by Google

ri litteratores, aut philosophi, aut Theologi, interpretationem operis Grotiani sibi vindicarent, homines juris non adeo peritos passim in intelligendo atque illustrando Grotio, ipsoque adeo jure publico gentium, aberrasse, vel conamina sua ad umbilicum haut perduxisse, quod & Boeclero evenisse novimus (*c*). Melius itaque de Gronovii doctrina mereri debuissent superstites, atque posteri, neque, post ejus mortem, Anno primum æræ vulgaris CIↃIↃCLXXX., & sæpissime deinceps, extemporales illas adnotationes (*d*), ex paraphrasi, ut opinor, academica ab auditoribus exceptas excerptasque, àbsque ullo delectu, in vulgus edere. Recte proin atque ex officio nobis fecisse videmur, illas tantum retinentes, quibus vel aliquid eruditionis Gronovianæ contineretur, vel Scriptorum, a Grotio laudatorum, exponerentur loca, vel specimen aliquod uberioris, neque multam tamen frugem ferentis, commentationis Tibi exhiberetur.

III. Sic, spatium amplius nacti, paucioribus hæc editio chartis, quam prior, constare potuisset: nisi satius usibusque tuis gratius fore censuissemus, eadem libri mole retenta, tuis simul oculis, adeo minu-

„ versiones adjecit; nescio equidem Parente meo publicatæ fuerunt."

(*c*) Vid., de Boecleri commentatione in Grotium, Christ. Thomasii Historia Iuris Natur. C. 6. §. 5. p. 71-73., Io. Barbeyracii præfatio ad Grotium Franco. Gall. p. x. sq., & Meisteri Biblioth. Iur. Nat. & Gent. P. I. p. 204.

(*d*) Ejusmodi merito visæ sunt Morhovio l. c. & Stollio. vid. Meister l. c. p. 208. Add. Hubner *Essai sur l'Hist. du Droit Nat.* Tom. II. p. 23.

nuto litterarum genere, quali prior excusa fuerat editio, facile defatigandis, consulere: quapropter majore, quam ante, litterarum typo contextum operis exprimi curavimus.

IV. Neque vero solæ sunt, quibus aliquid detractum est, GRONOVII notæ: operam enim *Indici* quoque *Rerum præcipuarum, ac verborum, quæ in opere continentur*, similem impendere, necesse visum est. Tot ille ambagibus, atque ejusdem rei repetitionibus plane superfluis (*e*) oneratus erat, ut ferri non posset: tantoque minus opus esse credidi amplissimo rerum quarumvis in hoc opere obviarum Indice, quanto & minus plerumque tuto ex Indicibus sapientiæ species hauritur, & certius est, Grotium saltem ab illo non satis intellectum iri, qui non totum perlegerit. Hinc optimum mihi visum Auctoris ipsius exemplum est, atque ad illam maxime simplicitatem primævam revocatus est Index, quam prima habuit editio libri, ab ipso Grotio curata, Parisiis, anno superioris sæculi XXV., charta quadruplici.

V. De Notulis subitaneis, quas hic illic addidi, litteris M. T. signatis, tanti vix est, ut aliquid moneam; nisi quod ex his meas in Grotium prælectiones, quas hac in Academia quotannis habere soleo, dijudicari nolim. Etenim tot ac tam ampli prostant doctissimorum hominum in hoc opus commentarii, ut sperare vix audeas, lectum iri, si quid de-

(*e*) Vid., ex. gr., priorum editionum Index, in voce *Obses*, & *Obsides*: *Poena*: *Servus*: *Socii*: *Species*: *Vasallus*, cet.

denuo velis, in illud, uberius adnotare. Quod si tamen vel lectoribus, vel auditoribus, exponendo, ad Grotium, juris Naturæ Gentiumque placita prodesse velis, satis intelligo, non adeo in adscitis doctrinæ, sive ex jure Civili, sive ex historia, sive ex omni litterarum genere petitis, ornamentis hærendum, quam accurate philosophandum esse: neque aliud in prælectionibus efficere me conari, probe mihi conscius sum. Hæc vero nova dum in lucem proferenda editio erat, eaque uberiores a me commentarios neque flagitaret, neque ferret; dumque Grotianum opus non minus inter historiæ litterarumque, quam juris universi studiosorum manus versari debet; ut exemplo suo præstantissima duo hujus Academiæ lumina, GRAEVIUS (*f*) olim, ac WESSELINGIUS (*g*), uterque vir summus, quorum posteriorem mihi præceptorem fautoremque contigisse, semper gratissimus recordabor, ostenderunt: ita me saltem aliquid etiam profuturum existimavi, si, dum prælo chartæ parantur, hic illic ejusmodi, quales vides, vel monitiones, vel adlegationes adscriberem, quæ non injucundæ prorsus illis futuræ sunt, qui vel litteris operam dant elegantioribus; vel, quo Batavi nomen nacti sumus haut incelebre, Criticum juris Romani studium non plane contemnendum opinantur. Etenim, si hoc agere voluissem, haut difficile futurum mihi fuisset, amplioribus non unius generis adnotationibus ipsum Grotium ejus-

(*f*) In Notis ad Ciceronem, in primis de Officiis, passim.
(*g*) In Notis ad Herodotum, non semel.

ejusve binos commentatores augere. Quod ut uno pateat alteroque exemplo, age, pauca videamus.

VI. In Prolegom. §. 13. ſcripſerat Grotius: Deum, datis legibus voluntariis, vagari vetuiſſe *impetus in diverſa trahentes, qui nobis ipſis, quique aliis conſulunt.* Addidit Barbeyracius vocem *male*, nulla jubente editione; addidit tamen, quia, ut aït, niſi hæc adſit, dicat Auctor, impetus illos, in alia trahentes, quam quo ducit ratio & lex Naturæ, nobis & aliis utiles eſſe. — Hoc certe Noſter dicere non debuit; ſed neque dixit, quamquam illud *male* deſit. Etenim memorat *impetus in diverſa trahentes*, hoc eſt, quorum unus huc, alius alio tendat, quemadmodum ad ſe defendendum, ad genus propagandum, cet. — non vero in alia trahentes, quam quo lex Naturæ ducit, ſed in hæc eadem: — id autem ſi ita ſe habet, omnes in eo conveniunt, quod nobis ipſis aliisque proſint & conſulant; neque alio fine naturæ noſtræ partem illi conſtituunt impetus: — quod ſi vero jam in alia nos trahant, quam quo lex Naturæ ducit, manifeſtum eſt, ipſa eos ratione coërceri; Grotius autem de his agit, qui datis a Deo legibus vagari vetantur; &, vehementiores facti, adductius a Deo reguntur. — Itaque id ſibi velle videtur, naturalem quidem eſſe, v. gr., ſui defendendi conatum; hunc vero ne vagetur, aut vehementior evadat, etiam intra illud, quod ratio permiſerit, a Chriſto coërcitum eſſe, Matth. C. V. §. 39. —— etenim, & ulterius nos obligari legibus Chriſti, quam ad ea, ad quæ jus naturæ per ſe obligat, exiſtimabat Grotius. v. L. I. C. 2. §. 6.

—— Sic

— Sic ergo si locum intelligas, simul vides, quantum aberret a Grotii mente Barbeyracii paraphrasis Franco-Gallica.

VII. In Prolegom. §. 24. Grotius hæc scripsit: *Pompejus, quod Spartanus quidam Rex dixerat, beatissimam esse rempublicam, cujus fines hasta & gladio terminarentur, correxit, dicens, eam vere beatam esse, quæ justitiam pro finibus haberet.*— Hæc Barbeyracius ita cepit, ac si Grotius voluisset: „ Pompejum, *postquam legisset* dictum regis cujus„ dam Spartani, — illud ita correxisse (*b*)" Sed hoc minime colligi potest e Grotii verbis: neque adeo ratio fuit Barbeyracio, Grotium accusandi confusionis, vel negandi, rem, uti refertur, usquam sibi occurrisse. Continetur enim revera locis illis ipsis Plutarchi, quæ Barbeyracius adtulit, demta tantum, quam de suo Grotius addidit, *beatissimæ*, vel *vere beatæ reip.*, mentione; cum uterque, tam Pompejus, quam Rex Spartanus, de sua tantum patria locutus esse legatur. Hoc tantum voluit Illustris Hugo: „ Regem quemdam Spartanum „ dixisse, beatissimam, cet. — Sed melius dixis„ se Pompejum, eam, cet." Vides, nullam esse *legentis* & increpantis Pompeji; neque unius, quæ simul; sed duarum, quæ separatis temporibus ac locis contigerint, historiarum fieri relationem: in qua nihil desiderari posset, modo scripsisset: „ Pom„ pejus, quod Spartanus quidam Rex dixerat, suæ „ reip.

(*b*) Vid. Barbeyracii Paraphrasis Franco-Gallica ad h. l.

„ reip. fines hasta terminari, correxit, dicens, suæ „ reip. justitiam pro finibus esse." Hinc & Clariss. Christ. Frid. Schott (*i*) ad hunc locum hanc notulam addidit: „ *Pompejus* — *correxit*) utramque „ que sententiam refert Plutarch. in Apophthegm. „ p. 210. & 204. T. II. Edit. Wechel., quod „ vidisse Barbeyracum, & tamen Grotium erroris „ postulasse oppido mirum est. Persuasisse sibi vi- „ detur, verba hæc ita esse interpretanda, ut Pom- „ pejus data opera Spartani regis sententiam corre- „ xisse dicatur, quem tamen sensum verba Grotii „ neutiquam necessario inferunt."

VIII. Grotius agit L. I. C. 1. §. 15. sq. de jure divino voluntario, quod positivum vocari solet; aitque, de universali, num. 2., „ Humano generi „ ter jus datum a Deo reperimus: statim post ho- „ minem conditum, iterum in reparatione humani „ generis post diluvium, postremo in sublimiori re- „ paratione per Christum. Tria hæc jura haud du- „ bie omnes homines obligant, ex quo, quantum „ satis est, ad eorum notitiam pervenerunt." Hujusmodi leges ab aliis admissas, ab aliis fuisse rejectas, res est nota satis (*k*): a Thomasio Buddeoque stabilitas prius, eversas esse deinceps (*l*), non minus

(*i*) in Observationibus ad Analysin Operis Grotiani de Iure B. ac P., Part. I. (Tubing. 1768.) p. 24. —— Conf. Grotii ῥῆσις, L. II. c. 7. §. 4. n. 2. *Vnde Apollonius Tyanæus* — *ita emendabat*, &c.

(*k*) Vid. Thomasii Hist. Iur. Nat. in præf. sect. I. §. 40-46. & Sect. V. —— Ejusd. Fundam. Iur. Nat. & Gent. Cap. prooem. §. 14. Schol. —— & Meisteri Biblioth. Iur. Nat. & Gent. P. I. p. 318-321.

(*l*) Defendit eas Thomas. in Institutt. Iurisprud. Div. L. I. c. 2. §. 119. sqq. cet. —— & Budd. in Elem. Philos. Pract. P. II. c. 2. §. 13.

nus constat. Eas plane rejicientibus calculum adjecerunt plerique juris Naturalis interpretes (*m*), atque in his Barbeyracius (*n*). Nuperrime totam in rem accurate Vir Doctissimus & Nobilissimus H. Goodrickius (*o*) inquisivit, &, dum vocem legis *Universalis* ab ambiguo liberat, acute triplicem quaestionis, *An ejusmodi leges exsistant?*, sensum distinxit (*p*). Etenim, quaeri potest, *primo*, denturne leges, olimve fuerint, divinae, absque revelatione non cognoscendae, quae certae tantum aetatis omnis homines obligent? *Alia* quaestio est, denturne leges positivae, quae omnes homines omnis temporis & loci obstringant, quibus innotescant? *Denique*, quaeritur, sintne leges positivae, quae semper obligarint, & adhuc obligent omnes omnino homines, cujusvis aetatis & loci, post lapsum in deterius humanum genus? —— Sic divisa sententia,

SE-

§. 13. p. 213. —— Rejecit vero Thomas. in Fundam. Iur. Nat. & Gent. cap. procem. §. 14. sqq., & L. I. c. 5. cet. — & Budd. in Institutt. Theol. Mor. P. II. C. 1. S. 1. §. 11. p. 370. — Hic tamen verbis magis, quam re.

(*m*) Veluti Gundling. Iur. Nat. C. 1. §. 75. Otto & Treuer. ad Pufend. de Off. hom. & Civ. L. I. c. 2. §. 16. —— aliique, uti Bruckner. in procem. Decision. Iur. Matrimon. controv. §. 26. p. 10. & Hubner *dans l'Essai sur l'hist. du Droit Nat.* T. II. p. 77-82. —— Defendit eas vix unus & alter, uti, praeter Riperum, quem, cum aliis, Meisterus l. c. nominavit, Glafey *Recht der Vernunft* L. I. c. 1. §. 260-304. p. 170-193. —— Vacillat vero Titius ad Pufend. de Off. hom. & Civ. l. c. Obs. 91. n. 6. & 13.

(*n*) ad Grotii l. c. & ad Pufend. de Iur. Nat. & Gent. L. I. c. 6. §. 18.

(*o*) In Tentam. Jurisprudent. Ration. I. de Jure Puniendi (Groningae, CIƆIƆCCLXVI. 8vo.) Sect. II. §. 6. p. 67-88.

(*p*) l. c. p. 72.

SECUNDÆ Claſſis leges, de quibus Grotius intelligi voluit, equidem nullas dari arbitror: ideo, quia, ſi tales dari putemus, neceſſe eſt, &, ut Deus humano generi leges illas dederit, &, ut utiles illæ ſint omnibus, *neque* tamen, ſive ratione, ſive revelatione, omnibus innoteſcant, aut innoteſcere poſſint. Hoc addo, quia dicuntur obligare homines, poſtquam ad eorum nòtitiam pervenerint. Aſt, illæ quoque leges obligant ſubditos, ad quarum notitiam pervenire potuerunt: tum enim, niſi pervenerint, ipſi in culpa ſunt, & hæc merito ipſis ignorantia imputabitur. Iam vero, Deo non ſatis dignum eſſe videtur, univerſis utiles ferre leges, neque tamen curare, ut univerſis innoteſcant, aut notæ fieri poſſint: ſic enim leges eædem univerſales forent, neque tamen obligarent omnes homines. Itaque rejicimus ex legum univerſalium ordine tam præcepta ſeptem, quæ Noachica vulgo dici ſolent, quam Decalogum, & leges de inceſtu, Levit. C. XVIII. & XX. contentas. Hæc enim omnia partim non ſunt poſitiva, ſed naturalia: partim, quatenus poſitiva ſunt, univerſalia non ſunt, ſed particularia. Sic & in polygamia atque divortiis leges naturales obſervari ſufficit, neque exſiſtunt, ut equidem opinor, de illis leges poſitivæ univerſales. — Sed PRIMA & tertia Claſſis utique ſuas ſibi ſubjectas habuiſſe vel habere videtur etiamnum. Quod enim adtinet ad illas leges, quæ certi temporis omnes obligarint homines, ejusmodi fuiſſe dubium non eſt 1. legem de non comedendo fructu arboris ſcientiæ boni malique, primis in paradiſo

tradita parentibus, quam & positivam & universalem fuisse nemo negaverit. 2. Sacrificia divinæ fuisse originis, plerique, neque inmerito, censent eruditi. Quibusvis in populis ea recepta fuisse, docent annales omnium gentium. Illis vero Deum O. M. hominibus propitium reddi posse, nisi figura sponsoris in his contineatur, & ad eam respiciatur, tantum abest, ut ratio doceat, ut e contrario satis aperte significet, ita peccatis augeri peccata, si res creatæ absque utilitate destruantur. Itaque, ut omnes Adami liberi sacrificia obtulerunt, sic & omnibus hoc lege divina præceptum fuisse, plusquam verisimile est. 3. Sed non omnia promiscue animalia Deo placebant: discrimen inter inmunda quædam ac munda, seu puriora, alia diluvio orbis universi prius est: & hinc ab initio quoque illud constitutum fuisse, atque ab illis præceptam abstinentiam, sane crediderim. 4. Uti vero status ac sollemnis publico privatoque Dei cultui dies erat deputandus, is autem neque cito nimis redire, neque diu nimis differri debebat, ita nihilominus ignorabat ratio, quotus huic operi dies impendendus esset, neque minus, sex diebus omnem orbem conditum ornatumque fuisse. Sed hæc ut ab initio creati hominis aderat ratio, Creatoris, creationisque memoriam esse recolendam; fortiorque evadebat, cum pronus magis esset homo ad officiorum erga Deum oblivionem; ita commode quoque Deus subvenit, ac septimum quemque sibi diem sacravit. 5. Ne quis cum sanguine carnem comedere vellet, neque 6. homicidam, sive hominem, sive pecudem, vivere

vivere ſineret, Deus poſt inundatum terrarum orbem edixit Noacho, ſimiliterque omnibus, qui tunc erant, hominibus. — Ita primum genus ſuas olim formas habuit, habetque etiam nunc, quamquam non amplius illas priſtinas: —— etenim *prima* lex ne violari quidem nunc poteſt, ipſaque adeo lex eſſe deſiit. *Secunda* ſuum perdidit uſum, poſtquam, quem figurabant ſacrificia, Mediator adfuit. Sic ſimul *tertia* ruere debuit. *Quarta* mutationem ſubiit. *Quintam*, *ſextam*que perpetuam eſſe debuiſſe, non additur, adeoque, *cum* conſtitutis civitatibus, earumque rectoribus, homicidii vindicibus, *tum* hominum multiplicato genere, & firmata religione libera Chriſtiana, jam utriusque univerſalis obligatio ceſſaſſe videtur. —— Aſt ingentem inter homines integritatis primævæ perditio mutationem induxit. Illa ſimplicitas, ignoratio mali, Dei effigies, ſiquidem in Adamo poſterisque manſisſet, neque imperio domeſtico, neque in priorem ſtatum reſtitutione opus fuisſet. Iam vero, dum paſſim omnes audire rationem, eamque magiſtram ſequi recuſant; dum tamen & matrimonii manet neceſſitas; in eo conjugum ad disſentiendum proclivitas, ac ſapientioris utrimque conſilii gloriatio continuas datura turbas fuisſet, & divortia quotidie nova contingere debuisſent, ſi, quales erant ante nuptias, mas & femina manſisſent æquales jure ac poteſtate. Quod ſi pacto conjuges inæqualitatem necesſariam ſtabilituri fuisſent, aliquando mas, alibi femina ſibi primas in ſocietate partes ſtipularetur; augereturque inter homines confuſio. Sed & hoc ne fieri posſet, lata

 lege

lege ſapientiſſima, quæ ſuam & in ordinis neceſſitate, & in creationis ac delicti prius a femina commiſſi ordine rationem habet, divinum cavit Numen. Et hæc, de imperio maritali, *prima* eſt, quam TERTIÆ legum poſitivarum univerſalium claſſi tribuo. *Altera* lex fidei eſt, quam Paullus appellat, ad Rom. C. 3. §. 27., ſive præceptum Dei, ut credamus nomini filii ſui Ieſu Chriſti, ſi cum Iohanne loqui malis, Epiſt. I. c. 3. §. 23. —— Poſtquam enim adeo perditi fuerant primi mortales, ut ipſi primam Dei legem voluntariam violantes jus omne vivendi amiſiſſent, mox illis Creator optimus ex muliere naturum aliquando promiſit, qui mali moralis inter homines auctorem plane devinceret. Huc ergo ſpem ſuam atque fiduciam omnem ut converterent, eodem momento vel præcepit, vel præcepiſſe intellectus eſt. Sic univerſis etiam mortalibus illa lex innotuit, cujus obſervatio ſola ſempiternam illis felicitatem conciliare poterat. Oblitterata forte divini ſervatoris, aliquando victuri, inter pleroſque antediluvianos memoria denuo communis omnibus evaſit in Noacho filiiſque, quorum poſteri poſtquam ſua culpa Deum unicum verum negligere cœpiſſent, tum Deus quoque merito illos res ſuas ſibi habere juſſit, atque ſolis Abrahamidis deinde ſe propitium ac præſentem oſtendit, & his, tanquam peculio ſuo, certum Circumciſionis ſignum addidit, ſimul indicaturum, puram Deo placere mentem: deinde, ex Aegypto liberatos, in hujus quoque rei memoriam, ſua Sabbatha colere juſſit, & eorum tantum ſacrificia probavit; illis oracula legeſque dedit, cum

cum positivas, tum naturales, verbis conceptis promulgatas. —— Postquam vero jam ipse Servator, humana carne vestitus, pœnas peccatorum tulisset, atque in cœlum escendisset, denuo saluberrimæ legis de fide, nova latiorque promulgatio facta est. Sic sua sponte labi debuit lex de sacrificiis, in primis everso, cujus oblationes solæ probabantur, loco: debuerunt item omnes, quæ vel cum his, vel cum Republica Mosaïca cohærebant leges: ea vero, quæ quarto loco, prima in Classe, memorata est, divino, ut opinor, jussu, in primum cujusque hebdomadis diem, quo mortem a Servatore victam esse patuerat, translata fuit. Et hæc *prima* lex est *cum maxime* universalis (PRIMI itaque denuo generis), ut primus e septenis quibusque diebus integer divino cultui dicetur. *Altera* est, ut, in memoriam trucidati pro nobis Servatoris, instituta ab ipso suæ mortis monumenta in sacra Cœna celebremus. *Tertia*, uti nos atque infantes nostros baptismo recipi patiamur inter illos, qui legis de fide observationem necessariam esse profitentur. —— Has itaque, quas dixi, leges positivas universales agnosco, neque plures, vel exsistere nunc, vel olim fuisse: sed has ipsas ita vides esse comparatas, ut eas non adtingat, speciosa ceterum, argumentatio „ si qua „ detur ejusmodi lex, eam semper & ubique omni- „ bus utilem oportet hominibus esse :" quoniam alias ferre prohibet Divina sapientia bonitasque: „ sed hujusmodi lex, si qua sit, ipsi naturæ huma- „ næ congrua foret; adeoque naturalis ipsa, non

„ positiva (*q*)." Neque enim naturale est, quod vel homini corrupto tantum utile, & omnibus post lapsum necessarium est: vel, sapientem quamvis ob rationem constitutum, indicari tamen ab rationali mente non potuit, & aliquando mutandum abrogandumve fuit. —— Major, equidem fateor, in promulgatione legum ejusmodi monstranda, difficultas est. At tamen, ubi constat, a bono ac sapiente legislatore leges aliquas positivas esse profectas, ibi dubitari nequit de illarum promulgatione: quin & illa de plerisque, quas ego posui, probari potest. Quod si dicas, legem, omnes obligaturam, omnibus esse debere promulgatam; ne hoc quidem negabo: sed & hoc factum fuisse dicam; idque, etiamsi neges, Adamum atque Noachum omne genus hominum, ex se nasciturorum, retulisse, seu repræsentasse. Sufficit enim, si spectentur ut ingentium societatum familiarumve patres, capita, principes: quales eos fuisse, non negabis. Hi vero si quam in rem se obligaverint, docere filios debent, & hi nepotes, atque ita porro, de obligatione semel contracta. Qui recentes in aliquam adsciscuntur societatem, docendi sunt a sociis prioribus, & inquirere debent ipsi in leges illic vigentes: maxime, si qua frequentari videant instituta, quæ vix aliunde, nisi ex communis Imperantis legibus, oriri primum potuerint. Traditione sola leges utique valere possunt, uti Lacedæmone quondam factum fuisse constat: neque

(*q*) Vid. Barb. ad Pufend. & Hubner ll. cc.

que aliter obtinet inter Chriſtianos præceptum de primo ſeptem dierum religioſe colendo. Leges civiles omnibus ſemel civibus, non ſingulis, rite promulgantur; neque ſingulis civium generationibus repetuntur (*r*). Quod ſi qui re vera vixerint in ignorantia inſuperabili, certe ſunt excuſandi: ſed hanc peccatis, contra Naturæ legem commiſſis, nemo prætexet. Omnes ergo norunt, ſe neglecti juris divini pœnas, etiam poſt hancce vitam finitam, manere, niſi Deus ipſe medium aliquod ſalutis conſequendæ patefecerit: id quod factum fuiſſe Divina ſapientia bonitasque ſperare jubent ac credere. Quod ſi igitur fruſtra medium illud revelatum ubicumque quæſiverint, tum demum mortalibus ignorantia ſua non poterit imputari. —— Sic cenſeo de legibus illis, quarum omnis exſiſtentia negatur a quam plurimis: neque ignoro, controverſa quædam eſſe in his, quæ poſui: ſic tamen, ut ea partim a Theologis ſatis evicta fuiſſe, partim a me firmari poſſe, confidam: ſed non capit hic locus uberiorem disputationem.

VIIII. Ait GROTIVS L. I. C. 2. §. 6. n. 2., legibus Chriſti nos etiam ulterius obligari, quam ad ea, ad quæ jus naturæ per ſe obligat; additque: „ Et „ qui aliter ſentiunt, mirum, quam ſudent, ut „ probent, quæ Euangelio vetantur, ipſo jure na„ turæ eſſe illicita." —— Addidit Barbeyracius vocem *quædam*, edidítque: *quædam*, *quæ Euangelio vetantur:* quamvis in omnibus illam editioni-

** 4 bus

(*r*) Conf. Glaſey l. c. §. 269. & 286.

bus deesse fateatur; sed *eam deesse*, ait, *nemo non videt*. Ego vero non video: neque enim alius exsistit sensus, sive desit ea vox, sive adsit. Uti Grotius scripserat, hoc significatur, „ non facile, „ qui dissentiant, probare, *ea omnia*, quæ Euan„ gelio vetantur, ipso jure naturæ illicita esse:" probandi autem illam difficultatem non in omnibus aut adesse, aut magnam esse, sponte quisque intelligit, adeoque omnem ad adserta *quædam* redire, satis manifestum est, etiamsi vox ipsa deficiat.

X. Ad Grotii L. I. C. 3. §. 6. n. 2. Barbeyracius, post Thomasium & Bynkershoekium, improbat *eminentis Dominii* appellationem, a Grotio prudenter excogitatam, ut significaret illam imperii summi partem, qua princeps cives ipsos, eorumque res ad usum publicum adhibet: idque *imperium eminens* Ipse dici mavult. Hocce jus inesse summæ potestati civili, satis manifestum videtur; non autem, cur unus & alter hoc negare voluerit, nisi quod cum imperio herili rem prorsus aliam confuderint, quod facere non debuerant (*s*). Ast late nimis hanc denominationem Bynkershoekius extendit, dum ex hac potestate bellum indici, pacem pangi, fœderaque iniri, non minus quam tributa & vectigalia imperari, scripsit (*t*): utique contra Grotii mentem, qui quidem hæc omnia facultati (seu juri perfecto) eminenti, de qua L. I. C. 1. §. 6. dixe-

(*s*) Vid. Christfr. Wæchtleri Comment. ad t. D. de Evictionib. leg. 11. p. 31. sq. not. in Opusc.

(*t*) Quæst. Iur. Publ. L. II. C. 15. princ.

xerat, tribuisſet; minime vero ſingulari huic formæ, quam dominium vocat eminens: quæque utraque confudiſſe Bynkershoekium, apertum eſt. Vt ergo Grotius imperium civile ſummum eminentis facultatis nomine deſignat, ita per *imperium eminens* aliud nihil intelligere potuiſſet: neque enim differt, ſive *ſummum*, ſive *eminens* dicas *imperium*. Videant ergo, qui ſic appellare malunt id, quod *dominium eminens* Grotius vocaverat, cui nomina rebus congrua licebat imponere; videant, inquam, an non imperii ſummi partem, ejusmodi nomine impertiantur, quod ipſi tantum omni competat poteſtati civili ſummæ, ſeu eminenti. Neque valida ſatis eſt ratio rejiciendæ denominationis, quod eam unus forſan aut alter, principum adulator, ſecus intelligeret, aut in partem verteret damnoſam civibus: quod ſi enim illa forent omnia verba tacenda, vel mutanda, quæ quis forte non intelligeret, aut in abuſum torqueret, quis, quæſo, loqui poſſet, aut diſciplinæ formam deſcribere?

XI. L. III. C. 10. §. 5. n. 1. Grotius contradicit Silveſtro, neganti, reſtitutionem faciendam eſſe ab his, qui aliis operam navant, ſi modo in ipſis aliquid hæreat culpæ. *Culpæ doloſæ*, vel aliud ſimile, legendum putavit Barbeyracius, ut ex verbis ſequentibus ait patere: ſibi vero Silveſtrum illum in promtu non eſſe, ad cujus ſententiam Auctor noſter reſpicit, fatetur. —— Ego vero, neque ex verbis ſequentibus perſpicio, quidquam deſiderari; neque ex Silveſtro, cujus *Summam Silveſtrinam* Bibliotheca Trajectina ſervat, cognoſcere potui.

XII. Quæ ad L. II. C. 21. §. 19. notavi de l. 20. D. de Pœn., his jam adde, ſis: „ Sed Cannegieterum jam refutavit erudite Clariſſ. I. L. E. Püttmannus Probabil. Jur. Civ. L. II. (Lipſ. 1773.) C. 1. p. 1–12."

Et hæc, ſpeciminis ergo dicta, ſufficiant in præſenti: neque enim nunc animus eſt, aut eſſe debet, vel in Iuris Naturæ Gentiumque amœna vireta latius exſpatiando, vel ipſi Grotio panegyricum ſcribendo, tua tempora, & hanc editionem diutius morari.

Neque multos operæ, neque magni, quantum ſcio, momenti, neque nullos tamen errores commiſerunt, quos, adnotatos ad finem voluminis, pro tua benevolentia corrigas, precor, & excuſes. Vale!

LUDO-

LUDOVICO XIII.

CHRISTIANISSIMO
FRANCORUM & NAVARRÆ
REGI
HUGO GROTIUS.

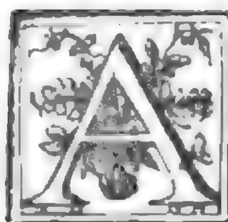

Udet hic liber, Regum eminentissime, Tuum sibi augustum nomen inscribere, non sui, non Auctoris, sed argumenti fiducia, pro Justitia *quippe scriptus: quæ virtus adeo Tua est, ut inde tuis meritis & humani generis suffragio dignissimum tanto Rege cognomentum acceperis, ut jam ubique* JUSTI *appellatione non minus quam* LUDOVICI *noscaris. Speciosi Romanis Ducibus videbantur ex Creta, Numidia, Africa, Asia, aliisque devictis gentibus tituli. At quanto Tuum illustrius, quo significaris nullius populi, nullius hominis, sed ejus, quod injustum est, & hostis ubique, & victor semper? Magnum putarunt Ægyptii reges, si patris hic, matris ille, fratrum amans alius dicerentur. At quantulæ hæ partes sunt Tui nominis, quod non ista tantum, sed quicquid pulchrum & honestum excogitari potest, ambitu suo complectitur:* JUSTUS *es, cum Magni supra omne id quod dici potest Regis Patris Tui memoriam honoras ipsum imitando:* JUSTUS, *cum Fratrem modis omnibus, sed nulla re magis quam exemplo tuo instruis:* JUSTUS, *cum Sorores summis matrimoniis ornas:* JUSTUS, *cum sepultas prope leges revocas, &, quantum potes, ruenti in pejus seculo temet opponis:* JUSTUS, *sed simul clemens, cum subditis, quos tuæ bonitatis ignorantia ab officii limite transversos egerat, præter peccandi licentiam nihil adimis, nec vim adfers animis circa divina diversum à te sentientibus:*

JUSTUS

JUSTUS *ſimulque miſericors, cum oppreſſos populos, afflictos Principes tua auctoritate relevas, nec fortunæ nimium licere permittis. Quæ tua ſingularis beneficentia, & in tantum Deo ſimilis, quantum humana natura patitur, me cogit, ut hac quoque publica allocutione gratias tibi pro me privatim habeam. Nam quemadmodum cœleſtia ſidera non tantum magnis mundi partibus ſe infundunt, ſed ad ſingula animantia vim ſuam patiuntur deſcendere; ita Tu, in terris benigniſſimum ſidus, non contentus erigere Principes, ſublevare populos, mihi quoque in patria male habito & præſidium voluiſti eſſe & ſolatium. Accedit ad implendum Juſtitiæ orbem poſt actiones publicas etiam privatæ vitæ tuæ innocentia & puritas, digna, quam non homines tantum, ſed & ætheriæ mentes admirentur. Nam quotusquisque de plebe infima, imo de ipſis illis, qui a mundi conſortio ſe abſciderunt, ita ſe ab omnibus culpis immunem præſtat, ut Tu in ea poſitus fortuna, quæ innumeris peccandi illecebris undique obſidetur? Quantum vero hoc eſt, inter negotia, in turba, in aula, inter tot tam diverſa peccantium exempla id conſequi, quod aliis ſolitudo vix, ſæpe ne vix quidem, præſtat? Hoc vero eſt non Juſti tantum, ſed & Sancti nomen in hac ipſa vita mereri, quod majoribus tuis Carolo Magno & Ludovico piorum conſenſus poſt obitum tribuit: hoc eſt eſſe non gentilitio ſed ſuo proprio jure Chriſtianiſſimum. Sed Juſtitiæ cum pars nulla a te aliena ſit, illa tamen, quæ circa libri hujus materiam, id eſt, circa belli pacisque conſilia verſatur, eo proprie tua eſt, quo Rex es, & quidem Rex Francorum. Ingens hoc regnum tuum, quod per tanta tam felicium terrarum ſpatia in utrumque mare procurrit; ſed majus hoc regno regnum eſt, quod regna aliena non concupiſcis. Dignum hoc tua pietate, dignum iſto faſtigio, non cujusquam jus armis attentare, non veteres turbare fines; ſed in bello pacis gerere negotium, nec incipere niſi hoc voto, ut quamprimum deſinas. Quam vero pulchrum hoc, quam glorioſum, quam ipſi conſcientiæ lætum, ut ſi quando*

Te

Te Deus ad ſuum regnum, quod ſolum tuo melius eſt, vocaverit, audacter poſſis dicere: Hunc ego a Te gladium pro Juſtitiæ tutela accepi, hunc tibi nullius temere fuſi ſanguinis reum, purum, inſontemque reddo. Ita fiet, ut quas nos nunc regulas ex libris petimus, in poſterum ex Tuis actionibus tanquam ex perfectiſſimo exemplari petantur. Quod ipſum cum ſit maximum, plus tamen aliquid a Te exigere audent Chriſtianorum populi: ut ſcilicet exſtinctis ubique armis pax ſua non imperiis tantum, ſed & Eccleſiis Te Auctore redeat, diſcatque noſtra ætas arbitrium ſubire ejus ætatis, quam vera ſinceraque fide Chriſtianam fuiſſe Chriſtiani omnes profitemur. Pertæſos discordiarum animos excitat in hanc ſpem recens contracta inter Te & ſapientiſſimum pacisque illius ſanctæ amantiſſimum Magnæ Britanniæ Regem amicitia, & auſpicatiſſimo Sororis Tuæ matrimonio fœderata. Difficile negotium, propter ſtudia partium gliſcentibus in dies odiis inflammata: ſed tantis Regibus nihil dignum, niſi quod difficile, niſi quod aliis omnibus deſperatum. Deus pacis, Deus juſtitiæ, Rex juſte, Rex pacifice, cum aliis bonis omnibus tum hac etiam laude cumulet Tuam Suæ proximam Majeſtatem. CIↃ IↃ C XXV.

L E

* LECTURIS

HANC NOVAM EDITIONEM

S. P. D.

JOANNES BARBEYRACIUS.

QUum in eo essent Bibliopolæ sollertissimi, ut eximium istud Opus, sæpius recusum & recudendum, typis suis iterum committerent; ac in eo emaculando & interpretando non parum operæ a me positum esse inaudivissent: mecum ultro egerunt, ut suppeditare vellem, si quid ad novam Editionem ornandam conferre commodum esset. Lubens amplexus sum occasionem oblatam de illis bene merendi, qui Jus Naturæ & Gentium, pro merito ejus suâque ipsorum utilitate, amplectuntur, adeoque non possunt non maximi facere Auctorem nostrum, nobilissimæ artis quasi parentem. Et quamquam paullo plus temporis mihi relinqui, quam ferebant rationes Typographorum, valde optassem: tamen vel sic ea præstare me posse existimavi, de quibus suscipiendis nemo hactenus, quod sciam, serio cogitaverat. Rem omnem paucis accipe.

Dum ab aliquot annis, *Lausannæ* adhuc degens, in eo totus eram, ut Libros hosce *De Jure Belli ac Pacis* in Gallicam linguam verterem, & Notis perpetuis illustrarem, ad eum fere modum, quo adfine Opus SAMUELIS PUFENDORFII *De Jure Naturæ & Gentium*, plus simplici vice, jam in publicum emisi: necessarium mihi aliquatenus visum est, utilissimum saltem instituto meo felicius perficiendo, veteres Editiones Grotiani scripti, quæ præsertim vivo Auctore lucem viderunt, mihi comparare, & cum novissimis, quæ solæ omnium manibus teruntur, adcurate conferre. Nimirum sæpius ob-

* Præfatio BARBEYRACII in priorem Editionem, Anni 1720., cui subjicitur monitum de posteriore, Anni 1735.

observaveram, ejusmodi Librorum, quorum usus & pretium postulat, ut identidem repetitis vicibus præla exerceant, Editiones ultimas minus ac minus tersas purgatasque prodire ut plurimum: tantum abest ut sint emendatiores, quemadmodum titulus vulgo ementitur. Neque heic aliter sese rem habuisse deprehendi. Immo priores illas & optimas, quæ ad recentiores emendandas plurimum juvabant, ipsas haud raro manu medica egere, certissimis argumentis comperi.

Usui mihi maxime fuit, quod adtinet ad ipsum Opus, sine Notis Auctoris, quæ postea accesserunt, prima omnium Editio, quæ sub ipsius Auctoris oculis prodiit *Lutetiæ Parisiorum*, anno Æræ vulgaris M. DC. XXV. Magnum deinde adjumentum adtulit illa anni M. DC. XXXII. minore forma typisque nitidissimis *Amstelodami* excusa, apud *Gulielmum Blaeu*, & *expressa ad exemplar ab ipso Auctore recognitum atque emendatum*, ut idem præsens *Amstelodami*, *die* 8. *Aprilis* ejusdem anni, testatur, in pagina post titulum aversa. Ex illis duabus Editionibus, aut ex alterutra, plurima loca emendavimus, quæ in omnibus vel plerisque posterioribus vitiosa erant. De talibus autem emendationibus aliquando occasione data, vel ubi consultum videbatur, monuimus: sed omnes indicare, superfluæ cujusdam fuisset diligentiæ; nec patiebatur Lectorum commoditas, ut his & aliis hujusmodi moles voluminis augeretur. Ut tamen, quid hac in parte præstiterimus, Lectori manifestum fiat, aliquod heic specimen exhibere placuit locorum, quæ tacitus, optimis Editionibus præeuntibus, correxi.

Non diu quærenda erunt exempla. Offert se statim *Lib.* I. *Cap.* III. §. 17. *num.* 2. *init.* *Multi adversus talem statum quasi bicipitem incommoda multa* ADFERUNT. Ita reposuimus ex prima Editione, quum in aliis omnibus perperam legatur *deferunt*. *Lib.* II. *Cap.* V. §. 9. *num.* 4. *Quod si* QUI *populi continentius egerunt*, *ut Romani* &c. Vox *qui*, manifesto necessaria, ex omnibus Editionibus, post illam primam, hactenus absuerat. Eodem Cap. §. 13. *num.* I. eamdem ducem sequutus, verba sequentia ita edi jussi: *Colligi videtur ex illis Dei verbis* APUD *Mosem* &c. quum in aliis omnibus antea scriptum fuisset, *ad Mosem*. Similiter *Lib.* II. *Cap.* XI. §. 18. *num.* I. *pag.* 405. *Naturaliter videtur mibi* ACCEPTANTI *jus dari efficiendi*, *ut* &c. Illud *acceptanti* ex Editione prima restitutum est: ultimæ *acceptando* fecerant ex *acceptandi*, quod in Editionem anni 1632. prave irrepserat. Ejusdem Lib. *Cap.* XX. §. 40. *num.* I *sub init.* *Sed & ob eas*, *quæ ipsos pecu-*

cu-

culiariter non tangunt, sed in quibusvis personis jus naturæ aut gentium immaniter VIOLANT. Sic edidimus, ex Editione prima, & altera anni 1632. reliquæ enim omnes illud *violant* in *violantibus* auxerant, contra id quod series orationis & sententia manifesto postulant. Aliquando etiam plures exciderant voces, sensum plenum efficientes: cujus παροράματος exempla videre poteris paullo post locum jam jam adlatum, ubi monuimus, in Nota (uu) & *Cap.* XXIII. *Lib.* II. §. 13. *num.* I. ut ostendit Nota (ll) ibi subjecta. Neque enim Auctori ulla erat ratio tales sententias postea ejiciendi: in quod ante omnia adcuratissime inquisivimus heic & alibi, quotiescumque aliquid quacumque de caussa mutandum aut supplendum videbatur.

Hoc primum. Quod, quamvis in se spectatum non leve sit, & solum ad commendandam Editionem nostram sic satis facturum erat: parum tamen est, si cum iis conferatur, quæ sine ullo auxilio, & ex proprio nostro Marte, exsequuti sumus, tum in contextu, tum in Notis Auctoris recensendis & expendendis. Præcipua breviter enumerabimus: unde Lector æquus & benignus facile judicare poterit, an operam nostram ultra modum venditemus.

Igitur non pauca loca immutavimus aut supplevimus, quæ in omnibus Editionibus mendosa aut manca erant, & adtendenti non possunt non talia videri: sive error aut defectus a calamo Auctoris ipsius orti sint, sive ab Exscriptorum aut Typographorum incuria, oculos Auctoris, dum raptim verba perlustrat, in repetitis etiam operis sui recensionibus, postea fallente. Exempla indicavimus *Lib.* I. *Cap.* I. §. 16. *num.* 7. *Nota* (dd) & *Cap.* II. §. 10. *num.* 4 *Nota* (dd): *Cap.* III. §. 11. *num.* I. *Nota* (rr) & §. 16. *num.* 5. *Nota* (kk). *Lib.* II. *Cap.* XII. §. 10. *Nota* (dd) & *Cap.* XX. §. 40. *num.* 4. *Nota* (zz). *Lib.* III. *Cap.* XIII. §. I. *Nota* (bb). Sed non minus necessaria erat emendatio aut additio in aliis locis; ubi non monuimus. En heic etiam specimina nonnulla. *Lib.* I. *Cap.* II. §. 8. *num.* 4. περὶ χρυσῖου διαφέρεσθαι. Ita edidimus, ut habet PHILOSTRATUS, cujus hæc sunt verba, & ipsius Auctoris versio postulat: antea legebatur διαλέγεσθαι, quod mendum ab Editione anni 1632. ubi locus additus fuerat, ad omnes postea Editiones propagatum. *Lib.* II. *Cap.* V. §. 22. bis emendavimus *Cibyra*, ex STRABONE, unde narratio facti petita est, pro *Libyca*, quod omnes Editiones insederat, ab ipsa usque anni 1632. cujus etiam hoc erat additamentum. Sequenti §. 23. prima Editio, & omnes aliæ hactenus habuerant:

rant:

rant: τοὺς νόμους ἀπαγορεύειν &c. ubi ex ARISTOTELE reposuimus ἀγορεύειν, ut res ipsa requirit, & Auctoris interpretatio, alias contrarium sensum voci Græcæ habitura. *Lib.* II. *Cap.* IV. §. 3. circa initium: *Non fuerat congruum naturæ humanæ, quæ nisi ex signis* ANIMI *actus cognoscere non potest.* Vocem *animi* addidi, quæ in præcedentibus legitur, nec sine damno sententiæ hinc abesse potest; aberat tamen jam in prima Editione. Ejusdem Lib. *Cap.* IX. §. 7. in fine: *contra eos à communi sociorum* CONCILIO *res judicata est.* Vox *concilio*, omnino necessaria, in Editione anni 1632. ubi exemplum additum, exciderat: unde nil mirum, si in nulla sequentium hactenus suppleta fuerit. Sic *Cap.* X. sequenti, §. 6. *Quarto non teneri eum ad* RESTITUENDOS *fructus* &c. omissionem vocis *restituendos*, adeo manifestam, quum in primam Editionem irrepsisset, omnes deinceps religiose servaverant. Non ita obvia, sed tamen adtendenti ad seriem orationis facile patere poterat ea, quæ reperiebatur ejusdem Libri *Cap.* XII. §. 12. *num.* I. *Ut etiamsi nec celatum quidquam sit* &c. SI *in re tamen deprehendatur inæqualitas* &c. Particula *si* in omnibus Editionibus deerat, quæ tamen ad ratiocinationis nexum omnino est necessaria. *Cap.* XXI. §. 11. *init. occasione quidem alicujus peccati* ALIENI &c. Illud *alieni* in nulla hactenus Editione comparuerat; quod tamen sententia manifesto postulat. Aliquando verba supervacanea relicta fuerant, quæ sensum turbabant: cujus rei exemplum luculentum videre poteris *Lib.* II. *Cap.* VII. §. 2. *num.* I. *Nota* (aa). Sensui etiam nonnunquam nocuerat prava interpunctio, constanter servata: adeo ut, propter tale vitium, *Lib.* III. *Cap.* XI. §. 6. *num.* I. *Phocenses*, in *Græcia*, *consanguinei* statuantur *Ceritum* in *Etruria*, ac propterea Auctor noster à GRONOVIO carpatur, & hic se ipsum inanibus conjecturis, ad detegendum fontem erroris, torqueat; ut ex iis, quæ *Notæ* illius 47. subjeci, cuivis intelligere licet (*). Sed hæc abunde sufficiunt, ad ostendendum quam necessaria fuerit opera nostra, in emaculandis & restituendis locis non paucis posita, ubi nullum erat à prioribus & emendatissimis Editionibus subsidium.

Præterea rem prope immensi laboris adgressus sum, ad quam nullus horum Librorum Interpres, & ne quidem Erudi-

(*) Igitur, interpunctione jam restituta, nihil opus erat vel Gronovii illâ notâ, vel his, quæ Vir Clariss. illi subjecerat: ideoque & hæc & illam expunximus. M. T.

ditissimus J. FRIDERICUS GRONOVIUS, umquam data opera animum intenderant, sed tantum prout memoria suggerebat, aut aliud agendo dabatur occasio: ut nimirum omnia loca Scriptorum, Veterum præsertim, quæ ab Auctore nostro adferuntur aut indicantur, in ipsis fontibus, quantum fieri posset, quærerem, & plerumque adcurate expenderem. Hoc autem, ut utilissimum, aliquando etiam valde necessarium erat ad mentem Auctoris intelligendam: ita ad infinitos errores animadvertendos, tum in numeris Librorum, Capitum, Versuum, tum in designatione Scriptorum laudatorum, tum in verbis eorum referendis, tum in rebus ipsis, plurimum mihi profuit, & Lectoribus, spero, commodum erit. Qui Editionem nostram cum quibusvis aliis conferre voluerit, is statim deprehendet innumera ejusmodi passim emendata, & in ipso contextu, & in margine, & in Notis, etiam ubi Auctori propositum erat quam adcuratissime loca in testimonium aut illustrationem adducta referre, & facillima quærentibus reddere. Aliquando mendum erat in numero Libri, nonnumquam in numero Capitis aut Versus, haud raro in utroque. Interdum etiam unum Opus Auctoris cujusdam pro alio indicabatur: exempli gratia, PLUTARCHI *Themistoclis* Vita, pro *Artaxerxis*; *Lib.* I. *Cap.* III. §. 16. *num.* 3. HERODOTI *Urania*, seu *Lib.* VIII. pro *Calliope*: seu *Lib.* IX. laudabatur, *Lib.* III. *Cap.* XI. §. 3. *num.* 2. Ubi, quod obiter observo, error inde manasse videtur, quod Editio Herodotea HENRICI STEPHANI, pure Græca, qua Auctor noster utebatur, sic mendosa sit in titulo paginæ, unde locus adlatus depromtus fuit: quo modo potuit alibi nonnumquam Auctor deceptus in errorem Lectores conjicere: plerique tamen ex ipsius festinatione aut incogitantia nati videntur. Sic ab ipsius manu omnino est, quod *Lib.* II. *Cap.* XXI. §. 13. *num.* 2. *Nota* (n) PHILONIS scriptum laudetur *De Pietate*, quod nullum exstat, pro libro *De Nobilitate*; ut ibidem observavi. Ejusdem Libri *Cap.* præcedenti XX. §. 30. Nota (r) remittimur ad *verba* LUCÆ *apud Xiphilinum*; quæ verba sunt *Marci Antonini* Imp. ut in subjecta Nota nostra ostendimus. Sed est etiam ubi Scriptor unus pro alio certissimè indicatur: ut ISOCRATES, pro DIONYSIO HALICARNASSENSI, *Lib.* II. *Cap.* IV. §. 2 ubi vide *Notam* (aa); alibi, pro ÆSCHINE, *Cap.* XXIII. §. 8. *num.* 1. ut patet ex *Nota* (ff). Vicissim DEMOSTHENES pro ISOCRATE, *Lib.* II. *Cap.* XV. §. 6. *num.* 1. Alias HIPPODAMUS, pro HIPPARCHO, *Lib.* II. *Cap.* V. §. 12. *num.* 3. LYSIAS, pro ANDOCIDE, *ibid.* §. 13. *num.* 2. SENECA, pro PLINIO, *Lib.*

Lib. II. *Cap.* II. §. 2. *num.* 2. *Nota* (o) JUSTINUS, pro CURTIO, ejusdem Libri *Cap.* VII. §. 9. *num.* 3. ubi vide, quæ subjecimus *Notæ* 62. Immo EUTROPIUS, Auctor *Breviarii* Latini, pro DIONE CASSIO, Historico Græco, testis indicatur vocis Ἀντίψυχοι, de Vadibus usurpatæ, *Lib.* II. *Cap.* XXI. §. II. *Nota* (k). Aliquando duo loca diversorum Scriptorum in unum compinguntur, ut SERVII & SENECÆ, *Lib.* II. *Cap.* II. §. 13. *num.* 5. *Nota* (p).

Sæpissime autem Auctor, unde aliquid petitur, simpliciter nomine suo indicabatur, nulla mentione facta Operis, Libri, nedum Capitis aut Versus; adeo ut, si quis locum quærere voluerit, quem numquam legerat, aut cujus non meminerat, omnia Opera laudati Scriptoris ei pervolvenda fuerint: quod ita molestum est, præsertim si magnæ molis sit collectio, qualis haud raro occurrit, ut plerique Lectores malint Auctori, forte perperam alios in testimonium vocanti, fidem habere, aut rem, de qua agitur, non satis intelligere, quam, tantum laborem quærendi in se suscipere, cum periculo etiam operæ frustra impensæ. Aliquando equidem, vel ex Indicibus, vel ex memoria nostra, vel ex re ipsa, loca quædam haud ita difficulter potuimus invenire. Sed plerumque inde nihil nobis erat subsidii, ut ex propria experientia quivis, si velit, facile poterit intelligere. Hoc tamen non obstitit, quominus loca fere omnia, quæ alicujus erant momenti, citius aut serius invenerimus: adeo ut quæ adhuc invenienda supersunt, aut a nobis investigari non potuerunt, quod Libri, unde adducuntur, non essent ad manum, paucissima sint, præ maximo numero repertorum, & adcuratissimè à nobis vel in ipso contextu, vel in margine, vel in Notis, designatorum. Nonnumquam ipsum nomen Scriptoris, ex quo verba quædam Auctor noster exscripserat, incuria nescio cujus, omissum fuerat, ut DIODORI SICULI, *Lib.* II. *Cap.* XX. §. 30. *Nota* (s). Sunt etiam loca, quæ diu frustra quæsita, quantumvis pertinaci labore, numquam reperire potuissemus, nisi forte aliud agendo sese nobis ex improviso obtulissent. Et tamen talia interdum pessime adlata, aut aptata, deprehendimus: cujus rei specimen suppeditabit fragmentum *Dionysii Milesii* apud PHILOSTRATUM, unde Auctor noster tacitus illud retulerat, *Lib.* II. *Cap.* XXV. §. 9. *num.* I. ubi vide *Notam* (hh).

Sed & alibi, sive facile, sive difficulter loca laudata inventa a nobis fuerint, errores bene multos observavimus, tum in locis Auctorum exscribendis aut vertendis, tum in eorum ad rem ipsam, de qua agitur, adcommodatione. Horum

omnium exempla volumen aperienti statim sese offerent. Loci simul perperam descripti & versi unum indicare suffecerit: is est IOSEPHI, cujus verba referuntur *Lib.* I. *Cap.* IV. §. 7. *Nota* (y). Auctor noster, ut probet, secundum quosdam, spem resurrectionis caussam fuisse introducti moris sepeliendorum corporum, *Lib.* II. *Cap.* XIX. §. 2. *num.* 3. locum adfert PLINII, qui tamen nil habet, quod ad rem faciat. Eodem Capite, §. 3. *num.* 2. Sepulturam deberi mortuis [hostibus], inter alia, probatur ex juramento *Græcorum* adversus *Persas* militantium, ubi tamen de sociis solis agitur, ut patet ex loco DIODORI SICVLI, quem Auctor noster in animo habuit, & ego adtuli in *Nota* (hh). Unde etiam exemplum petere potes curæ non pœnitendæ in toto isto Opere passim adhibitæ, ut scilicet multa ex Historiis & Antiquitate, sine teste, sine auctore, prolata, ubinam reperirentur, indicarem, quotiescumque res alicujus erat momenti, nec omnibus obvia. Aliquando facta vel dicta diversorum, aut diversa, inter se confunduntur. Sic *Lib.* II. *Cap.* XXII. §. 1. *num.* 2. ex LIVIO dicitur, *Antiochum*, falso aliquo prætextu, in *Romanos* bella suscepisse; ubi tamen de *Bœotis* agitur, non de illo Rege. *Brasidæ* Lacedæmonio tribuitur cavillatio, quæ Præconis est, ab *Atheniensibus* missi, *Lib.* II. *Cap.* XVI. §. 6. Ubi de bello *C. Jul. Cæsaris* cum *Germanis* sermo fit, *Lib.* I. *Cap.* III. §. 5. *num.* 4. confunditur prœlium adversus *Usipetes* & *Tenchteros* commissum, antequam *Cæsar* primum ponte *Rhenum* trajiceret, cum victoria, fere biennio post, de *Treviris* ab ipso relata: simulque caussa, propter quam *Cæsarem* dedi *Germanis* censuerat *Cato*, pervertitur. Nonnumquam una eademque res bis, tamquam diversa, narratur, ut judicium *Arriani* de vindicta *Alexandri* in *Persas*, *Lib.* II. *Cap.* XXI. §. 8. *num.* 2. ubi vide *Notam* (kk). Immo est ubi Auctor noster contrarium plane adserit ejus, quod dicitur in loco, unde palam vel tacite hausit id, quod statuit. Exempli gratia, *Lib.* II. *Cap.* VII. §. 4. *num.* 3. vult, *Solonem* legibus suis cavisse, ne Parentes tenerentur Liberis naturalibus aliquid relinquere; quum tamen Legislator ille tales Liberos contra solverit necessitate alendorum Parentum, ut patet ex PLUTARCHO, cujus locum adduxi in *Nota* (ff). nam & aliquid de facultatibus paternis Nothis relinqui debuisse, constat ex iis quæ habet JOANNES MEURSIUS, *Themid. Attic. Lib.* II. *Cap.* XII. Talia *παροράματα*, aut *ἁμαρτήματα μνημονικὰ*, aliquando plura intra paucas lineas occurrunt, ut *Lib.* I. *Cap.* III. §. 8. *num.* 7. *Nota* (x). Et illis scatent *Capp.* XVIII. & XIX. *Lib.* II. quemad

admodum ex ſpeciminibus ibi adlatis adparet, & Notæ noſtræ Gallicæ copioſius oſtendent.

In iis omnibus aliquid humani paſſum eſſe Virum Summum, ſi quis miretur, ego viciſſim mirabor, quod ei in mentem non venerit, hoc eſſe vitium commune omnium hominum, etiam Eruditiſſimorum, ut non ſemper ad omnia ſatis adtendant. Præterea id noſtro accidit, quod iis ſolenne eſt, qui magna memoria pollent, ut ſcilicet illi nimis ſecure confidant. Adde quod variis diſtractus negotiis & ſtudiis, eo tempore ſic ſatis brevi, quod in hoc opere elaborando conſumſit, forte etiam non paucis eorum Librorum, quos tanto numero laudavit, deſtitutus; non potuit ſemper adcurate omnia expendere. Hinc licet infinita ejus eſſet lectio, & vix ullum, puto, Auctorem indicaverit, cujus ſcripta non perlegiſſet, aut ſaltem perluſtraſſet; aliquando loca quædam ex aliis, tunc minime inſpecta, tacitus exſcripſit, & ſic in errorem delapſus eſt, ut ex certiſſimis indiciis deprehendi. Exemplum manifeſtum habes *Lib.* II. *Cap.* XVIII. §. I. *Nota* (a). ubi verba CUJACII pro verbis VARRONIS adfert, errantem ſequutus DIONYSIUM GOTHOFREDUM in *L.* 17. *D. de Legationib.* ut alibi eodem feſtinanter lecto, etymologiam vocis *Territorium* a *terra* petitam, FRONTINO tribuit, quæ CUJACII etiam eſt, *Lib.* III. *Cap.* VI. §. 4. *num.* 2. Sic *Lib.* I. *Cap.* II. §. 3. *num.* 2. verba, tamquam PLINII, refert, quorum pars tantum apud illum ſcriptorem legitur, ut in *Nota* (ee) ibi monui. Poſt Notam illam autem typis mandatam, caſu reperi fontem erroris, in MARCI LYCKLAMA, Juriſconſulti Friſii, *Membranis*, quæ anno 1608. prodierant, *Lib.* VII. *Eclog.* XLII. pag. 394. ubi conjunctio illa duorum locorum perperam facta eodem plane modo legitur.

Neque talia, aut etiam graviora peccata, ad res ipſas ſpectantia, ſine exprobratione notari, Auctor ipſe, ſi in vivis eſſet, ægre ferret. Quin potius, quo erat ingenio, monentibus gratias habiturum & acturum fuiſſe, mihi perſuaſum eſt. Nonnulla ipſe, poſtquam animadvertit, ſtatim emendavit, ut ex comparatione priorum Editionum aliquoties obſervavi. Exempli gratia, *Lib.* II. *Cap.* XXIV. §. 3. *num.* I. in primâ Editione JOSEPHO verba tribuebat, quæ PHILONI poſtea reſtituit. *Lib.* II. *Cap.* XVIII. §. 7. in eadem Editione, ubi dictum quoddam *Scipionis* ex LIVIO narraverat, à VALERIO MAXIMO *hanc ei tributam vocem* addebat: *Iſto te metu, Hanno, fides civitatis noſtræ liberat.* Diſtinxit deinde ſic, quæ male confuderat: *Valerius Maximus Conſulibus Romanis in facto ſimili,*

li, *sed antiquiore*, *hanc tribuit vocem*; *Isto te metu &c. Lib.* II. *Cap.* XV. §. 3. *num.* 1. de loco SENECÆ Patris ita habet prima Editio: *Non ad antiquos illos Imperatores pertinet*, *id est*, *belli duces*, *sed ad Cæsares*, *qui jus omne Populi in se transferebant.* At nunc ibi contra legimus: *Ad antiquos eos pertinet*, *qui speciale ejus rei mandatum acceperant.*

Libere igitur, sed modeste, ejusmodi *maculas*, à nobis observatas, *quas aut incuria fudit*, *aut humana parum cavit natura*, ad utilitatem Lectorum, indicare nos posse putavimus, salvo honore Viri Magni, cujus eruditionem, ingenium, judicium, virtutes, nemo est qui pluris faciat, quam nos. Neque heic substitimus: sed etiam, sicubi nobis haud satis recte ratiocinari visus est, aut principia parum firma ponere (quod non potuit non aliquando evenire illi, qui in vastissima disciplina, arte & via, tradenda, glaciem frangebat,) id simpliciter & candide monuimus in *Notulis* nostris; de quibus jam aliquid dicendum, ut, quales illæ sint, & quid in illis quæri debeat, quisque scire possit.

Et primo quidem, ut ipsa adpellatio statim innuit, in eis quam brevissime, quæ dicenda erant, exprimere mihi propositum fuit, ne moles voluminis, jam satis spissi, nimis augeretur: qua de caussa etiam nonnulla, quæ, in contextu jam posita, noster immemor in Notis suis, totidem verbis, aut eodem plane sensu, repetierat, audacter expunximus.

Duplicis autem generis sunt *Notulæ* nostræ, in universum spectatæ. Aliæ enim, quas *criticas* vocare licet, in eo positæ sunt, ut vel rationem emendationum aut supplementorum, ubi id consultum visum est, reddant; vel Auctoris παροράματα in male referendis aut aptandis verbis Scriptorum laudatorum, quando etiam utile existimavi, indicent; vel originem errorum ejus ostendant; vel sine teste prolata idoneis auctoritatibus firment, aut alia ejusmodi doceant. Interdum etiam, sed raro & obiter, natas mihi conjecturas proposui, de emendandis locis Veterum quibusdam, quæ in ipsis fontibus vitiosa videbantur. Alterius vero generis Notulæ nostræ *ad res ipsas pertinent*, & in eis modo Auctoris mentem, ubi obscurior, etiam adtendentibus, esse potest, breviter exposui; modo ejus errores, circa principia, aut ratiocinationes, indicavi, in præcipuis saltem argumentis. Neque enim ratio brevitatis, jam adlata, patiebatur ut omnia expenderem, aut quidquam fusius deducerem. Hinc sæpissime satis facere me posse putavi, Lectorem tantum remittendo, vel ad Opus eximium PUFFENDORFII *De Jure Nat. & Gent.* ac nostras in

eum

eum Gallice versum *Notas*, jam plus semel editas; vel ad ejusdem Libri Compendium, cui titulus, *De Officio Hominis & Civis*, nostris etiam Notis Gallice illustratum, & sæpius recusum; vel ad Notas nostras in hos ipsos Libros *De Jure Belli ac Pacis*, qui Gallice versi, haud ita post longum tempus, Deo dante, publici juris fient. Ex illis Versionibus nostris, ita adornatis, peti poterit, ut speramus, justus in utrumque Auctorem Commentarius, qui & ad intelligendos duos illos Juris Naturalis & Gentium Interpretes palmarios, & ad intima nobilissimæ utilissimæque disciplinæ adyta penetranda, nisi fallor, satis erit; viam certe facilem sternet. Commentatores autem, quos satis multos, nonnullos molis haud exiguæ, noster hic habuit, quam parum nobis adjumenti in toto isto negotio adtulerint, ex collatione patebit; & de eo aliquid forte dicemus in Præfatione ad Versionem jam memoratam. Necessaria tamen fuisse ea omnia quæ præstitimus, præstare saltem conati sumus, vel ex eo intelligi potest, quod stylus Auctoris brevissimus per se satis negotii facessat Lectoribus, & adtentos quam maxime postulet: ut minimus error sive in rebus ipsis, sive in verbis, difficultates inextricabiles nonnumquam parere queat.

Habes heic etiam, LECTOR, V. C. JOANNIS FRIDERICI GRONOVII Notas, quæ, ex quo lucem primum viderunt, Editionibus omnibus sequentibus comites datæ sunt, &, propter famam viri, sequuturis adhuc, ut conjicere licet, porro dabuntur. In illis expendendis, & emendandis aut notandis erroribus, quibus scatent, amplissimus se nobis obtulisset campus, sed & ingratissimus labor subeundus fuisset: id vero nec tempus, nec animus sinebat. Absit ut meritis Viri Celeberrimi quidquam detrahamus. Sua manet & manebit illi laus in perpetuum, eruditionis profundæ, lectionis diffusæ, & acuminis miri in rebus Grammaticis & Criticis, quæ in scriptis ejus, cedro dignis, ubique micant. Sed, si verum dicere volumus, huic nostræ disciplinæ Juris Naturalis & Gentium, ne de aliis dicam, non eam operam dederat, ut in Auctore nostro interpretando talem se præstare posset, qualem, exempli gratia, in LIVIO recensendo & explicando omnes mirantur. Perpauca heic sunt bonæ frugis: plurima supervacua, & quæ vel aliis tantum verbis sensum Auctoris satis clarum exhibent, vel usui esse possunt solis tyronibus in Lingua Latina, quales certe esse non debent, qui hoc Opus legere adgrediuntur. Sed & a mente Auctoris nostri, cujus principia non satis intelligebat, Vir Doctissimus haud raro aberrat. Et

ne putes nos id gratis adserere, specimina quædam Tibi dedimus, dum obiter Notas illius, inter recensendum Opus istud, perlustraremus. Vide, exempli gratiâ, *Lib.* I. *Cap.* II. §. 10. *num.* 11. *Not.* 77. (*) & *Cap.* III. §. 8. *num.* 6. *Not.* 84. (**) *Lib.* II. *Cap.* I. §. 3. *Not.* 31. (†) & *Cap.* III. §. 4. *Not.* 6. *Cap.* IX. §. 11. *Not.* 48. (††) *Cap.* XI. §. 7. *Not.* 60. (‡) *Cap.* XII. §. 18. *Not.* 53. &c. Immo in iis, quæ occurrunt ad Antiquitates & Artem Criticam spectantia, aliquando videtur plane alius, ac ubi in veteribus Græcis aut Latinis exponendis versabatur: ut *Lib.* I. *Cap.* III. §. 15. *Not.* 85. *Lib.* II. *Cap.* XXII. §. 1. *Not.* 7. (‡‡) & §. 5. *Not.* 13. *Lib.* III. *Cap.* XX. §. 7. *Not.* 2. & alibi. Talia, ut jam dixi, aliud agendo tantum notavimus: ne quis putet, nos probare ea, de quibus siluimus. Tantum abest enim, ut de omnibus Notis Viri Eruditissimi excutiendis cogitaverimus, ut contra in oculos incurrentes falsas explicationes aliquando data opera indicare noluerimus, quod verba Auctoris satis clara nobis viderentur, ut nemini adtendenti fraudi esse posset error Interpretis. Neque etiam id negotii nobis datum putavimus, ut loca Veterum ab illo laudata in ipsis fontibus quæreremus, satis superque habentes, si errores in numeris sponte sese offerentes tolleremus, ut & menda sive typographica, sive orta e vitioso codice, unde Notæ Viri Doctissimi primum editæ sunt; neque enim ad manum fuit prima illa Editio. Vel sic tamen longe emendatiores nunc prodeunt, ut ex collatione præcedentium Editionum cum hac nostra cuivis manifestum erit.

Superest ut doceamus, quomodo Lector dignoscere queat ea, quæ nostræ industriæ debentur, ubi scilicet id egimus ut distingui possent, nulla comparatione cum aliis Editionibus instituta. Nam, ut ex jam dictis intelligitur, plurima sunt loca, vel ex veteribus Editionibus, vel sine illarum ope, ex certissimis rationibus tacite emendata: tum errores in designatione Librorum, Capitum, Versuum &c. fere semper expunximus, nulla mentione facta, nullo indicio dato correctionis; quod molem voluminis inutiliter auxisset, & speciem pagi-

(*) Illam ejecimus: quæ vero Vir Clariss. illi addiderat in notam separatam (ff) retulimus. M. T.

(**) Vid. illic Nota (kk). M. T.

(†) Et illic Gronovii παρερμηνείαν ejecimus. M. T.

(††) Illic errorem, in nota Gronovii commissum, taciti correximus; ejecta Barbeiracii subnotatione, sic nihil necessaria. M. T.

(‡) (‡‡) Illam expunxi. M. T.

paginarum deformem aliquatenus reddidisset. Qua de caussa etiam in margine, ubi addidimus titulum, numerum Libri, Capitis, Versus, Paginæ, nullam distinctionis notam ullibi adposuimus. Sed in ipso contextu, aut in Notis, tales additiones signavimus duobus uncis, sæpius hoc modo ( ), rarius isto [ ]. *Notulæ* autem nostræ vel separatæ omnino sunt, & tunc a Grotianis vel Gronovianis distinguuntur litteris duplicibus ab initio positis, hac ratione (aa): primis autem nominis nostri in fine sic subjectis *J. B.* Vel Grotianis aut Gronovianis permiscentur, & tunc plerumque illis subjiciuntur, duobus uncis formæ posterioris inclusæ, & nominis nostri primis litteris in fine additis: aliquando autem, ubi nimirum res ferebat, & illæ brevissimæ erant, intra ipsam Notam Auctoris aut Interpretis, eodem adposito signo, collocantur; nisi quod heic haud raro nomen nostrum non adparet, sive quod res tanti non erat, seu quod omissum fuerit à Typographis, qui etiam uncos, vel alterutrum, alibi nonnumquam omiserunt, ubi tamen facile hoc a Lectore poterit animadverti.

Est & aliud, quo hanc nostram Editionem ornare, & faciliorem ac utiliorem reddere lectionem Operis, ut magna rerum varietate & copia referti, ita stylo brevissimo conscripti, plurimum voluissem, lubens etiam hunc in me laborem suscepturus; ut *scilicet numeros, in quos singuli paragraphi* distincti sunt, haud raro mutarem. *Subdivisio illa non est* a manu Auctoris, neque primarum post mortem ejus Editionum, & nescio a quo facta fuerit. Sed, quisquis ille sit, negligenter admodum in eo negotio se gessit, & aut parum intellexit seriem ac discrimen rerum & argumentorum, aut ad ea parum adtendit. Sæpissime ea distingui numeris videas, quæ manifesto conjungi debent; & vicissim in unum numerum conjecta, quæ distinguenda omnino erant. Hoc certe non potest non morari Lectorem nondum brevitati Auctoris nostri adsuetum: cui ex sola rectiori distinctione singulorum capitum statim lux orta fuisset. Sed tamen, quum jam subdivisio illa, ut ut perperam concinnata, usu recepta quasi fuerit, & eam omnes in laudando Auctore nostro passim sequantur: dandum id mori putavi, ut ne illam immutarem. At vero in Versione mea Gallica, ubi plus juris, hac in parte & aliis, mihi sumere potui, singula quæque, prout res ipsa & Lectorum commoda mihi postulare visa sunt, ubique separabuntur.

Nil aliud est, quod in limine heic Te moneam, LECTOR BENEVOLE, nisi ut ante omnia perlegere velis, & suis locis aptare, EMENDANDA & ADDENDA, quæ subjeci. Neque

ideo putes, negligenter curatam esse hanc Editionem, nec talem esse, qualem titulus profitetur. Vix fieri potest, ut, in Opere præsertim tam longo, numquam remittatur diligentia aut Editoris, aut Typographorum, aut eorum qui speciminibus emendandis præsunt. Quodcunque peccatum tantilli momenti mihi visum est, dum folia transmissa perlustro, in commodum tuum notare non piguit: &, si quæ supersint errata, a me non animadversa, ea facile a Te deprehensum iri confido. Quæ qualiacumque sint, hoc possum Tibi liquido adserere, nullam Editionem Grotiani Operis ita emendatam & utentium utilitati adcommodatam hactenus prodiisse. Vale. Scribebam *Groningæ*, ipsis Kalendis Novembr. Anni Æræ Christianæ vulgaris M. DCC. XIX.

Ita præfabar ante annos quindecim, & quod excurrit. Quum autem de Opere recudendo cogitare necessum esset, omnia iterum recensui, & non pauca heic illic Notulis meis ut fert earum modus, addidi. Plurima loca Auctorum laudatorum, ex iis quæ nondum repereram, aut, deficientibus tunc Libris unde petita erant, quærere non licuerat, inventa postea signavi, ut jam in ipsis fontibus ea quoque inspiciendi cuivis sit facultas data: aliquando etiam indicavi, unde haberet Noster, quæ non suis auctoribus adscripserat, & quænam causa erroris ei fuerit. Ad summam, in omnibus eamdem rationem, ac antea, tenui, ut, quantum fieri posset, ornatior adhuc nova prodiret Editio. Vellem ut omnibus mendis typographicis vacua hæc esset: sed quum id vix sperari queat in ullo Libro typis describendo, nedum tali, quale est Opus istud Grotianum: quæcumque errata, aut omissa animadverti, quæ tantilli momenti essent, notavi; ut, postquam ex indice quis ea correxerit, nihil, puto, superfuturum sit, quod eum moretur. Ceterum e Versione mea & Notis Gallice scriptis, ad quas, nondum editas, in priori recensione, remittebam, plenior eorum explicatio, quæ in Notulis meis dixi, & multa alia, quæ heic dici non erat mei consilii, peti jam possunt. Scribebam *Groningæ*, Nonis *Februarii*, Ann. M. DCC. XXXV.

Digitized by Google

CAPITA

LIBRI PRIMI.

LIBRI SECUNDI.

XXIV. Mo-

LIBRI TERTII.

INDEX

INDEX SCRIPTORUM,

Quorum loci in hoc opere explicati, aut examinati, aut emendati sunt.

Ex sacris Literis:

Veteris Testamenti.

Novi Testamenti.

Marc.

Ex

Ex Digestis.

Ex Codice.

Ex Institutionibus.

Ex Jurisconsultis.

PROLE-

PROLEGOMENA.

1. Jus civile, sive Romanum, sive quod cuique patrium est, aut illustrare commentariis, aut contractum ob oculos ponere aggressi sunt multi; at jus illud quod inter populos plures aut populorum rectores intercedit, sive ab ipsa natura profectum, aut divinis constitutum legibus, sive moribus & pacto tacito introductum, attigerunt pauci, universim ac certo ordine tractavit hactenus nemo: cum tamen id fieri intersit humani generis. I. JUS *Gentium.*

2. Ve-

GRONOVII NOTÆ.

Prolegomena] Προλεγομένων partes sunt duæ: generalis, quæ spectat omnem materiam: specialis, quæ spectat hoc opus. Prior habet duo membra: alterum, quo probatur esse *jus*: *alterum*, quo probatur esse & *jus in bello*.

Prioris membri quatuor sunt articuli: primus, propositio sententiæ illorum, qui jus volunt esse rem imaginariam, umbraticam, appellationem sine corpore & specie, ut *Cæsar* de republica loquebatur. Secundus, refutatio ejusdem sententiæ. Tertius, confirmatio septem constans argumentis. I. Est natura homini appetitus societatis, ergo & jus. II. Est judicium & qualiscunque delectus boni & mali. ergo & jus, quod bono alligat, & a malo deterret. III. Est discrimen etiam boni majoris & minoris, & intellectus bono majori deberi majorem honorem. ergo & jus, nempe justitiæ distribuentis. IV. Agnoscimus omnes verum Deum præcepisse: ergo est jus, quod ille præcipit. V. Habemus parentes, quibus pro beneficio procreationis & educationis subjecti sumus: ergo est jus, quod illi mandant. VI. Intellexere homines utile esse civitates coli: ergo est jus civile. VII. Viderunt quoque utile esse, ut quædam civitates cum civitatibus & populis externis consentirent in commune utrorumque bonum: ergo est jus gentium. Quartus articulus prioris membri partis generalis, consectaria quædam, vel secunda refutatio, I. adversus Carneadem. *II. Dicti Horatiani. III.* Eorum, qui jus inter privatos agnoscunt, rectores rerum publicarum eo volunt solutos.

Alterum membrum partis generalis, quo probat esse etiam jus, & servandum esse in bello, constat argumentis quatuor. *ESSE JUS IN BELLO probat*, I. quia laudabile bellum non suscipitur nisi juris obtinendi causa: indignum igitur, jus per injuriam peti. II. Testimonia scriptorum & Imperatorum. III. Pro justitia causæ & armorum, proque injustitia, augentur & minuuntur animi militum. IV. Crescit existimatio ad alienigenas, si quem videant non nisi justam ob causam, & salvo jure publico ac privato, ad arma descendere.

PARS SPECIALIS est, quæ proprie spectat hoc ipsum opus, atque quintuplex est. Continet enim I. consilium auctoris. II. Partitionem operis. III. Necessitatem operis. IV. Subsidia. V. Curam & cautionem auctoris per universum opus.

GRO-

Or. pro Balb. c. 6. 2. Vere enim Cicero præstabilem hanc dixit scientiam, (aa) in fœderibus, pactionibus, [1] conditionibus populorum, regum exterarumque nationum, in omni denique belli jure & pacis. *Belli & pacis.* Et Euripides hanc scientiam rerum divinarum & humanarum [2] cognitioni præponit; (bb) sic enim [3] Theonoen compellari facit:

Nam turpe id esset, cum scias hominum ac Deûm
Quod est eritque, justa te haud cognoscere.

3. Atque eo magis necessaria est hæc opera, quod & nostro sæculo non desunt, & olim non defuerunt, qui hanc juris partem ita contemnerent, quasi nihil ejus præter [4] inane nomen existeret. In omnium ferme ore est [5] Euphemi dictum [a] apud Thucydidem, regi aut

GROTII.

a *Apud Thucydidem*] Verba sunt lib. VI, Ἀνδρὶ δὲ τυράννῳ ἢ πόλει ἀρχὴν ἐχούσῃ οὐδὲν ἄλογον, ὅ, τι ξυμφέρον. (Cap. 85. Edit. Oxon.) Idem sensus libro V. ubi Athenienses præpotentes eo tempore sic Melios alloquuntur: ὅτι δίκαια μὲν ἐν τῷ ἀνθρωπείῳ λόγῳ ἀπὸ τῆς ἴσης ἀνάγκης κρίνεται· δυνατὰ δὲ οἱ δυνατοὶ πράσσουσι, καὶ οἱ ἀσθενεῖς συγχωροῦσι· *justa humanæ rationi ea censeri, quæ par necessitas indicit: cæterum quæ fieri possunt, ea fieri a validioribus, ab infirmioribus tolerari.* (Cap. 89.) [In primo loco non agitur de comparatione *justi* cum utili, sed de utili tantum. Vide notas nostras Gall. *J. B.*]

GRONOVII.

1 *Conditionibus*] Conventionibus aut placitis, pactionibus. Sic loquitur *Cicero* Topic. 21. *Jus a natura profectum sit, an ab aliqua conditione hominum & pactione.* Et I. off. 7. ait quædam esse *privata lege, conditione, pactione, sorte.*

2 *Cognitioni*] Otiosæ scil. & fructu propositoque animi emendatioris destitutæ. Hos Stoici ajebant nosse praecepta sine decretis, & Græci passim proverbio τὴν πολυμάθειαν νοῦν οὐ διδάσκειν. Vide *Gellium* initio (*Præfat.*). Talem cognitionem in Scythis arguebat *Justinus* 2, 2.

3 *Theonoen*] *Theoclymeni* sororem, qui ambo erant *Protei* liberi; compellatur autem sic ab *Helena*. *Eurip.* in ejus nominis tragœdia vers. 928, 929.

4 *Inane nomen*] Ut Julius apud *Suet.* 77. *nihil esse rempublicam, appellationem modo, sine corpore & specie.* Et Brutus moriens, *non in re, sed in verbo esse virtutem.* Flor. 4, 7.

5 *Euphemi*] *Euphemus* erat legatus Atheniensium ad Camarinos bello Siculo.

(aa) Non dicit CICERO, *præstabilem hanc esse scientiam*, sed *Cn. Pompeji*, quem laudat, *præstabilem esse scientiam*, ut in omni genere ac varietate artium, ita quoque, & quidem præcipue, *in fœderibus* &c. *in omni denique Belli Jure ac Pacis.* (immo ipse *Grotius* hunc *Ciceronis* locum eo, quo explicavi, modo accepit in ep. ad *B. du Maurier* d. 12. Maji 1615. quæ est 54. inter ejus epistolas, a. 1687. excusas.) Adeo ut eadem non sit sententia, & non nisi per consequentiam inde deduci possit, quod Auctor intendit. Mirum autem, id non observatum fuisse ab Eruditissimo *Gronovio*, qui Orationem, & caput, unde locus iste petitus est, accurate indicavit: magno me onere levaturus, si quod heic, & in sequenti ac paucissimis aliis locis fecit, ubique, ut poterat, experiri voluisset. *J. B.*

(bb) Non *præponit*, sed conjungen-

aut civitati imperium habenti [6] nihil injuſtum quod utile: cui ſimile illud, in ſumma fortuna [7] id æquius quod validius, & rempublicam [8] ſine injuria geri non poſſe. Accedit, quod quæ inter populos aut reges incidunt controverſiæ, ferme [9] Martem habent arbitrum. Eſt autem non vulgi tantum hæc opinio, bellum ab omni jure abeſſe longiſſime, ſed & viris doctis ac prudentibus ſæpe dicta excidunt, quæ talem opinionem foveant. Nihil enim frequentius, quam oppoſita inter ſe, jus & arma. Nam & Ennius dixit: *Nullum quibusdam, niſi utile.*

Non [10] *ex jure manu conſertum, ſed mage ferro*
Rem repetunt.

Et Horatius ferociam Achillis ſic deſcribit: *Art. Poët. verſ. 122.*

Jura neget ſibi nata, nihil non arroget armis.

[11] & alius alium, cum bellum ordiretur, ſic loquentem inducit:

Hic pacem temerataque jura relinquo.

[12] Antigonus ſenex irriſit hominem, qui ſibi urbes alienas oppugnanti commentarium de juſtitia adferebat. Et [13] Marius negabat, præ armorum ſtrepitu leges

gendam eſſe ſtatuit, ut ſtatim cuivis verſionem Auctoris noſtri, quæ fida eſt non minus quam elegans, inſpicienti patebit. Id autem quam maxime ab omni ævo neglectum fuiſſe, in noſtra ad PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* Præfatione Gallica, fuſe probavimus. *J. B.*

6 *Nihil injuſtum*] Thraſymachus ad Socratem apud *Plat.* de rep. 1. 579. φημὶ γὰρ ἐγὼ εἶναι τὸ δίκαιον οὐκ ἄλλο ἢ τὸ τοῦ κρείττονος ξυμφέρον. Vide *Muretum* var. lect. 18. 11.

7 *Id æquius quod validius*] Vide *Tacit.* xv. annal. 1. *Id jus eſſe, quod ei, qui plus poteſt, utile eſt.*

8 *Sine injuria*] Ex fragm. *Ciceronis* lib. 3. de republ. apud *Auguſt.* de civ. Dei 19, 21. ubi P. Furius Philus hoc diſputat. Verba ſunt: *Niſi per injuſtitiam rempublicam ſtare aut geri non poſſe.* Vide *Sigon.* ad frag. p. 67. & *Patrit.* 37. 140. Eos qui ſunt cum imperio, neceſſario nonnunquam eſſe injuſtos.

9 *Martem habent arbitrum*] Bello deciduntur, c. 21. ὃς οὔτινα οἶδε θέμιστα, de Marte *Homer.* Il. ε. 761. Alexander ad Darii legatos: *Nuntiate veſtro regi & quæ amiſit, & quæ nunc habet, præmia eſſe belli. Hoc regente utriusque terminos regni, id quemque habiturum, quod proximæ lucis aſſignatura fortuna eſt.* *Curt.* 4. 10.

10 *Ex jure manu conſertum*] Rei vindicatione, actione civili. Extat hic *Ennii* locus apud *Gellium* 20, 10.

11 *Et alius alium*] *Lucanus* videlicet Julium Cæſarem, cum Rubiconem tranſiret. Vide *Lucan.* 1, 225.

12 *Antigonus*] *Plutarch.* de fortit. Alex. p. 330.

13 *Marius*] *Plutarch.* Apoph. p. 202. Mario 421. [Adde VALERIUM MAX. Lib. v. c. 2. n. 8. *J. B.*]

leges [b] a se posse exaudiri. Ipse ille [14] oris tam verecundi Pompejus ausus est dicere: [c] *Armatus* (cc) *leges ut cogitem?*

4. In Christianis scriptoribus plurima ejus sensus occurrunt: pro multis unum (dd) Tertulliani sufficiat: *dolus*, *asperitas*, *injustitia*, [15] *propria negotia præliorum.* Qui ita sentiunt, dubium non est, quin oppositori sint nobis illud ex [16] comœdia:

Incerta hæc si tu postules
Ratione certa facere, nihilo plus agas,
Quam si des operam, ut cum ratione insanias.

Jus esse assertum, contra Carneadis objectiones.

5. Cum vero frustra de jure suscipiatur disputatio, si ipsum jus nullum, & ad commendandum & ad præmuniendum opus nostrum pertinebit, hunc gravissimum errorem breviter refelli. Cæterum [17] ne cum turba nobis res sit, [18] demus ei advocatum. Et quem potius quam

19 Car-

GROTII.

b *A se posse exaudiri*] Apud *Plutarchum* Lysander machæram ostendens: ὁ ταύτης κρατῶν βέλτιστα περὶ γῆς ὅρων διαλέγεται. *Hanc qui habet, is optime de terrarum finibus disputat.* *Apophthegm.* (p. 190. E.) Apud eundem Cæsar: οὐ τὸν αὐτὸν ὅπλων καὶ νόμων καιρὸν εἶναι. *Non idem esse tempus armorum quod legum.* (Vit. Cæs. p. 725. B.) Seneca quarto de beneficiis, capite XXXVII. *Multa interim reges, in bello praesertim, opertis oculis donant. non sufficit homo justus unus tot armatis cupiditatibus. non potest quisquam eodem tempore & bonum virum & bonum ducem agere.*

c *Armatus leges ut cogitem?*] *Plutarchus* hanc sententiam Pompeii ad Mamertinos sic enuntiat: οὐ παύσεσθε ἡμῖν ὑπεζωσμένοις ξίφη νόμους ἀναγινώσκοντες; *Non desinetis nobis hominibus gladiis accinctis leges recitare?* (Vit. Pomp. p. 623. D.) *Curtius* l. IX: *Adeo etiam naturæ jura bellum in contrarium vertit.* (Cap. 4.)

GRONOVII.

14 *Oris tam verecundi*] Quod quoties in concionem veniret, etiam maximis rebus gestis, erubesceret. *Seneca* epist. 11. quod ipse cum aliis *probum* vocat. Unde *os probum ejus Plinio* 7, 12. & 37, 2. Unde *Sallustius* eum dixit *oris probi, sed animi inverecundi.* *Suet.* de illustr. Gramm. 15. *Probus* autem latinis auctoribus i. q. verecundus. Lysander τὸ δίκαιον ἐν μόνῳ τῷ λυσιτελεῖ τιθέμενος καὶ τὸ καλὸν ἐν τῷ συμφέροντι.

15 *Propria negotia*] Non parerga aut obiter contingentia, sed ipsum opus, ipsum quod intenditur ibi & agitur: non quæ forte incidunt, sed quæ proprie ibi aguntur.

16 *Comœdia*] *Terent.* Eun. 1. 1.

17 *Ne cum turba*] In qua scilicet omnes clamant, nemo audit. lib. 1. 4. 2.

18 *Demus ei*] Ponamus hominem certum, quicum nobis res sit, qui pro falsa illa opinione pugnet, & pro ea solus dicat. Genus loquendi e veterum declamatorum schola petitum, quo de foro migrarat. Frequentatum *M. Senecæ* & *Quinctiliano.* Vide notas meas ad *Senec.* controvers. 7.

(cc) Verba ita concepta, quæ postea, ut refert *Plutarchus*, Auctor in Nota sua posuit, habuerat ille ex ALBERICO GENTILI, *De Armis Romanis*, Lib. 1. c. 10. p. 62. Ed. Hanov. 1612. *J. B.*

(dd) Locus est lib. *Adversus Judaeos*, cap. 9. *J. B.*

GRO-

[19] Carneadem, qui ad id pervenerat, quod [20] academiæ ſuæ ſummum erat, ut pro falſo non minus quam pro vero vires eloquentiæ poſſet intendere? Is ergo [21] cum ſuſcepiſſet juſtitiæ, hujus præcipue de qua nunc agimus, oppugnationem *, nullum invenit argumentum validius iſto: jura ſibi homines pro utilitate ſanxiſſe, varia pro moribus & apud eosdem pro temporibus ſæpe mutata: jus autem naturale eſſe nullum; omnes enim & homines & alias animantes ad utilitates ſuas natura ducente ferri: proinde aut nullam eſſe juſtitiam, aut, ſi ſit aliqua, ſummam eſſe ſtultitiam, quoniam ſibi noceat alienis commodis conſulens.

* *Apud Lactant.* v. 16. 3,

6. Verum quod hic dicit philoſophus & ſequitur [22] poëta: *1. Naturale,*

Nec natura poteſt juſto ſecernere iniquum:

admitti omnino non debet: [23] nam homo animans quidem eſt, ſed eximium animans, multoque longius diſtans a cæteris omnibus, quam cæterorum genera inter ſe diſtant; cui rei teſtimonium perhibent multæ actiones humani generis propriæ. Inter hæc autem, quæ homini ſunt propria, eſt appetitus ſocietatis, id eſt communitatis non qualiſcunque, ſed tranquillæ & [24] pro ſui intellectus modo ordinatæ, cum his qui ſui ſunt generis; quam d

25 oi-

GROTII.

d *Οἰκείωσιν Stoici appellabant*] *Chryſoſtomus* ad Romanos Homilia XXXI. [Immo *Homil.* IV. in Cap. 1. verſ. 31. tom. 3. p. 28. *ed. Savil.*] ἔχομεν γὰρ φυσικήν τινα πρὸς ἀλλήλους οἰκείωσιν, ἣν καὶ θηρία πρὸς ἄλληλα κέκτηνται. *Habemus natura homines cum hominibus ſocietatem. quidni, cum tale quid inter ſe & feræ habeant?* Vide eundem capite primo ad Epheſios, ubi a natura nobis data docet ad virtutem ſemina. *Marcus Antoninus* Imperator ſumme philoſophus: ὅτι γὰρ πρὸς κοινωνίαν γεγόναμεν, πάλαι δέδεικται, ἢ οὐκ ἦν ἐναργὲς, ὅτι τὰ χείρω τῶν κρειττόνων ἕνεκεν, τὰ δὲ κρείττω ἀλλήλων. *Pridem patuit ad ſocietatem nos genitos. Nonne in aperto eſt deteriora eſſe meliorum cauſa, meliora vero alterum alterius cauſa?* (Lib. v. §. 16. *Edit. Gatak.*)

GRONOVII.

19 *Carneadem*] Carneades Cyrenæus, novæ academiæ tertiæ conditor poſt Platonem & Arceſilam. Vide *Diog. Laërt.* & *Jonſium* hiſt. philoſoph. lib. 3, cap. 10. pag. 264. *Cic.* de legib. 1, 13. *Lactant.* 5, 17. *Quinctil.* 12, 1.

20 *Academia*] Academicæ ſectæ, quæ ex inſtituto nihil definiebat, & aſſenſum quidem ſuſtinebat, de omnibus autem quæſtionibus probabiliter in utramque partem diſputabat.

21 *Cum ſuſcepiſſet*] Quod fecit Romæ legatus ab Athenienſibus miſſus, temporibus M. Porcii Catonis Cenſorii. *Plut.* p. 349. *Quinctil.* 12, 1. 557. *Lactantius* divinar. inſtit. 5, 14. & 17. unde Gr. hunc locum depromſit: ipſe autem e *Ciceronis* lib. 3. de republ. Adde *Lactant.* epitomen cap. 1.

22 *Poëta*] *Horat.* lib. 1. ſatyr. 3. vſ. 113.

23 *Nam homo animans quidem eſt, ſed eximium animans*] *Cicero* 1, leg. 7. ab eodem orditur initio: *Homo etiam animal* &c.

24 *Pro ſui intellectus*] Quantum poteſt

25 οἰκείωσιν Stoici (ee) appellabant. Quod ergo dicitur natura quodque animal ad suas tantum utilitates ferri, ita universe sumtum concedi non debet.

7. Nam & cæterarum animantium quædam utilitatum suarum studium, partim 26 fœtuum suorum, partim aliorum sibi congenerum respectu e aliquatenus temperant: quod

potest assequi humana imbecillitas. Sola enim cœlestia sunt ordinatissima, humana tam perfecte disponi nequeunt, ut non maneat aliquid incommodi.

GROTII.

e *Aliquatenus temperant*] Vetus est proverbium, *canis caninam non est*. Juvenalis: (Sat. XV, 163.)

Indica tigris agit rabida cum tigride pacem:

(Ibid. vers. 159.) *Parcit*
Cognatis maculis similis fera.

Est locus *Philonis* egregius ad decalogi præceptum quintum, quem græce qui volet legat. Ego eum, quia longior est, semel, id est, latine hic ponam: *Imitatores saltem mutorum animantium estote, homines. Beneficio vicem rependere illa edocta norunt. Canes domus defensores sunt: quin & pro heris moriuntur, si quod subito periculum eos contigerit. Dicuntur & canum illi qui greges comitantur præcedere pecora, depugnantes ad mortem usque, ut pastores illæsos præstent. Nonne inter fœda fœdissimum est, in referenda gratia vinci hominem a cane, mitissimum animal a ferocissimo? quod si a terrestribus non satis edocemur, transeamus ad naturam volucrum, aëris viatricem, ut vel inde discamus, quod oportet. Ciconiarum senes in nidis manent, volare invalidæ. Harum soboles per omnes, prope sic dixerim, terras mariaque volitant, victum undique parentibus quærentes: illæ pro ætatis merito fruuntur quiete, rerum copia, deliciis etiam: hæ vero itineris molestias solantur pietatis conscientia & exspectatione paris olim, ubi senuerint, a sua prole, atque ita legitimo tempore debitum persolvunt necessarium, quod accepere reddentes. Neque enim ab aliis alimenta habere possunt, aut initio vitæ parvæ cum sunt, aut natu grandes in vitæ exitu. quapropter non alio quam natura magistro didicerunt educare vetulas, educatæ & ipsæ cum teneræ essent. Nonne vero hæc ubi audiunt, habent cur se præ pudore abscondant, qui parentum curam non habent, atque eos negligunt, quos aut solos aut præ cæteris sublevare debuerant, præsertim cum id facientes non tam daturi sint quippiam, quam id quod debent reddituri? Nihil enim est liberis proprium quod non parentum sit prius, qui aut de suo dederunt, aut acquirendi præbuerunt causas.* (Pag. 760, 761. Ed. Paris.) De columbarum cura eximia circa fœtus suos vide *Porphyrium* de non esu animalium tertio. (*Pag.* 315.) [§. 10 p. 240. & §. 23. p. 274. ed. noviss.] De scarorum & saurorum pro sociis *Cassiodorum* XI, 40.

GRONOVII.

25 Οἰκείωσιν] Q. d. *domesticationem*, familiaritatem domesticam.

26 *Fœtuum*] Ut galli gallinacei gallinas, & gallinæ pullos ante exsaturantes, quam ipsi granum sumant: ut hæ & pleræque animantes, & feræ etiam, pro catulis ac fœtibus sese in periculum conjicientes: ut canes venatici præda abstinentes, & eam domino reservantes. *Cic.* 3 de fin. 19. *formicæ, apes, ciconiæ, aliorum etiam causa, quædam faciunt. Quinctil.* 5, 11. apes etiam formicasque in commune laborare. Vide *Ælian.* de animal.

(ee) Auctor, in Nota sua, (quam vid. pag. præc.) testem tantum adfert *Chrysostomum* vocis οἰκειώσεως hoc sensu usurpatæ. Sed reperitur illa, ut &

quod in illis quidem procedere credimus [27] ex principio aliquo intelligente [28] extrinſeco, quia circa actus alios, iſtis neutiquam difficiliores, par intelligentia in illis non apparet. Idemque de infantibus dicendum, in quibus ante omnem diſciplinam oſtendit ſe ad bene aliis faciendum propenſio quædam, prudenter a Plutarcho (ff) obſervata: ſicut & in ea ætate miſericordia ſponte prorumpit. *Homini* vero perfectæ ætatis, cum [29] circa ſimilia ſimiliter agere norit, [f] cum ſocietatis appetitu excellente,

& verbum οἰκειοῦσθαι, apud PLUTARCHUM, *De Stoicorum repugnantiis*, p. 1038. B. C. T. II. *Ed. Wech.* Adde PORPHYRIUM, *De non eſu Animal.* Lib. I. [§. 7.] pag. 13. *Ed. Lugd.* 1620. [pag. 10. Ed. Cl. *de Rhoer.*] Lib. III. p. 294. 328. [§. 19. p. 258. & §. 26. p. 283. & p. 284. *Ed. noviſſ.*] &c. qui & voce οἰκειότης alibi eadem in re utitur, loco ab Auctore noſtro infra laudando, Lib. II. cap. 20. §. 9. num. 3. in Not. Omnia autem illa videntur fluxiſſe ex eo quod ARISTOTELES ait, ὡς οἰκεῖον ἅπας ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ καὶ φίλον. Ethic. Nicom. Lib. VIII. cap. 1. *J. B.* [*Οἰκεῖον Cicero* reddit *quod ad naturam accommodatum eſt*, in *Acad. Quæſt.* Lib. II. cap. 12. unde lucem accipit locus *Porphyrii* cit. p. 258. Τὴν δὲ οἰκείωσιν ἀρχὴν τίθενται δικαιοσύνης οἱ ἀπὸ Ζήνωνος. atque uſus vocis οἰκεῖος apud *Eumd.* Lib. III. §. 11. pag. 241. §. 25. pag. 279. & §. 26. p. 281. 283. 285. & οἰκείως *ibid.* §. 3. p. 219. & §. 6. p. 228. Similiter οἰκειοῦσθαι apud *Epictet.* Enchir. c. 30. Μήτι οὖν πρὸς ἀγαθὸν πατέρα φύσει ᾠκειώθης; & *Arrian.* diſſert. Epict. L. II. c. 22. p. 313. Πᾶν ζῶον οὐδενὶ οὕτως ᾠκείωται, ὡς τῷ ἰδίῳ συμφέροντι. & Lib. III. cap. 24. p. 487. ἄνθρωποι φύσει πρὸς ἀλλήλους ᾠκειωμένοι. Denique ipſum οἰκείωσις apud *Eumd.* L. I. c. 19. p. 106. (ubi omnino vid. Cl. *Upton.* Not. p. 64.) & apud *M. Antonin.* Lib. III. §. 9. *M. T.*]

GROTII.

f *Cum ſocietatis appetitu excellente*] *M. Antoninus* libro IX. ὁ ἄνθρωπος εὐεργετικὸς πέφυκε. *Homo in id natus eſt, bene ut aliis faciat.* (§. 42.) Item: θᾶσσον γοῦν εὕροι τις ἂν γεῶδές τι μηδενὸς γεώδους προσαπτόμενον, ἤπερ ἄνθρωπον ἀνθρώπου ἀπεσχισμένον. *Facilius reperiat quis terreſtre aliquod ad terram ſe non ferens, quam hominem ab humano genere abſciſſum.* (§. 9.) Libro X. ἐςὶ τὸ λογικὸν εὐθὺς καὶ πολιτικόν. *quod ratione utitur, neceſſario & cœtum appetit.* (§. 2.) Nicetas Choniates: ἐνεσημήνατό πως ἡ φύσις ἡμῖν καὶ ἐνεφύτευσε πρὸς τὰ οἰκεῖα συμπάθειαν. *Natura inſculpſit inſevitque nobis animo conſenſionem cum iis, quæ cognata ſunt nobis.* (In Iſac. Ang. L. III. c. 8. p. 286. *ed. Par.*) Adde *Auguſtinum* de doctrina Chriſtiana lib. III. c. 14.

GRONOVII.

27 *Ex principio*] Non ex vi mentis, conſilio, voluntate, deliberatione ac decreto, denique parte intelligente ipſis inſita atque ingenita. [Vide quæ Auctor eadem de re dicit in eximio opuſculo *De Veritate Religionis Chriſtianæ:* & ibi notata à Clariſſ. CLERICO, in nupera Editione, 1729. p. 13. *J. B.*]

28 *Extrinſeco*] i. e. Deo vel miniſtra Dei natura, non ab inſita ipſis ratione certa & perpetua, ſed ex inſtinctu naturæ, in paucis & certis rebus ſic ſe habente.

29 *Circa ſimilia ſimiliter agere*] Quod negatum beſtiis, quæ tantum in uno, quo naturalis appetitio fert, aut a quo declinatio avertit, ſic agunt. *Cic.* 2. de fin. 14. *ratio, quæ & cauſas rerum & conſecutiones videat, & ſimilitudines transferat, & disjuncta conjungat, & cum præſentibus futura copulet, omnemque complectatur vitæ conſequentis ſtatum.* Idem 1, de leg. 7.

(ff) Videtur Auctor reſpicere heic,

Homini proprium sociale: proprie & stricte dictum.

te, 30 cujus peculiare solus inter animantes instrumentum habet sermonem, inesse etiam facultatem sciendi, agendique secundum, generalia præcepta, par est intelligi, 31 cui quæ conveniunt ea jam sunt non omnium quidem animantium, sed humanæ naturæ congruentia.

8. Hæc vero, quam rudi modo jam expressimus, g 32 societatis custodia, (gg) humano intellectui conve-

heic, quod ait PLUTARCHUS in *Consolat. ad Uxorem*, pag. 608. D. tom. 2. quod tamen potius contrarium innuit, quum ab ea propensione ad benefaciendum, tamquam singulari, commendet filiolam suam in infantia mortuam. De re ipsa diximus in Gallicis nostris Notis uberioribus. *J. B.*

GROTII.

g *Societatis custodia humano intellectui conveniens*] *Seneca* IV. de beneficiis, cap. XVIII. *Ut scias per se expetendam esse grati animi affectionem, per se fugienda res est, ingratum esse, quoniam nihil æque concordiam humani generis dissociat ac distrahit, quam hoc vitium. Nam quo alio tuti sumus, quam quod mutuis juvamur officiis? hoc uno instructior vita, contraque incursiones subitas munitior est, beneficiorum commercio. Fac nos singulos, quid sumus? præda animalium & victimæ ac vilissimus & facillimus sanguis: quoniam ceteris animalibus in tutelam sui satis virium est. Quæcumque vaga nascuntur, & actura vitam segregem, armata sunt: hominem imbecillitas cingit, non unguium vis, non dentium, terribilem ceteris facit. duas res dedit, quæ illum, obnoxium ceteris, validissimum facerent, rationem & societatem. itaque qui par esse nulli posset si diduceretur, rerum potitur. Societas illi dominium omnium animalium dedit: Societas terris genitum in alienæ naturæ transmisit imperium, & dominari etiam in mari jussit. Hæc morborum impetus arcuit, senectuti adminicula prospexit, solatia contra dolores dedit: hæc fortes nos facit, quod licet contra fortunam advocare. Hanc tolle, & unitatem generis humani, qua vita sustinetur, scindes. Tollitur autem, si efficies ut ingratus animus non per se vitandus sit.*

GRONOVII.

30 *Cujus peculiare solus inter animantes instrumentum habet sermonem*] Et societatis colendæ ex *Cic.* 1, de leg. 9. moderationem vocis, orationis vim, quæ conciliatrix est humanæ maxima societatis.

31 *Cui*] Facultati.

32 *Societatis custodia fons est juris*] Homo appetit societatem, quia ea juvatur & conservatur: & si nihil juvaretur, ac sibi sufficeret, eam appeteret tamen, ne sermo esset ociosus sibi: deinde ut, quæ habet commoda, cum aliis communicaret; (bonum enim est communicativum sui) aut saltem aliis demonstraret: naturaliter enim gaudia testem requirunt. Jam qui socium admittit, qui vicinum, necesse est aliquid ei tribuat, aliquid in illo ferat, & sibi minus indulgeat, ut eadem vicissim consequatur a socio. Qui contubernalem adsciscit, necesse est partem cubiculi ei permittat, qui conjugem, lecti. Hæc primo humanitas & mutua patientia solitudinis vitandæ & auxilii mutui causa comparata, pactis conventis vel tacitis vel expressis firmata, transit in jus. *Cicero* ait 1, de leg. 5. *si patefiat, cujus muneris colendi efficiendique causa nati & in lucem editi simus, quæ sit conjunctio hominum, quæ naturalis societas inter ipsos; his explicatis, fontem legum & juris inveniri.*

(gg) Vide PUFENDORFIUM nostrum *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. cap. 3. ubi fuse principium istud adstruitur & exponitur. *J. B.*

GRO-

veniens, fons est ejus juris, [33] quod proprie tali nomine appellatur: [h] [34] quo pertinent alieni abstinentia, &, si quid alieni habeamus aut lucri inde fecerimus, restitutio, promissorum implendorum obligatio, damni culpa dati reparatio & pœnæ inter homines meritum.

9. Ab hac juris significatione fluxit altera largior: quia enim homo supra cæteras animantes non tantum vim obtinet socialem, de qua diximus, sed & judicium ad æstimanda quæ delectant aut nocent, (hh) non præsentia tantum, sed & futura, & quæ in utrumvis possunt ducere; [35] pro humani intellectus modo etiam [36] in his judicium recte conformatum sequi, neque metu, aut voluptatis præsentis [37] illecebra corrumpi, aut temerario rapi impetu, conveniens esse humanæ naturæ; & quod tali judicio plane repugnat, etiam contra jus naturæ, humanæ scilicet, esse intelligitur.

10. Atque huc etiam pertinet in his quæ cuique homini aut cœtui propria sunt elargiendis [i] prudens [38] dis- *Impropriè & laxius.*

GROTII.

h *Quo pertinent alieni abstinentia*] *Porphyrius* de non esu animantium tertio: ἡ δὲ δικαιοσύνη ἐν τῷ ἀφεκτικῷ καὶ ἀβλαβεῖ κεῖται, παντὸς ὄντος τῷ μὴ βλάπτοντος. *Justitia in eo sita est, ut abstineatur alienis, neque noceatur non nocentibus.* (Pag. 329.) [§. 26. pag. 284. *Ed. nov.*]

i *Prudens dispensatio, ut quæ nunc sapientiorem minus sapienti, nunc propinquum extraneo, nunc pauperem diviti, prout actus cujusque & rei natura fert, præponit*] Agit hac de re *Ambrosius* libro primo de officiis. (Cap. 30.)

GRONOVII.

33 *Quod proprie*] 1, 1. 10. quod in contractibus versatur.

34 *Quo pertinent*] *Justin.* 2, 2. de Scythis. *Nulli sc. gravis quod eum*, &c.

35 *Pro humani intellectus modo*] i. e. quantum patitur imbucillitas & infirmitas humana.

36 *In his judicium*] Non facere quod quæ canit, *Video meliora proboque, Deteriora sequor*: sed diligenter & liquido inspecta & pro melioribus agnita constanter, & confidenter sectari, affectare, agere.

37 *Illecebra corrumpi*] Ut eligas aut repente facias, cujus postea pœniteat.

(hh) Ita quidem habent omnes editiones: sed, quamquam sensus Auctoris ex serie orationis satis pateat, loquutio non satis est adcurata. Neque enim τὸ *nocent* recte opponitur τῷ *delectant:* nisi dicas, quidquid delectat, id prodesse; quod à mente Auctoris & rei veritate plane alienum est. Aut heic est ἀκυρολογία, aut possit quis suspicari Auctorem voluisse scribere: QUÆ *delectant* AUT DOLOREM CREANT, QUÆ JUVANT *aut nocent:* voces autem intermedias, sive ex ipsius Auctoris lapsu calami, sive ex incogitantia Exscriptorum, excidisse, adeo ut neque postea Auctor, rebus magis quam verbis intentus, id animadverterit, quemadmodum alibi non semel accidisse nobis compertum est. Ceterum res ipsa pertinet ad officia Hominis erga se ipsum, de quibus fuse PUFENDORFIUS, *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. cap. 4. *J. B.*

[38] dispenſatio, ut quæ nunc ſapientiorem minus ſapienti, nunc propinquum extraneo, nunc pauperem diviti, prout [39] actus cujusque & rei natura fert, præponit: quam [40] juris proprie [41] ſtricteque dicti partem jam olim multi faciunt, cum tamen [42] jus illud proprie nominatum diverſam longe naturam habeat, in eo poſitam, ut quæ jam [43] ſunt alterius alteri permittantur, aut [44] impleantur (ii).

11. Et hæc quidem quæ jam diximus, locum aliquem haberent, etiamſi daremus, (kk) quod ſine ſummo ſcelere dari nequit, non [45] eſſe Deum, aut non curari ab eo negotia humana: cujus contrarium cum nobis partim ratio, partim traditio perpetua inſeverint; confirment vero & argumenta multa & miracula ab omnibus ſæculis teſtata; ſequitur, jam ipſi Deo, ut opifici & cui nos noſtraque omnia debeamus, ſine exceptione parendum nobis eſſe, præcipue cum is ſe multis modis & optimum & potentiſſimum oſtenderit; ita ut ſibi obedientibus præmia reddere maxima, etiam æterna, quippe æternus ipſe, posſit & voluiſſe credi debeat, multoque magis ſi id diſertis verbis promiſerit: quod Chriſtiani indubitata teſtimoniorum fide convicti credimus.

2. Voluntarium.

12. Et hæc jam alia juris origo eſt præter illam naturalem,

GRONOVII.

38 *Diſpenſatio*] Juſtitia *διανεμητικὴ* ſive *attribuens* vel *diſtributiva*, in præmiis & muneribus ſive oneribus tribuendis, non autem in pœnis, in quibus verſatur *commutativa*, quæ ſpectat contractus & maleficia, quæ ſunt quaſi contractus.

39 *Actus*] Opera quam in commune commodum præſtat.

40 *Juris proprie*] Auctor intelligit heic *Juſtitiam Particularem* ita ab ARISTOTELE dictam, cujus pars eſt *Juſtitia συναλλακτικὴ, ἢ διορθωτικὴ*. Nimirum putabat, *Juſtitiam Particularem* eandem eſſe ac *Expletricem*, de qua acturus eſt Lib. I. c. I. §. 8. ubi vide quæ monebimus. *J. B.*]

41 *Stricte dicti*] Quale ſcil. traditur in juris corpore, unde actiones naſcuntur.

42 *Jus*] Juſtitiæ diſtributivæ proprie non eſt jus, quia nulla actione peti poteſt.

43 *Sunt alterius*] Reſpicit duo præcepta poſteriora juris. Hæc eſt juſtitia, quæ dicitur *commutativa* vulgo, vel *correctiva* in contractibus & pœnis.

44 *Impleam*] i. e. faciam quod debeo, unicuique ſuum tribuam.

45 *Eſſe Deum*] IV. Argumentum.

(ii) Nihil heic volui mutare: ſed, quamquam ita in omnibus Editionibus legatur, vix dubito quin Auctor ſcripſerit: *aut* QUÆ ALTERI DEBENTUR *impleantur*: neque enim, ſecundum Auctorem noſtrum, ea quæ *implentur*, jam *erant alterius*, erga quem implentur, ſed tantum ei *debebantur*. tum demum illius futura, quando impleta fuerint. Vide infra Lib. II. c. 7. num. I. & Lib. III. c. 19. n. 15. *J. B.*

(kk) Vide, quæ obſervavimus in PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. c. 3. §. 4. *Not.* 5. & §. 19. *Not.* 2. & quæ infra monemus, ad Lib. I. c. I. §. 10. num. 2. Not. (*nn.*) *J. B.*

GRO-

ralem, veniens scilicet [k] 46 ex libera Dei voluntate, cui nos subjici debere intellectus ipse noster nobis irrefragabiliter dictat. Sed & illud ipsum de quo egimus naturale jus, sive illud sociale, sive quod laxius ita dicitur, quamquam ex 47 principiis homini internis profluit, [l] Deo tamen adscribi merito potest, quia ut talia principia in nobis existerent ipse voluit: quo sensu Chrysippus & Stoici dicebant, juris originem non aliunde petendam quam 48 ab ipso Jove, [m] a quo Jovis nomine jus Latinis dictum probabiliter dici potest. *I. Divinum.*

13. Accedit, quod illa quoque ipsa principia Deus datis legibus magis conspicua fecit, etiam iis quibus imbecillior est ad ratiocinandum vis animi; & in diversa trahentes 49 impetus, qui nobis ipsis quique aliis male (II) con-

GROTII.

k *Ex libera Dei voluntate*] Inde *M. Antonino* judice libro IX. ὁ ἀδικῶν ἀσεβεῖ. *qui injuste agit, impius est.* (Locus est §. 1. Sed ubi agitur de jure Naturali, non de *Jure Divino voluntario*, quod ex *liberâ Dei voluntate* venit. Plura diximus in Gallicis Notis. *J. B.*]

l *Deo tamen adscribi merito potest*] Chrysostomus 1. ad Corinthios XI, 3. ὅταν δὲ εἴπω τὴν φύσιν, Θεὸν λέγω· ὁ γὰρ τὴν φύσιν δημιουργήσας αὐτός ἐστιν· *Cum naturam dico, Deum dico; ipse enim est naturæ opifex.* [Tom. III. pag. 410. *Edit. Eton. Savil.*] Chrysippus III. de Diis: οὐ γάρ ἐστιν εὑρεῖν τῆς δικαιοσύνης ἄλλην ἀρχὴν οὐδὲ ἄλλην γένεσιν, ἢ τὴν ἐκ τοῦ Διὸς καὶ τὴν ἐκ τῆς κοινῆς φύσεως· ἐντεῦθεν γὰρ δεῖ πᾶν τὸ τοιοῦτον τὴν ἀρχὴν ἔχειν, εἰ μέλλομέν τι ἐρεῖν περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν. *Non potest inveniri principium aliud aut origo justitiæ, quam ab Jove & communi natura. inde enim initium duci debet, ubi de bonis malisque disserendum est.* [Apud PLUTARCH. *de Stoic. rep.* pag. 1035.] [Plura veterum in hanc rem loca *Seldenus* adduxit *de J. N. & G. sec. disc. Ebr.* L. I. c. 8. M. T.]

m *A quo Jovis nomine jus latinis dictum*] Nisi forte verius per abscissionem, ut ex eo quod fuit *ossum* factum est os, ita ex eo quod fuerat *jussum* factum *jus*, *jusis*, postea *juris*, ut ex *Papisiis Papirii*, de quo vide *Ciceronem* lib. IX. epist. 21.

GRONOVII.

46 *Ex libera Dei voluntate*] Propterea id vocat *Jus voluntarium divinum.* lib. 1. cap. 1. num. 13.

47 *Principiis*] Recta ratione insita, quam negaverat in bestiis esse.

48 *Ab Jove*] Derivatio Stoïca, *Scipionis Gentilis* inventum, Orig. p. 270. immo potius præcisum & decurtatum a vocabulo *jussus*, nam quod sive Deus, sive ratio, sive superior *jubet*, est *jus*.

49 *Impetus*] Ὁρμάς, πάθη. affectus, sensus, motus animi, commotiones, perturbationes, qui debent regi ab animo tanquam satellites. *Cic.* 3. Tusc. 11. & 4. Tusc. 6. *Claudian.* 4. Cons. Honor. 230.

(II) Vocem illam *male*, quæ excidit in omnibus Editionibus, fidenter addidi. Illam deesse, adeo ut aliter Auctoris sententia non constet, res ipsa clamat. Si enim τὸ *consulunt* in bonam partem sumas, ut omnino sumendum, quando nihil aliud additur (vide exemplum infra, L. III. cap. 20. §. 51.) tunc utiles esse, & nobis, & aliis, impetus illos in alia trahentes, quam quo ducit Ratio & Lex Naturæ, Auctor noster dicet; quod quam alienum sit a mente ipsius, nemo non

consulunt, vagari vetuit, illos quippe vehementiores 50 adductius regens & fine ac modo coërcens.

14. Sed & historia sacra præter id, quod in præceptis consistit, affectum illum socialem non parum etiam eo excitat, quod nos docet ab iisdem primis parentibus ortos homines omnes, ita ut eo quoque sensu dici recte possit quod alio dixit Florentinus, * cognationem inter nos a natura constitutam; cui consequens sit, hominem homini insidiari nefas esse. 51 Inter homines quasi n Dii quidam sunt parentes, quibus proinde non infinitum sed 52 sui generis obsequium debetur.

* *L. 3. D. de just. & jur.*

2. *Humanum.*

15. Deinde vero, cum juris naturæ sit stare pactis, (53 necessarius enim erat inter homines aliquis se obligandi modus, neque vero alius modus naturalis fingi potest) ab hoc ipso fonte jura civilia fluxerunt. 54 Nam qui se cœtui alicui aggregaverant, aut homini hominibusque subjecerant, hi aut expresse promiserant, aut ex negotii natura tacite promisisse debebant intelligi, secuturos se id quod aut cœtus pars major, aut hi, quibus delata potestas erat, constituissent.

Civile cujusque civitatis.

16. Quod ergo dicitur non Carneadi tantum, sed & aliis,

o 55 Uti-

non intelligit. Vix autem dubito, quin propter similitudinem vocis *aliis* cum sequenti *male*, hæc omissa fuerit vel ab exscriptore, vel a typographo: & ejus rei exempla alibi videbimus. *J. B.* [Sed vide, quæ diximus in Præfat. nostra. *M. T.*]

GROTII.

n *Dii quidam sunt parentes*] Θεοὶ ἐπίγειοι *Hierocli* ad aureum carmen, *Dii terrestres*: *Philoni* ad decalogum ἐμφανεῖς Θεοὶ, μιμούμενοι τὸν ἀγέννητον ἐν τῷ ζωοπλαστεῖν. *conspicui Dii, qui ingenitum Deum imitantur vitam dando.* (Pag. 761. D. *ed. Paris.*) secunda post Deum fœderatio *Hieronymo* epist. XLVII. (Tom. I. pag. 224. D. Edit. Basil.) Parentes Deorum simulacra *Platoni* de legibus XI. (Pag. 930, 931. Tom. II. *Ed. H. Steph.*) Honos parentibus ut Diis debetur, pronuntiante *Aristotele* Nicomachæorum IX. cap. II. [Locus HIEROCLIS non est è Comment. in *Aurea Carm.* sed reperitur apud STOB. Serm. 77. p. 461. *ed. Genev. J. B.*]

GRONOVII.

50 *Adductius*] Quasi attracto fræno. Phrasis *Taciti*, *regnum adductius*. 3. hist. 7. de mor. G. 43. [In Editione ann. 1632. est etiam *adductius*: unde ita reposuimus, quod, nescio quomodo, mutatum fuerat in sequentibus in *addictius*. *J. B.*] [conf. adnot. *dd.* ad L. I. c. 3. §. 20. n. I. *M. T.*]

51 *Inter homines*] V. Argumentum.

52 *Sui generis*] Quatenus non est contra illum, cui soli infinitum obsequium debetur, Deum.

53 *Necessarius obligandi modus*] Nam si societas jungi debebat, requirebatur aliquod vinculum, coagulum, ferrumen, sacramentum, quo ea societas contineretur: alioqui forent meræ arenæ.

54 *Nam qui se cœtui.*] VI. Argumentum.

GRO

[o] [55] *Utilitas justi prope mater & æqui,*

si accurate loquamur, verum non est: nam naturalis juris mater est ipsa [56] humana natura, quæ nos, etiamsi re nulla indigeremus, ad societatem mutuam appetendam ferret; civilis vero juris mater est ipsa ex consensu obligatio, quæ cum ex naturali jure vim suam habeat, potest natura hujus quoque juris quasi [57] proavia dici. Sed naturali juri utilitas accedit: voluit enim naturæ Auctor nos singulos & infirmos esse & multarum rerum ad vitam recte ducendam egentes, quo magis ad colendam [58] societatem raperemur: juri autem civili occasionem dedit utilitas: nam illa quam diximus consociatio, aut subjectio utilitatis alicujus causa cœpit institui. Deinde & qui jura præscribunt aliis, in eo utilitatem aliquam spectare solent, aut debent.

17. Sed sicut cujusque civitatis jura utilitatem suæ civitatis respiciunt, ita inter civitates aut omnes, aut plerasque, [59] ex consensu jura quædam nasci potuerunt & nata apparet, quæ utilitatem respicerent non cœtuum singulorum sed magnæ illius universitatis. Et hoc jus est quod gentium dicitur, quoties id [60] nomen a jure naturali distinguimus; quam partem juris omisit Carneades, jus omne in naturale & civile singulorum populorum distribuens, cum tamen de eo jure quod inter populos versatur acturus, (subjecit enim orationem de bellis & bello partis) hujus juris mentionem facere omnino debuisset.

Gentium, civitatum omnium aut plerarumque.

18. Male [61] autem a Carneade [62] stultitiæ nomine justitia

II. Objectionum refutatio.

GROTII.

o *Utilitas justi prope mater & æqui*] Ad quem locum *Acron*, aut quisquis est vetus *Horatii* interpres: *repugnat praeceptis Stoicorum. ostendere vult justitiam non esse naturalem, sed natam ex utilitate.* Contra hanc sententiam vide quæ disputat *Augustinus* de doctrina Christiana libro III, c. XIV.

GRONOVII.

55 *Utilitas*] *Horat.* 1. sat. 3. vs. 98.

56 *Humana*] Recta ratio.

57 *Proavia*] Causa remotior.

58 *Societatem raperemur*] *Lactant.* de opific. Dei cap. 4.

59 *Ex consensu jura*] Vel tacito vel expresso. VII. Argumentum.

60 *Nomen a jure naturali*] Nam interdum *naturæ jus* vocatur, quod est *gentium*, ut paulo inferius dictum est. Sic majorem natu in imperiis succedere, *naturæ jus* vocat *Justinus* 12, 1. *quod natura ipsa gentibus dedit.* 2, 10. Idem *jus gentium* dicit lib. 34, 3.

61 *Male*] Consectaria, sive IV. articulus prioris membri partis generalis.

62 *Stultitiæ*] Quia abstineat alieno, quod posset ei utile esse.

GRO-

ſtitia traducitur. Nam ſicut, ipſo fatente, ſtultus non eſt civis, qui in civitate jus civile ſequitur, etiamſi ob ejus juris reverentiam quædam ſibi utilia omittere debeat; ita nec ſtultus eſt populus, qui non tanti facit ſuas utilitates, ut propterea communia populorum jura negligat; par enim in utroque eſt ratio. Nam [p] ſicut civis, qui jus civile perrumpit utilitatis præſentis cauſa, [63] id convellit, quo ipſius poſteritatisque ſuæ perpetuæ utilitates continentur; ſic & populus jura naturæ gentiumque violans, ſuæ quoque tranquillitatis in poſterum reſcindit munimenta. Tum vero etiamſi ex juris obſervatione nulla ſpectaretur utilitas, ſapientiæ non ſtultitiæ eſſet eo ferri, ad quod a natura noſtra nos duci ſentimus.

Juſtitia ſtultitia non eſt.

19. Quare nec illud,

[64] *Jura inventa metu injuſti fateare neceſſe eſt:*

quod apud * Platonem quidam ita explicat, metu accipiendæ injuriæ repertas leges, ac vi quadam homines ad juſtitiam colendam adigi, univerſaliter verum eſt. *Id* enim [65] ad ea dumtaxat inſtituta ac leges pertinet, quæ ad faciliorem juris exſecutionem reperta ſunt; ſicut multi per ſe infirmi, ne a validioribus opprimerentur, conſpirarunt ad inſtituenda ac communibus viribus tuenda [66] ju-

* *De Rep.* Lib. II. pag. 359. Tom. II. *Gorg.* pag. 483. Tom. I.

Vis ex metu injuſti, & validioris, cauſa ejus non eſt.

GROTII.

p *Sicut civis qui jus civile perrumpit*] Hac ipſa ſimilitudine apposite utitur lib. IX. *M. Antoninus:* ἥτις ἐὰν οὖν πρᾶξίς σου μὴ ἔχῃ τὴν ἀναφορὰν, εἴτε προσεχῶς εἴτε πόῤῥωθεν, ἐπὶ τὸ κοινωνικὸν τέλος, αὕτη διασπᾷ τὸν βίον, καὶ οὐκ ἐᾷ ἕνα εἶναι, καὶ στασιώδης ἐστὶν, ὥσπερ ἐν δήμῳ ὁ τὸ καθ' αὑτὸν μέρος διϊστάμενος. *Quæcumque tua actio reſpectum non habebit ſive cominus ſive eminus ad propoſitum communitatis, ea vitam diducit, nec unam eſſe patitur, ſeditioſaque non minus eſt quam is qui in populo partem ſeorſim facit.* (§. 23.) Et libro XI: ἄνθρωπος ἑνὸς ἀνθρώπου ἀποσχισθεὶς, οὐ δύναται μὴ καὶ ὅλου φύλου ἀποκεκόφθαι. *Homo ab uno abſciſſus homine, non poteſt non & ab univerſo genere abſciſſus haberi.* (§. 8.) Nimirum, ut eidem *Antonino* dictum eſt, quod examini expedit, idem api. [Locus ultimus exſtat *Lib.* VI. §. 54. In præcedenti autem, pro verbis illis, οὐ δύναται μὴ καὶ ὅλου φύλου ἀποκεκόφθαι, legitur: ὅλης τῆς κοινωνίας ἀποπίπτειν. Nimirum Auctor ſtatim antea legerat: Κλάδος τοῦ προσεχοῦς κλάδου ἀποκοπεὶς, οὐ δύναται μὴ καὶ τοῦ ὅλου φυτοῦ ἀποκεκόφθαι: οὕτω δὴ καὶ ἄνθρωπος &c. Hæc igitur, memoriæ lapſu, confudit, ſimulque τὸ φυτοῦ in φύλου mutavit. *J. B.*]

GRONOVII.

63 *Id convellit*] Eripit ſibi fidem, exiſtimationem, aliorum voluntatem cum ipſo contrahendi.

64 *Jura inventa*] *Horat.* I. ſat. 3. vſ. 111.

65 *Ad ea dumtaxat*] Quæ firmant jus & auctoritatem magiſtratuum.

GRO-

[66] judicia, ut quibus singuli pares non erant, his universi prævalerent. Et hoc demum sensu commode accipi potest quod dicitur jus esse id quod validiori placuit; ut intelligamus [67] fine suo externo carere jus, nisi vires ministras habeat; sicut Solon res confecit maximas, ut ipse * prædicabat:

* *Apud Plutarch.* Vit. Solon. p. 86. C.

Ὁμοῦ βίην τε καὶ δίκην συναρμόσας.

q [68] *Vim jusque parilis copulans vincli jugo.*

JUSTITIA securitatem adfert conscientiæ.

20. Neque tamen, quamvis a vi destitutum, jus omni caret effectu: nam justitia [69] securitatem affert conscientiæ, injustitia tormenta ac laniatus, quales in tyrannorum pectoribus describit [70] Plato. Justitiam probat, injustitiam damnat proborum consensus. Quod vero maximum est, hæc Deum inimicum, illa faventem habet, qui judicia sua ita post hanc vitam reservat, ut sæpe eorum vim etiam in hac vita repræsentet, quod multis exemplis historiæ docent.

Privatis, populo, & populi rectoribus æque convenit.

21. Quod vero multi quam a civibus exigunt justitiam, eam [71] in populo aut populi rectore insuper habeant, ejus erroris causa est, primum quod in jure nihil spectant nisi utilitatem quæ ex jure oritur, quæ evidens est in civibus, qui singuli ad sui tutelam invalidi sunt. At ma-

GROTII.

q *Vim jusque parilis copulans vincli jugo*] Ovidius:

In causaque valet, causamque tuentibus armis.

[Metam. Lib. VIII. vers. 59. ubi tamen melius Cl. *Burmanni* Editio verba hæc, *caussamque tuentibus armis*, conjungit cum sequentibus: *Ut puto, vincemur. J. B.*]

GRONOVII.

66 *Judicia*] Disceptationes fori, cum didicissent homines legibus, non armis, vivere. *Just.* 43, 4.

67 *Fine suo externo*] Non posse ad effectum & exsecutionem pervenire, nisi magistratui committatur jus gladii.

68 *Vim*] Hinc Κράτος καὶ Βίαν inter ministeria Jovis in Prometheo ponit *Æschylus*. Et qui rempub. ordinat & reformat, eum sine collega & armatum esse oportere disputat *Machiavellus* ad Livium 1, 7. & hoc argumento excusat cædem Remi a Romulo occupatam.

69 *Securitatem*] Diogenes apud *Stobæum* ser. 31. pag. 188. Ἡ τοίνυν δικαιοσύνη πολλὴν ἔχει ῥᾳστώνην τῇ ψυχῇ. τὸ γὰρ μηδένα μήτε φοβούμενον, μήτε αἰσχυνόμενον ζῆν, ἡδονή τίς ἐστιν καὶ ἱκανότης τῷ βίῳ.

70 *Plato*] in Gorgia pag. 357. (p. 524, 525. *Ed. H. Steph.* Tom. I.) Alludunt *Tacitus* 6. Ann. 6. *Cicero* 3. de Offic. 21. *Quinct.* 12. Inst. 1. *Lucianus* Cataplo. *Claudianus* in Rufin. 2, 504. & apud *Stobæum* Diogenes pag. 188.

71 *In populo*] Ut apud *Senecam* Thyeste vs. 215. Atreus: *Sanctitas, pietas, fides, privata bona sunt: qua juvat, reges eant.*

GRO-

magnæ civitates, cum omnia in se complecti videantur quæ ad vitam recte tuendam sunt necessaria, opus habere non videntur ea virtute, quæ [72] foras spectat & justitia appellatur.

22. Sed, ut ne repetam quod dixi, jus non solius utilitatis causa comparatum, nulla est [73] tam valida civitas quæ non aliquando aliorum extra se ope indigere possit, vel ad commercia, vel etiam ad arcendas multarum externarum gentium junctas in se vires; unde etiam a potentissimis populis & regibus fœdera appeti videmus, quorum vis omnis tollitur ab his qui jus intra civitatis fines concludunt. Verissimum illud, [74] omnia (mm) incerta esse simul a jure recessum est.

23. Si nulla est communitas quæ sine jure conservari possit, [r] quod memorabili latronum exemplo probabat

75 Ari-

GROTII.

r *Quod memorabili latronum exemplo probabat Aristoteles*] Chrysostomus in caput IV. ad Ephesios: (Tom. III. pag. 813. *Edit. Savil.*) πῶς ἂν λῃσταὶ εἰρηνεύοιεν, φησί· πότε; εἰπέ μοι· πάντως ὅταν οὐ λῃστικῷ τρόπῳ χρήσωνται· ἂν γὰρ ἐν αὐτοῖς οἷς ἂν διανέμωνται, μὴ τοὺς νόμους φυλάξωσι τοὺς τοῦ δικαίου, καὶ ἑκάστῳ ἀπονέμωσι τὸ δίκαιον, εὑρήσεις ἂν κἀκείνους ἐν πολέμοις καὶ μάχαις. *At qui fit ergo, dicet aliquis, ut in pace vivant latrones? Quando vero? dic quæso. Nempe cum non ut latrones agunt. nam si in dividendis rebus præscripta justitiæ non servent, neque partitionem ex æquo faciant, videbis & ipsos inter se bellis ac præliis implicari. Plutarchus* (Vit. Pyrrh. p. 388. A.) cum Pyrrhi recitasset dictum, regnum se ei liberûm suorum relinquere, cui acutissimus futurus esset gladius, dicit hoc nihil aliud esse quam quod in Phœnissis posuit *Euripides*: (vers. 68.)

Θηκτῷ σιδήρῳ δῶμα διαλαχεῖν τόδε.

Ut sanguinante dividant ferro domum.

Additque acclamationem egregiam: οὕτως ἄμικτός ἐστι καὶ θηριώδης ἡ τῆς πλεονεξίας ὑπόθεσις. *Adeo insociabile ferinumque est propositum plus suo habendi.* Cicero epist. XI, 16. *omnia sunt incerta, cum a jure discessum est. Polybius* IV: καὶ γὰρ κατ' ἰδίαν τὰ τῶν ῥᾳδιουργῶν καὶ κλεπτῶν φῦλα τούτῳ μάλιστα τῷ τρόπῳ σφάλλεται, τῷ μὴ ποιεῖν ἀλλήλοις τὰ δίκαια, καὶ συλλήβδην διὰ τὰς εἰς αὐτοὺς ἀθεσίας. *Nam & privatæ coitiones facinorosorum ac furum hoc maxime modo everti solent, ubi inter se jus non præstant, & in summa, ubi fides inter ipsos periit.* (Cap. 29.)

GRONOVII.

72 *Foras spectat*] i. e. quæ præstat hominem bonum magis alteri, quam sibi. *Apulej.* de philos. mor. pag. 16. Edit. Elmenhorst. [Ante eum CICERO *de Rep.* lib. 2. apud NONIUM, voc. *Projectum.* Habent omnes ab ARISTOTELE, qui *Justitiam* dixit esse ἀλλότριον ἀγαθὸν, Ethic. Nicom. Lib. v. cap. 10. *J. B.*]

73 *Tam valida*] *Sallustius* Jugurth. 109. in oratione regis Bocchi. *Curt.* 7, 8. *Senec.* epist. 4. *Neminem eo fortuna provexit*, &c.

74 *Omnia incerta*] In aleam mitti; nec homines, nec societatis statum fundatum esse, ni justitia muniatur. *Cicero* pro Cæcina cap. 25.

(mm) Verba sunt CICERONIS, *ad Familiar.* Epist. XI. 16. quæ etiam ab Auctore nostro ei tribuuntur in Nota sequenti. Ibi tamen, ut & in loco ex *Orat. pro Cæcin.* quem *Gronovius* indicat, agitur tantum de Legibus Civilibus. *J. B.*

GRO-

75 Ariſtoteles (nn): certe & illa quæ genus humanum aut populos complures inter ſe colligat, jure indiget; quod ille vidit qui (oo) dixit, 76 fœda ne patriæ quidem cauſa facienda eſſe. s Graviter eos accuſat * Ariſtoteles, qui cum inter ſe neminem velint imperare niſi qui 77 jus habeat, in exteros quid jus, quid injuſtum ſit nihil curant. * Polit. VII. 2.

24. Is ipſe quem nominavimus modo in partem alteram 78 Pompejus (pp), quod Spartanus quidam rex dixerat, beatiſſimam eſſe rempublicam, cujus fines haſta & gladio terminarentur, correxit, dicens eam vere beatam eſſe, quæ juſtitiam pro finibus haberet. Quam ad rem alterius itidem 79 Spartani regis uti potuit auctoritate, t qui militari for- *Regit pacem.*

GROTII.

s *Graviter eos accuſat Ariſtoteles*] Et *Plutarchus* Ageſilao: Λακεδαιμόνιοι τὴν πρώτην τοῦ καλοῦ μερίδα τῷ τῆς πατρίδος συμφέροντι διδόντες, οὔτε μανθάνουσιν, οὔτε ἐπίστανται δίκαιον ἄλλο, πλὴν ᾧ τὴν Σπάρτην αὔξειν νομίζουσι. *Lacedæmonii primam honeſti partem ponentes in patriæ ſuæ utilitate, jus aliud nec norunt nec diſcunt, quam unde Spartam putent poſſe augeri.* (Pag. 617. D.) De iisdem Lacedæmoniis Athenienſes apud Thucydidem libro v. πρὸς σφᾶς μὲν αὐτοὺς καὶ τὰ ἐπιχώρια νόμιμα, πλεῖστα ἀρετῇ χρῶνται. πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους πολλὰ ἄν τις ἔχων εἰπεῖν ὡς προσφέρονται, ξυνελὼν μάλιστ' ἂν δηλώσειεν, ὅτι τὰ μὲν ἡδέα καλὰ νομίζουσι, τὰ δὲ ξυμφέροντα δίκαια. *Quod ipſos inter ſe & civilia jura attinet, plurimum virtute utuntur. Quales vero ſint adverſus alios, multa adferri poſſint eo pertinentia, breviter autem rem expoſuerit, qui dixerit eis honeſta videri quæ ſuavia ſunt, juſta quæ utilia.* (Cap. 105.)

t *Qui militari fortitudini juſtitiam antepoſuit*] Ageſilaus cum Perſarum regem magnum audiret appellari, *quomodo*, inquit, *major me eſt, niſi ſit juſtior?* Et hoc apud *Plutarchum*. (Apophthegm. p. 213. C.)

GRONOVII.

75 *Ariſtoteles*] Et *Cicero* 2. de Offic. 11.

76 *Fœda*] i. e. natura turpia & deteſtanda; non tantum ignominioſa opinione hominum aut reſpectu prioris fortunæ. (*Machiavell.* ad Livium lib. 3. 41. diſcurſ.) nam illa interdum bono cui ſubeunda ſunt.

77 *Jus habeat*] Legitime creatum, χειροτονηθέντα.

78 *Pompejus*] Qui dixerat, *armatus ut leges cogitem?*

79 *Spartani regis*] *Ageſilai* [Apud PLUTARCHUM, *Apophthegm.* pag. 213. B]

(nn) Immo PLATO, ni fallor. Neque enim ullus, quod ſciam, talem ſententiam ex *Ariſtotele* protulit, quum tamen loca veterum in hanc rem congerere voluerint Interpretes in CICERON. *De Offic.* II. 11. Locus autem *Platonis* luculentus ab iis indicatus eſt, quem reperies *Lib.* 1. *De Republ.* pag. 351. C. Tom. II. Ed. H. Steph. Hæc in prima Editione dicebam. Reperi poſtea locum *Ariſtotelis*, qui ad rem facit, apud STOBÆUM, *Serm.* x. pag. 131. *Edit. Genev.* 1609. *J. B.*

(oo) Innuit Auctor, quod CICERO dixit: *Sunt enim quædam ita fœda, ut ea ne conſervandæ quidem patriæ cauſſa ſapiens facturus ſit,* De Offic. 1. 45. *J. B.*

(pp) Suſpicor *Grotium* confudiſſe, quod PLUTARCHUS Tom. I. pag. 637. C. & Tom. II. pag. 203. A. de Pompeio refert, cum iis, quæ de Ageſilao & Archidamo Tom. II. pag. 210. E. & 218. E. ſcribit. Fuſius hoc exſecutus ſum in notis Gal-

** licis

fortitudini justitiam anteposuit, hoc argumento, quod fortitudo justitia quadam regi deberet, at si justi essent homines omnes, fortitudine illa non indigerent. Ipsam fortitudinem Stoici definiebant * virtutem propugnantem pro æquitate. Themistius oratione ad Valentem facunde disserit, reges, quales exigit sapientiæ regula, non unius sibi creditæ gentis habere rationem, sed totius humani generis, & esse, ut ipse loquitur, non [80] φιλομακεδόνας tantum, aut [81] φιλορωμαίους, [u] sed [82] φιλανθρώπους. [x] Minois invisum apud posteros nomen non aliud fecit, quam quod [83] æquitatem imperii sui finibus terminaret.

Apud Ciceron. De Offic. I, 19.

Bellumque: inde belli jura.

25. Tantum [84] vero abest ut admittendum sit quod quidam fingunt, in bello omnia jura cessare, ut nec suscipi bellum debeat nisi ad juris consecutionem, nec susceptum geri nisi intra juris ac fidei modum. Bene (qq) Demosthenes bellum esse in eos dixit, qui judiciis coërceri nequeunt. Judicia enim vigent adversus eos qui invali-

ficis ad h. l. *J. B.* [Imo nihil confudit *Grotius*, non satis intellectus ab egregio Commentatore. Vid. Præf. nostr. *M. T.*]

GROTII.

u *Sed* φιλανθρώπους] Optime *M. Antoninus*: πόλις καὶ πατρὶς ὡς μὲν Ἀντωνίνῳ μοι ἡ Ῥώμη, ὡς δὲ ἀνθρώπῳ ὁ κόσμος· *civitas & patria mihi ut Antonino Roma, ut homini mundus.* (Lib. VI. §. 44.) Porphyrius de non esu animantium III: [§. 27. pag. 287. *Ed. noviss.*] ὁ λόγῳ ἀγόμενος καὶ πρὸς πολίτην τηρεῖ τὸ ἀβλαβὲς, καὶ ἔτι μᾶλλον πρὸς ξένους καὶ πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὁ τὴν ἀλογίαν ἔχων ὑπήκοον καὶ αὐτὸς παρ' ἐκείνους λογικώτερος, διὰ ταῦτα δὲ καὶ θειότερος· *Qui ratione ducitur, innocentiam in cives servat, imo & in peregrinos & homines quosvis, quanto ratione præstantior, tanto divinior.* [Vertendum erat, non *immo & in peregrinos* &c. ut habet Auctor; sed, *magis adhuc in* &c. quod alium sensum efficit. Deinde reliqua non omnino adcurate expressa sunt. Ceterum locus est *pag.* 333. Ed. Lugd. 1620. *J. B.*]

x *Minois*] De quo versus est veteris Poëtæ:

> Καὶ νήσων δείμαισι βαρὺν ζυγὸν ἤμβαλε Μίνως.
>
> *Insula cuncta jugo Minois pressa gemebat.*

Vide hac de re *Cyrillum* adversus Julianum libro VI. [Pag. 191. *Edit. Spanhem.* ubi tamen versus paullo aliter refertur. *J. B.*]

GRONOVII.

80 Φιλομακεδόνας] Amantes Macedonum.

81 Φιλορωμαίους] Amantes Romanorum.

82 Φιλανθρώπους] Amantes omnium hominum.

83 *Æquitatem*] Justus tantum esset erga suos Cretenses; in exteros bella parum justa facile susciperet, aut iniquas victis conditiones ferret, ut crudele tributum Atheniensibus impositum, de quo *Ovidius.*

84 *Tantum*] II. membrum I. partis: esse jus etiam belli probatur.

(qq) Locus est in Oratione *de Chersoneso*, pag. 38. C. *Edit. Basil.* 1572. *J. B.*

validiores se sentiunt: in eos, qui pares se faciunt aut putant, bella sumuntur; sed nimirum, ut recta sint, non minori religione exercenda, quam judicia exerceri solent.

26. Sileant ergo leges inter arma, [85] sed civiles illæ & judiciariæ & pacis propriæ, non aliæ perpetuæ & omnibus temporibus [86] accommodatæ. Optime enim (Pag. 648, 649. Ed. Morell.) dictum est a Dione Prusæensi, inter hostes scripta quidem jura, id est, civilia non valere, at [y] valere non scripta, id est, ea quæ natura dictat aut gentium consensus constituit. [87] Docet hoc vetus illa Romanorum formula: *eas res* [88] *puro pioque duello quærendas censeo.* Iidem veteres Romani, ut Varro [a] notabat, [89] bella tarde & nulla licentia suscipiebant, quod bellum nullum nisi pium putabant geri oportere. Camillus [b] juste non minus quam fortiter bella gerenda dicebat: Africanus [c], populum Romanum & suscipere juste bella & finire: [90] Apud alium legas, *Sunt & belli, sicut &* [91] *pacis jura.* [92] Alius Fabricium miratur ingentem virum, & quod dif-

[a] De Vit. pop. Rom. apud Non. p. 529. Ed. Merc.
[b] Liv. v. 27.
[c] Idem, xxx. 16.

GROTII.

y *Valere non scripta*] Ideo Alfonsus rex interrogatus plusne libris an armis deberet, dixit, ex libris se & arma & armorum jura didicisse. *Plutarchus:* εἰσὶ δὲ καὶ πολέμων ὅμως τινὲς νόμοι τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι, καὶ τὸ νικᾶν οὐχ οὕτω διωκτέον, ὥστε μὴ φεύγειν τὰς ἐκ κακῶν καὶ ἀσεβῶν ἔργων χάριτας· *Sunt apud viros bonos quædam & belli jura, nec ita sectanda victoria est, ut non fugiatur utilitas ex pravis impiisque actionibus proveniens.* (Vit. Camill. pag. 134.) [Alfonsus iste fuit I. hujus nominis, rex Arragoniæ & Neapolis. Cæterum ipsi responsum tribuit *Ph. Camerarius* Medit. hist. cent. 3. c. 67. ubi tamen auctorem suum non laudat. hausit absque dubio ex *Ant. Panormita* de dictis & factis Alfonsi. c. *Dict. de P. Bayle*, art. *Naples* (Alfonse I. Roi de) B. C. *J. B.*]

GRONOVII.

85 *Sed civiles illæ*] Sic bello Marsico senatus decrevit, ne judicia, dum tumultus Italicus esset, exercerentur. *Asconius Ped.* in Orat. Cic. pro Cornelio pag. 145. Sic Justinus reprehendit Thebanos, qui post victoriam apud Mantineam Lacedæmonios & Phocenses de rebus in bello actis apud Concilium Amphictyonum accusaverunt, quasi post arma & bellum locum legibus reliquissent, lib. 8, 1.

86 *Accommodatæ*] Sic ait *Justinus*, post arma & bellum legibus locum non relinqui, lib. 8. cap. 1.

87 *Docet hoc*] Argumentum II. membri II. partis generalis.

88 *Puro pioque*] *Liv.* 1, 32. Quod qui gerat, in causa belli capienda non scelere, non impietate maculetur. Vide ad *Sen.* Medeam v. 901.

89 *Bella tarde*] Quod ostendit etiam proverbium illud, *Dum deliberant Romani, capitur Saguntus.*

90 *Apud alium*] *Liv.* 5, 27.

91 *Pacis jura*] Verba Camilli apud *Livium* d. l. Plutarch. *sæva res bellum est*, &c. *sunt tamen belli leges*, in Camillo. [c. Vales. Not. in Not. *Maussaci* ad *Harpocrat.* pag. 110. *M. T.*]

92 *Alius*] *Seneca* ep. 120.

consulunt, vagari vetuit, illos quippe vehementiores 50 adductius regens & fine ac modo coërcens.

14. Sed & historia sacra præter id, quod in præceptis consistit, affectum illum socialem non parum etiam eo excitat, quod nos docet ab iisdem primis parentibus ortos homines omnes, ita ut eo quoque sensu dici recte possit quod alio dixit Florentinus, * cognationem inter nos a natura constitutam; cui consequens sit, hominem homini insidiari nefas esse. 51 Inter homines quasi n Dii quidam sunt parentes, quibus proinde non infinitum sed 52 sui generis obsequium debetur.

* L. 3. D. de just. & jur.

2. Humanum.

Civile cujusque civitatis.

15. Deinde vero, cum juris naturæ sit stare pactis, (53 necessarius enim erat inter homines aliquis se obligandi modus, neque vero alius modus naturalis fingi potest) ab hoc ipso fonte jura civilia fluxerunt. 54 Nam qui se cœtui alicui aggregaverant, aut homini hominibusque subjecerant, hi aut expresse promiserant, aut ex negotii natura tacite promisisse debebant intelligi, secuturos se id quod aut cœtus pars major, aut hi, quibus delata potestas erat, constituissent.

16. Quod ergo dicitur non Carneadi tantum, sed & aliis,

o 55 Uti-

non intelligit. Vix autem dubito, quin propter similitudinem vocis *aliis* cum sequenti *male*, hæc omissa fuerit vel ab exscriptore, vel a typographo: & ejus rei exempla alibi videbimus. *J. B.* [Sed vide, quæ diximus in Præfat. nostra. *M. T.*]

GROTII.

n *Dii quidam sunt parentes*] Θεοὶ ἐπίγειοι *Hierocli* ad aureum carmen, *Dii terrestres*: *Philoni* ad decalogum ἐμφανεῖς Θεοί, μιμούμενοι τὸν ἀγέννητον ἐν τῷ ζωοπλαστεῖν. *conspicui Dii, qui ingenitum Deum imitantur vitam dando.* (Pag. 761. D. *ed. Paris.*) secunda post Deum fœderatio *Hieronymo* epist. XLVII. (Tom. I. pag. 224. D. Edit. Basil.) Parentes Deorum simulacra *Platoni* de legibus XI. (Pag. 930, 931. Tom. II. *Ed. H. Steph.*) Honos parentibus ut Diis debetur, pronuntiante *Aristotele* Nicomachæorum IX. cap. II. [Locus HIEROCLIS non est è Comment. in *Aurea Carm.* sed reperitur apud STOB. Serm. 77. p. 461. *ed. Genev. J. B.*]

GRONOVII.

50 *Adductius*] Quasi attracto fræno. Phrasis *Taciti*, *regnum adductius*. 3. hist. 7. de mor. G. 43. [In Editione ann. 1632. est etiam *adductius*: unde ita reposuimus, quod, nescio quomodo, mutatum fuerat in sequentibus in *addictius*. *J. B.*] [conf. adnot. *dd.* ad L. I. c. 3. §. 20. n. I. *M. T.*]

51 *Inter homines*] V. Argumentum.

52 *Sui generis*] Quatenus non est contra illum, cui soli infinitum obsequium debetur, Deum.

53 *Necessarius obligandi modus*] Nam si societas jungi debebat, requirebatur aliquod vinculum, coagulum, ferrumen, sacramentum, quo ea societas contineretur: alioqui forent meræ arenæ.

54 *Nam qui se cœtui.*] VI. Argumentum.

GRO

o [55] *Utilitas justi prope mater & æqui*,

ſi accurate loquamur, verum non eſt: nam naturalis juris mater eſt ipſa [56] humana natura, quæ nos, etiamſi re nulla indigeremus, ad ſocietatem mutuam appetendam ferret; civilis vero juris mater eſt ipſa ex conſenſu obligatio, quæ cum ex naturali jure vim ſuam habeat, poteſt natura hujus quoque juris quaſi [57] proavia dici. Sed naturali juri utilitas accedit: voluit enim naturæ Auctor nos ſingulos & infirmos eſſe & multarum rerum ad vitam recte ducendam egentes, quo magis ad colendam [58] ſocietatem raperemur: juri autem civili occaſionem dedit utilitas: nam illa quam diximus conſociatio, aut ſubjectio utilitatis alicujus cauſa cœpit inſtitui. Deinde & qui jura præſcribunt aliis, in eo utilitatem aliquam ſpectare ſolent, aut debent.

17. Sed ſicut cujusque civitatis jura utilitatem ſuæ civitatis reſpiciunt, ita inter civitates aut omnes, aut pleraſque, [59] ex conſenſu jura quædam naſci potuerunt & nata apparet, quæ utilitatem reſpicerent non cœtuum ſingulorum ſed magnæ illius univerſitatis. Et hoc jus eſt quod gentium dicitur, quoties id [60] nomen a jure naturali diſtinguimus; quam partem juris omiſit Carneades, jus omne in naturale & civile ſingulorum populorum diſtribuens, cum tamen de eo jure quod inter populos verſatur acturus, (ſubjecit enim orationem de bellis & bello partis) hujus juris mentionem facere omnino debuiſſet.

Gentium: civitatum omnium aut plerarumque.

18. Male [61] autem a Carneade [62] ſtultitiæ nomine juſtitia

II. *Objectionum refutatio.*

GROTII.

o *Utilitas juſti prope mater & æqui*] Ad quem locum *Acron*, aut quisquis eſt vetus *Horatii* interpres: *repugnat praeceptis Stoicorum. oſtendere vult juſtitiam non eſſe naturalem, ſed natam ex utilitate.* Contra hanc ſententiam vide quæ diſputat *Auguſtinus* de doctrina Chriſtiana libro III, c. XIV.

GRONOVII.

55 *Utilitas*] *Horat.* I. ſat. 3. vſ. 98.

56 *Humana*] Recta ratio.

57 *Proavia*] Cauſa remotior.

58 *Societatem raperemur*] *Lactant.* de opific. Dei cap. 4.

59 *Ex conſenſu iura*] Vel tacito vel expreſſo. VII. Argumentum.

60 *Nomen a jure naturali*] Nam interdum *naturæ jus* vocatur, quod eſt *gentium*, ut paulo inferius dictum eſt. Sic majorem natu in imperiis ſuccedere, *naturæ jus* vocat *Juſtinus* 12, 1. *quod natura ipſa gentibus dedit.* 2, 10. Idem *jus gentium* dicit lib. 34, 3.

61 *Male*] Conſectaria, ſive IV. articulus prioris membri partis generalis.

62 *Stultitiæ*] Quia abſtineat alieno, quod poſſet ei utile eſſe.

GRO-

ſtitia traducitur. Nam ſicut, ipſo fatente, ſtultus non eſt civis, qui in civitate jus civile ſequitur, etiamſi ob ejus juris reverentiam quædam ſibi utilia omittere debeat; ita nec ſtultus eſt populus, qui non tanti facit ſuas utilitates, ut propterea communia populorum jura negligat; par enim in utroque eſt ratio. Nam p ſicut civis, qui jus civile perrumpit utilitatis præſentis cauſa, 63 id convellit, quo ipſius poſteritatiſque ſuæ perpetuæ utilitates continentur; ſic & populus jura naturæ gentiumque violans, ſuæ quoque tranquillitatis in poſterum reſcindit munimenta. Tum vero etiamſi ex juris obſervatione nulla ſpectaretur utilitas, ſapientiæ non ſtultitiæ eſſet eo ferri, ad quod a natura noſtra nos duci ſentimus.

Juſtitia ſtultitia non eſt.

19. Quare nec illud,

64 *Jura inventa metu injuſti fateare neceſſe eſt:*

quod apud * Platonem quidam ita explicat, metu accipiendæ injuriæ repertas leges, ac vi quadam homines ad juſtitiam colendam adigi, univerſaliter verum eſt. *Id* enim 65 ad ea dumtaxat inſtituta ac leges pertinet, quæ ad faciliorem juris exſecutionem reperta ſunt; ſicut multi per ſe infirmi, ne a validioribus opprimerentur, conſpirarunt ad inſtituenda ac communibus viribus tuenda 66 ju-

* *De Rep.* Lib. II. pag. 359. Tom. II. *Gorg.* pag. 483. Tom. I.

Vis ex metu injuſti, & validioris, cauſa ejus non eſt.

GROTII.

p *Sicut civis qui jus civile perrumpit*] Hac ipſa ſimilitudine appoſite utitur lib. IX. *M. Antoninus*: ἥτις ἐὰν οὖν πρᾶξίς σου μὴ ἔχῃ τὴν ἀναφορὰν, εἴτε προσεχῶς εἴτε πόῤῥωθεν. ἐπὶ τὸ κοινωνικὸν τέλος, αὕτη διασπᾷ τὸν βίον, καὶ οὐκ ἐᾷ ἕνα εἶναι, καὶ στασιώδης ἐστιν, ὥσπερ ἐν δήμῳ ὁ τὸ καθ᾽ αὑτὸν μέρος διιστάμενος. *Quæcumque tua actio reſpectum non habebit ſive cominus ſive eminus ad propoſitum communitatis, ea vitam diducit, nec unam eſſe patitur, ſeditioſaque non minus eſt quam is qui in populo partem ſeorſim facit.* (§. 23.) Et libro XI: ἄνθρωπος ἑνὸς ἀνθρώπου ἀποσχισθεὶς, οὐ δύναται μὴ καὶ ὅλου φύλου ἀποκεκόφθαι. *Homo ab uno abſciſſus homine, non poteſt non & ab univerſo genere abſciſſus haberi.* (§. 8.) Nimirum, ut eidem *Antonino* dictum eſt, quod examini expedit, idem api. [Locus ultimus exſtat *Lib.* VI. §. 54. In præcedenti autem, pro verbis illis, οὐ δύναται μὴ καὶ ὅλου φύλου ἀποκεκόφθαι, legitur: ὅλης τῆς κοινωνίας ἀποπίπτουσι. Nimirum Auctor ſtatim antea legerat: Κλάδος τοῦ προσεχοῦς κλάδου ἀποκοπεὶς, οὐ δύναται μὴ καὶ τοῦ ὅλου φυτοῦ ἀποκεκόφθαι: οὕτω δὴ καὶ ἄνθρωπος &c. Hæc igitur, memoriæ lapſu, confudit, ſimulque τὸ φυτοῦ in φύλου mutavit. *J. B.*]

GRONOVII.

63 *Id convellit*] Eripit ſibi fidem, exiſtimationem, aliorum voluntatem cum ipſo contrahendi.

64 *Jura inventa*] *Horat.* I. ſat. 3. vſ. III.

65 *Ad ea dumtaxat*] Quæ firmant jus & auctoritatem magiſtratuum.

GRO-

[66] judicia, ut quibus singuli pares non erant, his universi prævalerent. Et hoc demum sensu commode accipi potest quod dicitur jus esse id quod validiori placuit; ut intelligamus [67] fine suo externo carere jus, nisi vires ministras habeat; sicut Solon res confecit maximas, ut ipse * prædicabat:

* *Apud Plutarch.* Vit. Solon. p. 86. C.

> Ὁμοῦ βίην τε καὶ δίκην συναρμόσας.
>
> q [68] *Vim jusque parilis copulans vincli jugo.*

JUSTITIA *securitatem adfert conscientiæ.*

20. Neque tamen, quamvis a vi destitutum, jus omni caret effectu: nam justitia [69] securitatem affert conscientiæ, injustitia tormenta ac laniatus, quales in tyrannorum pectoribus describit [70] Plato. Justitiam probat, injustitiam damnat proborum consensus. Quod vero maximum est, hæc Deum inimicum, illa faventem habet, qui judicia sua ita post hanc vitam reservat, ut sæpe eorum vim etiam in hac vita repræsentet, quod multis exemplis historiæ docent.

Privatis, populo, & populi rectoribus æque convenit.

21. Quod vero multi quam a civibus exigunt justitiam, eam [71] in populo aut populi rectore insuper habeant, ejus erroris causa est, primum quod in jure nihil spectant nisi utilitatem quæ ex jure oritur, quæ evidens est in civibus, qui singuli ad sui tutelam invalidi sunt. At ma-

GROTII.

q *Vim jusque parilis copulans vincli jugo*] Ovidius:

> *In causaque valet, causamque tuentibus armis.*

[Metam. Lib. VIII. vers. 59. ubi tamen melius Cl. *Burmanni* Editio verba hæc, *caussamque tuentibus armis*, conjungit cum sequentibus: *Ut puto, vincemur. J. B.*]

GRONOVII.

66 *Judicia*] Disceptationes fori, cum didicissent homines legibus, non armis, vivere. *Just.* 43, 4.

67 *Fine suo externo*] Non posse ad effectum & exsecutionem pervenire, nisi magistratui committatur jus gladii.

68 *Vim*] Hinc Κράτος καὶ Βίαν inter ministeria Jovis in Prometheo ponit *Æschylus*. Et qui rempub. ordinat & reformat, eum sine collega & armatum esse oportere disputat *Machiavellus* ad Livium 1, 7. & hoc argumento excusat cædem Remi a Romulo occupatam.

69 *Securitatem*] Diogenes apud *Stobæum* ser. 31. pag. 188. Ἡ τοίνυν δικαιοσύνη πολλὴν ἔχει ῥᾳστώνην τῇ ψυχῇ. τὸ γὰρ μηδένα μήτε φοβούμενον, μήτε αἰσχυνόμενον ζῇν, ἡδονή τίς ἐστι καὶ ἱκανότης τῷ βίῳ.

70 *Plato*] in Gorgia pag. 357. (p. 524, 525. *Ed. H. Steph.* Tom. I.) Alludunt *Tacitus* 6. Ann. 6. *Cicero* 3. de Offic. 21. *Quinct.* 12. Inst. 1. *Lucianus* Cataplo. *Claudianus* in Rufin. 2, 504. & apud *Stobæum* Diogenes pag. 188.

71 *In populo*] Ut apud *Senecam* Thyeste vs. 215. Atreus: *Sanctitas, pietas, fides, privata bona sunt: qua juvat, reges eant.*

GRO-

magnæ civitates, cum omnia in se complecti videantur quæ ad vitam recte tuendam sunt necessaria, opus habere non videntur ea virtute, quæ 72 foras spectat & justitia appellatur.

22. Sed, ut ne repetam quod dixi, jus non solius utilitatis causa comparatum, nulla est 73 tam valida civitas quæ non aliquando aliorum extra se ope indigere possit, vel ad commercia, vel etiam ad arcendas multarum externarum gentium junctas in se vires; unde etiam a potentissimis populis & regibus fœdera appeti videmus, quorum vis omnis tollitur ab his qui jus intra civitatis fines concludunt. Verissimum illud, 74 omnia (mm) incerta esse simul a jure recessum est.

23. Si nulla est communitas quæ sine jure conservari possit, [1] quod memorabili latronum exemplo probabat 75 Ari-

GROTII.

1 *Quod memorabili latronum exemplo probabat Aristoteles*] Chrysostomus in caput IV. ad Ephesios: (Tom. III. pag. 813. *Edit. Savil.*) πῶς ἂν λῃσταὶ εἰρηνεύοιεν, φησί· πότε; εἰπέ μοι· πάντως ὅταν οὐ λῃστικῷ τρόπῳ χρήσωνται· ἂν γὰρ ἐν αὐτοῖς οἷς ἂν διανέμωνται, μὴ τοὺς νόμους φυλάξωσι τοὺς τοῦ δικαίου, καὶ ἑκάστῳ ἀπονείμωσι τὸ δίκαιον, εὕροις ἂν κἀκείνους ἐν πολέμοις καὶ μάχαις. *At qui fit ergo, dicet aliquis, ut in pace vivant latrones? Quando vero? dic quæso. Nempe cum non ut latrones agunt. nam si in dividendis rebus præscripta justitiæ non servent, neque partitionem ex æquo faciant, videbis & ipsos inter se bellis ac præliis implicari. Plutarchus* (Vit. Pyrrh. p. 388. A.) cum Pyrrhi recitasset dictum, regnum se ei liberûm suorum relinquere, cui acutissimus futurus esset gladius, dicit hoc nihil aliud esse quam quod in Phœnissis posuit *Euripides:* (vers. 68.)

Θηκτῷ σιδήρῳ δῶμα διαλαχεῖν τόδε.

Ut sanguinante dividant ferro domum.

Additque acclamationem egregiam: οὕτως ἄμικτός ἐστι καὶ θηριώδης ἡ τῆς πλεονεξίας ὑπόθεσις. *Adeo insociabile ferinumque est propositum plus suo habendi.* Cicero epist. XI, 16. *omnia sunt incerta, cum a jure discessum est. Polybius* IV: καὶ γὰρ κατ' ἰδίαν τὰ τῶν ῥᾳδιουργῶν καὶ κλεπτῶν φῦλα τούτῳ μάλιστα τῷ τρόπῳ σφάλλεται, τῷ μὴ ποιεῖν ἀλλήλοις τὰ δίκαια, καὶ συλλήβδην διὰ τὰς εἰς αὐτοὺς ἀθεσίας. *Nam & privatæ coitiones facinorosorum ac furum hoc maxime modo everti solent, ubi inter se jus non præstant, & in summa, ubi fides inter ipsos periit.* (Cap. 29.)

GRONOVII.

72 *Foras spectat*] i. e. quæ præstat hominem bonum magis alteri, quam sibi. *Apulej.* de philos. mor. pag. 16. Edit. Elmenhorst. [Ante eum CICERO *de Rep.* lib. 2. apud NONIUM, voc. *Projectum.* Habent omnes ab ARISTOTELE, qui *Justitiam* dixit esse ἀλλότριον ἀγαθὸν, Ethic. Nicom. Lib. V. cap. 10. *J. B.*]

73 *Tam valida*] *Sallustius* Jugurth. 109. in oratione regis Bocchi. *Curt.* 7, 8. *Senec.* epist. 4. *Neminem eo fortuna provexit*, &c.

74 *Omnia incerta*] In aleam mitti; nec homines, nec societatis statum fundatum esse, ni justitia muniatur. *Cicero* pro Cæcina cap. 25.

(mm) Verba sunt CICERONIS, ad *Familiar.* Epist. XI. 16. quæ etiam ab Auctore nostro ei tribuuntur in Nota sequenti. Ibi tamen, ut & in loco ex *Orat. pro Cæcin.* quem *Gronovius* indicat, agitur tantum de Legibus Civilibus. *J. B.*

GRO-

75 Aristoteles (nn): certe & illa quæ genus humanum aut populos complures inter se colligat, jure indiget; quod ille vidit qui (oo) dixit, 76 fœda ne patriæ quidem causa facienda esse. s Graviter eos accusat * Aristoteles, qui cum inter se neminem velint imperare nisi qui 77 jus habeat, in exteros quid jus, quid injustum sit nihil curant. * Polit. VII. 2.

24. Is ipse quem nominavimus modo in partem alteram 78 Pompejus (pp), quod Spartanus quidam rex dixerat, beatissimam esse rempublicam, cujus fines hasta & gladio terminarentur, correxit, dicens eam vere beatam esse, quæ justitiam pro finibus haberet. Quam ad rem alterius itidem 79 Spartani regis uti potuit auctoritate, t qui militari for- Regit pacem.

GROTII.

s *Graviter eos accusat Aristoteles*] Et *Plutarchus* Agesilao: Λακεδαιμόνιοι τὴν πρώτην τοῦ καλοῦ μερίδα τῷ τῆς πατρίδος συμφέροντι διδόντες, οὔτε μανθάνουσιν, οὔτε ἐπίστανται δίκαιον ἄλλο, πλὴν ὃ τὴν Σπάρτην αὔξειν νομίζουσι. *Lacedæmonii primam honesti partem ponentes in patriæ suæ utilitate, jus aliud nec norunt nec discunt, quam unde Spartam putent posse augeri.* (Pag. 617. D.) De iisdem Lacedæmoniis Athenienses apud Thucydidem libro v. πρὸς σφᾶς μὲν αὐτοὺς καὶ τὰ ἐπιχώρια νόμιμα, πλεῖστα ἀρετῇ χρῶνται. πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους πολλὰ ἄν τις ἔχων εἰπεῖν ὡς προσφέρονται, ξυνελὼν μάλιστ' ἂν δηλώσειεν, ὅτι τὰ μὲν ἡδέα καλὰ νομίζουσι, τὰ δὲ ξυμφέροντα δίκαια. *Quod ipsos inter se & civilia jura attinet, plurimum virtute utuntur. Quales vero sint adversus alios, multa adferri possint eo pertinentia, breviter autem rem exposuerit, qui dixerit eis honesta videri quæ suavia sunt, justa quæ utilia.* (Cap. 105.)

t *Qui militari fortitudini justitiam anteposuit*] Agesilaus cum Persarum regem magnum audiret appellari, *quomodo*, inquit, *major me est, nisi sit justior?* Et hoc apud *Plutarchum*. (Apophthegm. p. 213. C.)

GRONOVII.

75 *Aristoteles*] Et *Cicero* 2. de Offic. 11.

76 *Fœda*] i. e. natura turpia & detestanda; non tantum ignominiosa opinione hominum aut respectu prioris fortunæ. (*Machiavell.* ad Livium lib. 3, 41. discurs.) nam illa interdum bono cui subeunda sunt.

77 *Jus habeat*] Legitime creatum, χειροτονηθέντα.

78 *Pompejus*] Qui dixerat, *armatus ut leges cogitem?*

79 *Spartani regis*] *Agesilai* [Apud PLUTARCHUM, *Apophthegm.* pag. 213. B]

(nn) Immo PLATO, ni fallor. Neque enim ullus, quod sciam, talem sententiam ex *Aristotele* protulit, quum tamen loca veterum in hanc rem congerere voluerint Interpretes in CICERON. *De Offic.* II. 11. Locus autem *Platonis* luculentus ab iis indicatus est, quem reperies *Lib.* 1. *De Republ.* pag. 351. C. Tom. II. Ed. H. Steph. Hæc in prima Editione dicebam. Reperi postea locum *Aristotelis*, qui ad rem facit, apud STOBÆUM, *Serm.* x. pag. 131. *Edit. Genev.* 1609. *J. B.*

(oo) Innuit Auctor, quod CICERO dixit: *Sunt enim quædam ita fœda, ut ea ne conservandæ quidem patriæ caussa sapiens facturus sit.* De Offic. 1. 45. *J. B.*

(pp) Suspicor *Grotium* confudisse, quod PLUTARCHUS Tom. I. pag. 637. C. & Tom. II. pag. 203. A. de Pompejo refert, cum iis, quæ de Agesilao & Archidamo Tom. II. pag. 210. E. & 218. E. scribit. Fusius hoc executus sum in notis Gallicis

fortitudini justitiam anteposuit, hoc argumento, quod fortitudo justitia quadam regi deberet, at si justi essent homines omnes, fortitudine illa non indigerent. Ipsam fortitudinem Stoici definiebant * virtutem propugnantem pro æquitate. Themistius oratione ad Valentem facunde disserit, reges, quales exigit sapientiæ regula, non unius sibi creditæ gentis habere rationem, sed totius humani generis, & esse, ut ipse loquitur, non 80 φιλομακέδονας tantum, aut 81 φιλορωμαίους, u sed 82 φιλανθρώπους. x Minois invisum apud posteros nomen non aliud fecit, quam quod 83 æquitatem imperii sui finibus terminaret.

* *Apud Ciceron. De Offic.* I, 19.

Bellumque: inde belli jura.

25. Tantum 84 vero abest ut admittendum sit quod quidam fingunt, in bello omnia jura cessare, ut nec suscipi bellum debeat nisi ad juris consecutionem, nec susceptum geri nisi intra juris ac fidei modum. Bene (qq) Demosthenes bellum esse in eos dixit, qui judiciis coërceri nequeunt. Judicia enim vigent adversus eos qui invali-

sicis ad h. l. *J. B.* [Imo nihil confudit *Grotius*, non satis intellectus ab egregio Commentatore. Vid. Præf. nostr. *M. T.*]

GROTII.

u *Sed* φιλανθρώπους] Optime *M. Antoninus*: πόλις καὶ πατρὶς ὡς μὲν Ἀντωνίνῳ μοι ἡ Ῥώμη, ὡς δὲ ἀνθρώπῳ ὁ κόσμος· *civitas & patria mihi ut Antonino Roma, ut homini mundus.* (Lib. VI. §. 44.) Porphyrius de non esu animantium III: [§. 27. pag. 287. *Ed. noviss.*] ὁ λόγῳ ἀγόμενος καὶ πρὸς πολίτην τηρεῖ τὸ ἀβλαβὲς, καὶ ἔτι μᾶλλον πρὸς ξένους καὶ πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὁ τὴν ἀλογίαν ἔχων ὑπήκοον καὶ αὐτὸς παρ᾽ ἐκείνους λογικώτερος, διὰ ταῦτα δὲ καὶ θειότερος· *Qui ratione ducitur, innocentiam in cives servat, imo & in peregrinos & homines quosvis, quanto ratione præstantior, tanto divinior.* [Vertendum erat, non *immo & in peregrinos* &c. ut habet Auctor; sed, *magis adhuc in* &c. quod alium sensum efficit. Deinde reliqua non omnino adcurate expressa sunt. Ceterum locus est *pag.* 333. Ed. Lugd. 1620. *J. B.*]

x *Minois*] De quo versus est veteris Poëtæ:

Καὶ νήσων δείμασι βαρὺν ζυγὸν ἔμβαλε Μίνως.

Insula cuncta jugo Minois pressa gemebat.

Vide hac de re *Cyrillum* adversus Julianum libro VI. [Pag. 191. *Edit. Spanhem.* ubi tamen versus paullo aliter refertur. *J. B.*]

GRONOVII.

80 Φιλομακέδονας] Amantes Macedonum.

81 Φιλορωμαίους] Amantes Romanorum.

82 Φιλανθρώπους] Amantes omnium hominum.

83 *Æquitatem*] Justus tantum esset erga suos Cretenses; in exteros bella parum justa facile susciperet, aut iniquas victis conditiones ferret, ut crudele tributum Atheniensibus impositum, de quo *Ovidius.*

84 *Tantum*] II. membrum I. partis: esse jus etiam belli probatur.

(qq) Locus est in Oratione *de Chersoneso*, pag. 38. C. *Edit. Bas.* 1572. *J. B.*

validiores se sentiunt: in eos, qui pares se faciunt aut putant, bella sumuntur; sed nimirum, ut recta sint, non minori religione exercenda, quam judicia exerceri solent.

26. Sileant ergo leges inter arma, [85] sed civiles illæ & judiciariæ & pacis propriæ, non aliæ perpetuæ & omnibus temporibus [86] accommodatæ. Optime enim dictum est a Dione Prusæensi, inter hostes scripta quidem jura, id est, civilia non valere, at [y] valere non scripta, id est, ea quæ natura dictat aut gentium consensus constituit. [87] Docet hoc vetus illa Romanorum formula: *eas res* [88] *puro pioque duello quærendas censeo.* Iidem veteres Romani, ut Varro [a] notabat, [89] bella tarde & nulla licentia suscipiebant, quod bellum nullum nisi pium putabant geri oportere. Camillus [b] juste non minus quam fortiter bella gerenda dicebat: Africanus [c], populum Romanum & suscipere juste bella & finire: [90] Apud alium legas, *Sunt & belli, sicut &* [91] *pacis jura.* [92] Alius Fabricium miratur ingentem virum, & quod dif-

(Pag. 648, 649. Ed. Morell.)

a De Vit. pop. Rom. apud Non. p. 529. Ed. Merc.
b Liv. v. 27.
c Idem, xxx. 16.

GROTII.

y *Valere non scripta*] Ideo Alfonsus rex interrogatus plusne libris an armis deberet, dixit, ex libris se & arma & armorum jura didicisse. *Plutarchus:* εἰσὶ δὲ καὶ πολέμων ὅμως τινὲς νόμοι τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι, καὶ τὸ νικᾶν οὐχ οὕτω διωκτέον, ὥστε μὴ φεύγειν τὰς ἐκ κακῶν καὶ ἀσεβῶν ἔργων χάριτας· *Sunt apud viros bonos quædam & belli jura, nec ita sectanda victoria est, ut non fugiatur utilitas ex pravis impiisque actionibus proveniens.* (Vit. Camill. pag. 134.) [Alfonsus iste fuit I. hujus nominis, rex Arragoniæ & Neapolis. idem ipsi responsum tribuit *Ph. Camerarius* Medit. hist. cent. 3. c. 67. ubi tamen auctorem suum non laudat. hausit absque dubio ex *Ant. Panormita* de dictis & factis Alfonsi. c. *Dict. de P. Bayle*, art. *Naples* (Alfonse I. Roi de) B. C. *J. B.*]

GRONOVII.

85 *Sed civiles illæ*] Sic bello Marsico senatus decrevit, ne judicia, dum tumultus Italicus esset, exercerentur. *Asconius Ped.* in Orat. Cic. pro Cornelio pag. 145. Sic Justinus reprehendit Thebanos, qui post victoriam apud Mantineam Lacedæmonios & Phocenses de rebus in bello actis apud Concilium Amphictyonum accusaverunt, quasi post arma & bellum locum legibus reliquissent, lib. 8, 1.

86 *Accommodatæ*] Sic ait *Justinus*, post arma & bellum legibus locum non relinqui, lib. 8. cap. 1.

87 *Docet hoc*] Argumentum II. membri II. partis generalis.

88 *Puro pioque*] *Liv.* 1, 32. Quod qui gerat, in causa belli capienda non scelere, non impietate maculetur. Vide ad *Sen.* Medeam v. 901.

89 *Bella tarde*] Quod ostendit etiam proverbium illud, *Dum deliberant Romani, capitur Saguntus.*

90 *Apud alium*] *Liv.* 5, 27.

91 *Pacis jura*] Verba Camilli apud *Livium* d. l. Plutarch. *sæva res bellum est*, &c. *sunt tamen belli leges*, in Camillo. [c. Vales. Not. in Not. *Maussaci* ad *Harpocrat*, pag. 110. *M. T.*]

92 *Alius*] *Seneca* ep. 120.

difficillimum est in bello innocentem, & qui aliquid esse crederet & 93 in hostem nefas.

27. Quantam 94 vim habeat in bellis z justitiæ conscientia passim ostendunt 95 historiarum scriptores, qui victoriam sæpe huic causæ præcipue adscribunt. Inde proverbia illa, frangi & attolli vires 96 in milite a causa: raro

GROTII.

z *Justitiæ conscientia*] Bene apud *Appianum* Pompejus: θαῤῥεῖν δὲ χρὴ τοῖς τε θεοῖς καὶ αὐτῷ τῷ λογισμῷ τοῦ πολέμου καλὴν καὶ δικαίαν ἔχοντι φιλοτιμίαν ὑπὲρ πατρίου πολιτείας· (Bell. Civ. Lib. II. pag. 460.) *confidere oportet Diis & causæ belli honeste justoque suscepti studio ad tuendum patriæ statum.* Cassius apud eundem: μεγίστη δ' ἐλπὶς ἐν τοῖς πολέμοις ἐστὶ τὸ δίκαιον *In bellis spes optima est, causæ jus.* (Ibid. Lib. IV. pag. 645.) Josephus XV. antiquæ historiæ: μεθ' ὧν τὸ δίκαιον, μετ' ἐκείνων ὁ Θεός *Abs quo stat jus, ab eo Deus.* (Cap. V. §. 3. pag. 753. *Edit. Hudſ.*) Multa sunt apud *Procopium* in hanc sententiam: ut in oratione Bellisarii in itinere in Africam, ubi hoc inter cætera: τὸ ἀνδρεῖον οὐκ ἂν νικώη μὴ μετὰ τοῦ δικαίου ταττόμενον· *Victoriam fortitudo datura non est, nisi justitiam habeat commilitem:* (Bell. Vand. L. I. cap. 12.) & in altera oratione ante prælium non longe a Carthagine: (Ibid. cap. 19.) & in Longobardorum sermone ad Herulos, ubi hæc, sed correcta a nobis: μαρτυράμενοι τὸν Θεὸν οὗ περ ὡς ὑπὲρ *Edit. Hæschel.* pag. 231.) τῆς ῥοπῆς καὶ βραχεῖά τις τὸ παράπαν ἰκμὰς πάσῃ τῇ ἀνθρώπων δυνάμει ἀντίξους ἐστὶ, αὐτόν τε εἰκὸς ταῖς πολέμου αἰτίαις ἡγμένον, ἀμφοτέροις πρυτανεύσειν τῆς μάχης τὸ πέρας· *Testamur Deum; cujus potentiæ vel minima particula omnem humanam vim æquiparat; is, ut credibile est, belli causas intuens, dabit debitum utrisque prælii exitum.* (Bell. Gotth. Lib. II. c. 14.) Quod dictum eventus mox admirabilis comprobat. Sic & apud eundem scriptorem ad Gotthos Totilas: (Lib. III. cap. 8.) οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι τὸν ἀδικοῦντα καὶ βιαζόμενον ἐν τοῖς ἀγῶσιν εὐδοκιμεῖν, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸν βίον ἑκάστου ἡ τοῦ πολέμου πρυτανεύεται τύχη· *Fieri nequit, nequit, inquam, fieri, ut qui violentia & injustitia utuntur, decus pugnando pariant, sed prout vita cuique est, ita ei obtingit belli fortuna.* Mox capta jam Roma alteram habet orationem Totilas, (Lib. III. cap. 21.) pertinentem eodem. *Agathias* vero libro II. ἀδικία γὰρ καὶ Θεοῦ ἀθεραπευσία φευκτὰ μὲν ἀεὶ καὶ ἀσύμφορα, μάλιστα δὲ ἐν τῷ προσπολεμεῖν καὶ παρατάττεσθαι· *Injustitia & Dei neglectus vitanda semper & noxia, tum vero maxime ubi res belli in acie cernitur.* (Lib. II. cap. I. pag. 32. *Edit. Vulcan.* 36. *Par.*) Probat id alibi Darii, Xerxis, & Atheniensium in Sicilia illustribus exemplis. (Ibid. cap. 5.) Vide si libet & Crispini orationem ad Aquilejenses apud *Herodianum* VIII. (cap. 6.) Apud *Thucydidem* libro VII. Lacedæmonii clades ad Pylum & alibi acceptas suæ culpæ acceptas ferunt, quod judicium provocati accipere recusassent. Sed cum postea Athenienses multis editis improbis facinoribus judicium defugissent, spes inde meliorum successuum ad Lacedæmonios rediit. (Cap. 18.)

GRONOVII.

93 *In hostem*] Apud *Senecam* d. l. *in hoste.*

94 *Quantam*] Argumentum III.

95 *Historiarum*] *Justinus* de servis Scythar. 2, 5. 8, 2. 19. 1. 24, 4. 26, 2.

96 *In milite a causa*] *Ovidii* est. [Immo PROPERTII, Lib. IV. Eleg. VI. 51, 52. *Edit. Broekhuſ.* Eundem tamen errorem etiam erravit *Ægidius Menagius*, ut observatum ab ultimo eodemque Eruditissimo *Propertii* Interprete. Eadem sententia habetur in monitis *Onosandri* Strateg. cap. 4. pag. 10, 11. *Ed. Commelin.* 1600. *J. B.*]

GRO-

raro eum sospitem redire (rr) qui injusta arma sumserit: bonæ (ss) causæ spem adesse comitem; & alia in eum sensum. Nec movere quenquam debent prosperi successus iniquarum molitionum: satis enim est quod causæ æquitas suam quandam eamque magnam habet vim ad agendum, quanquam ea vis, ut in rebus humanis accidit (tt), sæpe aliarum 97 causarum oppositu ab effectu impeditur. 98 Etiam ad amicitias conciliandas, quibus ut singuli, ita & populi ad multas res opus habent, multum valet opinio de bello non temere nec injuste suscepto, pieque gesto. Nemo enim iis se facile adjungit quibus jus, fas, fidem vilia putat.

Justæ causæ conscientia, quæ vis ejus.

28. Ego 99 cum ob eas quas jam dixi rationes compertissimum haberem, esse aliquod inter populos jus commune, quod & ad bella & in bellis valeret, cur de eo institueren scriptionem causas habui multas ac graves. Videbam per Christianum orbem vel barbaris gentibus pudendam bellandi licentiam; levibus aut nullis de causis ad arma procurri, quibus semel sumtis nullam jam divini, nullam humani juris reverentiam, plane quasi uno 100 edicto ad omnia scelera emisso furore.

III. *Causa auctori operis scribendi. Bellandi licentiam moderandi.*

29. Cujus immanitatis conspectu multi homines minime mali eo venerunt, ut *Christiano*, *cujus disciplina in omnibus hominibus* 1 *diligendis præcipue consistit*, a omnia arma

GROTII.

a *Omnia arma interdicerent*] *Tertullianus* de resurrectione carnis: *Gladius bene de bello cruentus & melior homicida.* (Cap. 16.)

GRONOVII.

97 *Causarum oppositu*] Ut, cum bonum semen in terram conjectum fructum effert nullum: cum utile per se remedium in morbo non impedit mortem, aut sanat morbum. Huc pertinet, non ab effectu facta notanda.

98 *Etiam*] Argumentum IV.

99 *Ego*] Pars altera & specialis prolegomenon, quæ spectat ipsum opus 1. consilium auctoris.

100 *Uno edicto*] i. e. licentia quasi jus datum sit sceleri, ut *Lucanus* loquitur. (Lib. 1. vs. 2.)

1 *Diligendis*] Quippe qui unumquemque hominem debet proximum suum ducere.

(rr) Ita habet fragmentum ex EURIPIDIS *Erechtec*:

Οὐδεὶς ϛρατεύσας ἄδικα, Σῶς ἦλθεν πάλιν.

Vers. 44. Collect. Barnes.

(ss) Innuere videtur illud LUCANI:

Caussa iubet melior Superos sperare secundos.

Pharsal VII. 349. Adde MENANDRI fragmentum e *Vulcanalibus*, p. 190. *Edit. Cleric.* & loca ab Auctore nostro infra adferenda, Lib II. cap. 1. §. 1. *J. B.* [Et Lib. II. cap. 26. § 4. num 6. *M. T.*]

(tt) *Nam sæpe honestas rerum caussas, ni judicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur.* Ita *Otho* apud TACITUM, Hist. I. 83. *J. B.*

arma interdicerent: ad quos accedere interdum videntur & Joannes Ferus & Erasmus (uu) nostras, viri pacis & Ecclesiasticæ & civilis amantissimi; sed eo, ut arbitror, 2 consilio, quo solemus, 3 quæ in unam partem exierunt, in alteram reflectere, ut in verum modum redeant. Verum hic ipse nimium contranitendi conatus sæpe adeo non proficit, ut obsit etiam, quia deprehensum facile quod in his nimium est, etiam aliis 4 dictis intra verum stantibus auctoritatem detrahit. Medicina ergo utrisque adhibenda fuit, tum ne nihil, tum ne omnia crederentur licere.

Jurisprudentiam juvandi studium, exemplo methodi.

30. Simul & jurisprudentiam, quam antehac in muneribus publicis quanta potui integritate exercui, nunc quod mihi indigne e patria tot meis laboribus ornata ejecto restabat, privatæ diligentiæ studio adjuvare volui. Artis formam ei imponere multi antehac destinarunt: perfecit nemo: neque vero fieri potest, nisi, quod non satis curatum est hactenus, ea 5 quæ ex constituto veniunt a naturalibus recte separentur. Nam naturalia, cum semper eadem sint, facile possunt in artem colligi: illa autem, quæ ex constituto veniunt, cum & mutentur sæpe & alibi alia sint, extra artem posita sunt, ut aliæ rerum singularium perceptiones.

31. Quod si qui veræ justitiæ sacerdotes naturalis & perpetuæ jurisprudentiæ partes tractandas susciperent, semotis iis quæ ex voluntate libera ortum habent, alius quidem de legibus, alius de tributis, alius de judicum officio, alius 6 de voluntatum conjectura, alius 7 de factorum facienda fide, posset deinde ex omnibus partibus collectis corpus confici.

32. Nos

GRONOVII.

2 *Consili*] Non ut simpliciter omnia bella tollerent.

3 *Quæ in unam partem*] Scipionem incurvatum in contrarium recurvare, quo fiat rectus: sic hi quod non omnia bella damnarent, sed ne temere & tam facile susciperentur. *Seneca* 7. ben. 22. *Quædam præcipimus ultra modum, ut ad verum & suum redeant.*

4 *Dictis intra verum*] Sic si qui ageret in foro, intentione sua plus complexus fuisset, quam ad eum pertineret, causa cadebat. §. 33. Inst. *de act.*

5 *Quæ ex constituto*] i. e. quæ homines temporariis sæpe causis impulsi constituerunt, & identidem mutat dies, ab illis, quæ recta ratio dictat, nec se patitur aliter habere. §. 10. Instit. *de jur. nat. gent. & civil.*

6 *De voluntatum*] De testamentis & obligationibus.

7 *De factorum*] De probationibus & præsumtionibus.

(uu) Vide Viri magni *Adagia*, ubi in hanc rem fuse digreditur, dum exponit tritum illud: *Dulce bellum inexpertis.* J. B.

GRO-

32. Nos [8] certe quam viam ineundam cenſeremus re ipſa potius quam verbis oſtendimus in hoc opere, quod partem jurisprudentiæ longe nobiliſſimam continet. *IV. Operis contenta & ordo.*

33. Primo enim libro præfati de juris origine generalem examinavimus quæſtionem, ſitne bellum aliquod juſtum: deinde ad noſcenda publici privatique belli diſcrimina explicandam habuimus vim ipſam ſummi imperii, qui eam populi, qui reges ſolidam, qui ex parte, qui cum alienandi jure, qui aliter habeant: deinde & de ſubditorum in ſuperiores officio dicendum fuit. *Lib. I.*

34. Liber ſecundus cum omnes cauſas, ex quibus bellum oriri poteſt, exponendas ſumſerit, quæ res communes ſint, quæ propriæ, quod jus perſonis in perſonas, quæ ex dominio naſcatur obligatio, quæ ſucceſſionum regiarum norma, quod jus veniat ex pacto aut contractu, quæ fœderum, quæ jurisjurandi tum privati, tum publici vis atque interpretatio, quid ex damno dato debeatur, quæ legatorum ſanctimonia, quale jus humandi mortuos, quæ pœnarum natura, late exſequitur. *Lib. II.*

35. Tertius liber primum ſubjectam ſibi habens materiam, id quod in bello licet, cum id quod impune fit aut etiam apud populos exteros pro jure defenditur ab eo *quod vitio caret diſtinxiſſet*, deſcendit ad pacis genera, & omnes bellicas conventiones. *Lib. III.*

36. Eo [9] autem majus viſum eſt pretium operæ, quod ut dixi totum hoc argumentum tractavit nemo, & qui tractarunt partes, ita tractarunt, ut multum reliquerint alienæ induſtriæ. Veterum philoſophorum nihil exſtat hujus generis, neque Græcorum, quos inter Ariſtoteles librum fecerat cui nomen [10] δικαιώματα πολέμων, neque eorum qui Chriſtianismo [11] recenti nomen dederunt, quod valde optandum fuerat: etiam Romanorum veterum libri [12] de jure feciali nihil ad nos ſui præter nomen trans- *V. Scriptionis neceſſitas. Scriptorum veterum hac in re inopia.*

GRONOVII.

8 *Nos &c.*] 2. Partitio operis, ſive partis ſecundæ membrum ſecundum.

9 *Eo autem*] Neceſſitas operis. III. Membrum ſecundæ patris.

10 Δικαιώματα] Jura bellorum. [At vero legendum, non Δικαιώματα πολέμων, ut mendoſe extat apud AMMONIUM, *De ſimilib. & differ. vocabulis*, voce Νῖις: ſed Δικαιώματα πόλεων, *Jura Civitatum*. Vide MENAGIUM in *Diog. Laërt.* v. 26. c. *Biblioth. raiſon.* Tom. 24. Part. 2. pag. 412. *J. B.*] [Imo proba lectio eſt Δικαιώματα πολέμων. vid. *Valeſ.* Not. in Not. *Mauſſaci* ad *Harpocration.* pag. 109. ſeq. & Cl. *Valcken.* ad *Ammon.* pag. 99. *M. T.*]

11 *Recenti*] Patrum eccleſiæ ſcil.

12 *De jure feciali*] Meminit *Cic.* I. de Offic. 11. *Belli quidem æquitas* ſan-

transmiserunt. Hi qui summas fecerunt casuum quos vocant conscientiæ, ut de aliis rebus, ita & de bello, de promissis, de juramento, de repressaliis capita fecerunt.

Recentiorum defectus. 37. Vidi & speciales libros de belli jure partim a theologis scriptos, ut a Francisco Victoria, Henrico Gorichemo, b Wilhelmo Matthæi; partim a doctoribus juris, ut Joanne Lupo, (xx) Francisco Aria, Joanne de Lignano, Martino Laudensi: sed hi omnes de uberrimo argumento paucissima dixerunt, & ita plerique, ut sine ordine quæ naturalis sunt juris, quæ divini, quæ gentium, quæ civilis, quæ ex canonibus veniunt, permiscerent atque confunderent.

38. Quod his omnibus maxime defuit, historiarum lucem supplere aggressi sunt eruditissimus Faber in Semestrium capitibus nonnullis, sed pro instituti sui modo & testimoniis tantum allatis; diffusius, & ut ad definitiones aliquas exemplorum congeriem referrent, Balthazar Ayala & plus eo Albericus Gentilis; cujus diligentia sicut alios adjuvari posse scio & me adjutum profiteor, ita quid in dicendi (yy) genere, quid in ordine, quid in distinguendis quæstionibus jurisque diversi generibus desiderari in eo possit, lectoribus judicium relinquo

sanctissime feciali jure pop. Rom. perscripta est. Meminit etiam lib. 3. Offic. cap. 29. Erant autem *feciales*, sacerdotes Deæ Fidei, qui fidem publicam in primis curabant. Itaque ad eos pertinebat consultatio, bellum aliquod jure gereretur, nec ne. Iidem legati populi Rom. res repetebant, bella indicebant, fœdera feriebant. *Liv.* 1, 24. & 22. lib. 30, 45. lib. 31, 8. [Vide infra, Lib. III. cap. 3. §. 7.]

GROTII.

b *Wilhelmo Matthæi*] Adde his *Johannem de Carthagena* editum Romæ CIϽ IϽC IX.

GRONOVII.

(xx) In omnibus Editionibus hactenus legebatur *Fr. Ario:* sed Auctor ille Hispanus *Arias* vocabatur, & hoc nomine editus est ejus liber *De Bello & ejus justitia*, in TRACTATU-TRACTATUUM, Tom. XVI. *Ed. Venet.* 1584. [integrum nomen ejus *Franciscus Arias de Valderas;* ut citatur ab *Hertio* Opusc. Tom. I. pag. 51.] Ibidem reperiuntur JOANNES LUPUS, *Segobiensis, De Bello & Bellatoribus:* JOANNES à LIGNANO, *Bononiensis, De Bello:* & MARTINUS GARATUS, *Laudensis*, de eodem argumento. Postremus, simul cum AYALA, *De jure & officiis bellicis*, editus est etiam *Lovanii*, ann. 1648. *J. B.*

(yy) Ita reposuimus pro eo, quod erat in omnibus Edd. *docendi genere.* Nimirum non congruit stylo Auctoris nostri, ad brevitatem maximam, si quis usquam, composito, ut ita idem bis diceret, quum sequentia ad modum docendi pertineant, & hoc primum caput ab aliis manifesto distinguatur. Deinde non potuit non multa improbare in *genere dicendi*, quo usus est *Albericus Gentilis:* & ipse tacite videtur ei opponere illud, quo usum se profitetur, §. 59. *J. B.*

GRO

quo. Illud tantum dicam, ſolere eum ſæpe in controverſiis definiendis ſequi aut exempla pauca non ſemper probanda, aut etiam auctoritatem novorum jurisconſultorum in reſponſis, quorum non pauca [13] ad gratiam conſulentium, non ad æqui bonique naturam ſunt compoſita. Cauſas, unde bellum juſtum aut injuſtum dicitur, Ayala non attigit: Gentilis ſumma quædam genera quo ipſi viſum eſt modo delineavit; multos vero & nobilium & frequentium controverſiarum locos ne attigit quidem.

39. Nos ne quid tale indictum abiret, operam dedimus, indicatis etiam dijudicationum fontibus, unde facile eſſet etiam ſi quid omiſſum a nobis eſſet definire. [14] Supereſt ut quibus ego auxiliis & qua cura hanc rem aggreſſus ſim breviter exponam. Primum mihi cura hæc fuit, ut eorum quæ ad jus naturæ pertinent probationes referrem ad [15] notiones quaſdam tam certas, ut eas nemo negare poſſit, niſi ſibi vim inferat (zz). Principia enim ejus juris, ſi modo animum recte advertas, per ſe patent atque evidentia ſunt, ferme ad modum eorum quæ ſenſibus externis percipimus; qui & ipſi bene conformatis [16] ſentiendi inſtrumentis, & ſi cætera neceſſaria adſint, non fallunt. Ideo in Phœniſſis * Euripides ſic loquentem facit Polynicen, cujus aperte juſtam vult fuiſſe cauſam: VI.

1. Cura Auctoris, 1. Jura probandi: Naturale.

Hæc ſum profatus, mater, haud ambagibus
Implicita, ſed quæ regulis æqui & boni
Suffulta [c] *rudibus pariter & doctis patent.*

* *Verſ.* 497. & *ſeqq.*

Sta-

GROTII.

c *Rudibus pariter & doctis patent*] Idem *Euripides* Andromacham Hermionæ dicenti: (*verſ.* 242.)

Οὐ βαρβάρων νόμοισιν οἰκοῦμεν πόλιν.
Non barbarorum more in urbe hac vivitur,

reſpondentem facit:

Κἀκεῖ τάδ' αἰσχρὰ κἀνθάδ' αἰσχύνην ἔχει.
Quæ turpia illis, hic quoque haud culpa vacant.

[In hanc ſententiam dixit CASSIODORUS: *Laborioſum quidem, ſed non eſt impoſſibile, juſtitiam ſuadere mortalibus: quam ita cunctorum ſenſibus beneficium Divinitatis adtribuit, ut & qui neſciunt jura, rationem tamen veritatis adgnoſcant. Neceſſe eſt enim, ut quod a natura conceditur, ſubmonente iterum eadem, ſuaviter audiatur.* Var. VII. 26. *J.B.*]

GRONOVII.

13 *Ad gratiam conſulentium*] Scripſit enim *de jure maris* in gratiam Britanniæ regis tum temporis in Britannia agens *Alb. Gentilis*.

14 *Supereſt*] IV. Articulus poſterioris partis. Subſidia.

15 *Notiones tam certas*] Inchoatas intelligentias, quæ in animis imprimuntur ſimiliter omnibus. *Cic.* 1. de leg. 10.

16 *Sentiendi inſtrumentis*] Τοῖς αἰσθητηρίοις τοῖς τῆς φύσεως. Diog. apud *Stobæum* 388. Quibus externa percipiuntur, oculis, auribus, naribus, lingua, & quod vivum in omni corpore eſt ad tactum toto corpore æquabiliter fuſum, ut *Cic.* 2. de nat. 56. ſentiendum vel percipiendum.

(zz) De illa evidentia fuſe egimus

Statim addit chori (constat is autem ex [17] feminis iisque barbaris) judicium, dicta approbantis.

Gentium. 40. Usus sum etiam ad juris hujus probationem [d] testimoniis philosophorum, historicorum, poëtarum, postremo & oratorum: non quod illis indiscrete credendum sit; solent enim [18] sectæ, [19] argumento, [20] causæ servire: sed quod ubi multi diversis temporibus ac locis idem pro certo affirmant, id [21] ad causam universalem referri debeat: quæ in nostris quæstionibus alia esse non potest, quam aut recta illatio ex naturæ principiis procedens, aut communis aliquis consensus. *2. Discriminandi utrumque.* Illa jus naturæ indicat, hic jus gentium: quorum discrimen non quidem ex ipsis testimoniis, (passim enim scriptores voces juris naturæ & gentium permiscent) sed ex materiæ qualitate intelligendum est. Quod enim ex certis principiis certa argumentatione deduci non potest, & tamen ubique observatum apparet, sequitur ut ex voluntate libera ortum habeat.

Civile. 41. Itaque hæc duo non minus inter se, quam a jure civili discernere semper unice laboravi: imo & in gentium jure discrevi id quod vere & ex omni parte jus est, & id quod duntaxat effectum quendam externum *Species cujusque.* ad instar illius primitivi juris parit: nempe ne vi resistere liceat, aut etiam ut ubique vi publica utilitatis alicujus causa, vel ut incommoda gravia vitentur, defendi debeat: quæ observatio quam sit necessaria ad res mul-

mus in *Præfatione nostra* ad PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* §. 1. & seqq. *J. B.*

GROTII.

d *Testimoniis philosophorum*] Quidni, cum Alexander Severus *Ciceronis* de republica & officiis libros perpetuo lectitarit? [*Lamprid.* in ejus Vit. cap. 30.]

GRONOVII.

17 *Feminis iisque barbaris*] Tyriis, Phœnissis. Per eas species voluit innuere *Euripides*, etiam barbaros & feminas idem dictum approbare. Quod argumentum est etiam sequiorem sexum, & tum vita cultiore, tum liberali institutione carentes ea facile assequi.

18 *Sectæ*,] Sectæ. ad philosophos refer. i. e. Non vera semper, sed sæpe verisimilia tantum dicere, dummodo profutura parti, cujus causam orant, eoque & contraria interdum iis, quæ alias dixerunt. Nobilis est locus in hanc rem *Cic.* pro Cluent. cap. 50. *Ascon. Ped.* pro Cornelio pag. 141. esse *oratoris calliditatis, ut, cum opus sit, eisdem rebus ab utraque parte vel a contrariis utantur.* [Igitur hoc referendum erat, non ad Philosophos, sed ad Oratores. *J. B.*]

19 *Argumento*] Ad poëtas & historicos.

20 *Causæ*] Ad oratores.

21 *Ad causam universalem*] Quæ non singulos & in præsenti tantum negotio moveret, sed omnes & in quavis materia similiter impelleret. Ad principium innatum, quod in omnibus est commune quasi & insitum.

GRO-

multas, in ipso operis contextu apparebit. Non minus sollicite separavimus ea, quæ juris sunt stricte ac proprie dicti, unde restitutionis obligatio oritur, & ea quæ juris esse dicuntur, quia aliter agere, cum alio aliquo rectæ rationis dictato pugnat: de qua juris diversitate aliquid jam & supra diximus.

II. Auxilia scripti.

I. Philosophi. Aristoteles, ejus laus.

42. Inter philosophos merito principem obtinet locum Aristoteles, sive tractandi ordinem, sive distinguendi acumen, sive rationum pondera consideres. Utinam tantum principatus ille ab aliquot hinc sæculis non in tyrannidem abiisset, ita ut veritas, cui Aristoteles fidelem navavit operam, nulla jam re magis opprimatur quam Aristotelis nomine. Ego & hic & alibi veterum Christianorum sequor libertatem, qui in nullius philosophorum sectam juraverant, non quod eis assentirentur qui [22] nihil percipi posse dicebant, quo nihil est stultius; sed quod nullam esse sectam putarent, quæ omne verum vidisset, & nullam quæ non aliquid ex vero. Itaque [e] [23] veritatem sparsam

GROTII.

e *Veritatem sparsam per singulos*] Verba sunt *Lactantii* institutionum VII. cap. 7. (n. 4.) *Justinus* Apologetico priore: [Cap. 13. p. 34. *Edit. Oxon.* ubi *secunda* ista Apologia habetur.] οὐχ ὅτι ἀλλότριά ἐστι τὰ Πλάτωνος διδάγματα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι πάντη ὅμοια, ὥσπερ οὐδὲ τὰ τῶν ἄλλων Στωϊκῶν τε καὶ ποιητῶν καὶ συγγραφέων. ἕκαστος γάρ τις ἀπὸ μέρους τοῦ σπερματικοῦ [θείου] λόγου τὸ συγγενὲς ὁρῶν καλῶς ἐφθέγξατο· *Non quod plane aliena sint Platonis dogmata a Christi dogmatibus, sed quod nec plane conveniant, ut nec aliorum dogmata, puta Stoicorum, poëtarum, & historiæ scriptorum. Eorum enim quisque ab insita ratione [divina] id, quod ei consentaneum est, ex parte videns eatenus recte dixit.* *Tertulliano*, Seneca *sæpe noster*, (Lib. *de Anima*, cap. 20.) sed, ut idem nos monet, [adversus Judæos cap. 9.] nulli hominum universitas spiritualium documentorum competebat, nisi in Christum. *Augustinus* epistola CCII. (91. §. 3. *Edit. Benedict.*) *Mores illi, quos Cicero philosophique alii commendant, in ecclesiis toto orbe crescentibus docentur atque discuntur.* Vide, si vacat, hac super re eundem *Augustinum* de Platonicis, quos paucis mutatis ait Christianos esse epistola LVI. (CXVIII. secundum divisionem Edit. nov. Benedictin.) & de vera religione capite III. & confessionum libro VII. cap. 9. & libro VIII. cap. 2. [Potest etiam hac de re videri CLEMENS ALEXANDRINUS, præsertim *Strom.* Lib. I. c. 7. ibique recentissimus Editor, *J. Poterus*, Episcopus Oxoniensis, p. 338. Adde OLEARII Dissert. *De Philosophia Eclectica*, subjectam Versioni *Stanlejani* Operis de *Historia Philosoph.* cap. 4. pag. 1216. Ceterum de *Seneca* etiam apud HIERONYMUM reperio: *Scripserunt* ARISTOTELES, & PLUTARCHUS, & NOSTER SENECA, *de Matrimonio libros* &c. Ubi tamen ERASMUS: nostrum *vocat, quia Latinus.* Quod verisimilius est. *J. B.*]

GRONOVII.

22 *Nihil percipi*] Pyrrhoniis & Scepticis, ut Herillo & similibus, de quibus *Cicero* I. Offic. 2. & *Diog. Laërt.* qui dubitabant de omnibus. Vide vitam Pyrrhonis in *Diogene Laërtio*.

23 *Veritatem sparsam*] Argumentum veterum erat Christianorum, omnis

ſam per ſingulos, per ſectasque diffuſam, in corpus colligere, 24 id vero exiſtimabant nihil eſſe aliud quam vere Chriſtianam tradere diſciplinam.

Reprehenſio. 43. Inter cætera, ut hoc obiter a noſtro inſtituto non alienum dicam, non ſine cauſa videntur mihi ab Ariſtotele diſcedere & (aa) Platonici nonnulli f & Chriſtiani veteres, in eo quod ille naturam ipſam virtutis in mediocritate affectuum actionumque poſuerit: quod ſemel poſitum eo ipſum abduxit, ut & virtutes diverſas, puta 25 liberalitatem & parſimoniam, in unam compingeret; & 26 veritati

omnia moralia, quæ docuit Chriſtus, etiam veteres philoſophos præcepiſſe.

GROTII.

f *Et Chriſtiani veteres*] Late hoc perſequitur *Lactantius* libro VI. inſtitutionum, capitibus XV. XVI. XVII. Caſſiodorus: *non affectibus moveri, ſed ſecundum eos moveri utile vel noxium.* [Ex l. *de Amicitia* p. 638. *Edit. Genev.* qui non eſt *Caſſiodori*; ſed *Petri Bleſenſis*. J. B.]

GRONOVII.

24 *Id vero exiſtimabant*] Vide *Petrum Nunneſium* de ſtudio philoſophico, cap. 2. num. 9.

25 *Liberalitatem & parſimoniam*] n. 1. *Liberalitatem* definit *Ariſtoteles*, *mediocritatem circa pecunias:* ejus præcipua cautio eſt, quam & *Cicero* 2. de Offic. 15. ei adhibet: *dandum diligenter & moderate, ne largitio fontem benignitatis exhauriat.* & cap. 18. *Habendam rationem rei familiaris, quam dilabi ſinere flagitioſum eſt.* Hæc eſt quam veteres *parſimoniam* ſive *frugalitatem* dixere. Atque hinc patet *frugalitatem* non eſſe ſpeciem a *liberalitate* diverſam, ſed alteram ejus partem vel officium, quemadmodum altera pars eſt *benignitas*, ſive tempeſtivus ſumtus. *Liberalis* eſt, qui non plus dat, quam ſinit frugalitas, non minus, quam comitas præcipit ſive benignitas. *Liberalitas* eſt medium inter *prodigalitatem*, a qua revocat illam frugalitas ſive parſimonia, & *avaritiam*, a qua retrahit eam benignitas. [Vir Doctiſſimus, & heic, & in ſequentibus, præ nimio erga veterem Philoſophum adfectu, illum quaqua ratione defendere conatur, adverſus κρίσιν Auctoris noſtri. At vero ipſi haud feliciter ceſſiſſe conatum, oſtendimus fuſe in Notis noſtris Gallicis, ubi id ſpecimen dedimus, quam larga ſeges ejuſmodi adnotationum nobis naſceretur, ſi hoc ageremus. *J. B.*]

26 *Veritati daret oppoſita*] Num. 2. *Veritas* Ariſtoteli 4. ethic. 13. *virtus eſt, qua quis præfert verbis & factis id quod eſt & eſſe debet.* Qua qui utebantur, candide & ſimpliciter agere dicebantur. Exemplum eſt apud *Homerum* Achilles, apud *Sophoclem* filius ejus Neoptolemus. Ei in exceſſu objicit *arrogantiam*, qua quis amplius præfert, quam eſt: cujuſmodi ſunt glorioſi milites apud comicos. In defectu *diſſimulationem*, qua quis minus præfert quam eſt: non per modeſtam propriæ laudis detrectationem, ſed per pravam conſuetudinem ac voluptatem illudendi ac fruſtrandi: cujus exemplum unicum eſt Tiberius, qui cum teterrimus eſſet dominorum, dicebat ſe S. P. Q. R. ſervire, & Domitianus, cum innoxios occideret, præfari ſolitus de clementia. Tales ſunt εἴρωνες, deſcripti *Theophraſto*. Tales de quibus *Terentius* in Heautont. *Nec tu illum ſatis noveras, nec te ille: hocque fit, ubi non vere vivitur. Tu illum nunquam oſtendiſti, quanti penderes. Nec tibi ille eſt credere auſus quod æquum eſt patri.* Huc pertinet hiſtrionia, quam *totum orbem exercere* dixit *Petronius*.

(aa) PLUTARCHUS diſerte adfirmat, οὐχ ἁπάσας ἀρετὰς μεσότητι γίνεσθαι.

ritati daret opposita minime ex æquo respondentia, jactantiam & dissimulationem; & quibusdam rebus vitii nomen imponeret, quæ aut non existunt, aut vitia per se non sunt, ut 27 contemtum voluptatis & 28 honorum, & 29 iræ adversus homines vacuitatem.

44. Non recte autem universaliter positum hoc fundamentum vel 30 ex justitia apparet, cui oppositum nimium & parum, cum in affectibus & sequentibus eos actionibus invenire non posset, in rebus ipsis circa quas justitia *Virtus non omnis vitium habet in excessu.*

ϑῶαι. Lib. *De Virtute Morali*, pag. 444. C. Tom. II. Quod quomodo intelligat & probet, videre poteris ibi, & seqq. pag. *J. B.*

27 *Contemtum voluptatis*] Num. 3. Invidiosa λιτότης· non enim contemtum voluptatum, sed feram & barbaram aversationem musicæ pulchritudinis, aliarumque rerum elegantium & jucundarum, quas modice sumendas comparavit Deus in solatium vitæ. Ea in aliis est immanitas belluina, in aliis pecuinus stupor. Talis Timon ille fuit comœdiis *Aristophanis* traductus tanquam osor generis humani. Et ejus imitatione M. Antonius post bellum Actiacum. Tales quoque iratis Diis genitos & malevolente genio natos dicebant veteres, qui nihil indulgere genio possent, etiamsi liceret, & copiam haberent.

28 *Contemtum honorum*] Num. 4. Immo contemtum sui potius & ἀπόνοιαν, ut dicebant Græci, per quam quis honore se indignum præstat. Non enim malum contemnere honores, sed ita contemnere, ut inhonestus fias, pudorem & famam hominum nihili facias, in sordidissimum vitæ genus descendas cum Dionysio Syracusano apud *Justin.* 21, 5. *non contentus in publico vagari, sed potare, nec conspici in popinis lupanaribusque, sed totis diebus desidere, cum perditissimo quoque de minimis rebus disceptare, pannosus & squalidus incedere.*

29 *Vacuitatem iræ*] Num. 5. Non quæ oritur ex mansuetudine ac lenitate animi, sed stupore, lentitudine, ostenditurque stupida quadam omnium indignissimorum, quæ nemo bonus tolerare debet, tolerantia: qualem in parasitis, & mimis, os contumeliæ præbere suetis, exhibent scenæ.

30 *Ex justitia, cui oppositum nimium & parum in rebus*] Num. 6. *Medium* duplex est: *rei*, sive *arithmeticum*, quod utrimque tantundem distat ab extremis, sicut centrum æqualiter ex omnibus partibus disjunctum a circumferentia: & *rationis*, sive *geometricum*, quod alteri extremorum interdum est vicinius, ab altero remotius, & tamen medium ratione ponderis, loci, temporis, personæ. Illud paribus numeris utrinque abest, ut quaternarius inter duo & sex: novem inter sex & duodecim: hoc non quidem numeris, sed tamen paribus ponderibus parique ratione alterius extremi ad medium, & vicissim medii ad alterum extremum utrimque distat, & medium habetur: ut quemadmodum se habent tres ad sex, ita sex ad duodecim: nam illa horum dimidium sunt. Quatuor & a duobus & a sex distant binario: at non sex ut a tribus ternario, ita etiam a duodecim distant, hæc est divisio non generis in species, sed homonymi in significata. Quid igitur peccavit *Aristoteles*, si dixit virtutem omnem consistere in medio: sed in cæteris virtutibus esse *medium rationis* sive geometricum: in justitia partim *medium geometricum*, sive rationis, partim *arithmeticum*, sive rei? Non hic video μετάβασιν εἰς ἄλλο γένος, sed tantum explicationem & distinctionem terminorum.

GRO-

tia versatur utrumque quæsivit; quod ipsum primum est desilire de genere in genus alterum, quod in aliis merito culpat: deinde [31] minus suo accipere, potest quidem adventitium habere vitium, ex eo quod quis pro rerum circumstantiis sibi ac suis debeat; at certe cum justitia pugnare non potest, quæ tota in alieni abstinentia posita est. Cui hallucinationi similis illa est, quod [32] adulterium

GRONOVII.

31 *Minus suo accipere*] Num. 7. cavillatur: neque enim *Aristoteles* & ejus sectatores illud *minus suo* accipiunt de bonis, sed de oneribus & malis. *Justitia* ex mente *Aristotelis* est virtus, quæ tam in præmiorum & onerum distributione, quam in commutatione rerum, & contractibus, & omnibus in quibus alicui injuria fieri potest, ita se gerere hominem docet, ut nec de externis bonis, puta pecuniis, honoribus, & id genus aliis plus sibi vindicet, minus relinquat alteri; nec rursus de malis, id est, oneribus & pœnis minus sibi, at plus alteri, quam par est ac jure debetur, imponat. Vide *Hornejum* 3. ethic. cap. 11. n. 21.

32 *Adulterium ex libidine, cædem ex ira ad injustitiam*] Num. 8. Primum *Aristoteles* non negat, adulterium qualecunque, & cædem quamvis pertinere ad justitiam universalem. Nam eam omnes virtutes complecti, & leges velle, ut nulla non virtus observetur, nullum non vitium vitetur, diserte scribit (hæret in hoc loco Aristotelis etiam *Bachovius* ad §. 1. Inst. *de justit. & jure*) nec a particulari quidem justitia πολιτικῆς adulterium aut ullam cædis speciem excipit: nam cum justitiæ particularis duas (species) partes edidisset, τὸ ἐν ταῖς διανομαῖς καὶ τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικόν, alteram quæ distribuenda præmia & onera, alteram, quæ contractus ordinat, inter συναλλάγματα ἀκούσια seu *contractus involuntarios* palam ponit μοιχείαν καὶ δολοφονίαν. Hæc lib. 5. ethic. cap. 4. At initio ejus capitis ἠθικῶς & subtiliter esse quandam justitiam, quæ non contineat omnem virtutem, sed partis locum obtineat, demonstrat exemplis injustitiæ: esse enim qui injuste agant, qui tamen non cupiant, nec usurpent alienum, ut qui in acie clypeum abjicit, dum ignavus est; maledicus, dum molestus: per avaritiam destituens amicum, dum illiberalis: nemo horum aut similiter peccantium injuste agit cupiditate alieni. Et tamen cupiditas alieni peccatum est, & improbatur, tanquam injustitia. Est ergo aliqua injustitia ab aliis vitiis distincta & separata: & sic in contrarium justitia. Inter hæc genera injustitiæ universalis (μοχθηρίαν vocat) mentionem facit adulterii, ponens duos adulteros: alter ob lucrum mœchatur, & accipit, aut esuriret ni mœcharetur: alter ob libidinem & ultro donat; hic posterior quod peccat, habet nomen inter vitia universali justitiæ opposita, est enim intemperans: at ille prior, quod facit, nullum nomen inter ista vitia invenit, & tamen injustus est: ergo injustitia particulari: ergo & est aliqua injustitia particularis, quæ non possit referri ad illa vitia ethica, sed sui generis vitium est: οὗτος μὲν ἀκόλαστος δόξειεν ἂν εἶναι μᾶλλον ἢ πλεονέκτης. Non dicit πλεονέκτην omnino non esse, sed magis ἀκόλαστον quam πλεονέκτην· dein non dicit puniri ex legibus non posse ut πλεονέκτην, sed dicit δόξειεν ἂν εἶναι, *possit videri*, scilicet subtili judicio ethico, quod fit ex intentione agentis, non ex damno patientis. At qui lucri & pecuniæ accipiendæ causa adulterat, is ἄδικος, ἀκόλαστος δ' οὔ, quod comparate intelligendum ex superioribus, quasi esset ἄδικος μᾶλλον ἢ ἀκόλαστος, magis injustus quam intemperans. Nam ἀκολασία quidem præstat ei ministerium, sed quæ

terium ex libidine, cædem ex ira proprie ad injustitiam pertinere non vult; cum tamen injustitia non aliam naturam habeat, quam alieni usurpationem; 33 nec referat, ex avaritia illa, an ex libidine, an ex ira, an ex imprudente misericordia proveniat, an ex cupiditate excellendi, unde maximæ injuriæ nasci solent. Nam qualiacunque incitamenta contemnere hac tantum de causa, ne societas humana violetur, hoc vero justitiæ proprium est.

45. Ut redeam unde veneram, verum quidem est virtutibus nonnullis accidere, ut affectus moderentur, sed hoc non ideo quod id sit virtuti omni proprium atque perpetuum; sed quia recta ratio, quam virtus ubique sequitur, g in quibusdam modum sequendum dictat, in quibusdam ad summa incitat. Nam 34 Deum nimium colere *In summis sæpe consistit.*

quæ potissimum agit, & ista utitur, est πλεονεξία, sive turpis egestas. Quomodo igitur is diceret adulterium ex libidine non esse injustitiam, qui hoc ipsum huc exemplum injustitiæ adhibet?

GROTII.

g *In quibusdam modum sequendum dictat, in quibusdam ad summa incitat*] *Agathias* libro v. in oratione Belisarii: τῶν γὰρ τῆς ψυχῆς κινημάτων, τὰ μὲν ὅσα πεφύκασι καθαρὸν ἔχειν καὶ ἀκραιφνὲς τὸ αἱρετὸν καὶ καλὸν, τούτων ἐντελῶς καὶ δὴ ἀνθεκτέα. οἷς δὲ μέτεστι καὶ τῆς πρὸς τἀναντία τροπῆς καὶ ἐκκλίσεως, τούτοις οὐ διὰ παντὸς χρηστέον, ἀλλ' ἐς ὅσον ἔχουσι τὸ ξυμφέρον. τὸ μὲν οὖν φρονεῖν ἀμιγὲς ἀγαθὸν καὶ ἀνόθευτον ἅπαντες εἶναι φήσαιτε ἄν. τῆς δὲ ὀργῆς τὸ μὲν δραστήριον εὐ-νοῦς. τὸ δὲ ὑπέρμετρον φευκτὸν καὶ ἀσύμφορον. *Ex animi motibus illi omnino simpliciterque arripiendi, in quibus id, quod officio convenit eligique dignum est, purum reperitur atque sincerum. At quibus accidit, ut & in malum vergant atque declinent, his non omnimode utendum, sed quatenus conducunt. Prudentia bonum est merum & incorruptum, quod nemo negaverit. In ira id, quod actuosum, laudabile: quod modum excedit, vitandum, ut damnum adferens.* (Cap. 7. pag. 158. *Edit. Vulcan.* sed in fine post τὸ δὲ deest aliquid. *Grotius* supplet ὑπέρμετρον. *Vulcanius* ἄγαν: & sic legitur in *Edit. Paris.* pag. 162. *J. B.*)

GRONOVII.

33 *Nec referat*] Num. 9. Nihil refert, quod ad pœnam, judicio civili; sed refert judicio morali. Mnester fuit Pantomimus, quem cum *Messalina* non posset ad libidinem pellicere, accusavit eum apud Claudium maritum tanquam contumacem, effecitque ut Imperator juberet eum Augustæ parere, Itaque cum ea concubuit. *Tacit.* xi. ann. 36. Is egit quidem & ἀκολάστως & ἀδίκως, nec evasit pœnam; judicio tamen morali nec ἄδικος nec ἀκόλαστος fuit. Sic & Gyges cum imperio Candaulis nudam vidit Lydiæ reginam. De cæde ex ira haud scio, nisi forte ex lib. v. ethic. c. 10. quod si est, injuste se carpsisse hoc demonstrat lib. 3. *de jure bell. & pac.* cap. 11. num. 4. ubi late eum locum allegat & merito prædicat.

34 *Deum nimium colere non possumus &c.*] Num. 10. Primum *Aristoteli* ignoscendum, si inter virtutes morales non posuit religionem, quemadmodum & spem, caritatem, fidem, solis Christianis ex revelatione cognitas. Nam illi, ut veteribus omnibus extra ecclesiam, cultus Deorum sub magnificentia ponitur 4. ethic. 5. Cui subscribit *Sallustius* Catil. ix. *In suppliciis* ami-

lere non possumus: superstitio enim non eo peccat; quod Deum nimium colat, sed quod perverse: neque æterna bona nimium possumus appetere, neque æterna mala nimium formidare: neque peccata nimium odisse. Vere igitur a Gellio dictum, esse quædam quorum amplitudines nullis finibus cohibeantur, & quæ quanto majora auctioraque sint, etiam tanto laudatiora sint. Lactantius, cum multum de affectibus disseruisset, *Non in his moderandis*, inquit, *sapientiæ ratio versatur, sed in causis eorum; quoniam extrinsecus commoventur: nec ipsis potissimum frenos imponi oportuit, quoniam & exigui possunt in maximo crimine, & maximi possunt esse sine crimine.* Nobis propositum est Aristotelem magni facere, sed cum ea libertate quam ipse sibi in suos magistros veri studio indulsit.

Lib. 4. cap. 9. *Inst. div. 6, 16, 7.*

46. Hi-

Deorum magnifici, domi parci, in amicos fideles erant. Justin. de templo Delphico lib. 24, 6. *Multa igitur ibi & opulenta regum populorumque visuntur munera, quæ magnificentia sua reddentium vota gratam voluntatem & Deorum responsa manifestant. Livius* 21, 20. qua in re excedi modum posse monstrat lex illa: *Pietatem adhibento: opes amovento. Cicer.* lib. 2. de leg. 8. Lycurgus interrogatus, cur *μικρὰς καὶ εὐτελεῖς θυσίας*, modica & vilia sacrificia constituisset, respondit, ne unquam venerari Deum cessemus. *Plutarch.* Lacon. pag. 228. Colere Deum nimium non possumus, cultu recto & quo ille se coli præcepit. Sed hic non est excessus: quantumcumque enim hoc extollas, & si facias toto corde, tota anima, totis viribus, tamen manet in medio. Sic nullam virtutem nimium exercere possumus: nam quamdiu virtus est, quo usque extendas, medium tenebis. Sed actio illa humana per quam exercetur virtus, quamque virtus temperat, potest excedere extra medium, & tum degenerat in excessum. Sic & officia, per quæ exserimus pietatem nostram & quibus nos colere Deum testamur, patiuntur vitium, & possunt in id excedere, ut dicat Dominus: *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? Ne offeratis ultra sacrificium frustra. Incensum abominatio est mihi.* Esaiæ c. 1. Colere Deum nimium non possumus, nempe cultu animi, & proposito vivendi ad jussa ejus. Sic proposito animi nemo neque fortis nimium, neque temperans, neque justus esse potest. Sed homo de homine judicat ex actionibus externis. Vera virtute utrum quis sit præditus, an imaginem tantum ejus & umbram habeat limites migrando in supervacuum, æstimandum est ex opere cuivis virtuti proprio. Quomodo igitur religiosos nos demonstramus? nempe templa adeundo, orando in genibus, aperto capite, supinis manibus, eleemosynis, & erogando in sumtum sacrorum, ferias eorumdem sacrorum causa habendo, legendo libros sacros & in sensus eorum inquirendo, abstinendo & pro opibus prohibendo, in quibus nefas aut piaculum versari videtur. In his vero modum excedi posse & amplius fieri quam Deus præcipit & ratio recta poscit, quis ignorat? Itaque omnino quoque religio medium fuerit inter superstitionis excessum & defectum impietatis sive atheismi.

Gr

46. Historiæ duplicem habent usum, qui nostri sit argumenti: nam & exempla suppeditant & judicia. Exempla quo [35] meliorum sunt temporum ac populorum, eo plus habent auctoritatis: ideo Græca & Romana vetera cæteris prætulimus. Nec spernenda judicia, præsertim consentientia: jus enim naturæ, ut diximus, aliquo modo inde probatur; jus vero gentium non est ut aliter probetur.

47. Poëtarum & oratorum sententiæ non tantum habent pondus: & nos sæpe iis utimur non tam ut inde adstruamus fidem, quam ut his quæ dicere voluimus ab ipsorum dictis aliquid ornamenti accedat. *Poëtæ. Oratores.*

48. Librorum, quos a Deo afflati homines aut scripserunt, aut probarunt, auctoritate sæpe utor, cum discrimine antiquæ & novæ legis. Antiquam legem sunt qui urgent pro ipso [36] jure naturæ: haud dubie mendose; multa enim ejus veniunt ex Dei voluntate [37] libera, quæ tamen cum vero jure naturæ nunquam [38] pugnat: & eatenus argumentum inde recte ducitur, dummodo distinguamus accurate jus Dei, quod [39] Deus per homines interdum exsequitur, & jus hominum inter se. Vitavimus ergo, quantum potuimus, & hunc errorem & alterum ei [40] contrarium, qui post novi fœderis tempora nullum antiqui fœderis usum esse putat. Nos contra censemus, tum ob id quod jam diximus, tum quia novi fœderis ea est natura, ut quæ ad virtutes morum pertinentia præcipiuntur in veteri fœdere, eadem & ipsum aut [41] majora præcipiat: & hunc in modum usos testimoniis antiqui fœderis videmus antiquos Christianorum scriptores. *II. Libri sacri. I. Testam. vetus.*

49. Ad

GRONOVII.

35 *Meliorum temporum*] Ut Romana ante 600. v. c. annum, seu bellum Punicum tertium: Græca bellum ante Peloponnesiacum *Thucyd.* lib. 5, 110. [Non negligenda cautio, quam habet Lib. II. cap. 18. §. 7. *M. T.*]

36 *Jure naturæ*] Judaizantes. *Bodinum* intelligit.

37 *Libera*] Ut cum jubet Deus abstinere fructu certæ arboris, cum patrem jubet immolare filium, cum jubet non parci septem populis in Cananæa devotis.

38 *Non pugnat*] Nam Deus omnium arbiter summus, & ob id non pugnat cum στοργῇ parentum, aut præcepto, *non occides*, cum filium immolare jubet patrem.

39 *Deus per homines exsequitur*] Ut mandatum Abrahamo de filio mactando: Hebræis & Ægyptiis auro & argento fraudandis: & septem populis Syriæ Palestinæ delendis: Jehu de tollenda domo Achabi.

40 *Contrarium*] Quæ est sententia quorundam Anabaptistarum.

41 *Majora*] Quin clariora potius & evidentiora, ut volunt Reformati [Vid. *Gron* ad Lib. I. cap. 2. § 6. num. 3. *M. T.*]

GRO-

Hebræi scriptores.

49. Ad percipiendam autem librorum ad antiquum fœdus pertinentium sententiam, non parum conferre nobis possunt h 42 Hebræi scriptores, ii maxime qui & sermones, & mores patrios habuerunt percognitos.

2. Testam. nov.

50. Novo fœdere in hoc utor, ut doceam, quod non aliunde disci potest, quid Christianis liceat: quod ipsum tamen, contra quam plerique faciunt, a jure naturæ distinxi: pro certo habens in illa sanctissima lege majorem (bb) nobis sanctimoniam præcipi, quam solum per se jus naturæ exigat. Neque tamen omisi notare, si qua sunt quæ nobis commendantur magis quam præcipiuntur (cc), ut a præceptis declinare sciamus nefas & pœnæ obnoxium, ad summa quæque contendere generosi esse consilii, & sua non carituri 43 mercede.

3. Synodorum canones.

51. Synodici canones 44 qui recti sunt, collectiones sunt ex generalibus legis divinæ pronuntiatis, 45 ad ea, quæ occurrunt, aptatæ; hi quoque aut monstrant, quod divina lex præcipit, aut ad id, quod Deus suadet, hortantur. Et hoc vere ecclesiæ Christianæ est officium, ea quæ sibi a Deo tradita sunt tradere & eo quo tradita sunt modo. Sed & mores apud Christianos illos veteres, & 46 qui tanti nominis mensuram implebant, recepti, aut laudati, merito pro canonibus valent. (dd) Secunda

4. Christianorum primorum usus, mores.

GROTII.

h *Hebræi scriptores*] Ita sensit *Cassianus* institutione divinarum scripturarum.

GRONOVII.

42 *Hebræi scriptores*] Qualis in primis *Maimonides* in *Ductore dubitantium*, qui liber editus a *Buxtorfio*.

43 *Mercede*] Nempe ex Dei benignitate; non quasi aliquid, nedum amplius, quam debent, mereantur.

44. *Qui recti sunt*] His monet concilia posse interdum errare.

45 *Ad ea quæ occurrunt*] Ad quotidianos casus.

46 *Qui tanti nominis mensuram implebant*] i. e qui se præstiterunt dignos Christianorum magnifico titulo. Imitatur *Ovid.* 1. Pont. 2. *Maxime qui tanti mensuram nominis imples*

(bb) Vid. ad §. præc. n. 41. *M. T.*

(cc) Vide, quæ monebimus infra, ad Lib. 1. c. 2. §. 9. n. 4. *J. B.*

(dd) Multum abesse, ut tantum subsidii, quantum putat Auctor noster, ad hanc disciplinam excolendam, inde peti queat, paucis ostendimus in Notis Gallicis. De *Patribus Ecclesiæ* ex professo egimus in *Præfatione* nostra ad PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* §. 9. & 10. alterius Editionis: & forte aliquando Opere singulari, quæ ibi diximus, nos plenius exposituros, ac vindicaturos ab insultibus Monachi cujusdam qui nuperrime Veterum illorum Doctorum per fas & nefas se ὑπερασπιστὴν professus erat, jam tum significabamus, quando recensionem hanc Operis Grotiani primum edidimus. Nec vana fuit promissio: quum exinde, anno 1728. prodierit Liber, Gallice scriptus, *De Doctrina Morali Patrum*, ubi fuse item exsequuti sumus. *J. B.*

GRO-

eunda post hos auctoritas est eorum qui suis quique temporibus pietatis & doctrinæ fama inter Christianos floruerunt, neque gravis cujusquam erroris notati sunt. Nam & hi quæ dicunt magna cum asseveratione & quasi comperta, momentum non exiguum habere debent, ad interpretanda quæ obscura videntur in sacris literis; eoque majus, quo & plurium apparet consensus, & propius acceditur ad primæ puritatis tempora, cum nec 47 dominatus adhuc nec 48 coitio ulla primitivam veritatem adulterare potuit.

5 Patrum & scripta, & consensus.

52. Qui his successerunt Scholastici, quantum ingenio valeant, sæpe ostendunt; sed in infelicia & artium bonarum ignara sæcula inciderunt: quo minus mirum si inter multa laudanda, aliqua & condonanda sunt. Tamen ubi in re morum consentiunt, vix est, ut errent: quippe perspicaces admodum ad ea videnda, quæ in aliorum dictis reprehendi possunt; in quo ipso tamen diversa tuendi studio laudabile præbent modestiæ exemplum, rationibus inter se certantes, non, qui mos nuper adeo literas inquinare cœpit, conviciis, turpi fœtu impotentis animi.

6. Scholastici DD.

53. Juris Romani scientiam profitentium tria sunt genera. *Primum eorum est, quorum opera in Pandectæ,* Codicibus Theodosiano & Justinianeo, & *in* Novellis constitutionibus apparent. Secundum eos habet, qui 49 Irnerio successerunt, Accursium, Bartolum & tot alia nomina, quos penes diu fori regnum fuit. Tertium eos complectitur, qui humaniores literas cum legum studio 50 conjunxerunt. Primis multum defero: nam & rationes sæpe optimas suppeditant ad demonstrandum id, quod juris est naturæ; & eidem juri neque minus gentium juri testimonium sæpe præbent, sic tamen ut ipsi non minus quam alii nomina hæc sæpe misceant, imo & jus gentium sæpe vocent id, quod quorundam duntaxat populorum est, nec tanquam 51 ex condicto, sed quod

III. Jureconsulti.

1. Antiqui.

GRONOVII.

47 *Dominatus*] Pontificum Romanorum.

48 *Coitio*] Concilium ex eorundem satellitibus compositum.

49 *Irnerio*] Quem jus civile Romanum per barbara tempora abolitum in usum revocasse ac docere cœpisse vulgo putatur sub Philippo Suevo Imp. circa an. C. 1200.

50. *Conjunxerunt*] *Alciatum*, *Budaeum*, *Cujacium*, &c.

51 *Ex condicto*] Velut ex tacito consensu omnium aut plurimorum, moratiorumque populorum.

quod alii aliorum imitatione, aut fortuito receperunt. Sed & quæ vere juris sunt gentium, sæpe tractant promiscue & indiscrete cum his, quæ juris sunt Romani, ut [52] ex titulo de captivis & postliminio apparet. Hæc ergo ut discernerentur, laboravimus.

2. Medii. 54. Secunda classis juris divini & historiæ veteris incuriosa, omnes regnum populorumque controversias definire voluit ex legibus Romanis, assumtis interdum canonibus. Sed his quoque temporum suorum infelicitas impedimento sæpe fuit, quo minus recte leges illas intelligerent, satis sollertes alioqui ad indagandam æqui bonique naturam: quo factum, ut sæpe optimi sint condendi juris auctores, etiam tunc cum conditi juris mali sunt interpretes. Audiendi vero tum maxime, cum tali consuetudini, quæ nostrorum temporum jus gentium facit, testimonium perhibent.

3. Recentiores. 55. Tertii ordinis magistri, qui Romani juris finibus se includunt, & in jus illud commune aut nunquam, aut non nisi leviter exspatiantur, vix ullum habent usum qui nostri sit argumenti. Scholasticam subtilitatem cum legum & canonum cognitione conjunxerunt, ita ut a controversiis etiam populorum ac regum non abstinerent, *Hispani.* Hispani duo Covarruvias & Vasquius: hic [53] magna libertate, modestius alter, nec sine exacto quodam judicio (cc). Historias magis eidem legum studio inferere *Galli.* aggressi sunt Galli: quos inter magnum obtinent nomen Bodinus & Hotomanus, ille [54] perpetuo opere, hic sparsis quæstionibus, quorum & pronuntiata & rationes sæpe nobis inquirendi veri suppeditabunt materiam.

VII. Instituti & ordinis in universum consilium & ratio explicata. 56. In [55] toto opere tria maxime mihi proposui: ut definiendi rationes redderem quam maxime evidentes, & ut quæ erant tractanda, ordine certo disponerem, & ut quæ eadem inter se videri poterant nec erant, perspicue distinguerem.

57. Temperavi me ab his, quæ alterius sunt tractationis, ut quæ docent quid ex usu sit facere: quia ista suam ha-

GRONOVII.

52 *Ex titulo de captivis & postliminio*] Infr. 3, 9, 1. alludit ad l. 19. pr. D. eo tit.

53 *Magna libertate*] ut audeat etiam quædam regibus iniqua statuere. Infr. 2, 1, 9.

54 *Perpetuo opere*] Libris *de republica.*

55 *In toto opere*] Quintum & ultimum membrum partis specialis. Cura per omne opus.

(cc) Conf. Lib. II. cap. 4. §. 10. num. 3. *M. T.*

GRO-

habent artem specialem politicam, quam recte ita solam tractat Aristoteles, ut alieni nihil admisceat, contra quam fecit Bodinus, apud quem hæc ars cum juris nostri arte confunditur. Nonnullis tamen locis ejus quod utile est feci mentionem, sed obiter, & ut id ipsum a justi quæstione apertius distinguerem.

58. Injuriam mihi faciet, si quis me ad ullas nostri seculi controversias, aut natas, aut quæ nasciturae prævideri possunt, respexisse arbitratur. Vere enim profiteor, sicut mathematici [56] figuras a corporibus semotas considerant, ita me in jure tractando ab omni singulari facto abduxisse animum.

59. Dicendi genus quod attinet, nolui ad rerum tractandarum multitudinem adjungendo verborum copiam fastidium parere lectori, cujus utilitatibus consulebam. Itaque secutus sum quantum potui concisum & docenti conveniens loquendi genus: ut tanquam in uno conspectu habeant, qui negotia publica tractant, & quæ incidere solent controversiarum genera, & principia unde dijudicari possunt: quibus cognitis facile erit ad rem subjectam accommodare orationem & quantum lubet extendere. *Dicendi genus concisum.*

60. *Scriptorum veterum ipsa verba adduxi interdum*, ubi talia erant, ut aut cum auctoritate, aut cum venustate singulari dicta viderentur, quod & in græcis feci nonnunquam, sed maxime ubi aut brevis erat sententia, aut cujus gratiam sperare non audebam latino sermone me posse assequi; quem tamen ubique adjunxi in eorum commodum qui græca non didicerunt. *Scriptorum verba ipsa.*

61. Quam vero ego in aliorum sententiis ac scriptis dijudicandis mihi sumsi libertatem, eandem sibi in me sumant, omnes eos oro atque obtestor, quorum in manus ista venient. Non illi promtius me monebunt errantem, quam ego monentes sequar. Et jam nunc adeo, si quid hic pietati, si quid bonis moribus, si quid sacris literis, si quid ecclesiæ Christianæ consensui, si quid ulli veritati dissentaneum a me dictum est, id nec dictum esto. *Libertas judicii lectori relicta.*

GRONOVII.

56 *Figuras a corporibus semotas*] In idea & solo conceptu mentis, non ut pinguntur in abaco vel charta. Inst. 2, 23, 1.

ER-

Errores operarum, in contextu, & in margine ſic corrigas;

Pag. 34. vſ. 15. leg. x 1. 32, 33.
—— 89. vſ. 18. — occurrat.
—— 187. fin. — III.
—— 207. marg. —— 2. *Cor.* XI. 3.
—— 385. —— —— *L.* 81. § 1. *D. Depoſiti.*
—— 435. —— —— *q.* 23. *ibi Thom. p.* VI. 17.
—— —— vſ. 8. Hebræos p.
—— 543. marg. *Eccl.* XII. 7.
—— 667. —— *L* 5. §. 1. *C. ad L. Jul. Majeſt.*
—— 719. vſ. 9. — noviſque.
—— 777 princ. — §. VI.
—— 783. vſ. 22. — cum.
—— 799. vſ. 6. — fidem.
—— 885. princ. — §. IV.
—— 914. —— — §. IV.
—— 965. vſ. 18. — nullam.
—— 967. vſ. 5. — ſum.
—— 1017. vſ. 27. — locupletiores.
—— 1018. vſ. 24. — ſi.

In adnotationibus;

Pag. 40. col. 2. vſ. 20. leg. æſtimatione, vid.
—— 59. —— vſ 8. — f.
—— 829. —— vſ 13. — *Odyſſea.*

HUGO

HUGONIS GROTII
DE JURE BELLI AC PACIS.
LIBER PRIMUS.
CAPUT I.
Quid Bellum, quid Jus?

I. CONTROVERSIÆ eorum quos nulla juris civilis tenet communio, quales sunt & qui [1] in gentem nondum coierunt, & qui inter se diversarum sunt gentium, tum

GRONOVII NOTÆ.

1. *In gentem nondum*] Ut Aborigines, genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, solutum atque liberum, *Sallust* Catilin. 6. Apud eundem Gætuli & Libyes, asperi incultique, neque moribus, neque lege aut imperio cujusquam regebantur. Jugurth. 18. Et ex eadem Africa, qui in familias passim & sine lege dispersi nihil in commune consultant. *Mela* 1, 8 Adde *Ciceronem* de Invent. 1, 2. infra 1, 2, 2. In sacris literis Patriarchæ sub tentoriis habitantes, & hoc tempore multi Arabum. [Ast vid. *Hert.* ad *Puf.* L. VII. cap. 1 §. 7. & *Heinecc.* El. I. N. & G. L. II. §. 100. schol. *M. T.*]

tum (aa) privati, tum Reges ipsi, quique par Regibus jus obtinent, sive illi optimates sunt, sive populi liberi, aut ad belli, aut ad pacis tempora pertinent. Sed quia bellum pacis causa suscipitur, & nulla est controversia unde non bellum oriri possit, occasione bellici juris, quæcunque tales incidere solent controversiæ, recte tractabuntur: ipsum deinde nos bellum ad pacem, ut finem suum, deducet.

II. 1. De Belli ergo jure acturi, videndum habemus, quid bellum sit, de quo quæritur: quid jus, quod quæritur. Cicero dixit Bellum 2 certationem per vim. Sed usus obtinuit, ut a non actio, sed status eo nomine indicetur, ita ut sit 3 Bellum status per vim certantium, 4 qua tales

GROTII NOTÆ.

a *Non actio, sed status*] *Philo* II. de legibus specialibus: [pag. 700. *Edit. Paris.*] ὥσπερ γὰρ οἶμαι πολεμίους οὐ μόνον τοὺς ἤδη ναυμαχοῦντας ἢ πεζομαχοῦντας νομιστέον, ἀλλὰ καὶ τοὺς εἰς ἑκάτερον παρεσκευασμένους, καὶ τοὺς ἑλεπόλεις ἐφιστάντας τοῖς λιμέσι καὶ τείχεσι, κἂν μὴ συμπλέκωνται, κρίνομεν. *Hostes non soli existimantur, qui jam navali aut terrestri prælio certant, sed pro talibus habendi & qui machinas admovent portubus aut mœnibus, etiamsi nondum pugnam incipiunt.* *Servius* ad illud primæ Æneïdos, (vs. 545.)

nec bello major & armis.

Bellum & consilium habet: arma tantum in actu ipso sunt. Idem ad VIII. (vs. 547.) *Bellum est tempus omne, quo vel præparatur aliquid pugnæ necessarium, vel quo pugna geritur. Prælium autem dicitur conflictus ipse bellorum.*

GRONOVII.

2 *Certationem per vim*] Nam alias certatur res controversa, & decernitur aliis quoque modis, veluti per sententias & calculos, ut in foro apud judices; per suffragia, ut in comitiis populorum; denique & per sortem, ut quis quam provinciam habere, quis judicare debeat. *Cic.* I. de Offic. II. *Cum sint duo genera decertandi, alterum per disceptationem, alterum per vim.* [Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. cap. XIII. ubi agit de aliis modis litigandi in statu libertatis naturalis. *J. B.*]

3 *Bellum status*] i. e. Conditio certa populorum. Explicatio hæc Tullianæ definitionis est, non alia definitio. Neque enim *Cicero* per certationem intellexit actionem vel actum unum, velut aciei, oppugnationis, vastationis; sed durantem temporis tractum, quo diffidetur, & pro occasionibus aut comparatur vis aut fit, aut cavetur atque eluditur. Bellum est tempus & conditio manibus atque armis, quod habent controversiæ, decernentium, donec victoria aut colloquio transigatur. (Secundum C. v. BYNKERSH. *Quæst. Jur. Publ.* I, I. Bellum est eorum, qui suæ potestatis sunt, juris sui persequendi ergo, concertatio per vim vel dolum. Sed confer, quæ dixi ad h. l. in curis posterioribus Gallicis. (*Ed. Lugd. Bat.* 1759.) *J. B.*]

4 *Qua tales sunt*] Sc. certantes, vel quatenus certant; non quatenus aliquid agunt ad certamen non pertinens: quatenus exercent eum statum aut gerunt aliquid rerum ei convenientium, vel quod sit certantium officii aut moris, (nam per bellum alia aguntur quæ id non spectant.) (Respicit Auctor pacta, quæ inter hostes, durante statu hostili, fiunt, nec minus tamen sancte observari debent, quam extra bellum: de quo, suo loco, plene acturus est. *J. B.*]

(aa) Scilicet ubi in loco, qui nul-

tales sunt: quæ generalitas omnia illa bellorum genera comprehendit, de quibus agendum deinceps erit: neque enim 5 privatum hic excludo, ut quod reipsa 6 prius sit 7 publico, & haud dubie cum publico communem habeat naturam, quæ propterea uno eoque proprio nomine signanda est.

2. Neque hujus nominis origo repugnat; est enim bellum ex voce veteri duellum, ut duonus quod fuerat, factum est bonus, & duis bis. 8 Duellum autem a duobus dictum simili sensu, quo pacem unitatem dicimus. Sic Græcis ex multitudinis significatione 9 πόλεμος: veteribus etiam 10 λύη a dissolutione, quomodo & corporis dissolutio δύη (bb).

3. Neque usus (cc) vocis laxiorem hanc notionem repudiat. Quod si quando belli nomen publico tantum tribuitur, nihil id nobis obstat, cum certissimum sit, 11 nomen generis sæpe speciei, præsertim excellentiori, peculiariter adhærescere. Justitiam in definitione non includo, quia hoc ipsum in hac disputatione quærimus, sitne aliquod bellum justum, & quod bellum justum sit. Di-

nullius est, aliquid negotii inter se habent. Vide infra, Lib. II. cap. II. §. 5. num. 3. *J. B.*

5 *Privatum*] Quoties singuli paucive, nullo justo imperio præditi, armis inter se depugnant, (ut viator contra latronem.)

6 *Prius sit*] *Horat.* I. Sat. 3. *Cum prorepserunt primis animalia terris, Mutum & turpe pecus, glandem atque cubilia propter Unguibus & pugnis, dein fustibus, atque ita porro Pugnabant armis, quæ post fabricaverat usus.* (Vs. 99. & *seqq.*)

7 *Publico*] Prius enim certabant homines, quam in civitatem coierunt. [v. c. 3. §. 1. *M. T.*]

8 *Duellum*] Etymologia *Cicer.* in Or. c. 45. & *Varr.* in *perduelles* 6. de L. L. [pag. 74. *Ed. H. Steph.* Adde *Quinct.* Inst. Orat. L. 1. c. IV. *J. B.*]

9 Πόλεμος] q. a πολύς.

10 Λυη] Στάσις· μάχη, διαφορά· a dissolutione Λύη autem, δυστυχία. ἔνδεια· πένθος· ταλαιπωρία· δυσπάθεια· quævis infelicitas.

11 *Nomen generis*] Ut quum JCti *adoptionem* dividunt in *arrogationem* & *adoptionem*: *Aristoteles* πολιτείαν in μοναρχίαν, ἀριστοκρατίαν, πολιτείαν. Vide *Voss.* de Construct. cap. 24. Sic & JCti *adoptionem* distinguunt in *arrogationem* & *adoptionem* specialius dictam. Sic *cognatos* in *agnatos* & *cognatos*. (Vide Auctorem infra, II. 16. 9.)

(bb) Ita habent omnes Edd. & nihil mutandum. In animo habuit etymologiam vocis λύπη a PLATONE traditam, ἀπὸ τῆς διαλύσεως τοῦ σώματος, ἣν ἐν τούτῳ τῷ πάθει ἴσχει τὸ σῶμα. In *Cratyl.* pag 419. Tom. I. *Edit. H. Steph.* Ad hoc exemplum, τὸ Δύη, quod, inter alia, per λύπη exponitur, Auctor noster, veteris Philosophiæ placitis innutritus, secundum quam *Dolor* est *solutio continui*, ἀπὸ τοῦ δύω deduxit: *dissolutionem* partium *corporis* ita opponens *dissolutioni* seu dissidio *animorum*, quod innuit vox Λύη, nullibi, quod quidem sciam, alio sensu usurpata. *J. B.*

(cc) Vid. e. g. *Horat.* Sat. I. 3. 107. *Terent.* Eunuch. Act. I. Scen. I. vs. 16. *J. B.*

Distingui autem debet id, quod quæritur, ab eo, de quo quæritur.

III. 1. De jure belli cum inscribimus hanc tractationem, primum hoc ipsum intelligimus, quod dictum jam est, sitne bellum aliquod justum, & deinde quid in bello justum sit? Nam jus hic nihil aliud quam 12 quod justum est significat, idque negante magis sensu quam ajente, ut jus sit 13 quod injustum non est. Est autem injustum, quod naturæ societatis ratione utentium 14 repugnat. Sic alteri detrahere sui commodi causa, contra naturam esse dicit Cicero, a atque ita probat, quia si id fiat, societas hominum & communitas evertatur necesse sit. Hominem homini insidiari nefas esse, evincit * Florentinus, quia cognationem quandam inter nos constituerit natura. † Seneca: *ut omnia inter se membra consentiunt, quia singula servari totius interest; ita homines singulis parcent, quia ad cœtum geniti sumus.* b *Salva enim esse societas nisi amore & custodia partium non potest.*

a De Offic. Lib. III. cap. 5.
* L. 3. D. de Just. & Jur.
† De Ira Lib. II. cap. 31.

2. Sicut autem societas alia c est sine inæqualitate, ut inter fratres, cives, amicos, fœderatos: alia inæqualis, καθ' 15 ὑπεροχὴν Aristoteli, b ut inter patrem & liberos, dominum & servum, regem & subditos, d Deum & homines: ita justum aliud est 16 ex æquo inter se viventium, aliud ejus 17 qui regit & qui regitur, qua tales

b Ethic. ad Nicom. Lib. VIII. cap. 8.

GROTII.

b *Salva enim esse societas nisi amore & custodia partium non potest*] *Seneca* idem epistola XLVIII: *Hæc societas diligenter & sancte colenda est, quæ nos omnes omnibus miscet, & judicat aliquod esse commune jus generis humani.* Videri potest hac de re *Chrysostomus* 1 Cor. XI. 1. [Tom. III. p. 405, 406. *Ed. Savil.*]

c *Alia est sine inæqualitate*] Ut in Grammaticis alia *constructio convenientiæ*, alia *regiminis*.

d *Deum & homines*] De hac societate vide *Philonem* in ἐξένηψε Νῶε. (pag. 281, 282. *Edit. Paris.*) Habet & *Plutarchus* quædam in Numa. (pag. 62. Tom. I. *Ed. Wech.* Potuisset Auctor addere locum *Ciceronis*, longe luculentiorem, & aptiorem, quem reperies *De Legib.* Lib. I. cap. 7. *J. B.*)

GRONOVII.

12 *Quod justum*] i. e. pro facto concesso & non improbato. *Plaut.* Cistel. 1, 1, 2. *jus fasque est.* Persa 1, 3, 26. *jus est.* XII. Tabb. *Paterfamilias uti legassit super pecunia tutelave rei suæ, ita jus esto.* (Immo, *super pecuniæ tutelæve suæ*, ut habet L. 53. D. *De Verb. signific.* in Edit. Florent. *J. B.*)

13 *Quod injustum non est*] i. e. quod licet, quia lege nulla prohibetur: quod sine culpa & injuria facere possis.

14 *Repugnat*] Verba *Cic.* 1. Off. 16. [Vid. Prol. § 8. *M. T.*]

15 Ὑπεροχὴν] Ubi altera pars contrahentium superior, altera inferior.

16 *Ex æquo*] Ut omnibus inter se liceant eadem, eadem non liceant, vel, quo omnes ex æquo inter se vivere & agere naturæ aut societati placuit.

17 *Qui regit*] Ut liceat majori in minorem, quod non licet minori in majorem aut in parem. Sic Cyrus secta-

les sunt: quorum hoc jus Rectorium, illud Æquatorium recte, ni fallor, vocabimus.

IV. Ab hac juris significatione diversa est altera, (dd) sed ab hac ipsa veniens, quæ ad personam refertur: quo sensu [18] jus est [19] qualitas moralis personæ competens ad aliquid juste habendum vel agendum. Personæ competit hoc jus, etiamsi rem interdum sequatur, ut servitutes [20] prædiorum, quæ jura realia dicuntur, comparatione facta ad alia mere personalia; non quia non ipsa quoque personæ competant, sed quia non alii competunt, quam qui rem certam habeat. Qualitas autem moralis perfecta, facultas nobis dicitur; minus perfecta, aptitudo: quibus respondent in naturalibus, illi quidem actus, huic autem potentia.

V. Facultatem Jurisconsulti [21] nomine sui appellant, nos posthac jus proprie aut stricte dictum appellabimus: sub quo continentur potestas, tum [22] in se, [e] quæ libertas dicitur, tum in alios, ut patria, dominica: [f] Dominium, (ee) plenum sive minus plenum, ut usufructus, jus pignoris: & [23] creditum, (ff) cui ex adverso respondet debitum.

VI. Sed

fecisse se ut regem respondebat. *Justin.* l. 5.

GROTII.

e *Quæ libertas dicitur*] Quam propterea facultatis nomine optime definiunt Romani Jurisconsulti.

f *Dominium*] *Jus pro Dominio*, Scholiastes ad *Horatium*. [Vid. II. Ep. 2. 174. & II. Sat. 3. 217. *J. B.*]

GRONOVII.

18 *Jus est*] Res incorporalis, quæ possidetur vel acquiritur ab eo cuius est. Sic *jus obtinere*, *Plaut.* Casin. 1, 2. 22. *Cicer.* pro Quinct. 9. 1. Ver. 26. *jus usurpare*, *Liv.* 3, 71. & 5, 12. *jus experiri*, pro Cæcina 12. pro Sext. 42. *Tacit.* 3. Ann. 36. *impertiri tralaticium jus. Sueton.* Oct. 10.

19 *Qualitas moralis*] i. e. moribus & legibus fundata vis, copia, licentia.

20 *Prædiorum*] Vide *Instit.* L. 1. tit. 2. de servit. prædiorum.

21 *Nomine sui*] Sic *Suum, quod vindicari potest.* l. 27. §. 2. D. de aur. arg. Sic *Suum cuique tribuere. Suum recipere.* l. 7. §. 6. D. Quæ in fraud. cred. *Suum consequi.* l. 15. §. 5. de re judic. *Sua tutela.* l. 50. pr. de leg. 3. *Suus hæres. Sui servi & ancillæ.* l. 73. de leg. 3.

22 *In se*] Ut quis sit sui juris l. 50. pr. de leg. 3. in suam tutelam & in suam potestatem. *Plaut.* Persa 4, 3. Ita *ancilla mea quæ fuit hodie, sua nunc est.* Persius Sat. v. vs. 88. *Meus a prætore recessi.* Curtius 5, 6. *Tandem suis rex corporibus & cultu fœminarum abstineri jussit.* [V. GRON. ad *Liv.* XXVII. 24. *J. B.*]

23 *Creditum*] Quod alicui mutuum datum. Sic *Suum recipere.* l. 7. §. 6. quæ in fraud. cred *Suum consequi.* l. 15. §. 7. de Re jud.

(dd) Confer PUFEND. De Jur. Nat. & Gent. Lib. 1. cap. 1. §. 19. 20. *J. B.*

(ee) Confer PUFENDORF. De Jur. Nat. & Gent. L. IV. c. 4. §. 2. *J. B.*

(ff) Voces *Creditum* & *Debitum* non tantum spectant, ex mente Auctoris, id quod ex qualibet caussa, etiam ex delicto, debetur, l. 11. 12.

VI. Sed hæc facultas rurſum duplex eſt: 24 vulgaris ſcilicet, quæ uſus particularis cauſa comparata eſt; & 25 eminens, quæ ſuperior eſt jure vulgari, utpote 26 communitati competens in 27 partes & 28 res partium, boni communis cauſa. Sic regia poteſtas ſub ſe habet & 29 patriam & dominicam poteſtatem: ſic g in res ſingulorum majus eſt dominium Regis ad bonum commune, quam dominorum ſingularium: ſic 30 reipublicæ quisque ad uſus publicos magis obligatur, quam creditori.

h L. V. Nicom. cap. 6.

VII. Aptitudinem vero h 31 ἀξίαν, id eſt 32 dignitatem vocat

12. D. *De verb. & rerum ſignif.* (Vid. infr. Lib. II. cap. 1. §. 2. & cap. 17. §. 1.) Sed etiam *jus puniendi*, & *obligationem ad pœnam*, heic complectuntur. Vid. Prolegom. §. 8. *in fin.* & Lib. III. cap. 13. §. 1, 2. *J. B.*

GROTII.

g *In res ſingulorum majus eſt dominium regis*] *Philo* περὶ φυτουργίας. [pag. 222. *Edit. Pariſ.*] καὶ μὴν ἀργυρός τε καὶ χρυσὸς καὶ ὅσα ἄλλα κειμήλια παρὰ τοῖς ἀρχομένοις θησαυροφυλακεῖται, τῶν ἡγεμόνων μᾶλλον ἢ τῶν ἐχόντων ἐστίν. *Certe argentum, aurum, & quæ pretioſa alia apud ſubditos cuſtodiuntur, eorum qui regnant magis ſunt quam poſſidentium.* Plinius Panegyrico: (cap. 27.) *cujus eſt quidquid eſt omnium, tantum ipſe, quantum omnes, habet.* Et mox: *Ecquid Cæſar non ſuum videat?* [Cap. 50. qui locus tamen male adſertur & aptatur. *J. B.*] Adde *Sarisberienſem* in Policratico Lib. VI. cap. 1. [pag. 335. *Edit. Lugd. Bat.* 1639.]

h Ἀξίαν] *Cicero* de Officiis I: (cap. 17.) *Sed ſi contentio quædam & comparatio fiat, quibus plurimum tribuendum officii, principes ſint, patria, & parentes, quorum beneficiis maxime obligati ſumus; proximi liberi, totaque domus, quæ ſpectat in nos ſolos, neque aliud ullum poteſt habere perfugium, deinceps bene convenientes propinqui, quibuscum etiam communis plerumque fortuna eſt: quamobrem neceſſaria præſidia vitæ debentur iis maxime, quos ante dixi. Vita autem victusque communis, conſilia, ſermones, cohortationes, conſolationes, interdum etiam objurgationes in amicitiis vigent maxime.* Vide quæ infra dicentur libro II. cap. 7. §. 9. & 10. *Seneca* de Beneficiis lib. VI. cap. 2. ubi de teſtamentis agit: *Quærimus digniſſimos, quibus noſtra tradamus*, ipſum locum vide. Adde *Auguſtinum* de Doctrina Chriſtiana Lib. I. cap. 28. & 29.

GRONOVII.

24 *Vulgaris*] Privatorum facultas in bonis ſuis.

25 *Eminens*] Publica & magiſtratuum, facultas reip. aut ſummæ poteſtatis in privatorum bonis.

26 *Communitati*] Reipublicæ & rempublicam tenenti.

27 *Partes*] In ipſos ſubjectos.

28 *Res*] Patrimonia ſubjectorum.

29 *Patriam & dominicam*] & eas poteſt intendere, ut Romæ; vel remittere, ut Athenis.

30 *Reipubl. quisque*] Hinc illud *Liv.* 23, 14. *Qui capitalem fraudem auſi, quique pecuniæ judicati in vinculis eſſent, qui eorum milites apud ſe fierent, eos noxa pecuniaque ſe exſolvi juſſurum.* Idem Lib. 26, 35. *ſervos agricultores rempublicam abduxiſſe, nunc ad militiam parvo ære emendo, nunc remiges imperando, ſi quod cui argenti ærisve fuerit, ſtipendio remigum & tributis annuis ablatum.*

GRONOVII.

31 Ἀξίαν] i. e. meritum. *Aptitudinem* barbare vocat vulgus.

32 *Dignitatem*] Expreſſit vocem Gr. ſed melius reddidiſſet *meritum*. Voce autem *dignitatis* in ſimili re ſupra utitur. Sic & ipſe appellare debuit,

vocat [a] Aristoteles. Michaël Ephesius, id quod secundum eam æquale dicitur, interpretatur τὸ ἁρμόζον & τὸ πρέπον, *id quod convenit.*

VIII. 1. Facultatem [33] respicit justitia [34] expletrix, quæ proprie aut stricte justitiæ nomen obtinet, [35] συναλλακτικὴ Aristoteli, nimis arcto vocabulo, nam ut possessor meæ rei eam mihi reddat, non est ἐκ συναλλάγματος, & tamen ad eandem hanc justitiam pertinet: itaque [36] ἐπανορθωτικὴν idem felicius dixit. Aptitudinem respicit [37] attributrix, quæ Aristoteli διανεμητικὴ, comes earum virtutum, quæ aliis hominibus utilitatem adferunt, ut liberalitatis, misericordiæ, providentiæ rectricis.

2. Quod vero idem Aristoteles ab expletrice ait respici [38] proportionem simplicem, quam ἀριθμητικὴν vocat; ab attributrice autem comparatam, quam γεωμετρικὴν appellat, quæ sola apud Mathematicos [i] nomen habet proportionis, ex eorum genere est quæ sæpe locum habent, non semper: neque vero per se justitia expletrix ab attributrice differt tali proportionum usu, sed materia

debuit, omissa voce *aptitudinis*, quam sine dubio refugerunt Romani. *Victorinus* in Rhet. Cic. de inventione: *Justitia est habitus animi ita informatus, ut omnibus rebus tribuat dignitatem.* i. e. suum. *Sueton.* Jul. 41. *Commendo vobis illum & illum, ut vestro suffragio suam dignitatem teneant. Sallust.* Catil. 35. *fructu laboris industriæque meæ privatus statum dignitatis non obtinebam.* Et quemadmodum Facultati *Suum*, sic Dignitati subjicere poterat *Meritum.*

GROTII.

i *Nomen habet proportionis*] Habitudinis comparationem vocat *Cassiodorus.* [Locus exstat in Lib. *De Dialectic.* pag. 408. *Ed. Paris.* 1589. *In proportione*, inquit, *non est similitudo rerum, sed quædam* HABITUDINIS COMPARATIO. *J. B.*] Est hujus proportionis, qua Justitia attributrix uti solet, non incommoda apud *Homerum* descriptio. [Iliad. XIV. 382]

Ἐσθλὰ μὲν ἐσθλὸν ἔδυνε, χέρεια δὲ χείρονι δόσκεν.

Præstanti dabat hic præstantia, vilia vili.

GRONOVII.

33 *Facultatem respicit Justitia expletrix*] Parum refert, quid senserit Stagirita, cujus divisio non accurate respondet divisioni Auctoris nostri, & a plerisque jam negligitur. Vide *Pufendorf.* 1. 7. 12. *J. B.*

34 *Expletrix*] Quæ alias *commutativa* seu *correctiva*, & respicit illud *suum*.

35 Συναλλακτικὴ] Quasi diceretur *contractiva.*

36 Ἐπανορθωτικὴν] *Correctivam.*

37 *Attributrix*] *Distributiva.* Alibi dicit *assignatricem* 2, 17, 2.

38 *Proportionem simplicem*] Dicit Arithmeticam, cum numeri distant paribus intervallis, ut duo, quatuor, sex, octo; vel tres, sex, novem, duodecim; nam illic ubique duo, hic tres numeri intersunt. *Comparatam* Geometricam, cum quoties primus numerus in secundo, toties tertius in quarto: ut tria, sex, duodecim: nam quoties tria sunt in sex, toties sex in duodecim. [Auctori nostro rationem ejus, quod dicit, constare, in Notis Gallicis ostendimus. *J. B.*]

ria circa quam versatur, ut jam diximus. Itaque & contractus societatis expletur proportione comparata, & si unus tantum aptus inveniatur ad munus publicum, non alia quam simplici [39] commensione attributio fiet.

3. Neque magis verum est quod a nonnullis dicitur, attributricem versari circa res communes, expletricem circa [40] res singulorum. Contra enim si quis de re sua legare velit, attributrice justitia uti solet: & civitas quæ de communi reddit, (gg) quod civium quidam [41] in publicum impenderunt, nonnisi expletricis justitiæ officio fungitur. Recte hoc discrimen notatum a [42] Cyri magistro: nam cum Cyrus puero minori minorem tunicam, sed alienam, attribuisset, & majori contra majorem, docuit eum magister: ὅτι ὁπότε μὲν καταςαθείη τοῦ ἁρμόττοντος κριτὴς, οὕτω δέοι ποιεῖν. ὁπότε δὲ κρῖναι δέοι ὁποτέρου ὁ χιτὼν εἴη, τοῦτο σκεπτέον τίς κτῆσις δικαία ἐςί· πότερα τὸν βίᾳ ἀφελόμενον ἔχειν, ἢ τὸν ποιησάμενον ἢ πριάμενον κεκτῆσθαι; *Tunc quidem ubi constitutus esset arbitrator ejus quod cuique conveniret, ita agendum esse; at ubi judicandum esset utrius esset tunica, id spectandum* k *utra possessio justior, eumne rem habere qui vi abstulisset, an qui fecisset aut emisset.*

IX. 1. Est & l tertia juris significatio, quæ idem valet quod lex, quoties vox legis largissime sumitur, ut sit regula actuum moralium obligans ad id quod rectum est. Obligationem requirimus: nam consilia, (hh) & si

GROTII.

k *Utra possessio justior*] Vide eundem *Xenophontem* παιδείας secundo. Huc spectat lex per Mosem data: *non misereberis in judicio pauperis.* Exod. XXIII. 3. Lev. XIX. 5. Oportet enim, ut *Philo* ait, τὰ πράγματα ἀφέλκειν τὰς τῶν δικαζομένων φαντασίας, *res abstrahere a litigatorum respectu.* [Locus *Philonis* legitur in Lib. *De Judiciis*, pag. 720. *Edit. Paris.* Apud *Xenophontem* vero, quod huc faciat, nil reperio, nisi quod videre poteris cap. 2. Libri indicati, §. 10, 11. *Edit. Oxon. J. B.*]

l *Tertia juris significatio quæ idem valet quod lex*] Hoc sensu dixit *Horatius* [1. Sat. III, 211.]

Jura inventa metu injusti fateare necesse est.

Et alibi: *Jura neget sibi nata.* [Art. Poët. vs. 122] Ubi Scholiastes: *legum sit contemtor.*

GRONOVII.

39 *Commensione*] Vide *Hornejum* 3. Ethicor. 12. num. 7.

40 *Res singulorum*] Vide *Hornejum* 3. Ethic. 11, 24.

41 *In publicum*] Exemplum est apud *Livium* 31, 13. eorum qui in publicum quid impenderunt.

42 *Cyri magistro*] Apud *Xenophontem* in Cyripædia, [Lib. I. cap. III. §. 14. *Ed. Oxon.*]

(gg) Respicit heic Auctor ad locum *Aristotelis*, Ethic. Nicom. V. 7. pag 62. E. *Edit. Paris.* de quo in Notis Gallicis egimus, & in eo Philosophum non satis recte ratiocinari, ostendimus. *J. B.*

(hh) Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. I. cap. 6. §. 1. *J. B.*

GRO-

si qua sunt alia præscripta, honesta quidem, sed non obligantia, legis aut juris nomine non veniunt. Permissio autem proprie non actio est legis, (ii) sed actionis negatio, nisi quatenus alium ab eo cui permittitur obligat ne impedimentum ponat. Diximus autem, ad rectum obligans, non simpliciter ad justum, quia [m] jus hac notione, non ad solius justitiæ, qualem exposuimus, sed & aliarum virtutum materiam pertinet. Attamen ab hoc jure, quod rectum est, laxius justum dicitur.

2. Juris ita accepti optima partitio est, quæ apud Aristotelem exstat, (kk) ut sit aliud jus naturale, aliud voluntarium, quod ille legitimum vocat, legis vocabulo strictius posito: interdum & τὸ ἐν τάξει, constitutum. Idem discrimen apud Hebræos reperire est, (ll) qui cum distincte loquuntur, jus naturale vocant [n] מצות, jus constitutum חקים, quorum illud δικαιώματα, hoc ἐντολὰς solent vertere Hellenistæ.

X. 1. [o] Jus naturale est dictatum rectæ rationis, indi-

GROTII.

m *Jus hac notione, non ad solius justitiæ, qualem exposuimus, sed & aliarum virtutum materiam pertinet*] Exemplum sit in Zaleuci lege, pœnam irrogante ei qui contra Medici præceptum vinum bibisset. [Habet ex AELIANO, *Var. Hist.* II. 37. Adde Notam *Perizonii* in Lib. III. cap. 34. ejusdem Auctoris. *J. B.*]

n מצות] משפט. Sic *Maimonides* libro III. ductoris dubitantium c. 26.

o *Jus naturale est dictatum rectæ rationis*] Philo libro, omnem virum bonum esse liberum: Νόμος δὲ ἀψευδὴς ὁ ὀρθὸς λόγος, οὐχ ὑπὸ τοῦ δεῖνος, ἢ τοῦ δεῖνος θνητοῦ, φθαρτὸς, ἐν χαρτιδίοις ἢ στήλαις ἄψυχος ἀψύχοις, ἀλλ' ὑπ' ἀθανάτου φύσεως, ἄφθαρτος, ἐν ἀθανάτῳ διανοίᾳ τυπωθείς· *Lex mentiri nescia est recta ratio, quæ lex, non ab hoc aut illo mortali mortalis, non in chartis aut columnis exanimis exanima, sed corrumpi nescia, quippe ab immortali natura insculpta in immortali intellectu.* [Pag. 871. B. *Edit. Paris.*] *Tertullianus* de corona militis: [Cap. 6] *Quæres igitur Dei legem, habens communem istam in publico mundi, in naturalibus tabulis.* M. Antoninus Lib. II. τέλος λογικῶν ζώων, τὸ ἕπεσθαι τῷ τῆς πόλεως καὶ πολιτείας τῆς πρεσβυτάτης λόγῳ καὶ θεσμῷ· [§. 16.] *Finis animantium ratione utentium, sequi legem ac normam civitatis ac reipublicæ omnium antiquissimæ.* Adde Ciceronis locum de Republica III. quem adducit *Lactant.* VI. 8. Præclara sunt quæ in hanc rem habet *Chrysostomus* XII, & XIII. de statuis. Nec spernenda quæ *Thomas* Secunda Secundæ LVII. 2. & *Scotus* III. dist. 37.

(ii) *Permissionem* non esse meram actionis negationem, a parte Legis, ostendimus ad PUFENDORF. Lib. I. cap. 6. §. 15. *Not.* 2. & de ea re plenius egimus in Notis Gallicis ad hunc *Grotii* nostri locum. *J. B.*

(kk) In *Ethic. ad Nicom.* Lib. V. cap. 10. Sed utrumque, secundum Philosophum, partem facit *Juris Civilis*, quod vocat Δίκαιον Πολιτικὸν, ut ea, de quibus agitur, Δίκαιον Φυσικὸν, & Δίκαιον Νομικόν. Adeoque paullo aliter divisio Auctoris nostri sese habet. *J. B.*

(ll) Hoc discrimen non semper observari, ipse Auctor fatetur in Adnotat. ad Luc. I. 6. Vide & Clar. Ce-

dicans actui alicui, ex ejus convenientia aut disconvenientia cum ipsa natura rationali ac (mm) sociali, inesse moralem turpitudinem, aut necessitatem moralem, ac consequenter ab auctore naturæ Deo talem actum aut vetari, aut præcipi.

2. Actus de quibus tale exstat dictatum 43 debiti sunt aut 44 illiciti 45 per se, (nn) atque ideo a Deo necessario præcepti aut vetiti intelliguntur: qua nota distat hoc jus non ab humano tantum jure, sed & a 46 divino voluntario, quod non ea præcipit aut vetat quæ per se ac suapte natura aut debita sunt, aut illicita, sed vetando illicita, præcipiendo debita facit.

3. Ad juris autem naturalis intellectum, notandum est, quædam dici ejus juris non proprie, sed (ut 47 scholæ loqui amant) 48 reductive, quibus jus naturale non repugnat, sicut justa modo diximus appellari ea quæ 49 injustitia carent: interdum etiam per abusionem ea, quæ ratio 50 honesta, aut oppositis meliora esse indicat, etsi non debita, solent dici juris naturalis.

4. Scien-

Clericum, in Genes. xxvi. 5. *J. B.*

GRONOVII.

43 *Debiti*] Cum inest necessitas moralis.

44 *Illiciti*] Cum inest turpitudo.

45 *Per se*] Etiam non accedente jussu Dei aut hominis.

46 *Divino voluntario*] Infra, §. 15. ut cum Deus præcepit non tangi arborem scientiæ boni & mali; abstineri porcis & aliis animalibus, quæ pro immundis præscripsit Lex Mosaïca.

47 *Scholæ*] Scholastici.

48 *Reductive*] Per applicationem aut interpretationem.

49 *Injustitia carent*] Ut quæ nullius sunt cedere occupanti: quod per se naturæ non est, sed tamen eo refertur.

50 *Honesta, aut oppositis*] Ut velare notas sexus, nec cum Cynicis in publico prurire. Sic *Paulus* 1 Corinth. XI. 14. *ἢ οὐδὲ ἡ φύσις διδάσκει ὑμᾶς, ὅτι ἀνὴρ μὲν ἐὰν κομᾷ, ἀτιμία αὐτῷ ἐστιν*; ubi *natura* significat honestatem morum, quæ inter homines. (Vid. de hoc loco 1. ad Cor. Inst. Lib. II. cap. XII. §. 26. n. 2. *M. T.*) [Exempla aptiora, ex mente Auctoris nostri, vide infra, circa *Concubinatum*, *Divortium*, *Polygamiam*, I. 2. 6. *num.* 2. Adde II. 12. 9. n. 2. III. 3. 6. n. 3. & III. 4. 2. *num.* 1. *J. B.*]

(mm) Voces illas, *ac sociali*, quamquam in omnibus Edd. desint, confidenter addidimus, Auctorem ipsum ducem sequuti, qui infra §. 12. num. 1. eas habet, & heic a Typographis omissas facile potuit non animadvertere; ut in aliis locis, ubi res majoris adhuc momenti erat, id ei accidisse, ostendemus. *J. B.* [Nimis confidenter has voces addidisse videtur vir egregius: etenim aliud est *Jus Naturale*, quod hic; aliud *Sociale*, quod infra §. 12. describendum erat. *M. T.*]

(nn) Verum quidem est, Deum non potuisse, salva sapientia sua, actus, qui heic vocantur *debiti*, vetare, aut contrarios præcipére. Attamen vinculum ipsum *Obligationis*, qua quis tenetur illos exercere, ab his abstinere, non ex ipsa natura actuum oritur, sed a *volun-*

tate

4. Sciendum præterea, jus naturale non de iis tantum agere quæ citra voluntatem humanam existunt, sed de multis etiam quæ voluntatis humanæ actum consequuntur. Sic dominium, quale nunc in usu est, voluntas humana introduxit: at eo introducto nefas mihi esse id arripere te invito quod tui est dominii, ipsum indicat jus naturale; quare p furtum naturali jure prohibitum dixit Paulus * Jurisconsultus, natura turpe Ulpianus, Deo displicere 51 Euripides his in Helena versibus: [909, & seqq.]

* L. 1. D. de Furtis. L. 42. D. de verb. significat.

Namque odit ipse vim Deus: nec divites
Nos esse rapto, sed probe partis cupit.
Spernenda, si non jure veniat, copia est.
Communis æther hominibus, tellus quoque,
In qua ampliare cuique sic fas est domum,
Ut ab alienis rebus ac vi temperet.

5. Est autem jus naturale adeo immutabile, (oo) ut ne a Deo quidem mutari queat. Quanquam enim immensa est Dei potentia, dici tamen quædam possunt, ad quæ se illa non extendit; quia quæ ita dicuntur, dicuntur tantum, sensum autem qui rem exprimat nullum habent, sed sibi ipsis 52 repugnant. Sicut ergo ut bis duo non sint quatuor ne a Deo quidem potest effici, ita ne

tate Dei, quatenus est Auctor naturæ rerum & summus Hominum Legislator. Adeoque, accurate loquendo, tales actus non possunt dici *per se* debiti, aut illiciti. Qua de re aliquid diximus in Præfatione Gallica ad PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* pag. 66. secundæ Edit. & nuperrime egimus fuse satis in examine *Judicii* Illustris LEIBNITZII, subiecto quartæ Editioni versionis nostræ Libelli *De Offic. Hom. & Civ.* J. B.

GROTII.

p *Furtum naturali jure prohibitum*] Julianus: ὁ δεύτερος νόμος (post illum de Deo agnoscendo & colendo) ἱερὸς φύσει καὶ θεῖος, ὁ τῶν ἀλλοτρίων πάντη καὶ πάντως ἀπέχεσθαι κελεύων· καὶ μήτε ἐν λόγῳ, μήτε ἐν ἔργῳ, μήτε ἐν αὐταῖς ταῖς λανθανούσαις τῆς ψυχῆς ἐνεργείαις ταῦτα ἐπιτρέπων συγχεῖν. [Orat. VII. pag. 209. C. D. Edit. Spanhem.] *Lex altera & ipsa suapte natura sancta atque divina ea est, quæ semper ubique alienis abstineri jubet, neque vero aut verbo, aut facto, aut arcanis animi cogitationibus contrairi sinit.* Cicero de Officiis III. (cap. 10.) ex Chrysippo: *In vita sibi quemque petere quod pertineat ad usum, non iniquum est: alteri surripere, jus non est.*

GRONOVII.

51 *Euripides*] Vide similem locum in *Plauti* Prolog. Rudent. v. 10. *sqq.*

52 *Repugnant*] Hoc est, ut scholæ dicunt, contradictoria sunt.

(oo) Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. cap. 3. §. 5.

GRO-

ne hoc quidem, ut quod 53 intrinſeca ratione malum eſt, malum non ſit. Et hoc eſt quod ſignificat Ariſtoteles, cum dicit: (pp) 54 ἔνια εὐθὺς ὠνόμασται συνειλημμένα μετὰ τῆς φαυλότητος. Nam 55 ut eſſe rerum, poſtquam ſunt & qua ſunt, aliunde non pendet, ita & proprietates, quæ eſſe illud neceſſario conſequuntur; talis autem eſt malitia quorundam actuum, comparatorum ad naturam ſana ratione utentem. Itaque & Deus ipſe ſecundum hanc normam de ſe judicari patitur, ut videre eſt Gen. XVIII. 25. Eſai. V. 3. Ezech. XVIII. 25. Jerem. II. 9. Mich. VI. 2. Rom. II. 6. III. 6.

6. Fit tamen interdum ut in his actibus, de quibus jus naturæ aliquid conſtituit, 56 imago quædam mutationis fallat incautos; cum revera non jus naturæ mutetur, quod immutabile eſt, ſed res, de qua jus naturæ conſtituit, quæque mutationem recipit. Exempli gratia: ſi creditor quod ei debeo 57 acceptum ferat, jam ſolvere non teneor, non quia jus naturæ deſierit præcipere ſolvendum quod debeo, ſed quia quod debebam deberi deſiit: ut enim recte in Epicteto [a] Arrianus: οὐκ ἀρκεῖ τὸ δανείσασθαι πρὸς τὸ ὀφείλειν, ἀλλὰ δεῖ προσεῖναι καὶ τὸ ἐπιμένειν ἐπὶ τοῦ δανείου, καὶ μὴ διαλελύσθαι αὐτό· *non ſufficit ut debeatur pecunia datam eſſe mutuam, ſed oportet ut & maneat adhuc indiſſoluta mutui obligatio.* Ita ſi quem Deus occidi præcipiat, ſi res alicujus auferri, non licitum fiet homicidium aut furtum, quæ voces vitium involvunt, ſed 58 non erit homicidium aut furtum, quod vitæ & rerum ſupremo domino auctore fit.

[a] Lib. I. Diſſ. C. 7. pag. 34. Ed. Colon. 1595.

7. Sunt

GRONOVII.

53 *Intrinſeca*] Per ſe ac ſua natura.

54 Ἔνια] i. e. *Quædam ſtatim nominantur conjuncta cum vitio* (malitia.) vel, *quædam ſtatim ut nominata ſunt, junctam pravitatem ferunt.*

55 *Ut eſſe rerum, poſtquam ſunt & qua ſunt*] Ut res, ex quo ſemel extiterunt, ſpeciemque & habitum acceperunt, non aliam ſumunt cauſam, & quod ſunt, non precario, ſed jam per ſe & ob ſuam materiam ſunt; neque ut ſint, alienum beneficium exſpectare, aut aliunde pendere neceſſe habent: ita & affectiones, quæ illis naturis materiisque neceſſario adhærent.

56 *Imago*] i. e. videatur imprudentibus & minus intentis aliquid mutari, ubi tamen jus conſtat, & ejus mutatum nihil eſt.

57 *Acceptum ferat*] i. e ſe accepiſſe ſcribat aut teſtatum faciat.

58 *Non erit homicidium*] Non magis quam ſi morbo hominem ſolvat; ſi naufragio aut alio caſu, vel mortalitatem ejus finiat, vel rem familiarem aut imminuat, aut ad alium transferat. [Vid. Prol. §. 48. & locus *Senecæ*, citatus Lib. III. cap. 19. §. 2. not. *M. T.*]

(pp) Locus eſt *Ethic. ad Nicom.* Lib. II. cap. 6. Sed tu inſpice, & non ſatis apte heic adferri animadvertes. *J. B.*

GRO-

7. Sunt & quædam juris naturalis non ſimpliciter, ſed pro certo rerum ſtatu: ſic communis rerum uſus naturalis fuit, quamdiu dominia introducta non erant: & jus ſuum per vim conſequendi ante poſitas leges.

XI. 1. Diſcrimen autem quod in Juris Romani libris exſtat, (qq) ut jus immutabile aliud ſit quod animantibus cum homine ſit commune, quod arctiori ſignificatu vocant jus naturæ; aliud hominum proprium, quod ſæpe jus gentium nuncupant, 59 uſum vix ullum habet. Nam juris proprie capax non eſt niſi natura præceptis 60 utens generalibus, quod recte vidit Heſiodus: a

a Oper. & Dier. vſ. 276. & ſeqq.

> Τὸν δὲ γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων·
> Ἰχθύσι γὰρ, καὶ θηρσὶ, καὶ οἰωνοῖς πετεηνοῖς,
> Ἐσθίμεν ἀλλήλους· ἐπεὶ οὐ δίκη ἐςὶ μετ' αὐτῶν.
> q Ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην, ἣ πολλὸν ἀρίςη.

Humano generi nam lex datur ab Jove ſummo:
Quippe feræ, piſces, avium genus altivolantum
Mutua ſe vertunt in pabula, juris egentes.
Juſtitia at nobis, quæ res eſt optima, ceſſit.

In equis, in leonibus juſtitiam non dicimus, inquit Cicero

GROTII.

q Ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην] *Juvenalis* Satyra XV. [vſ. 142. *& ſeqq.*]

— *Venerabile ſoli*
Sortiti ingenium divinorumque capaces,
Atque exercendis capiendisque artibus apti,
Senſum e cœleſti demiſſum traximus arce,
Cuius egent prona & terram ſpectantia. Mundi
Principio indulſit communis Conditor illis
Tantum animas, nobis animum quoque, mutuus ut nos
Affectus petere auxilium & præſtare juberet,
Diſperſos trahere in populum, &c.

Chryſoſtomus ad VII. Rom. (Homil. VIII. pag. 118. Tom. III. *Ed. Eton. Savil.*) τὸν τοῦ δικαίου καὶ ἀδίκου λόγον οὐδὲ αὐτοῖν δεῖ ἐπὶ τῶν ἀψύχων καὶ ἀναισθήτων. [Id eſt, *juſti & iniuſti regulas, neque adverſus inanimata & ſenſu carentia, movendas aut negligendas.* Quod igitur innuere potius videtur, jus aliquod eſſe Brutis cum Homine commune. *J. B.*] (*Heſiodi* locum adlegavit PORPHYR. *de Abſt.* Lib. I. §. 5. fin. & alii, excitati a FABRIC. *ad* S. EMPIR. *adv. Rhet.* Lib. II. pag. 295. Similia habet ARISTOT. *Eth. ad Nicom.* L. VIII. cap. 13. *M. T.*)

GRONOVII.

59 *Uſum vix ullum*] Neque enim brutorum inter ſe, neque hominum cum brutis ſocietas eſt: tantum turpiores facit homines id non ſervantes.

60 *Utens generalibus*] Quæ circa ſimilia ſimiliter agere novit, ut dixit in Prolegomenis, §. 7.

(qq) Vide PUFENDORF noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. c. 3. §. 2, 3. *J. B.*

GRO-

b Cap. 16. c Tom I. p. 339. A. d Cap. 17. e Lib. VI. cap. 4.

cero de Officiis [b] primo. Plutarchus [c] in vita Catonis majoris, νόμῳ μὲν γὰρ καὶ δικαίῳ πρὸς ἀνθρώπους μόνον χρῆσθαι πεφύκαμεν· *lege & Justitia adversus homines tantum natura utimur.* Lactantius [d] lib. V. *In omnibus enim videmus animalibus, quæ sapientia carent, conciliatricem sui esse naturam. Nocent enim aliis ut sibi prosint: nesciunt enim quia malum est nocere. Homo vero, quia scientiam boni & mali habet, abstinet se a nocendo etiam cum incommodo suo.* Polybius, cum narrasset quibus initiis primum convenissent homines, addit, [r] si quis in parentes aut beneficos injurius fuisset, fieri non potuisse quin id cæteri ægre ferrent, [e] ratione addita: τοῦ γὰρ γένους τῶν ἀνθρώπων ταύτῃ διαφέροντος τῶν ἄλλων ζώων, ᾗ μόνοις αὐτοῖς μέτεστι νοῦ καὶ λογισμοῦ, φανερὸν ὡς οὐκ εἰκὸς παρατρέχειν αὐτοὺς τὴν προειρημένην διαφοράν, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ζώων, ἀλλ' ἐπισημαίνεσθαι τὰ γινόμενα [s] καὶ δυσαρεστεῖσθαι τοῖς παροῦσι. *Quoniam enim humanum genus hoc aliis animantibus distat, quod mente ac ratione utitur, omnino credibile non est tam alienum a natura sua actum ab ipsis dissimulatum iri, ut in aliis animantibus: sed quod factum est, revocatum iri ad animum cum offensæ significatione.*

2. Quod [t] si quando brutis animantibus justitia tribuitur, id fit improprie [u] ex quadam in ipsis umbra rationis

GROTII.

r *Si quis in parentes injurius fuisset*] Exemplum vide in Chamo, Gen. IX. 22. Ubi pœna sequitur.

s Καὶ δυσαρεστεῖσθαι τοῖς παροῦσι] Chrysostomus XIII de statuis: (Tom. VI. pag. 550. *Edit. Savil.*) καὶ γὰρ τὸ συναγανακτεῖν τοῖς ὑβριζομένοις, φυσικὸν ἅπαντες ἔχομεν· εὐθέως γοῦν τοῖς ἐπηρεάζουσιν ἐχθροὶ γινόμεθα, κἂν μηδὲν ὦμεν αὐτοὶ πεπονθότες. *Natura id habemus, ut indignationem nostram conjungamus cum iis qui male tractati sunt. illico enim injuriosis hominibus infensi sumus, etiamsi ad nos nulla pars injuriæ pervenit.* Scholiastes ad *Horatium* Satyra III. Lib. I. (verf. 97.) *Sensus aliter indignatur & animus, cum audierit homicidium factum, aliter cum furtum.* [In fine loci Polybiani, pro vocibus τὰ γινόμενα, legitur τὸ γινόμενον, in Edit. *Casauboni*. J. B.]

t *Si quando brutis animantibus justitia tribuitur*] Divinationem quandam justitiæ in elephantis notat *Plinius* Lib. VIII. cap. 5. Idem libro X. narrat, aspidem fuisse, quæ suum ipsa catulum necaret, quod is catulus hospitis filium interemisset.

u *Ex quadam in ipsis umbra rationis atque vestigio*] Seneca de Ira libro I. cap. 3. feras ira carere dixit, sed pro ira habere impetum. *Muta animalia*, ait, *humanis affectibus carent: habent autem similes illis quosdam impulsus.* Sic in bestiis non esse κακίαν sed ὡσανεὶ κακίαν, non vitia sed vitiorum simulacra, dixit *Origenes* contra *Celsum*: ὡς ἂν θυμοῦσθαι τὸν λέοντα, *velut irasci leonem.* Lib. IV. pag. 225. *Edit. Cantabrig.*) Peripatetici apud *Porphyrium*, de non esu animantium tertio. (Pag. 309. *Edit. Lugd.* 1620. [Adde quæ habet de *Stoïcis*, Cl. HEINECCIUS, *Elem. Juris Civil. secundum ordinem Institution. Justin.* Lib. I. Tit. XXVI. §. 303. in Not. *J. B.*]

nis atque vestigio. An vero actus ipse, de quo jus naturæ constituit, sit nobis communis cum aliis animantibus, ut prolis educatio; an nobis proprius, ut Dei cultus; ad juris ipsam naturam nihil refert.

XII. 1. Esse autem aliquid juris naturalis probari solet tum ab eo quod prius est, tum ab eo quod posterius, quarum probandi rationum illa subtilior est, hæc popularior. A priori, si ostendatur rei alicujus convenientia aut disconvenientia necessaria cum natura rationali ac sociali: a posteriori vero, si non certissima fide, (rr) certe probabiliter admodum, juris naturalis esse colligitur id, quod apud omnes gentes, aut moratiores omnes tale esse creditur. Nam [61] universalis effectus universalem requirit causam; talis autem existimationis causa vix ulla videtur esse posse præter [62] sensum ipsum, communis qui dicitur.

2. Hesiodi est dictum a multis laudatum: (ss)

Φήμη δ' οὔτις πάμπαν ἀπόλλυται, ἥντινα πολλοὶ
Λαοὶ φημίζουσι.

Non etenim penitus vana est sententia, multi
Quam populi celebrant.

x Τὰ κοινῇ φαινόμενα πιστὰ, *quæ communiter ita videntur*

GRONOVII.

61 *Universalis*] Effectus ad omnes plurimosve pertinens requirit causam juxta late patentem & inter multos plurimosve communicatam. [Conf. Prol. §. 40. *M. T.*]

62 *Sensum, communis*] *Cicer.* 1. de leg. 16. *Communis intelligentia. Horat.* 1. Sat. 3. (vs. 65.) *Communi plane sensu caret. Gell.* 20, 22. *cum sensus intelligentiæque communis fide nobis notas res efficit.* Juvenal. 8. Sat. 73. *Rarus enim ferme sensus communis in illa Fortuna.* Arrian. *Epictet.* 3, 6. ὁ κοινὸς νοῦς. Marcus κοινονοημοσύνην, Lib. 1. (§. 16.) ad se ipsum, ubi Cas. *Lactant.* 3. 28. *in tantos errores inciderunt, ut etiam communem sapientiam non tenerent. Phædrus* fab. 7. *quibus honorem & gloriam Fortuna tribuit, sensum communem abstulit.* Seneca ep. 5. & 9. [Vid. UPTON. *ad* ARRIAN. l. c. p. 181. *M. T.*]

(rr) Quousque ratio illa valere queat, vide apud PUFEND. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. cap. 3. §. 7, 8. & in Præfatione nostra Gallica ad hoc Opus, §. 4. *J. B.*

(ss) Extat in *Operib. & Dieb.* vers. penult. sed ibi agitur tantum de rumoribus adversus aliquem sparsis, qui, falsi licet, famam ejus nonnihil lædunt. *J. B.*

GROTII.

x Τὰ κοινῇ φαινόμενα πιστὰ,] *Aristoteles* Nicom. X. 11. ὃ γὰρ πᾶσι δοκεῖ τοῦτο εἶναι φαμέν, ὁ δ' ἀναιρῶν ταύτην τὴν πίστιν οὐ πάνυ πιστότερα ἐρεῖ. *Quod omnibus ita videtur, id ita esse dicimus, qui vero hanc fidem velit tollere, nihilo ipse credibiliora dicet.* Seneca Epist. 81. *In tanta judiciorum diversitate referendam bene*

tur fida sunt, ajebat Heraclitus ſtatuens 63 λόγον τὸν ξυνὸν optimum eſſe veritatis 64 κριτήριον (tt). Ariſtoteles: κράτιστον πάντας ἀνθρώπους φαίνεσθαι συνομολογοῦντας τοῖς ῥηθησομένοις· *potentiſſima probatio eſt, ſi in id quod dicimus omnes conſentiant.* Et [a] Cicero: *Omni in re conſenſio omnium gentium jus naturæ putanda eſt.* Seneca [b]: *Argumentum veritatis eſt aliquid omnibus videri.* Quinctilianus [c]: *Pro certis habemus ea in quæ communi opinione conſenſum eſt.* Non fruſtra autem dixi gentes moratiores: nam, ut recte notat Porphyrius, [d] γ τινὰ τῶν ἐθνῶν ἐξηγρίωται, καὶ ἐστὶ φύσει θηριώ-

a 1 *Tuſc.* cap. 13.
b Epiſt. 117.
c Inſt. Orat. V. 10.
d De non eſu animantium,

ne merentibus gratiam omnes uno tibi, quod ajunt, ore affirmabunt. Quinctilianus: *Conſuetudinem ſermonis vocabo conſenſum eruditorum, ſicut vivendi conſenſum bonorum.* (Inſtitut. Oration. I. 6.) *Joſephus* antiquæ hiſtoriæ XVI. (Cap. VI. §. 8. *Edit. Hudſon.*) ἔθεσιν μὲν γὰρ οὐδὲν ἐστὶ γένος ὃ τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ χρῆται, κατὰ πόλεις ἐσθ' ὅπη πολλῆς γινομένης τῆς διαφορᾶς· τὸ δίκαιον δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμοίως ἐπιτηδεύειν, λυσιτελέστατον ὂν Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, οὗ πλεῖστον οἱ παρ' ἡμῖν νόμοι λόγον ἔχοντες, ἅπαντας ἡμᾶς, εἰ καθαρῶς ἐμμένοιμεν αὐτοῖς, εὔνους καὶ φίλους ἀπεργάζονται. διὸ καὶ ταῦτα παρ' ἐκείνων ἡμῖν ἀπαιτητέον, καὶ δεῖν οὐκ ἐν διαφορᾷ τῶν ἐπιτηδευμάτων οἴεσθαι τὸ ἀλλότριον, ἀλλ' ἐν τῷ πρὸς καλοκἀγαθίαν ἐπιτηδείως ἔχειν· τοῦτο γὰρ κοινὸν ἅπασι, καὶ μόνον ἱκανὸν διασώζειν τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον. *Moribus gens nulla eſt quæ iisdem tota utatur, ſæpe oppidatim diſcrepatur plurimum. At jus ipſum omnibus æqualiter hominibus expedit, tam barbaris utile quam Græcis, cujus quidem rationem habentes maximam, quæ apud nos ſunt leges, faciunt nos, eas pure modo obſervemus, cunctis hominibus benevolos & amicos. Talia ſunt quæ exigi a legibus par eſt. Neque illas averſari ut a ſe alienas arbitrari debent alii, in eo quod inſtitutis differunt, ſed id potius ſpectandum an ad virtutem ac probitatem ſint accommodatæ. Hoc enim ad omnes communiter pertinet, ſolumque per ſe ſufficit ad tutandam hominum vitam.* *Tertullianus* præſcriptione adverſus hæreticos (Cap. 28.): *Quod apud multos unum invenitur, non eſt erratum ſed traditum.* [Omnia iſta loca, ſi duo priora excipias, parum ad rem faciunt. Immo verba *Quinctiliani* contrarium innuere potius videntur. *J. B.*]

GRONOVII.

63 Λόγον] Omnes idem ſentire ac dicere.

64 Κριτήριον] Diſcrimen, [diſcernendi notam. *M. T.*]

(tt) Refert id SEXTUS EMPIRICUS, Lib. VII. *Adverſus Mathematic.* Ὅθεν τὸ μὲν κοινῇ πᾶσι φαινόμενον, τοῦτ' εἶναι πιστόν §. 134. p. 399. *Edit. Fabric.* Vide ſequentia. Porro locus *Ariſtotelis* poſtea laudatus, Κράτιστον &c. exſtat *Eudemior.* Lib. I. cap. 6. pag. 199. C. *Edit. Pariſ.* Tom. II. *J. B.*

GROTII.

y Τινὰ τῶν ἐθνῶν ἐξηγρίωται] *Juſtinus* colloquio cum Tryphone: πλὴν ὅσοι ὑπὸ ἀκαθάρτου πνεύματος ἐμπεφορημένοι, καὶ ὑπὸ φαύλης ἀνατροφῆς, καὶ ἐθῶν φαύλων, καὶ νόμων πονηρῶν διαφθαρέντες, τὰς φυσικὰς ἐννοίας ἀπώλεσαν· *Exceptis illis qui ab impuris ſpiritibus abrepti, & per malam educationem, inſtituta prava & leges iniquas corrupti, naturales notiones perdiderunt.* (Pag. 281. *Ed. Oxon.*) *Philo* libro, Omnem bonum eſſe liberum: διὸ καὶ θαυμάσαι ἄν τις τῆς ἀμβλυωπίας τοὺς τηλαυγῶς οὕτω πραγμάτων ἰδιότητας μὴ συνορῶντας· *Merito igitur miretur quis, tantam illis offuſam caliginem, ut tam claras rerum proprietates non videant.* [Pag. 872. B. *Edit. Pariſ.*] *Chryſoſtomus* oratione, Chriſtum Deum

θηριώδη, ἐξ ὧν οὐ προσήκει τοὺς εὐγνώμονας τῆς ἀνθρωπίνης καταψεύδεσθαι φύσεως· *Quædam nationes efferatæ sunt, & 65 factæ inhumanæ, ex quibus non oportet ab æquis judicibus æstimatione facta humanæ naturæ convicium fieri.* Lib. IV. pag. 128. Ed. Lugd. Andronicus Rhodius: [e] παρ' ἀνθρώποις τοῖς τε ὀρθῶς καὶ ὑγιῶς ἔχουσιν, ἀεὶ δίκαιον ἀκίνητον, ὃ φυσικὸν λέγεται. εἰ δὲ τοῖς νοσοῦσι τὰς φρένας καὶ διεστραμμένοις οὐ δοκεῖ δίκαιον, οὐδὲν διαφέρει. οὐδὲ γὰρ ὁ λέγων τὸ μέλι γλυκὺ εἶναι ψεύδεται, διότι τοῖς νοσοῦσιν οὐ τοιοῦτον δοκεῖ· *Apud homines recta sanaque mente præditos immutabile est jus illud, naturæ quod dicitur. Quod si his, qui morbido distortoque sunt animo, aliter videtur, nihil id ad rem pertinet. Nam nec mentitur qui mel dulce esse dicit, ideo quod ægrotis aliter videatur.* A quibus non abit Plutarchi [f] illud in vita Pompeji: φύσει μὲν ἄνθρωπος οὔτε γέγονεν, οὔτ' ἔστιν ἀνήμερον ζῶον οὐδ' ἄμικτον, ἀλλ' ἐξίσταται τῇ κακίᾳ παρὰ φύσιν χρώμενος, ἔθεσι δὲ καὶ τόποις καὶ βίου μεταβολαῖς ἐξημεροῦται· *Natura quidem nullus hominum aut est aut fuit ferum atque insociabile animal, sed efferatur ubi extra naturæ modum peccare assuescit, rursumque alia consuetudine, vitæque & locorum mutatione redit ad mansuetudinem.* Aristoteles [g] descriptionem hominis, ex eo quod ipsi proprium est, hanc facit: ἄνθρωπος, z ζῶον ἥμερον φύσει· *homo animal est suapte natura mansuetum.* Idem [h] alibi: δεῖ δὲ σκοπεῖν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσι μᾶλλον τὸ φύσει, καὶ μὴ ἐν τοῖς διεφθαρμένοις· *Quid naturale sit spectandum in his quæ bene secundum naturam se habent, non in depravatis.*

e Paraphr. in Arist. Ethic. Nicom V. 10. p. 303. Ed. Heins.

f Pag. 633. D.

g Top. V. 2.

h Pol. I. 5.

XIII. Al-

Deum esse: μὴ τοίνυν ἀπὸ τῶν διεφθαρμένων τὰς γνώμας, τὰς κρίσεις ποιοῦ τῶν πραγμάτων· *Ne ergo rerum dijudicationem ab illis mutuare quibus corruptus est animus.* [Tom. VI. pag. 634. init. *Edit. Savil.*]

z Ζῶον ἥμερον φύσει] Idem dicit *Chrysostomus* XI. de Statuis. [Tom. VI. pag. 537. *Edit. Savil.*] Latius id explicat *Philo* decalogo: ἀγελαστικὸν γὰρ καὶ σύννομον ζῶον τὸ ἡμερώτατον ἡ φύσις γεννήσασα, πρὸς ὁμόνοιαν καὶ κοινωνίαν ἐκάλεσε, λόγον δοῦσα συναγωγὸν εἰς ἁρμονίαν καὶ κρᾶσιν ἠθῶν· [Pag. 763. A. *Edit. Paris.*] *Quod animantium esse debeat mansuetissimum, idem natura fecit gregale & coetus appetens, & ad concordiam societatemque vocavit; sermonem etiam præbens qui ingenia attemperando & ad concentum perducendo conciliaret.* Idem de Mundi immortalitate: ἡμερώτατον γὰρ ζῶον ὁ ἄνθρωπος, λόγον δωρησαμένης φύσεως αὐτῷ γέρας, ᾧ καὶ τὰ ἐξηγριωμένα πάθη κατεπᾴδεται καὶ τιθασσεύεται. *Mansuetissimum animalium homo est, ut cui natura pro munere sermonem dederit, quo affectus quantumvis efferati velut incantando cicurantur.* (Pag. 945. E.)

GRONOVII.

65 *Factæ inhumanæ*] Ut ἀνθρωποφάγοι, & quales Thraces pingit *Florus* 3, 4. quales qui conjugiis matrum usi, qui decrepitos parentes, ne alerent, occidere: qui cadaveribus suorum pro cibo usi, aut canes pavere. *Plutar.* de Fort. Alex. 328. *Cic.* I. Tusc. 45.

XIII. Alteram juris speciem esse diximus jus voluntarium, (uu) quod ex voluntate originem ducit: estque vel humanum vel divinum.

XIV. 1. Ab humano incipiemus, quia 66 id pluribus innotuit. Est ergo hoc vel civile, vel latius patens, vel arctius. Civile est quod a potestate civili proficiscitur. 67 Potestas civilis est, quæ civitati præest. Est autem civitas 68 cœtus perfectus liberorum hominum, juris fruendi & communis utilitatis causa sociatus. Jus arctius patens & ab ipsa potestate civili 69 non veniens, quanquam ei subditum, varium est, præcepta patria, dominica, & si qua sunt similia, in se continens. Latius autem patens est jus Gentium; id est quod Gentium omnium [a] aut multarum (xx) voluntate vim obligandi accepit. Multarum addidi, quia vix ullum jus reperitur extra jus naturale, quod ipsum quoque gentium dici solet, omnibus gentibus commune. Imo sæpe in una parte orbis terrarum est jus gentium quod alibi non est, 70 ut de captivitate ac postliminio suo loco dicemus.

2. Probatur autem hoc jus gentium pari modo quo jus non scriptum civile, usu continuo & testimonio peritorum. Est enim hoc jus, ut recte notat Dio [a] Chryso-sto-

[a] *Orat.* XXXVI. p. 648 B. *Ed. Morell.*

GROTII.

a *Aut multarum*] Vasquius II. Controvers. LIV. 4.

GRONOVII.

66 *Id pluribus*] Divinum quippe tantum Hebræis & Christianis.

67 *Potestas*] Hic pro persona. *Liv.* 22, 11. *Magistrum equitum, quæ consularis potestas sit.* *Lucan.* 10, 136. *Discubuere toris reges majorque potestas Cæsar.*

68 *Cœtus perfectus*] Αὐτάρκης *Aristot.* 3. Pol. 6. Πόλις δὲ ἡ γενῶν καὶ κωμῶν κοινωνία, ζωῆς τελείας καὶ αὐτάρκους χάριν· τοῦτο δ' ἐστιν, ὥς φαμεν, τὸ ζῆν εὐδαιμόνως καὶ καλῶς. Et 7, 4. Hein. 495 Ἡ δὲ πόλις αὐταρκές. Et mox· πλῆθος αὔταρκες πρὸς τὸ εὖ ζῆν κατὰ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. *Cicero* 3. de rep. apud Augustin. *multitudo juris consensu & utilitatis communione sociata.* Et iterum, *cœtus i. c. & u. c. sociatus.* Perfectus, sufficiens ad ea, quæ desiderat natura ad bene commodeque vivendum. [Circa definitionem *Civitatis*, vide PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VII. cap. 2 §. 13. cum Notis nostris Gallicis. *J. B.*]

69 *Non veniens*] Sed partim a natura, partim a jure gentium.

70 *Ut de captivitate ac postliminio suo loco dicemus*] 3, 7. 3, 9.

(uu) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat & Gent.* Lib. 1. cap. 6. §. 18. *J. B.*

(xx) Tale Jus non datur. Quæ enim ad illud referuntur, vel ad *Jus Naturæ* immutabile pertinent, vel meri sunt mores, inter plures aut pauciores Gentes recepti, qui per se nullam vim obligandi habent, sed tunc demum illam accipiunt, quando quis heic & nunc se illis subjicit, pacto expresso vel tacito. Qua de re diximus in Notis Gallicis ad hunc nostrum Auctorem. Vide & PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* II. 3. 23. *J. B.*

GRO-

ſtomus, εὕρημα βίου καὶ χρόνου, *repertum temporis & uſus.* Atque in eam rem maximum nobis uſum præbent illuſtres annalium conditores.

XV. 1. Jus voluntarium divinum quod ſit, ſatis ex ipſo vocum ſono intelligimus: (yy) id nimirum quod ex [71] voluntate divina ortum habet: quo diſcrimine a jure naturali, quod [72] item divinum dici poſſe diximus, internoſcitur. In hoc jure locum habere poteſt, quod *nimium indiſtincte* [b] dicebat Anaxarchus apud Plutarchum in Alexandro: non ideo id Deum velle, quia juſtum eſt, ſed juſtum eſſe, id eſt jure debitum, quia Deus voluit.

2. Hoc autem jus aut datum eſt humano generi, aut populo uni. Humano generi ter jus datum a Deo reperimus: ſtatim (zz) poſt hominem conditum, iterum in reparatione humani generis poſt diluvium, poſtremo in ſublimiori reparatione [73] per Chriſtum. Tria hæc jura haud dubie omnes homines obligant, ex quo, quantum ſatis eſt, ad eorum notitiam pervenerunt.

XVI. 1. Ex omnibus populis unus eſt, cui peculiariter Deus jura dare dignatus eſt, populus ſcilicet Hebræus, quem ſic alloquitur Moſes Deut. IV. 7. *Quæ gens tam magna, cui Dei propinqui, ſicut dominus Deus noſter, ad omnia vota quæ ei facimus? quæ gens tam magna, cui ſint conſtitutiones & jura æqua, qualis eſt lex hæc tota, quam ego hodie coram vobis propono?* Pſalmographus Pſalmo [b] CXLVII: *Indicat Deus verba ſua Jacobo, conſtitutiones ac jura ſua Israëli, non ita fecit genti ulli: ideo jura iſta non noverunt.* [b] Verſ. 19. 20.

2. Nec dubitandum, quin fallantur [74] Judæorum illi (quos

GROTII.

b *Dicebat Anaxarchus*] Eſt apud Plutarchum in Alexandro. [Pag. 595. A. Tom. I. Vide quæ de illo loco ſcripſimus, in PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. cap. 3. §. 4. not. 1. *J. B.*]

GRONOVII.

71 *Voluntate divina*] Cognita & patefacta per ſingularem & propriam declarationem, non per inſitum omnibus hominibus ſenſum.

72 *Item divinum*] Prol. §. 12.

73 *Per Chriſtum*] Quippe qui Eccleſiam antea Palæſtinæ incluſam reddiderit Catholicam.

74 *Judæorum illi*] Nam & Judæorum quorumdam eadem ſententia quæ *Grotii. Munſterus* ad Geneſ IX. 4. Item *Thomæ Aquinatis* & *Mar. Becani.*

(yy) Vide Auctoris Epiſt. Part. II. Epiſt. 429. ubi refellit, quæ SALMASIUS adverſus eum dixerat. *J. B.*

(zz) De his omnibus fuſe egimus in Notis noſtris Gallicis ad hunc locum. *J. B.* [Et nos in præfat. *M. T.*]

τῶν σεβομένων Ἑλλήνων. Actor. XVII. 4. Hebraice 79 חסדי אומות pii ex gentibus: ut legitur c titulo Thalmudico de Rege. Talis qui est, in lege dicitur 80 בן נכר Levit. XXII. 25. 81 גר ותושב Levit. XXV. 47. ubi Chaldæus dixit d incolam

populo iterum vasa aurea ad sacrum præstarent Ægyptii: ut gentes hæc templo quasi tributa darent. Inde enim Judæorum opes. *Tacit.* 5. Hist. cap. 5. *Pessimus quisque spretis religionibus patriis tributa & stipes illuc congerebant: unde auctæ Judæorum res.* debebat dicere: *Religiosissimus quisque.* Sed hoc erat pravum de Judaismo Romanorum judicium. Quæ cum Syro Naamane, cum Ninivitis, Nabuchodonosoro, Tyriis, Moabitis, Ægyptiis agenda habuere Prophetæ, temporariæ erant ac speciales vel indulgentiæ, vel denunciationes: ex quibus non est colligendum, quod in universum fuerit faciendum adsectanti propria Hebræorum bona, *adoptionem*, *gloriam*, *fœdus*, *legislationem*, *cultum & promissiones*, ut loquitur *Paulus* Rom. 9. Quod autem Prophetæ abstinuerunt vocandis ad Judaismum gentibus, ratio est evidens; non enim debebant involare officium Messiæ, cujus erat plenitudo gentium, cujus vocare omnes, cujus reddere Ecclesiam Catholicam. [Ut alia mittam, mirum est, a Viro doctissimo concoqui potuisse, quod adserit audacter, *Cornelium* coluisse verum Deum, non aperte, sed tantum *religione privata. At*, ait, *non poterat Cornelius manere Civis Romanus, & miles honoratus præsertim, si palam Judaismum professus esset.* Quid audio? Non venisse in mentem Viro Eruditissimo vel exemplum *Pauli*, Judæi nati, & tamen Civis Romani, idque sibi tam aperte tribuentis? Vide Illustris SPANHEMII *Orb. Roman.* Diss. I. cap. 17. *J. B.*]

79 חסדי אומות] Pii nationum de gentibus.

80 בן נכר] Filius peregrinitatis.

81 גר ותושב] Πάροικος καὶ παρεπίδημος.

GROTII.

c *Titulo Thalmudico de Rege*] Et titulo de Synedrio cap. XI.

d *Incolam incircumcisum*] De tali agitur & Exodi XII. 45. A quo distinguitur proselytus, id est circumcisus advena, ut ostendit collatio loci Num. IX. 14. De piis illis incircumcisis multa habet *Maimonides* libro de Idololatria cap. 10. §. 6. Idem in commentario ad *Misnajoth*, & alibi sæpe, pios illos ex gentibus participes ait futuros bonorum futuri sæculi. *Chrysostomus* ad Romanos cap. 11. ποῖον Ἰουδαῖον ἐνταῦθά φησιν, ἢ περὶ ποίων Ἑλλήνων διαλέγεται; τῶν πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας. οὔπω γὰρ εἰς τοὺς τῆς χάριτος ἔφθασε χρόνους ὁ λόγος· *Quem Judæum hic indicat, & de quibus Græcis disserit? de iis qui ante Christi adventum fuere: nondum enim ad Gratiæ tempora perducta est oratio.* Deinde: Ἕλληνας δὲ ἐνταῦθά φησιν, οὐ τοὺς εἰδωλολατροῦντας, ἀλλὰ τοὺς θεοσεβοῦντας, τοὺς τῷ φυσικῷ πειθομένους λόγῳ, τοὺς πλὴν τῶν Ἰουδαϊκῶν παρατηρήσεων πάντα τὰ πρὸς εὐσέβειαν συντελοῦντα διατηροῦντας. (Tom. III. p. 31. Edit. Savil.) Exemplaque dat in Melchisedeco, Jobo, Ninivitis, Cornelio, mox: Ἕλληνα δὲ πάλιν οὐ τὸν εἰδωλολάτρην, ἀλλὰ τὸν θεοσεβῆ καὶ ἐνάρετον καὶ τῶν νομικῶν παρατηρήσεων ἀπηλλαγμένον φησί· (Ibid. p. 40.) *Græcos hic dicit, non idolorum cultores, sed in Deum pios, naturali rationi obsequentes, qui, præter Judaica instituta, cuncta quæ ad pietatem facerent servabant.* Et: *Græcum rursum vocat, non cultorem idolorum, sed pium, virtute præditum, a legis vero ritibus liberum.* Eundem in sensum trahit illud (1. *ad Cor.* IX. 21.) τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος, *lege solutis ut lege solutus*: & Oratione XII. de Statuis: Ἕλληνα ἐνταῦθα καλεῖ οὐ τὸν εἰδωλολάτρην, ἀλλὰ τὸν προσκυνοῦντα μὲν τὸν Θεὸν μόνον.

jam incircumcisum. *Hi*, *ut narrant* ipsi Hebræorum magistri, leges Adamo & Noæ datas servare tenebantur, abstinere ab idolis & sanguine, & aliis quæ infra suo loco memorabuntur, at non item leges proprias Israëlitarum. Itaque cum Israëlitis non liceret vesci carne bestiæ quæ fato suo periisset, peregrinis tamen inter ipsos viventibus id licebat, Deuteron. XIV. 21. Nisi quod quibusdam legibus specialiter expressum est, ut incolæ iis non minus quam indigenæ teneantur. (bb)

4. Extraneis etiam, qui aliunde advenirent, neque institutis Hebraicis subjicerentur, in templo Hierosolymitano licuit Deum adorare, & victimas offerre, [e] stantibus tamen in loco peculiari ac separato a statione Israëlitarum, 1 Reg. qui Latinis III Reg. VIII. 41. II. Macc. III. 35. Johan. XII. 20. Actor. VIII. 27. [f] Neque Elisæus Naamani Syro, neque Jonas Ninivitis, neque Daniël Nabuchodonosoro, neque Prophetæ alii Tyriis, Moabitis, Ægyptiis, ad quos scribunt, unquam significarunt opus ipsis esse ut Mosis legem susciperent. (cc)

5. Quod de tota lege Mosis dixi, idem & de circumcisione, quæ legis quasi introitus erat, dictum volo. Hoc tantum interest quod lege Mosis Israëlitæ soli tenebantur, circumcisionis autem lege tota Abrahami posteritas: unde Idumæos a Judæis coactos circumcisionem suscipere in historiis Hebræorum & Græcorum legimus. Quare qui populi extra Israëlitas circumcisi sunt (sunt autem complures, quorum Herodotus, Strabo, Philo, Justinus, Origenes, Clemens Alexandrinus, Epiphanius, [g] Hieronymus, meminerunt) eos credibile est [82] ab Ismaë-

νον, οὐκ ἐνδεδεμένον δὲ τῇ τῶν Ἰουδαϊκῶν παρατηρήσεων ἀνάγκῃ, σαββατισμοῖς λέγω καὶ περιτομῇ καὶ καθαρισμοῖς διαφόροις, ἀλλὰ φιλοσοφίαν ἅπασαν καὶ εὐσέβειαν ἐνδεικνύμενον. *Græcum hic appellat, non idolis deditum, sed unius Dei invocatorem, talem tamen qui Judaicorum rituum necessitati alligatus non sit, sabbatorum puta observationibus, circumcisioni, variis ablutionibus, interim qui in omnibus sapientiæ studium pietatemque ostendat.* [Tom. 6. pag. 544.]

e *Stantibus in loco peculiari*] Vide *Josephum* ubi Templi Salomonis historia tractatur. [Confer doctissimum SELDENUM, *De Jur. Nat. & Gent. secundum Hebr.* Lib. III. cap. 6. *J. B.*]

f *Neque Elisæus Naamani Syro*] Idem sentit *Hilarius* ad Matth. XI.

g *Hieronymus*] Addi potest *Theodoretus.*

GRONOVII.

(bb) Ut in prohibitione operis faciendi die Sabbathi, *Exod.* XX. 10. *J. B.*

(cc) Adde, quæ Auctor habet in alio Opere, *de Verit. Relig. Christ.* Lib. V. §. 7. *J. B.*

82 *Ab Ismaële aut Esavo aut Cethuræ posteris*] Mira conjectura. Atqui & Ægyptios, & Colchos, &

maële, aut ab Esavó, aut [h] ex Cethuræ posteris venisse.

6. Cæterum in aliis omnibus locum habebat Pauli illud, Rom. II. 14. *Cum gentes quæ legem non habent*, [i] *natura suapte* (id est moribus ex primævo fonte manantibus: nisi quis malit illud *natura* referre ad præcedentia, ut opponantur Gentes Judæis quibus statim natis lex instillabatur) *faciunt ea quæ legis sunt: isti legem non habentes sibi sunt lex: ut qui ostendant ipsum opus legis mentibus suis inscriptum, simul testimonium reddente ipsorum conscientia, & cogitationibus sese mutuo accusantibus aut etiam excusantibus.* Et illud ibidem 26. *Si præputium* (id est præputiatus homo) *observet mandatum legis, nonne præputium illius pro circumcisione reputabitur?* Bene ergo in [a] Josephi historia 83 Ananias Judæus Iza-

[a] *Antiq.* Lib. XX. c. 2. §. 5. *Ed. Huds.*

& Æthiopes circumcisione usos, testis *Herodotus*. Hi autem non Cethuræ, non Esavi, aut Ismaëlis, nec omnino Heberi aut Semi progenies, sed Ægyptii ac Æthiopes a Chami filiis descendunt, Mesremo, unde Egyptus Hebræis terra Mesraïm, & Chuso, unde iisdem Æthiopia terra Chusi. Et credibile est Ægyptios accepisse circumcisionem ab Hebræis inquilinis, Æthiopes ab Ægyptiis. Colchi autem, origine Scythæ, Japetidæ fuerunt: & videntur circumcisionem etiam accepisse ab Ægyptiis, cum Sesostris expeditione in Asiam facta coloniam Ægyptiorum ibi collocavisset, cujus meminit etiam *Valerius Flaccus* Lib. V. Argonaut. 418. Sesostrin autem successisse Pharaoni, in mari rubro submerso, sentit *Jacobus Usserius*, Archiepiscopus in Hibernia, in Chronologicis.

83 *Ananias Izaten docebat*] At ibidem refert *Josephus*, alium Judæum Eleazarum monuisse Regem, grandem ab eo injuriam Deo & legi fieri, & magnam esse impietatem, quod agnita veritate non circumcideretur: & huic paruisse Izaten: atque inde in omni vita, Deo propitio ac vindice, felicem & magnum fuisse.

Hæc sunt quæ responderi ad illa possint, quæ tradit Auctor. Nos tamen ex durissimis non sumus, nec misericordiam Dei circumscribimus, & quid de bonis & honestis viris in Paganismo statuerit, arcano illius & adorando judicio relinquimus.

GROTII.

h *Ex Cethuræ posteris*] Ex his orti videntur Æthiopum illi, quos circumcisis annumerat *Herodotus*: Homeritas illos vocat *Epiphanius*. [*Homeritæ* pars erant *Idumæorum*; & Auctor ipse id dixit, in libr. *De Verit. Relig. Christ.* L. I. §. 16. pag. 64. not. 75. nuperæ. *Edit. Amstel.* 1729. Ceterum heic, ex sententia ipsius ævo recepta, ponit pro certo, circumcisionem ab *Hebræis* ad alias gentes manasse. Quem tamen probabile est aliud sensurum fuisse, si MARSHAMI & SPENCERI, Eruditissimorum Anglorum, opera videre potuisset. *J. B.*]

i *Natura suapte*] Τοῖς τῆς φύσεως λογισμοῖς, *collectionibus naturalibus*, ait *Chrysostomus*. Idem mox: διὰ τοῦτο γάρ, φησίν, εἰσὶ θαυμαστοί, ὅτι νόμου οὐκ ἐδεήθησαν. *Ob hoc, inquit, admirandi sunt quod lege opus non habuerint.* Item: ἀρκεῖ ἀντὶ τοῦ νόμου τὸ συνειδὸς καὶ λογισμός· *Sufficit pro lege conscientia & rationis usus.* *Tertullianus* adversus Judæos: (Cap.

Izaten Adiabenum (Ezaten hunc [b] Tacitus vocat) docebat [k] etiam citra circumſionem Deum recte coli & propitium haberi poſſe. Nam quod extranei multi circumciſi ſunt, & per circumciſionem legi ſe obligarunt (ut explicat Paulus Gal. v. 3.) id fecerunt partim ut jus civitatis adipiſcerentur (nam proſelyti, qui Hebræis [84] גרי צדק hoſpites juſtitiæ, [l] pari jure erant cum Israëlitis, Num. xv.) [m] partim ut earum promiſſionum eſſent participes, quæ non communes humano generi, ſed Hebræo populo erant peculiares: quanquam non negem poſterioribus ſæculis acceſſiſſe etiam in nonnullis pravam opinionem, quaſi extra Judaiſmum ſalus non eſſet.

b. Ann. Lib. XII. cap. 14.

7. Hinc colligimus, nulla parte legis Hebrææ, qua lex eſt proprie, nos obligari, quia obligatio extra jus naturæ venit ex voluntate legem ferentis. Deum autem voluiſſe ut alii quam Israëlitæ iſta lege tenerentur, nullo indicio poteſt deprehendi. Non igitur, nos quod attinet, probanda eſt ulla legis abrogatio: nam nec abrogari potuit eorum reſpectu, quos nunquam obſtrinxit. Sed ab Israëlitis ablata eſt obligatio, quoad [85] ritualia quidem, ſtatim poſtquam lex Euangelii cœpit promulgari; quod Apoſtolorum principi clare fuit revelatum, Actor. x. 15. quoad cætera vero, poſtquam populus ille, per excidium urbis & deſolationem, præciſa (dd) omni ſpe reſtitutionis, populus eſſe deſiit.

8. Nos

(Cap. 2.) *Ante legem Moyſis ſcriptam in tabulis lapideis, legem fuiſſe contendo non ſcriptam, quæ naturaliter intelligebatur, & a patribus cuſtodiebatur.* Non longe hinc abit *Iſocrateum* illud: [Pag. 143. A. *Edit. H. Steph.* in Orat. Areopag.] δεῖν τοὺς εὖ πολιτευομένους οὐ τὰς στοὰς ἐμπιπλάναι γραμμάτων, ἀλλ' ἐν ταῖς ψυχαῖς ἔχειν τὸ δίκαιον. *Qui bona republica frui velint, ii debent non literis implere porticus, ſed in animis quod juſtum eſt ferre.*

k *Etiam citra circumciſionem Deum recte coli & propitium haberi poſſe*] Ipſe *Tryphon*, de rigore remittens, *Juſtino* ſic ait: μένοντί σοι ἐν ἐκείνῳ τῷ τῆς φιλοσοφίας τρόπῳ ἐλπὶς ὑπελείπετο ἀμείνονος μοίρας· *Si in illa philoſophandi ratione manſiſſes, erat tibi reliqua ſpes aliqua ſtatus melioris.* [Pag. 29. *Edit. Oxon.* Cæterum de *Anania* iſto vide quæ habet V. C. PETRUS WESSELING, *Obſervat.* Lib. 1. cap. 9. *J. B.*]

l *Pari jure erant cum Israëlitis*] *Juſtinus* colloquio cum *Tryphone*: προσήλυτος περιτεμνόμενος, εἰ τῷ λαῷ προσκεχώρηκεν, ἐστὶν ὡς αὐτόχθων. *Proſelytus qui circumciſus populo ſe aggregavit, par eſt indigenæ.* (Pag. 357. *Edit. Oxon.*)

m *Partim ut earum promiſſionum eſſent participes*] Et ob id ad *Paſchalis* ritus communionem admittebantur. [Vid. *Exod.* XII. 19. 47. 48]

GRONOVII.

84 גרי צדק] Προσήλυτοι δικαιοσύνης.

85 *Ritualia*] Capita de cærimoniis.

(dd) Ita edidimus, quum antea in omnibus Editionibus fuerit, *deſola-*

8. Nos vero alienigenæ non id Christi adventu consecuti sumus, ut Mosis lege non teneremur, sed ut qui antea spem tantum satis obscuram in Dei bonitate positam habere poteramus, nunc diserto fœdere fulciamur, utque in unam Ecclesiam coalescere possimus cum Hebræis filiis Patriarcharum, sublata ipsorum lege, quo velut intersepimento a nobis distinebantur. Ephes. II. 14.

XVII. 1. Cum ergo directam obligationem lex per Mosem data in nos inducere non possit, ut jam ostendimus, videamus ecquem alium usum habere possit, tum in hac de jure belli, tum in similibus aliis quæstionibus. Id enim scire ad multa refert.

2. Primum ergo ostendit lex Hebræa, id quod ea lege præcipitur non esse contra jus naturæ. Nam cum jus naturæ, ut ante diximus, sit perpetuum atque immutabile, non potuit a Deo, qui injustus nunquam est, quicquam adversus id jus præcipi. Adde quod lex Mosis vocatur immaculata & recta, Psalm. XIX. qui Latinis XVIII. 8. & Apostolo Paulo sancta, justa, bona. Rom. VII. 12.

De præceptis loquor; nam de permissis distinctius agendum est. Permissio enim quæ lege fit (nam [86] quæ nudi est facti, & impedimenti remotionem significat, huc non pertinet) aut plena est, quæ jus dat ad aliquid omnino licite agendum; aut minor plena, quæ tantum impunitatem dat apud homines & jus ne quis alius impedire licite possit. Ex prioris generis permissione, non minus quam ex præcepto, sequitur, id, de quo lex agit, contra jus naturæ non esse. [n] De posteriori genere aliter se res habet. Sed raro locum habet [87] hæc col-

tionem præcisam sine spe restitutionis. Nihili est illud *præcisam*, junctum τῷ *desolationem*. Unde autem error typothetarum, ab Auctore ipso, rebus potius quam verbis intento, non animadversus, manaverit; quivis facile conjicere potest. *J. B.*

GROTII.

n *De posteriori genere aliter se res habet*] Vide *Chrysostomum* ad finem VII. ad Romanos. [Tom. 3. pag. 103. *Edit. Savil.*]

GRONOVII.

86 *Quæ nudi facti*] Nam & permissio extra legem est, permissumque habetur, quod nusquam vetitum: ea non juris est, sed facti, & tantum significat nihil obstare aut impedire, quo minus facias, si lubeat. [De hac dictum §. 9. n. 1. *M. T.*]

87 *Hæc collectio*] Hoc vel illud in lege Mosaica permissum est; ergo est juris naturæ.

collectio: quia cum permittentia verba sint ambigua, magis ex jure naturæ interpretari nos convenit utrius generis sit permissio, quam ex permissionis modo ad jus naturæ argumentando procedere.

3. Huic primæ observationi affinis est altera, licere nunc his qui imperium inter Christianos obtinent, leges ferre ejus sensus cujus sunt leges per Mosem datæ, nisi si quæ sint leges, quarum tota substantia ad tempus Christi exspectati & Euangelii nondum revelati pertineat, aut nisi Christus ipse contrarium, aut in genere aut in specie, constituerit. Nam his tribus causis demptis nulla potest alia excogitari, cur quod olim Mosis lege fuit constitutum, nunc sit extra ea quæ licent.

4. Tertia observatio hæc sit: quicquid ad eas virtutes pertinens, quas Christus a suis discipulis exigit, lege Mosis præceptum est, o id nunc etiam, si non & amplius, a Christianis præstandum. Fundamentum hujus observationis est, quod quæ virtutes a Christianis exiguntur, ut humilitas, patientia, dilectio, exiguntur p in majore gradu quam statu legis Hebraicæ exigebantur: idque merito; quia etiam promissiones cœlestes in Euangelio multo clarius proponuntur. Hinc lex vetus comparatione Euangelii dicitur fuisse nec perfecta, nec ἄμεμπτος, Hebr. VII. 19. VIII. 7. & legis finis dicitur Christus, Rom. X. 5. lex autem manuductrix ad Christum, Galat. III. 25. Sic lex vetus de sabbato, q & altera de decimis, monstrant Christianos obligari, ne minus

GROTII.

o *Id nunc etiam, si non & amplius a Christianis præstandum*] *Tertullianus* de Pudicitia: *Libertas in Christo non fecit innocentiæ injuriam; manet lex tota pietatis, sanctitatis, humanitatis, veritatis, continentiæ, castitatis, justitiæ, misericordiæ, benevolentiæ, pudicitiæ.* (Cap. 6.)

p *In majore gradu*] *Chrysostomus* de Virginitate LXXXIV. [Tom. VI. pag. 295 *Edit. Savil.*] μείζονα ἐπιδείκνυσθαι δεῖ τὴν ἀρετὴν, ὅτι πολλὰ ἡ τοῦ πνεύματος χάρις ἐκκέχυται νῦν, καὶ μεγάλη τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἡ δωρεά. *Major nunc virtus ostendenda est, quia multa nunc spiritus effusa est gratia, & ingens donum est Christi adventus.* Similia habet idem oratione, Esse ex neglectu vitia; & de jejuniis tertio; & ad Romanos VI. 14. & VII. 6. Adde *Irenæum* Lib. IV. cap. 26. Scriptor Synopseos Sacræ Scripturæ, quæ inter opera est Athanasii, de capite quinto Matthæi agens, ἐπιτείνει τὰς ἐν τῷ νόμῳ ἐντολάς, *intensiora facit hic Christus legis præcepta.* [Tom. II. pag. 122. A. *Edit. Colon.* (seu *Lips.*) 1686.]

q *Et altera de decimis*] Sic lege hac apud *Christianos* utitur *Irenæus* Lib. IV. cap. 34. & *Chrysostomus* sub finem capitis ultimi prioris ad Corinthios, & ad Ephesios. II. 10. (Tom. III. pag. 533. & 734. *Edit. Savil.*)

GRO-

minus septima temporis parte ad cultum divinum, nec minus fructuum decima, in alimenta eorum, qui in sacris rebus occupantur, aut similes pios usus seponant.

CAPUT II.

An bellare unquam justum sit.

I. *Jus naturæ bello non repugnare, probatur rationibus;*
II. *Historia;*
III. *Consensu.*
IV. *Jus gentium non repugnare bello probatur.*
V. *Jus divinum voluntarium, ante Euangelii tempus, bello non repugnare probatur, cum solutione objectionum.*
VI. *Ad quæstionem, an bellum cum jure Euangelico pugnet, præmonita.*
VII. *Argumenta pro negante sententia ex sacris literis.*
VIII. *Solutio argumentorum ex sacris literis pro parte ajente.*
IX. *Examinatur veterum Christianorum circa hanc rem consensio.*
Negans privatim consilio potius, quam præcepto nixa, reprobatur.
X. *Affirmans, publica Ecclesiæ auctoritate, consensu, & temporum usu confirmatur.*

Visis Juris fontibus, ad primam ac generalissimam veniamus quæstionem, quæ hæc est, an bellum aliquod justum sit, sive, an bellare unquam liceat.

I. 1. Hæc autem ipsa quæstio, ut & aliæ quæ deinceps sequentur, ad jus naturæ primum exigenda est. M. Tullius Cicero tum tertio de Finibus *, tum aliis in locis, ex Stoicorum libris erudite disserit, esse quædam prima naturæ, Græcis τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν, quædam consequentia, sed quæ illis primis præferenda sint. Prima naturæ vocat, quod simulatque natum est animal, [1] ipsum sibi

* Cap. 5.

Gell. XII. cap. 5.

GRONOVII.

1 *Ipsum sibi conciliatur*] Amor & studium conservandi sui. Quod ipsum sese amat, sibi placet, curam sumit suæ salutis; alienatur autem & refugit perniciem & quæ eo ducunt. *Seneca* Epist. 121. *Primum sibi ipsi conciliatur animal. Nullum animal ad vitam prodit sine metu mortis. Simul enim conciliatur saluti suæ quidque, & quæ juvant, illa petit, læsura formidat.* [Conf. locum *Arriani* diss. Epict. Lib. II. cap. 22. quem dedimus ad Prol. pag. VII. *M. T.*]

GRO-

ſibi conciliatur & commendatur ad ſe conſervandum, atque ad ſuum ſtatum, & ad ea quæ conſervantia ſunt ejus ſtatus, diligenda: alienatur autem ab interitu iisque rebus, quæ interitum videantur afferre. Hinc etiam ait fieri, ut nemo ſit, quin cum utrumvis liceat, aptas malit & integras omnes partes corporis, quam easdem uſu imminutas aut detortas habere: primumque eſſe officium, ut ſe quis conſervet in naturæ ſtatu, deinceps ut ea teneat, quæ ſecundum naturam ſint, pellatque contraria.

2. At [a] poſt hæc cognita ſequi notionem convenientiæ rerum cum ipſa ratione quæ corpore eſt potior; atque eam convenientiam, 2 in qua honeſtum ſit propoſitum, pluris faciendam, quam ad quæ ſola primum animi appetitio ferebatur; quia prima naturæ 3 commendent nos quidem rectæ rationi, [b] ſed ipſa recta ratio carior nobis eſſe debeat quam illa ſint a quibus ad hanc venerimus. Hæc cum vera ſint & ab omnibus, qui judicio ſano ſunt præditi, facile ſine alia demonſtratione aſſenſum impetrent; ſequitur in examinando jure naturæ primum videndum quid illis naturæ initiis congruat, deinde veniendum ad illud, quod quanquam poſt oritur, dignius tamen eſt; neque ſumendum tantum, ſi detur, ſed omni modo expetendum.

3. Hoc ipſum vero, quod *honeſtum dicimus*, pro materiæ diverſitate, modo (ut ita dicam) 4 in puncto conſiſtit, ut ſi vel minimum inde abeas, 5 ad vitium deflectas; modo liberius habet ſpatium, ita ut & fieri lau-

GROTII.

a *Poſt hæc cognita ſequi notionem convenientiæ rerum cum ipſa ratione*] *Seneca* Epiſtola CXXIV: *Quemadmodum omnis natura bonum ſuum niſi conſummata non profert, ita hominis bonum non eſt in homine, niſi cum in illo ratio perfecta eſt.*

b *Sed ipſa recta ratio carior nobis eſſe debeat, quam illa ſint a quibus ad hanc venerimus*] *Seneca* Epiſtola LXXVI: *Id in quoque optimum eſt, cui naſcitur, quo cenſetur; in homine optimum quid eſt? Ratio.* vide & Epiſtolam CXXI. & CXXIV. *Juvenalis* Satyra XV.

melius nos
Zenonis præcepta movent: neque enim omnia, quædam
Pro vita facienda monent.

(Verſ. 105. & ſeqq.)

GRONOVII.

2 *In qua honeſtum*] *Cicero* cap. 6. *In primis illis naturæ conciliationibus non ineſt honeſta actio: conſequens eſt, & poſt oritur.*

3 *Commendent*] Ab illis ad hanc proficiſcimur. *Cicero* cap. 7. eadem phraſi utitur.

4 *In puncto conſiſtit*] Stricte ac præciſe accipiendum eſt.

5 *Ad vitium deflectas*] Ubi quicquid remittas, ſumma turpitudo ſequitur: ut deſerere amicum non ſicet, juvare aliter atque ille velit, nihil impedit quominus honeſtum ſit.

GRO-

laudabiliter, (aa) & ſine turpitudine omitti aut aliter fieri poſſit, ferme quomodo ab hoc eſſe ad hoc non eſſe ſtatim fit tranſitus; at inter aliter adverſa, ut album & nigrum, reperire eſt aliquid interpoſitum, ſive mixtum, ſive [6] reductum utrinque. Et in hoc poſteriori genere maxime occupari ſolent leges tum divinæ, tum humanæ, (bb) id agendo, ut, quod per ſe laudabile tantum erat, [7] etiam deberi incipiat. [8] Supra autem diximus, de jure naturæ cum quæritur, hoc quæri, an fieri aliquid poſſit non injuſte: injuſtum autem id demum intelligi quod neceſſariam cum natura rationali ac ſociali habet repugnantiam.

4. Inter prima naturæ nihil eſt quod bello repugnet, imo omnia potius ei favent. Nam & finis belli, vitæ membrorumque conſervatio, & rerum ad vitam utilium aut [9] retentio aut acquiſitio, illis primis naturæ maxime convenit: & vi ad eam rem ſi opus ſit uti, nihil habet a primis naturæ diſſentaneum, cum animantibus ſingulis vires ideo ſint a natura attributæ, ut ſibi tuendis juvandisque ſufficiant. Xenophon: ᵃ τὰ ζῶα ἐπίσανταί τινα μάχην ἕκαστα, οὐδὲ παρ' ἑνὸς ἄλλου μαθόντα ἢ παρὰ τῆς φύσεως· *Omnia animantium genera pugnam norunt aliquam, quam non aliunde quam a natura didicerunt.* In Halicuticôn fragmento eſt: (verſ 7. *& ſeqq.*)

ᵃ Cyrip. L. II. c. 3. §. 5. Edit. Oxon.

Omnibus hoſtem
Præſidiumque datum ſentire & noſcere teli
Vimque modumque ſui.

Hora-

GRONOVII.

6 *Reductum utrinque*] *Horat.* I. Ep. 18. *Virtus eſt medium vitiorum & utrinque reductum.*

7 *Etiam deberi*] Ut niſi facias, pœnæ ſis obnoxius.

8 *Supra diximus*] I, 3.

9 *Retentio*] Melius dixiſſet *defenſio* vel *tutela*: nam *retentio* eſt quidem vox *Ciceronis*, ſed ſignificat vel ἐποχὴν *inhibitionem*, ut cum auriga adducit frenos & ſiſtit currum 13. Attic. 21. vel cum quis dubitans aſſenſum ſuſtinet 4. Acad. 18. & 25. vel non ſolvere ſolidum 13. Attic. 28, 25. l. 60. D. de leg. I.

(aa) Exempli gratia, ubi nulla Lege Civili vetatur Polygamia, non *peccat* equidem, qui plures una uxores ducit; ſed tamen, ſi una contentus ſit, facit *laudabiliter*; idque *honeſtum eſt*, ſenſu illo latiori. Vide infra Lib. II. cap. V. §. 9. *J. B.*

(bb) Sic JUSTINIANUS Imp. in ſua quadam Conſtitutione ſe tale quid egiſſe gloriatur: *Licet*, inquit, *ii* [veteres] *qui id permittebant* [ut ſcil. Heres, & qui in ipſius poteſtate erant, teſtes eſſent in Teſtamento] *hoc jure minime abuti eos debere ſuadebant: tamen nos*..... QUOD AB ILLIS SUASUM EST, IN LEGIS NECESSITATEM TRANSFERENTES &c. Inſtit. Lib. II. Tit X. *De Teſtam. ordin.* §. 10. Vide & COD. THEODOS. *De Secundis Nuptiis*, Lib. III. Tit. VIII. Leg. 2. ibique Doctiſſimum GOTHOFREDUM, Tom. I. pag. 285. *J. B.*

GRO-

Horatius dixerat: [II. Sat. I. 53.]

Dente lupus, cornu taurus petit. Unde, nisi intus
Monstratum?

Lucretius vero amplius: [L. v. verſ. 1032. & *ſeqq.*]

Sentit enim vim quidque ſuam, qua poſſit abuti.
Cornua nota prius vitulo quam frontibus exſtant:
[c] *Illis iratus petit atque infenſus inurget.*

Quem ſenſum Galenus ſic exprimit: φαίνεται γοῦν ἕκαστον ἐκείνῳ τῷ μέρει τοῦ σώματος ἀμυνόμενον, ὃ τῶν ἄλλων ὑπερέχει. μόσχος μὲν κυρίττων πρὶν φῦσαι τὰ κέρατα, πῶλος δ᾽ ἵππου λακτίζων, οὐδέπω στερεαῖς ταῖς ὁπλαῖς, ὥσπερ γε τὸ μὲν σκυλάκιον δάκνειν ἐπιχειρῶν, κἂν μηδέπω κραταιοὺς ἔχῃ τοὺς ὀδόντας. *Videmus animantium quodque eo ad ſui tutelam uti quo maxime valet. Nam & vitulus nondum enatis cornibus ea parte minatur, & equulus nondum firmatis ungulis calcitrat, & catellus dentibus nondum robuſtis morſitat.* Idem Galenus de uſu partium primo, hominem animal eſſe ait ad pacem bellumque natum, cui arma quidem agnata non ſint, [d] ſed apta

GROTII.

c *Illis iratus petit atque infenſus inurget*] *Martialis:* III. Epigr. 58.

Vitulusque inani fronte prurit ad pugnam.

Porphyrius tertio de non eſu animalium: [Pag. 268. *Ed. Lugd.* 1620.] πρῶτον μὲν ἕκαστον οἶδεν εἴτε ἀσθενὲς ἔχει εἴτε ἰσχυρόν. καὶ τὰ μὲν φυλάττεται, τοῖς δὲ χρῆται. ὡς πάρδαλις μὲν ὀδοῦσιν, ὄνυξι δὲ λέων καὶ ὀδοῦσιν, ἵππος δὲ ὁπλῇ, καὶ βοῦς κέρασι· *Novit quodque animantium quæ pars ſui infirma ſit, quæ valida. Illi cavet, hac utitur. Ut dentibus pardalis, leo & unguibus & dentibus, equus ungula, bos cornibus. Chryſoſtomus* de Statuis undecimo: τὰ ἄλογα πάντα ἐν τῷ σώματι τὰ ὅπλα ἔχει, οἷον ὁ βοῦς τὰ κέρατα, τοὺς ὀδόντας ὁ σῦς ὁ ἄγριος, τοὺς ὄνυχας ὁ λέων. ἐμοὶ δὲ οὐκ ἐν τῇ φύσει τοῦ σώματος τὰ ὅπλα κατέθετο ὁ Θεός, ἀλλ᾽ ἔξω τοῦ σώματος, δεικνὺς ὅτι ἥμερον ζῶον ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅτι οὐκ ἀεί μοι τῶν ὅπλων τούτων καιρός. καὶ γὰρ πολλάκις μὲν αὐτὸ ἀποτίθημι, πολλάκις δὲ μεταχειρίζομαι· ἵν᾽ οὖν ἐλεύθερος ὦ καὶ ἀπολελυμένος, καὶ μὴ διηνεκῶς ἀναγκάζωμαι βαστάζειν τὰ ὅπλα, ἐποίησεν αὐτὰ κεχωρισμένα τῆς φύσεως εἶναι τῆς ἐμῆς. quæ poſtrema optime conveniunt cum iis, quæ ex Galeno in contextu ſequuntur. Hoc enim dicit: *Ratione quæ carent, arma in ipſo habent corpore, ut bos cornua, dentes aper, ungues leo. At mihi non in corporis natura Deus arma poſuit, ſed extra corpus; hoc ipſo oſtendens manſuetum animal eſſe hominem, neque ſemper talium armorum mihi eſſe tempus. Nam telum ſæpe depono, reſumo interdum. Ut igitur liberior ſolutiorque ſim, neque ſemper cogar portare arma, fecit ea ſejuncta eſſe a mea natura.* [Tom. VI. pag. 537. *Edit. Savil.*] (Conf. *Anacr.* Od. 2. & *Leo Allat.* ad *Euſtathii* Hexaëmer. pag. 111. *M. T.*)

d *Sed apta armis parandis ac tractandis manus,*] *Caſſiodorus* de

apta armis parandis ac tractandis manus: qua etiam pro armis uti sponte sua nec aliunde id edoctos infantes videmus. Sic & Aristoteles de partibus animalium quarto, capite x. [10] manum homini ait esse pro hasta, pro ense, & pro armis quibuslibet, quia omnia potest sumere ac tenere.

5. Recta autem ratio ac natura societatis, quæ secundo ac potiore loco ad examen vocanda est, non omnem vim inhibet, sed eam demum quæ societati repugnat, id est, quæ jus alienum tollit. Nam societas eo tendit ut suum cuique salvum sit communi ope ac conspiratione. Quod facile intelligi potest locum habiturum; etiamsi dominium (quod nunc ita vocamus) introductum non esset. Nam vita, membra, libertas, sic quoque propria cuique essent, ac proinde non sine injuria ab alio impeterentur. Sic & rebus in medio positis uti, & quantum natura desiderat eas absumere, jus esset occupantis: quod jus qui ei eriperet, faceret injuriam. Hoc ipsum autem nunc, postquam ex lege aut usu dominium formam suam accepit, multo intelligitur facilius: quod exprimam Tullii [a] verbis: *Ut* [11] *si unumquodque membrum sensum suum haberet, ut posse putaret se valere si proximi membri valetudinem ad se traduxisset, debilitari & interire totum corpus necesse est: sic, si unusquisque nostrum rapiat ad se commoda aliorum, detrahatque quod cuique possit, emolumenti sui gratia, societas hominum & communitas evertatur necesse est: nam sibi ut quisque malit quod ad usum vitæ pertineat quam alteri acquiri, concessum est non repugnante natura; illud natura non patitur, ut aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes augeamus.*

[a] De Offic. III. c. 5.

6. Non est ergo contra societatis naturam sibi prospicere atque consulere, dum jus alienum non tollatur: ac

de anima: *Et quoniam neque cornu, neque dente, neque fuga (sicut alia animalia) corporis humani forma se prævalet vindicare, robustus illi thorax, brachiaque concessa sunt: ut illatam injuriam manu defenderet, & objectu corporis quasi quodam clypeo vindicaret.* [Pag. 296. *Edit. Paris.* 1589]

GRONOVII.

10 *Manum pro hasta*] Lucret. 5. 1285. *Arma antiqua manus dentesque ungue sque fuerunt.* [Horat. Sat. I. 3. 101. *Unguibus, hinc pugnis, dein fustibus*, &c. M. T.]

11 *Si unumquodque*] Hinc jure culpat *Themistocles* Lacedæmonios, quod imbecillitate sociorum potentiam quærerent. *Justin.* 2. ult. [Conf. Ep. ad Rom. XII. 4. 5. & 1 ad Cor. XII. 12. 15. seqq. *M. T.*]

GRO:

ac proinde nec vis, quæ jus alterius non violat, injusta est: quod idem Cicero [b] ita extulit: *Cum sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim, cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum; confugiendum est ad posterius, si uti non licet superiore.* Idem [c] alibi: *Quid est quod contra vim fieri sine vi possit?* Apud Ulpianum est: [d] *Vim vi repellere licere Cassius scribit, jus natura comparatur: apparet autem, inquit, ex eo idque arma armis repellere licere.* Ovidius dixerat: (*De Art. Am.* III. 492.)

b De Offic. I, 11.

c Epist. Fam. XII. 3.

d L. 1. §. 27. D. de vi & vi armata.

Armaque in armatos sumere jura sinunt.

II. 1. Id quod dicimus, non omne bellum juri naturæ adversari, probatur amplius ex sacra historia. Nam cum adversus Reges quatuor, qui Sodoma diripuerant, Abrahamus cum ministris ac fœderatis suis armatus victoriam reportasset, Deus per sacerdotem suum Melchisedecum factum ejus probavit. Ita enim illi Melchisedecus: *Laus sit Deo altissimo, qui tradidit hostes tuos in manum tuam*, Genes. XIV. 20. At ceperat arma Abrahamus, ut ex historia apparet, sine speciali Dei mandato: fretus igitur jure naturæ vir non sanctissimus tantum, sed & sapientissimus, etiam extraneorum (cc) Berosi atque (dd) Orphei testimonio. 12 Historia septem populorum quos Israëlitis exscindendos Deus tradidit, non utar: fuit enim ibi mandatum speciale ad exequendam rem a Deo judicatam in populos maximorum criminum reos: unde hæc bella in sacris literis Dei bella proprie nominantur, quippe Dei jussu non humano arbitrio suscepta.] Ad rem magis pertinet quod Amalecitas vim sibi inferentes Hebræi, ducibus Mose ac Josua, armis repulerunt, Exod. XVII. Quod Deus ante factum non jusserat, post factum probavit.

2. Sed

GRONOVII.

12 *Historia septem*] Erant Cananitæ, Methitæ, Hevitæ, Pheresitæ, Girgasitæ, Amalecitæ, Jebusitæ. *Josuæ* III. 10.

(cc) Locus *Berosi* refertur a JOSEPHO, *Antiq. Jud.* Lib. 1. cap. 8. (Cap. 7. §. 2. *Edit. Hudson.*) *J. B.*

(dd) Aut potius veteris Poëtæ, qui nomen *Orphei* adsumsit. Extat fragmentum apud CLEMENTEM ALEXANDRINUM, *Strom.* L. V. pag. 723. *Edit. Pott. Oxon.* & apud EUSEBIUM, *Præpar. Evangel.* XIII. 12. unde Auctor noster ipse attulit, Not. in Tractatum *De Verit. Rel. Christ.* Lib. 1. §. 16. pag. 67. *Edit. Clerici* 1729. & in Matth. V. 31. sub fin. *J. B.*

2. Sed & leges generales ac perpetuas de modo gerendi belli Deus populo suo præscripsit, Deut. xx. 10. 15. eo ipso ostendens justum bellum etiam sine mandatu speciali suo esse posse; nam aperte ibidem causam septem populorum ab aliorum populorum causa distinguit; ac cum de justis causis belli suscipiendi nihil ibidem edicat, eo ipso ostendit eas naturaliter satis esse manifestas: qualis causa tuendorum finium in bello Jephtæ adversus Ammonitas, Jud. xi. violatorum legatorum in bello Davidis adversus eosdem, 2 Sam. x. Simul notandum quod dicit divinus ad Hebræos scriptor, Gedeonem, Baracum, Samsonem, Jephten, Davidem, Samuelem, atque alios [13] per fidem debellasse regna, invaluisse in bello, exercitus exterorum vertisse in fugam, xi. 33, 34. quo loco, ut istius dissertationis series docet, in fidei nomine includit persuasionem, qua id quod fit, Deo placere creditur. Sic & Davidem sapiens femina ait præliari Dei prælia, 1 Sam. xxv. 28. id est pia ac justa.

III. 1. Probatur idem quod dicimus omnium gentium ac præcipue sapientum consensione. De vi qua vita defenditur notus Ciceronis [a] locus, ipsi naturæ testimonium perhibens: *Est hæc non scripta, sed nata lex, quam non* [14] *didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus, ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus: ut si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, in tela aut latronum aut inimicorum incidisset,* [e] [15] *omnis honesta ratio esset expedien-*

[a] *Pro Milone* c. 4.

GROTII.

e *Omnis honesta ratio esset expediendæ salutis*] Seneca: *Tutela certissima ex proximo est, sibi quisque permissus est.* [Epist. cxxi.] *Quintilianus* vii. cap. 11: *Primum in omni genere debet esse defensio, quia natura potior est salus nostra, quam adversarii pernicies.* [Ubi tamen locus sese ita habet: *Quo in genere semper prior esse debebit defensio: Primum, quia* &c. Pag. 403. *Edit. Obrecht.*] Bene ergo in Trachiniis *Sophocles*: [vers. 281, 282.]

εἰ γὰρ ἐμφανῶς ἠμύνατο,
Ζεύς τ' ἂν συνέγνω σὺν δίκῃ χειρουμένῳ.
nam si se ipse tutasset palam,
Veniam dedisset jure pugnanti Deus.

Vide & *Wisigothorum* legem L. vi. tit. iv. cap. 6.

GRONOVII.

13 *Per fidem*] Fortasse tamen voluit Deum prosperasse illorum arma propter fidem, qua exspectabant venturum Messiam.

14 *Didicimus, accepimus, legimus*] Id est, didicimus vel traditam a magistris vel haustam ex libris: nam *accipere* discentium est. Sic a sacerdotibus Ægyptiis numeros & cœlestia Platonem accepisse scribit *Cicero* 2. Fin. 29. *Just.* 11, 3.

15 *Omnis honesta*] Quidvis tenta-

diendæ salutis. Item: [a] *Hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa præscripsit, ut omnem semper vim, quacumque ope possent, a corpore, a capite, a vita sua propulsarent.* Cajus Jurisconsultus: [b] *adversus periculum naturalis ratio permittit se defendere.* [c] Florentinus Jurisconsultus: *Jure hoc evenit, ut quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, jure fecisse existimetur.* [d] Josephus: φύσεως γὰρ νόμος ἰσχυρὸς ἐν ἅπασι, τὸ ζῆν ἐθέλειν· διὰ τοῦτο καὶ τοὺς φανερῶς ἀφαιρουμένους ἡμᾶς τούτου, πολεμίους ἡγούμεθα. *Est enim naturæ lex illa, quæ in omnibus valet, ut velint vivere, idque ipsum est quapropter eos, qui vita manifeste nos volunt spoliare, hostes censemus.*

a *Ibid. cap.* II.

b *L.* 4. *princ. D. ad l. Aquil.*

c *D.* 3. *D. de Inst. & jure.*

d *De bello Jud. l.* III. *cap.* 8. §. 5. *Ed. Hudson.*

2. Adeoque manifestam æquitatem hoc habet, ut in bestiis etiam, quæ juris non rem ipsam ut diximus, sed umbram habent quandam, distinguamus inter vim, quæ injuriam infert, & quæ propulsat. Nam cum dixisset Ulpianus, [e] animal [f] quod sensu, id est rationis usu, caret, non posse injuriam fecisse, mox tamen subjungit, cum arietes vel boves 16 commisissent, & alter alterum occidisset, Q. Mutio auctore distinguendum, ut si quidem is perisset qui aggressus erat, cessaret actio; si is, qui non provocaverat, competeret actio. Cui explicando serviet illud Plinii: (ee) *Leonum feritas inter se non dimicat, serpentum morsus non petunt serpentes; sed si vis inferatur, nulla est cui non sit ira, non sit animæ injuriæ impatiens, & prompta, si noceas, ad se defendendum alacritas.*

e *L.* I. *D. si quadr. paup. f.* §. 1. & §. 11. *Adde Ex.* XXI. 28.

IV.

taremus, nihil non licere putaremus, vel si occidendi essent, ad nos liberandos.

GROTII.

f *Quod sensu, id est rationis usu, caret*] Similem in modum *Seneca* de feris loquitur: *Adeo etiam quæ extra intellectum atque æstimationem beneficii sunt posita, assiduitas tamen meriti pertinacis evincit.* Vide totum locum de beneficiis libro I. cap. III. & compara quæ ad præfationem ex *Philone* posuimus, §. 7. [Vid. *U. Huber.* Eunom. Rom. pag. 398. *M. T.*]

GRONOVII.

16 *Commisissent*] Cornibus invicem se petiissent. Unde *arietare* frequens *Senecæ* pro impellere.

(ee) Prima quidem verba istius loci leguntur apud PLINIUM, *Hist. Natur.* Lib. VII. *Præfat.* in fine. Verum reliqua, ab illis, *Sed si vis inferatur* &c. non ibi exstant, nec alibi, quod sciam, apud eundem Auctorem. Adeo ut in unum compegerit *Grotius* duo loca diversorum Scriptorum, dum scilicet exscribit alios, qui ita juncta adferunt: sic enim FRANCIS. CONNANUS, *Comm. Jur. Civ.* Lib. I. cap. 4. num. 8. pag. 18. MARC. LYCKLAMA, *Membran.* Lib. VII. Eclog. XLII. pag. 394. Simile exemplum videbimus infra, ad L. II. cap. II. §. 13. Nota ult. Auctoris. *J. B.*

IV. 1. De jure naturali ergo, quod & gentium dici poteſt, ſatis conſtat eo bella non omnia improbari.

2. Jure autem gentium voluntario itidem non damnari bella ſatis nos docent hiſtoriæ, & omnium populorum leges ac mores. Imo g [17] jure gentium introducta eſſe bella dixit [a] Hermogenianus: quod paulo aliter quam vulgo accipi ſolet interpretandum cenſeo: nempe ut certa bellorum forma a jure gentium ſit introducta, quam formam quæ habeant bella, ea peculiares ex jure gentium effectus conſequantur: (ff) unde diſtinctio naſcitur, qua utendum nobis erit infra, [b] in bellum ſolenne juris gentium, quod & [18] juſtum, id eſt plenum, dicitur, & non ſolenne, quod tamen non ideo juſtum eſſe deſinit, id eſt juri congruens. Nam aliis bellis, modo æqua ſubſit cauſa, jus gentium non adſiſtit quidem, ſed nec reſiſtit, ut infra latius explicabitur. *Jure gentium* (inquit [c] Livius) *ita comparatum eſt, ut arma armis propulſentur.* Et Florentinus [d] jus eſſe gentium ait, ut vim atque injuriam propulſemus, ut corpus noſtrum tuemur.

[a] L. 5. D. de juſt. & jure.

[b] L. III. cap. 3.

[c] L. XLII. cap. 41. num. 11.

[d] L. 3. D. de juſt. & jure.

V. 1. De jure divino voluntario major eſt difficultas. Neque hic objiciat quiſquam jus naturæ eſſe immutabile, ac proinde a Deo nihil in contrarium potuiſſe conſtitui: id enim verum eſt in iis, quæ jus naturæ vetat aut præcipit; non in iis, quæ jure naturæ licent tantum. Nam quæ ejus ſunt generis, cum proprie juris naturæ non ſint,

GROTII.

g *Jure gentium introducta eſſe bella*] Scriptor vitarum illuſtrium in Themiſtocle: *Profeſſus eſt Athenienſes ſuo conſilio, quod communi jure gentium facere poſſent, Deos publicos ſuosque patrios ac penates, quo facilius ab hoſte poſſent defendere, muris ſepſiſſe.* [C. NEPOS, cap. 7. num. 4.]

GRONOVII.

17 *Jure gentium*] Fortaſſis hoc vult, id quod in bellis juſtum eſt (nempe, non ut vim inferamus alios non lædenti, ſed ut vim prohibeamus, armis reſiſtendo ſi quis vim fecerit, & vitam, bona, libertatem noſtram & noſtrorum aggreſſus fuerit) id neceſſitate atque uſu edoctas comparaviſſe gentes.

18 *Juſtum, id eſt plenum*] *Juſtum* aliquando eſt, in quo adhibetur certus ordo modusque rerum ac verborum: & diverſum eſt tumultuario, inapparato, incondito; aliquando, quod eſt juri conveniens, & contra eſt injuſtum, iniquum, illegitimum. Priori ſenſu bellum minus ſolenne non eſt juſtum; poſteriori eſſe poteſt.

(ff) Non videtur de diſtinctione illa cogitaſſe Juriſconſultus: ſed hoc velle tantum, regulas, quæ in Bello obſervantur, ut juſtum habeatur, ex præceptis naturalis Rationis conſtitutas fuiſſe & inductas. Talibus enim naturalis Rationis dictatis cenſetur Jus Gentium, ex mente veterum. *J. B.*

fint, fed extra jus naturæ, & vetari poffunt & præcipi.

2. Solet ergo primum a nonnullis contra bellum adferri lex data Noæ ejusque pofteris, ubi Deus fic loquitur, Gen. IX. 5, 6. *Quin etiam fanguinem veftrum, id eft animarum veftrarum, repofcam: ab omni beftia repofcam eum: atque etiam de manu hominis alterius, utpote fratris, repofcam hominis animam. Quisquis effuderit fanguinem hominis*, 19 *qui eft in homine, fanguis ejus effundetur: quia hominem ad effigiem fuam fecit Deus.* Hic ergo quidam illud, quod de repofcendo fanguine dicitur, generaliffime intelligunt, & alterum de effundendo viciffim fanguine, comminationem effe volunt, non approbationem; quorum neutrum mihi fe perfuadet. Nam interdictum de fanguine non effundendo latius non patet quam quod in lege eft, *Non occides*; quod neque capitalibus fuppliciis, neque bellis obftitiffe manifeftum eft. Lex ergo tam hæc, quam illa, non tam novi aliquid conftituit, quam jus naturæ prava confuetudine obliteratum declarat atque repetit. Unde verba illa intelligenda in eo funt fenfu, qui vitium includit: ficut homicidii nomine non quamvis hominis cædem intelligimus, fed deftinatam & innocentis. Quod vero fequitur de fanguine viciffim effundendo, videtur mihi non factum nudum, fed jus continere.

3. Rem ita explico. Natura non iniquum eft, ut quantum quisque fecit mali, tantundem patiatur, juxta illud, quod h 20 Rhadamanthi jus dicitur:

Εἴκε

GROTII.

h *Rhadamanthi jus*] Apud *Apollodorum* Lib. II. Νόμος Ῥαδαμάνθυος ὅς ἂν ἀμύνηται τὸν χειρῶν ἀδίκων ἄρξαντα ἀθῷον εἶναι. *Lex Rhadamanthi: fi quis fe ultus fit de eo, qui prior vim intulerit, impune id ferat.* (Cap. 4. §. 9. *Edit. Gale.*) [Locus uberius adfertur Lib. II. cap. 1. §. 10. not. s. —— Diftinguit hanc legem a celebri illa de talione Cl. *Weftenberg* in diff. *de Jure Rhadamanthi*, Lugd. Bat. 1726. 4to., pag. 29 & 32. nefcio, quo jure. —— Concinit Tragici verfus, ὦ δεινὰ πάσχων δεινὰ τοὺς εἰργασμένους, adductus a *Cyrillo* contra *Julian.* Lib. VI. pag. 184. E. *Edit. Spanh.* Add. Lib. II. cap. 20. §. I. *M. T.*]

GRONOVII.

19 *Qui eft in homine*] Hebr. באדם *in homine*, & hoc referunt ad membrum fequens, ut fit *per hominem*, qui nempe jufte vindicet facinus, fanguinem ejus effufum iri. Quod non improbat auctor ad locum iftum. [Vid. omnino ad ill. l. Cl. *Michaëlis* in Comm. I. *ad Leges div. de pœna homic.* §. 5. fqq. pag. 26. fqq. *Syntagm. Commentat.* P. I. Gött. 1759. 4to. *M. T.*]

20 *Rhadamanthi*] Pythagoreorum ἀντιπεπονθὸς, talio: Καί τι [illegible]

 γι

IV. 1. De jure nat... ...γένοιτο.
potest, satis con...
2. Jure au... ...jus fiet & æquum.
ri bella sa...
rum leges ... sic retulit: *Justissima*
esse bella ... *alieno excogitavit supplicio*,
vulgo ac... ...naturalis æquitatis sensu Cain
ta bell... ...*xerat*, Gen. IV. 14. *qui inve-*
forma... ...Sed Deus primis illis tempori-
tium ... *raritatem*, aut quia paucis adhuc
tur ... *opus* erat exemplo, id quod natura-
jur... ...*tur* edicto repressit, & contactum
tu... ...*mercium* homicidæ defugi voluit, at
d... ...*ripi*: quomodo & Plato (gg) in legibus
... *olim* in Græcia usurpatum his versibus
...*ripides*: [Orest. vers. 511. & *seqq.*]

a L. 5. D. de just. & jure.

b L. III. cap. 3.

c L. XLI cap. 41 num.

d L. de j... jur...

Καλῶς ἔθεντο ταῦτα πατέρες οἱ πάλαι·
Ἐς ὀμμάτων μὲν ὄψιν οὐκ εἴων περᾶν,
Οὐδ' εἰς ἀπάντημ', ὅστις αἷμ' ἔχων κυρεῖ,
φυγαῖσι δ' ὁσιοῦν, ἀνταποκτείνειν δὲ μή.

Quam bene parentum provida ætas statuerat,
Ut cogeretur de via decedere,
Hominumque visu cæde patrata nocens,
Fugaque lueret triste, non letho, scelus!

Quo & illud pertinet [a] Thucydidis: εἰκὸς τὸ πάλαι τῶν μεγίστων ἀδικημάτων μαλακωτέρας κεῖσθαι αὐτάς (τὰς ζημίας), παραβαινομένων δὲ τῷ χρόνῳ εἰς τὸν θάνατον αἱ πολλαὶ ἀνήκουσι. Credi-

a Lib. III. § 45. Ed. Oxon.

γε τοῦτο λέγειν καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυος δίκαιον, Εἴκε πάθοι &c. *Aristotel.* 5. Ethic. 8. *Seneca* ludo de morte Claudii: *Illum tantum altera parte audita condemnat Æacus & ait*: Εἴκε πάθοι· Arist. 1. Magnorum Mor. 34. Καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς οὐ μέντοιγε ὡς οἱ Πυθαγόρειοι ἔλεγον ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ᾤοντο δίκαιον εἶναι, ἃ ἐποίησέ τις, ταῦτα ἀντιπαθεῖν. Ejusdem op. III. 4. Δοκεῖ δέ τισι καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς ἁπλῶς εἶναι δίκαιον, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι ἔφασαν· ὡρίζοντο γὰρ ἁπλῶς τὸ δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς ἄλλῳ· τὸ δ' ἀντιπεπονθὸς οὐκ ἐφαρμόττει οὔτ' ἐπὶ τὸ διανεμητικὸν δίκαιον, οὔτ' ἐπὶ τὸ διορθωτικόν· καίτοι βούλονταί γε τοῦτο λέγειν καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυος δίκαιον· Εἴκε πάθοι. (In illo versu legendum. Αἴκε πάθοι τά κ' ἔρεξε, &c. Vide Cl. SPANHEM. Comment. Gallic. in *Cæsares* JULIANI Probat. *Not.* 316. pag. 54, 55. nuperæ *Ed. Amstel.* 1728. *J. B.*] (Cont. *Fromond.* ad *Senec.* Apocoloc. pag. 835. *Edit. Plantin.* IV. in Fol. *M. T.*)

21 *Seneca*] Præf. 5. Contr.

22 *Excipit*] Expiat.

(gg) Vide *De Legib.* Lib. IX. Tom. II. pag. 864. & seqq. *Edit. H. Steph.* J. B.

GRO-

est antiquitus quamvis gravium delictorum [i] *leves pœnas: sed cum eæ progressu temporis contemnerentum ad mortem.* Lactantius: [hh] *Adbuc enim ur nefas, quamvis malos, tamen homines, suppliapitis afficere*

4. Ab uno facto illustri sumta [23] conjectura divinæ vo-

GROTII.

i *Leves fuisse pœnas*] Servius ad primum librum Æneidos: (*vs.* 136.) *Luetis. persolvetis. Et hic sermo a pecunia descendit: antiquorum enim pœnæ omnes pecuniariæ fuerunt.* Et ad librum secundum: (*vers.* 229.) *Expendere. tractum est a pecunia. nam apud majores pecuniarias pœnas constat fuisse, cum adhuc rudi ætate pecunia ponderaretur, quod ad capitis pœnam deinde usurpatum est.* Ad sextum: (*vs.* 20.) *Pendere. tractum est a pecuniaria damnatione.* Memorat *Plinius* Historiæ Naturalis Lib. VII. cap. 56: primum capitis judicium in Areopago esse actum.

(hh) Locus est *Inst. Div.* Lib. II. c. 10. n. 23. *Ed. Cellar.* ubi agitur de Exsulibus, quibus, apud veteres *Romanos*, igni & aqua interdicebatur. *J. B.*

GRONOVII.

23 *Conjectura divinæ voluntatis in legem ivit*] Ab insigni exemplo, quod Deus in fratricidam statuerat, homines ante diluvium argumentati, & colligentes nondum placere Deo cædem cæde lui, quamquam naturalis id ratio suaderet, capitali supplicio in homicidas abstinuerunt, quasi vetito ipsius Dei lege: Videtur speciosius dici quam verius. Sane non extat præceptum Dei de homicida capite puniendo ante diluvium: sed cum prior ille mundus per annos mille sexcentos steterit, & haud dubie infinitis populis, nationibus, civitatibus frequentatus fuerit, vix videtur verisimile, ut eos aut naturalis ratio, aut sua securitas, aut necessitas, quæ delictis crescentibus augeri pœnas imperat, non docuerit tam justo supplicio scelus refrænandum esse. Edictum de Caino simile est illis rescriptis Principum, quibus alicui sine exemplo subveniunt, quæ personam non transgrediuntur, ut loquitur Imperator §. 6. Instit. *de Jure Naturæ Gentium & Civili.* Ipse Cainus ostendit se metuere & exspectare quod fecisset. Cur? quia natura eum monebat: *Tibi quod non vis fieri, alteri ne feceris.* Quod autem pœnæ exemtus est, admitto facile rationem auctoris, ob hominum raritatem ei parci Deum jussisse: at id transiisse in legem cur videatur, cessante ratione, & mundo tot seculis frequentato? Nec juvat exemplum Lamechi, quem accipere possumus hæc profatum, non ut gentium jus, sed suæ salutis muniendæ gratia, atque ut vindices facinoris a suo corpore & capite absterreret. Ut ille medicus regi Ludovico XI. apud *Cominæum* Lib. X. *Non dubito quin me quoque sis ejecturus, sicuti reliquos omnes, verum sanctissimo jurejurando tibi confirmo, post meum abs te discessum non te victurum supra octavum diem.* Minæ sunt hæ, non jus, aut veritas. Illud facile concesserim, in paucitate hominum & ante diluvium, & post (etsi tum jam capitale supplicium edicto sanxisset Deus) aliquamdiu exilio tantum aut multa diversos apud populos luisse culpam homicidas. Id non confirmant tantummodo, quos advocat auctor, sed & leges barbararum gentium, quæ Romanum imperium conculcarunt. Lex *Salica* tit. XLIII. *Si quis ingenuus Francum aut Barbarum hominem occiderit, qui lege Salica vivit, octo millibus denariûm, qui faciunt* CCC. *solidos* (solidus intelligitur aureus, qui XL. denariis argenteis æstimatur, de quo egimus in Lib. III. de pec-

voluntatis in legem ivit, ita ut Lamechus quoque [k] simili facinore perpetrato impunitatem sibi ab hoc exemplo promiserit, Gen. IV. 24.

5. At cum jam ante diluvium, gigantum ætate, promiscua invaluisset cædium licentia, instaurato post diluvium humano genere, ne mos idem invalesceret, [24] severius occurrendum Deus censuit: & repressa prioris sæculi lenitate, quod natura non iniquum esse dictabat, & ipse permisit, [l] [25] ut insons esset, qui homicidam occidis-

pec. vet.) *culpabilis judicetur. Si quis Romanum hominem, convivam Regis occiderit, duodecim millia denariūm, qui faciunt* CCC. *solidos, culpabilis judicetur.* Lex Alemannorum tit. XLIX. *Si quis hominem occiderit, novem Weregildos* (Weregildus genus mulctæ) *solvat. Si fœminam,* XVIII. *Weregildos.* Lex Bajuvariorum tit. 3. cap. 13. *Si quis liberum hominem occiderit, solvat parentibus suis, si habet: si autem non habet, solvat duci, vel cui commendatus fuit* (i. e. qui patronus ejus, vel cujus ipse cliens) *dum vixit, bis* LXXX. *solidos. De fœminis eorum, si aliquid de istis actis contigerit, omnia dupliciter componantur.* Lex Ripuariorum: *Si quis ingenuus hominem ingenuum Ripuarium occiderit,* CC. *solidis culpabilis judicetur.* Lex Saxonum: *Qui nobilem occiderit,* 1440. *solidis componat.* Lex Anglorum: *Si quis Adelingum occiderit* (distinguebant homines in Adelingos, Frilingos, & Ligios, i. e. nobiles, liberos & servos) DC. *solidis componat, qui liberum occiderit,* CC. *solidis componat, qui servum occiderit,* XXX. *solidis componat.* Lex Frisionum: *Si nobilis nobilem occiderit,* LXX. *solidis componat: si nobilis liberum occiderit, solidos* LIV. *& unum denarium solvat; si liber nobilem,* LXXX. *solidis componat.* Lex Longobardorum Lib. I. tit. 9. *Si quis homicidium perpetraverit absconse in barone, libero, vel servo, vel ancilla, & unus fuerit, aut duo tantum, qui ipsum homicidium fecerit, componat* DCCCC. *solidos.* [De homicidio, apud Germanos olim non capitali, vid. *A. Matth.* Intr. *ad Jus Canon.* Lib. III. p. 335. sqq. *Heinecc.* Elem. *Jur. Germ.* Lib. II P. II. tit. 26. *Polac* in *Syst. Jurispr. Germ. Ant.* Lib. III. cap. 8. *Gebauer* Diss. XVIII. *Vestig. Jur. Germ. Antiquiss.* p. 740. sqq.— Mirum accidit, hoc negari potuisse ab Abb. *Du Bos* dans *l'Hist. Crit. de l'établiss. de la Monarch. Franç.* L. VI. c. 4. p. 335. T. III. quem refutarunt *Montesq.* de *l'Esprit des Loix,* L. XXX. c. 19. & 25. & *J. G. Hoffman.* in *Observat. Jur. Germ.* Lib. I. cap. 3. pag. 22. sqq.—— Imo neque in patria nostra supplicium ultimum homicidio statutum reperitur ante A. 1246. Vid. Ampliss. *van de Wall* ad *Privil. Dordrac.* pag. 26.—— De *solidi* æstimatione. Vid. *Wagenaar* Hist. Patr Tom. II. p. 17. sqq. not. & Illustr. *G. F. de Schwartzenberg* præf. ad *Chart. & Plac. Fris.* (Belg. Ed.) Vol. I. p. 98. sqq. *M. T.*]

GROTII.

k *Simili facinore perpetrato*] Aut potius, si quid simile perpetrasset. Nam hunc sensum ferunt verba quæ apud Mosem.

l *Ut insons esset, qui homicidam occidisset*] *Josephus:* παντὸς μὲν τοι σφαγῆς ἀνθρωπίνης ἀπέχεσθαι καὶ καθαρεύειν φόνου καὶ δράσαντάς τι τοιοῦτο κολάζεσθαι. *Edico ut a cæde humana puræ habeantur manus. Quod si quis cædem commiserit, pœnam ferat.* (Lib. I. *Ant. Jud.* cap. 3. §. 8. *Ed. Hudson.*)

GRONOVII.

24 *Severius occurrendum*] Verbis adductis ex Genes. IX. vs. 5. & 6.

25 *Ut insons*] Ut liceret cun-
ctis

cidiſſet. Quod poſtea inſtitutis judiciis ſummas ob cauſas ad judices ſolos reſtrictum eſt; ita tamen ut moris priſtini veſtigium manſerit in jure ejus, qui occiſum ſanguine proxime attingeret, etiam poſt Moſis legem, qua de re infra fuſius agetur. *Numer.* xxxv.

6. Magnum habemus auctorem noſtræ interpretationis Abrahamum, qui cum legem Noæ datam non ignoraret, arma ſumſit in reges quatuor, ut quæ plane crederet cum ea lege non pugnare. Sic & Moſes Amalecitis populum oppugnantibus arma juſſit opponi, naturæ ſcilicet jure uſus: nam Deum de hac re ſpeciatim conſultum non apparet, Exod. XVII. 9. Adde jam, quod capitalia ſupplicia nec in homicidas tantum, ſed & in alios facinoroſos uſurpata apparet, non modo apud populos extraneos, ſed apud ipſos piæ doctrinæ alumnos, Gen. XXXVIII. 24.

7. Nimirum [26] conjectura divinæ voluntatis, ipſa naturali ratione adjuvante, a ſimilibus ad ſimilia proceſſerat, ut quod in homicidam conſtitutum erat, in alios quoque eximie nocentes non iniquum videretur. Sunt enim quædam, quæ vitæ æquiparantur, ut exiſtimatio, pudor virginalis, fides matrimonii, aut ſine quibus vita tuta eſſe non poteſt, ut imperii ſocietatem continentis reverentia: adverſum quæ qui faciunt, ii homicidis meliores non videntur.

8. Huc pertinet vetus, quæ apud Hebræos exſtat, traditio, leges plures Noæ filiis datas a Deo, quæ non omnes a Moſe narratæ ſint, quia ſatis erat ad ipſius inſtitutum, eas poſtea in lege peculiari Hebræorum eſſe comprehenſas. Sic adverſus nuptias inceſtas legem veterem, quanquam a Moſe ſuo loco non memoratam, exſtitiſſe apparet, Levit. XVIII. Inter ea autem, quæ Noæ liberis Deus edixit, hoc quoque ajunt fuiſſe, ut non homicidia tantum, ſed & adulteria, & concubitus inceſti, item violentæ rapinæ morte punirentur (ii). [27] Quod

ctis bonis & innoxiis necem fraude interfecti hominis uienci & homicidam perimere: quique id fecillet, ut nullam culpam contraheret.

26 *Conjectura*] Quod ſtatuerat jam Deus homicidam capitali ſupplicio puniri, id interpretati ſunt homines eum velle extendi ad eos, qui nôn levius peccarent homicidis in ſocietatem humanam, & hos par ſupplicium luere.

(ii) *Seldenus* de Jure Nat. & Gent. Hebr. 7, 5. pag. 899 *Edit. Argentor.*, *Grotium* hic non nihil a Thalmudicorum doctrina diſcrepare docet. *J. B.*

27 Quod ipſum confirmant Jobi verba XXXI. vſ. 11.

9. Jam vero data per Moſem lex ſanctionibus capitalibus rationes adjicit, quæ apud alios populos non minus quam apud Hebræum populum valent: ut Lev. XVIII. vſ. 24, 25, 27, 28. Pſalm. CI. vſ. 8. Prov. XX. vſ. 8. (kk). Et peculiariter de homicidio dicitur terra 28 non poſſe expiari niſi ſanguine homicidæ fuſo, Num. XXXV. 31, 33. Præterea abſurdum cogitatu eſt, Hebræo populo indultum, diſciplinam & ſalutem publicam ac ſingulorum munire pœnis capitalibus, ac ſe bello tueri, cæteris autem regibus gentibusque idem eodem tempore non licuiſſe: neque tamen reges eos aut gentes unquam a prophetis admonitos, improbari a Deo uſum capitalium ſuppliciorum ac bella omnia, ſicut de aliis peccatis admoniti ſæpe ſunt.

10. Imo contra quis non credat, cum lex Moſis de judiciis expreſſam habuerit divinæ voluntatis imaginem, recte ac pie facturas fuiſſe nationes, quæ inde ſibi exemplum peterent? quod certe Græcos, Atticos præſertim, feciſſe credibile eſt: unde (ll) tanta in jure veteri Attico, & quod inde ſumtum eſt Romano XII. tabularum, cum legibus Hebræis ſimilitudo eſt. Sufficere hæc videntur, ut appareat legem Noæ datam non eum habere ſenſum, quem volunt, qui bella omnia eo argumento impugnant.

VI. 1. Speciem majorem habent quæ ex Euangelio contra bellum adferuntur: in quibus examinandis non illud mihi ſumam, quod ſumunt multi, in Euangelio extra præcepta credendi & ſacramentorum nihil eſſe quod non ſit juris naturalis; id enim, quo ſenſu a pleriſque ſumitur, verum non puto.

2. Illud libens agnoſco, nihil nobis in Euangelio præcipi, quod non naturalem habeat honeſtatem: ſed non ulterius nos obligari legibus Chriſti, quam ad ea, ad quæ jus naturæ per ſe obligat, cur concedam non video.

GRONOVII.

27 *Quod ipſum*] Adulterium eſſe crimen, quod plectat judex.

28 *Non poſſe expiari*] Piaculo obligari omnes regionis incolas, ubi homicidium factum eſt, quod tolli nequeat.

(kk) Nec *Pſal.* nec *Prov.* cit. quidquam, quod huc præciſe quadret, habent. *J. B.*

(ll) Vide Auctoris Tractatum *De Verit. Relig. Chriſt.* Lib. I. §. 15. *in fin.* pag. 28. *Edit. Amſt.* 1717. ibiq. *Clericum.* J. B. [Et *Heinecc.* Opuſc. (Amſt. 1738. 8v.) pag. 210. ſqq. *M. T.*]

deo. Et qui aliter ſentiunt mirum quam ſudent, ut probent quædam (mm) quæ Euangelio vetantur ipſo jure naturæ eſſe illicita, m ut concubinatum, divortium, matrimonium cum pluribus fœminis. Sunt quidem hæc ejusmodi, ut eis abſtinere honeſtius eſſe dictet ipſa ratio; at non talia ut absque lege divina nefas in illis appareat. Ad illud vero quod Chriſtiana lex præcipit, ut alii pro aliis mortis periculo nos objiciamus 1 Joh. III. vſ. 16. quis dicat ipſo (nn) naturæ jure nos obligari? Juſtini dictum eſt: Τὸ κατὰ φύσιν βιῶν, ἐθνικῶν πεπιστευκότος ἐστιν. n *Secundum naturam vivere, ejus eſt, qui nondum credidit.*

3. Sed ne illos quidem ſequar, qui aliud ſibi ſumunt non exiguum, Chriſtum ſcilicet in tradendis præceptis, quæ extant Matthæi v. & deinceps, 29 interpretem tantum

GROTII.

m *Ut concubinatum, divortium*] Spectat huc illud *Hieronymi:* [*Ad Ocean.* Tom. I. pag. 198. C. *Edit. Baſil.*] *Aliæ ſunt leges Cæſaris, aliæ Chriſti. Aliud Papinianus, aliud Paulus noſter præcipit.*

n *Secundum naturam vivere, ejus eſt, qui nondum credidit*] Locus *Juſtini* eſt ad *Zenam:* (pag. 389. *Ed. Sylburg.*) Idemque ſenſus apud *Origenem* in excerptis illis, quæ Philocalia dicuntur. (Cap. 9. pag. 36. *Edit. Cantabrig.*)

(mm) Vocem illam *quædam* addidi, quæ excidit in omnibus Editionibus, & quam deeſſe nemo non videt. *J. B.*

(nn) Quidni? ſi recte jus illud intelligamus. Vel exemplum Ethnicorum, qui pro patria ſe morti devoverunt, id refellit. Poſtulat omnino Societatis cuſtodia, de qua Auctor noſter in Prolegomenis, ut in certis quibusdam caſibus nonnulli plurimorum ſaluti vitam ſuam donent. Adeoque ipſa obligatio *Martyrii*, qualis ab Euangelio nobis imponitur, a Lege Naturæ ultimo deduci poteſt. *J. B.* [Add. cap. 3. §. 3. num. 8. & loca *Senecæ*, citata Lib. II. cap. 25. §. 7. num. 2. ibiq. in not. *M. T.*]

GRONOVII.

29 *Interpretem tantum agere legis per Moſem datæ*] *Coccejus* de Fœdere cap. 12. num. 357. *Alting.* Theol. Elenct. pag. 411. Hæc tamen ſententia communis eſt omnium Proteſtantium: Chriſtum, nec univerſis, nec ſingulis decalogi præceptis quicquam addidiſſe, quod ad perfectiorem Dei cultum in N. T. pertineat, quia lex Dei perfecta eſt, cui nec addi quicquam poteſt, nec detrahi. Deut. IV. vſ. 2. & XII. vſ. 32. Pſalm. XIX vſ. 8. & obedientiam omnem, non modo externam, in ſermone, geſtu, facto, ſed etiam internam mentis, voluntatis, affectuum complectitur: Matth. XXII. vſ. 38 & 39. Deut. XXVII. vſ. 26. eoque & vitam æternam & pollicetur, & dare poteſt ſervantibus. Levit. XVIII. vſ. 5. Deut. XXX. vſ. 19. Luc. X. vſ. 25 & 28. collatisque inter ſe locis ad Rom. X. vſ. 5. Galat. III. vſ. 12.

Negant iidem legislatorem proprie dici Chriſtum, niſi quatenus cum Patre & S. Spiritu Deus Triunus legem dedit Moſi in monte Sina. At qua θεάνθρωπος & medius atque interpres novi Teſtamenti eſt, non concedunt legislatorem eſſe, quia Moſi ejusque legi opponitur tanquam gratiæ & virtutis auctor. Joan. I. vſ. 17. officiumque habet proferre Euangelium ex ſinu Patris, intercedere, & fieri victima pro nobis, & dato Spiritu S. nos Patri reconciliare. Joan. I. vſ. 18. Matth.

tum agere legis per Mosem datæ. Aliud enim sonant verba toties repetita, *Audistis dictum fuisse veteribus: Ego vero dico vobis*: quæ oppositio, sed & Syriaca & aliæ versiones ostendunt, illud *veteribus* significare, ad veteres, non a veteribus *; ut *vobis* est *ad vos*, non a vobis. Veteres autem illi non alii fuerunt, quam qui Mosis tempore vivebant: nam quæ ut veteribus dicta recitantur, non legis peritorum sunt, sed Mosis, aut verbo tenus, aut sensu. *Non occides*, Exod. xx. 13. *Quisquis occiderit*, *tenebitur judicio*, Levit. xxiv. 21. Num. xxxv. 16, 17, 30. *Non mœchaberis*, Exod. xx. 14. *Quisquis dimiserit uxorem*, *det ei libellum divortii*, Deut. xxiv. 1. *Non pejerabis*, *sed reddes Domino*, *quæ juraveris*, Exod. xx. 7. Num. xxx. 2. *Oculum pro oculo*, *dentem pro dente* (supple, reposcere liceat in judicio) Levitic. xxiv. 20. Deuteron. xix. 21. *Diliges proximum tuum* (id est Israëlitam) Lev. xix. 18. *& odio habebis inimicum tuum*, o puta septem populos, quibuscum amicitiam colere quorumque misereri vetantur, Exod. xxxiv. 11. Deut. vii. 1. His addendi Amalecitæ, in quos Hebræi jubentur bellum habere implacabile, Exod. xvii. 16. Deut. xxv. 19.

4. Sed ad intelligentiam verborum Christi omnino notandum, legem per Mosem datam dupliciter accipi: aut secundum id, quod commune habet cum aliis legibus, quæ ab hominibus condi solent, quatenus scilicet graviora delicta pœnarum aspectabilium formidine coërcet, Hebr. ii. 2. & populum Hebræum hac ratione in statu civilis societatis continet, quo sensu dicitur νόμος ἐντολῆς σαρκικῆς, Hebr. vii. 16. & lex factorum, Rom. iii. 27.

aut

Matth. xx. vs. 28. 2 Corinth. v. vs. 19, 20, 21. Ad munus sane propheticum in erudiendo populo pertinuit instauratio & vindicatio legis, remotis Pharisæorum additamentis & pravis interpretationibus: cæterum nec alia legis præcepta tradidit, sive per se, sive per Apostolos, quam Moses, nec aliam explicationem addidit, quam quæ a Prophetis tradita est, & semper tradi debuit. Sic quidem nostri. At Pontificii statuunt Christum in Euangelio legem Mosis ex imperfecta perfectiorem reddidisse. Sociniani quoque longum texunt catalogum eorum, quæ singulis capitibus decalogi addiderit: de quibus plura Theologi. Sic igitur contra Socinianos hic disputat, ut multa illis concedat.

* Sed vide *Wolfii* Cur. ad *Matth.* v. 21. & Cl. *Michaëlis* de *Leg. Mos. Conjug.* §. 84. sqq. & §. 87. pag 354. *Edit. Belg.* M. T.

GROTII.

o *Puta septem populos*] In hos odium lege permitti ait illustrissimus *Abarbanel* ad Deut. xxiii. 21.

GRO-

aut secundum id, quod legis divinæ est proprium, quatenus scilicet etiam mentis requirit puritatem, & actus aliquos, qui sine temporali pœna omitti possunt: quo sensu vocatur νόμος πνευματικός, Rom. VII. 14. exhilarans animum, Psalm. XIX. qui Latinis XVIII. 9. Legisperiti & Pharisæi priore illa parte contenti, secundam, quæ potior est, insuper habebant, neque inculcabant populo: quod verum esse non ex nostris duntaxat libris, sed ex Josepho quoque & magistris Hebræorum ostendi potest.

5. Sed etiam secundam hanc partem quod attinet, sciendum est, quæ a Christianis exiguntur, etiam Hebræis aut commendari, aut præcipi, sed p non præcipi in eo gradu ac latitudine, quo Christianis. Utroque autem hoc sensu Christus sua præcepta opponit veteribus, unde liquet, verba ejus non continere nudam interpretationem. Hæc autem sciri non ad hoc tantum, quod nunc in manu est, refert, sed & ad multa alia, ne legis Hebraicæ auctoritate supra quam æquum est utamur.

VII. 1. Omissis ergo argumentationibus, quæ minus se 1.
nobis probant, primum ac præcipuum testimonium, quo bellandi jus a Christi lege non plane tolli probamus, esto Pauli illud I. ad Timotheum II. 1, 2, 3. *Hortor ergo ante omnia*

GROTII.

p *Non præcipi in eo gradu ac latitudine*] Quædam huc pertinentia vide in notatis supra ad finem capitis primi. Egregius imprimis *Chrysostomi* locus de Virginitate cap. 44. Τὸ μὲν γὰρ παλαιὸν οὐ τοσοῦτον ὑμῖν ἀρετῆς προὔκειτο μέτρον, ἀλλὰ καὶ ἀμύνασθαι τὸν ἀδικοῦντα, καὶ ἀντιλοιδορεῖσθαι τὸν λοιδορούμενον, καὶ χρημάτων ἐπιμελήσεσθαι ἐξῆν, καὶ εὐορκοῦντα ὀμνύναι, καὶ ὀφθαλμὸν ἐξορύξαι ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ μισῆσαι τὸν ἐχθρόν, καὶ οὔτε τρυφᾶν, οὔτε ὀργίζεσθαι, οὔτε γυναῖκα τὴν μὲν ἐκβάλλειν, τὴν δὲ ἀντεισάγειν κεκώλυτο, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ δύο κατὰ ταυτὸν ὁμοῦ γυναῖκας ἔχειν ὁ νόμος ἐπέτρεπε, καὶ πολλὴ καὶ ἐν τούτοις καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἡ συγκατάβασις ἦν· κατὰ δὲ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν πολλῷ στενοτέρα γέγονεν ἡ ὁδός. *Olim tanta nobis injuncta non erat virtutis mensura, sed & vindictam sumere de injuriam inferente, & convitianti reddere convitium, & pecuniis studere licebat, sed & citra falsimoniam jurare, & pro oculo excutere oculum, & odio habere inimicum. Quin nec deliciis frui, nec irasci, nec uxorem aliam ejicere, recipere aliam, vetitum erat. Parum dixi. Etiam duas eodem tempore uxores habere lex sinebat, multaque & in his, & in aliis rebus erat temporum illorum indulgentia. At post Christi adventum multo arctior facta est via.* (Tom VI. Edit. *Savil.*) Eodem libro cap. 83. οὐ τὸ αὐτὸ τῆς ἀρετῆς ἀπαιτούμεθα μέτρον, ἡμεῖς τε κἀκεῖνοι. *Non eadem virtutis mensura a nobis & ab illis exigitur.* Idem in oratione Filium Patri æqualem, quæ est Tomo VI., ait in Euangelio esse ἐπίτασιν καὶ προσθήκην ἐντολῶν, *præceptorum & intensionem & adjectionem.* (Pag. 717.)

GRO-

Sequitur ergo, ut ordinata hæc poteſtas voluntate Dei approbante intelligatur; unde porro infertur, cum Deus ſibi contraria non velit, hanc poteſtatem cum voluntate Dei per Euangelium revelata & omnes homines obligante, non pugnare.

4. Neque eliditur hoc argumentum eo, quod qui in imperiis erant eo tempore cum hæc Paulus ſcriberet, dicuntur alieni fuiſſe a Chriſtiana pietate; nam primum id ita univerſim verum non eſt. Nam Sergius Paulus Cypri Proprætor (pp) Chriſto nomen pridem dederat, Actor. XIII. 12. ut jam taceam quod de [s] [32] Edeſſenorum rege vetus fama tradidit, nonnihil forte falſo inquinata, ſed ut videatur ex vero originem trahere. Deinde non de perſonis quæritur, an impiæ fuerint, ſed an illa functio in illis impia fuerit: quod dicimus ab Apoſtolo negari, quando illam functionem dicit a Deo inſtitutam etiam pro illo tempore, ac propterea honorandam etiam intra animi receſſus, quibus proprie ſolus Deus imperat. Potuit ergo & Nero, & rex ille Agrippa, quem ad Chriſti religionem amplectendam Paulus tam ſerio invitat, Actor. XXVI. Chriſto ſe ſubjicere, & retinere hic regiam, ille imperatoriam poteſtatem, quæ ſine jure gladii & armorum intelligi nequit. Sicut ergo olim pia erant ſacrificia ſecundum legem, quamvis ab impiis ſacerdotibus celebrata; ſic [t] pia res eſt imperium, quamvis ab impio teneatur.

III. 5. Tertium argumentum petitur ex Joannis Baptiſtæ ver-

GROTII.

s *Edeſſenorum*] Eſt Edeſſa in Osroëne. Nomen Abgari frequens illis locis. Apparet ex nummis, *Tacito*, *Appiano*, *Dione* tum in pridem editis, tum in novis (*Valeſ.* pag 746.) excerptis, *Capitolino*. [Vide Ill. SPANHEM. *De præſt. & uſu Numiſmatum*, Diſſ. VIII. §. 10. pag. 584. *& ſeqq.* Tom. I. c. *Baijeri* hiſt. Osrhoëna & Edeſſena, ex numis illuſtrata. *Petrop.* 1734. *J. B*] (Et *Reimar.* ad *Dion.* Lib. LXVIII. pag. 1134. §. 122. *M. T.*)

t *Pia res eſt imperium, quamvis ab impio teneatur*] Bene hoc exſequitur ad hunc locum epiſtolæ ad Romanos *Chryſoſtomus.*

GRONOVII.

32 *Edeſſenorum rege*] Abgaro, quaſi dederit ad Chriſtum & ab eo receperit Epiſtolam. *Euſeb.* 1. cap. 13. [Quam meram fabulam eſſe, inter Eruditos hodie ſic ſatis conſtat. c. *Dupin* præf. ſur la Bible 2, 6. §. 1. *Cleric.* Hiſt Eccleſ. ad a. 22. p. 332. & ſeqq. *J. B.*] (Attamen vid. & *J. F. Cotta* Spec. *Hiſt. Eccleſ. N. T.* S. II. cap. 1. §. 86 & 87. (*Edit. Germ.* & *Belg.*) M. T.)

(pp) Imo Proconſul. vid. quos excitavimus in *Ulp. Marc.* Sect. 1. cap. 6. §. 5. not. *b.* & Cl. *Alberti* Obſ. Philol. ad *Act. Ap.* Cap. XIII. §. 7. *Spanhem.* de *Uſu & præſt. num.* diſſ. VI. p. m. 563. & *Voriſ*

verbis, qui ſerio interrogatus a militibus Judæis (cujus gentis multa millia Romanis militaſſe ex Joſepho & aliis ſcriptoribus manifeſtiſſimum eſt) quid haberent faciendum, ut iram Dei effugerent, non eos militia abire juſſit, quod facere debebat ſi ea erat Dei voluntas, ſed abſtinere concuſſionibus & fallaciis, ſtipendiisque eſſe contentos, Luc. III. 14. Ad hæc Baptiſtæ verba, cum apertam ſatis militiæ approbationem contineant, multi reſpondent, quæ Baptiſta præſcripſit ita diſcrepare a Chriſti præceptis, ut aliud docere potuerit Baptiſta, aliud Chriſtus: quod quo minus admittam, hæc obſtant. Joannes & Chriſtus eodem exordio doctrinæ, quam afferebant, ſummam indicarunt: *Reſipiſcite; appropinquavit enim regnum cœlorum*, Matth. III. 2. IV. 17. Chriſtus ipſe regnum cœleſte (id eſt legem novam; nam legem regni nomine appellare Hebræis mos eſt) dicit cœpiſſe invadi a diebus Baptiſtæ, Matth. XI. 12. Joannes dicitur prædicaſſe baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum, Marc. I. 4. Tantundem feciſſe dicuntur Apoſtoli Chriſti nomine, Actor. II. 38. Exigit Joannes fructus dignos pœnitentia, & iis, qui talem fructum non proferunt, excidium minatur, Matth. III. 8. & 10. Exigit opera dilectionis ſupra legem, Luc. III. 11. Lex dicitur duraſſe usque ad Joannem, id eſt, ab illo incepiſſe doctrina perfectior, Matth. XI. 13. Et principium Euangelii a Joanne ducitur, Marc. I. 1. Luc. I. 77. Ipſe Joannes hoc nomine major Prophetis, Matth. XI. 9. Luc. VII. 26. miſſus ſcilicet ad dandam cognitionem ſalutarem populo, Luc. I. 77. ad Euangelium annuntiandum, Luc. III. 18. Neque usquam Joannes Jeſum a ſe diſtinguit præceptorum diſcrepantia (quanquam quæ generalius & confuſius, & rudimentorum more a Joanne ſunt indicata, eadem diſerte tradidit Chriſtus vera lux) ſed eo quod Jeſus eſſet promiſſus ille Meſſias, Actor. XIX. 4. Joan. I. 29. rex ſcilicet regni cœleſtis, qui daturus eſſet in ſe confidentibus vim Spiritus Sancti, Matth. III. 11. Marc. I. 8. Luc. III. 16.

6. Quartum hoc eſt argumentum, quod mihi ponderis non exigui videtur: Si tollatur jus capitalium ſuppliciorum, & armis cives tuendi adverſus latrones ac prædones, maximam inde ſecuturam ſcelerum licentiam & IV.

ad *Cenot. Piſ.* diſſ. II. pag. 219. *M. T.*

[27] Quod ipſum confirmant Jobi verba XXXI. vſ. 11.

9. Jam vero data per Moſem lex ſanctionibus capitalibus rationes adjicit, quæ apud alios populos non minus quam apud Hebræum populum valent: ut Lev. XVIII. vſ. 24, 25, 27, 28. Pſalm. CI. vſ. 8. Prov. XX. vſ. 8. (kk). Et peculiariter de homicidio dicitur terra [28] non poſſe expiari niſi ſanguine homicidæ fuſo, Num. XXXV. 31, 33. Præterea abſurdum cogitatu eſt, Hebræo populo indultum, diſciplinam & ſalutem publicam ac ſingulorum munire pœnis capitalibus, ac ſe bello tueri, cæteris autem regibus gentibusque idem eodem tempore non licuiſſe: neque tamen reges eos aut gentes unquam a prophetis admonitos, improbari a Deo uſum capitalium ſuppliciorum ac bella omnia, ſicut de aliis peccatis admoniti ſæpe ſunt.

10. Imo contra quis non credat, cum lex Moſis de judiciis expreſſam habuerit divinæ voluntatis imaginem, recte ac pie facturas fuiſſe nationes, quæ inde ſibi exemplum peterent? quod certe Græcos, Atticos præſertim, feciſſe credibile eſt: unde (ll) tanta in jure veteri Attico, & quod inde ſumtum eſt Romano XII. tabularum, cum legibus Hebræis ſimilitudo eſt. Sufficere hæc videntur, ut appareat legem Noæ datam non eum habere ſenſum, quem volunt, qui bella omnia eo argumento impugnant.

VI. 1. Speciem majorem habent quæ ex Euangelio contra bellum adferuntur: in quibus examinandis non illud mihi ſumam, quod ſumunt multi, in Euangelio extra præcepta credendi & ſacramentorum nihil eſſe quod non ſit juris naturalis; id enim, quo ſenſu a pleriſque ſumitur, verum non puto.

2. Illud libens agnoſco, nihil nobis in Euangelio præcipi, quod non naturalem habeat honeſtatem: ſed non ulterius nos obligari legibus Chriſti, quam ad ea, ad quæ jus naturæ per ſe obligat, cur concedam non video.

GRONOVII.

27 *Quod ipſum*] Adulterium eſſe crimen, quod plectat judex.

28 *Non poſſe expiari*] Piaculo obligari omnes regionis incolas, ubi homicidium factum eſt, quod tolli nequeat.

(kk) Nec *Pſal.* nec *Prov.* cit. quidquam, quod huc præciſe quadret, habent. *J. B.*

(ll) Vide Auctoris Tractatum *De Verit. Relig. Chriſt.* Lib. I. §. 15. *in fin.* pag. 28. *Edit. Amſt.* 1717. ibiq. *Clericum.* J. B. [Et *Heinecc.* Opuſc. (Amſt. 1738. 8ᵛ.) pag. 210. ſqq. *M. T.*]

GRO-

deo. Et qui aliter ſentiunt mirum quam ſudent, ut probent quædam (mm) quæ Euangelio vetantur ipſo jure naturæ eſſe illicita, m ut concubinatum, divortium, matrimonium cum pluribus fœminis. Sunt quidem hæc ejusmodi, ut eis abſtinere honeſtius eſſe dictet ipſa ratio; at non talia ut absque lege divina nefas in illis appareat. Ad illud vero quod Chriſtiana lex præcipit, ut alii pro aliis mortis periculo nos objiciamus 1 Joh. III. vſ. 16. quis dicat ipſo (nn) naturæ jure nos obligari? Juſtini dictum eſt: Τὸ κατὰ φύσιν βιῶν, οὐδέπω πεπιστευκότος ἐστίν. n *Secundum naturam vivere, ejus eſt, qui nondum credidit.*

3. Sed ne illos quidem ſequar, qui aliud ſibi ſumunt non exiguum, Chriſtum ſcilicet in tradendis præceptis, quæ extant Matthæi v. & deinceps, 29 interpretem tantum

GROTII.

m *Ut concubinatum, divortium*] Spectat huc illud *Hieronymi:* [*Ad Ocean.* Tom. I. pag. 198. C. *Edit. Baſil.*] *Aliæ ſunt leges Cæſaris, aliæ Chriſti. Aliud Papinianus, aliud Paulus noſter præcipit.*

n *Secundum naturam vivere, ejus eſt, qui nondum credidit*] Locus *Juſtini* eſt ad *Zenam:* (pag. 389. *Ed. Sylburg.*) Idemque ſenſus apud *Origenem* in excerptis illis, quæ Philocalia dicuntur. (Cap. 9. pag. 36. *Edit. Cantabrig.*)

(mm) Vocem illam *quædam* addidi, quæ excidit in omnibus Editionibus, & quam deeſſe nemo non videt. *J. B.*

(nn) Quidni? ſi recte jus illud intelligamus. Vel exemplum Ethnicorum, qui pro patria ſe morti devoverunt, id refellit. Poſtulat omnino Societatis cuſtodia, de qua Auctor noſter in Prolegomenis, ut in certis quibusdam caſibus nonnulli plurimorum ſaluti vitam ſuam donent. Adeoque ipſa obligatio *Martyrii*, qualis ab Euangelio nobis imponitur, a Lege Naturæ ultimo deduci poteſt. *J. B.* [Add. cap. 3. §. 3. num. 8. & loca *Senecæ*, citata Lib. II. cap. 25. §. 7. num. 2. ibiq. in not. *M. T.*]

GRONOVII.

29 *Interpretem tantum agere legis per Moſem datæ*] *Coccejus* de Fœdere cap. 12. num. 357. *Alting.* Theol. Elenct. pag. 411. Hæc tamen ſententia communis eſt omnium Proteſtantium: Chriſtum, nec univerſis, nec ſingulis decalogi præceptis quicquam addidiſſe, quod ad perfectiorem Dei cultum in N. T. pertineat, quia lex Dei perfecta eſt, cui nec addi quicquam poteſt, nec detrahi. Deut. IV. vſ. 2. & XII. vſ. 32. Pſalm. XIX vſ. 8. & obedientiam omnem, non modo externam, in ſermone, geſtu, facto, ſed etiam internam mentis, voluntatis, affectuum complectitur: Matth. XXII. vſ. 38 & 39. Deut. XXVII. vſ. 26. eoque & vitam æternam & pollicetur, & dare poteſt ſervantibus. Levit. XVIII. vſ. 5. Deut. XXX. vſ. 19. Luc. X. vſ. 25 & 28. collatisque inter ſe locis ad Rom. X. vſ. 5. Galat. III. vſ. 12.

Negant iidem legislatorem proprie dici Chriſtum, niſi quatenus cum Patre & S. Spiritu Deus Triunus legem dedit Moſi in monte Sina. At qua Θεάνθρωπος & medius atque interpres novi Teſtamenti eſt, non concedunt legislatorem eſſe, quia Moſi ejusque legi opponitur tanquam gratiæ & virtutis auctor. Joan. I. vſ. 17. officiumque habet proferre Euangelium ex ſinu Patris, intercedere, & fieri victima pro nobis, & dato Spiritu S. nos Patri reconciliare. Joan. I. vſ. 18. Matth.

tum agere legis per Mosem datæ. Aliud enim sonant verba toties repetita, *Audistis dictum fuisse veteribus: Ego vero dico vobis:* quæ oppositio, sed & Syriaca & aliæ versiones ostendunt, illud *veteribus* significare, ad veteres, non a veteribus *; ut *vobis* est *ad vos*, non a vobis. Veteres autem illi non alii fuerunt, quam qui Mosis tempore vivebant: nam quæ ut veteribus dicta recitantur, non legis peritorum sunt, sed Mosis, aut verbo tenus, aut sensu. *Non occides*, Exod. xx. 13. *Quisquis occiderit, tenebitur judicio*, Levit. xxiv. 21. Num. xxxv. 16, 17, 30. *Non mœchaberis*, Exod. xx. 14. *Quisquis dimiserit uxorem, det ei libellum divortii*, Deut. xxiv. 1. *Non pejerabis, sed reddes Domino, quæ juraveris*, Exod. xx. 7. Num. xxx. 2. *Oculum pro oculo, dentem pro dente* (supple, reposcere liceat in judicio) Levitic. xxiv. 20. Deuteron. xix. 21. *Diliges proximum tuum* (id est Israëlitam) Lev. xix. 18. *& odio habebis inimicum tuum*, o puta septem populos, quibuscum amicitiam colere quorumque misereri vetantur, Exod. xxxiv. 11. Deut. vii. 1. His addendi Amalecitæ, in quos Hebræi jubentur bellum habere implacabile, Exod. xvii. 16. Deut. xxv. 19.

4. Sed ad intelligentiam verborum Christi omnino notandum, legem per Mosem datam dupliciter accipi: aut secundum id, quod commune habet cum aliis legibus, quæ ab hominibus condi solent, quatenus scilicet graviora delicta pœnarum aspectabilium formidine coërcet, Hebr. ii. 2. & populum Hebræum hac ratione in statu civilis societatis continet, quo sensu dicitur νόμος ἐντολῆς σαρκικῆς, Hebr. vii. 16. & lex factorum, Rom. iii. 27. aut

Matth. xx. vs. 28. 2 Corinth. v. vs. 19, 20, 21. Ad munus sane propheticum in erudiendo populo pertinuit instauratio & vindicatio legis, remotis Pharisæorum additamentis & pravis interpretationibus: cæterum nec alia legis præcepta tradidit, sive per se, sive per Apostolos, quam Moses, nec aliam explicationem addidit, quam quæ a Prophetis tradita est, & semper tradi debuit. Sic quidem nostri. At Pontificii statuunt Christum in Euangelio legem Mosis ex imperfecta perfectiorem reddidisse. Sociniani quoque longum texunt catalogum eorum, quæ singulis capitibus decalogi addiderit: de quibus plura Theologi. Sic igitur contra Socinianos hic disputat, ut multa illis concedat.

* Sed vide *Wolfii* Cur. ad *Matth.* v. 21. & Cl. *Michaëlis* de *Leg. Mos. Conjug.* §. 81. sqq. & §. 87. pag 354. *Edit. Belg.* M. T.

GROTII.

o *Puta septem populos*] In hos odium lege permitti ait illustrissimus *Abarbanel* ad Deut. xxiii. 21.

aut secundum id, quod legis divinæ est proprium, quatenus scilicet etiam mentis requirit puritatem, & actus aliquos, qui sine temporali pœna omitti possunt: quo sensu vocatur νόμος πνευματικὸς, Rom. VII. 14. exhilarans animum, Psalm. XIX. qui Latinis XVIII. 9. Legisperiti & Pharisæi priore illa parte contenti, secundam, quæ potior est, insuper habebant, neque inculcabant populo: quod verum esse non ex nostris duntaxat libris, sed ex Josepho quoque & magistris Hebræorum ostendi potest.

5. Sed etiam secundam hanc partem quod attinet, sciendum est, quæ a Christianis exiguntur, etiam Hebræis aut commendari, aut præcipi, sed p non præcipi in eo gradu ac latitudine, quo Christianis. Utroque autem hoc sensu Christus sua præcepta opponit veteribus, unde liquet, verba ejus non continere nudam interpretationem. Hæc autem sciri non ad hoc tantum, quod nunc in manu est, refert, sed & ad multa alia, ne legis Hebraicæ auctoritate supra quam æquum est utamur.

VII. 1. Omissis ergo argumentationibus, quæ minus se I.
nobis probant, primum ac præcipuum testimonium, quo bellandi jus a Christi lege non plane tolli probamus, esto Pauli illud I. ad Timotheum II. 1, 2, 3. *Hortor ergo ante omnia*

GROTII.

p *Non præcipi in eo gradu ac latitudine*] Quædam huc pertinentia vide in notatis supra ad finem capitis primi. Egregius imprimis *Chrysostomi* locus de Virginitate cap. 44. Τὸ μὲν γὰρ παλαιὸν οὐ τοσοῦτον ὑμῖν ἀρετῆς πρόκειτο μέτρον, ἀλλὰ καὶ ἀμύνασθαι τὸν ἀδικοῦντα, καὶ ἀντιλοιδορεῖσθαι τὸν λοιδορούμενον, καὶ χρημάτων ἐπιμελήσασθαι ἐξῆν, καὶ εὐορκοῦντα ὀμνύναι, καὶ ὀφθαλμὸν ἐξορύξαι ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ μισῆσαι τὸν ἐχθρόν, καὶ οὔτε τρυφᾷν, οὔτε ὀργίζεσθαι, οὔτε γυναῖκα τὴν μὲν ἐκβάλλειν, τὴν δὲ ἀντεισάγειν κεκώλυτο, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ δύο κατὰ ταὐτὸν ὁμοῦ γυναῖκας ἔχειν ὁ νόμος ἐπέτρεπε, καὶ πολλὴ καὶ ἐν τούτοις καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἡ συγκατάβασις ἦν· κατὰ δὲ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν πολλῷ στενοτέρα γέγονεν ἡ ὁδός. *Olim tanta nobis injuncta non erat virtutis mensura, sed & vindictam sumere de injuriam inferente, & convitianti reddere convitium, & pecuniis studere licebat, sed & citra falsimoniam jurare, & pro oculo excutere oculum, & odio habere inimicum. Quin nec deliciis frui, nec irasci, nec uxorem aliam ejicere, recipere aliam, vetitum erat. Parum dixi. Etiam duas eodem tempore uxores habere lex sinebat, multaque & in his, & in aliis rebus erat temporum illorum indulgentia. At post Christi adventum multo arctior facta est via.* (Tom. VI. *Edit. Savil.*) Eodem libro cap. 83. οὐ τὸ αὐτὸ τῆς ἀρετῆς ἀπαιτούμεθα μέτρον, ἡμεῖς τε κἀκεῖνοι. *Non eadem virtutis mensura a nobis & ab illis exigitur.* Idem in oratione Filium Patri æqualem, quæ est Tomo VI., ait in Euangelio esse ἐπίτασιν καὶ προσθήκην ἐντολῶν, *præceptorum & intensionem & adjectionem.* (Pag. 717.)

GRO-

omnia, ut fiant deprecationes, preces, interpellationes, gratiarum actiones pro quibusvis hominibus: pro regibus & quibusvis in eminentia constitutis: q *ut tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate ac sanctitate. Nam id bonum gratumque est apud Deum servatorem nostrum, qui omnes homines vult servari, & ad agnitionem veritatis venire.* Tria enim hinc docemur: Gratum esse Deo, ut reges fiant Christiani: ut Christiani facti reges maneant: (quod ita expressit Justinus Martyr: [a] εὐχόμεθα τοὺς βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας μετὰ τῆς βασιλικῆς δυνάμεως καὶ σώφρονα τὸν λογισμὸν ἔχοντας εὑρεθῆναι. *Hoc precamur, ut Reges & Principes simul cum regali potestate etiam sanam mentem consequantur:* & in libro, cui nomen Constitutiones Clementis, precatur Ecclesia r Χριστιανὰ τὰ τέλη, id est, magistratus Christianos) deinde & hoc Deo gratum esse, ut Christiani reges Christianis aliis vitam tranquillam præstent.

[a] Apolog. I. p. 32. *Ed. Oxon.*

2. Quomodo vero? Alibi id explicat: Rom. XIII. 4. *Dei minister est tuo bono. Quod si feceris quod malum est, metue; non enim frustra gladium gerit: nam Dei minister est, vindex ad iram ei, qui quod malum est fecerit.* (oo) Jure gladii per complexionem 30 omnis quidem coërcitio intelli-

GROTII.

q *Ut tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate ac sanctitate*] *Seneca* Epistola LXXIII. Philosophiæ fideliter deditos falso ait contemtores magistratuum ac regum existimari. *E contrario*, ait, *nulli adversus illos gratiores sunt: nec immerito. Nullis enim plus præstant, quam quibus frui tranquillo otio licet.* Digna est quæ legatur epistola. Ubi & hoc: *Hujus pacis beneficium, ad omnes pertinentis, altius ad eos pervenit, qui illa bene utuntur.*

r Χριστιανὰ τὰ τέλη, *id est, magistratus Christianos*] Nisi hic interpretari malis, *Christianum* vitæ exitum. [Locus est *Lib.* VIII. *cap.* 36. ubi, quemadmodum & *cap.* 6. ejusdem Libri, ubi eadem verba reperiuntur, posteriori modo recte vertitur, in Edit. *Patrum Apostolic.* 1724. Tom. II. pag. 397. & pag. 428. *J. B.*]

GRONOVII.

30 *Omnis coërcitio*] Merum imperium est habere gladii potestatem l. 3. D. de jurisdictione. *Tacit.* 3. Hist. 68. Vitellius assistenti consuli exsolutum a latere pugionem, veluti jus vitæ necisque civium reddebat. [Vide summi Jurisconsulti, Clar. NOODTII, eruditissimum Scriptum *De Jurisd. & Imperio*, Lib. I. cap. 4. *J. B.*]

(oo) Argumentum istud, ut & plura ex sequentibus, per se equidem & directe eo tantum pertinet, ut capitalia supplicia ab Euangelio non tolli probetur: verum per consequentiam hinc deduci potest, neque Bellum omne Christianis vetitum esse. Huc facit non tantum ratio ab Auctore adlata num. 13. istius paragraphi, sed etiam quod usus capitalium suppliciorum non minus videatur repugnare mansuetudini & clementiæ Christianæ, quam Bellum: unde, si priora tamen

telligitur, quomodo etiam apud Jurisconsultos interdum; sed ita tamen, ut pars ejus summa, id est verus gladii usus, non excludatur. Huic loco illustrando non parum servit Psalmus secundus, qui quanquam in Davide suam habuit veritatem, plenius tamen & perfectius ad Christum pertinet: ut discere est Actor. IV. 25. XIII. 33. Hebr. V. 5. Is autem Psalmus reges omnes hortatur, ut Dei filium venerabundi suscipiant: hoc est, ut se ministros ei exhibeant, qua reges sunt scilicet, ut recte explicat Augustinus, cujus verba ad hanc rem pertinentia apponam: [a] *In hoc reges, sicut eis divinitus præcipitur, Deo serviunt, in quantum reges sunt, si in regno suo bona jubeant, mala probibeant, non solum quæ pertinent ad humanam societatem, verum etiam quæ pertinent ad divinam religionem.* Et alibi: [b] *Quomodo ergo reges Domino serviunt in timore, nisi ea, quæ contra jussa Domini fiunt, religiosa severitate probibendo atque plectendo? Aliter enim servit qua homo est, aliter qua etiam rex est.* Mox: *In hoc ergo serviunt Domino reges, in quantum sunt reges, cum ea faciunt ad serviendum illi, quæ non possunt facere nisi reges.*

a Contra Crescon. Gramm. Lib. III. cap. 51.
b Ad Bonif. Epist. 50. (185. num. 19. Ed. Benedict.)

3. Secundum argumentum præbet nobis is ipse locus, cujus partem citavimus, ad Rom. XIII. ubi potestas summa, qualis est regia, a Deo esse dicitur, & Dei ordinatio vocatur; unde infertur, ei & parendum & honorem exhibendum, & quidem ex animo; & qui ei resistit, eum Deo resistere. Si ordinationis voce res intelligeretur, 31 quam Deus tantum non vult impedire, quomodo se Deus habet circa actus vitiosos, jam inde nulla honoris, nulla obedientiæ ad animum maxime pertinentis, obligatio sequeretur; nec quicquam diceret Apostolus, ubi hanc potestatem tantopere prædicat atque commendat, quod non latrociniis & furtis conveniret. II.
Sequi-

men licent, posterius illicitum non esse, efficitur. Vide quæ de capitalibus suppliciis ulterius dicentur infra, Lib. II. cap. 20. §. 12. *J. B.*

31 *Quam Deus tantum*] Quales sunt res, quas sustinet Deus ac patitur tantum, & hactenus regit, ne ulterius evagentur, quam fert aut justa ejus ira, dum malum punit per malum; aut indulgentia, dum spatium dat ad pœnitentiam; aut sapiens consilium, dum malum aliunde ortum facit initium & occasionem boni, ut mancipationem *Josephi* reddidit viam ad potentiam ejus & ad Patriarchas alendos in Ægypto; perfidiam Pilati & Judæorum erga Christum, principium liberandi generis humani.

GRO-

Sequitur ergo, ut ordinata hæc poteſtas voluntate Dei approbante intelligatur; unde porro infertur, cum Deus ſibi contraria non velit, hanc poteſtatem cum voluntate Dei per Euangelium revelata & omnes homines obligante, non pugnare.

4. Neque eliditur hoc argumentum eo, quod qui in imperiis erant eo tempore cum hæc Paulus ſcriberet, dicuntur alieni fuiſſe a Chriſtiana pietate; nam primum id ita univerſim verum non eſt. Nam Sergius Paulus Cypri Proprætor (pp) Chriſto nomen pridem dederat, Actor. XIII. 12. ut jam taceam quod de [s] [32] Edeſſenorum rege vetus fama tradidit, nonnihil forte falſo inquinata, ſed ut videatur ex vero originem trahere. Deinde non de perſonis quæritur, an impiæ fuerint, ſed an illa functio in illis impia fuerit: quod dicimus ab Apoſtolo negari, quando illam functionem dicit a Deo inſtitutam etiam pro illo tempore, ac propterea honorandam etiam intra animi receſſus, quibus proprie ſolus Deus imperat. Potuit ergo & Nero, & rex ille Agrippa, quem ad Chriſti religionem amplectendam Paulus tam ſerio invitat, Actor. XXVI. Chriſto ſe ſubjicere, & retinere hic regiam, ille imperatoriam poteſtatem, quæ ſine jure gladii & armorum intelligi nequit. Sicut ergo olim pia erant ſacrificia ſecundum legem, quamvis ab impiis ſacerdotibus celebrata; ſic [t] pia res eſt imperium, quamvis ab impio teneatur.

III. 5. Tertium argumentum petitur ex Joannis Baptiſtæ ver-

GROTII.

s *Edeſſenorum*] Eſt Edeſſa in Osroëne. Nomen Abgari frequens illis locis. Apparet ex nummis, *Tacito*, *Appiano*, *Dione* tum in pridem editis, tum in novis (*Valeſ.* pag 746.) excerptis, *Capitolino*. [Vide Ill. SPANHEM. *De præſt. & uſu Numiſmatum*, Diſſ. VIII. §. 10. pag. 534. *& ſeqq.* Tom. I. c. *Baijeri* hiſt. Osrhoëna & Edeſſena, ex numis illuſtrata. *Petrop.* 1734. *J. B.*] (Et *Reimar.* ad *Dion.* Lib. LXVIII. pag. 1134. §. 122. *M. T.*)

t *Pia res eſt imperium, quamvis ab impio teneatur*] Bene hoc exſequitur ad hunc locum epiſtolæ ad Romanos *Chryſoſtomus*.

GRONOVII.

32 *Edeſſenorum rege*] Abgaro, quaſi dederit ad Chriſtum & ab eo receperit Epiſtolam. *Euſeb.* I. cap. 13. [Quam meram fabulam eſſe, inter Eruditos hodie ſic ſatis conſtat. c. *Dupin* præf. ſur la Bible 2, 6. §. 1. *Cleric.* Hiſt. Eccleſ. ad a. 22. p. 332. & ſeqq. *J. B.*] (Attamen vid. & *J. F. Cotta* Spec. *Hiſt. Eccleſ. N. T.* S. II. cap. 1. §. 86 & 87. (*Edit. Germ. & Belg.*) M. T.)

(pp) Imo Proconſul. vid. quos excitavimus in *Ulp. Marc.* Sect. I. cap. 6. §. 5. not. *b.* & Cl. *Alberti* Obſ. Philol. ad *Act. Ap.* Cap. XIII. §. 7. *Spanhem.* de *Uſu & præſt. num.* diſſ. VI. p. m. 563. & *Voſſ.*

verbis, qui serio interrogatus a militibus Judæis (cujus gentis multa millia Romanis militasse ex Josepho & aliis scriptoribus manifestissimum est) quid haberent faciendum, ut iram Dei effugerent, non eos militia abire jussit, quod facere debebat si ea erat Dei voluntas, sed abstinere concussionibus & fallaciis, stipendiisque esse contentos, Luc. III. 14. Ad hæc Baptistæ verba, cum apertam satis militiæ approbationem contineant, multi respondent, quæ Baptista præscripsit ita discrepare a Christi præceptis, ut aliud docere potuerit Baptista, aliud Christus: quod quo minus admittam, hæc obstant. Joannes & Christus eodem exordio doctrinæ, quam afferebant, summam indicarunt: *Resipiscite; appropinquavit enim regnum cœlorum*, Matth. III. 2. IV. 17. Christus ipse regnum cœleste (id est legem novam; nam legem regni nomine appellare Hebræis mos est) dicit cœpisse invadi a diebus Baptistæ, Matth. XI. 12. Joannes dicitur prædicasse baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, Marc. I. 4. Tantundem fecisse dicuntur Apostoli Christi nomine, Actor. II. 38. Exigit Joannes fructus dignos pœnitentia, & iis, qui talem fructum non proferunt, excidium minatur, Matth. III. 8. & 10. Exigit opera dilectionis supra legem, Luc. III. 11. Lex dicitur durasse usque ad Joannem, id est, ab illo incepisse doctrina perfectior, Matth. XI. 13. Et principium Euangelii a Joanne ducitur, Marc. I. 1. Luc. I. 77. Ipse Joannes hoc nomine major Prophetis, Matth. XI. 9. Luc. VII. 26. missus scilicet ad dandam cognitionem salutarem populo, Luc. I. 77. ad Euangelium annuntiandum, Luc. III. 18. Neque usquam Joannes Jesum a se distinguit præceptorum discrepantia (quanquam quæ generalius & confusius, & rudimentorum more a Joanne sunt indicata, eadem diserte tradidit Christus vera lux) sed eo quod Jesus esset promissus ille Messias, Actor. XIX. 4. Joan. I. 29. rex scilicet regni cœlestis, qui daturus esset in se confidentibus vim Spiritus Sancti, Matth. III. 11. Marc. I. 8. Luc. III. 16.

6. Quartum hoc est argumentum, quod mihi ponderis non exigui videtur: Si tollatur jus capitalium suppliciorum, & armis cives tuendi adversus latrones ac prædones, maximam inde secuturam scelerum licentiam & IV.

ad Cenot. Pis. diss. II. pag. 219. M. T.

& quasi diluvium malorum, [u] cum nunc quoque constitutis judiciis ægre reprimatur improbitas. Quare si mens Christi fuisset, talem rerum statum, qualis auditus nunquam fuerat, inducere, haud dubie verbis quam maxime disertis ac specialibus edicendum ei fuerat, ne quis de capite judicaret, ne quis arma ferret; quod fecisse nusquam legitur; nam quæ adferuntur, aut valde sunt generalia, aut obscura. Docet autem ipsa æquitas & communis ratio, non tantum verba generalia contrahi, & ambigua commode explicari, sed & a proprietate usuque recepto verborum discedi nonnihil, ut is sensus evitetur, qui maxima secum incommoda sit allaturus.

V. 7. Quintum sit, quod nullo argumento ostendi potest lex Mosis, quæ ad judicia pertinebat, desiisse priusquam urbs Hierosolyma exscinderetur, & cum ea tum species tum spes reipublicæ concideret; nam neque in lege Mosis ullus terminus isti legi præfinitur, neque Christus aut Apostoli usquam de istius legis cessatione loquuntur, nisi quatenus id comprehensum videri potest in reipublicæ (ut diximus) destructione: imo contra Paulus summum pontificem ait constitutum, ut judicium ferret secundum legem Mosis, Actor. XXIII. 3. Christus ipse in præfatione præceptorum suorum ait, non venisse se ad solvendam legem, sed [33] ad implendam, Matth. V. 17. quod quem de ritualibus sensum habeat non obscurum est; [34] implentur enim lineamenta adumbrantia cum perfecta

GROTII.

[u] *Cum nunc quoque constitutis judiciis ægre reprimatur improbitas*] Διὰ τούτους δικαστήρια καὶ νόμοι καὶ τιμωρίαι καὶ διάφοροι κολάσεων τρόποι. *Propter hos sunt judicia & leges & supplicia, totque pœnarum modi. Chrysostomus* in sermone ad Patrem fidelem. [Tom. VI. pag. 696. *Edit. Savil.*]

GRONOVII.

[33] *Ad implendam*] Οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι· Non ut irritam faciam, ne sit, sed ut illi satisfaciam, hoc est, in moralibus: ut perfectam illam sanctitatem, quam requirit lex, & humanus nemo potest assequi, præstando pro fidelibus & piis, liberem eos diris, quibus fulminat lex peccantes, & supplicio merito. In ritibus & cærimoniis: ut ei satisfaciam exhibendo Messiam, qui omnibus sacrificiis & victimis significatus est. Πληρῶσαι, ut & implere, satisfacere. *Salmas.* ad ejus Attic. pag. 34. 35. [Vid. Cl. *B. S. Cremer* in *Pœcile Antiqq. Sacr.* Tom. I. Spec. 2. pag. 47. sqq. *M. T.*]

[34] *Implentur lineamenta*] Ut in pingenda imagine primum ducuntur lineæ quædam, quibus signantur extremitates partium; dein vacuum illud, quod fuit inter extremitates, coloribus impletur; & tum exhibetur perfecta rei species cessatque

cta rei species exhibetur: de legibus autem ad judicia pertinentibus quomodo verum esse potest, si Christus, ut quidam existimant, adventu suo ea sustulit? Si autem mansit obligatio legis, quamdiu stetit Hebræorum respublica, sequitur ut Judæi etiam ad Christum conversi, si ad magistratum vocarentur, eum defugere (qq) non potuerint, & ut judicare non aliter debuerint quam Moses præscripserat.

8. Ego sane omnia expendens ne levissimam quidem conjecturam reperio, qua motus vir aliquis pius illa tunc Christi loquentis verba audiens, aliter existimare potuerit. Illud agnosco, ante Christi tempus quædam fuisse permissa, sive quoad impunitatem externam, sive etiam quoad animi puritatem (nunc enim ista distinctius exquirere, nec opus, nec otium est) quæ Christus suam disciplinam sectantibus licere noluit, ut 35 ob qualemcumque offensam uxorem dimittere, 36 ab eo qui læserit in judicio exigere ultionem: sed inter Christi præcepta & illas permissiones est diversitas quædam, non est repugnantia. Nam qui uxorem retinet, qui ultionem sibi privatim debitam remittit, 37 nihil facit contra legem; imo hoc facit, quod lex maxime vult. Longe aliud est *in judice, cui lex non permittit, sed imperat ut homicidam morte puniat, reus ipse futurus apud Deum ni fecerit.* Huic si Christus interdicit, ne homicidam morte puniat, omnino contrarium legi præcipit, solvit legem.

9. Sextum sit argumentum ab exemplo Cornelii Centurio- VI.

que notari primi illi ductus: sic Legem a Christo completam dici vult, quum qui rudibus & primis quasi lineis adumbratur Christus, in effigie & corpore apparuit, & sacrificium, quod in Judaïsmo simulabatur, præstitit. *Theophylact.* pag. 28. ὅσα ἐκεῖνος (ὁ νόμος) ἐσκιαγράφησε, ταῦτα οὗτος τελείως ἐζωγράφησεν. *Isidorus* Lib. 19. *Orig.* cap. 16. *Pictores prius umbras quasdam & lineas futuræ imaginis ducunt, deinde coloribus implent, tenentes ordinem inventæ artis.*

35 *Ob qualemcumque*] Non enim licere voluit id nisi ob mores graviores, ut loquebantur olim, *Ulp.* Tit. VI. §. 9, 12. hoc est, ob adulteria. Matth. V. 31.

36 *Ab eo qui læserit*] Solius vindictæ causa litigare, Matth. V. 38, 39. &c.

37 *Nihil facit contra legem*] Dilectionem inimici etiam V. F. præcipit Exod. XXIII. 4, 5. Prov. XXV. 22. & est in eam rem exemplum Elisei 2 Reg. VI. 22.

(qq) Scilicet ea de caussa, quod morte damnandi forent Rei. Neque enim alias quivis tenebatur Magistratum delatum omnino suscipere. Vide Notam Gallicam in h. l. *J. B.*

turionis, qui & Spiritum sanctum, signum indubitatum justificationis, a Christo accepit, & in nomen Christi a Petro Apostolo baptizatus est: militiam autem abdicasse, aut ad eam abdicandam a Petro monitus non legitur. Sunt qui respondeant, cum de religione Christiana a Petro sit institutus, simul censeri debere institutum de militia deserenda. Hi, si quidem certum esset atque indubitatum inter Christi præcepta contineri interdictum militiæ, aliquid dicerent. Sed cum id nusquam alibi diserte exstet, certe de ea re aliquid hoc saltem loco, qui id maxime poscebat, dicendum fuerat, ne post ventura ætas officii sui regulas ignoraret. Neque vero solet Lucas, ubi personarum qualitas specialem quandam vitæ mutationem desiderabat, id silentio præterire, ut videre est tum alibi, tum Actor. XIX. 19.

VII. 10. Septimum huic simile petitur ex eo, quod de Sergio Paulo cœpimus dicere; nam in ejus conversi historia nullum est indicium ejurati magistratus aut admonitionis factæ ut ejuraretur. Quod autem non narratur, cum narrari, ut diximus, maxime attineat, id nec factum censendum est.

VIII. 11. Octavum esse potest, quod [x] Paulus Apostolus, intellectis Judæorum in se insidiis, Tribuno indicari eas voluit; & cum Tribunus milites ei addidisset, quorum præsidio in itinere adversus vim omnem tutus esset, nihil contradixit, neque Tribunum aut milites monuit, Deo non placere, ut vis vi repellatur. Atqui is erat Paulus, qui nullam occasionem edocendi officii aut omitteret ipse, aut omitti ab aliis vellet, 2 Timoth. IV. 2.

IX. 12. Nonum accedat, quod rei honestæ ac debitæ finis proprius non potest non esse honestus ac debitus. Tributa ut solvamus honestum est, atque etiam præceptum con-

GROTII.

x *Paulus Apostolus, intellectis Judæorum in se insidiis*] Utitur hujus loci auctoritate Concilium Africanum: [Cap. 93. pag. 253. *Cod. Canon. Eccles. Afric.* Edit. Paris. 1615.] *Quorum contra furorem possumus non insolita, nec a Scripturis aliena impetrare præsidia, quando Apostolus Paulus, sicut in Apostolorum actibus fidelibus notum est, factiosorum conspirationem militari etiam submovit auxilio.* Utitur & sæpe *Augustinus*, ut Epist. L. quæ est ad *Bonifacium*: Epistola CLIV. ad Publicolam, ubi hæc: *Neque si in illa arma scelerati homines incidissent, Paulus in effusione sanguinis eorum suum crimen agnosceret.* Idem Epistola CLXIV. *Paulus egit, ut sibi tuitio etiam armatorum daretur.* (In *Edit. Bened.* Epist. 185, 47, 87.)

GRO-

conscientiam obligans, ut Paulus Apostolus explicat: tributorum autem (rr) finis est, ut potestates publicæ habeant unde sumtum faciant ad bonos tuendos, ac coërcendos malos, Rom. XIII. 3, 4, 6. Tacitus [a] apposite ad hanc rem: *Neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt.* Cui dicto simile est Augustini illud: [b] *Ad hoc tributa præstantur, ut propter bella necessario militi stipendium præbeatur.*

a Hist. IV. cap. 74.

b Lib. XXII. contra Faustum. cap. 74.

13. Decimum argumentum præbet locus ille Actor. XXV. 11. ubi Paulus ita loquitur: *Si injuria quemquam affeci, & dignum aliquid morte commisi,* y *non recuso mori.* Unde colligo, ita censuisse Paulum, etiam post publicatam Euangelii legem quædam esse crimina, quæ morte plecti æquitas ferat, aut etiam exigat; quod & Petrus docet, 1 Epist. cap. II. 19, 20. Quod si ea tum fuisset Dei voluntas, ut capitalibus judiciis abstineretur, potuerat quidem purgare se Paulus, sed non debuerat in hominum animis eam relinquere opinionem, quasi capite plectere nocentes nunc non minus quam olim liceret. Probato autem capitales pœnas post Christi adventum recte exerceri, simul probatum arbitror, bellum aliquod licite geri, puta adversus nocentes multos & armatos, 38 qui ut rei fiant, acie vincendi sunt. Vires enim & resistentia nocentum, sicut in prudenti deliberatione suum habere momentum potest, ita de jure ipso nihil imminuit. X.

14. Undecimum sit, quod in Apocalypsis propheticis prædicuntur bella quædam piorum cum manifesta approbatione, XVIII. 6. & alibi. XI.

15. Duodecimum esse potest, quod Christi lex solam legem Mosis, qua gentes ab Hebræis separabat, sustulit, Ephes. II. 14. Quæ autem natura, & bene moratarum gentium consensu honesta censentur, adeo non su- XII.

GROTII.

y *Non recuso mori*] Sic & Actor. XXVIII. 18. *Quia nulla in me erat mortis causa.* *Justinus* Apologetico (1. cap 22. pag. 32. *Ed. Oxon.*) κολάζεσθαι δὲ τοὺς οὐκ ἀκολούθως τοῖς διδάγμασιν αὐτοῦ βιοῦντας, λεγομένους δὲ μόνον Χριστιανούς, καὶ ὑφ' ὑμῶν, ἀξιοῦμεν. *Ut autem puniantur, qui non convenienter præceptis illis vivunt, & nomine solo sunt Christiani, & quidem a vobis, & nos optamus,*

GRONOVII.

38 *Qui ut rei fiant*] Ut compellantur facere quod jus & æquum est. *Taciti* verba imitatur 3 Ann. 13. *Petitam armis rempublicam, utque reus agi posset, acie victum.*

(rr) Hic, scilicet, inter alios, quos Auctor minime excludit, ut inepte hoc nomine eum carpunt quidam Interpretes. *J. B.*

fuſtulit, ut ſub generali præcepto omnis honeſti ac virtutis comprehenderit, Phil. IV. 8. 1 Cor. XI. 13, 14. Jam vero criminum pœna & arma, quæ injuriam arcent, natura habentur laudabilia, & ad juſtitiæ, & ad beneficentiæ virtutem referuntur. Atque hic obiter notandus eorum eſt error, qui Iſraëlitarum jus ad bellum deducunt ex eo ſolo, quod terram Cananæam illis Deus dediſſet. Eſt enim hæc juſta quidem cauſa, ſed non unica. Nam & ante ea tempora pii rationis ductu bella geſſerunt: & ipſi Iſraëlitæ poſtea aliis de cauſis, ut David ob legatos violatos. Tum vero quæ humano jure quisque poſſidet, non minus ejus ſunt, quam ſi Deus donaſſet: id autem jus per Euangelium non tollitur.

VIII. Videamus nunc etiam quibus argumentis ſe fulciat adverſaria ſententia, quo facilius judicet pius æſtimator utra præponderent.

1. 1. Primum adferri ſolet [z] vaticinium Eſaiæ, qui futurum dicit, ut populi gladios contundant in ligones, & lanceas in falces; neque gladium ſumant alius in alium, neque bellum ultra addiſcant, II. 4. Sed hoc vaticinium aut ſub conditione quadam accipiendum eſt, quemadmodum multa alia; ut nimirum intelligamus talem fore rerum ſtatum, [a] ſi omnes populi Chriſti legem ſuſcipiant

GROTII.

z *Vaticinum Eſaiæ*] Id de pace, quæ orbi contigit beneficio Romani imperii, interpretatur *Chryſoſtomus* oratione Chriſtum eſſe Deum: (Tom VI. pag. 628.) Καὶ ὅτι οὐ παγία ἐστὶ μόνον καὶ ἀκίνητος καὶ ἀῤῥαγὴς, ἀλλὰ καὶ πολλὴν πρυτανεύσει τῇ οἰκουμένῃ εἰρήνην, καὶ αἱ μὲν κατὰ πόλεις πολυαρχίαι καταλυθήσονται, καὶ αἱ μοναρχίαι, μία δέ τις ἔσται βασιλεία εἰς πάντας ἀθροῦσα, καὶ τὸ πλέον αὐτῆς ἐν εἰρήνῃ ἔσται, οὐ καθάπερ ἔμπροσθεν. τὸ μὲν παλαιὸν χειροτέχναι πάντες καὶ ῥήτορες ὅπλα ἐτίθεντο καὶ ἐπὶ παρατάξεως ἱστήκασαν. τοῦ Χριστοῦ δὲ παραγενομένου πάντα ἐκεῖνα διελύθη καὶ εἰς μέρος διωρισμένον τὰ τῶν πολέμων περιέστη. *Neque vero prædictum tantum eſt, ſtabilem fore, immotam, atque inconcuſſam hanc religionem, ſed cum ea adventuram orbi pacem, deſituras illas in ſingulis civitatibus plurium potentias, regnaque ipſa, & unum fore ſuper omnes imperium, ac ejus pleraque pacem habitura, contra quam ante fiebat. Olim enim & opifices & oratores induebant arma, conſiſtebant in acie. Poſt Chriſti vero adventum ceſſavit mos iſte, & ad definitum hominum ordinem redacti ſunt actus bellici.* Habes ſenſum plane eundem apud *Euſebium* de Præparatione l. 1. cap. 4. (pag. 10, 11. *Edit. Colon.* 1688. adde Comment. *Clerici* ad h. l. Eſaiæ. *J. B.*)

a *Si omnes populi Chriſti legem ſuſcipiant atque impleant*] Nam de Chriſtianis *Juſtinus*: οὐ πολεμοῦμεν τοῖς ἐχθροῖς, *non pugnamus in hoſtes.* [Apolog. II. pag. 60 in fin. *Ed. Sylb.* ubi legitur, τοὺς ἐχθρούς. ut & in *Ed. Oxon.* ubi eſt Apolog. I. cap. 49. pag. 77. *J. B.*] Plane ut de *Eſſenis Philo* in oratione Omnem bonum eſſe liberum: (Pag. 877. A. *Edit. Pariſ.*) βελῶν, οὐ ἀκόντων, οὐ ξιφιδίων, κρά-

piant atque impleant, quam ad rem Deus nihil sua ex parte passurus sit desiderari. Certum autem est, si omnes sint Christiani, & Christiane vivant, nulla fore bella: quod [a] Arnobius ita enunciat: *Quod si omnes omnino, qui homines se esse non specie corporum, sed rationis intelligunt potestate, salutaribus ejus pacificisque decretis aurem vellent commodare paulisper, & non fastu & supercilio tumidi suis potius sensibus quam illius commonitionibus crederent, universus jamdudum orbis mitiora in opera conversis usibus ferri, tranquillitate in mollissima degeret, & in concordiam salutarem incorruptis fœderum sanctionibus conveniret.* Lactantius vero hoc modo: [b] *Quid fiet, si omnes in concordiam consenserint? quod certe fieri poterit, si pernicioso & impio furore projecto innocentes ac justi esse velint?* Aut intelligendum est pure; quo modo si accipiatur, docet res ipsa impletum hoc nondum esse, sed implementum ejus, ut & conversionis generalis Judæorum, adhuc exspectandum. Utrovis autem modo sumas, nihil hinc inferri potest adversus bellorum justitiam, quamdiu sunt qui pacis amantes pace frui non sinunt, sed vim eis intentant.

[a] *Adv. Gentes*, Lib. 1. pag. 6. *Ed. Lugd. Bat. Salm.*

[b] *Inst. Div.* Lib. 1. cap. 18. n. 16.

2. Ex quinto Matthæi capite plura argumenta depromi solent, ad quorum dijudicationem opus est animo repeti, quod paulo ante diximus: si Christo id fuisset propositum, omnia capitalia judicia, & jus bellorum tollere, facturum id fuisse verbis quam maxime expressis ac specialibus, ob rei magnitudinem ac novitatem; eoque magis, quod nemo Judæus aliter cogitare poterat, quam leges Mosis ad judicia & rempublicam pertinentes vim suam in homines Judæos habere debere, quamdiu staret illa respublica. Hac ergo de re præmoniti locorum singulorum vim ordine exploremus.

3. Adversariæ ergo sententiæ munimentum secundum ex istis verbis petitur: *Audistis dictum fuisse, Oculum pro oculo, & dentem pro dente. Ego vero dico vobis, ne obsi-* II. vs. 38.

κράνος, ἢ θώρακος, ἢ ἀσπίδος οὐδένα παρ' αὐτοῖς ἂν εὕροις δημιουργὸν ἢ ὁπλοποιὸν, ἢ μηχανοποιόν. *Nullum inter eos reperias, qui aut jacula aut sagittas aut gladium aut galeam aut loricam aut scutum fabricet, nullum qui aut arma conficiat, aut machinas.* Simile est quod *Chrysostomus* ait 1 ad Corinth. XIII. 3. *Si esset inter homines qualis oportet dilectio, nullas fore pœnas capitales.* [Οὔτε γὰρ νόμων, οὔτε δικαστηρίων ἔδει, οὐ κολάσεων, οὐ τιμωριῶν, οὐκ ἄλλου τῶν τοιούτων οὐδενός. εἰ γὰρ ἅπαντες ἠγάπων, καὶ ἠγαπῶντο, οὐδεὶς ἂν ἠδίκησεν οὐδένα &c. Tom III. pag. 454. *Edit. Savil.* J. B] (Vid. porro infr. h. §. n. 16. not. r. *M. T.*)

obsistite injurioso, (לרשע [b] quod Græci vertunt τῷ ἀδικοῦντι, Exod. II. 13.) *sed cædenti te in dexteram maxillam, alteram quoque obverte.* Hinc enim inferunt quidam, nullam injuriam aut repellendam, aut vindicandam, sive publice, sive privatim. (ss) Atqui non hoc dicunt verba: neque enim magistratus hic alloquitur Christus, sed eos, qui impetuntur; nec de quavis agit injuria, sed de tali, qualis est alapa; sequentia enim verba restringunt præcedentium generalitatem.

VI. 40. 4. Sic in præcepto sequente: *Qui velit tecum litigare, ut tunicam accipiat*, [c] *dimitte illi etiam pallium:* non omnis provocatio ad judicem aut arbitrum prohibetur, Paulo interprete, qui lites non omnes prohibet, I Cor. VI. 4. sed vetat Christianos 39 in profanis auditoriis inter se litigare, idque ad Judæorum exemplum, apud quos recepta erat sententia, *Qui adducit negotia Israëlitica ad extraneos, polluit nomen Dei:* sed vult Christus ad exercendam patientiam nostram, de rebus, quæ facile sunt recuperabiles, ut tunica, aut cum tunica, si opus sit, pallium, non contendi judicio, sed quamvis optimo jure nitamur, omitti juris persecutionem. Apollonius Tyanæus [a] negabat philosophi esse περὶ χρυσίου διαφέρεσθαι, *de pecuniola litigare.* [b] *Non improbat prætor* (inquit Ulpianus) *factum ejus qui* 40 *tanti habuit re carere, ne propter eam sæpius litigaret. Hæc enim verecunda*

[a] *Philostr.* II, 15. (cap. 39. edit. Olear.) [b] *L.* 4. §. 1. *D. de alien. jud. mut. causa facta.*

GROTII.

b *Quod Græci vertunt τῷ ἀδικοῦντι*] Ut & *Lucas* in Stephani oratione: ὁ ἀδικῶν τὸν πλησίον. (Act. VII. 27.)

c *Dimitte illi etiam pallium*] Id ita exponit *Cyprianus* de bono Patientiæ: *Ut tua ablata non repetas.* (Pag. 216. *Edit. Fell.*) *Irenæus* L. IV. cap. 27. (13. *Edit. Massuet.*) *Tollenti tibi tunicam, remitte ei & pallium: sed non quasi nolentes fraudari contristemur, sed quasi volentes donaverimus, gaudeamus. Et si quis te, inquit, angariaverit mille passus, vade cum eo alia duo, ut non quasi servus sequaris, sed quasi liber præcedas.* Etiam *Libanius*, qui Euangelia legerat, laudat non litigantes de chlamyde & tunica, in oratione de custodia reorum. *Hieronymus* dialogo I. adversus *Pelagium: Docet Euangelium ei, qui nobiscum velit judicio contendere, & per lites & jurgia auferre tunicam, etiam pallium esse concedendum.* (Tom. II. pag. 274. C. *Edit. Basil.*)

GRONOVII.

39 *In profanis auditoriis*] Ad paganorum judicum tribunalia. Sic auditorium principis *l.* 18. §. 1. *D. de Minorib.* præfecti prætorio *l.* 40. *de reb. cred.* Alibi auditoria judicum & magistratuum.

40 *Tanti habuit*] Cui tanti fuit non litigare, ut maluerit fraudari quam lites sequi.

(ss) Confer heic Auctoris *Epist.* 1057. I. Part. *J. B.* (Et h. §. num. 7. 8.)

GR

da cogitatio ejus, *qui* [41] *lites exſecratur*, *non eſt vituperanda.* Quod hic probari a probis ait Ulpianus, hoc Chriſtus imperat, ex rebus honeſtiſſimis & probatiſſimis deligens præceptorum ſuorum materiam. At non hinc recte colligas etiam parenti, etiam tutori nefas fore, id ſine quo liberi, ſine quo pupilli ſuſtentari nequeant, ſi cogatur, apud judicem defendere. Aliud enim eſt tunica & pallium, aliud totum illud unde vivitur. In Clementis Conſtitutionibus [a] de homine Chriſtiano dicitur, ſi litem habeat, σπουδαζέτω διαλύεσθαι, κἂν δέῃ ζημιωθῆναί τι, *det operam*, *ut tranſigat*, *etiamſi quid damni accipiendum ſit.* Quod ergo de moralibus dici ſolet, hic quoque locum habet, [42] non conſiſtere hæc in puncto, ſed habere ſuam quandam latitudinem. [a] Lib. I. cap. 45.

5. Sic in eo, quod deinceps ſequitur, *Qui* [43] *angariabit te ad milliare unum*, *abi cum eo duo*: non dixit Dominus de centum milliaribus, quod iter hominem a ſuis negotiis longius abduceret, ſed de uno, & , ſi ita uſu veniat, de duobus; quæ deambulatio quaſi pro nihilo ducitur. Senſus ergo eſt, in his quæ nobis non multum ſunt incommodatura, non urgendum nobis eſſe jus noſtrum, ſed cedendum plus etiam quam alter poſtulet, [d] ut & patientia & benignitas noſtra omnibus innoteſcat. Vſ. 41.

6. Sequitur porro: [e] *Petenti abs te dato*, *& volentem* Vſ. 42.

a

GROTII.

d *Ut & patientia*, *& benignitas omnibus innoteſcat*] *Juſtinus* Apologetico (I. cap. 2. pag. 30. *Ed. Ox.*) περὶ δὲ τοῦ ἀνεξικάκους εἶναι καὶ ὑπηρετικοὺς πᾶσι καὶ ἀοργήτους, ἃ ἔφη ταῦτά ἐστι. *Quæ dixit*, *huc pertinent*, *ut adverſus omnes ſimus patientes*, *officioſi*, *minime iracundi.*

e *Petenti abs te dato*] *Juſtinus* Apologetico eodem: εἰς δὲ τὸ κοινωνεῖν τοῖς δεομένοις καὶ μηδὲν πρὸς δόξαν ποιεῖν, ταῦτα ἔφη· παντὶ τῷ αἰτοῦντι δίδοτε, &c. (Cap. 19. pag. 28.) *De communicandis vero facultatibus noſtris cum egentibus*, *& ne quid ad gloriam aucupandam faciamus*, *hæc dixit*: *omni petenti date*, &c. Alibi: παντὶ δεομένῳ κοινωνοῦντες, *communicantes noſtra cum omni egente.* (c. 17. p. 25, 26.) *Cyprianus* Teſtimoniorum Lib. III. I. *Nemini negandam eleëmoſynam.* Item illic: *omni poſcenti te dato*, *& ab eo*, *qui voluerit mutuari*, *ne averſatus fueris.*

GRONOVII.

41 *Lites exſecratur*] A litibus abhorret *Juſtin.* 13, 1. 38, 10. 39, 1. *lites gravatur.*

42 *Non conſiſtere*] Non ſtrictiſſime ac præciſe accipienda. Vid. ſupr. §. 1. num. 3.

43 *Angariabit*] Omiſſis rebus tuis viæ ducem eſſe, onus portare, jumentum aut vehiculum præbere coget. *Angari* dicebantur nuntii regum Perſicorum. Illis jus erat per vias obvio cuique auferre recentiorem equum, aut adigere homines ad illa, quæ diximus, & ſimilia præſtanda. [Vid. quos laudat *Wolf.* Cur. philol. ad h. l. & *Potgieſſ.* de Statu ſervor. pag. 473. not. *M. T.*]

a te mutuo sumere, ne rejice. Si in infinitum hoc producas, nihil durius. Qui domesticorum curam non agit, infideli est deterior, inquit Paulus, 1 Tim. v. 8. Sequamur ergo eundem Paulum, optimum legis herilis interpretem, qui Corinthios excitans ad beneficentiam in Hierosolymitanos exercendam, *Non*, inquit, *ut aliis sit laxamentum, vobis res angustæ, sed ut æquabiliter* [f] *vestra copia succurrat illorum inopiæ*, 2 Cor. VIII. 13. Id est (Livii [a] verba in re non dissimili usurpabo) ut ex eo, quod adfluit opibus vestris, sustineatis necessitates aliorum; qui sensus est & in Cyro [b] Xenophontis: 44 ἃ ἂν ἴδω περιττὰ ὄντα τῶν ἐμοὶ ἀρκούντων, τούτοις τὰς ἐνδείας τῶν φίλων ἐξακοῦμαι. Similem æquitatem adhibeamus interpretando præcepto, quod jam a nobis recitatum est.

a Lib. VI. cap. 15. num. 9.

b Cyrop. Lib. VIII. c. 2. §. 11. Ed. Oxon.

7. Lex Hebræa 45 sicut divortii libertatem indulgebat, ut sævitiæ maritorum in uxores occurreret; ita etiam privatæ ultioni, ad quam gens illa valde prona erat, coërcendæ, jus læso fecerat ab eo qui læserat, non manu sua, sed apud judicem exigere talionem; quod lex etiam XII. tabularum secuta est: *Si membrum rupit, talio esto.* Christus vero majoris patientiæ magister (tantum abest, ut illam in jam læso probet vindictæ flagitationem) injurias quasdam ne arceri quidem vult, aut vi, aut judicio. At quales injurias? tolerabiles scilicet, [g] non quod non in atrocioribus quoque laudabile hoc sit, sed quod restrictiore quadam patientia contentus sit. Ideo exemplum posuit in alapa, quæ non vitam impetit, non corpus mutilat, sed tantum contemtum quendam nostri significat, qui nos nihilo deteriores facit. Sene-

GROTII.

f *Vestra copia succurrat illorum inopiæ*] *Seneca* de beneficiis secundo: *Dabo egenti, sed ut ipse non egeam.* (Cap. 15.) *Chrysostomus* in locum ad Corinthios hic productum: ὁ Θεὸς τὰ κατὰ δύναμιν ἀπαιτεῖ, καὶ καθ' ὃ ἔχει τις, οὐ καθ' ὃ οὐκ ἔχει. *Deus pro facultate poscit, quatenus habet quis, non quatenus non habet.* Quod ut recte intelligatur, accedant sequentia: ἐπαινῶ μὲν τοὺς ὑπὲρ δύναμιν, οὐκ ἀναγκάζω δὲ πάντας ποιῆσαι ταὐτό. *Laudat quidem quod facultates exsuperat,* (nempe in Thessalonicensibus) *sed hos* (Achæos scilicet) *non cogit idem facere.* [Tom. III. pag. 641. *Ed. Savil.*]

g *Non quod non in atrocioribus quoque laudabile hoc sit*] Vide *Chrysostomum* dicto jam loco.

GRONOVII.

44 Ἃ ἂν ἴδω Quod de meis opibus mihi superest, eo indigentiam amicorum sustento.

45 *Sicut divortii*] Quemadmodum maritos voluit uxoribus, quarum tæderet, ne perpetuo eas male tractarent, libellum repudii dare, & eas a se dimittere. Formula in not. ad Matth. v. 31.

Gro-

Seneca, [c] libro de constantia sapientis, injuriam a contumelia dividit: *Prior illa*, inquit, *natura gravior est: hæc levior & tantum delicatis gravis, qua non læduntur, sed offenduntur. Tanta est animorum dissolutio & vanitas, ut quidam nihil acerbius putent. Sic invenias servum, qui flagellis quam colaphis cædi malit.* Idem alio loco: [d] *Contumelia est minor injuria, quam queri magis* 46 *quam exsequi possumus, quam leges quoque nulla dignam vindicta putaverunt.* Sic [e] apud Pacuvium quidam: *Patior facile injuriam, si est vacua a contumelia.* Et apud Cæcilium alius: [f]

c Cap. 4.
d Ibid. cap. 10.
e Peribœa, apud Non. Marcell. pag. 420. Ed. Merc.
f Fallacia, ibid.

Facile ærumnam ferre possim, si inde abest injuria;
Etiamque injuriam, nisi contra 47 *constat contumelia.*

Demosthenes: (tt) οὐδὲ γὰρ τὸ τύπτεσθαι τοῖς ἐλευθέροις δεινόν, καίπερ ὂν δεινόν, ἀλλὰ τὸ ἐφ' ὕβρει. *Nec enim tam grave hominibus ingenuis verberari, quamquam & hoc grave, quam per contumeliam verberari.* Is quem dixi Seneca, [a] paulo inferius, ex contumelia dolorem, affectum esse ait, quem 48 humilitas animi moveat 49 contrahentis se ob factum dictumve inhonorificum.

a Cap. 10.

8. In tali ergo circumstantia patientiam Christus præcipit; & ne quis tritum illud objiciat: (uu) *Veterem ferendo injuriam* 50 *invitas novam:* addit, [h] potius etiam ferendam esse alteram injuriam, quam propulsandam priorem: quia scilicet [i] nihil inde ad nos mali pervenit, nisi

GROTII.

h *Potius ferendam esse alteram injuriam*] *Chrysostomus* VII. ad Romanos: αὕτη γὰρ ἡ λαμπρὰ νίκη, τὸ πλέον αὐτῷ παρασχεῖν ὧν βούλεται, καὶ τοὺς ὅρους τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας αὐτοῦ τῇ δαψιλείᾳ τῆς οἰκείας ὑπερβῆναι μακροθυμίας. *Hæc egregia victoria plus illi largiri quam velit, & fines improbæ in illo libidinis liberalitate propriæ patientiæ transcendere.* [Tom. III. pag. 98]

i *Nihil inde ad nos mali pervenit, nisi quod in stulta persuasione positum est*] *Chrysostomus* de Statuis prima: [Immo *secunda*. Pag. 471. Tom. VI.] ὕβρις οὐκ ἀπὸ γνώμης τῶν ὑβριζόντων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς διαθέσεως τῶν πασχόντων ἢ συνίσταται, ἢ ἀπόλλυται. *Contumelia non ab inferentis animo; sed ex judicio eorum, qui patiuntur, aut fit, aut perit.*

GRONOVII.

46 *Quam exsequi*] Ulcisci. §. 2. Instit. *de his, qui sui vel alieni.*

47 *Constat contumelia*] MSS. editique, *constant contumeliam.* s. *circum adstant contumeliæ.*

48 *Humilitas animi*] Μικροψυχία.

49 *Contrahentis*] In angorem prolapsi.

50 *Invitas novam*] Das audaciam lædenti ad iterum te offendendum.

(tt) Locus est in Oratione *Adversus Midiam*, pag. 395. B. *Ed. Basil.* 1572. refertur, & fusius, a *Saturnino*, *L.* 16. §. 6. *D. De Pœnis.* J. B.

(uu) E *Publio Syro*, referente Au-

nisi quod in stulta persuasione positum est. Maxillam obvertere in Hebraismo est patienter ferre, ut apparet Esai. L. 6. Jerem. III. 3. [k] præbere os contumeliis, dixit Tacitus Historiarum tertio. (xx)

III. 9. Tertium argumentum peti solet ex eo, quod apud
V. 43. Matthæum sequitur: *Audistis dictum fuisse, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum: Ego vero dico vobis, Diligite inimicos vestros, benedicite eis, qui vos exsecrantur, precamini pro eis, qui infesti vobis sunt & vos persequuntur.* Sunt enim qui existimant cum tali dilectione & beneficentia adversum inimicos & infestos pugnare tum judicia capitalia, tum bella. Sed facile id refellitur, si ipsum illud legis Hebraicæ dictum consideremus. Præcipiebatur Hebræis, ut proximum diligerent, [l] Hebræum scilicet: ita enim vocem proximi ibi sumi ostendit Levit. XIX. comma 17. collatum cum commate 18. At non eo minus imperatum erat magistratibus occidere homicidas & alios graviter sontes: non eo minus tribus undecim ob delictum atrox justo bello persecutæ sunt tribum Benjamiticam, Jud. XX. non eo minus recte David, qui prælia Domini præliabatur, regnum sibi promissum ab Isboseto armis repetiit.

10. Sit ergo nunc porrecta latius proximi significatio ad homines quosvis; omnes enim in communem gratiam sunt recepti; nulli populi a Deo devoti: licebit tamen in omnes quod tunc in Israëlitas licuit, qui diligi æque tunc jubebantur, ut nunc quivis homines. Quod si etiam

AULO GELLIO, Noct. Attic. XVII. 14. (& *Macrobio* 2. Saturn. 7.) *J. B.*

(xx) Apud Auctorem illum est: *Mox ut præberi ora contumeliis.* C. 31. Et *os offerre contumeliis.* Cap. 85. num. 6. Lib III. Hist. indicati. Sic & LIVIUS dixit: *Desiisse postremo præbere ad contumeliam os.* Lib. IV. cap. 35. num. 10. quæ jam animadverto partim observata a Clar. *Clerico*, (ad *Hammondi* paraphr.) in Matth. V. 39. Adde CICERON. I. *Ep. ad Attic.* 18. pag. 145. *Edit. Græv.* Orat. *pro S. Rosc. Amer.* cap 49. pag. 205. & *in Verr.* III. 16. pag. 32. Non autem stricte accipiendum hoc suum præceptum, ipse Servator docuit; cum servo Pontificis ipsum percutienti objecit: *Si male locutus sum; testare de malo. Sin bene: quid me cædis?* Joan. XVIII. 23. c. *S. Episcop.* resp. ad 64. quæst q. 29. *J. B.* [Idem animadverterunt *Al. Morus* in not. ad Rom IX. 3. & *Voss.* Inst. Or. L. IV. cap. 12. §. 9. addentes exemplum Pauli *Act.* XXIII. 3. *M. T.*]

GROTII.

k *Præbere os contumeliis*] Præbere os, eo sensu & apud *Terentium* est Adelphis. (*Act.* II. *Scen.* II. vers. 7.)

l *Hebræum scilicet*] Cui par proselytus. Leges autem de non nocendo etiam ad incolas illos incircumcisos, de quibus actum cap I. §. 16. porrigebantur. Ita Thalmudici.

GRO-

etiam velis in Euangelica lege majorem dilectionis gradum imperari, concedatur & hoc, dum illud quoque constet, [m] non omnes æqualiter diligendos, sed magis patrem quam extraneum. Sic etiam bonum innocentis bono nocentis, bonum commune privato antehabendum ordinatæ dilectionis lege. Ex dilectione autem innocentium nata sunt & judicia capitalia & pia bella. Vide sententiam moralem, quæ extat Prov. XXIV. 11. Debent ergo Christi præcepta de singulis diligendis atque adjuvandis ita impleri, nisi major ac justior dilectio impediat. Notum est dictum vetus: [n] *Tam omnibus parcere crudelitas est, quam nulli.*

11. Adde, quod inimicos diligere jubemur Dei exemplo, qui malis solem suum oriri facit. At idem Deus de quibusdam malis & in hac vita pœnas sumit, & olim sumet gravissimas. Quo argumento simul solvuntur ea, quæ de lenitate Christianis præcepta ad hanc rem adferri solent. Nam Deus lenis, misericors, longanimis appellatur Jonæ IV. 2. Exod. XXXIV. 6. At [o] ejusdem in contumaces iram, hoc est, puniendi voluntatem, passim describunt sacræ literæ, Num. XIV. 18. Rom. II. 8. Et hujus iræ minister constitutus est Magistratus, Rom. XIII. 4. Moses ab eximia lenitate prædicatur: at idem

GROTII.

m *Non omnes æqualiter diligendos*] *Tertullianus* adversus Marcionem IV. (Cap. 16.) *Secundus gradus bonitatis est in extraneos: in proximos primus.* *Hieronymus* adversus *Pelagium* dialogo I. *Præceptum est mihi, ut diligam inimicos, & orem pro persecutoribus. Numquid justum est ut ita diligam, quasi proximos & consanguineos, ut inter æmulum & necessarium nulla distinctio fit?* (Tom. II. pag. 274. C. *Edit. Basil.*) [Conf. Lib. II. cap. 20. §. 22. num. 2. *M. T.*]

n *Tam omnibus parcere crudelitas est, quam nulli*] Verba sunt *Senecæ* I. de *Clementia*, cap. 11. *Chrysostomus* I ad Cor. III. 12. & sequentibus, de pœnis humanis agens: οὐδὲ ἄνθρωποι ὠμότητι ταῦτα πράττουσιν, ἀλλὰ φιλανθρωπίᾳ· *Non ex sævitia, sed ex bonitate talia faciunt homines.* (Tom. III. pag. 297. *Ed. Savil.*) *Augustinus*: (Epist. LIV. ad *Macedonium*. 153. num. 17. *Ed. Bened.*) *Sicut est aliquando misericordia puniens, ita & crudelitas parcens.* Imperatores, *Valentinianus*, *Theodosius*, & *Arcadius*, in lege tertia, Codice *Theodosiano*, de defensoribus civitatum: *Removeantur patrocinia, quæ favorem reis & auxilium scelerosis impertiendo maturari scelera fecerunt.* *Totilas* apud Procopium Gotthicorum II. [immo Lib. III. cap. 8.] τό τι ἐξαμαρτάνειν καὶ τὸ διακωλύειν τὴν ἐς τοὺς ἡμαρτηκότας τιμωρίαν, εἶμαι, ἐν ἴσῳ ἐστί. *Peccare & prohibere pœnas peccantium in pari pono.* Vide quæ dicentur Lib. II. cap. 21. §. 2. [Et h. C. §. 10. num. 4. cum not. d. & L. II. c. 20. §. 4. n. 3. *M. T.*]

o *Ejusdem in contumaces iram*] Vid. hac de re *Cyrillum* libro V contra Julianum. (Pag. 173. & seqq. *Edit. Spanhem.*)

GRO-

pœnas de ſontibus exegit, etiam capitales. Chriſti lenitatem & patientiam imitari paſſim jubemur. At p Chriſtus eſt qui & Judæos inobedientes ſuppliciis affecit graviſſimis, Matth. XXII. 7. & impios in die judicii pro meritis eſt damnaturus. Magiſtri lenitatem imitati ſunt Apoſtoli, qui tamen q poteſtate ſibi divinitus data uſi ſunt ad pœnam facinoroſorum, 1 Cor. IV. 21. V. 5. 1 Tim. I. 20.

IV. 12. Quartus locus qui objicitur eſt Rom. XII. 17. *Nemini malum pro malo reddite: 51 procurate honeſta in omnium conſpectu: ſi fieri poteſt, quantum in vobis eſt, cum omnibus hominibus in pace viventes, non vosmetipſos r ulciſcen-*

GROTII.

p *Chriſtus eſt qui Judæos inobedientes ſuppliciis affecit graviſſimis*] Adde loca Matth. XXI. 41. Luc. XIX. 12, 14, 27. *Chryſoſtomus* ad Rom. XIV. narratis malis Hieroſolymorum: (Tom. III. pag. 205.) ὅτι δὲ ὁ Χριστὸς αὐτοὺς ταῦτα εἰργάσατο, ἄκουσον αὐτοῦ τοῦτο προλέγοντος καὶ διὰ παραβολῶν, καὶ σαφῶς, καὶ διαῤῥήδην. *Chriſtum eſſe qui hæc fecerit, audi ipſum prædicentem, tum per parabolas, tum aperte & excerte.* Similia habet oratione ſecunda adverſus Judæos.

q *Poteſtate ſibi divinitus data uſi ſunt*] *Chryſoſtomus* 1 Cor. IV. 21. ἀναλῶ, πηρώσω; ἔστι γὰρ πνεῦμα πρᾳότητος καὶ πνεῦμα αὐστηρότητος. *Interficiam, mutilabo? eſt enim ut lenitatis ita & ſeveritatis ſpiritus.* [Tom III. pag. 321.] Vide & *Auguſtinum* de ſermonibus Domini in monte Lib. I. & alios, quos citat *Gratianus* Cauſ. XXIII. quæſt. VIII.

r *Ulciſcentes*] Vulgata interpretatio in hoc loco habet *defendentes*. Sed ea vox ſæpe a Chriſtianis in ulciſcendi ſenſu poſita invenitur. *Tertullianus* de Patientia: (Cap. 10.) *Jam ſi levius defendaris: inſanies: ſi uberius, oneraberis. Quid mihi cum ultione, cujus modum regere non poſſum per impatientiam doloris?* Adverſus *Marcionem* II. *Non enim injuriæ mutuo exercendæ licentiam ſapit, ſed in totum cohibendæ violentiæ proſpicit, ut quia duriſſimo & infideli in Deum populo longum vel etiam incredibile videretur a Deo exſpectare defenſam, edicendam poſtea per Prophetam, Mihi defenſam, & ego defendam, dicit Dominus: interim commiſſio injuriæ metu vicis ſtatim occurſuræ repaſtinaretur: & licentiæ retributionis prohibitio eſſet provocationis; ut ſic improbitas aſtuta ceſſaret, dum ſecunda permiſſa, prima terretur; & prima deterrita, nec ſecunda committitur, quæ & alias facilior timor talionis per eandem ſaporem paſſionis. Nihil amarius quam id ipſum pati, quod feceris aliis.* (Cap. 18.) De monogamia: *Aliæ diluvium iniquitates provocaverunt, ſemel defenſæ qualescumque fuerunt, non tamen ſeptuagies ſepties, quod duo matrimonia meruerunt.* (Cap. 4.) Locum Pauli, de quo hic ſermo, non male explicat *Auguſtinus* Epiſtola CLIV. (47. num. 5. *Edit. B.*) *Hinc autem dictum eſt, non reſiſtamus malo, ne nos vindicta delectet. quæ alieno malo animum paſcit.* Vide quæ infra Lib. II. cap. 20. §. 5. & 10.

GRONOVII.

51 *Procurate honeſta*] Hæc *Bezæ* verſio προνοούμενοι καλὰ ἐνώπιον πάντων ἀνθρώπων. Vulg. *providentes bona non tantum coram Deo, ſed etiam coram omnibus hominibus.* Caſtalio: *date operam, ut vos apud omnes homines honeſte geratis.* Nec male fit, honeſta ſectantes in exemplum & confeſſione omnium hominum. Vel ut, quantum fieri poteſt,

discentes, dilecti, sed [52] *date locum iræ: scriptum est enim; Meum est ulcisci: ego rependam, dicit Dominus. Itaque si esurit inimicus tuus, ciba eum; si sitit, da ei potum. Hoc enim si feceris, carbones ignis coacervabis in caput ejus. Ne vincitor a malo, sed vince bono malum.* Sed hic quoque eadem, quæ ad locum superiorem patet responsio. Nam quo tempore dictum fuerat a Deo: Meum est ulcisci, ego rependam: eo ipso tempore & judicia capitalia exercebantur, & de bellis scriptæ erant leges. Quin & beneficia inimicis (popularibus scilicet) exhiberi jubentur, Exod. XXIII. 4, 5. Hæc tamen, ut diximus, neque pœnis capitalibus, neque bellis justis in ipsos etiam Israëlitas obstabant. Quare ne nunc quidem verba eadem, aut præcepta similia, quamvis latius patentia, in talem sensum rapienda sunt: eoque minus quia [53] capitum sectiones non ab Apostolis sunt, aut eorum ætate, sed multo serius factæ ad dividendam lectionem & faciliorem locorum allegationem. Quare quod nunc XIII. caput inchoat, *Omnis anima potestatibus supereminentibus subjecta esto*, & quæ sequuntur, cum illis de ultione non expetenda præceptis cohæsit.

13. In hac autem dissertatione dicit Paulus, potestates publicas *Dei ministras* esse, & vindices ad iram (id est ad pœnam) in maleficos, eo ipso apertissime distinguens inter ultionem publici boni causa, quæ Dei vice exigitur, & ad ultionem Deo reservatam referenda est, & illam explendi doloris, quam paulo ante interdixerat. Nam si ultionem etiam illam, quæ boni publici causa exigitur, in illo interdicto comprehensam velis, quid erat absurdius, quam cum dixisset abstinendum a pœnis capitalibus, deinde subjicere, in hoc potestates publicas a Deo constitutas, ut pœnas vice Dei exigant?

14. Quintus quo nonnulli utuntur locus est 2 Cor. X.
3. *Quanquam in carne ambulantes, nequaquam carnis bel-* v.
la

potest, apud omnes homines bene audiatis. Matth. V. 16.

52 *Date locum iræ*] Spatium, advocationem, ut loquitur *Seneca* ad Marc. cap. 10.

53 *Capitum sectiones*] Et habuit longe alias vetus Ecclesia, de quibus videndus *Casaubonus* initio Notarum ad N. T. [Vide inprimis Prolegomena Doctissimi MILLII, n. 905. & seqq. *Edit. Kuster.* Secundum veterem illam divisionem, Cap. XII. XIII. & XIV. Editionum nostrarum, in unum compingebantur, ut videre est in Editione laudata. *J. B.*]

la gerimus. *Nam arma militiæ nostræ* [s] *non sunt carnalia, sed divinitus valida ad destructionem munitionum*, & quæ sequuntur. Sed hic locus nihil ad rem facit. Ostendunt enim tum præcedentia, tum quæ sequuntur, carnis nomine a Paulo ibi intelligi imbecillam corporis conditionem, qualis in aspectum veniebat, & cujus nomine contemnebatur. Huic opponit Paulus arma sua, potestatem scilicet sibi ut Apostolo datam ad coërcendos refractarios, quali usus fuerat in Elymam, Corinthium incesti reum, Hymenæum & Alexandrum. Hanc ergo potestatem negat esse carnalem, id est, infirmam, imo contra validissimam eam esse asserit. Quid hoc ad jus capitalium suppliciorum, aut belli? Imo contra, quia Ecclesia eo tempore publicarum potestatum auxilio destituebatur, ideo ad ejus tutelam prodigiosam illam potestatem Deus excitaverat, quæ deficere ferme cœpit, ex quo Imperatores Christiani Ecclesiæ contigerunt, sicut Manna defecit ubi in terras frugiferas populus Hebræorum pervenerat.

VI. 15. Qui sexto affertur locus Ephes. VI. 12. *Induite universam illam armaturam Dei, ut possitis stare adversus artes diaboli; quia non est vobis lucta adversus sanguinem & carnem* (supple, *tantum*, more Hebræo) *sed adversus imperia*, & quæ sequuntur; agit de pugna quæ Christianorum est qua sunt Christiani, non quam communem habere cum aliis hominibus certis eventibus possunt.

VII. 16. Jacobi locus, qui septimo affertur, IV. 1. *Unde bella & pugnæ inter vos? nonne ex voluptatibus vestris, quæ militant in membris vestris? Concupiscitis & non habetis: invidetis & affectatis, nec potestis nancisci: pugnatis & bella geritis, nec obtinetis, eo quod non petitis: Petitis & non accipitis, eo quod male petitis, ut in voluptates vestras absumatis:* nihil continet universale: tantum dicit bella & pugnas, quibus tum Hebræi dispersi inter se misere collidebantur (cujus historiæ partem aliquam apud [a] Josephum videre est) ortum habuisse ex caussis non probis; quod nunc etiam contingere scimus & dolemus.

[a] *Antiq.* L. XVIII. cap. 12. seu ultim. & *lib. sq.*

GROTII.

[s] *Non sunt carnalia*] *Chrysostomus* hoc loco: ὅπλα σαρκικὰ intelligit πλοῦτον, δόξαν, δυναστείαν, εὐγλωττίαν, δεινότητα, περιδρομὰς, κολακείας, ὑποκρίσεις. *Opes, gloriam, potentatum, eloquentiam, solertiam, prensationes, assentationes, fallacias.* [Tom. III. pag. 658.]

mus. Senſum ab hoc Jacobi loco non alienum habet Tibulli illud: (I. Eleg. XI. 7. 8.)

Divitis hoc vitium eſt auri, nec bella fuere,
54 *Faginus adſtabat cum ſcyphus ante dapes.*

Et apud Strabonem non (yy) uno loco notatum videas, † innocentiſſime agere eas gentes, quarum victus eſt ſimpli-

GROTII.

† *Innocentiſſime agere eas gentes, quarum victus eſt ſimpliciſſimus*] Dicit idem *Philo* de vita contemplatrice, (pag. 892. A. B.) citans *Homeri* illud: (Iliad. XIII. 6.)

Γλακτοφάγων ἀβίωντε δικαιοτάτων ἀνθρώπων.

Laccomedonum inopumque hominum juſtiſſima quæ gens.

Juſtinus de Scythis: (Lib. II c. 2.) *Aurum & argentum non perinde ut reliqui mortales appetunt.* Mox: *Hæc continentia morum quoque illis juſtitiam indidit nihil alienum concupiſcentibus: quippe ibidem divitiarum cupido eſt, ubi & uſus.* Et de Scythis in eandem ſententiam locus lectu dignus apud *Gregoram* Lib. II. (cap. 4. num. 2. *Edit. Boivin.* inter SS. Hiſt. Byzantinæ.) Taxiles Alexandro: τί δεῖ πολέμων καὶ μάχης ἡμῖν, Ἀλέξανδρε, πρὸς ἀλλήλους, εἰ μήτε ὕδωρ ἀφαιρησόμενος ἡμῶν ἀφῖξαι, μήτε τροφὴν ἀναγκαίαν, ὑπὲρ ὧν μόνων ἀνάγκη διαμάχεσθαι τοῖς νοῦν ἔχουσιν ἀνθρώποις; [Apud *Plutarchum*, in Alex. pag. 698. A. Tom. I.] *Quid inter nos, Alexander, bellis & præliis opus, quando neque ut aquam, neque ut victum neceſſarium a nobis auferas huc veniſti, pro quibus ſolis pugnare eſt hominum ratione utentium?* *Diogenis* dictum huc pertinet: οὐ γὰρ ἐκ τῶν μαζοφάγων οἱ κλέπται καὶ οἱ πολέμιοι, *non enim ex his, qui polentam edunt, aut fures exſiſtunt, aut bellorum auctores.* *Porphyrius* Lib. II. de non edendis animalibus: τὸ εὐδάπανον καὶ εὔπορον πρὸς συνεχῆ εὐσέβειαν συντελεῖ καὶ τῶν ἁπάντων, *quicquid paratu facile eſt & levis ſumptus, ad pietatem perpetuam & quidem omnium confert.* (Locus extat pag. 144. *Ed. Lugd.* 1620. ubi in fine legitur: καὶ πρὸς τὴν ἁπάντων. [Sic etiam in Edit. Noviſſ. §. 14. p. 126. conf. §. 13. pag. 125. ſed dubium, utrum ad rem. *M. T.*] Ex eodem autem Auctore petitum eſt dictum præcedens *Diogenis*, Lib. I. p. 94. [Adlatum etiam ab *Hieronymo.* v. not. u. p. 67. & ab *Juliano* Or. VI. p. 198. D. ut ad *Porph.* l. c. §. 47. p. 80. notavit Cl. *de Rhoer.* M. T.] Idque eo lubentius obſervo, quod locus ille, ut quidam alii, effugerit diligentiam, non tantum STANLEJI, in *Hiſt. Philoſophica* Anglice edita, ſed etiam Eruditiſſimi illius Interpretis Latini, GODEFRIDI OLEARII, cujus immaturus obitus haud exiguum damnum Reip. literariæ adtulit. In loco *Homeri*, (ut hoc etiam addam) τὸ Ἀβίων, nomen eſt Populi, e veteribus *Scythis*: quod prima obſervavit eruditiſſima matrona, *Anna T. Fabri* filia, in Notis ad verſionem ſuam Gallicam. *J. B.*) [Imo vel in *Ed. Spondani* eſt *Abiorum*, de quibus v. *Cellar.* Geogr. Ant. L. III. c. 24. ſect. 3. §. 15. (P. m. 759. Tom. II. *Edit. Lipſ.* 1732.) junct. *Nic. Damaſc.* apud *Stob.* Serm. V. pag. 69, 70. *M. T.*]

GRONOVII.

54 *Faginus adſtabat*] Quum ligneo poculo contenti eſſent. *Ovid.* Metam. 8. 670. *Fabricataque fago Pocula, quæ cava ſunt flaventibus illita ceris.*

(yy) Exempli gratia, Lib. VII. p. 300. *Ed. Par. Caſ.* L. XIV. p. 656. L. XV. p. 713. & alibi. *J. B.*

plicissimus. Non abeunt hinc ista Lucani: (Pharſ. IV. 373. & *ſeqq.*)

O prodiga rerum
Luxuries, nunquam parvo contenta paratu,
Et quæſitorum terra pelagoque ciborum
Ambitioſa fames, & lautæ gloria menſæ!
Diſcite quam parvo liceat producere vitam,
Et quantum natura petat. Non erigit ægros
Nobilis ignoto 55 diffuſus Conſule Bacchus,
Non auro 56 myrrhaque bibunt; ſed gurgite puro
Vita redit. Satis eſt populis fluviusque Ceresque.
Heu miſeri, qui bella gerunt!

a Pag. 1019 D. Tom II. *Ed. Wech.* Cui adjungi poteſt [a] Plutarchi illud in Stoicorum contradictionibus: οὐδεὶς γὰρ φύεται ἀνθρώποις πόλεμος ἄνευ κακίας. ἀλλὰ τὸν μὲν φιληδονία, τὸν δὲ πλεονεξία, τὸν δὲ φιλοδοξία τις ἢ φιλαρχία συῤῥήγνυσι. *Nullum inter homines bellum non ex vitio naſcitur.* [u] *Aliud*

GRONOVII.

55 *Diffuſus Bacchus*] *Saccatum vinum Martial.* 2, 40. 8, 54. ubi *Scriver. Saccos vinarios* appellat *Plinius* 24, 1.—— *Ignoto conſule*, ante multos annos, ut, qui tum fuerint coſſ. ignoretur.

56 *Myrrhaque*] Murrino vel murreo calice. *Sueton.* Octav. 71.

GROTII.

u *Aliud ex voluptatum cupiditate, aliud ex avaritia, aliud ex honorum aut imperii nimio ſtudio conflatur*] Veriſſimam, ſed parum meditatam hominibus ſententiam, multis egregiis veterum expreſſam verbis, quid nocebit & aliorum dictis non minus efficacibus confirmare? *Athenæus* Philoſophus apud *Diogenem* Laërtium (L. x. §. 2. *Ed. Amſt.*)

Ἄνθρωποι μοχθεῖτε τὰ χείρονα καὶ διὰ κέρδος
Ἄπληστοι νικέων ἄρχετε καὶ πολέμων·

In mala ſudatis miſeri: ſine fine cupido
Vos agit in rixas bellaque præcipites.

Fabianus Papirius in controverſiis *Senecæ* patris: (*Lib.* II. *Contr.* IX.) *Ecce inſtructi exercitus, ſæpe civium cognatorumque, conſerturi manus, conſtiterunt, & colles equis utrinque complentur, & ſubinde omnis regio trucidatorum corporibus conſternitur, illatorum multitudine cadaverum, vel ſpoliantium. Si quæſierit aliquis, quæ cauſa hominem adverſus hominem in facinus coëgit? nam neque feris inter ſe bella ſunt: nec, ſi forent, eadem hominem deceant, placidum proximumque divino genus. Quæ tanta vos fert ira, cum una ſtirps idemque ſanguis ſitis? vel quæ furiæ in mutuum ſanguinem egere? quod tantum malum humano generi vel forte vel fato invectum? an ut convivia poculis exſtruantur, & tecta auro fulgeant, parricidium tanti fuit? Magna enimvero & laudanda ſunt, propter quæ menſam & lacunaria ſua potius quam lucem innocentes intueri maluerint. An, ne quid ventri negetur libidinique, orbis ſervitium expetendum eſt? quid tandem ſic peſtiferæ iſtæ divitiæ expetuntur, ſi ne in hoc quidem ut liberis relinquantur? Philo* ad Decalogum (Pag. 765. *Edit. Pariſ.*) χρημάτων ἔρως, ἢ γυναικὸς, ἢ δόξης, ἢ το-

liud ex voluptatum cupiditate, aliud ex avaritia, aliud ex bonorum aut imperii nimio studio conflatur. Justinus [a] cum Scytharum instituta laudasset; *Atque utinam reliquis mortalibus similis moderatio, & abstinentia alieni foret: profecto non tantum bellorum per omnia sæcula terris omnibus continuaretur, neque plus hominum ferrum & arma quam na-*

[a] Lib. II. cap. 2.

ἢ τινος ἄλλης τῶν ἡδονὴν ἀπεργαζομένων, ἆρά γε μικρῶν καὶ τῶν τυχόντων αἴτιος γίνεται κακῶν; οὐ διὰ τοῦτο συγγένειαι μὲν ἀλλοτριοῦνται, τὴν φυσικὴν εὔνοιαν μεθαρμοζόμεναι πρὸς ἀνήκεστον ἔχθραν. χῶραι δὲ μεγάλαι καὶ πολυάνθρωποι στάσεσιν ἐμφυλίοις ἐρημοῦνται· γῆ δὲ καὶ θάλαττα πληροῦται τῶν καινουργημένων ἀεὶ συμφορῶν, ναυμαχίαις καὶ πεζαῖς στρατιαῖς; οἱ γὰρ Ἑλλήνων καὶ Βαρβάρων πρός τε ἑαυτοὺς καὶ πρὸς ἀλλήλους τραγῳδηθέντες πόλεμοι πάντες ἀπὸ μιᾶς πηγῆς ἐρρύησαν, ἐπιθυμίας ἢ χρημάτων ἢ δόξης ἢ ἡδονῆς· *Pecuniarum amor, aut feminæ, aut gloriæ, aut alicujus demum rei, quæ voluptatem pariat, an parvorum duntaxat & vulgarium malorum caussa est? Ob hoc alienantur a cognatis cognati, naturali benevolentia in odium insanabile mutata; regiones autem magnæ & fæcundæ populorum civilibus vastantur dissidiis; tum vero & terra, & mare implentur calamitatibus nove semper repertis per pedestres navalesque acies. Nam bella illa Græcorum Barbarorumque aut inter se, aut horum in illos, etiam tragœdiis decantata, ab uno fluxere fonte cupiditatis, sive illa divitiarum, sive gloriæ, sive voluptatum fuit.* Plinius Hist. Nat. L. II. cap. 63. *Placatiore tamen ea* (Terra) *ob hoc utimur, quod omnes hi opulentiæ exitus ad scelera, cædes & bella tendunt, quamque sanguine nostro irrigamus, insepultis ossibus tegimus.* Hieronymus adversus *Jovinianum* II. (II.): *Diogenes tyrannos & subversores urbium, bellaque vel hostilia vel civilia, non pro simplici victu olerum pomorumque, sed pro carnium & epularum deliciis asserit excitari.* (v. not. præc. t. p. 65.) *Chrysostomus* I Cor. XIII. 3. [Tom. II. pag. 77.] εἰ γὰρ ἅπαντες ἠγάπων καὶ ἠγαπῶντο, οὐδὲν ἂν ἠδίκησεν οὐδείς. ἀλλὰ καὶ φόνοι καὶ μάχαι καὶ πόλεμοι καὶ στάσεις καὶ ἁρπαγαὶ καὶ πλεονεξίαι καὶ πάντα ἂν ἐκποδὼν ἐγεγόνει τὰ πονηρά. *Nam si mutuo se diligerent homines, nemo alterum afficeret injuria, procul essent cædes, & pugnæ, & bella, & seditiones, & rapinæ, & defraudationes, & quicquid est malorum.* Idem *Orat.* ad patrem fidelem de opulentis loquens: [Tom VI. pag. 196. *Edit. Savil.*] οὐ δι' ἐκείνους στάσεις καὶ πόλεμοι καὶ μάχαι καὶ πόλεων κατασκαφαὶ καὶ ἀνδραποδισμοὶ καὶ δουλεῖαι καὶ αἰχμαλωσίαι καὶ φόνοι καὶ τὰ μυρία ἐν τῷ βίῳ κακά; *Nonne per hos adveniunt seditiones, & bella, & pugnæ, & urbium excidia, & plagia, & servitutes, & captivitates, & cædes, & innumera vitæ mala?* Claudianus: [*In Rufin.* Lib. I. vs. 218. & *seqq.*]

Hæc si nota forent, frueremur simplice cultu,
Classica non fremerent, non stridula fraxinus iret,
Non ventus quateret puppes, non machina muros.

Agathias historiarum primo: (p. 7. *Edit. Vulc.* II. *Paris.*) ἐς δὲ πλεονεξίαν καὶ ἀδικίαν αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ αὐθαίρετα κατολισθαίνουσαι, πολέμων καὶ ταραχῶν ἅπαντα ἐμπεπλήκασι· *Hominum animi sponte ad nimias cupiditates injustitiamque delapsi, implent omnia bellis ac tumultibus.* Concludam multa bene dicta uno *Polybii*: αὐτάρκεια τοῦ βίου, φιλοσοφία αὐτοδίδακτος. *Animus necessarius contentus alio ad sapiendum magistro non eget.* [Apud SUIDAM, in voce Αὐτάρκεια. *J. B.*]

naturalis fatorum conditio raperet. Apud Ciceronem est
a Cap. 13. de Finibus primo [a]: *Ex cupiditatibus odia, dissidia, discordiæ, seditiones, bella nascuntur.* Maximus Tyrius [b]: νῦν μεστὰ πάντα πολέμων· αἱ γὰρ ἐπιθυμίαι πλανῶνται πανταχοῦ, περὶ πᾶσαν γῆν τὰς πλεονεξίας ἐπεγείρουσαι. *Nunc omnia bellis plena: ubique enim oberrant cupiditates, & per omnes terras excitant appetitum rerum alienarum.* [c] Jamblichus: Καὶ γὰρ πολέμους καὶ στάσεις καὶ μάχας οὐδὲν ἄλλο παρέχει ἢ τὸ σῶμα καὶ αἱ τούτου ἐπιθυμίαι. Διὰ γὰρ τὴν τῶν χρησίμων κτῆσιν πάντες οἱ πόλεμοι γίγνονται. *Bella, pugnas, seditiones corpus præbet & corporis cupiditates. Nam rerum utibilium caussa bella omnia oriuntur.*

b Diss. XIII. pag. 142. Ed. Davis. aut Diss. XXIV. §. 6. ed. 2.

c Protrept. c. 13. pag. 73. Ed. Arcer.

VIII. 17. Quod vero Petro dictum est: *Qui gladio ferit, gladio peribit*, cum non ad bellum communiter spectatum, sed ad bellum privatum proprie pertineat (nam & Christus ipse inhibitæ aut neglectæ defensionis hanc reddit causam, quod regnum suum de hoc mundo non esset, Joan. XVIII. 36.) suo loco * rectius pertractabitur.

* Cap. 3. §. 3. n. 7.

IX. 1. Quoties de scripti sensu quæritur, magnam vim habere solet tum usus sequens, tum prudentum auctoritas; quod etiam in divinis scriptis sequendum est. Neque enim probabile est, Ecclesias, quæ ab Apostolis constitutæ sunt, aut subito, aut omnes defecisse ab iis, quæ Apostoli breviter perscripta ore liberalius explicaverant, aut etiam in usum introduxerant. Solent autem ab iis qui bella impugnant adferri dicta quædam veterum Christianorum; ad quæ tria dicenda habeo.

I. 2. Primum est, ex iis dictis nihil amplius colligi quam privatam quorundam sententiam, non publicam Ecclesiarum: adde quod ferme quorum ea dicta sunt, amant ab aliis seorsim ire & docere quiddam magnificentius; quales sunt, [d] Origenes & [e] Tertullianus, qui nec sibi satis constant. Nam idem Origenes (zz) apes ait a Deo documentum datas πρὸς τὸ δικαίους καὶ τεταγμένους πολέμους, εἴποτε δέοι, γίγνεσθαι ἐν ἀνθρώποις· *Ut bella justa atque ordinata inter homines gerantur, si quando id jubeat necessitas.* Et idem ille Tertullianus, qui alibi supplicia capitalia minus

d Contra Cels. L. III. p. 115. & Lib. VII. pag. 349. Lib. VIII. pag. 427. Ed. Cantabrig.

e *De Coron. Mil.* c. 11. & 12. *De Idololatr.* c. 19.

(zz) Contra Celsum l. 4. p. 217. c. opus meum Gallicum *de doctrina morali Patrum.* cap. 7. §. 20. pag. 104. num. 1. *J. B.*

GRO

minus probare videtur, dixit: [x] *Bonum* (aa) *esse cum puniuntur nocentes nemo negat.* Et de militia hæsitat; nam libro de [a] Idololatria, *Quæritur*, inquit, *an fideles ad militiam converti possint, & an militia ad fidem admitti?* & videtur eo loco propendere in eam sententiam, quæ militiæ adversatur. At libro de Corona Militis, cum quædam adversus militiam disputasset, mox distinguit, qui ante baptismum militabant, ab iis, qui post baptismum nomen dant militiæ. [b] *Plane*, inquit, 57 *si quos militia præventos fides posterior invenit, alia conditio est, ut illorum, quos Joannes admittebat ad lavacrum; ut centurionum fidelissimorum*, 58 *quem Christus probat, &* 59 *quem Petrus catechizat:* [y] *dum tamen suscepta fide atque* 60 *signata, aut deserendum statim sit, ut multis actum, aut omnibus modis* 61 *cavillandum*, (id est cavendum) *ne quid adversus Deum committatur.* Sensit ergo illos post baptismum in militia permansisse; quod sane minime facturi fuerant, si intellexissent militiam a Christo interdictam; non magis quam aruspices, magi [z] & alii vetitarum

a Cap. 19.

b Cap. 11.

GROTII.

x *Bonum esse cum puniuntur nocentes nemo negat*] Idem *Tertullianus* de anima: *Quis non præferat seculi justitiam, quam & Apostolus non frustra gladio accinctam contestatur, quæ pro homine sæviendo religiosa est?* (Cap. 33.) Et ad Proconsulem Scapulam: *Non te terremus, qui nec timemus. Sed velim, ut omnes salvos facere possimus, monendo μὴ θεομαχεῖν. Potes & officio jurisdictionis tuæ fungi, & humanitatis meminisse, vel quia & vos sub gladio estis.* (Cap. 4.)

y *Dum tamen suscepta fide atque signata*] Distinctionem, quam hic de militia affert, alibi ad nuptias applicat, tum libro de *Monogamia*, tum exhortatione castitatis.

z *Et alii vetitarum artium professores*] *Tertullianus* de idololatria; (Cap. 5.) *Ad Ecclesiam non admittuntur qui artes exercent, quas Dei disciplina non recipit.* *Augustinus* de fide & operibus: *Meretrices & histriones, & quilibet alii publicæ turpitudinis professores, nisi solutis aut diruptis talibus vinculis, ad Christi sacramenta non permittuntur accedere.* [Cap. 18. n. 33. *Edit. Benedictin.* Tom. VI.] De histrione exemplum vide apud *Cyprianum* Epistola LXV. de lanistis, lenonibus, victimarum redemtoribus, apud *Tertullianum:* (De Idololatr. cap. 11.) de auriga Circensi, apud *Augustinum.* [Immo in Epistola Episcoporum, de rebus in *Arelatensi Concilio* gestis, *Append.* Tom. IX. col. 16. *Edit. Benedictin.* (*Antverp. s. Amst.*) 1700. Adde *Constitution. Apostolic.* Lib. VIII. cap. 32. *J. B.*]

GRONOVII.

57 *Si quos militia præventos*] Si qui sacramento jam tenebantur & militabant, antequam fierent Christiani.

58 *Quem Christus*] Matth. VIII. 10. [In verb. præced. legendum, *Centurionum fidelissimum*, non *fidelissimorum*, observavit V. Cl. *Joannes Clericus*, Hist. Eccles. p. 751. *J. B.*]

59 *Quem Petrus*] Act. X.

60 *Signata*] Per baptismi signaculum. *Tertull.* de spectac. 24.

61 *Cavillandum*] Videtur legi oportere, *cavitandum*: nam *Cavillari* est quidem frequens *Tertulliano*, sed pro *decipere, fallere, frustrari.*

(aa) Locus est in Lib. *De Spe-*

rum artium professores in sua arte post baptismum manere permissi sunt. Eodem c libro militem quendam, & quidem Christianum, laudans, O *militem*, inquit, *in Deo gloriosum*.

c Cap. 1.

II. 3. Secunda observatio est, quod militiam Christiani sæpe aut improbarunt, aut evitarunt ob temporum circumstantias, quæ vix ferebant militiam exerceri sine actibus quibusdam cum Christiana lege pugnantibus. In literis Dolabellæ ad Ephesios, quæ apud Josephum a extant, videmus Judæos ab expeditionibus militaribus immunitatem postulasse, quod externis permixti non satis ritus legis suæ observare possent, & quia sabbatis ferre arma & magna itinera facere cogerentur (aa*). Atque easdem ob causas a L. Lentulo missionem Judæos impetrasse docet idem b Josephus, alibique narrat, c 62 cum Judæi Roma urbe jussi essent excedere, quosdam militiæ adscriptos, alios punitos quod militare nollent patriarum legum reverentia, ob eas scilicet quas diximus causas; quibus accedebat interdum tertia, quod adversus populares suos pugnandum haberent: at d κατὰ τῶν ὁμοφύλων ὅπλα λαβεῖν ἀθέμιτον, *nefas in populares suos arma sumere*; tunc scilicet cum populares ob patriæ legis observationem periclitabantur. Quoties vero hæc incommoda cavere poterant Judæi, militabant etiam sub externis regibus, sed ἐμμένοντες τοῖς πατρίοις ἔθεσι καὶ κατὰ ταῦτα ζῶντες, a *perstantes in patriis institutis & ex eorum præscripto viventes*: quod pacisci prius solebant, eodem Josepho auctore. His periculis simillima sunt quæ Tertullianus militiæ suorum temporum objicit, ut libro de Idololatria: e *Non convenit* 63 *sacramento divino & humano*,

a Antiq. Jud. Lib. XIV. cap. 10. § 12.

b Ibid. § 13.

c L. XVIII. c. 3. §. 5.

d Joseph. in Vit sua. § 6. Ed. Hudson.

e Cap. 19.

ctaculis, Cap. XIX. & ita legitur (nam Auctor ex memoria illum adferebat:) *Bonum est, quum puniuntur nocentes. Quis hoc, nisi nocens, negabit?* Sic sententia ingenii majorem habet. Cæterum vide quæ de his locis, & aliis, *Tertulliani*, diximus in libro Gallico *De Doctrina Morali Patrum*, c. VI. §. 6. & *seqq.* 25. &c. *J. B.*]

GROTII.

a *Perstantes in patriis institutis*] Verba *Josephi* XI. historiæ antiquæ. (Cap. 8. § 5. *Edit. Hudson.*)

GRONOVII.

62 *Cum Judæi Roma urbe*] *Tacit.* 2. Annal. 85. *Suetonius Tiber.* 36.

63 *Sacramento divino & humano*] Quod promittitur Deo in veræ religionis professione, & quod juratur imperatori gentili in militia suscipienda. De Corona 11. *Credimusne humanum sacramentum divino superduci licere?*

(aa*) Hæc & alia in favorem Judæorum decreta congessi in opere Gallico, *Histoire des ancient Trai*

mano, signo Christi & signo diaboli: quia scilicet per Deos Gentium, Jovem, Martem, atque alios, jurare milites jubebantur. Libro autem de Corona f Militis: *f Cap. 11.* *Excubabit pro templis quibus renuntiavit, & cœnabit illic ubi Apostolo non placet? & quos interdiu exorcismis fugavit, noctibus defensabit?* Mox: *Quanta alia* 64 *in delictis circumspici possunt castrensium munium, transgressioni interpretanda?*

4. Tertium quod notamus hoc est; Christianos primorum temporum tanto ardore succensos fuisse ad præclarissima quæque capessenda, ut sæpe 65 consilia divina pro præceptis amplecterentur (bb). Christiani, inquit a Athenagoras, *οὐ δικάζονται τοῖς ἁρπάζουσι, adversus sua rapientes judicio non contendunt.* Salvianus jussum a Christo ait, ut ea ipsa de quibus lis est relinquamus, dummodo litibus exuamur. Atqui b id ita generaliter sumtum consilii forte est & vitæ sublimioris, at non in præcepto positum. Simile est quod plurimi veterum omne

III.

a Legat. pro Christ. cap. 1.
b De Gubern. Dei Lib. III. pag. 73. *Ed. Paris.* 1645.

Traitez, Part. I. art. 498. & 503. *J. B.*

GROTII.

b *Id ita generaliter sumtum consilii forte est & vitæ sublimioris*] Concilium Carthaginense IV. *Episcopus nec provocatus de rebus transitoriis litiget.* Adde *Ambrosium* Lib. II. Offic. cap. 21. & *Gregorium Magnum* libro II. Ind. XI. Epist. LVIII.

GRONOVII.

64 *In delictis*] Scribendum censeo, *in debitis.* Castrensium munium debita sunt, quæ *Livius* vocat *militaria justa* lib. 24, 48. Sic *Seneca*, quæ in Med. v. 997. vocavit *justa functis*, Troad. 602. *debita exanimis* appellat. Quot vel quam multa alia sunt ex officiis & operibus militiæ legitimis, quæ Christianus debet transgressiones vel peccata interpretari?

65 *Consilia divina*] Ea quæ erant proposita pro eximiis & singularibus, nec nisi illis qui extraordinariis dotibus & donis divinæ indulgentiæ instructi essent, aggredienda, acciperent quasi communia & necessaria, & nemini non affectanda. *Gregor. Nazianz.* 3. in *Julian.* c. 94. Ἔπειτα πῶς ἐκεῖν' οὐ λογίζῃ, ὦ σοφώτατε πάντων καὶ συνετώτατε, ὁ πρὸς τὸ τῆς ἀρετῆς ἄκρον συγκλείων Χριστιανούς, ὅτι τῆς ἡμετέρας νομοθεσίας τὰ μὲν ἀνάγκην ἔχει τοῖς ἐπιτελουμένοις, ἃ καὶ μὴ φυλάττουσι κίνδυνος· τὰ δὲ οὐκ ἀνάγκην, αἵρεσιν δέ, ἃ φυλάττουσι μὲν τιμὴν καὶ ἀντίδοσιν, μὴ φυλάττουσι δὲ οὐδ' ἐστὶν ὃς κίνδυνος; &c. (Pag. 95. D. *Ed. Colon.* 1690.)

(bb) Quæ ad *Consilia Euangelica* ab Auctore nostro, aut aliis referuntur, vel per se nec bona sunt, nec mala, vel habent necessitatem quamdam *præcepti*, respectu hujus vel illius hominis, in certis casibus & circumstantiis. Qua de re fuse egimus in nostris ad hunc locum Gallicis Notis: ubi simul, unde ortus sit error eorum, qui hanc distinctionem inter *Præcepta* & *Consilia Euangelica* excogitarunt, ostendimus, studiumque ejusmodi *Consiliis* utendi, facile homines a vera Virtutis via avertere, tantum abest ut ad illam sit incitamentum. *J. B.* [Add. *J. F. Budd.* Inst. Theol. Mor. P. II. cap. 1. §. 14. pag. 374. *M. T.*]

omne juramentum improbant, nulla exceptione addita, cum tamen Paulus in re gravi juraverit. Christianus apud Tatianum, * στρατηγίαν παρῄτημαι, præturam recuso: apud Tertullianum, c *Christianus* 66 *nec ædilitatem affectat*. Sic d Lactantius justum (qualem vult esse Christianum) negat belligeraturum; sed ita ut simul 67 navigaturum neget. A secundis nuptiis quam multi veterum Christianos dehortantur? Quæ omnia sicut laudabilia, eximia, Deo apprime grata sunt, ita nullius legis necessitate a nobis exiguntur. Atque hæc solvendis quæ objiciuntur sufficient.

* *Apolog.* cap. 17. *Ed. Oxon.*
c *Apolog.* cap 46.
d *Inst. Div. L.* v. *cap.* 17. *num.* 10.

X. 1. Nunc ut nostra firmemus, primum non desunt nobis scriptores, & quidem antiquiores, qui & capitalia supplicia, & quæ inde pendent bella, sentiant a Christianis licite posse usurpari. Nam Clemens Alexandrinus a Christianum ait, si ad imperium vocetur, ut Moses, futurum vivam subditis legem & præmio affecturum bonos, pœnis malos. Et alibi habitum Christiani describens, decere eum ait intectis esse pedibus, 68 nisi forte militet. c In Constitutionibus, quæ Clementis Romani nomen præferunt, libro VII. cap. 3. legimus: οὐχ ὡς παντὸς φόνου φαύλου τυγχάνοντος, ἀλλὰ μόνου τοῦ ἀθώου, τοῦ δ' ἐνδίκου ἄρχουσι μόνοις ἀφωρισμένου· *Non quasi omnis cædes illicita sit, sed ea, quæ est innocentis: ita tamen, ut quæ justa est, magistratibus solis sit reservata.*

a *Pædag.* L. II. c 2. pag 240. *Ed. Oxon.*

2. Sed, auctoritatibus privatis sepositis, ad publicam Ecclesiæ veniamus, quæ maximi debet esse ponderis. Dico igitur, nunquam a baptismo rejectos, aut ab Ecclesia excommunicatos eos, qui militabant, quod tamen & factum oportuit, & factum fuisset, si militia cum novi fœderis conditionibus pugnasset. In dictis modo Constitutionibus, Lib. VIII. cap. 32. agit scriptor ille de iis, qui antiquitus ad baptismum admitti, aut ab eo rejici

GROTII.

c *In Constitutionibus*] Videtur scriptus is liber finiente sæculo secundo.

GRONOVII.

66 *Nec ædilitatem*] Opinor quia ædilium erat dare ludos. *Cicero* I. Verrin. 54. *Sueton.* Jul. 10. Ludi autem erant honos Deorum, quos despuebant Christiani. Sed & prætorum. *Tac.*

67 *Navigaturum*] Quia aut lucri fere, aut voluptatis, aut bellandi causa navigatur, quorum omnium ergo nihil suscipiebat primævus ille rigor. [*Tatianus* quoque l. l. navigationem lucri causa prohibet: ναυτίλλεσθαι διὰ τὴν ἀπληστίαν οὐκ ἐπιτηδεύω. *J. B.*]

68 *Nisi forte militet*] Nam militantes caligati.

rejici solerent. Στρατιώτης προσιὼν διδασκέσθω μὴ ἀδικεῖν, μὴ συκοφαντεῖν. ἀρκεῖσθαι δὲ τοῖς διδομένοις ὀψωνίοις. πειθόμενος προσδεχέσθω. *Miles baptismum postulans doceatur ab injuriis & vexationibus abstinere: contentus esse suis stipendiis. Si his pareat, admittitor.* Tertullianus in [b] Apologetico ex persona loquens Christianorum; *Navigamus*, inquit, *& nos vobiscum, & militamus.* Paulo ante [c] dixerat: *Hesterni sumus & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, 69 conciliabula, castra ipsa.* Eodem libro [d] narraverat [d] M. Aurelio Imperatori Christianorum 70 militum precationibus imbrem impetratum. 71 In [e] Corona, militem illum qui coronam abjecerat, constantiorem ait fuisse cæteris fratribus, & multos ei ostendit fuisse Christianos commilitones.

b Cap. XLII. c XXXVII. d Cap. V. e Cap. I.

3. Accedat, quod & milites nonnulli, pro Christo tormenta mortemque perpessi, eundem cum cæteris martyribus honorem ab Ecclesia acceperunt, quos inter memorantur [e] tres Pauli comites; sub Decio Cerialis, sub Valeriano Marinus, quinquaginta sub Aureliano, Victor, Maurus & Valentinus magister militum sub Maximiano, circa idem tempus Marcellus Centurio, Severianus sub Licinio. Cyprianus [a] de Laurentino & Ignatio Afris: *In castris & ipsi quondam sæcularibus militantes, sed veri & spirituales Dei milites, dum diabolum Christi confessione prosternunt, palmas Domini & coronas illustres passione meruerunt* (cc). Et hinc apparet quid de militia senserit communitas Christianorum, etiam priusquam Imperatores Christiani essent.

a Epist. 39. Ed. Fell. (34. Pam.)

4. Capitalibus judiciis (dd) si non libenter interfuerunt

GROTII.

d *M. Aurelio Imperatori*] Vide & *Xiphilinum* de hac historia. [Hæc *Legionis Fulminatricis* historia, si non falsa, admodum certe fabulis permixta, a sagacioribus Criticis habetur. c. *H. Valesius* ad Eusebii Hist. Eccl. 5, 5. *Pagi* Critic. Annal. Baronii ad a. 174. *Clerici* Hist. Eccl. ad eundem a. sed cumprimis Angli *King* & *Moyle*, inter se dissentientes, Latia veste donati a *Moshemio* ad calcem *Dissert. ad sanct. discipl pertinent.* J. B] (Add. *Westenberg* præf. *Divi Marci*, §. 5. *M. T.*)

e *Tres Pauli comites*] Adde militem quendam a *Cornelio* baptizatum, cujus apud *Adonem* mentio.

GRONOVII

69 *Conciliabula*] Conciliabulum, vicus vel pagus, qui haberet jus nundinarum. *Sigon.* de jure Italiæ 2, 15. *Liv.* 24, 56.

70 *Militum precationibus*] *Claudianus* 6 Cons. Honorii 340.

71 *In Corona*] In libro de *Corona*.

(cc) In *Edit. Baluzii* (Ep. 34. pag. 47) *palmas a Domino & coronas illustri passione meruerunt.* Martyres vero *Laurentius* & *Egnatius*. J. B.

(dd) In omnibus Editionibus heic

eram

runt Christiani illis temporibus, haud mirum videri id debet, cum plerumque de Christianis ipsis esset judicandum: adde quod & in cæteris rebus leges Romanæ duriores erant, quam lenitas Christiana patiatur; quod vel solo [f] [72] Silaniani Senatusconsulti exemplo satis patet. Postquam vero Constantinus Christianam religionem & probare & promovere cœpit, non ideo desierunt capitalia supplicia. Imo ipse Constantinus inter alias leges de parricidis [73] culeo insuendis legem tulit, quæ exstat Codice, [b] Titulo de iis qui parentes vel liberos occiderunt; quanquam alioqui in suppliciis exigendis mitissimus fuerit, ita ut ab historicis non paucis reprehendatur [g] nimiæ lenitatis nomine. Tum vero in exercitu suo plurimos habuit Christianos, ut nos historiæ docent, & [74] labaro Christi nomen inscripsit. Ex eo etiam mutatum

b *Leg. unic.*

erat *suppliciis*: sed vel Auctorem, vel Typographos, vocem illam ex incogitantia posuisse, pro *judiciis*, ex sequentibus manifestissimum est; quum heic non agatur de spectando supplicio reorum, sed de *judicando* in caussa capitis. Et ita apud *Tertullianum*, de Idololatr. cap. 19. *An Militia ad fidem admitti ... cui non sit necessitas immolationum, vel* CAPITALIUM *judiciorum.* J. B. [Attamen certum est, ne interesse quidem suppliciis capitalibus, Christianos illorum temporum sibi licitum credidisse. v. *Buddei* diss. *de Conc. Relig. Christ. statusque Civ.* (Hal. 1712. 8°.) cap. 6. §. 5. fin. pag. 229.—— cf. h. §. n. 6. & L. II. c. 20. §. 12. n. 2. *M. T.*]

GROTII.

f *Silaniani Senatusconsulti*] Cujus asperitatem mitigavit *Adrianus* Imperator, ut apud *Spartianum* est. Asperis Romanorum legibus addi possunt, quæ servum nisi tortum testimonium dicere vetant. [Vid. COD. *De Serv. fugitivis* &c. L. 4. & Clar. NOODTII *Prob. Juris*, L. I. cap. ult. in fine. *J. B.*]

g *Nimiæ lenitatis nomine*] *Zonaras*: [Lib. XIII. cap. 4. pag. II. Tom II *Edit. Reg.*] τοῖς μεταβαλλομένοις ἐκ πονηρίας φιλανθρωπότερον διακείμενος, ἔλεγεν ὅτι τὸ νοσοῦν μέλος ἀποκοπτέον καὶ σηπτικὸς, ἵνα μὴ καὶ τοῖς ὑγιαίνουσι λυμαίνηται, οὐ μὴν τι τὸ ὑγιαῖνον ἤδη τυχὸν ἢ καὶ ὑγιαζόμενον. *Clementem se ostendebat iis, qui pravam vitam deseruerant, quod diceret abscindendum membrum ægrotans ac putridum, ne sana contagio corrumpat, non id quod aut sanatum jam sit aut sanescat.* vide & *Eusebium.* [De *Vita Constantini*, Lib. IV. cap. 31.] sicut de nimia *Constantini* lenitate Christianos, ita de *Haraldi* Regis questos Danos apud *Saxonem* historicum invenias. [Lib. XI. pag. 194.] (Conf. ad §. 8. num. 10. fin. not. n.)

GRONOVII.

72 *Silaniani*] Ut si quis domi suæ occisus esset, de servis, quotquot sub eodem tecto fuissent, quæstio haberetur, omnesque supplicio afficerentur. Factum autem illud Senatusconsultum A. V. C. 762. P. Cornelio Dolabella, C. Junio Silano Coss. Augusto imperante. Exemplum apud *Tacit.* 14. Annal. 42.

73 *Culeo*] Sacco coriaceo cum cane, gallo gallinaceo, vipera & simia, inque mare abjiciendis § 6. *Instit.* de publ. jud. *Cic.* pro Sex. Roscio cap. 25. & 26. *Juvenal.* 8, 214. & 13, 155.

74 *Labaro*] Vexillo. *Prudent.* I. ad.

tum est sacramentum militare in eam formam, quæ exstat apud Vegetium: [a] *Per Deum & Christum, & Spiritum sanctum, & per majestatem Imperatoris, quæ secundum Deum generi humano diligenda est & colenda.*

[a] *De Re Milit.* L. II. c. 5.

5. Neque eo tempore ex tot Episcopis, inter quos multi erant durissima quæque passi pro religione, vel unus fuisse legitur, qui aut Constantinum ab omnibus omnino capitalibus suppliciis & bello, aut Christianos a militia injecto divinæ iræ metu absterruerit, cum tamen plurimi essent acerrimi custodes disciplinæ, & minime dissimulantes eorum, quæ ad officium tum Imperatorum, tum aliorum pertinerent: qualis & Theodosii tempore fuit Ambrosius, qui sermone VII. ita ait: [b] *Non militare delictum est, sed propter prædam militare peccatum est.* Et de [c] Officiis: *Fortitudo, quæ vel bello tuetur a barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel a latronibus socios, plena justitia est.* Hoc argumentum tanti mihi videtur, ut nihil ultra requiram.

[b] Tribuitur inde *Augustino*, infr. L. II. c. 25. §. 9. n. 3.

[c] *L.* I. C. 27.

6. Neque tamen ignoro, [h] sæpe Episcopos, & plebem Christianam, interpositis precibus suis avertisse pœnas, præsertim capitales; morem quoque introductum, [i] ut qui ad Ecclesiam confugissent, non nisi vitæ servandæ fide data redderentur; & [k] ut circa Pascha carcere emitterentur, quos sua crimina attinebant: sed, qui cum cura hæc omnia, & si qua his sunt similia, expendet, inveniet, signa hæc esse Christianæ bonitatis omnem rapientis clementiæ occasionem, non omnia judicia capitalia damnantis animi: unde & locorum & temporum illa beneficia, & preces ipsæ [l] exceptionibus quibusdam temperabantur.

7. Ob-

adversus Symm. 488. *Christus purpureum gemmanti textus in auro signabat labarum.* *Euseb.* de vita Constant. I, 31.

GROTII.

h *Sæpe Episcopos*] *Augustinus*: [Epist. 153. vulg. 54.] *Officium Sacerdotis est intervenire pro reis.* In ejus epistolis multa sunt hujus bonitatis specimina. [Confer heic quæ habet RADULPH. FORNERIUS, *Rer. Quotid.* Lib. VI. cap. 7. *J. B.*]

i *Ut qui ad Ecclesiam confugissent*] Vide *Chrysostomum* XVI. de Statuis. [Nil ibi ad rem. Voluit forte dicere *Orat.* XVII. ubi aliquid de Monachis, pag. 575. in fin. Tom. VI. *Edit. Savil.* J. B.] Concilium Aurelianense cap. 3. legem *Wisigothorum* libro VI. tit. V. 16. IX. tit. III. cap. 3.

k *Ut circa Pascha*] L. 3. C. de Episc. audientia.

l *Exceptionibus quibusdam*] Quas vide apud *Cassiodorum* XI. 40. & cap. inter alia, 6. de immunitate ecclesiastica, in Decretalibus.

GRO-

7. Objiciunt hic nobis nonnulli XII. 75 canonem Synodi Nicæensis, qui Latine sic habet: m *Quicunque vocati per gratiam, primum quidem ardorem fidemve suam ostenderunt & 76 cingulum militiæ deposuerunt, postea vero ut canes ad suum vomitum reversi sunt; ita ut aliqui & 77 pecuniam darent & beneficiis militiam repeterent, hi decem annis 78 jaceant, post triennii auditionis tempus.* In

GROTII.

m *Quicunque vocati*] *Simeon Magister* in ejus canonis epitome: οἱ βιαζόμενοι καὶ δόξαντες ἀντιστῆναι, εἶτα καταθέμενοι τῆς ἀσεβείας καὶ ἀναστρατευσάμενοι, δεκαετίαν ἀφοριζέσθωσαν. *Qui vi adhibita visi sunt restitisse, sed ab impietate victi sunt & militiam resumsere, decem per annos abstineantur.* Eundem hujus canonis sensum exprimunt *Balsamo* & *Zonaras*, & *Ruffinus* libro x. c. 6. [Adde BINGHAM, *Origines Eccles.* Lib. XI. cap. 5. §. 10. Tom. IV. pag. 243. & seqq. *J. B.*]

GRONOVII.

75 *Canonem Synodi Nicæensis*] Quatuor gradus erant pœnitentiæ in veteri Ecclesia. I Πρόσκλαυσις, *deploratio*, illorum qui admisso peccato extra Ecclesiam stantes cum luctu & lacrymis ingredientes orabant, ut pro se Dei misericordiam elicerent: & dicebantur προσκλαίοντες, quasi *adflentes*. II. Ἀκρόασις, eorum qui in prodromo vel porticu aut vestibulo Ecclesiæ stantes divinas scripturas audiebant usque ad lectionem Euangelii, & dicebantur Ἀκροώμενοι, *Audientes*. III Ὑπόπτωσις, *submissio*, eorum qui jam intra Ecclesiæ septa, post suggestum tamen, ut videtur, inclinati & genu submittentes stabant, & cum catechumenis egrediebantur, & vocabantur Ὑποπίπτοντες, *Succidentes* vel *Succumbentes*. IV. Σύστασις, *constitutio*, eorum qui jam cum fidelibus consistebant orantes, nondum tamen ad sacramenta admittebantur, his nomen Συνιστῶτες, *Consistentes*. Videndus *Christoph. Justellus* ad Codicem Canonum Ecclesiæ universæ. [Adde mox not. 78. & *van Loon* de Nundinis (*Edit. Belg.*) pag. 36. sqq. & 57. *M. T.*]

76 *Cingulum*] Ἀποθέμενοι τὰς ζώνας. Milites altius cincti & procincti, quo expeditiores forent. Et militum balthea zonæque. *Tacit.* 2. Histor. 88. *Horat.* 2. Epist. 2, 40. *Cinctus*, qui militat, præsertim honorata militia. l. 25. & l. 38. §. 1. D. de Testam. mil. *Ammianus* l. 22. Et *cingulum* nunc pro militia, nunc pro ducatu aliquo & gradu altiore vel honore militiæ. l. 5. Cod. Qui mil. poss. *binis merere cingulis*. l. 9. C. de metatis: *illustris dignitas vel sub cingulo vel citra cingulum*. l. 2. C. ut dignitatum ordo serv. l. 5. C. de apparit. mag. mil. (Vid. n. sq.)

77 *Pecuniam darent & beneficiis*] Ὡς τινὰς καὶ ἀργύρια προέσθαι καὶ βενεφικίοις κατορθῶσαι τὸ ἀναστρατεύσασθαι. Militiæ enim vendi poterant & obligari. *Novell.* 53. cap. 5. l. 22. *Dig.* de leg. 2. & testamento relinqui. l. 11. §. 16. D. de leg. 3. Beneficiis autem recepisse militiam dicuntur, quibus ea contigit gratia, suffragatione, commendatione alicujus. *Suet.* Jul. 75. *Quibus ex commendatione Pompeji ordines dederat.* Tib. 12. *Venit etiam in suspicionem per quosdam beneficii sui centuriones.*

78 *Jaceant*] Ὑποπιπτέτωσαν μετὰ τὸν τῆς τριετοῦς ἀκροάσεως χρόνον. Respiciunt hæc verba duos ex quatuor gradibus pœnitentiæ in veteri Ecclesiæ, qui erant Πρόσκλαυσις, Ἀκρόασις, Ὑπόπτωσις, Σύστασις. *Casaub.* Exercit. in Bar. 16. num 43. pag 552. *Salmas.* in Epist Simplicii Verini nomine pag. 113. (Vid. not. 75.)

In his autem omnibus observari oportet propositum & modum pœnitentiæ. Quicunque enim & timore & lacrymis & patientia & bonis operibus conversionem absque simulatione demonstrant, hi definitum tempus auditionis implentes, tum demum 79 *orationibus communicabunt, & postea licebit Episcopo de his aliquid* 80 *humanius cogitare. Quicunque vero* 81 *indifferenter tulerunt &* 82 *habitum Ecclesiam introëundi sibi arbitrati sunt ad conversionem sufficere, hi definitum tempus omnino impleant.* Vel ipsum tredecim annorum tempus satis indicat, non de levi aut ambiguo, sed gravi aliquo atque indubitato crimine hic agi.

8. Agitur autem haud dubie n de idololatria; nam quæ canone xi. præcesserat mentio temporum Licinii, in hoc canone repetita tacite haberi debet; ut sæpe Canonum sequentium sensus a prioribus pendet; vide in exemplum Canonem xi. Concilii Eliberini. Licinius autem, verba sunt Eusebii, [a] στρατιώτας ἐκέλευεν ἀποβάλλεσθαι τοῦ ἀξιώματος, εἰ μὴ τοῖς δαίμοσι θύειν αἱροῖντο, *milites militia exuebat,* o *nisi Diis sacrificare vellent*; quod & [b] Julianus postea imitatus est, quam ob causam Victricius atque alii cingulum pro Christo abjecisse leguntur. Idem olim sub Diocletiano fecerant in Armenia mille centum quatuor, quorum in martyrologiis mentio; & in Ægypto Menna & Hesychius. Sic ergo & Licinii temporibus multi abjecere cingulum, quorum fuit Arsacius inter Confessores nominatus, & Auxentius factus postea Mopsue-

a *De Vita Constantin.* Lib. 2. cap. 54.

b *Sozom.* H. Eccl. V. 17.

GROTII.

n *De idololatria*] Quod principale crimen, *summus sæculi reatus* dicitur *Tertulliano* de Idololatria: (Cap. 1.) *gravissimum & extremum delictum Cypriano* Epist. xi. (xv. *Ed. Fell.*)

o *Nisi Diis sacrificare vellent*] *Sulpitius Severus:* (Hist. Sacr. L. ii. cap. 33.) *Sane tum Licinius, quia adversum Constantinum de imperio certavit, milites suos litare præceperat: abnuentes militia rejiciebat.* Ob hanc causam Valentinianus, qui imperator postea factus est, sub Juliano abjecit cingulum. Non dissimile est quod *Victor Uticensis* narrat, multos sub Hunericho Rege militiam temporalem abjecisse, quia enim Arianismo erat connexa. [*Hist. persecut. Vandalicæ* l. 1. cap. 7. pag. 29. *Edit. Ruinart.* Ubi recte *Vitensis* (non *Uticensis*, ut in aliis edd.) Episcopus ille Afer vocatur. *J. B.*]

GRONOVII.

79 *Orationibus communicabunt*] Precibus publicis interesse poterunt.

80 *Humanius cogitare*] De admittendis illis ad Κοινωνίαν ἢ σύναξιν, ad participandam Eucharistiam.

81 *Indifferenter tulerunt*] Ἀδιαφόρως ἤνεγκαν. *Sueton.* Domit. 23. *Occisum eum populus indifferenter, miles gravissime tulit.*

82 *Habitum*] σχῆμα τοῦ εἰσιέναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Speciem, mimum, imaginem.

GRO-

psuestiæ Episcopus. Quare his, qui semel conscientia puncti cingulum abjecerant, reditus ad militiam sub Licinio non patebat nisi per fidei Christianæ abnegationem: quæ quia eo erat gravior, quo prior ille actus majorem in illis legis divinæ cognitionem testabatur, ideo hi defectores gravius etiam puniuntur quam illi, de quibus egerat præcedens canon, qui sine periculo vitæ aut facultatum amittendarum Christianismum abjecerant. Generaliter autem de omni militia interpretari canonem, quem produximus, ab omni ratione alienum est. Aperte enim testatur historia, [a] his, qui sub Licinio militiam abjecerant, neque Licinio imperante ad eam redierant, ne fidem Christianam violarent, a Constantino datam optionem, immunesne esse a militia vellent, an ad militiam redire; quod haud dubie multi fecerunt.

[a] Euseb. Vit. Constant. II. 33.

II. 9. Sunt & qui Leonis [b] epistolam objiciant, quæ dicit, *Contrarium esse Ecclesiasticis regulis, post pœnitentiæ actionem redire ad militiam sæcularem.* Sed sciendum, in pœnitentibus non minus quam in clericis 83 & ascetis exactam fuisse vitam non quovis modo Christianam, sed eximiæ cujusdam puritatis, p ut tanto exemplo essent ad correctionem, quanto ad peccandum fuerant. Similiter in consuetudinibus antiquissimis Ecclesiæ, quæ, quo augustiori nomine commendabiliores essent, Canones Apostolici vulgo appellabantur, Canone LXXXII. edicitur: *Ne quis Episcopus, presbyter, aut diaconus militiæ* (ce) *vacet, & utrumque retineat,* 84 *officium Romanum & functionem sacerdotalem. Quæ enim Cæsaris sunt* Cæ-

[b] Epist. xc. ad Rustic. Episcop.

GROTII.

p *Ut tanto exemplo essent ad correctionem, quanto ad peccandum fuerant*] *Leo* Epistola xc. ad *Rusticum*: *Illicitorum veniam postulantem oportet etiam multis licitis abstinere.* In epistola Episcoporum ad Ludovicum Regem legimus: *Quilibet tanto a se licita debet abscindere, quanto se meminit & illicita perpetrasse.* In capitulis *Calvi*: *Tanto quisque majora quærat bonorum operum lucra, quanto graviora sibi intulit damna per culpam.*

GRONOVII.

83 *Et ascetis*] Ascetæ, qui studio precum & meditationum sacrarum omissis rebus excedebant sæculo & corpus domabant & exercebant: ut Monachi, Stylitæ, inclusi, Hesychastæ. Vide *Gretseri* Variar. 1, 3.

84 *Officium Romanum*] Ῥωμαϊκὴν ἀρχήν. In *Zonara* vertitur, *Romanam præfecturam*: in *Balsamone*, *Romanum magistratum.* An *Romanum*, ut *Tertull.* infra, C. 4. §. 5. n. 1.

(ce) *G. Beveridge* ad Patres Apostol. Tom. II. P. II. pag. 480. *Ed. Clerici*, 1724. στρατείαν hic omne munus civile, tam politicum, quam militare, designare contendit. *J. B.*

GRO-

Cæſari, *quæ Dei Deo.* Quo ipſo oſtenditur, his qui [85] cleri honorem non ſperarent Chriſtianis militiam non fuiſſe interdictam.

10. Hoc amplius, etiam [q] ad clerum admitti vetabantur, qui poſt baptiſmum aut magiſtratus attigiſſent, aut munera bellica, ut in epiſtolis Syricii & Innocentii, & in Concilio Toletano videre eſt. Legebantur ſcilicet Clerici non ex quovis modo Chriſtianis, ſed ex iis, qui vitæ exactiſſimæ ſpecimen dediſſent. Adde quod militiæ & quorundam magiſtratuum perpetua non erat obligatio; at ſacro miniſterio addicti [r] nulla alia cura ac labore quotidiano inde abſtrahi debebant; qua de cauſa & ſextus Canon conſtituit, ne Epiſcopus, presbyter, aut diaconus ſæculares curas adminiſtret, octuageſimus ne publicis ſe adminiſtrationibus immittat: & inter Africanos Canones ſextus, [s] ne procurationem rerum alienarum ſuſcipiat, aut cauſarum patrocinium. Sic eosdem [t] tutores conſtitui nefas judicat Cyprianus.

11. At pro noſtra ſententia expreſſum Eccleſiæ judicium habemus in Concilio primo Arelatenſi, quod habitum eſt ſub Conſtantino. Ejus enim Concilii Canon III. ſic habet: *De his, qui arma projiciunt in pace, placuit abſtinere eos a communione:* id eſt, qui militiam deſerunt extra tempora perſecutionis. [u] Id enim pacis nomine intel-

GRONOVII.

85 *Cleri honorem*] Eccleſiaſticæ functionis. *Suidas*: κλῆρος. σύστημα τῶν διακόνων καὶ πρεσβυτέρων. Hæc erat ſimplicitas primævæ Eccleſiæ. Poſtea tanta ordinum varietas & copia acceſſit.

GROTII.

q *Ad clerum admitti vetabantur*] *Euſebius* Demonſtrationum Lib. I. duplicem deſcribit Chriſtianorum vitam, aliam ἐντελῆ, aliam inferiorem: qui in hac ſunt, eos inter alia τοῖς κατὰ τὸ δίκαιον στρατευομένοις τὰ πρακτέα ὑποτίθεσθαι, *iis qui juſte militant agenda indicare.* (Cap. 8.)

r *Nulla alia cura ac labore*] Vide Canonem Concilii Moguntini apud Gratianum, titulo, Ne Clerici vel Monachi. [Immo in *Decretalibus*, Lib. III. Tit. L. cap. I.]

s *Ne procurationem rerum alienarum ſuſcipiat*] Vid. Epiſtolam *Hieronymi* ad Nepotianum.

t *Tutores conſtitui nefas judicat Cyprianus*] in epiſtola ad presbyteros, diaconos & plebem Furnis conſiſtentem. [*Epiſt.* I. *Ed. Fell.* (66. *Pamel.*)] Adde l. 52. C. de epiſcopis & clericis.

u *Id enim pacis nomine intelligi volebant*] *Tertullianus* de idololatria: (Cap. 19.) *Imo quomodo etiam in pace militabit?* Idem de Fuga perſecutionum: *Noſtræ paci quod eſt bellum quam perſecutio?* (Cap. 3.) *Cyprianus* Epiſtola X. (XVI. *Ed. Fell.*) *Quando ipſa ante mater noſtra Eccleſia pacem de miſericordia Domini prior ſumſerit.* Epiſtola XXI. (utriusque diviſion.) *Cum Dominus cœperit ipſi Eccleſiæ pacem dare.* Epiſtola XXXI. (XXX. *Ed. Fell.* Ec-

intelligi volebant Christiani, ut ex Cypriano & aliis apparet. Accedat exemplum militum sub Juliano, (ff) non modico profectu Christianorum, ut qui morte sua Christo reddere testimonium parati essent: de quibus sic Ambrosius. (gg) *Julianus Imperator, quamvis esset Apostata, habuit tamen sub se Christianos milites: quibus cum dicebat: producite aciem pro defensione reipublicæ, obediebant ei: cum autem diceret eis: producite arma in Christianos,* [86] *tunc agnoscebant Imperatorem cœli.* Talis & multo ante fuerat Thebæa legio, quæ Diocletiano imperante a Zabda tricesimo Hierosolymorum Episcopo Christianam religionem acceperat, & deinde in omne ævum memorabile edidit Christianæ constantiæ & patientiæ exemplum, quod (hh) infra a nobis memorabitur.

12. Hoc loco satis sit illam eorum adferre vocem, quæ Christiani militis officium solida brevitate exprimit: *Offerimus nostras in quemlibet hostem manus, quas sanguine innocentium cruentare nefas ducimus. Dexteræ ipsæ pugnare adversus impios & inimicos sciunt, laniare pios & cives nesciunt. Meminimus nos pro civibus potius quam adversus cives arma sumsisse. Pugnavimus semper pro justitia, pro pietate, pro innocentium salute:* [87] *hæc fuerunt hacte-*

Ecclesiæ pacem sustinendam, id est expectandam. de Lapsis: *disciplinam pax longa corruperat.* (Pag. 123. *Ed. Fell.*) *Sulpitius Severus:* (Lib. II. cap. 32.) *Antonino Pio imperante pax Ecclesiis fuit.* Mox: *Interjectis deinde annis* XXXVIII. *pax Christianis fuit.* Et in Constantini ætate: (ibid. cap. 33.) *Exinde tranquillis rebus pace perfruimur.* Et initio historiæ: *Vexationesque populi Christiani, & mox pacis tempora.* (Lib. I. cap. I.)

GRONOVII.

86 *Tunc agnoscebant*] Negabant Cæsari obsequium, quo essent in Deum peccaturi.

87 *Hæc fuerunt hactenus*] Hæ sunt causæ, propter quas in hunc diem usque non dubitavimus, & operæ pretium putavimus vitam in discrimen mittere: quas tanti putavimus, ut pro eis pericula non recusaremus.

(ff) *Non modico profectu Christianorum*, heic omnino significat talium, qui multum profecerant in studio veritatis & pietatis Christianæ. Imitatus est Auctor noster AUGUSTINUM, qui de *Pelagio* dicit: *Viri, ut audio, sancti, & non parvo profectu Christiani*: de Peccator. merit. & remiss. Lib. III. cap. I. Tom. X. col. 47. *Ed. Benedict. Antverp.* J.B.

(gg) *Ambrosio* equidem verba hæc tribuuntur a *Gratiano*, Caus. XI. Quæst. III. *Can.* 94. sed non indicato loco. Similis est locus *Augustini*, ibi etiam relatus, *Can.* 98. ex Comm. in Psalmum 124. Unde priorem forte natum esse, in Rubrica conjiciunt. *J. B.* [Conf. Lib. II. cap. 26. §. 3. n. 4. *M. T.*]

(hh) Cap. IV. hujus Libri, §. 7. num. 10. & *seqq.* ubi vide quæ monebimus. *J. B.*

GRO-

hactenus pretia periculorum. Pugnavimus pro fide, quam quo pacto conservemus tibi (ad Imperatorem sermo est) *si hanc Deo nostro non exhibemus?* Basilius de antiquioribus Christianis sic loquitur; τοὺς ἐν πολέμοις φόνους οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τοῖς φόνοις οὐκ ἐλογίσαντο, ἐμοὶ δοκεῖ, συγγνώμην δόντες τοῖς ὑπὲρ σωφροσύνης καὶ εὐσεβείας ἀμυνομένοις· *Eas quæ in bello perpetrantur cædes, majores nostri pro cædibus non habuere, excusatos habentes eos, qui* (ii) *pro pudicitia ac pietate decertant,*

(ii) *Pro pudicitia* etiam habet Interpres vulg. *Epist. ad Amphiloch.* unde hæc petita sunt, *Can.* 13. pag. 26. D. Tom. III. *Edit. Paris.* 1638. Sed videtur hæc vox latiorem heic habere significationem. Cæterum vide quæ diximus in Libro Gallico *De Doctrina Morali Patrum*, cap. XI. §. 1. *& seqq.* J. B.

CAP. III.

Belli partitio in publicum & privatum. Summi imperii explicatio.

I. *Belli divisio in publicum & privatum.*
II. *Non omne bellum privatum, post judicia constituta, illicitum esse jure naturali, defenditur; additis exemplis.*
III. *Ac ne jure quidem Euangelico; cum solutione objectionum.*
IV. *Belli publici divisio in solenne & minus solenne.*
V. *An bellum sit publicum, quod geritur auctoritate magistratus summam potestatem non habentis; & quando.*
VI. *In quibus rebus consistat potestas civilis.*
VII. *Quæ potestas sit summa.*
VIII. *Refellitur sententia, quæ statuit summam potestatem semper esse penes populum: & solvuntur argumenta.*
IX. *Refellitur sententia, quæ statuit semper mutuam subjectionem regis & populi.*
X. *Ad veram sententiam recte intelligendam adhibentur cautiones: prima est de distinguenda vocum similitudine in re dispari:*
XI. *Secunda de distinguendo jure & modo habendi jus.*
XII. *Ostenditur quædam imperia summa haberi plene, id est alienabiliter:*
XIII. *Quædam non plene:*
XIV. *Quædam non summa plene, id est alienabiliter, haberi.*
XV. *Adstruitur dicta distinctio ex*

I. 1. Belli prima maximeque necessaria partitio hæc est, [a] quod bellum aliud est privatum, aliud publicum, aliud mixtum. Publicum bellum est, quod auctore eo geritur, [1] qui jurisdictionem habet: privatum, quod aliter: mixtum, quod una ex parte est publicum, ex altera privatum. Sed de privato, quod [2] antiquius, primum videamus.

[a] *Syl. verbo bellum* 1. n. 1.

2. Bellum aliquod privatum licite geri, quantum jus naturæ attinet, satis apparere arbitror ex iis quæ supra diximus; cum ostensum est, ut quis injuriam etiam vi a se arceat, juri naturali non repugnare. Sed forte putet aliquis id saltem post constituta judicia publica non licere: quanquam enim judicia publica non a natura, sed a facto sunt humano, cum tamen multo sit honestius & ad quietem hominum conducibilius, ab eo cujus nihil intersit rem cognosci, quam homines singulos, [3] nimium sæpe amantes sui, quod jus putant id manu exsequi, tam laudabili instituto obsequendum ipsa dictat æquitas &

GRONOVII.

1 *Qui jurisdictionem*] Abutitur vocabulo, & id ita accipit generaliter, ut & imperium comprehendat. *Sen.* de clem. 1, 1. *quas nationes funditus excidi, quas transportari, quibus libertatem dari, quibus eripi*, &c. *quæ ruant urbes, quæ oriantur, mea jurisdictio est.* Cic. 2. agr. 36. *ut sub vestrum jus, jurisdictionem, potestatem, urbes, nationes, provincias, terrarum denique orbem subjugaretis.* Alioqui & jurisdictio aliquando sine potestate gladii est.

2 *Antiquius*] Quippe quod jam gestum sit ante respublicas constitutas. cap. 1. §. 2.

3 *Nimium sæpe amantes*] *Pindarus* apud *Gregor. Nazianz.* 2. in Julian. pag. 96. τὸ οἰκεῖον πιέζει. *Sallust.* Cat. 51. *neque enim cuiquam mortalium injuriæ suæ parvæ videntur.*

GRO-

& ratio naturalis. Paulus [a] JC. *Non est singulis concedendum quod per magistratum publice possit fieri, ne occasio sit majoris tumultus faciendi.* *Hinc est*, inquit [a] Rex Theodoricus, [b] *quod legum reperta est sacra reverentia, ut nihil manu, nihil proprio ageretur impulsu. Quid enim a bellica confusione pax tranquilla distat, si per vim litigia terminantur?* [c] Et *vim* vocant leges, *quoties quis id, quod deberi sibi putat, non per judicem reposcit.*

a L. 176. de R. J.

b Cass. L. IV. Var. Epist. 10.

c L. 13. D. quod metus. (Ci l. 7. D. *ad L. Jul. de vi priv.*)

II. 1. Certe quin restricta multum sit ea, quæ ante judicia constituta fuerat licentia, dubitari non potest. Est tamen ubi locum nunc quoque habeat, nimirum ubi cessat judicium: nam lex, vetans sine judicio suum consequi, intelligi commode debet, ubi copia est judicii. Cessat autem judicium momentanee, aut continue. [b] Momentanee cessat, ubi exspectari judex non potest sine certo periculo aut damno. Continue vero, aut jure, aut facto. Jure, si quis versetur in locis non occupatis, ut mari, solitudine, insulis vacuis, [d] & si qua alia sunt loca, in quibus nulla est civitas: facto, si subditi judicem non audiant, aut judex aperte cognitionem rejecerit.

d Molin. disp. 100. §. Dubium vero.

2. Quod diximus etiam post judicia constituta naturali juri non repugnare omne bellum privatum, etiam ex lege Judæis data intelligi potest, ubi sic per Mosen Deus loquitur, Exod. XXII. 2. *Si in effossione deprehensus fur ita percutiatur, ut moriatur, ne reus cædis esto percussor, ni jam dies illuxerit, tunc enim reus cædis erit.* Omnino enim videtur hæc lex, tam accurate distinguens, non solum impunitatem inducere, sed jus etiam naturale explicare; neque fundari in peculiari aliquo mandato divino, sed in communi æquitate: unde alias etiam gentes id sequutas videmus. Notum est illud XII. Tabularum, [e] haud dubie [c] ex veteri jure Attico pro-

e Macrob. Saturnal. I, 4.

GROTII.

a *Rex Theodoricus*] Eundem vide in Edicto cap. X. & CXXIV.

b *Momentanee*] *Servius* ad X. *Æneidos*: (vers. 419.) *Injecere manum Parcæ. Traxerunt debitum sibi. Et sermone usus est juris: nam manus injectio dicitur, quoties nulla judicis auctoritate rem nobis debitam vindicamus.*

c *Ex veteri jure Attico*] *Solonis* verba: [apud *Demosthen.* Orat. adversus *Timocrat.* pag. 476. *Ed. Basil.* 1572. *J. B.*] Εἰ μὲν τις μεθ' ἡμέραν ὑπὲρ πεντήκοντα δραχμὰς κλέπτοι, ἀπαγωγὴν πρὸς τοὺς ἕνδεκα εἶναι. εἰ δέ τις νύκτωρ ὅ, τι ἂν κλέπτῃ, τοῦτον ἐξεῖναι καὶ ἀποκτεῖναι. *Si quis de die quod plus quinquaginta drachmis valeat, furetur, cum jus sit ad undecim*

profectum: *Si nox furtum faxit, si im aliquis occisit, jure cæsus esto.* Sic insons omnium, quos novimus, populorum legibus judicatur, qui adversus aggressorem armis vitam periclitantem defenderit: qui tam manifestus consensus testimonium præbet, nihil in eo esse, quod naturali juri adversetur.

III. 1. De jure divino voluntario perfectiore, Euangelico scilicet, plus est difficultatis. Quin Deus, cui plus juris est in vitam nostram, quam nobis ipsis, potuerit a nobis patientiam eo usque exigere, ut etiam privatim in periculum adducti, occidi deberemus potius quam occidere, ego non dubito. An autem voluerit nos eo usque obstringere, id est quod inquirimus. Solent pro affirmante sententia adferri duo loca, quæ supra adduximus ad quæstionem generalem: ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ. *Ego autem dico vobis; Ne resistite injuriam facienti.* Matth. v. 39. & Rom. XII. 19. μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ἀγαπητοί, ubi Latina versio habet, *non vos defendentes, charissimi.* Tertius autem locus est in illis Christi verbis ad Petrum: [a] *Repone gladium tuum in vaginam; nam quicumque acceperint gladium, gladio peribunt.* Addunt his nonnulli Christi exemplum, qui pro inimicis sit mortuus, Rom. v. 8. 10.

[a] Matth. XXVI. 52.

2. Neque desunt inter Christianos veteres, qui bella quidem publica non improbaverint, sed defensionem privatam putarint vetitam. Ambrosii loca pro bello supra [b] attulimus. Augustini multo etiam plura sunt & clariora, omnibus nota. At idem Ambrosius dixit: [c] *Et ideo fortasse Petro duos gladios offerenti, Satis, dicit, 4 quasi licuerit usque ad Euangelium, ut sit in lege 5 æquitatis eruditio, in Euangelio 6 veritatis.* Idem alibi [d]: *Christianus, etiamsi in latronem armatum incidat, ferientem*

[b] Cap. præced. §. 10. n. 5.
[c] Lib. x. in Lucam cap. 22.
[d] De Off. III. c. 3.

decimviros deduci: quod si quis noctu vel minimum quid furetur, eum liceat vel occidere. Adde quæ II. libro infra dicentur, cap. I. §. 12.

GRONOVII.

4 *Quasi licuerit*] Interpretatur antehac & ad istum diem, dum stent Moysis cærimoniæ, licuisse; nunc autem postquam Euangelium annuntiari cœpit, sisti usum gladii. Cavillatur in vocabulo *Satis*, quod & significat, *Non plus*, & *Non ultra.*

5 *Æquitatis*] Quid liceat communi jure.

6 *Veritatis*] Quid verum & justum sit Christianis. [In *Edit. Paris.* 1569. col. 1782. legitur: *bonitatis perfectio.* J. B.]

tem referire non potest; ne, dum salutem defendit, pietatem contaminet. [a] Augustinus vero: *Legem quidem non reprehendo, quæ tales* (latrones & alios invasores violentos) *permittit interfici, sed quomodo istos qui interficiunt defendam, non invenio.* Et alibi: [b] *De occidendis hominibus ne ab eis quisquam occidatur, non mihi placet consilium, nisi forte sit miles, aut publica functione teneatur, ut non pro se hoc faciat, sed pro aliis, accepta legitima potestate.* Atque idem sensisse [c] Basilium ex secunda ipsius ad Amphilochium epistola [d] satis apparet.

[a] Lib. I. de lib. arb. c. 5.

[b] Epist. 154. ad Publicolam. (47. Ed. Bened.)

[c] Cap. 43. & 55.

3. Sed opposita sententia sicut receptior est, ita verior nobis videtur, ut talis patientia non sit in obligatione: jubemur enim in Euangelio proximum amare juxta nos ipsos, non præ nobis ipsis: imo ubi par malum imminet, non vetamur [e] nobis potius quam aliis consulere, ut supra ostendimus auctoritate Pauli beneficentiæ regulam explicantis. Instet forte aliquis & dicat, etiamsi meum bonum præferre possim bono proximi, hoc tamen locum non habere in bonis inæqualibus; quare vitam meam mihi potius deferendam, quam invasor permittatur incidere in perpetuam damnationem. Sed responderi potest, sæpe etiam eum, qui impetitur, opus habere tempore ad pœnitentiam, aut probabiliter ita existimare; & ipsi quoque aggressori ante mortem posse ad pœnitentiam spatium superesse. Deinde 7 morali judicio non videri æstimandum illud periculum, in quod

C. 2. §. 8. n. 6.

GROTII.

d *Satis apparet*] Adde Concilii Aurelianensis canonem, citatum a *Gratiano* c. ult. causa XIII. qu. II.

e *Nobis potius quam aliis consulere*] *Cassiodorus* de Amicitia: [vel potius *Petrus Blesensis*, cui liber ille a Viris Doctis vindicatur. *J. B.*] *Sane nullus aliquo præcepto vel aliqua ratione tenetur salutem animæ proximi perditione animæ suæ, aut corporis ejus liberationem, citra spem perpetuæ salutis, proprii corporis interitu procurare.* (Pag. 632. Ed. Gen.)

GRONOVII.

7 *Morali judicio*] Quod diversum a naturali rem æstimante ex sese; non ex adjuncta causa, quæ vitiosam eam aut probabilem reddit. Judicium morale interpretatur rem non esse rem eam, cujus nomine vocatur, si vitium habet adjunctum. Hoc igitur judicio periculum, in quod quis ultro se conjecit, & ex eo se eximere potest, periculum non putatur hactenus ut alter illi potius quam sibi parcere debeat. Judicio morali res non esse æstimatur id, quod est, propter adjunctum vitium. Tale significat *Cicero* Lib. IV. famil. 4. *Quando effugi ejus offensionem, qui fortasse arbitraretur, me hanc remp. non putare*, hoc est, me judicio morali hanc remp. quæ sub Cæsare est, putare non esse rempublicam, sed tyrannidem.

quod ipſum ſe quis conjiciat, & unde ſe poteſt eximere.

4. Certe Apoſtolorum aliqui ad ultimum usque tempus, Chriſto vidente & ſciente, videntur iter feciſſe armati gladio, quod & alios Galilæos e patria urbem verſus properantes ob infeſtas latronibus vias factitaſſe ex Joſepho [a] diſcimus, qui & de [8] Eſſenis innocentiſſimis hominibus idem prodidit. Hinc enim factum eſt, ut cum diceret Chriſtus tale tempus imminere, ut gladii comparandi cauſa vel veſtis vendenda eſſet, Lucæ XXII. 36. ſtatim Apoſtoli reſponderint in ſuo comitatu duos eſſe gladios: erant autem in eo comitatu nulli præter Apoſtolos. Tum vero illud ipſum, quod dixit Chriſtus, quanquam præceptum revera non continet, ſed 9 proverbium eſt, ſignificans graviſſima pericula imminere, ut clare oſtendit oppoſitio primi temporis, quod tutum ac proſperum fuerat, commate 35. eſt tamen tale, ut ſumptum appareat ex eo, quod fieri ſolebat, quodque Apoſtoli licitum cenſebant.

[a] *Bell. Jud.* L. II. c. 8 §. 3. *Ed. Hudſ.*

5. Recte autem a Cicerone [b] dictum eſt: *Gladios habere certe non liceret, ſi uti illis nullo pacto liceret.* Illud vero, *Ne reſiſtite injuriam facienti*, non magis univerſale eſt quam quod ſequitur, *Date omni petenti*; quod tamen exceptionem admittit, dum ne nimium nos prægravemur: imo iſti præcepto de dando nihil adjicitur quod vim habeat reſtringentem, ſed ex ſolo ſenſu æquitatis adſtringitur; cum præceptum de non reſiſtendo ſuam habeat adjunctam explicationem per exemplum alapæ; ut intelligatur tum demum præciſe nos obligare, cum ea impetimur injuria, quæ aut alapa ſit, aut alapæ par: nam alioqui rectius fuerat dicere, *Ne reſiſtite injuriam facienti, ſed vitam profundite potius quam armis utamini.*

[b] *Orat. pro Milon.* cap. 4.

6. In verbis ad Romanos, *μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες*, omnino *ἐκδικεῖν* 10 non tuendi, ſed ulciſcendi habet ſignificationem. Ut & Judith. I. 12. & II. I. Luc. XVIII. 7. 8. XXI. 22. 2 Theſſ. I. 8. 1 Petr. II. 14. Rom. XIII. 4. 1 Theſſ.

GRONOVII.

8 *Eſſenis*] Secta Judæorum, ut & Phariſæi erant & Sadducæi: ſed iſti omnium ſeveriſſimi & continentiſſimæ diſciplinæ. *Joſeph.* Ant 18, 2.

9 *Proverbium*] Sermo *ὑπερβολικὸς* & figuratus.

10 *Non tuendi, ſed ulciſcendi*] Nam *ἐκδικεῖν* utrumque ſignificat & *tueri* & *ulciſci*. Unde *Ecdici* defenſores civitatis *Plin.* 10. Epiſt. 111. Hoc ſecutus eſt vetus interpres, cum illud debuiſſet.

GRO-

1 Theff. IV. 6. Idque ipfa verborum connexio manifefte oftendit: præcefferat enim, *Ne rependatis ulli malum pro malo*: hæc autem eft ultionis, non defenfionis defcriptio. Et monitum fuum fulcit Paulus Deuteronomii [a] loco, [11] ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, ubi in [a] XXXII.
Hebræo eft נקם לי, quo ultionem fignificari tum vocis 35.
proprietas indicat, tum ipfa loci fententia, quæ defenfionem intelligi non patitur.

7. Quod vero Petro dictum eft, continet quidem prohibitionem utendi gladio, fed non in defenfionis cauffa, neque enim fe opus habebat defendere: jam enim dixerat Chriftus de difcipulis: *Sinite hos abire: idque ut impleretur fermo, quem dixerat: Ex iis, quos dedifti mihi, non perdidi quemquam*, Joan. XVIII. 8, 9. neque Chriftum, nam defendi nolebat. Ideo apud Joannem hanc caufam interdictioni fubjicit, *An non bibam poculum, quod dedit mihi Pater?* com. 11. & apud [b] Matthæum [b] XXVI.
ait, *Quomodo ergo implerentur fcripturæ, quæ dicunt ita* 54.
oportere fieri? Ulcifcendi ergo animo Petrus, ut erat fervidus, non defendendi ferebatur. Adde quod arma fumebat in eos, qui nomine publicarum poteftatum adventabant, quibus an ullo cafu refiftere liceat, peculiaris eft quæftio, infra a nobis peculiariter tractanda. Quod autem adjicit Dominus, *Omnes, qui gladium acceperint, gladio peribunt*, aut proverbium eft, ex vulgi ufu defumtum, quo fignificatur fanguinem fanguine elici, ideoque [12] armorum ufum periculo nunquam vacare: aut, quæ Origenis, Theophylacti, Titi & Euthymii fententia eft, indicat, non effe quod nos Deo præripiamus ultionem, quam ipfe fuo tempore fatis fit exacturus: plane quo fenfu in Apocalypfi dicitur XIII. 10. *Qui gladio occidit, eum gladio occidi oportet: in hoc fita eft fpes & patientia fanctorum.* Quicum convenit Tertulliani illud: [c] *Adeo fatis idoneus* [c] De Pa-
[13] *patientiæ fequefter Deus: fi injuriam depofueris penes eum,* tient.
ultor cap. 15.

GRONOVII.

11 Ἐμοὶ ἐκδίκησις] *Mihi vindicta; ego rependam.*

12 *Armorum ufum*] Quale *Homeri* Ὀδύσσ. π. 294. αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα σίδηρος. Quod fic reddit *Valerius Flaccus* Lib. V. Argonaut. 540. *Namque virum trahit ipfe chalybs.* [Cf. cap. 2. §. 8. n. 17. *M. T.*]

13 *Patientiæ fequefter*] Sequefter eft, apud quem res controverfæ poffeffionis deponitur & cuftodiæ mandatur. Vide ad *Taciti* Ann. 3. 71. Sic facit Deum patientiæ fequeftrum, & injuriam fuam penes eum feponit, qui, ob divinum præceptum accepta injuria, abftinet vindicta, & eam arbitrio cœlefti remittit & committit.

ultor est; si damnum, restitutor est; si dolorem, medicus est; si mortem, resuscitator est: quantum patientiæ licet, ut Deum habeat debitorem? Simulque his Christi verbis vaticinium videtur inesse de pœnis, quas a sanguinariis Judæis erat exacturus gladius Romanorum.

8. Ad Christi exemplum, qui pro inimicis mortuus dicitur, responderi potest, Christi facta omnia quidem virtutis esse plena, & quæ, quoad ejus fieri potest, imitari laudabile sit & suo præmio non cariturum; non tamen omnia ejusmodi esse, ut aut ex lege veniant, aut legem faciant. Nam quod Christus pro inimicis atque impiis est mortuus, id non fecit ex lege aliqua, sed ex speciali quasi pacto & fœdere inito cum Patre; qui si id faceret, non modo summam ei gloriam, sed & gentem in æternum duraturam promisit, Esaiæ LIII. 10. Alioqui esse hoc factum quasi singulare, & cui vix quicquam reperiatur simile, ostendit Paulus Rom. V. 7. Et Christus nos animam nostram periculis objicere jubet, non pro quibusvis, sed pro ejusdem disciplinæ consortibus, 1 Joan. III. 16. †

9. Quæ vero ex Christianis scriptoribus allatæ sunt sententiæ, partim videntur consilium magis & sublimis propositi commendationem, quam destrictum præceptum continere; partim privatæ sunt ipsorum, non communes totius Ecclesiæ. Nam in canonibus antiquissimis, qui Apostolici dicuntur, communione is demum privatur, qui in rixa primo ictu adversarium occiderit, [a] διὰ τὴν προπέτειαν αὐτοῦ, [f] *ob nimium calorem.* Et hanc sententiam ipse etiam Augustinus, [b] quem in contrariam partem adduximus, probare videtur Quæst. LXXXIV. in Exodum.

[a] Can. LXIV.

[b] Vid. etiam *c. si vero. de sent. excom.* & *c. significasti, de homicidio.*

IV. 1. Publicum bellum aliud est solenne ex jure gentium, aliud minus solenne. Solenne quod hic voco, plerumque justum dici solet eo sensu, quo justum testamentum codicillis, justæ nuptiæ 14 servili contubernio oppo-

GROTII.

f *Ob nimium calorem*] *Ambrosius* libro X. in Lucam: *O Domine, cur me emere jubes gladium, qui ferire me prohibes? cur habere præcipis quem vetas promi? nisi forte ut sit parata defensio, non ultio necessaria.* (Cap. 22.)

GRONOVII.

† Hoc de loco v. J. B. ad c. 2. §. 6. n. 2. *M. T.*

14 *Servili contubernio*] Servorum proprie non sunt *nuptiæ*, sed *contubernium*; & nupta servo non *uxor*, sed *contubernalis*. *M. Seneca* contr. 21. *in contubernium deducta servi ho-*
mi-

opponuntur: non quod non liceat & codicillos facere ei qui velit, & servo secum mulierem [g] habere in contubernio; sed quod testamentum & nuptiæ solennes [15] peculiares quosdam ex jure civili effectus habeant. Quod notari utile est; multi enim, voce justi male intellecta, damnari putant ut iniqua aut illicita bella omnia, quibus illa justi appellatio non convenit. Ut bellum solenne sit ex jure gentium, duo requiruntur; primum, ut geratur utrimque auctore eo, qui summam potestatem habeat in civitate: deinde, ut [16] ritus quidam adsint, de quibus agemus suo loco. Hæc quia conjunctim requiruntur, ideo alterum sine altero non sufficit.

2. Bellum autem publicum minus solenne potest & ritibus illis carere & geri in privatos & auctorem habere magistratum quemvis. Et sane si citra leges civiles res spectetur, videtur omnis magistratus, sicut ad tuendam plebem sibi creditam, ita ad exercendam jurisdictionem, si vis occurat, jus habere belli gerendi. Sed quia ex bello tota civitas in periculum venit, ideo ferme omnium populorum legibus cautum est, ne bellum geri possit nisi auctore eo, qui summam in civitate potestatem habeat. Exstat lex talis Platonis [a] ultimo de legibus. Et in Romano jure majestatis teneri dicitur, [b] qui [17] in-

a Pag. 955. B. C. Tom. II. Edit. H. Steph. b *L. 3. D. ad l. Jul. majest.*

mina est. l. 14. §. 3. D. de ritu nup. l. 12. §. 33. D. de instruct. vel instrum. leg. Contubernales quoque servorum, id est uxores. *Petronius* cap. 56. *Contubernalis mea mihi fastum facit.*

15 *Effectus peculiares*] Testamento datur & adimitur hæreditas, non codicillis. l. 2. & pen. Cod. de *codicill.* Nuptias sequitur patria potestas, non contubernium.

16 *Ritus quidam*] Ut fiat rerum repetitio, & illis negatis indicatur. 3, 3.

GROTII.

g *Habere in contubernio*] Imo inter cives erant quædam matrimonia non justa, non justi liberi. *Paul.* Sent. Lib. II. Tit XIX. L. 13. D. ad L. Juliam de Adulteriis. Sic & libertas quædam non justa. *Seneca* de vita beata, cap. XXIV. *Suetonius* Octavio, cap. XL. [Locus *Pauli* Icti male heic adducitur, quasi in eo esset exemplum *matrimonii non justi*, eo sensu, quo intelligit Auctor: & ipse infra, in Not. ad Lib. II. cap. 5. §. 14. num. 4. suspicatur, latere additamentum *Aniani.* Sed vide ibi eximium Editorem *Jurisprudentiæ Antejustinianeæ*, Clar. SCHULTINGIUM. Circa *Uxorem injustam*, de qua in *L.* 13. *D. Ad Leg. Jul. de Adult.* & alibi, varias Interpretum sententias collegit & expendit CHR ULRIC. GRUPEN, *De Uxore Romana*, Cap. VII. §. 9. pag. 338. *& seqq.* Quod spectat *Libertatem non justam*, consule TORRENTIUM, in locum *Suetonii* laudatum: JUST. LIPSIUM in *Tacit.* Annal. XIII. 27. & Eruditissimi NOODTII Comment. in *Digest.* Tom. II. Opp. pag. 21. *J. B.*] (De bello justo vid. porro Lib. III. cap. 3. §. 1. *M. T.*)

17 injussu Principis bellum gesserit delectumve habuerit, exercitum comparaverit. Injussu populi dixerat lex Cornelia lata a L. Cornelio Sylla. In Justinianeo Codice exstat [a] constitutio Valentiniani & Valentis: *Nulli prorsus nobis insciis atque inconsultis quorumlibet armorum movendorum copia tribuatur.* Huc pertinet [h] illud Augustini: *Ordo naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, ut suscipiendi belli auctoritas atque consilium penes principem sit.*

[a] *Ut armor. usus inscio Principe, interdictus sit*, Leg. unic.

3. Sicut autem omnia dicta, quantumvis universalia, 18 æquitatem recipiunt interpretem, ita & hæc lex. [b] Nam primum quin 19 ei qui jurisdictioni præest liceat per apparitores suos vi cogere paucos imparentes, (aa) quoties ad eam rem copiis majoribus opus non est, nec periculum imminet civitati, dubitari nequit. Rursum, si ita præsens sit periculum, ut tempus non ferat eum consuli qui supremum in civitate jus habeat; hic etiam necessitas exceptionem porriget. Hoc jure usus L. Pinarius præsidio Ennæ in Sicilia præfectus, [c] cum certo sciret oppidanos ad Carthaginenses defectionem moliri, cæde in eos facta, Ennam retinuit. Extra talem necessitatem ad vindicandas injurias, quas Rex persequi negligit, jus bellandi oppidanis in civitatibus dare ausus est Franciscus Victoria: sed ejus sententia merito ab aliis repudiatur.

[b] *Vict. de Jure Belli* n. 9. *Molin.* disp. 100. §. *Idem Vict. Bart. in l. ex hoc iure D. de Just. & jur. Bart. de Repræs.* 3. *principali ad secundam.* n. 6. *Mart. Laud. de bello. q.* 2.

[c] *Livius Lib.* XXIV. *cap.* 39.

V. 1. At quibus eventibus jus armorum movendorum esse magistratibus minoribus constat, an bellum tale publi-

GROTII.

h *Illud Augustini*] Lib. XXII. cap. 74. contra *Faustum*. citat *Gratianus* c. quid culpatur, 4. causa XXIII. quæst. 1. Apud Hebræos bellum omne, quod non speciali Dei jussu suscipitur, vocatur מלחמת הרשות bellum potestatum.

GRONOVII.

17 *Injussu principis*] Hinc inexpiabilis ira Tiberii in Pisonem, ob bellum provinciæ illatum, quamvis ipse illum in Germanicum subornasset. *Tacit.* 3. Ann. 14.

18 *Æquitatem recipiunt*] Vid. Auctoris lib. de Æquitate, c. 1. §. 3. sqq. *M. T.*

19 *Et qui Jurisdictioni*] *Paulus* l. 5. §. 1. D. *de officio ejus, cui jur. m.* Mandata jurisdictione privatis etiam imperium, quod non est merum, videtur mandari, quia jurisdictio sine modica coërcitione nulla est. Tribuni plebis, qui veteri jure vocationem non habebant, prensionem tamen habebant. *Gell.* 13, 12.

(aa) Hinc. *L.* 68. *D. De rei vindicat.* dicitur, eum, qui restituere jussus, Judici non paret, *manu militari, officio Judicis*, cogendum. Qua de re vide Viros Eruditissimos & Juris peritissimos, JAC. GOTHOFREDUM in Cod. Theodos. *L. unic. de Offic. Jud. milit.* & Amplissim. BYNKERSHOEK, *Obser.* III. 14. *J. B.*

blicum sit dicendum dissentiunt juris interpretes. Sunt qui ajunt [a]. Sunt qui negant [b]. Sane si publicum non aliud dicimus quam quod fit jure magistratus, dubium non est quin talia bella publica sint, ac proinde qui in tali facti specie magistratibus se opponunt, in pœnas incidant contumacium adversus supra se positos. Si vero publicum sumitur in excellentiore significatu pro eo quod solenne est, ut sæpe sumi extra controversiam est; non sunt bella ista publica, quia ad istius juris plenitudinem, tum judicium summæ potestatis, tum alia requiruntur. Neque me movet, quod etiam in tali contentione soleant [i] [20] res auferri obsistentibus, ac militibus etiam concedi [c]. Nam id belli solennis non ita proprium est, ut non alibi etiam locum habere possit [d].

2. Sed & illud accidere potest, ut in imperio late patente [k] inferiores potestates belli inchoandi concessam habeant potestatem: quod si fit, jam sane censendum erit bellum geri ex vi summæ potestatis; nam quod faciendi quis alii jus dat, ejus ipse auctor censetur.

3. Illud magis controversum, [21] an ubi tale mandatum

a *Ayala de Jure Belli* L. I. c. 2. n. 7. *Silv. verb. bellum.* n. 2. *ibi, sufficit etiam.*

b *Innoc. c. olim de rest. spol.* n. 8. & c. *sicut de jurejur.* n. 5. *Panor. ib. Bart. ad L. hostes. D. de captivis.*

c *Livius d. loco.*

d *Vict.* n. 9. *Cajet. sec.* q. 40. art. 1. *Silv. verbo bellum.* p. 1. n. 3. *Lorca* disp. 50. n. 12.

GROTII.

i *Res auferri obsistentibus*] Jurisconsultis in hanc rem productis possint addi *Franc. Aret.* cons. XIV. n. 7. *Gail.* I. de Pac. publica, c. 11. num. 20. Cardinalis *Tuschus* pract. quæst. LV. litera B. verbo Bellum. numer. 10. *Gaddæus* cons. Marp. XXVIII. num. 202. & sequentibus.

k *Inferiores potestates belli gerendi habeant potestatem*] Vide legem Friderici Imperatoris apud *Conradum* Abbatem Uspergensem. [De hac Lege vide quæ habet *J. Hertius*, in Dissert. *De superioritate territoriali*, §. 31. *Comment. & Opuscul.* Tom. II. pag. 266. *& seqq.* Adde exempla alia, quæ ego adtuli in *Vindiciis juris Societatis Belgicæ* ad Commercia Indicana. Gallice scriptis, *Cap. ult.* J. B.]

GRONOVII.

20 *Res auferri*] Pignora capi, mulctæ, coërcitiones, damna inhiberi.

21 *An ubi tale mandatum non est, sufficiat quoque conjectura voluntatis*] Auctor absolute negat: non videtur autem omnino negandum, sed distinguendum inter bellum propulsandum & inferendum: nam quin præfectus provinciæ, præsertim si ei subsit aliqua manus militaris, ut solet in provinciis limitaneis, jus habeat, si a finitimis præfectura ejus vi invadatur, sine speciali mandato, resistendi, & vi armata vim armorum repellendi, dubitari nequit. Sed si finitimi citra bellum hostilia parent, puta legatos, aut negotiatores, aut alia de caussa apud se commorantes innoxios vinciant, injuriave afficiant, aut cum hostibus fœdus feriant, bellumque minentur, præfecto Provinciæ occupare illos & ultro bellum inferre non videtur concessum, priusquam de his rebus principem aut populum suum docuerit, & ab eo quid faciendum sit, mandatum acceperit. Ratio est evidens: nam in priore casu periculum præsens moram non patitur: & generale mandatum custodiendæ partis sibi commissæ videtur

tur etiam includere jus omnis honestæ rationis, sine qua custodia præstari nequit. Sic L. Pinarius, quum Ennenses, ubi in præsidio locatus erat, pacti cum Himilcone Pœno de proditione præsidii, claves portarum ab eo poscerent, & quum negarentur, vim facturi essent, cæsis turbulentis, *aut malo*, inquit *Livius*, *aut necessario facinore oppidum retinuit:* additque Claudium Marcellum Imperatorem nec factum improbasse, & prædam Ennensium militi concessisse, Lib. 24, 29. Sic Anicius Gallus prætor Illyrici bellum non decretum gessit adversus Gentium Regem. Hoc unum bellum prius perpetratum, quam cœptum Romæ auditum est, inquit *Livius* 44, 32. & tamen nemine contradicente victor triumphavit. In altero casu valet illud *Terentii: Omnia prius consilio quam armis experiri sapientem decet:* nam nec in uno alterove privato læso summum periculum adit Respublica: & potest fieri, ut qui offenderunt, meliora docti a vi abstineant, & rebus repetitis factum purgent, priusquam ad bellum veniatur. Et in hac causa esse judicabant Cæsarem Cato & alii, quum eum dedendum Germanis censerent: bella enim ex bellis serendo sine auctoritate populi Romani, non provinciæ securitatem, sed suam gloriam quærere videbatur.

Nec vero jure videtur Auctor reprehendere judicium Ciceronis laudantis Octavium & Brutum, quod privato consilio arma in Antonium ceperant. Dicit ille quidem Senatus populique judicium exspectari debuisse, dissimulare factum, an ulcisci vellet, deinde permittendam Senatui populoque deliberationem fuisse, per quos potissimum id bellum geri vellent. Hæc recte, si senatus erat liber, si res ferebat moram, si Senatus populique judicium interponi patiebatur Antonius. Sed, ut vere ait *Vellejus*, *torpebat oppressa dominatione Antonii civitas*. Lib. 2, 11. Et hic inconsulto Senatu populoque moverat arma in Brutum, Galliamque invadendo eandem viam, qua Julius erat usus, sibi muniebat ad tyrannidem. Indignissima vero conditio est bonorum, si hi adstringantur solennibus, nec possint agere quidquam, nisi rite & ordine, interea dum omnia divina & humana perturbant mali. Si senatus & populi judicium exspectasset Brutus, perierat ipse & Gallia, antequam Romam quidquam renunciaretur. Erat id tempus quo vere monebat Brutum *Cicero* Lib. II. Epist. VII. *Caput autem est hoc, quod te diligentissime percipere & meminisse velim, ut ne in libertate & salute Populi R. conservanda auctoritatem senatus exspectes nondum liberi.* Et mox: *voluntas senatus pro auctoritate haberi debet cum auctoritas impeditur metu.* Pertinet huc admonitio Catonis ad Cn. Pompejum filium, relata ab auctore belli Africani c. 22. *Tuus Pater istuc ætatis cum esset, & animadvertisset remp. ab audacibus & sceleratis civibus oppressam, bonosque aut interfectos, aut exilio mulctatos, patria civitateque carere, gloria & animi magnitudine elatus privatus atque adolescentulus, paterni exercitus reliquiis collectis, pene oppressam funditus & deletam Italiam urbemque Romanam in libertatem vindicavit* &c. Quam bene quæso consuluissent reip., qui vetuissent Pompejum eo tempore capere arma, qui jussissent exspectare judicium populi & senatus, qui monuissent permittendam Senatui & Populo deliberationem, per quem potissimum vellet id bellum geri? [Non possum satis mirari, qui in mentem venire potuerit Doctissimo *Gronovio*, Auctorem nostrum *absolute negare* (ut ait, initio Notæ istius) *sufficere* umquam *conjecturam voluntatis*, ut Potestas inferior bellum inchoët: quasi Auctor non diserte excepisset in fine paragraphi præcedentis, casum, quo *tempus non fert consuli* Summam Potestatem; quod & in sequentibus non minus clare innuit. Id dudum observavimus ad PUFENDORF. nostrum, Lib. VIII. cap. 6. §. 11. *J. B.*]

G 2 Gr

tum non est, 22 sufficiat conjectura voluntatis. Mihi id admittendum non videtur. Neque enim hoc sufficit videre, quid 23 hoc rerum statu summam potestatem habenti, si consulatur, placiturum sit: sed hoc magis videndum, quid ille, ubi res moram fert, aut dubiam habet deliberationem, se inconsulto cupiat fieri, 24 si ea de re lex ferenda sit. Nam (bb) ut maxime in aliquo facto particulari cesset inspecta particulariter ratio, quæ voluntatem summi imperantis movet, non tamen cessat ratio sumta universaliter quæ periculis occurri vult, quod fieri non potest, si ejus rei ad se magistratus quisque judicium trahat.

4. Non ergo injuria a legatis suis accusatus fuit Cn. Manlius, [a] quod Pop. Rom. injussu bellum Gallo-Græcis intulisset: nam quanquam in Antiochi exercitu Gallorum legiones fuerant, tamen pace facta cum Antiocho, an ea injuria in Gallo-Græcos exsequenda esset, non in Cn. Manlii, sed in Pop. Rom. arbitrio esse debuit. C. Cæsarem, quod bellum Germanis intulisset, (cc) dedi Germanis Cato voluit, credo, non tam jus respiciens, quam quod imminentis domini metu vellet urbem liberari. Nam Germani Gallos populi Romani hostes adjuverant, ac proinde non erat quod injuriam sibi factam quererentur, si modo justa fuit populi Romani

[a] *Livius* L. XXXVIII. cap. 45. & *seqq.*

GRONOVII.

22 *Sufficiat conjectura*] Excusatus sit præfectus, si rem statim gerat, quam probabiliter conjecerit ratam & gratam principi futuram.

23 *Hoc rerum statu*] In uno tali casu.

24 *Si ea de re*] Si statuendum sit quid in perpetuum omnibus ille suis velit licere.

(bb) *Ut maxime in*] Sensus est: quamvis in hoc vel illo casu nullum forte incommodum aut periculum re vera deprehendatur, sufficit, quod ut plurimum & in universum maximum futurum sit incommodum & periculum, si liceat Potestati inferiori, ubicumque illa consultum judicaverit, inchoare bellum, inconsulta Summa Potestate. Vide infra, Lib. II. cap. 16. §. 25. n. 1. *J. B.* [Vid. & cap. 4. §. 4. n. 3. & Lib. II. c. 20. §. 26. & lib. *de Æquit. indulg.* c. 2. §. 6. *N. T.*]

(cc) Non ideo *Cæsarem* dedi *Germanis*, voluit *Cato*: sed quod, adversus fidem datam, *Germanos* prælio lacessivisset, eorumque legatos retineri jussisset; ut refert PLUTARCHUS, ex Historico vetere Latino *Tanusio Gemino*, Vit. Cæsar. T. II. pag. 718 E. & alibi, pag. 517. B. item APPIANUS, *Excerpt. Legat. Fulv. Ursin.* num. 16. pag. 351. 354. quamquam *Cæsar* ipse, in *Commentariis* suis, colorem huic perfidiæ quærit, *Bell. Gall.* Lib. IV. cap. 11. & *seqq.* Deinde Auctor noster heic confundit prælium commissum adversus *Usipetes* & *Tencteros*, antequam *Cæsar* primum ponte *Rhenum* trajiceret, cum victoria, fere biennio post de *Treviris* relata, & de qua ipse agit, *Bell. Gall.* VI. 9. Plura in Notis Gallicis diximus. *J. B.*

GRO-

mani causa in Gallos bellandi. At Cæsar contentus esse debuit Germanos Gallia mandata sibi provincia pepulisse, nec Germanos, præsertim cum nullum inde periculum immineret, intra suos fines bello persequi, [25] nisi consulto prius populo Romano. Non ergo Germani jus habebant deditionem postulandi, sed populo Romano punire Cæsarem jus erat, plane [26] ut Carthaginenses Romanis responderunt: [a] *Ego non, privato publicone consilio Saguntum oppugnatum sit, quærendum censeo; sed utrum jure an injuria: nostra enim hæc quæstio atque animadversio in civem nostrum est, nostro an suo fecerit arbitrio. Vobiscum una disputatio est, licueritne per fœdus fieri.*

a Livius Lib. XXI. cap. 18.

5. Defendit M. Tullius Cicero factum & Octavii & Decimi Bruti, qui privato consilio in Antonium arma ceperant. Atqui, etiam si constaret meritum hostilia Antonium, Senatus populique Romani judicium exspectari debuit, an e republica esset dissimulare factum, an ulcisci, ad pacis venire conditiones, an ad arma procurrere. Nam jure suo, quod sæpe cum damni periculo conjunctum est, uti nemo cogitur. Tum vero etiam, hoste judicato Antonio, permittenda Senatui & populo Romano deliberatio fuit, per quos potissimum bellum id geri vellet. Sic [b] Cassio auxilia ex fœdere petenti respondere Rhodii, missuros se, si Senatus juberet.

b Appian. Bell. Civ. Lib. IV. pag. 627. *Ed. Steph.*

6. Moniti hoc exemplo, & plura occurrent, meminerimus non omnia probare, quæ a quamvis præclaræ famæ auctoribus dicuntur: sæpe enim tempori, sæpe affectibus serviunt & aptant [27] τῷ πίτρῳ σάθμην. Quare danda

GRONOVII.

25 *Nisi consulto prius populo Romano*] Ut A. Cornelius Cossus Dictator inventis inter hostes *Circejensibus* & *Veliternis*, *Liv.* 6, 13. extremo & 14. & *M. Furius Camillus* trib. mil. c. p. *Tusculanis* deprehensis. ibid. cap. 25.

26 *Ut Carthaginenses*] Simile est re, non causa. Potuissent hoc Romani respondere Germanis, si Cæsarem dedi postulassent, non Pœni Romanis: nam Romani non lacessierant Hannibalem, ut Germani Cæsarem: sed Hannibal privata libidine violaverat fœdus oppugnando Saguntum. Jure igitur poscebatur. Responsio autem Pœnorum erat mera cavillatio. [Oppugnatione *Saganti* violatum equidem fuerat fœdus; idque, contra sententiam Auctoris nostri, monebimus infra, ad Lib. II. cap. 16. §. 13. Verum, quum id negarent *Pœni*, quamdiu id quærebatur, merito dicebant, suam esse quæstionem & animadversionem, sponte, an ipsorum jussu, fecisset. *J. B.*]

27 Τῷ *πίτρῳ σάθμην*] Lapidi lineam vel amussim, ut mali mensores, quum lapidem lineæ deberent aptare.

Gro-

danda eſt opera uti in his rebus defæcato utamur judicio, nec quæ excuſari magis quam laudari poſſunt, temere in exemplum rapiamus, in quo pernicioſe errari ſolet.

7. Cum vero dictum ſit, bellum publicum geri non debere, niſi eo auctore, qui ſummam poteſtatem habeat, & ad hujus rei & ad quæſtionis illius, quæ eſt de bello ſolenni intellectum, atque adeo ad alia multa, neceſſarium erit, quæ ſit ſumma illa poteſtas, quique eam habeant, intelligere: eoque magis, quia noſtro ſæculo viri eruditi, quiſque ex uſu magis rerum præſentium, quam ex vero illud argumentum exſequuti, rem per ſe haud expeditam multo impeditiorem reddiderunt.

VI. 1. Facultas ergo moralis civitatem gubernandi, quæ poteſtatis civilis vocabulo nuncupari ſolet, a Thucydide [a] tribus rebus deſcribitur, cum civitatem, quæ *a* Lib. v.
vere civitas ſit, vocat αὐτόνομον, αὐτόδικον, αὐτοτελῆ, *ſuis* cap. 13.
utentem legibus, *judiciis*, [1] *magiſtratibus*. Ariſtoteles [b] tres facit partes in adminiſtranda republica, conſulta- *b* Lib. iv.
tionem de rebus communibus, curam legendorum ma- *Pol.* c. 14.
giſtratuum & judicia: ad primam autem partem refert deliberationem de bello, *pace*, fœderibus faciendis ac diſſolvendis, de legibus; addit de morte, exilio, publicatione & repetundis, hoc eſt, ut ego interpretor, judicia publica; cum prius judiciorum nomine privata intellexiſſet. Dionyſius [c] Halicarnaſſenſis tria maxime *c* Lib. iv.
notat, jus magiſtratuum creandorum, [m] jus legum con- cap. 20.
dendarum & tollendarum, jus decernendi de bello ac pace. [d] Alibi addit quartum, judicia. Rurſum, [e] alibi *d* Lib. vii.
adjicit curationem ſacrorum & convocationem comitio- cap. 56. *e* Lib. ii.
rum. cap. 14.

2. At ſi quis recte partiri velit, facile quæ huc ſpectant reperiet omnia; ita ut nihil aut deſit, aut redundet.

GROTII.

1 *Magiſtratibus*] Poſſet etiam verti *Vectigalibus*, quomodo accepit Thucydidis Scholiaſtes. Eſt enim vox anceps. [Interpretatio *Vectigalibus* hic ſola convenit. Verba autem deſumta ſunt e clauſula pacti induciarum inter Lacedæmonios & Athenienſes tempore belli Peloponneſiaci: totum pactum exhibet *Hiſt. des anc. Trait.* P. I. art. 175. *J. B.*]

m *Jus legum condendarum & tollendarum. jus decernendi de bello ac pace*] *Servius* ad 1 Æneid. (verſ. 236.) *Omni ditione. Rectius omni quam omnis: ut ſignificet omni poteſtate, pace, legibus, bello.*

GRO-

det. Nam qui civitatem regit, eam partim per se, partim per alios regit. Per se autem versatur aut circa universalia, aut circa singularia. Circa universalia versatur condendo leges, easque tollendo, tam circa sacra (quatenus eorum cura ad civitatem pertinet) quam circa profana. Ars circa hæc [a] Aristoteli ἀρχιτεκτονικὴ, architectalis. Singularia, circa quæ versatur, sunt aut directe publica, aut privata quidem, sed quatenus ad publicum ordinantur. Directe publica sunt actiones, ut pacis, belli, fœderum faciendorum; aut res, ut [28] vectigalia, & si quæ his sunt similia; in quibus comprehenditur & [29] dominium eminens, quod civitas habet in cives & res civium ad usum publicum. Ars circa hæc [b] Aristoteli nomine generis πολιτικὴ, id est civilis, & βουλευτικὴ, consultatrix. Privata sunt res controversæ inter singulos, quas publica auctoritate dirimi publicæ quietis interest. Ars circa hæc eidem [c] Aristoteli δικαστικὴ, judicialis. Quæ per alterum expediuntur, ea expediuntur aut per magistratus, aut per alios curatores, in quibus sunt & legati. His ergo in rebus consistit potestas civilis.

a *Ethic. Nicom.* VI. 8.

b *Ibid.*

c *Ibid.*

VII. 1. (dd) Summa autem illa dicitur [30] cujus actus alterius juri non subsunt, ita ut alterius voluntatis humanæ arbitrio irriti possint reddi. Alterius cum dico, ipsum excludo, qui summa potestate utitur; cui voluntatem mutare licet, [n] ut & successorem, qui eodem jure utitur, ac proinde eandem habet potestatem, non aliam. Hæc ergo summa potestas quod subjectum habeat, videamus. Subjectum aliud est commune, aliud proprium: ut visus subjectum commune est corpus, proprium oculus; ita summæ potestatis subjectum commune

GROTII.

n *Ut & successorem*] Cacheranus Decis. Pedem. CXXXIX. num. 6.

GRONOVII.

28 *Vectigalia*] Commercia, annonæ, opera.

29 *Dominium eminens*] Sic dictum, ut distinguatur a dominio privato cujusque civis in res suas. 1, 6. [Rectius vocetur *imperium eminens*, probantibus *C. v. Bynkershoek* Q. J. Publ. 2, 15. & *Thomasio* ad Huber. de jure civ. 1, 3, 6. p. 94. uberius egi hac de re in curis poster. Gall. ad h. l. (*Ed. Lugd. Bat.* 1759.) *J. B.*]

30 *Cujus actus*] Illa superius dicta sic in manibus habere, atque administrare, ut quod in illis agas, jubeas, constituas, a nemine possit infirmari & rescindi. *Schelius* de imp. pag. 132.

(dd) Confer. PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. cap. 6. *J. B.*

GRO

mune est civitas, quam perfectum cœtum esse supra diximus.

2. Excludimus ergo populos, qui in alterius populi ditionem concesserunt, quales erant provinciæ Romanorum: hi enim populi non per se civitas sunt, ut nunc quidem eam vocem sumimus, sed membra minus digna magnæ civitatis, quomodo servi membra sunt familiæ. Rursum accidit, ut plurium populorum idem sit caput, qui tamen populi singuli perfectum cœtum constituunt: neque enim ut in naturali corpore non potest caput unum esse plurium corporum, ita in morali quoque corpore; [a] nam ibi eadem 31 persona diversa ratione considerata caput potest esse plurium ac distinctorum corporum. (ee) Cujus rei certum indicium esse potest, quod extincta domo regnatrice imperium ad quemque populum seorsim revertitur. Sic etiam accidere potest, ut 32 plures civitates arctissimo inter se fœdere colligentur (ff) & faciant σύστημα quoddam, ut Strabo (gg) non uno loco loquitur, neque tamen singulæ desinant statum perfectæ civitatis retinere; quod tum ab aliis, tum ab Aristotele [b] etiam notatum est non uno loco.

3. Subjectum ergo commune summæ potestatis esto civitas, ita ut jam diximus intellecta. Subjectum proprium est persona una pluresve, pro cujusque gentis legibus ac moribus, ἡ πρώτη ἀρχὴ apud Galenum libro sexto de placitis Hippocratis & Platonis.

VIII. 1. Atque hoc loco primum rejicienda est eorum opinio, qui ubique & sine exceptione summam potestatem esse volunt populi, ita ut ei reges, quoties imperio suo male utuntur, & coërcere & punire liceat: quæ sententia quot malis causam dederit & dare etiamnum possit, penitus animis recepta, nemo sapiens non videt. (hh) Nos his argumentis eam refutamus. Licet ho-

a *Vid. de Jure Belli* n. 7.

b Lib. II. *Pol.* c. 20. Lib. III. cap. 9.

GRONOVII.

31 *Persona diversa ratione considerata*] Ut Imperator Romano-Germanicus, alibi Rex, alibi Archidux, alibi Dux, alibi Comes.

32 *Plures civitates*] Ut olim XII. Achæorum populi, *Justin.* 34, 1. ut hodie VII. Belgii consociati civitates.

(ee) Vide infra, Lib. II. cap. 9. §. 8. *J. B.*

(ff) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. cap 5. §. 16. *& seqq.* ubi fuse de his systematibus civitatum agit. *J. B.*

(gg) Vide, exempli gratia, de *Amphictyonibus*, Lib. IX. pag. 420. *Ed. Par. Cas.* De *Lyciis*, Lib. XIV. pag 664.

(hh) De vero statu hujus quæstionis, & quid circa eam statuendum sit, ut extrema, in quæ plerique

a Exod. xxi. 6.
b §. 4. Instit. de jure perf.
Gell. L. II. cap. 18.

homini cuique se in privatam servitutem cui velit addicere, (ii) ut & ex lege [a] Hebræa & 33 Romana [b] apparet. Quidni ergo populo sui juris liceat se uni cuipiam aut pluribus ita addicere, ut regendi sui jus in eum plane transcribat, nulla ejus juris parte retenta? Neque dixeris minime id præsumi: non enim jam quærimus, quid in dubio præsumendum sit; o sed quid jure fieri possit. Frustra quoque afferuntur incommoda quæ hinc sequantur, aut sequi possint; nam qualemcumque formam gubernationis animo finxeris, nunquam incommodis aut periculis carebis. [c] *Aut hæc cum illis sunt habenda*, p *aut illa cum his amittenda sunt*, ait comœdia.

c Terent. Heaut. II. 3, 84.

2. Sicut autem multa sunt vivendi genera, alterum altero præstantius, & cuique liberum est ex tot generibus id eligere quod ipsi placet; ita & populus eligere potest qualem vult gubernationis formam; neque ex præstantia hujus aut illius formæ, qua de re diversa diversorum sunt judicia, q sed ex voluntate jus metiendum est.

3. Neque vero non multæ exstare possunt causæ, cur popu-

Auctores incidunt, vitentur, diximus in Notis Gallicis. Vide & quæ dudum scripsimus ad PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. cap. 6. §. 5. not. 2. *J. B.*

GROTII.

o *Sed quid jure fieri possit*] *Gail.* de Arrestis cap. VI. num. 22. & *seqq.*

p *Aut illa cum his amittenda sunt*] *Cicero* Lib. III. de legibus: *Est iniqua, in omni re accusanda, prætermissis bonis malorum enumeratio, vitiorumque selectio.* (Cap. 10.) Mox: *Sed bonum quod est quæsitum in ea, sine isto malo non haberemus.*

q *Sed ex voluntate jus metiendum est*] A Carolo Quinto Imperatore eodem tempore Augusta civitas petiit, ne senatus urbis suæ placita valerent, nisi assensissent curiarum magistri: Norimberga plane contrarium. [Pro *Carolo Quinto* Auctor debebat dicere *Sigismundum* Imperatorem: ab illo enim hæc petita fuisse, Historici tradiderunt; ut, post WAGENSELIUM, observavit *J. Nicol. Hertius*, Tom. II. *Comm. & Opusc.* seu Diss. *De specialibus Rom. Germ. Imperii Rebuspubl.* §. 23. *J. B.*]

GRONOVII.

33 *Romana*] Si quis major XX. annis ad pretium participandum se venundari passus esset.

(ii) Locum *Auli Gellii*, in margine positum, quo Auctor noster tacite innuere voluit, apud *Græcos* olim licuisse quoque singulis se ipsos vendere, emendavimus quoad numerum capitis, ex *Florum sparsione ad Jus Justinian.* pag. 14. *Edit. Amst.* Sed & ille male huc aptatur, ut ad *Gellium* observavit *Gronovius*, qui heic silet. Auctor noster adfert ipse alium locum haud dubium, Lib. II. cap. 5. § 27. n. 1. Nec magis ex *Exodo* in marg. cit. sui vendendi licentia apud veteres Hebræos probatur. Clare tamen habetur Levit. XXV. 39. Deuter. XV. 12 unde simul liquet, restrictam fuisse ad casum, quo quis inopia coactus erat pro debito semet ipsum in servitutem tradere. *J. B.*

GRO-

populus jus totum imperandi a se abdicet aliique tradat, puta quia 34 in periculum vitæ adductus, alia lege, qui se defendat, reperire non potest; aut quia 35 inopia pressus aliter habere non potest copiam, unde se sustentet. Nam si Campani olim necessitate subacti [r] populo Romano se subjecerunt in hunc modum: 36 *Populum [a] Campanum, urbemque Capuam, agros, delubra Deûm, divina humanaque omnia, in vestram P. C. ditionem dedimus:* & quidam populi, cum [s] Romanorum ditioni subjicere se vellent, 37 ne recepti quidem sunt; quod narrat [b] Appianus: quid obstat quominus & uni homini præpotenti populus aliquis eundem ad modum dedere se possit? Apud Virgilium * legimus:

[a] Livius VII. 31.

[b] Præfat. pag. 3. Ed. Steph.

* Æn. IV. 619.

Nec cum se sub leges pacis iniquæ
38 *Tradiderit regno.*

Accidere etiam potest, ut paterfamilias latifundia possidens neminem alia lege in suas terras habitantem recipere velit; aut ut quis magnam servorum copiam habens eos manumittat, sub imperii ferendi & census pendendi legibus: quæ suis exemplis non carent. De servis Germanorum apud [c] Tacitum est: *Suam quisque sedem, suos penates regit. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis, ut colono, injungit, & servus hactenus paret.*

[c] Germ. cap. 25.

4. Adde quod sicut Aristoteles [d] dixit quosdam homines natura esse servos, id est, ad servitutem aptos; ita & populi quidam eo sunt ingenio, ut regi quam regere no-

[d] Polit. l. 2.

GROTII.

r *Populo Romano se subjecerunt*] Ut Falisci apud *Liv.* Lib. V. cap. 27. Samnites Lib. IX. cap. 42. Sic Epidamnii a Corcyræis deserti Corinthiis se dediderunt, ut protegerentur adversus Taulantios & exsules. *Thucyd.* Lib. I. cap. 25.

s *Romanorum ditioni*] Et Venetorum. *Bembus* Lib. VI. (Hist. fol. 93. *Ed. Venet.* 1551.)

GRONOVII.

34 *In periculum vitæ*] Salutis. Ut Phrygum discordiis rege opus fuit. *Justin.* 11, 7. ut Vejentes tædio annuæ ambitionis & discordiarum regem creavere. *Liv.* 5, 1. Ut Athenis bello Peloponnesiaco respublica a Populo translata ad Senatum CCCC. *Justin.* 5, 2.

35 *Inopia*] Ut Ægyptii fame coacti seque & omnia sua regi vendiderunt Josephi artibus. *Genes.* XLVII. 13.

36 *Populum Campanum*] Vid. & *Liv.* 8, 1. sqq.

37 *Ne recepti*] Ut Sardi post bellum Punicum primum circa ann. U. C. 513.

38 *Tradiderit regno*] Hic male juncta & nexa, quæ *Virgilius* separarat, hoc modo: *Tradiderit, regno aut optata pace fruatur.*

norint rectius; quod de se sensisse Cappadoces videntur, [a] qui oblatæ a Romanis libertati vitam sub rege prætulerunt, negantes vivere se sine rege posse. Sic Philostratus, [b] vita Apollonii, stultum esse ait Thraces, Mysos, Getas in libertatem vindicare, qua non gaudeant.

a Strabo. XII p. 544. *Justin.* XXXVIII. 2.
b Lib VII. cap. 3. *Ed. Olear.*

5. Neque vero non aliquos movere poterunt exempla gentium, quæ per sæcula plurima [t] sub imperio plane regio satis feliciter vixerunt. [u] Urbes sub Eumene, ait [c] Livius, nullius liberæ civitatis fortunam cum sua mutatam voluisse. Est & interdum is civitatis status, [x] ut videatur nisi sub libero unius imperio salvus esse non posse; quod de Romana, qualis erat Cæsaris Augusti ætate, 39 multis prudentibus visum est. His ergo similibusque de caussis accidere non potest tantum, sed & solet, ut se homines subjiciant imperio alterius ac potestati, quod & Cicero [d] notat Officiorum secundo.

c Liv. Lib XLII. cap. 5.
d Cap. 6.

6. Jam vero bello justo ut ante * diximus, sicut acquiri potest dominium privatum, ita & dominium civile, sive jus regendi non aliunde pendens. Neque vero hæc tantum pro unius imperio, ubi id receptum est, conservando dicta censeri debent; nam idem jus eademque ratio est procerum, qui plebe exclusa civitatem regunt. (kk) Quid, quod nulla respublica adeo reperta est

* §. 4. n. 1.

GROTII.

t *Sub imperio plane regio satis feliciter vixerunt*] *Seneca* de Beneficiis lib. II. cap. 20. de Bruto locutus: *Mihi, cum vir magnus fuerit in aliis, in hac re videtur vehementer errasse, nec ex institutione Stoica se gessisse: qui aut regis nomen extimuit, cum optimus civitatis status sub rege justo sit, aut ibi speravit libertatem futuram, ubi tam magnum præmium erat, & imperandi & serviendi: aut existimavit civitatem in priorem formam posse revocari, amissis pristinis moribus: futuramque ibi æqualitatem civilis juris, & statutas suo loco leges, ubi viderat tot millia hominum pugnantia, non an servirent, sed utri.* Vide & *Bizarrum* historia Genuensi Lib. XIV. pag. 329.

u *Urbes sub Eumene*] Sic multos ex liberis Græciæ civitatibus in Salamina Cypri, quod Euagoræ regnum erat, venisse narrat *Isocrates.* (Pag. 199. B. *Edit. H. Steph.*)

x *Ut videatur nisi sub libero unius imperio salvus esse non posse*] Dion apud *Philostratum* V. cap. 11. δίδια δὲ μὴ χειροήθεις ἤδη Ῥωμαίους αὐταὶ αἱ τυραννίδες πεποιηκυῖαι, χαλεπὴν ἐργάσωνται τὴν μεταβολήν. *Metuo ne Romani longis dominatibus edomiti nullam jam ferre possint mutationem.* (Cap. 34. *Ed. Olear.*)

GRONOVII.

39 *Multis prudentibus*] *Tacit.* I, 9. *Non aliud discordantis patriæ remedium fuisse, quam ut ab uno regeretur.* Idem Histor. I, 1. *atque omnem potestatem ad unum conferri pacis interfuit.* Florus 4, 3. *Dio* 53. pag. 509.

(kk) Non agitur heic, ut existimabat ad h. l. per ἀβλεψίαν & præcipitantiam Gronovius, de ju-

est popularis, in qua non aliqui aut valde inopes aut externi, tum vero & fœminæ & adolescentes a deliberationibus publicis arceantur?

7. Jam vero & y populi quidam alios sub se populos habent, non minus addictos sibi quam si regibus parerent: unde illa interrogatio, [a] *Estne populus Collatinus in sua potestate?* & Campani cum se Romanis dedidissent, [b] facti dicuntur alienæ potestatis: [c] Acarnania ut & [d] Am-

a Liv. I. 1. cap. 38. conf. §. 12. n. 1. inf.

b Livius Lib. VII. cap. 31.

c Lib. XXVI. cap. 24.

re coërcendi Tyranni. quod etiam Auctor non omnino Populo denegat, ut patet ex cap. seq. §. 11. Verum, ut probet, non repugnare naturæ & scopo Societatis Civilis talem ὑπόληψιν, qua populus sui regendi jus in Summam Potestatem plane transcripserit; postquam de *Regibus* & de *Proceribus Reipublicæ Aristocraticæ* id adseruit, addit jam, in ipsis *Rebuspublicis Democraticis* non paucos esse, qui speciem quamdam exhibeant Populi, non minus subjecti Cœtui e Patribusfamilias & Civibus composito, quam universi & singuli Cives in Regno, Monarchæ; in Republica Aristocratica, Senatui. Sic evanescit fatua illa ratiocinatio quam Eruditissimus Criticus non veritus est adtingere Viro Summo, in quo judicium cum omnigena eruditione certabat. Piget cetera expendere, in quibus perpetua fere est *ignoratio elenchi*, & quasi σκιαμαχία. *J. B.*

GROTII.

y *Populi quidam alios sub se populos habent*] Sic Salamis insula Atheniensium juris jam inde a Philæo & Eurysace Ajacis filiis, ut *Plutarchus* (pag. 83.) Solone nos docet. Hanc Salaminem Atheniensibus ademit Augustus, ut postea Cephaleniam Adrianus, teste *Xiphilino* (pag. 264. D. *Ed. Steph.*) Atarneus ab antiquo Chiorum, teste *Herodoto* Lib. I. (cap. 160.) & Samii multa in continente oppida tenuere, ut *Strabo* docet Lib. XIV. (pag. 639. *Ed. Par. Cas.*) Anactorium partim ad Corinthios, partim ad Corcyrenses pertinebat, ut *Thucydides* scribit libro I. (§ 55. *Edit. Oxon.*) In pace cum Ætolis apud Livium: *Oeneadæ cum urbe agroque, Acarnanum sunto.* (L. XXXVIII. cap. 11.) Sex oppida Halicarnasso attributa per Alexandrum Magnum, memorat *Plinius* Historiæ Naturalis Lib. V. cap. 29. Idem Lib. XXXIII. cap. 4. Lindum insulam esse ait Rhodiorum: tantundem de *Cauno* habes libro XXXV. cap. 10. Testatur idem *Cicero* (Lib. I. Epist. I. cap. 11.) epistola ad fratrem. Rhodiis iisdem, quod Romanos contra Antiochum juvissent complures, urbes dono datas ait *Eutropius* libro IV. (cap. 2.) nempe Carum & Lyciorum, quæ rursus eis ablatæ a Senatu. Utrumque est in Excerptis *Polybii.* [Cap. 36. & 93. Non unum est in hac Nota, ceteroquin supervacanea satis, ἁμάρτημα μνημονικόν. I. *Salaminem Augustus* non ademit *Atheniensibus.* Sub horum enim imperio illam fuisse ætate sua testatur STRABO, pag. 394. *Ed. Par. Cas.* Confudit Auctor *Salaminem* cum *Ægina*: de qua XIPHILINUS ait: Τὰς δὲ Ἀθηναίους ἐκάκωσεν, Αἴγιναν ἀφελόμενος. Pag. 75. B. II. *Hadrianus* non ademit *Cephaleniam* iisdem *Atheniensibus*: quin potius dedit, ut patet ex *Xiphilino*, quem Auctor laudat: Τήν τε Κεφαλληνίαν ὅλην τοῖς Ἀθηναίοις ἐχαρίσατο. III. Nulla est Insula *Lindus*: sed hæc est urbs Insulæ *Rhodi*, ut omnes sciunt. Quum in loco *Plinii* XXXIII. 4. hæc verba legantur: *Minervæ templum habet* Lindos, INSULÆ Rhodiorum, *in quo* Helena *sacravit* &c. Auctor noster videtur, dum festinaret, legisse, INSULA *Rhodiorum*. J. B.]

[a] Amphilochia dicuntur fuisse [40] juris Ætolorum: [b] Peræa & [c] Caunus ditionis Rhodiorum: Pydna a [d] Philippo Olynthiis data. Et quæ sub Spartanis fuerant oppida, postquam eorum ditioni [41] exemta sunt, [e] Eleutherolaconum nomen acceperunt. Cotyora urbs dicitur fuisse Sinopensium apud [f] Xenophontem. Nicea Italiæ adjudicata Massiliensibus apud [g] Strabonem, & insula [h] Pithecusæ Neapolitanis. Sic Calatiam oppidum coloniæ Capuensi, Caudium coloniæ Beneventanæ adjudicata cum territoriis suis apud [i] Frontinum legimus. Otho provinciæ Bæticæ Maurorum civitates dono dedit; quod apud [k] Tacitum est. Quæ omnia convelli necesse est, si id recipimus, jus regendi semper subditum esse eorum judicio ac voluntati, qui reguntur.

8. At vero esse reges, qui populi etiam universim sumti arbitrio non subsint, tum sacra, tum profana historia testantur. *Si* [l] *dixeris*, inquit Deus populum Israëliticum alloquens, *Statuam supra me regem:* & ad Samuëlem: [m] *Indica eis jus regis, qui regnaturus est super eos.* Hinc rex [n] unctus dicitur super populum, super hereditatem Domini, super Israëlem: Salomo [o] rex super totum Israëlem. Sic David Deo gratias agit, [p] quod populum suum ipsi subjecerit. Et Christus: [q] *Reges*, inquit, *Gentium dominantur eis*. Notum illud Horatii; (Lib. III. Od. I.)

Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipsos imperium est Jovis.

9. Tres gubernandi formas ita describit Seneca: [r] *Interdum populus est quem timere debeamus: interdum, si ea civitatis disciplina est, ut plurima per senatum transigantur, gratiosi in ea timentur viri: interdum singuli quibus potestas populi & in populum data est.* Tales sunt quos Plutarchus ait, [s] οὐ κατὰ τοὺς νόμους μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν νόμων ἄρχειν, *imperium habere non ex legibus modo, sed & in leges.* Et

[a] Lib. XXXVIII. cap. 3.
[b] *Id.* Lib. XXXII. cap. 33.
[c] *Strab.* Lib. XIV. pag 963.
[d] *Diod. Sic.* L. XVI. pag. 514. *Ed. Steph.*
[e] *Pausan. Lacon.* seu Lib. III. cap. 21.
[f] *Exp. Cyri*, L. V. cap 5.
[g] Lib IV. pag. 184.
[h] *Idem*, Lib. V. pag. 248.
[i] *De Coloniis*, pag. 32?. *Edit. Keuchen.*
[k] *Hist.* I. 78.
[l] *Deuter.* XVII. 14.
[m] 1 *Sam.* VIII. 9.
[n] 1 *Sam.* IX. 16. X. 1. XV. 1. 2 *Sam.* V. 2.
[o] 1 *Reg.* IV. 1.
[p] *Psalm.* CXLIV. 2.
[q] *Luc.* XXII. 25.
[r] *Epist.* XIV.
[s] *Flamin. vit.* pag. 382.

GRONOVII.

40 *Juris Ætolorum*] Ut *Just.* 9, 1. *Hæc urbs variante victoria, nunc Atheniensium, nunc Ætolorum juris habita est.* Eod. Lib. cap. 5. *in Asiam Persarum juris.* L. 31, 1. Syriæ quidem, sed *juris Ægypti civitate.*

41 *Exemta sunt*] Per Augustum oppida maritima XVIII.

GRO-

Et apud [a] Herodotum Otanes singulare imperium sic describit: ἀνευθύνως ποιέειν τὰ βούλεται· *facere quod quis velit, ita ut alii rationem non reddat.* Dioni quoque Prusæensi regnum [b] definitum: ἐπιτάττειν ἀνυπεύθυνον ὄντα, *ita imperare, ut alii ratio non reddatur.* Pausanias Messeniacis [c] opponit βασιλείαν ἀρχῇ ὑπευθύνῳ, *regnum potestati tali quæ rationem actuum reddere debeat.*

10. Aristoteles [d] reges quosdam esse ait cum eo jure, quod alibi habet ipsa gens in se ac sua. Sic postquam Romani principes imperium vere regium usurpare cœperunt, dicitur populus [e] in eos omne suum imperium & potestatem contulisse, etiam in se, ut interpretatur (II) Theophilus. Hinc illud dictum M. Antonini Philosophi: [f] *Nemo nisi solus Deus judex principis esse potest.* [g] Dion. l. LIII. de tali principe: αὐτοτελὴς ὄντως καὶ αὐτοκράτωρ, καὶ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν νόμων, πάντα τε εἰ βούλοιτο ποιῇ, καὶ πάντ᾽ ὅσα ἂν μὴ βούλοιτο μὴ πράττῃ· *Liber est, suique ac legum potens, ut & quod vult, faciat, & quod non vult, non faciat.* Tale regnum jam antiquitus erat in Græcia regnum [2] Inachidarum Argis: nam in Argiva Tragœdia Supplicibus 42 sic populus regem affatur apud 43 Æschylum [h]:

Σὺ

[a] Lib. III. cap. 80.
[b] Orat. LVI. pag. 565. D.
[c] Cap. 5.
[d] III. *Pol.* XIV.
[e] §. 6. *Inst. de Jur. Nat.*
[f] Xiph. *vita M. Ant.* pag. 271. D. (Vid. n. 15.)
[g] Pag. 591. A. *Edit. H. Steph.*
[h] Pag. 320. *Ed. H. Steph.* vers. 375, & *seqq.*

GROTII.

[2] *Inachidarum*] Hi sunt ענקים. Deut. II. 10. ex qua origine ענקה Ὄγκα dea, cui templum Thebis Cadmus dicavit. Græci eam Palladam dixere. Dicuntur Æschylo (*Suppl.* 258. & *seqq.*) Inachidæ fuisse Pelasgi, id est, extorres a Syro פלג. Etiam qui Lacedæmonem primi tenuere, Pelasgi erant, unde *Abrahamo* se cognatos dicebant Lacedæmonii in historia Maccabaica. (Lib. I. cap. 15. vers. 21.) Sicut autem Argivi reges plenissima usi potestate exemplo Orientis, unde venerant, sic & reges Thebani e Phœnicibus. Apparet id ex Creontis verbis apud Sophoclem, (*Antigon.* vs. 516. & *seqq.* 681, 682.) & fecialis Thebani Supplicibus *Euripidis*: [Vers. 410, 411. Vide etiam *Pausan.* in *Bœotic.* Lib. IX. cap. 5. pag. 723. *Ed. Kuhn.* Verum Reges Argivi non ita plena utebantur potestate; ut patet vel ex loco *Pausaniæ*, quem Auctor ipse adfert paulo post, *num. seq.* Vid. & Notam *Gronovii* ad *Æschyli* verba. *J. B.*]

(II) Non satis recta interpretatio. Vide omnino Clar. NOODTII *Observ.* Lib. I. cap. 3. ejusdemque egregiam Orationem *De Jure Summi Imperii*, & *Lege Regia*, quam & nos Gallice versam, Notulisque illustratam, altera vice edidimus, simul cum Oratione GRONOVII *De Lege Regia*, ann. 1714. *J. B.*

GRONOVII.

42 *Sic populus*] Non populus, sed peregrinæ & supplices, negantem recipere illas sine consensu populi. v. 402. Εἶπον δὲ καὶ πρίν. οὐκ ἄνευ δήμου τάδε πράξαιμ᾽ ἄν.

43 *Æschylum*] Ad locum *Æschyli* respondit egregie *Miltonus* cap. 5. sui operis: verba illa ponuntur in personis fœminarum peregrinarum & supplicum, quæ rogabant in tutelam suscipi & defendi contra Ægyptios

Σύ τοι πόλις, σὺ δὲ τὸ δήμιον,
Πρύτανις ἄκριτος ὤν,
Κρατύνεις βωμὸν ἑστίαν χθονὸς,
Μονοψήφοισι νεύμασι σέθεν.

Tu res populi, tuque urbs tota es;
Non judiciis ſubditus ullis,
Regni ſolio fultus ut ara,
Unoque regens cuncta arbitrio.

11. Longe aliter quam de Athenienſium republica rex ipſe Theſeus apud Euripidem loquitur, [*Supplic.* verſ. 404. & *ſeqq.*]

——— οὐ γὰρ ἄρχεται
Ἑνὸς πρὸς ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐλευθέρα πόλις.
Δῆμος δ' ἀνάσσει διαδοχαῖσιν ἐν μέρει.
Ἐνιαυσίαισιν.

——— *hæc juris ſui*
Parere domino civitas uni negat:
Rex ipſe populus annuas mandat vices
Honoris huic, illive.

a Vit. Theſ. p. 11. A.

Nam [a] Theſeus, ut Plutarchus explicat, belli tantum ducem & legum cuſtodem agebat, [a] cætera par civibus. Hinc factum, ut reges, qui populo ſubſunt, non niſi improprie reges appellari dicantur. Sic poſt Lycurgum, ma-

gyptios claſſe perſequentes. At ipſe rex Danaus cui dicebantur iſta: *Ego*, ait, *non perfecerim hoc etiam promiſſum, antequam de his cum populo communicavero.* Et rurſus: *Dixi antea vobis, non ſine populo hoc faciam, nec ſi poſſem quidem.* Fatetur igitur ſe non poſſe. Et erant iſtæ filiæ ejusdem regis, qui tamen negat ſibi licere eas ſine populi conſenſu ſuſcipere. Itaque magnus error eſt ſummorum virorum (*Grotii* & *Salmaſii*) ex ſententia fœminarum peregrinarum & ſuppliciter humillimeque blandientium colligere jus regni, & quidem apud populos Græcos, qui nunquam reges poteſtate abutentes tolerarunt.

GROTII.

a *Cætera par civibus*] *Theſei* filius Demophon in Heraclidis Euripidis: (verſ. 424, 425.)

Οὐ γὰρ τυραννίδ' ὥστε βαρβάρων ἔχω,
Ἀλλ' ἢν δίκαια δρῶ, δίκαια πείσομαι.

Nec enim poteſtas barbarum in morem mihi,
Sed juſta refero obſequia, dum juſte impero.

GRO-

magisque post Ephoros constitutos, reges Lacedæmoniorum reges nomine, non re, fuisse dicuntur [a] Polybio, [b] 44 Plutarcho, [b] Cornelio [c] Nepoti. Quod exemplum secuti & alii in Græcia. Pausanias Corinthiacis: [d] Ἀργεῖοι δὲ ἅτε ἰσηγορίαν καὶ τὸ αὐτόνομον ἀγαπῶντες ἐκ παλαιοτάτου, τὰ τῆς ἐξουσίας τῶν βασιλέων εἰς ἐλάχιστον προήγαγον, ὡς μηδενὶ τῷ Κείσου καὶ τοῖς ἀπογόνοις ἢ τὸ ὄνομα λειφθῆναι τῆς βασιλείας μόνον. *Argivi jam olim æqualitatis & libertatis amantes regiam potestatem in minimum redegerunt, ita ut Cisi filiis ac posteris præter nomen regni nihil relinquerent.* Sic & apud Cumæos de regibus judicasse senatum notat [e] Plutarchus. Talia regna negat [f] Aristoteles constituere propriam speciem gubernationis, quia scilicet partem tantum faciunt in republica optimatium aut populi.

[a] Lib. VI. cap. 8.
[b] *Vit. Cleom.* pag. 805.
[c] *Vit. Agesil.* c. 1.
[d] Cap. 19.
[e] *Quæst. Gr.* p. 291.
[f] III. *Pol.* 16.

12. Quin & in populis qui perpetuo regibus non subsunt exempla videmus [c] quasi temporarii regni, quod populo non subsit. Talis erat potestas Amnemonum (mm) apud Cnidios, & apud Romanos Dictatorum primis temporibus, [g] cum ad populum 45 provocatio non esset; unde Dictatoris edictum pro numine observatum ait [h] Livius, neque usquam ullum nisi in cura parendi auxilium: Dictatura obsessam vim regiæ potestatis 46 Cicero.

[g] *Plutarch. in Marcel.* pag. 312. & *Dion. Halic.* l. V. cap. 70.
[h] Lib. II. cap. 18.

13. Quæ

GROTII.

b *Cornelio Nepoti*] Verba ipsius, aut quisquis is est, qui vitas illustres scripsit, in *Agesilao:* (cap. 1.) *Ut duos haberent reges nomine magis quam imperio.* Alibi: *Lacedæmoniorum autem Agesilaus nomine, non potestate fuit rex, sicut cæteri Spartani.* (Cap. 21. *De Regib.*)

c *Quasi temporarii regni*] *Livius* Salinator in Censura omnes tribus, excepta una, ærarias fecit, ac sic ostendit jus sibi esse in populum omnem. (Lib. XXIX. cap. 37.)

GRONOVII.

44 *Plutarcho*] *Plutarchus* non loquitur in universum de regibus Lacedæmoniorum, sed de Cleomene solo & vitio illorum temporum pag. 805. αὐτοῦ δὲ τὸ ὄνομα βασιλεύοντος ἦν μόνον, ἡ δὲ ἀρχὴ πᾶσα τῶν Ἐφόρων, scil. post eorum latrocinio sublatum Agin. [Add. not. ad §. 10. num. 2. *M. T.*]

45 *Provocatio non esset*] Ante Decemviros, illis enim remotis lege cautum, ne quis magistratum sine provocatione crearet. *Livius* 3, 55.

46 *Cicero*] Philipp. I. 1. [Sed verba aliter, & paullum alio sensu, ab Auctore referuntur. En illa genuina: *Dictaturam, quæ jam vim regiæ potestatis obsederat, funditus ex Rep. sustulit* [M. Antonius] ... *propter perpetuæ Dictaturæ recentem memoriam J. B.*]

(mm) Exemplum male aptatum: patet enim ex verbis *Plutarchi. Amnemonas* illos non habuisse imperium solummodo temporarium, sed perpetuum, διὰ βίου. Hunc quoque errorem a *Bodini (de R p.* 1, 8. pag. 126. *Francof.* 1622.) hausit,

ubi is ipse Episcopus Regem Francorum sic affatur: *Si quis de nobis, ô Rex, justitiæ tramites transcendere voluerit, a te corripi potest: si vero tu excesseris, quis te corripiet? Loquimur enim tibi, sed si volueris, audis: si autem nolueris, quis te condemnabit, nisi is, qui se pronunciavit esse justitiam?* Inter (pp) Essenorum placita Porphyrius [a] memorat ὁ δίχα Θεοῦ περιγίνεσθαί τινι τὸ ἄρχειν, *non obtingere cuiquam imperium* [f] *sine Dei cura speciali.* Irenæus [b] optime: *Cujus jussu homines nascuntur, hujus jussu & reges constituuntur apti his, qui illo tempore ab ipsis regnantur.* Sensus idem in constitutionibus, [c] quæ dicuntur Clementis: τὸν βασιλέα φοβηθήσῃ, εἰδὼς ὅτι τοῦ κυρίου ἐστὶν ἡ χειροτονία, 51 *regem timebis, gnarus a Domino electum.*

a *De Abstin.* L. IV. pag. 389.
b Lib. V. c. 24. §. 5. *Ed. Massuet.*
c Lib. VII. cap. 16.

16. Nec

mes *de Boulainvilliers, Hist. vetusti Regiminis Franciæ*, Gallice scripta, Tom. I. pag. 52. & seqq. *Edit. Batav.* J. B.

(pp) Quæ ex *Porphyrio* Auctor refert, totidem verbis leguntur apud JOSEPHUM, *De Bell. Jud.* L. II. cap. 8. §. 7. *Ed. Hudson.* J. B.

GROTII.

f *Sine Dei cura speciali*] *Homerus*, [Iliad. Lib. 2. vers. 197.]

Τιμὴ δ' ἐκ Διός ἐστι.

Ab Jove summus honos.

Diodorus Siculus Lib. I. de Ægyptiis: (pag. 57. *Edit. Steph.*) ἅμα μὲν ἐκ ἄνω δαιμονίου τινὸς προνοίας νομίζοντες αὐτὸς τετυχήκαι τῆς τῶν ὅλων ἐξουσίας: *Existimant enim non sine divina quadam providentia pervenisse reges ad summam de omnibus potestatem.* *Augustinus* Lib. V. de Civitate Dei: (Cap. 21.) *Qui Vespasiano vel patri vel filio, suavissimis imperatoribus, ipse & Domitiano crudelissimo, & ne per singulos ire necesse sit, qui Constantino, ipse apostatæ Juliano*, nempe majestatem dedit, quod præcesserat. Vitigis apud *Cassiodorum: (Var.* X. 31.) *Omnis provectus, maxime regius, ad divinitatis munera referendus est.* Titi Imperatoris erat dictum: *potestates fato dari.* [Aur. Victor *Epitom.* C. 10.]

GRONOVII.

51 *Regem timebis, gnarus a Domino electum*] Regem timendum omnes boni fatentur & suadent: a Deo quoque electum libenter largiuntur. Etiam malum & qui degeneraverit in manifestum tyrannum atque hostem generis humani, diu tolerandum, nec facile tentanda ultima remedia, vel ideo quia dum malus pellitur, sæpe pejor succedit, & titulum libertatis in servitutem vertit. *Justinus* lib. 15. c. 4. *Sæpe libertas & speciosa nomina prætexuntur, nec quisquam alienum servitium & dominationem concupivit, ut non eadem ista vocabula usurparet.* *Tacitus* 4. Hist. 74. Hæc utiliter monentur, sed non convellunt jus populi.

Ludunt fere in vocibus tyranni & populi: *Tyrannum* intelligimus non principem, jure regnantem, qui vel ipse vel per ministros humanitus peccet; qui sit in aliqua parte imperii severior, durior, morosior, aut cujus sint aliqua notabilia vitia, cum summa salus reipublicæ constet: non qui in factis diversum sentiat; sed vel eum, qui remp. factione, armis, malis artibus, sine lege & auctoritate illorum, penes quos potestatem deferen-

16. Nec obſtat his quæ diximus, quod populi interdum puniti leguntur [a] ob regum peccata: non enim id eo evenit, quod populus regem aut non puniret, aut non reprimeret, ſed quod vitiis ejus tacite ſaltem conſentiret. Quanquam etiam ſine eo Deus ſummo dominio, quod in vitam necemque ſingulorum habet, uti potuit in pœnam regis, cujus ſupplicium eſt ſubditis orbari.

[a] 1 Reg. XIV. 16. 2 Reg. XVII. 7.

IX. 1. Sunt alii qui mutuam quandam ſubjectionem ſibi fingunt, ut populus univerſus regi recte imperanti parere debeat, rex autem male imperans populo ſubjiciatur. Qui ſi hoc dicerent, non facienda ob regis imperium ea, quæ manifeſte iniqua ſunt, verum dicerent & quod apud omnes bonos confeſſum eſt; ſed id nullam includit coactionem, aut jus aliquod imperii. Quod ſi etiam populo alicui propoſitum fuiſſet partiri cum rege imperium (qua de re infra dicendum erit aliquid) fines certe poteſtati utriusque aſſignari debuiſſent tales, qui cognoſci facile poſſent ex locorum, perſonarum, aut negotiorum diſcrimine.

2. [52] Bonitas autem aut malitia actus, præſertim in civilibus, quæ ſæpe [53] obſcuram habent diſceptationem, apta non ſunt ad partes diſtinguendas: unde ſummam confuſionem ſequi neceſſe eſt, cognitionem de re eadem pro jure poteſtatis, obtentu actus boni malive, hinc

rendi jus eſt, excluſis illis, ad quos jure imperium pertinet, occuparit, &, ut plerumque fit, per vim & ſcelera adminiſtret: aut qui, cum jure aliquo imperium obtineat, in omnia diſſolventia remp., tollentia ſecuritatem populi, jura procerum, leges regni, in quæ juravit, vitia proruperit: qui denique confeſſione ac conſenſu omnium intelligatur ut aliquis Phalaris, Tiberius, Caligula, Nero. *Populum*, non colluviem ac fæcem plebis, aut factionem conſpiratione turbulentorum validam, & ſibi quærentem, quod in alio accuſat: non homines obæratos, egentes, ſcurras, operas, Bagaudas, quorum noverca eſt patria, rapientes remp. ut diripiant: ſed bonos in populo, multo majorem & ſincer.orem partem omnium ordinum, principes optimatum & plebis, integro ſtatu, fortuna & moribus probatos, quorum intereſt remp. ſalvam eſſe: qui ultima ſervitutis & ſævitiæ exempla perpesſi, nullam aliam vident reliquam viam expediendæ ſalutis.

52 *Bonitas*] Recte agere, vel perperam, non eſt idonea menſura poteſtatis, neque ejus dividendæ aut transferendæ modus; præſertim in adminiſtratione rerum civitatis aut populi, ubi ſæpe optime conſulta pro peſſimis accipiuntur, & viciſſim prava pro ſalubribus illudunt.

53 *Obſcuram diſceptationem*] Interpretationem ambiguam. Huc pertinet illud *Taciti* 2. Ann. 2. *Ignotæ Parthis virtutes, nova vitia; & quia ipſorum moribus aliena, perinde odium pravis & honeſtis.*

hinc ad se rege trahente, inde populo: qualem rerum perturbationem introducere nulli, quod sciam, populo in mentem venit.

X. 1. Sublatis opinionibus falsis, restat cautiones adhibeamus aliquas, quæ viam nobis monstrare possint ad recte dijudicandum, cui jus summæ potestatis in gente quaque competat. Prima cautio hæc sit, ne decipiamur ambiguo nominis sono, aut rerum externarum specie. Exempli causa, quanquam apud Latinos opponi solent principatus & regnum, ut cum Vercingetorigis patrem dicit [a] Cæsar 54 principatum obtinuisse Galliæ, sed quod regnum affectaret, interfectum: & cum Piso apud [b] Tacitum, Germanicum dicit principis Romanorum, non Parthorum regis esse filium: & cum Suetonius parum abfuisse ait [c] Caligulam, quin speciem principatus in regnum converteret: & cum [d] Vellejo Maroboduus dicitur non principatum parentium voluntate constantem, sed vim regiam complexus animo.

2. Videmus tamen confundi hæc sæpe; nam & Lacedæmonii duces ex Herculis posteritate, postquam 55 Ephoris subjecti fuere, reges dicebantur nihilominus, ut modo vidimus: & veteri Germaniæ reges erant, quos [e] Tacitus præfuisse ait auctoritate suadendi, non potestate jubendi: & de Euandro rege [f] Livius, rexisse eum auctoritate magis quam imperio: & Suffetem Carthaginensium [g] Aristoteles & [h] Polybius 56 βασιλέα appellant; ut & [i] Diodorus; quomodo & Hannonem g Cartha-

[a] De Bell. Gall. VII. 4.
[b] Ann. II. 57.
[c] Calig. cap. 22.
[d] Lib. II. cap. 108.
[e] Germ. cap. 11.
[f] Lib. I. cap. 7.
[g] Polit. II, 9.
[h] Hist. VI. 49.
[i] Biblioth. Lib. XV. pag. 465. Edit. Steph.

GROTII.

g *Carthaginensium regem dixit Solinus*] Sic qui vitam scripsit Annibalis: *Ut enim Romæ consules, sic Carthagine quotannis annui bini reges creabantur.* (C. *Nepos*, c. 7.) His improprie dictis regibus accenseri possunt & filii, quibus regium nomen datum a patribus regiam vim retinentibus. Talis is Darius fuit, quem pater Artaxerxes judicatum interfici jussit. *Plutarchus* in Artaxerxe. (Pag. 1026. *Edit. Wech.*)

GRONOVII.

54 *Principatum obtinuisse*] *Principatus* est primus dignitate & auctoritate locus inter jure liberos: *regnum* est potentia justa in subjectos. In illo pollent gratia & factione; in hoc, vi & imperio.

55 *Ephoris subjecti*] Non subjecti fuere reges Ephoris, sed Ephori regiæ potestati oppositi, quemadmodum Romæ imperio consolari objecti tribuni. *Valerius Maximus* 4. 1. 8. ne regum hereditaria potentia in tyrannidem degeneraret, idque auctore rege Theopompo. [Cf. not. ad §. 8. n. 11. *M. T.*]

56. Βασιλέα] *Justino* quoque *Bomilcar* rex Pœnorum, qui tamen apud centum delectos rationem rerum gestarum reddebat, ut hoc metu ita in bello imperia cogitaret, ut domi judicia legesque respiceret. *Just.* 19, 2.

GRO-

thaginenſium regem dixit [a] Solinus. Et de Scepſi in Troade narrat [b] Strabo, cum, adjunctis in civitatem Mileſiis, populari republica uti cœpiſſet, veterum regum poſteris nomen manſiſſe regium & honoris nonnihil. *a Cap. 56.* *b Geogr. Lib. XIII. pag. 607.*

3. Contra Romani Imperatores, poſtquam palam & ſine ulla diſſimulatione regnum liberrimum tenuerunt, principes tamen vocabantur. Sed & 57 inſignia regiæ majeſtatis in liberis quibusdam civitatibus tribui principibus ſolent.

4. Jam vero comitia ordinum, (qq) id eſt, conventus eorum, qui populum in claſſes diſtributum referunt, nimirum (ut [c] Guntherus loquitur) *c Ligur. Lib. VIII. verſ. 577. Ed. Rutersh.*

Prælati, proceres, miſſisque potentibus urbes,

alibi quidem in hoc ſerviunt duntaxat, ut ſint majus regis conſilium, per quod querelæ populi, quæ ſæpe 58 in conſiſtorio reticentur, ad regis aures perveniant; cui deinde liberum ſit ſtatuere, quod ex uſu ipſi videatur: alibi etiam jus habent de actis principis cognoſcendi, atque etiam leges præſcribendi, quibus princeps teneatur.

5. Sunt multi, qui exiſtimant diſcrimen ſummi imperii, aut ſummo minoris, petendum ex delatione imperii per electionem aut ſucceſſionem. Nam quæ hoc modo deferuntur imperia, ea ſumma eſſe contendunt, non item quæ illo. At hæc univerſim vera non eſſe pro certo haberi debet. Nam ſucceſſio non eſt titulus imperii, qui imperio formam aſſignet, ſed veteris continuatio. Jus enim ab electione familiæ cœptum ſuccedendo continuatur; quare quantum prima electio tribuit, tantum defert ſucceſſio. Apud Lacones regnum ad heredes tranſibat, etiam poſt Ephoros conſtitutos. Et de tali regno, id eſt, principatu, eſt apud [d] Ariſtotelem: τούτων τῶν βασιλειῶν αἱ μὲν ἐκ γένους εἰσίν, αἱ δὲ αἱρεταί, *quædam ſanguinis jure, quædam electione deferuntur:* & Heroicis temporibus [h] pleraque in Græcia regna talia fuiſſe *d Pol. III. XIV.*

GROTII.

h *Pleraque in Græcia regna talia fuiſſe*] Notatum id & *Dionyſio Halicarnaſſenſi* libro II. (Cap. 12.) & Lib. V. (Cap. 74.)

GRONOVII.

57 *Inſignia*] Ut *Venetiarum duci* corona & titulus *Serenitatis.*

58 *In conſiſtorio*] In interiore aut proximorum miniſtrorum conſilio.

(qq) Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. cap. 6. §. 12. *J. B.* [Et h. c. §. 16. n. 3. & §. 18. n. 1. *M. T.*]

GRO-

a Lib. 1. §. 13. Ed. Oxon.

se & ipse notat, & a Thucydides. Contra, Romanum imperium, etiam sublata omni senatus & populi potestate, 59 per electionem conferebatur.

XI. 1. Altera cautio hæc esto. i Aliud esse de re quærere, aliud de modo habendi, quod non in corporalibus tantum, sed & in incorporalibus procedit. Ut enim res est ager, ita & iter, actus, via. Sed hæc alii habent jure pleno proprietatis, alii jure usufructuario, alii 60 jure temporario: ita summum imperium dictator Romanus habebat k jure temporario: reges (rr) plerique, tam qui primi eliguntur, quam qui electis legitimo ordine succedunt, 61 jure usufructuario: at quidam reges pleno jure proprietatis, ut qui justo bello imperium quæsiverunt, (ss) aut in quorum ditionem populus aliquis, majoris mali vitandi causa, ita se dedidit, ut nihil exciperetur.

2. Neque enim 62 illis assentio, qui dictatori negant fuisse summum imperium, quia perpetuum non erat. Nam 63 rerum moralium natura ex operationibus cognoscitur:

GROTII.

i *Aliud de re quærere, aliud de modo habendi*] Videat cui vacat *Carolum Molinæum* ad consuetudines Parisienses Tit. 1. §. 2. gl. 4. n. 16. & 17.

k *Jure temporario*] Imperatoris ad tempus facti exemplum habes apud *Gregoram* lib. IV. initio. (Pag. 86. *Ed. Colon. Allobr.* 1616. Cap. 1. *Edit. Bolv.* agitur ibi de *Michaële Palæologo*, hac lege electo a. 1260. *J. B.*)

GRONOVII.

59 *Per electionem*] Factam a militibus: nec aliter quam si successor defecisset: nam si filios rerum utcumque gerendarum & militis demerendi capaces reliquisset Imperator mortuus sive naturales sive adoptivos, sine dubio succedebant. [Vid. infr. L. II. c. 9. §. 11. *M. T.*]

60 *Jure temporario*] Locationis, emphyteuseos, si cui in diem fundus addictus sit. l. 4. §. 4. D. de in diem addict.

61 *Jure usufructuario*] 1, 1. 5.

62 *Illis assentio*] *Bodinus* Lib. 1. cap. 8.

63 *Rerum moralium*] Res in Ethicis & Politicis id sunt & vocantur, quod eas esse monstrant effecta, nullo discrimine temporis.

(rr) Posui *plerique*, pro *denique*, quod in omnibus est Edd. Res ipsa postulat hanc emendationem; & oppositio τῷ *quidam reges*, in sequenti membro. Sic Auctor infra, §. 14. PLERAQUE *imperia summa non plene habeantur*. Et alibi: *Reges, quales nunc sunt* PLERIQUE, *regnum habentes non in patrimonio, sed tamquam in usufructu* &c. Lib. III. cap. 20. §. 5. Mirum, ab Auctore tale mendum typothetarum, vel forte exscriptoris, non fuisse animadversum. *J. B.*

(ss) Gratis statuitur heic, necessitatem illam per se efficere ut regnum sit in patrimonio Victoris, aut se dedentes accipientis. Re vera nullum omnino Regnum est in patrimonio, nisi ex consensu, expresso vel tacito. Populi. Qua de re diximus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GRO-

ſcitur: quare quæ facultates eosdem effectus habent, eodem nomine nuncupandæ ſunt. At dictator intra tempus ſuum [1] omnes actus eodem jure exercet, quo rex [64] qui eſt optimo jure; neque ejus actus ab alio reddi irritus poteſt. Duratio autem naturam rei non immutat *. Quanquam ſi de dignitate quæritur, [65] quæ majeſtas dici ſolet, dubium non eſt, quin ea major ſit in eo, cui jus perpetuum datum eſt, quam cui temporarium; quia ad dignitatem facit habendi modus. Atque idem dictum volo de his, qui antequam reges [66] ad ſuam tutelam pervenerint, aut dum furore, aut captivitate impediuntur, curatores regni ita conſtituuntur, ut populo non ſubſint, neque ante legitimum tempus poteſtas eorum ſit revocabilis.

* *Vid.* Lib. II. c. 4. §. I.

3. Aliud cenſendum (tt) de his, qui jus acceperunt quovis tempore revocabile, id eſt [67] precarium, quale olim [a] Vandalorum regnum fuit in Africa & [m] Gothorum in Hiſpania, [n] cum ipſos [68] deponerent populi quoties diſplicerent. Horum enim ſinguli actus irriti poſſunt reddi ab his, qui poteſtatem revocabiliter dederunt; ac proinde non idem eſt effectus, nec jus idem.

[a] *Procopius. Vand.* I. cap 9. *Aimoinus* II. c 20. l. IV. c. 35.

XII.

GROTII.

1 *Omnes actus eodem jure exercet*] Adeo quidem ut populus, cum Fabium Rullianum ſervare vellet, apud dictatorem precibus egerit. [Narrat *Livius* Lib. VIII. cap. 29-35. *J. B.*]

m *Gothorum regnum in Hiſpania*] Moris antiqui veſtigium in Behetriis. Vide *Marianam* lib. XVI. (Cap. 17.)

n *Cum ipſos deponerent populi quoties diſplicerent*] Hoc de *Herulis* etiam prodidit *Procopius* Gothicorum II. (cap. 14, 15.) de Longobardis *Paulus Warnafredi* lib. IV. & VI. de Burgundis *Ammianus* libro XXVIII. (cap. 5. *Edit. Valeſ. Gron.*) de Moldavis *Laonicus Chalcocondylas* (l. 2. pag. 41. *Ed. Par.*) de rege Agadis apud Afros *Johannes Leo* libro VII. (pag. 651. *Edit. Elzevir.*) De Norwagis ait *Guilielmus Neubrigenſis* regem ibi factum, quisquis regem occidiſſet. De *Quadis* & *Jazygibus* ſimilia habes in excerptis *Dionis*. [e *Theodoſio*, in Vit. *Marci Antonini*]

GRONOVII.

64 *Qui eſt optimo jur.*] Vide ad *Liv.* 9. 34.

65 *Quæ majeſtas*] Non ut accipitur pro ipſo jure aut poteſtate, ſed pro veneratione, quam vulgus præſtat principibus. *Sueton.* Veſpaſ. 7. Alioqui majeſtas principi facto aut nato ſtatim adeſt. *Ovid.* 5. Faſtor. 26.

66 *Ad ſuam tutelam*] Deſierunt eſſe pupilli. *Cicero* Bruto cap. 25. *Corn. Nepos* Eumen. 2.

67 *Precarium*] Nam precarium eſt quod datur utendum, quamdiu danti libet. l. 1. D. *de precario*. *Juſtinus* 45, 4. *Tacit.* 1. Hiſt. 52.

68 *Deponerent*] Deſtituerent. *Sueton.* Neron. 40. Cal. 10. & 11. *regno exuerent vel privarent*.

(tt) Non apparet differentiæ ratio: neque verum eſt, quod addit: *horum enim ſinguli actus*, &c. *M. T.*

XII. 1. Quod autem dixi, quædam imperia esse in pleno jure proprietatis, id est, [69] in patrimonio imperantis, quidam * viri eruditi hoc argumento oppugnant, quod liberi homines in commercio non sint. At sicut alia est potestas dominica, alia regia; ita & alia est libertas [70] personalis, alia [71] civilis, alia singulorum, alia universorum. Nam & Stoici quandam [a] servitutem constare dicebant ὑπόταξιν, in subjectione: & in sacris literis [b] subjecti regis servi vocantur. Sicut ergo libertas personalis dominium excludit, ita libertas civilis regnum atque aliam quamvis proprie dictam ditionem. Livius [c] ista opponit: [72] *Regem vocabant, libertatis dulcedine nondum experta.* Idem: [d] *Indignum videbatur, populum Romanum servientem, cum sub regibus esset, nullo bello nec ab hostibus ullis obsessum esse; liberum eundem populum ab Hetruscis obsideri.* Et alibi: [e] *Non in regno populum Romanum, sed in libertate esse.* Rursum alio [f] loco [o] opponit gentes, quæ in libertate essent, iis, quæ sub regibus viverent. Cicero dixerat: [g] *Aut exigendi reges non fuerant, aut plebi re, non verbis, danda libertas.* Post hos Tacitus: [h] *Urbem Romam ab initio reges habuere: libertatem & consulatum L. Brutus instituit.*

* *Hotom. cont. ill.* q. n.
a *Diog. Laërt.* Lib. VII. §. 122.
b 1 *Samuël* XXII. 17. 2 *Samuël.* X. 2. 1 *Reg.* IX. 22.
c *Livius* Lib. I. cap 17.
d Lib. II. cap 12.
e Lib. II. cap. 15.
f L. XLV. cap. 18.
g Lib III. *de legibus,* cap 10.
h *Ann.* I. cap. I.

GROTII.

o *Opponit gentes, quæ in libertate essent, iis, quæ sub regibus viverent*] *Thucydides:* [Lib II §. 29. *Edit. Oxon.*] ὁ δὲ Τήρης οὗτος ὁ τοῦ Σιτάλκου πατὴρ πρῶτος Ὀδρύσαις τὴν μεγάλην βασιλείαν ἐπὶ πλεῖον τῆς ἄλλης Θρᾴκης ἐποίησε. πολὺ γὰρ μέρος καὶ αὐτόνομόν ἐστι Θρᾳκῶν. *Hic Teres Sitalcis pater primus Odrysarum regnum ita auxit, ut cæteros Thraciæ reges superaret: est enim pars etiam Thracum libera.* *Seneca* pater suasoria prima: *Non eodem modo in libera civitate dicendam esse sententiam, quo apud reges.* *Josephus* antiquæ historiæ libro XIII. πρὸς βασιλεῖς καὶ δήμους ἐλευθέρους. (Cap. IX §. 2. *Edit. Havercamp.*) *Ad reges populosque liberos.* *Cicero* Epistolarum XV. 4. *Populorum liberorum, regumque sociorum auxilia.* *Plinius* libro VI. cap. 20. de Indis: *Jam hi montium, qui perpetuo tractu Oceani oram tenent, liberi & regum expertes.* [*Oceani oræ prætenti* legitur in *Edit. Hard.* §. 23. pag. 321. Tom. I. *Edit. in fol.*]

GRONOVII.

69 *In patrimonio imperantis*] Ne hoc quidem admiserim. Certe aliter veteres. *Seneca* 7. de beneficiis cap. 6. *Cæsar omnia habet, fiscus ejus privata tantum ac sua: & universa in imperio ejus sunt, in patrimonio propria.* *Plinius* Paneg. 50. *Est, quod Cæsar non suum videat: tandemque imperium principis quam patrimonium majus est.* *Florus* quoque separat imperium populi a patrimonio 4, 1. *Ærarium quoque jussit effringi, censumque & patrimonium Po. Ro. ante rapuit quam imperium.*

70 *Personalis*] Ingenuorum & manumissorum.

71 *Civilis*] Jus regendæ reipublicæ pro cive 2, 24, 6

72 *Regem vocabant*] Regnari volebant.

GRO-

tuit. Et alibi: [a] *Acrior Arsacis regno Germanorum libertas.* Arrianus Indicis: [b] βασιλεῦσι καὶ τῇσι πόλεσιν ὅσαι αὐτόνομοι, *Regibus & civitatibus liberis.* Cæcina apud Senecam: [c] *Regalia fulmina sunt quorum vi tangitur vel comitium, vel principalia urbis liberæ loca:* p *quorum significatio regnum civitati minatur.* Sic Cilicum illi, qui regibus non parebant, [d] Eleutherocilices nuncupati. De Amiso Strabo, [e] modo liberam fuisse, modo sub regibus. Et passim in legibus Romanis 73 de bello & de judiciis recuperatoriis, externi distinguuntur in reges & populos liberos. Hic ergo non de hominum singulorum, sed de populi libertate quæritur. Quin & sicut ob privatam, ita ob hanc publicam subjectionem, aliqui dicuntur esse non sui juris, non suæ potestatis. Hinc illa: [f] *Quæ urbes, qui agri, qui homines Ætolorum juris aliquando fuerunt.* Et, [g] *Estne populus Collatinus in sua potestate?*

a De moribus Germ.
b Cap. XI.
c Nat. Quæst. II. 49.
d Cic. Ep. ad Famil. XV. 4. ad Attic. V. 20.
e Lib. XII. pag. 547.
f Livius L. XXXVIII. cap. 11.
g Idem Lib. I. cap. 38.

2. Proprie tamen cum 74 populus alienatur, non ipsi homines alienantur, sed jus perpetuum eos regendi, qua populus sunt. Sic cum uni liberorum patroni 75 libertus assignatur, non hominis liberi fit alienatio, sed jus quod in hominem competit transscribitur.

3. Neque illud magis firmum est, quod ajunt, si quos populos rex bello quæsierit, cum eos non sine civium sanguine ac sudore quæsierit, civibus quæsitos potius credi debere quam regi. (uu) Nam & fieri potuit, ut rex q ex sua privata substantia exercitum aluerit, aut etiam

GROTII.

p *Quorum significatio regnum civitati minatur*] Vide exemplum talis ostenti apud *Bizarum* libro XIX. historiæ Genuensis. [Pag. 450. *Ed. Antv.* 1579. Sc. paulum ante quam *Carolus V.* Mediolanum caperet a. 1521. urbis turris ictu fulminis dejecta fuit. *J. B.*]

q *Ex sua privata substantia*] M. Antoninus ad bellum Marcomannicum cum ærario exhausto indicere populo nihil vellet, facta in foro Trajani auctione, distraxit vasa aurea, pocula crystallina ac murrina, uxoris & suam sericam & auream vestem, multa ornamenta gemmarum. [Vide CAPITOLIN. *Vit. Ant. Philos.* cap. 17. EUTROPIUM Lib. VIII. cap. 6. AUR. VICTOR. *Epit.* cap. 16. *J. B.*]

GRONOVII.

73 *De bello & judiciis*] L. 19. D. *de Capt. & postlim.* infra § 21.

74 *Populus alienatur*] Per testamentum, donationem, pactum alteri traditur.

75 *Libertus assignatur*] Vide tit. Inst. *de assignatione libertorum.*

(uu) Neque objectio, neque responsio Auctoris, satisfaciunt ad probandum, quod uterque intendit. Inde enim tantum sequitur, regnum, de quo agitur, Civibus potius quam Regi, aut Regi potius quam Civibus, quæsitum fuisse: quo

etiam [r] ex fructibus ejus patrimonii quod principatum sequitur. Nam ut in ipsum illud patrimonium rex aliquis non nisi usumfructum habeat, perinde ut in ipsum jus imperandi populo, qui se elegit, fructus tamen ipsius sunt proprii. Sicut in jure civili est proditum, [a] hereditatis [76] quæ restitui jussa est [77] fructus non restitui, quia non hereditati accepto feruntur, sed rei. Evenire ergo potest, ut rex [s] in quosdam populos imperium habeat proprio jure; ita ut alienare etiam possit. Strabo [b] Cytheram insulam Tænaro objacentem fuisse ait Euryclis Lacedæmoniorum principis ἐν μέρει κτήσεως ἰδίας, *privato ipsius jure*. Sic rex Solomo [c] regi Phœnicum Hieromo (ita enim eum Græce vocat Philo Byblius, qui Sanchuniatonis historiam vertit) dedit urbes viginti: non ex urbibus populi Hebræi; nam Cabul (quod nomen illis urbibus datum est) ponitur extra fines Hebræorum, Jos. XIX. 27. sed ex iis urbibus, quas populi devicti hostes Hebræorum ad eum diem retinuerant, quasque partim rex Ægypti Solomonis socer vicerat & Solomoni dotales dederat, partim subegerat ipse Solomo. Nam eo tempore ab Israëlitis non habitatas argumento est, quod [d] postquam Hieromus eas reddidit, tum demum Solomo eo deduxit Hebræorum colonias.

4. Sic [t] Hercules legitur Spartæ bello captæ imperium

[a] L. 18. D. § 2. *ad SC. Trebell.*

[b] L. VIII. pag. 363.

[c] 1 *Reg.* IX. 11. 12.

[d] 2 *Par.* VIII. 2.

quo autem jure, usus fructûs an patrimonii, alia est quæstio, de qua monuimus supra, ad §. 11. num. 1. *J. B.*

GROTII.

r *Ex fructibus ejus patrimonii*] Ideo Ferdinandus Granatensis regni partem alteram, ut stante matrimonio ex Castellæ proventibus quæsitam, sibi vindicavit. Docet *Mariana* libro XXVIII. historiæ Hispanicæ. (cap. 13.)

s *In quosdam populos imperium habeat proprio jure*] Balduino concessere, qui cum ipso in orientem belli causa venerant, ut urbium, provinciarum, vectigalium, rerum bello captarum dimidium ipsi cederet. [Ex M. Ant. Coccio Sabellico *Hist. Venet.* decad. 1. l. 8. col. 1177. Tom. II. Opp. *Basil.* 1550. *J. B.*]

t *Hercules*] Idem Hercules Dryopes, qui juxta Parnassum habitabant, a se victos donavit Apollini. *Servius* ad IV. *Æneidos* (vers. 146.) Herculem adversus Lapithas belli socium sibi sumsit Ægimius Doriensium rex, parte regni in mercedem societatis data. (*Apollod.* II, 7. 7. *J. B.*) Cychreus Salaminis rex prole carens regnum testamento reliquit Teucro. [Immo *Telamoni*. Idem. III. 11. 7. *J. B.*] Peleus ab Eurytione Phthiæ rege tertiam regni partem accepit in dotem. (Id. III. 12. 1.) quæ habet *Apollodorus*. Apud *Livium* est Lib. 1. *Proca Numitori regnum legat.* (Cap. 3.)

GRONOVII.

76 *Quæ restitui jussa est*] Fidei commissario.

77 *Fructus non restitui*] Nisi heres fuerit in mora, aut diserte rogatus,

rium [a] Tyndareo dediſſe hac lege, ut ſi quos ipſe Hercules liberos relinqueret, iis reſtitueretur. Amphipolis in dotem data Acamanti (xx) Theſei filio. Et apud Homerum [b] Agamemnon ſeptem urbes ſe Achilli daturum pollicetur. [u] Melampodi partes regni duas dono dedit rex [78] Anaxagoras. De Dario ſic [c] Juſtinus: *Regnum Artaxerxi, Cyro civitates, quarum præfectus erat, teſtamento legavit.* Sic [x] Alexandri ſucceſſores in jus illud plenum ac proprietatem imperandi populis, qui ſub Perſis fuerant, pro ſua quisque parte ſucceſſiſſe, aut etiam ipſi victoriæ jure id imperium ſibi quæſiviſſe cenſendi ſunt. Quare non eſt mirandum, ſi alienandi jus ſibi arrogarunt.

a *Diod.* L. IV. pag. 166. *Edit. H. Steph.*
b *Iliad.* IX. 149. & *ſeqq.*
c Lib. V. cap. 11.

5. Sic cum [y] Attalus rex Eumenis filius populum Romanum teſtamento bonorum ſuorum heredem feciſſet, po-

gatus, ut hos quoque reſtitueret, quia proveniunt non ex hereditate, ſed ex rebus, quas bono jure poſſidet.

GROTII.

u *Melampodi*] Vide *Servium* ad ſextam *Eclogam*: [verſ. 48. & *Pauſan.* Corinth. cap. 18. *J. B.*] ſic apud *Homerum* Iobates Bellerophonti dat filiam: (*Iliad.* 6, 193.)

Δῶκε δὲ οἱ τιμῆς βασιληΐδος ἥμισυ πάσης.

Quod *Servius* ſic interpretatur ad *Virgilium* (*Æn.* v. 118) *filiam ſuam ei cum parte regni in matrimonium dedit.* *Phœnix* de *Peleo* (*Iliad.* IX. 479. 480)

πολὺν δέ μοι ὤπασε λαόν.
Ναῖον δ' ἐσχατιὴν Φθίης, Δολόπεσσιν ἀνάσσων.

Populos dedit hic mihi multos,
Ut fines Phthiæ, Dolopum quæ regna, tenerem.

Lanaſſa nubens Pyrrho Epirotarum regi in dotem ei attulit Corcyram urbem, ab Agathocle patre ſuo bello captam. *Plutarchus* Pyrrho. (Pag. 387.)

x *Alexandri ſucceſſores*] *Ammianus* de Perſide, non exacte tamen ad hiſtoriæ fidem: *Ex teſtamento nationem omnem in ſucceſſoris unius jura translatam.* libro XXIII. (Cap. 6. pag. 398. *Ed. Valeſ. Gronov.*)

y *Attalus rex*] Valerius Maximus: *Attalus teſtamenti æquitate gratus, qui eandem Aſiam, quam populus Rom. ei dederat dono, populo Romano legavit.* (Lib. v. c. 11. Extern. 3. Sed, obſervante *Perizonio*, avo hujus Attali Aſia a populo Rom. donata erat. *J. B.*) *Sertorius* ea de re apud *Plutarchum*: τῷ δικαιοτάτῳ τρόπῳ Ῥωμαίων κεκτημένων ἐπαρχίαν· *Cum populus Romanus optimo jure eam terram teneret.* (Pag. 580. E. Tom. I. *Edit. Wech.*)

GRONOVII.

78 *Anaxagoras*] Argei F. Megapenthis N. Prœti pronepos. Megapenthi Argos Perſeus patrueli tradidit; ipſe tranſtulit regnum Mycenas. Cum Melampode & ejus fratre Biante partitus id regnum Anaxagoras, quod Melampus bacchantes vagantesque fœminas luſtraſſet ac ſanaſſet. *Pauſan.* 2. pag. 116. (Cap. 16. 17.)

(xx) Habet hoc Auctor ex DEMOSTHENE, in Oratione *De male obita Legatione*: Ὧν [Θησέως παίδων] Ἀκάμας λέγεται φερνὴν ἐπὶ τῇ γυναικὶ λαβεῖν τὴν χώραν ταύτην Ἀμφιπόλεως. Pag. 251. A. *Ed. Baſ.* J. B.

H 3 GRO-

a *Florus* Lib. II. cap. 20. *Epit. Liv.* 58. populus Romanus ſub bonorum nomine etiam regnum complexus eſt. Florus [a] de ea re: (yy) *Adita igitur hereditate provinciam populus Romanus, non quidem bello nec armis, ſed, quod eſt æquius, teſtamenti jure retinebat.* Et poſtea cum [z] Nicomedes Bithyniæ rex moriens populum Romanum feciſſet heredem, regnum in pro-

b Cap. 15. vinciæ formam redactum eſt. Cicero ſecunda in [b] Rullum: *Hereditatem 79 crevimus, regnum Bithyniæ.* Sic Libyæ pars [a] Cyrenaica eidem populo ab Apione rege teſtamento relicta.

c Cap. 18. vide & *Epit. Liv.* 43. 6. Tacitus Annalium [c] XIV. agrorum meminit, qui regis [b] Apionis quondam habiti, & populo Romano cum

GRONOVII.

79 *Crevimus*] Adiimus, agnovimus. *Cic.* 6. ad *Attic.* 1, 11. 2. Vide ad Lib. II. cap. 7. §. 8.

(yy) C. *Hiſt. des anc. Traitez* Part. I. art. 458. *J. B.*

GROTII.

z *Nicomedes*] Vide Appianum Mithridatico & civili primo. (Pag. 218. & 420. *Edit. H. Steph.*)

a *Cyrenaica*] In qua urbes Berenice, Ptolemais, Cyrene. *Eutropius* VI (Cap. 9)

b *Apionis*] *Appianus* Mithridatico: (*in fin.*) Κυρήνην αὐτὴν Ἀπίων βασιλεὺς τῶν Λαγιδῶν γένους νόθος ἐν διαθήκαις ἀπέλιπεν. *Cyrenen teſtamento reliquit Apion nothus e Lagidarum genere. Ammianus* Lib. XXII. (Cap 16.) *Aridiorem Libyam ſupremo Apionis regis conſecuti ſumus arbitrio: Cyrenas cum reſiduis civitatibus Libyæ Pentapoleos Ptolomæi liberalitate ſuſcepimus.* Rex enim Cyrenarum & Apio, & Ptolemæus dicebatur. Vide breviarium *Livii* Lib. LXX. Ipſe hic Apio Cyrenarum hoc regnum patris teſtamento acceperat, auctore *Juſtino* Lib. XXXIX. (Cap. 5.) Alterius Apionis, cujus *Ammianus* meminit, qui aridam Libyam populo Romano reliquerit, mentio in chronico *Euſebiano* ad annum CIϽIϽCCCCLII. Adde quod in ædificiis narrat *Procopius*, (Lib III. cap 1.) Arſacis regis teſtamento ita diviſam Armeniam, ut major pars Arſaci, minor Tigrani cederet. Ex *Joſepho* diſcimus, Herodem, Auguſto ei concedente ut regnum cui e liberis vellet relinqueret, teſtamentum aliquoties mutaſſe, Antiquæ hiſtoriæ Lib. XV. & XVI. Mos hic etiam Gothis & Vandalis in iis, quæ armorum jure tenebant. Gizerichus Vandalus de Hiſpania teſtamentum fecit. *Procopius* Vandalicorum I. (Cap. 7.) Theudericus Lilybæum in Sicilia dotem dat ſorori Amalefridæ. *Procopius* ibidem. Sed & aliis gentibus. Aquitaniam bello quæſitam Pipinus inter liberos diviſit: *Fredegarius* fine Chronici. (Immo ejus continuator cap 136. *J. B.*) De Burgundia teſtamento relicta vide *Aimoinum* III. 68. & 75. Feſſæ rex Feſſam ſecundo filio legat. *Leo Afer* libro III. quem & de Bugia vide libro quinto. (Pag. 531.) Sultanus Aladinus Oſmani plurimas legavit civitates. *Leunclavius* Turcicæ hiſtoriæ libro II. Germeanoglius rex cum filia ſua, Bajazeti nuptura, dedit Phrygiæ urbes. Idem *Leunclavius* libro V. Regnum Turcorum in Cappadocia *Muſal* [vel *Maſut*] in liberos diſtribuit. *Nicetas* libro III. (Cap. 5) Urbes ad Pontum Euxinum a Chuſcino Bega Murati traditæ. *Leunclavius* Lib. I. Bajazetes Stephano urbes dedit Serviæ in honorem uxoris ſuæ, quæ Stephani ſoror. Idem Lib. VI. Mahumetes Sultanus Murati teſtamento regnum reliquit. Idem Lib. XII. Jacupes Begus Germeanoglius ditionis ſuæ heredem fecit Muratem Sultanum.

cum regno relicti. Cicero de lege [a] Agraria: *Quis ignorat, regnum Ægypti testamento regis Alexandrini, populi Romani esse factum?* Mithridates in oratione apud [b] Justinum de Paphlagonia loquens: *Quæ non vi, non armis, sed adoptione testamenti patri suo obvenisset.* Narrat idem [c] ab Orode Parthorum rege diu dubitatum, quem filiorum suorum post se regem destinaret. Et [d] Polemo Tibarenorum adsitæque regionis dynasta uxorem reliquit imperii heredem: quod & in Caria olim [e] fecerat Mausolus fratres habens superstites.

a Orat. II. cap. 16.

b Just. L. XXXVIII. cap. 5.

c L. XLII. cap. 4.

d Strabo Lib. XII. pag. 556.

e Idem Lib. XIV. pag. 656.

XIII. 1. At in regnis, quæ populi voluntate delata sunt, concedo c non esse præsumendum eam fuisse populi voluntatem, ut alienatio imperii sui regi permitteretur. Quare quod 79 Crantzius f ut rem novam notat in Unguino, quod is Norvagiam testamento reliquisset, non est quod improbemus, si Germanorum mores respicit, apud quos regna eo jure minime habebantur. Nam quod

f Lib. II. Dan. c. 4.

tanum. Idem libro XIV. Mahumetes Turca filiis duobus, Amurati Europæ, Mustafæ Asiæ imperium relinquere cogitarat: est id apud *Chalcocondylam* Lib. IV. Basilius Porphyrogennetus Imperator a Davide Curopalate heres institutus ejus regionis, quam David ille in Iberia tenuerat. Narrat *Zonaras*. (L. XVII. cap. 7.) Venio ad Christianos in Oriente victores. Thessaliam Michaël Despota inter liberos divisit. Habet id *Gregoras* Lib IV. (Pag. 52. *Ed. Genev.* 1616.) Ætoliæ Princeps Venetis Athenas reliquit, Bœotiam Antonio vendidit. [Immo Bœotiam filio suo Antonio testamento reliquit, Athenas Venetis cessit. *J. B.*] *Chalcocondylas* libro IV. (Pag. 89. *Edit. Paris.*) Messena, Ithomæ, & Arcadiæ maritima ab Arcadiæ Principe filiæ data in dotem, cum ea Thomæ Imperatoris Græci filio nuberet. Idem libro V. (Pag. 101.) Acarnania inter nothos Caroli principis testamento ipsius divisa, partes de Ætolia cognatis datæ: narrante eo quem dixi *Chalcocondyla*. (Ibid.) Sic & regna Hierosolymorum & Cypri partim testamentis legata, partim transcripta contractibus. Vide de Cypro *Bembum* Italicorum VII. & *Parutam* libro primo. Genuatibus in Sardinia Castrum oppidum donatum, alia Calaritanæ ditionis, donata. *Bizarus* de bello Pisano libro II. (Pag 666, 667. *Edit. Antv.* 1579) Robertus filio minori Boëmundo dedit Dyrrachium & Aulonem. *Anna Comnena* Lib. V. (Cap. 2.) Alfonsus Arragonius Neapoleos regnum, ut armis partum, Ferdinando notho suo reliquit. [*Mariana*, Hist. Hisp. Lib. XXII. cap. 13.] In eodem regno urbes quasdam Ferdinandus legavit nepoti. *Mariana* libro (XXII. 18.) XXX. (Cap. 27. *seu ultimo.*)

c *Non esse præsumendam eam fuisse populi voluntatem, ut alienatio imperii sui regi permitteretur*] Imperium non debere relinqui ut agros & servos dicit *Vopiscus* Tacito. (Cap. 6.) Salvianus: *Non poterat populos, quos regebat, per testamentum egenis tradere.* [Locus exstat Lib. I. *Adversus Avaritiam*, cap. 11. *Edit. Baluz.* sed qui forte non admodum appositus est. *J. B.*]

GRONOVII.

79 *Crantzius*] Contra *Hotoman.* quæst. ill. I. I.

quod (zz) Carolus Magnus & Ludovicus Pius & alii poſtea etiam apud Vandalos & Hungaros de regnis teſtati leguntur, [d] id commendationis magis vim apud populum habebat, quam veræ alienationis. Atque id de Carolo ſpeciatim Ado (aa) memorat, voluiſſe eum teſtamentum ſuum a Francorum optimatibus confirmari. Simile eſt quod apud Livium [a] legimus, Regem Macedonum Philippum, cum Perſea a regno arcere & ejus loco regem facere vellet Antigonum, fratris ſui filium, obiiſſe Macedoniæ urbes, [e] ut principibus Antigonum commendaret.

a Lib XL. cap. 56.

2. Nec quod idem ille Ludovicus urbem Romam [80] Paſchali Pontifici [81] reddidiſſe (bb) legitur, ad rem facit,

GROTII.

d *Id commendationis magis vim apud populum habebat*] Vide Capitulum XII. conventus ad Cariſiacum ſub Carolo Calvo. Huc refer teſtamentum Pelagii, quo Hiſpaniam reliquit Alfonſo & Ormiſindæ, [apud *Marianam*, Rer. Hiſp. Lib. VII. cap. 4.] & de Dania quædam apud *Saxonem*. Neque mirum igitur, quædam teſtamenta improbante populo fuiſſe irrita, ut Alfonſi Arragonii. Vide *Marianam* Lib. X. (Cap. 15, 16.) Et Alfonſi Legionenſis, cum is filias filio prætuliſſet. Idem *Mariana* Lib. XII. (Cap. 15.)

e *Ut principibus Antigonum commendaret*] Vide rem ſimilem apud *Caſſiodorum* Lib. VIII. Epiſtol. III. & ſeqq. Ita pacta ſucceſſionis mutuæ inter Sanctium & Jacobum Arragonenſes a proceribus firmata. *Mariana* libro XII. (cap. 16) & Henrici Navarræ regis [teſtamentum, quo] Johannam inſtituit heredem. Idem *Mariana* libro XIII. (cap. 22.) & Iſabellæ reginæ Caſtellæ. Idem libro XXVIII. (Cap. 11, 12.)

GRONOVII.

80 *Paſchali Pontifici*] De Paſchali habet, a quo multa hoc cap. ex *Hotomani* Quæſt. ill. 1. t. 2. pag. 846. qui veriſſimam hanc hiſtoriam appellat; & hujus donationis inſtrumentum ait exſtare apud *Raph. Volater.* Geograph. 3. Circumferuntur duo diverſa inſtrumenta, quorum alterum exſtat apud *Gratianum* in cap. *Ego Ludovicus.* diſtinct. 63. alterum ex Vaticana bibliotheca ſe promſiſſe narrat *Raph. Volater.* Lib. III. Geograph. quod multo plura, quam alterum complectitur, Ravennam, Ferrariam, Siciliam, Sardiniam, Corſicam &c. atque hoc niti mavult Curia Pontificalis; & ejus auctoritate regem Siciliæ vocat Eccleſiæ ſubditum, vaſallum & dominum Ligium. Clement. paſtoral. *de ſentent. & re judic.* Ferrarienſem quoque ducatum hoc ſibi titulo adjudicavit. *Arniſæus* de Subject. & Exemt. Cleric. cap. 6. n. 10. pag. 131. & de jure Majeſt. Lib. 1. cap. 5. num. 6. & 7.

81 *Reddidiſſe legitur*] Non apud *Aimoinum*, non in *Eginharti* annalibus, neque *Anaſtaſio*, neque *Thegano* de geſtis Ludovici Pii, neque incerto auctore de vita & actibus ejusdem. Cogitavit opinor Capit. *Ego Ludovicus* 30. diſtinct. 63. in Decreto Gratiani. At hujus Ludovici F. Lothario præter Galliam Belgicam, quæ exinde Lotharingia dicta eſt, ceſſiſſe in diviſione regni paterni Romanum imperium, hoc eſt, Romam & Italiam, ſcribit ipſe *Petavius* Rat. temp. Part. I. Lib. VIII. cap. 10.

(zz) Vide Vitam *Caroli Magni* ab EGINHARTO ſcriptam, cap. 30. ibique

facit, cum Franci imperium in urbem Romam a populo Romano acceptum, reddere (cc) eidem populo recte potuerint: cujus populi quasi personam sustinebat is, qui [82] primi ordinis princeps erat.

XIV. Quod autem huc usque monuimus, distinguendam esse [83] summitatem imperii ab habendi plenitudine, adeo verum est, ut non modo pleraque imperia summa non plene habeantur, sed & multa non summa habeantur plene: quo fit ut [f] [84] marchionatus & comitatus facilius quam regna vendi & testamento relinqui soleant.

XV. 1. Est & alterum hujus discriminis indicium [g] in regni tutela, dum rex ætate aut morbo fungi potestate sua impeditur. Nam in regnis, quæ non sunt patrimonialia, tutela eorum est, quibus lex publica, aut ea deficiente [h] consensus populi eam mandat. (dd) In regnis patrimonialibus eorum, [i] quos pater aut propinqui elegerint. Sic videmus in Epirotarum regno, quod consensu populi ortum fuerat, [a] Arribæ regi pupillo publice

a *Just.* Lib. XVII. cap. 3.

ibique Notas nuperæ Editionis. *J. B.*

(aa) Ad annum 804. pag. 220. *Ed. Baf.* 1568. *J. B.*

(bb) Præter ea, quæ bene observavit *Gronovius*, non potest dici *Ludovicus Pius* reddidisse, quod numquam Pontifices Romani habuerant, jure scilicet imperii summi, de quo agitur. Diximus in Notis Gallicis. Vide HERMANNI CONRINGII Librum *De Germanorum Imperio Romano*, cap. VI. & *seqq.* J. B.

(cc) Sed posito, quod falsissimum, veram esse illam, sive donationem, sive restitutionem, nil refert a quo *Franci* imperium acceperint in urbem *Romam*, aut cui postea tradiderint: hoc tantum quæritur, an *Ludovicus* arbitrio suo, aut non sine consensu Populi, id fecerit. *J. B.*

(dd) Discrimen istud non satis firmo in universum fundamento nititur, ut ostendimus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GROTII.

f *Marchionatus & comitatus facilius quam regna vendi*] Vide de Urgheliæ principatu *Marianam* Lib. XII. cap. 16.

g *In regni tutela*] Vide *Cothmannum* Tom. I. Cons. XLI. num. 11.

h *Consensus populi*] Vide *Marianam* (VIII. 10.) in Alfonso V. Legionis rege. At testamentum regis Johannis de tutela & administratione regni a proceribus improbatum. *Mariana* libro XVIII (Cap. 15)

i *Quos pater aut propinqui elegerint*] Ptolomæus rex Ægypti tutorem filio suo reliquit populum Romanum. *Valerius Maximus* Lib. VI. cap. VI. 1.

GRONOVII.

82 *Primi ordinis*] Prælatorum.

83 *Summitatem*] Summum jus ipsum, a conditione & lege, qua id teneas.

84 *Marchionatus*] Ut ducatus & comitatus Germaniæ: princeps enim quivis comesque in suo territorio tantum juris habent, quantum rex in suo: sed superiorem agnoscunt Cæsarem.

* Hotom. cont. ill. q. n.
a Diog. Laërt. Lib. VII. §. 122.
b 1 Samuël XXII. 17. 2 Samuël. X. 2. 1 Reg. IX. 22.
c Livius Lib. I. cap 17.
d Lib. II. cap 12.
e Lib. II. cap. 15.
f L. XLV. cap. 18.
g Lib III. de legibus, cap 10.
h Ann. I. cap. 1.

XII. 1. Quod autem dixi, quædam imperia esse in pleno jure proprietatis, id est, 69 in patrimonio imperantis, quidam * viri eruditi hoc argumento oppugnant, quod liberi homines in commercio non sint. At sicut alia est potestas dominica, alia regia; ita & alia est libertas 70 personalis, alia 71 civilis, alia singulorum, alia universorum. Nam & Stoici quandam [a] servitutem constare dicebant ὑπόταξιν, in subjectione: & in sacris literis [b] subjecti regis servi vocantur. Sicut ergo libertas personalis dominium excludit, ita libertas civilis regnum atque aliam quamvis proprie dictam ditionem. Livius [c] ista opponit: 72 *Regem vocabant, libertatis dulcedine nondum experta.* Idem: [d] *Indignum videbatur, populum Romanum servientem, cum sub regibus esset, nullo bello nec ab hostibus ullis obsessum esse; liberum eundem populum ab Hetruscis obsideri.* Et alibi: [e] *Non in regno populum Romanum, sed in libertate esse.* Rursum alio [f] loco o opponit gentes, quæ in libertate essent, iis, quæ sub regibus viverent. Cicero dixerat: [g] *Aut exigendi reges non fuerant, aut plebi re, non verbis, danda libertas.* Post hos Tacitus: [h] *Urbem Romam ab initio reges habuere: libertatem & consulatum L. Brutus instituit.*

GROTII.

o *Opponit gentes, quæ in libertate essent, iis, quæ sub regibus viverent*] *Thucydides*: [Lib II §. 29. Edit. Oxon.] ὁ δὲ Τήρης οὗτος ὁ τοῦ Σιτάλκου πατὴρ πρῶτος Ὀδρύσαις τὴν μεγάλην βασιλείαν ἐπὶ πλέον τῆς ἄλλης Θρᾴκης ἐποίησε. πολὺ γὰρ μέρος καὶ αὐτόνομόν ἐστι Θρᾳκῶν. *Hic Teres Sitalcis pater primus Odrysarum regnum ita auxit, ut cæteros Thraciæ reges superaret: est enim pars etiam Thracum libera.* *Seneca* pater suasoria prima: *Non eodem modo in libera civitate dicendam esse sententiam, quo apud reges.* *Josephus* antiquæ historiæ libro XIII. πρὸς βασιλεῖς καὶ δήμους ἐλευθέρους. (Cap. IX §. 2. *Edit. Hudson.*) *Ad reges populosque liberos.* *Cicero* Epistolarum XV. 4. *Populorum liberorum, regumque sociorum auxilia.* *Plinius* libro VI. cap. 20. de Indis: *Jam hi montium, qui perpetuo tractu Oceani oram tenent, liberi & regum expertes.* [*Oceani oræ prætenti* legitur in *Edit. Hard.* §. 23. pag. 321. Tom. I. *Edit. in fol.*]

GRONOVII.

69 *In patrimonio imperantis*] Ne hoc quidem admiserim. Certe aliter veteres. *Seneca* 7. de beneficiis cap. 6. *Cæsar omnia habet, fiscus ejus privata tantum ac sua: & universa in imperio ejus sunt, in patrimonio propria.* *Plinius* Paneg. 50. *Est, quod Cæsar non suum videat: tandemque imperium principis quam patrimonium majus est.* *Florus* quoque separat imperium populi a patrimonio 4, 1. *Ærarium quoque jussit effringi, censumque & patrimonium Po. Ro. ante rapuit quam imperium.*

70 *Personalis*] Ingenuorum & manumissorum.

71 *Civilis*] Jus regendæ reipublicæ pro cive 2, 24, 6

72 *Regem vocabant*] Regnari volebant.

GRO-

tuit. Et alibi: [a] *Acrior Arsacis regno Germanorum libertas.* Arrianus Indicis: [b] βασιλεῦσι καὶ τῇσι πόλεσιν ὅσαι αὐτόνομοι, *Regibus & civitatibus liberis.* Cæcina apud Senecam: [c] *Regalia fulmina sunt quorum vi tangitur vel comitium, vel principalia urbis liberæ loca:* p *quorum significatio regnum civitati minatur.* Sic Cilicum illi, qui regibus non parebant, [d] Eleutherocilices nuncupati. De Amiso Strabo, [e] modo liberam fuisse, modo sub regibus. Et passim in legibus Romanis 73 de bello & de judiciis recuperatoriis, externi distinguuntur in reges & populos liberos. Hic ergo non de hominum singulorum, sed de populi libertate quæritur. Quin & sicut ob privatam, ita ob hanc publicam subjectionem, aliqui dicuntur esse non sui juris, non suæ potestatis. Hinc illa: [f] *Quæ urbes, qui agri, qui homines Ætolorum juris aliquando fuerunt.* Et, [g] *Esine populus Collatinus in sua potestate?*

2. Proprie tamen cum 74 populus alienatur, non ipsi homines alienantur, sed jus perpetuum eos regendi, qua populus sunt. Sic cum uni liberorum patroni 75 libertus assignatur, non hominis liberi fit alienatio, sed jus quod in hominem competit transscribitur.

3. Neque illud magis firmum est, quod ajunt, si quos populos rex bello quæsierit, cum eos non sine civium sanguine ac sudore quæsierit, civibus quæsitos potius credi debere quam regi. (uu) Nam & fieri potuit, ut rex q ex sua privata substantia exercitum aluerit, aut etiam

a *De moribus Germ.*
b Cap. XI.
c *Nat. Quæst.* II. 49.
d *Cic. Ep. ad Famil.* XV. 4. *ad Attic.* V. 20.
e Lib. XII. pag. 547.
f *Livius* L. XXXVIII. cap. II.
g *Idem* Lib. I. cap. 38.

GROTII.

p *Quorum significatio regnum civitati minatur*] Vide exemplum talis ostenti apud *Bizarum* libro XIX. historiæ Genuensis. [Pag. 450. *Ed. Antv.* 1579. Sc. paulum ante quam *Carolus V.* Mediolanum caperet a. 1521. urbis turris ictu fulminis dejecta fuit. *J. B.*]

q *Ex sua privata substantia*] M. Antoninus ad bellum Marcomannicum cum ærario exhausto indicere populo nihil vellet, facta in foro Trajani auctione, distraxit vasa aurea, pocula crystallina ac murrina, uxoris & suam sericam & auream vestem, multa ornamenta gemmarum. [Vide CAPITOLIN. *Vit. Ant. Philos.* cap. 17. EUTROPIUM Lib. VIII. cap. 6. AUR. VICTOR. *Epit.* cap. 16. *J. B.*]

GRONOVII.

73 *De bello & judiciis*] L. 19. D. *de Capt. & postlim.* infra §. 21.

74 *Populus alienatur*] Per testamentum, donationem, pactum alteri traditur.

75 *Libertus assignatur*] Vide tit. Inst. *de assignatione libertorum.*

(uu) Neque objectio, neque responsio Auctoris, satisfaciunt ad probandum, quod uterque intendit. Inde enim tantum sequitur, regnum, de quo agitur, Civibus potius quam Regi, aut Regi potius quam Civibus, quæsitum fuisse: quo

etiam [r] ex fructibus ejus patrimonii quod principatum sequitur. Nam ut in ipsum illud patrimonium rex aliquis non nisi usumfructum habeat, perinde ut in ipsum jus imperandi populo, qui se elegit, fructus tamen ipsius sunt proprii. Sicut in jure civili est proditum, [a] hereditatis 76 quæ restitui jussa est 77 fructus non restitui, quia non hereditati accepto feruntur, sed rei. Evenire ergo potest, ut rex [s] in quosdam populos imperium habeat proprio jure; ita ut alienare etiam possit. Strabo [b] Cytheram insulam Tænaro objacentem fuisse ait Euryclis Lacedæmoniorum principis ἐν μέρει κτήσεως ἰδίας, *privato ipsius jure*. Sic rex Solomo [c] regi Phœnicum Hieromo (ita enim eum Græce vocat Philo Byblius, qui Sanchuniatonis historiam vertit) dedit urbes viginti: non ex urbibus populi Hebræi; nam Cabul (quod nomen illis urbibus datum est) ponitur extra fines Hebræorum, Jos. XIX. 27. sed ex iis urbibus, quas populi devicti hostes Hebræorum ad eum diem retinuerant, quasque partim rex Ægypti Solomonis socer vicerat & Solomoni dotales dederat, partim subegerat ipse Solomo. Nam eo tempore ab Israëlitis non habitatas argumento est, quod [d] postquam Hieromus eas reddidit, tum demum Solomo eo deduxit Hebræorum colonias.

4. Sic [t] Hercules legitur Spartæ bello captæ imperium

[a] L. 18. D. §. 2. ad SC. Trebell.

[b] L. VIII. pag. 363.

[c] 1 Reg. IX. 11. 12.

[d] 2 Par. VIII. 2.

quo autem jure, ususfructûs an patrimonii, alia est quæstio, de qua monuimus supra, ad §. 11. num. 1. *J. B.*

GROTII.

r *Ex fructibus ejus patrimonii*] Ideo Ferdinandus Granatensis regni partem alteram, ut stante matrimonio ex Castellæ proventibus quæsitam, sibi vindicavit. Docet *Mariana* libro XXVIII. historiæ Hispanicæ. (cap. 13.)

s *In quosdam populos imperium habeat proprio jure*] Balduino concessere, qui cum ipso in orientem belli causa venerant, ut urbium, provinciarum, vectigalium, rerum bello captarum dimidium ipsi cederet. [Ex M. Ant. Coccio Sabellico *Hist. Venet.* decad. 1. l. 8. col. 1177. Tom. II. Opp. *Basil.* 1550. *J. B.*]

t *Hercules*] Idem Hercules Dryopes, qui juxta Parnassum habitabant, a se victos donavit Apollini. *Servius* ad IV. *Æneidos* (vers. 146.) Herculem adversus Lapithas belli socium sibi sumsit Ægimius Doriensium rex, parte regni in mercedem societatis data. (*Apollod.* II, 7. 7. *J. B.*) Cychreus Salaminis rex prole carens regnum testamento reliquit Teucro. [Immo *Telamoni*. Idem. III. 11. 7. *J. B.*] Peleus ab Eurytione Phthiæ rege tertiam regni partem accepit in dotem. (Id. III. 12. 1.) quæ habet *Apollodorus*. Apud *Livium* est Lib. 1. *Proca Numitori regnum legat.* (Cap. 3.)

GRONOVII.

76 *Quæ restitui jussa est*] Fidei commissario.

77 *Fructus non restitui*] Nisi heres fuerit in mora, aut diserte rogatus,

rium [a] Tyndareo dediſſe hac lege, ut ſi quos ipſe Hercules liberos relinqueret, iis reſtitueretur. Amphipolis in dotem data Acamanti (xx) Theſei filio. Et apud Homerum [b] Agamemnon ſeptem urbes ſe Achilli daturum pollicetur. [u] Melampodi partes regni duas dono dedit rex [78] Anaxagoras. De Dario ſic [c] Juſtinus: *Regnum Artaxerxi, Cyro civitates, quarum præfectus erat, teſtamento legavit.* Sic [x] Alexandri ſucceſſores in jus illud plenum ac proprietatem imperandi populis, qui ſub Perſis fuerant, pro ſua quisque parte ſucceſſiſſe, aut etiam ipſi victoriæ jure id imperium ſibi quæſiviſſe cenſendi ſunt. Quare non eſt mirandum, ſi alienandi jus ſibi arrogarunt.

a *Diod.* L. IV. pag. 166. *Edit. H. Steph.*
b *Iliad.* IX. 149. & *seqq.*
c Lib. V. cap. 11.

5. Sic cum [y] Attalus rex Eumenis filius populum Romanum teſtamento bonorum ſuorum heredem feciſſet, po-

gatus, ut hos quoque reſtitueret, quia proveniunt non ex hereditate, ſed ex rebus, quas bono jure poſſidet.

G R O T I I.

u *Melampodi*] Vide *Servium* ad ſextam *Eclogam:* [verſ. 48. & *Pauſan.* Corinth. cap. 18. *J. B.*] ſic apud *Homerum* Iobates Bellerophonti dat filiam: (*Iliad.* 6, 193.)

Δῶκε δέ οἱ τιμῆς βασιληΐδος ἥμισυ πάσης.

Quod *Servius* ſic interpretatur ad *Virgilium* (*Æn.* V. 118) *filiam ſuam ei cum parte regni in matrimonium dedit.* *Phœnix* de *Peleo* (*Iliad.* IX. 479. 480)

πολὺν δέ μοι ὤπασε λαόν.
Ναῖον δ' ἐσχατιὴν Φθίης, Δολόπεσσιν ἀνάσσων.

Populos dedit hic mihi multos,
Ut fines Phthiæ, Dolopum quæ regna, tenerem.

Lanaſſa nubens Pyrrho Epirotarum regi in dotem ei attulit Corcyram urbem, ab Agathocle patre ſuo bello captam. *Plutarchus* Pyrrho. (Pag. 387.)

x *Alexandri ſucceſſores*] *Ammianus* de Perſide, non exacte tamen ad hiſtoriæ fidem: *Ex teſtamento nationem omnem in ſucceſſoris unius jura translatam.* libro XXIII. (Cap. 6. pag. 398. *Ed. Valeſ. Gronov.*)

y *Attalus rex*] Valerius Maximus: *Attalus teſtamenti æquitate gratus, qui eandem Aſiam, quam populus Rom. ei dederat dono, populo Romano legavit.* (Lib. V. c. 11. Extern. 3. Sed, obſervante *Perizonio*, avo hujus Attali Aſia a populo Rom. donata erat. *J. B.*) *Sertorius* ea de re apud *Plutarchum:* τῷ δικαιοτάτῳ τρόπῳ Ῥωμαίων κεκτημένων ἐπαρχίαν· *Cum populus Romanus optimo jure eam terram teneret.* (Pag. 580. E. Tom. I. *Edit. Wech.*)

G R O N O V I I.

78 *Anaxagoras*] Argei F. Megapenthis N. Prœti pronepos. Megapenthi Argos Perſeus patrueli tradidit; ipſe tranſtulit regnum Mycenas. Cum Melampode & ejus fratre Biante partitus id regnum Anaxagoras, quod Melampus bacchantes vagantesque fœminas luſtraſſet ac ſanaſſet. *Pauſan.* 2. pag. 116. (Cap. 16. 17.)

(xx) Habet hoc Auctor ex DEMOSTHENE, in Oratione *De male obita Legatione:* Ὃν [Θησέως παίδων] Ἀκάμας λέγεται φερνὴν ἐπὶ τῇ γυναικὶ λαβεῖν τὴν χώραν ταύτην Ἀμφιπόλεως. Pag. 251. A. *Ed. Baſ.* J. B.

populus Romanus sub bonorum nomine etiam regnum
a Florus Lib II. cap. 20. Edit. Liv. 58. complexus est. Florus [a] de ea re: (yy) *Adita igitur hereditate provinciam populus Romanus, non quidem bello nec armis, sed, quod est æquius, testamenti jure retinebat.* Et postea cum [z] Nicomedes Bithyniæ rex moriens populum Romanum fecisset heredem, regnum in pro-
b Cap. 15. vinciæ formam redactum est. Cicero secunda in [b] Rullum: *Hereditatem 79 crevimus, regnum Bithyniæ.* Sic Libyæ pars [a] Cyrenaica eidem populo ab Apione rege testamento relicta.

c Cap 18. vide & Epit. Liv. 43. 6. Tacitus Annalium [c] XIV. agrorum meminit, qui regis [b] Apionis quondam habiti, & populo Romano cum

GRONOVII.

79 *Crevimus*] Adiimus, agnovimus. *Cic.* 6. ad *Attic.* 1, 11. 2. Vide ad Lib. II. cap. 7. §. 3.

(yy) C. *Hist. des anc. Traitez* Part. I. art. 458. *J. B.*

GROTII.

z *Nicomedes*] Vide Appianum Mithridatico & civili primo. (Pag. 218. & 420. *Edit. H. Steph.*)

a *Cyrenaica*] In qua urbes Berenice, Ptolemaïs, Cyrene. *Eutropius* VI (Cap. 9)

b *Apionis*] *Appianus* Mithridatico: (*in fin.*) Κυρήνην αὐτὴν Ἀπίων βασιλεὺς τοῦ Λαγιδῶν γένους νόθος ἐν διαθήκαις ἀπέλιπεν. *Cyrenen testamento reliquit Apion nothus e Lagidarum genere. Ammianus* Lib. XXII. (Cap 16.) *Aridiorem Libyam supremo Apionis regis consecuti sumus arbitrio: Cyrenas cum residuis civitatibus Libyæ Pentapoleos Ptolomæi liberalitate suscepimus.* Rex enim Cyrenarum & Apio, & Ptolemæus dicebatur. Vide breviarium *Livii* Lib. LXX. Ipse hic Apio Cyrenarum hoc regnum patris testamento acceperat, auctore *Justino* Lib. XXXIX. (Cap. 5.) Alterius Apionis, cujus *Ammianus* meminit, qui aridam Libyam populo Romano reliquerit, mentio in chronico *Eusebiano* ad annum CIƆIƆCCCCLII. Adde quod in ædificiis narrat *Procopius*, (Lib III. cap 1.) Arsacis regis testamento ita divisam Armeniam, ut major pars Arsaci, minor Tigrani cederet. Ex *Josepho* discimus, Herodem, Augusto ei concedente ut regnum cui e liberis vellet relinqueret, testamentum aliquoties mutasse, Antiquæ historiæ Lib. XV. & XVI. Mos hic etiam Gothis & Vandalis in iis, quæ armorum jure tenebant. Gizerichus Vandalus de Hispania testamentum fecit. *Procopius* Vandalicorum I. (Cap. 7.) Theudericus Lilybæum in Sicilia dotem dat sorori Amalefridæ. *Procopius* ibidem. Sed & aliis gentibus. Aquitaniam bello quæsitam Pipinus inter liberos divisit: *Fredegarius* fine Chronici. (Immo ejus continuator cap 136. *J. B.*) De Burgundia testamento relicta vide *Aimoinum* III. 68. & 75. Fessæ rex Fessam secundo filio legat. *Leo Afer* libro III. quem & de Bugia vide libro quinto. (Pag. 531.) Sultanus Aladinus Osmani plurimas legavit civitates. *Leunclavius* Turcicæ historiæ libro II. Germeanoglius rex cum filia sua, Bajazeti nuptura, dedit Phrygiæ urbes. Idem *Leunclavius* libro V. Regnum Turcorum in Cappadocia *Musal* [vel *Masui*] in liberos distribuit. *Nicetas* libro III. (Cap. 5) Urbes ad Pontum Euxinum a Chuscino Bega Murati traditæ. *Leunclavius* Lib. I. Bajazetes Stephano urbes dedit Serviæ in honorem uxoris suæ, quæ Stephani soror. Idem Lib. VI. Mahumetes Sultanus Murati testamento regnum reliquit. Idem Lib. XII. Jacupes Begus Germeanoglius ditionis suæ heredem fecit Muratem Sultanum.

cum regno relicti. Cicero de lege [a] Agraria: *Quis ignorat, regnum Ægypti testamento regis Alexandrini, populi Romani esse factum?* Mithridates in oratione apud [b] Justinum de Paphlagonia loquens: *Quæ non vi, non armis, sed adoptione testamenti patri suo obvenisset.* Narrat idem [c] ab Orode Parthorum rege diu dubitatum, quem filiorum suorum post se regem destinaret. Et [d] Polemo Tibarenorum adsitæque regionis dynasta uxorem reliquit imperii heredem: quod & in Caria olim [e] fecerat Mausolus fratres habens superstites.

a *Orat.* II. cap. 16.
b *Just.* L. XXXVIII. cap. 5.
c L. XLII. cap. 4.
d *Strabo* Lib. XII. pag. 556.
e *Idem* Lib. XIV. pag. 656.

XIII. 1. At in regnis, quæ populi voluntate delata sunt, concedo [c] non esse præsumendum eam fuisse populi voluntatem, ut alienatio imperii sui regi permitteretur. Quare quod 79 Crantzius [f] ut rem novam notat in Unguino, quod is Norvagiam testamento reliquisset, non est quod improbemus, si Germanorum mores respicit, apud quos regna eo jure minime habebantur. Nam quod

f Lib. II. *Dan.* c. 4.

tanum. Idem libro XIV. Mahumetes Turca filiis duobus, Amurati Europæ, Mustafæ Asiæ imperium relinquere cogitarat: est id apud *Chalcocondylam* Lib. IV. Basilius Porphyrogennetus Imperator a Davide Curopalate heres institutus ejus regionis, quam David ille in Iberia tenuerat. Narrat *Zonaras.* (L. XVII. cap. 7.) Venio ad Christianos in Oriente victores. Thessaliam Michaël Despota inter liberos divisit. Habet id *Gregoras* Lib IV. (Pag. 52. *Ed. Genev.* 1616.) Ætoliæ Princeps Venetis Athenas reliquit, Bœotiam Antonio vendidit. [Immo Bœotiam filio suo Antonio testamento reliquit, Athenas Venetis cessit. *J. B.*] *Chalcocondylas* libro IV. (Pag. 89. *Edit. Paris.*) Messena, Ithomæ, & Arcadiæ maritima ab Arcadiæ Principe filiæ data in dotem, cum ea Thomæ Imperatoris Græci filio nuberet. Idem libro V. (Pag. 101.) Acarnania inter nothos Caroli principis testamento ipsius divisa, partes de Ætolia cognatis datæ: narrante eo quem dixi *Chalcocondyla.* (Ibid.) Sic & regna Hierosolymorum & Cypri partim testamentis legata, partim transcripta contractibus. Vide de Cypro *Bembum* Italicorum VII. & *Parutam* libro primo. Genuatibus in Sardinia Castrum oppidum donatum, alia Calaritanæ ditionis, donata. *Bizarus* de bello Pisano libro II. (Pag 666, 667. *Edit. Antv.* 1579) Robertus filio minori Boëmundo dedit Dyrrachium & Aulonem. *Anna Comnena* Lib. V. (Cap. 2.) Alfonsus Arragonius Neapoleos regnum, ut armis partum, Ferdinando notho suo reliquit. [*Mariana*, Hist. Hisp. Lib. XXII. cap. 13.] In eodem regno urbes quasdam Ferdinandus legavit nepoti. *Mariana* libro (XXII. 18.) XXX. (Cap. 27. *seu ultimo.*)

c *Non esse præsumendum eam fuisse populi voluntatem, ut alienatio imperii sui regi permitteretur*] Imperium non debere relinqui ut agros & servos dicit *Vopiscus* Tacito. (Cap. 6.) Salvianus: *Non poterat populos, quos regebat, per testamentum egenis tradere.* [Locus exstat Lib. I. *Adversus Avaritiam*, cap. 11. *Edit. Baluz.* sed qui forte non admodum adpositus est. *J. B.*]

GRONOVII.

79 *Crantzius*] Contra *Hotoman.* quæst. ill. I. I.

quod (zz) Carolus Magnus & Ludovicus Pius & alii postea etiam apud Vandalos & Hungaros de regnis testati leguntur, [d] id commendationis magis vim apud populum habebat, quam veræ alienationis. Atque id de Carolo speciatim Ado (aa) memorat, voluisse eum testamentum suum a Francorum optimatibus confirmari. Simile est quod apud Livium [a] legimus, Regem Macedonum Philippum, cum Persea a regno arcere & ejus loco regem facere vellet Antigonum, fratris sui filium, obiisse Macedoniæ urbes, [e] ut principibus Antigonum commendaret.

a Lib XL. cap. 56.

2. Nec quod idem ille Ludovicus urbem Romam [80] Paschali Pontifici [81] reddidisse (bb) legitur, ad rem facit,

GROTII.

d *Id commendationis magis vim apud populum habebat*] Vide Capitulum XII. conventus ad Carisiacum sub Carolo Calvo. Huc refer testamentum Pelagii, quo Hispaniam reliquit Alfonso & Ormisindæ, [apud *Marianam*, Rer. Hisp. Lib. VII. cap. 4.] & de Dania quædam apud *Saxonem*. Neque mirum igitur, quædam testamenta improbante populo fuisse irrita, ut Alfonsi Arragonii. Vide *Marianam* Lib. X. (Cap. 15, 16.) Et Alfonsi Legionensis, cum is filias filio prætulisset. Idem *Mariana* Lib. XII. (Cap. 15.)

e *Ut principibus Antigonum commendaret*] Vide rem similem apud *Cassiodorum* Lib. VIII. Epistol. III. & seqq. Ita pacta successionis mutuæ inter Sanctium & Jacobum Arragonenses a proceribus firmata. *Mariana* libro XII. (cap. 16) & Henrici Navarræ regis [testamentum, quo] Johannam instituit heredem. Idem *Mariana* libro XIII. (cap. 22.) & Isabellæ reginæ Castellæ. Idem libro XXVIII. (Cap. 11, 12.)

GRONOVII.

80 *Paschali Pontifici*] De Paschali habet, a quo multa hoc cap. ex *Hotomani* Quæst. ill. 1. t. 2. pag. 846. qui verissimam hanc historiam appellat; & hujus donationis instrumentum ait exstare apud *Raph. Volater.* Geograph. 3. Circumferuntur duo diversa instrumenta, quorum alterum exstat apud *Gratianum* in cap. *Ego Ludovicus.* distinct. 63. alterum ex Vaticana bibliotheca se promsisse narrat *Raph. Volater.* Lib. III. Geograph. quod multo plura, quam alterum complectitur, Ravennam, Ferrariam, Siciliam, Sardiniam, Corsicam &c. atque hoc niti mavult Curia Pontificalis; & ejus auctoritate regem Siciliæ vocat Ecclesiæ subditum, vasallum & dominum Ligium. Clement. pastoral. *de sentent. & re judic.* Ferrariensem quoque ducatum hoc sibi titulo adjudicavit. *Arnisæus* de Subject. & Exemt. Cleric. cap 6. n. 10. pag. 131. & de jure Majest. Lib. 1. cap. 5. num. 6. & 7.

81 *Reddidisse legitur*] Non apud *Aimoinum*, non in *Eginharti* annalibus, neque *Anastasio*, neque *Thegano* de gestis Ludovici Pii, neque incerto auctore de vita & actibus ejusdem. Cogitavit opinor Capit. *Ego Ludovicus* 30. distinct. 63. in Decreto Gratiani. At hujus Ludovici F. Lothario præter Galliam Belgicam, quæ exinde Lotharingia dicta est, cessisse in divisione regni paterni Romanum imperium, hoc est, Romam & Italiam, scribit ipse *Petavius* Rat. temp. Part. I. Lib. VIII. cap. 10.

(zz) Vide Vitam *Caroli Magni* ab EGINHARTO scriptam, cap. 30. ibique

facit, cum Franci imperium in urbem Romam a populo Romano acceptum, reddere (cc) eidem populo recte potuerint: cujus populi quasi personam sustinebat is, qui [82] primi ordinis princeps erat.

XIV. Quod autem huc usque monuimus, distinguendam esse [83] summitatem imperii ab habendi plenitudine, adeo verum est, ut non modo pleraque imperia summa non plene habeantur, sed & multa non summa habeantur plene: quo fit ut [f] [84] marchionatus & comitatus facilius quam regna vendi & testamento relinqui soleant.

XV. 1. Est & alterum hujus discriminis indicium [g] in regni tutela, dum rex ætate aut morbo fungi potestate sua impeditur. Nam in regnis, quæ non sunt patrimonialia, tutela eorum est, quibus lex publica, aut ea deficiente [h] consensus populi eam mandat. (dd) In regnis patrimonialibus eorum, [i] quos pater aut propinqui elegerint. Sic videmus in Epirotarum regno, quod consensu populi ortum fuerat, [a] Arribæ regi pupillo publice

[a] *Just.* Lib. XVII. cap. 3.

ibique Notas nuperæ Editionis. *J. B.*

(aa) Ad annum 804. pag. 220. *Ed. Bas.* 1568. *J. B.*

(bb) Præter ea, quæ bene observavit *Gronovius*, non potest dici *Ludovicus Pius* reddidisse, quod numquam Pontifices Romani habuerant, jure scilicet imperii summi, de quo agitur. Diximus in Notis Gallicis. Vide HERMANNI CONRINGII Librum *De Germanorum Imperio Romano*, cap. VI. & *seqq.* J. B.

(cc) Sed posito, quod falsissimum, veram esse illam, sive donationem, sive restitutionem, nil refert a quo *Franci* imperium acceperint in urbem *Romam*, aut cui postea tradiderint: hoc tantum quæritur, an *Ludovicus* arbitrio suo, aut non sine consensu Populi, id fecerit. *J. B.*

(dd) Discrimen istud non satis firmo in universum fundamento nititur, ut ostendimus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GROTII.

f *Marchionatus & comitatus facilius quam regna vendi*] Vide de Urghelie principatu *Marianam* Lib. XII. cap. 16.

g *In regni tutela*] Vide *Cothmannum* Tom. I. Consf. XLI. num. 11.

h *Consensus populi*] Vide *Marianam* (VIII. 10.) in Alfonso V. Legionis rege. At testamentum regis Johannis de tutela & administratione regni a proceribus improbatum. *Mariana* libro XVIII (Cap. 15)

i *Quos pater aut propinqui elegerint*] Ptolomæus rex Ægypti tutorem filio suo reliquit populum Romanum. *Valerius Maximus* Lib. VI. cap. VI. 1.

GRONOVII.

82 *Primi ordinis*] Prælatorum.

83 *Summitatem*] Summum jus ipsum, a conditione & lege, qua id teneas.

84 *Marchionatus*] Ut ducatus & comitatus Germaniæ: princeps enim quivis comesque in suo territorio tantum juris habent, quantum rex in suo: sed superiorem agnoscunt Cæsarem.

ce tutores constitutos, & a proceribus Macedonum Alexandri Magni [b] posthumo. At in Asia minore 85 bello parta rex [c] Eumenes Attalo filio fratrem suum tutorem dedit. Sic 86 filio Hieronymo [d] pater Hiero in Sicilia regnans quos voluit testamento tutores assignavit.

b Just. Lib. XIII. cap. 2.
c Plut. de amore frat. Tom. II. pag. 489, 490.
d Livius, XXIV. 4.
e Lib. II. cap. 40.
f Lib. XV. pag. 704.

2. Sive vero rex simul sit privato jure fundorum dominus, ut rex Ægypti post Josephi tempus, & Indorum reges, memorante [e] Diodoro ac [f] Strabone, seu non sit, hoc imperio extrinsecum est, nec ad ejus naturam pertinet. Quare nec imperii speciem aliam, neque alium habendi imperii modum hoc quidem constituit.

XVI. 1. Tertia observatio sit, non desinere summum esse imperium, etiam si is qui imperaturus est [k] promittit aliqua subditis aut Deo, etiam talia quæ ad imperii rationem pertineant. (ee) Nec jam de observatione juris naturalis & divini, adde gentium, loquor, ad quam reges omnes tenentur, etiamsi nihil promiserint, sed de regulis quibusdam, ad quas sine promisso non tenerentur. Verum esse quod dico ex similitudine patrisfamilias apparet, qui si quid familiæ facturum se promiserit, quod ad familiæ gubernationem pertineat, non eo

GROTII.

k *Promittit aliqua subditis aut Deo.*] Trajanus caput suum, domum suam, si scienter fefellisset, deorum iræ consecrabat. *Plinius* Panegyrico. (cap. 64) Adrianus Imperator juravit, nunquam se senatorem, nisi ex Senatus sententia, puniturum. [*Spartian.* Vit. ejus. cap. 7.] Anastasius Imperator juravit, servaturum se decreta Chalcedonensis Concilii. Meminere *Zonaras*, (L. XIV. cap. 3.) *Cedrenus*, (pag. 269. *Edit. Basil.*) alii. Seriores Imperatores Græci Ecclesiæ jurabant. Vide eundem *Zonaram* Michaële Rangabe (Lib. XV. cap. 22.) & alibi. Vide & in Gothis regibus exemplum apud *Cassiodorum* X. 16, 17.

GRONOVII.

85 *Bello parta Eumenes*] Hic non bello pepererat Asiam, sed acceperat hereditariam a patre Attalo, auxeratque beneficio Romanorum, quorum adversus Antiochum M. socius fuerat. [At non dicit Auctor noster, *Asiam* ab *Eumene* ipso fuisse bello partam: id tantum vult, *Romanos*, a quibus eam partem *Asiæ* acceperat, eam, bello partam, eodem jure in ipsum transtulisse: quod, ex mente & principiis ipsius, sufficit. Potuisset *Gronovius* aliud heic recte notare: quod scilicet *Eumenes* non tantum filii Tutorem designaverit fratrem *Attalum* (id enim ei erat nomen, ut filio *Eumenis*) sed etiam regnum ei proprium reliquerit, simul cum uxore vidua futura. Hoc ait *Plutarchus*, libro qui in margine laudatur. Consentit *Strabo*, Lib. XIII. pag. 624. etsi paullo aliter rem narret. Confer, quæ dixi in curis poster. Gall. ad h. l. (*Ed. Lugd. Bat.* 1759.) *J. B.*

86 *Filio Hieronymo*] Immo Nepoti, Gelonis qui ante patrem obierat, filio. Nec id regnum erat bello quæsitum, sed a populo delatum. *Just.* 23, 4.

(ee) Vide PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VII. cap. 6. §. 10. & *seqq.* J. B.

GROT.

eo desinet in sua familia jus summum, quantum fert familia, habere. Nec maritus maritali potestate privatur, eo quod aliquid uxori promiserit.

2. Fatendum tamen, id ubi fit, arctius quodammodo reddi imperium, sive obligatio duntaxat cadat in exercitium actus, (ff) sive etiam directe in ipsam facultatem. Priore specie actus contra promissum factus erit injustus, quia, ut alibi ostendemus, vera promissio jus dat ei, cui promittitur: (gg) altera autem specie erit etiam nullus defectu facultatis. Neque inde tamen sequitur, ita promittente superiorem dari aliquem; nullus enim is actus non redditur hoc casu ex vi superiore, sed ipso jure.

3. Apud Persas rex summo cum imperio erat, αὐτοκράτης καὶ ἀνυπεύθυνος, ut de eo [a] Plutarchus loquitur, & ut imago [b] Dei adorabatur; & ut apud [c] Justinum est, non mutabatur nisi morte. Rex erat qui dicebat proceribus Persarum: [d] *Ne viderer meo tantummodo usus consilio, vos contraxi. Cæterum mementote, parendum vobis magis esse quam suadendum.* (hh) Tamen & jurabat cum regnum adiret, quod [e] Xenophonti & Diodoro Siculo (ii) notatum, & leges certa quadam forma latas [1] mutare illi nefas erat, ut & Daniëlis [f] historia & Plutarchus in [g] Themistocle nos docent, Diodorus quoque Sicu-

[a] *De trib. gen. Rerump.* p. 826. E. [b] *Idem in Themist.* pag. 125. [c] Lib. x. cap. 1. [d] *Val. Maxim.* Lib. IX. cap. 5. *ext.* n. 2. [e] *Cyrip.* Lib. VIII. cap. 5. [f] VI. 9. 13. 16. [g] *Immo in Artax.* pag. 1024, 1025.

GROTII.

1 *Mutare illi nefas erat*] *Josephus* in historia Vasthæ, καταλλαγῆναι τῇ Οὐάστῃ διὰ τὸν νόμον οὐκ ἠδύνατο. (Antiq. Jud. Lib. XI. c. 6. §. 2. Edit. Hudson.) *Cum Vastha conciliari lege intercedente non poterat.* Tales leges vocabantur leges regni, ut notat *Jacchiades* ad Danielem II, 13. De legibus regnorum in Hispania vide *Marianam* libro XX. (Cap. 3.)

(ff) Obligatio cadit *in exercitium actus*, quando, e. g. Rex jus habet tributa aut vectigalia exigendi, sed ad certum quemdam modum tantum, aut in certo genere rerum. Ipsa autem *facultas* directe minuitur, quando Rex pro imperio nullum potest tributum aut vectigal exigere, sine consensu Populi. *J. B.*

(gg) Immo utroque casu facultas agendi æque deficit, ac proinde actus per se æque nullus est. Non video, quo fundamento nitatur distinctio Auctoris. *J. B.*

(hh) *Val. Maximus*, in marg. cit. hæc verba tribuens *Xerxi*, multum in ipsorum arrogantiam invehitur; at *Herodotus*, unde mutuatus est, simpliciter regem dicentem inducit (VII. 8.): ποιητέα μέν νυν ταῦτά ἐστι οὕτω. ἵνα δὲ μὴ ἰδιοβουλεύειν ὑμῖν δοκέω, τίθημι τὸ πρῆγμα ἐς μέσον, γνώμην κελεύων ὑμέων τὸν βουλόμενον ἀποφαίνεσθαι. *J. B.*

(ii) Nescio, ubinam juramenti illius meminerit *Diodorus*. Neque ad inveniendum juvat heic BRISSONIUS, *De Regio Persarum Principatu*: nam de re ipsa nihil omnino habet, ut nec de eo, quod sequitur. *J. B.*

GRO-

* Cap. 34. pag. 580. Siculus libro * XVII. & multo post tempore Procopius Persici belli libro primo, ubi insignis ad hanc rem [m] historia exstat. Idem de Æthiopum regibus tradit

a Lib. III. pag. 102. cap. 5. b L. I. pag. 44. Ed. Steph. cap. 70. & seqq. Diodorus [a] Siculus. Eodem tradente, [b] Ægyptiorum reges, quos tamen, ut alios reges Orientis, summo imperio usos non est dubium, ad multarum rerum observationem obligabantur; verum, si contra fecissent, accusari vivi non poterant, sed [n] mortuorum accusabatur memoria, & damnatis abjudicabatur solennis sepultura: sicut & [o] Hebræorum regum, qui male regnassent, cadavera extra proprium regibus locum sepulta, 2 Paral. XXIV. 25. XXVIII. 27. egregio temperamento, quo & sanctimonia summæ potestatis maneret, & tamen futuri judicii metu reges a fide mutanda retraherentur. Epiri quoque reges jurare solitos, regnaturos se juxta leges, ex [p] Plutarcho in Pyrrhi vita discimus.

4. Quid si addatur, si rex fidem fallat, [q] ut tum regno cadat? ne sic quidem imperium desinet esse summum, sed erit habendi modus imminutus per conditionem, & imperium temporario non absimile. De Sabæorum rege narrabat [c] Agatharchides fuisse ἀνυπεύθυνον liberrima potestate præditum, sed si regia exiret potuisse lapidari: quod & Artemidoro auctore [d] Strabo annotavit.

5. Sic

c Apud Photium, Cod. 250. pag. 1374. Edit. Rothom. & pag. 63, 64. in I. vol. *Geograph. Minor. Hudf.* d Lib. XVI. pag. 778.

GROTII.

m *Historia exstat*] Tamen idem de Lethe castello legem a rege mutatam refert, sed non probat. [*Ibid.* cap. 6. In 5. autem insignis historia legitur, quam Auctor indicat. *J. B.*]

n *Mortuorum accusabatur memoria*] ἄταφα γὰρ οἱ νόμοι τὰ σώματα τῶν τυράννων ὑπερορίζουσι· *leges tyrannorum corpora insepulta extra fines projici jubent.* *Appianus* civilium tertio. (Pag. 537. *Edit. H. Steph.*) Andronicus Imperator patrem suum Michaëlem, quod fidem Latinam sequi cœpisset, mortuum sepultura privavit. *Gregoras* Lib. VI. sub *init.* pag. 75. *Edit. Genev.*

o *Hebræorum regum*] Vide *Josephum* de Joramis duobus, altero Hierosolymorum, altero Israëlis rege, *Ant. Jud.* Lib. IX. cap V. §. 3. & cap. VI. §. 3. item de Joaso Hierosolymorum rege. (*Ibid.* cap. VIII. §. 4.)

p *Plutarcho*] Verba sunt: εἰώθεσαν οἱ βασιλεῖς ἐν Κασσαρῶν χώρᾳ τῆς Μολοττίδος Ἀρείῳ Διὶ θύσαντες ὁρκωμοτεῖν τοῖς Ἠπειρώταις, καὶ ὁρκίζειν αὐτοὶ μὲν ἄρξειν κατὰ νόμους, ἐκείνους δὲ τὴν βασιλείαν διαφυλάξειν κατὰ τοὺς νόμους. *Solebant reges in Cassarorum terra, quæ Molottidos pars est, Jovi Areo sacrificare, ac juramentum præstare Epirotis. Jurabant autem reges se imperaturos secundum leges. Epirotæ autem se imperium ejusdem conservaturos secundum easdem leges.* [Locus exstat pag. 385. C. Tom. I. *Ed. Wech.* Sed ibi recte legitur, ἐν Πασσαρῶνι χωρίῳ &c. non Κασσαρῶν χώρᾳ, ut scripsit Auctor. *J. B.*]

q *Ut tum regno cadat*] Vide exemplum apud *Crantzium* libro IX. Suedicorum.

GRO-

5. Sic fundus, qui fideicommisso tenetur, est quidem fundus (kk) noster non minus quam si pleno dominio possideretur, sed habetur amissibiliter. Talis autem 87 lex commissoria non tantum in regni delatione adjici potest, sed & in aliis contractibus. Nam & fœdera quædam cum vicinis videmus cum r tali sanctione inita.

XVII. 1. Quarto notandum, quanquam summum imperium unum quiddam sit ac per se indivisum, constans ex illis partibus, quas supra enumeravimus, addita summitate, id est, τῷ 88 ἀνυπευθύνῳ, s fieri tamen interdum ut dividatur, sive per 89 partes, quas vocant potentiales, sive per partes 90 subjectivas. (ll) Sic cum unum esset Romanum imperium, factum tamen sæpe est, ut alius orientem, alius occidentem teneret, aut ut tres etiam tripartito orbem regerent. Sic etiam fieri potest, ut

GROTII.

r *Tali sanctione*] Aut etiam ne subditi regem pacta violantem juvent; aut ne ei pareant. vide *Cromerum* Polonicis XIX. & XXI. Est & exemplum apud Schafnaburgensem in rebus Henrici anno CIↃLXXIV. (Pag. 499. *Edit. Argentor.* 1609.)

s *Fieri tamen interdum ut dividatur*] Vide *Zazium* singularium responsorum Lib. II. cap. XXXI.

GRONOVII.

87 *Lex commissoria*] Cautio vel pactio adjecta emtioni venditioni, ut si intra certam diem emtor pretium non solverit, & pœnituerit venditorem, res nec vendita, neque alienata sit: conditio, ut dicta re non præstita contractus sit irritus. Lex commissoria adjecta in deferendo regno, ut Rex perdat regnum, nisi ex præscripto aliquid fecerit.

88 Ἀνυπευθύνῳ] Aristot. 4. Pol. 10.

89 *Partes potentiales*] i. Ita ut penes alium sint judicia, penes alium bella, penes alium comitia; nam Totum Potentiale, quod alias Logicum & Universale appellant, est genus respectu specierum, & species respectu individuorum. Genus autem imperium summum est: species imperium summum in jure reddendo, imperium summum in bello, imperium summum in comitiis sive ordinatione magistratuum.

90 *Subjectivas*] i. Subjecta plura vel personas, in quibus singulis respectu quodam est, ut fuit imperium Romanum sub triumviris Octavio, Antonio, Lepido; sub Divis Fratribus; sub Diocletiano & Maximiano; sub Constantini filiis; sub Valentiniano & Valente.

(kk) Addidi vocem *noster*, quæ in omnibus Edd. excidit, propter similitudinem sequentis *non*, a Typographis prætermissa. Res ipsa illam postulat: quid enim hoc est, *Fundus, qui fideicommisso tenetur, est fundus?* Est quoque Fundus, ubi Colono traditus est. Agitur omnino heic de re, quæ *nostra* est, quamquam non possideatur *pleno dominio* & irrevocabili. Fallor, an Auctor in mente habuit quod ait *Paulus*, L. 66. D. *De rei vindicat. Non ideo minus recte quid* NOSTRUM *esse vindicabimus, quod* ABIRE A NOBIS DOMINIUM *speratur, si conditio legati aut libertatis exstiterit.* Hæc plane gemina. *J. B.*

(ll) Vide PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VII. cap. 4. §. 1. & cap. 5. §. 15. *J. B.*

GRO-

ut populus regem eligens quosdam actus sibi servet, alios autem regi deferat pleno jure. Neque tamen id fit, ut jam ostendimus, quotiescumque rex promissis quibusdam obligatur; sed tunc id fieri intelligendum est, [t] si aut expresse instituatur partitio, qua de re supra jam diximus, aut si quid populus adhuc liber futuro regi imperet per modum manentis præcepti; aut si quid sit additum, quo intelligatur regem cogi aut puniri posse. Nam præceptum est superioris, saltem in eo quod præcipitur: & cogere non est quidem semper superioris; nam & naturaliter quisque jus habet cogendi debitorem, sed cum inferioris natura pugnat. Itaque ex coactione saltem paritas sequitur, ac proinde summitatis divisio.

2. Multi adversus talem statum quasi bicipitem incommoda multa adferunt; sed, ut supra * quoque diximus, in civilibus nihil est quod omni ex parte incommodis careat; & jus non ex eo, quod optimum huic aut illi videtur, sed ex voluntate ejus unde jus oritur metiendum est. Exemplum vetus refertur a Platone [a] de legibus tertio. Cum enim [91] Heraclidæ Argos, Messenam & Lacedæmonem condidissent, adstricti reges intra præscriptarum legum modum imperare, idque dum facerent obligati populi ipsis ipsorumque posteris regnum relinquere, nec ut quisquam adimeret pati. Inque id non suis tantum regibus populi ac populis suis reges, sed & [u] ipsi inter se reges, populique inter se, & reges vicinis populis, & populi vicinis regibus fidem dederunt, auxilioque se futuros alii aliis polliciti sunt.

* §. 8. n. 1.

[a] Pag. 683, 684. Tom. II. Edit. II. Steph.

XVIII.

GROTII.

t *Si aut expresse instituatur partitio*] Ita Probi tempore senatus firmabat principum leges; de appellationibus cognoscebat; Proconsules creabat; legatos consulibus dabat. [Habet hoc Auctor e *Vopisco*, in Prob. cap. 13. ubi legendum *Legatos* EX *Consulibus*, ostendit *Salmasius*. J. B.] Vide & *Gail*. Lib. II. Observ. LVII. num. 7. & Cardinalem *Manticam* de tacitis & ambiguis conventionibus, Lib. XXVII. tit. V. num. 4.

u *Ipsi inter se reges populique inter se*] Exempla sunt complura in historia populorum Septentrionalium. Vide *Johannem Magnum* historia Suedica Lib. XV. & XXIX. *Crantzium* Suedicorum V. *Pontanum* Danicorum VIII. [Pag. 468. & *seqq*. *Edit*. *Amstel*. 1631.]

GRONOVII.

91 *Heraclidæ — condidissent*] Recuperassent a Pelopidis duce Temeno Argos, Cresphonte Messenen, Aristodemo Spartam. *Pausan*. 4.

XVIII. 1. Multum tamen falluntur qui existimant, * cum [92] reges acta quædam sua nolunt rata esse, nisi a Senatu aut alio cœtu aliquo probentur, partitionem fieri potestatis: nam quæ acta eum in modum rescinduntur, intelligi debent rescindi regis ipsius imperio, qui eo modo sibi cavere voluit, ne quid fallaciter impetratum pro vera ipsius voluntate haberetur. Quale erat [a] Antiochi tertii regis rescriptum ad magistratus, ne sibi parerent, si quid legibus adversum [93] jussisset; & Constantini, [b] ne pupilli aut viduæ cogantur venire judicii caussa ad [94] comitatum Imperatoris, [x] etiamsi Imperatoris rescriptum proferatur.

* *Boer. ad cap. 1. de Const. in Decret.*

[a] *Plutarch. Apopht.* Tom. II. pag. 183.

[b] *L. unica C. quando imperator.*

2. Quare hæc res similis est testamentis, quibus adjectum est, ne posterius testamentum valeat: nam hæc quoque clausula efficit, (mm) ut posterius testamentum non ex vera voluntate profectum præsumatur. Sed sicut hæc clausula, ita & illa regis jussu expresso ac speciali posterioris voluntatis significatione tolli potest.

XIX. Sed neque Polybii [c] hic utor auctoritate, qui ad mixtum genus reipublicæ refert Romanam rempublicam, quæ illo tempore, si non actiones ipsas, sed jus agendi respicimus, [95] mere fuit popularis: nam & Senatus auctoritas, quam ad optimatum regimen refert, & consulum, quos quasi reges fuisse vult, subdita erat populo. Idem de aliorum politica scribentium sententiis dictum volo, qui magis externam speciem & quotidianam

[c] Lib. VI. cap. 9. & seqq.

GROTII.

x *Etiamsi Imperatoris rescriptum proferatur*] Adde l. 1. C. de Petitionibus bonorum sublatis.

GRONOVII.

92 *Reges acta quædam*] Ut rex Galliarum diplomata sua, nisi a Curia, quæ vocatur *Parlament*, confirmentur, &, ut ipsi loquuntur, *verificentur*.

93 *Jussisset*] Et Trajani, ne parerent, si quæ jussisset post largiores epulas. *Aurel. Victor.* (De Cæsarib. cap. 13. n. 10.)

94 *Comitatum*] Aulam. *Juretus* ad *Symm.* 2. Epist. 83. & Lib. 3. Epist.

95 *Mere fuit popularis*] Falsum. præclare Polybius. *Quibusdam in rebus & temporibus populus parebat senatui, & consulibus: in quibusdam imperabant consules sine senatu: in quibusdam sine senatu nihil poterant.* *Cicero* 3. de legib. 11. Libertas plebi sic data est, ut multis præclarissimis addiceretur, ut auctoritati principum cederet. [Add. §. sq. n. 6. *M. T.*]

(mm) Hoc equidem Juri Romano non congruit, quamquam in Foro obtineat. Vide CUJACIUM, *Observ.* XIV. 7. & VINNIUM in *Instit.* Tit. *Quibus modis Test. infirmantur*, §. 2. Sed recepta illa sententia, quam Auctor noster heic probat, & de qua etiam aliquid dicit in *Epist.* Part. II. Epist 10. verior est, secundum Jus Naturale; ut in Notis Gallicis ostendimus. *J. B.*

GRO-

nam administrationem, quam jus ipsum summi imperii, spectare congruens ducunt suo instituto.

* Polit. Lib. III. cap. 15.
a Vers. 1231.
b De trib. gen. Rerump. p. 826. E.
c Geogr. Lib. VI. in fin. p. 288.

XX. 1. Magis ad rem pertinet quod * Aristoteles scripsit, inter regnum plenum, quod παμβασιλείαν vocat, (eadem est y παντελὴς μοναρχία Sophocli a Antigone, Plutarcho z αὐτοκρατὴς b βασιλεία καὶ ἀνυπεύθυνος, Straboni c ἐξουσία αὐτοτελὴς) & regnum Laconicum, qui merus est principatus, aliquot regni species esse interjectas. Ego exemplum hujus rei dari arbitror posse in regibus Hebræis: nam hi quin in rebus plerisque summo jure imperaverint, dubitari nefas arbitror. Voluerat enim populus regem, a 96 quales habebant vicini: at orientis populi (nn) adducte admodum regnabantur. Æschylus Persis de rege Persarum sic loquentem facit Atossam:*

* Vs. 213. p. 135. Ed. H. Steph.

—— οὐχ ὑπεύθυνος πόλει.

—— *non est civitati obnoxius.*

Notum illud Maronis: [*Georg.* IV. 210. *& seqq.*]

Regem non sic Ægyptus & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Observant.

d Lib. XXXVI. cap. 17.

Apud d Livium: *Syri & Asiatici genera hominum servituti nata.* A quo non discrepat illud Apollonii apud Phi-

GROTII.

y Παντελὴς μοναρχία] Faciunt enim, ut ad §. 8. notavimus, Tragici regnum Thebanum simile regnis Phœnicum, unde orti erant.

z Αὐτοκρατὴς βασιλεία] Sic *Dionysius Halicarnassensis* de Laconicis regibus: οὐδὲ γὰρ οἱ Λακεδαιμόνιοι αὐτοκράτορες ἦσαν. *neque enim Lacedæmonii pleno jure reges erant.* (Ant. *Rom.* L. II. cap. 14.)

a *Quales habebant vicini*] Putabat populus, ut *Josephi* verbis utar, οὐδὲν ἄτοπον εἶναι τῶν πλησιοχώρων βασιλευομένων τὴν αὐτὴν ἔχειν αὐτοὺς πολιτείαν· *nihil esse absurdi, si, cum vicini regnarentur, ipsi eandem imperii formam acciperent.* (Ant. Jud. VI. 3. §. 6.)

GRONOVII.

96 *Quales habebant vicini*] Vox *Qualis* respicit nomen & splendorem imperii, non potestatem imperantis. Alioquin eodem argumento colligas licet, regem eos voluisse idolorum cultorem. Quin etsi maxime voluissent, non permittebat Deus, qui jam olim regem futurum legibus subjecerat.

(nn) Imitatur loquutionem *Taciti*, ubi optimæ Editiones habent *adductius*, non *addictius*: *Trans* Lygios Gothones *regnantur, paullo jam adductius quam ceteræ* Germanorum *gentes*. Germ. cap. 43. ubi vid. Int. *J. B.* [Et Gron. ad h. §. n. 4. & ad Proleg. §. 13. *M. T.*]

GRO-

Philostratum: [a] Ἀσσύριοι καὶ Μῆδοι τὰς τυραννίδας προσκυνοῦσι· *Assyrii & Medi dominationem etiam adorant.* Aristoteles III. Politicorum XIV. οἱ περὶ τὴν Ἀσίαν ὑπομένουσι τὴν δεσποτικὴν ἀρχὴν, οὐδὲν δυσχεραίνοντες. *Asiatici dominatum æque animo ferunt.* Et apud Tacitum [b] Civilis Batavi illud ad Gallos: [b] *Servirent Syria Asiaque & suetus regibus oriens:* nam & in Germania & in Gallia tum reges erant, sed, ut idem [c] Tacitus notat, precario jure regnandi & auctoritate suadendi, non jubendi potestate.

a Vit. Apoll. Lib. VII. c. 14. *Ed. Olear.*
b Hist. IV. cap. 17.
c Germ. cap. 11.

2. Supra quoque notavimus, totum populum Hebræum fuisse sub rege: & Samuël 97 jus regum describens satis ostendit adversus regis injurias nullam in populo relictam potestatem, quod 98 recte colligunt veteres ex illo Psalmi: *Tibi soli peccavi.* Ad quem locum Hiero- LI. 6.

GROTII.

b *Servirent Syria Asiaque & suetus regibus oriens*] *Cicero* de Provinciis consularibus: (cap. 5.) *Judæis & Syris nationibus natis servituti. Euripides* Helena: (*vers.* 283.)

Τὰ βαρβάρων γὰρ δοῦλα πάντα πλὴν ἑνός.

Sunt præter unum serva cuncta in barbaris.

Quod ex *Æschylo* adumbratum, apud quem est: [*Prometh. vinct.* pag. 8. *Ed. H. Steph.*]

Ἐλεύθερος γὰρ οὔτις ἐστὶ πλὴν Διός.

Nam nemo liber vivit, extra unum Jovem.

Cui simile *Lucani* dictum: (II. 280.)

——— *toto jam liber in orbe*
Solus Cæsar erit.

Sallustius de gentibus orientis: *Adeo illis ingenita est sanctitas regii nominis.* Citant *Servius* & *Philargyrius* ad illum in *Georgicis* (IV. 210.) locum. *Apollonius* de Damide apud *Philostratum* libro VII Ἀσσύριος γὰρ ὢν καὶ Μήδοις προσοικίζων οὐδὲν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἐνθυμεῖται μέγα. (Cap. 14. *Ed. Olear.*) *Assyrius cum sit & Medorum accola, nihil pro libertate præclarum cogitat. Julianus* contra Christianos: τί μοι χρὴ καθ' ἕκαστον ἐπεξιέναι τὸ φιλελεύθερόν τε καὶ ἀνυπότακτον Γερμανῶν ἐπεξιόντα, τὸ χειροηθὲς καὶ τιθασσὸν Σύρων καὶ Περσῶν καὶ Πάρθων καὶ πάντων ἁπλῶς τῶν πρὸς ἕω καὶ πρὸς μεσημβρίαν βαρβάρων, καὶ ὅσα τὰς βασιλείας ἀγαπᾷ κεκτημένα δεσποτικωτέρας; *Quid tibi jam singulatim exsequar aut Germanorum libertatis amantia & impatientia jugi ingenia, aut contra dociles herilem manum ferre Syros, Persas & Parthos, & omnes, qui aut ad orientem aut ad meridiem sunt, barbaros multasque gentes alias contentas sub regibus vivere dominos imitantibus?* (Apud *Cyrill.* pag. 138. *Edit. Spanhem.*) Claudianus: (*De IV. Cons. Hon.* vers. 306.)

Non tibi tradidimus dociles servire Sabæos;
Armeniæ dominum nec te præfecimus oræ.
Non damus Assyriam, tenuit quam femina, gentem.

GRONOVII.

97 *Jus regium describens*] Vide cap. sequenti, §. 3.

98 *Recte colligunt*] Imo male; non enim negat David se & in civem peccasse, sed confitetur adversus Deum in primis & gravissime se peccasse. *Soli* est in primis, vel maxime. Virgil. I. Georg. 30. *An Deus*

[a] Apolog. David. cap. 10.

Hieronymus: (oo) *Quod rex erat*, & [c] *alium non timebat*. Et [a] Ambrosius: *Rex erat, nullis ipse legibus tenebatur, quia liberi sunt reges a vinculis delictorum. Neque enim ullis ad pœnam vocantur legibus*, [d] *tuti imperii potestate. Homini ergo non peccavit, cui non tenebatur obnoxius*. Idem legere est apud Isidorum Pelusiotam epistola postremo edita CCCLXXXIII. Video consentire Hebræos, (pp) regi in eas leges quæ de officio regis scriptæ exstabant peccanti inflicta verbera: sed ea apud illos infamia carebant, & a rege in signum pœnitentiæ sponte suscipiebantur, ideoque non a lictore, sed ab eo, quem legisset ipse, cædebatur & suo arbitrio verberibus statuebat modum. A pœnis autem coactivis adeo liberi erant reges, ut etiam excalceationis lex (Deuter. XXV. 9. Ruth. IV. 7.) quippe cum ignominia conjuncta, in ipsis cessaret. Hebræi Barnachmoni sententia exstat in dictis Rabbinorum, titulo de Judicibus: *Nulla creatura judicat regem, sed Deus benedictus*.

3. Hæc cum ita sint, tamen aliqua judicia arbitror regibus ademta, mansisse penes Synedrium LXX. virûm, quod divino imperio a Mose institutum ad Herodis tempora perpetua (qq) cooptatione duravit. Itaque & [b] Moses

[b] Exod. XXII. 28.

Deus immensi venias maris & tua nautæ Numina sola colant. 4. Georg. 55 de apibus: *Solæ communes natos, communia tecta Urbis habent magnisque agitant sub legibus ævum, Et patriam solæ & certos novere penates*. 4. Æneid. 473. *Sola viri molles aditus & tempora norat*. Senec. Hippol. 874. [Conf. *Noodt*. ad D. pag. 359 fin. *J. H. Arntzen*. Miscell. cap. 6. pag. 68. & Cl. *Venema* ad Ps. LI. pag. 432. ibiq. in Add. *M. T.*]

GROTII.

c *Alium non timebat*] Idem *Hieronymus* epistola ad *Rusticum* de Pœnitentia: *Rex enim erat: alium non timebat: alium non habebat super se*. (Tom. I. pag. 221. B. *Ed. Bas.*)

d *Tuti imperii potestate*] Paria habet ad eundem Psalmum *Arnobius* minor. *Vitiges* apud *Cassiodorum*: *Causa regiæ potestatis superius est applicanda judiciis, quando quidem illa a cælo petita est, ita soli cælo debet innocentiam*. [Locus jam adlatus supra ad §. VIII. n. 15. ubi vide quæ diximus. *J. B.*]

(oo) Nil tale habet *Hieronymus*, in hunc quidem Psalm. LI. locum, sed alibi. Vide SALMASII *Resp. ad Miltonum*, pag. 205. & *seqq.* ubi plures alios Patres laudat, ita perperam, suo more, verba *Davidis* exponentes. Circa rem ipsam vide MILTONUM, *Defens. pro Pop. Anglic.* cap. 2. pag. m. 32. & RABOD. HERMAN. SCHELIUM, *De Jure Imperii*, pag. 255, 256. *J. B.*

(pp) Mera fabula, quam plenissime confutavit SALMASIUS, *Defens. Reg.* cap. 11. & post illum alii. Rationes ab utraque parte adlatas collegit SELDENUS, *De Synedriis*, Lib. III. cap. 9. ubi ipse rem in medio relinquit. *J. B.*

(qq) Perpetuitatem illam, in dubium a quibusdam jam revocatam, funditus evertit Clar. CLERICUS in *Judi-*

ſes & [a] David judices Deos vocant, & judicia vocantur [b] judicia Dei, & judices dicuntur non humana, ſed divina vice judicare. Imo aperte diſtinguuntur [c] res Dei a rebus regis, ubi res Dei, monentibus doctiſſimis Hebræorum, judicia ex lege Dei exercenda intelligi debent. Non nego regem Judæorum capitalia quædam judicia per ſe exercuiſſe; qua in re ipſum regi decem tribuum Israëliticarum præfert Maimonides: quod & exempla non pauca, tum in ſacris literis, tum in ſcriptis Hebræorum evincunt; ſed quædam cognitionum genera regi videntur non permiſſa, ut de tribu, de pontifice, [c] de propheta. Ejusque rei argumentum eſt in Jeremiæ prophetæ hiſtoria, [d] quem cum proceres ad mortem depoſcerent, reſpondit rex: *Ecce in poteſtate veſtra eſt, nam contra vos rex nihil poteſt*: in hoc negotiorum genere ſcilicet. Imo & qui alia quavis de cauſa apud Synedrium reus factus eſſet, eum rex judicio eximere non poterat. Ideo [e] Hyrcanus judicium de Herode (cum impedire non poſſet) 99 arte eluſit.

4. In Macedonia a Carano orti, ut apud [f] Arrianum Calliſthenes ait, οὐ βίᾳ ἀλλὰ νόμῳ Μακεδόνων ἄρχοντες διετέλεσαν· *non vi, ſed lege in Macedonas imperium obtinebant.* Curtius libro [g] IV. *Macedones aſſueti regio imperio, ſed in majore libertatis umbra quam cæteræ gentes.* Nam & judicia de civium capite non erant penes regem. Idem Curtius lib. [h] VI. *De capitalibus rebus vetuſto Macedonum modo inquirebat exercitus: in pace erat vulgi: nihil poteſtas regum valebat,* 100 *niſi prius valuiſſet auctoritas.* Eſt & alterum mixturæ hujus indicium alio [i] Curtii loco: *Macedones ſcivere gentis ſuæ more, ne rex pedes venaretur, aut ſine electis principum amicorumve.* Tacitus de [k] Gothonibus: *Regnantur paulo jam* 1 *addictius quam cæteræ Germanorum gentes, nondum tamen ſupra libertatem.* Nam principatum ante [l] deſcripſerat auctoritate ſuadendi, non jubendi poteſtate: regnum autem plenum [*] po-

[a] *Pſalm.* LXXXII. 1.
[b] *Deuter.* I. 17. & 2 *Chron.* XIX. 6. 8.
[c] 1 *Chron.* XXVI. 32. & 2 *Chronic.* XIX. 11.
[d] *Jerem.* XXXVIII. 5.
[e] *Joſeph. Ant.* XIV. c. 9. §. 4. *Ed. Hudſ.*
[f] *De Exped. Alex.* IV. 11.
[g] Cap. VII. num. 31.
[h] C. VIII. num. 24.
[i] Lib. VIII. c. 1. p. 18.
[k] *Germ.* cap. 43.
[l] Cap. 11.
[*] Cap. 44.

Judicio de Hiſt. Critic. Simonii, Gallice edito, Epiſt. X. & poſtea Diſſ. ſingulari ſubjecta Commentario in Libros Hiſtoricos V. T. *J. B.*

GROTII.

c *De propheta*] *Non capit prophetam perire extra Jeruſalem.* Luc. XIII. 33.

GRONOVII.

99 *Arte eluſit*] Suaſit reo fugam.

100 *Niſi prius valuiſſet auctoritas*] *Niſi conſilio viciſſet*, ut *Juſtinus* loquitur 2, 13. niſi ſententiam ſuam proceribus probaſſet.

1 *Addictius*] Melior lectio: *adductius*, minus laxis magisque attractis

ftea his verbis: *Unus imperitat, nullis jam* 2 *exceptionibus, non* 3 *precario regnandi jure.* Euftathius ad fextum Odyffeæ, ubi Phæacum refpublica defcribitur, ait effe συνέλευσιν βασιλείας καὶ ἀριστοκρατίας, f *mixtum aliquid ex regis & procerum poteftate.*

5. Simile quid in Romanorum regum temporibus obfervo: (rr) nam tum omnia ferme negotia manu regia expediebantur. *Romulus nobis, ut libitum, imperaverat*, inquit a Tacitus. *Conftat initio civitatis reges omnem poteftatem habuiffe*, inquit b Pomponius: tamen quædam populo excepta, etiam illo tempore, vult c Halicarnaffenfis. Quod fi Romanis magis credimus, in caufis quibusdam provocationem ad populum a regibus fuiffe ex Ciceronis de republica libris, ex pontificalibus quoque libris & Feneftella annotavit d Seneca. Mox Servius Tullius, non tam jure quam auris popularibus ad regnum pervectus, plus etiam vim regni imminuit: quippe,

a *Annal.* III, 26.
b L. 2. §. 14 D. *De orig. Jur.*
c *Antiq. Roman.* Lib IV. cap. 20.
d *Epift.* 108 & III.

tractis frenis. (Vid. *Barb.* ad n. 1. h. §)

2 *Exceptionibus*] Ita ut nihil refervarint aut caverint fibi a poteftate regis fubjecti. *Florus* 2, 18. *veram & fine exceptione victoriam.* Adde *Senecæ* Epift XXX.

3 *Precario regnandi*] Quod eft in aliena poteftate & poteft eripi, quoties ifti libet. *Sen.* Thyefte 2, 5. *Ubicumque tantum honefta dominanti licent, precario regnatur:* vox tyranni. Vid. §. 11. [Eft apud TACITUM, *precario parendi jure*, non *regnandi*. J. B.]

GROTII.

f *Mixtum aliquid ex regis & procerum poteftate*] *Laonicus Chalcocondylas* talia ait effe regna Pannonum & Anglorum, libro II. (p. 30, 38. *Edit. Parif.*) Arragonum Lib. V. (pag. 113.) & Navarræ, eodem libro, ubi ait nec magiftratus a rege creatos, nec præfidia impofita nifi volentibus, nec quicquam populo imperatum contra mores. Reges alios effe pleno cum jure, alios fub legibus, etiam *Judæus Levi Gerfonides* notavit ad 1 Sam. VIII. 4. Mira quæ de Taprobane fcribit *Plinius* Lib. VI. cap. 22. *Elegi regem a populo fenectute clementiaque, liberos non habentem, &, fi poftea gignat, abdicari, ne fiat hereditarium regnum. Rectores ei a populo* XXX. *dari, nec nifi plurium fententiis quenquam capite damnari. Sic quoque appellationem effe ad populum:* LXX. *judices dari. Si liberent ii reum non amplius* XXX. (ita enim legi locus hic debet) *iis nullam effe dignitatem, graviffimo probro. Regi cultum Liberi patris, cæteris, Arabum. Regem, fi quid delinquat, morte mulctari, nullo interimente, fed averfantibus cunctis, & commercia etiam fermonis negantibus.* *Servius* ad illud IV. Æneidos: *Populumque patresque. Quidam hoc loco volunt tres partes politiæ comprehenfas, populi, optimatium, regiæ poteftatis. Cato enim ait de tribus iftis partibus ordinatam fuiffe Carthaginem.* (In verf. 682.) [Non videtur neceffaria emendatio, quam Auctor nofter heic obiter, in loco *Plinii*, vult fieri: & verba, ut leguntur, recte exponit *Harduinus*, Not. 7. pag. 324. Tom. I. *Edit. in fol.* J. B.]

(rr) c. *Perizonii* differt. *de rep. Rom. & Regibus antiquis*, & ejusdem Orat. *de origine & natura imperii, in primis Regii.* J. B.

GRO-

pe, ut loquitur Tacitus, [a] *Sanctor legum queis etiam reges obtemperarent.* Quominus mirandum quod [b] Livius dicit, primorum consulum potestatem a regia hoc ferme uno distitisse, quod annua esset.

6. Similis etiam mixtura ex populari & optimatum potentia Romæ fuit tempore interregni & primis consulum temporibus: nam [4] in rebus quibusdam, iisque majoribus, ita demum ratum erat quod populus jussisset, g si [5] Patres auctores fierent: quod postea, vi populi aucta, speciem tantum veterem retinuit, cum [6] in incertum comitiorum eventum Patres auctores fieri cœperunt, ut [c] Livius & [d] Dionysius notant. Quin & serius aliquanto mixturæ mansit aliquid, quamdiu, ut idem loquitur [e] Livius, imperium penes Patricios, (id est, [7] Senatum) penes tribunos (id est, [8] plebem) auxilium erat, jus nempe vetandi, sive intercedendi.

7. Sic & Isocrates [f] Atheniensium rempublicam Solonis temporibus vult fuisse δημοκρατίαν ἀριστοκρατίᾳ μεμιγμένην, potestatem optimatium populari mixtam. His positis, quæstiones quasdam, quæ frequentem in hoc argumento usum habent, examinemus.

XXI. 1. Prima est, an summum imperium habere possit is qui inæquali fœdere tenetur? Inæquale fœdus hic intelligo, non quod inter viribus dispares initur, quomodo [g] Thebana civitas Pelopidæ tempore fœdus cum Persarum rege habuit, & Romani olim cum [h] Massiliensibus, deinde cum [i] rege Masanissa; nec quod [9] actum habet transeuntem, ut cum hostis qui sit ad amicitiam recipitur, dum impensas belli solvat, aut [10] aliud quid præstet: sed quod ex ipsa vi pactionis manentem prælationem quandam alteri donat: hoc est, ubi quis tene-

a *Annal.* III. 26.
b Lib. II. cap. 1.
c Lib. I. cap. 17.
d *Ant. Rom.* II. 14.
e Lib. VI. cap. 37. num. 4.
f *Orat. Panathen.* p. 265. A. *Edit. H. Steph.*
g *Plutarch. Vit. Pelop.* p. 294. D.
h *Justin.* Lib. XLIII. cap. 5.
i *Valer. Maxim.* Lib. V. c. 2. ext. num. 4.

GROTII.

g *Si Patres auctores fierent*] *Plutarchus* Coriolano: (pag. 227 E. *Edit. Wech.*) ὁ δῆμος ἄκυρος ἦν τοῦ ψῆφον καὶ νόμον τι θεῖναι ἄνευ προβουλεύματος· *Populus jus non habebat aut legem condendi, aut aliud quid jubendi, nisi Senatus præcessisset auctoritas.* Similem mixturam in Genuatium republica suis temporibus observat *Chalcocondylas* libro V. (p. 109.)

GRONOVII.

4 *In rebus quibusdam, iisque*] Immo nulla non in re *Liv.* I, 17.

5 *Patres auctores fierent*] SC. confirmassent, quod scivisset populus.

6 *In incertum comitiorum eventum*] Vide I. Observ. cap. 25.

7 *Senatum*] Magistratus senatorios.

8 *Plebem*] Magistratus plebejos.

9 *Actum habet transeuntem*] In quo semel aliquis duriores conditiones accipit, aut impetrata facit.

10 *Aliud quid præstet*] Captivos, transfugas, naves tradat.

teneatur alterius imperium ac majestatem [11] conservare, ut in fœdere Ætolorum cum Romanis erat, id est, tum operam dare, ut ejus imperium in tuto sit, tum ut dignitas, quæ majestatis nomine significatur, ei constet. Imperii reverentiam dixit Tacitus, [a] & sic explicat: *Sede finibusque in sua ripa, mente animoque nobiscum agunt.* Florus: [b] *Illi quoque reliqui, qui immunes imperii erant, sentiebant tamen magnitudinem, & victorem gentium populum Romanum reverebantur.* Ad quod genus referenda sunt jura quædam eorum, quæ nunc vocantur protectionis, [12] advocatiæ, [13] mundiburdii; item jus urbium [14] matricum in colonias apud Græcos. Nam, ut [c] Thucydides ait, coloniæ cum urbibus matricibus pari erant jure libertatis, sed debebant τιμᾶν τὴν μητρόπολιν, & exhibere τὰ γέρα τὰ νομιζόμενα, reverentiam scilicet & honoris signa quædam.

[a] *Germ.* cap. 29.
[b] Lib. IV. cap. 12. num. 61.
[c] Lib. I. §. 24 & 25. *Ed. Oxon.*

2. Livius [d] de veteri fœdere inter Romanos, qui Albæ jus omne acceperant, & Latinos Alba oriundos: *In eo fœdere superior Romana res erat.* Recte [e] Andronicus Rhodius, post Aristotelem, amicitiæ inter dispares hoc ait proprium, ut potentiori plus honoris, infirmiori plus auxilii deferatur. Scimus quid ad hanc quæstionem [f] Proculus responderit, scilicet liberum esse populum, qui nullius alterius potestati subjectus sit, etiamsi in fœdere comprehensum sit, ut is populus comiter alterius populi majestatem conservaret. Si ergo populus tali fœdere obligatus liber manet, si alterius potestati subjectus

[d] Lib. I. c. 52. n. 4.
[e] *Nic. Paraphr.* VIII. 18. pag. 567. *Ed. Heins.*
[f] L. 7. §. 1. D. *de capt. & post.*

GRONOVII.

11 *Conservare ut in fœdere*] *Livius* 38, 11. *Cicero* pro Corn. Balbo 16. *id habet hanc vim, ut ille sit in fœdere inferior.*

12 *Advocatiæ*] Jus erat defendendi monasterii vel ecclesiæ concessum a principe homini potenti militari vel togato, qui fiebat illius conventus patronus, & vicissim ex eo commodis quibusdam truebatur. *Trithem.* Chron. Hirsaug. monast. pag. 9. & 87. *Bignon.* ad Marcul. Lib. 1. cap 21. pag. 497. *Barthius* Adv. 47, 4. JCC. genus feudi faciunt. *Oorecht.* disput. 2. thes. 259. *Schoner.* disp. feud. 1. th. 75.

13 *Mundiburdii*] *Mundiburdis* vel *mundiburdium*, defensio vel tutela, quam princeps episcopo aut abbati impertit, ne a quoquam infestentur, neve causæ eorum, nisi in palatio, cognoscantur. Sic *tradere in mundiburdem, teneri in mundiburdio, recipere sub suo mundiburde dicebant. Bignon.* ad Marc. Lib. 1. cap. 24. pag. 504. & 506. *Voss.* de vitiis sermonis pag. 248.

14 *Matricum*] *Matrices urbes*, Μητροπόλεις, ex quibus aliæ civitates propagatæ: *Coloniæ*, quæ ex aliis civitatibus propagatæ. De jure μητροπόλεων videndus *Valesius* ad Excerpta Constantini Porphyrog. pag. 7.

GR-

jectus non est, sequitur, ut summum imperium retineat. Atque idem de rege pronunciandum est. Est enim populi liberi & regis, qui vere rex sit, eadem ratio. Addit Proculus, illud adjici in fœdere, ut intelligatur alterum populum superiorem esse, non ut intelligatur alterum non esse liberum. Superiorem hic intelligere debemus non potestate (jam enim dixerat talem populum alterius potestati subjectum non esse) sed auctoritate & dignitate: quod verba sequentia apta admodum similitudine explicant. *Quemadmodum*, inquit, *clientes nostros intelligimus liberos esse, etiamsi neque auctoritate, neque dignitate, neque jure* (ss) *omni nobis pares sunt: sic & eos, qui majestatem nostram comiter conservare debent, liberos esse intelligendum est.*

3. Clientes in fide sunt patronorum; [h] sic populi fœdere inferiores in fide populi, qui dignitate est superior. Sunt ἐπὶ προστάταις, οὐχ' ὑπηκόοις, *sub patrocinio, non sub ditione*, ut Sylla apud [a] Appianum loquitur: in parte, non in ditione, ut [b] Livius: & [c] Cicero officiorum secundo sanctiora illa Romanorum tempora describens, patrocinium sociorum ait penes eos fuisse, non imperium, quicum satis convenit dictum illud Scipionis Africani Majoris: [d] *Populum Romanum beneficio quam metu obligare homines malle, exterasque gentes fide ac societate junctas habere, quam tristi subjectas servitio:* & quæ Strabo commemorat de Lacedæmoniis post Romanorum in Græ-

[a] *Mithr.* pag. 212.
[b] Lib. XXI.
[c] Cap. 8.
[d] *Livius* Lib. XXVI. c. 49. n. 8.

GROTII.

h *Sic populi fœdere inferiores*] Vide Cardinalem *Tuschum* PP. conclud. IↃCCCCXXXV. Exemplum habes in Dilimnitis, [vel *Dolomitis*, ut alibi vocantur. Vid. Illustr. SPANHEMII *Orb. Rom.* II. 17. pag. 452. *J. B.*] qui αὐτόνομοι suique juris Persis militabant, apud *Agathiam* libro III. (Cap. 8. pag. 88. *Ed. Vulc.*) Sic Irenes consilium fuit, inter mariti liberos ita partiri imperium, ut post natos faceret δευτέρους μὲν κατὰ τὸ τῆς τιμῆς ἀξίωμα, αὐτονόμους δὲ καὶ αὐτοκράτορας ἑκάστους, *dignitate quidem minores, cæterum sui juris plenæque potestatis.* [Ex Nic. Gregora 7, 5. §. 1. *Edit. Bolv.* Sed ex curas nostras posteriores Gall. ad h. l. *Edit. Lugd. Bat.* 1759. *J. B.*] Vide *Crantzium* Saxonicorum X. (Cap. 3.) de urbibus, quæ se in Austriacorum protectionem dedere. *Herodianus*: Ὀσροηνῶν τε καὶ Ἀρμενίων, ὧν ἦσαν οἱ μὲν ὑπήκοοι, οἱ δὲ φίλοι καὶ σύμμαχοι. *Osroënorum & Armeniorum, quorum hi subditi erant, illi amici ac socii.* Lib. VII. (c. 2.)

(ss) Legendum cum HALOANDRO: *Neque viribus nobis pares sunt* &c. *J. B.* [Vid. *Barb.* not. Gall. ad h. l.—— Attamen Cl. *J. G. Sammet* Varior. Jur. Civ. cap. 1. (Lipf. 1751.) sive in *Opusc.* (ibid. 1763. 4°.) IX. pag. 225. absque omni emendatione sibi explicare posse visus est Codicis Florentini verba —— *neque viri boni nobis præsunt*, exponens „neque ut *judices* „nobis præsunt." *M. T.*]

[a] Geogr. Lib. VIII. pag. 365.

Græciam adventum: [a] ἔμειναν ἐλεύθεροι, πλὴν τῆς φιλικῆς λειτουργίας ἄλλο συντελοῦντες οὐδέν· *manserunt*, inquit, *liberi, nihil conferentes præter operas sociales.* Sicut patrocinium privatum non tollit libertatem personalem, ita patrocinium publicum non tollit libertatem civilem, quæ sine summo imperio intelligi nequit. Ideo apud Livium opponi videas, (tt) in fide esse & in ditione. Et 15 Syllæo Arabum regi minatus est Augustus, teste Josepho, ni injuriis in vicinos abstineret, curaturum se, ut ex amico subditus fieret; cujus conditionis erant 16 reges Armeniæ, quos in ditione Romana fuisse ad Vologesen 17 scribebat Pætus, & proinde sono magis nominis quam re ipsa reges: quales Cypri aliique reges olim sub regibus Persis, ὑποταγέντες, subditi, ut Diodorus [b] loquitur.

[b] Lib. XVI. cap. 46. pag. 524. Ed. Steph.

4. Obstare his quæ diximus videtur, quod addit Proculus: *At fiunt apud nos rei ex* 18 *civitatibus fœderatis, & in eos damnatos animadvertimus.* (uu) Sed ut hæc res intelligatur, sciendum est, quatuor incidere posse controversiarum genera. Primum, si 19 subditi populi aut re-

GRONOVII.

15 *Syllæo Arabum*] Immo Herodi Judæorum regi, quem Syllæus, non rex Arabum, sed Obodæ regis Arabum comes & legatus apud Augustum criminatus erat: ὅτι πάλαι χρώμενος αὐτῷ φίλῳ, νῦν ὑπηκόῳ χρήσεται. *Joseph.* 16, 15. Erat autem regnum Judæorum tum temporis ejusdem conditionis cujus regnum Armeniæ, nempe beneficiarium populi Romani: & quod Augustus ait adhuc eo se ut amico usum, referendum ad indulgentiam Cæsaris, non jus Herodis. De Syllæo *Strabo* Lib. XVI. pag. 781, 783.

16 *Reges Armeniæ*] Florus 4, 12. *Armenios victo rege Tigrane in hoc unum servitutis genus Pompejus adsuefecerat, ut rectores a nobis acciperent.*

17 *Scribebat Pætus*] Apud *Tacitum* 15. Annal. 13.

18 *Civitatibus fœderatis*] Loquitur de civitatibus liberis, quæ in mediis erant provinciis Romanis: sed quia aut ante bellum, aut durante bello hi populi, non vi coacti, sed sponte se applicuerant Romanis, & eorum amicitiam petiverant, conservabant illis Romani libertatem, ut non essent sub fascibus, etsi omnes populi circa in formam provinciæ redacti essent. *Cic.* 3. Verr. 6. *Sueton.* Jul. 25. Octav. 47. Calig. 3. Vespas. 8.

19 *Subditi populi*] Ut Leptines & Isocrates Demetrii Soteris subjecti, qui Cn. Octavium legatum populi Romani interfecerant. *Polybius* in exc. legat. 122.

(tt) Vide, exempli gratia, Lib. VIII. cap. 1. in fine; & Lib. XXXVI. cap. 28. num. 4. *J. B.*

(uu) Solvitur omnino difficultas, ex illis verbis petita, adeoque hactenus supervacanea fiunt, quæcumque Auctor subiicit, si animadvertatur, quod verissimum est, Populos, & Reges, qui tunc temporis a Romanis dicebantur *Fœderati* & *Liberi*, precariam tantum αὐτονομίαν & libertatem habuisse, ac re vera subjectos & obnoxios fuisse. Id luculenter demonstravit Vir Illustrissimus, EZECHIEL SPANHEMIUS,

regis, qui in fide est alterius, dicantur fecisse contra fœdus: deinde, si ipsi [20] populi aut reges accusentur: tertio, si [21] socii, qui in ejusdem populi aut regis fide sunt, inter se litigent: quarto, [22] si subditi conquerantur de injuriis eorum, quorum sunt in ditione. Prima specie si peccatum appareat, tenetur rex aut populus eum, qui nocuit, aut punire, aut ei cui nocitum est dedere: quod non tantum inter inæquales, sed & inter æqualiter fœderatos locum habet, imo etiam inter eos, qui nullo fœdere tenentur, [23] ut ostendemus alibi. Tenetur etiam dare operam ut damna resarciantur; quod officium Romæ erat [24] recuperatorum. Gallus Ælius apud Festum: *Reciperatio est cum inter populum & reges nationesque ac civitates peregrinas lex convenit, quomodo per reciperatorem reddantur res reciperenturque, resque privatas inter se persequantur.* At sociorum alter in socii subditum jus prehensionis aut punitionis directe non habet. Itaque [a] Decius Magius Campanus ab Annibale vinctus & Cyrenas delatus, atque inde deportatus Alexandriam, docuit contra jus fœderis vinctum se ab Annibale esse: atque ita vinculis liberatus est.

[a] *Livius* Lib. XXIII. cap. 7.

5. Secunda specie jus habet socius cogendi socium, ut stet fœderis legibus, atque etiam puniendi, ni steterit. Sed hoc quoque inæquali fœderi proprium non est. Idem enim locum habet in fœdere æquali. Nam ut quis ultionem sumat ab eo qui peccavit, satis est, ut ipse ei qui peccavit subditus non sit; quod [25] alibi a nobis tractabitur. Quare etiam inter reges aut populos non fœderatos idem usu venit.

6. Tertia specie sicut in fœdere æquali solent controversiæ deferri ad [1] conventum sociorum, quos scilicet res

MIUS, *Orb. Rom.* Exercit. II. c. 10. *J. B.*

GRONOVII.

20 *Populi aut reges*] Ut Philippus a Græcis. *Justinus* 32, 2. *Polyb.* excerp. legat. cap. 46.

21 *Socii inter se*] Ut Achæi & Spartani. *Justinus* 34, 1. Eumenes & Prusias. *Justinus* 32, 4.

22 *Si subditi conquerantur*] Ut Lycii de Rhodiis. *Liv.* 41, 6. Judæi de Archelao Herodis M. F. *Joseph.* de Bello Judaico 2. c. 4 & 6.

23 *Ut ostendemus alibi*] 2, 21, 4.

24 *Recuperatorum*] *Torrent.* ad Sueton. Ner. 17.

25 *Alibi*] 2, 20, 3.

GROTII.

1 *Conventum sociorum*] Talis conventus vocatur *σύνοδος* in vetere columna *ἰσοπολιτείας* sive communicatæ civitatis Priansiorum & Hieropotamiorum. [Immo *Hierapytniorum*, ut habet Inscriptio, primum edita a *J. Priceo*, Not. in *Apuleii Apolog.* pag. 39. & seqq. *Ed. Paris.*

res non tangit, ut [26] Græcos, Latinos veteres & Germanos olim fecisse legimus; aut alioqui ad arbitros, aut etiam ad principem fœderis tanquam communem arbitrum: ita in fœdere inæquali plerumque convenire solet, ut controversiæ disceptentur apud eum, qui superior est in fœdere. Quare ne hoc quidem ostendit imperii potestatem. Nam & reges apud judices [27] a se constitutos judicio contendere solent.

7. In postrema specie [28] jus cognoscendi nullum est sociis. Ideo cum Herodes quædam adversus liberos ad Augustum [29] sua sponte deferret, [a] dixerunt illi: *Poteras de nobis supplicium sumere tuo jure, tum qua pater, tum qua rex.* [k] Et Scipio, [b] cum Romæ a Carthaginensium quibusdam Annibal accusaretur, dixit non oportere se Patres Conscriptos reipublicæ [30] Carthaginensium interponere. Et hoc est, in quo [c] Aristoteles ait societatem a civitate differre, quod sociis curæ sit, ne injuria in ipsos committatur, non vero ne sociæ civitatis cives inter se injurias committant.

a *Joseph.* L. XVI. c. 4. §. 3. *Ed. Hudſ.*
b *Valer. Maxim.* Lib. IV. c. I. n. 6.
c *Pol.* III. 9.

8. Solet & illud objici, quod in historiis ei qui fœdere superior est imperandi, & ei qui inferior est parendi vox interdum tribuitur. Sed nec hoc movere nos debet: aut enim agitur de rebus ad commune bonum societatis pertinentibus, aut de utilitate privata ejus, qui superior est in fœdere. In rebus communibus, [31] extra tempus conventus, etiam ubi fœdus æquale est, solet is, qui lectus est princeps fœderis (נגיד הברית Dan. XI. 22.) sociis imperare, ut [32] Agamemnon regibus Græcis, [33] Lace-

Parif. 1635. postea inter *Marmora Oxoniensia*, pag. 116. *& seqq. Edit. Prid.* ut & in *Chishull* Ant. Asiat. add. *Hist. des anc. Trait.* Part. I. art. 336. *J. B.*]

k *Et Scipio*] Vide *Polybium* in legationum excerpto CV.

GRONOVII.

26 *Græcos*] Apud concilium Amphictyonum. *Justinus* 8, 1.

27 *A se*] *Plinius* Paneg. 36.

28 *Jus nullum*] Hoc in fœdere tantum æquali verum esse puto, non etiam de inæquali, vel propter exempla Rhodiorum & Archelai justissime accusatorum apud Romanos.

29 *Sua sponte*] Quasi non ex metu, ne tanta crudelitate Cæsarem offenderet.

30 *Carthaginensium interponere*] *Livius* 33, 47.

31 *Extra tempus conventus*] Si quid jubendum vel curandum ex usu sociorum, quo tempore discessus est, quo concilium solutum, de cujus sententia agi omnia convenit.

32 *Agamemnon regibus Græcis*] Bello Trojano.

33 *Lacedæmonii Græcis postea*] Bello Persico usque ad proditionem Pausaniæ & superbiam; ab eo enim socii se contulerunt ad Aristidem Atheniensem.

GRO-

dæmonii Græcis postea, deinde Athenienses. In oratione Corinthiorum apud [a] Thucydidem legimus: χρὴ τοὺς ἡγεμόνας τὰ ἴδια ἐξ ἴσου νέμοντας, τὰ κοινὰ προσκοπεῖν, *Decet eos, qui fœderis principes sunt, circa suas quidem utilitates nihil præcipuum sumere, at in communibus rebus curandis eminere supra cæteros.* Isocrates [b] veteres Athenienses ductum exercuisse ait, ὅλων ἐπιστατοῦντες, ἰδίᾳ δ' ἑκάστους ἐλευθέρους ἐῶντες εἶναι: *curam gerentes* (xx) *pro sociis omnibus, sed ita ut iis libertatem integram relinquerent.* [c] Et alibi: ἡγεμονεῖν οἰόμενοι δεῖν, ἀλλὰ μὴ τυραννεῖν, *ita ut imperium habere belli, non dominari se debere censerent.* [d] Item: συμμαχικῶς, ἀλλ' οὐ δεσποτικῶς βουλευόμενοι περὶ αὐτῶν, *socialiter, non beriliter res eorum curantes.* Hoc ipsum Latini imperare, Græci modestius τάσσειν dicunt. Athenienses delato sibi ductu belli in Persas, ἔταξαν, inquit [e] Thucydides, ἅς τε ἔδει παρέχειν τῶν πόλεων χρήματα πρὸς τὸν βάρβαρον καὶ ἃς ναῦς· 34 *ordinarunt* (sic qui Roma in Græciam mittebantur, dicebantur mitti 1 ad ordinandum statum liberarum civitatum) *quæ urbes pecunias in barbarum, quæ naves conferrent.* Hoc enim si facit, qui princeps tantum est in fœdere, non mirum est si in fœdere inæquali idem faciat is, qui superior est fœdere. Imperium ergo hoc sensu, id est, ἡγεμονία, libertatem aliorum non tollit. Rhodii in oratione apud Senatum Romanum, quæ apud Livium [f] exstat: *Græci domesticis quondam viribus etiam imperium amplectebantur: nunc imperium ubi est, ibi ut sit perpetuum optant: libertatem vestris tueri armis satis habent,*

[a] C. 120. Ed. Oxon.
[b] Panegyr. p. 62. C. Edit. H. Steph.
[c] Ibid. p. 56. B.
[d] Ibid. p. 62. C.
[e] Lib. I. 96.
[f] Lib. XXXVII. cap. 54.

GROTII.

1 *Ad ordinandum statum liberarum civitatum*] *Plinius* Epistolarum VIII. 24.

GRONOVII.

34 *Ordinarunt*] Male sic vertit τὸ ἔταξαν nam *ordinare* hoc sensu per idiotismum Gallicum aut Belgicum, haudquaquam Latine dicitur. Τάττειν est sane & ordinare, collocare ordine: sed quod apud *Thucydidem* significat, id Latinis est jubere, statuere, describere, definire, imperare. At ordinare statum liberarum civitatum (quod tamen ad Græciæ non magis quam ad quasvis liberas civitates in quacumque provincia vel parte imp. Rom. sitas pertinet, etsi *Plinius* in Græcis eo verbo utatur) longe aliud est, nempe corrigere & emendare atque in melius reformare ac restituere. Sic post victoriam belli civilis conversus ad ordinandum reipublicæ statum Cæsar. *Sueton.* c. 40. Antonius post aciem Philippensem Orientem ordinandum recepit. *Octav.* 13. Sic Galba extra sortem electus ad ordinandam provinciam Africam & intestina dissensione & barbarorum tumultu inquietam. *Sueton.* cap. 7.

(xx) Immo *rerum omnium*: est enim in Græco πραγμάτων, ab Auctore omissum, qui ne quidem Orationem, ubi hæc omnia leguntur, indicabat. *J. B.*

habent, quoniam suis non possunt. Sic post Cadmeam a Thebanis receptam narrat Diodorus * multas civitates Græcas convenisse πάσας ὑπάρχειν αὐτονόμους, ἡγεμόσι χρωμένας Ἀθηναίοις, *omnes ut liberæ essent, sed Atheniensium ductu uterentur.* De ipsis Atheniensibus Philippi Macedonis tempore Dion [a] Prusæensis: ὅτε τῆς ἡγεμονίας παρακεχωρήκασι, τῆς δ' ἐλευθερίας μόνης λοιπὸν ἀντείχοντο· *quo tempore ductu belli omisso libertatem solam retinebant.* Sic Cæsar [b] quos 35 sub imperio Suevorum fuisse dicit, eosdem mox socios nominat.

* Lib. XV. pag. 471. Ed. Steph.

a Orat. 31. seu Rhodiac. pag. 350. A. Ed. Morell.

b De Bell. Gall. V. 39.

9. In iis vero rebus, quæ ad propriam utilitatem spectant, superioris postulata solent imperia dici, non ex jure, sed ex effectus similitudine, (yy) sicut regum preces imperia sæpe esse dicuntur, & ægroti 36 imperare medicis. Livius [c] Lib. XLII. *Ante hunc consulem* (L. Posthumium) *nemo unquam sociis in ulla re oneri aut sumptui fuit: ideo magistratus mulis, tabernaculis & omni alio instrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent sociis.*

c Cap. 1.

10. Interim verum est accidere plerumque, ut qui superior est in fœdere, si is potentia multum antecellat, paulatim imperium proprie dictum usurpet: præsertim si fœdus perpetuum sit & cum jure præsidia inducendi in oppida, sicut Athenienses fecerunt, 37 cum a so-

GRONOVII.

35 *Sub imperio Suevorum*] *Nerviorum* in Gallia Belgica 5. Gal. 39. Sed ibi non vocabulum imperii accipitur improprie, verum sociorum, quo nomine dignari solebant & provinciales.

36 *Imperare medicis*] L. 26. D. *de operis libertorum. Multo plures imperantes sibi habiturum.* [Hæc Lex aliter exponitur a MARCO LYCKLAMA, *Membran.* II. 19. & a PETRO PERRENONIO, *Animadv.* I. 58. in Tom. I. *Thes. Juris*, pag. 627. ut & locus SENECÆ, *De Benefic.* VI. 16. de quo vide etiam quæ habet SALMASIUS, in SPARTIAN. *Adrian.* cap. 3. pag. 30. *Edit. Hack.* & FR. DUAREN. *Disp. anniversf.* Lib. I. cap. 54. Sed frequentius est, ut ipsi *Medici* dicantur *imperare ægrotis*, ut satis notum. *J. B.*] (Ad l. 26. D. *de Op. liber.* vid. omnino *E. Otto* in *P. Alfeno Varo* cap. 6. §. 3--5. T. V. *Thes. J.* pag. 1663--1666. *D. Vink* in *Amœnitat. Philolog. Medic.* [Traj. 1730 8°.] cap. 6. §. 3--5. pag. 436. *sqq.* & *A. R. van Waay* diss. ad h. l. in *Thes. dissert. Jurid.* [Brem. 1768. 4°.] Vol. I. 5. nec dubito, quin rejecturus sis crisin Cl. *Klotz.* in *Miscell. Crit.* [Traj. 1763. 8°.] cap. 3. pag. 17. *sqq.* rescribentis *imperandos sibi*, h. e. a se. *M. T.*)

37 *Cum a sociis ad se*] Vereor ne fefellerit Auctorem memoria, tribuens Atheniensibus, quod de Romanis scribit *Pausanias*, ab iis post bellum cum Perseo Romam evocatos Achæos ad causam dicendam: quale nihil imperarent Macedones, quum Græciæ principatum tenerent, Lib. VII. (c. 10.) p. 417. *Liv.* 45, 31.

(yy) Allusio ad *Plat.* Epist. VII. pag. 329. D. Tom. III. *Edit. Steph.* τὰς δὲ τῶν τυράννων δεήσεις ἴσμεν, ὅτι μεμιγμέναι ἀνάγκαις εἰσίν. *J. B.*

a sociis ad se provocari passi sunt, quod nunquam fecerant Lacedæmonii: quibus temporibus * Isocrates Atheniensium imperium in socios regno comparat. Sic [38] Latini † [39] querebantur, [m] sub umbra fœderis Romani servitutem se pati. Sic [40] Ætoli [a] vanam speciem & inane nomen libertatis: Achæi postea, *fœdus specie jam esse* [41] *precariam servitutem.* Sic apud [b] Tacitum Civilis Batavus de iisdem Romanis conqueritur; *neque enim societatem, ut olim, sed tanquam mancipia haberi:* & alibi: [c] *Miseram servitutem falso pacem vocari.* [42] Eumenes quoque apud Livium [d] Rhodiorum socios ait, verbo esse socios, revera subjectos imperio & obnoxios: Magnetes [e] quoque in speciem liberam Demetriadem, [n] revera omnia ad nutum Romanorum fieri. Sic Thessalos in speciem fuisse liberos, sed revera sub imperio Macedonum notat [f] Polybius.

* *Orat. de Pace*, p 182. *Ed. H. Steph.*
† *Hal.* Lib. VI.
a Livius L. XXXIV. cap. 23.
b Hist. IV. cap. 14.
c Ibid. cap. 17.
d Lib. XXXVII. cap 53.
e Livius XXXV. 31.
f Hist. Lib. IV. cap. 76.

11. Hæc cum fiunt & ita fiunt ut potentia in jus transeat, qua de re alibi erit disputandi locus, tunc aut qui socii fuerant fiunt subditi, aut certe partitio fit summi imperii, qualem accidere posse supra diximus.

XXII.

GROTII.

m *Sub umbra fœderis*] Hoc ipsum est quod Arato *Plutarchus* dicit, (pag. 1045. A.) *συμμαχίας ὑπαγαγέσθαι*, *molle servitium*, Vocula apud *Tacitum* historiarum IV. (cap. 57.) *Festus Rufus* de Rhodiis: *Primum libere agebant, postea in consuetudinem parendi, Romanis clementer provocantibus, pervenerunt.* (Cap. 10. *Edit. Cell.*) Cæsar, quos in Æduorum amicitia fuisse prius dixerat & clientes vocarat, post sub imperio fuisse memorat. [*Bell. Gall.* VII. 75.] Adde, si libet, *Fredericum Mindanum* de processibus Lib. II. cap. 14. num. 3. *Zieglerum* (*ad auream praxim Calvoli*) §. *Landsassi.* num. 25. *Gaillum* libro II. observatione LIV. num. 6. Vide *Agathiam* libro I. ubi monentur Gothi, quid a Francis cum tempore expectandum habeant. (Cap. 11.)

n *Revera omnia ad nutum Romanorum fieri*] Tales & Lazi *Justiniani* temporibus. Vide *Procopium* Persicorum II. [Cap. 15. Adi Illustr. *Ezech. Spanhemii* Orbem Roman. *Exerc.* II. cap. 17. pag. 447. 448. *J. B.*]

GRONOVII.

38 *Latini*] *Liv.* 8, 4. [Ibi fere verba eadem: adeo ut confuderit Auctor Livium cum *Dion. Halic.* quem in margine laudat. *J. B.*]

39 *Latini querebantur*] Res quam tradit vera est: sed in exempla si quis diligentius inquiret, reperiet maximam partem nihil ex vero habere, sed querelas & criminationes seditiosorum esse hominum, qui fat libertatis cum haberent, male commoda patiendo justam servitutem ultro arcessiverunt.

40 *Ætoli*] *Liv.* 34, 23. 35, 29.

41 *Precariam servitutem*] Hæc vero optanda est iis, quibus non licet esse omnino liberis. Voluit, opinor, Auctor fœdus specie jam esse; re precariam libertatem. Sic enim *Livius* 39, 37. unde sumsit: *Specie*, inquit, *æquum fœdus est apud Achæos, re precaria libertas.*

42 *Eumenes apud Livium*] Lib. 37, 53.

GRO-

XXII. o Qui vero certum quid pensitant aut ad redimendas injurias, aut ad tutelam comparandam, σύμμαχοι φόρου ὑποτελεῖς, ut est apud * Thucydidem; quales

* Lib. I. §. 19.

p 43 Hebræorum reges & vicinarum gentium post Antonii tempora, ἐπὶ φόροις τεταγμένοις, ut Appianus [a] loquitur; quo minus summum imperium habere possint, nullam dubitandi causam video, quanquam infirmitatis confessio de dignitate aliquid delibat.

a Bell. Civ. L. v. pag. 715. Ed. Steph.

XXIII. 1. Difficilior multis videtur quæstio 44 de nexu feudali, sed quæ ex antedictis facile solvi potest. Nam in hoc contractu, qui proprius est Germanicarum gentium, neque usquam invenitur, nisi ubi Germani sedes posuerunt, 45 duo sunt consideranda, obligatio personalis & jus in rem. 2. Obli-

GROTII.

o *Qui vero certum quid pensitant*] Persæ pecuniam annuam ab *Justiniano* accipiebant, qua de re vide *Procopium* Persicorum II. (cap. 10.) & Gothicorum IV. (cap. 15.) id molli vocabulo vocabatur stipendium ad tutandas portas Caspias. Turcæ Arabas montanos pecunia placant.

p *Hebræorum reges*] *Josephus* Lib. XV. οὐ γὰρ ἔφη καλῶς ἔχειν Ἀντώνιος βασιλέα περὶ τῶν κατὰ τὴν ἀρχὴν γεγενημένων εὐθύνας ἀπαιτεῖν. οὕτως γὰρ ἂν οὐδὲ βασιλεὺς εἴη· δόντας δὲ τὴν τιμὴν καὶ τῆς ἐξουσίας αὐτεξουσιάσαντας, ἐᾷν αὐτῇ χρῆσθαι· [Locus est cap. III. §. 8. *Edit. Hudson.* ubi pro αὐτεξουσιάσαντας, ut heic scribitur, est καταξιώσαντας, etiam in veteri Edit. *J. B.*] *Negabat Antonius rectum esse, regem vocari ad rationes reddendas de iis, quæ ut rex fecisset: ita enim ne regem quidem eum fore. Par esse, ut qui honorem ei dederint, etiam potestate quam liberrime uti eum sinant. Chrysostomus* II. de Eleëmosyna: ἐπειδὴ τὰ τῶν Ἰουδαίων μετέπεσε πράγματα καὶ λοιπὸν ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων ἐτέθησαν ἀρχὴν, οὔτε αὐτόνομοι ἦσαν, καθάπερ καὶ πρότερον, οὔτε καθόλου δοῦλοι, καθάπερ καὶ νῦν· ἀλλ' ἐν τάξει συμμάχων ὄντες διετέλουν, φόρους μὲν τελοῦντες τοῖς βασιλεῦσιν ἑαυτῶν καὶ τοὺς παρ' ἐκείνων ἄρχοντας δεχόμενοι. τ' ἀλλαχοῦ δὲ τοῖς ἰδίοις κεχρημένοι νόμοις, καὶ τοὺς παρ' αὐτοῖς ἁμαρτάνοντας κατὰ τὰ πάτρια κολάζοντες νόμιμα· *Judæi, ex quo retro ferri res eorum cœpere, Romano attributi imperio, neque in plena, ut ante, erant libertate: neque tamen ita, ut nunc, omnino servi, sed sociorum vocabulo honorabantur, regibus suis tributa pendentes, & ab iis accipientes præfectos. Cæterum in plerisque suis utebantur legibus, ita ut & popularium delinquentes ipsi punirent secundum mores patrios.* [Tom. VI pag. 818. *Edit. Savil.* Heic autem, ubi est, τοῖς βασιλεῦσιν ἑαυτῶν, legendum αὐτῶν: quemadmodum recte observavit DESID. HERALDUS, *De Rerum judicat. auctor.* Lib. II. cap. 16. num. 11. Res ipsa, & series orationis, docent, agi, non de *Regibus Judæorum*, sed de *Imperatoribus Romanis*, qui βασιλεῖς Græcis dicebantur, & quibus *Judæi* tunc temporis tributa pendebant. *J.B.*]

GRONOVII.

43 *Hebræorum reges*] At sine dubio reges illi erant beneficiarii & stipendiarii populi Romani, &, ut *Tacitus* loquitur, *inservientes*. Commodiora in hanc rem exempla sunt apud *Fr. Lindenbrogium* ad Ammian. Lib. XXV. pag. 154. (Cap. 6. *Edit. Vales. Gron.*)

44 *De nexu feudali*] De iis, qui sunt vasalli, & propter feudum, quod tenent, directo domino obligati.

45 *Duo sunt consideranda*] Est enim

2. Obligatio personalis eadem est, sive quis ipsum jus imperandi, sive aliud quidvis etiam alibi situm feudi jure possideat. Talis autem obligatio sicut privato non erat demtura jus libertatis personalis, ita nec regi aut populo jus demit summi imperii, quæ libertas est civilis: quod apertissime conspici datur in 46 feudis liberis, quæ Franca vocant, (zz) quæ nullo jure in rem, in sola personali obligatione consistunt. Hæc enim nihil sunt aliud quam species fœderis inæqualis, de quo egimus, quo alter alteri operam pollicetur, alter alteri præsidium & tutelam. Pone etiam 47 adversus omnes promissam operam, q quod nunc 48 feudum ligium vocant, (nam olim ea vox latius patebat) nihil id de jure summi imperii in subditos detrahit: ut jam taceam semper inesse conditionem tacitam, dum justum sit bellum, de qua agendum erit alibi.

3. Jus vero in rem quod attinet, id quidem tale est, ut ipsum 49 imperandi jus, si feudi jure teneatur, aut fami-

enim feudum jus utendi fruendi aliena re immobili vel incorporali, quæ immobili comparatur, ex benevolentia domini sub conditione fidei & obsequii concessum. Itaque cliens vel vasallus accepto beneficio, vel feudo, jurat domino fidelitatem, & officia præstat operasque, quæ servitia vocant: quod si committat feloniam, aut existat aliqua ex revocandi causis, a vasallo ad dominum revertitur.

46 *Feudis liberis*] Quæ habent immunitatem ab operis vel servitiis.

47 *Adversus omnes*] Nemine antepofito, vel excepto. Itaque nec dans agnoscit superiorem, neque accipiens homo ligius esse potest duorum. In non ligio, non modo rex, sed etiam alii, velut antiquior dominus, cognati, patria vasalli, excipiuntur in juranda fide.

48 *Feudum ligium*] Quod datur a non agnoscente superiorem, sub pactione obsequii & fidei conferenti præstandæ uni & contra omnes. Itaque vasallus vel homo ligius, qui & homologus vocatur, non solum ratione feudi accepti, sed cum omnibus bonis suis jurisdictioni subjicitur, neque invito domino feudum potest exuere: sed & unus nemo duorum esse ligius potest. *Schon.* Disp. 1, 1. 52. & 2, 8. & seqq. *Obrecht.* Disp. 2. th. 136. & seqq.

49 *Imperandi jus*] Ut in *feudo*, quod vocant *regale*, quo investiti summam & quasi regiam potestatem habent in locis, quæ ad hoc feudum pertinent, ut sunt regna stipendiariorum regum, Electoratus, Ducatus, Marchionatus, Comitatus, Baronatus. *

GROTII.

q *Quod nunc feudum ligium vocant.* Vide *Baldum* prooemio Digestorum, *Nattam* consilio CCCCLXXXV.

(zz) Confundit Auctor *Feuda libera* cum certis quibusdam pactis, quæ improprie *Feudorum* nomine adpellata sunt, ob similitudinem quamdam in exhibitione honoris. Ostendimus id in Gallicis nostris ad hunc locum Notis. Videri potest etiam G. DANIELIS, e Soc. Jes. Opus Gallicum *De Militia Francica*, Tom. I. pag. 103. *& seqq.* Ed. Amstel. 1724. *J. B.*

familia extincta, aut etiam ob certa crimina amitti possit. Sed interim summum esse non desinit: aliud enim est res, ut sæpe diximus, aliud rem habendi modus. Et tali jure multos video reges a Romanis constitutos, ita scilicet, ut deficiente regia familia imperium ad ipsos rediret, quod de Paphlagonia aliisque nonnullis Straboni [a] notatum.

[a] Lib. XII. p. 562. & Lib. VI. pag. 282.

XXIV. Distinguendum quoque non minus in imperio quam in dominio jus ab usu juris, sive actus primus ab actu secundo. Nam sicut rex infans jus habet, sed imperium exercere non potest; sic & furiosus & captivus, & qui in alieno territorio ita vivit, ut actiones circa imperium alibi situm liberæ ei non permittantur; omnibus enim his casibus curatores sive [50] prodici dandi sunt. Itaque [r] Demetrius, cum in potestate Seleuci non satis libere viveret, vetuit aut sigillo aut literis suis credi, sed omnia quasi se mortuo administrari voluit.

GROTII.

r *Demetrius*] Vide *Plutarchum* Demetrio. (Pag. 914. D. *Ed. Wech.*)

GRONOVII.

50 *Prodici*] Qui vice ejus res administrent, & per hos suum ille jus tuetur. Πρόδικος Lacedæmone κατ' ἐξοχὴν tutor regis, *Plutarchus* Lycurgo. *Hesychius*: Πρόδικος, σύνδικος. Προδικεῖν, ἐπιτροπεύειν. Vide *Crag.* de rep. Lacedæmon. p. 88.

CAP. IV.

De bello subditorum in superiores.

I. *Status quæstionis.*
II. *Bellum in superiores, qua tales, ordinarie licitum non esse jure naturæ.*
III. *Nec concessum lege Hebræa.*
IV. *Minus etiam lege Euangelica: quod probatur ex sacris literis.*
V. *Et factis Christianorum veterum.*
VI. *Refellitur sententia statuens, inferioribus magistratibus licitum esse bellum adversus summam potestatem: idque rationibus & sacris literis.*
VII. *Quid sentiendum, si summa & alioqui inevitabilis sit necessitas?*
VIII. *Jus belli dari posse in principem populi liberi.*
IX. *In regem, qui imperium abdicaverit.*
X. *In regem, qui regnum alienet, ad impediendam traditionem tantum.*

XI.

I. 1. Bellum gerere possunt & privati in privatos, ut viator in latronem; & summum imperium habentes in eos, qui itidem id habent, ut David in regem Ammonitarum; & privati in eos, qui imperio summo, at non in se, utuntur, ut Abrahamus in regem Babyloniæ & vicinos; & qui summum imperium habent in privatos aut sibi subditos, ut David in partem Isbosethi, aut non subditos, ut Romani in piratas. *Gen.* XIV. I. 2 *Sam.* III. 7.

2. Tantum illud quæritur, an aut privatis aut publicis personis bellum gerere liceat in eos, quorum imperio sive summo sive minori subsunt? Ac primum id minime controversum est, arma sumi posse in inferiores ab iis, qui summæ potestatis auctoritate armantur: qualis fuit Nehemias armatus edicto Artaxerxis adversus vicinos regulos. Sic metatores expellendi licentiam domino prædii [a] Imperatores Romani concedunt. Verum adversus summam potestatem aut inferiores, sed agentes quod agunt summæ potestatis auctoritate, quid liceat quæritur.

3. Illud quidem apud omnes bonos extra controversiam est, si quid imperent naturali juri aut divinis præceptis contrarium, non esse faciendum, quod jubent. Nam Apostoli cum dixerunt Deo magis quam hominibus obediendum (aa), ad certissimam provocarunt regulam, omnium inscriptam mentibus, quam totidem ferme verbis expressam apud Platonem [b] reperias: at [1] si qua

[a] *L.* 5. C. *de Metatoribus.* Lib. XII. tit. 41.

[b] *Apol. Socratis*, p. 29. D. Tom. I. *Ed. Steph*

GRONOVII.

1 *Si qua ex tali*] Quod recusaveris facere jussa, quia sine offensione Dei facere nequeas.

(aa) *Act. Ap.* IV. 19. V. 29. vid. infr. Lib. II. cap. 26. §. 3. num. 1. *M. T.*

qua ex tali causa, aut alioqui quia summum imperium habenti ita libet, injuria nobis inferatur, ea toleranda est potius, quam vi resistendum.

II. 1. Et naturaliter quidem omnes ad arcendam a se injuriam jus habent resistendi, ut supra diximus. Sed civili societate ad tuendam publicam tranquillitatem instituta, statim civitati jus quoddam majus in nos & nostra nascitur, quatenus ad finem illum id necessarium est. Potest igitur civitas jus illud resistendi promiscuum publicæ pacis & 2 ordinis causa prohibere: & quin voluerit, dubitandum non est, cum aliter non posset 3 finem suum consequi; (bb) nam si maneat promiscuum illud resistendi jus, non jam civitas erit, sed 4 dissociata multitudo, qualis illa c Cyclopum:

c Homer. Odyss. Lib IX. vs. 114. 115.

——— Θεμιστεύει δ' ἕκαστος
Παίδων ἠδ' ἀλόχων ———

——— *Dant conjugibus jus*
Quisque suis sobolique. ———

d Eurip. Cyclope, vs. 120.

d Νομάδες· ἀκούει δ' οὐδὲν οὐδεὶς οὐδενός.

a *Confusa turba, nemo ubi audit neminem.*

e Bell. Catil. c. 6. f Jugurth. c. 21. Ed. Wass.

Et Aboriginum, qui Sallustio e tradente, genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, liberum atque solutum: & apud eundem alio loco f Gætuli, qui neque

GROTII.

a *Confusa turba, nemo ubi audit neminem*] De Bebryciis similia prodidit *Valerius*: (*Argon.* IV. 102, 103.)

——— *non fœdera legum*
Ulla colunt, placidas aut jura tenentia mentes.

GRONOVII.

2 *Ordinis*] Qui postulabat, ut essent, qui ducerent, quique sequerentur; qui præciperent, quique facerent; imperantes alii, alii parentes, & in hoc statu quisque, nemine turbante alios, officio fungeretur.

3 *Finem suum*] Tranquillitatem & securitatem publicam.

4 *Dissociata*] Male cohærens & sese interturbans.

(bb) Distinguendum heic inter *injurias dubias aut tolerabiles*, & *manifestas ac intolerandas*. Quæ prioris generis sunt, eas pati quisque debet, non propter Principem, qui ne quidem minimam injuriam inferendi jus habet, sed ne societas civilis turbetur. Posterioris autem generis nemo pati tenetur, easque repelli finis ipse civitatum constitutarum postulat, tantum abest ut vetet. Qua de re plenius dicemus in nostris ab hoc Caput Notis Gallicis. Heic monuisse sufficiat. *J. B.*

GRO-

que moribus, neque lege aut imperio cujusquam regebantur.

2. Ita, ut dixi, habent mores omnium civitatum: *Generale pactum est societatis humanæ*, inquit [g] Augustinus, *regibus obedire*. Æschylus: [h] [g] *Confess.* L. III. c 8. [h] *Prometh. vinct.* pag. 24. *Ed. II.* *Steph.*

Τραχὺς μόναρχος κ' οὐχ' ὑπεύθυνος κρατεῖ.

Rex est suo utens jure, nulli obnoxius.

Sophocles: [*In Ajac.* vers. 677.]

Ἄρχοντές εἰσιν, ὥσθ' ὑπεικτέον. τί μή;

Nam principes sunt: obsequendum. Quippe ni?

Euripides: [*Phœniss.* vers. 396.]

Τὰς τῶν κρατούντων ἀμαθίας χρεὼν φέρειν.

Imperia habentum perferenda inscitia est.

Adde quod supra [i] ex Tacito in hanc rem adduximus; cujus & hoc [k] est: 5 *Principi summum rerum arbitrium Dii dederunt, subditis obsequii gloria relicta est.* Hic quoque: (cc) [i] Cap 3. §. 8. n. 15. [k] *Ann.* VI. 8.

Indigna digna habenda sunt, rex quæ facit.

Seneca: [l] *Æquum atque iniquum regis imperium feras:* Quod ex Sophocle sumtum, qui dixerat: [*Antigon.* vers. 681.] [l] *Medea,* vs. 195.

Ἀλλ' ὃν πόλις στήσειε, τοῦδε χρὴ κλύειν
Καὶ σμικρὰ καὶ δίκαια καὶ τἀναντία.

Et quod apud Sallustium est: b *Impune quidvis facere, id est regem esse.* (dd)

3. Hinc

GROTII.

b *Impune quidvis facere, id est, regem esse*] Pertinent huc M. Antonii verba, quæ ex *Josepho* modo adduximus. (Cap præced. §. 22.)

GRONOVII.

5 *Principi summum*] Hoc quasi ad Cæsarem præsentem sic loquitur in senatu M. Terentius. Neque enim *Tacitus* diceret subditis.

(cc) Parodia versus *Plautini*: *Indigna digna habenda sunt, herus quæ facit.* Captiv. II. 1. 6. *J. B.*

(dd) Verba sunt *Memmii*, Tribu-

3. Hinc ubique majeſtas, id eſt, dignitas, ſive populi, ſive unius, qui ſummo fungitur imperio, tot legibus, tot pœnis defenditur: quæ conſtare non poteſt, ſi maneat reſiſtendi licentia. Miles [m] qui caſtigare volenti ſe centurioni reſtiterit, [6] ſi vitem tenuit, [7] militiam mutat: ſi ex induſtria fregit, vel manum centurioni intulit, capite punitur. Et apud Ariſtotelem eſt, [n] εἰ ἀρχὴν ἔχων ἐπάταξεν, οὐ δεῖ ἀντιπληγῆναι, *ſi magiſtratum gerens aliquem verberavit, reverberandus non eſt.*

m L. 13. §. 4. D. de re mil. Rufus de legibus militaribus, cap. 15.
n Ethic. Nic. v. 8.

III. In lege Hebræa [o] mortis ſupplicio damnatur, qui inobediens fuerit aut ſummo pontifici, aut ei qui extra ordinem rector populi a Deo eſſet conſtitutus. Quod vero apud Samuelem [p] eſt de jure regis, omnino recte inſpicienti apparet, nec de jure vero intelligendum, id eſt, de facultate honeſte & juſte aliquid agendi, (longe enim alia vivendi ratio præſcribitur regi in ea parte legis, [q] quæ eſt de officio regis) neque nudum (ee) factum indicari; nihil enim eſſet in eo eximium, cum injurias facere [8] etiam privati privatis ſoleant: ſed factum quod effectum aliquem juris habeat, id eſt, [c] non reſiſtendi obligationem. Ideo additur, populum preſſum iſtis injuriis Dei opem imploraturum, quia ſcilicet humana remedia nulla exſtarent. Sic ergo hoc jus voca-

o Deuter. XVII. 12. Joſ. I. 18.
p 1 Sam. VIII. 11.
q Deuter. XVII. 14.

ni Plebis, qui loquitur tantum de more Regum, & impunitate facti, non juris: quam ipſis nequaquam largiturus erat libertatis vindex acerrimus. Inſpice totum locum, *Bell. Jugurth.* cap. 36. Si alia loca congeſta expendantur, nil aliud in plerisque reperietur, immo aliquando contrarium ejus, quod inde Auctor colligit. *J. B.*

(ee) Immo *jus Regis* apud SAMUELEM ſignificare tantum *conſuetudinem* Regum, probarunt Interpretes exemplis & rationibus omni exceptione majoribus. Diximus in Gallicis noſtris Notis. *J. B.*

GROTII.

c *Non reſiſtendi obligationem*] *Philo* in Flaccum: (Pag. 978. D. *Edit. Pariſ.*) πότε γὰρ εἰς ἀπόστασιν ὑπωπτεύθημεν; πότε δ' οὐκ εἰρηνικοὶ πᾶσιν ἐνομίσθημεν; τὰ δ' ἐπιτηδεύματα, οἷς καθ' ἑκάστην ἡμέραν χρώμεθα, οὐκ ἀνεπίληπτα, οὐ συντείνοντα πρὸς εὔνοιαν πόλεως καὶ εὐστάθειαν; *Quando enim defectionis ſuſpecti fuimus? quando non pacis amantes ab omnibus judicati ſumus? inſtituta vero, quibus utimur quotidie, nonne extra reprehenſionem ſunt. nonne ad concordiam bonumque ſtatum civitatis conducunt?*

GRONOVII.

6 *Si vitem tenuit*] Apprehendit ſcipionem, quo verberabatur a centurione. *Tacit.* 1. Ann. 23. *Juvenal.* 8, 297. *frangebat vertice vitem.* Sat. 14, 193. *perlege rubras Maiorum leges, aut vitem poſce libello.*

7 *Militiam mutat*] Ex honeſtiore ac lucroſiore ad minus honeſtam minusque lucroſam transfertur.

8 *Etiam privati privatis*] Non tamen tantas neque tam late patentes: itaque eſt ſane in eo quoque aliquid eximium, & Auctoris argumentum lubricum.

GRO-

vocatur, quomodo [r] prætor jus reddere dicitur, etiam cum inique decernit. r L. 11. D. de Just. & Jure.

IV. 1. In novo fœdere Christus præcipiens dari Cæsari, quæ Cæsaris, intelligi voluit a suæ disciplinæ sectatoribus non minorem, si non majorem, obedientiam cum patientia (si opus sit) conjunctam summis potestatibus deberi, quam ab Hebræis debebatur: quod latius exsequens optimus ejus interpres Paulus [s] Apostolus, officia subditorum late describens, inter alia, *Qui obsistit*, inquit, *potestati, Dei ordinationi obsistit: tum vero qui obsistunt, sibi ipsis condemnationem accipient.* Addit mox, *Dei enim minister est, qui potestate fungitur tuo bono.* Deinde, *Quapropter necesse est subjici, non solum propter iram, sed & propter conscientiam.* In subjectione includit non resistendi necessitatem, neque eam solum quæ ex formidine majoris mali oritur, sed quæ ex ipso sensu officii nostri manat, neque hominibus tantum, sed & Deo nos obligat. Rationes addit duas: primam, quod Deus ordinem illum imperandi & parendi approbaverit, & olim in lege Hebræa & nunc in Euangelio; quare potestates publicæ eo loco nobis habendæ sunt, quasi ab ipso Deo essent constitutæ. Nostra enim facimus, quibus auctoritatem nostram impartimur. Alteram, quod hic ordo nostro bono inserviat. s Rom. XIII. 2. & seqq.

2. Atqui, dicat aliquis, injurias pati utile non est. Hic quidam, vere magis quam ad sensum Apostoli, ut arbitror, apposite, dicunt, has quoque injurias utiles nobis esse, quia ista patientia sua non sit caritura mercede. Mihi videtur Apostolus considerasse finem universalem isti ordini propositum, qui est [d] tranquillitas publica, in qua & singulorum comprehenditur. Et sane quin plerumque hoc bonum per potestates publicas consequamur, dubitandum non est; nemo enim sibi male vult: at imperantis felicitas in subditorum felicitate consistit. [e] *Sint quibus imperes*, ajebat ille. Proverbium est apud Hebræos: (ff) *Nisi potestas publica esset*,

GROTII.

d *Tranquillitas publica*] Bene *Chrysostomus*: συμφέρει σοι, συμπράττει σοι. (1. ad Rom. 13. 4.) Princeps nimirum euangelium prædicanti. Dedolat ille quod tu dedolas.

e *Sint quibus imperes*] Dictum hoc Sullæ ajunt *Plutarchus*, (in *Vit. Syll.* pag. 472.) *Florus* (III, 1.) & alii, unde sumsit *Augustinus* Lib. III. cap. 28. de civitate Dei.

(ff) Legitur in *Pirke Aboth*, cap. III. pag 42. *Ed. Fagii* 1541. *J. B.*

esset, alter alterum vivum deglutiret: qui sensus & apud Chrysostomum: τῶν πόλεων τοὺς ἄρχοντας ἂν ἀνέλῃς, θηρίων ἀλόγων ἀλογώτερον βιωσόμεθα βίον, δάκνοντες ἀλλήλους καὶ κατεσθίοντες, *nisi rectores civitatum essent, feriorem feris viveremus vitam, non mordentes tantum*, [f] *sed & vorantes alios alii.*

3. Quod si quando [9] nimia formidine aut [10] iracundia aliisve affectibus transversi agantur rectores, quo minus rectam ineant viam, quæ ad tranquillitatem ducit, id inter minus frequentia habendum est, & quæ,
t *Hist.* IV. 74. ut ait Tacitus, [t] interventu meliorum pensantur. Leges autem satis habent id [11] quod plerumque accidit
u *L. 6. D. de legibus, L. 3. fin. D. si pars heredit.* respicere, ut ajebat [u] Theophrastus, quo & illud Catonis pertinet: [x] *Nulla lex satis commoda omnibus est: id modo quæritur, si majori parti & in summam prodest.* Quæ autem rarius contingunt, communibus tamen regulis
x *Livius*, Lib. XXIV. cap. 3. constringenda sunt, quia etsi ratio legis in isto speciali facto specialiter locum non habeat, manet tamen [12] ratio in sua generalitate, cui specialia subjici fas est. Id enim satius quam sine norma vivere,
y Lib. VII. *de benef.* cap. 16. aut normam cujusque arbitrio permitti. Seneca [y] apposite ad hanc rem: *Satius erat a paucis etiam justam excu-*

GROTII.

f *Sed & vorantes alios alii*] Est hoc de statuis sexto: (Tom. VI. pag. 502. *Edit. Savil.*) sed & hoc: ἐὰν γὰρ τὰ δικαστήρια ἀνέλῃς, πᾶσαν τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀνεῖλες τὴν εὐταξίαν. *Tolle tribunalia, & omnem de vita tranquillitatem abstuleris.* Deinde: [In dicta Orat. hæc non exstant.] μὴ γάρ μοι τοῦτο εἴπῃς, εἴτις κακῶς τῷ πράγματι κέχρηκεν, ἀλλ' αὐτῆς βλέπε τῆς διατάξεως τὴν εὐκοσμίαν. καὶ τὴν πολλὴν ὄψει τοῦ ταῦτα ἐξ ἀρχῆς νομοθετήσαντος σοφίαν. *Nec mihi illos refer, qui male usi sunt honoribus, sed ipsius instituti vide pulchritudinem, & sapientiam ejus admiraberis, qui primus ejus auctor fuit.* Idem ad Romanos: (cap. XIII. vers. 5. pag. 191. Tom. III.) κἂν ἀνέλῃς αὐτὰς τὰς ἀρχὰς) πάντα οἰχήσεται καὶ αἱ πόλεις, καὶ αἱ χῶραι, οὐκ οἰκία, οὐκ ἀγορά, οὐκ ἄλλο οὐδὲν στήσεται, ἀλλὰ πάντα ἀνατραπήσεται τῶν δυνατωτέρων τοὺς ἀσθενεστέρους καταπινόντων. *Magistratus si abstuleris, perierint omnia, non urbes stabunt, non agri, non forum, nec quicquam aliud: evertentur omnia, & fortioris esca fiet quilibet infirmior.* Idem sensus apud eundem ad Ephes. V. (Tom. III. pag 862.)

GRONOVII.

9 *Nimia formidine*] Ut qui ob leves suspiciones corripiunt, reosque majestatis faciunt, exemplo Claudii. *Suet.* 37.

10 *Iracundia*] Ut Alexander, qui ubi exarsisset, nec dilatio ultionis nec modus erat. *Justin.* 9, 8.

11 *Quod plerumque*] *Aristot.* 3. Pol. 11. Δοκοῦσι τὸ καθόλου μόνον οἱ νόμοι λέγειν, ἀλλ' οὐ πρὸς τὰ προσπίπτοντα ἐπιτάττειν.

12 *Ratio in sua generalitate*] Tranquillitas securitasque totius corporis, quæ tanti est, ut unus potius doleat & id ferat, quam resistat imperanti & ordinem publicum turbet, ne patiatur injuriam.

GRO-

excusatiotionem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari.

4. Locum & hic habere debet illa nunquam satis memorata Periclis g apud [z] Thucydidem sententia: *Sic existimo, etiam singulis hominibus plus eam prodesse civitatem, quæ tota recte se habeat, quam si qua privatis floreat utilitatibus, ipsa autem universim laboret. Qui enim domesticas fortunas bene collocatas habet, patria tamen eversa, pereat & ipse necesse est. Contra vero, etiam si quis in beata republica parum felix est, multo tamen facilius per illam incolumis servatur. Quare cum civitas quidem singulorum possit sustentare calamitates, singuli autem publicas non item, quid est, cur non universim ipsi consulere, ipsamque tueri oporteat, nec id facere, quod vos facitis, dum quasi attoniti jactura rei familiaris, salutem proditis reipublicæ?* Quem sensum breviter ita explicat [a] Livius: *Respublica incolumis & privatas res salvas facile præstat:* 13 *publica prodendo, tua nequicquam serves.* Plato [b] dixerat legum IV. τὸ μὲν γὰρ κοινὸν συνδεῖ, τὸ δὲ ἴδιον διασπᾷ τὰς πόλεις· καὶ συμφέρει τῷ κοινῷ τε καὶ ἰδίῳ τοῖν ἀμφοῖν, ἐὰν τὸ κοινὸν τεθῆται καλῶς μᾶλλον ἢ τὸ ἴδιον· *Quod commune est, connectit civitates, quod singulorum, dissipat; quare & publice, & privatim utilius est, ut publica magis quam privata curentur.* Xenophon [c] vero: ὅστις ἐν πολέμῳ ἂν στασιάζῃ πρὸς τὸν ἄρχοντα, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν στασιάζει· *Qui in bello contra ducem seditiose se gerit, facit hoc cum suæ salutis periculo.* Eodem & illa [d] Jamblichi pertinent: *Non disjuncta est privata utilitas a publica, imo in bono communi singulare etiam continetur: & ut in animalibus cæteraque natura, ita in civitatibus in totius salute salus est partium.*

z Lib. II. §. 60.
a L. XXVI. cap. 36.
b De Legg. Lib. IX. p. 875. A. Ed. Steph.
c I. Exped. Cyr. L. VI. c. 1. §. 19. Ed. Oxon.
d Apud Stob. Serm. 46. De Magistr.

5. In publicis autem præcipuum haud dubie est ordo ille, quem dixi, imperandi parendique; is vero cum privata resistendi licentia consistere nequit. Explicare libet hoc ipsum nobili Dionis [e] Cassii loco: ἐν μὲν τι καὶ ἐγὼ

e Lib. XLI. p. 189. Ed. H. Steph.

GROTII.

g *Apud Thucydidem sententia*] Lib. II. quicum bene convenit illud *Ambrosii* libro III. de officiis: (cap. 4.) *Eadem singulorum est utilitas, quæ universorum.* Et illud in jure: *Semper non quod privatim intersit unius ex sociis servari solet, sed quod societati expedit* L. 65. §. 5. D. Pro Socio. Adde L. un. §. pen. C. de Cad. toll.

GRONOVII.

13 *Publica prodendo*] Deserendo, destituendo, non adjuvando.

ἐγὼ οὔτ' ἄλλως καλὸν εἶναι νομίζω ἄρχοντά τινα 14 τῶν ἀρχομένων ἡττᾶσθαι, οὔτ' ἂν σωτήριόν τι γενέσθαι ποτὲ, εἰ 15 τὸ ταχθὲν ὑπηρετεῖν τινὶ, κρατεῖν αὐτοῦ ἐπιχειρήσειε. σκέψασθε δὲ ποῖος μὲν κόσμος οἰκίας γένοιτο, ἂν οἱ ἐν τῇ ἡλικίᾳ ὄντες τῶν πρεσβυτέρων καταφρονήσωσι. ποῖος δὲ τῶν διδασκαλείων, ἂν οἱ φοιτῶντες τῶν παιδευτῶν ἀμελήσωσι. τίς ὑγίεια νοσοῦσιν, ἂν μὴ πάντα τοῖς ἰατροῖς οἱ κάμνοντες πειθαρχῶσι. τίς δ' ἀσφάλεια ναυτιλλομένοις, ἂν οἱ ναῦται τῶν κυβερνητῶν ἀνηκουστῶσι. φύσει τε γὰρ ἀναγκαῖα τινὰ καὶ σωτήρια τῷ μὲν ἄρχειν ἐν τοῖς ἀνθρώποις, τῷ δὲ ἄρχεσθαι τέτακται. *Ego vero neque decorum existimo, ut rector civitatis cedat, neque spem esse ad salutem, si quod parere positum est velit imperare. Cogitate enim quis futurus sit ordo in familia, si a junioribus senes spernantur: quis item in scholis, si a discipulis susque deque habeantur præceptores: unde sanitas ægrotantibus, si non per omnia medicis pareant: quid tuti navigantibus, si plebs nautica gubernantium jussa contemnat. Natura quippe id necessarium & hominibus salutare, ut alii quidem imperent, alii vero pareant.*

f 1 Epist. II. 17. 18. 6. Paulo comitem addamus Petrum, cujus f hæc sunt verba: *Regem honorate. Servi, subditi estote cum omni timore dominis, non solum bonis & æquis, sed etiam duris. Hoc enim cedit gratiæ, si quis* 16 *propter conscientiam Dei suffert molestiam injuste afflictus. Quæ enim gloria est, si peccantes & colaphis cæsi subsistitis? sed si bene agentes, & tamen male habiti subsistitis,* h *hoc cedit vobis gratiæ apud Deum.* Confirmat mox hoc a Christi exemplo. Idemque sensus in Clementis constitutioni-
Lib. IV. cap. 12. bus his verbis exprimitur: ὁ δοῦλος εὔνοιαν φερέτω πρὸς τὸν δεσπότην μετὰ φόβου Θεοῦ, κἂν ἀσεβὴς, κἂν πονηρὸς ὑπάρχῃ. *Servus Deum timens simul bene hero suo velit, quamvis impio, quamvis injusto.* Notanda hic duo: quod dicitur subjectionem dominis deberi, etiam duris, (gg) idem ad

GROTII.

h *Hoc cedit vobis gratiæ apud Deum*] *Tertullianus* de pœnitentia: *Timor hominis, Dei honor est.* [Cap. 7. Sed ibi de alia plane re agitur. *J. B.*]

GRONOVII.

14 Τῶν ἀρχομένων ἡττᾶσθαι] Subjectis cedat, puta lascivientibus & improba atque inutilia flagitantibus.

15 Τὸ ταχθὲν ὑπηρετεῖν] Cujus fors & officium est parere.

16 *Propter conscientiam Dei*] Διὰ συνείδησιν Θεοῦ. Quia scil. & agnoscit esse Deum justum & justitiæ exactorem, qui neminem insontem lædi sinat impune, dixeritque: *Mihi vindictam, ego rependam.*

(gg) Præcepta illa generalia suas tamen habent exceptiones, ex natura ipsius rei petitas. Fatetur id Au-

ad reges quoque referendum. Nam quod sequitur ei fundamento superstructum, non minus subditorum quam servorum officium respicit. Ac deinde talem a nobis requiri subjectionem, quæ injuriarum patientiam secum ferat: sicut de parentibus dici solet:

i *Ames* [g] *parentem, si æquus est: si non, feras.* g *Publ. Syr.* vs. 23.

Et Eretriensis quidam adolescens, (hh) qui Zenonis scholam diu frequentaverat, quid ibi didicisset, rogatus respondit, ὀργὴν πατρὸς φέρειν, *iram patris ferre.* De Lysimacho [h] Justinus: *Magno animo regis, velut parentis, contumeliam tulit.* Et apud [i] Livium est: *Ut parentum sævitiam, sic patriæ, patiendo ac ferendo leniendam esse.* Apud Tacitum: [k] *Ferenda regum ingenia:* & alibi: [l] *bonos Imperatores voto expetendos, qualescumque tolerandos.* Apud Persas, laudante Claudiano: [*In Eutrop.* L. II. vers. 479, 480.]

h Lib. XV. cap. 3. i L. XXVII. cap. 4. k *Annal.* Lib. XII. cap. 1. l *Hist.* IV. 8.

—— *Quamvis crudelibus, æque*
Paretur dominis. ——

V. 1. Nec ab hac lege Domini discedit k consuetudo veterum Christianorum, optima legis interpres. Nam quanquam pessimi sæpe homines imperium Romanum tenuerunt, nec defuerunt, qui obtentu adjuvandæ reipublicæ iis se opponerent, nunquam tamen eorum conatibus se adjunxerunt Christiani. In Clementis constitutionibus est, βασιλείᾳ οὐ θεμιτὸν ἐπανίςασθαι, *regiæ potestati resistere nefas.* Tertullianus [m] Apologetico: m Cap. 35.

17 Unde

Auctor ipse de Servis, Lib. II. c. 5. §. 22. *J. B.*

(hh) Refert id *Ælianus*, Var. Hist IX. 33. *J. B.*

GROTII.

i *Ames parentem, si æquus est: si non, feras*] *Terentius* Hecyra: (*Scen.* III. Act. I. vers. 21.)

Nam matris ferre injurias me,
Parmeno, pietas jubet.

Cicero pro Cluentio: *Non modo reticere homines parentum injurias, sed etiam æquo animo ferre oportet.* (Cap. 6.) Habet ad hoc præceptum pulchra *Chrysostomus* tum II. ad *Timotheum*, tum libro V. adversus Judæos. (Tom. VI. p. 362. *Edit. Savil.*) Pertinent huc & quæ *Epictetus* (cap. 65.) & post eum *Simplicius* habent de duabus ansis.

k *Consuetudo veterum Christianorum*] Ad quam pertinet canon XVIII. concilii Chalcedonensis, repetitus canone IV. concilii in Trullo: concilium Toletanum quartum: capitulum II. Caroli Calvi in villa Colonia. Synodus Suessionensis canone V.

GRO-

17 *Unde Cassii, & Nigri, & Albini? unde qui* 18 *inter duas lauros obsident Cæsarem? unde qui faucibus ejus exprimendis palæstricam exercent? unde qui armati palatium irrumpunt*, 19 *omnibus tot* 1 *Sigeriis* (sic diserte habet manuscriptus, qui est apud omni laude ornatissimos juvenes Puteanos) *ac Partheniis audaciores? De Romanis, ni fallor, id est, de non Christianis.* De palæstrica, quod ait, ad Commodi mortem pertinet, peractam imperio præfecti prætorio Ælii Læti, manu palæstritæ; quo tamen Imperatore vix quisquam fuit sceleratior. Parthenius, cujus factum itidem detestatur Tertullianus, erat ille, qui pessimum Imperatorem Domitianum oppresserat. His comparat Plautianum præfectum prætorio, qui Septimium Severum valde sanguinarium Imperatorem occidere in palatio voluerat. 20 In eundem Septi-

GROTII.

1 *Sigeriis*] *Xiphilinus* Domitiano: Pag. 237. B. *Edit. Steph.* ἐπέθεντο δὲ αὐτῷ καὶ συνεσκευάσαντο τὴν πρᾶξιν Παρθένιος ὁ πρόκοιτος αὐτοῦ καὶ Σιγήριος (male Σίγηρος) ἐν τῇ προκοιτίᾳ καὶ αὐτὸς ὤν. *Insidias autem ei communicato inter se consilio struxere Parthenius, præpositus cubiculariorum, & Sigerius & ipse e cubiculariis.* Martialis libro IV. (*Epig.* 79.)

Sigeriosque meros, Partheniosque sonas.

Corruptum id nomen non hic modo in *Tertulliano* fuerat, sed adhuc est in *Suetonio*, (*Domit.* cap. 17.) ubi *Saturius*, & in Victore vulgari, ubi *Casperius* legitur: (*Epitom.* cap. 12. num. 8.) [Probavit hanc adnotationem magnus *Reimarus* in Var. Lect. ad *Dion. Coc.* seu *Xiphil.* Lib. LXVII. p. 1113. *M. T.*]

GRONOVII.

17 *Unde Cassii*] i. Utrum ex vestris, ô multorum Deorum cultores, an ex Christianorum secta?

18 *Inter duas lauros*] Pestilentiæ causa Commodus in loco lauris vestito apud Laurentum oppidum agebat, cum eum ob Cleandri necem exposcendam plebs circumsedit. *Herod.* I, 35. Sed quid inter duas lauros? Sane *Publius Victor* in reg. XIII. meminit vicum laureti minoris, & vicum laureti majoris. Sed hæ partes urbis sunt in Aventino: Commodus autem obsessus Laurenti, minimum XVI. millibus passuum ab urbe. Forte *inter suas*. Lauri enim Impp. quasi propriæ & illis dicatæ, quia Julius laureæ perpetuo gestandæ jus accepit, *Sueton.* Jul. 45. quod in successores prorogatum, ut ex statuis & nummis constat. Quin & lauris ἀλεξίκακόν τι credebatur. Proverbium: Δαφνίνην φορῶ βακτηρίαν, quum tutum ab insidiis & periculis significabant. *Plin.* 15, 30. *Suet.* Tib. 69. [Non meminerat hujus notæ *Gronovianæ* Cl. *Haverkampus* in Edit. Apolog. *Tertull.* Lugd. Bat. 1718. 8°. p. 300. ipse vulgatum retinens. *M. T.*]

19 *Omnibus tot Sigeriis*] Forte: *omnibus & Sigeriis, & Partheniis.* [*Haverkampus* edidit *omnibus Sigeriis*, agnoscit tamen in omnibus fere MSS. exstare *tot Sigeriis*. M. T.]

20 *In eundem Septimium*] Immo Severus in illos, eodem tempore a suis militibus Impp. appellatos: sed quia Severus vicit, illi pro rebellibus habentur ac tyrannis: nam civilis acies victum facit nocentem. Quod si Clodius vicisset, pro Albinianis, si Pescennius, pro Nigerianis, *Tertullianus* posuisset Septimianos.

GRO-

Septimium Severum arma, quasi pro reipublicæ caritate, sumserant in Syria Pescennius Niger, in Gallia & Britannia Clodius Albinus. Sed horum quoque factum Christianis displicuit, quod & ad Scapulam jactat Tertullianus: (Cap. 2.) *Circa majestatem imperatoris infamamur: tamen nunquam Albiniani, vel Nigriani, vel Cassiani inveniri potuerunt Christiani.* Cassiani illi erant, qui secuti erant Avidium Cassium, [21] virum egregium, qui in Syria sumtis armis causabatur rempublicam se ire restitutum, quam [22] M. Antonini negligentia perderet.

2. Ambrosius, cum injuriam non sibi tantum, sed & gregi suo & Christo fieri crederet a Valentiniano, Valentiniani filio, populi satis concitati motu ad resistendum uti non [n] voluit. [m] *Coactus*, inquit, *repugnare* (n Orat. in Auxent. post Epist. 32.) *non novi: dolere potero, potero flere, potero gemere: adversus arma, milites, Gothos quoque, lacrymæ mea arma sunt. Talia enim sunt munimenta sacerdotum: aliter nec debeo, nec possum resistere.* Mox: [o] *Exigebatur a me,* (o Epist. l. v. 32.) *ut compescerem populum: referebam, in meo jure esse, ut non excitarem, in Dei manu, ut mitigaret.* Idem Ambrosius [23] Maximi copiis adversus [24] Imperatorem, & Arianum & Ecclesiæ gravem, [p] uti noluit. Sic Julianum (p Theodoret. Hist. Eccles. L. v. c. 4.) defectorem, cum pessima consilia agitaret, lacrymis Christianorum repressum, ait Nazianzenus, [q] addens, τοῦτο μόνον ἐχόντων κατὰ διώκτου φάρμακον, *quia solum* (q Orat. 1. in Julian. pag. 91. A.) *hoc contra persequutorem erat remedium.* Atqui exercitus ejus ferme omnis ex Christianis constabat. Adde quod, ut

GROTII.

m *Coactus repugnare non novi*] Inferuit *Gratianus* causa XXIII. quæstione VIII. (Can. 21.) Idem *Ambrosius* Epistola XXXIII. *Vel is in vincula rapere? voluntas est mihi: non ego me vallabo circumfusione populorum.* Imitatus est magnus *Gregorius* Libro VII. Epistola I. *Si in morte Longobardorum me miscere voluissem, hodie Longobardorum gens nec regem, nec duces, nec comites haberet, atque in summa confusione esset divisa.*

GRONOVII.

21 *Virum egregium*] Militiæ, sed in hac causa palam sceleratum.

22 *M. Antonini negligentia*] Sic ille mentiebatur, ut colorem adderet rebellioni: cæterum nunquam imperium aut respublica Romana fuit in meliore statu sub principe, quam sub hoc; neque aut pace quisquam aut bello diligentior.

23 *Maximi copiis*] Clementis Maximi, qui sumsit in Britannia imperium contra Gratianum, Valentiniani alterum filium, occupatisque Gallis, occiso Gratiano, Hispaniis quoque & Africa potitus, per quinquennium regnavit, donec a Theodosio victus interficeretur.

24 *Imperatorem & Arianum*] Valentinianum juniorem, Gratiani fratrem.

GRO.

r Ibid. pag. 80. ut obſervat idem Nazianzenus, [r] ſævitia illa Juliani non tantum in Chriſtianos erat injuria, ſed & rempublicam in ſummum adduxerat periculum. Accedat his illud Auguſtini, ubi illa Apoſtoli ad Romanos dicta explicat:
s Tom III. col. 670. Prop. 74. Ed. Benedict. Antv. [s] *Neceſſe eſt propter hanc vitam nos ſubditos eſſe oportere, non reſiſtentes ſi quid illi* (rectores) *auferre voluerint.*

VI. 1. Inventi ſunt noſtro ſæculo viri eruditi quidem illi, ſed temporibus & locis nimium ſervientes, qui ſibi primum (ita enim credo) deinde aliis perſuaderent, ea quæ jam dicta ſunt, locum habere in privatis, [n] non etiam in magiſtratibus inferioribus, quibus jus eſſe putant reſiſtendi injuriis ejus, cujus ſummum eſt imperium; imo & peccare eos, ni id faciant. Quæ opinio admittenda non eſt. Nam ſicut in dialecticis [o] ſpecies intermedia, ſi genus reſpicias, eſt ſpecies; ſi ſpeciem infra poſitam, genus: ita magiſtratus illi, inferiorum quidem ratione habita, ſunt publicæ perſonæ; at ſuperiores ſi conſiderentur, [25] privati ſunt. Nam omnis facultas gubernandi, quæ eſt in magiſtratibus, ſummæ poteſtati ita ſubjicitur, ut quicquid contra voluntatem ſummi imperantis faciant, id defectum ſit ea facultate, ac proinde pro actu privato habendum. Locum enim
t Aver. v. Metaph. com. 6. hic quoque habet, quod dicunt [t] Philoſophi, [26] ordinem non dari, niſi cum relatione ad aliquid primum.

2. Ac mihi videntur, qui contra ſentiunt, talem ſtatum rerum inducere, qualem antiqui fabulabantur in cœlo fuiſſe, antequam majeſtas oriretur, quo tempore ajunt minores Deos Jovi non conceſſiſſe. At is quem dixi [p] ordo, & ὑπαλληλισμὸς, non tantum ſenſu communi cognoſcitur: unde illud: [*Senec.* Thyeſt. verſ. 612.]

Omne

GROTII.

n *Non etiam in magiſtratibus inferioribus*] *Petrus Martyr* ad Judicum III. *Paræus* ad XIII. caput ad Romanos, *Junius Brutus*, *Danæus* Libro VI. politicorum, & alii.

o *Species intermedia*] Genus ſpeciale *Senecæ* Epiſtola LVIII.

p *Ordo & ὑπαλληλισμὸς*] Sic in familia paterfamilias primus, inde materfamilias, inde filii, mox ordinarii ſervi, poſtremo ſervi vicarii. Vide *Chryſoſtomum* I. ad Corinth. XIII. 3. (Tom. III. pag. 456. *Edit. Sav.*)

GRONOVII.

25 *Privati ſunt*] Sic Veſpaſiani privatas res *Tacitus*, quamvis exercitum & provinciam regentis vivo Nerone, dicit 3. hiſt 65 & 5, 1.

26 *Ordinem non dari*] i. e. Quod in ſerie aliqua eſt, tamdiu locum tueri, quamdiu dependet a primo: ita magiſtratus tamdiu eſſe magiſtratus, quamdiu agant ex auctoritate principis.

GRO-

Omne sub regno graviore regnum est.

Et Papinii illud: [III. *Sylv.* 3. verf. 49, 50.]

—— *vice cuncta reguntur:*
Alternisque regunt. ——

Et [q] Auguftini dictum [u] celebre: *Ipfos humanarum rerum gradus adverte: fi aliquid jufferit curator, faciendum: non tamen, fi contra proconful jubeat: aut fi conful aliquid jubeat, & aliud Imperator. Non utique contemnis poteftatem, fed eligis majori fervire: nec hinc debet minor irafci, fi major prælatus eft.* Et hoc ejusdem [x] de Pilato: *Talem quippe Deus dederat illi poteftatem, ut effet etiam ipfe fub Cæfaris poteftate.*

[u] *c. qui refiftit.* 97. *Cauf.* XI. *quæft.* 3.
[x] *Ad Joh.* Tom. IX. pag. 369.

3. Sed & divina probatur auctoritate. Nam [y] Apoftolorum princeps fubjectos nos effe vult aliter regi, aliter magiftratibus: regi, [27] ut fupereminenti, id eft, fine ulla exceptione, præter ea quæ Deus directe imperat, qui injuriæ patientiam probat, non interdicit: magiftratibus, tanquam [28] miffis a rege, id eft poteftatem fuam a rege ducentibus. Et cum Paulus [z] omnem animam fupremis poteftatibus effe fubjectam vult, etiam magiftratus inferiores inclufit. Neque in populo Hebræo, ubi tot fuere reges divini humanique juris contemtores, unquam inferiores magiftratus, in quibus plurimi fuere viri pii & fortes, id fibi juris fumferunt, ut regibus vim ullam opponerent, nifi fi qui a Deo, cujus in reges fummum jus eft, mandatum fpeciale acceperant. Quin contra, quod procerum officium fit, oftendit [a] Samuël, cum, proceribus & populo infpectante, Saulem jam perverfe regnantem folita veneratione eft profequutus.

[y] *1 Epift. Petr.* II. 13.
[z] *Rom.* XIII. 1.
[a] *1 Sam.* XV. 30.

4. Atque adeo religionis quoque publicæ ftatus nunquam non a regis ac Synedrii arbitrio pependit. Quod enim

GROTII.

q *Auguftini*] Habet prope eadem *Auguftinus* fermone VI. in verba Domini. [Serm. LXII. c. 8. n. 13. col. 253. Tom. V. *Ed. Bened. Antv.*]

GRONOVII.

27 *Ut fupereminenti*] Ὡς ὑπερέχοντι. Quæ verba non video, qui fignificent fine exceptione, quamvis res vera fit. In notis ad N. T. explicat, Tanquam fupra omnes pofito. Ergo, tanquam fummæ poteftati.

28 *Miffis a rege*] Δι' αὐτοῦ πεμπομένοις· Præfectis ejus, vel legatis.

GRO-

enim post regem magistratus simul cum populo Deo se fideles fore promiserunt, id intelligi debet, quatenus in cujusque id futurum erat potestate. Ne simulacra quidem falsorum Deorum, quæ publice exstabant, dejecta unquam legimus, nisi jussu aut populi in libera republica, aut regum cum regnabantur. Quod si quid aliquando factum est vi contra reges, narratur in testimonium divinæ providentiæ id permittentis, non in facti humani approbationem.

5. Solet a contrariæ sententiæ auctoribus proferri dictum Trajani, cum pugionem præfecto prætorio traderet: (ii) *Hoc pro me utere, si recte impero; si male, contra me.* Sed sciendum est, Trajanum, ut ex Plinii Panegyrico apparet, id unice curasse, ne quid regium ostentaret, sed [r] verum principem gereret, qui proinde subesset senatus populique judicio; quorum sententias exsequi præfectus deberet etiam in ipsum principem. Simile est, quod de M. Antonino legimus, [b] qui publicam pecuniam attingere noluit, nisi consulto senatu.

[b] Xiphilin. in ejus Vit. pag. 281.

VII. 1. Gravior illa est quæstio, an lex de non resistendo nos obliget in gravissimo & certissimo discrimine. Nam leges etiam Dei quædam, quamquam generaliter prolatæ, tacitam habent exceptionem summæ necessitatis: quod de lege sabbati (kk) 29 Hasamonæorum temporibus a sapientibus definitum fuit: unde dictum celebre; 30 *periculum animæ impellit sabbatum*: & Judæus apud Synesium causam neglectæ legis de sabbato hanc reddit: [s] σαφῶς ὑπὲρ ψυχῆς θέομεν· *in certissimum vitæ*

GRONOVII.

29 *Hasamonæorum*] Ab Assamonæo Matthiæ proavo dicti, qui a Juda Maccabæo Matthiæ F. Maccabæi. *Joseph.* 12, 8.

30 *Periculum animæ impellit*] Solvit necessitate servandi Sabbathi. *Casaub.* Exercit. 1. ad Baron. 12, 17. p. 66. *Buxtorf.* Synag. cap. 16. p. 365. [Vide & Auctorem in *Matth.* XII. 11. *J. B.*]

(ii) Refertur a *Xiphilino*, pag. 248. D. *Ed. Steph.* Vide & *Plinii Junioris* Panegyric. cap. 67. n. 8. & *Cassiodor.* Var. VIII. 13. *J. B.*

(kk) Vide JOSEPH. *Antiq. Jud.* Lib. XIV. cap. 4. §. 2. *Ed. Hudson.* & Clar. CLERICUM, in *Marc.* III. 4. *J. B.*

GROTII.

r *Verum principem gerere*] Quod postea imitati *Pertinax* & *Macrinus*: quorum orationes egregias apud *Herodianum* vide. (Lib. II. c. 3. Lib. IV. c. 14. *Ed. Bœcler.*)

s Σαφῶς ὑπὲρ ψυχῆς θέομεν] Maccabæorum Lib. 1. cap. 9. 40. 43 & 41. καὶ ἤκουσε Βακχίδης καὶ ἦλθε τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων ἕως τῶν κρηπίδων τοῦ Ἰορδάνου ἐν δυνάμει πολλῇ. καὶ εἶπεν Ἰωνάθαν τοῖς παρ' αὐτοῦ· ἀναστῶμεν νῦν πολεμήσωμεν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν· οὐ γάρ ἐστι σήμερον ὡς ἐχθὲς καὶ τρίτην ἡμέραν. *Id cum audisset Bacchides.* venit

vitæ periculum adducti sumus [c]. Quæ exceptio probata est ipsi Christo: ut & in lege altera de non edendis panibus propositionis. Et Hebræorum magistri legibus de cibis vetitis, aliisque nonnullis, ex veteri traditione eandem addunt exceptionem, recte quidem: non quod Deo jus non sit ad certam mortem subeundam nos obstringere, sed quod leges quædam ejus sint argumenti, ut non credibile sit datas ex tam rigida voluntate; quod in legibus humanis magis etiam procedit.

c (*Ep.* IV. pag. 164. *Edit. Pe-tav.*) *Matth.* XII. 4. 1 *Sam.* XXIII. 6.

2. Non nego a lege etiam humana quosdam virtutis actus posse præcipi, sub certo mortis periculo, ut [t] [31] de statione non deserenda; sed nec temere ea voluntas legem condentis fuisse intelligitur, neque videntur homines in se & alios tantum jus accepisse, nisi quatenus summa necessitas id exigat. Ferri enim leges ab hominibus solent & debent cum sensu humanæ imbecillitatis. Hæc autem lex, de qua agimus, pendere videtur a voluntate eorum, qui se primum in societatem civilem consociant, a quibus jus porro ad imperantes manat. Hi vero si interrogarentur, an velint omnibus hoc onus imponere, ut mori præoptent quam ullo casu vim superiorum armis arcere, nescio an velle se sint responsuri, nisi forte cum hoc additamento, si resisti nequeat, nisi cum maxima reipublicæ perturbatione, aut exitio plurimorum innocentium. Quod enim tali circumstantia caritas commendaret, id in legem quoque humanam deduci posse non dubito.

3. Dicat aliquis, rigidam illam obligationem, mortem potius ferendi, quam ullam unquam superiorum injuriam repellendi, non ex lege humana, sed divina proficisci. Sed notandum est, primo homines non DEI præcepto, sed sponte adductos experimento infirmitatis fa-

venit multo cum exercitu ad Jordanis ripas ipso die sabbati. Jonathan autem suis dixit: surgamus nunc, & pro vita pugnemus; neque enim nostræ res se habent ut heri & nudius tertius.

t *De statione non deserenda*] Vide *Josephum* ubi de custodibus Saulis agit. (*Ant. Jud.* Lib. VI. cap. 13. §. 9. *Edit. Hudson.*) *Polybius*: παρὰ Ῥωμαίοις θάνατος ἦν πρόστιμον τῆς ἀνδρείας λιπόντι τὴν τάξιν. [Habet e *Suida*, voce πρόστιμα· nam verba paullo aliter leguntur apud ipsum Historicum, Lib. I. c. 17. *J. B.*]

GRONOVII.

31 *De statione*] Loco, ubi quis aut in præsidio aut in acie locatus est ab Imperatore. *Liv.* 24, 37.

GRO-

familiarum segregum adversus violentiam, in societatem civilem coiisse, unde ortum habet potestas civilis, quam ideo humanam ordinationem Petrus [d] vocat: quanquam alibi & divina ordinatio vocatur, quia hominum salubre institutum Deus probavit. Deus autem humanam legem probans censetur probare ut humanam & humano modo.

[d] 1 Petr. II. 13.

4. Barclajus regii imperii assertor fortissimus huc tamen [e] descendit, ut populo & insigni ejus parti jus concedat se tuendi adversus immanem sævitiam; cum tamen ipse fateatur totum populum regi subditum esse. Ego facile intelligo, quo pluris est id quod conservatur, eo majorem esse æquitatem, quæ adversus legis verba exceptionem porrigat: attamen indiscriminatim damnare aut singulos aut partem populi minorem, quæ ultimo necessitatis præsidio sic utatur, ut interim & communis boni respectum non deserat, vix ausim. Nam David, [f] qui extra pauca facta testimonium habet vitæ secundum leges exactæ, armatos circum se primum quadringentos, deinde plures aliquanto habuit; quo nisi ad vim arcendam si inferretur? Sed simul illud notandum est, non factum id a Davide, nisi postquam & Jonathanis indicio, & pluribus aliis certissimis argumentis compererat Saulem vitæ suæ imminere. Deinde vero nec urbes invadit, nec pugnandi captat occasiones, sed latebras quærit, modo in locis deviis, modo apud populos externos, & hac religione ut popularibus suis nunquam noceat.

[e] Lib. III. adv. Monarch. c. 8. Lib. VI. c. 23 & 24.

[f] 1 Sam. XXII. 2. & XXIII. 13.

5. Simile videri potest factum Maccabæorum: nam quod quidam hæc arma eo titulo defendunt, quasi Antiochus non rex, sed invasor fuerit, vanum puto; cum nusquam in omni historia Maccabæi, & qui eorum partes sequebantur, Antiochum alio quam regis nomine compellent; & merito sane, cum jampridem Macedonum imperia agnovissent Hebræi, in quorum jus Antiochus successerat. Nam quod lex vetat alienigenam populo præfici, de voluntaria electione intelligendum est, non de eo, quod temporum necessitate adductus populus facere cogebatur. Quod vero ajunt alii, usos Maccabæos jure populi, cui αὐτονομία deberetur, ne id quidem firmum. Nam Judæi primum a Na-

Nabuchodonosore devicti jure belli ex eodem jure successoribus Chaldæorum 32 Medis & Persis paruerant, quorum u totum imperium ad Macedonas devenit. Hinc Judæi Tacito g vocantur, *dum Assyrios penes Medosque & Persas Oriens fuit, vilissima pars servientium.* Nec g Hist. l. v. c. 3. quicquam ab Alexandro ejusque successoribus stipulati sunt, sed sine ulla conditione in eorum ditionem venerunt, sicut ante sub ditione Darii fuerant. Quod si & Judæi interdum ritus suos & leges palam exercere permissi sunt, id fuit ex regum beneficio jus precarium, non ex lege aliqua imperio addita. Nihil ergo est quod Maccabæos tueatur præter summum certissimumque periculum: quamdiu scilicet intra sui defendendi terminos ita se continuerunt, ut in loca devia exemplo Davidis secederent, quærendæ securitati; nec arma expedirent, nisi ultro oppugnati.

6. Illa interim cautio tenenda est, etiam in tali periculo personæ regis parcendum: quod qui factum a Davide putant 33 non ex officii necessitate, sed ex sublimiore proposito, (II) falluntur. Ipse enim David aperte dixit h insontem neminem esse posse, qui manus regi inferret. h 1 Sam. xxvi. 9. Nimirum sciebat scriptum in lege: i *Diis*, id est, judicibus summis, *non maledices*, & x *principi in* i Exod. xxii. 28. *popu-*

GRONOVII.

32 *Medis & Persis*] Non potest excusari, quod *Tacitus* & Auctor ajunt Judæos Medis servisse, nisi de uno Dario Medo, cujus mentio apud Daniëlem, intelligatur. Nam Assyriis a Nino ad Sardanapalum, Medis ab Arbace ad Astyagen non paruerint Judæi: sed destructo primo Assyriorum imperio & contracto Medico aliud Assyriorum vel Chaldæorum imperium natum est per Nabuchodonosorem eodem tempore, quo in alia parte orientis regnabant Medi. Huic posteriori Assyriorum regno armis victi accessere Judæi, inde ad Persas sub Cyro transiere.

33 *Non ex officii necessitate*] Eximiæ alicujus innocentiæ studio, ut abstineret etiam illa vi, qua jure uti poterat, ut non modo ad legem justus esset, sed & intra legem, ut *Seneca* loquitur 2. de ira 27.

(II) Non ita falluntur. Dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GROTII.

u *Totum imperium ad Macedonas devenit*] *Justinus* libro XXXVI. *Primus Xerxes rex Persarum Judæos domuit. Postea cum ipsis Persis in ditionem Alexandri Magni venere, diuque in potestate Macedonici imperii subjecti Syriæ regno fuere. A Demetrio cum descivissent, amicitia Romanorum petita, primi omnium ex orientalibus libertatem receperunt, facile tunc Romanis de alieno largientibus.* (Cap. 3.)

x *Principi in populo tuo non maledices*] Josuius Senelæ apud *Josephum*: οὐ τεθνήξῃ βλασφημήσας τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καταςαθέντα βασιλέα; *An non morereris, qui ei maledicere ausus es, quem Deus in regni sede constituit?* [Ant. Jud. Lib VII. cap. 11. §. 2. Verum ibi qui loqui-

tur

17 *Unde Cassii, & Nigri, & Albini? unde qui* 18 *inter duas lauros obsident Cæsarem? unde qui faucibus ejus exprimendis palæstricam exercent? unde qui armati palatium irrumpunt*, 19 *omnibus tot* [1] *Sigeriis* (sic diserte habet manuscriptus, qui est apud omni laude ornatissimos juvenes Puteanos) *ac Partheniis audaciores? De Romanis, ni fallor, id est, de non Christianis.* De palæstrica, quod ait, ad Commodi mortem pertinet, peractam imperio præfecti prætorio Ælii Læti, manu palæstritæ; quo tamen Imperatore vix quisquam fuit sceleratior. Parthenius, cujus factum itidem detestatur Tertullianus, erat ille, qui pessimum Imperatorem Domitianum oppresserat. His comparat Plautianum præfectum prætorio, qui Septimium Severum valde sanguinarium Imperatorem occidere in palatio voluerat. 20 In eundem Septi-

GROTII.

1 *Sigeriis*] *Xiphilinus* Domitiano: Pag. 237. B. *Edit. Steph.* ἐπέθεντο δὲ αὐτῷ καὶ συνεσκευάσαντο τὴν πρᾶξιν Παρθένιος ὁ πρόκοιτος αὐτοῦ καὶ Σιγήριος (male Σίγηρος) ἐν τῇ προκοιτίᾳ καὶ αὐτὸς ὤν. *Insultas autem et communicato inter se consilio struxere Parthenius, præpositus cubiculariorum, & Sigerius & ipse e cubiculariis.* Martialis libro IV. (*Epig.* 79.)

Sigeriosque meros, Partheniosque sonas.

Corruptum id nomen non hic modo in *Tertulliano* fuerat, sed adhuc est in *Suetonio*, (*Domit.* cap. 17.) ubi *Saturius*, & in Victore vulgari, ubi *Casperius* legitur: (*Epitom.* cap. 12. num. 8.) [Probavit hanc adnotationem magnus *Reimarus* in Var. Lect. ad *Dion. Cass.* seu *Xiphil.* Lib. LXVII. p. 1113. *M. T.*]

GRONOVII.

17 *Unde Cassii*] i. Utrum ex vestris, ô multorum Deorum cultores, an ex Christianorum secta?

18 *Inter duas lauros*] Pestilentiæ causa Commodus in loco lauris vestito apud Laurentum oppidum agebat, cum eum ob Cleandri necem exposcendam plebs circumsedit. *Herod.* 1, 35. Sed quid inter duas lauros? Sane *Publius Victor* in reg. XIII. meminit vicum laureti minoris, & vicum laureti majoris. Sed hæ partes urbis sunt in Aventino: Commodus autem obsessus Laurenti, minimum XVI. millibus passuum ab urbe. Forte *inter suas*. Lauri enim Impp. quasi propriæ & illis dicatæ, quia Julius laureæ perpetuo gestandæ jus accepit, *Sueton.* Jul. 45. quod in successores prorogatum, ut ex statuis & nummis constat. Quin & lauris ἀλεξικακόν τι credebatur. Proverbium: Δαφνίνην φορῶ βακτηρίαν, quum tutum ab insidiis & periculis significabant. *Plin.* 15, 30. *Suet.* Tib. 69. [Non meminerat hujus notæ *Gronovianæ* Cl. *Haverkampus* in Edit. Apolog. *Tertull.* Lugd. Bat. 1718. 8°. p. 300. ipse vulgatum retinens. *M. T.*]

19 *Omnibus tot Sigeriis*] Forte: *omnibus & Sigeriis, & Partheniis.* [*Haverkampus* edidit *omnibus Sigeriis*, agnoscit tamen in omnibus fere MSS. exstare *tot Sigeriis*. M. T.]

20 *In eundem Septimium*] Immo Severus in illos, eodem tempore a suis militibus Impp. appellatos: sed quia Severus vicit, illi pro rebellibus habentur ac tyrannis: nam civilis acies victum facit nocentem. Quod si Clodius vicisset, pro Albinianis, si Pescennius, pro Nigerianis, *Tertullianus* posuisset Septimianos.

GRO-

Septimium Severum arma, quasi pro reipublicæ caritate, sumserant in Syria Pescennius Niger, in Gallia & Britannia Clodius Albinus. Sed horum quoque factum Christianis displicuit, quod & ad Scapulam jactat Ter- (Cap. 2.)
tullianus: *Circa majestatem imperatoris infamamur: tamen nunquam Albiniani, vel Nigriani, vel Cassiani inveniri potuerunt Christiani.* Cassiani illi erant, qui secuti erant Avidium Cassium, [21] virum egregium, qui in Syria sumtis armis caussabatur rempublicam se ire restitutum, quam [22] M. Antonini negligentia perderet.

2. Ambrosius, cum injuriam non sibi tantum, sed & gregi suo & Christo fieri crederet a Valentiniano, Valentiniani filio, populi satis concitati motu ad resistendum uti non [n] voluit. [m] *Coactus*, inquit, *repugnare* [n] *Orat. in*
non novi: dolere potero, potero flere, potero gemere: adver- *Auxent.*
post
sus arma, milites, Gothos quoque, lacrymæ mea arma *Epist.* 32.
sunt. Talia enim sunt munimenta sacerdotum: aliter nec debeo, nec possum resistere. Mox: [o] *Exigebatur a me,* [o] *Epist.*
ut compescerem populum: referebam, in meo jure esse, ut l. v. 32.
non excitarem, in Dei manu, ut mitigaret. Idem Ambrosius [23] Maximi copiis adversus [24] Imperatorem, & Arianum & Ecclesiæ gravem, [p] uti noluit. Sic Julia- [p] *Theodo-*
ret. Hist.
num defectorem, cum pessima consilia agitaret, lacry- *Eccles.*
mis Christianorum repressum, ait Nazianzenus, [q] ad- l. v. c. 4.
dens, τοῦτο μόνον ἐχόντων κατὰ διώκτου φάρμακον, *quia solum* [q] *Orat.* 1.
hoc contra persequutorem erat remedium. Atqui exercitus *in Julian.*
ejus ferme omnis ex Christianis constabat. Adde quod, pag. 91. A.
ut

GROTII.

[m] *Coactus repugnare non novi*] Inseruit *Gratianus* causa XXIII. quæstione VIII. (Can. 21.) Idem *Ambrosius* Epistola XXXIII. *Vult in vincula rapere? voluntas est mihi: non ego me vallabo circumfusione populorum.* Imitatus est magnus *Gregorius* Libro VII. Epistola 1. *Si in morte Longobardorum me miscere voluissem, hodie Longobardorum gens nec regem, nec duces, nec comites haberet, atque in summa confusione esset divisa.*

GRONOVII.

[21] *Virum egregium*] Militiæ, sed in hac causa palam sceleratum.

[22] *M. Antonini negligentia*] Sic ille mentiebatur, ut colorem adderet rebellioni: cæterum nunquam imperium aut respublica Romana fuit in meliore statu sub principe, quam sub hoc; neque aut pace quisquam aut bello diligentior.

[23] *Maximi copiis*] Clementis Maximi, qui sumsit in Britannia imperium contra Gratianum, Valentiniani alterum filium, occupatisque Gallis, occiso Gratiano, Hispaniis quoque & Africa potitus, per quinquennium regnavit, donec a Theodosio victus interficeretur.

[24] *Imperatorem & Arianum*] Valentinianum juniorem, Gratiani fratrem.

GRO-

Digitized by Google

r Ibid. pag. 80.

ut obſervat idem Nazianzenus, [r] ſævitia illa Juliani non tantum in Chriſtianos erat injuria, ſed & rempublicam in ſummum adduxerat periculum. Accedat his illud Auguſtini, ubi illa Apoſtoli ad Romanos dicta explicat: [s] *Neceſſe eſt propter hanc vitam nos ſubditos eſſe oportere, non reſiſtentes ſi quid illi* (rectores) *auferre voluerint.*

s Tom III. col 670. Prop. 74. Ed. Benedict. Antv.

VI. 1. Inventi ſunt noſtro ſæculo viri eruditi quidem illi, ſed temporibus & locis nimium ſervientes, qui ſibi primum (ita enim credo) deinde aliis perſuaderent, ea quæ jam dicta ſunt, locum habere in privatis, [n] non etiam in magiſtratibus inferioribus, quibus jus eſſe putant reſiſtendi injuriis ejus, cujus ſummum eſt imperium; imo & peccare eos, ni id faciant. Quæ opinio admittenda non eſt. Nam ſicut in dialecticis [o] ſpecies intermedia, ſi genus reſpicias, eſt ſpecies; ſi ſpeciem infra poſitam, genus: ita magiſtratus illi, inferiorum quidem ratione habita, ſunt publicæ perſonæ; at ſuperiores ſi conſiderentur, [25] privati ſunt. Nam omnis facultas gubernandi, quæ eſt in magiſtratibus, ſummæ poteſtati ita ſubjicitur, ut quicquid contra voluntatem ſummi imperantis faciant, id defectum ſit ea facultate, ac proinde pro actu privato habendum. Locum enim hic quoque habet, quod dicunt [t] Philoſophi, [26] ordinem non dari, niſi cum relatione ad aliquid primum.

t Aver. v. Metaph. com. 6.

2. Ac mihi videntur, qui contra ſentiunt, talem ſtatum rerum inducere, qualem antiqui fabulabantur in cœlo fuiſſe, antequam majeſtas oriretur, quo tempore ajunt minores Deos Jovi non conceſſiſſe. At is quem dixi [p] ordo, & ὑπαλληλισμὸς, non tantum ſenſu communi cognoſcitur: unde illud: [*Senec.* Thyeſt. verſ. 612.]

Omne

GROTII.

n *Non etiam in magiſtratibus inferioribus*] *Petrus Martyr* ad Judicum III. *Paræus* ad XIII. caput ad Romanos, *Junius Brutus*, *Danæus* Libro VI. politicorum, & alii.

o *Species intermedia*] Genus ſpeciale *Senecæ* Epiſtola LVIII.

p *Ordo & ὑπαλληλισμὸς*] Sic in familia paterfamilias primus, inde materfamilias, inde filii, mox ordinarii ſervi, poſtremo ſervi vicarii. Vide *Chryſoſtomum* I. ad Corinth. XIII. 3. (Tom. III. pag. 456. *Edit. Sav.*)

GRONOVII.

25 *Privati ſunt*] Sic Veſpaſiani privatas res *Tacitus*, quamvis exercitum & provinciam regentis vivo Nerone, dicit 3. hiſt 65 & 5, 1.

26 *Ordinem non dari*] i. e. Quod in ſerie aliqua eſt, tamdiu locum tueri, quamdiu dependet a primo: ita magiſtratus tamdiu eſſe magiſtratus, quamdiu agant ex auctoritate principis.

GRO-

Omne sub regno graviore regnum est.

Et Papinii illud: [III. *Sylv.* 3. verf. 49, 50.]

—— *vice cuncta reguntur:*
Alternisque regunt. ——

Et q Augustini dictum [u] celebre: *Ipsos humanarum rerum gradus adverte: si aliquid jusserit curator, faciendum: non tamen, si contra proconsul jubeat: aut si consul aliquid jubeat, & aliud Imperator. Non utique contemnis potestatem, sed eligis majori servire: nec hinc debet minor irasci, si major prælatus est.* Et hoc ejusdem [x] de Pilato: *Talem quippe Deus dederat illi potestatem, ut esset etiam ipse sub Cæsaris potestate.*

u *c. qui resistit.* 97. *Caus.* XI. *quæst.* 3.

x *Ad Joh.* Tom. IX. pag. 369.

3. Sed & divina probatur auctoritate. Nam [y] Apostolorum princeps subjectos nos esse vult aliter regi, aliter magistratibus: regi, [27] ut supereminenti, id est, sine ulla exceptione, præter ea quæ Deus directe imperat, qui injuriæ patientiam probat, non interdicit: magistratibus, tanquam [28] missis a rege, id est potestatem suam a rege ducentibus. Et cum Paulus [z] omnem animam supremis potestatibus esse subjectam vult, etiam magistratus inferiores inclusit. Neque in populo Hebræo, ubi tot fuere reges divini humanique juris contemtores, unquam inferiores magistratus, in quibus plurimi fuere viri pii & fortes, id sibi juris sumserunt, ut regibus vim ullam opponerent, nisi si qui a Deo, cujus in reges summum jus est, mandatum speciale acceperant. Quin contra, quod procerum officium sit, ostendit [a] Samuël, cum, proceribus & populo inspectante, Saulem jam perverse regnantem solita veneratione est prosequutus.

y 1 *Epist. Petr.* II. 13.

z *Rom.* XIII. 1.

a 1 *Sam.* XV. 30.

4. Atque adeo religionis quoque publicæ status nunquam non a regis ac Synedrii arbitrio pependit. Quod enim

GROTII.

q *Augustini*] Habet prope eadem *Augustinus* sermone VI in verba Domini. [Serm. LXII. c. 8. n. 13. col. 253. Tom. V. *Ed. Bened. Antv.*]

GRONOVII.

27 *Ut supereminenti*] Ὡς ὑπερέχοντι. Quæ verba non video, qui significent sine exceptione, quamvis res vera sit. In notis ad N. T. explicat, Tanquam supra omnes posito. Ergo, tanquam summæ potestati.

28 *Missis a rege*] Δι' αὐτοῦ πεμπομένοις Præfectis ejus, vel legatis.

GRO-

enim post regem magistratus simul cum populo Deo se fideles fore promiserunt, id intelligi debet, quatenus in cujusque id futurum erat potestate. Ne simulacra quidem falsorum Deorum, quæ publice exstabant, dejecta unquam legimus, nisi jussu aut populi in libera republica, aut regum cum regnabantur. Quod si quid aliquando factum est vi contra reges, narratur in testimonium divinæ providentiæ id permittentis, non in facti humani approbationem.

5. Solet a contrariæ sententiæ auctoribus proferri dictum Trajani, cum pugionem præfecto prætorio traderet: (ii) *Hoc pro me utere, si recte impero; si male, contra me.* Sed sciendum est, Trajanum, ut ex Plinii Panegyrico apparet, id unice curasse, ne quid regium ostentaret, sed [r] verum principem gereret, qui proinde subesset senatus populique judicio; quorum sententias exsequi præfectus deberet etiam in ipsum principem. Simile est, quod de M. Antonino legimus, [b] qui publicam pecuniam attingere noluit, nisi consulto senatu.

[b] *Xiphilin.* in ejus *Vit.* pag. 281.

VII. 1. Gravior illa est quæstio, an lex de non resistendo nos obliget in gravissimo & certissimo discrimine. Nam leges etiam Dei quædam, quamquam generaliter prolatæ, tacitam habent exceptionem summæ necessitatis: quod de lege sabbati (kk) 29 Hasamonæorum temporibus a sapientibus definitum fuit: unde dictum celebre; 30 *periculum animæ impellit sabbatum*: & Judæus apud Synesium causam neglectæ legis de sabbato hanc reddit: [s] *σαφῶς ὑπὲρ ψυχῆς θέομεν· in certissimum vitæ*

GRONOVII.

29 *Hasamonæorum*] Ab Assamonæo Matthiæ proavo dicti, qui a Juda Maccabæo Matthiæ F. Maccabæi. *Joseph.* 12, 8.

30 *Periculum animæ impellit*] Solvit necessitate servandi Sabbathi. *Casaub.* Exercit. 1. ad Baron. 12, 37. p. 66. *Buxtorf.* Synag. cap. 16. p. 365. [Vide & Auctorem in *Matth.* XII. 11. *J. B.*]

(ii) Refertur a *Xiphilino*, pag. 248. D. *Ed. Steph.* Vide & *Plinii Interpretis* Panegyric. cap. 67. n. 8. & *Cassiodor.* Var. VIII. 13. *J. B.*

(kk) Vide JOSEPH. *Antiq. Jud.* Lib. XIV. cap. 4. §. 2. *Ed. Hudson.* & Clar. CLERICUM, in *Marc.* III. 4. *J. B.*

GROTII.

r *Verum principem gerere*] Quod postea imitati *Pertinax* & *Macrinus*: quorum orationes egregias apud *Herodianum* vide. (Lib. II. c. 3. Lib. IV. c. 14. *Ed. Bœcler.*)

s Σαφῶς ὑπὲρ ψυχῆς θέομεν] Maccabæorum Lib. I. cap. 9. 10. 40 & 41. *καὶ ἤκουσε Βακχίδης καὶ ἦλθε τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων ἕως τῶν κρηπίδων τοῦ Ἰορδάνου ἐν δυνάμει πολλῇ. καὶ εἶπεν Ἰωναθὰν τοῖς παρ' αὐτοῦ· ἀναστῶμεν νῦν καὶ πολεμήσωμεν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν· οὐ γάρ ἐστι σήμερον ὡς ἐχθὲς καὶ τρίτην ἡμέραν. Id cum audisset Baccaides venit*

vitæ periculum adducti sumus [c]. Quæ exceptio probata est ipsi Christo: ut & in lege altera de non edendis panibus propositionis. Et Hebræorum magistri legibus de cibis vetitis, aliisque nonnullis, ex veteri traditione eandem addunt exceptionem, recte quidem: non quod Deo jus non sit ad certam mortem subeundam nos obstringere, sed quod leges quædam ejus sint argumenti, ut non credibile sit datas ex tam rigida voluntate; quod in legibus humanis magis etiam procedit.

c (*Ep.* IV. pag 164. *Edit. Pe-tav.*) *Matth.* XII. 4. 1 *Sam.* XXIII. 6.

2. Non nego a lege etiam humana quosdam virtutis actus posse præcipi, sub certo mortis periculo, ut [t] [31] de statione non deserenda; sed nec temere ea voluntas legem condentis fuisse intelligitur, neque videntur homines in se & alios tantum jus accepisse, nisi quatenus summa necessitas id exigat. Ferri enim leges ab hominibus solent & debent cum sensu humanæ imbecillitatis. Hæc autem lex, de qua agimus, pendere videtur a voluntate eorum, qui se primum in societatem civilem consociant, a quibus jus porro ad imperantes manat. Hi vero si interrogarentur, an velint omnibus hoc onus imponere, ut mori præoptent quam ullo casu vim superiorum armis arcere, nescio an velle se sint responsuri, nisi forte cum hoc additamento, si resisti nequeat, nisi cum maxima reipublicæ perturbatione, aut exitio plurimorum innocentium. Quod enim tali circumstantia caritas commendaret, id in legem quoque humanam deduci posse non dubito.

3. Dicat aliquis, rigidam illam obligationem, mortem potius ferendi, quam ullam unquam superiorum injuriam repellendi, non ex lege humana, sed divina proficisci. Sed notandum est, primo homines non DEI præcepto, sed sponte adductos experimento infirmitatis fa-

venit multo cum exercitu ad Jordanis ripas ipso die sabbati. Jonathan autem suis dixit: surgamus nunc, & pro vita pugnemus; neque enim nostræ res se habent ut heri & nudius tertius.

t *De statione non deserenda*] Vide *Josephum* ubi de custodibus Saulis agit. (*Ant. Jud.* Lib. VI. cap. 13. §. 9. *Edit. Hudson.*) *Polybius*: παρὰ Ῥωμαίοις θάνατος ὃν πρόστιμον τῆς ἐφεδρείας λιπόντι τὴν τάξιν. [Habet e *Suida*, voce πρόστιμα· nam verba paullo aliter leguntur apud ipsum Historicum, Lib. I. c. 17. *J. B.*]

GRONOVII.

31 *De statione*] Loco, ubi quis aut in præsidio aut in acie locatus est ab Imperatore. *Liv.* 24, 37.

GRO-

familiarum segregum adversus violentiam, in societatem civilem coiisse, unde ortum habet potestas civilis, quam ideo humanam ordinationem Petrus [d] vocat: quanquam alibi & divina ordinatio vocatur, quia hominum salubre institutum Deus probavit. Deus autem humanam legem probans censetur probare ut humanam & humano modo.

[d] 1 Petr. II. 13.

4. Barclajus regii imperii assertor fortissimus huc tamen [e] descendit, ut populo & insigni ejus parti jus concedat se tuendi adversus immanem sævitiam; cum tamen ipse fateatur totum populum regi subditum esse. Ego facile intelligo, quo pluris est id quod conservatur, eo majorem esse æquitatem, quæ adversus legis verba exceptionem porrigat: attamen indiscriminatim damnare aut singulos aut partem populi minorem, quæ ultimo necessitatis præsidio sic utatur, ut interim & communis boni respectum non deserat, vix ausim. Nam David, [f] qui extra pauca facta testimonium habet vitæ secundum leges exactæ, armatos circum se primum quadringentos, deinde plures aliquanto habuit; quo nisi ad vim arcendam si inferretur? Sed simul illud notandum est, non factum id a Davide, nisi postquam & Jonathanis indicio, & pluribus aliis certissimis argumentis compererat Saulem vitæ suæ imminere. Deinde vero nec urbes invadit, nec pugnandi captat occasiones, sed latebras quærit, modo in locis deviis, modo apud populos externos, & hac religione ut popularibus suis nunquam noceat.

[e] Lib. III. adv. Monarch. c. 8. Lib. VI. c. 23 & 24.

[f] 1 Sam. XXII. 2. & XXIII. 13.

5. Simile videri potest factum Maccabæorum: nam quod quidam hæc arma eo titulo defendunt, quasi Antiochus non rex, sed invasor fuerit, vanum puto; cum nusquam in omni historia Maccabæi, & qui eorum partes sequebantur, Antiochum alio quam regis nomine compellent; & merito sane, cum jampridem Macedonum imperia agnovissent Hebræi, in quorum jus Antiochus successerat. Nam quod lex vetat alienigenam populo præfici, de voluntaria electione intelligendum est, non de eo, quod temporum necessitate adductus populus facere cogebatur. Quod vero ajunt alii, usos Maccabæos jure populi, cui αὐτονομία deberetur, ne id quidem firmum. Nam Judæi primum a

Na-

Nabuchodonosore devicti jure belli ex eodem jure successoribus Chaldæorum 32 Medis & Persis paruerant, quorum [u] totum imperium ad Macedonas devenit. Hinc Judæi Tacito [g] vocantur, *dum Assyrios penes Medosque & Persas Oriens fuit, vilissima pars servientium.* (g Hist. l. v. c. 3.) Nec quicquam ab Alexandro ejusque successoribus stipulati sunt, sed sine ulla conditione in eorum ditionem venerunt, sicut ante sub ditione Darii fuerant. Quod si & Judæi interdum ritus suos & leges palam exercere permissi sunt, id fuit ex regum beneficio jus precarium, non ex lege aliqua imperio addita. Nihil ergo est quod Maccabæos tueatur præter summum certissimumque periculum: quamdiu scilicet intra sui defendendi terminos ita se continuerunt, ut in loca devia exemplo Davidis secederent, quærendæ securitati; nec arma expedirent, nisi ultro oppugnati.

6. Illa interim cautio tenenda est, etiam in tali periculo personæ regis parcendum: quod qui factum a Davide putant 33 non ex officii necessitate, sed ex sublimiore proposito, (ll) falluntur. Ipse enim David aperte dixit [h] insontem neminem esse posse, qui manus regi inferret. (h 1 Sam. XXVI. 9.) Nimirum sciebat scriptum in lege: [i] *Diis*, id est, judicibus summis, *non maledices*, & [x] *principi in popu-* (i Exod. XXII. 28.)

GRONOVII.

32 *Medis & Persis*] Non potest excusari, quod *Tacitus* & Auctor ajunt Judæos Medis serviisse, nisi de uno Dario Medo, cujus mentio apud Daniëlem, intelligatur. Nam Assyriis a Nino ad Sardanapalum, Medis ab Arbace ad Astyagen non paruerunt Judæi: sed destructo primo Assyriorum imperio & contracto Medico aliud Assyriorum vel Chaldæorum imperium natum est per Nabuchodonosorem eodem tempore, quo in alia parte orientis regnabant Medi. Huic posteriori Assyriorum regno armis victi accessere Judæi, inde ad Persas sub Cyro transiere.

33 *Non ex officii necessitate*] Eximiæ alicujus innocentiæ studio, ut abstineret etiam illa vi, qua jure uti poterat, ut non modo ad legem justus esset, sed & intra legem, ut *Seneca* loquitur 2. de ira 27.

(ll) Non ita falluntur. Dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GROTII.

u *Totum imperium ad Macedonas devenit*] *Justinus* libro XXXVI. *Primus Xerxes rex Persarum Judæos domuit. Postea cum ipsis Persis in ditionem Alexandri Magni venere, diuque in potestate Macedonici imperii subjecti Syriæ regno fuere. A Demetrio cum descivissent, amicitia Romanorum petita, primi omnium ex orientalibus libertatem receperunt, facile tunc Romanis de alieno largientibus.* (Cap. 3.)

x *Principi in populo tuo non maledices*] Joabus Semeiæ apud *Josephum*: οὐ τεθνήξῃ βλασφημήσας τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καταςαθέντα βασιλέα; *An non montereris, qui ei maledicere ausus es, quem Deus in regni sede constituit?* [Ant. Jud. Lib VII. cap. 11. §. 2. Verum ibi qui loquitur

populo tuo non maledices. In qua lege mentio facta specialis eminentium potestatum, ostendit aliquid præcipi
k Lib. II. speciale. Quare Optatus [k] Milevitanus de hoc Davidis facto loquens, y *Obstabat*, ait, *plena divinorum memoria mandatorum.* Et verba Davidi hæc tribuit: *Volebam hostem vincere, sed prius est divina præcepta servare.*

7. At falsa maledicta ne in privatum quidem licet jacere, in regem ergo veris quoque abstinendum; quia,
l Sect. XXIX. num. 14. ut ait scriptor problematum, [l] quæ Aristotelis nomen præferunt: ὁ κακηγορῶν τὸν ἄρχοντα, εἰς τὴν πόλιν ὑβρίζει· *Qui rectori maledicit*, z *in civitatem est injurius.* Quod si voce lædendus non est, manu certe multo minus: unde
m 1 Sam. XXIV. 6. & pœnitentia tactum Davidem [m] legimus, quod vestem ejus violasset; tantam intelligebat personæ istius esse sanctitudinem! nec immerito; nam cum summum imperium a non possit non multorum odiis patere, securitas fungen-

tur, non est *Joabus*, sed frater ejus *Abisçais*, *Tserujæ* filius. *J. B.*]

y *Obstabat plena divinorum memoria mandatorum*] *Josephus* de Davide: μετανοήσας δ' εὐθὺς, οὐ δίκαιον εἶπε φονεύειν τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην· *Sed statim pœnitudine ductus, injustum facinus esse dixit, dominum suum occidere.* (Lib. VI. cap. 13. §. 4) Et post: Τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κεχειροτονημένον βασιλέα δεινὸν ἀποκτεῖναι κἂν ᾖ πονηρός· ἥξειν γὰρ αὐτῷ παρὰ τοῦ δόντος τὴν δίκην. *Horrendum, regem quamvis malum interficere: pœnam enim id facienti imminere ab eo qui regem dedit.* [Ibid. §. 9. *Edit. Hudson.* In loco priore non omittere debuit Auctor hæc verba, οὐδὲ τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ βασιλείας ἀξιωθέντα, *cumque qui a Deo Rex constitutus est.* In loco altero versio ejus etiam male omittit hæc, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κεχειροτονημένον, quæ idem significant, obstantque adeo, quominus de omnibus in universum Regibus locus intelligi queat. Quamvis & Doctissimus SALMASIUS, *Resp. ad Milton.* pag. 163. in Versione illius loci omittat illa verba, quæ tamen in Græco ponit; quasi scilicet voce sola *Regis* continerentur. Sed pejus est, quod in fine, omissis quibusdam, sensus plane corruptus ab Auctore nostro, præ nimio forte studio caussæ suæ serviendi. Ita habent Græca: Ἥξειν γὰρ αὐτῷ παρὰ τοῦ δόντος τὴν ἀρχὴν σὺν χρόνῳ τὴν δίκην, *Venturam enim aliquando ipsi* (Regi scilicet) *pœnam, ab eo qui dedit illi imperium.* J. B.

z *In civitatem est injurius*] Julianus Misopogone: καὶ γὰρ οἱ νόμοι φοβεροὶ διὰ τοὺς ἄρχοντας, ὥστε ὅστις ἄρχοντα ὑβρίζει, ἐκ περιουσίας τοὺς νόμους κατεπάτησεν· *Sunt enim leges severæ pro principibus, ita ut qui in principem injuriosus fuerit, is ex animi libidine conculcaverit leges.* (Pag. 342. B. *Edit. Spanh.*) [Non satis adcurate vertitur hic locus. Id vult Imperator: *Metuuntur Leges propter Imperantes* (a quibus scilicet auctoritatem & vim omnem habent). *Qui igitur in ipsum Imperantem injurius est, multo audacius Leges conculcabit.* Sic, ut cuivis patet, locus ad rem nihil facit. *J. B.*]

a *Non possit non multorum odiis patere*] *Quinctilianus* Declamatione CCCXLVIII. *Hanc esse conditionem omnium, qui administrationem reipublicæ aggrediuntur, ut ea, quæ maxime pertinent ad salutem commu-*

gentis peculiariter fuit munienda. Quod Romani etiam in Tribunis plebis constituerunt, ut ἄσυλοι, id est, inviolabiles essent. Inter Essenorum dicta erat, reges sanctos esse habendos: & insigne illud apud [n] Homerum: [n] *Iliad* v. 566, 567.

—— Περὶ γὰρ δίε ποιμένι λαῶν,
—— —— μή τι πάθοι·

—— [b] *Nam pro populi pastore timebat,*
—— —— *Nequid ei accideret.*

Nec immerito, ut apud [o] Curtium est, *regium nomen gentes, quæ sub regibus sunt, pro Deo colunt.* [c] Artabanus Persa: ἡμῖν δὲ πολλῶν νόμων καὶ καλῶν ὄντων κάλλιστος οὗτός ἐστι, τὸ τιμᾶν βασιλέα καὶ προσκυνεῖν, εἰκόνα Θεοῦ τοῦ πάντα σώζοντος. *Nobis inter leges multas easque bonas hæc optima est, regem colendum & adorandum, ut Dei cuncta sospitantis effigiem.* Plutarchus Agide: [p] οὐ θεμιτὸν οὐδὲ νενομισμένον βασιλέως σώματι τὰς χεῖρας προσφέρειν, *nec fas nec licitum regis corpori manus inferre.* [o] Lib. x. cap. 3. [p] Pag. 804.

8. [34] Illa quæstio gravior, an quantum Davidi, an quan-

munem, cum quadam sui invidia efficere cogantur. Vide ea de re Liviæ verba ad Augustum apud Xiphilinum ex *Dione.* (Pag. 85, 86. *Ed. H. Steph.*)

b *Nam pro populi pastore timebat*] Bene *Chrysostomus*, 1 ad Timoth. 1. (Tom. IV. pag. 251. *Ed. Sav.*) *Si quis ovem jugulet, ab eo gregem imminui: at si quis pastorem de medio sustulerit, ab eo totum gregem dissipari. Seneca* libro priore de clementia cap. III. *Somnum ejus nocturnis excubiis muniunt: latera objecti circumfusique defendunt: incurrentibus periculis se opponunt. Non hic est sine ratione populis urbibusque consensus sic protegendi amandique reges, & se suaque jactandi, quocumque desideraverit imperantis salus. Nec hæc vilitas sui est aut dementia, pro uno capite tot millia excipere ferrum, ac multis mortibus unam animam redimere, nonnunquam senis & invalidi. Quemadmodum totum corpus animo deservit* (quod ipsum late ibi exsequitur) *sic hæc immensa multitudo unius animæ circumdata illius spiritu regitur, illius ratione flectitur, pressura se ac fractura viribus suis, nisi consilio sustineretur. Suam itaque incolumitatem amant, &c.* Adde quæ infra, Lib. II. cap. 1. §. 9.

c *Artabanus Persa*] Apud *Plutarchum* Themistocle. (Pag. 125. C.)

GRONOVII.

34 *Illa quæstio &c.*] Auctor quæstionem, an liceat Christianis pro religione adversus superiores in ultimo discrimine bellare, ita tractat, ut negantem partem probare, atque ita tot heroum, quorum armis a Deo prosperatis libertatem conscientiæ in Belgio, Germania, Gallia debemus, causam damnare videatur.

Cui sententiæ subscribere non possumus, nec quæ pro ea proferuntur, tanti putamus, ut iis nos induci patiamur.

Crucem ſubire ſuos his juſſit Chriſtus, prius Matth. x. 38. Quod tempus *Marcus* quoque VIII. 34. & *Lucas* IX. 23. reſpiciunt. Iterum Matth. XVI. 24. quod *Lucas* XIV. 27. id nihil aliud eſt, quam divinas caſtigationes patienter & ſine murmure cumque confeſſione peccatorum & horrore juſtiſſimæ Dei adverſus peccata iræ excipere. Et tam dictum eſt ſuperiorum ſupremis regibusque regum, quam humillimo & deſpicatiſſimo mortalium. Quemadmodum igitur hoc non impedit, quominus reges & magiſtratus reſiſtant malitiæ privatorum & hoſtium, atque illos ſupplicio afficiant, hos bello proſequantur: ita neque impedit privatos, quominus illi ultimæ ſævitiæ malorum principum & magiſtratuum repugnent.

Ob religionem autem ſi omnino in ſuperiores arma ſumere non licet, neque licebit ipſis ſuperioribus arma ſumere adverſus alios pariter ſuperiores ob religionis diverſitatem bellum moventes. Præbeamus igitur, ſi Diis placet, nos impune lacerandos & ſubjugandos Turcis Mahometiſmum imperantibus. Et condemnemus Conſtantinum, quod defendendi a perſecutione Chriſtianiſmi gratia arma ſumſit in affinem ſuum & collegam Imperatorem Licinium: quo nomine tota Eccleſia eum ſemper laudavit & obnoxiam ſe illi profeſſa eſt. Nec poteſt hic dari ratio, quare magis liceat ſuperioribus in ſubjectos per religionis cauſam ſævire, quam per aliam quamcumque impotentiam. Immo per illam minus licet, quia ſolus Deus καρδιογνώστης eſt, & imperium in conſcientias habet. Porro qui religionem petit ſævitia, idem petit bona, petit vitam, petit conjugem & liberos. Si ergo licet in graviſſimo & certiſſimo diſcrimine reſiſtere ſuperioribus ob bona, conjugem, liberos, vitam defendendam, (uti conceſſit Auctor) quoniam eædem cauſæ cum cauſa religionis ſunt perpetuo conjunctæ, etiam in ultimo & certiſſimo diſcrimine ob religionem, ſi non per religionem, certe per illas alteras cauſas reſiſtere licet ſuperiori intolerabili ſævitia prætextu religionis bona & vitam involanti.

Chriſti & Apoſtolorum & primorum Chriſtianorum exempla nihil juvant, quia illa verſantur in eccleſia conſtituenda, nos in eccleſia conſtituta. Illam quum ſinguli & humillimi homines (ita Deo placitum) in eam colligerentur, non oportet infamem fuiſſe rebellionibus: nunc poſtquam illud crimen eccleſia effugit diu patiendo, non oportet eam beneficium Dei incomparabile, præſertim ſi vires ad illud tutandum dedit, per ignaviam amittere.

Quod Chriſtus per humilitatem, per patientiam ſe ac ſuos ad tempus præbendo tanquam oves ad lanienam, vicit poteſtates mundi ac tenebrarum, miraculum eſt non minus quam linguarum donum, quam ſanandi infirmos, excitandi mortuos, liberandi energumenos, & alia ſupra humanum modum. Ut ergo tunc in docenda diſcendaque religione Chriſtiana non exſpectandum, donec eadem miracula Deus nobis repræſentet, ſed ordinariis ſtudiorum viis & conſueta diſciplina utendum eſt: ita nec in defendenda veritate agnita & libertate conſcientiæ manibus inſinuatis ſedendum illis, quibus Deus non modo pro focis, ſed etiam pro aris vires & opes dedit, nec operienda miracula, quæ Deus ſic quoque dat, ſed illis, qui viis & inſtrumentis & labore curaque cuivis rei propria utuntur. Hebræos ſub Pharaone cædes & contumelias & injuſta opera cum ſervilibus verberibus tolerare voluit Deus usque in adventum Moſis. Noluit eosdem pugna Ægyptium vincere: Rubrum mare mandata ſua peragere & ultionem exſequi juſſit: ad idem eductis in terram promiſſam per arma adverſus religionis oppreſſores adfuit. Neque hoc infirmat martyria. Immo genus eſt martyrii in ſancto & ſolo propoſito defendendi lucem evangelii conceſſam occumbere quamvis armatum. Quod ſi quando ab inermibus & mera patientia martyrium excipi vult, id non magis moratur alios, quin ſe, ut poſſunt, a vi tuean-

tueantur, quam quod quosdam naufragio, pestilentia, alios morbo evocat, id non prohibet alios, quominus medicinis & omni probata via ad salutem grassentur: quod quosdam sub iniquo judice probos & innocentes sinit opprimi, id nihil vetat, ne alii suam innocentiam judicio defendant. Neque vero non interest privatus paucive an populus ob religionem infestetur: nam illi suo fato occidunt, populus etiam posteritatis.

Præterea si Christi exemplum & injuriarum patientia non tollit jus belli gerendi omne in universum adversus quosvis aggressores, ne quidem tollit jus belli gerendi adversus superiores in ultimo discrimine ob religionem. Ratio est, quia Christus non tantum injurias a superioribus pertulit, sed etiam a vilissima fæce Judæorum, neque tantum ob religionem, sed etiam ob illorum invidiam & malitiam. Deinde non dicit: *Si superior ob religionem tibi alapam in altera maxilla duxerit:* non dicit: *Qui tollet gladium adversus superiores religionis causa*, sed simpliciter & sine exceptione: *Si quis duxerit: Qui tollet*. Quæ ergo responsio est ad hæc loca, pro facto tecto servando jure belli cujuscumque, eadem est & pro servando jure belli in superiores, & intolerandam sævitiam religionis ergo.

Christus fugam concedit, inquit: agnosco: ultra fugam nihil: hoc hic lego; apud Euangelistam neminem. II. Si præcise nihil extra fugam, ne quidem ut pecunia redimant libertatem religionis & conscientiæ, itaque rem illicitam fecere tot sæculis, faciuntque hodie miseri Græci & aliæ nationes Christianæ sub Turcico imperio, qui tributo persecutionem evadunt. Quod si hoc durum est adfirmare, fatendum est, illud temere pronuntiatum esse. III. Quia imo, quia fugam concedit, non requirit meram & solam patientiam: sed per synecdochen speciei concedit honestas rationes subterfugiendi & hoc genus tyrannidis, quamdiu non planum ac liquidum est, placuisse Deo, ut morte nostra testimonium veritati demus. IV. Quia fugam concessit, ostendit certe suum exemplum non vocare nos ad omnes omnino eventus patientiæ, quam ipse præstitit: noluit enim fugere. V. Fugam concessit illis, quibus nihil patebat præter fugam: quales erant primi ejus discipuli virium inopes. His igitur fugam concedendo non vetuit alios suo bono uti.

Quanto melius facerent tyrannidis patroni, si Christi exemplum proponerent persecutoribus & imperantibus religionem! noluit ille vi in formanda & propaganda ecclesia uti, noluit ignes & gladios adhibere, cum facile potuisset. Itaque exemplum Christi magis obligat principes ad non sæviendum ob religionem, quam subjectos ad imitandum ejus patientiam omnem, quæ magna parte miraculosa est.

Locus Petri tot versibus solatia continet illis, quorum constantia & martyrio Deum velle amplificare gloriam suam certo constat, quia illis subducit omnem externam opem defendendæ vitæ, & eosdem ad hanc ipsam patientiam præsenti numine & S. Spiritus extraordinaria ope confirmat. Sunt autem viæ, quibus utitur Deus ad amplificandam gloriam suam, multæ. Nec scriptura, cum unam earum laudat, alias tollit. Idem Deus, qui modo monstrat, quid possit in infirmis, magnum illis animum adversus calamitates & supplicia præstando, modo monstrat, quid possit in fortibus, victoriam illis per arma justa largiendo.

Ad exemplum illud primorum Christianorum tam speciose propositum respondet *Mornæus*, eos non potuisse, quicquid imputent: ubi potuerint, fecisse: denique qui non fecerint, non obligare nos ad imitandum. Et certe non potuerunt: Homines humiles, tenues, viles, ignobile vulgus, pauci etiam, cum multa millia essent, si cum cæteris compararentur, dispersi & disjecti, sine corpore & concilio, clandestinis eoque non numerosis cœtibus coëuntes, imbelles & inermes, nullo capite præter sacerdotes ex ea-

dem

quantum Maccabæis licuit, liceat & Chriſtianis, quorum magiſter crucem ſubire toties jubens exactiorem patientiam videtur requirere. Certe ubi ſuperiores ob religionem mortem intentant Chriſtianis, Chriſtus q fugam concedit, his ſcilicet, quos officii neceſſitudo nulli loco alligat: (mm) ultra fugam nihil. r Petrus vero Chriſtum ait, cum pateretur, nobis reliquiſſe exemplum quod ſequamur, qui, cum peccato vacaret & doli omnis immunis eſſet, convitia convitiis non repoſuit, neque inter patiendem minatus eſt, ſed rem permiſit juſte judicanti. Idem gratias agendas Deo ait, & gaudendum Chriſtianis, ſi tanquam Chriſtiani pœnis ſubdantur. Et hac maxime patientia invaluiſſe Chriſtianam religionem legimus.

q *Matth.* x. 23.

r 1 *Petr.* II. 21. IV. 12. 13. 14. 15. 16.

9. Quare Chriſtianis veteribus, qui recentes ab apoſtolorum & apoſtolicorum virorum diſciplina eorum præſcripta & intelligebant melius & perfectius implebant, ſummam injuriam fieri puto ab iis, qui quo minus ipſi ſe defenderent in certiſſimo mortis periculo, vires putant illis, non animum defuiſſe. Imprudens certe & impudens fuiſſet Tertullianus, s ſi apud Imperatores, qui ejus rei ignari eſſe non poterant, ita confidenter auſus eſſet mentiri: *Si enim hoſtes & apertos, non tantum vindices occultos agere vellemus, deeſſet nobis* 35 *vis numerorum & copiarum? Plures nimirum Mauri &*

s *Apol.* cap. 37.

dem vilitate lectos: ad hæc nihil aliud cogitantes, quam pœnitentiam priſtinæ vitæ, ſpem metumque futuræ, exſpectantes quisque ſe viſurum noviſſimum diem, eaque de cauſa deſerentes negotia, abhorrentes a conjugiis, a gerenda republica, a militia, abjicientes pecuniam, & rem familiarem, denique nihili facientes, quorum cauſa tyrannos odimus, & defenſionem noſtri paramus: interdum improvide ac ſimpliciter, quæ Chriſtus non ſimpliciter contemni juſſerat, ſed comparate, ſi haberi non poſſent ſalva conſcientia, & ſi ea Deus repoſceret. Itaque non modo vires illis, ſed & animum reſiſtendi defuiſſe, facile concedo. Nec poterant, nec ſi potuiſſent, volebant, non tam quia illicitum putabant, quam ob nimiam martyrii ambitionem. Sed aliter egerunt, poſtquam Imperatores facti ſunt Chriſtiani, & ipſi quoque publica munera adminiſtrando potentiam nacti ſunt.

35 *Vis numerorum*] Cohortium, *Tacit.* 1. Hiſt. 6. Agric. 18 & 32.

(mm) Dictum *Chriſti* unice pertinet ad Apoſtolos, ut patet ex ſequentibus. Auctor ipſe ſe refellit, quando in Adnotationibus ad hunc locum *Matth.* x. 23. verba illa ſolis Apoſtolis adcommodat, & inde fatetur non poſſe argumentum duci ad definiendam quæſtionem, An ſponte fugere liceat, periculi tantum vitandi cauſſa? *J. B.*

Cro-

& Marcomanni ipsique Parthi, vel quantæcunque unius tamen loci & suorum finium gentes, quam totius orbis? Hesterni sumus & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, [36] *conciliabula, castra ipsa, tribus,* [37] *decurias,* [38] *palatium, senatum, forum: sola vobis reliquimus templa. Cui bello non idonei, non prompti fuissemus,* [39] *etiam copiis impares, qui tam libenter trucidamur, si non* [40] *apud istam disciplinam magis occidi liceret quam occidere?* Sequitur hic quoque [41] magistrum suum [t] Cyprianus, & aperte prædicat: *Inde est, quod nemo nostrum, quando apprehenditur, reluctatur; nec se adversus injustam violentiam vestram,* [42] *quamvis nimius & copiosus noster sit populus, ulciscitur. Patientes facit* [43] *de secutura ultione securitas.* [d] *Innocentes nocentibus cedunt.* Et [u] Lactantius: *Confidimus enim majestati ejus, qui tam contemtum sui possit ulcisci quam servorum suorum* [44] *labores & injurias. Et ideo cum tam nefanda perpetimur, ne verbo quidem reluctamur: sed Deo remittimus ultionem.* Nec aliud spectavit [x] Augustinus, cum dicit: *Nihil justus præcipue cogitet in his rebus, nisi ut bellum suscipiat, cui bellare fas est: non enim fas est omnibus.* Ejusdem [y] est illud: *Quoties Imperatores* [45] *in errore sunt, leges ad tuendum errorem contra veritatem condunt, per quas justi examinantur & coronantur.* Idem [z] alibi: *Ita a plebibus principes & a servis domini ferendi sunt, ut sub exercitatione tolerantiæ sustineantur temporalia & sperentur*

t *Ad Demetrian.* pag. 193. *Ed. Fell.*

u *Inst. Div.* L. V. cap. 20.

x Lib. VI. *Qu.* 10. *in Jos.*

y *Epist.* 105 (vulg. 166)

z *In Psal.* CXXIV. apud *Prosper.* Sent. 34.

GROTII.

d *Innocentes nocentibus cedunt*] Hæc sunt in scripto ad Demetrianum. Ejusdem hæc libri primi epistola 1. *Intellexit* (adversarius) *Christi milites vigilare, jam sobrios & armatos ad prælium stare, vinci non posse, mori posse; & hoc ipso invictos esse, quia nec mori timent, nec repugnare contra impugnantes, cum occidere innocentibus nec nocentem liceat, sed prompte & animas, & sanguinem tradere.* (Ep. LX. *Ed. Fell.*)

GRONOVII.

36 *Conciliabula*] Supra cap. 2. §. 10.

37 *Decurias*] Judicum & equestrem ordinem.

38 *Palatium*] Domum augustam.

39 *Etiam copiis*] Apparatu & instrumento belli.

40 *Apud istam disciplinam*] Hanc sectam Christianorum. *Terent.* Eun. 2, 2. 32.

41 *Magistrum suum*] *Hieronymus* refert notarium B. Cypriani dicere solitum, nunquam Cyprianum absque Tertulliani lectione unum diem peregisse, ac sibi crebro dixisse: *Da magistrum.*

42 *Quamvis nimius*] Numerosus, multus admodum.

43 *De secutura*] Quia exploratum habemus injuriarum, quæ nobis fiunt, Deum vindicem fore.

44 *Labores*] Ærumnas, agonas, ut Herculis XII. labores dicuntur.

45 *In errore sunt*] Ἑλληνισμῷ idolorum cultui dediti sunt.

tur æterna. Quod veterum Christianorum exemplo alibi [a] sic explicat: *Neque tunc civitas Christi, quamvis adhuc peregrinaretur in terris, & haberet tamen magnorum agmina populorum, adversus impios persecutores suos pro temporali salute pugnavit, sed potius, ut obtineret æternam, non repugnavit. Ligabantur, includebantur, cædebantur, torquebantur, urebantur, laniabantur, trucidabantur & multiplicabantur.* [46] *Non erat eis pro salute pugnare,* [47] *nisi* [48] *salutem* [49] *pro salute contemnere.*

a De Civit. Dei Lib. XXII. cap 6.

10. Nec minus egregia sunt, quæ in eandem sententiam habet Cyrillus in locum Johannis de gladio Petri. Thebæa legio, (nn) ut acta nos docent, militibus constabat sexies mille sexcentis sexaginta sex Christianis omnibus, qui, cum Maximianus Cæsar apud [50] Octodurum exercitum compelleret sacra Diis falsis facere, primum [51] Agaunum iter arripuerunt; & cum eo misisset Imperator, qui eos ad sacrificandum venire juberet, ipsique se id facturos negassent, [52] Maximianus decimum quemque jussit interfici per apparitores, qui nemine repugnante facile imperium sunt exsecuti.

11. [c] Mauritius ejus legionis [53] primicerius, a quo Agau-

GROTII.

c *Mauritius*] De hujus martyris honoribus apud Helvetios vide *Guillimannum.* (Lib. I. cap. 15. & II. 8.) In veteri scripto de translatione sancti Justini in novam Corbejam: *Unde juxta fidem Chronicorum sub atrocissima & incomparabili illa decima post Neronem persecutione passum eum colligimus: quæ & prioribus persecutionibus immanior, dum venerabilem multitudinem martyrum cælis mitteret, inter quos etiam præcipuum sancti Mauritii collegium, & innocentiæ speculum.* De Thebæis martyribus Brunsvicum translatis vide *Crantzium* Saxonicorum VII. 16.

GRONOVII.

46 *Non erat eis*] Non ducebant operæ pretium, non faciebant tanti vitam & bona sua, ut eorum ergo arma sumerent ac resisterent, sed spe ac desiderio salutis æternæ hanc fragilem vitam contemnebant. De illo, *Non erat*, vide 4. Observ. 81. pag 115.

47 *Nisi*] Ἀντὶ τοῦ sed.

48 *Salutem*] Hujus vitæ.

49 *Pro salute*] Æterna.

50 *Octodurum*] Veragrorum vicum appellat *Cæsar* 2. Bell. Gall. I. *Martenach*, hodie.

51 *Agaunum*] *Saint Maurice*, duodecim millibus p. ab Octoduro.

52 *Maximianus*] Collega Diocletiani A. Æ. C. 297.

53 *Primicerius*] Quia singula officia Palatina complures habebant personas. *primicerii*, *primiscrinii*, *proximi* & *primates*, & *capita* (nam & sic vocabant) *officii* cujusque dicebantur, quod primum locum obtinerent, primique in laterculo vel tabella incerata, cui numerus officii esset incisus, notarentur. Alii *tribunum* vocant.

(nn) At vero mera est fabula, quæcumque de illa Thebæa Legione dicuntur. Historia ipsa per se habet plurima indicia falsi: & libellus, in quo narratur, hoc titulo, *Passio Agaunensium Martyrum*, non est EUCHERII, Lugdunensis Episco-

gaunum vicus Mauritii dictus est postea, narrante Eucherio Episcopo Lugdunensi, eo tempore commilitones sic allocutus legitur: *Quam timui, ne quisquam, quod armatis facile est, specie defensionis,* [54] *beatissimis funeribus manus obviam afferre tentaret! jam mihi* [55] *ad hujus rei interdictum Coristi nostri* [56] *parabatur exemplum, qui exemtum vagina apostoli gladium propriæ vocis jussione recondidit, docens, majorem armis omnibus Christianæ confidentiæ esse virtutem,* [57] *ne quisquam mortali operi mortalibus dexteris obsisteret, quin imo cœpti operis fidem perenni religione compleret.* Cum hoc supplicio peracto Imperator superstitibus eadem quæ ante præciperet, sic omnes respondent: *Milites quidem, Cæsar, tui sumus, & ad defensionem reipublicæ Romanæ arma suscepimus: nec unquam aut desertores bellorum aut proditores militiæ fuimus, aut* [58] *ignavæ formidinis meruimus subire flagitium. Tuis etiam obtemperaremus præceptis, nisi instituti legibus Christianis dæmonum cultus & aras semper* [59] *pollutas sanguine vitaremus. Comperimus præcepisse te, ut aut sacrilegiis pollueres Christianos, aut* [60] *de denis interfectis nos velles terrere. Non inquiras longius latitantes. Nos omnes Christianos esse cognosce: habebis potestati tuæ subdita omnium corpora: auctorem vero suum respicientes Christum animas* [61] *non tenebis.*

12. Tum Exuperius legionis signifer sic eam allocutus ibidem narratur: *Tenere me, commilitones optimi, secularium quidem bellorum signa perspicitis; sed non ad hæc ar-*

piscopi, cui tribuitur, ut vel ex eo patet, quod *Sigismundi, Burgundiæ* Regis, Auctor meminerit, qui Rex tamen sat diu post mortem *Eucherii* regnavit. Hæc demonstravit Clar. JOANNES DUBOURDIEU, Dissertatione singulari, Anglice primum edita ann. 1696. postea Gallice, ut erat nata, *Amstel.* 1705. *J. B.* [Add. cap. 2. §. 10. n. 11, 12. *M. T.*]

GRONOVII.

54 *Beatissimis*] Felicissimum & gloriosissimum mortis genus, martyrium interpellare vi atque impedire.

55 *At hujus rei*] Ut probarem hujusmodi defensionem illicitam esse.

56 *Parabatur exemplum*] Ovid. 9. Met. 507. *cur hæc exempla paravi?* *Tacitus* 15. Ann. 13. *Si vis ingrueret, provisis exemplis Caudinæ & Numantinæ cladis.*

57 *Ne quisquam mortali*] Leg. *immortali.*

58 *Ignavæ formidinis*] Per metum quidquam fecimus fortibus & fidelibus militibus indignum. *Ignavus*, ut *ignavia*, *Sueton.* Tib. 66. Cal. 45. *Flagitium*, ut *Justinus* 22. 3.

59 *Pollutas sanguine*] Quæ non tam victimarum quam Christianorum cruore coluntur & inficiuntur.

60 *De denis*] Exemplo decimatorum.

61 *Non tenebis*] Coges manere in corpore aut mortem refugere, ut idolis serviant.

arma provoco, non ad hæc bella animos vestros virtutemque compello. Aliud vobis genus eligendum est præliorum. Non per hos gladios potestis ad regna cælestia properare. Deinde Imperatori hæc nuntiari jubet: *Non nos adversum te, Imperator, armavit ipsa, quæ fortissima est in periculis, desperatio.* [f] *Tenemus ecce arma & non resistimus, quia mori magis quam vincere volumus, & innocentes interire, quam noxii vivere præoptamus.* Et postea: *Tela projicimus: exarmatas quidem dexteras satelles tuus, sed armatum fide catholica pectus inveniet.*

13. Sequitur post hæc laniena in non repugnantes, in cujus narratione hæc sunt Eucherii verba: [62] *Ne justi punirentur, multitudo non obtinuit, cum inultum* (male editur *multorum*) *esse soleat, quod multitudo delinquit.* In veteri martyrologio res eadem sic narratur: *Cædebantur itaque passim gladiis non reclamantes, sed & depositis armis cervices persecutoribus vel intectum corpus offerentes, non vel ipsa suorum multitudine, non armorum motione elati sunt, ut ferro conarentur asserere justitiæ causam, sed hoc solum reminiscentes, se illum confiteri, qui nec reclamando ad occisionem ductus est, & tanquam agnus non aperuit os suum, ipsi quoque tanquam grex Dominicarum ovium laniari se tanquam ab irruentibus lupis passi sunt.*

14. [g] Valens impie & crudeliter sæviit in eos, qui secundum sacras literas & Patrum traditionem [63] τὸ ὁμοούσιον

GROTII.

[f] *Tenemus ecce arma & non resistimus*] Similia sunt illa Judæorum Alexandrinorum ad Flaccum [Immo ad *Petronium*, De Legat. ad Caium, p. 1025. *J. B.*] ἄοπλοί ἐσμεν, ὡς ὁρᾷς· παραγινομένους δὲ αἰτιῶνταί τινες ὡς πολεμίους. ἃ δὲ ἡ φύσις ἑκάστῳ προσένειμεν ἀμυντήρια μέρη χεῖρας, ἀπεστρόφαμεν, ἔνθα μηδὲν ἐργάσασθαι δύνανται, παρέχοντες αὐτῶν τὰ σώματα πρὸς εὐσκόπους τοῖς θέλουσιν ἀποκτείνειν βολάς, & quæ sequuntur. *Inermes sumus, ut vides, & tamen sunt qui nos tanquam hostes publicos hic criminantur. Etiam eas, quas ad nostri tutelam partes dedit natura, retro vertimus, ubi nihil habent quod agant: corpora præbemus nuda ac patientia ad impetum eorum, qui nos volunt occidere.*

[g] *Valens*] Vide excerpta ex Johanne Antiocheno, ex manuscripto libro viri æterna memoria dignissimi *Nicolai Peirescii.* (Pag. 346.)

GRONOVII.

62 *Ne justi punirentur, multitudo*] Seneca 2. de ira 10. *In singulos severitas Imperatoris destringitur: at necessaria venia est, ubi totus deseruit exercitus. Quid tollit iram sapientis? multitudo peccantium.*

63 Τὸ ὁμοούσιον] Qui essent orthodoxi, non Ariani. Fides apud Nicæam: Dominum Jesum Christum filium Dei unigenitum, natum de patre, hoc est, de substantia patris, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, natum, non factum, unius substantiæ cum patre, quod Græci dicunt ὁμοού-

σιον profitebantur, quorum quamvis maxima multitudo nunquam se armis tutata est.

15. Certe ubi patientia nobis præscribitur, sæpe adduci videmus & a Thebæis militibus adductum jam audivimus [b] Christi exemplum, ut nobis imitandum, cujus patientia ad mortem se extendit. Ac qui ita animam perdit, is vere eam acquisivisse a Christo pronuntiatur. Diximus summum imperium tenentibus resisti jure non posse. Nunc quædam sunt, quæ lectorem monere debemus, ne putet in hanc legem delinquere eos, qui revera non delinquunt.

[b] 1 *Petr.* II. 21. *Matth.* X. 39. *Luc.* XVII. 33.

VIII. Primum ergo, qui principes sub populo sunt, sive ab initio talem acceperunt potestatem, sive postea ita convenit, [h] ut Lacedæmone, si peccent in leges ac rempublicam, non tantum vi repelli possunt, sed, si opus sit, puniri morte; quod [64] Pausaniæ regi Lacedæmoniorum contigit. Atque hujus generis cum fuerint vetustissima per Italiam regna, mirum non est, si post narrata crudelissima Mezentii facinora subjungat Virgilius: (*Æn.* VIII. 494, 495.)

Ergo omnis [i] [65] *furiis surrexit Etruria justis:*
Regem ad supplicium præsenti morte reposcunt.

IX. Secundo, si rex, aut alius quis [66] imperium abdica-

[illegible]. Fragm. *B. Hilarii* e bibl. *Pithœi*, a *Nic. Fabro* editum, pag. 21.

64 *Pausaniæ*] Non fuit rex, sed regis Plistarchi Leonida geniti tutor & patruelis. *Agidi*, potuisset dicere, de quo *Plutarchus*. In exilium ejecti Demaratus. *Justin.* 2, 10. Pausanias alius, *Justin.* 6, 4.

65 *Furiis justis*] Rebellione excusanda.

66 *Imperium abdicavit*] Ex hoc capite accusatus Dionysius minor apud *Justin.* 21, 5. & apud *Quintilianum* decl. 267. *Flens ad arcem depositor tyrannidis.*

GROTII.

h *Ut Lacedæmone*] *Plutarchus* Lysandro: (Pag. 450.) οἱ Σπαρτιᾶται τῷ βασιλεῖ δίκην προσέγραψαν θανατικὴν, ἣν οὐχ ὑποστὰς ἱκέτης εἰς Τεγέαν ἔφυγε. *Spartiatæ regem ad capitis judicium vocarunt, quod ille declinans fugit Tegeam.* Idem, Sulla: (Pag. 476.) αὐτοὶ γὰρ οἱ Σπαρτιᾶται βασιλεύοντας ἑαυτῶν ἀφείλοντο τὴν ἀρχὴν, ὡς οὐ βασιλικούς, ἀλλὰ φαύλους καὶ τὸ μηδὲν ὄντας. *Quibusdam regibus Spartiatæ regnum ademerunt ut ineptis regno, quippe abjectis nihilque hominibus.* De Agide injuste, sed damnato tamen, vide eundem *Plutarchum*. *Mossyni* regem inedia puniebant. *Mela* Lib. 1. (Cap. 19.)

i *Furiis surrexit Etruria justis*] Et aruspex Etruscus in Mezentium insurgentibus: (*Ibid.* vs. 500)

——— *Quos justus in hostem*
Fert dolor. ———

GRO-

dicavit, aut manifeste habet 67 pro derelicto, in eum post id tempus omnia licent, quæ in privatum. Sed minime pro derelicto habere rem censendus est, qui eam tractat negligentius.

c Lib. IV. cap. 16. X. Tertio, existimat Barclajus, [c] si rex regnum alienet, aut alii subjiciat, amitti ab eo regnum. Ego hic subsisto. Nam talis actus, si regnum electione aut successoria lege deferatur, nullus est: quæ autem nulla sunt, nullum habent juris effectum. Unde & de usufructuario, cui regem talem similem diximus, verior mihi videtur jurisconsultorum sententia, si extraneo [d] jus suum cedat, (oo) nihil eum agere. Et quod [e] dicitur ad dominum proprietatis reverti usumfructum, intelligendum legitimo tempore. Si tamen rex re ipsa etiam tradere regnum aut subjicere moliatur, quin ei resisti in hoc possit, non dubito. Aliud est enim, 68 ut diximus, imperium; aliud habendi modus, qui ne mutetur, obstare potest populus: id enim sub imperio comprehensum non est; quo non male aptes illud Senecæ in re non dissimili: [f] *Et si parendum in omnibus patri, in eo non parendum quo efficitur, ne pater sit.*

d §. 3. Inst. de usufr.
e L. 66. D. de jure dotium.
f Lib. III. Contr. 9.

XI. Quarto, ait idem Barclajus amitti regnum, [k] si rex vere hostili animo in totius populi exitium feratur; quod concedo: consistere enim simul non possunt voluntas imperandi & voluntas perdendi. Quare qui se 69 hostem populi totius profitetur, is eo ipso abdicat regnum; sed vix videtur id accidere posse in rege mentis compote, qui uni populo imperet. Quod si pluribus

GROTII.

k *Si rex vere hostili animo in totius populi exitium feratur*] Pari de causa tribunus plebis qui fit, ipso jure desinere esse talem, ingeniose defendit Gracchus, cujus verba digna lectu apud *Plutarchum*: (pag. 831, 832.) *Johannes Maior* in librum IV. Sententiarum dicit, non posse populum a se abdicare potestatem destituendi Principis in casu, quo ad destructionem vergeret: quod commode explica ex his, quæ hoc loco dicuntur.

GRONOVII.

67 *Pro derelicto*] Ut Henricus III. regnum Poloniæ, cum audita morte fratris Caroli IX. clam Cracovia se subduxisset a. C. 1574. Itaque Poloni sequenti anno alium regem crearunt. *Thuan.* 58 & 61.

68 *Ut diximus*] Cap. præc. §. 11.

69 *Hostem populi totius*] Ut Caligula, qui optabat populum Romanum habere unam cervicem. *Sueton.* 30.

(oo) Bene quidem Jure novo, quo traditio ad alienationem sufficiebat: sed non Jure veteri, quo *Cessio in jure*, extraneo facta, omnino usumfructum tollebat. Vide Celeberrimi NOODTII eximium tractatum *De Usufructu*, Lib. II. c. 10. *J. B.*

GRO-

bus populis imperet, accidere poteſt, ut unius populi in gratiam alterum velit perditum, ut colonias ibi faciat.

XII. Quinto, [70] ſi regnum committatur, ſive ex felonia in eum, cujus feudum eſt, ſive ex clauſula poſita in ipſa delatione imperii, ut, [l] ſi hoc aut hoc rex faciat, ſubditi omni obedientiæ vinculo ſolvantur, tunc quoque rex in privatam perſonam recidit.

XIII. Sexto, ſi rex [71] partem habeat ſummi imperii, [m] partem alteram populus aut ſenatus, regi in partem non ſuam involanti vis juſta opponi poterit, quia eatenus imperium non habet. Quod locum habere cenſeo, etiamſi [72] dictum ſit, belli poteſtatem penes regem fore; id enim de bello externo intelligendum eſt: cum alioqui quisquis imperii ſummi partem habeat, non poſſit non jus habere eam partem tuendi: quod ubi fit, poteſt rex etiam ſuam imperii partem belli jure amittere.

XIV. Septimo, ſi in delatione imperii dictum ſit, [n] ut certo eventu reſiſti regi poſſit, etiamſi eo pacto pars imperii retenta cenſeri non poſſit, certe retenta eſt aliqua libertas naturalis & exemta regio imperio. Poteſt autem qui jus ſuum alienat, id jus pactis imminuere.

XV.

GROTII.

l *Si hoc aut hoc rex faciat*] Vide de regno Arragoniæ *Marianam* libro VIII.

m *Partem alteram populus aut ſenatus*] Exemplum habes in Genuate republica apud *Bizarum* libro XVIII. (pag. 414. & *ſeqq.*) in Bohemia tempore Wenceſlai [apud *Dubrav.*] hiſtoriæ libro X. Adde *Azorium* inſtitutionum moralium libro X. cap. 8. & *Lambertum Schafnaburgenſem* de Henrico IV. (Ad annum 1073. pag. 489. & ſeqq. *Ed. Argentor.*)

n *Ut certo eventu reſiſti regi poſſit*] Exempla vide apud *Thuanum* hiſtoriarum CXXXI. in narratione anni CIↃIↃCIV. & libro CXXXIII. in anno CIↃIↃCV. utrumque de Hungaria: apud *Mejerum* narratione anni CIↃCCCXXXIX. in Brabantia & Flandria narratione anni CIↃCCCCLXVIII. in fœdere inter regem Galliæ & Carolum Burgundum. Adde de Polonia, quæ habet *Chytræus* Saxonicorum XXIV. & de Hungaria *Bonſinius* Decadis IV. libro IX.

GRONOVII.

70 *Si regnum committatur*] Incidat in cauſam commiſſi; ut poſſit revocari a majore domino, qui poſſeſſori donaverat, vel exiſtat caſus, quo contingente aſſenſus eſt rex ſe regno ceſſurum. Cap. præc. §. 16. (n. 4.)

71 *Partem habeat*] Ubi diviſum eſt imperium in partes potentiales, I. 3, 17.

72 *Etiamſi dictum ſit*] Hic excuſantur Barneveldio inter crimina objecti *Waardgelders*. *Grot. Apol.* cap. 10.

GRO-

XV. 1. Vidimus de eo qui jus imperandi habet aut habuit. Restat ut de invasore imperii videamus, non postquam longa possessione aut pacto jus nactus est, sed quamdiu durat injuste possidendi causa. Et quidem dum possidet, actus imperii quos exercet, vim habere possunt obligandi, [g] non ex ipsius jure [73] quod nullum est, sed ex eo quod omnino probabile sit eum qui jus imperandi habet, sive is est populus ipse, sive rex, sive senatus, id malle, interim rata esse quæ imperat, quam legibus judiciisque sublatis summam induci confusionem. Improbat [74] Cicero Syllanas leges, ut crudeles in proscriptorum liberos, ne honores petere possent. Servandas tamen censuit, affirmans (ut nos docet Quinctilianus [h]) ita [75] his legibus contineri statum civitatis ut his solutis ipsa stare non posset. Florus de ejusdem Sullæ actis: [i] *Lepidus acta tanti viri rescindere parabat, nec immerito, si tamen posset sine magna clade reipublicæ.* Et mox: *Expediebat ægræ quasi sauciæque reipublicæ requiescere quomodocunque, ne vulnera curatione ipsa rescinderentur.*

[g] *Vict.* *de potest.* *civ.* n. 23. *Suares de legib.* Lib III. c. 10. n. 9. *Less. de just. & jur.* l. II. c. 29. *dub.* 5. n. 73.
[h] Lib. II. cap. 1.
[i] Lib. III. cap. 23.

2. In his tamen, quæ ita necessaria non sunt & pertinent ad raptorem in iniqua possessione firmandum, si sine gravi periculo potest non pareri, parendum non est. Sed an talem raptorem imperii vi dejicere, aut denique occidere liceat, quæritur.

XVI. Ac primum, si bello injusto, & cui juris gentium requisita non adsint, imperium arripuerit, neque pactio ulla sequuta sit, aut fides illi data, sed sola vi retineatur possessio: videtur [76] manere belli jus, ac proin-

GRONOVII.

73 *Quod nullum est*] *Livius* 3. 39. de decemviris: *privatisque si vis abesset.* Cap. 41. *imaginarios fasces.*

74 *Cicero Syllanas leges*] 2. de lege agraria 2.

75 *His legibus contineri*] Si leges illæ tollantur, rursus bellum civile subeundum. Sulla civilibus armis victor quotquot inimicorum ejus tempestatem belli effugerant, eorum nomina proscripta in grandi tabula publice proposuit uti noscerentur, ingentem pecuniam pollicitus, si quis alicujus eorum ad se caput afferret. Tulit etiam legem, ne sic proscriptorum liberis aditus ad magistratus & rempublicam gerendam Romæ daretur, ne scilicet hi rerum potentes omnia rursus turbarent, dum quas parentibus suis factas injurias meminissent, in auctores auctorumque fautores ultum eunt.

76 *Manere jus belli*] *Liv.* 3. 39. *Tanquam pop. Romano majus ullum bellum sit, quam cum iis, qui privati fasces & regium imperium habeant.*

GRO-

proinde in eum licere, quod in hostem licet, qui a quolibet etiam privato jure potest interfici. *In reos majestatis*, inquit [k] Tertullianus, *& publicos hostes omnis homo miles est.* Sic & adversus militiæ desertores, [l] cunctis jus pro quiete communi exercendæ publicæ ultionis indultum est.

[k] *Apolog.* cap. 2.
[l] *L.* 2. *C. quando liceat unicuique.*

XVII. Idem cum Plutarcho, qui ita sentit [m] libro de fato ad Pisonem, statuendum censeo; si ante invasionem lex publica exstiterit, quæ unicuique potestatem facit occidendi eum, qui hoc aut illud, 77 quod in aspectum cadit, ausus fuerit; puta qui privatus satellitium sibi circumdederit, arcem invaserit; qui civem indemnatum, aut non legitimo judicio necaverit; qui magistratus sine justis suffragiis creaverit. Tales leges multæ exstabant in Græciæ civitatibus, ubi proinde justa censenda fuit talium tyrannorum interfectio. Talis erat Athenis lex Solonis (pp) renovata 78 post reditum ex Piræeo in eos, qui statum popularem sustulissent, aut eo sublato honores gessissent. Ut & Romæ [o] 79 lex Valeria, si quis injussu populi magistratum gereret: & lex consularis post decemvirale imperium, ne quis magistratum sine provocatione crearet; qui creasset, eum jus fasque esset occidi.

[m] Pag. 570. C. D. Tom. II. *Ed. Wech.*

XVIII. Nec minus licebit invasorem imperii interficere, si diserte auctoritas accedat ejus, qui jus verum imperandi habet, sive is rex est, sive senatus, sive popu-

pu-

GROTII.

o *Lex Valeria*] *Plutarchus* Publicola: (Pag. 110.) ἄνευ κρίσεως κτείνειν τὸν βουλόμενον τυραννεῖν. *Ut injudicatum occidere eum liceret qui dominatum concupisceret.* Mox addit: εἴ τις ἐπιχειρεῖν τυραννεῖν Σόλων μὲν ἁλόντι τὴν δίκην ἐπιτίθησιν, ὁ δὲ Ποπλικόλας καὶ πρὸ τῆς κρίσεως ἀναιρεῖν δίδωσι. *Solon ei, qui dominatum invadit, deprehenso diem dici vult, ac Publicola etiam ante judicium talem permittit interfici.* [Pag. 103. B. C. Vide potius *Dion. Halicarnass.* Ant. Rom. Lib. v. cap. 19. *J. B.*]

GRONOVII.

77 *Quod in aspectum cadit*] Quod non ex interpretatione malum aut excusandum est, sed in oculos incurrit, ita ut quivis de eo judicare possit.

78 *Post reditum ex Piræeo*] Ejectis xxx. tyrannis per Thrasybulum. *Leges Atticæ Petiti* tit. 4. p. 10.

79 *Lex Valeria & lex consularis*] Prior est P. Valerii Publicolæ etiam consulis: posterior nepotis illius L. Valerii Potiti simul cum collega M. Horatio. *Dionys.* 5. 19. *Livius* 3. 55.

(pp) Reperitur lex illa apud ANDOCIDEM, Orat. I. pag. 219, 220. *Edit. Hanov.* Add. *S. Petit.* ad ll. Att. III. 2. §. 14. pag. 315. & seqq. *Edit. Wesseling.* Tom. III. Jurispr. Rom. & Att. *J. B.*

GRO-

pulus. His annumerandi & regum puerorum tutores, qualis Joaso erat Jojada, [n] cum Athaliam regno depelleret.

[n] 2 Paral. XXIII.

XIX. 1. Extra hæc ut privato vi dejicere aut interficere liceat summi imperii invasorem, probare non possum: quia fieri potest, ut is, qui jus habet imperii, malit invasorem in possessione relinqui, quam periculosis & cruentis motibus occasionem dari, qui plerumque sequi solent iis violatis aut interfectis, qui validam habent factionem in populo, aut externos etiam amicos. Certe an rem in id periculum adduci velit rex, aut senatus, aut populus, incertum est, quorum sine cognita voluntate vis justa esse non potest. Favonius (qq) dicebat: χεῖρον εἶναι μοναρχίας ἀνόμου πόλεμον ἐμφύλιον, *pejus esse bellum civile dominatu illegitimo.* Et Cicero: [o] *Mihi pax omnis cum civibus bello civili utilior videtur.* Ajebat T. Quintius [p] satius fuisse Lacedæmone [p] tyrannum Nabidem relinqui, cum aliter opprimi non posset quam ruina gravissima civitatis, in ipsa vindicta libertatis periturae. Nec alio spectat illud apud [q] Aristophanem, leonem in civitate non alendum, si alitus sit, ferendum esse.

[o] Philipp. II. c. 15.

[p] Livius L. XXXIV. cap. 49.

[q] Ran. vs. 1478.

2. Profecto gravissima cum sit deliberatio, 80 libertas 81 an

GROTII.

p *Tyrannum Nabidem relinqui*] Quod *Plutarchus* in T. Quintii vita sic explicat: ὡς ἑώρα σὺν κακῷ μεγάλῳ τῶν ἄλλων Σπαρτιατῶν ἀπολλύμενον τὸν τύραννον. *Cum videret, sine gravi aliorum Laconum malo non posse tyrannum destrui.* (Pag. 376. E.) Non alienum est ab hac re quod *Plutarchus* refert Lycurgo, Laconem quendam cum legisset:

Σβεννύντας ποτὲ τὰς δὲ τυραννίδα χάλκεος ἄρης
Εἷλε, Σελινοῦντος δ' ἀμφὶ πύλας ἔπεσον.

Hos, dum Marte parant dominatum exstinguere, sævus
Ante Selinuntis mœnia Mars rapuit.

Respondisse, δικαίως τεθνήκαντι οἱ ἄνδρες. ἔδει γὰρ ἄρδην ἐᾶσαι αὐτὰν καταδαῆμεν. *Merito viri illi periere. Exspectare enim debuerant, ut ipse per se dominatus conflagraret.* [Locus est pag. 52. E. Tom. I. *Edit. Wech.* Sed sensum responsionis, male ab Interprete expressum, non melius, quamquam alio modo, noster heic reddidit. Vertendum fuerat: *Merito perierunt illi; quia oportebat totam eam tyrannidem igne absumi permittere*, non autem exstinguere, & sic servare. Vide PALMERII *Exercit. in opt. Auct. Græcos*, pag. 186. Sic locus contrarium innuit ejus, quod Auctor putat. *J. B.*]

GRONOVII.

80 *Libertas*] Repetenda multo sanguine.

(qq) *Favonius* ille erat amicus *Bruti*, & dictum istud refertur a PLUTARCHO, *Vit. M. Brut.* pag. 989. A. *J. B.*

GRO-

81 an pax placeat, ut Tacitus * loquitur; & difficillimum hoc σκέμμα πολιτικὸν [r] Ciceroni, εἰ τυραννουμένης τῆς πατρίδος παντὶ τρόπῳ τυραννίδος κατάλυσιν πειρατέον, κἂν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύειν; *An cum patria illegitimo imperio premitur, omnimodo danda sit opera ejus demendi, etiamsi civitas eam ob rem in summum discrimen adducenda sit?* non debent singuli, quod populi commune est, judicium ad se rapere. Illud vero plane iniquum: * Hist. IV. 67. r Lib. IX. ad Att. Epist. 4.

q 82 *Detrabimus dominos urbi servire paratæ.*

Sicut 83 Sylla, interrogatus [s] quid ita armatus patriam peteret, respondit, ἐλευθερώσων ἀπὸ τῶν τυραννούντων, *ut eam a tyrannis liberem.* s App. civ. I. pag. 384. Ed. Steph.

3. Melius Plato epistola ad Perdiccam suadet, cujus verba Latine sic posuit [t] Cicero: *Tantum contendere in republica, quantum probare tuis civibus possis: vim neque parenti, neque patriæ afferri oportere.* Qui sensus & apud Sallustium exstat: [u] *Nam vi quidem regere patriam aut parentes, quanquam & possis & delicta corrigas, tamen importunum est, cum præsertim omnes* 84 *rerum mutationes cædem, fugam aliaque bostilia portendant.* Unde non longe abit illud Stallii apud Plutarchum [x] in vita Bruti: τῷ σοφῷ καὶ νοῦν ἔχοντι διὰ φαύλους καὶ ἀνοήτους κινδυνεύειν καὶ ταράττεσθαι μὴ καθήκειν· *æquum non esse, ut vir prudens ac sapiens improborum & desipientium causa in pericula & turbas se conjiciat.* Huc & [y] Ambrosii illud non male referas: *Adjuvat boc quoque ad profectum bonæ existimationis, si de potentis manibus eripias inopem, de morte damnatum eruas, quantum sine perturbatione fieri potest; ne videamur jactantiæ magis facere causa quam misericordiæ, & graviora inferre vulnera, dum levioribus mederi desideramus.* t Epist. fam. Lib. I. Ep. 9. u Bello Jug. c. 3. x Pag. 989. A. y De Offic. II. c. 21.

Tho-

GROTII.

q *Detrahimus dominos urbi servire paratæ*] *Plutarchus* Catone Majore de Antiocho Magno: ἐποιήσατο αἴτιον τοὺς Ἕλληνας ἐλευθεροῦν, μηδὲν δεομένους. *Bello prætextum sumebat, liberare Græcos, libertatis non egentes.* (Pag. 342. F.)

GRONOVII.

81 *An pax*] Patientia tyranni vel oppressoris.

82 *Detrahimus*] *Lucan.* I, 351.

83 *Sylla interrogatus*] *Plutarch.* de genio Socratis pag. 576.

84 *Rerum mutationes*] Formarum reipublicæ hujus in illam transitus aut magistratuum, eorumve qui sunt cum imperio, abrogationes extra ordinem & depulsiones. Sed & successiones, morte interveniente. *Justin.* 40, 3. *Sueton.* Galb. 8. Domit. 16.

z 2, 2. q. 42. art. 2. Thomas [z] seditiosam esse dicit interdum quamvis tyrannici regiminis destructionem.

4. Non debet movere nos in contrariam sententiam factum Aodis [a] in Eglonem regem Moabitarum: nam aperte testatur sacra auctoritas, hunc a Deo ipso vindicem suscitatum, mandato scilicet speciali. Neque vero constat hunc Moabitarum regem nullum jus imperandi ex pactione habuisse. Nam & in alios reges Deus per quos volebat ministros sua judicia exsequebatur, ut per [b] Jehun in Joramum.

a Jud. III. 15. Neh. IX. 27.

b 2 Reg. IX.

XX. Maxime autem in re controversa judicium sibi privatus sumere non debet, sed [85] possessionem sequi. Sic tributum solvi Cæsari [c] Christus jubebat, [r] quia ejus imaginem nummus præferebat, id est, quia in possessione erat imperii.

c Matth. XXII. 20.

GROTII.

r *Quia ejus imaginem nummus præferebat*] Certissimum hoc indicium possessionis. Vide in historia Genuate *Bizarum* libro XVIII. (pag. 423. *Ed. Antv.* 1579.)

GRONOVII.

85 *Possessionem sequi*] Eum agnoscere justum dominum, qui rem tenet.

CAP. V.

Qui bellum licite gerant.

I. *Belli causas effectrices alias esse principales in sua re;*
II. *Aut adjuvantes in aliena:*
III. *Alias instrumentales, ut servos & subditos.*
IV. *Naturæ jure neminem a bello prohiberi.*

I. Ut in aliis rebus, ita & in voluntatis actionibus tria esse solent efficientium genera, principales, adjuvantes & instrumenta. Causa effectrix principalis in bello plerumque est is, cujus res agitur: in privato privatus: in publico potestas publica, maxime summa. An & pro aliis nihil moventibus bellum moveri ab alio possit, alibi videbimus. Illud interim tenebimus, naturaliter quemque sui juris esse vindicem: ideo manus nobis datæ.

II.

II. 1. Sed & alteri prodesse [d] qua possimus non licitum modo, sed & honestum est. Recte qui de officiis scripserunt, [e] ajunt, nihil esse homini utilius homine altero. Sunt autem diversa hominum inter se vincula, quæ ad mutuam opem invitant: nam & cognati ad opem ferendam coëunt, & vicini inclamantur, & qui ejusdem civitatis sunt participes; unde illud: [1] *Porro Quirites*, & *quiritari*. [f] Aristoteles dixit, oportere quemque aut pro se arma sumere, si injuriam acceperit, aut pro benefactoribus, aut sociis injuria affectis auxilia ferre. Et [a] Solon docuerat beatas fore respublicas, in quibus alienas injurias quisque suas existimaret.

2. Sed ut cætera desint vincula, sufficit humanæ naturæ communio. [g] Ab homine enim nihil humani alienum est. Menandri dictum est: [Apud *Stob.* Tit. XLIII.]

Injuriarum si improbis auctoribus
Reponeremus ultionem singuli,
Nobis putantes fieri quod fit alteri,
Inter nos juncti conspiratis viribus;
Non prævaleret innocentiæ impetus
Audax malorum; qui custoditi undique
Jussique pœnas quas merentur pendere,
Aut nulli penitus essent, aut pauci admodum.

Democriti vero hoc: (aa) Ἀδικευμένοισι τιμωρεῖν κατὰ δύναμιν χρὴ καὶ μὴ παριέναι· τὸ μὲν γὰρ τοιοῦτο δίκαιον καὶ ἀγαθόν· *Injuria oppressos defendere pro viribus oportet & non negligere: illud enim justum bonumque est.* Quod sic explicat [h] Lactan-

[d] *l.* 7. *D. de serv. export.* *DD. ad l.* 7. *D. de furt. l.* 5. *C. de jure fisci.*
[e] *Cic.* II. *De Offic.* cap. 3.
[f] *Rhet. ad Alex.* cap. 3.
[g] *Bart. in l. Ut vim. D. de just. & jure.* num. 7. 8. *Jas. ibid.* num. 29. *Cast. ad l.* 1. §. 4. *eodem. Bart. ad l. hostes. D. de capt.* n. 9. *Innoc. ad c. sicut, de jurejur. & in c. olim. de rest. spol.* n 16. *Panorm.* n. 18. *Sylvest. in verbo bellum. q.* 8.

GROTII.

a *Solon*] Verba hæc *Plutarchus* refert: (*Vit. Solon.* pag. 88. D.) τῶν πόλεων κάλλιστα οἰκεῖται ἐκείνη ἐν ᾗ τῶν ἀδικουμένων οὐχ ἧττον οἱ μὴ ἀδικούμενοι προβάλλονται καὶ κολάζουσι τοὺς ἀδικοῦντας· *Civitatum illa felicissime colitur, in qua qui injuriam non senseve, ei non minus quam qui sensere se opponunt, & injuriam cœptantes puniunt.* Huc & illud pertinet Rudente Plauti: *Præstorquete injuriæ prius collum, quam ad vos perveniat.* (Act. III. Scen. II. vs. 12.)

GRONOVII.

1 *Porro Quirites*] Formula, qua utebantur in subita vi, hominum, quicumque obvii essent aut exaudirent, auxilium invocantes. Qualis *Plauto* Rud. 3, 2. 1. *Porro Cyrenenses populares, vestram ego imploro fidem. Agricolæ, accolæ, propinqui, qui estis his regionibus, ferte opem.* *Laberius* apud *Macrob.* 2. Sat. 7. *Porro Quirites, libertatem perdimus,* Priapej. 25. *Porro (nam quis erit modus) Quirites.* *Appul.* 8. Met. 215. *Nec diu tale facinus meis oculis tolerantibus, Porro Quirites, proclamare gestivi.*

(aa) Est etiam hoc apud STOBÆUM, *Serm.* XLVI. p. 310. *J. B.*

h Lib. VI. cap 10.

h Lactantius: *Deus, qui cæteris animalibus ſapientiam non dedit, naturalibus ea munimentis ab incurſu & periculo tutiora generavit. Hominem vero quia nudum fragilemque formavit, ut eum ſapientia potius inſtrueret, dedit ei præter cætera hunc pietatis affectum, ut homo hominem tueatur, diligat, foveat, contraque omnia pericula & accipiat & præſtet auxilium.*

i L. 22. C. de agricolis, Lib XI. & L. 1. C. ad l. Jul. de adult. Sen. 1. controv. 4.

k Ariſtot. Eth. Nic. L. V. c. 10.

III. Inſtrumenta cum dicimus, non arma hic intelligimus, & ſi quæ ſunt his ſimilia, ſed eos qui ita agunt ſua voluntate, ut ea voluntas ab altera pendeat. Tale 2 inſtrumentum eſt patri filius, pars i quippe ejus naturaliter: tale & ſervus, k quaſi pars ex lege. (bb) Nam 3 ſicut pars non tantum pars eſt totius eadem relatione, qua totum eſt totum partis, ſed hoc ipſum quod eſt totius eſt: ita poſſeſſio eſt aliquid ipſius poſſidentis. Democritus: (cc) οἰκέτῃσιν ὡς μέρεσι τοῦ σκήνεος χρῶ ἄλλῳ πρὸς ἄλλο·

Famu-

GRONOVII.

2 *Inſtrumentum*] *Ariſtoteles* 1. polit. 2. Τῶν δ' ὀργάνων τὰ μὲν ἄψυχα, τὰ δὲ ἔμψυχα. οἷον τῷ κυβερνήτῃ ὁ μὲν οἴαξ ἄψυχον, ὁ δὲ πρωρεὺς ἔμψυχον· ὁ γὰρ ὑπηρέτης ἐν ὀργάνου εἴδει ταῖς τέχναις ἐστί· *Varro* Lib. 1. de re ruſtic. 17. *inſtrumentum ruſticum* dividit in *vocale*, in quo ſunt *ſervi*; *ſemivocale*, in quo ſunt *boves*; *mutum*, in quo ſunt *plauſtra*. *In inſtrumento fundi ea eſſe, quæ fructus quærendi, cogendi, conſervandi gratia parata ſunt, Sabinus in libris ad Vitellium evidenter enumerat:* Quærendi, veluti homines, qui agrum colunt, & qui eos exercent. præpoſitive ſunt his, quorum in numero ſunt villici & monitores. Præterea boves domiti, & pecora ſtercorandi gratia &c. l. 8. D. de inſtr. vel inſtr. leg. *Plutarch.* præcept. gerend. reip. pag. 807. Ὄργανα γὰρ οἱ φίλοι ζῶντα καὶ φρονοῦντα τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν εἰσι. *Cicero* Lib. II. fam. 14. *Plane jam, Brute, frigeo: ὄργανον enim erat meum ſenatus: id jam eſt diſſolutum.*

3 *Sicut pars non tantum*] Senſus, Totum dici Dialecticis non modo Totum per ſe, cum aut ipſum eſſentiale eſt partibus, aut cum partes Toti, in quo apparet relatio Totius ad partem, & nullius alius argumenti vel loci topici, ſed etiam Totum per accidens. ubi contra nec totum eſt de eſſentia partium, nec partes de eſſentia totius; in quo non apparet illa relatio, ſed vel cauſæ reſpectu diverſorum effectuum, vel ſubjecti reſpectu diverſorum adjunctorum, & viciſſim: ſic rem poſſeſſam eſſe partem poſſidentis. Vide *Jul. Scaligerum* de cauſ. Lat. ling. Lib. VI. cap. 130. pag. 350.

(bb) Ratio illa, e veteris Philoſophiæ placitis popularibus petita, & ſubtili præterea argumentatione fulta, parum hodie ſatisfaciet. Dicendum ſimpliciter, Filium aut Servum haberi pro Inſtrumentis, quum ita agunt, aut agere creduntur, juſſu Parentis aut Domini, ut absque eo non acturi fuiſſent ipſi ſponte ſua. Videri poſſunt, quæ de triplici genere Cauſſarum ad actum alienum concurrentium ſcripſimus in Notis ad ultimas Editiones Verſionis noſtræ Gallicæ libelli Puſendorfiani *De Officio Hom. & Civis*, Lib. 1. cap. 1. §. 27. ſeu ultimo. *J. B.*

(cc) Apud STOBÆUM, *Serm.* LXII. pag. 385. *J. B.*

GRON-

Famulis tanquam partibus corporis aliis ad aliud utere. Quale autem in familia est servus, tale in republica est subditus, ac proinde instrumentum imperantis.

IV. Nec dubium quin naturaliter omnes subditi bello adhiberi possint, [l] sed quosdam specialis lex arcet, ut olim [b] Romæ [4] servos, nunc passim [c] clericos: quæ tamen lex, ut omnes ejus generis, cum summæ necessitatis exceptione intelligenda est. Et hæc quidem generaliter de adjutoribus & subditis dicta sunto: nam quæ specialia sunt, suis locis tractabuntur.

l Thom. 2. 2. 40. art. 2. Sylvest. de Bell. p. 3.

GROTII.

b *Romæ servos*] *Servius* ad IX. Æneidos. (Vs. 547.)

c *Clericos*] Ac Levitæ olim extra belli munia, ut notatum *Josepho:* (*Ant. Jud.* Lib. III. cap. 12. §. 4. *Edit. Hudson.*) De clericis vide *Nicetam Choniaten* libro VI. *Caroli Calvi* Capitulum in Sparnaco XXXVII. in Gratiano c. clericum. dist. L. & causa XXIII. quæstione VIII. Et canones quidem sic habent: sed quanto illi servati a Græcis quam a Latinis diligentius, vide *Annam Comnenam.* [Lib. X. cap. 8. §. 7.]

GRONOVII.

4 *Servos*] Et capite censos. De servis *l.* II. *D. de re milit. Ab omni militia servi prohibentur: alioquin capite puniuntur. Plin.* 10. Ep. 38. *Sempronius Cælianus repertos inter tirones duos servos misit ad me, quorum supplicium distuli, ut te consulerem de modo pœnæ.* De capite censis *Gell.* 16, 10.

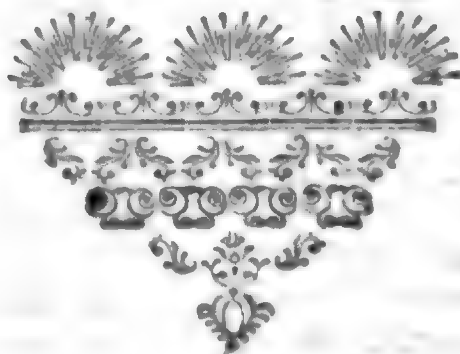

HUGONIS GROTII
DE JURE BELLI AC PACIS,
LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.
De belli causis, & primum de defensione sui & rerum.

I. *Causæ belli justificæ quæ dicantur.*
II. *Eas oriri ex defensione, exactione ejus, quod nostrum est, aut nobis debetur, aut ex pœna.*
III. *Pro vita defendenda bellum esse licitum.*
IV. *Contra aggressorem solum.*
V. *In periculo præsente & certo, non opinabili.*
VI. *Item pro integritate membrorum.*
VII. *Maxime pro pudicitia.*
VIII. *Licite omitti defensionem.*
IX. *Defensionem illicitam esse interdum adversus personam publice valde utilem, ob legem dilectionis.*
X. *Interfectionem Christianis non esse licitam ad arcendam alapam, aut contumeliam similem, aut ne fugiatur.*
XI. *Pro rebus defendendis interfectionem non esse illicitam jure naturæ.*
XII. *Quatenus ea permissa sit lege Mosis.*
XIII. *An & quatenus Euangelica lege permissa sit.*
XIV. *An lex civilis, interfici aliquem defensionis causa permittens, jus det, an solam impunitatem, cum distinctione explicatur.*
XV. *Quando licita esse possit singularis dimicatio.*
XVI. *De defensione in bello publico.*
XVII. *Eam non licitam ad imminuendam duntaxat potentiam vicini.*
XVIII. *Nec in eo, qui justam bello causam dedit.*

I. 1. VENIAMUS ad causas bellorum: 1 justificas intelligo; nam sunt & aliæ 2 quæ movent sub ratione utilis, distinctæ interdum ab iis quæ movent sub ratione justi; quas inter se & a a 3 belli principiis, quale erat 4 cer-

GROTII.

a *Belli principiis*] Exordia pugnæ dixit *Virgilius*. (Æn. VII. 40.)

GRONOVII.

1 *Justificas*] Quæ efficiunt, ut bellum jure, salva fide & conscientia, geri judicetur.

2 *Quæ movent sub*] Incitant ad bellandum præsumta & sperata utilitate, separatæ ab illis, quæ prætexuntur ad causæ justitiam probandam.

3 *Belli principiis*] Prima offensa, sive conflictu partium.

GRO-

4 cervus in bello Turni & Æneæ, accurate distinguit
a Polybius. At quamquam manifestum est harum rerum a III. Hist.
discrimen, voces tamen confundi solent. Nam quas cap. 6, 7.
causas dicimus justificas, etiam principia dixit Livius
in b Rhodiorum oratione: *Certe quidem* b *vos estis Ro-* b L. XLV.
mani, qui ideo felicia esse bella vestra, quia justa sint, cap. 22.
præ vobis fertis, nec tam exitu eorum, quod vincatis, quam
principiis, quod non sine causa suscipiatis, gloriamini. Eo-
demque sensu ἀρχὰς πολέμων dixit Ælianus libro XII. ca-
pite 53. & Diodorus Siculus c libro XIV. de bello agens c Biblioth.
Lacedæmoniorum in Eleos easdem vocat c προφάσεις & p. 404. Ed.
ἀρχάς. H. Steph.

2. Hæ justificæ causæ proprie nostri sunt argumenti,
ad quas illud pertinet Coriolani apud d Halicarnassensem: d Lib. VIII.
πρῶτον ὑμῖν παραινῶ σκοπεῖν, ὅπως εὐσεβῆ καὶ δικαίαν ποιήσησθε cap. 8.
τοῦ πολέμου πρόφασιν· *Id primum vobis curandum arbitror,*
ut piam & justam accipiatis belli causam. Et hoc e De- e Olynth.
mosthenis: ὥσπερ οἰκίας, οἶμαι καὶ πλοίου, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιού- II. p. 6, 8.
των τὰ κάτωθεν ἰσχυρότατα εἶναι δεῖ, οὕτω καὶ πράξεων τὰς ἀρχὰς
καὶ τὰς d ὑποθέσεις ἀληθεῖς καὶ δικαίας εἶναι προσήκει. *Sicut in*
domibus, & navigiis, rebusque similibus, 5 *quæ substernun-*

GROTII.

b *Vos estis Romani*] Certe vix ulla gens tam diu constans mansit in spectandis belli causis. *Polybius* apud Suidam voce Ἐμβαλεῖν. [ubi tamen non legitur nomen Historici, nec alterius, quisquis auctor est verborum illorum. *J. B.*] οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι πρόνοιαν ἐποιοῦντο μηδέποτε πρότεροι τὰς χεῖρας ἐπιβάλλειν τοῖς πέλας, ἀλλ' ἀεὶ δοκεῖν ἀμυνόμενοι ἐμβάλλειν εἰς τὰς πολεμίας. [Apud *Suidam* est πολέμους. *J. B.*] *Romani summopere id curarunt, ne priores ipsi finitimis inferrent violentas manus. Sed ut semper crederentur in hostem ire ad arcendas injurias.* Ostendit id *Dion* [Immo *Diodorus Siculus*, pag. 314. 316. *Excerptorum* laudatorum. *J. B.*] egregia comparatione Romanorum cum Philippo Macedone & Antiocho in excerptis Peirescianis. Ejusdem est illud in excerptis Legationum: (*Fulvii Ursini*, ubi legitur: διὰ τὸ *J. B.*) διὰ τὰς παλαιὰς οὐδὲν οὕτω σπουδάζειν, ὡς τὸ δικαίως ἐνίστασθαι πολέμους. [Ubi videtur legendum, ἐνίστασθαι, ut in loco sequ. *J. B.*] Rursum in excerptis Peirescianis: σφόδρα οἱ Ῥωμαῖοι φιλοτιμοῦνται δικαίους ἐνίστασθαι τοὺς πολέμους, καὶ μηδὲν εἰκῇ καὶ προπετῶς περὶ τῶν τοιούτων ψηφίζεσθαι. *Valde id student Romani, justa ut bella suscipiant, nihilque tale decernant sine causa ac temere.* (Pag. 341. quæ ex *Diodoro* etiam. *J. B.*)

c Προφάσεις] Δικαιώματα dixit *Procopius* Gotthicorum III. (Cap. 33.) Adde quæ infra hoc libro capitis XXII. initio.

d Ὑποθέσεις] Sic & ὑπόθεσιν belli dixit *Julianus* secundo de laudibus Constantii. (Pag. 95. B. *Ed. Spanh.*)

GRONOVII.

4 *Cervus*] 7. Æneid. 485. *& geminæ tigres Statio* in Thebano 7. Thebaid. 564. Adde *Livium* Lib. 35. extremo.

5 *Quæ substernuntur*] Ut in ædificiis fundamenta, in navigiis carinæ, in columnis & statuis bases vel crepidines.

nuntur firmissima esse oportet, ita in actionibus causas ac fundamenta oportet justo ac vero congruere. Nec minus
f Lib. xli. p. 189. A. Ed. H. Steph. hoc f Dionis Cassii: δεῖ δὲ τοῦ δικαίου πλεῖστον ἡμᾶς πρόνοιαν ποιεῖσθαι. μετὰ μὲν γὰρ τούτου καὶ ἡ παρὰ τῶν ὅπλων ἰσχὺς εὔελπίς ἐστιν. ἄνευ δὲ ἐκείνου βέβαιον οὐδὲν, κἂν παραυτίκα τις κατορθώσῃ τι, ἔχει· *Maxima nobis justitiæ habenda est ratio: quæ si adsit, vis bellica spem bonam præbet; sin absit, nihil quis certi habet, etiamsi prima ex sententia succedant.* Et il-
g De republ. L. iii. lud g Ciceronis: *illa bella injusta sunt, quæ sunt sine causa suscepta*: qui & alibi
h De Finib. L. iii. cap. 22. h Crassum reprehendit, quod Euphratem transire voluisset e nulla belli causa.

3. Quod non minus de bellis publicis quam privatis
i Ep. xcv. verum est. Hinc illa i Senecæ querela: *Homicidia compescimus & singulas cædes? quid bella & occisarum gentium gloriosum scelus? Non avaritia, non crudelitas modum novit....... 6 Ex senatusconsultis plebisque scitis sæva exercentur, & f publice jubentur vetita privatim.* Habent quidem bella publica auctoritate suscepta aliquos effectus juris, ut & sententiæ; de quibus agendum 7 infra erit: sed non eo magis peccato vacant, ni causa subsit; ut merito Alexander, si sine causa in Persas &
k Curt. Lib. vii. c. 8 n. 19. alias gentes bellum arripuit, Scythis apud k Curtium,
l Pharf. Lib. x. verf. 21. sed & g Senecæ latro, Lucano l prædo appelletur, 8 Indorum

GRONOVII.

6 *Ex senatusconsultis plebisque scitis*] Quia Romæ oportebat senatum censuisse, & vel populum jussisse, vel plebem scivisse, quod publico nomine recte gereretur.

7 *Infra*] 3, 4.

8 *Indorum sapientibus*] Brachmanis, Gymnosophistis. *Strabo* L. xv. 712.

GROTII.

e *Nulla belli causa*] *Appianus* (*Bell. Civ.* Lib. ii. pag. 438. *Edit. H. Steph.*) eidem Crasso a Tribunis denuntiarum dicit μὴ πολεμεῖν τοῖς Παρθυαίοις μηδὲν ἀδικοῦσι. *ne bellum Parthis inferret nulla injuria cognitis.* *Plutarchus* de eodem: καὶ συνίσταντο πολλοὶ χαλεπαίνοντες εἴ τις ἀνθρώποις οὐδὲν ἀδικοῦσιν, ἀλλ' ἐν σπονδαῖς πολεμήσων ἄπεισι· *Coibant multi indignantes, esse aliquem, qui bellatum iret in homines non modo nullius injuriæ compertos, sed & pace defensos.* (Vit. M. Crass. pag. 552. E.) [Locus autem *Ciceronis*, qui heic præcedit, e Lib. iii. *de Rep.* nullibi, puto, ita legitur. Sed apud AUGUSTIN. *De Civ. Dei*, xxii. 6. ex eodem Libro hæc adferuntur: *Nullum bellum suscipitur a civitate optima, nisi aut pro fide, aut pro salute.* J. B.]

f *Publice jubentur vetita privatim*] Idem *Seneca* de ira ii. cap. 8. *Pro gloria habita, quæ, quamdiu opprimi possunt, scelera sunt.* Adde quæ infra ex *Seneca* & *Cypriano* libro iii. cap. 4. §. 5. circa finem.

g *Senecæ latro*] Locus est de Benef. i. cap. 13. Non male *Justinus Martyr* apologetico i. τοσοῦτον δὲ δύνανται ἄρχοντες πρὸ τῆς ἀληθείας δόξαν τιμῶντες, ὅσον καὶ λῃσταὶ ἐν ἐρημίᾳ· *Tantum possunt principes, qui opiniones*

dorum (aa) quoque sapientibus 9 ἀτάσθαλος, & a (bb) pirata quondam tractus sit in criminis societatem: quomodo & ab ejus patre Philippo duos Thraciæ reges regno spoliatos Justinus m narrat, fraude latronis ac scelere. Augustini n illud huc pertinet: *Remota justitia quid sunt regna, nisi magna latrocinia?* Convenit talibus Lactantii o illud: *inanis gloriæ specie capti, sceleribus suis nomen virtutis imponunt.*

4. Causa justa p belli suscipiendi nulla esse alia potest nisi injuria. *Iniquitas partis adversæ justa bella ingerit,* inquit idem q Augustinus, ubi iniquitatem dixit pro injuria, quasi 10 ἀδικίαν dixisset, cum vellet dicere 11 ἀδίκημα. Sic in Romano Feciali carmine: r *Ego vos testor, populum illum injustum esse, neque jus persolvere.*

m Lib. III. cap. 15.
n De Civ. Dei Lib. V. cap. 4.
o Lib. I. de falsa relig. cap. 18.
p Sylvest. de Bell. p. 1. n. 2.
q De Civ. D. Lib. XIX. cap. 7.
r Livius, 1, 32.

II. 1. Ac plane 12 quot actionum forensium sunt fontes, totidem sunt belli: nam ubi judicia deficiunt, incipit bellum. Dantur autem actiones aut 13 ob injuriam non factam, aut ob factam. Ob non factam, ut qua petitur cautio de non offendendo, item 14 damni infecti, & interdicta alia 15 ne vis fiat. Ob factam, aut ut reparetur, aut ut puniatur: quos duos obligationum fontes h recte distinguit Plato (cc) nono de legibus. Quod repa-

niones vero præferunt, quantum in solitudine latrones: (Cap. 13. pag. 21. *Edit. Oxon.*) Philo: οἱ τὰς μεγάλας ἐργαζόμενοι κλοπὰς, σεμνοῖς ὀνόμασιν ἀρχῆς ἐπικρύπτοντες λῃστείαν ἀληθέστερον· *Qui magna furta committunt, qui honesto principatus nomine obumbrant ea, quæ re ipsa nihil nisi latrocinia sunt.* (De Decalog. pag. 763. D. *Ed. Paris.*)

GRONOVII.

9 Ἀτάσθαλος] Ἄδικος· ἁμαρτωλός· παράνομος· ἀθέμιτος. q ἄταις θάλλων.

10 Ἀδικίαν] Qui habitus.

11 Ἀδίκημα] Injustum factum.

12 *Quot actionum*] Quot casibus & causis privato fas est privatum compellare coram judice.

13 *Ob injuriam non factam cautio*] Quæ ab eo exigitur, cujus minæ justum nobis metum fecerunt.

14 *Damni infecti*] Qua petimus, si quid damni ex ruinosis vicini ædibus nobis contingat, ut is se id pensaturum promittat. *Cic.* Top. 4.

15 *Ne vis fiat*] Prohibitoria, ne vis fiat sine vitio possidenti, vel mortuum inferenti in locum suum. §. 1. Inst. *de Interd.*

(aa) Habet ex ARRIANO, *De Expedit. Alex.* Lib. VII. cap. 1. *J. B.*

(bb) Refertur id a NONIO MARCELLO, e Lib. III. *Ciceron. de Republ.* *Nam quum quæreretur ex eo* [Pirata] *quo scelere compulsus mare haberet infestum uno myoparone:* Eodem, *inquit*, quo tu [*Alexander*] orbem terræ. *In voc.* Myoparo, pag. 534. *Edit. Mercer.* Vide etiam *Augustin.* De Civit. Dei, IV. 4. *J. B.*

(cc) Locus esse videtur, ubi Philosophus ait, Legislatorem ad duo attendere debere, *injuriam*. & *damnum*: Καὶ πρὸς δύο ταῦτα δὴ βλεπτέον, πρός τε ἀδικίαν, καὶ βλάβην. Vide quæ sequuntur, pag. 862. Tom. II. *Ed. H. Steph.* J. B.

GROTII.

h *Recte distinguit Plato*] Et ante cum

reparandum venit, aut spectat id quod nostrùm est vel fuit, unde [16] vindicationes & condictiones [17] quædam: aut id quod nobis debetur sive [18] ex pactione, sive [19] ex maleficio, sive ex lege, quo referenda quæ [20] ex quasi contractu & [21] quasi maleficio dicuntur; ex quibus capitibus nascuntur [22] condictiones cæteræ. Factum ut puniendum parit accusationem & [23] judicia publica.

2. Plerique [s] bellorum tres statuunt causas justas, defensionem, recuperationem rerum & punitionem: quæ tria in Camilli ad Gallos denuntiatione invenias: [t] *Omnia quæ* [24] *defendi repetique & ulcisci fas sit*; in qua enumeratione nisi vox recuperandi sumatur laxius, omissa est persecutio ejus, quod nobis debetur; quam non omisit Plato, [u] cum dixit bella geri non modo, si quis vi

s Bald. ad l. 2. C. de Servit. & aq. n. 71. W. Matt. de bello justo & licito.

t Livius L. v. c. 49.

u Alcib. I. p. 109. A.

cum *Homerus*. Nam cum mulctam persolvere proci Penelopes voluissent, ait Ulysses: [*Odyss.* Lib. XXII. vers. 62. & *seqq.*]

— οὐδ' εἴ μοι πατρώϊα πάντ' ἀποδοῖτε
Ὅσσα τε νῦν ὔμμ' ἐςὶ καὶ εἴποθεν ἄλλ' ἐπιθεῖτε,
Οὐδέκεν ὡς ἔτι χεῖρας ἐμὰς λήξαιμι φόνοιο,
Πρὶν πᾶσαν μνηςῆρας ὑπερβασίην ἀποτῖσαι.

— patrias non si mihi raptas
Restituatis opes, addatisque altera plura,
Abstineam fœdare manus in sanguine vestro,
Cuncta prius quam vestra proci delicta luatis.

Cassiodorus Lib. v. Epist. XXXV. *Ut qui vindictam remisimus, damna minime sentiamus.* Addc quæ infra hoc libro initiis capitum XVI. & XX.

GRONOVII.

16 *Vindicationes*] *In rem* actiones.

17 *Quædam*] *Condictio causa data, causa non secuta, cond. ob turpem causam, cond. indebiti, cond. furtiva.* Has autem tantum hic significat, quia major numerus actionum in personam ex contractibus & maleficiis.

18 *Ex pactione*] Contractu, vel *re* (ut *mutuum, indebitum, commodatum, depositum, pignus*) vel *verbis* (ut *stipulatio, fidejussio*) vel *literis* (*nominibus*, aut si quis debere se scripsit, *quod numeratum non est*) vel *consensu* (*emtio, venditio, locatio, conductio, societas, mandatum.*)

19 *Ex maleficio*] *Furtum, rapina, damnum ex l. Aquilia, injuria.*

20 *Ex quasi contractu*] *Negotiorum gestio, tutela, communio rei & hereditatis, aditio hereditatis, solutio indebiti.*

21 *Quasi maleficio*] *Si judex litem suam fecerit, dejecta vel effusa, damnum aut furtum in navi, caupona, stabulo.*

22 *Condictiones cæteræ*] *Mutui, triticaria.*

23 *Judicia publica*] Ea sunt *majestas, adulterium, homicidium, parricidium, falsum, vis publica & privata, peculatus, plagium, ambitus, repetundæ, annona, residua.*

24 *Defendi, repeti, ulcisci*] *Defendi*, si infestentur; *repeti*, si ablata fuerint aut retineantur, quæ dari debent; *ulcisci*, si factæ sunt, violentiam & injustam vim.

GRO-

vi opprimatur, aut expiletur, verum etiam si deceptus fuerit. Quicum illud Senecæ convenit: [x] *Æquissima vox est & jus gentium præ se ferens: Redde, quod debes.* Et in Fecialium formula erat: [y] *Quas nec dederunt, nec solverunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, solvi oportuit.* Et apud Sallustium in historiis: [z] *Jure gentium res repeto.* Augustinus [a] cum dixit: i *Justa bella definiri solent, quæ ulciscuntur injurias:* vocem ulciscendi generalius sumsit pro eo, quod est 25 demere; quod & sequentia ostendunt, in quibus non est enumeratio partium, sed exemplorum additio: *Sic gens & civitas petenda est, quæ vel vindicare neglexerit, quod a suis improbe factum est, vel reddere, quod per injurias ablatum est.*

x Lib. III. de benef. cap. 14.
y Livius L. I. c. 32.
z Lib. III. fragm. c. 10. Orat. Macr. Licin.
a Lib. VI. quæst. 10. super Josue.

3. Hanc 26 naturalem notitiam secutus Indorum rex, narrante Diodoro, [b] Semiramidem accusabat, ὅτι προκατάρχεται τοῦ πολέμου μηδὲν ἀδικηθεῖσα· *quod bellum incohoaret nulla accepta injuria.* Sic & Romani cum [c] Senonibus 27 postulant, ne a quibus nullam injuriam accepissent, 28 eos oppugnarent. Aristoteles [d] Apodicticon II. cap. II. πολεμοῦσι γὰρ τοῖς πρότεροι ἀδικήσασι· *Bellum sumi solet in eos, qui priores injuriam fecerunt.* De Abiis Scythis Curtius: [e] *Justissimos barbarorum constabat: armis abstinebant* k *nisi lacessiti.* Prima igitur causa justi belli est 29 injuria nondum facta, quæ petit aut corpus, aut rem.

b Lib. II. pag. 74. Ed. Steph.
c Livius L. V. c. 35.
d Analyt. poster. Lib. II. cap. II.
e Lib. VII. cap. 6.

II.

GROTII.

i *Justa bella definiri solent*] Servius ad IX. Æneidos de Romanis: *Cum volebant bellum indicere, pater patratus, hoc est princeps Fecialium, proficiscebatur ad hostium fines: & præfatus quædam solemnia clara voce dicebat, se bellum indicere propter certas causas: aut quia socios læserant, aut quia nec abrepta animalia, nec obnoxios redderent.* (Ad vers. 53.)

k *Nisi lacessiti*] Plutarchus Nicia: (Pag. 529. E.) καὶ γὰρ τὸν Ἡρακλέα πάντων κρατεῖν ἀμυνόμενον καὶ προσαχθέντα. *Herculem etiam cuncta subegisse, dum lacessitus se defendit.* Josephus XVII. antiquæ historiæ: οἱ πειραθέντες καὶ μὴ πρὸς [Legendum videtur πρὶς μὴ J. B.] διακονοῦντας ἄρχοντας ἀδικίας ἐξάγειν, οἱ δὲ ἤσσονι οἱ βιαζόμενοι καὶ μὴ θέλοντας τοὺς ἀμυνομένους ἐφ' ὅπλα χωρεῖν. *Qui in id veniunt, ut in nihil hostile cogitantes violentas inferant manus, hi sunt, qui invitos cogunt ad arma semet tutatura confugere.* (Cap. 9. §. 6. Ed. Hudson.)

GRONOVII.

25 *Demere*] *Livius* Lib. 4. 7. *Justin.* 34, 1. Ut sit, *quæ ulciscuntur*, quæ geruntur, ut *dematur*, id est, prohibeatur, absit, pensetur, injuria.

26 *Naturalem notitiam*] Sensum communem. I, I. 12.

27 *Postulant*] *Expostulant.*

28 *Eos oppugnarent*] Clusinos in Etruria.

29 *Injuria nondum facta*] Quam exspectamus & videmus imminentem.

GRO-

Digitized by Google

III. Si corpus impetatur vi præsente cum periculo vitæ non aliter vitabili, *f* tunc bellum esse licitum etiam cum interfectione periculum inferentis ante diximus, cum ex hac specie, 30 ut maxime probata, ostendimus bellum aliquod privatum justum esse posse. Notandum est jus hoc defensionis per se ac primario nasci ex eo, quod natura quemque sibi commendat, non ex injustitia aut peccato alterius, unde periculum est *g*. Quare etiamsi ille peccato careat, puta quod 31 bona fide militet, aut alium me putet quam sim, aut quod insania aut insomniis agitetur, ut evenisse quibusdam legimus, non eo tolletur jus se tuendi, cum sufficiat, quod ego non teneor id, quod ille intentat, pati, non magis quam si bestia aliena periculum intentaret.

f *Sylv. in verb. Bell.* part. 1. n. 3. & p. 2.

g *Bart. ad l. ut vim. D. de just. & jur. Bal. in rep. l. 1. C. unde vi. Bann.* 2, 2. *q.* 10. *art.* 10. *dub. ult. Soto* L. IV. *disput.* 5. *art.* 10. *Val.* 2, 2. *disp.* 5. *q.* 10. *p.* 7.

IV. 1. An & innocentes, qui interpositi defensionem aut fugam, sine qua evadi mors non potest, impediunt, transfodi aut obteri possint, disputatur *h*. Sunt qui licere id putant, etiam Theologi. Et certe naturam solam si respicimus, 32 multo apud eam minor est societatis respectus quam propriæ salutis cura. At lex dilectionis, præsertim Euangelica, quæ 33 alterum nobis (dd) æquat, plane id non permittit.

h *Card.* quæst. 33. Lib. 1. *Petr. Nav.* l. 11. c. 3. num. 147. *Cajet.* 2, 2. art. 67. quæst. 2.

2. Bene autem dictum est a *i* Thoma, si recte accipiatur, in vera defensione hominem non occidi 34 ex intentione: non quod non interdum, si alia salutis non suppetat ratio, non liceat 35 destinato id facere, unde mors aggressoris sit secutura, sed quod hic mors illa 36 non eligatur, ut quiddam primario intentum, sicut in puni-

i 2, 2. quæst. 64. art. 7.

GRONOVII.

30 *Ut maxime probata*] Quam omnes justam agnoscunt. 1. 2. 3.

31 *Bona fide militet*] [Intelligit eos, qui, dum militant, putant caussam belli justam esse. Vide cap. 26. hujus libri. *J. B.*]

32 *Multo apud eam minor*] Illa non tantopere suadet cavendum & consulendum alteri pluribusve societate conjunctis, quam præcipit, ut unusquisque se potissimum salvum velit.

33 *Alterum nobis æquat*] Proximum jubet diligere nos levius quam nosmet ipsos.

34 *Ex intentione*] Proposito.

35 *Destinato id facere*] Ita ferire atque eam partem petere, ubi letalis ictus futurus præsumatur.

36 *Non eligatur*] Non petatur directo, tanquam res bona & justa.

(dd) Sed illa alterum nobis non præfert, ut ipse Auctor observavit supra, Lib. 1. cap. 3. §. 3. num. 3. Cæteris paribus, sibi quisque proximus est. Et heic magis etiam valet, quod Auctor postea adfert e *Thoma Aquinat.*, calculo suo adjecto. Vide de tota hac materia sui ipsius defensionis, PUFENDORFIUM nostrum *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. cap. 5. *J. B.*

GRO-

punitione judiciali, sed [37] ut unicum, quod eo tempore suppetit; cum is qui impetitus jam est, etiam illo tempore malle debeat tale aliquid facere, quo alter absterreatur, aut debilitetur, quam quo intereat.

V. 1. [1] Periculum [38] præsens hic requiritur, & quasi in puncto. Fateor quidem, si insultator arma arripiat, & quidem ita ut appareat eum id facere occidendi animo, [39] occupari posse facinus: nam in [40] moralibus, ut & in naturalibus [41] punctum non invenitur sine aliqua latitudine; sed multum falluntur & fallunt, qui [42] metum qualemcumque ad jus occupandæ interfectionis admittunt. Vere enim dictum est a Cicerone primo [k] de officiis, plurimas injurias a metu proficisci, cum is, qui nocere alteri cogitat, timet, ne nisi id fecerit, ipse aliquo afficiatur incommodo. Clearchus apud [l] Xenophontem: καὶ γὰρ οἶδα ἤδη ἀνθρώπους, τοὺς μὲν ἐκ διαβολῆς, τοὺς δὲ ἐξ ὑποψίας, οἳ φοβηθέντες ἀλλήλους, φθάσαι βουλόμενοι πρὶν παθεῖν, ἐποίησαν ἀνήκεστα κακὰ τοὺς οὔτε μέλλοντας, οὔτε βουλομένους τοιοῦτον οὐδέν. *Multos ego novi, qui calumnia adducti aut suspicione, dum metuunt alios & prævenire malunt quam perpeti, atrocissimis malis eos affecerunt, qui nihil tale facturi fuerant ac ne cogitaverant quidem.* Cato [m] in oratione pro Rhodiensibus: *quod illos dicimus voluisse facere, id nos priores facere occupabimus?* Insignis est illa apud Gellium [n] sententia: *Gladiatori* [43] *composito ad pugnandum pugnæ hæc* [44] *proposita sors est, aut occi-*

k Cap. 7.

l De Exp. Cyr. L. II. cap. 5.

m Apud Aul. Gell. VII. 3.

n Ibid.

GROTII.

1 *Periculum præsens*] Hujus distinctionis usum egregium vide apud *Agathiam* IV. [ubi de cæde *Gubazi*, pag 104. & seqq. *Ed. Vulc*] Apud *Thucydidem* octavo Phrynichus: ὅτι ἀντιπίπτοντος εἰ ἤδη τὸν περὶ τῆς ψυχῆς δι' ἐκεῖνον κινδυνεύοντι καὶ τοῦτο καὶ ἄλλο τι ἂν δρᾶσαι μᾶλλον, ἢ ὑπὸ τῶν ἐχθίστων αὐτὸν διαφθαρῆναι· *Ceriturum invidia, si ipse jam in vitæ per ipsos adductus periculum, & hoc & aliud quidvis aggrediatur potius, quam ab hominibus inimicissimis perdi se sinat.* [Locus est § 50. *Ed. Oxon.* Sed ubi casus alius est, quam de quo heic agitur. *J. B.*]

GRONOVII.

37 *Ut unicum*] Ut minus malum.

38 *Præsens*] Ut Græci loquuntur: ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς, *in acie novaculæ* situm.

39 *Occupari posse*] Præveniri a passuro, ut aggressor prius lædatur.

40 *Moralibus*] Ubi de turpi & honesto agitur.

41 *Punctum*] Nihil est ita præcisum, ut si minimum a medio discedas, in vitium deflectere videare. 1, 2. 1.

42 *Metum qualemcumque*] Ex ambiguis signis, quæ sic possum interpretari, quasi velit aliquis, si possit, me interficere.

43 *Composito*] Comparato cum adversario in amphitheatro. *Cic.* 2. famil. 8.

44 *Proposita sors*] Lata vel statuta conditio.

GRO-

occidere, si occupaverit, aut occumbere, si cessaverit. Hominum autem vita non tam iniquis, neque tam 45 *indomitis necessitatibus circumscripta est, ut idcirco prior injuriam facere debeas; quam nisi feceris, pati possis.* Et apud Ciceronem [o] alio loco non minus recte: *Quis hoc statuit unquam aut cui concedi sine summo omnium periculo potest, ut eum jure potuerit occidere, a quo metuisse se dicat, ne ipse posterius occideretur?* Locum hic habet illud Euripidis:

[o] *Cit. Quint. Inst. Or.* L. v. c. 13.

Εἰ γάρ σ' ἔμελλεν ὡς σὺ φῂς κτείνειν πόσις,
Χρῆν καί σε μέλλειν, ὡς χρόνος δῆθεν παρῆν.

46 *Te si, ut ais, interficere vir voluit* (ee) *tuus,*
Voluisse sat erat & tibi, ubi tempus foret.

Cui geminum est [p] Thucydideum illud: τὸ μέλλον ἐν ἀφανεῖ ἔτι κεῖται, καὶ οὐκ ἄξιον ἐπαρθέντας αὐτῷ φανερὰν ἔχθραν ἤδη καὶ οὐ μέλλουσαν κτήσασθαι· *Futurum in incerto adbuc est: nec quemquam oportet eo commotum inimicitias suscipere, non jam futuras sed certas.* Idem Thucydides [q] quo loco mala seditionum quæ Græcas civitates incesserant diserte explicat, ponit & hoc in vitio: ὁ φθάσας τὸν μέλλοντα κακόν τι δρᾶν ἐπῃνεῖτο· *laudabatur qui malum facinus, quod facturus erat alter,* 47 *ipse occupasset.* Livius [r]: m *Cavendo ne*

[p] Lib. I. cap. 42.
[q] Lib. III. cap. 32.
[r] Lib. III. cap. 65.

GROTII.

m *Cavendo ne metuant homines, metuendos ultro se efficiunt*] Ut Cæsar, qui cum rempublicam occuparet, dicebat adversariorum metu se eo adductum. Locus est egregius apud *Appianum* Civilium II. [Nihil tale reperitur in toto illo libro, nec alibi, quod sciam, apud *Appianum.* Videtur Auctor noster in animo habuisse quod ajebat *Jul. Cæsar* in literis ad Senatum, dum in armis esset *Pompejus*, iniquum fore, se cogi, ut ea deponeret, quippe qui sic hostibus traderetur: *Apud* DION. CASSIUM, Lib. XLI. *init.* pag. 171. C. *Edit. H. Steph.* Neque en. APPIANUS, dict. Lib. II. pag. 448. ubi de eadem re, ullam metus mentionem facit. Vitio memoriæ igitur Auctor duos istos Historicos inter se confudit. Adde dictum aliud ejusdem *Cæsaris* apud SUETON. *in Jul.* cap. 30. & PLUTARCHUM, *Vit. Cæs.* pag. 730. A. *J. B.*]

GRONOVII.

45 *Indomitis*] Ad quas evadendas vel molliendas nullum, aut nullum nisi tam grave, remedium est.

46 *Te si*] Si te occisurus erat, & tu non nisi occisurus esse debebas, ut scilicet tempus interesset. Si ille morabatur, & tu morari debebas.

47 *Ipse occupasset*] Ut Athenienses, cum pecuniam in stipendium belli Persici ab universa Græcia collatam ex insula Delo rapuerunt, prætextu id facturos Lacedæmonios. *Justin.* 3, 6.

(ee) Ita quoque habet in *Excerptis ex Trag. & Com. Græcis*, pag. 390.

ne metuant homines, metuendos ultro se efficiunt, & injuriam a nobis repulsam, tanquam aut facere aut pati necesse sit, injungimus aliis. In tales non male convenit illud Vibii Crispi a Quintiliano [s] laudatum: 48 *Quis tibi sic timere permisit?* Etiam Livia apud [t] Dionem ait, infamiam eos non effugere, qui facinus, quod timent, occupant.

s *Inst. Or.* Lib. VIII. cap. 5.
t Lib. LV. p. 640. *Ed. H. Steph.*

2. Quod si quis vim non jam præsentem intentet, sed conjurasse aut insidiari compertus sit, si venenum struere, si falsam accusationem, falsum testimonium, iniquum judicium moliri, hunc nego jure posse interfici; si aut aliter evadi periculum potest; aut non certum satis est aliter evadi non posse. Plerumque enim interposita temporis mora ad multa remedia, ad multos etiam casus patet; ut dici solet, 49 inter os & offam: quamquam non desunt & Theologi, & Jurisconsulti, qui indulgentiam suam longius extendant. [u] Sed & altera, quæ melior tutiorque sententia est, suis non caret auctoribus.

VI. Quid dicemus de periculo mutilationis membri? [x] Sane cum damnum membri, præsertim e præcipuis, valde sit grave & vitæ quasi æquiparabile, adde quod vix sciri queat an non periculum mortis post se trahat; si aliter vitari nequeat, putem intentantem periculum occidi recte posse.

VII. Pro pudicitia quin idem liceat, controversiam vix habet, cum non tantum communis æstimatio, sed & lex (ff) divina [n] pudicitiam vitæ adæquet. Itaque Pau-

u *Bann.* q. 64. *art.* 7. *dub.* 4. *Baldus in l. multis C. de lib. caus. & in l. 1. C. unde vi. Less.* L. II. c. 9. art. 8. *Soto* Lib. V. q. 1. art. 8.
x *Card. in Clem. Si furiosus. de homic.* *Covarr. ibid.* p. 3. §. 1. n. 2. *Sylv. in verbo Homicidium* 3. *quæst.* 4.

190. quamquam verba ceteroquin non plane sint eadem. Sed dicere debuit *meus:* loquitur enim *Merope* de viro suo, a *Polyphonte* fratre interfecto. Fragmentum est e *Cresphonte*, apud *Aulum Gellium*, Lib. VII. cap. 5. unde quædam supra adtulit. *J. B.*

GRONOVII.

48 *Quis tibi sic timere*] Quis hanc tibi veniam dedit, ut timori tantum indulgeres, ut ob timorem sic facere tibi licere putares?

49 *Inter os & offam*] Πολλὰ μεταξὺ πέλει κύλικος καὶ χείλεος ἄκρου.

(ff) Innuit locum *Deuter.* XXII. 25, 26. unde tamen, si series orationis perpendatur, non potest elici, saltem directe, pudicitiam vitæ adæquari. c. quæ curis poster. Gall. (*Ed. Lugd. Bat.* 1759.) ad h. l. notavi. *J. B.*

GROTII.

n *Pudicitiam vitæ adæquet*] *Seneca* de beneficiis primo, capite undecimo: *Proxima ab his sunt sine quibus possumus quidem vivere, sed ut mors potior sit, tanquam libertas, & pudicitia, & mens bona.* Paulus Sententiarum V. tit. XXIII. §. 3. *qui latronem cædem sibi inferentem, vel alium quemlibet stuprum infe-*

y Lib. v. rec. sent. tit. 23. §. 3.

Paulus y Jurisconsultus dixit pudorem tali facinore recte defendi. Exemplum habemus in 50 Tribuno Marii 51 a milite occiso o apud Ciceronem & Quinctilianum: sed & a 52 feminis occisorum in historiis exstant. Chariclea apud Heliodorum talem interfectionem vocat (gg) ἀμύνης νόμον τῆς εἰς σωφροσύνην ὕβρεως, *justam defensionem ad arcendum injuriam in castitatem.*

z Soto d. 1. q. Sylv. in verbo Bellum. p. 2. n. 5.

VIII. Quod autem diximus supra, quanquam occidere parantem occidere licet, laudabilius tamen eum facere qui 53 occidi quam occidere malit, id z nonnulli ita concedunt, ut excipiant personam multis utilem. Sed mihi hanc patientiæ contrariam legem omnibus illis imponere, quos vivere aliorum interest, parum tutum videtur. Itaque restringendum id arbitrer ad

Inferentem occiderit, puniri non placuit. Alius enim vitam, alius pudorem publico facinore defendit. Augustinus libro 1. de libero arbitrio: *Lex dat potestatem vel viatori ut latronem, ne ab eo ipse occidatur, occidat; vel cuipiam viro aut feminæ ut violenter sibi stupratorem irruentem, aut post illatum stuprum, si possit, interimat.* [Cap. 5. Ita hunc locum *Augustini* Auctor noster laudaverat; unde in sequentibus Edd. fecerant, *ante aut post illatum stuprum* &c. nulla necessitate, posito etiam sensu, quem Auctor putavit inesse; Sed ille sensus minime congruit cum serie orationis; unde SAMUEL RACHELIUS, *Tract. de Duellis*, §. 23. recte heic observavit ἁμάρτημα quoddam μνημονικὸν quum Editiones & recentiores, & vetustiores, habeant tantum: *ante illatum stuprum.* Ita & ultima Parisina, a Monachis Benedictinis curata. Sic etiam dudum locus adlatus est a CUJACIO, *Not. in Jul. Paul. Recept. Sent.* quamvis in Editione Cl. *Schultingii*, v. 23. 8. pag. 508. legatur, *aut ill. stupr.* mendo ex Editione *Fabrotti* orto, & satis per se manifesto, etsi aliæ Editiones non illud arguerent.

o *Apud Ciceronem*] Vide & *Plutarchum* Mario. [Pag. 413. Locus autem *Ciceronis* est *Orat. pro Mil.* cap. 4. & *Quinctiliani* Declamatio, cui titulus, *Tribunus Marianus.* J. B.] Mars quoque Deorum judicio absolutus dicitur, interfecto eo, qui filiæ ipsius stuprum inferebat. Testis *Apollodorus* bibliothecæ III. (Cap. XIII. §. 2. *Ed. Gal.*) Adde insignem historiam apud *Gregorium Turonensem* libro nono. (Cap. 27. pag. 450, 451. *Edit. Ruinart.*)

GRONOVII.

50 *Tribuno Marii*] C. Luscio sororis C. Marii filio.

51 *A milite*] C. Plotio. *Valer. Max.* 6, 1. 12. *Quintil.* declam. *Miles Marianus.*

52 *Feminis*] Ut a Chiomara Orgiagontis Gallogræcorum reguli uxore. *Flor.* 2, 11.

53 *Occidi quam occidere*] Melius occidi quam occidere injuria; non melius occidi injuria, quam occidere jure. *Sueton.* de Tito 9. *Nec auctor posthac cujusdam necis nec conscius, nec quamvis interdum ulciscendi causa non deesset, sed periturum se potius quam perditurum adjurans.*

(gg) Locus est in Lib. 1. non longe ab initio, ubi ita Virgo loquitur: Ὅσοι δὲ πρὸς ἡμῶν [ἀνῄρησθε] ἀμύνης νόμῳ καὶ ἐκδικίας καὶ εἰς σωφροσύνην ὕβρεως ἀπώλεσθε. Pag. 7. Ed. Bourdelot. J. B.

GRO-

ad eos, quorum officium est ab aliis vim arcere, quales sunt socii itineris ea lege contracti & rectores publici, quibus illud Lucani aptari potest: [Lib. v. vs. 685. *& seqq.*]

> p *Cum tot ab hac anima populorum vita salusque*
> *Pendeat, & tantus caput hoc sibi fecerit orbis;*
> *Sævitia est voluisse mori.* ——— ———

IX. 1. Contra vero evenire potest, ut quia invasoris vita multis sit utilis, occidi is sine peccato nequeat: nec id tantum ex vi legis divinæ, sive veteris sive novæ, de quibus egimus supra, cum regis personam sanctam esse ostendimus, [a] sed ipso etiam naturæ jure. Nam jus naturæ, quatenus legem significat, non ea tantum respicit, quæ dictat justitia, quam expletricem diximus, sed aliarum quoque virtutum, ut temperantiæ, fortitudinis, prudentiæ actus in se continet, ut in certis circumstantiis non honestos tantum, sed & debitos. Ad id vero, quod diximus, caritas nos obstringit.

a Soto d. loco.

2. Nec ab hac sententia dimovet me [b] Vasquius, cum ait principem, qui innocentem insultet, desinere principem esse ipso facto: quo vix quicquam potuit dici aut minus vere aut magis periculose. Nam 54 sicut dominia, ita & imperia non amittuntur delinquendo, nisi 55 lex id statuat. Quæ autem hoc de imperiis statueret lex, ut delicto in privatum amitterentur, nusquam reperta est, nec repertum iri credo: summam enim rerum confusionem induceret. Quod autem Vasquius & huic & aliis multis illationibus fundamentum ponit, imperia omnia parentium non imperantium utilitatem spectare, id etiam si verum universim esset, ad rem

b Lib. 1. cont. illust. 18.

GROTII.

p *Cum tot ab hac anima*] *Curtius* Lib. IX. *Sed cum tam avide manifestis periculis offeras corpus, oblitus tot civium animas trahere te in casum.* (Cap. 6. num. 8.)

GRONOVII.

54 *Sicut dominia*] Aliquis committendo facinus vel capitale, ita, ut fugere necesse habeat, non desinit esse dominus rerum suarum, nisi expresse in lege cautum fuerit, qui eam violaturus sit, ejus bona caduca fore & fisco vindicatum iri. Sic nec princeps contra officium faciendo amittit principatum, nisi hujusmodi lex commissoria ab initio, cum ei potestas deferretur, dicta sit. Supra 1, 3. 16.

55 *Lex id statuat*] Ut sunt leges de mulctis & confiscationibus.

rem non faceret: non enim ſtatim res deficit, cujus utilitas aliqua in parte deficit. Quod vero addit, reipublicæ incolumitatem a ſingulis propter ſe deſiderari, atque ideo debere quemque etiam toti reipublicæ ſuam ſalutem anteponere, non ſatis cohæret. Nam noſtri quidem cauſa rempublicam ſalvam eſſe volumus, ſed non tantum noſtri, verum & aliorum (hh).

3. Falſa enim & a ſanioribus philoſophis rejecta eſt opinio q exiſtimantium amicitiam ex ſola indigentia natam, cum ſponte & natura noſtra ad eam feramur. Ut vero meo unius bono multorum admodum bonum præferam; caritas monet ſæpe, imperat interdum. Huc illud Senecæ [c] pertinet: r *Principes regesque, & quicumque alio nomine ſunt tutores ſtatus publici, non eſt mirum amari ultra privatas etiam* 56 *neceſſitudines. Nam ſi ſanis hominibus publica privatis potiora ſunt, ſequitur, ut is quoque carior ſit,* 57 *in quem ſe reſpublica convertit.* Ambroſius [d]: *Sibi cum quisque arbitretur gratius excidia patriæ depuliſſe, quam propria pericula.* Is quem dixi [e] Seneca: *Calliſtratus & Rutilius, hic Athenis, ille Romæ, reddi ſibi penates ſuos noluerunt clade communi: quia ſatius erat duos* 58 *unico malo affici, quam omnes publico.*

c Lib. I. *de Clem.* cap. 4.

d *De Officiis* III. cap. 3.

e Lib. VI. *de Benef.* cap. 37.

X. 1. Si cui periculum immineat accipiendæ alapæ, aut

GROTII.

q *Exiſtimantium amicitiam ex ſola indigentia natam*] Refutat perniciosam hanc opinionem *Seneca* libro I. de Beneficiis capite I. & libro IV. cap. 16.

r *Principes regesque*] *Plutarchus* Pelopidæ initio: (pag. 278. D.) ἀρετῆς πρῶτον ἔργον σώζειν τὸν ἅπαντα ἄλλα σώζοντα· *Primum virtutis opus ſervare ſervantem cætera.* *Caſſiodorus* (immo *Petrus Bleſenſis* J. B.) de Amicitia: *Si manus oculorum obſequio vibratum in aliud membrum ſenſerit gladium imminentem, ipſa ſuum minime diſcrimen attendens, plus alii quam ſibi timens, gladium excipit.* Poſt: *Proinde ii qui morte propria temporali dominos ſuos a morte redimunt, recte quidem hoc faciunt, ſi potius ſalutem animæ ſuæ quam liberationem alieni corporis in cauſa conſtituunt: cum enim eis conſcientia dictet, quod fidem dominis ſuis debeant exhibere, videtur etiam conſonum rationi, quod ſuæ vitæ corporali vitam dominorum debeant anteferre.* Deinde rurſus: *Dilectione itaque, & maxime pro ſalute multorum, poteſt quis ſalubriter morti ſuum corpus exponere.*

GRONOVII.

56 *Neceſſitudines*] Amicos, neceſſarios, familiares, cognatos.

57 *In quem reſpublica*] Ad quem omnium poteſtas delata eſt.

58 *Unico*] *iniquo*, legendum.

(hh) At vero quemadmodum manifeſta eſt injuria, & intoleranda, Principis, qui ſine ulla cauſſa privatum ſubditum invadit, vitæ ipſius imminens: ita utilitas ad Rempublicam reditura, ſi innocens patiatur ſe interfici, dubia admodum eſt, ne quid gravius dicam. De ea re egimus uberius in noſtris ad hunc locum Notis Gallicis. *J. B.*

GRO-

aut mali similis, huic quoque jus esse id arcendi cum cæde inimici, [f] sunt qui putant. Ego, si mera justitia expletrix respiciatur, non dissentio. Quanquam enim inæqualia sunt mors & alapa, tamen qui injuria me parat afficere, is mihi eo ipso dat jus, hoc est, [s] facultatem quandam moralem adversus se in infinitum, quatenus aliter malum illud a me arcere nequeo. Caritas quoque per se non videtur nos hic obstringere in gratiam nocentis. At lex euangelica omnino tale factum illicitum reddidit: jubet enim Christus alapam accipi potius quam adversario noceatur; quanto magis occidi eum vetat alapæ effugiendæ causa? Quo exemplo monemur cavere a dicto [g] Covarruviæ, non pati humanam cognitionem, juris naturalis non ignaram, quicquam naturali ratione permitti, quod apud Deum, qui ipsamet natura est, non sit idem permissum. Nam Deus, qui ita auctor est naturæ, ut & supra naturam agat libere, jus habet nobis leges præscribendi etiam de his rebus, quæ natura sua liberæ indefinitæque sunt: multoque magis ut debeatur id quod natura honestum est, etsi non debitum.

f Soto d. loco. Nav. c. 15. n. 3. Sylvest. in verbo Homicidium. 1. quæst. 5. Lud. Lopez. c. 62.

g Dict. §. 1. p. 3. in Clem. Si furiosus.

2. Mirum autem est, cum Dei voluntas in Euangelio tam diserte appareat, inveniri [h] Theologos, & Christianos Theologos, qui non modo cædem recte putent admitti, ut alapa vitetur, sed & accepta alapa, si qui eam impegit fugiat, ad honorem ut ajunt recuperandum: quod mihi a ratione & pietate valde alienum videtur. Nam honor est opinio de excellentia; at qui talem fert injuriam, is [59] patientem se excellenter ostendit; atque ideo honorem auget magis, quam minuit. Nec refert, si quidam corrupto judicio virtutem hanc in

h Navarr. cap. 15. 4. Henr. de irregul. cap. 11. Vict. de jure bell. num. 5.

GROTII.

s *Facultatem quandam moralem*] *Apollodorus* Lib. II de Lino agens: ἀφικόμενος δὲ εἰς Θήβας καὶ Θηβαῖος γενόμενος, ὑπὸ Ἡρακλέους τῇ κιθάρᾳ πληγεὶς ἀπέθανεν· ἐπιπλήξαντα γὰρ αὐτὸν ὀργισθεὶς ἀπέκτεινεν· δίκην δὲ ἐπαγόντων τινῶν αὐτῷ φόνου, παρανέγνω νόμον Ῥαδαμάνθυος, ὃς ἂν ἀμύνηται τῶν χειρῶν ἀδίκων ἄρξαντι, ἀθῶον εἶναι. *Ad Thebas cum venisset, civisque Thebanus factus esset, ibi interiit ab Hercule percussus cithara: nam cum Linus feriisset Herculem, iratus Hercules mortem ei intulit, reusque a nonnullis factus patratæ cædis, legit in judicio legem Rhadamanthi, qua insons pronuntiatur, si quis nocuerit ei, qui vim prior intulerit.* (Cap. 4. §. 9.)

GRONOVII.

59 *Patientem excellenter*] Ut vir ingens & bello, & studiis Nuæus apud *Thuan.* Lib. LV. ann. 1573. pag. 335.

III. Si corpus impetatur vi præsente cum periculo vitæ non aliter vitabili, [f] tunc bellum esse licitum etiam cum interfectione periculum inferentis ante diximus, cum ex hac specie, [30] ut maxime probata, ostendimus bellum aliquod privatum justum esse posse. Notandum est jus hoc defensionis per se ac primario nasci ex eo, quod natura quemque sibi commendat, non ex injustitia aut peccato alterius, unde periculum est [g]. Quare etiamsi ille peccato careat, puta quod [31] bona fide militet, aut alium me putet quam sim, aut quod insania aut insomniis agitetur, ut evenisse quibusdam legimus, non eo tolletur jus se tuendi, cum sufficiat, quod ego non teneor id, quod ille intentat, pati, non magis quam si bestia aliena periculum intentaret.

IV. 1. An & innocentes, qui interpositi defensionem aut fugam, sine qua evadi mors non potest, impediunt, transfodi aut obteri possint, disputatur [h]. Sunt qui licere id putant, etiam Theologi. Et certe naturam solam si respicimus, [32] multo apud eam minor est societatis respectus quam propriæ salutis cura. At lex dilectionis, præsertim Euangelica, quæ [33] alterum nobis (dd) æquat, plane id non permittit.

2. Bene autem dictum est a [i] Thoma, si recte accipiatur, in vera defensione hominem non occidi [34] ex intentione: non quod non interdum, si alia salutis non suppetat ratio, non liceat [35] destinato id facere, unde mors aggressoris sit secutura, sed quod hic mors illa [36] non eligatur, ut quiddam primario intentum, sicut in puni-

[f] *Sylv. in verb. Bell.* part. 1. n. 3. & p. 2.

[g] *Bart. ad l. ut vim. D. de just. & jur. Bal. in rep. l. 1. C. unde vi. Bann.* 2, 2. *q.* 10. *art.* 10. *dub. ult. Soto* L. IV. *disput.* 5. *art.* 10. *Val.* 2, 2. *disp.* 5. *q.* 10. *p.* 7.

[h] *Card.* quæst. 33. Lib. 1. *Petr. Nav.* l. II. c. 3. num. 147. *Cajet.* 2, 2. art. 67. quæst. 2.

[i] 2, 2. quæst. 64. art. 7.

GRONOVII.

30 *Ut maxime probata*] Quam omnes justam agnoscunt. 1. 2. 3.

31 *Bona fide militet*] [Intelligit eos, qui, dum militant, putant caussam belli justam esse. Vide cap. 26. hujus libri. *J. B.*]

32 *Multo apud eam minor*] Illa non tantopere suadet cavendum & consulendum alteri pluribusve societate conjunctis, quam præcipit, ut unusquisque se potissimum salvum velit.

33 *Alterum nobis æquat*] Proximum jubet diligere nos levius quam nosmet ipsos.

34 *Ex intentione*] Proposito.

35 *Destinato id facere*] Ita ferire atque eam partem petere, ubi letalis ictus futurus præsumatur.

36 *Non eligatur*] Non petatur directo, tanquam res bona & justa.

(dd) Sed illa alterum nobis non præfert, ut ipse Auctor observavit supra, Lib. 1. cap. 3. §. 3. num. 3. Cæteris paribus, sibi quisque proximus est. Et heic magis etiam valet, quod Auctor postea adfert e *Thoma Aquinat.*, calculo suo adjecto. Vide de tota hac materia sui ipsius defensionis, PUFENDORFIUM nostrum *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. cap. 5. *J. B.*

GRO-

punitione judiciali, sed [37] ut unicum, quod eo tempore suppetit; cum is qui impetitus jam est, etiam illo tempore malle debeat tale aliquid facere, quo alter absterreatur, aut debilitetur, quam quo intereat.

V. 1. [1] Periculum [38] præsens hic requiritur, & quasi in puncto. Fateor quidem, si insultator arma arripiat, & quidem ita ut appareat eum id facere occidendi animo, [39] occupari posse facinus: nam in [40] moralibus, ut & in naturalibus [41] punctum non invenitur sine aliqua latitudine; sed multum falluntur & fallunt, qui [42] metum qualemcumque ad jus occupandæ interfectionis admittunt. Vere enim dictum est a Cicerone primo [k] de officiis, plurimas injurias a metu proficisci, cum is, qui nocere alteri cogitat, timet, ne nisi id fecerit, ipse aliquo afficiatur incommodo. Clearchus apud [l] Xenophontem: καὶ γὰρ οἶδα ἤδη ἀνθρώπους, τοὺς μὲν ἐκ διαβολῆς, τοὺς δὲ ἐξ ὑποψίας, οἳ φοβηθέντες ἀλλήλους, φθάσαι βουλόμενοι πρὶν παθεῖν, ἐποίησαν ἀνήκεστα κακὰ τοὺς οὔτε μέλλοντας, οὔτε βουλομένους τοιοῦτον οὐδέν. *Multos ego novi, qui calumnia adducti aut suspicione, dum metuunt alios & prævenire malunt quam perpeti, atrocissimis malis eos affecerunt, qui nihil tale facturi fuerant ac ne cogitaverant quidem.* Cato [m] in oratione pro Rhodiensibus: *quod illos dicimus voluisse facere, id nos priores facere occupabimus?* Insignis est illa apud Gellium [n] sententia: *Gladiatori* [43] *composito ad pugnandum pugnæ hæc* [44] *proposita sors est, aut occi-*

k Cap. 7.

l De Exp. Cyr. L. II. cap. 5.

m Apud Aul. Gell. VII. 3.

n Ibid.

GROTII.

1 *Periculum præsens*] Hujus distinctionis usum egregium vide apud *Agathiam* IV. [ubi de cæde *Gubazi*, pag 104. & seqq. *Ed. Vulc*.] Apud *Thucydidem* octavo Phrynichus: ὅτι ἀνεπίφθονον οἱ ἤδη ὂν περὶ τῆς ψυχῆς δι' ἐκείνους κινδυνεύοντι καὶ τοῦτο καὶ ἄλλο τι ἂν δρᾶσαι μᾶλλον, ἢ ὑπὸ τῶν ἐχθίστων αὐτὸν διαφθαρῆναι· *Cariturum invidia, si ipse jam in vitæ per ipsos adductus periculum, & hoc & aliud quidvis aggrediatur potius, quam ab hominibus inimicissimis perdi se sinat.* [Locus est § 50. *Ed. Oxon*. Sed ubi casus alius est, quam de quo heic agitur. *J. B.*]

GRONOVII.

37 *Ut unicum*] Ut minus malum.

38 *Præsens*] Ut Græci loquuntur: ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς, *in acie novaculæ* situm.

39 *Occupari posse*] Præveniri a passuro, ut aggressor prius lædatur.

40 *Moralibus*] Ubi de turpi & honesto agitur.

41 *Punctum*] Nihil est ita præcisum, ut si minimum a medio discedas, in vitium deflectere videare. 1, 2. 1.

42 *Metum qualemcumque*] Ex ambiguis signis, quæ sic possunt interpretari, quasi velit aliquis, si possit, me interficere.

43 *Composito*] Comparato cum adversario in amphitheatro. *Cic.* 2. famil. 8.

44 *Proposita sors*] Lata vel statuta conditio.

occidere, si occupaverit, aut occumbere, si cessaverit. Hominum autem vita non tam iniquis, neque tam [45] *indomitis necessitatibus circumscripta est, ut idcirco prior injuriam facere debeas; quam nisi feceris, pati possis.* Et apud Ciceronem [o] alio loco non minus recte: *Quis hoc statuit unquam aut cui concedi sine summo omnium periculo potest, ut eum jure potuerit occidere, a quo metuisse se dicat, ne ipse posterius occideretur?* Locum hic habet illud Euripidis:

o Cit. Quint. Inst. Or. L. v. c. 13.

Εἰ γάρ σ' ἔμελλεν ὡς σὺ φῂς κτείνειν πόσις,
Χρὴ καί σε μέλλειν, ὡς χρόνος δῆθεν παρῆν.

[46] *Te si, ut ais, interficere vir voluit* (ce) *tuus,*
Voluisse sat erat & tibi, ubi tempus foret.

Cui geminum est [p] Thucydideum illud: τὸ μέλλον ἐν ἀφανεῖ ἔτι κεῖται, καὶ οὐκ ἄξιον ἐπαρθέντας αὐτῷ φανερὰν ἔχθραν ἤδη καὶ οὐ μέλλουσαν κτήσασθαι· *Futurum in incerto adhuc est: nec quemquam oportet eo commotum inimicitias suscipere, non jam futuras sed certas.* Idem Thucydides [q] quo loco mala seditionum quæ Græcas civitates incesserant diserte explicat, ponit & hoc in vitio: ὁ φθάσας τὸν μέλλοντα κακόν τι δρᾶν ἐπῃνεῖτο· *laudabatur qui malum facinus, quod facturus erat alter,* [47] *ipse occupasset.* Livius [r]: m *Cavendo ne*

p Lib. I. cap. 42.

q Lib. III. cap. 82.

r Lib. III. cap. 65.

GROTII.

m *Cavendo ne metuant homines, metuendos ultro se efficiunt*] Ut Cæsar, qui cum rempublicam occuparet, dicebat adversariorum metu se eo adductum. Locus est egregius apud *Appianum* Civilium II. [Nihil tale reperitur in toto illo libro, nec alibi, quod sciam, apud *Appianum*. Videtur Auctor noster in animo habuisse quod ajebat *Jul. Cæsar* in literis ad Senatum, dum in armis esset *Pompejus*, iniquum fore, se cogi, ut ea deponeret, quippe qui sic hostibus traderetur: *Apud* DION. CASSIUM, Lib. XLI. *init.* pag. 171. C. *Edit. H. Steph.* Neque en. APPIANUS, dict. Lib. II. pag. 448. ubi de eadem re, ullam metus mentionem facit. Vitio memoriæ igitur Auctor duos istos Historicos inter se confudit. Adde dictum aliud ejusdem *Cæsaris* apud SUETON. *in Jul.* cap. 30. & PLUTARCHUM, *Vit. Cæs.* pag. 730. A. *J. B.*]

GRONOVII.

45 *Indomitis*] Ad quas evadendas vel molliendas nullum, aut nullum nisi tam grave, remedium est.

46 *Te si*] Si te occisurus erat, & tu non nisi occisurus esse debebas, ut scilicet tempus interesset. Si ille morabatur, & tu morari debebas.

47 *Ipse occupasset*] Ut Athenienses, cum pecuniam in stipendium belli Persici ab universa Græcia collatam ex insula Delo rapuerunt, prætextu id facturos Lacedæmonios. *Justin.* 3, 6.

(ce) Ita quoque habet in *Excerptis ex Trag. & Com. Græcis*, pag. 390.

ne metuant homines, metuendos ultro se efficiunt, & injuriam a nobis repulsam, tanquam aut facere aut pati necesse sit, injungimus aliis. In tales non male convenit illud Vibii Crispi a Quintiliano [s] laudatum: 48 *Quis tibi sic timere permisit?* Etiam Livia apud [t] Dionem ait, infamiam eos non effugere, qui facinus, quod timent, occupant.

s *Inst. Or.* Lib. VIII. cap. 5.
t Lib. LV. p. 640. *Ed. H. Steph.*

2. Quod si quis vim non jam præsentem intentet, sed conjurasse aut insidiari compertus sit, si venenum struere, si falsam accusationem, falsum testimonium, iniquum judicium moliri, hunc nego jure posse interfici; si aut aliter evadi periculum potest; aut non certum satis est aliter evadi non posse. Plerumque enim interposita temporis mora ad multa remedia, ad multos etiam casus patet; ut dici solet, 49 inter os & offam: quamquam non desunt & Theologi, & Jurisconsulti, qui indulgentiam suam longius extendant. [u] Sed & altera, quæ melior tutiorque sententia est, suis non caret auctoribus.

VI. Quid dicemus de periculo mutilationis membri? [x] Sane cum damnum membri, præsertim e præcipuis, valde sit grave & vitæ quasi æquiparabile, adde quod vix sciri queat an non periculum mortis post se trahat; si aliter vitari nequeat, putem intentantem periculum occidi recte posse.

VII. Pro pudicitia quin idem liceat, controversiam vix habet, cum non tantum communis æstimatio, sed & lex (ff) divina [n] pudicitiam vitæ adæquet. Itaque Pau-

u *Bann. q.* 64. *art.* 7. *dub.* 4. *Baldus in l. multis C. de lib. caus. & in l.* 1. *C. unde vi. Less.* L. II. c. 9. art. 8. *Soto* Lib. V. q. 1. art. 8.
x *Card. in Clem. Si furiosus. de homic.* *Covarr. ibid.* p. 3. §. 1. n. 2. *Sylv. in verbo Homicidium* 3. *quæst.* 4.

390. quamquam verba ceteroquin non plane sint eadem. Sed dicere debuit *meus:* loquitur enim *Merope* de viro suo, a *Polyphonte* fratre interfecto. Fragmentum est e *Cresphonte*, apud *Aulum Gellium*, Lib. VII. cap. 8. unde quædam supra adtulit. *J. B.*

GRONOVII.

48 *Quis tibi sic timere*] Quis hanc tibi veniam dedit, ut timori tantum indulgeres, ut ob timorem sic facere tibi licere putares?

49 *Inter os & offam*] Πολλὰ μεταξὺ πέλει κύλικος καὶ χείλεος ἄκρου.

(ff) Innuit locum *Deuter.* XXII. 25, 26. unde tamen, si series orationis perpendatur, non potest elici, saltem directe, pudicitiam vitæ adæquari. c. quæ curis poster. Gall. (*Ed. Lugd. Bat.* 1759.) ad h. l. notavi. *J. B.*

GROTII.

n *Pudicitiam vitæ adæquet*] *Seneca* de beneficiis primo, capite undecimo: *Proxima ab his sunt sine quibus possumus quidem vivere, sed ut mors potior sit, tanquam libertas, & pudicitia, & mens bona.* Paulus Sententiarum V. tit. XXIII. §. 3. *qui latronem cædem sibi inferentem, vel alium quemlibet stuprum infe-*

y Lib. v. rec. sent. tit. 23. §. 8.

Paulus y Jurisconsultus dixit pudorem tali facinore recte defendi. Exemplum habemus in 50 Tribuno Marii 51 a milite occiso o apud Ciceronem & Quinctilianum: sed & a 52 feminis occisorum in historiis exstant. Chariclea apud Heliodorum talem interfectionem vocat (gg) *ἀμύνης νόμον τῆς εἰς σωφροσύνην ὕβρεως*, *justam defensionem ad arcendum injuriam in castitatem.*

z Soto d. 1. q. Sylv. in verbo Bellum. p. 2. n. 5.

VIII. Quod autem diximus supra, quanquam occidere parantem occidere licet, laudabilius tamen eum facere qui 53 occidi quam occidere malit, id z nonnulli ita concedunt, ut excipiant personam multis utilem. Sed mihi hanc patientiæ contrariam legem omnibus illis imponere, quos vivere aliorum interest, parum tutum videtur. Itaque restringendum id arbitrer ad

inferentem occiderit, puniri non placuit. Alius enim vitam, alius pudorem publico facinore defendit. Augustinus libro 1. de libero arbitrio: *Lex dat potestatem vel viatori ut latronem, ne ab eo ipse occidatur, occidat; vel cuipiam viro aut feminæ ut violenter sibi stupratorem irruentem, aut post illatum stuprum, si possit, interimat.* [Cap. 5. Ita hunc locum *Augustini* Auctor noster laudaverat; unde in sequentibus Edd. fecerant, *ante aut post illatum stuprum* &c. nulla necessitate, posito etiam sensu, quem Auctor putavit inesse; Sed ille sensus minime congruit cum serie orationis; unde SAMUEL RACHELIUS, *Tract. de Duellis*, §. 23. recte heic observavit ἁμάρτημα quoddam *μνημονικὸν* quum Editiones & recentiores, & vetustiores, habeant tantum: *ante illatum stuprum.* Ita & ultima Parisina, a Monachis Benedictinis curata. Sic etiam dudum locus adlatus est a CUJACIO, *Not. in Jul. Paul. Recept. Sent.* quamvis in Editione Cl. *Schultingii*, v. 23. 8. pag. 508. legatur, *aut ill. stupr.* mendo ex Editione *Fabrotti* orto, & satis per se manifesto, etsi aliæ Editiones non illud arguerent.

o *Apud Ciceronem*] Vide & *Plutarchum* Mario. [Pag. 413. Locus autem *Ciceronis* est *Orat. pro Mil.* cap. 4. & *Quinctiliani* Declamatio, cui titulus, *Tribunus Marianus.* J. B.] Mars quoque Deorum judicio absolutus dicitur, interfecto eo, qui filiæ ipsius stuprum inferebat. Testis *Apollodorus* bibliothecæ III. (Cap. XIII. §. 2. *Ed. Gal.*) Adde insignem historiam apud *Gregorium Turonensem* libro nono. (Cap. 27. pag. 450, 451. *Edit. Ruinart.*)

GRONOVII.

50 *Tribuno Marii*] C. Luscio sororis C. Marii filio.

51 *A milite*] C. Plotio. *Valer. Max.* 6, 1. 12. *Quintil.* declam. *Miles Marianus.*

52 *Feminis*] Ut a Chiomara Orgiagontis Gallogræcorum reguli uxore. *Flor.* 2, 11.

53 *Occidi quam occidere*] Melius occidi quam occidere injuria; non melius occidi injuria, quam occidere jure. *Sueton.* de Tito 9. *Nec auctor posthac cujusdam necis nec conscius, nec quamvis interdum ulciscendi causa non deesset, sed periturum se potius quam perditurum adjurans.*

(gg) Locus est in Lib. 1. non longe ab initio, ubi ita Virgo loquitur: Ὅσοι δὲ πρὸς ἡμῶν [ἀνῄρηνται] *ἀμύνης νόμῳ καὶ ἐκδικίας καὶ εἰς σωφροσύνην ὕβρεως ἀπετίθεντο*. Pag. 7. *Ed. Bourdelot.* J. B.

ad eos, quorum officium est ab aliis vim arcere, quales sunt socii itineris ea lege contracti & rectores publici, quibus illud Lucani aptari potest: [Lib. v. vs. 685. *& seqq.*]

> p *Cum tot ab hac anima populorum vita salusque*
> *Pendeat, & tantus caput hoc sibi fecerit orbis;*
> *Sævitia est voluisse mori.* ——— ———

IX. 1. Contra vero evenire potest, ut quia invasoris vita multis sit utilis, occidi is sine peccato nequeat: nec id tantum ex vi legis divinæ, sive veteris sive novæ, de quibus egimus supra, cum regis personam sanctam esse ostendimus, [a] sed ipso etiam naturæ jure. Nam jus naturæ, quatenus legem significat, non ea tantum respicit, quæ dictat justitia, quam expletricem diximus, sed aliarum quoque virtutum, ut temperantiæ, fortitudinis, prudentiæ actus in se continet, ut in certis circumstantiis non honestos tantum, sed & debitos. Ad id vero, quod diximus, caritas nos obstringit.

a Soto d. loco.

2. Nec ab hac sententia dimovet me [b] Vasquius, cum ait principem, qui innocentem insultet, desinere principem esse ipso facto: quo vix quicquam potuit dici aut minus vere aut magis periculose. Nam 54 sicut dominia, ita & imperia non amittuntur delinquendo, nisi 55 lex id statuat. Quæ autem hoc de imperiis statueret lex, ut delicto in privatum amitterentur, nusquam reperta est, nec repertum iri credo: summam enim rerum confusionem induceret. Quod autem Vasquius & huic & aliis multis illationibus fundamentum ponit, imperia omnia parentium non imperantium utilitatem spectare, id etiam si verum universim esset, ad rem

b Lib. 1. cont. illust. 18.

GROTII.

p *Cum tot ab hac anima*] *Curtius* Lib. IX. *Sed cum tam avide manifestis periculis offeras corpus, oblitus tot civium animas trahere te in casum.* (Cap. 6. num. 8.)

GRONOVII.

54 *Sicut dominia*] Aliquis committendo facinus vel capitale, ita, ut fugere necesse habeat, non definit esse dominus rerum suarum, nisi expresse in lege cautum fuerit, qui eam violaturus sit, ejus bona caduca fore & fisco vindicatum iri. Sic nec princeps contra officium faciendo amittit principatum, nisi hujusmodi lex commissoria ab initio, cum ei potestas deferretur, dicta sit. Supra 1, 3. 16.

55 *Lex id statuat*] Ut sunt leges de mulctis & confiscationibus.

rem non faceret: non enim ſtatim res deficit, cujus utilitas aliqua in parte deficit. Quod vero addit, reipublicæ incolumitatem a ſingulis propter ſe deſiderari, atque ideo debere quemque etiam toti reipublicæ ſuam ſalutem anteponere, non ſatis cohæret. Nam noſtri quidem cauſa rempublicam ſalvam eſſe volumus, ſed non tantum noſtri, verum & aliorum [hh].

3. Falſa enim & a ſanioribus philoſophis rejecta eſt opinio [q] exiſtimantium amicitiam ex ſola indigentia natam, cum ſponte & natura noſtra ad eam feramur. Ut vero meo unius bono multorum admodum bonum præferam; caritas monet ſæpe, imperat interdum. Huc

[c] Lib. I. de Clem. cap. 4.

illud Senecæ [c] pertinet: [r] *Principes regesque, & quicumque alio nomine ſunt tutores ſtatus publici, non eſt mirum amari ultra privatas etiam* 56 *neceſſitudines. Nam ſi ſanis hominibus publica privatis potiora ſunt, ſequitur, ut is quoque carior ſit,* 57 *in quem ſe reſpublica convertit.* Ambroſius [d]: *Sibi cum quisque arbitretur gratius excidia patriæ depuliſſe, quam propria pericula.* Is quem dixi [e] Seneca: *Calliſtratus & Rutilius, hic Athenis, ille Romæ, reddi ſibi penates ſuos noluerunt clade communi: quia ſatius erat duos* 58 *unico malo affici, quam omnes publico.*

[d] De Officiis III. cap. 3.

[e] Lib. VI. de Beneſ. cap. 37.

X. 1. Si cui periculum immineat accipiendæ alapæ, aut

GROTII.

q *Exiſtimantium amicitiam ex ſola indigentia natam*] Refutat perniciofam hanc opinionem *Seneca* libro I. de Beneficiis capite I. & libro IV. cap. 16.

r *Principes regesque*] *Plutarchus* Pelopidæ initio: (pag. 278. D.) ἀρετῆς πρῶτον ἔργον σώζειν τὸν ἅπαντα ἄλλα σώζοντα· *Primum virtutis opus ſervare ſervantem cætera. Caſſiodorus* (immo *Petrus Bleſenſis* J.B.) de Amicitia: *Si manus oculorum obſequio vibratum in aliud membrum ſenſerit gladium imminentem, ipſa ſuum minime diſcrimen attendens, plus alii quam ſibi timens, gladium excipit.* Poſt: *Proinde ii qui morte propria temporali dominos ſuos a morte redimunt, recte quidem hoc faciunt, ſi potius ſalutem animæ ſuæ quam liberationem alieni corporis in cauſa conſtituunt: cum enim eis conſcientia dictet, quod fidem dominis ſuis debeant exhibere, videtur etiam conſonum rationi, quod ſuæ vitæ corporali vitam dominorum debeant anteferre.* Deinde rurſus: *Dilectione itaque, & maxime pro ſalute multorum, poteſt quis ſalubriter morti ſuum corpus exponere.*

GRONOVII.

56 *Neceſſitudines*] Amicos, neceſſarios, familiares, cognatos.

57 *In quem reſpublica*] Ad quem omnium poteſtas delata eſt.

58 *Unico*] *iniquo*, legendum.

(hh) At vero quemadmodum manifeſta eſt injuria, & intoleranda, Principis, qui ſine ulla cauſſa privatum ſubditum invadit, vitæ ipſius imminens: ita utilitas ad Rempublicam reditura, ſi innocens patiatur ſe interfici, dubia admodum eſt, ne quid gravius dicam. De ea re egimus uberius in noſtris ad hunc locum Notis Gallicis. *J. B.*

GRO-

aut mali similis, huic quoque jus esse id arcendi cum cæde inimici, f sunt qui putant. Ego, si mera justitia expletrix respiciatur, non dissentio. Quanquam enim inæqualia sunt mors & alapa, tamen qui injuria me parat afficere, is mihi eo ipso dat jus, hoc est, s facultatem quandam moralem adversus se in infinitum, quatenus aliter malum illud a me arcere nequeo. Caritas quoque per se non videtur nos hic obstringere in gratiam nocentis. At lex euangelica omnino tale factum illicitum reddidit: jubet enim Christus alapam accipi potius quam adversario noceatur; quanto magis occidi eum vetat alapæ effugiendæ causa? Quo exemplo monemur cavere a dicto g Covarruviæ, non pati humanam cognitionem, juris naturalis non ignaram, quicquam naturali ratione permitti, quod apud Deum, qui ipsamet natura est, non sit idem permissum. Nam Deus, qui ita auctor est naturæ, ut & supra naturam agat libere, jus habet nobis leges præscribendi etiam de his rebus, quæ natura sua liberæ indefinitæque sunt: multoque magis ut debeatur id quod natura honestum est, etsi non debitum.

f Soto d. loco. Nav. c. 15. n. 3. Sylv. ſt. in verbo Homicidium. 1. quæſt. 5. Lud. Lopez. c. 62.

g Dict. §. 1. p. 3. in Clem. Si furiosus.

2. Mirum autem est, cum Dei voluntas in Euangelio tam diserte appareat, inveniri h Theologos, & Christianos Theologos, qui non modo cædem recte putent admitti, ut alapa vitetur, sed & accepta alapa, si qui eam impegit fugiat, ad honorem ut ajunt recuperandum: quod mihi a ratione & pietate valde alienum videtur. Nam honor est opinio de excellentia; at qui talem fert injuriam, is 59 patientem se excellenter ostendit; atque ideo honorem auget magis, quam minuit. Nec refert, si quidam corrupto judicio virtutem hanc in

h Navarr. cap. 15. 4. Henr. de irregul. cap. 11. Vict. de jure bell. num. 5.

GROTII.

s *Facultatem quandam moralem*] *Apollodorus* Lib. II de Lino agens: ἀφικόμενος δὲ εἰς Θήβας καὶ Θηβαῖος γενόμενος, ὑπὸ Ἡρακλέους τῇ κιθάρᾳ πληγεὶς ἀπέθανεν· ἐπιπλήξαντα γὰρ αὐτὸν ὀργισθεὶς ἀπέκτεινε· δίκην δὲ ἐπαγόντων τινῶν αὐτῷ φόνου, παρανέγνω νόμον Ῥαδαμάνθυος, ὃς ἂν ἀμύνηται τῶν χειρῶν ἀδίκων ἄρξαντι, ἀθῷον εἶναι. *Ad Thebas cum venisset, civisque Thebanus factus esset, ibi interiit ab Hercule percussus cithara: nam cum Linus feriisset Herculem, iratus Hercules mortem ei intulit, reusque a nonnullis factus patratæ cædis, legit in judicio legem Rhadamanthi, qua insons pronuntiatur, si quis nocuerit ei, qui vim prior intulerit.* (Cap. 4. §. 9.)

GRONOVII.

59 *Patientem excellenter*] Ut vir ingens & bello, & studiis Nuæus apud *Thuan.* Lib. LV. ann. 1573. pag. 335.

in probrum confictis nominibus traducant; perversa enim illa judicia nec rem nec rei æstimationem immutant. Nec Christiani veteres hoc tantum viderunt, sed & philosophi, qui dixerunt pusilli esse animi contumeliam ferre non posse, ut alibi ostendimus.

3. Hinc etiam liquet, quam non probandum sit, quod a [i] plerisque est traditum, defensionem cum interfectione esse licitam, jure scilicet divino, (nam de solo naturæ jure, quo minus ita sit, non disputo) etiam si quis fugere sine periculo possit, quia fuga scilicet ignominiosa sit, in nobili præsertim homine. Atqui nulla hic ignominia est, sed falsa quædam ignominiæ opinio, spernenda ab omnibus iis, qui virtutem & sapientiam sectantur; qua in re gaudeo me assentientem habere inter Jurisconsultos Carolum Molinæum [k]. Quod de alapa & fuga dixi, idem dictum volo de aliis rebus, per quas vera existimatio non læditur. Quid si vero dicat aliquis de nobis, quod creditum apud bonos existimationem nostram delibaret? Hunc quoque occidi posse sunt qui doceant: [l] mendose admodum & contra naturæ quoque jus; nam interfectio ista [60] non est modus aptus ad tuendam existimationem.

i *Soto art.* 8. *d. quæst.* 5. *Dd. in l. ut vim. D. de just. & jure. & in l.* 1. *C. unde vi. Vasquez* D. cap. 18. n. 13, 14. *Sylvest. in verb. Bell.* p. 2. n. 4.

k *In addit. ad Alex. cons.* 119.

l *Petr. Navarr.* l. 11. c. 3. n. 376.

XI. Veniamus ad injurias, quibus res nostræ impetuntur. Si expletricem justitiam respicimus, non negabo ad res conservandas raptorem, si ita opus sit, vel interfici posse: nam quæ inter rem & vitam est inæqualitas, ea favore innocentis & raptoris odio compensatur, ut supra diximus: unde sequitur, si id jus solum respiciamus, posse furem cum re fugientem, si aliter res recuperari nequeat, jaculo prosterni. Demosthenes [m] oratione in Aristocratem (ii): *εἶτ' οὐ δεινόν, ὦ γῆ καὶ θεοί, καὶ φανερῶς παράνομον, οὐ μόνον παρὰ τὸν γεγραμμένον νόμον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὸν κοινὸν ἁπάντων ἀνθρώπων νόμον, τὸν ἄγοντα καὶ φέροντα βίᾳ τἀμὰ ἐν πολεμίου μοίρᾳ, μὴ ἐξεῖναί μοι ἀμύνασθαι. Nonne boc per Deos durum atque injustum est, nec scriptis tantum legibus sed & communi inter bomines legi contrarium, ut non sinat vi uti adversus eum, qui bostiliter res meas rapiat?* Nec obstat caritas per modum præcepti, [61] lege

m Pag. 437. A.

GRONOVII.

60 *Non est modus*] Idem judicavit Augustus Cæsar apud *Sueton.* cap. 51 & 35.

(ii) Utitur Auctor hoc loco etiam infr. cap. 20. §. 8. num. 3. *M. T.*

61 lege divina humanaque sepoſita, niſi res ſit, quæ minimum valeat, ac proinde contemni mereatur; quam exceptionem recte nonnulli adjiciunt.

XII. 1. Quis ſenſus ſit legis Hebrææ videamus, cum qua congruit & lex Solonis vetus, (kk) quam Demoſthenes adverſus Timocratem commemorat, t & inde ſumta lex XII. Tabularum, & (ll) Platonis ſcitum nono de legibus. Nam omnes iſtæ leges in hoc conveniunt, quod 62 furem nocturnum a diurno diſtinguunt: de Ex.XXII.2,

GROTII.

t *Et inde ſumta lex* XII. *Tabularum*] Addi poteſt lex *Wiſigotthorum* libro VII. tit. 2. c. 16. & *Capitulare Caroli Magni* Lib. V. c. 191. (343. *Edit. Baluz.*) *Lege Langobarda*, qui nocte alienam curtem ingreditur, niſi ligandum ſe præbeat, occidi poteſt [Lib. I. tit. 24. c. I. vel 32. inter leg. Rothar. *Ed. Murator.* J. B] (Sic etiam in *Corp. Jur. Germ. Antiq.* quod adornavit *A. Georgiſch*, col. 952. conf. *Heinecc.* opuſc. min. p. 211. & in *Elem. Jur. Germ.* Lib. II. tit. 19. §. 39.—— Add. *Sachſenſpiegel* [*Goudæ* 1479. ſive *Francof.* 1763.] tit. 36. *Groenweg.* de Legib. abrog. ad l. 4. §. 1. D. *ad Leg. Aquil.* & ad *Grot.* Introd. Lib. III. tit. 33. §. 6. ibiq. & Ampl. *Schorer* pag. 693. *Jus Friſ. Orient.* alleg. ab Ill. *G. F. de Schwartzenberg* in præf. ad *Chart. & Plac. Friſ.* Vol. I. p. ſi n. 58. & *Puſend.* J. N. & G. Lib. II. cap. 5. §. 17, 18. ibiq. *Hert.* & *Barb.* M. T.]

(kk) Vide ſupra, Lib. I. cap. 3. §. 2. num. 2. *J. B.*

(ll) Νύκτωρ φῶρα εἰς οἰκίαν εἰσιόντα ἐπὶ κλοπῇ χρημάτων ἐὰν ἑλὼν κτείνῃ τις, καθαρὸς ἔστω. P. 874. B. Tom. II. *Ed. H. Steph.* J. B.

GRONOVII.

61 *Per modum præcepti*] Tanquam præcipiens, conſulens ac monens contrarium, licet non imperans, ut lex.

62 *Furem nocturnum*] Nocturnum furem ideo licere vult occidi, quod noctu vix ſit copia teſtium adhibendorum, atque ideo, ſi occiſus reperiatur, facilius credatur ei, qui a ſe vitæ tuendæ cauſa dicat furem interemtum repertum cum aliquo inſtrumento, quo nocere poſſet.

Ergo hæc foret fictio juris, ſeu ejus, quod eſt poſſibile, incerta veritate, vel contra veritatem, pro veritate a jure facta ad certos effectus interpretatio. Quales & alibi, & in uſucapione, & in poſtliminio JCti veteres agnoſcunt. Sed haud ſcio, an fictio juris tantum valere poſſit, ut per eam homo aliquoqui conſervandus poſſit occidi, quemadmodum per eam res poteſt retineri vel alienari. Potius hæc cauſa videtur, quod ubi minor eſt cuſtodia hominum, ibi ſanctior eſt cuſtodia legis. Sic apud Scythas nihil furto gravius, quia, ut ait *Juſtinus*, ſine tecti munimento pecora & armenta habentibus nihil ſalvum eſſet, ſi furari liceret. Sic abigeatus gravius punitur furto, etſi poſſint res furto ablatæ multo eſſe pretioſiores, quia fide publica in paſcuis ſunt pecudes, nec ita poſſunt cuſtodiri, ut quæ domi ſub oculis & clauſtris habemus. Sic noctu cum dormiunt homines, &, ut eleganter *Statius*, *mandavere animas* (quaſi alienæ fidei commiſere, non ipſi in poteſtate habent) vigilat lex: & in minore providentia dominorum majorem metum furibus facit.

Deinde non modo adverſus nocturnum furem præſumptio eſt defendiſſe ſe telo, ſed indubitatum hoc habuerunt legum conditores, nec intelligi poteſt fur nocturnus ſine telo: quia enim noctu ſunt omnia

de ratione legis ambigitur. *n* Quidam id unum putant spectatum, quod noctu discerni nequeat is qui venit, fur sit, an sicarius, & ideo tanquam sicarium posse interfici. *o* Alii discrimen in hoc positum existimant, quod noctu, quia fur ignotus sit, res minus videantur posse recuperari. Mihi legum conditores nec hoc nec illud proprie videntur spectasse; sed hoc voluisse potius, directe rerum causa interfici neminem debere: quod fieret, exempli causa, si fugientem inermem (mm) telo prosternerem, ut illo interemto rem meam reciperem: sed si ipse in periculum vitæ adducar, tunc mihi licere a me avertere periculum etiam cum periculo vitæ alienæ: nec obstare mihi quod me in id discrimen adduxerim, dum rem meam cupio retinere, aut occupatam extorquere, aut furem capere, nam in his omnibus nihil mihi posse imputari, qui verser in actu licito, nec cuiquam injuriam faciam, cum utar meo jure.

n Soto d. loco: Matth. Silan. notab. 135. Jas. & Com. Institut. de act. in pr. Covar. d. §. 1. n. ibi. decimo. Less. dub. XI. n. 68.

o Covar. d. loco. Aug. citat. in c. si perfodiens. de Homicid. Lessius d. cap. 9. dub. XI. n. 66.

2. Discrimen ergo nocturni & diurni furis in hoc positum est, quod noctu vix sit copia testium adhibendorum: atque ideo, si occisus fur reperiatur, facilius credatur ei, qui a se vitæ tuendæ causa dicat furem interemtum, repertum scilicet cum aliquo instrumento, quo nocere posset. Id enim lex Hebræa requirit, agens

mnia clausa, quomodo nudis manibus effringet januam, perfodiet parietem, dimovebit arcarum & armariorum seras? Tertio ob hanc quoque causam, quod noctu clausa sunt omnia, nec sine vi possunt aperiri, fur nocturnus non intelligitur sine vi, & quidem in locum sanctissimum. *Quid enim sanctius, quid omni religione munitius, quam domus uniuscujusque civium? hic aræ sunt, hic foci, hic Dii penates, hic sacræ religionis cerimoniæ continentur: hoc perfugium est ita sanctum omnibus, ut inde abripi neminem fas sit*, inquit *Cicero* in oratione pro domo cap. 41. *Jam si tempus est ullum jure hominis necandi, quæ multa sunt, certe illud est non modo justum, verum etiam necessarium, cum vis vi illata defenditur*, ut idem pro Milone cap. 3.

Legis hujus ex 12. tabulis ibidem sic meminit Cicero: *duodecim tabulæ nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem, si se telo defenderit, interfici impune voluerunt.* [Conf. *Ames.* de *Consc.* Lib. V. cap. 52. §. 15—20. *Barb.* ad *Pufend.* l. c. §. 18. *Carpzov.* Pract. Rer. Crim. Part. I. q. 32. §. 37. sqq. *M. T.*]

(mm) Addidi vocem hanc *inermem*, quæ, quamquam in omnibus Editionibus desit, omnino necessaria est, ut series orationis constet, & species ista differat a sequenti, in qua Fur etiam fugere manifesto supponitur, sed ita ut se telo defenderet. Vel sic tamen non satis firma & cohærens est Auctoris nostri ratiocinatio. Vide Notas Gallicas in h. l. Adde PUFENDORFII nostri Caput antea indicatum. *J. B.*

GRO-

gens de fure reperto במחתרת: quod quidam transferunt *in perfossione*; alii forte melius, *cum perfossorio instrumento:* quomodo & Jeremiæ II. 34. ea vox a doctissimis Hebræorum exponitur. Ducit nos ad hanc interpretationem lex duodecim tabularum, quæ furem diurnum occidi vetat, (nn) addita exceptione, nisi se telo defenderit. Adversus nocturnum igitur præsumtio est defendisse se telo. Teli autem nomine ferrum, fustis & lapis venit, ut ad hanc ipsam legem notatum a p Cajo est. Contra ab Ulpiano proditum est, q quod de fure nocturno dicitur, si quis eum occiderit, impune id ferre, id intelligendum ita demum locum habere, (oo) si parcere ei sine periculo suo non potuit, nimirum rem servando.

p *L.* 54. §. 2. *D. de furtis*

q *L.* 9 *D. ad leg. Corn. de sicariis.*

3. Est ergo, ut dixi, præsumtio pro eo, qui furem noctu occidit: sed si forte testes adfuerint, ex quibus constet non fuisse eum, qui furem occidit, adductum in vitæ suæ periculum, jam præsumtio ista cessabit, ac proinde is qui occidit homicidii tenebitur. Accedit quod tam 63 diu quam noctu lex duodecim tabularum exegit, ut is qui furem deprehendisset, cum clamore id testificaretur, (pp) ut ex Cajo r discimus, nimirum ut si fieri posset, concursus eo fieret magistratuum aut vicinorum ad auxilium & testimonium. Quia vero concursus talis de die facilius habetur quam de nocte, ut notat s Ulpianus ad modo indicatum Demosthenis locum

r *L.* 4. *D. ad leg. Aquil.* §. 1.

s Pag. 236. B. *Edit. Bas.* 1572.

GRONOVII.

63 *Diu*] Interdiu.

(nn) Exceptio illa ideo additur, quod interdiu facile cognosci aut capi Fur possit, adeo ut raro quis ad recuperandas res ablatas cogatur adversus Furem fugientem, & armis prædam tueri volentem, suam ipsius vitam defendere. *J. B.*

(oo) In lege illa, non suo loco ab Architectis Juris Romani posita, agitur de *Lege Aquilia*, quæ jubebat reparationem damni dati ab eo, qui servum alienum in furto deprehensum interfecerat; non autem de *Lege Cornelia*, secundum quam, ut & legibus XII. Tabularum, nocturnum furem *omnimodo* occidere licebat. Hoc egregie probavit summus Jurisconsultus Clariss. NOODT, *Probab. Jur.* Lib. 1. cap. 9. & *Ad Legem Aquil.* cap. 5. quamquam rationes ejus convellere nuper conatus est Vir Eruditissimus, *J. van de Water*. Obs. Jur. Rom. Lib. 1. cap. 18. *J. B.*

(pp) Sed *clamor* ille non exigitur a Duodecim Tabb. Additamentum est *Gaji* JCti, qui etiam agit tantum de *Lege Aquilia*. Vide omnino laudati Clar. *Noodtii* Observ. Lib. 1. cap. 15. *J. B.* [Add. *Otton*. præf. Tom. III. *Thes. J.* pag. 30. Ampl. *Idsinga* Var. Jur. Civil. cap. XI. pag. 88—98. & Clar. *Cannegiet*. Comm. ad *Fragm. vet. Jurispr.* cap. 15. pag. 191. sq. *M. T.*]

cum, ideo de nocturno periculo asseveranti magis creditur.

t Deuter. XXII. 23. & seqq.

4. Cui simile est quod lex [t] Hebræa [u] puellæ de vi illata in agro vult credi, in urbe non item, quia clamore concursum ciere potuit ac debuit. Ad superiora & hoc accedit, quod etiamsi cætera essent paria, tamen quæ nocte accidunt, minus explorari & qualia quantaque sint cognosci possunt: eoque sunt terribiliora. Lex ergo tam Hebræa quam Romana, id quod caritas suadet, civibus suis præcepit, ne quem interficiant ideo duntaxat quia rem furatur, sed ut id ita demum liceat, si is, qui rem suam servare voluit, ipse in discrimen venerit. Moses Maimonides notavit, permissam privato homini alterius interfectionem non aliter, nisi ut servetur id, quod est irreparabile, ut vita & pudicitia.

Conf. c. 20. §. 10.

Conf. c. 24. §. 2. n. 3.

XIII. 1. Quid vero jam de lege Euangelica dicemus? idem ab ea permitti, quod permisit lex Moysis; an ut in aliis rebus perfectior est lege Moysis, ita hic quoque plus eam a nobis exigere? Ego quin plus exigat, non dubito. Nam si tunicam & pallium deseri jubet Christus, & Paulus damnum aliquod injustum tolerari potius quam litigari, quæ incruenta contentio est: quanto magis vult res etiam momenti majoris deseri potius, quam interfici a nobis hominem, Dei effigiem, eodem nobiscum sanguine ortum? Quare si res servari potest, ita ut non videatur periculum esse faciendæ cædis, recte id quidem; sin aliter, omittenda res est: nisi forte talis aliqua res sit, ex qua vita nostra & familiæ nostræ pendeat, quæque judicio recuperari nequeat, forte quia fur sit ignotus, & spes sit aliqua fine cæde rem abituram.

u Soto d. art. 8. Less. dub. XI. n. 74. Sylv. in verbo Bellum 2. n. 8. Pan. cap. 2. de homicidiis. Less. d. loco.

2. Et quanquam hodie omnes ferme, [u] tam Jurisconsulti, quam Theologi, doceant, recte hominem a nobis interfici posse rerum defendendarum causa, etiam extra eos fines, in quibus lex Moysis & Romana id permittit; puta si fur jam re accepta fugiat; tamen quin ea

GROTII.

u *Puellæ de vi in agro illata vult credi*] Bene id explicat *Philo*, ut locus frequentioris exempli causa sit positus, non quod ex eo solo semper definienda sit controversia. Potest enim, ut libro de specialibus legibus ille differit, & in urbe aliqua vim pati occluso ore, & in agro aliqua consentire in stuprum. (Pag. 788. D. E. *Ed. Paris.*)

GRO-

ea quam protulimus ſententia veterum Chriſtianorum fuerit, non dubitamus: nec dubitavit [x] Auguſtinus, cujus hæc verba ſunt: *Quomodo apud divinam providentiam a peccato liberi ſunt, qui pro his rebus, quas contemni oportet, humana cæde polluti ſunt?* Nimirum in hac materia, ut in aliis multis, cum tempore [x] laxata eſt diſciplina, & paulatim interpretatio legis Euangelicæ cœpit ad ſæculi mores accommodari. Olim in clericis retineri ſolebat forma veteris inſtituti: tandem his quoque remiſſa eſt hoc nomine cenſura. [x] Lib. 1. *de Lib. arbitr.* c. 5.

XIV. Quæritur a nonnullis, an non lex ſaltem civilis, ut jus habens vitæ ac necis, ſi quo caſu permittat furem interfici a privato, ſimul etiam præſtet, ut id ab omni culpa ſit liberum. Minime vero id concedendum arbitror. Nam primum [64] lex jus necis non habet in omnes cives ex quovis delicto, ſed demum ex delicto tam gravi, ut mortem mereatur. Eſt autem valde probabilis Scoti ſententia, fas non eſſe quemquam ad mortem damnare, [y] niſi ob delicta, quæ lex per Mo- *Conf.* L. 1. c. 3. §. 3. n. 2. & *huj.* L. c. 20. §. 17. *Conf.* c. 20. §. 10. n. 8. fin.

GROTII.

[x] *Laxata eſt diſciplina*] *Hieronymus* in vita Malchi: *Poſtquam ecclesia cœpit habere Christianos magiſtratus, facta eſt quidem opibus major, ſed virtutibus minor.* (T. I. pag. 255. B. ubi tamen paullo aliter verba leguntur *J. B.*) Vide c. *ſuſcepimus*, de homicidio voluntario (*in Decretalibus*) & c. de his, 36. diſtinct. 50.

[y] *Niſi ob delicta, quæ lex per Moſem data morte punivit*] Contra leges, quæ venantes ruſticos morte puniunt, vide *Gregorium Turonenſem* libro x. cap. 10. *Johannem Sariſberienſem* Policratici Lib. I. c. 4. (pag. 18. *Edit. Lugd. Bat.* 1639.) *Petrum Bleſenſem* Epiſtola CXXIX.

GRONOVII.

[64] *Lex jus necis non habet*] Ait legem jus necis non habere in cives ex quovis delicto, ſed demum ex delicto tam gravi, ut mortem mereatur. Quaſi non minimum delictum, ſi ob cauſas incidentes ſub capitis pœna vetetur, capitale fiat. Sibi imputet, qui transgreditur. Quare enim non licuerit Athenienſibus jubere, ut capitale eſſet, ſi quis legem de vindicanda Salamine tuliſſet? *Juſtin.* 2, 7. Quare non Thuriis, ut capite lueret, ſi quis cum armis in concionem veniſſet? *Diod. Sicul.* 12, 12. Quare non Carthaginienſibus, ne quis Græcis literis aut ſermoni ſtuderet, quo loqui cum hoſte aut ſcribere ſine interprete poſſet? *Juſtin.* 20, 5. Quomodo autem conſiſtet imperium militare, in quo minima quæque vetita capite luuntur? ut ſi quis in agmine ordinem exceſſit, ſi in ruſtici tugurio inventus eſt, ſi gallinam abſtulerit. Et quantum eſt in ſe ſpectatum veſci de arbore? tamen capitale fuit, quia Deus dixerat: *quo die ex eo veſceris, morte morieris.* Diſtinguendum igitur, ne lex ſit tyrannica, quæ ſervari non poteſt, & pro laqueo eſt ad capiendos innocentes, nec gravem cauſam habet. Si ratio eſt & poteſt ſervari; utique quantumvis parvum delictum capitale facit. [Late tractat hanc quæſtionem, frequentem Theologorum ſenatum congregat, tandemque *Grotio* accedit, pie

Mosem data morte punivit, addito duntaxat, aut quæ his sunt paria recta æstimatione. Neque enim videtur notitia divinæ voluntatis, quæ sola animum tranquillat, aliunde in hoc negotio tam gravi haberi posse, quam ex illa lege, quæ certe mortis pœnam in furem non constituit. Præterea vero lex nec debet, nec solet jus dare, etiam eos, qui mortem meruerunt, privatim interficiendi, nisi in criminibus 65 valde atrocibus: alioqui frustra instituta esset judiciorum auctoritas. Quare si quando lex impune furem dicit interfici, tollere quidem pœnam censenda est, sed non etiam jus dare.

XV. Ex his quæ diximus apparet, duobus modis posse contingere, ut a privatis sine peccato suscipiatur singularis dimicatio: primum, si invasor 66 concedat alteri licentiam dimicandi, alioqui eum occisurus sine dimicatione: deinde, si rex aut magistratus 67 duos mortem meritos inter se committat (qq); quod si fiat, illis quidem licebit arripere spem salutis. At qui id jussit, is minus recte officio functus videbitur, cum satius fuisset, si unius supplicium sufficere videbatur, sorte eligi moriturum.

XVI. Quæ vero dicta a nobis huc usque sunt de jure tuendi se ac sua, maxime quidem ad bellum privatum pertinent, sed z ita ut ad publicum quoque aptari debe-

pie magis quam perite, *Matth.* de Crimin. Lib. XLVII. tit. 1. cap. 2. §. 6. pag. 83—92. Tu vide *Ziegler.* ad h. l. *M. T.*]

65 *Valde atrocibus*] Ut proscriptos & militiæ desertores, supra 1, 4. 16. & exsules, ubi de iis lex est, qualis apud *Quinctilianum* avum declam. 305.

66 *Concedat alteri*] Non directe ac verbis interpositis, sed si dum aggreditur, tantum interveniat spatii aut loci, ut contraria arma expedire possim.

67 *Duos mortem meritos*] Ut Romani gladiatores noxios.

(qq) Tractatur hujusmodi caussa a *Quinctiliano* declam. 305. quam forsan Auctor in animo habuit. *M. T.*

GROTII.

z *Ita ut ad bellum publicum quoque aptari debeant*] *Ammianus* Lib. XXIII. (Cap. 1.) *Cum irruentibus armis externis lex una sit & perpetua, salutem omni ratione defendere, nihil renitente vi moris.* [De ultimis verbis, ubi in Editione VALESII & GRONOVII legitur, *remittente*, pro *renitente*, vide JAC. GOTHOFRED. in *Cod. Theod.* Tom. V. pag. ult. *J. B.*] Alexander Imperator oratione ad milites apud Herodianum VI. καὶ τὸ μὲν ἄρχειν ἀδίκων ἔργων οὐκ εὐγνώμονα ἔχει τὴν πρόκλησιν· τὸ δὲ τοὺς ὀχλοῦντας ἀποσείσασθαι, ἔκ τε τῆς ἀγαθῆς συνειδήσεως ἔχει τὸ θαῤῥάλεον, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ἀδικεῖν ἀλλ' ἀμύνεσθαι, ὑπάρχει τὸ εὔελπι· *Injurias qui prior infert, nihil habet probabilis coloris: at qui sibi molestos arcet, ex bona conscientia sumit fiduciam, bonaque ei spes adest inde, quod injuriam*

debeant, habita diverſitatis ratione. Nam in privato bello jus quaſi momentaneum eſt, & ceſſat ſimulatque judicem adiri res patitur. At publicum, quia non oritur, niſi ubi non ſunt aut ceſſant judicia, tractum habet & perpetuo fovetur accedentibus novis damnis & injuriis. Præterea in bello privato ferme defenſio mera conſideratur: at publicæ poteſtates cum defenſione & ulciſcendi habent jus. Unde illis licet prævenire vim non præſentem, ſed quæ de longo imminere videatur, non directe (id enim injuſtum eſſe ſupra docuimus) ſed indirecte ulciſcendo delictum cœptum jam, ſed non conſummatum: de quo agendi erit alibi locus.

XVII. Illud vero minime ferendum eſt, quod quidam tradiderunt, [y] jure gentium arma recte ſumi ad imminuendam potentiam creſcentem, quæ nimium aucta nocere poſſet. Fateor in conſultationem de bello & hoc venire, non ſub ratione juſti, ſed ſub ratione utilis: ut ſi ex alia cauſa juſtum ſit bellum, ex hac cauſa prudenter quoque ſuſceptum judicetur: nec aliud dicunt, qui in hanc rem citantur [z] auctores. Sed [68] ut vim pati poſſe ad vim inferendam jus tribuat, ab omni æquitatis ratione abhorret. Ita vita humana eſt, ut plena ſecuritas nunquam nobis conſtet. Adverſus incertos metus a divina providentia & ab innoxia cautione, non a vi præſidium petendum eſt.

y *Alb. Gent.* Lib. 1. cap. 14.

z *Bald. lib. de rer. diviſ.*

XVIII. 1. Nec minus illud diſplicet, quod [a] docent, juſtam eſſe defenſionem etiam eorum, qui [69] bellum promeriti ſunt, quia ſcilicet pauci contenti ſunt [70] tantundem reponere vindictæ, quantum acceperunt injuriæ. Nam metus ille rei incertæ jus ad vim dare non poteſt: unde nec reus criminis jus habet publicis miniſtris

a *Alb. Gent.* Lib. 1. cap. 13. *Caſtr. l. 5. de Juſtitia.*

juriam non inferat, ſed auferat. (Cap. 3. num. 8, 9. *Ed. Boecler.*)

GRONOVII.

68 *Ut vim pati*] Ut quia prævideo aliquem huc creſcere poſſe, me ut impune lædat, quum hujus animi nondum ulla ſigna det, ideo eum aggredi poſſim, & incrementa ejus vi interpellare. Arioviſtus ad *Cæſarem* 1. Gall. 44. debere ſe ſuſpicari, ſimulata Cæſarem amicitia quod exercitum in Gallia habeat, ſui opprimendi cauſa habere: quod niſi decedat, aut exercitum deducat ex his regionibus, ſeſe illum non pro amico, ſed pro hoſte habiturum.

69 *Bellum promeriti*] Injuria facta juſtam alteri cauſam inferendi belli dederunt.

70 *Tantundem reponere vindictæ*] *Seneca* Troad. 278. *regi frenis nequit & ira & ardens hoſtis, & victoria commiſſa nocti.*

GRO-

nistris capere se volentibus per vim resistendi, ob metum ne plus æquo puniatur.

2. Sed qui in alium peccavit, debet primum ei quem læsit offerre satisfactionem viri boni arbitratu; ac tum demum pia erunt ejus arma. Sic Ezechias, [b] cum fœdere non stetisset, quod cum rege Assyrio majores ejus pepigerant, bello petitus fatetur culpam & regi permittit arbitrium mulctæ: idque cum fecisset & postea iterum bello lacesseretur, fretus bona conscientia vim hostium sustinuit & Deum habuit faventem. Pontius Samnis post res Romanis redditas, deditum belli [c] auctorem, *Expiatum*, inquit, *est, quicquid ex fœdere rupto irarum in nos cœlestium fuit. Satis scio, quibuscunque Diis cordi fuit subigi nos ad necessitatem dedendi res, iis non fuisse cordi tam superbe a Romanis fœderis expiationem spretam.* Mox: *Quid ultra tibi, Romane, quid fœderi, quid Diis arbitris fœderis debeo? Quem tibi tuarum irarum, quem meorum suppliciorum* [71] *judicem feram? Neminem, neque populum, neque privatum fugio.* Sic cum Thebani omnia æqua obtulissent (rr) Lacedæmoniis, ii autem ultra tenderent, [a] bonam causam ab his ad illos transiisse ait Aristides Leuctrica prima.

b 2 Regum XVIII 7. 14. & cap. XIX.

c Livius, Lib. IX. cap. I.

GROTII.

a *Bonam causam ab his ad illos transiisse*] De principe Chalepi, qui pacem & residua tributorum obtulerat Romano Argyropolo Imperatori, vide *Zonaram* (Lib. XVII. cap. II.) simile de Cruciferis in *Cromero* libro XVII. (Pag. 393. *Ed. Basil.* 1555.) de Helvetiis, qui Carolo Burgundo de curru ovium pellibus onusto, ademtoque mercatoribus, satisfactionem obtulerant. vide *Philippum Comınæum* libro VII. [Non ipsi *Helvetii* currum mercatoribus ademerunt, sed currum, qui *Helvetii* cujusdam mercatoris erat, Comes *Romontius* prehendi jussit: unde ortum bellum *Helvetiorum* cum eo, & postea cum *Carolo Audace*, hoc obtentu adversus illos arma movente. Vide pag. 66 & 67. Versionis *Sleidani*, qua usus Auctor noster, *Ed. Wech.* J. B.]

GRONOVII.

71 *Judicem feram*] Ferre judicem est provocare adversarium ad judicem vel arbitrum secum ex utriusque sententia capiendum, in quem compromittant.

(rr) Immo *Lacedæmonii Thebanis.* Deinde non agit heic *Aristides* de oblata æqua satisfactione: verum de vindicta, quam *Thebani* ipsi sumserant, in prælio *Leuctrico*, ubi victores fuerant. Vide locum pag. 93. Tom. II. *Ed. Paul. Steph.* & adde *Xenophontem*, Hist. Græc. Lib. VI. cap. 5. §. 33. & seqq. *Ed. Oxon.* J. B.

CAP.

CAP. II.

De his, quæ hominibus communiter competunt.

I. Sequitur inter belli causas injuria facta, & primum adversus id, quod nostrum est. Est autem nostrum aliud communi hominum jure, aliud nostro singulari. Ab eo, quod hominibus commune est, incipiamus.
Hoc

Hoc jus aut directe est in rem corporalem, aut ad actus aliquos. Res corporales aut vacuæ sunt a proprietate, aut jam aliquorum propriæ. Res, quæ a proprietate vacant, aut tales sunt, ut propriæ fieri nequeant, aut ut possint. Quo rectius hoc intelligatur, noscendum est proprietatis, (aa) quod dominium jurisconsulti vocant, exordium.

a Gen. I. 29, 30. IX. 2. II. 1. Deus humano generi generaliter [a] contulit jus in res hujus inferioris naturæ statim a mundo condito atque iterum mundo post diluvium reparato. [a] *Erant*, b Lib. XLIII. c. I. ut Justinus [b] loquitur, *omnia communia & indivisa omnibus, veluti unum cunctis patrimonium esset.* Hinc factum ut statim quisque hominum ad suos usus arripere posset, quod vellet, & quæ consumi poterant consumere. Ac [1] talis usus universalis juris erat tum vice proprietatis. Nam quod quisque sic arripuerat, id ei eripere alter nisi per injuriam non poterat. Similitudine hoc intelligi potest ea, quæ est apud Ciceronem c Cap. 20. de [c] finibus III. [b] *Theatrum cum commune sit, recte tamen dici potest, ejus esse eum locum, quem quisque occuparit.*

Neque is status durare non potuit, si aut [2] in magna quadam simplicitate perstitissent homines, aut vixissent inter se in mutua quadam eximia caritate. Horum alterum, communionem scilicet [c] ex simplicitate eximia, videre licet in quibusdam Americæ populis, qui per

GROTII.

a *Erant omnia communia & indivisa omnibus*] Ejus vestigium mansit in Saturnalibus.

b *Theatrum cum commune sit*] *Seneca* de beneficiis VII. cap. 12. *Equestria omnium equitum Romanorum sunt. In illis tamen locus meus fit proprius, quem occupavi.*

c *Ex simplicitate eximia*] *Horatius:*

Campestres melius Scythæ,
Quorum plaustra vagas rite trahunt domos,
Vivunt, & rigidi Getæ,
Immetata quibus jugera liberas
Fruges & Cererem ferunt,
Nec cultura placet longior annua,
Defunctumque laboribus
Æquali recreat sorte vicarius.
(Lib. III. Od. XXIV. 9.)

GRONOVII.

1 *Talis usus*] Exercitium juris hujus & apprehensio rei hoc animo, ut mihi serviret, tantundem valebat tum, quantum nunc proprietas.

2 *In magna quadam*] Mansissent incallidi, & ex iis ignoratio verborum. *Justin.* 2, 2.

(aa) De tota hac materia consule PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. ac Gent.* Lib. IV. cap. 4. cum Notis nostris, præsertim Editionis alterius, ubi res longe plenius & accuratius pertractatur. *J. B.*

GRO-

per sæcula multa sine incommodo in eo more perstiterunt: alterum vero, communionem nimirum ex caritate, exhibuerunt olim d 3 Esseni, deinde Christiani, qui Hierosolymis primi exstiterunt, ac nunc quoque non pauci, qui vitam degunt 4 asceticam. Simplicitatis, in qua e primi homines sunt conditi, argumentum præbuit nuditas. Erat in illis ignoratio magis vitiorum, quam cognitio virtutis; ut de Scythis loquitur d Trogus. *Vetustissimi mortalium*, inquit e Tacitus, f *nulla adhuc mala libidine sine probro, scelere, eoque sine pœna aut coërcitionibus agebant.* Apud Macrobium est: f *Primum inter homines mali nescia & adhuc astutiæ inexperta simplicitas.* Hæc simplicitas g 5 ἀφθαρσία videtur dici sapienti g Hebræo, Paulo h apostolo ἁπλότης, quam opponit τῇ πανουργίᾳ, vafræ calliditati. Negotium erat illis unicum DEI cultus, h cujus symbolum i arbor vitæ, ut Hebræi k veteres explicant, assen-

d *Justin.* L. II. c. 2.
e *Ann.* III. 26.
f II. *Ad somn. Scip.* c. 10.
g *Sap.* III. 24.
h 2 *Cor.* II. 3.
i *Proverb.* III. 18.
k *Philo de Mund. cre.* p. 35. D.

GROTII.

d *Esseni*] Et ab his orti Pythagoristæ. Vide *Porphyrium*, (*vit. Pythag.* §. 20.) *Diogenem Laërtium*, (VIII. 10.) *Gellium*, I, 9. [Vide Auctoris Epist. I. Part. 552. ubi hanc suam conjecturam rationibus firmare nititur. Quod quidem sive verum, sive falsum, parum ad rem facit. *J. B.*]

e *Primi homines*] Adam typus humani generis. Vide *Origenem* contra *Celsum*. (L. VII. pag. 350, 351. *Edit. Cant.*) Neque nihil huc pertinet, quod *Tertullianus* dixit libro de anima: *Naturale enim rationale credendum est, quod animæ a primordio sit ingenitum, a rationali videlicet auctore. Quid enim non rationale, quod Deus jussu quoque ediderit, nedum id quod proprie afflatu suo emiserit? Irrationale autem posterius intelligendum est, ut quod acciderit ex serpentis instinctu, ipsum illud transgressionis admissum, atque exinde inoleverit, & coadoleverit in anima adinstar jam naturalitatis, quia statim in primordio naturæ accidit.* (Cap. 16.)

f *Nulla adhuc mala libidine*] *Seneca* de iisdem Epistola XC. *ignorantia rerum innocentes erant.* Deinde locutus de justitia, prudentia, temperantia, fortitudine, addit: *Omnibus his virtutibus habebat similia quædam, rudis vita.* Josephus: μηδεμιᾷ ξενιζόμενοι ψυχὴν φροντίδι· *Nullis curis turbidum habentes animum.* (Antiq. Jud. Lib. I. cap. I. §. 4. pag. 8. *Edit. Hudson. Amst.* ubi legitur ξενούμενοι. *J. B.*)

g Ἀφθαρσία *videtur dici sapienti Hebræo*] Sic & *Paulus* Ephes. VI. 24. qui & ἀδιαφθορίαν dixit Tit. II. 17. [Auctor in Adnotationibus suis ad V. & N. Test. voces has aliter exponit. Vide, si tanti est. *J. B.*]

h *Cujus symbolum arbor vitæ*] Sanctitas superior Rabbinis. θεοσοφία, divina sapientia, Arethæ ad Apocalypsin. De Paradiso vide *Ecclesiastici* caput XL. 17. & quatuor fluminibus Paradisi eundem librum XXIV. 25. & sequentibus.

GRONOVII.

3 *Esseni*] I, 3. 3.

4 *Asceticam*] Exercent & castigant corpus, ut animus magis vacet religioni. I, 2. 9.

5 Ἀφθαρσία] Integritas.

GRO-

l Apocal. XXII. 2. sentiente [l] Apocalypsi. Vivebant autem facile ex his, i quæ sine industria sponte sua terra proferebat.

2. Verum in vita hac simplice & innocente non perstiterunt homines, sed animum applicuerunt ad artes varias, quarum symbolum erat k arbor scientiæ boni & mali, id est, earum rerum, quibus tum bene tum male uti licet: 6 φρόνησιν μέσην vocat [m] Philo. Huc respiciens Salomo, [n] *Deus*, inquit, *creavit hominem rectum*, id est, *simplicem*, *sed ipsi quæsiverunt sibi cogitationes multas*. 7 ἔρρεπον εἰς πανουργίαν, ut dicto loco Philo loquitur. Dion Prusæensis oratione [o] VI. ἀλλὰ τὴν πανουργίαν τοῖς ὕστερον καὶ τὸ πολλὰ εὑρίσκειν καὶ μηχανᾶσθαι πρὸς τὸν βίον οὐ πάνυ τι συνενεγκεῖν. οὐ γὰρ πρὸς ἀνδρείαν, οὐδὲ δικαιοσύνην, χρῆσθαι τῇ σοφίᾳ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ πρὸς ἡδονήν. *His qui primos secuti sunt hominibus calliditatem* l *variaque ad vitam reperta non multum fuisse conducibilia. Ingenio enim usos homines non tam ad fortitudinem ac justitiam quam ad voluptatem.* Antiquissimæ artes agricultura & pastura in primis fratribus apparuerunt; non sine aliqua 8 rerum distributione. 9 Ex studiorum diversitate æmulatio,

m *De Mundi opif.* pag. 35. E.
n *Eccles.* VII. 30.
o Pag. 92. A. *Edit. Morell.*

GROTII.

i *Quæ sine industria sponte sua terra proferebat*] Vide egregium hac de re locum libro I. (Cap. 2.) *Varronis* de Re rustica, ex Dicæarcho: & confer quæ ex eodem Dicæarcho habet *Porphyrius* de non esu animalium IV. (Pag. 342. & *seqq.*)

k *Arbor scientiæ boni & mali*] Josephus: (Antiq. Jud. Lib. I. c. I. §. 4. pag. 7.) τὸ φυτὸν ὀξύτητος καὶ διανοίας ὑπάρχον· *quæ arbor erat solertiæ & intelligentiæ.* Telemachus apud *Homerum*: (*Odyss.* XX. 309.)

——— καὶ οἶδα ἕκαστα,
Ἐσθλά τε καὶ τὰ χέρεια. πάρος δ' ἔτι νήπιος ἦα.

——— *omnia novi,*
Quæ bona, quæ mala sunt, nec sum jam parvus ut ante.

Zenoni Cittiensi prudentia, scientia bonorum, & malorum, & mediorum. Est id apud *Diogenem Laërtium*. (Lib. VII. §. 92.) *Plutarchus* de communibus notitiis: τί δεινὸν, εἰ τῶν κακῶν ἀναιρεθέντων οὐκ ἔσται φρόνησις, ἑτέραν δ' ἀντ' ἐκείνης ἀρετὴν ἕξομεν, οὐκ ἀγαθῶν καὶ κακῶν, ἀλλ' ἀγαθῶν μόνον ἐπιστήμην οὖσαν; *Quid nocebit, si ablatis malis nulla erit prudentia, pro ea autem alienam habeamus virtutem, quæ non bonorum ac malorum, sed solorum bonorum sit scientia?* (Pag. 1067. A. Tom. II. *Ed. Wech.*)

l *Variaque ad vitam reperta*] Late hoc explicat *Seneca* Epistola XC. quem lege, & Dicæarchum apud dictos jam scriptores.

GRONOVII.

6 Φρόνησιν] Prudentiam mediam vel ambiguam.

7 Ἔρρεπον] Inclinarunt, vergere cœperunt ad malitiam.

8 *Rerum distributione*] Nam alter agrum frumento, alter pascuum sibi vindicarat.

9 *Ex studiorum diversitate*] Dum uterque suum præfert, alterius studium contemnit.

GRO-

tio, etiam cædes: ac tandem cum [10] boni malorum consortio contaminarentur, [m] vitæ genus giganteum, id est, violentum, quale est eorum, quos [11] χειροδίκας Græci vocant. [n] Mundo per diluvium purgato, pro ferina illa vita successit cupido voluptatis, [o] cui inservit vinum; unde & illiciti amores.

3. Præcipue vero concordiam rupit generosius vitium, ambitio, (bb) cujus signum turris Babylonica: [p] mox alii alias [12] terras partito possederunt. Sed postea quoque inter homines vicinos mansit non pecorum, sed terrarum pascuarum communio: [q] quia tanta erat in exiguo hominum numero latitudo terrarum, ut sine incommodo ullo ad multorum usus sufficeret:

p Gen. xi, 11.

q Gen. xiii.

> [r] *Ne signare quidem aut partiri limite campum*
> *Fas erat.* ——— ——— ———

r Virg. Georg. 1. vers. 126.

Donec, aucto ut hominum ita pecudum numero, passim terræ non in gentes ut ante, sed [13] in familias dividi cœperunt. [p] Puteos vero, rem in [14] siticulosa regione valde necessariam, nec multis sufficientem, [s] occupando quisque suos fecere. Hæc sunt, quæ ex sacra historia docemur, satis convenientia cum his, quæ philosophi & poëtæ de primo statu rerum communium & postea secuta rerum distributione dixerunt, quorum testimonia [t] alibi a nobis producta sunt.

s Gen. xxi.

t Mari libero cap. 15.

4. Hinc

GROTII.

m *Vitæ genus giganteum*] *Senecæ* naturalium III. in fine: *exstinctis pariter feris, in quarum homines ingenia transierant.* (Cap. 30.)

n *Mundo per diluvium purgato, pro ferina illa vita successit cupido voluptatis*] *Seneca* dicto loco: *illis quoque innocentia non durabit, nisi dum novi sunt.* (*Quæst. Nat.* III. 30.)

o *Cui inservit vinum, unde & illiciti amores*] *Præmiumque summum ebrietatis libido portentosa ac jucundum nefas.* *Seneca* ibidem. [Hæc verba non sunt *Senecæ*: verum *Plinii*, Hist. Nat. Lib. XIV. cap. 22. pag. 728. Tom. I. *Edit. Hard.* in fol. *J. B.*]

p *Puteos vero*] De puteis ad Oasim inter multos communibus vide *Olympiodorum* apud *Photium*. (Cod. 80. pag. 193. *Edit. Rothomag.*)

GRONOVII.

10 *Boni malorum*] *Gen.* VI. 1.

11 *Χειροδίκας*] Violenti, quibus jus in manibus.

12 *Terras partito*] Partitio terrarum in populos, cujus imago apud veteres Germanos. *Cæsar* 6. Bell. Gall. 22.

13 *In familias*] Partitio in domos.

14 *Siticulosa*] Qualis est orienti soli propior regio. *Justin.* 12. 10.

(bb) Ambitione impulsos fuisse homines ad exstruendam Turrim Babylonicam, non ita certum est. Qua de re videri possunt *Origines Babylonicæ* Eruditissimi PERIZONII, cap. 13. *J. B.*

4. Hinc discimus, quæ fuerit causa, ob quam a primæva communione rerum primo mobilium, deinde & immobilium discessum est: nimirum quod, cum non contenti homines [q] vesci sponte natis, antra habitare, corpore aut nudo agere, aut corticibus arborum ferarumve pellibus vestito, vitæ genus exquisitius delegissent, industria opus fuit, quam singuli rebus singulis adhiberent. Quo minus autem fructus in commune conferrentur, primum obstitit [15] locorum, in quæ homines discesserunt, distantia, deinde [16] justitiæ & amoris defectus, per quem fiebat, ut nec in labore, nec in consumtione fructuum, quæ debebat, æqualitas servaretur.

5. Simul discimus, quomodo res in proprietatem iverint: non animi actu solo; neque enim scire alii poterant, quid alii suum esse vellent, ut eo abstinerent; & idem velle plures poterant: sed pacto (cc) quodam aut expresso, ut per divisionem, aut tacito, [r] ut per occupationem: simulatque enim communio displicuit, nec instituta est divisio, [s] censeri debet inter omnes convenisse, ut, quod quisque occupasset, id proprium

GROTII.

q *Vesci sponte natis, antra habitare, corpore aut nudo agere, aut corticibus arborum ferarumve pellibus vestito*] Qualem vitam Scritefinnorum nobis accurate describit *Procopius* Gotthicorum II. (cap. 15.) Adde *Plinium* XII. Proœm. & *Vitruvium* II. cap. I.

r *Ut per occupationem*] Vide quæ hac de re ex Gemara & Alcorano nobis protulit honos Britanniæ *Seldenus* in Thalassocratico. (Seu *Mari Clauso*, Lib. I. cap. 4. pag. 24. *Ed. Londin.* 1636.)

s *Censeri debet inter omnes convenisse, ut quod quisque occupasset, id proprium haberet*] Cicero: *ex quo quia suum cujusque fit eorum quæ natura fuerant communia, quod cuique obtigit, id quisque teneat.* (*De Off.* I. 7.) Quod similitudine illustrat (*Ibid.* Lib. III. cap. 10.) a Chrysippo reperta de stadio, ubi currendo licet vincere adversarium, non eum detrudendo. Scholiastes ad artem poëticam *Horatii:* (Vers. 128. pag. 627. Edit. Cruq.) *quemadmodum domus aut ager sine domino communis est: occupatus vero jam proprius fit.* *Varro* in Agemodo: *Terra culturæ causa attributa olim particulatim, ut Etruria Thuscis, Samnium Sabellis.* [Apud PHYLARGYRIUM in *Virg. Georgic.* II. 167. *J. B.*]

GRONOVII.

15 *Locorum, in quæ*] Quum alia atque alia appetendo loca, qui desierant una vivere, desierunt & res communicare.

16 *Justitiæ & amoris defectus*] Quum scilicet quidam per inertiam minus operæ conferrent ad res communes excolendas, nec minus tamen aliorum labore fruerentur: alii per avaritiam aut luxum plus appeterent, aut consumerent, quam frugalibus aut æquis dignum esset.

(cc) Nullum pactum heic intervenisse, neque etiam necessarium fuisse, fuse probavimus in Notis nostris Gallicis ad PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. cap. 4. §. 4. & seqq. *J. B.*

GRO-

prium haberet. t *Concessum*, inquit u Cicero, *sibi ut quisque malit, quod ad vitæ usum pertinet, quam alteri acquiri, non repugnante natura.* Cui addendum illud x Quinctiliani: *Si hæc conditio est, ut quicquid in usum hominis cessit, proprium sit habentis, profecto quicquid jure possidetur, injuria aufertur.* Et veteres cum 17 Cererem legiferam y & sacra ejus Thesmophoria dixerunt, hoc significabant, u ex agrorum divisione exstitisse novi cujusdam juris originem.

u *Off.* III. cap. 5.
x *Decl.* 13.
y *Macrob. Sat.* III. cap. 12.

III. 1. His positis dicimus, mare sumtum aut sub ratione integri, aut sub ratione præcipuarum partium, in proprium jus abire non posse: quod, quia de privatis quidam concedunt, non de populis, probamus ex morali primum ratione: quia causa, ob quam a communione discessum est, hic cessat. Est enim tanta maris magnitudo, ut ad (dd) quemvis usum omnibus populis sufficiat, ad aquam hauriendam, ad piscatum, ad navigationem. Idem dicendum esset de aëre, 18 si quis ejus usus esse posset, ad quem terræ usus non esset necessarius, ut est x ad aucupia; unde illa legem accipiunt ab eo, qui in terra imperium habet.

2. Nec aliud censendum de 19 Syrtibus, ubi nihil est quod cultum ferat, & usus unicus petendarum inde arenarum

G R O T I I.

t *Concessum, sibi ut quisque malit, quod ad vitæ usum pertinet, quam alteri acquiri, non repugnante natura*] Solon:

Χρήματα δ' ἱμείρω μὲν ἔχειν, ἀδίκως δὲ πεπᾶσθαι
Οὐκ ἐθέλω. ———

Divitias habuisse velim, sed non bene partas
Non cupiam. ———

(Vers. 7, 8. Eleg.) *Cicero* officiorum I. *Nec vero rei amplificatio nemini nocens vituperanda est, sed fugienda semper injuria.* (Cap. 8.)

u *Ex agrorum divisione exstitisse novi cujusdam juris originem*] *Postquam ex agrorum discretione nata sunt jura.* Ita *Servius* ad illud in quarto Æneidos: *Legiferæ Cereri.* (Vers. 58.)

x *Ad aucupia*] Et habitandi jus. Tam soli quam cœli mensura facienda est, ait *Pomponius* l. 21. §. 2. D. *quod vi aut clam.* Adde legem 83. seu penult. D. *pro socio*.

G R O N O V I I.

17 *Cererem legiferam*] *Virgilius* 4. Æneid. 58. *Ovid.* 5. Metam. 343. *Athenæus* I, 12.

18 *Si quis ejus*] Si homines possent volare, aut versari in aëre, sine tactu terræ vel molis, quæ a terra sustinetur.

19 *Syrtibus*] Magna & minore in ora Africæ. *Lucan.* 9, 303. *Sallust.* Jugurth. 78.

(dd) Ratio illa per se contrarium potius probat. Vide quæ diximus in PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. cap. 5. §. 3, 4. & *De Offic. Hom. & Civ.* Lib. I. cap. 12. §. 4. ultimarum utriusque Versionis Editionum. *J. B.*

renarum exhauriri nequit. Est & naturalis ratio, (ee) quæ mare consideratum, ut diximus, proprium fieri vetat: quia occupatio non procedit y nisi 20 in re terminata: unde z Thucydides terram vacuam vocat ἀόριστον· & Isocrates a terram ab Atheniensibus occupatam τὴν ὑφ' ἡμῶν ἀφορισθεῖσαν. Liquida vero quia per se non terminantur (21 τὸ ὑγρὸν ἀόριστον οἰκείῳ ὅρῳ, inquit b Aristoteles) occupari nequeunt, nisi ut contenta in re alia: quomodo lacus & stagna occupata sunt, item flumina quia ripis tenentur. Mare vero terra non continetur, par terræ aut z terra majus, unde terram mari contineri veteres dixere: τὸν ὠκεανὸν δεσμοῦ ἕνεκα τῇ γῇ περιβεβλῆσθαι, quæ Apollonii verba apud c Philostratum. Sulpicius Apollinaris apud Gellium: d *Quid potest dici 22 citra oceanum esse, cum undique oceanus circumscribat omnes terras, & ambiat?* Mox: *Quum vero omnes terras omnifariam & undique versum circumfluat, nihil citra eum est, sed undarum illius ambitu terris omnibus convallatis in medio ejus sunt omnia, quæ intra oras ejus inclusa sunt.* M. Acilius Consul in oratione ad milites, quæ apud Livium e: *Oceano*, inquit, *qui orbem terrarum amplexu finit.* In Senecæ f suasoriis dicitur oceanus totius orbis vinculum terrarumque custodia: Lucano g unda mundum coërcens. Nec fingenda divisio: nam cum primum terræ divisæ sunt, incognitum erat mare sui maxima parte: atque eo nullus fingi modus potest, quo gentes adeo dissitæ de divisione convenirent.

z Lib. I. cap. 139. a *Paneg.* p. 48. A. *Ed. II. Steph.* b *De gener.* L. II. cap. 2. c *Vit. Apoll.* Lib. VII. cap. 26. *Ed. Olear.* d Lib. XII. cap. 13. e L. XXXVI. cap. 17. f *Suas.* I. g *Pharf.* v. 619.

3. Ideo, quæ communia omnium fuerunt & in prima divisione divisa non sunt, ea non jam divisione, sed occupatione transeunt in jus proprium, nec dividuntur nisi postquam propria esse cœperunt.

IV.

GROTII.

y *Nisi in re terminata*] Ideo jugera quæ possessorem non habent immetata dixit *Horatius*. (Lib. III. Od. XXIV. 12.)

z *Terra majus*] Ita de oceano sensit *Jarchas* apud Philostratum III. XI. (Cap. 37. *Ed. Olear.*)

GRONOVII.

20 *In re terminata*] Quæ fines certos habeat.

21 Τὸ ὑγρὸν] Quod fluit vel liquidum est, non finitur proprio & sui generis termino.

22 *Citra oceanum*] Error *Sulpicii Apollinaris*, qui putavit *citra* idem esse quod *extra*. At *citra* oceanum est *intra* oceanum. Sic Gallia citerior Romanis, quæ intra Alpes, Hispania citerior, quæ intra Iberum flumen.

(ee) Vide contra, præter SELDENUM, in opere jam laudato, Lib. I. cap. 22. Amplissim. BYNKERSHOEK. Diss. *de Dominio Maris*, cap. 9. *J. B.*

IV. Veniamus ad ea, quæ propria fieri possunt, sed nondum facta sunt propria. Talia sunt [a] loca multa inculta adhuc, [b] insulæ in mari, feræ, pisces, aves. Sed duo notanda sunt: duplicem esse occupationem, unam [23] per universitatem, alteram [24] per fundos. Prior solet fieri per populum, aut eum, qui populo imperat; altera deinde per singulos, magis tamen [25] assignatione quam [26] libera occupatione. Quod si quid universim occupatum in singulos dominos descriptum non est, [27] non ideo vacuum censeri debet; manet enim in dominio primi occupatoris, puta, populi aut regis. Talia esse solent flumina, lacus, stagna, silvæ, montes asperi.

V. De feris, piscibus, avibus illud notandum est: [h] qui imperium habet in terras & aquas, (ff) ejus lege impediri posse aliquos, ne feras, pisces, aves capere & capiendo acquirere eis liceat; atque hac lege teneri etiam exteros. Ratio est, quia ad gubernationem populi moraliter necessarium est, ut qui ei vel ad tempus se admiscent, quod fit intrando territorium, ii conformes se reddant ejus populi institutis. Nec obstat, quod sæpe in jure Romano legimus, jure naturæ, aut gentium, liberum esse talia animalia venari: hoc enim verum est, quamdiu lex civilis nulla intercedit; sicut lex

h Covarr. c. peccat. par. II. § 8. Dd. in l. cunctos populos. C. de summ. Trin. Innoc. & Panorm. in c. a nobis I. *de sent. excomm. Covarr. d. loco.*

GROTII.

a *Loca inculta adhuc*] Vide *Bembum* historiæ VI. [*Init.* ubi de inventa America pag. 82. seqq. *Ed. Ven.* 1551. *J. B.*]

b *Insulæ in mari*] Ut Echinades, quas occupando suas fecit Alcmæon. *Thucyd.* II. in fine. [Non *Echinades* occupavit *Alcmæon*, sed loca circum *Oeniadas* urbem sita, τὰς περὶ Οἰνιάδας τόπους, adeoque in continenti; quamquam nata olim ex Insulis quibusdam vicinis. Inspice locum, §. 102. *Ed. Oxon.* J. B.]

GRONOVII.

23 *Per universitatem*] Quum ex illa generis humani communitate partem sibi eximit gens, vel civitas, vel regnum, & publicam facit.

24 *Per fundos*] Quum certas portiones privati consequuntur.

25 *Assignatione*] Attributione, quæ fit per electos, aut præfectos ei rei, ut apud Romanos per Triumviros coloniis deducendis.

26 *Libera occupatione*] Cujusque privati.

27 *Non ideo vacuum*] Exemplum apud *Tacitum* 13. Annal. 54.

(ff) Animalia illa, non minus quam res aliæ, quæcumque in dominio singulorum non sunt, manserunt re vera in dominio populi, aut Regis, aut Senatus; adeo ut nequaquam necessarium sit fingere, adquisitionem dominii in ejusmodi rebus lege anteverti. Vide quæ diximus in PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VI. c. 6. §. 3, 4. & *De Officio Hom. & Civ.* Lib. I. cap. 12. §. 6. ultimarum Editionum. *J. B.*

lex Romana res multas relinquebat [28] in illo primævo statu, de quibus aliæ gentes aliud constituerunt. Cum autem lex civilis aliud constituit, eam observari debere jus ipsum naturæ dictat. Lex enim civilis quanquam nihil potest præcipere, quod jus naturæ prohibet, aut prohibere, quod præcipit, potest tamen libertatem naturalem circumscribere & vetare, quod naturaliter licebat, atque etiam ipsum dominium naturaliter acquirendum vi sua antevertere.

VI. 1. Videamus porro, ecquod jus communiter hominibus competat in eas res, quæ jam propriæ aliquorum factæ sunt: quod quæri mirum forte aliquis putet, cum proprietas [29] videatur absorbsisse jus illud omne, quod ex rerum communi statu nascebatur. Sed non ita est. Spectandum enim est, quæ mens eorum fuerit, qui primi dominia singularia introduxerunt: quæ credenda est talis fuisse, ut quam minimum ab æquitate naturali recesserit. Nam si scriptæ etiam leges in eum sensum trahendæ sunt quatenus fieri potest, multo magis mores, qui scriptorum vinculis non tenentur.

2. Hinc primo sequitur, in gravissima necessitate reviviscere (gg) jus illud pristinum rebus utendi, tanquam si communes mansissent: quia in omnibus legibus humanis, ac proinde & in lege dominii, summa illa necessitas videtur excepta.

3. Hinc illud, ut in navigatione, [i] si quando defecerint cibaria, quod quisque habet, in commune conferri debeat. Sic & defendendi mei causa vicini ædificium [k] orto incendio dissipare possum; & funes aut retia discindere, [l] in quæ navis mea impulsa est, [c] si aliter explicari nequit. Quæ omnia lege civili non introducta, sed exposita sunt.

[i] L. 2. §. 2. D. de l. Rhod.

[k] L. 3. §. 7. D. de incend.

[l] L. 29. § 3. D. ad leg. Aquiliam.

4. Nam

GROTII.

c *Si aliter explicari nequit*] Talia non procedunt nisi ex magna & satis necessaria causa. *Ulpianus* l. *Si alius* §. 4. D. *quod vi aut clam*: ubi sequitur exemplum illud de ædibus intercisis arcendi incendii causa.

GRONOVII.

28 *In illo primævo statu*] Sic olim in Hispania quilibet e vulgo rei metallicæ, prout libuisset, operam dabat. *Diod.* 5, 36.

29 *Videatur absorbsisse*] Sustulisse omnem potestatem aliorum in re, quæ propria ex communi facta est.

(gg) Confer PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. c. 6. §. 5, 6, 7. ubi argumentum istud adcuratius pertractatur. *J. B.*

GRO-

4. Nam & inter [m] Theologos recepta sententia est, in tali necessitate, si quis quod ad vitam suam necessarium est, sumat aliunde, eum furtum non committere, cujus definitionis non hæc causa est, quam nonnulli adferunt, quod rei dominus ex caritatis regula rem egenti dare tenetur, sed quod res omnes in dominos distinctæ cum benigna quadam receptione primitivi juris videantur. Nam si primi divisores interrogati fuissent quid de ea re sentirent, respondissent quod dicimus. *Necessitas*, inquit pater Seneca, [n] *magnum humanæ imbecillitatis patrocinium*, [d] *omnem legem* (humanam scilicet, aut ad humanæ modum factam) *frangit.* [o] Cicero Philippica XI. *Cassius in Syriam profectus est, alienam provinciam*, [30] *si homines legibus scriptis uterentur: his vero oppressis*, [31] *suam lege naturæ.* Apud Curtium [p] est: *In communi calamitate* [32] *suam quemque habere fortunam.*

m Thom. 2, 2. 66, 7. Covar. cap. peccatum. p. 2. §. 1. Soto L. v. quæst. 3. art. 4.

n Controv. IV. 27.

o Cap. 12.

p Lib. VI. cap. 4.

VII. Sed cautiones adhibendæ sunt, [q] ne evagetur hæc licentia: quarum prima sit: omni modo primum tentandum, an alia ratione necessitas evadi possit, puta adeundo magistratum, aut etiam tentando, an rei usus a domino possit precibus obtineri. Plato [r] ex vicini puteo aquam peti ita demum permittit, si quis in suo [33] ad cretam usque foderit ad aquam exquirendam: & Solon,

q Less. Lib. II. cap. 12. dub. 12. num. 70.

r De Legg. Lib. VIII. p. 844, B.

GROTII.

d *Omnem legem frangit*] *Quicquid cogit, defendit.* Lib. IV. controv. XXVII. Exemplis idem *Seneca* illustrat in excerptis controversiæ IV. (Lib. IV.) *Necessitas est, quæ navigia jactu exonerat: necessitas est, quæ ruinis incendia opprimit: necessitas est lex temporis. Theodorus Priscianus* vetus medicus: *Expedit prægnantibus in vitæ discrimine constitutis sub unius partus sæpe jactura salutem mercari certissimam, sicut arboribus crescentium ramorum accommodatur salutaris abscissio, & naves pressæ onere cum gravi tempestate jactantur, solum habent ex damno remedium.* Prima verba illa ad ἐμβρυοθλάστην pertinent, cujus instrumenti descriptio apud *Galenum* & *Celsum*, ac proinde eadem vox restituenda apud *Tertullianum* de anima. [Locus *Tertulliani* legitur cap. 25. Sed emendatio, quam Auctor heic proponit, ab aliis jam occupata fuerat, etiam ante H. STEPHANUM, qui illam probat, in *Thesauro* suo, Tom. I. pag. 796. *J. B.*]

GRONOVII.

30 *Si homines legibus*] Nisi bellum civile juris ordinarii strictam observationem sustulisset.

31 *Suam lege naturæ*] Quæ bono civi præcipit eam provinciam suam putare, in qua servire patriæ possit, etsi publica auctoritate ob turbas careat.

32 *Suam quemque*] Unumquemque consulere sibi, ut potest.

33 *Ad cretam*] Ad siccum & solidum, ut desinat esse spes aquæ inveniendæ. *Plinius* Nat. Hist. 31, 3. [1341.] *Plutarchus* περὶ τοῦ μὴ δεῖν δανείζεσθαι, pag. 827.

Solon, si in suo foderit ad quadraginta cubitos: ubi addit [s] Plutarchus: ἀπορίᾳ γὰρ ᾤετο δεῖν βοηθεῖν, οὐκ ἀργίαν ἐφοδιάζειν· *arbitrabatur subveniendum necessitati, non instruendam pigritiam.* Xenophon [t] in responso ad Sinopenses: ὅποι δ' ἂν ἐλθόντες ἀγορὰν οὐκ ἔχωμεν, ἄν τε εἰς βάρβαρον γῆν, ἄν τε εἰς Ἑλληνίδα, οὐχ ὕβρει, ἀλλ' ἀνάγκῃ, λαμβάνομεν τὰ ἐπιτήδεια· *ubi jus emendi nobis non conceditur, sive in Barbarico, sive in Græcanico solo, ibi quæ opus est sumimus, non per proterviam, sed ex necessitate.*

s *Vit. Sol.* pag. 91.
t *Exped. Cyri* v. cap. 5.

VIII. Secundo, non concedendum hoc si pari necessitate ipse possessor teneatur: nam in pari causa possidentis melior est conditio. *Stultus non est,* ait [u] Lactantius, *qui tabula naufragum, ne salutis quidem propriæ causa, nec equo saucium dejecerit: quia se abstinuit a nocendo, quod est peccatum, & hoc peccatum vitare sit sapientia.* Cicero dixerat [x] officiorum III. (hh) *Nonne igitur sapiens, si fame ipse conficiatur, abstulerit cibum alteri, homini ad nullam rem utili? Minime vero. Non enim mihi est vita mea utilior quam animi talis affectio, neminem ut violem commodi mei gratia.* Apud [y] Curtium legitur: *Melior est causa suum non tradentis, quam poscentis alienum.*

u *Instit.* Lib. v. cap. 17.
x Cap. 6.
y Lib. vii. cap. 1.

IX. Tertio, ubi fieri poterit, faciendam restitutionem. Sunt quidam, [z] qui aliter censent hoc argumento, quod qui jure suo usus est, ad restitutionem non obligetur. Sed verius est, [a] jus hic non fuisse plenum, sed restrictum cum onere restituendi ubi necessitas cessaret. Tale enim jus sufficit ad servandam naturalem æquitatem contra rigorem dominii.

z *Adr. quod lib.* 1. art. 2. col. 3.
a *Covarr. d. loco,* n. 4. Infr. Lib. iii. c. 12. §. 1.

X. Hinc colligere est, quomodo ei, qui bellum pium gerit, liceat locum occupare, qui situs sit 34 in solo pacato: nimirum si non imaginarium, sed certum sit periculum, ne hostis eum locum invadat & inde irreparabilia damna det: deinde, si nihil sumatur, quod non ad cautionem sit necessarium, puta, nuda loci custodia,

Conf. Lib. iii. c. 1. §. 2. num. 2.

GRONOVII.

34 *In solo pacato*] Terris eorum, qui non sunt hostes nostri, ut Ordines Belgii liberi fecerunt in Trajecto Mosæ, Rhenoberga, Orsavia, Emmerica, Vesalia, quas hostis Hispanus occupatas præsidiis tenebat, & inde socios eorum infestabat. [Dissentit, absque ratione, Ampl. *Bynkersh.* Quæst. Jur. Publ. Lib. 1. cap. 25. §. 1. *M. T.*]

(hh) Non agit *Cicero* de casu, in quo par est utriusque necessitas, adeoque & locus ille male aptatur, & sententia ejus, in se spectata, rigida est ultra modum. *J. B.*

GRO-

dia, relicta domino vero jurisdictione & fructibus: postremo, si id fiat animo reddendæ custodiæ simulatque necessitas illa cessaverit. *Enna aut malo, aut necessario facinore retenta*, (ii) ait [b] Livius: quia malum hic, quicquid vel minimum abit a necessitate. Græci, qui cum [c] Xenophonte erant, cum navibus omnino opus haberent, ipsius Xenophontis consilio ceperunt transeuntes, sed ita ut merces dominis intactas conservarent, nautis vero & alimenta darent & pretium persolverent. Primum ergo quod post dominia ex veteri communione restat jus, est id quod jam diximus necessitatis.

[b] Lib xxv. cap. 39.

[c] De Exped. Cyri Lib. v. cap. 1.

XI. Alterum est 35 utilitatis innoxiæ. *Quidni enim*, inquit [d] Cicero, *quando sine detrimento suo potest*, 36 *alteri communicet in iis, quæ sunt accipienti utilia, danti non molesta?* Ideo Seneca [e] beneficium negat dici posse ignis accendendi potestatem. Apud [f] Plutarchum legimus Symposiacon VII. οὔτε γὰρ τροφὴν ἀφανίζειν ὅπου αὐτοὺς ἄδην ἔχοντας, οὔτε νάματος ἐμφορηθέντας, πηγὴν ἀποτυφλοῦν καὶ ἀποκρύπτειν, οὔτε πλοῦ σημεῖα καὶ ὁδοῦ διαφθείρειν χρησαμένους, ἀλλ' ἐᾶν καὶ ἀπολείπειν τὰ χρήσιμα τοῖς δεησομένοις μεθ' ἡμᾶς· *Nam neque alimenta nobis fas est perdere, ubi ipsi plus satis babemus, neque fontem, postquam inde quantum libet potaverimus, obturare aut occultare, neque* 37 *signa navigationis aut itineris abolere, quæ nobis usui fuerint.* [*Sed relinquenda ista sunt, ut aliis etiam post nos usui esse possint.*]

[d] De Off. 1. c. 16.

[e] iv. de benef. cap. 29.

[f] Quæst. 4.

XII. Sic flumen, qua flumen dicitur, proprium est populi, cujus intra fines fluit, vel ejus, cujus in ditione

GRONOVII.

35 *Utilitatis innoxiæ*] Per quam meum commodum sine damno alterius quæro. Inde actio pauperis adversus divitem, qui flores suos, unde pauperis apes mella legebant, veneno infecit, apud *Quinctilianum* declam. 13.

36 *Alteri communicet*] Hoc Latinum non est. Itaque non potuit *Cicero* dicere, qui semper, communicare quid cum aliquo, non communicare alicui. Fraus huic loco facta est. Sic enim *Cicero* 1. Off. 16. *Una ex re satis præcipit, ut quicquid sine detrimento accommodari possit, id tribuatur vel ignoto. Ex quo sunt illa communia, non prohibere aqua profluente, pati ab igne ignem capere, si quis velit, consilium fidele deliberanti dare: quæ sunt iis utilia, qui accipiunt, danti non molesta.*

37 *Signa navigationis aut itineris*] Exemplum nobile præbet Darius Codomannus Persarum rex in ponte Lyci. *Justin.* 11, 14.

(ii) Non congruit hoc exemplum, ut patebit locum inspicienti. *J. B.*

ne est populus: atque ei licet [38] molem in flumen injicere: & quæ in flumine nascuntur, ejus sunt. At idem flumen, qua aqua profluens vocatur, [g] commune mansit, nimirum ut bibi hauririque possit.

g L. 2. D. de rer. div. §. 1.

Quis vetet apposito lumen de lumine sumi;
Atque cavum vastas in mare servet aquas?

inquit Ovidius: [h] apud quem & Lycios [i] Latona sic alloquitur:

h Art. am. III. 93.
i Metam. VI. 349.

Quid probibetis aquas? usus communis aquarum est:

ubi & undas vocat munera publica, id est, hominibus communia, vocis publicæ acceptione minus propria: quo sensu res quædam publicæ juris gentium dicuntur. Virgilius [k] undam eodem sensu dixit cunctis patentem.

k Æn. VII. 230.

XIII. 1. [39] Sic & terræ & flumina, & si qua pars maris

GRONOVII.

38 *Molem injicere*] Hujusmodi molis mentio apud *Tacit.* 5. Hist. 19.

39 *Sic & terræ &c.*] Verum putat transituro cum exercitu alienos fines postulandum prius transitum, sed si negetur, vindicari posse. Sane si jus est ei vindicandi, jus etiam alteri est negandi. Etenim si principi vel populo licet prohibere ipsis indigenis, ne sint armati intra fines, quamvis pauci, quamvis singuli, multo magis ei licet hoc non concedere exteris: ab his enim major metus. Sic apud *Petronium* miles Encolpium paganum ponere jubet arma, & malo cavere. Sic *Cicero* in Sicilia, postquam domitis fugitivis inde Man. Aquilius decessit, omnium instituta atque edicta prætorum fuisse ejusmodi testatur, ut ne quis cum telo servus esset, Lib. v. Verr. 3. Præterea si privatus prohibere potest, ne quis ingrediatur fundum suum venandi vel aucupandi gratia, multo magis princeps vel populus, ne exercitus aut multitudo armata ipsius transeat fines. At verum prius facit §. 12. *Institution.* de R. D. Hinc cum Philippus Macedo prætextu ponendæ Herculi in ostio Istri statuæ pacatum accessum ad religionem Dei per Scythiam petiisset, rex Atheas armatum exercitum fines ingredi negavit se passurum. *Just.* 9, 2. Et Cæsar, cum in Galliam tenderent Helvetii, dicerentque sibi esse in animo sine ullo maleficio per provinciam Romanam iter facere, rogarentque ut ejus voluntate sibi facere liceret, respondit, se more & exemplo populi Romani non posse iter ulli per provinciam dare. &, si vim facere conentur, prohibiturum ostendit, Lib. 1. bell. Gall. 8. Dicit more & instituto populi Romani, ut significet Romanos hoc naturæ jus esse non putasse, ut necessario daretur. Sic cum de exercitu Romano in Asiam adversus Antiochum per Macedoniam ducendo deliberaretur, Publius Africanus ad fratrem, *Iter, quod insistis*, ait, *L. Scipio*, *ego quoque approbo*, *sed totum id vertitur in voluntate Philippi*, Liv. 37, 7. judicans posse illum jure suo prohibere. Casus, quo hic traditur, propria aliqua, ut communia, posse

ris in proprietatem populi alicujus venit, patere debet his qui transitu opus habent ad causas justas; [l] puta, quia

[l] *Bal. in. cons.* 193.

se vindicari, non est utilitatis innoxiæ, & ob damna præsentia, & ob pericula graviora. Etenim si ne amica quidem & patria transeuntes exercitus sancta & inviolata habent, quid facient in externis? Vide Othonianorum & Vitellianorum per pacatissima, per ipsam Italiam transitus apud *Tac.* 2. Hist. 12. & 87. *Plin.* Paneg. 20. *Quam dissimilis nuper alterius principis, transitus, si tamen transitus ille, non populatio fuit, cum abactus hospitium exerceret, omniaque dextra lævaque perusta & attrita, ut si vis aliqua vel ipsi illi barbari, quos fugiebat, inciderent.* Tales hodie omnes transitus nulla disciplina Germania & Gallia experiuntur. *Cominæus* Lib. VI. c. 12. *Regnum sub mortem Ludovici XI. utcunque patens & amplum exhaustum erat & egenum, cum aliis rebus, tum maxime per traductos & commeantes hinc inde exercitus.* Ne dicam de annona, quam necesse est ingravescere incolis, majore hominum, quam tueri terrarum copiæ seu naturales seu adventitiæ solent, numero admisso. Pericula & metus longe graviores. Cæsar homines inimico animo data facultate per provinciam itineris faciundi, temperaturos ab injuria & maleficio non existimabat, Lib. I. bell. Gall. 7. Arma per se faciunt exsertos promtosque in injurias, præsertim ubi numerus adest, & occasio & pretium sceleris. Notum illud *Homeri*: αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα σίδηρος, & Valerii Flacci: *Namque virum trahit ipse chalybs.* Non cogitaverint de maleficio cum adventarent: Occasio furem facit, in peregrino quasi exules sunt, quibus *mille in dies nova consilia aut fortuna sua aut ingenium possit facere*, verbis *Livii* 35, 42. Quam facile venit alicui in mentem: *Videmus terram opulentam & uberem: nolite negligere, nolite cessare: eamus & possideamus illam: nullus erit labor.* Judic. 18, 10. Quam præsens est dici a transeuntibus privato de injuria facta conquerenti: *Cave ne ultra loquaris ad nos, & veniant viri animo concitati, & ipse cum omni domo tua pereas.* Ibidem v. 18. Quis nescit toties subsidio vocatos & intra finem admissos externos, auxilium in perniciem vertisse, neque ullis pactis, ullis exsecrationibus deterreri potuisse a facinore, ut fidem datam servarent? Athenienses classe in Siciliam navigarunt, *ut sub specie ferendi Catiniensibus auxilii tentarent insulæ imperium*, inquit *Justinus* 4, 3. Philippus bello sacro civitates, quarum paulo ante dux fuerat, quæ sub illius auspiciis militaverant, quæ gratulatæ illi sibique victoriam fuerant, hostiliter occupatas diripuit: non Diis publicis privatisque, ad quos paulo ante ingressus hospitaliter fuerat, pepercit. 8, 3. Et plenus istorum ille Romanus miles Capuæ in hibernis locatus secum exigebat ita: *Cur autem potius Campani Italiæ agrum uberrimum, dignam agro urbem, qui nec se nec sua tutari possint, quam victor exercitus haberet, qui suo sudore & sanguine Samnites inde depulisset, &c.* Livius Lib. 7, 38. Anglo-Saxones ut viderunt terram latam ac fertilem, & incolarum manus ad bellandum pigras, se vero & maximam partem Saxonum sine certis sedibus; mittunt ad evocandum majorem exercitum, & pace cum Scotis & Pictis firmata, in commune contra Brettos (i. e. Britannos, qui eos trans mare in auxilium vocaverant contra Scotos & Pictos, ut a *Claudiano* & vetustioribus hoc auctore appellantur) consurgunt, eosque regione propellunt, & suæ ditioni regimen distribuunt, ut narrat *Wittichind.* Lib. I. Annal. Quid ab illis exspectandum, qui in minus obligati sunt, qui non promiserunt etiam tueri, sed tantum non offendere. Super hæc omnium fere imperiorum hoc vitium est, ut

qua

renarum exhauriri nequit. Est & naturalis ratio, (cc) quæ mare consideratum, ut diximus, proprium fieri vetat: quia occupatio non procedit y nisi 20 in re terminata: unde z Thucydides terram vacuam vocat ἀόριστον· & Isocrates a terram ab Atheniensibus occupatam τὴν ὑφ' ἡμῶν ἀφορισθεῖσαν. Liquida vero quia per se non terminantur (21 τὸ ὑγρὸν ἀόριστον οἰκείῳ ὅρῳ, inquit b Aristoteles) occupari nequeunt, nisi ut contenta in re alia: quomodo lacus & stagna occupata sunt, item flumina quia ripis tenentur. Mare vero terra non continetur, par terræ aut z terra majus, unde terram mari contineri veteres dixere: τὸν ὠκεανὸν δεσμοῦ ἕνεκα τῇ γῇ περιβεβλῆσθαι, quæ Apollonii verba apud c Philostratum. Sulpicius Apollinaris apud Gellium: d *Quid potest dici* 22 *citra oceanum esse, cum undique oceanus circumscribat omnes terras, & ambiat?* Mox: *Quum vero omnes terras omnifariam & undique versum circumfluat, nihil citra eum est, sed undarum illius ambitu terris omnibus convallatis in medio ejus sunt omnia, quæ intra oras ejus inclusa sunt.* M. Acilius Consul in oratione ad milites, quæ apud Livium e: *Oceano*, inquit, *qui orbem terrarum amplexu finit.* In Senecæ f suasoriis dicitur oceanus totius orbis vinculum terrarumque custodia: Lucano g unda mundum coërcens. Nec fingenda divisio: nam cum primum terræ divisæ sunt, incognitum erat mare sui maxima parte: atque eo nullus fingi modus potest, quo gentes adeo dissitæ de divisione convenirent.

z Lib. I. cap. 139.
a *Paneg.* p. 48. A. *Ed. II. Steph.*
b *De gener.* L. II. cap. 2.
c *Vit. Apoll.* Lib. VII. cap. 26. *Ed. Olear.*
d Lib. XII. cap. 13.
e L. XXXVI. cap. 17.
f *Suas.* I.
g *Pharf.* v. 619.

3. Ideo, quæ communia omnium fuerunt & in prima divisione divisa non sunt, ea non jam divisione, sed occupatione transeunt in jus proprium, nec dividuntur nisi postquam propria esse cœperunt.

IV.

GROTII.

y *Nisi in re terminata*] Ideo jugera quæ possessorem non habent immetata dixit *Horatius.* (Lib. III. Od. XXIV. 12.)

z *Terra majus*] Ita de oceano sensit *Jarchas* apud Philostratum III. XI. (Cap. 37. *Ed. Olear.*)

GRONOVII.

20 *In re terminata*] Quæ fines certos habeat.

21 Τὸ ὑγρὸν] Quod fluit vel liquidum est, non finitur proprio & sui generis termino.

22 *Citra oceanum*] Error *Sulpicii Apollinaris*, qui putavit *citra* idem esse quod *extra.* At *citra* oceanum est *intra* oceanum. Sic Gallia citerior Romanis, quæ intra Alpes, Hispania citerior, quæ intra Iberum flumen.

(cc) Vide contra, præter SELDENUM, in opere jam laudato, Lib. I. cap. 22. Amplissim. BYNKERSHOEK. Diss. *de Dominio Maris*, cap. 9. *J. B.*

GRO-

IV. Veniamus ad ea, quæ propria fieri possunt, sed nondum facta sunt propria. Talia sunt [a] loca multa inculta adhuc, [b] insulæ in mari, feræ, pisces, aves. Sed duo notanda sunt: duplicem esse occupationem, unam [23] per universitatem, alteram [24] per fundos. Prior solet fieri per populum, aut eum, qui populo imperat: altera deinde per singulos, magis tamen [25] assignatione quam [26] libera occupatione. Quod si quid universim occupatum in singulos dominos descriptum non est, [27] non ideo vacuum censeri debet; manet enim in dominio primi occupatoris, puta, populi aut regis. Talia esse solent flumina, lacus, stagna, silvæ, montes asperi.

V. De feris, piscibus, avibus illud notandum est: [h] qui imperium habet in terras & aquas, (ff) ejus lege impediri posse aliquos, ne feras, pisces, aves capere & capiendo acquirere eis liceat; atque hac lege teneri etiam exteros. Ratio est, quia ad gubernationem populi moraliter necessarium est, ut qui ei vel ad tempus se admiscent, quod fit intrando territorium, ii conformes se reddant ejus populi institutis. Nec obstat, quod sæpe in jure Romano legimus, jure naturæ, aut gentium, liberum esse talia animalia venari: hoc enim verum est, quamdiu lex civilis nulla intercedit; sicut lex

h *Covarr. c. peccat.* par. II. § 8. *Dd. in l. cunctos populos. C. de summ. Trin. Innoc. & Panorm. in c. a nobis* 1. *de sent. excomm. Covarr. d. loco.*

GROTII.

a *Loca inculta adhuc*] Vide *Bembum* historiæ VI. [*Init.* ubi de inventa America pag. 82. seqq. *Ed. Ven.* 1551. *J. B.*]

b *Insulæ in mari*] Ut Echinades, quas occupando suas fecit Alcmæon. *Thucyd.* II. in fine. [Non *Echinades* occupavit *Alcmæon*, sed loca circum *Oeniadas* urbem sita, τοὺς περὶ Οἰνιάδας τόπους, adeoque in continenti; quamquam nata olim ex Insulis quibusdam vicinis. Inspice locum, §. 102. *Ed. Oxon.* J. B.]

GRONOVII.

23 *Per universitatem*] Quum ex illa generis humani communitate partem sibi eximit gens, vel civitas, vel regnum, & publicam facit.

24 *Per fundos*] Quum certas portiones privati consequuntur.

25 *Assignatione*] Attributione, quæ fit per electos, aut præfectos ei rei, ut apud Romanos per Triumviros coloniis deducendis.

26 *Libera occupatione*] Cujusque privati.

27 *Non ideo vacuum*] Exemplum apud *Tacitum* 13. Annal. 54.

(ff) Animalia illa, non minus quam res aliæ, quæcumque in dominio singulorum non sunt, manserunt re vera in dominio populi, aut Regis, aut Senatus; adeo ut nequaquam necessarium sit fingere, adquisitionem dominii in ejusmodi rebus lege anteverti. Vide quæ diximus in PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VI. c. 6. §. 3, 4. & *De Officio Hom. & Civ.* Lib. I. cap. 12. §. 6. ultimarum Editionum. *J. B.*

lex Romana res multas relinquebat [28] in illo primævo statu, de quibus aliæ gentes aliud constituerunt. Cum autem lex civilis aliud constituit, eam observari debere jus ipsum naturæ dictat. Lex enim civilis quanquam nihil potest præcipere, quod jus naturæ prohibet, aut prohibere, quod præcipit, potest tamen libertatem naturalem circumscribere & vetare, quod naturaliter licebat, atque etiam ipsum dominium naturaliter acquirendum vi sua antevertere.

VI. 1. Videamus porro, ecquod jus communiter hominibus competat in eas res, quæ jam propriæ aliquorum factæ sunt: quod quæri mirum forte aliquis putet, cum proprietas [29] videatur absorbsisse jus illud omne, quod ex rerum communi statu nascebatur. Sed non ita est. Spectandum enim est, quæ mens eorum fuerit, qui primi dominia singularia introduxerunt: quæ credenda est talis fuisse, ut quam minimum ab æquitate naturali recesserit. Nam si scriptæ etiam leges in eum sensum trahendæ sunt quatenus fieri potest, multo magis mores, qui scriptorum vinculis non tenentur.

2. Hinc primo sequitur, in gravissima necessitate reviviscere (gg) jus illud pristinum rebus utendi, tanquam si communes mansissent: quia in *omnibus legibus humanis*, ac proinde & in lege dominii, summa illa necessitas videtur excepta.

i L. 2. §. 2. D. de l. Rhod. 3. Hinc illud, ut in navigatione, [i] si quando defecerint cibaria, quod quisque habet, in commune conferri debeat. Sic & defendendi mei causa vicini ædificium [k] orto incendio dissipare possum; & funes aut retia discindere, [l] in quæ navis mea impulsa est, [c] si aliter explicari nequit. Quæ omnia lege civili non introducta, sed exposita sunt.

k L. 3. § 7. D. de incend.

l L. 29. § 3. D. ad leg. Aquiliam.

4. Nam

GROTII.

c *Si aliter explicari nequit*] Talia non procedunt nisi ex magna & satis necessaria causa. *Ulpianus* l. *Si alius* §. 4. D. *quod vi aut clam*: ubi sequitur exemplum illud de ædibus intercisis arcendi incendii causa.

GRONOVII.

28 *In illo primævo statu*] Sic olim in Hispania quilibet e vulgo rei metallicæ, prout libuisset, operam dabat. *Diod.* 5, 36.

29 *Videatur absorbsisse*] Sustulisse omnem potestatem aliorum in re, quæ propria ex communi facta est.

(gg) Confer PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. c. 6. §. 5. 6. 7. ubi argumentum istud adcuratius pertractatur. *J. B.*

GRO-

4. Nam & inter [m] Theologos recepta sententia est, in tali necessitate, si quis quod ad vitam suam necessarium est, sumat aliunde, eum furtum non committere, cujus definitionis non hæc causa est, quam nonnulli adferunt, quod rei dominus ex caritatis regula rem egenti dare tenetur, sed quod res omnes in dominos distinctæ cum benigna quadam receptione primitivi juris videantur. Nam si primi divisores interrogati fuissent quid de ea re sentirent, respondissent quod dicimus. *Necessitas*, inquit pater Seneca, [n] *magnum humanæ imbecillitatis patrocinium*, [d] *omnem legem* (humanam scilicet, aut ad humanæ modum factam) *frangit*. [o] Cicero Philippica XI. *Cassius in Syriam profectus est, alienam provinciam*, [30] *si homines legibus scriptis uterentur: his vero oppressis*, [31] *suam lege naturæ*. Apud Curtium [p] est: *In communi calamitate* [32] *suam quemque habere fortunam*.

[m] *Thom.* 2. 2. 66, 7. *Covar.* *cap. peccatum.* p. 2. §. 1. *Soto* L. V. *quæst.* 3. *art.* 4.

[n] *Controv.* IV. 27.

[o] Cap. 12.

[p] Lib. VI. cap. 4.

VII. Sed cautiones adhibendæ sunt, [q] ne evagetur hæc licentia: quarum prima sit: omni modo primum tentandum, an alia ratione necessitas evadi possit, puta adeundo magistratum, aut etiam tentando, an rei usus a domino possit precibus obtineri. Plato [r] ex vicini puteo aquam peti ita demum permittit, si quis in suo [33] ad cretam usque foderit ad aquam exquirendam: & Solon,

[q] *Less.* Lib. II. cap. 12. dub. 12. num. 70.

[r] *De Legg.* Lib. VIII. p. 844, B.

GROTII.

d *Omnem legem frangit*] *Quicquid coëgit, defendit*. Lib. IV. controv. XXVII. Exemplis idem *Seneca* illustrat in excerptis controversiæ IV. (Lib. IV.) *Necessitas est, quæ navigia jactu exonerat: necessitas est, quæ ruinis incendia opprimit: necessitas est lex temporis. Theodorus Priscianus* vetus medicus: *Expedit prægnantibus in vitæ discrimine constitutis sub unius partus sæpe jactura salutem mercari certissimam, sicut arboribus crescentium ramorum accommodatur salutaris abscissio, & naves pressæ onere cum gravi tempestate jactantur, solum habent ex damno remedium*. Prima verba illa ad ἐμβρυοθλάστην pertinent, cujus instrumenti descriptio apud *Galenum* & *Celsum*, ac proinde eadem vox restituenda apud *Tertullianum* de anima. [Locus *Tertulliani* legitur cap. 25. Sed emendatio, quam Auctor heic proponit, ab aliis jam occupata fuerat, etiam ante H. STEPHANUM, qui illam probat, in *Thesauro* suo, Tom. I. pag. 796. *J. B.*]

GRONOVII.

30 *Si homines legibus*] Nisi bellum civile juris ordinarii strictam observationem sustulisset.

31 *Suam lege naturæ*] Quæ bono civi præcipit eam provinciam suam putare, in qua servire patriæ possit, etsi publica auctoritate ob turbas careat.

32 *Suam quemque*] Unumquemque consulere sibi, ut potest.

33 *Ad cretam*] Ad siccum & solidum, ut desinat esse spes aquæ inveniendæ. *Plinius* Nat. Hist. 31, 3. 1311. *Plutarchus* περὶ τοῦ μὴ δεῖν δανείζεσθαι, pag. 827.

Solon, si in suo foderit ad quadraginta cubitos: ubi addit [s] Plutarchus: ἀπορίᾳ γὰρ ᾤετο δεῖν βοηθεῖν, οὐκ ἀργίαν ἐφοδιάζειν· *arbitrabatur subveniendum necessitati, non instruendam pigritiam.* Xenophon [t] in responso ad Sinopenses: ὅποι δ᾽ ἂν ἐλθόντες ἀγορὰν οὐκ ἔχωμεν, ἄν τε εἰς βάρβαρον γῆν, ἄν τε εἰς Ἑλληνίδα, οὐχ ὕβρει, ἀλλ᾽ ἀνάγκῃ, λαμβάνομεν τὰ ἐπιτήδεια· *ubi jus emendi nobis non conceditur, sive in Barbarico, sive in Græcanico solo, ibi quæ opus est sumimus, non per proterviam, sed ex necessitate.*

[s] Vit. Sol. pag. 91.
[t] Exped. Cyri v. cap. 5.

VIII. Secundo, non concedendum hoc si pari necessitate ipse possessor teneatur: nam in pari causa possidentis melior est conditio. *Stultus non est*, ait [u] Lactantius, *qui tabula naufragum, ne salutis quidem propriæ causa, nec equo saucium dejecerit: quia se abstinuit a nocendo, quod est peccatum, & hoc peccatum vitare sit sapientia.* Cicero dixerat [x] officiorum III. (hh) *Nonne igitur sapiens, si fame ipse conficiatur, abstulerit cibum alteri, homini ad nullam rem utili? Minime vero. Non enim mihi est vita mea utilior quam animi talis affectio, neminem ut violem commodi mei gratia.* Apud [y] Curtium legitur: *Melior est causa suum non tradentis, quam poscentis alienum.*

[u] Instit. Lib. v. cap. 17.
[x] Cap. 6.
[y] Lib. VII. cap. 1.

IX. Tertio, ubi fieri poterit, faciendam restitutionem. Sunt quidam, [z] qui aliter censent hoc argumento, quod qui jure suo usus est, ad restitutionem non obligetur. Sed verius est, [a] jus hic non fuisse plenum, sed restrictum cum onere restituendi ubi necessitas cessaret. Tale enim jus sufficit ad servandam naturalem æquitatem contra rigorem dominii.

[z] Adr. quod lib. I. art. 2. col. 3.
[a] Covarr. d. loco, n. 4. Infr. Lib. III. c. 12. §. 1.

X. Hinc colligere est, quomodo ei, qui bellum pium gerit, liceat locum occupare, qui situs sit 34 in solo pacato: nimirum si non imaginarium, sed certum sit periculum, ne hostis eum locum invadat & inde irreparabilia damna det: deinde, si nihil sumatur, quod non ad cautionem sit necessarium, puta, nuda loci custodia,

Conf. Lib. III. c. 1. §. 2. num. 2.

GRONOVII.

34 *In solo pacato*] Terris eorum, qui non sunt hostes nostri, ut Ordines Belgii liberi fecerunt in Trajectu Mosæ, Rhenoberga, Orsavia, Embrica, Vesalia, quas hostis Hispanus occupatas præsidiis tenebat, & inde socios eorum infestabat. [Dissentit, absque ratione, Ampl. *Bynkersh.* Quæst. Jur. Publ. Lib. I. cap. 25. §. 1. *M. T.*]

(hh) Non agit *Cicero* de casu, in quo par est utriusque necessitas, adeoque & locus ille male aptatur, & sententia ejus, in se spectata, rigida est ultra modum. *J. B.*

GRO-

dia, relicta domino vero jurisdictione & fructibus: postremo, si id fiat animo reddendæ custodiæ simulatque necessitas illa cessaverit. *Enna aut malo, aut necessario facinore retenta*, (ii) ait [b] Livius: quia malum hic, quicquid vel minimum abit a necessitate. Græci, qui cum [c] Xenophonte erant, cum navibus omnino opus haberent, ipsius Xenophontis consilio ceperunt transeuntes, sed ita ut merces dominis intactas conservarent, nautis vero & alimenta darent & pretium persolverent. Primum ergo quod post dominia ex veteri communione restat jus, est id quod jam diximus necessitatis.

[b] Lib xxv. cap. 39.
[c] De Exped. Cyri Lib. v. cap. 1.

XI. Alterum est 35 utilitatis innoxiæ. *Quidni enim*, inquit [d] Cicero, *quando sine detrimento suo potest*, 36 *alteri communicet in iis, quæ sunt accipienti utilia, danti non molesta?* Ideo Seneca [e] beneficium negat dici posse ignis accendendi potestatem. Apud [f] Plutarchum legimus Symposiacon VII. ὅτι γὰρ τροφὴν ἀφανίζειν ὅσον αὐτοὺς ἄδην ἔχοντας, ὅτι νάματος ἐμφορηθέντας, πηγὴν ἀποτυφλοῦν καὶ ἀποκρύπτειν, ὅτι πλοῦ σημεῖα καὶ ὁδοῦ διαφθείρειν χρησαμένους, ἀλλ' ἐᾶν καὶ ἀπολείπειν τὰ χρήσιμα τοῖς δεησομένοις μεθ' ἡμᾶς· *Nam neque alimenta nobis fas est perdere, ubi ipsi plus satis habemus, neque fontem, postquam inde quantum libet potaverimus, obturare aut occultare, neque* 37 *signa navigationis aut itineris abolere, quæ nobis usui fuerint.* [*Sed relinquenda ista sunt, ut aliis etiam post nos usui esse possint.*]

[d] De Off. I. c. 16.
[e] IV. de benef. cap. 29.
[f] Quæst. 4.

XII. Sic flumen, qua flumen dicitur, proprium est populi, cujus intra fines fluit, vel ejus, cujus in ditione

GRONOVII.

35 *Utilitatis innoxiæ*] Per quam meum commodum sine damno alterius quæro. Inde actio pauperis adversus divitem, qui flores suos, unde pauperis apes mella legebant, veneno infecit, apud *Quinctilianum* declam. 13.

36 *Alteri communicet*] Hoc Latinum non est. Itaque non potuit *Cicero* dicere, qui semper, communicare quid cum aliquo, non communicare alicui. Fraus huic loco facta est. Sic enim *Cicero* 1. Off. 16. *Una ex re satis præcipit, ut quicquid sine detrimento accommodari possit, id tribuatur vel ignoto. Ex quo sunt illa communia, non prohibere aqua profluente, pati ab igne ignem capere, si quis velit, consilium fidele deliberanti dare: quæ sunt iis utilia, qui accipiunt, danti non molesta.*

37 *Signa navigationis aut itineris*] Exemplum nobile præbet Darius Codomannus Persarum rex in ponte Lyci. *Justin.* 11, 14.

(ii) Non congruit hoc exemplum, ut patebit locum inspicienti. *J. B.*

ne est populus: atque ei licet [38] molem in flumen injicere: & quæ in flumine nascuntur, ejus sunt. At idem flumen, qua aqua profluens vocatur, [g] commune mansit, nimirum ut bibi hauririque possit.

g L. 2. D. de rer. div. §. 1.

Quis vetet apposito lumen de lumine sumi;
Atque cavum vastas in mare servet aquas?

inquit Ovidius: [h] apud quem & Lycios [i] Latona sic alloquitur:

h Art. am. III. 93.
i Metam. VI. 349.

Quid prohibetis aquas? usus communis aquarum est:

ubi & undas vocat munera publica, id est, hominibus communia, vocis publicæ acceptione minus propria: quo sensu res quædam publicæ juris gentium dicuntur. Virgilius [k] undam eodem sensu dixit cunctis patentem.

k Æn. VII. 230.

XIII. 1. [39] Sic & terræ & flumina, & si qua pars maris

GRONOVII.

38 *Molem injicere*] Hujusmodi molis mentio apud *Tacit.* 5. Hist. 19.

39 *Sic & terræ &c.*] Verum putat transituro cum exercitu alienos fines postulandum prius transitum, sed si negetur, vindicari posse. Sane si jus est ei vindicandi, jus etiam alteri est negandi. Etenim si principi vel populo licet prohibere ipsis indigenis, ne sint armati intra fines, quamvis pauci, quamvis singuli, multo magis ei licet hoc non concedere exteris: ab his enim major metus. Sic apud *Petronium* miles Encolpium paganum ponere jubet arma, & malo cavere. Sic *Cicero* in Sicilia, postquam domitis fugitivis inde Man. Aquilius decessit, omnium instituta atque edicta prætorum fuisse ejusmodi testatur, ut ne quis cum telo servus esset, Lib. v. Verr. 3. Præterea si privatus prohibere potest, ne quis ingrediatur fundum suum venandi vel aucupandi gratia, multo magis princeps vel populus, ne exercitus aut multitudo armata ipsius transeat fines. At verum prius facit §. 12. *Institution.* de R. D. Hinc cum Philippus Macedo prætextu ponendæ Herculi in ostio Istri statuæ pacatum accessum ad religionem Dei per Scythiam petiisset, rex Atheas armatum exercitum fines ingredi negavit se passurum. *Just.* 9, 2. Et Cæsar, cum in Galliam tenderent Helvetii, dicerentque sibi esse in animo sine ullo maleficio per provinciam Romanam iter facere, rogarentque ut ejus voluntate sibi facere liceret, respondit, se more & exemplo populi Romani non posse iter ulli per provinciam dare. &, si vim facere conentur, prohibiturum ostendit, Lib. 1. bell. Gall. 8. Dicit more & instituto populi Romani, ut significet Romanos hoc naturæ jus esse non putasse, ut necessario daretur. Sic cum de exercitu Romano in Asiam adversus Antiochum per Macedoniam ducendo deliberaretur, Publius Africanus ad fratrem, *Iter, quod insistis*, ait, *L. Scipio, ego quoque approbo, sed totum id vertitur in voluntate Philippi*, Liv. 37, 7. judicans posse illum jure suo prohibere. Casus, quo hic traditur, propria aliqua, ut communia, posse

tis in proprietatem populi alicujus venit, patere debet his qui transitu opus habent ad causas justas; [l] puta, quia

[l] Bal. iii. cons. 193.

se vindicari, non est utilitatis innoxiæ, & ob damna præsentia, & ob pericula graviora. Etenim si ne amica quidem & patria transeuntes exercitus sancta & inviolata habent, quid facient in externis? Vide Othonianorum & Vitellianorum per pacatissima, per ipsam Italiam transitus apud *Tac.* 2. Hist. 12. & 87. *Plin.* Paneg. 20. *Quam dissimilis nuper alterius principis transitus, si tamen transitus ille, non populatio fuit, cum abactus hospitium exerceret, omniaque dextra lævaque perusta & attrita, ut si vis aliqua vel ipsi illi barbari, quos fugiebat, inciderent.* Tales hodie omnes transitus nulla disciplina Germania & Gallia experiuntur. *Cominæus* Lib. VI. c. 12. *Regnum sub mortem Ludovici XI. utcunque patens & amplum exhaustum erat & egenum, cum aliis rebus, tum maxime per traductos & commeantes hinc inde exercitus.* Ne dicam de annona, quam necesse est ingravescere incolis, majore hominum, quam tueri terrarum copiæ seu naturales seu adventitiæ solent, numero admisso. Pericula & metus longe graviores. Cæsar homines inimico animo data facultate per provinciam itineris faciundi, temperaturos ab injuria & maleficio non existimabat, Lib. I. bell. Gall. 7. Arma per se faciunt exsertos promtosque in injurias, præsertim ubi numerus adest, & occasio & pretium sceleris. Notum illud *Homeri*: αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα σίδηρος, & Valerii Flacci: *Namque virum trahit ipse chalybs.* Non cogitaverint de maleficio cum adventarent: Occasio furem facit, in peregrino quasi exules sunt, quibus *mille in dies nova consilia aut fortuna sua aut ingenium possit facere*, verbis *Livii* 35, 42. Quam facile venit alicui in mentem: *Videmus terram opulentam & uberem: nolite negligere, nolite cessare: eamus & possideamus illam: nullus erit labor.* Judic. 18, 10. Quam præsens est dici a transeuntibus privato de injuria facta conquerenti: *Cave ne ultra loquaris ad nos, & veniant viri animo concitati, & ipse cum omni domo tua pereas.* Ibidem v. 18. Quis nescit toties subsidio vocatos & intra finem admissos externos, auxilium in perniciem vertisse, neque ullis pactis, ullis exsecrationibus deterreri potuisse a facinore, ut fidem datam servarent? Athenienses classe in Siciliam navigarunt, *ut sub specie ferendi Catiniensibus auxilii tentarent insulæ imperium*, inquit *Justinus* 4, 3. Philippus bello sacro civitates, quarum paulo ante dux fuerat, quæ sub illius auspiciis militaverant, quæ gratulatæ illi sibique victoriam fuerant, hostiliter occupatas diripuit: non Diis publicis privatisque, ad quos paulo ante ingressus hospitaliter fuerat, pepercit. 8, 3. Et plenus istorum ille Romanus miles Capuæ in hibernis locatus secum exigebat ita: *Cur autem potius Campani Italiæ agrum uberrimum, dignam agro urbem, qui nec se nec sua tutari possint, quam victor exercitus haberet, qui suo sudore & sanguine Samnites inde depulisset, &c.* Livius Lib. 7, 38. Anglo-Saxones ut viderunt terram latam ac fertilem, & incolarum manus ad bellandum pigras, se vero & maximam partem Saxonum sine certis sedibus; mittunt ad evocandum majorem exercitum, & pace cum Scotis & Pictis firmata, in commune contra Brettos (i. e. Britannos, qui eos trans mare in auxilium vocaverant contra Scotos & Pictos, ut a *Claudiano* & vetustioribus hoc auctore appellantur) consurgunt, eosque regione propellunt, & suæ ditioni regimen distribuunt, ut narrat *Wittichind.* Lib. I. Annal. Quid ab illis exspectandum, qui in minus obligati sunt, qui non promiserunt etiam tueri, sed tantum non offendere. Super hæc omnium fere imperiorum hoc vitium est, ut

quo

quia ſuis finibus expulſi quærunt terras vacuas, aut quia commercium expetunt cum gente ſepoſita, aut etiam quia

quo longius ab limite in interiora proceditur, eo imbecilliora invenias. Sic Pœnos foris invictos Agathocles & Scipio prope Carthaginem vicerunt. Sic Hannibal negabat Romanos niſi in Italia poſſe vinci. Ut in animantium corporibus infirmiſſima & periculis opportuniſſima ſunt vitalia. Ad hæc igitur myſteria intuenda admitti quaſi profanos & invidos oculos externæ, & magnæ multitudinis armatæ, in tanta hominum invadendi & poſſidendi libidine, res aleæ plena eſt. Quid quod in omnibus imperiis reperiuntur homines rerum novarum cupidi, qui tales hoſpites aut adverſus cives ſuos aut adverſus ſuperiores aut vicinos ultro incitent. Galli, in expeditione in Neapolitanum regnum, tranſitum per terras Florentinorum impetraverunt. Erant ſub horum imperio Piſani, quam urbem cum ingreſſus eſſet Carolus VIII. rex, plebs circumfuſa dominorum in ſe crudelitate expoſita orare regem cœpit, ut in libertatem avitam aſſereretur. Regis familiares poſtulationem juſtiſſimam eſſe dixerunt, & ille pactorum conventorum cum Florentinis immemor, nec quanti ea res momenti eſſet, expendens, liberos eſſe juſſit, ut ſcribit *Belcarius* commentariis rerum Gallicarum Lib. v. cap. 34. & ante illum *Cominæus* Lib. vii. cap. 7. Sic apud *Tacitum* Lugdunenſes exſtimulabant ſingulos militum Vitellianorum tranſeuntium, & in everſionem Viennenſium impellebant, ob municipalem invidiam. 1. Hiſtor. 65. Exempla, quæ Auctor adducit, facti ſunt potentiorum, non juris. Quod autem Iſraëlitis licuit bellare in Emorræos tranſitum negantes, non conceſſum, quia jus gentium negabant, ſed quia erant inter damnatos ſeptem populos, quorum terras Iſraëlitis donaverat Deus, *Joſuæ* iii. 10. Itaque hæc tantum fuit πρόφασις & ἀφορμὴ, non αἰτία, *prætextus* & *occaſio*, non *cauſa* belli. Itaque Edomitis idem negantibus abſtinuerunt, quia non erant ex damnatis donatiſque. Longe autem graviora obduci exempla poſſunt illorum, qui peſſimam mercedem ſuæ bonitatis tranſitum concedendo, tulerunt. Poſt pacem Antalcidæ, conquieſcente tota Græcia, Phœbidas Lacedæmonius exercitum auxilio Amyntæ Macedonis adverſus Olynthios ducebat per pacatos & amicos Thebanos: quibus nihil mali ſuſpicantibus, pellectus occaſione Cadmeam urbis arcem occupavit. Lacedæmonii querentibus Thebanis fœdus eſſe violatum, mulctam irrogarunt Phœbidæ, præſidium tamen in arce, & per illud urbem obnoxiam tenuerunt; donec conſilio Epaminondæ, virtute Pelopidæ liberaretur. *Diodor. Sicul.* l. 45, 20. Campani de exercitu Agathoclis Meſſanam ſpecie hoſpitum ingreſſi, *ut inde conſcendentes in Italiam navigarent*, ut viderunt pulcherrimam & copioſam urbem ſecure haberi, occiſis civibus uxores filiaſque eorum, domos & agros ſorte inter ſe diviſerunt. *Polyb.* 1. Unum exemplum addam, quod ſi hæc doctrina valeret, cum totius Europæ periculo vidiſſemus: ſed id ne ſinat Deus! Turcæ hodie petunt innoxium tranſitum a Cæſare per terras ejus ad oppugnandos Venetos: an quiſquam erit tam ſtultus aut malus conſiliarius, ut audeat dicere Cæſari, petere illos jus, quod noſtro metu non tollatur, petere quod eſt juris naturæ, quodque nullo, etiam religionis, prætextu poſſit negari? Quod ad cautiones, utantur illis, qui aliter non poſſunt: at cui ad negandum vires ſunt, cum ego memorem eſſe jubeo, ſæpe cautorem quoque captum eſſe: memorem, nullo jure quenquam cogi, qui liber ſit, ut invitus dominum accipiat: ubi dominus, parem: qui autem armatum intra fines recipit, cum

quia quod suum est justo bello petunt. Ratio hic eadem quæ supra, quia dominium introduci potuit 40 cum receptione talis [e] usus, qui prodest his, illis non nocet: ideoque dominii auctores id potius censendi sunt voluisse.

2. Exemplum habemus insigne in Mosis historia, [m] qui cum transeundum haberet per alienos fines, primum Idumæo, deinde Emoræo 41 has tulit leges, iturum se via regia, nec deflexurum ad possessiones privatas. Si qua re ipsorum haberet opus, justum pretium eis persoluturum. Quæ conditiones cum repudiarentur, [f] justum eo nomine bellum intulit Emoræo. *Innoxius enim transitus denegabatur*, inquit [n] Augustinus, *qui jure humanæ societatis æquissimo patere debebat.*

3. 42 Græci, qui cum Clearcho: *ὁ πορευοίμεθα δ' ἂν οἴκαδε εἴ τις ἡμᾶς μὴ λυποίη· ἀδικοῦντα μέν τι πειρασόμεθα σὺν τοῖς θεοῖς ἀμύνασθαι.* *Domum ibimus, si nemo molestus sit: si quis injuriam faciat, eum Deorum ope arcere conabimur.* Nec multo aliter [g] Agesilaus, [p] cum ex Asia rediens ad Troadem

[m] Num. xx & xxi.

[n] Lib. qu. XLIV. super Num. ad c. 20.

[o] Apud Xenophont. De Exped. Cyr. L. II. c. 3. §. 12.

[p] Plut. Apoph. p. 211. C.

eum vel dominum vel parem accipere. Multo minus concesserim, transitum jure non negari, si etiam ab eo, in quem bellum sive justum sive injustum (nihil enim horum præstat altero magis a noxa securum) movet is, qui transitum petit, metus accedat. Quomodo enim hæc petentis utilitas mihi, a quo transitus petitur, esse potest innoxia? Si nihil aliud sequatur, commercia meis erunt sublata cum eo, cujus hostem receperim. Deinde ille, in quem bellum movetur, si sapiet, ad fines occurrèt venienti hosti, quod si fiat, ego fecerim meas terras sedem belli. Scire velim, quod jus quemquam ad hoc incommodum patiendum, si vitare potest, obliget. Taceo de fine, si repellatur, quamvis justus aggressor.

40 *Cum receptione*] Ita ut retineretur in commune facultas hæc illis utendi damnosa nemini, nec domino adimere illam usurpare volentibus liceret. *Receptio* est exceptio: ut num. 6. & *recepticius servus* apud *Gell.* 17. cap. 6.

41 *Has tulit leges*] Proposuit conditiones.

42 *Græci, qui cum Clearcho*] Reliquiæ decem millium, quæ Cyro minori, adversus fratrem Artaxerxem Macrochira bellanti, auxilio miserant Lacedæmonii.

GROTII.

e *Usus qui prodest his, illis non nocet*] *Servius* ad VII. Æneidos: *littusque rogamus innocuum: cujus vindicatio*, ait, *nulli possit nocere.* (Vers. 230.)

f *Justum eo nomine bellum*] *Justa bella gerebantur a filiis Israël contra Amorræos*, ait indicato hic loco *Augustinus*. Sic Amyntorem Orchomeni regem ob negatum transitum interfecit Hercules, notante id *Apollodoro*. (*Bibl.* Lib. II. cap. 7. §. 7. *Edit. Th. Gal.*) Græci Telephum bello petiere, quod eos per fines suos transire passus non esset: notat Scholiastes ad *Horatii* carmen (*Epod.* XVII. 8.) in Canidiam. Adde *legem Longobardicam* Lib. II. tit. LIII. cap. 2.

g *Agesilaus*] Vide etiam in ejus vita

dem venisset, interrogavit, ut amicum se an ut hostem transire vellent. Et [h] Lysander [q] Bœotios, [43] rectis se hastis transire vellent, an [44] inclinatis. Batavi apud Tacitum [r] Bonnensibus nuntiant: *Si nemo obsisteret, innoxium iter fore: sin arma occurrant, ferro viam inventuros.* [s] Cimon quondam Lacedæmoniis suppetias laturus per agrum Corinthium traduxerat copias. Reprehensus a Corinthiis quod non prius civitatem compellasset: nam & qui fores alienas pulset, non intrare nisi domini permissu: *At vos*, inquit, *Cleonæorum & Megarensium fores non pulsastis, sed perfregistis, censentes omnia patere debere plus valentibus.* Media sententia vera est, [i] postulandum prius transitum; sed si negetur, vindicari posse. [k] Ita Agesilaus ex Asia rediens cum a rege Macedonum transitum postulasset, atque is consultaturum se dixisset: *Consultet*, inquit, *nos interea transibimus.*

q Ibid. p. 229. C.

r Hist. IV. cap. 20.

s Plut. Cimo. p. 489. C.

4. Neque recte excipiet aliquis metuere se multitudinem transeuntium. [45] Jus enim meum metu tuo non tollitur: eoque minus, quia sunt rationes cavendi, ut si divisis manibus transmittantur copiæ; [l] si inermes, quod [t] Agrip-

vita hac de re *Plutarchum*. (Pag. 604.)

GRONOVII.

43 *Rectis se hastis*] Pacatos & non minantibus armis.

44 *Inclinatis*] Prætentis, infestis, intentatis. Sic ponere hastas. *Livius*, Lib. 35, 36.

45 *Jus meum metu*] Sed nec jure petendi, quod habet alter, jus prohibendi tollitur ei, qui potest prohibere: cum dominum recipere in regnum nemo cogatur. Sic Philippo jure negavit Ateas. *Justin.* 9, 2. Cæsar Helvetiis, 1. bell. Gall. 8.

GROTII.

h *Lysander*] Vide & in hujus vita eundem. (Pag. 445. D.)

i *Postulandum prius transitum*] *Aristophanes* Avibus: (vers. 188.)

> Εἶθ' ὥσπερ ἡμεῖς ἢν ἰέναι βουλώμεθα,
> Πυθῶδε Βοιωτοὺς δίοδον αἰτούμεθα.
>
> *Ut nos, cum nobis Delphos sumendum est iter,*
> *Prius Bœotos transitum deposcimus.*

Ubi Scholiastes: τότε μόνον δίοδον ζητοῦσιν, ὅταν στράτευμα διάγῃ, *tunc demum iter poscitur, ubi exercitus traducitur.* Veneti & Germanis, & Gallis de Marano certantibus iter præbuere. *Paruta* XI. (*Hist. Venet.* pag. 761. *Edit Venet.* 1605.) Iidem Germanis conquerentibus de transitu hostibus dato, ostendunt id nisi armis impediri non potuisse, quibus uti non mos sibi, nisi in hostes manifestos, eodem libro (pag. 785.) Sic & Pontifex se excusat, libro ejusdem XII. (in fine.)

k *Ita Agesilaus ex Asia rediens a rege Macedonum*] Etiam hac de re *Plutarchum* in ejus vita inspice. (Pag. 604.)

l *Si inermes*] Exemplum in excerpto

[t] Agrippinenses Germanis dicebant; quem morem antiquitus in Eleorum regione observatum notavit [u] Strabo; si impensa transeuntis, is qui transitum concedit, sibi præsidia idonea conducat; [m] si obsides dentur, quod [46] a Demetrio Seleucus postulabat, ut eum intra sui imperii fines subsistere sineret. Sic etiam metus ab eo in quem bellum justum movet is qui transit, ad negandum transitum non valet. Neque magis admittendum si dicas, & alia posse transiri: tantundem enim quivis diceret, atque eo modo jus transeundi plane interimeretur: sed satis est si sine dolo malo transitus postuletur, qua proximum ac commodissimum est. Plane si injustum moveat bellum, qui transire vult, [n] si hostes meos secum ducat, negare transitum potero: nam & in suo ipsius solo ei occurrere atque iter impedire fas esset.

t Tac. IV. *Historiar.* cap. 65.
u Lib. VIII. pag. 358.

5. Neque vero personis tantum, sed & mercibus transitus debetur. (kk) Nam [47] quominus [48] gens quæque cum

cerpto legationum XII. & apud *Bembum* Lib. VII. historiæ *Italicæ*. [Immo *Venetæ*, fol. 104. *Edit. Venet.* 1551. *J. B.*] Vide & notabilia pacta de transitu inter Fredericum Barbarossam & Isacium Angelum apud *Nicetam* libro II. (cap. 3 & 6) de vita ejusdem Isaci aliquot locis. In imperio Germanico transitum postulans de damno resarciendo cavet. Vide & *Crantzium* Saxonicorum X. (cap. 21.) & *Mendosam* in Belgicis. *Cæsar* Helvetiis iter per provinciam noluit concedere, quod homines inimico animo existimabat non temperaturos ab injuriis & maleficio, *de bello Gallico* Lib. I. (Cap. 7, 8.) [Initio notæ forte innuit *Eclogas Legationum*, editas ab *Hæschelio*. Ibi certe, & quidem pag. 12. habetur aliquid ex *Eunapio*, quod huc referri queat. c. *Hist. des anciens Traitez*, Part. II. art. 80. ad a. 377. a *Christo* nato. *J. B.*]

m *Si obsides dentur*] Exemplum habes Procopii Persicorum II.

n *Si hostes meos secum ducat*] Hoc dicebant Franci, qui in Venetia erant, Narseti Longobardos secum ducenti. Gotthicorum IV. (Cap. 26.) Alia negati itineris exempla habes apud *Bembum* libro VII. Italicorum [*Hist. Ven.* eodem loco, qui in Nota antepenultima indicatus est. *J. B.*] apud *Parutam* libro historiæ Venetæ V & VI.

(kk) Vide PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. cap. 3. §. 6. cum Notis nostris. *J. B.*

GRONOVII.

46 *A Demetrio*] Plutarchus pag. 912.

47 *Quominus gens quæque*] Nimis hoc laxe nimisque liberaliter pronuntiatum. Interest societatis humanæ esse commercia ut plurimum libera, nec ulli genti omnino præcludi: sed hanc vel illam gentem excludi a commerciis certarum gentium, quæ tamen aliunde habeant, non est iniquum. Ipse infra num. 20. dicit ad sua vendenda non æquum jus esse omnibus, quum cuilibet liberum sit statuere, quid velit acquirere, vel non. Et sequenti cap. num. 15. refert in fœdere quodam Pœnorum cum Romanis cautum, ne hi ultra Pulchrum promontorium, Massiam & Tarlejum prædas agerent, mercatumve irent:

cum quavis gente ſepoſita commercium colat, impediendi nemini jus eſt: id enim permitti intereſt ſocietatis humanæ; nec cuiquam damno id eſt: nam etiam ſi cui lucrum ſperatum, ſed non debitum, decedat, id damni vice reputari non debet. Teſtimoniis, quæ ad hanc rem produximus alibi *, addemus unum o ex Philone: πᾶσα δὲ θάλαττα φορτηγοῖς ὁλκάσιν ἀκινδύνως διαπλεῖται, καὶ τὰς ἀντιδόσεις ὧν ἀλλήλαις ἀγαθῶν ἀντεκτίνουσιν αἱ χῶραι κοινωνίας ἱμέρῳ, τὰ μὲν ἐνδέοντα λαμβάνουσαι, ὧν δὲ ἄγουσι περιουσίαν ἀντιπέμπουσαι. Φθόνος γὰρ οὐδέποτε πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐκράτησεν, ἀλλ' οὐδὲ τὰς μεγάλας αὐτῆς ἀποτομάς· *Mare omne navibus onerariis tuto ſatis navigatur*, p *eo commercio quod* ex

* Vid. Mar. lib. c. 8. & 12.

ſrent: neque id reprehendit. Sic rege Amaſi ſolum Ægyptiis emporium fuiſſe Naucratem teſtatur *Herodotus*: quod ſi quis ad aliud oſtium Nili applicuiſſet, ei jurandum fuiſſe eo ſe veniſſe invitum ventis compellentibus: eo jurejurando dato licuiſſe ad Canopicum oſtium navigare; ſi non poſſet onera fluvialibus navigiis, Delta luſtrando, Naucratim portare. *Euterpe* c. 188. Sic inter leges, quas L. Æmilius Paulus Macedonibus devictis dedit, quum in quatuor regiones Macedoniam diſtribuiſſet, hæc eſt, ne connubium neve commercium agrorum ædificiorumque cuiquam extra ſuæ regionis fines eſſet, neve ſale invecto uterentur. *Livius* 45, 30. Sic rex Hiſpaniarum etiam ſuorum ſubjectorum parti negat commercia cum Peruanis: neque Belgicæ ſocietates iis, qui extra ſocietatem ſunt, in Indiis omnia permittunt. Quod Mairii illius, qui fretum ſui nominis (*Straat Le Maire* vulgo vocant) primus perrupit, claſſis experta eſt.

48 *Gens quæque*] *Livius*, Lib. 45, 29.

GROTII.

o *Ex Philone*] In legatione ad Cajum. (Pag. 998, 999. *Ed. Pariſ.*)

p *Eo commercio quod ex naturalis ſocietatis deſiderio inter nationes intercedit*] *Servius* ad eclogam IV. (verſ. 37.) *navigatio ex mercimonii ratione deſcendit.* Idem ad Georgicon I. (verſ. 137.) *ſignificat, neceſſitate quærendarum rerum homines navigandi peritiam ac ſtudium reperiſſe. Commune bonum erat patere commercium maris.* [Ultima verba, *Commune bonum* &c. non ſunt *Servii*, ſed *Senecæ*, De Benef. I, 8. *J. B.*] *Ambroſius* in opere de Creatione: (ſeu *Hexaëmer.* Lib. III. cap. 5.) *Bonum mare tanquam hoſpitium fluviorum, fons imbrium, derivatio alluvionum, invectio commeatuum, quo ſibi diſtantes populi copulantur.* Quæ ex *Baſilio* ſumta Hexaëmeri IV. (Pag. 45, 46. Tom. I. *Edit. Pariſ.* 1638.) Mare forum mundi, inſulas ſtationes in mari, eleganter dixit de providentia II. *Theodoretus*. Adjungam his *Chryſoſtomi* ad Stelechium verba: τί ἄν τις εἴποι τὴν πρὸς τὰς ἐπιμιξίας εὐκολίαν γενομένην ἡμῖν; ἵνα γὰρ μὴ τῆς ὁδοιπορίας τὸ μῆκος ἀποτροπὴ γίγνοιτο τῆς συνουσίας τῆς πρὸς ἀλλήλους, ἐπιτομωτέραν ὁδὸν τὴν θάλατταν ἀνῆκε πανταχοῦ τῆς γῆς ὁ Θεός· ἵνα ὥσπερ οἶκον ἕνα, τὴν οἰκουμένην οἰκοῦντες, οὕτω θαμινὰ πρὸς ἀλλήλους βαδίζωμεν, καὶ τῶν παρ' ἑαυτῷ ἕκαστος τῷ πλησίον μεταδιδοὺς εὐκόλως ἀντιλαμβάνῃ τὰ παρ' ἐκείνου, καὶ μικρὸν τῆς γῆς μέρος κατέχων ὥσπερ ἁπάσης κύριος ὤν, τῶν πανταχοῦ γινομένων ἀπολαύῃ καλῶν. καὶ νῦν ἔξεστι καθάπερ ἐπὶ τραπέζης πλουσίας, ἕκαστον τῶν δαιτυμόνων τὸ παρατεθειμένον αὐτῷ δόντα τῷ πόρρωθεν κατακειμένῳ, τὸ παρακείμενον ἀντιλαβεῖν, τὴν χεῖρα μόνον ἐκτείναντα· *Quomodo* autem

ex naturalis societatis desiderio inter nationes intercedit, dum mutuo aliarum copia aliarum inopiæ succurrit. Nam invidia nunquam aut orbem universum, aut magnas ejus partes invasit. Alterum ex Plutarcho, [x] qui de mari sic loquitur: ἄγριον ὄντα καὶ ἀσύμβολον τὸν βίον τοῦτο τὸ στοιχεῖον συνῆψε καὶ τέλειον ἐποίησε, διορθούμενον ταῖς παρ' ἀλλήλων ἐπικουρίαις, καὶ ἀντιδόσεσι κοινωνίαν ἐργαζόμενον καὶ φιλίαν· *Vitam nostram feram alioqui & commerciorum exsortem, hoc elementum sociavit atque perfecit, supplens quod deerat ope mutua, & permutatione rerum societatem amicitiamque concilians.* Quicum convenit Libanii illud: οὐ μέν τοι πάντα γε πᾶσιν ἔνειμε μέρεσιν, ἀλλὰ διῄρει τὰ δῶρα κατὰ τοὺς χώρους, εἰς κοινωνίαν τοὺς ἀνθρώπους ἄγων τῇ παρ' ἀλλήλων χρείᾳ· καὶ φαίνει δὴ τὰς ἐμπορίας, ὅπως τὰ παρ' ἐνίοις φυόμενα κοινὰ εἰς ἅπαντας ἐνέγκῃ τὴν ἀπόλαυσιν· *Deus non omnia omnibus terræ partibus concessit, sed per regiones dona sua distribuit, quo homines alii aliorum indigentes ope societatem colerent. Itaque mercaturam excitavit, ut quæ usquam nata sunt, iis communiter frui omnes possent.* Euripides quoque Supplicibus Thesea inducens loquentem, his quæ humana ratio in commune bonum reperit, navigationem annumerat, his verbis: (vers. 210.)

x Aqu. & Ign. comp. pag. 957.

Πόντου τε ναυστολήμαθ', ὡς διαλλαγὰς
Ἔχοιμεν ἀλλήλοισιν ὧν πένοιτο γῆ.

Et cuique terræ, quæ suum ingenium negat,
Supplere ratium pelagiis discursibus.

Apud Florum [y] est: *Sublatis commerciis*, 49 *rupto fœdere generis humani.*

y Lib. III. cap. 6.

XIV.

autem satis digne quis explicet facilitatem ad mutua commercia nobis datam? ne enim itineris longitudo impedimentum aliorum ad alios commeatibus adferret, breviorem viam, mare scilicet, ubique terrarum disposuit Deus, ut mundum tanquam unam domum communiter inhabitantes, crebro nos invicem viseremus, & apud se nata quisque alteri communicans vicissim commode acciperet res apud illum abundantes, ac sic exiguam tenens terræ partem, ita tanquam si teneret universam, frueretur ejus, quæ ubivis sunt, bonis. Licet itaque nunc tanquam in communi mensa convivarum unicuique ea quæ sibi apposita dare alteri longius accumbenti, ac contra quæ apud ipsum sunt, accipere manu tantum extenta. (Tom. VI. pag. 157. *Edit. Savil.*)

GRONOVII.

49 *Rupto fœdere*] Jure gentium. Vide ad *Senecæ* Herc. Fur. v. 49.

XIV. 1. Sed quæritur, an ita transeuntibus mercibus terra, aut amne, aut parte maris, quæ terræ accessio dici possit, vectigalia imponi possint ab eo, qui in terra imperium habet. (ll) Certe quæcunque onera ad illas merces nullum habent respectum, ea mercibus istis imponi nulla æquitas patitur. Sic nec capitatio, civibus imposita ad sustentanda reipublicæ onera, ab exteris transeuntibus exigi potest.

2. Sed si aut ad præstandam securitatem mercibus, aut inter cætera etiam ob hoc onera sustinentur, ad ea compensanda vectigal aliquod imponi mercibus potest, dum modus causæ non excedatur. [q] Inde enim pendet justitia, [50] ut tributi ita & vectigalis. Sic vectigal equorum & [51] neti, [z] quæ [52] Isthmum Syriacum transibant, [53] accepit rex Solomo. De thure Plinius: [a] *Evebi non potest, nisi per Gebanitas.* [r] *Itaque & horum regi penditur vectigal.* Sic ditati Massilienses ex fossa quam ex Rhodano in mare Marius duxerat, πραττόμενοι τοὺς ἀναπλέοντας καὶ τοὺς καταγομένους· [s] *vectigal exigentes ab iis, qui navibus ascenderent aut descenderent*, ut Strabo [b] narrat libro quarto. Idem libro octavo nos docet, [c] Corinthios ab antiquissimis usque temporibus vectigal percepisse de mercibus, quæ [54] ad vitandum Ma-

z 1 *Reg.* x. 28.
a XII. 14. *Hist. Nat.*
b Pag 183.
c Pag. 378.

GROTII.

q *Inde enim pendet justitia, ut tributi ita & vectigalis*] Vide *legem Longobardicam* libro III. titulo I. cap. 31. 33. & epistolam Episcoporum ad Ludovicum regem, quæ inter capitula legitur *Caroli Calvi* cap. 14.

r *Itaque & horum regi penditur vectigal*] Simile apud *Leonem Afrum* non longe ab initio. [Forte pag. 47. *Ed. Elzevir.* 1632.]

s *Vectigal exigentes ab iis, qui navibus ascenderent aut descenderent*] Huc alludens *Aristophanes* in Avibus vult interstrui aërem, ut Dii cogantur de victimarum nidore vectigal pendere. (Vers. 190. *& seqq.*)

GRONOVII.

50 *Ut tributi, ita & vectigalis*] *Tributa* proprie, quæ pro census, i. pro prædiorum & patrimonii modo, imponuntur. *Vectigalia*, portoria, decumæ, scriptura, centesimæ, vicesimæ, quadragesimæ &c.

51 *Neti*] Fili lintei, telæ, byssi.

52 *Isthmum Syriacum*] Quæ *claustra Ægypti* vocat *Tacitus* 2. Histor. 82.

53 *Accepit rex Solomo*] Videntur sacræ tabulæ dicere, per negotiatores ea in Ægypto emisse Salomonem, & Syris per eosdem vendidisse.

54 *Ad vitandum*] Ne circumeunda esset Peloponnesus, & pericula circa Maleum promontorium Laconices subeunda.

(ll) Propter transitum solum potest omnino aliquid exigi, eodem jure, quo rei suæ usu quivis alios arcet. Dicemus in Notis Gallicis. Interim vide quæ scripsimus in PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. cap. 3. §. 7. ultimæ Editionis. *J. B.*

GRO-

Maleæ flexum, terra 55 de mari in mare transferebantur. Sic pro [d] Rheni transitu pretium accipiebant Romani. *Etiam in pontibus pro transitu datur*, inquit [e] Seneca. Et de fluminum transitu pleni sunt [f] jurisconsultorum libri.

3. Sed frequens est ut æquus modus non servetur, cujus rei Phylarchos Arabum incusat Strabo, [g] hoc addito: χαλεπὸν γὰρ ἐν τοῖς τοσούτοις καὶ τοῖς αὐθάδεσι κοινὸν ἀφορισθῆναι μέτρον τὸ τῷ ἐμπόρῳ λυσιτελές· *Difficile enim est, ut inter validos & feroces definiatur modus mercatori non gravis.*

XV. 1. Morari quoque aliquantisper prætervehentibus aut prætereuntibus, valetudinis aut alia qua justa de causa, licere debet: [h] nam est & hoc inter utilitates innoxias. † Itaque Ilioneus apud Virgilium, [i] cum Trojani in terra Africa consistere vetarentur, Deos judices audet invocare; & probata Græcis querela Megarensium adversus Athenienses, qui eos portubus suis arcebant, παρὰ τὰ κοινὰ δίκαια, *contra jus commune*, ut Plutarchus [k] loquitur: ita ut Lacedæmoniis 56 nulla [l] belli causa justior visa fuerit (mm).

2. Cui & hoc consequens est, ut tugurium momentaneum ponere liceat, puta in littore, etiamsi littus a populo occupatum concedamus: nam quod 57 decretum præ-

d *Tacit. Hist.* IV. c. 65. n. 6.
e *De const. sapient.* cap. 14.
f *Chop. de Do.* L. 1. tit. 9. *Pereg. l.* 1. *de jure fisci.* c. 1. num. 22. *Aug. cons.* 199. *Zabar. cons.* 38. *Firm. in tr. de gabell.*
g Lib. XVI. pag. 748.
h *Vid. de Indis, Relect.* 2. n. 1.
i *Æn.* 1. 543. & *seqq.*
k *Pericle*, p. 168. B.
l *Diod.* Lib XII. pag. 306. *Ed. Steph. Thuc.* L. 1. c. 67.

GROTII.

† *Itaque Ilioneus*] *Servius* ad eum locum: *Occupantis enim est possessio littoris: unde ostenduntur crudeles, qui etiam a communibus prohibeant.* Laomedon ab Hercule occisus quod eum Trojæ portu pelleret, *Servio* ibidem narrante. [Non, sed ad vers. 619. *J. B.*]

GRONOVII.

55 *De mari in mare*] Ægeo in Ionium, & vicissim. *Traductionem* vocant Latini, quod Hollandi inter Amstelædamum & Harlemum *Overtoom*. *Jul. Hyginus* in Cinnæ propemptico: *Ab Actio navigantes stadia* XL. *veniunt ad Isthmum Leucadiensium, ibi solent iteris minuendi causa remulco, quem Græce παράγωγα dicunt, navem traducere.* Idem, *quærunt etiam nonnulli, quamobrem ejus cura jubeat Actio navigare, quod est e regione traductionis Leucadiensis, & rursus ab Actio circa insulam moneat ire caris.* Sosip. Lib. 1. in voce Iteris. [Vid. *Wessling.* Observ. Lib. 1. cap. 28. pag. 121. seqq. *M. T.*]

56 *Nulla belli justior*] Quum pax a Cimone facta rumperetur, auctore Pericle, ne quid postulatis Lacedæmoniorum & conjunctorum his sociorum concederent. *Justin.* 3, 7.

57 *Decretum prætoris adhibendum.*] A magistratu veniam impetrandam. l. 50. *de acquir. rer. domin.* Et sunt, qui velint legi *decretum principis.* [Perperam. vid. *Barb.* ad cap. 3. §. 9. n. 2. not. 12. & *Otto* ad §. 5. *I. de Rer. Div. M. T.*]

(mm) Hoc erat contra fœdera. Deinde libertatem commerciorum, non vero facultatem tantum aliquantisper morandi, de qua agitur heic,

prætoris adhibendum dixit Pomponius, ut in littore publico vel mari exstruere quid liceat, ad permanentia ædificia pertinet: 58 quo & illud [m] poëtæ:

> *Contracta pisces æquora sentiunt*
> *Jactis in altum molibus* ——

XVI. Sed & perpetua habitatio his, qui sedibus suis expulsi receptum quærunt, (nn) deneganda non est externis, dum & imperium, quod constitutum est, subeant, & quæ alia ad vitandas seditiones sunt necessaria: quam æquitatem recte observavit divinus poëta, cum Æneam inducit has ferentem conditiones: [*Æn.* XII. 192.]

> —— *socer arma Latinus habeto,*
> *Imperium solenne socer.* ——

Et apud Halicarnassensem [n] Latinus ipse æquam esse dicit Æneæ causam, si sedium inopia compulsus eo advenisset. Barbarorum est hospites pellere, ait ex Eratosthene [o] Strabo: nec probati hac in parte 59 Spartani. Ambrosio [p] quoque judice illi, qui 60 peregrinos urbe prohibent, nequaquam probandi. Sic [q] Æoles Colophonios, Rhodii Phorbantem [r] ejusque socios, Cares (oo) Melios, Lacedæmonii [s] Minyas, Cumæi [t] alios ad se adventantes exceperunt. At de iisdem Minyis recte Herodotus, cum recepti partem imperii poscerent, [u] ait eos ἐξυβρίσαι καὶ ποιῆσαι οὐχ' ὅσια, *injuriosos fuisse & fecisse quæ facere fas non erat*: beneficium ab illis in injuriam versum dixit [x] Valerius Maximus.

XVII.

[m] *Hor.* I. *Od.* I. 33.
[n] *Ant. Rom.* L. I. cap. 58.
[o] L. XVII. pag. 802.
[p] *De Offic.* III. cap. 7.
[q] *Herod.* L. I c. 150. *Pausan.* Lib. VII.
[r] *Diod.* Lib. V. pag. 228.
[s] *Herod.* IV. 45.
[t] *Oros.* Lib. VII.
[u] Lib. IV. cap. 146.
[x] Lib. IV. cap. 6. ext. 3.

heic. *Megarensibus Athenienses* denegabant. Inspice Auctorum loca in margine a me distinctius designata. *J. B.*

(nn) Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. cap. 3. §. 10. *& seqq.* ubi hæc quæstio, & sequentes accuratius expenduntur. *J. B.*

(oo) Apud *Plutarch.* de Virtut. Mulier. Tom. II. pag. 246, 247. Sed c. quæ ad h. l. in curis poster. Gallicis notavi. (*Ed. Lugd. Bat.* 1759.) *J. B.*

GRONOVII.

58 *Quo & illud*] Intellige, aut ad moles jaciendas in mare. [De quibus v. cap. 3. §. 10. num. 1. not. *M. T.*]

59 *Spartani*] *Cragius* de republ. Lacedæm. pag. 125. libr. 3. tab. 3. Inst. 3. pag. 210.

60 *Peregrinos urbe*] Cic. 3. Offic. 11. *Male etiam, qui peregrinos urbibus uti prohibent, eosque exterminant, ut Pennus apud patres nostros, Papius nuper: nam esse pro cive, qui civis non sit, rectum est non licere; quam legem tulerunt sapientissimi Coss. Crassus & Scævola: usu vero urbis prohibere peregrinos sane inhumanum est.*

GRO-

XVII. Sed & si quid intra territorium populi est deserti ac sterilis soli, id quoque advenis postulantibus concedendum est, aut etiam ab illis recte occupatur, quia occupatum censeri non debet, quod non excolitur, nisi imperium quod attinet, quod populo veteri salvum manet. Trojanis data a Latinis Aboriginibus jugera duri atque asperrimi agri septingenta, [u] ut [y] Servius notat. Apud Dionem Prusæensem [z] oratione VII. legimus: οὐδὲν ἀδικοῦσιν οἱ τὴν ἀργὴν τῆς χώρας ἐργαζόμενοι· *nihil peccant qui partem terræ incultam colunt.* Clamabant olim [a] Ansibarii: *sicut cœlum Diis, ita terras generi mortalium datas, quæque sint vacuæ, eas publicas esse. Solem, quin etiam & sidera respicientes quasi coram interrogabant, vellentne contueri inane solum: potius mare superfunderent adversus terrarum ereptores.* Sed male dicta hæc generalia rei præsenti aptabant; nam terræ illæ non omnino erant vacuæ, sed pascendis pecoribus & armentis militum serviebant: quæ justa Romanis negandi causa. Nec minus juste jam olim [b] Romani ex Gallis Senonibus quærebant: *quod jus esset agrum a possessoribus petere, aut minari arma?*

[y] *Ad* Lib. XI. *Æneid.* vers. 316.
[z] Pag. 105. C. *Ed. Morell.*
[a] *Tacit. Ann.* Lib. XIII. c. 55.
[b] *Liv.* Lib. V. cap. 36.

XVIII. Post jus commune ad res sequitur jus commune ad actus: quod datur [61] aut simpliciter, aut ex suppositione. Simpliciter datur hoc jus ad actus tales, quibus ea comparantur, sine quibus vita commode duci nequit. Non enim par hic necessitas requiritur ut in re aliena arripienda: quia hic non agitur de eo, quod fiat domino invito, sed de modo acquirendi dominis volentibus: tantum ne id aut lege lata, aut conspiratione impedire liceat. Est enim tale impedimentum naturæ societatis contrarium in his, quas dixi, rebus. Hoc est, quod Ambrosius [c] vocat, [x] *separare a commerciis communis*

[c] *De Officiis* III. cap. 7.

GRONOVII.

61 *Aut simpliciter*] In actione permissa omnibus & ubique. *Ex suppositione*] In permissa certis populis. Aut, si mavis, citra respectum aliorum, vel aliorum intuitu.

GROTII.

u *Ut Servius notat*] Ex *Catone*, *Sisenna*, aliisque veterum.

x *Separare a commerciis communis parentis*] *Plutarchus* Pericle de Megarensibus; (Pag. 168. B) αἰτιώμενοι πάσης μὲν ἀγορᾶς, πάντων δὲ λιμένων, ὧν Ἀθηναῖοι κρατοῦσιν εἴργεσθαι, καὶ ἀπελαύνεσθαι τὰ κοινὰ δίκαια· *Dequerebantur omni se mercatu, omni portu, quem tenerent Athenienses, arceri depellique contra gentium jura.* *Seneca* Epistola LXXXVII. recitato *Virgilii* loco: (*Georg.* I, 53.)

Et quid quæque ferat regio & quid quæque recuset.

munis parentis, [62] *fusos omnibus partus negare*, *consortia vivendi* [63] *averruncare*. Nam de supervacuis & mere voluptariis non agimus, sed de his quæ vita desiderat, puta alimentis, vestimentis, medicamentis.

XIX. Ad hæc igitur æquo pretio comparanda jus esse omnibus hominibus asseveramus; [d] demto, si a quibus petitur ipsi ejus rei indigeant: y quomodo in summa penuria frumenti [64] venditio prohibetur. Et tamen ne in tali quidem necessitate [65] expelli posse admissos semel peregrinos, sed commune malum cummuniter tolerandum ostendit indicato jam loco Ambrosius.

d *Covar. var. res.* Lib. III. cap. 14. Ibi: *Tertio*. p. 270. *Ed. Francof.*

XX. [66] Ad sua autem vendenda non æquum jus est: [e] nam cuilibet liberum est statuere, quid velit acquirere aut non. Ita vinum & alias merces exoticas olim non [f] recipiebant Belgæ. Et de Arabibus Nabathæis Strabo [g], εἰσαγώγιμα δ' ἐστὶ τὰ μὲν τελέως, τὰ δ' οὐ παντελῶς· z *importare merces quasdam licet, quasdam non item.*

e *Molina disput.* 105. *Ægi. Reg. de act. supernat. disp.* 31. *dub.* 2. *n.* 52.

XXI. 1. In hoc jure, quod diximus, inesse censemus etiam libertatem matrimonia ambiendi & contrahendi apud vicinas gentes; puta, si [67] virorum populus aliunde expulsus alio advenerit: (pp) nam sine femina ætatem agere etsi humanæ naturæ non omnino repugnat, repugnat tamen naturæ plerorumque hominum. Cœlibatus

f *Cæs.* II. *bell. Gall.* cap. 15.

g L. XVI. pag. 781.

Ista in regiones descripta sunt, ut necessarium mortalibus esset inter ipsos commercium, si invicem alius ab alio aliquid peteret. Idem naturalium V. 18. *Quid quod omnibus inter se populis commercium dedit, & gentes dissipatas locis, miscuit?* Vide Anglorum querelas de Hispanis apud *Thuanum* libro LXXI. in historia anni CIƆIƆLXXX.

y *Quomodo in summa penuria frumenti venditio prohibetur*] *Cassiodorus* I. Epistola XXXIV. *Copia frumentorum debet provinciæ primum prodesse, cui nascitur.*

z *Importare merces quasdam licet, quasdam non item*] Vide *Crantzium* Saxonicorum XI. (Cap. 3.)

GRONOVII.

62 *Fusos omnibus*] Natos in utilitatem omnium viventium terræ proventus.

63 *Averruncare*] Putavit *averruncare* dici ab *eruncare*, & esse idem quod tollere & eradicare, eruere cum radicibus; at *averruncare* est avertere, depellere.

64 *Venditio*] Puta ad exteros vel exportatio vendendi causa.

65 *Expelli posse*] Quod fecit Augustus. *Sueton.* 42.

66 *Ad sua vendenda*] Hinc excusatur edictum senatus Anglici temporibus tyrannicis, quo vetabantur apportari merces, quæ in cujusque naviculatoris patria non nascerentur.

67 *Virorum populus*] Ex *Floro* I, I.

(pp) At vero necesse non est, ut Populus, sive virorum, sive utriusque sexus, numquam intereat. Plura diximus in Notis Gallicis. *J. B.*

GRO-

batus enim [68] non nisi excellentibus animis convenit. Quare facultas comparandi uxores adimi viris non debet. Romulus apud Livium [h] vicinos rogat, ne graventur homines cum hominibus sanguinem & genus miscere. Canulejus apud [i] eundem: *Connubium petimus, quod finitimis externisque dari solet. Jure belli injuste negatas nuptias juste victor auferret*, Augustino [k] judice.

[h] Lib. I. cap. 9.
[i] Lib. IV, cap. 3.
[k] De Civ. Dei L. II, cap. 17.

2. Leges autem civiles aliquorum populorum, quæ connubia exteris negant, aut ea ratione nituntur, quod temporibus, quibus sunt conditæ, nulli erant populi, quibus non feminarum copia suppeteret, aut non de quibusvis connubiis agunt, sed de iis, [69] quæ justa sunt, hoc est, quæ speciales quosdam juris civilis effectus producunt.

XXII. Ex suppositione jus commune est ad actus, [l] quos populus aliquis externis promiscue permittit. Nam tunc si unus populus excludatur, ei fit injuria. Sic, si externis alicubi venari, piscari, aucupari, margaritas legere licet, si ex testamento capere, si res vendere, si etiam extra penuriam feminarum conjugia contrahere, uni populo id negari non potest; nisi delictum præcesserit: qua de caussa Benjaminitis [m] Hebræi cæteri ademerunt connubii facultatem.

[l] Vict. d. rel. 2. n. 2. 3.
[m] Jud. XX.

XXIII. Sed de permissis quod diximus, intelligendum est de his, quæ permissa sunt tanquam ex vi naturalis libertatis nulla lege sublatæ; non si permissa sint per beneficium, relaxando legem: nam [70] in beneficii negatione nulla est injuria. Atque ita arbitramur conciliari posse, quod post Franciscum Victoriam quasi ei contrarius notavit [n] Molina.

[n] Disp. 105.

XXIV. Quæsitum memini, an populo alicui liceat cum alio populo pacisci, ut is populus certi generis fructus, qui alibi non nascuntur, sibi soli vendat. Licere censeo, si is, qui emit populus paratus sit aliis vendere æquo precio: nam aliarum gentium non interest, a quo emant quod ad desideria naturæ attinet. [71] Lu-

GRONOVII.

68 *Non nisi excellentibus*] Qui donum habent continentiæ, & ascéticam vitam exercere possint.

69 *Quæ justa sunt*] Lib. I. cap. 3. num. 4.

70 *In beneficii*] Sic Romani Boccho Mauritaniæ regi fœdus & societatem petenti responderunt, cum meruerit. cap. 104. *Sallustii* Bell. Jug.

[71] Lucrum autem alter alteri prævertere licite potest, maxime si causa subsit, ut si, qui id stipulatus est, populus alterum populum in suam tutelam receperit sumtusque eo nomine faciendos habeat. Talis autem coëmtio, eo quo dixi animo facta, juri naturæ non repugnat, quanquam solet interdum ob utilitatem publicam legibus civilibus prohiberi.

GRONOVII.

71 *Lucrum alter alteri*] Quod compendio vel lucro est, in eo occupare alium & prævenire industria vigilantiaque sua nemo prohibetur: [Vid. §. 13. num. 5. *M. T.*]

CAP. III.

De acquisitione originaria rerum, ubi de mari & fluminibus.

I. *Originariam acquisitionem fieri per divisionem aut occupationem.*
II. *Rejiciuntur hic alii modi, ut concessio juris incorporalis.*
III. *Item specificatio.*
IV. *Occupatio duplex, ad imperium, ad dominium: quæ distinctio explicatur.*
V. *Occupationem mobilium lege posse anteverti.*
VI. *Quo jure nitatur dominium infantium & amentium.*
VII. *Flumina occupari posse.*
VIII. *An & mare?*
IX. *Olim in partibus Romani imperii id non licuisse.*
X. *Naturæ tamen jus non obstare in parte maris, quæ terris quasi clausa sit.*
XI. *Quomodo talis occupatio fiat, & quamdiu duret.*
XII. *Talem occupationem jus non dare impediendi transitus innoxii.*
XXIII. *Imperium in partem maris occupari posse, & quomodo.*
XIV. *Vectigal navigantibus mari ex certis causis imponi posse.*
XV. *De pactionibus, quæ populum aliquem ultra certos terminos vetant navigare.*
XVI. *Fluminis cursus mutatus an territorium immutet, cum distinctione explicatur.*
XVII. *Quid sentiendum, si alveus plane mutatus sit?*
XVIII. *Flumen interdum totum accedere territorio.*
XIX. *Res derelictas occupanti cedere; nisi populus dominium quoddam generale occupaverit.*

I. Singulari jure aliquid nostrum fit acquisitione [1] originaria aut [2] derivativa. Originaria acquisitio olim, cum genus

GRONOVII.

1 *Originaria*] Quam incipimus ipsi, nec ab alio transditam habemus.

2 *Derivativa*] Quæ ab alio ad nos transit.

genus humanum coire possset, fieri potuit etiam per divisionem, ut diximus, (aa) nunc per occupationem tantum.

II. Dicat forte aliquis, etiam concessione servitutis, constitutione pignoris aliquid originarii acquiri: sed recte expendenti apparebit id jus novum non esse 3 nisi modo; nam 4 virtute ipsa inerat in dominio domini.

III. Paulus jurisconsultus acquirendi caussis o & hanc annumerat, quæ maxime videtur naturalis, si quid ipsi, ut in rerum natura esset, fecimus. Sed cum naturaliter nihil fiat nisi ex materia prius existente, ea si nostra fuerit, continuabitur dominium 5 specie inducta: si nullius, ad occupationis genus hæc acquisitio pertinebit: sin aliena, jam naturaliter nobis solis eam non acquiri infra apparebit.

o *L.* 3. §. 21. *D. de acq. poss.*

IV. 1. De occupatione ergo, quæ post prima illa tempora solus est naturalis & originarius modus, videndum est nobis. In his autem, quæ proprie nullius sunt, duo sunt occupabilia, imperium & dominium quatenus ab imperio distinguitur. Seneca p ita hæc duo expressit: a *Ad reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas.* Dion Prusæensis hoc modo: q ἡ χώρα τῆς πόλεως, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον τῶν κεκτημένων ἕκαστος κύριός ἐστι τοῦ ἑαυτοῦ. *Regio civitatis est: at non eo minus in ea suum quisque possidet.* Imperium duas solet habere materias sibi subjacentes, primariam personas, quæ materia sola interdum

p *De Benef.* VII. 4.

q *Orat.* XXXI. pag. 324. D.

GROTII.

a *Ad reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas*] Locus est libro VII. de beneficiis c. 4. sequitur cap. 5. *Omnia rex imperio possidet, singuli dominio.* Et c. 6. *Cæsar omnia habet: fiscus ejus privata tantum ac sua.* Symmachus X. Epistola LIV. *Omnia regitis, sed suum cuique servatis.* Philo libro περὶ φυτουργίας· οἱ βασιλεῖς καὶ τῶν κατὰ τὴν χώραν ἁπάντων ὄντες κτημάτων δεσπόται, καὶ ὅσων ἐπικρατεῖν οἱ ἰδιῶται δοκοῦσι, μόνα ταῦτα ἔχειν νομίζονται ἅπερ ἐπιτρόποις καὶ ἐπιμεληταῖς ἐγχειρίσαιεν, ἀφ' ὧν καὶ τὰς ἐτησίους προσόδους ἐκλέγουσιν· *Reges cum sint domini omnium, quæ in ipsorum sunt ditione, etiam eorum quæ a privatis possidentur, tamen videntur ea tantum habere quæ procuratoribus & rationalibus suis dispensanda committunt, a quibus annuos recipiunt proventus.* (Pag. 222. B. *Edit. Paris.*) Plinius Panegyrico: *tandem imperium principis quam patrimonium majus est.* (Cap. 50.)

GRONOVII.

3 *Nisi modo*] Titulo possidendi.

4 *Virtute ipsa*] Simulac dominium earum rerum acceperunt, acceperunt & jus eas hac ratione obligandi.

5 *Specie inducta*] Opere ex ea materia facto.

(aa) Potest adhuc hodie per divisionem, ut ostendimus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

dum sufficit, ut in exercitu virorum, mulierum, puerorum quærente novas sedes; & secundariam locum, qui territorium dicitur.

2. Quanquam autem plerumque uno actu quæri solent imperium & dominium, [b] sunt tamen distincta: ideoque dominium non in cives tantum, sed & [6] in extraneos transit, manente penes quem fuit imperio. Siculus libro de conditionibus agrorum: *Auctores assignationis divisionisque, non sufficientibus agris coloniarum, quos ex vicinis territoriis sumsissent, assignaverunt quidem futuris civibus coloniarum; sed jurisdictio in agris,* (bb) *qui assignati sunt, penes eos remansit, ex quorum territorio sumti sunt.* Demosthenes oratione de Halonesо, agros, qui eorum sunt, quorum est territorium, vocat ἐγκτήματα, (cc) qui in alieno κτήματα.

V. In loco autem, cujus imperium jam occupatum est, jus occupandi [7] res mobiles anteverti posse lege civili [8] supra diximus. Est enim hoc jus ex jure naturæ permittente, non præcipiente, ut liceat semper. Neque enim id requirit humana societas. Quod si quis dicat videri jus gentium esse, ut id liceat: respondebo, etiamsi in aliqua parte orbis id communiter ita receptum sit, aut fuerit, non tamen habere vim pacti inter gentes, sed esse jus civile plurium gentium distributim, quod a singulis tolli potest. Et talia multa sunt, quæ juris

GROTII.

b *Sunt tamen distincta*] Itaque & apud Apollodorum videas, tum Arcadiæ tum Atticæ terras divisas, uno retinente πᾶν τὸ κράτος omne imperium. [*Biblioth.* Lib. III. c. 9. §. 1. & cap. 14. §. 6. *Ed. Gal.*]

GRONOVII.

6 *In extraneos*] In inquilinos, qui nobiscum habitant, etsi non sint cives. [Minime. Agit omnino Auctor de Extraneis in sua ipsorum regione manentibus, ut patet ex iis quæ sequuntur. Deinde *Inquilini* subsunt imperio, non minus quam Cives; adeo ut, si quid adquirant intra fines territorii, imperium tunc cadat & in rem, & in personam. *J. B.*]

7 *Res mobiles*] Quæ nullius sunt, ut feras, aves, pisces.

8 *Supra*] 2. 2. 5.

(bb) Ampliss. GOESIUS legit heic recte *cis agros*, ex vestigio lectionis MSS. & Edd. *eis agris.* Locus est pag. 25. *in fin.* editionis, quam curavit idem Vir Doctissimus: qui etiam optime ostendit, quod divisum fuerat, sed non adsignatum futuris civibus Coloniarum, mansisse illorum, quorum antea fuerat. Quod autem adsignatum fuerat, id omnino accedebat jurisdictioni Coloniæ. Vid. *Antiq. Agrar.* in eodem Volumine, pag. 114. & *seqq.* Adeoque locus nil ad rem facit. *J. B.*

(cc) Permutat heic Auctor sensum vocum Græcarum. Vide locum Oratoris Græci, p. 34. B. *J. B.*

GRO-

juris gentium vocant jurisconsulti, ubi de rerum divisione & acquirendo dominio agitur.

VI. Notandum & hoc, si solum jus naturale spectamus, dominium non dari nisi in eo, [9] qui ratione utitur. Sed jus gentium ob utilitatem communem introduxit, ut & infantes & furiosi dominia accipere & retinere possent, [10] personam illorum interim quasi sustinente humano genere. Sed nimirum humana jura multa constituere possunt [11] præter naturam; contra naturam nihil. Ideo dominium hoc, quod favore infantium & his similium consensu gentium humanius viventium introductum est, stat intra [12] actum primum, nec ad [13] actum secundum, ut loquuntur scholæ, potest pertingere, id est, ad habendi, non ad per se utendi jus pertinet. Nam alienatio & si qua huic sunt similia, in ipsa sui natura includunt actum utentis ratione voluntatis, quæ in talibus existere non potest. Quo non male referas illud * Pauli apostoli, pupillum quanquam rerum paternarum dominum, dum ejus est ætatis, nihil differre a servis, exercitio dominii scilicet. De mari cœpimus supra aliquid dicere, quod nunc absolvendum est.

* Gal. IV. 1.

VII. Flumina occupari potuerunt, quanquam nec [14] supra nec [15] infra includuntur territorio, sed cum aqua superiori & cum [16] inferiori, aut cum mari cohærent. Sufficit enim quod major pars, id est, latera clausa sunt ripis, & quod [17] comparatione terrarum exiguum quid est flumen.

VIII. Ad hoc exemplum videtur & mare occupari potuisse ab eo, qui terras ad latus utrumque possideat, etiamsi aut supra pateat ut [18] sinus, aut supra & infra [19] ut

GRONOVII.

9 *Qui ratione*] Adde infra 2, 22. 10.

10 *Personam illorum*] Consideratorum in genere, non in individuis: ut Fabius infans vel furiosus est dominus rerum patrimonii sui, qua homo, & qua Fabius, non qua infans vel furiosus.

11 *Præter naturam*] Addendo naturæ, quod illa non facit quidem, fert tamen; non autem invertendo naturam.

12 *Actum primum*] Potentiam.

13 *Actum secundum*] Operationem. [V. I. 1. c. 3. §. 24. *M. T.*]

14 *Supra*] A fonte & longo spatio deinceps.

15 *Infra*] In exitu & aliquanto spatio ante exitum.

16 *Inferiori*] Vel alieni territorii, vel nullius.

17 *Comparatione terrarum*] Quæ circumjacent & sunt in territorio.

18 *Sinus*] Sinus patet vel aperturam habet tantummodo supra, ab alto

19 ut fretum; 20 dummodo non ita magna sit pars maris, ut non cum terris comparata portio earum videri possit. Et quod uni populo aut regi licet, idem licere videtur & duobus aut tribus, si pariter mare intersitum occupare voluerint: nam sic flumina, quæ duos populos interluunt, ab utroque occupata sunt ac deinde divisa.

IX. 1. Fatendum est in 21 partibus cognitis Romano imperio, a primis temporibus ad Justinianum usque, juris gentium fuisse, ne mare a populis occuparetur, etiam quod jus piscandi attinet. Nec audiendi sunt qui existimant, cum in jure Romano r mare omnium commune dicitur, commune civium Romanorum intelligi. Nam primum voces ita sunt universales, ut hanc restrictionem non ferant. Nam quod Latine mare omnium commune dicitur, explicat Theophilus, κοινὸν πάντων ἀνθρώπων. s Ulpianus mare omnibus natura patere dixit, & ita omnium esse sicut aërem. Celsus, t maris communem esse usum omnibus hominibus. Præterea manifeste (dd) distinguunt jurisconsulti publica populi, in quibus & flumina, ab his communibus. Ita in institutionibus legimus u: *Quædam naturali jure* c *communia sunt omnium, quædam publica: Naturali jure communia sunt omnium hæc, aër, aqua profluens, & mare & per hoc littora maris. Flumina autem omnia & portus publica sunt.* Et apud Theophil. φυσικῷ μὲν οὖν δικαίῳ κοινὰ πάντων ἀνθρώπων ἐστὶ ταῦτα, ὁ ἀὴρ, τὸ ὕδωρ τὸ ἀέναον, θάλασσα. Mox: ποταμοὶ δὲ πάντες καὶ λιμένες πουβλικοί εἰσι, τουτ' ἐστι τοῦ δήμου τοῦ Ῥωμαϊκοῦ.

r L. 2. §. 1. D. de rer. div. §. 1. Instit. de rer. div.

s L. 13. Comm. præd.

t L. 3. ne quid in loco publico. §. 1.

u De rer. divis. §. 1.

2. Sed

alto scilicet mari, unde pars ejus terram intrat; non vero infra, hic enim objicitur terræ gremium.

19 *Ut fretum*] Fretum patet vel transitum habet & supra, unde angustias intrat mare, & infra, ubi ex angustiis evadit.

20 *Dummodo non*] Modo terræ, quæ circa sinum aut fretum in territorio sunt & mare inclusum habent, spatio longe id superent, ut hæ merito una cum interveniente mari rationem totius, mare interveniens rationem partis habere videantur.

21 *Partibus*] Orbis terrarum.

GROTII.

c *Communia sunt omnium*] Michaël Attaliates: τινὰ δὲ πάντων εἰσὶν, οἷον ὁ ἀὴρ, τὸ ῥέον ὕδωρ, ἡ θάλασσα, ὁ αἰγιαλὸς τῆς θαλάσσης· *quædam sunt omnium, ut aër, ut aqua profluens, ut mare, & littus maris.* (Tit. 11. Pragm. add. *Basilic.* 46, 3, 2. pag. 163. Tom. VI. *J. B.*)

(dd) *Communia* hæc *omnium*, dicuntur etiam *Publica* a priscis JCtis. Vide Clariss. NOODT. *Probab. Jur.* Lib. 1. cap 7, 8. Quoad rem ipsam, vel non satis inter se consensisse, vel non satis accuratas habuisse notiones videntur Veteres illi Sapientes.

2. Sed & [d] de littoribus dixit Neratius [x] non ita esse publica, ut quæ in patrimonio sunt populi, sed ut ea, quæ primum a natura prodita sunt & in nullius adhuc dominium pervenerunt, id est, ne populi quidem ullius: cum quo responso pugnare videtur, quod Celsus scripsit: [y] *Littora, in quæ populus Romanus imperium habet, populi Romani esse arbitror: maris autem usum communem omnibus hominibus.* Sed conciliari videntur ita hæc posse, si dicamus Neratium de littore loqui, quatenus usus ejus navigantibus, aut prætervehentibus est necessarius. Celsum vero quatenus ad utilitatem perpetuam (ee) assumitur, puta ad ædificium permanens; quod a prætore impetrari solere Pomponius [z] nos docet, ut & jus ædificandi in mari, id est, in parte littori proximu, & quæ littori quasi accensetur.

[x] *L. Quod in littore. D. de acq. rer. dom.*

[y] *d. l. 3. D. Ne quid in loco publ.*

[z] *L. 50. D. de acq. dom.*

X. 1. Hæc quanquam vera sunt, tamen [e] ex instituto non ex naturali ratione provenit, quod mare eo quo diximus sensu occupatum non est, aut occupari jure non potuit. Nam & flumen publicum est, ut scimus, & tamen jus piscandi in diverticulo [a] fluminis occupari a privato potest; sed & de mari dictum a Paulo [b] est, si maris proprium jus ad aliquem pertineat, uti possidetis interdictum ei competere; quoniam ad privatam jam causam pertinet non ad publicam hæc res: utpote cum de jure fruendi agatur, quod ex privata causa contingit, non ex publica: ubi haud dubie [f] de exigua agit maris

[a] *L. 7. D. de diverf. temp. præscr.*

[b] *L. 14. D. de injuriis.*

tes. Sed de eo non est heic agendi locus. *J. B.*

(ee) Vocem *perpetuam* addidi, quæ excidit in omnibus Editionibus, & quam deesse manifesto patet ex oppositione. *J. B.*

GROTII.

d *De littoribus*] In Basilicorum eclogis Lib. I. tit. I. cap. 13. *οἱ αἰγιαλοὶ ἐν τῇ πάντων ἐξουσίᾳ εἰσί· littora in omnium sunt potestate.* Vide & libro LIII. tit. 6.

e *Ex instituto*] Quo ipso instituto usi & Angli contra Danos: vide optimum *Camdenum* in regno Elisabethæ anno CIↃIↃC.

f *De exigua agit maris portione, quæ in fundum privatum admittitur*] Sallustius: (*Bell. Catil.* c. 13.) *a privatis compluribus subversos montes, maria constructa.* Horatius Lyricorum libro II. carmine XVIII. (Vers. 20.)

Marisque Bajis obstrepentis urges
Summovere littora:

Et libro III. carmine I. (Vers. 33.)

Contracta pisces æquora sentiunt
Jactis in altum molibus ——

Vellejus Paterculus: (Lib. II. c. 33.) *Injectas moles mari & receptum suffossis montibus mare.* Seneca in excerptis controversiarum libro V. controv. V. *Maria submoventur projectis molibus.* Plinius, de terra, libro II. cap. 63. *Ut freta admittamus, eruditur aquis.* Stagna stupenda

maris portione, quæ in fundum privatum admittitur; quod [g] a Lucullo & aliis factum legimus. Valerius Maximus de C. Sergio Orata: *peculiaria sibi maria excogitavit, 22 æstuariis intercipiendo fluctus.* Sed idem postea contra veterum [c] Jurisconsultorum responsa ad [h] πρόθυρα, id est, vestibula in Bosporo Thracico produxit Leo Imperator, ut ea quoque 23 septis quibusdam, quas ἐποχὰς vocabant, includi & privatim vindicari possent.

L. IX. c. 1.

c L. 13. §. 7. D. de injuriis.

2. Quod si privatorum fundis aliquid maris potest accedere, quatenus inclusum nempe est & ita exiguum, ut fundi portio censeri possit, nec quo minus id fiat repugnat jus naturæ; quidni & portio maris inclusa littoribus ejus fiat populi eorumve populorum, cujus quorumve sunt littora, dum ea pars maris ad territorium comparata non major sit quam diverticulum maris comparatum ad magnitudinem fundi privati? Nec obstare quod mare non undique includatur, exemplo flumi-

penda admisso mari dixit *Lampridius* Severo. (Cap. 26.) *Cassiodorus* IX. cap. 6. *Quantis ibi molibus marini termini decenter invasi sunt, quantis spatiis in visceribus æquoris terra promota est?* Tibullus:

Claudit & indomitum moles mare, lentus ut intra
Negligat hibernas piscis abesse minas.

(Lib. II. El. VI. 27, 28) De talibus piscinis maritimis agit *Plinius* libro XXXI. cap. 6. *Columella* rei rusticæ libro VIII. cap. 16 & 17. ubi hoc inter alia: *lautitias locupletum maria ipsa Neptunumque clausisse.* Similia habet *Ambrosius* Hexaëmero V. cap. 10. & de Nabuthe cap. 3. & *Martialis* aliquot locis. [Exempli gratia, libro X. Epigr. 30. vers. 19. & seqq. *J. B.*]

g *A Lucullo*] Varro de eo: *Ad Neapolim L. Lucullus, posteaquam perfodisset montem, & maritima flumina immisisset in piscinas, quæ reciproce fluerent, ipse Neptuno non cederet eo piscatu.* [De Re Rust. Lib. III. cap. 17. num. 9. ubi *Gesner.* legit *ipsi Neptuno non cedere.* J. B.] Plutarchus ejus vita: καὶ τροχὰς θαλάσσης καὶ διαδρομὰς ἰχθυοτρόφους τοῖς οἰκητηρίοις περιελίσσοντος, καὶ διαίτας ἐναλίους κτίζοντος· (Pag. 518. C.) *Cum ipse maris alveos & plenos piscibus euripos villis suis circumdaret, inque ipso mari cœnacula fabricaret.* Plinius libro IX. c. 54. *Lucullus exciso monte juxta Neapolim, majore impendio quam villam ædificaverat, euripum & maria admisit: qua de causa Magnus Pompejus Xerxem togatum eum appellabat.* [De piscina Luculli vid. March. *d'Urbessan* in *Historia Luculli* Lib. IV. in Vol. I. *Miscell. Histor. Crit.* editis Franco-Gallice, IV. Voll. 4°. 1768. *M. T.*]

h Πρόθυρα] Vide *Leonis* Novellas LVII. CII. CIII. CIV. *Attaliaten* pragmaticorum tit. XCV. (Pag. 78. Tom. II. Jur. Græc. Rom. *Leunclav.*) *Harmenopulum* Lib. II. tit. I. §. 63. περὶ προθύρων. Vide & summum virum *Jacobum Cujacium* Observat. XIV. I.

GRONOVII.

22 *Æstuariis*] Effossis lacubus, in quos admitteret mare; dein cataracta vel emissario, quoties libuisset, clauderet.

23 *Septis quibusdam*] Quales sunt cetariæ, *Plinius* 9, 15.

GRO-

fluminis intelligi poteſt & exemplo maris ad villam admiſſi.

3. Sed multa, quæ natura permittit, jus gentium ex communi quodam conſenſu potuit prohibere. Quare quibus in locis tale jus gentium viguit, neque communi conſenſu ſublatum eſt, maris portio, quamvis exigua & maxima ſui parte incluſa littoribus, in jus proprium populi alicujus non concedet.

XI. Verum notandum etiam, ſi quibus in locis jus illud gentium de mari receptum non eſſet, aut ſublatum, tamen ex eo ſolo, quod terras populus occuparit, mare occupatum colligi non poſſe: nec animi actum ſufficere, ſed [24] actu externo eſſe opus, unde occupatio poſſit intelligi. Deinde vero ſi [25] deſeratur poſſeſſio ex occupatione nata, jam mare redire ad veterem naturam, id eſt, ad uſum communem: quod de inædificato littore reſpondit [d] Papinianus & de piſcatione in fluminis diverticulo.

[d] *L. 45. D. de uſurp. & uſuc.*

XII. Illud certum eſt, etiam qui mare occupaverit navigationem impedire non poſſe inermem & innoxiam, quando nec per terram talis tranſitus prohiberi poteſt, qui & minus eſſe ſolet neceſſarius & magis noxius.

XIII. 1. Ut autem ſolum [i] imperium (ff) in maris par-

GRONOVII.

24 *Actu externo*] Nempe claſſe præſenti.

25 *Deſeratur poſſeſſio*] Si ea claſſis ex loco, quem obtinet, diſcedat.

(ff) Non poteſt heic diſtingui *imperium* a *dominio*; ut in Notis noſtris Gallicis, Deo dante, oſtendemus. Vide interim, circa totam hanc quæſtionem de Dominio Maris, Diſſertationem ſingularem Ampliſſ. BYNKERSHOEKII; & quæ diximus ad PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. cap. 5. *J. B.*

GROTII.

i *Imperium in maris partem*] Philo (de *plantat. Noæ*, pag. 223. E. *Ed. Pariſ.* ubi agit) de regibus: καὶ τὰ ἄπειρα πλήθει καὶ μεγέθει πελάγη προσεκτήσαντο· *etiam maria numero infinita, immenſa magnitudine, ad terras adjecere.* Lycophron: [Pag. 84. verſ. 4. *Edit. Meurſ.*]

Τῆς καὶ θαλάσσης σκῆπτρα καὶ μοναρχίαν·

Terræ mariſque ſceptra, regnorumque opes.

[Habebunt ſcil. *Romani*] Virgilius: (Georg. 1, 31.)

Teque ſibi generum Tethys emat omnibus undis.

Julius Firmicus: (*Matheſ.* Lib VI. cap. 1.) *maris ac terræ dominia poſſidentes.* Nonnus: (Dionyſ. L. XLIII. pag. 1106. verſ. 14. *Ed. Wech.*)

Βερόη κράτος ἶσχε θαλάσσης.

Beroë pelagus ditione tenebat.

Ter-

partem sine alia proprietate occupetur, facilius potuit procedere: neque arbitror jus illud gentium, [e] de quo dixi-

[e] Bossius tit. de aquis. n. 36. allegans Bal. Cepoll. & alios. Vide L. un. C. de classicis. Lib. VI.

Termini regnorum Svetiæ in medio freti Oresunt. Johannes Magnus in Archiepiscopis Upsalentibus cap. XV. De Tyro Curtius: (Lib. IV. cap. 4.) *Mare non vicinum modo, sed quodcumque classes ejus adierunt, ditionis suæ fecit.* Unde proverbium: *Tyria maria* apud Festum. *Isocrates* de Lacedæmoniis & Athieniensibus: (In *Panath.* pag. 243. C. *Edit. Steph.*) συνέβη ἑκατέραν κυρίαν γενέσθαι τῆς κατὰ θάλατταν, ἣν ὁπότεροι ἂν κατάσχωσιν, ὑπηκόους ἔχουσι τὰς πλείστας τῶν πόλεων· *Sic evenit, ut civitas utraque terram adipisceretur eam, quæ mari ab ipsis possesso adjaceret, plurimasque urbes haberet sibi obsequentes.* Demosthenes de Lacedæmoniis in Philippica III. (p. 49. C.) θαλάσσης ἦρχον καὶ γῆς ἁπάσης· *Et mare omne & terras tenebant.* Scriptor vitæ Timothei: *quo facto Lacedæmonii de diuturna contentione destiterunt, & sua sponte Atheniensibus imperii maritimi principatum concesserunt.* (Corn. Nepos cap. 2.) Scriptor orationis de Haloneso, quæ est inter Demosthenicas, de Philippo loquens Macedone: οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦτο ἀξιῶν ὑφ᾽ ὑμῶν εἰς τὴν θάλασσαν καταστασθῆναι, καὶ ὁμολογῆσαι ὑμᾶς ὡς οὐκ ἄνευ Φιλίππου οὐδὲ τὴν ἐν τῇ θαλάσσῃ φυλακὴν δυνατοί ἐστε φυλάττειν· (Pag. 31. B.) *Nihil ille quærit aliud, quam a nobis in possessione constitui maris, & a nobis confessionem exprimere, nos absque ipso nec maris custodiam posse retinere.* Julianus Imperator de Alexandro, molitum eum esse bellum hoc animo: ὅπως γῆς τε ἁπάσης καὶ θαλάττης κύριος γένοιτο· *ut terræ marisque totius dominus fieret.* (Orat. III. pag. 107. C. *Edit. Spanh.*) Hujus successor Antiochus Epiphanes apud Gorionidem: *Nonne terra & mare mea sunt?* De alio ejusdem successore Ptolemæo *Theocritus*: (*Idyll.* XVII. 76.)

Πολλᾶς δὲ κρατέει γαίας, πολλᾶς δὲ θαλάσσας.

Lateque imperitat terris, lateque profundo.

Item: (*Ibid.* vers. 91.)

—— θάλασσα δὲ πᾶσα καὶ αἶα,
Καὶ ποταμοὶ κελάδοντες ἀνάσσονται Πτολεμαίῳ·

—— *omnis tellusque fretumque*
Altisonique amnes sub rege jacent Ptolemæo.

Tempus est ad Romanos veniamus. Scipioni majori sic Annibal in Livio: (Lib. XXX. cap. 30.) *Carthaginenses inclusi Africæ littoribus, vos, quando Diis ita placuit, externa etiam terra marique videamus regere imperia.* De minore Scipione *Claudianus*: (*De sec. Cons. Stilicon.* Præf. vers. 7, 8.)

Ergo seu patriis primævus manibus ultor
Subderet Hispanum legibus Oceanum.

Itaque mare internum passim suum vocant Romani, *Sallustius*, *Florus*, *Mela*, alii. Sed plus adjicit *Dionysius Halicarnassensis*: (*Antiq. Rom.* Lib. I. cap. 3.) πάσης κρατεῖ θαλάσσης οὐ μόνον τῆς ἐντὸς Ἡρακλείων στηλῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς ὠκεανίτιδος ὅση πλεῖσθαι μὴ ἀδύνατός ἐστι· *Populus Romanus omni mari imperat, non modo ei, quod inter columnas est Herculis, sed & oceani in quantum navigatur.* De iisdem *Dion Cassius*: πάσης σχεδὸν βασιλεύοντες γῆς καὶ θαλάσσης. *omni ferme imperant terræ marique.* *Appianus* in præfatione describens Romani imperii magnitudinem, sub eo ponit mare Euxinum, Propontidem, Hellespontum, Ægæum, Pamphylium, & Ægyptium mare. Pompejo datum imperium in omne id mare, quod intra Herculeas est columnas; ita *Plutarchus* & *Appianus*. *Philo* in Flac-

diximus, obstare. Argivi olim cum Atheniensibus expostularunt, *f* quod suo mari Spartanos Argivorum hostes transire sivissent: quasi violato fœdere, quo cautum erat, ne alter populus hostes alterius sineret ire διὰ τῆς ἑαυτῶν, *per sui imperii loca*. Et in induciis annalibus belli Peloponnesiaci *g* permittitur Megarensibus navigare mari quod ad ipsorum sociorumque terram pertineat, τῇ θαλάσσῃ ὅσα ἂν κατὰ τὴν ἑαυτῶν καὶ κατὰ τὴν ξυμμαχίαν (gg). Sic θάλασσαν τὴν τῶν Ῥωμαίων πᾶσαν, mare omne quod Romani est imperii, dixit Dion Cassius *h* Libro XLII.

f Thucyd. Lib. V. cap. 56.

g Idem, Lib. IV. cap. 118.

h Pag. 211. A. *Ed. H. Steph.*

Flaccum: (pag. 980. B.) ἀφ' οὗ τὴν ἡγεμονίαν ὁ Σεβαστὸς οἶκος ἀνήψατο γῆς καὶ θαλάσσης· *ex quo Cæsarum domus terræ marisque imperium adepta est*. De Augusto *Ovidius*: (*Metam.* XV. 831.)

——— *pontus quoque serviet illi.*

Inscriptio in ejus honorem: [Apud *Gruter.* pag. 194. num. 4. Ed. prim.] *Orbe terra & mari pacato Augustus Janum Quirinum terra marique pace parta ter clausit*, teste *Suetonio*: (*Aug.* cap. 22.) qui de eodem; (Cap. 49.) *Classem Miseni & alteram Ravennæ ad tutelam superi & inferi maris collocavit.* Ad Tiberium Valerius Maximus: (*Præfat.* pag. 2.) *Penes te hominum Deorumque consensus maris & terræ regimen esse voluit.* De eodem *Philo*: (*De legat. ad Caium*, p. 1012. C.) γῆς καὶ θαλάσσης ἀνημμένον τὸ κράτος· *qui imperio terram ac mare complectebatur.* Idem de Caio Tiberii successore: Γάιον μετὰ τὴν Τιβερίου τελευτὴν παρειληφότα τὴν ἡγεμονίαν πάσης γῆς καὶ θαλάττης. (Ibid. pag. 993. C.) *Cajum qui post mortem Tiberii imperium omne terræ marisque suscepit.* Vespasianum *Josephus* vocat, (*De Bell. Jud.* Lib. III. cap. 8. §. 9. *Edit. Hudson.*) δεσπότην καὶ γῆς καὶ θαλάσσης· *terræ marisque dominum*: idem jus Antonino multis in locis *Aristides* tribuit. *Procopius* Imperatoris statuas effictas narrat orbem tenentes, ὅτι γῆ τε αὐτῷ καὶ θάλασσα δεδούλωται πᾶσα· *quod ei subjecta esset omnis terra & mare.* (De ædific. Justin. cap. 2. de *Augustæo*.) Nicetas Patricius Adriatici littoris servator memoratur in literis Ludovici II. (Apud GOLDAST. *Constit. Imperial.* Tom. I. pag. 118.) Constantinus Monomachus in historia dicitur γῆς καὶ θαλάσσης κύριος καὶ δεσπότης· *terræ marisque Imperator ac dominus.* Et inter themata, id est, provincias Romani imperii, ponitur mare Ægæum. (Apud *Constantin. Porphyrogenn.* L. I. Them. 17.) Francos mari ad Massiliam & circum imperasse narrat *Procopius* Gotthicorum III. (Cap. 33.) De jure Venetæ reipublicæ vide *Parutam* libro VII. (Hist. Venet. pag. 526. *Edit.* 1605.) & specialem historiam de Uscochis. Addi his possunt jurisconsulti recentiores ad c. 3. de electione in VI. *Bartolus*, *Angelus*, *Felinus* in c. 17. in princ. de Judæis. *Baldus* ad tit. dig. de rerum divisione col. 2. *Afflictus* in tit. quæ sint regalia. *Cacheranus* decisione Pedemontana 154. num. 4. ubi ex *Baldo* dicit totum mundum hoc jure uti. *Albericus Gentilis* advocationis Hispanicæ I. 8. [In loco, quem Auctor adfert, tamquam ex *Dione Cassio*, videtur memoria lapsus hunc Scriptorem laudasse pro THEMISTIO, apud quem saltem totidem verbis reperies verba adducta, *Orat.* V. pag. 137. in fin. *Ed. Petav.* 1618. *J. B.*]

(gg) c. *Hist. des anciens Traitez*, Part. I. art. 174.: de fœdere Argivorum, autem art. 178. *J. B.*

XLII. Themistius de Romano Imperatore: τὴν γῆν καὶ θάλασσαν ὑπήκοον ἔχων· *babens sibi subditam terram & mare.* Oppianus ad Imperatorem. [*Halieut.* III. 4.]

——— σοῖς μὲν γὰρ ὑπὸ σκήπτροισι θάλασσα
Εἱλεῖται. ——— ———

——— *tuis etenim sub legibus æquor*
Volvitur: ——— ———

i Pag. 415. D. Et Dion Prusæensis, [i] in altera ad Tarsenses, multa ei civitati ab Augusto ait concessa, inter alia ἐξουσίαν τοῦ ποταμοῦ, καὶ τῆς θαλάττης τῆς κατ' αὐτὴν· *jus in amnem Cydnum & proximam maris partem:* et apud Virgilium legimus: [*Æn.* I, 236.]

Qui mare, qui terras omni ditione tenerent.

k Lib. X. cap. 7. l Lib. IV. pag. 180. m Lib. XII. p.545. Apud [k] Gellium: *Fluminum quæ in mare, qua imperium Romanum est, fluunt.* Notat Strabo [l] Massilienses multa cepisse spolia cum præliis navalibus vicissent τοὺς ἀμφισβητοῦντας τῆς θαλάσσης ἀδίκως· *eos, qui injuste de mari controversiam moverent.* Idem Sinopen [m] ait imperitasse mari in Cyaneas.

2. Videtur autem imperium in maris portionem eadem ratione acquiri, qua imperia alia, id est, ut supra diximus, [26] ratione personarum & ratione territorii. Ratione personarum, ut si classis, qui maritimus est exercitus, aliquo in loco maris se habeat: ratione territorii, quatenus ex terra cogi possunt, qui in proxima maris parte versantur, nec minus quam si in ipsa terra reperirentur.

XIV. Quare nec contra jus naturæ aut gentium faciet, qui recepto in se onere tuendæ navigationis juvandæque per [27] ignes nocturnos & [28] brevium signa, vecti-

GRONOVII.

26 *Ratione personarum*] Imperio temporario: ut Hannibal interpretabatur solum esse suum, quod captum bello possideret haberetque castris ad urbem positis. *Liv.* 26, 11. Cæterum hæc classium auctoritas inde agnoscitur, quod classem prætervehens una navis vela submittere compellitur.

27 *Ignes nocturnos*] Pharos. *Sueton.* Calig. 46. Claud. 20.

28 *Brevium*] Vadosorum & minus profundorum locorum. *Virgil.* I. Æn. 115. *Tres Eurus ab alto In brevia & Syrtes urget.* Lib. 10. 289.

[k] vectigal æquum imposuerit navigantibus, quale fuit Romanorum vectigal [n] Erythræum, (hh) ob sumtus exercitus maritimi adversus piraticas excursiones, & [l] quod in ponto Byzantini exigebant Διαγώγιον, & quod jam olim Athenienses occupata [29] Chrysopoli exegerant in ponto eodem, memorante utrumque Polybio: [o] & quod in Hellesponto olim Athenienses eosdem exegisse ostendit [m] Demosthenes [p] in Leptinen, suo autem tempore Romanos Imperatores in arcana historia memorat Procopius.

[n] *Plinius* Lib. XIX. 4. *Strabo* Lib. XVII. pag. 798.

[o] Lib. IV. cap 44.

[p] Pag. 569. A. B.

XV. I. Inveniuntur exempla fœderum, quibus populus alter alteri populo se obstringit, ne ultra certum terminum naviget. Sic inter reges accolas rubri maris & Ægyptios [q] convenerat olim, ne Ægyptii in id mare venirent

[q] *Philostr. de vita Apoll. l.* III. c 11. (c. 35. *Ed. Olear.*)

289. *multi servare recursus Languentis pelagi & brevibus se credere saltu.*

29 *Chrysopoli*] *Scutari* e regione Chrysopoleos.

GROTII.

k *Vectigal æquum*] Rhodii olim portorium de insulis exegere, etiam de Pharo apud Alexandriam, teste *Ammiano* Lib. XXII. (Cap. 16. pag. 373.) De Venetis, qui in Gallia, Cæsar: *In magno impetu maris atque aperto, paucis portubus interjectis quos tenent ipsi, omnes fere qui eodem mari uti consueverunt, habent vectigales.* (Bell. Gall. III. 8.) *Florus* de Romanis: *Pudebat nobilem populum ablato mari, raptis insulis, dare tributa quæ jubere consueverat.* (Lib. II. cap. 6.) *Plinius* VI. cap. 22. Annii Plocami meminit, qui maris rubri vectigal a fisco redemerat: idem capite sequenti de mari agens, quo in Indiam navigatur: *Omnibus annis navigatur sagittariorum cohortibus impositis. Etenim piratæ maxime infestant.* Disputationes egregias de modo vectigalis vide in Elisabetha *Camdeni* Anno CIƆIƆLXXXII. & CIƆIƆCII.

l *Quod in ponto Byzantini exigebant*] Meminit Byzantini vectigalis *Herodianus* Severo. (Lib. III. c. I.) *Procopius*, tum in vulgata tum in arcana historia, (cap. 25.) etiam veteris vectigalis in Hellesponto meminit, novi autem ad fauces maris Euxini & in freto Byzantino. Byzantini exactionem fuisse ad ædem Blachernianam, Hellespontiacum Abydi docet *Theophanes*. Abydi illud δικατευτήριον, id est, vectigalarium decimæ, vocat *Agathias* libro V. (cap. 5. pag. 151. *Vulc.*) minuit id Irene. Immanuel Comnenus Imperator monasteriis aliquibus concessit θαλάσσια δίκαια, *obventiones e mari.* Docet *Balsamo* in Concilii Chalcedonensis canonem IV. & Synodi VII. canonem XII. [Byzantini exactio fiebat in loco, qui dicebatur Ἱερόν, *fanum.* Καὶ τῆς Ἀβύδου καὶ τοῦ Ἱεροῦ τὰ λεγόμενα Κομμέρκια ἐκούφισε, de *Irene*, Theophanes *Chronogr.* pag. 401. *Edit. Par.* ubi docet, eam ambo vectigalia minuisse, cui consentit *Cedrenus* pag. 475. add. P. GYLLES *de Bospor. Thrac.* II. 20. *J. B.*]

m *Demosthenes in Leptinen*] Idem ibidem accepta Byzantio dominos maris factos ait Athenienses. *Ulpianus* Scholiastes solutam ibi ait decimam. (Pag. 134. C. Tom. II. *Edit. Basil.* 1572.)

(hh) Qui in ora libri heic laudatur, *Plinius*, nil tale habet; nisi quod refertur ab auctore, in Nota, de *Annio Plocamo*, ex Lib. VI. 22. *J. B.*

nirent ulla navi longa, oneraria non plus una. Sic inter [r] Athenienses & Persas [n] Cimonis ætate placuerat, ne qua navis Medica armata intra Cyaneas & Chelidonia navigaret; in annalibus induciis [s] belli Peloponnesiaci, ne Lacedæmonii navigarent longis navibus, sed aliis navigiis, quæ ferrent ponderis non amplius quingentis talentis: & primo fœdere, quod statim ab exactis regibus [o] Romani cum [t] Carthaginiensibus fecerant, convenerant, ne Romani Romanorumve socii ultra 30 Pulchrum promontorium navigarent, extra quam si tempestatis aut hostium vi compulsi essent: qui vi compulsi advenissent, nihil sumerent præter necessaria & intra diem quintum abscederent. Et [p] in secundo fœdere,

r *Plut. Cim.* p. 487. A. *Diod. l.* XI. c. 61. *Aristid. in Panath.* pag. 294. Tom. I. *Ed. Paul. Steph.*
s *Thucyd.* Lib. IV. cap. 118.
t *Polyb.* III. 22.

GRONOVII.

30 *Pulchrum promontorium*] In Africa. *Liv.* 29, 27

GROTII.

n *Cimonis ætate*] Hæc est illa εἰρήνη περιβόητος, *nobilissima pax*, Plutarcho, qua & hoc convenerat, ut Persæ a mari tantum spatii abstiterent quantum ferret equi cursus, id est, XL. stadia. Meminit & *Isocrates* Panathenaico. [Locus est pag. 244. E. *Ed. H. Steph.* Sed Auctor noster dixit *quadraginta stadia*, pro *quadringentis*: nam totidem continebat ἵππου δρόμος, ut exponitur a *Plutarcho*, pag. 491. τετρακοσίων σταδίων ἐντός. Et res ipsa clamat: quadraginta enim stadia conficiunt tantum unum *milliare* vulgare, seu ter mille passuum Geometricorum, cum duabus tertiis: quis autem Equus, per unum diem, non longe majus spatium itineris absolveret? Vide DEMOSTHEN. *Orat. de fals. legat.* pag. 273. A. DIOD. SICUL. Lib XII. c. 4. & ARISTID. *Orat. in laudem Rom.* pag. 349. Tom. I. Aliud est ἱππικόν, de quo alibi PLUTARCHUS, *Vit. Solon.* pag. 91. C nimirum spatium, quod emetitur Equus in Agonibus, & *quatuor* erat *stadiorum*, ut ipse statim exponit. Hæc duo tamen confudit J. CASPAR EISENSCHMID in libro ceteroquin utilissimo *De Ponderibus* & *Mensuris Veterum* &c. pag. 113. c. *Hist. des anciens Trait.* Part. I. art. 122. *J. B.*]

o *Romani cum Carthaginiensibus*] *Servius* ad illud IV. Æneidos:

Littora littoribus contraria.

Quia in fœdere cautum fuit, ut neque Romani ad littora Carthaginensium accederent, neque Carthaginenses ad littora Romanorum. Simile fœdus Romanorum cum Tarentinis: μὴ πλεῖν Ῥωμαίους πρόσω Λακινίας ἄκρας· *ne Romani ultra promontorium Lacinium navigarent*; est hoc in excerptis ad legationes ex *Appiano.* [Excerpt. *Fulvii Ursini.* num. 5. pag. 444. *init.*] Mersos a Pœnis externos, qui in Sardiniam vel ultra columnas navigarent, tradit *Strabo* Lib. XVII.

p *In secundo fœdere*] Erat & hoc in eo, ne Romani in Africam aut Sardiniam appellerent nisi commeatus accipiendi aut naves reficiendi causa. Post bellum Punicum tertium castigatus Senatus Carthaginensis, quod contra fœdus exercitum & navalem materiam haberet. Testis *Livius* Epit. Lib. XLVIII. & XLIX. Simile est quod Sultanus Ægypti, pacto cum Græcis facto, impetravit, ut ei semel anno duas naves trans Bosporum mittere liceret. Est id apud *Gregoram* libro IV. [Cap. 7. *Edit. Boiv.* sed ibi numerus navium non exprimitur. *J. B.*] Antiochi olim pax & hoc

dere, ne Romani ultra Pulchrum promontorium, Mastiam & Tarsejum prædas agerent mercatumve irent. In pace cum Illyriis, [u] ne Illyrii ultra Lissum (ii) pluribus quam duobus lembis iisque inermibus navigarent. In Pace cum Antiocho, [x] ne citra 31 Calycadnum & Sarpedonem promontoria navigaret, extra naves 32 quæ stipendium, legatos, aut obsides portarent.

u App. Illyr. pag. 760. *Ed. H. Steph.*
x Livius l. XXXVIII. cap. 38.

2. Sed hæc non docent occupationem maris, aut juris navigandi. Possunt enim ut singuli, ita & populi pactis, non tantum de jure quod proprie sibi competit, sed & de eo quod cum omnibus hominibus commune habent, in gratiam ejus cujus id interest decedere: quod cum fit, dicendum est quod dixit [y] Ulpianus in ea facti specie, qua fundus erat venditus hac lege, ne contra venditorem 33 piscatio thynnaria exerceretur, mari servitutem imponi non potuisse, sed bonam fidem contractus exposcere, ut lex venditionis servetur. Itaque personas possidentium & in jus eorum succedentium obligari.

y L. 13. *D. Compræd.*

XVI, 1, 34 Frequens est inter vicinos populos contentio,

hoc continebat, ne is armatas naves haberet plures XII. *Appianus* Syriaco. (Pag. 112. *Edit. Steph.*) Naves armatæ Adriaticum sinum ingredi per Venetos vetantur ex pactis. Vide *Thuanum* libro LXXX. in anno CIↃIↃLXXXIV.

(ii) Reposui *Lissum*, pro *Lessum*, quod habent omnes Editiones. Nulla est urbs *Lessus*: & ἔξω τοῦ Λισσοῦ ait POLYBIUS, *Hist.* Lib. II. cap. 12. unde has fœderis leges sumsit Auctor noster, quamquam in ora libri solum *Appianum* indicet, qui paullum alio modo eas refert. Sic in præcedentibus edidi *Mastiam*, pro *Massiam*, quod perperam legitur in omnibus Editionibus. Ceterum de veteribus illis urbibus *Mastia* & *Tarseio*, quas silentio prætermittit CELLARIUS in Geographia Antiqua, vide BOCHARTUM, *Phaleg.* Lib. III. cap. 7. add. *Hist. des anc. Traitez*, Part. I. art. 251, 361. *J. B.*

GRONOVII.

31 *Calycadnum & Sarpedonem*] In Cilicia. [Conf. *Hist. des anciens Traitez* Part. I. art. 415. *J. B.*]

32 *Quæ stipendium*] Quod ei pendendum erat ex fœdere Romanis. *Liv.* 38, 38.

33 *Piscatio thynnaria*] Thynnorum piscium. *Hor.* 2. Sat. 3. *Plures annabunt thynni & cetaria crescent.*

34 *Frequens &c.*] Hæc quidem docta sunt, si recte tradantur, sed ad præsentem quæstionem parum faciunt. Videtur autem vir summus auctores finium regundorum valde defunctorie legisse. *Limitatus* ager appellatur, qui & divisus assignatusque, non quod manufactos limites pro finibus haberet, sed quia concisus erat limitibus factis (*decumanos* & *cardines* vocabant: illos, qui orientem & occidentem spectabant, hos, qui meridiem & septentrionem) per centurias perque partes, quæ privatis possessoribus dono principis essent assignatæ, ita ut certus numerus centuriarum & jugerum limitibus includeretur. Quum secundum genus nominavit *assignatos & mensura comprehensos*, frustra addit, *per centurias & iugera*:

tentio, quoties flumen cursum mutavit, an simul & imperii terminus mutetur, & an quæ flumen adjecit, cis cedant quibus adjecta sunt: quæ controversiæ ex natura & modo acquisitionis definiendæ sunt. Docent nos [z] mensores tria esse agrorum genera: 35 divisum & assignatum, quem limitatum vocat [a] Florentinus jurisconsultus, quia manufactos limites pro finibus habet; 36 assignatum per universitatem, sive

z *Jul. Frontin. De agror. qualit.* pag. 38. *Ed. Goes.*
a *L.* 16. *D. de acq. rer. dom.*

gera: nam horum ratio habetur in limitato. At hujus tantummodo modus universus per extremitatem mensuræ comprehendebatur. Ideo non *limitatus*, non *divisus*, sed *assignatus* tantum, & *mensura comprehensus* vocabatur. *Arcifinius* quoque dictus, non quod fines hostibus arcendis idoneos haberet, sed quod arcuerat fines, vel non haberet fines mensoria ratione comprehensos. Frontinus: *Ager est arcifinius, qui nulla mensura continetur.* Eosdem propterea *Siculus Flaccus* ait *solutos* vocari. Iidem testantur nihil *subsecivorum* intervenire, nempe quæ a mensuris decempeda restabant. Appellabantur & *occupatorii*, quia eorum unusquisque privato arbitrio occupaverat sine adsignatione, non modo tantum, quantum colere poterat, sed quantum in spe colendi habebat. Nec vero hic ager necessario terminos habebat naturales: poterat enim occupator sibi terminos statuere, quos voluerat, vel sepimento, vel fossa manufacta.

In duobus primis agrorum generibus, si flumen cursum mutet, nihil ait de territorio mutari. Non est perpetuum. Poterat enim tam limitatus, quam mensura comprehensus ager ad fines territorii esse, & vel hic, vel ille fluvio imperia terminante includi; quod si esset, haud dubie, quod decedebat agris, decedebat territorio: quod alteri ripæ accedebat, sub aliam jurisdictionem veniebat. Rursus ait in arcifiniis flumen mutato cursu mutasse territorii fines &c. Ne hoc quidem perpetuo verum. Nam arcifinius ager esse poterat & in medio territorio, utpote si quis loca deserta, vasta, inculta occupaverat: qualia magnis regnis & imperiis frequentia interveniunt. Ibi si flumen esset, quicquid ageret, manebat, quod erat, territorium.

Illud prorsus mirum, quod in dubio imperia, quæ ad flumen pertinent, arcifinia putanda esse ait, & ut limitata, aut mensura comprehensa sint, rarius accidere. Primo inauditus est sermo, *imperium arcifinium*, *imperium limitatum*, *imperium mensura comprehensum.* Agrorum hæc vocabula sunt, non imperiorum. Dein dubium tale nobis esse non potest, quia nulli nobis ejusmodi agri. Tertio quomodo potest esse dubium, si vera est Auctoris sententia, omnes agros limitatos & adsignatos esse in meditullio imperii, omnes in extremo arcifinios. Minime igitur hic servit hypothesi suæ. Denique apud Romanos, quibus solis istæ agrorum varietates notæ, si dubium hujusmodi incidisset, adibatur scrinium Imperatoris, in quo erant omnium limitatorum & assignatorum agrorum formæ: si de quo quærebatur, ejus nulla extaret forma, pro arcifinio erat. Meminerunt hujus rei sæpe dicti auctores finium regundorum. [Non desunt tamen, quæ pro Auctore nostro adversus hanc crisin, & alterius Viri Eruditissimi *Wilhelmi Goesii*, in animadversionibus ad Rei Agrariæ Auctores, dici queant; ut patet ex nostris ad hunc locum Gallicis Notis. *J. B.*]

35 *Divisum & assignatum*] Qui veteranis & colonis per centurias, & jugera modo certo adscripto datus est.

36 *Assignatum per universitatem*] Quum modus universus & indivisus

five q menſura comprehenſum, puta per centurias ac jugera; & arcifinium, qui inde dictus, docente b Varrone, quod 37 fines habeat arcendis hoſtibus idoneos, id eſt naturales: ut ſunt 38 flumina & r montes. Hos 39 occupatorios dicit Aggenus c Urbicus, quia plerumque tales ſunt agri, qui aut eo quod vacui ſunt, aut etiam bello occupantur. In duobus primis agrorum generibus etiamſi flumen curſum mutet, 40 nihil de territorio mutatur: & 41 ſi quid alluvio adjecit, id occupantium imperio accedit.

b *Apud Frontin. ubi ſupra.*

c Pag 45.

2. In arcifiniis s flumen mutato paulatim curſu mutat & territorii fines, & quicquid flumen parti alteri adjecit, ſub ejus imperio eſt, cui adjectum eſt: quia ſcilicet eo animo populus uterque imperium occupaſſe primitus creditur, t ut flumen ſui 42 medietate eos dirimeret,

ſus civitati tribuebatur: hic tantum per extremitatem menſura comprehendebatur, non per centurias & jugera, ut perperam Auctor. Centuriæ & jugera ſunt limitati vel diviſi & adſignati. Centuria modus eſt agri cc. vel ccl. jugerum. Jugerum in longitudinem numerat pedes ccxl. in latitudinem pedes cxx. *Colum.* 5, 1. Quidam tamen voluerunt menſuram per extremitatem comprehenſam eſſe centuriam.

37 *Fines hoſtibus arcendis*] Imo quod fines arcuit, & poſſeſſor ejus liberum ſibi reliquit, quo usque colere aut poſſidere velit.

38 *Ut flumina & montes*] Immo & aquarum divortia & manufactas vias, foſſas, arbores antemiſſas, nec menſura continetur. Sic. F. p. 4.

39 *Occupatorios*] Quia non ex menſuris actis modum acceperunt, ſed patent quatenus excoluit, aut quantum eorum ſpe colendi occupavit poſſeſſor. Primi habent limites inter ſingulas centurias, duo poſteriora genera non limites, ſed terminos. Sic. 18, 22.

40 *Nihil de territorio*] Quaſi centuria non potuerit finiri flumine.

41 *Si quid alluvio*] Si parvum quid eſſet, contemtum: ſi magna pars, ad ſubſeciva pertinuiſſe cenſeo in diviſo & adſignato.

42 *Medietate*] Quaſi linea ducta per medium alveum.

GROTII.

q *Menſura comprehenſum*] exemplum vide apud *Servium* ad eclogam IX. [Sed agitur ibi de *agris limitatis*. Vide ad verſ. 7. & 28. *J. B.*]

r *Montes*] *Tacitus* de Germania: *a Sarmatis Dacisque mutuo metu aut montibus ſeparatur.* cap. 1. *Plinius* Libro XXXVI. *Evehimus ea quæ ſeparandis gentibus pro terminis conſtituta erant*, de Alpibus loquens. [Locus eſt cap. 1. ubi ſuſpicor pro *Evehimus*, legendum *Evellimus*, quæ vox aptiſſima ad *terminos* motos ſignificandos. Et de *evectione* in ſequentibus agitur: *Navesque marmorum cauſſa fiunt ac per fluctus . . . . huc illucque portantur juga montium* &c. Tota ſeries orationis mihi videtur favere huic faciliimæ emendationi. Peritiores judicent. *J. B.*]

s *Flumen mutato paulatim curſu*] Vide *Johannem Andreæ* & alios citatos a *Reinkingio* Lib. 1. claſſe V. cap. 1.

t *Ut flumen ſui medietate eos dirimeret*] Exemplum in Vodaſo amne apud *Marianam* Libro XXIX. (Cap. 23.)

meret, tanquam naturalis terminus. Tacitus dixit: [d] *Certum jam alveo Rhenum*, [u] *quique terminus esse sufficiat.* Diodorus Siculus, [e] ubi controversiam narrat, quæ inter Egestanos & Selinuntios fuit, ποταμοῦ, ait, τὴν χώραν ὁρίζοντος, *amne fines discriminante.* Et Xenophon [f] talem amnem simpliciter τὸν ὁρίζοντα, id est, *finitorem*, vocat.

3. Narrant veteres Acheloum amnem, incerto cursu, modo sectum in partes, modo circumactum obliquo agmine, (unde 43 tauri & serpentis formam induisse dicitur) diu de agro adjacente belli causam Ætolis & Acarnanibus præbuisse, [g] donec eum Hercules aggeribus 44 domuit eoque beneficio Oenei Ætolorum regis 45 filiam in matrimonium impetravit.

XVII. 1. Sed hoc ita demum locum habebit, si non alveum mutaverit amnis. Nam flumen, etiam qua imperia disterminat, non consideratur nude qua aqua est; sed qua aqua álveo táli fluens ripisque talibus inclusa. Quare particularum adjectio, [h] decessio, aut talis immutatio, quæ toti speciem veterem relinquat, rem finit eandem videri. At si totius species simul mutetur, res erit alia: atque ideo sicut interit flumen, quod in loco superiore molibus obstructum est, novumque nascitur facta manu fossa, in quam aqua immittitur: ita [x] si deserto alveo veteri alia irruperit flumen, non idem erit quod fuit ante, sed novum vetere extincto: & sicut si exaruisset flumen, imperii terminus maneret medietas alvei, qui proxime fuisset: quia mens ea populorum fuisse censenda est, ut flumine quidem naturaliter dirimi vellent; quod si flumen esse desiisset, ut tum teneret quisque 46 quod tenuisset: [i] ita mutato alveo idem observandum erit.

2. In

[d] *De Morib. Germ.* cap. 32.
[e] Lib. XII. cap. 82. pag. 328. *Edit. II. Steph.*
[f] Lib. IV. *Exp. Cyri*, c. 8. §. 1.
[g] *Strabo* Lib. X. pag. 458.
[h] *L.* 76. *D. de judiciis.*
[i] *L.* 3. §. 2. *ff. de aq. quot. & æstiva.*

GROTII.

u *Quique terminus esse sufficiat*] Spartianus Adriano: (cap. 12.) *in plurimis locis, in quibus barbari non fluminibus, sed limitibus dividuntur.* Phasim amnem σύνορον, id est, confinem vocat *Constantinus Porphyrogenneta*, cap. 45. (*De admin. imper.* pag. 102. *Edit. Bandur. Venet.*)

x *Si deserto alveo veteri*] Ut Bardarus amnis apud *Annam Comnenam* Lib. I. (Cap. 5.)

GRONOVII.

43 *Tauri & serpentis formam*] In fabula luctæ cum Hercule. *Ovidius* 9. Metam. 63. & 80.

44 *Domuit*] In certum alveum inclusit.

45 *Filiam*] Deianiram.

46 *Quod tenuisset*] Si scilicet nullum ibi flumen fuisset, nempe usque ad illam lineam, quæ medium alveum secat.

GRO-

2. In dubio autem imperia, quæ ad flumen pertingunt, arcifinia putanda sunt, quia imperiis distinguendis nihil est aptius quam id quod non facile transitur. Ut autem limitata, aut mensura comprehensa sint, rarius accidit; neque tam ex acquisitione primæva, quam ex aliena concessione.

XVIII. Quanquam vero in dubio, ut diximus, imperia ad medietatem fluminis utrinque pertingunt, fieri tamen potuit, & contigisse alicubi videmus, ut flumen totum [47] parti uni accederet, quia scilicet ripæ alterius imperium serius occupato jam flumine cœpisset: aut quia eum in modum res pactionibus esset definita.

XIX. 1. Illud quoque observatu non indignum, originariam acquisitionem censendam etiam rerum earum, quæ dominum habuerunt, sed habere desierunt: puta quia derelictæ sunt, aut quia [48] defecerunt domini; nam hæc redierunt in eum statum, in quo primum res fuerant.

2. Sed illud simul notandum est, interdum primas acquisitiones a populo aut populi capite ita factas, ut non tantum imperium, in quo inest [49] jus illud eminens, de quo alibi egimus, sed & privatum plenumque dominium generaliter [50] primum populo, aut ejus capiti quæreretur: atque ut deinde particulatim in privatos ita fieret distributio, ut tamen eorum dominium ab illo priore dominio penderet, si non ut jus vasalli a jure [51] senioris, aut jus emphyteuticarii a jure proprietarii, tamen alio quodam tenuiore modo, ut multæ sunt

GRONOVII.

47 *Parti uni accederet*] Ut in illis terminis imperii Romani factum; nam cum barbari naves nullas haberent, Romani eos amnes navibus occuparunt, quas dicebant lusorias.

48 *Defecerunt domini*] Justin. 19, 3. *Prædam, quam relictis a se castris abstulerint, non esse talem, quam velut spolium victi hostis ostentent, sed quam possessione vacua fortuitis dominorum mortibus, sicuti caducam, occuparint.*

49 *Jus eminens*] 1, 3. 6.

50 *Primum populo*] *Siculus Flaccus* de cond. agrorum. *Postquam ergo majores regiones ex hoste captæ vacare cœperunt, alios agros diviserunt, assignaverunt, & ita remanserunt, ut tamen populi Rom. essent: ut est in Piceno, in regione Reatina, in quibus regionibus montes Romani appellantur: nam sunt P. R. quorum vectigal ad ærarium pertinet.*

51 *Senioris*] Hoc vocabulo usa est inferior Latini sermonis ætas pro domino: unde Italicum *Signore*, Gallicum, *Seigneur*. *Sieur*, sive *Monsieur*, *Messire*. Bignon. ad Marcul. 1. cap. 7. pag. 485.

ſunt ſpecies juris in rem, quas inter eſt & jus ejus, qui ſub conditione fideicommiſſum exſpectat. Seneca: y *Non eſt argumentum, ideo aliquid tuum non eſſe, quia vendere non potes, quia conſumere, quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum enim eſt etiam quod ſub certa lege tuum eſt.* Dion Pruſæenſis k Rhodiaca: μυρίους γὰρ εὑρήσετε τρόπους καθ᾿ οὓς ἑκάστου τι φαμὲν εἶναι· καὶ πλεῖστον διαφέροντας· ὧν οὔτε ἀποδόσθαι τι ἔξεστι τοῖς ἔχουσιν, οὔτε ὅπως ἂν θέλοι χρῆσθαι. *Plurimi ſunt modi, quibus quid cujusque eſſe dicitur, & quidem valde inter ſe differentes: interdum ut nec vendere, nec pro arbitrio uti liceat.* Apud Strabonem (kk) invenio: κύριος ἦν πλὴν τοῦ πιπράσκειν· *dominus erat demto vendendi jure.* Exemplum ejus quod diximus in Germanis ponit l Tacitus: *Agri pro numero cultorum ab univerſis occupantur, quos mox inter ſe ſecundum dignationem partiuntur.*

k Pag. 325. D. Ed. Morell.

l De Morib. Germ. cap. 26.

3. Hoc igitur modo cum diſtributa dominia pendent a dominio generali, ſi quid domino particulari carere incipit, non fit occupantis, ſed z ad univerſitatem, aut dominum ſuperiorem redit. Cui juri jus ſimile etiam per legem civilem extra hanc cauſam, ut jam notare cœpimus, introduci potuit.

GROTII.

y *Non eſt argumentum*] Locus eſt de beneficiis VII. 12. Idem ibid. *quædam quorundam ſub certa conditione ſunt.*

z *Ad univerſitatem aut ad dominum ſuperiorem redit*] Sic ex libro ſecundo Odyſſeæ in fine colligas, bona ejus qui ſine liberis decederet ad populum perveniſſe, & ſic interpretatur *Euſtathius* illud *Homeri* Iliados E. (verſ. 158.)

Χηρωσταὶ δὲ διὰ κτῆσιν δατέοντο.

Partiebantur opes rectores urbis.

Nam χηρωστὰς magiſtratum fuiſſe dicit qui bona ſine liberis decedentium adminiſtrabat. Simile aliquid uſurpatum olim in regno Mexicano docent nos hiſtoriæ. [In loco ex *Odyſſea* Poëta hoc tantum innuit, inter Procos *Penelopæ* conveniſſe, ſi forte *Telemachus* interiiſſet, ſeſe bona ejus æquis partibus occupaturos, ut ſolatii loco id eſſet illis, quos *Penelope*, uno electo in virum, excluſura eſſet; ut optime obſervavit Doctiſſima Matrona *Anna T. Fabri*. Adeoque inde quod Auctor noſter colligit, minime inferri poteſt. Neque certius eſt, quod de χηρωσταῖς, poſt *Euſtathium*, adfirmat. Vocem enim illam interpretantur *Pollux* & *Heſychius*, non de magiſtratibus, bona ſine liberis decedentium adminiſtrantibus, ſed de propinquis remotis in hereditatem ſuccedentibus. *J. B.*]

(kk) Locum forte inveni Lib. XII. ubi agitur de miniſtris ſacrorum, quorum *Archelaus* Pontifex. Rex *Comanæ* a *Pompeio* conſtitutus, dominus erat, ita tamen ut eos vendere non poſſet: Καὶ τούτων τῶν πόλιν οἰκούντων ἱεροδούλων κύριος πλὴν τοῦ πιπράσκειν. Pag. 558. Ed. Caſaub. Pariſ. *J. B.*

CAP.

CAP. IV.

De derelictione præsumta, & eam secuta occupatione: & quid ab usucapione & præscriptione differat.

I. Gravis hic difficultas oritur de usucapiendi jure. Namque id jus cum lege civili sit introductum (tempus enim ex suapte natura vim nullam effectricem habet: nihil enim fit a tempore, quamquam nihil non fit in tempore [a]) locum habere non potest, ut censet [b] Vasquius, inter duos populos liberos, aut reges, populumve liberum & regem; imo ne inter regem quidem & pri-

[a] Conf. L. I. c. 3. §. 11. n. 2.
[b] Lib II. c. 51. n. 28.

privatum ipsi non subditum, [a] nec inter duos diversorum regum aut populorum subditos; quod verum videtur, nisi quatenus res vel actus tenetur territorii legibus. Atqui id si admittimus, sequi videtur maximum incommodum, ut controversiæ de regnis regnorumque finibus nullo unquam tempore extinguantur; quod non tantum ad perturbandos multorum animos & bella serenda pertinet, sed & communi gentium sensui repugnat.

c Judic. xi. 26. II. Nam & in sacris literis [c] Jephthes regi Ammonitarum sibi vendicanti terras inter Arnonem & Jabocum, & ab Arabum desertis ad Jordanem sitas, objicit trecentorum annorum possessionem & ab eo quærit, cur ipse ejusque majores tanto tempore cessaverint? *d Archid. p. 121. A. Edit. II. Steph.* Et Lacones apud [d] Isocratem, tanquam certissimum [b] & apud omnes gentes confessum ponunt, possessiones publicas, non minus quam privatas, multo tempore ita firmari, ut revelli nequeant: quo jure repellunt eos, qui Messenam repetebant. Verba Græca sunt: τὰς κτήσεις καὶ τὰς ἰδίας καὶ τὰς κοινὰς, ἢν ἐπιγένηται πολὺς χρόνος, κυρίας καὶ πατρῴας ἅπαντες εἶναι νομίζουσι. Idem ([aa]) Isocrates ad Philippum: κάτοχον καὶ βέβαιον τὴν κτῆσιν πεποιηκότος τοῦ χρόνου. *Cum firmam stabilemque possessionem longa dies reddidisset.* *e Livius Lib. xxxii. cap. 10.* Hoc jure nisus posterior [e] Philippus T. Quintio dicebat, *civitates quas ipse cepisset se liberaturum: quæ sibi traditæ a majoribus essent justa ac hæreditaria possessione, se non excessurum.* *f Livius L. xxxv. cap. 16.* Sulpitius contra Antiochum [f] disputans ostendit iniquum esse, ut quod populi Græci in Asia aliquando serviissent, id jus post aliquot sæcula eos asserendi in servitutem faciat. *g Tacitus Ann. vi. cap. 31.* Et [g] historici [c] vetera reposcere vaniloquentiam vocant: μυθικὰς καὶ

GROTII.

a *Nec inter duos diversorum regum aut populorum subditos*] In lege XII. Tabularum erat: *Æterna auctoritas cum hoste esto*, id est, cum peregrino. [Apud CICERON. *De Offic.* Lib. I. cap. 12.]

b *Et apud omnes gentes confessum*] In hunc sensum disserit pro Gallia dux Nivernensis apud *Tuanum* Lib. LIX. in anno CIƆIƆLXXIV.

c *Vetera reposcere*] Τὰ πρὸ Εὐκλείδου dicunt Græci ex historia Attica. usus inter alios *Nicetas*, Lib. I. (cap. 9.) de Alexio Isaaci fratre, ubi de Henrico agit Imperatore Friderici filio: καὶ ταῦτα δὴ τὰ πρὸ Εὐκλείδου ἀναπεφόλως ἀνακινῶν· *ita ille velut ante Eucliden gesta movebat inverecunde.* [Vide LUCIANUM, in *Cataplo*, Tom. I. *Edit Amst.* p. 426. & *Hermotim.* pag. 563. Locus autem *Diodori Siculi*, qui postea sine ullo indicio adfertur, exstat Lib. XV. cap. 78. pag. 497. *Edit. H. Steph.* Et pag. seq. dicitur βίᾳ καὶ ἀδίκως ejusmodi possessio haberi. Add. *Hist. des anciens Traitez*, Part. I. art. 195. not. 5. *J. B.*]

(aa) Verba illa non sunt *Isocratis*,

τῆς παλαιᾶς ἀποδείξεις Diodorus. Apud Ciceronem eſt de [h] officiis ſecundo: [d] *Quam autem babet æquitatem, ut agrum multis annis aut etiam ſæculis ante poſſeſſum, qui nullum babuit, babeat, qui autem babuit, amittat?* *h Cap. 22.*

III. Quid dicemus? Juris effectus qui ab animo pendent, non poſſunt tamen ad ſolum animi actum conſequi, niſi is actus ſignis quibusdam indicatus ſit: quia nudis animi actibus efficientiam juris tribuere non fuerat congruum naturæ humanæ, quæ niſi ex ſignis animi actus cognoſcere non poteſt: qua de cauſa etiam interni actus meri [1] legibus humanis non ſubjacent. Signa autem nulla de animi actibus certitudinem habent [2] mathematicam, ſed probabilem tantum: nam & verbis eloqui aliud poſſunt homines, quam quod volunt & ſentiunt, & factis ſimulare. Neque tamen patitur natura humanæ ſocietatis, ut actibus animi ſufficienter indicatis nulla ſit efficacia: ideo quod ſufficienter indicatum eſt, pro vero habetur adverſus eum qui indicavit. Ac de verbis quidem expedita res.

IV. 1. Factis intelligitur derelictum, quod abjicitur, niſi ea ſit rei circumſtantia, [i] ut temporis cauſa & requirendi animo abjectum cenſeri debeat. Sic chirographi redditione [k] cenſetur remiſſum debitum. Recuſari hereditas, inquit Paulus, [l] non tantum verbis, ſed etiam re poteſt & quovis indicio voluntatis. Sic ſi is, qui rei alicujus eſt dominus, ſciens cum altero eam rem poſſidente, tanquam cum domino contrahat, jus ſuum remiſiſſe merito habebitur: quod cur non & inter reges locum habeat & populos liberos nihil cauſæ eſt.

i L. 9. §. ult. D. de acq. rer. dom. L. 8. D. ad leg. Rhod. L. 43. §. 11. D. de furt.
k L. 2. §. 1. ff. de pactis.
l L. 95. D. de acq. vel omitt. hered.

2. Simile eſt quod ſuperior, concedens inferiori vel imperans id facere quod facere licite non poteſt, niſi lege ſolvatur [m], lege ſolviſſe eum intelligitur. Venit enim

m L. 57. D. de re jud. & L. 3. ff. de off. Prætor.

tis, ſed *Dionyſii Halicarnaſſ.* in *Judicio de Iſocrate*, ubi exhibet ſummam Orationis ipſius *Archidami*, ex qua locus præcedens, cap. 9. pag. 155. Tom. II. Edit. Oxon. *J. B.*

GROTII.

d *Quam autem habet æquitatem, ut agrum multis annis aut etiam ſæculis ante poſſeſſum, qui habuit, amittat?*] Florus Lib. III. cap. 13. *Tamen relictas a majoribus ſedes, ætate, quaſi jure hæreditario poſſidebant.*

GRONOVII.

1 *Legibus humanis*] Cogitationum pœnas nemo patitur. l. 18. D. *de pœn.* [Conf. huj. L. c. 6. §. 1. & c. 20. §. 18. *M. T.*]

2 *Mathematicam*] Neceſſariam.

GRO-

enim hoc non ex jure civili, sed ex jure naturali, quo quisque suum potest abdicare, & ex naturali præsumtione, qua voluisse quis creditur quod sufficienter significavit: quo sensu recte accipi potest quod * Ulpianus dixit, juris gentium esse acceptilationem.

* *L.* 8. *D. de acceptil.*

V. 1. Sub factis autem moraliter veniunt & non facta, considerata cum debitis circumstantiis. Sic qui sciens & præsens tacet, videtur consentire: quod & lex Hebræa agnoscit, Numer. XXX. 4. 5. 11. 12. nisi circumstantiæ ostendant, quominus loquatur, metu eum vel alio casu impediri. Sic amissum censetur id [e] cujus recuperandi spes projicitur, ut porcos a lupo raptos, & quæ naufragio amittimus, nostra esse desinere ait Ulpianus, [n] non statim, sed ubi recipi non possunt, id est, ubi non est cur credatur aliquis animum domini retinere: ubi nulla talis voluntatis indicia exstant. Nam si missi essent qui rem inquirerent, si promissum μήνυτρον, aliud esset judicandum. Sic qui rem suam ab alio teneri scit, nec quicquam contradicit multo tempore, is nisi causa alia manifeste appareat, non videtur id alio fecisse animo, quam quod rem illam in suarum rerum numero esse nollet. Et hoc est quod alicubi dixit Ulpianus, [o] ædes longo silentio videri pro derelicto a domino habitas. *Parum juste* (rescripsit Pius [p] Imperator) *præteritas usuras petis, quas omisisse te longi temporis intervallum indicat: quia eas a debitore tuo, ut gratior apud eum videlicet esses, petendas non putasti.*

n *L.* 44. *D. de acq. rerum dom.*

o *L.* 15. §. 21. *D. de damno infect.*

p *L.* 17. §. 1. *D. de de usuris.*

2. Cui simillimum quid in consuetudine apparet. [q] Nam hæc quoque, semotis legibus civilibus, quæ certo tempore ac modo eam introduci volunt, a populo subdito introduci potest ex eo quod ab imperium habente toleratur: tempus vero, quo illa consuetudo effectum juris accipit, non est definitum, sed arbitrarium, quantum satis est ut concurrat ad significandum consensum.

q *Thom.* 1. 2. *q.* 97. *art.* 3. *Suar. L.* VII. *de legibus*, cap. 15.

3. Sed ut ad derelictionem præsumendam valeat silentium, duo requiruntur, ut silentium sit scientis, & ut sit libere volentis: nam [f] non agere nescientis, caret effe-

GROTII.

e *Cujus recuperandi spes projicitur*] Id יאוש dicitur Hebræis jurisconsultis.

f *Non agere nescientis, caret effectu*] Vide infra hoc libro, cap. 21. §. 11. Adde si vacat *Bart. Soc.* consilio CLXXXVII. col. 8. *Meischnerum* decisione Camerali IX. n. 113. Tomo III.

GRO-

effectu; & alia causa cum apparet, cessat conjectura voluntatis [r].

VI. Ut hæc igitur duo adfuisse censeantur, (bb) valent & aliæ conjecturæ; sed temporis in utrumque magna vis est. Nam primum fieri vix potest, ut multo tempore res ad aliquem pertinens non aliqua via ad ejus notitiam perveniat, cum multas ejus occasiones subministret tempus. Inter præsentes tamen minus temporis spatium ad hanc conjecturam sufficit, quam inter absentes, etiam seposita lege civili. Sic & incussus semel metus durare quidem nonnihil creditur, sed non perpetuo, cum tempus longum multas occasiones adversus metum sibi consulendi, per se, vel per alios suppeditet, etiam exeundo fines ejus qui metuitur, saltem ut protestatio de jure fiat, aut, quod potius est, ad judices aut arbitros provocetur.

VII. Quia vero g tempus [s] memoriam excedens quasi infinitum est moraliter, ideo ejus temporis silentium ad rei derelictæ conjecturam semper sufficere videbitur, h nisi validissimæ sint in contrarium rationes. Bene autem notatum est a prudentioribus jurisconsultis, i non plane idem esse tempus memoriam excedens cum centenario, quanquam sæpe hæc non longe abeunt: quia k communis humanæ vitæ terminus sunt [t] anni centum, quod spatium ferme solet ætates hominum, aut l γενεὰς

r *Conf.* §. 10. n. 1.

s *L.* 3. §. 4. *D. de aqua quot. & æst.*

t *Eustath. ad Iliadis* α, vs. 250.

GROTII.

g *Tempus memoriam excedens*] *Andreas Knick* in tractatu de jure territorii. *Reinking*. Lib. 1. classe v. cap. 11. n. 5. *Oldendorp*. classe III. art. 2.

h *Nisi validissimæ sint in contrarium rationes*] *Menochius* 1. cons. XC.

i *Non plane idem esse*] *Baldus* de præscriptionibus id notavit, & in eodem argumento *Covarruvias*. *Reinking* dicto Lib. 1. classe v. cap. 11. n. 40. de tempore memoriam excedente. Vide eruditissimum *Fabrum* in consilio pro ducatu Montisferratensi. (Pag. 155.)

k *Communis humanæ vitæ terminus*] Αἰὼν μᾶλλον ὑπὲρ χρόνου dixit Justinianus in edicto quinto, edito in notis ad arcanam historiam *Procopii*. [Hæ notæ sunt *Nicolai Alemanni*, qui primus *Arcanam Hist.* edidit. c. pag. 110. *Ed. Lugd.* 1623. ubi tamen tres tantum versiculos edicti hujus V. refert, quod totum extat in corpore Juris. *J. B.*]

(bb) Non tam ex derelictione tacita, cujus præsumtio satis firma ut plurimum non adest, quam ex jure Possessoris bonæ fidei & ipso fine Dominii constituti, fundamentum juris istius deducendum esse, ostendimus ad PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* in Notis alteri Editioni adjectis. Lib. IV. cap. 12. §. 8. Totum illud Caput in hanc rem conferri potest. *J. B.*

GRO-

[1] γενεὰς tres efficere: quas Antiocho [u] Romani objiciebant, cum ostenderent repeti ab eo urbes, quas ipse, pater, avus nunquam usurpassent.

u Livius Lib. XXXIV. cap. 58.

VIII. 1. Objiciat aliquis, cum homines se suaque ament, non debere eos credi quod suum est jactare, ac proinde actus negativos, etiam cum magno temporis spatio, non sufficere ad eam quam diximus conjecturam. Sed cogitare rursum debemus bene sperandum de hominibus, ac propterea non putandum eos hoc esse animo, ut rei caducæ causa hominem alterum velint in perpetuo peccato versari, quod evitari sæpe non poterit sine tali derelictione.

2. De imperiis vero, quamquam ea magni fieri solent, scire debemus magna esse [x] onera, & quæ non bene administrata hominem divinæ iræ reddant obnoxium: ac sicut durum esset, qui se tutores dicerent, damno pupilli litigare uter ad tutelam jus habeat, aut, qua similitudine ad hanc rem Plato [y] utitur, nautas navis periculo certare quis eorum potissimum gubernaret: ita non semper laudandos qui cum summa jactura, sæpe & cum sanguine innocentis populi disceptare cupiant, quis ejus populi rem sit curaturus. Laudatur ab antiquis Antiochi dictum, [z] qui populo Romano gratias egit, quod [m] nimis magna procuratione liberatus modicis terminis uteretur. Inter multa a Lucano sapienter dicta illud non postremum est: (Lib. II. vers. 60.)

x Cicero pro Dejot. cap. 13.

y Lib. I. De Rep. p. 347. D. Tom. II. Ed. Steph. & Lib. VI. pag. 488.

z Valer. Maxim. L. IV. c. 1.

——————— *tantone novorum*
Proventu scelerum quærunt, uter imperet urbi?
Vix tanti fuerat civilia bella movere
Ut neuter.

3. Tum

GROTII.

l γενεὰς *tres*] Nam γενεὰ est τριακονταετία, triginta annorum ætas, ut *Porphyrius* notat in Homericis quæstionibus. (Pag. 99. *Edit. Barnes.*) Tres γενεὰς sæculum exponit *Herodianus* Severo. (Lib. III. cap. 8. *Edit. Boecl.*) In CCC. annis decem in Ægypto fuisse reges notat *Philo* in legatione. (Pag. 566. Tom. II. *Ed. Lond.* 1742.) Lacedæmone annis quingentis reges quatuordecim, *Plutarcho* indicante in Lycurgo. (Pag. 58. A.) *Justinianus* in novella CLIX. vetat in judicia deduci causam, quod jam quatuor γενεαὶ exiissent. (Cap. 2.)

m *Nimis magna procuratione liberatus*] Ejus animi videtur fuisse Jonathan, Saulis filius. [1 *Sam.* XXIII. 17.]

GRO-

3. Tum vero imperia tandem aliquando in certo & extra controversiæ aleam constitui, humanæ societatis interest; quam quæ adjuvant conjecturæ, favorabiles putandæ sunt. Nam si durum putavit n 3 Aratus Sicyonius privatas quinquaginta annorum possessiones labefactari, quanto magis 4 illud Augusti tenendum est, eum virum bonum ac civem esse, qui præsentem reipublicæ statum mutari non vult, & qui, ut apud * Thucydidem Alcibiades loquitur, ὅπερ ἐδέξατο σχῆμα τῆς πολιτείας τοῦτο ξυνδιασώζει. quod τὴν παροῦσαν πολιτείαν διαφυλάττειν dixit (cc) Isocrates adversus Callimachum: sicut & Cicero oratione ad Quirites contra Rullum [a], otii & concordiæ patrono convenire ait, defendere statum reipublicæ qui quoque tempore sit: & Livius, [b] optimum quemque præsenti statu gaudere.

* Lib VI. cap. 89.

a Or. III. cap. 2.

b L. XXXV. cap. 34.

4. Quod si etiam deficerent ea quæ jam diximus, [c] tamen adversus præsumtionem, qua quisque sua servare velle creditur, validior est altera, quod credibile non est quemquam ejus quod vult, longo tempore o nullam plane edere significationem idoneam.

c Arg. de Clavasio in summa, in verbo Inventa.

IX. Ac forte non improbabiliter dici potest non esse hanc rem in sola præsumtione positam, sed p jure gentium

GROTII.

n *Aratus Sicyonius*] Sic & possessiones, ut fuerant, reliquerat Thrasybulus, pace Athenis constituta. [At *Thrasybulus*, expulsis XXX. Tyrannis, tulit tantum legem ἀμνηστίας. De possessionibus, ut fuerant, relictis, nihil habent, nec XENOPHON, *Hist. Græc.* Lib. II. in fine; nec DIODORUS SICULUS, Lib. XIV. cap. 34. nec ÆSCHINES, Orat. *de falsa leg.* pag. 271. A. nec JUSTINUS, V. 10. nec VALERIUS MAXIMUS, IV. 1. *num.* 4. *extern.* qui rem narrant. Fallor an Auctor confudit cum hac pace, *Athenis* constituta, eam quæ inter *Siculos* facta est, & qua cautum, referente *Thucydide*, ut singuli, quæ tum haberent in potestate, retinerent: Ἔχοντες ἃ ἕκαστοι ἔχουσι. Lib IV. cap. 65. BONGARSIUS id, tamquam exemplum simile, observaverat in nota ad laudatum *Justini* locum: quod forte ansam dedit errori Auctoris nostri. *J. B.*]

o *Nullam plane edere significationem idoneam*] Crantzius Saxonicorum XI. n. 10 & 13.

p *Jure gentium voluntario inductam hanc legem*] Narrat *Gregoras* cum Catanæ majoribus data esset ab Imperatoribus Græcis Phocæa, adjectam legem, ut singuli successores scriptam ederent professionem se eam tenere administratorum titulo. μὴ λάθῃ παρακρουσαμένη τὴν βασιλικὴν δεσποτείαν ὁ μεταξὺ τοῦ χρόνου μακρὰ περίοδος· *ne non servatus diuturni temporis lapsus jus imperatoris excluderet.* [Lib. XI. circa init. p. 239. *Ed. Genev.* 1616.]

GRONOVII.

3 *Aratus Sicyonius*] *Cic.* 2. Offic. 23.

4 *Illud Augusti*] *Macrobius* 2. Saturn. 4. Sic *Justinus* laudat Bacabasum, qui præsenti statu contentus, noluit conspirare cum Artabano, 3, 1.

(cc) Est apud Oratorem τὴν παροῦσαν τύχην διαφυλάττειν, circa finem

tium voluntario inductam hanc legem, ut possessio memoriam excedens, non interrupta, nec provocatione ad arbitrum interpellata, omnino dominium transferret. Credibile est enim in id consensisse gentes, cum ad pacem communem id vel maxime interesset. Merito autem dixi possessionem non interruptam, id est, ut Sulpitius apud Livium [c] loquitur, *uno & perpetuo tenore juris semper usurpato, nunquam intermisso.* Idem alibi dixit: [d] *perpetuam possessionem, ac nullo ambigente.* Nam 5 desultoria possessio nihil efficit, quomodo Numidæ excipiebant adversus Carthaginienses: [e] *per opportunitates nunc illos, nunc reges Numidarum usurpasse jus, semperque penes eum possessionem fuisse, qui plus armis potuisset.*

c L. xxxv. cap. 16.

d Ibid. num. 9.

e Apud eundem, L. xxxiv. cap. 62.

X. 1. Sed alia hic, & quidem perdifficilis, suboritur quæstio, an nondum natis jus suum tacite tali derelictione possit decedere [f]. Si non posse dicimus, nihil ad tranquillitatem imperiorum ac dominiorum profecit modo data definitio, cum pleraque talia sint, ut posteris debeantur. Sin posse affirmamus, mirum videbitur quomodo nocere silentium possit his, qui loqui non potuerunt, quippe cum nec existerent; aut quomodo aliorum factum aliis damno esse possit [g].

f Conf. c. 7. §. 26.

g Vid. § 5. n. 3.

2. Ad hujus nodi solutionem sciendum est, ejus qui nondum natus est nullum esse jus, sicut nec ulla sunt accidentia rei non existentis. Quare si populus, a cujus voluntate jus regnandi proficiscitur, voluntatem mutet, iis qui nondum nati sunt, ut quibus jus quæsitum nondum est, nullam facit injuriam. Sicut autem populus expresse mutare voluntatem potest, ita & tacite credi mutasse. Mutata igitur populi voluntate, q neque dum existente eorum jure qui exspectari possunt; parentibus

Orationis, p. 383. E. *Ed. H. Steph. J. B.*

GROTII.

q *Neque dum existente eorum jure qui exspectari possunt*] Multa sunt in historiis talium derelictionum exempla. Vide unum illustre in Ludovico IX. Francorum rege, pro se liberisque abdicante jus, quod per Blancam matrem in Castellæ regnum habere poterat, apud *Marianum* Lib. XIII. cap. 18.

GRONOVII.

5 *Desultoria possessio*] Ad breve tempus in potestate habuisse vel possedisse. *Desultores* genus spectaculi, quo aliquis trahens tres vel quatuor equos in cursu ex uno in alium transiliebat. *Manil.* 5, 85. *Flor.* 3, 3. Hinc *desultoria levitas* eorum, qui nulli rei diu immorantur.

tibus autem e quibus nasci possunt, qui jus suo tempore essent habituri, id ipsum jus derelinquentibus, nihil est quod obstet quominus illud ut derelictum ab alio occupari possit.

3. Agimus de naturali jure: nam jure civili ut aliæ fictiones ita & hæc introduci potest, [r] ut eorum qui nondum sunt personam lex interim sustineat, atque ita impediat ne quid adversum eos occupari possit; quod tamen leges velle non temere censendæ sunt, quia privata ista utilitas publicæ valde repugnat. Unde & illa feuda, quæ non ex jure proximi possessoris, sed ex vi investituræ primitivæ deferuntur, longo satis tempore acquiri posse receptior sententia est; quod ad [6] jura majoratus & ad res fideicommisso obnoxias non infirmis rationibus subnixus producit summi judicii jurisconsultus Covarruvias [h].

4. Nihil enim prohibet quominus lege civili jus tale introduci possit, quod uno actu alienari licite non possit; possit tamen ad vitandam dominiorum incertitudinem certi temporis neglectu amitti: atque ita etiam, ut exstituris salva sit actio personalis adversum eos qui neglexerunt, aut eorum heredes.

XI. Ex his quæ diximus apparet, & regi adversus regem & populo libero adversus populum liberum jus acquiri posse, ut expresso consensu, ita derelictione & eam secuta, aut ex ea vim novam capiente, apprehensione. Nam quod dicitur, quæ ab initio non valent, ex post facto convalescere non posse, hanc habet exceptionem, nisi causa nova jus per se parere idonea

h C. possessor. p. 3. §. 3. *Spec. tit. de feud.* §. *quoniam. vers.* 3. *quæritur. Chass. de cons. Burg.* des mains-mortes. §. 6. *vers.* par an & jour, *n.* 2. *Cravet. de ant. temp.* p. 4. §. *materia.* n. 90.

GROTII.

r *Ut eorum qui nondum sunt personam lex interim sustineat*] Ut lex civilis in hereditate jacente. [*L.* 34. *D. de acquir. rer. domin. L.* 13. §. 5. *Quod vi aut clam.* &c. *J. B.*]

GRONOVII.

6 *Jura majoratus*] Prærogativas seniorum sive majorum natu. Πρωτοτόκια, τὰ πρεσβεῖα τῶν πρωτοτόκων, hic feuda regalia, emphyteuses, anniversaria, sive capellæ, jus patronatus, fideicommissa, & quæ pro indiviso ab uno ad alium derivantur in familia aliqua. Auctor de majoratu 2, 15. 4. pag. 165. Voyage d'Espagne cap. 10. pag. 62. *La noblesse d'Espagne a un beau droit, si au moins il lui est bien conservé, c'est que pour endettée qu'elle soit, on ne peut lui saisir que le revenu de son bien, parce qu'il est tout en majorazgo, c'est-à-dire fideicommis.* Et cap. 11. pag. 75. *Quand il les vit engagés de toutes parts, il permit qu'on se pust attaquer à leurs fiefs, & ainsi osta le privilege de majorazgo, qui étoit le plus beau qu'eust la noblesse d'Espagne.*

donea intercesserit. Similiter & alicujus populi rex verus amittere poterit regnum & populo subjici; & qui revera non rex, sed princeps erat, [s] rex summo cum imperio fieri, & summum imperium quod penes populum, aut penes reges in solidum erat, inter eos dividi.

XII. 1. Illud etiam indagari operæ pretium est, an lex de usucapione aut præscriptione, condita ab eo qui habeat summum imperium, pertineat etiam [7] ad ipsum jus imperii, & ejus partes necessarias, [8] quas alibi explicavimus. Pertinere arbitrari videntur jurisconsulti non pauci, [i] qui quæstiones de summo imperio ex jure tractant civili Romanorum. [t] Nos aliter arbitramur: nam ut quis legibus obligetur, requiritur in legis auctore & potestas & voluntas, saltem præsumta. Se per modum legis, id est, per modum superioris, obligare nemo potest: & hinc est quod legum auctores habent jus leges suas mutandi. Potest tamen quis obligari sua lege, non directe, sed per reflexionem, [u] qua scilicet pars est communitatis ex æquitate naturali, quæ partes vult componi ad rationem integri; quod a Saule in regni initiis observatum notat sacra historia, 1 Sam. XIV. 40. Sed hoc hic locum non habet, quia legum auctorem hic consideramus, non ut partem, sed ut eum, in quo virtus insit integri: agimus enim de summo imperio qua tali. Sed nec voluntas adfuisse præsumitur: quia legum auctores non censentur se velle comprehendere, nisi ubi & materia & ratio legis sunt universales, ut

i Bart. in l. Hostes, D. de capt. & in l. 1. D. de aq. pluv. arc. Jas. cons. 70. L. III. Aymon. de antiq. p. 4. versic. materia ista. n. 73. Ant. Corsetus de excell. reg. q. 104. Balb. de præsc. 1. p. princ. & 2. part. qu. 2. Castal. de Imp. q. 53. & Cavar. in c. peccatum de reg. juris in 6. p. 2. §. 9. in fin.

GROTII.

s *Rex summo cum imperio fieri*] Vide *Pasquium* controversiarum illustrium Lib. 1. cap. XXIII. 3. Adde eundem Libro II. c. LXXXII. 8. 9. & sequentibus. Vide & *Panormitanum* Lib. 1. cons. LXXXII. & *Peregrinum* de jure fisci VI. c. VIII. §. 10.

t *Nos aliter arbitramur*] Et Don *Garzias Mastrill.* de magistratu Lib. III. c. II. 26. *Joh. Oldendorpius* consil. Marp. V. num. 47. Volum. I.

u *Qua scilicet pars est communitatis*] Vide infra hoc libro. cap. 20. §. 24. *Seneca* Epistola LXXXV. *Duas personas habet gubernator: alteram communem cum omnibus qui eandem conscenderunt navem, qua ipse quoque vector est, alteram propriam qua gubernator est.* Tractant hoc *Claud. Seissellus* de Rep. Gall. Libro 1. (Cap. 12.) *Chassanæus* de gloria mundi parte V. cons. 5. *Gaillius* Lib. II. obs. LV. num. 7. *Bodinus* de Republica Lib. 1. cap. 8. *Reinking.* 1. cap. XII.

GRONOVII.

7 *Ad ipsum jus imperii*] *Bodin.* Lib. 1. cap. 10. [Vide quæ diximus in PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. cap. 6. §. 3. not. 4. *J. B.*]

8 *Quas alibi*] 1, 3. 6.

Gro-

ut in æſtimandis rerum pretiis. At ſummum imperium non eſt paris rationis cum rebus aliis: imo nobilitate ſua res alias multum excedit. Neque ullam vidi legem civilem de præſcriptione agentem, quæ ſummum imperium comprehenderet, aut comprehendere voluiſſe probabiliter cenſeri poſſet.

2. Unde ſequitur, neque tempus lege definitum ſufficere ad acquirendum ſummum imperium aut partem ejus neceſſariam, ſi deſint conjecturæ naturales, de quibus ſupra egimus [k]: neque tantum temporis ſpatium requiri, ſi intra id tempus eæ conjecturæ quantum ſatis eſt adſint: neque legem civilem quæ acquiri certo tempore res vetat, ad res ſummi imperii pertinere. Poſſet tamen in ipſa imperii delatione populus ſuam exprimere voluntatem; quo modo ac tempore amitti imperium non utendo poſſet: quæ voluntas ſequenda haud dubie eſſet, nec infringi poſſet a rege etiam ſummum imperium obtinente: quia non ad imperium ipſum, ſed ad ejus habendi modum pertineret; quo de diſcrimine alibi diximus [l].

XIII. Ea vero, quæ de ſummi imperii natura non ſunt, [m] nec ut proprietates naturales ad eam pertinent, ſed aut ſeparari ab ea naturaliter poſſunt, aut ſaltem cum aliis communicari, omnino ſubjacent legibus populi cujusque civilibus, quæ de uſucapione & præſcriptione factæ ſunt. (dd) Sic ſubditos eſſe videmus, qui præſcriptione acquiſierunt, ut appellari ab iis non poſſit: ita tamen ut ſemper aliqua ab eis ſit provocatio, per ſupplicationem ſcilicet, vel alium modum. Nam ut ab aliquo nulla ratione poſſit provocari, cum perſona ſubditi pugnat, ac proinde ad ſummum imperium aut partem ejus pertinet, nec poteſt aliter acquiri quam ſecundum jus naturale, cui ſumma imperia ſubjacent.

XIV. 1. Ex his apparet, quatenus recipi poſſit [x] quod ajunt

k §. 4—6.

l Lib. I. c. 3. §. 11.

m *Covarruv. c. poſſeſſ. part.* 2. §. 2. n. 12, 13.

GROTII.

x *Quod aiunt nonnulli*] Ut *Vasquius* dicto Libro II. c. LXXXII. n. 3.

(dd) Verius eſt, non poſſe a ſubdito plene adquiri longi temporis poſſeſſione ullum jus, quod ad ſummum imperium pertinet. Dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. Vide interim Diſſertationem Clariſſimi & Celeberrimi JCti *Hallenſis*, CHRISTIANI THOMASII, *De Præſcriptione Regalium ad jura Subditorum non pertinente*, ann. 1696. *Halæ Saxonum* editam. *J. B.*

ajunt nonnulli, semper 9 licere subditis si possint in libertatem, eam scilicet, quæ populi est, se vindicare: quia quod vi partum est imperium, vi possit dissolvi; quod autem ex voluntate sit profectum, in eo pœnitere liceat & mutare voluntatem. Nam & quæ vi parta primum sunt imperia, possunt ex voluntate tacita jus firmum accipere, & voluntas aut ex initio constituti imperii aut ex post facto esse potest talis, ut jus det quod in posterum a voluntate non pendeat. Agrippa rex apud Josephum [n] in oratione ad Judæos, qui ex præpostero repetitæ libertatis studio Zelotæ dicti sunt, sic ait: *Intempestivum est nunc libertatem concupiscere. Olim ne ea amitteretur certatum oportuit. Nam servitutis periculum facere durum est, & ne id subeatur, honesta certatio. At qui semel subactus deficit, non libertatis amans dicendus est, sed servus contumax.* Atque ipse [o] Josephus ad eosdem: y *Honestum quidem est pugnare pro libertate, sed id olim factum oportuit. At qui victi semel sunt & longo tempore paruerunt, si jugum excutiant, faciunt quod desperatorum hominum est, non quod libertatem amantium.* Et hoc ipsum Cyrus [p] olim Armenio regi dixerat, qui rebellioni suæ obtendebat libertatis pridem amissæ desiderium.

n *De Bell. Jud.* Lib. II. c. 16. §. 4. *Ed. Hudson.*

o *De Bell. Jud.* Lib. V. cap. 9. §. 3.

p *Xenoph. de Cyri instit.* L. III. c. 1. §. 6, 7.

2. Cæterum quin & regis longa patientia talis, qualem supra descripsimus, possit populo sufficere ad pariendam libertatem publicam, ex præsumta imperii derelictione, minime dubitandum arbitror.

XV. Jura vero, quæ non habent quotidianum exercitium, (ee) sed semel ubi commodum erit, z 10 ut lui-

GROTII.

y *Honestum pugnare pro libertate, sed id olim factum oportuit*] Eadem ferme verba reperies in oratione comitis Blanderatensis ad Mediolanenses apud *Radevicum* I. c. 40

z *Ut luitio pignoris*] Vide *Parutam* historia Veneta VII. (p. 562. *ed. Venet.* 1605.)

GRONOVII.

9 *Licere subditis*] I, 3. 12.

10 *Luitio pignoris*] L. 9. C. *de pign. act.* si non fuerit conventum de certo tempore, intra quod lui debeat. 3, 20. 60. Adde *Freheri* parerg. I, 10.

(ee) De Juribus illis, quæ dicuntur *meræ facultatis*, &c, inter alia, de *luitione pignoris*, legi dignissima Dissertatio singularis Collegæ mei Clarissimi & Juris peritissimi *P. de Toullieu*, quæ tertia ordine est in *Dissertationum Juridicarum Triade*, Ultrajecti ann. 1706. edita. De re ipsa dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. J. B.

GRO-

luitio pignoris; item [11] jura libertatis, quibus actus is qui exercetur non est directe contrarius, sed ei inest ut pars suo integro; velut si quis per centum annos societatem cum uno duntaxat vicino habuerit, cum tamen habere & cum aliis posset; non amittuntur nisi ex quo tempore intercessit prohibitio aut coactio, eique paritum est cum sufficienti consensus significatione: quod cum non juri civili tantum, sed & rationi naturali congruat, merito locum habebit etiam inter summæ fortunæ homines.

GRONOVII.

11 *Jura libertatis*] In argumento capitis vocat *jura meræ facultatis*, quæ non alligantur certæ legi aut pacto aut conditioni, nec præfixo tempori aut statuto modo: sed quæ possis usurpare & non usurpare, vel usurpare, quoties libet & quando libet: ad quæ quis actione cogi non potest. Ea non posse præscribi aut præscriptione tolli probant Dd. ex L. 2. D. *de via publ. & itinere publico* ref. *Gail.* Lib. 2. obs. 18. n 4. Tale jus flaminis Dialis in senatum veniendi apud *Livium* 27, 9.

CAP. V.

De acquisitione originaria juris in personas: ubi de jure parentum; de matrimoniis; de collegiis; de jure in subditos; servos.

I. *De jure parentum in liberos.*
II. *Distinctio temporis infantiæ: & ibi de infantium dominio in res:*
III. *Temporis extra infantiam in familia:*
IV. *Ibi de jure coërcendi liberos;*
V. *De jure vendendi liberos:*
VI. *Temporis extra infantiam & familiam.*
VII. *Distinctio potestatis parentum naturalis & civilis.*
VIII. *De jure mariti in uxorem.*
IX. *Insolubilitas & adstrictio ad unam uxorem an sint necessariæ ad matrimonium ex lege euangelica.*
X. *Jure naturæ solo irrita non esse connubia ob defectum consensus parentum.*
XI. *Ex lege euangelica irrita esse connubia cum alieno viro & uxore.*
XII. *Illicita & irrita esse jure naturæ connubia parentum cum liberis.*
XIII. *Connubia fratrum cum sororibus, item novercæ cum privigno & soceri cum nuru, ac similia, illicita & irrita esse jure divino voluntario.*
XIV. *Non idem videri de connubiis cum propinquis ulterioris gradus.*

I. Non in res tantum, sed & in personas jus quoddam acquiritur, & originarie quidem ex generatione, consensu, delicto. Generatione parentibus jus acquiritur in liberos: utrique, inquam, parentum, patri ac matri: [a] sed si [1] contendant inter se imperia, præfertur patris imperium, ob sexus præstantiam.

II. 1.

GRONOVII.

1 *Contendant inter se*] Aliud pater, aliud mater præcipiat, utique in mediis & in utramque partem permissis. *Quintil.* decl. 6. *Poteram quidem fortiter dicere: Pater jussi &c. Sint sane jura patria, sedeatque medius inter duos judex: non comparabo personas, quamvis apud omnes gentes plus juris habeat pater.*

GROTII.

a *Sed si contendant inter se imperia, præfertur patris imperium*] *Seneca* Libro III. controversia XIX. *Primæ partes sunt patris, secundæ matris. Chrysostomus* I. ad Cor. XI, 3. εἰκότως ὑποτέτακται τῷ ἀνδρὶ ἡ γυνή. ἡ γὰρ ἰσοτιμία μάχην ποιεῖ. *merito viro fœmina subjicitur, nam æqualitas honoris pugnam parit.* (Tom. III. pag. 409. *Edit. Savil.*) Idem ad Ephesios capite IV. ἀρχὴ δευτέρα ἐστὶν ἡ γυνή. μήτε οὖν αὕτη τὴν ἰσοτιμίαν ἀπαιτείτω (ὑπὸ γὰρ τὴν κεφαλήν ἐστι)· μήτε ἐκεῖνος ὡς ὑποτεταγμένης καταφρονείτω. σῶμα γάρ ἐστι. *secunda potestas est mulier, neque ergo ipsa æquum sibi jus vindicet (sub capite enim est) nec eam, quod subdita sibi est, contemnat maritus. corpus enim est.* (ibid. pag. 865.) Deinde: δευτέρα ἐστὶν ἀρχὴ αὐτὴ, ἀρχὴν ἔχουσα καὶ πολλὴν τὴν ὁμο-

τιμί-

II. 1. Distinguenda autem (aa) sunt in liberis tria tempora: primum tempus imperfecti judicii, τ̃ βουλευτικοῦ ἀτελοῦς, ut [a] Aristoteles loquitur, dum abest προαίρεσις, vis electrix, ut idem alibi: secundum tempus perfecti judicii, sed dum filius pars manet familiæ parentum, ἕως ἂν μὴ χωρισθῇ, ut loquitur idem [b] Aristoteles: tertium postquam ex ea familia excessit. b In primo tempore omnes liberorum actiones sub dominio sunt parentum: æquum enim est, ut qui se regere non potest, regatur aliunde. Æschyli dictum est: (bb)

a Pol. I. c. ult. Nic. III, 4.

b Eth. V. c. 10.

—— ætas prima, ceu brutum pecus,
Ut educetur mentis alienæ indiget.

At alius naturaliter inveniri non potest, cui regimen competat, quam parentes.

2. Est tamen eo quoque tempore filius aut filia capax dominii in res ex jure gentium, sed exercitium impeditur ob eam quam [c] diximus judicii imperfectionem. Habent jus, ut de pueris Plutarchus [d] loquitur, ἐν κτήσει, non ἐν χρήσει. Quare ut res omnes liberorum parentibus acquirantur non naturale est, sed ex quorumdam populorum legibus, quæ & patrem a matre in hac re distinguunt, & filios non emancipatos ab emancipatis & naturales a legitimis: quæ discrimina natura ignorat; excepta

c Supra c. 3. §. 6.

d De Fort. Alex. II. p. 337. C.

τιμὴν, ἀλλ' ὅμως ἔχει τι πλέον ὁ ἀνήρ. *Altera potestas illa est, imperium & ipsa habens, multumque in honore consortii. sed tamen plusculum habet vir.* (pag. 867.) *Augustinus* epist. CXCIX. *Filius ex legitimis nuptiis susceptus magis in patris est, quam in matris potestate.* (Ep. 262. §. 11. secundum divisionem *Benedictin.*) *Gregoras* Libro VII. ubi de Andronico Palæologo & Irene agit: προστιθεμένου δὲ καὶ τοῦ, μείζονα δύνασθαι τῆς μητρὸς τὸν πατέρα, τὸ κωλύον οὐδὲν τὴν τοῦ πατρὸς τελεσθῆναι βούλησιν ἐπὶ τῷ παιδὶ μᾶλλον ἢ τῆς μητρός· *Addebat ille plus matre patrem posse, nec quicquam intercedere quo minus patris de filio valeret voluntas, etiam præ materna.* (pag. 109. *Edit. Gener.* 1616.) De reverentia matri debita vide L. 4. C. *De Patria Potestate.*

b *In primo tempore*] Sunt ea ætate ita parentum, ut alia quæ parentes possident, ait *Maimonides* canonibus Pœnitentialibus capite VI. §. 2.

(aa) Confer, de toto isto argumento, PUFFENDORFIUM nostrum, *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VI. cap. II. *J. B.*

(bb) Græca ita se habent:

—— Τὸ μὴ φρονοῦν γάρ, ὡσπερεὶ βοτόν,
Τρέφειν ἀνάγκη (πῶς γὰρ οὔ;) τρόπῳ φρενός.

Choephor. vs. 751, 752. pag. 257. *Ed. H. Steph. J. B.*

cepta ea quam dixi ſexus præſtantia, ſi imperia inter ſe contendant.

III. In ſecundo tempore, cum jam judicium ætate maturuit, ſubſunt parentum imperiis non aliæ actiones, quam [c] quæ ad familiæ paternæ aut maternæ ſtatum aliquid momenti habent; æquum enim eſt, ut pars conveniat cum ratione integri. In cæteris autem actionibus habent tum liberi ἐξουσίαν, id eſt, facultatem moralem agendi, ſed tenentur tamen in illis quoque ſtudere ſemper, ut parentibus placeant. Verum hoc debitum cum non ſit ex vi facultatis moralis, ut illa ſuperiora, ſed ex pietate, obſervantia & gratiæ rependendæ officio, non efficit ut irritum ſit, ſiquid contra ſit factum, ſicut nec irrita eſt donatio rei a quocunque domino facta contra parſimoniæ regulas.

IV. In utroque hoc tempore jus regendi etiam jus coërcendi complectitur, quatenus nempe vel cogendi ſunt ad officium liberi, vel emendandi. De gravioribus autem pœnis quid ſit ſentiendum, alibi erit agendi
d C. 20. locus [d].
§. 7. V. Quanquam vero imperium paternum ita ſequitur ipſam patris perſonam ac σχέσιν, ut avelli transferrique in alium non poſſit, poteſt tamen naturaliter, & ubi lex civilis non impedit, pater filium oppignorare [d] &, ſi neceſſe ſit, etiam [2] vendere, ubi alia ratio eum alendi non ſuppetit; quod ex veteri Thebanorum lege (quam
e Cap. 7. libro ſecundo [e] recitat Ælianus) in populos alios videtur fluxiſſe: ipſa autem lex Thebana a Phœnicibus ac porro ab [3] Hebræis veniſſe; quam ipſam obtinuiſſe & apud Phrygas docet Apollonius (cc) Epiſtola ad Domitia-

GROTII.

c *Quæ ad familiæ paternæ aut maternæ ſtatum aliquid momenti habent*] Ita explicat *Maimonides* legem, quæ eſt *Num.* xxx, 6.

d *Et, ſi neceſſe ſit, etiam vendere*] *Jornandes* (de rebus Getic.) *Haud enim ſecus parentes faciunt, ſalutem ſuorum pignorum providentes, ſatius deliberant ingenuitatem perire quam vitam, dum miſericorditer alendus quis venditur, potius quam moriturus ſervatur.* (cap 26) Eam legem video & apud Mexicanos fuiſſe.

GRONOVII.

2 *Vendere*] Ut Eriſichthon filiam. *Ovid.* 8. Met. 860.

3 *Hebræis*] Exodi 21, 7. Quam ſecutus etiam Romulus. *Dionyſ. Halic.* 2, 28.

(cc) Dicit in genere ἀποδίδοσθαι τοὺς αὑτῶν· additque, καὶ ἀνδραποδισθέντων μὴ ἐπιστρέφεσθαι, *& ſi forte quis ex ſuis in ſervitutem redigatur, non convertuntur*, ad illos ſcilicet liberandos. Vit. Apoll. Lib. VIII. cap. 7. pag. 346. *Edit. Olear.* Ubi (quod obiter obſervare liceat) luculentum exemplum eſt

tianum. Censetur quippe ipsa natura jus dare ad id omne, sine quo obtineri non potest quod ipsa imperat.

VI. In tertio tempore filius in omnibus est αὐτεξούσιος, suique juris, manente tamen semper illo pietatis & observantiæ debito, cujus causa perpetua est. Unde sequitur, regum actus irritos dici eo nomine non posse, quod parentes habeant.

VII. e Quicquid extra hæc est, a lege est voluntaria, quæ alibi est alia. Sic jure quod Deus Hebræis dedit, potestas patria in filium aut filiam *f* ad dissolvenda vota non erat perpetua, sed durabat quamdiu liberi f pars erant domus paternæ. Sic patria quædam potestas propria erat civium Romanorum, etiam in filios qui familiæ propriæ capita erant, quamdiu emancipati non erant. Qualem in liberos potestatem alios non habere *g* ipsi Romani profitentur. Sextus Empiricus Pyrrhoniorum tertio: *h* οἱ Ῥωμαίων νομοθέται τοὺς παῖδας ὑποχειρίους καὶ δούλους τῶν πατέρων κελεύουσιν εἶναι. καὶ τῆς οὐσίας τῶν παίδων μὴ κυριεύειν τοὺς παῖδας, ἀλλὰ τοὺς πατέρας, ἕως ἂν ἐλευθερίας οἱ παῖδες τύχωσι κατὰ τοὺς ἀργυρωνήτους. παρ' ἑτέροις δὲ ὡς τυραννικὸν τοῦτο ἐκβέβληται. g *Legum Romanarum auctores liberos in manu parentum ad instar servorum esse voluerunt, neque suorum bonorum ipsos esse dominos, sed parentes, donec manumittantur eo modo quo mancipia solent: quod alii ut tyrannicum repudiant.* Simplicius *i* ad Epicteti enchiridium: οἱ δὲ παλαιοὶ τῶν Ῥωμαίων νόμοι καὶ πρὸς τὴν τῆς φύσεως ὑπεροχὴν ἀποβλέψαντες, καὶ πρὸς τοὺς πόνους οὓς οἱ γονεῖς ὑπὲρ τῶν τέκνων πονοῦσιν, ἅμα καὶ τοὺς παῖδας παντοδαπῶς ὑποτάξαι βουλόμενοι, καὶ τῇ τῶν γονέων οἶμαι φυσικῇ φιλοστοργίᾳ θαῤῥήσαντες, καὶ πιπράσκειν, εἰ βούλοιντο, τοὺς παῖδας τοῖς γονεῦσιν ἐπέτρεψαν καὶ φονεύειν ἀτιμωρήτως. *Antiquæ Romanorum leges, respicientes*

f Num. XXX. 2.3.4.5. *lib. de præceptis legis. præcepto vetante* CCXLII.

g §. 2. *Inst. de pat. potest.*

h Cap. 24. num. 211. *Edit. Fabric.*

i *In* cap. 37. pag. 199.

est loquutionis μὴ ἐπιστρέφεσθαι, pro *non curare:* quod accedere potest iis, quæ plenâ manu congessit Clarissimus CLERICUS, ad explicandum τὸ *Oculo irretorto spectare* Poëtæ Venusini, *Art. Crit.* Part. 1. cap. 2. §. 11. *J. B.*

GROTII.

e *Quicquid extra hæc est, a lege est voluntaria*] *Seneca* de beneficiis III. c. XI. *quia utile est juventuti regi, imposuimus illi quasi domesticos magistratus.*

f *Pars erant domus paternæ*] Alioqui XIII. anno filius erat obligandi se capax moribus Hebræis. ita illi ad dictum in Numeris locum.

g *Legum Romanarum auctores*] *Philo* in legatione: ἡ γὰρ υἱοῦ παντελὴς ἐξουσία κατὰ τοὺς τῶν Ῥωμαίων νόμους ἀνάκειται πατρί· *Patri enim in filium omnimoda potestas jure Quiritum competit.* (Pag. 996. B. *Ed. Paris.*)

GRO-

tes tum ad eam quæ a natura eſt eminentiam, tum ad labores quos pro liberis parentes ſuſtinent, volentes præterea liberos parentibus ſine exceptione ſubjectos eſſe, credo etiam confiſæ naturali parentum amori, & venundandi, ſi vellent, liberos & impune interficiendi parentibus jus dederunt. Simile patrum jus apud Perſas, ut tyrannicum accuſat [k] Ariſtoteles: quæ ideo a nobis afferuntur, ut accurate diſtinguamus civilia a naturalibus.

[k] *Ethic. Nicom.* VIII, 12.

VIII. 1. Ex conſenſu jus in perſonas quod oritur, aut ex conſociatione venit, aut ex ſubjectione. 4 Conſociatio maxime naturalis in conjugio apparet: ſed ob ſexus differentiam imperium non eſt commune, ſed maritus [l] uxoris caput, nempe in rebus conjugii & in rebus familiæ; nam uxor pars fit familiæ maritalis. Ideo de domicilio conſtituere jus eſt marito. Siquid ultra juris maritis conceditur, ut lege Hebræa jus reſcindendi quævis vota uxoris, apud populos nonnullos jus vendendi bona uxoria, non a natura eſt, ſed ab *inſtituto*. Exigit hic locus ut videamus quid ſit de natura conjugii. (dd)

[l] *Eph.* v, 23.

2. Conjugium igitur naturaliter eſſe exiſtimamus talem cohabitationem maris cum femina, quæ feminam conſtituat quaſi ſub oculis & 5 cuſtodia maris: nam tale conſortium & in mutis animantibus quibusdam videre eſt. In homine vero, qua animans eſt utens ratione, ad hoc 6 acceſſit fides, qua ſe femina mari obſtringit.

IX. 1. Nec aliud ut conjugium ſubſiſtat natura videtur requirere: ſed nec divina lex amplius videtur exegiſſe

GRONOVII.

4 *Conſociatio in conjugio*] Sic uxor marito dicitur *ſocia cujuscumque fortunæ*. Tacit. 3. ann. 15. & uxoris *conſortium rerum ſecundarum adverſarumque*, eod. Lib. 34. & *conjux proſperis dubiisque ſocia*, 12. ann. 5. item *laborum periculorumque ſocia*, in Germ. mor. 18. & *non proſperæ tantum ſed omnis fortunæ ſocietatem iniiſſe*, Juſtin. 23, 2. & matrimonium *ſocietas fortunarum omnium*, Liv. 1, 9.

5 *Cuſtodia maris*] Videtur addendum, procreationis & mutui auxilii cauſa. *Quintil.* decl. 368. *Sic mares feminis junguntur, ut imbecillior ſexus præſidium ex mutua ſocietate ſumat.*

6 *Acceſſit fides*] Tacite ſignificat fidem, quam dat maritus uxori, non eſſe a natura, ſed ab inſtituto.

(dd) De tota iſta materia confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VI. Cap. 1. & quæ nos in Notis diximus, ut & ad libellum *De Officio Hom. & Civis*, Lib. II. Cap. II. ultimarum Editionum. *J. B.*

GRO-

gisse ante Euangelii propagationem. Nam & h viri sancti ante legem plures una uxores habuerunt, i & in lege m præcepta quædam dantur his, qui plures una habeant, & regi præscribitur, n ut nec uxorum nec equorum nimiam sibi adsciscat copiam, ubi Hebræi interpretes notant octodecim sive uxores sive concubinas regi fuisse concessas, & Davidi o Deus imputat, k quod uxores ei complures & quidem illustres dedisset.

m Deut. XXI, 15. *n Deut.* XVII, 16. 17. *o 2 Sam.* XII, 8.

2. Sic & dimittere uxorem p volenti modus præscribitur, nec dimissam ducere quisquam impeditur, præter eum, qui dimisit, l & sacerdotem. Hæc tamen ad alium maritum transeundi libertas ipso naturali jure ita restringenda est, ne inde oriri possit prolis confusio. Hinc illa apud Tacitum q juris pontificii quæstio: *an con-*

p Deuter. XXIV, 4. *q Ann.* I, 10.

GROTII.

h *Viri sancti ante legem*] Chrysostomus de Sara: κἀκείνη πάλιν ἐσπούδασε τῆς ἀπαιδίας ἐπινοῆσαι παραμυθίαν αὐτῷ τινα ἀπὸ τῆς παιδίσκης· οὐδέπω γὰρ ταῦτα τότε κεκώλυτο *Ipsa vicissim studebat sterilis conjugii solatium ex ancilla quærere: nondum enim talia tunc vetita erant.* [In *I. ad Corinth.* cap. XI. pag. 414. Tom. III. *Ed. Savil.*] Eundem vide 1. ad *Timoth.* c. III. (vers. 1. Tom IV. pag. 286.) *Augustinus* de doctrina Christiana Libro III. c. XII. *Erat uxorum plurium simul uni viro habendarum inculpabilis consuetudo.* Similia habet ibidem cap. XVIII. Tum vero cap. XXII. *Multa enim sunt, quæ illo tempore officiose facta sunt, quæ modo nisi libidinose fieri non possunt.* & Libro XVI. de Civitate Dei, cap. 38. *quoniam multiplicandæ posteritatis causa plures uxores lex nulla prohibebat.*

i *Et in lege*] *Josephus* Antiq. histor. XVII 1. πάτριον ἐν ταυτῷ πλείοσιν ἡμῖν συνοικεῖν· *Mos nobis patrius eodem tempore plures habere uxores.* (§. 2)

k *Quod uxores ei complures & quidem illustres dedisset*] *Josephus* eo historiæ loco: δόντος δὲ αὐτῷ καὶ γυναῖκας, ἃς δικαίως καὶ νομίμως ἠγάγετο· *cum Deus ei uxores dedisset, quas juste ac legitime habere posset.* (Ant. Jud. VII, 7. §. 3.) Pesictha ad *Levit.* XVIII. notissimum ait esse, eum qui dicat vetitum esse habere plures uxores nescire quid sit de lege.

l *Et sacerdotem*] Levit. XXI, 7. Repudiatæ additur vidua ibidem vers. 14. quod de principe sacerdote intellexit *Philo*, (*De Monarch.* pag. 827. A.) & plerique hodie interpretes, ob ea quæ præcedunt commate 10 & deinceps. Sed quemvis sacerdotem intelligi debere ostendit *Ezechiel* XLIV, 22. &, in explicatione legis, ut & contra Apionem primo *Josephus.* connectenda ergo lex cum initio capitis, ut illa de pontifice maximo obiter sint interposita. [At vero *Josephus* disertè dicit, soli Sacerdotum principi vetitum esse ducere Viduam, quum aliis Sacerdotibus id liceat: Τὸν δ' ἀρχιερέα μέν τοι, οὐδὲ τεθνηκότος ἀνδρὸς ἠξίωσε γαμεῖν γυναῖκα, τοῦτο τοῖς ἄλλοις ἱερεῦσι συγχωρῶν. Ant. Jud. Lib. III. cap. XII. §. 2. *Edit. Hudson.* In loco autem ex *Lib. I. contr. Apion.* §. 7. de Viduâ ne γρῦ quidem. Hinc Auctor noster in adnotat. ad locum *Levitici* laudatum planè omisit *Josephi* testimonium. Quod autem conjicit de parenthesi, durum videtur. Confer SELDEN. *De Uxore Hebr.* Lib. I. cap. 7. & *de Success. in Pontific.* Lib. II. cap 2. *J. B.*]

concepto, necdum edito partu rite nuberet. Apud Hebræos inter utrumque matrimonium tres menses interponi jubebantur. At Christi lex, (ee) ut res alias, ita & hanc [r] conjugii inter Christianos ad perfectiorem redegit normam, ex qua & qui dimisisset uxorem non adulteram, & qui duxisset dimissam, adulterii reos pronuntiat: & apostolus ejus atque interpres [s] Paulus, non viro tantum jus dat in corpus uxoris, quod & in naturali statu procedebat (ὁ γὰρ μιγνύμενος κατὰ νόμον ἀφροδίτης παντὸς ἄρχει τοῦ σώματος τῆς συνούσης, inquit [t] Artemidorus, id est, *qui connubii lege feminæ conjungitur, is in corpus ejus dominium habet:*) sed & uxori vicissim in corpus mariti. m Lactantius: *Non enim, sicut juris publici ratio est, sola mulier adultera est, quæ habet alium, maritus autem etiamsi plures habeat, a crimine adulterii solutus est. Sed divina lex ita duos in matrimonium, quod est in corpus unum, pari jure conjungit, ut adulter habeatur quisquis compagem corporis in diversa distraxerit.*

r Matth. V, 32. XIX, 9.

s 1 Cor. VII, 4.

t Oneirocrit.

3. Scio a plerisque existimari in utroque hoc capite non novam a Christo conditam legem, sed restitutam quam Deus pater rerum primordio condiderat: in quam sententiam adduxisse eos videntur ipsa Christi verba, ubi ad primordium illud nos revocat: sed responderi potest, ex prima illa conditione, qua uni mari feminam non nisi unam Deus attribuit, satis apparere quid optimum sit Deoque gratissimum; & hinc sequi sem-

GROTII.

m *Lactantius*] Libro institutionum VI. c. XXIII. ubi & hoc sequitur: *Exemplo continentiæ docenda est uxor, ut se caste gerat. Iniquum est enim, ut id exigas, quod ipse præstare non possis.* Sensus idem in Gregorio Nazianzeno, πῶς ἀπαιτεῖς, οὐκ ἀντιτίθης; *quomodo exigis & non rependis?* [Orat. XXXI. pag. 500. C] Hieronymus ad Oceanum: *Aliæ sunt leges Cæsarum, aliæ Christi. aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit. Apud illos viris impudicitiæ fræna laxantur, &, solo stupro atque adulterio condemnato, passim per lupanaria & ancillulas libido permittitur, quasi culpam dignitas faciat, non voluntas. Apud nos quod non licet feminis æque non licet viris, & eadem servitus pari conditione censetur.* (Tom. I. pag. 198. C. *Ed. Basil.*)

(ee) Auctor noster postea mutavit sententiam, ut patet ex Adnotationibus ejus in *Matth.* V. 32. ubi ostendit, in loco illo & aliis similibus Euangeliorum non damnari Polygamiam, sed tantum abusum Divortii, *quacumque ex caussâ* facti. Hinc in eximio opusculo *de Verit. Relig. Christ.* dicit tantum, *Christianos sequi* morem *Germanorum* & *Romanorum*, qui unâ uxore contenti fuerunt, *Lib.* II. §. 13. Et in Notâ subjectâ ibidem remittit tantum ad locum 1 *Corinth.* VII. 4. Sed de eâ re egimus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

GRO-

ſemper id fuiſſe egregium ac laudabile: non tamen ut aliter facere nefas eſſet; quia ubi lex non eſt, ibi non eſt legis transgreſſio; 7 at lex de ea re nulla illis temporibus exſtabat. Sic etiam cum dixit Deus ſive per Adamum, 8 ſive per Moſem, tantum eſſe fœdus matrimonii, ut vir parentis familiam relinquere debeat, quo novam cum uxore familiam conſtituat: 9 idem ferme dixit quod Pharaonis filiæ dicitur Pſalmo XLV, 11. *Obliviſcere populi tui & domus patris tui.* Et ex hac tam arctæ amicitiæ inſtitutione ſatis apparet n Deo gratiſſimum

GRONOVII.

7 *At lex de ea nulla*] Ipſe Chriſtus videtur dicere *Matth.* 19, 4. [Claſſicus in hac materia locus eſt *Matth.* C. XIX., Chriſtianis quidem omnibus accurate tenendus; aſt non omnes Chriſtiani, neque homines rationales ſunt, qui dicuntur, neque præcipit Servator optimus de judicum officio. vid. Cel. *Venema* Comment. *ad h. l.* ſive *Append. Diſſertat. Sacr.* & Cl. *Bav. Voorda* Theſ. Controverſ. Dec. x., quam Cl. *de Moor* addidit *Comment. in* Marckii *Compend. Theol.* P. VI. p. 759-764. —— Illud vellem, haud adeo faciles eſſent magiſtratus in concedenda perpetua *tori menſæque ſeparatione*, contra quam merito calamum ſtrinxit Conſultiſſ. *Hier. van Alphen* diſſ. *de eo quod juſtum eſt circa tori & menſæ ſeparationem*, Trai. 1767. M. T.]

8 *Sive per Moſem*] Quaſi Moſes [Geneſ. 2, 24.] hæc verba tribuerit Adamo per ethopœiam, ut hiſtorici conciones Imperatoribus. [Imo potuerat hæc Moſes, tanquam de ſuo, interjeciſſe. vid. Cl. *Michaëlis* de *Legib. Moſaic. Conjug.* p. m. 415. Edit. Belg.: ſed verius videtur, per Adamum, divinitus adflatum, hæc Deum dixiſſe. vid. Cl. *Venema* loco mox cit. §. 8. p. 647. ſq. M. T.]

9 *Idem ferme dixit*] Ut qui tantum prædicet, quid effecturus ſit amor: non edicat, quid neceſſario fieri debeat.

GROTII.

n *Deo gratiſſimum eſſe*] Et multis olim quoque ſapientibus prælatus hic mos. *Euripides* in Andromacha ex perſona Hermiones: (*verſ.* 177, & *ſeqq.*)

——— οὐδὲ γὰρ καλὸν
Δυοῖν γυναικοῖν ἄνδρ᾽ ἕν᾽ ἡνίας ἔχειν·
Ἀλλ᾽ εἰς μίαν βλέποντες εὐναίαν κύπριν
Στέργουσιν, ὅς τις μὴ κακῶς οἰκεῖν θέλει.

——— *non etenim decet*
Unum imperare feminis geminis virum:
Contentus uno conjugis vivat toro,
Quicunque cupiet rite curatam domum.

Et in choro: (*verſ.* 464. & *ſeqq.*)

Οὐδέποτ᾽ ἂν δίδυμα
Λέκτρ᾽ ἐπαινέσω βροτῶν,
Οὐδ᾽ ἀμφιμάτορας κόρους,
Ἔριν μὲν οἴκων.
Δυσμενεῖς τε λύπας.
Τὴν μίαν μοι στεργέτω πόσις γάμοις
Ἀκοινώνητον εὐνὰν ἀνδρός.
Οὐδὲ γὰρ ἐν πόλεσι
Δίπτυχοι τυραννίδες
Μιᾶς ἀμείνονες φέρειν,
Ἄχθος δ᾽ ἐπ᾽ ἄχθει,
Καὶ στάσις πολίταις.
Τικτόντοιν θ᾽ ὕμνοισιν ἐργάταιν δυοῖν
Ἔριν Μοῦσαι φιλοῦσι κραίνειν
Πνοαὶ δ᾽ ὅταν φέρωσι ναυτίλους θοαὶ
Κατὰ πηδαλίων,
Διδύμα πραπίδων γνῶμα,

Σοφῶν

mum esse, ut perpetua sit ea conjunctio: non tamen eo evincitur à Deo o jam tunc imperatum ne qua de causa fœdus illud solveretur. At u Christus, quod Deus institutione conjunxerat, id ab homine separari vetuit, ex eo, quod optimum Deoque acceptissimum est, dignissimam lege nova desumens materiam.

u Marc. x, 9.

4. Plerasque gentes certum est antiquitus ut divortiorum libertate, ita plurium feminarum conjugio usas. Prope solos barbarorum Germanos singulis uxoribus contentos suo tempore fuisse x Tacitus memorat; idque passim ostendunt historiæ tum Persarum, p tum (ff) Indorum. q Apud Ægyptios y soli sacerdotes unius feminæ conjugio utebantur. Sed & apud Græcos Cecrops primus, teste Athenæo, μίαν ἑνὶ ἔζευξεν, *unam feminam*

x De moribus Germ. c. 18.

y Diod. Lib. 1. pag. 51. Ed. H. Steph.

Σοφῶν τε πλῆθος ἀθρόον ἀσθενέστερον
Φαυλοτέρας φρενὸς αὐτοκρατοῦς.
Ἑνὸς ἁ δύναμις ἀνά τε μέλαθρα,
Κατά τε πόλιας,
Ὁπόταν εὑρεῖν θέλωσι καιρόν.

Nunquam gemina de matre genus,
Nunquam duplices laudabo toros,
Odii & diræ semina rixæ.
Unam debet non ambigui
Vir participem nosse cubilis:
Duo nec domini rectius urbes
Terrasque regunt, quam quæ sceptrum
Tenet una manus: quin sic oneri
Onus accedit: discors agitat
Rabies rupto fœdere cives.
Etiam artifices carminis inter
Geminos ipsæ tristia miscent
Prælia Musæ: cumque in pelago
Vela carinæ fert aura levis,
Plus una valet, contemta licet,
Dextera clavi quæ frana tenet,
Quam consilii vis in partes
Distracta duas, aut prudentum
Numerosa cohors. una potestas
Temperet urbem, regat una domum,
Si modo cordi est tranquilla quies.

Plautus Mercatore: (iv, 6. 8.)

Nam uxor contenta est, quæ bona est, uno viro.

Qui minus vir una uxore contentus fiet?

o *Jam tunc imperatum*] Sic & in causa plurium uxorum distinguit *Ambrosius* id, quod laudaverat in paradiso Deus, a damnatione contrarii c. iv. Lib. 1. de Abraham. quem locum *Gratianus* posuit causa xxxii. quæst. iv. c. 3. [Vide quæ diximus in Tractatu Gallico *De doctrina Morali Patrum Eccles.* Cap. xiii. §. 10, & *seqq.* J. B.]

p *Tum Indorum*] Et Thracum, de quibus versus sunt *Menandri*, (apud *Strab.* Lib. vii. p. 297) & *Euripidis* in Andromacha. (*vers.* 214. & *seqq.*)

q *Apud Ægyptios soli sacerdotes*] Vide *Herodianum* Libro ii. [Sine dubio *Herodianus*, apud quem nihil quod ad rem faciat, positus est heic pro *Herodoto*, undecumque error ortus fuerit. At hic contrarium planè docet, nimirum omnes *Ægyptios* unâ uxore contentos fuisse, quemadmodum in more erat *Græcis*: Καὶ γυναικὶ μιῇ ἕκαστος αὐτῶν συνοικέει, κατάπερ Ἕλληνες. Lib. ii. cap. 92. Utri credemus? *Herodoto*, an *Diodoro Siculo*, ita inter se pugnantibus? *J. B.*]

(ff) Vide Strabonem, *Geograph.* Lib. xv. pag. 714. Ed. Paris. Casaub. *J. B.*

minam uni marito attribuit: quod tamen ne Athenis quidem diu obſervatum, [10] Socratis & aliorum [z] exemplo docemur. Quod ſi qui populi continentius egerunt, ut Romani ſemper duabus uxoribus, divortio [11] diu abſtinuerunt, laudandi ſunt ſane, ut qui ad id quod optimum eſt acceſſerint: unde & [12] flaminicæ apud eosdem Romanos matrimonium, niſi morte, non ſolvebatur: [r] non tamen inde ſequitur peccaſſe, qui fecerunt aliter ante promulgatam Euangelii vocem.

z *Gellius* xv. c. xx.

X. 1. Nunc quæ rata ſint jure naturæ conjugia videamus: in quo dijudicando meminiſſe debemus, non omnia, quæ juri naturæ repugnant, irrita fieri jure naturæ, ut exemplo prodigæ donationis apparet [a]; ſed ea demum, in quibus deeſt principium dans validitatem actui, aut (gg) in quibus vitium durat in effectu. Principium & hic & in aliis actibus humanis, unde jus oritur, eſt jus illud, quod facultatem moralem interpretati ſumus, ſimul cum voluntate ſufficiente. Quæ voluntas ſit ſufficiens ad jus producendum, infra melius tractabitur [b], ubi de promiſſis in genere agetur. Super facultate morali quæſtio oritur de parentum conſenſu, quem ad validitatem conjugii quaſi naturaliter quidam requirunt. Sed in eo falluntur. Nam quæ adferunt argumenta, nihil aliud probant, quam officio filiorum conveniens eſſe, ut parentum conſenſum impetrent: quod plane concedimus cum temperamento, niſi manifeſte iniqua ſit parentum voluntas. Nam ſi in omnibus rebus filii reverentiam parentibus debent, certe præcipue

a *L.* c. xi. §. 9 & *hui.* C. §. 16.

b C. xi.

GRONOVII.

10 *Socratis*] Qui duas uno tempore habuit uxores, Xantippen & Myrtonem, Ariſtidis neptim (Vid. *Diogen. Laërt.* Lib. II. §. 26. *J. B.*)—[Neque tamen hoc adeo certum eſt. v. Cl. *J. M. Gesneri* Socrates *ſanctus pæderaſta*, §. 41-43. M. T.]

11 *Diu*] Usque ad annum urbis conditæ 522. quum primus Sp. Carvilius Ruga uxori nuntium remiſit, quod ſterilis eſſet. *Gellius* 4, 3. & 17, 21.

12 *Flaminicæ*] Diali Flamini, ſive Jovis ſacerdoti nuptæ. *Gell.* 10, 16.

GROTII.

r *Non tamen inde ſequitur peccaſſe*] *Auguſtinus* Lib. XXII. c. XLVII. contra Fauſtum: *Quando mos erat, crimen non erat.* Poſuit & hoc *Gratianus*, ſed ſub Ambroſii nomine. (*Cauſ.* XXXII. *Quæſt.* IV. c. 7.)

(gg) *Ubi actûs turpitudo eſt permanens*, ait Auctor *Annot. in Matth.* XXII, 30. Exemplum eſt in eo, qui rem alienam furatus eſt, aut mala fide poſſidet alio quocumque modo: quamdiu enim illam retinet, aut illâ utitur, ſinguli actus habent contrectationem rei alienæ. (Vid. § XI) *J. B.*

pue eam debent in eo negotio, quod ad gentem totam pertinet, quale sunt nuptiæ. Sed hinc non sequitur jus illud, quod facultatis aut dominii nomine explicatur, deesse filio. Nam qui uxorem ducit, & maturæ esse debet ætatis & extra familiam abit, ita ut hac in re regimini familiari non subjiciatur. Solum autem reverentiæ officium non efficit, ut nullus sit actus qui ei repugnat.

2. Quod autem a Romanis aliisque constitutum est, ut quædam nuptiæ, quia consensus patris deficit, irritæ sint, non ex natura est, sed ex juris conditorum voluntate. Nam & eodem jure [s] mater, cui tamen naturaliter liberi reverentiam debent, suo dissensu matrimonium irritum non facit; ac ne pater [c] quidem filii emancipati: & si pater ipse sit in patris sui potestate, [d] in filii nuptias & avus & pater consentire debent: filiæ avi auctoritas sufficit: quæ discrimina naturali juri incognita satis ostendunt venire hæc ex jure civili.

c L. 25. D. de ritu nupt.
d L. 16. §. 1. D. eod. tit.

3. In sacris literis videmus quidem pios viros, multoque magis mulieres, ([t] quarum [e] verecundiæ maxime convenit hac in re alieno arbitrio stare, quo & illa pertinent quæ priore ad Corinthios [f] de elocanda virgine legimus) in contrahendis nuptiis secutos auctoritatem parentum: sed non tamen irritum pronunciatur Esavi [g] conjugium, aut liberi illegitimi, quia sine tali auctoritate nuptias contraxerat. Quintilianus, jus strictum & quidem naturale, respiciens, [h] sic ait: *Quod si licet*

e L. 20. C. de nuptiis.
f VII, 36.
g Genes. XXIX. & XXXVI.
h Decl. 257.

GROTII.

s *Mater, cui tamen naturaliter liberi reverentiam debent, suo dissensu matrimonium irritum non facit*] Imo & avi, si is liber est, voluntas plus valet quam patris, qui servilis sit conditionis. *Gratian.* causa 32. quæstione III. c. unic.

t *Quarum verecundiæ maxime convenit hac in re alieno arbitrio stare*] *Non est enim virginalis pudoris eligere maritum*, ait *Ambrosius* Lib. I. de Abraham. c. ult. relatus in codicem *Gratiani* causa XXXII. quæstione II. c. 13. *Donatus* Andria: (IV, 4. 2.) *Summa potestas nuptiarum in patre puellæ est.* Hermione apud *Euripidem*: (*Androm.* vers. 987.)

Νυμφευμάτων δὲ τῶν ἐμῶν πατὴρ ἐμὸς
Μέριμναν ἕξει, κ' οὐκ ἐμὸν κρίνειν τάδε.

Curam parenti de meis ego nuptiis
Permitto, non est illud arbitrii mei.

Hero apud Musæum: (vers. 179. 180.)

Ἀμφαδὸν οὐ δυνάμεσθα γάμοις ὁσίοισι πελάσσαι.
Οὐ γὰρ ἐμοῖς τοκέεσσιν ἐπεύαδεν ——

Lege maritali jungi non possumus ambo.
Cum nolit mater, nolit pater.

GRO-

licet aliquando etiam contra patris voluntatem ea, quæ alioqui reprehensionem non merentur, filio facere; [u] *nusquam tamen libertas tam necessaria quam in matrimonio est.*

XI. Cum ea quæ alteri nupta est matrimonium haud dubie irritum est, lege quidem naturæ, nisi vir prior eam dimiserit; tamdiu enim durat ejus dominium: lege autem Christi, donec mors vinculum dissolverit. Irritum autem est ideo, quia & facultas moralis deest, sublata per prius matrimonium, & omnis effectus est vitiosus. Singuli enim actus contrectationem habent rei alienæ. Vicissim ex Christi lege irritum est conjugium cum eo, qui maritus sit alterius mulieris, ob jus illud quod Christus feminæ pudicitiam servanti dedit in maritum.

XII. 1. De conjugiis eorum, qui sanguine aut affinitate junguntur, satis gravis est quæstio & non raro magnis motibus agitata. Nam causas certas ac naturales, cur talia conjugia, ita ut legibus aut moribus vetantur, illicita sint, assignare qui voluerit, experiendo discet, quam id sit difficile, imo præstari non possit. Nam quam [x] Plutarchus [i] attulit in quæstionibus Romanis, & Augustinus sequitur de Civitate Dei, Lib. XV. cap. 16. de latius spargendis amicitiis per diffusas affinitates,

i Quæst. 108. pag. 289. D.

GROTII.

u *Nusquam libertas tam necessaria est quam in matrimonio*] *Eugraphius* ad Andriam actu 1. scena V. (vs. 3.) *Tangitur & illud, an patrum imperiis obsequi filii debeant. Constat enim circa nuptias esse filiis liberam voluntatem.* Cassiodorus VII, 40. *Durum est libertatem liberam non habere* [*in matrimonio*.] *unde liberi procreantur.*

x *Plutarchus attulit in quæstionibus Romanis*] Philo de legibus specialibus: (pag. 780.) τί δὲ τὰς πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους κοινωνίας καὶ ἐπιμιξίας ἐπέχειν, εἰς βραχὺ χωρίον τὸ ἑκάστης οἰκίας συνωθοῦντας μέγα καὶ λαμπρὸν ἔργον, ἐκτείνεσθαι καὶ χεῖσθαι δυνάμενον εἰς ἠπείρους καὶ νήσους καὶ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν; αἱ γὰρ τῶν ὀθνείων ἐπιγαμίαι καινὰς ἀπεργάζονται συγγενείας, τῶν ἀφ' αἵματος οὐκ ἀποδεούσας, ὧν χάριν πολλὰς καὶ ἄλλας ὁμιλίας ἐκώλυσεν. *Quid opus hominum inter se necessitudines ac vincula inhibere, & unius domus angustiis claudere tam ingens ac præclarum opus, quod extendi fundique potest in regiones & insulas, orbemque universum? Affinitates namque cum extraneis novas pariunt conjunctiones hominum, non minores illis, quæ e sanguine veniunt: quod respiciens Moses alias etiam multas propinquorum nuptias vetuit.* Chrysostomus ad 1 *Corinth.* XIII, 13. τί στενοχωρεῖς τῆς ἀγάπης τὸ πλάτος; τί περιττῶς ἐπίδοσιν ἀναλίσκεις εἰς αὐτὴν φιλίας, δι' ἣν δύνασαι καὶ ἑτέραν περιβαλέσθαι φιλίας ἀφορμὴν ἔξωθεν γυναῖκα ἀγαγών; *Quid in arctum cogis amoris latitudinem? quid supervacuo amicitiæ causam perdis, per quam poteras aliam amicitiæ parandæ occasionem acquirere, extraneam ducendo uxorem?* (Tom. III. p. 469. *Ed. Savil.*)

tates, non tanti est ponderis, ut quod contra fiat irritum aut illicitum censeri debeat. Neque enim quod minus utile est, statim & illicitum est. Adde quod accidere potest, ut huic qualicunque utilitati alia major utilitas repugnet, neque eo duntaxat casu quem Deus in lege Hebræis data excepit, ubi vir quispiam 13 sine prole obiit, cui non dissimile est, quod de virginibus 14 ex asse heredibus, quas ἐπικλήρους vocant, & 15 Hebræo y & 16 Attico jure constitutum est, ad conservandas scilicet in familia res avitas, sed aliis multis qui aut conspici solent, aut excogitari possunt.

2. Ab hac generalitate 17 eximo matrimonia parentum cujuscunque gradus cum liberis, quæ quo minus licita sint, ratio (ni fallor) satis apparet. Nam nec maritus, qui superior est lege matrimonii, eam reverentiam potest præstare matri quam natura exigit, nec patri filia; quia quanquam inferior est in matrimonio, ipsum tamen matrimonium talem inducit societatem, quæ illius necessitudinis reverentiam excludat. Bene Paulus [k] Jurisconsultus, cum dixisset in contrahendis matrimoniis z naturale jus & pudorem inspiciendum, addidit contra pudorem esse filiam suam uxorem ducere. Talia igitur con-

k *L.* 14. §. 3. *D. de ritu nupt.*

GRONOVII.

13 *Sine prole obiit*] Ut ejus viduam frater ducat, mortuoque semen excitet. *Deut.* 25, 5. [add. diss. *Perizonii* de constitutione Div. de ducenda defuncti fratris uxore. *J. B.*]

14 *Ex asse heredibus*] Quæ fratrem non habent, & solæ sunt parentum heredes. (*Numer.* XXXVI, 8.)

15 *Hebræo*] Ut proximi eas ducant cognati exemplo Ruthæ cap. 4.

16 *Attico*] Per Solonem. *Diodor. Sic.* 12, 13.

17 *Eximo matrimonia*] *Ovidius* de Myrrha Cinaræ 10. Met. 304. *Si tamen admissum sinit hoc natura videri.* 353. *Neve potentis Concubitu vetito naturæ pollue fœdus.* At Lib. 9, 456. in fabula Byblidos & Cauni nullam facit naturæ mentionem; tantum canit, *Nec qua debebat amavit*, & *obscœnas flammas*: tanquam hoc incesti genus ob legem, non instinctu naturæ putetur.

GROTII.

y *Et Attico jure*] Vide *Demosthenem* ad Leocharem: *Fortunatianum* rhetorem: *Donatum* Phormione act. I. scen. II. (*vers.* 75.) & Adelphis IV, 5. 17.

z *Naturale jus & pudorem inspiciendum*] Egregie hoc exsequitur *Philo* de specialibus legibus; ubi esse dicit μέγιστον ἀνοσιούργημα, *maximum nefas*, πατρὸς εὐνὴν τετελευτηκότος, ἣν ἄψαυστον ὡς ἱερὰν ἐχρῆν φυλάττεσθαι, καταισχύνειν, γήρως δὲ καὶ μητρὸς αἰδῶ μὴ λαμβάνειν, τὸν αὐτὸν τῆς αὐτῆς υἱὸν καὶ ἄνδρα γενέσθαι; καὶ πάλιν τὴν αὐτὴν τοῦ μητέρα καὶ γυναῖκα. *Patris mortui cubile, quod, tanquam res sacra, intactum sini oportuit, contemerare, neque senectutis, neque materni nominis verecundia tangi, eundem ejusdem esse filium & maritum, eandem ejusdem matrem & uxorem.* (Pag. 778. C. Edit. Paris.)

Græco

conjugia haud dubitandum quin & illicita sint & irrita insuper, quia vitium perpetuo effectui adhæret.

3. Neque movere nos debet Diogenis & Chrysippi argumentum, a gallis gallinaceis aliisque animantibus mutis petitum, quo probare volebant commixtiones tales non esse contra jus naturæ. Nam, ut initio libri diximus *, satis est, si cum natura humana quid pugnet, ut illicitum habeatur. Et hoc est incestum, [l] quod [a] jure gentium committi scripsit Paulus jurisconsultus inter gradus ascendentium & descendentium. Hoc est jus illud quod Xenophon [m] ait non eo minus jus esse, quia [b] [18] a Persis contemnebatur. Naturale enim recte dicitur, interprete Michaële Ephesio ad Nicomachia, τὸ παρὰ τοῖς πλείστοις καὶ ἀδιαστρόφοις καὶ κατὰ φύσιν ἔχουσιν· *quod apud plerosque non corruptos, sed naturæ convenienter se habentes obtinet.* Hippodamus (hh) Pythagoricus vocat παρὰ φύσιν ἀμέτρως ἐπιθυμίας, ἀκατασχέτως ὁρμάς, ἀνοσιωτάτας ἁδονάς, *immoderatas & a natura alienas cupiditates, effrænes impetus, nefarias voluptates.* De Parthis sic Lucanus: [Lib. VIII, vers. 401. & *seqq.*]

* In Proleg. §. 7.
l L. ult. de ritu nupt.
m Socrat. Memor. Lib. IV. c. 4. §. 19, 20.

—— epulis vesana meroque,
Regia non ullos exceptos legibus horret
Concubitus —— —— ——

Et

GROTII.

a *Jure gentium*] Sic & *Papinianus* loquitur in L. 38. §. 2. D. *ad legem Juliam de adulteriis.*

b *A Persis contemnebatur*] Quorum hac in re crimen bellis perpetuis, ac fratrum cædibus, a Deo punitum notat *Philo.* (*De special. Legib.* pag. 779.) Persis addit Medos, Indos, Æthiopas, *Hieronymus* Lib. II. contra Jovinianum. (*Pag.* 75. Tom II. *Ed. Basil.*) de barbaris in universum Hermione in Andromacha *Euripidis:* (vers. 173, & *seqq.*)

—— Τοιοῦτον πᾶν τὸ βάρβαρον γένος.
Πατήρ τε θυγατρὶ, παῖς τε μητρὶ μίγνυται.
Κόρη τ' ἀδελφῷ, διὰ φόνου δ' οἱ φίλτατοι
Χωροῦσι, καὶ τῶνδ' οὐδὲν ἐξείργει νόμος.

Tale est omne barbaricum genus.
Mater jugatur filio, natæ pater,
Frater sorori: proximæ alterna manus
Cæde implicantur: nulla lex prohibet nefas.

GRONOVII.

18 *A Persis*] Apud quos magi cum matribus coibant, nec pro perfecto mago habebatur, nisi qui sic natus esset.

(hh) Non, sed alius Philosophus ejusdem sectæ, nomine *Hipparchus*, in libro *de Animi tranquillitate*, cujus fragmentum nobis servavit STOBÆUS. Reperitur illud etiam in *Opusculis Mythol. Phys. Ethic.* editis *Amstelod.* 1688. ubi locum, de quo agitur, leges *p.* 670. *J. B.*

Et mox: (*verſ.* 409, 410.)

—— cui fas [19] *implere parentem,*
Quid rear eſſe nefas? —— ——

Speciatim autem huic Perſarum mori cauſam pravam educationem prudenter aſſignat Dion Pruſæenſis oratione XX [n].

4. Atque hic mirari libet Socratis [o] commentum apud Xenophontem, qui in conjugiis talibus nihil culpandum invenit, præter ætatis disparitatem: unde aut ſterilitatem ait ſequi, aut male conformatam ſobolem: quæ ſola ratio ſi tali conjugio obſtaret, certe nec irritum eſſet, nec illicitum, non magis quam inter alias perſonas, quarum ætas tot annis diſtat, quot annis parentes liberos ſolent præcedere.

5. Illud potius disquirendum, an non in hominibus nulla prava educatione corruptis, præter id quod intellectu concipi poſſe jam diximus, ſit in ipſis affectibus inſita [20] fuga quædam commixtionis cum parentibus & ex ſe natis, quippe cum ab ea etiam quædam animantia muta naturaliter abhorreant. Ita enim & alii exiſtimarunt, & Arnobius [p] adverſus gentes libro quinto: *Etiamne in matrem cupiditatis infandæ ſpem Jupiter cepit, nec ab illius appetitionis ardore horror eum quivit avertere; quem non hominibus ſolis, ſed animalibus quoque nonnullis natura ipſa ſubjecit, & ingeneratus ille communiter ſenſus?* Exſtat de [21] camelo & [c] de [22] equo Scy-

[n] Immo XXI. pag. 270. C.

[o] Memor. IV, 4. §. 22.

[p] Pag. 161, 162. Ed. Lugd. Bat. 1651.

GROTII.

[c] *De equo*] *Plinius* hiſtoriæ naturalis VIII. 42. ubi de equis agit, *Alium detracto oculorum operimento, & cognito cum matre coitu, petiiſſe prærupta atque exanimatum. Eque & eadem ex cauſa in Reatino agro laceratum proriganm invenimus. Namque & cognationum intellectus iis eſt.* Habes paria apud *Varronem* de Re Ruſtica II. 7. & apud *Antigonum* de Admirabilibus, (cap. 59.) *Ariſtotelemque* ejusdem tituli libro. [Pag. 1150. B. C. Tom. I. *Ed. Pariſ.* At vide SELDENUM, *De Jure Nat. & Gent. ſecund. diſcipl. Hebræor.* Lib. I. cap. 5. p. 61. 67. ſq. *J. B.*]

GRONOVII.

19 *Implere*] Ovidius II, 265. *confeſſam amplectitur heros, Et potitur votis ingentique implet Achille.*

20 *Fuga quædam*] Averſatio naturalis.

21 *Camelo*] Qui curatorem, a quo cum matre operta commiſſus erat, delapſo operimento & matre agnita interfecit. *Ælian.* 3. de Anim. 47. Ariſtot. περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων, p. 89. Sylburg.

22 *Equo*] Qui ſimiliter admiſſus matri, agnita ea ſe præcipitavit. Adde *Varronem* 2. de Re Ruſt 7, 83.

Gro-

Scythico nobilis in hanc rem narratio apud Aristotelem animantium historia nona, capite XLVII. & non dissimilis apud Oppianum libro primo de Venatu. Seneca Hippolyto: (verf. 914, 915.)

Feræ quoque ipsæ Veneris evitant nefas,
Generisque leges inscius servat pudor.

XIII. 1. Sequitur quæstio de gradibus affinitatis omnibus & de gradibus sanguinis ex transverso limite, iis præsertim qui Levitici cap. XVIII. expressi leguntur. Nam 23 etiam concesso, a mero jure naturæ non venire hæc interdicta, videri tamen possunt præcepto divinæ voluntatis hæc ivisse in vetitum: neque vero tale id esse præceptum quod solos Hebræos adstringat, sed quod homines universos, colligi videtur ex illis Dei [q] verbis apud Mosem: *Ne polluite vos ulla harum rerum: quia omnibus istis polluti sunt populi, quos vobis advenientibus dispello.* Mox: *Ne facite ullam ex istis rebus abominandis: nam omnes istas fecerunt indigenæ terræ istius, quæ vobis exposita est, unde polluta est terra.*

[q] *Levit.* XVIII. 24, 25. 27.

2. Nam si Cananæi eorumque vicini peccarunt talia faciendo, (ii) sequitur ut lex aliqua præcesserit: quæ cum mere naturalis non sit, restat ut a Deo data sit, aut ipsis peculiariter (quod non est verisimile, nec satis ferunt verba) aut humano generi, sive in prima constitutione, sive in reparatione post diluvium. Tales autem leges, quæ humano generi universo sunt datæ, non videntur a Christo abrogatæ, sed eæ demum, quæ [r] Judæos aliis nationibus, quasi sepimento interjecto, disparabant. Cui accedit, quod Paulus [s] conjugium privigni cum noverca tam severe detestatur: cum tamen nullum de ea re peculiare exstet Christi præceptum, nec ipse alio utatur argumento, quam quod talis commixtio [d] impura habeatur a profanis etiam gentibus, quod ve-

[r] *Ephes.* II. 14.

[s] 1 *Corinth.* V. 1.

GROTII.

d *Impura habeatur a profanis etiam gentibus*] *Tertullianus* V. adversus Marcionem: *Non defendo secundum legem Creatoris displicuisse illum, qui mulierem patris sui habuit. Communis & publicæ religionis secutus sit disciplinam.* (Cap. 7.)

GRONOVII.

23 *Etiam concesso*] Etsi conceditur gradus illos consanguinitatis nuptiis sociari non ipsam naturam prohibuisse, facti sunt tamen nefarii jure divino voluntario

(ii) Auctor ipse istius argumenti totam vim infringit paullo post, obser-

verum esse præter alia ostendunt 24 Charondæ leges, quæ tale matrimonium infamia notant; & illud in oratione Lysiæ: (kk) συνῴκει ὁ πάντων σχετλιώτατος ἀνθρώπων τῇ μητρὶ καὶ τῇ θυγατρί, *maritus erat ille impurissimus hominum matris ac filiæ*: unde non abit Ciceronis illud [t] pro A. Cluentio in causa non dissimili; nam cum socrum genero nupsisse narrasset, subdit: O *mulieris scelus incredibile, & præter hanc unam in omni vita inauditum!* Seleucus rex cum uxorem suam Stratonicen Antiocho filio nuptam daret, verebatur, [e] narrante [u] Plutarcho, ne ipsa offenderetur τῷ μὴ νενομισμένῳ, *ut re illicita.* Apud Virgilium est: (*Æn.* x. 389.)

[t] Cap. 6.

[u] *Vit. Demetr.* pag. 907.

——— *Thalamos ausum incestare novercæ.*

Quæ communis existimatio si a necessario naturæ dictato originem non habuit, omnino sequitur, ut descendat ex veteri traditione, quæ a divino aliquo præcepto manarit.

3. Hebræi veteres, non spernendi hac in parte juris divini interpretes, & qui omnia eorum legit summoque judicio digessit Moses Maimonides, ajunt earum legum, quæ capite Levitic. XVIII. de matrimoniis sunt proditæ, causas esse duas: priorem naturalem quandam verecundiam, quæ non sinat ortus auctores cum sua sobole, 25 aut in se ipsis, [f] aut etiam 26 per

servatione quæ legitur in §. sequ. num. 2. *J. B.*

(kk) Non sunt *Lysiæ* verba illa, sed ANDOCIDIS, Orat. I. pag. 235. *Edit. Hanov.* 1619. *J. B.*

GROTII.

e *Narrante Plutarcho*] In vita Demetrii: sed & *Appiano* in Syriacis, qui ἀθεμιστίαν πάθους amorem nefandum vocat. (Pag. 126. *Edit. Steph.*)

f *Aut etiam per personas sanguine aut nuptiali sanguinis commixtione cohærentes*] Philo: ἀδελφὰ δὲ εἰ καὶ διῄρηται τὰ μέρη γεγόνασιν, ἀλλ' ἀνθαρμόζονται τῇ φύσει καὶ συγγενείᾳ μιᾷ. *Quamquam enim divisæ sunt partes, fraternitatis jus retinent, ac cognatione, ut naturali vinculo, junguntur.* [Locus est *De Legib. Special.* pag. 780. E. Sed qui, si bene expendatur, nihil ad rem facere deprehendetur. *J. B.*]

GRONOVII.

24 *Charondæ leges*] Vix est, ut non erret Vir summus. Nam Charondas non vetuit privignum novercæ conjungi (quippe quod moribus nunquam receptum fuisse videtur) sed viduum uxore mortua liberis novercam superinducere. *Diodor. Sicul.* 12, 12. [*Ipse Auctor in Excerptis Tragic. & Comic. Græc.* recte vertit Legem *Charondæ*, qualis refertur a veteri Poëta ignoto: *Natis novercam si quis induxit suis* &c. pag. 918. Error Viri summi inde natus erat, quod apud STOBÆUM, *Serm.* XLIV. pag. 291. lex illa sic soluta oratione legatur: Ὁ μητρυιὰν ἐπιγαμῶν, μὴ εὐδοξείτω &c. At sic EURIPIDES: Καὶ μὴ 'πιγήμῃς τοῖσδε μητρυιὰν τέκνοις. Alcest. vers. 305. *J. B.*]

25 *Aut in se ipsis*] Ut filium cum matre, patrem cum filia.

GRO-

[26] per perſonas ſanguine aut nuptiali ſanguinis commixtione proxime cohærentes miſceri: alteram vero, ne quarundam perſonarum convictus nimis quotidianus atque inobſervatus ſtupris & adulteriis occaſionem daret, ſi amores tales nuptiis poſſent conglutinari (II). Quas duas cauſas ſi cum judicio aptare velimus illis quas dixi divinis in Levitico legibus, facile apparebit in affinibus, qui [27] in recto ſunt limite (ut de parentibus & liberis nihil jam dicam, quippe quos, ut exiſtimo, etiam ſine expreſſa lege ratio naturalis jungi ſatis vetat) g item in ſanguinis gradu transverſorum primo, qui ob ortum a ſtirpe communi ſecundus dici ſolet, ob recentem admodum parentum in liberis imaginem, priorem cauſam valere, ut venientem de eo quod natura ſi non præcipit, certe honeſtius dictat; cujus generis multa materiam divinarum humanarumque legum faciunt.

4. Atque ideo Hebræi in recto limite, gradus etiam non nominatos a lege volunt comprehendi, ob notiſſimam rationis paritatem. Iſtorum autem graduum hæc ſunt apud ipſos nomina: [28] Mater matris ſuæ: mater patris

GROTII.

g *Item in ſanguinis gradu transverſorum primo*] Et huc usque propinquis nuptiis abſtinebant & Peruani, & Mexicani. [Vide *Joann. Lerii* Itinerar. cap. 17. *init.* J. B.]

GRONOVII.

26 *Per perſonas ſanguine*] Ut fratrem cum ſorore, virum cum uxoris ſorore, mulierem cum mariti fratre.

27 *In recto ſunt*] Qui habent rationem aſcendentium & deſcendentium.

28 *Mater matris ſuæ*] Avia materna.

Mater patris matris ſuæ] Proavia materna.

Mater patris ſui] Avia paterna.

Mater patris patris ſui] Proavia paterna.

Uxor patris patris ſui] Noverca patris.

Uxor patris matris ſuæ] Noverca matris.

Nurus filii ſui] Nepotis uxor.

Nurus filii filii ſui] Pronepotis uxor.

Nurus filiæ ſuæ] Nepotis e filia uxor.

Filia filiæ filii ſui] Neptis ex filio filia.

Filia filii filii ſui] Nepotis e filio filia.

Filia filiæ filiæ ſuæ] Ex filia neptis filia.

Filia filii filiæ ſuæ] Ex filia Nepotis filia.

Filia filiæ filii uxoris ſuæ] Neptis privigni.

Filia filiæ filiæ uxoris ſuæ] Neptis privignæ.

Mater matris patris uxoris ſuæ] Proſocerus mater.

Mater patris matris uxoris ſuæ] Proſoceri mater.

(II) Hæc ratio poſterior unice vera ac ſufficiens eſt. Add §. ſq. n. 1. Vid. in primis, qui rem omnem egregie tractavit, Cl. *Michaëlis* Liber *de Legibus* Moſaïcis *Conjugialibus*, iterum editus Teutonice; cui quodammo-

patris matris suæ: mater patris sui: mater patris patris sui: uxor patris patris sui: uxor patris matris suæ: nurus filii sui: nurus filii filii sui: nurus filiæ suæ: filia filiæ filii sui: filia filii filii sui: filia filiæ filiæ suæ: filia filii filiæ suæ: filia filiæ filii uxoris suæ: filia filiæ filiæ uxoris suæ: mater matris patris uxoris suæ: mater patris matris uxoris suæ: id est, ut more loquar Romano, aviæ & proaviæ omnes, pronovercæ, proneptes, proprivignæ, pronurus, prosocrus: quia scilicet & sub agnationis nomine comprehendatur similis cognatio, & sub primo gradu secundus, & sub secundo tertius, ultra quem vix est ut oriri controversia possit, cum alioqui, si posset, in infinitum eadem futura esset ratio.

5. Has autem leges, & ne fratres sororibus miscerentur, ipsi Adamo censent datas Hebræi simul cum lege de Deo colendo, jure dicendo, non fundendo sanguine, non colendis Diis falsis, non rapienda re aliena: sed ita ut leges conjugales vim suam non exsererent, nisi post multiplicatum jam satis humanum genus, quod ipso initio sine fratrum & sororum nuptiis contingere nequivit. Neque referre putant quod id a Mose [h] suo loco narratum non sit: quia satis habuit hoc in lege ipsa tacite indicasse, cum gentes extraneas eo nomine damnat. Multa enim talia esse in lege, quæ non temporis ordine, sed ex occasione dicantur: unde illa inter Hebræos celebris sententia: In lege non esse prius aut posterius, id est, multa referri ὕστερον πρότερον.

x Vide Cajet. in Matth. cap. 19.

6. De [x] connubio fratrum & sororum verba hæc sunt Michaëlis Ephesii ad quintum Nicomachiorum: τὸ ἀδελφὸν μίγνυσθαι τῇ ἀδελφῇ ἐξ ἀρχῆς μὲν ἀδιάφορον ἦν. νόμῳ δὲ πθεῖτο.

dammodo, sed paucis admodum, prælusit Cl. *Heumann.* in append. ad Observat. Moral. *de distinctione juris Nat. in absol. & hypothet.*, editam in *Supplem. Act. Erud.* Lips. Tom. IV. pag. 410. sqq., & in *Nova Sylloge Dissertati.* Heumanni, Part II. diss. IX. pag. 184. sqq. ubi vid. pag. 201. sq. — Add. *Hier. Bruckneri* Decisiones Juris Matrim. Controversi. *M. T.*

GROTII.

h *Suo loco narratum non sit*] Nam neque lex illa narrata est, ex qua Judas Thamarem comburi voluit. [*Genes.* XXXVIII. 24.] Sic Sichemitas Judith recte occisos ait, quod virgini stuprum intulissent, IX. 2. & Ruben patris maledicto feritur ob incestum. [Ex his omnibus non potest tuto colligi, aliquam legem a Deo fuisse latam de adulterii aut raptus pœna, vel de incestu. Diximus in Notis Gallicis. *J. B.*]

GRO-

τὸ μὴ μίγνυσθαι, πολὺ τὸ διάφορον· *Fratrem cum sorore concumbere ab initio res media erat: at, lege adversus tales concubitus posita, jam multum refert, observetur lex, nec ne.* Diodorus Siculus [y] vocat κοινὸν ἔθος τῶν ἀνθρώπων, *communem hominum morem*, ne fratres sororibus jungantur, a quo more Ægyptios eximit: Dion Prusæensis barbaros. Seneca scripserat: (mm) *Matrimonia Deorum jungimus, & ne pie quidem, fratrum scilicet & sororum.* Plato [z] de legibus octavo talia conjugia vocat μηδαμῶς ὅσια, καὶ θεομισῆ, *minime pia, sed Deo invisa.*

y Lib. I. cap. 27. pag. 16. *Edit. II. Steph.*

z Pag. 838.B. *Ed. II. Steph.*

7. Quæ omnia ostendunt veterem famam de lege divina adversus id genus conjugia, unde & vocem nefas de talibus usurpari videmus. Omnes autem fratres & sorores comprehendi [i] lex ipsa indicat, tam agnatos quam cognatos ejus gradus, sive foris, sive domi natos atque educatos comprehendens.

XIV. 1. Quæ manifesta expressio ostendere videtur discrimen, quod est inter hos & alios remotiores gradus. Nam ducere amitam agnatam vetitum est. At [k] [29] filiam fratris, qui par est gradus, ducere vetitum non

GROTII.

i *Lex ipsa indicat*] Ubi vide Chaldæum paraphrasten. Distinxerunt male Spartiatæ, & Athenienses, & quidem diversimode. [Vide SELDEN. *De Jure Nat. & Gent.* &c. Lib. v. cap. 11. pag. 627, 628. RUTGERSII *Var. Lect.* I. 9. p. 38. *& seqq.* & Illustr. SPANHEMII Commentarium in Orat. I. *Juliani* Imp. pag. 89. *& seqq.* J. B.]

k *Filiam fratris ducere*] Talem Abrahamo Saram fuisse *Josephus* putat. (*Ant. Jud.* Lib. I. cap. 12. §. 1. *Edit. Hudson.*) Idem post datam legem exempla nobis dat in Herode, qui fratris filiam duxerat, & suam filiam fratri Pheroræ despoponderat. Vide eum antiquæ historiæ XIV. & XVI. Phineo patruo promissa Andromede; *Ovidius* Metamorphoseon v. vers. 10. Id postea apud Romanos vetitum permisit Claudius: [v. *G. d'Arnaud* Var. Conject. Lib. II. cap. 19. pag. 334. *M. T.*] vetuit Nerva: permisit Heraclius. [Non unus error in hac Nota. I. Fallitur omnino *Josephus*, dum vult *Saram* fuisse filiam fratris *Abrahami*. Illa erat soror ejus ὁμοπάτριος, ut ipse ait *Gen.* XX. 12. ubi vid. Intt. II. Imp. *Nerva*, ubi vetuit ἀδελφιδῆν γαμεῖν, referente *Xiphilino*, pag. 241. A. *Ed. Steph.* *filiam sororis*, non *fratris* intelligebat. Vide CUJAC. Obs. XIII. 16. & Clariss. NOODT. Observ. II. 5. [Add. *Westenberg.* Div. Marc. diss. IX. §. 5. sed & *Reimar.* ad *Dion. Cassium* Lib. LXVIII. pag. 1119. *M. T.*] Hic etiam ibidem ostendit, neque post *Senatusconsultum Claudianum* in provinciis licuisse filiam fratris ducere. III. Permissum id ab *Heraclio*, nescio cujus fide statuat Auctor. Ego reperio tantum, Imperatorem illum duxisse *Martinam*, filiam sororis suæ *Mariæ*, apud *Nicephor.* breviar. Hist. pag 10. *Ed. Reg. Lutet.* qui addit, ejus patrem *Martinum* vocatum. *J. B.*]

GRONOVII.

29 *Filiam fratris*] Carolus Styriæ dux Ferdinandi I. filius Mariam sorore sua Anna & Alberto Bavaro natam uxorem habuit. *Blondel.* Præf. Apol. XIV. 2. latere averso.

(mm) Locus est apud AUGUSTINUM,

non est: imo ejus facti [30] apud Hebræos exstant exempla. *Nova nobis in fratrum filias conjugia: at aliis gentibus solemnia, nec lege ulla probibita*, inquit [a] Tacitus. Athenis id licuisse ostendit (nn) Isæus, & Lysiæ vita [b] Plutarchus. Rationem adferunt Hebræi, quia viri juvenes assidue frequentant domos avorum & aviarum, aut etiam in iis habitant [31] simul cum amitis: ad domos vero fratrum minus frequens ipsis est aditus, nec ibi tantundem habent juris. Quæ si recipimus, ut sane rationi sunt consentanea, fatebimur legem de non ducendis affinibus recti gradus & sororibus, ex quo multiplicari cœptum est humanum genus, esse perpetuam, & hominibus communem, ut quæ honestate naturali nitatur, ita ut & irritum fiat, si quid factum sit adversus hanc legem, ob vitium permanens: at cæteras leges non item, ut quæ cautionem magis contineant, quæ cautio etiam aliis modis adhiberi potest.

[a] *Annal.* XII. c. 6.

[b] *Vit.* X. *Orat.* pag. 836. B.

2. Certe canonibus antiquissimis, [c] qui *apostolici* dicuntur, qui duas sorores alteram post alteram duxisset, aut ἀδελφιδῆν, id est, fratris aut sororis filiam, tantum a clero arcetur. Nec difficilis est responsio ad id, quod diximus de peccato imputato Cananæis & finitimis populis. Potest enim locutio universalis *restringi* ad præcipua ejus capitis, ut de concubitu cum masculis, cum bestiis, cum parentibus, cum sororibus, cum nuptis alienis, in quorum προφυλακὴν &, ut Hebræi loquuntur, præmunimentum additæ sint leges cæteræ. Nam de singulis partibus ne intelligatur, argumento esse potest interdictum de non habendis eodem tempore in matrimonio sororibus duabus: quod in commune datum olim hu-

[c] *Can.* XVIII.

NUM, *De Civit. Dei* Lib. V. c. 10. nimirum e scripto deperdito. *J. B.*

(nn) Nihil in hanc rem reperio apud *Isæum*. Forte Auctor in animo habuit *Lysiam*, in cujus Orat. (32. pag. 505, 506. *Edit. Taylor.*) *Diogiton* filiam suam *Diodoto* fratri suo in uxorem dedisse refertur. Simile quid invenio apud DEMOSTHENEM, ex quo potest colligi, talem gradum vetitum non fuisse. Vide *Orat. adversus Leochar.* p. 671. C. & *Orat. in Neæram*, pag. 517. C. *J. B.*

GRONOVII.

30 *Apud Hebræos*] Nachoris Milcam Aranis fratris filiam ducentis. *Genes.* II. 29. Nisi tamen alius iste Aran fuit, ut videtur, quum alter solum Lothum genuisse dicatur, alter describatur pater Milcæ & Jiscæ.

31 *Simul cum amitis*] Et sic major datur occasio stupri aut improbæ consuetudinis, a qua minus temperaturi erant, qui spem haberent justis deinde nuptiis culpam emendari posse.

GRO-

humano generi fuiſſe Jacobi pietas, qui contra fecit, credere nos non ſinit. Addi poteſt factum Amrami, qui pater Moſis fuit. Nam & is ante legis tempora 32 amitam duxit uxorem: ſicut materteras [l] apud Græcos 33 Diomedes [d] & 34 Iphidamas: 35 Areten fratris filiam [e] Alcinous.

d Euſt. ad Il. Λ. verſ. 224.
e Idem, in Odyſſ. H. vſ. 146.

3. Recte tamen fecerunt Chriſtiani veteres, qui leges non illas tantum in commune datas, ſed alias peculiariter Hebræo populo ſcriptas ſponte ſua obſervarunt: imo & ad gradus quosdam ulteriores protenderunt verecundiæ ſuæ fines, ut hac quoque in virtute non minus quam in cæteris Hebræos antecederent. Atque id pridem factum magno conſenſu ex canonibus apparet. [f] Auguſtinus [m] de patruelium & conſobrinorum conjugiis inter Chriſtianos loquens: *Raro*, inquit, *per mores fiebat quod fieri per leges licebat, quia id nec divina prohibuit & nondum prohibuerat lex humana: verumtamen factum etiam licitum propter vicinitatem horrebatur illiciti.* Hanc morum verecundiam leges regum ac populorum ſecutæ ſunt: ſicut [n] Theodoſii conſtitutio patruelium

f De Civ. Dei L. XV. cap. 16.

GRONOVII.

32 *Amitam duxit*] Jochebedam Cahathi, qui pater Amrami fuit, ſororem. *Exod.* VI. 20.

33 *Diomedes*] Ægialian Adraſti filiam, cujus ſoror Deipyle fuerat, Tydei uxor, Diomedis mater. *Apollodor.* Lib. I. cap. 8. §. 5. 6.

34 *Iphidamas*] Theano Ciſſæ, qui avus maternus Iphidamantis Antenoridæ fuit, filiam. *Homer.* Iλ. λ. ſive 12, v. 224.

35 *Areten fratris*] Rhexenoris, qui communem cum Alcinoo patrem Nauſithoum habuit, filiam. *Homer.* Oδ. η. ſive 7, 146.

GROTII.

l *Apud Græcos*] Et Caſtori avunculo deſponſam Electram ex *Euripidis* Electra diſcimus. (verſ. 312.)

m *De patruelium coniugiis*] Æſchylus Danaidibus [Immo *Supplicibus*, verſ. 38. pag. 309. *Ed. H. Steph.* ubi de Danaidibus] vocat λέκτρα ὧν θέμις εἴργει, *cubilia quæ jus prohibet*. & ait (ibid. vſ. 233.) ἄκ μιαίνεσθαι γένος, *fœdari genus.* At Scholiaſtes addit illegitimas fuiſſe tales nuptias, quod adhuc viveret virginum pater, quaſi juſtæ futuræ fuerint eo mortuo, ex lege τῶν ἐπικλήρων. In oratione Sp. Liguſtini civis Romani apud *Livium* eſt: (Lib. XLII. cap. 34.) *Pater mihi uxorem fratris ſui filiam dedit.* Vide & *Plauti* Pœnulum. (V. 3. 37.)

n *Theodoſii conſtitutio*] *Victor* de eo: (Epit. cap. 48.) *tantum pudori tribuens & continentiæ, ut conſobrinarum nuptias vetuerit, tanquam ſororum.* Meminit & *Libanius* oratione de Angariis. Exſtat Arcadii & Honorii lex ejuſdem ſenſus, quæ tertia eſt C. *Theodoſiano de inceſtis nuptiis.* Concedi tamen principum indulto ſolitas nuptias tales oſtendit lex Honorii & Theodoſii minoris alia eodem codice, titulo: *ſi nuptiæ ex reſcripto petantur.* Secuti & Gotthi reges. *Caſſiodorus* VII. 46. *Hoc prudentes viri ſequentes exemplum, longius pudicam obſervantiam poſteris tranſmiſerunt, reſervantes principi tantum*

lium & consobrinorum conjugia vetuit, laudante id factum, ut pietatis plenum, [g] Ambrosio.

[g] Epist. 66.

4. Sed sciendum simul est, [o] non quod vetitum est fieri lege humana, si fiat, irritum quoque esse, nisi & hoc lex addiderit aut significaverit. Canon Eliberinus LX., si quis post obitum uxoris suæ [p] sororem ejus duxerit, & ipsa fuerit fidelis, per quinquennium eum a communione abstinet: eo ipso ostendens manere vinculum matrimonii. Et ut jam diximus, in canonibus, qui Apostolici dicuntur, qui duas sorores duxerit, aut fratris filiam, tantum clericus fieri prohibetur.

XV. 1. Ut ad alia pergamus, observandum hoc est, concubinatum quendam verum ac ratum esse conjugium, etsi effectibus quibusdam juris civilis propriis privetur, aut etiam effectus quosdam naturales impedimento legis civilis amittat. Exempli causa, inter servum & ancillam jure Romano contubernium esse dicitur, [q] non matri-

tum beneficium consobrinis nuptiali copulatione jungendis. Ubi & formulam habes talis veniæ principalis. [*Arcadius* & *Honorius*, qui primo imperii anno patris sui Constitutionem firmarant, post annos aliquot, permiserunt matrimonium inter Consobrinos, & Constitutionem hac de re editam *Justinianus* in Codicem suum retulit, *L.* 19. *C. De Nuptiis.* Vide Interpretes ad *Instit.* Tit. *De Nuptiis*, §. 4. & præsertim magnum Interpretem *Codicis Theodosiani*, JAC. GOTHOFREDUM, in titulos ab Auctore nostro indicatos. Add. Dissertationem *de Nuptiis consobrinorum* ejusdem *Gothofredi*. J. B.] (Item *E. Otton.* Diss. sing. *d'Arnaud* Var. Conject. Lib. I. cap. 23. & *Reiz.* Exc. X. ad *Theoph.* M. T.)

o *Non quod vetitum est lege humana, si fiat, irritum quoque esse*] In Agathensi concilio post commemorata conjugia vetita, & inter ea de relicta fratris, additur: *Quod ita præsenti tempore prohibemus, ut ea, quæ hactenus sunt constituta, non solvamus.* Retulit id *Gratianus* in quæstionem II. & III. causæ XXXV. cap. 8. Simile quod a *Paulo* in sententias relatum est libro II. tit. XIX. §. 2. sine parentum consensu contractas nuptias injustas esse, sic tamen, ut non dissolvantur; nisi forte hæc postrema verba Anianus addidit. *Tertullianus* de conjugio cum infideli agens *ad uxorem secundo*, (cap. 2.) ait dominum magis ratum habere matrimonium non contrahi, quam omnino disjungi. Vide infra §. 16. [Apud *Paulum* vel legendum, vel subintelligendum, *sed contracta* (matrimonia scilicet) [*voluntate ejus* Parentis] *non solvuntur*, ut olim nimirum id fieri poterat. Vide omnino Notam Eruditissimi SCHULTINGII in hunc locum; qui proinde nihil ad rem facit. *J. B.*]

p *Sororem ejus duxerit*] Lex Langobardica Lib. II. cap. VIII. 3. *quia canones sic habent de duabus sororibus, sicut de duobus fratribus.*

q *Non matrimonium*] At serviles conjunctiones nuptiæ dicebantur in Græcia, Carthagine, in Apulia. Prologus ad Casinam Plauti. Sic & in legibus Langobardorum Libro II. tit. XII. 10. & XIII. 3. & lege Salica tit. XIV. §. 11. sed sine consensu dominorum non valuisse conjugia talia apud Hebræos, notatur ab ipsis ad *Exodum* XXI. ubi talium nuptia-

trimonium: attamen ad ipſam conjugii naturam nihil deeſt in tali conſociatione, quæ propterea in antiquis canonibus γάμου nomine appellatur. Sic inter hominem liberum & ancillam concubinatus dicitur, non matrimonium: quod deinde imitatione quadam ad alias perſonas disparis qualitatis productum eſt: ut [36] Athenis inter civem & peregrinam, unde Servius ad illud Virgilii: (*Æn.* VII. 284.)

Suppoſitos de matre nothos furata creavit:

Nothos interpretatur materno genere ignobiles & obſcuros. Apud Ariſtophanem [h] avibus qui dixerat, νόθος γὰρ εἶ, κοὐ γνήσιος, dictum probat ὤν γε ξένης γυναικός· *quippe cum ex peregrina natus ſit.* Et apud [i] Ælianum γνήσιος definitur ὃς ἐξ ἀμφοῖν γέγονεν ἀστοῖν, *qui utroque parente cive natus ſit.* *h* Verſ. 1649. *i* *Var. Hiſt.* VI. 10.

2. Atqui ſicut in ſtatu naturæ inter tales, quales jam diximus, conjugium verum eſſe potuit, ſi femina eſſet ſub cuſtodia maritali & fidem marito dediſſet; ſic etiam [r] in ſtatu legis Chriſtianæ verum erit inter ſervum & ancillam, aut liberum & ſervam conjugium; multoque magis inter civem & peregrinam, ſenatorem & libertam, ſi quæ jure divino Chriſtiano ſunt neceſſaria accedant, ſcilicet indiſſolubilis unius cum una conjunctio, etiamſi effectus quidam legis civilis non ſequantur, aut alioqui ſponte ſecuturi lege impediantur. Atque hunc in ſenſum capienda ſunt [k] verba concilii Toletani primi: *Cæterum is, qui non habet uxorem &* [s] *pro uxore con-* *k* *Diſt.* XXXIV. cap. 4.

nuptiarum mentio, & apud Græcos Chriſtianos, a *Baſilio* in ſuis canonibus. (*Ad Amphiloch.* Can. 42.) Solitam etiam a principe veniam impetrari ducendæ mulieris, quæ inæqualis eſſet conditionis, videmus apud *Caſſiodorum* VII. 40.

GRONOVII.

36 *Athenis inter civem &*] Auctor Pericles, quæ in ipſius caput recidit amiſſis legitimis liberis. *Plutarchus.*

GROTII.

r *In ſtatu legis Chriſtianæ*] Vide in *Gratiani* collectione cap. 1. de conjugiis ſervorum. [*Decret.* IV. 9. 1.]

s *Pro uxore concubinam habet*] De tali concubina *Auguſtinus* de fide & operibus: (Cap. 19.) *de concubina quoque, ſi profeſſa fuerit nullum ſe alium cognituram, etiamſi ab illo cui ſubdita eſt dimittatur, merito dubitatur, utrum ad percipiendum baptiſmum non debeat admitti.* Idem de bono conjugii cap. 5. *Solet etiam quæri, cum maſculus & femina, nec ille maritus, nec illa uxor alterius, ſibimet non filiorum procreandorum, ſed propter incontinentiam ſolius concubitus cauſa copulantur, ea fide media, ut nec ille cum altera, nec illa cum alte-*
ro

concubinam habet, a communione non repellatur: tamen ut unius mulieris, aut uxoris, aut concubinæ, ut ei placuerit, sit conjunctione contentus. Cui adde locum in Clementis constitutionibus Lib. VIII. cap. 32. Pertinet huc quod Theodosius & [l] Valentinianus concubinatum quendam vocant inæquale conjugium; & quod inde adulterii accusatio nasci [m] dicitur.

l L. 3. C. de natural. lib.
m L. 13. D. ad l. Jul. de adult.

XVI. 1. Imo etiam si lex humana conjugia inter certas personas contrahi prohibeat, non ideo sequetur irritum fore matrimonium, si rejpsa contrahatur. Sunt enim diversa, 37 prohibere & irritum quid facere; nam prohibitio vim suam exserere potest per pœnam vel expressam, vel arbitrariam: & hoc genus leges imperfectas vocat [n] Ulpianus, [t] quæ fieri quid vetant, sed factum non rescindunt: qualis erat lex Cincia, quæ supra certum modum donare vetabat, donatum non rescindebat.

n Instit. tit. 1. §. 1.

2. Scimus apud Romanos postea [o] Theodosii lege inductum, ut si quid lex prohibuerit tantum, non etiam specialiter dixerit inutile esse debere quod contra factum est, id ipsum tamen cassum, inutile ac pro infecto sit, nimirum si in judicium res deveniat. Sed hæc extensio non fit ex

o L. 5. C. de legibus.

ro id faciat, utrum nuptiæ sint vocandæ. Et potest quidem fortasse non absurde hoc appellari connubium, si usque ad mortem alicujus eorum id inter eos placuerit, & prolis generationem, quamvis non ea causa conjuncti sint, non tamen vitaverint, ut vel nolint sibi nasci filios, vel etiam opere aliquo malo agant, ne nascantur. Itaque in capitulari Francico VII. cap. 255. dicitur: *Qui uxorem habet, eodem tempore concubinam habere non potest, ne ab uxore eum dilectio separet concubinæ.*

t *Quæ fieri quid vetant, sed factum non rescindunt*] Livius Libro x. (Cap. 9.) *Valeria lex, cum eum qui provocasset virgis cædi, securique necari vetuisset, si quis adversus ea fecisset, nihil ultra quam improbe factum adjecit: id (qui tum pudor hominum erat) visum credo vinculum satis validum legis, nunc vix servo ita minetur quisquam.* Lex Furia testamentaria plus quam mille assium legatum mortisve causa prohibebat capere, præter exceptas personas, & adversus eum qui plus ceperit, quadrupli pœnam constituebat, memorante Ulpiano. (Tit. 1. §. 2.) *Macrobius* circa finem eorum quæ scripsit ad somnium Scipionis: (Lib. II. cap. 17.) *Inter leges illa imperfecta dicitur, in qua nulla deviantibus pœna sancitur.* Vide supra hoc capite §. XIV. in fine. Sic divus Marcus rescripsit: *Eum heredem, qui prohibet funerari ab eo, quem testator elegit, non recte facere: pœnam tamen in eum statutam non esse.* (L. 14. §. 14. D. *De Religiosis & sumtibus funer.*)

GRONOVII.

37 *Prohibere & irritum*] Legi, quæ prohibet, potest satisfieri mulcta vel compensatione, ut tamen res facta maneat: quemadmodum legi de furtis in tigno juncto. L. 1. D. *de Tigno juncto.*

GRO-

ex vi ſolius prohibitionis, ſed ex vi novæ legis, quam alii populi ſequi neceſſe non habent. [38] Sæpe enim indecentia eſt major in actu quam in effectibus: [u] ſæpe etiam incommoda, quæ reſciſſionem ſequuntur, majora quam ipſa indecentia, aut incommodum actus ipſius.

XVII. Conſociationes præter hanc maxime naturalem ſunt & aliæ, tum privatæ, tum publicæ: & hæ quidem aut in populum, aut ex populis [p]. Habent autem omnes hoc commune, quod in iis rebus, ob quas conſociatio quæque inſtituta eſt, univerſitas & [39] ejus pars major nomine univerſitatis obligant ſingulos qui ſunt in ſocietate. [q] Omnino enim ea credenda eſt fuiſſe voluntas in ſocietatem coëuntium, ut ratio aliqua eſſet expediendi negotia: eſt autem manifeſte iniquum, ut pars major ſequatur minorem: quare naturaliter, [x] [40] ſeclusis pactis ac legibus, quæ formam tractandis negotiis imponunt, pars major jus habet integri. Thucydides: [r] [41] κύριον εἶναι ὅ, τι ἂν τὸ πλῆθος ψηφίσηται. Appianus: [s] ἔστι δ' ἔν τε χειροτονίαις καὶ δίκαις ἀεὶ τὸ πλέον δυνατώτερον· *tam in comitiis quam in judiciis vincit pars major.* Dionyſius Halicarnaſſenſis ſimiliter: [t] ὅ, τι ἂν δόξῃ τοῖς πλεἰο-

p V. §. 25. 25.

q *Vict. de poteſtate civili*, n. 14.

r Lib. v. cap. 30.

s *De Bell. Civ.* L. III. p. 560. *Ed. H. Steph.*

t *Ant. Rom.* L. II. cap. 14.

GROTII.

u *Sæpe etiam incommoda, quæ reſciſſionem ſequuntur, majora quam ipſa indecentia*] Ideo rex Alcinous Medeam reddi volebat patri, ſi deflorata nondum eſſet. Meminit *Apollonius* Argonautis, (L. IV. vſ. 1104. *& ſeqq.*) & ejus Scholiaſtes (ad vſ. 1. L. IV.) & in bibliotheca *Apollodorus.* (Lib. 1. cap. 9. §. 25.)

x *Seclusis pactis ac legibus*] Ut quæ volunt duas partes concordare, ut cap. 6. *de Electione.*

GRONOVII.

38 *Sæpe enim indecentia*] Sic ducere peregrinam, ſordido loco natam, ancillam, meretricem, turpe; ſed cohabitare cum ea, quam duxeris, maritali more non turpe.

39 *Et ejus pars major*] *Quinctil.* decl. 365. *Quod major pars judicum ſtatuerit, reus patiatur.* Pars major in conſilio vincere debet, ſub his exceptionibus. I. Si ſint vera ſuffragia, hoc eſt, res integra, nec coitione ac conſpiratione plurium jam ante definita, quam in conſultationem deferatur. II. Si majorem numerum non faciant, quos ex lege & more, tanquam ſuſpectos excedere, nec in ſua cauſa jus dicere oportet. III. Ut major numerus conſentium non valeat ad ſtatuenda, quæ juri divino & ſanæ rationi repugnant. IV. Nec ad fundamentales leges ſubvertendas, aut formam reip. ex libidine mutandam. V. Nec ad privatorum jura, privilegia, veteres & in publicam utilitatem receptas conſuetudines abolendas.

40 *Seclusis pactis*] Quæ certis in cautis ſolent excipere, ne quid fiat, niſi de conſenſu ſingulorum, ut augurem non licebat nominari, qui cuiquam e collegio inimicus eſſet. *Cic.* 3. famil. 10.

41 Κύριον εἶναι] Valere quod plures ſciverint.

πλείοσι, τοῦτο νικᾶν, y *quod pluribus visum, id valere.* Et
u L. VII. cap. 36. u alibi: 42 ὅ, τι δ' ἂν οἱ πλείους ψῆφοι καθαιρῶσι, τοῦτο ποιεῖν.
x Ibid. cap. 39. Item: 43 x ὅ, τι ἂν αἱ πλείους γνῶμαι καθαιρῶσι, τοῦτο εἶναι
44 κύριον. Aristoteles: y κύριον τὸ τοῖς πλείοσι δόξαν. Cur-
y Polit. IV.8 VI. 2. tius Lib. X. z *Eo quod major pars decreverit, stetur.* Pru-
z Cap.6. n. 15. dentius: [in Symmach. I. 599.]

——— In paucis jam deficiente caterva
Nec persona sita est patriæ, nec curia constat.

Deinde: (vers. 607, 608.)

——— ——— Infirma minoris
Vox cedat numeri parvaque in parte quiescat.

a De Cyri Exp. Lib. VI. c. 1. §. 11. Apud Xenophontem a hoc dicitur: ἐκ τῆς νικώσης πράττειν πάντα, *omnia agere secundum eam sententiam, quæ vincit.*

XVIII. Quod si pares sint sententiæ, nihil agetur: quia ad mutationem non satis momenti est: qua de 45 causa ubi pares sunt sententiæ, z reus absolutus intelligitur: quod jus 46 Minervæ calculum Græci vocant ex

GROTII.

y *Quod pluribus visum id valere*] Hunc sensum dant Chaldæus Paraphrastes & Rabbini ad illud in *Exodo* XXIII. 3. Adjungo L. 39. & L. 38. D. *De re judicata*; & quæ infra Lib. III. cap. 20. §. 4. & quæ paria cum *Prudentio* habet *Ambrosius* contra Symmachum.

z *Reus absolutus intelligitur*] L. 38. D. *de re judicata.* Vide *Julianum* de Eusebia. (*Orat.* III. pag. 115. A. *Ed. Spanhem.*)

GRONOVII.

42 Ὅτι δ' ἂν οἱ &c.] Quod plurium suffragia statuerint, id facere.

43 Ὅτι ἂν αἱ πλείους] Quod plures sententiæ decreverint, id esse ratum.

44 Κύριον] Validum quod pluribus visum.

45 *Ubi pares sunt*] *M. Seneca* 3. Excerpt. 2. *Parricida æquis sententiis absolutus.* Et, *Quidam filium accusavit parricidii: æquis sententiis absolutum abdicat.* Quinctilian. decl. 254. *Exul, accusator, & sententiæ pares.* Item: *postulavit reum: is æquis sententiis absolutus est.*

46 *Minervæ calculum*] Quum Orestes in Areopago causam diceret (occiderat autem matrem Clytemnestram, ut vindicaret patrem Agamemnonem, quem illa interfecerat) & condemnantes una sententia vincerent, adfuit ἀπὸ μηχανῆς Minerva, & apposuit calculum suum absolventibus: sic paribus sententiis valuit mitior, & Orestes evasit. Solebant autem judices calculis nigris damnare, albis absolvere. *Ovid.* 15. Metam. 44. *Hesychius* in Κἂν ἴσαι. Suidas in Ἴσαι ψῆφοι. Aristoph. Βατραχ. 244. ὡς ἀπολῦται κἂν ἴσαι γίνωνται. Julian. encom. *Euseb.* seu Orat. 3. pag. 213. [*Calculum Minervæ* Vir Doctissimus, post hæc scripta, exponendi occasio-

ex fabula de Oreste: quæ res apud Æschylum Furiis [b] & apud Euripidem [a] Oreste & Electra tragœdiis tractatur. Sic & possessor rem tenet: quæ [c] ratio non male observata est a scriptore problematum, quæ Aristoteli adscribuntur, sectione XXIX. In Senecæ [d] controversia quadam est: *Alter judex damnat, alter absolvit: inter dispares sententias* [b] *mitior vincat.* Nam sic & in dialecticis collectionibus illatio eam partem sequitur, quæ minus onerat.

b Vf. 738. 757.
c §. 13.
d Lib. 1. *Contr.* 5.

XIX. Sed hic quæstio oriri solet [47] de conjungendis aut dividendis sententiis: qua de re ex mero jure naturali, id est, si pactio aut lex aliud non præcipiat, distinguendum videtur inter sententias, quæ totis rebus differunt, & inter eas, quarum altera partem alterius continet, ut hæ [c] conjungendæ sint in eo, quo conveniunt, illæ non item. Sic qui [48] in viginti damnant & qui

stionem habuit, in egregia Oratione *De Lege Regia*, quam nos Gallice versam, & Notis illustratam, edidimus *Amstel.* ann. 1714. Videri potest etiam *J. H. Boecleri* Dissertatio *de Calculo Minervæ*, Tom. I. Diss. Academic. ab aliquot annis conjunctim editarum. *J. B.*] (Et *Fabric.* ad *Dion. Cass.* Lib. LI. pag. 651. §. 132. *M. T.*)

47 *De conjungendis*] Exemplum apud *Quinctil.* declam. 365.

48 *In viginti*] Nummos vel nummorum millia. Si tres judices jubeant pendere viginti, tres decem, tres nihil, vicerit sententia in decem condemnantium, quia in viginti insunt decem.

GROTII.

a *Oreste & Electra*] Etiam Iphigenia in Tauris. (Vers. 1470.) in Electra sic ait:

Καὶ τοῖσι λοιποῖς ὅδε νόμος τιθήσεται,
Νικᾷν ἴσοις ψήφοισι τὸν φεύγοντ' ἀεί.

Idemque cunctis juris esto in posterum,
Certante numero judicum ut vincat reus.

(Vers. 1268.)

b *Mitior vincat*] Seneca in controversiis: (1, 5.) *Non est invidiosa potestas quæ misericordia vincit.* Imo apud Hebræos una sententia damnantium vincens pro nulla habebatur: ita Chaldæus ad dictum locum *Exodi* XXIII. & *Moses de Kotzi* præceptorum jubentium XCVIII. & vetantium CXCV.

c *Conjungendæ sint in eo, in quo conveniunt*] Ideo senatores dividere sententiam plura simul complectentem jubebantur, teste *Asconio* in Milonianam. (Cap. 6.) *Cicero* epistolarum ad familiares 1, 2. *Itaque cum sententia prima Bibuli pronunciata esset, ut tres legati regem reducerent; secunda Hortensii, ut tu sine exercitu reduceres; tertia Volcatii, ut Pompeius reduceret; postulatum est, ut Bibuli sententia divideretur. Quatenus de religione dicebat, cuique rei jam obsisti non poterat; Bibulo assensum est: de tribus legatis frequentes ierunt in alia omnia.* Seneca Epistola XXI. *Quod fieri in senatu solet, faciendum ego in philosophia quoque existimo. Cum censuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, jubeo illum dividere sententiam, & sequor.* Idem de vita beata cap. 3. *Est & mihi censendi jus. Itaque aliquem sequar*

qui in decem, conjungentur in illo decem adversus sententiam absolventem. At qui morte reum puniunt & qui relegant, non conjungentur, quia diversa hæc sunt, & in morte non est relegatio. Sed nec absolventes cum relegantibus conjungentur, quia etsi non interficiendum reum consentiunt, id tamen non est illud ipsum quod dicit sententia, sed per consequentiam inde elicitur: at qui relegat, non absolvit. Quare recte [e] Plinius, cum tale quid in senatu evenisset, tantam dixit sententiarum esse diversitatem, ut non possent esse nisi singulæ; & parvulum referre, an idem displiceret, quibus non idem placuisset. Et [d] Polybius [f] notat a Postumio prætore fraudem factam in rogandis sententiis, cum eos, qui 49 captivos Græcos damnandos, & qui ad tempus retinendos censebant, contra absolventes conjungeret. Exstat hujus generis quæstio apud Gellium [g] Libro IX. & apud Curium Fortunatianum in loco de quantitatum comparatione: & apud Quinctilianum patrem controversia CCCLXV. ubi hæc verba sunt: *Jam aperte ex una plures facis. jam turbam istam, quæ universa noceret, dividendo extinguis. Duo exilium, duo ignominiam pronuntiant. Vis ego illos jungam, qui seipsos dividunt?*

e L. VIII. Epist. 14.

f Excerpt. leg. 129.

g Noct. Att. IX. 15.

XX. Addendum & hoc: si qui absentia, aut aliter impediti jure suo uti non possunt, eorum jus interim 50 accrescere præsentibus: quod [c] Seneca in controversia quadam [h] exsequitur: *Puta te servum esse communem: huic domino servies*, [f] *qui præsens est.*

h Lib. III. Contr. 19.

XXI.

sequar, aliquem jubebo sententiam dividere. Meminit ejus moris & *Plinius* Lib. VIII. Epist. 14.

d *Polybius*] Vide ad eum locum *Fulvii* notas.

c *Seneca in controversia quadam*] Lib. III. contr. XIX. [Sed casus est paullo diversus, ut patet. *J. B.*]

f *Qui præsens est*] Ita ut & ad unum recidere possit nomen universitatis. l. 7. §. 2. D. quod cujusque universitatis nomine, ubi *Wesembecium* vide. Adde l. 10. D. de pactis. *Bart.* in L. 1. num 3. de albo scribendo. *Boer.* decis. 1. n. 4. *Antonium Fabrum* codice Sabaudico, Lib. 1. tit. III. definit. 40. *Reinking.* Lib. 1. classe V. cap. 8. Sæpe tamen & hic, ut in illa regula de majore parte, leges exceptionem dant, puta ut duæ partes adesse debeant. L. 3. D. quod cujusque univ. nomine. L. 46. C. de decurionibus: ut absentes præsentibus vices suas mandare aut suffragium per procuratorem dare possint. c. 46. de Electione in VI.

GRONOVII.

49 *Captivos Græcos*] Qui secundo bello Macedonico nimis denudarant animos pro rege Perseo contra Romanos.

50 *Accrescere præsentibus*] Plebiscitum apud *Livium* 26. 34. *Quod senatus juratus, maxima pars censeat, qui adsidetis, id volumus jubemusque.*

GRO-

XXI. [g] Naturalis autem ordo inter socios hic est, [i] prout quisque in societatem venit. Sic inter fratres is servatur ordo, ut qui primus natus est reliquos præcedat, atque ita deinceps, rejectis aliis omnibus qualitatibus. Ἴσοι γὰρ, inquit [k] Aristoteles, πλὴν ἐφ' ὅσον ταῖς ἡλικίαις διαλλάττουσι, *pares enim sunt fratres, nisi quatenus ætas eos distinguit.* Theodosius & Valens in [l] constitutione de ordine inter consules servando: *Quis enim in uno eodemque genere dignitatis prior esse debuerat,* [h] *nisi qui prior meruit dignitatem?* Atque hic mos antiquitus in Christianorum quoque regum ac populorum societate obtinuit, ut qui primi Christianismum professi sunt, [i] in conciliis ad rem Christianam pertinentibus præcedant cæteros.

i D. de albo scribendo.
k Ethic. Nic. VIII. 12.
l L. 1. C. De Consulib. L. XII.

XXII. Illud tamen addendum est: quoties societas fundamentum habet in re, quam non æqualiter omnes participant, ut si in hereditate aut fundo alius dimidiam partem habeat, alius tertiam, alius quartam, tunc non tantum ordinem sumendum ex modo participationis, sed & sententias ad eum modum, id est, mensoria, ut loquuntur, proportione æstimandas. Quod sicut naturali æquitati convenit, ita [m] Romanis quoque legibus probatum est. Ita narrat Strabo, [n] cum Cibyra & tres vicinæ urbes in unum quasi corpus coiissent, convenisse, ut [51] aliarum singula essent suffragia, Cibyræ bina

m L. 8. D. de pactis. L. 14. D. Depositi. L. 16. D. de rebus auct. jud. possid.
n Lib. XIII. pag. 621.

GROTII.

g *Naturalis ordo*] De præcedentiis vide, si lubet, *M. Antonium Nattam* cons. IↃC. num 22. & cons. IↃCLXXVIII. num. 31. *Mart. Wacher* consiliis Cæsareis in controversia Saxonica. [Addi potest Diatriba singularis *De Jure Præcedentiæ*, a JACOBO GOTHOFREDO, summo Icto, conscripta, & ex ejus secundis curis longe auctior edita *Genevæ*, 1664. *J. B.*]

h *Nisi qui prior meruit dignitatem*] Adde L. 2. C. ut dignitatum ordo servetur. L. 5 D. de jure immunitatis. L. ult. C. de tironibus.

i *In conciliis*] *Joh. Fico* cons. Latino LXXVII. num. 16. *Afflictus* decis. Neap. 1. num 8. *Bart.* in l. 1. D. de albo scribendo. *Innoc.* in c. Tua. de Majoritate & obedientia. *Ant. Tessaurus* 1. quæst. for. XLVIII. n. 5. *Tiberius Decianus* responso XIX. num. 183. & seq. *Innocentius Butr. Felin.* in c. statuimus D. tit. de Majoritate. *Bal.* in Decernimus, in 2. notabili, c. de Sacrosanctis ecclesiis. Sed præcipue vide *Æneam Silvium* in concilii Basileënsis historia. [Confer Auctoris *Epistolas* 722, 797. *J. B.*]

GRONOVII.

51 *Aliarum singula, Cibyræ bina*] Sic Philippo Macedoni post confectum Phocense bellum concessum, ut cum posteris in Amphictyonum senatum adsciseeretur & gemini suffragii, quod Phocenses habuerant, jus usurparet. *Diod. Sic.* 16. 61. Et hoc quidem æquum jure naturali, sed cui sæpe mos populorum intercedit, id servans in

bina, eo quod in commune hæc multo plus cæteris conferret. Idem [o] in Lycia viginti & tres ait fuisse urbes, quarum [k] aliæ terna, aliæ bina, aliæ singula ferrent suffragia & ad eundem modum onera tolerarent. Sed recte notat 52 Aristoteles [p], id ita demum æquum fore, εἰ κτημάτων χάριν ἐκοινώνησαν, *si possessionum causa inita est societas.*

o L. XIV. pag. 605.

p Politic. III. 9.

XXIII. Consociatio, qua multi patres familiarum in unum populum ac civitatem coëunt, maximum dat jus corpori in partes; quia hæc 53 perfectissima est societas: neque ulla est actio hominis externa, quæ non ad hanc societatem aut per se spectet, aut ex circumstantiis spectare possit. Et hoc est quod ab [q] Aristotele est proditum: τοὺς νόμους ἀγορεύειν περὶ ἁπάντων, *leges de omnis generis rebus præcipere.*

q Moral. V. 3.

XXIV. 1. Solet hic illud quæri, [l] an civibus de civitate abscedere liceat, venia non impetrata. Scimus populos esse, ubi id non liceat, ut 54 apud Moschos: nec negamus talibus pactis iniri posse societatem civilem & mores vim pacti accipere. Romanis legibus, saltem posterioribus, [r] domicilium quidem transferre licebat: sed non eo minus qui transtulerat 55 municipii sui muneribus obligabatur. Verum in quos id constitutum erat, ii manebant intra fines imperii Romani: atque ea ipsa con-

r L. 22. D. ad municipal. §. 2.

tali societate, quod ab initio placuit. Plerumque autem tum potentes minus potentibus, ut eos alliciant, par jus suffragii concedunt.

52 *Aristoteles Pol. III. IX.*] Hein. 6. pag. 299.

53 *Perfectissima*] I, I. 14.

54 *Apud Moschos*] Olim & apud Argivos. *Ovid.* II. Met. 28. *prohibent discedere leges, pœnaque mors posita est patriam mutare volenti.*

55 *Municipii sui*] Hæc est causa, cur Josephum & Mariam, quum Judææ census ex mandato Augusti ageretur, etsi habitarent Nazarethi, oportuerit proficisci Bethlehemum, ut ibi censerentur: nam Davidis posteri ejus municipii erant.

GROTII.

k *Aliæ terna, aliæ bina*] Sic in Smalcaldico fœdere Saxo duo habebat suffragia. [Adde notata in curis secundis Gall. ad h. l. (*Edit. Lugd. Bat.* 1759.) *J. B.*]

l *An civibus de civitate abscedere liceat*] Vide hac de re fœdera Helvetica apud *Simlerum* (pag. 203. *Edit. Elzevir.* 1627.) & alios. *Servius* in excerptis Fuldensibus II. Æneidos: (vers. 156.) *Consuetudo antiqua fuerat, ut qui in familiam vel gentem transiret, prius se abdicaret ab ea, in qua fuerat, & sic ab alia reciperetur.* Exempla fidei regibus renuntiatæ vide aliqua apud *Marianam*, ac postremum illustre Lib. XXVIII. cap. 13. [Idem XI. 13. magnates Castiliæ, regi Alfonso X. infensos, ad alios Principes se contulisse, patriæque publicis actis renuntiasse refert, velut ex veteri consuetudine. *J. B.*]

GRO-

constitutio specialem [56] spectabat utilitatem tributariæ præstationis.

2. At nos quid naturaliter, si nihil aliud convenerit, obtinere debeat quærimus: nec de parte aliqua, sed de tota civitate, sive unius summi imperii complexu. Et sane [m] [57] gregatim discedi non posse, satis expeditum est ex necessitate [58] finis, quæ jus facit in moralibus: (oo) nam id si liceat, jam civilis societas subsistere non possit. De singulorum discessione alia res videtur [s], sic- [s] V. L. III. c. 20. §. 41.
ut aliud est ex flumine aquam haurire, aliud [59] rivum diducere. *De sua cuique civitate statuendi facultas libera est*, ait [t] Tryphoninus. Cicero pro Balbo [u] laudat jus illud, *ne quis in civitate maneat invitus*, & *fundamentum* vocat *libertatis*, *sui quemque juris & retinendi & dimittendi esse dominum*. Tamen hic quoque servanda est regula naturalis æquitatis, quam Romani in privatis societatibus dirimendis secuti sunt, [60] ut id non liceat si so-

[t] L. 12. §. 9. D. de capt. & postl.
[u] Cap. 13.

GROTII.

m *Gregatim discedi non posse*] Zonaras de Lazo rege agens, qui à Persis ad Romanos defecerat: *τοῦτο αἴτιον μάχης Ῥωμαίοις καὶ Πέρσαις ἐγένετο, ὡς τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων τοὺς αὐτοῖς ὑπήκοοντας σφετεριζομένου·* *Id belli initium Romanis ac Persis fuit, quod Romanus princeps ad se avocaret Persis subditos.* [Dicendum erat, *de Lazorum Rege*, non *de Lazo rege.* Et nomen erat *Tzathus.* Locus est in *Justini Thracis* vita. Lib. XIV. cap. 5. *J. B.*]

GRONOVII.

56 *Spectabat utilitatem*] Eo pertinebat, ut ne minuerentur cujusque municipii intributiones, aut si aliqui inde discessissent, graviores remanentibus fierent.

57 *Gregatim discedi*] Magnis catervis.

58 *Finis, quæ jus*] 2, 7. 2.

59 *Rivum diducere*] Incili depresso, vel fossa facta aquam perpetui decursus in suum fundum ducere. L. 1. §. 5. & L. 3. §. 2. D. *de rivis.*

60 *Ut id non liceat*] Sic qui post Cannensem cladem deserere Italiam voluerant, & tum prohibiti a P. Scipione, & postea causam dicere apud censores jussi, orationemque contra remp. habuisse judicati & omnibus censoriis notis confixi sunt. *Liv.* 22, 53. & 24, 18.

(oo) Vix accidere potest, ut gregatim Cives discedant, nisi quando aut imperium tyrannicum factum fuit, aut calamitate quadam vel quocumque alio casu multi homines in civitate non amplius reperiunt unde victum quærant. Uterque autem casus tacite exceptus intelligitur in pacto, quo aliquis Civitati se obstrinxit. *J. B.* [Imo potest accidere, ut animi levitate, majoris emolumenti spe, pellecti ab exteris discedant unus itemque alter, deinde plures, tandem admodum multi: sic debilitatur utique civitas, cujus plerumque interest habere cives quam plurimos: cives autem inito pacto civico se obstrinxerunt ad civitatis commoda promovenda. Regulariter, hinc dicendum, civibus pro lubitu discedere non licere, nec, nisi concessa tacite, per consuetudinem, vel expresse, venia. Dissentiunt tamen plerique; etiam Ampl. *Bynkersh.* Quæst. Jur. Publ. L. 1. c. 22. & L. II. c. 25. §. 6. 7. & Ill. *Beccaria*

x L. 65. § 5. D. Pro socio. societatis intersit. Semper enim, ut recte inquit x Proculus, non id quod privatim interest unius ex sociis servari solet, sed quod societati expedit. n Intererit autem societatis civilis non abire civem, si magnum contractum sit æs alienum, nisi paratus sit civis in præsens partem suam exsolvere: item si fiducia multitudinis bellum sit susceptum, præsertim si obsidio immineat, nisi paratus sit civis ille alium æque idoneum substituere, qui rempublicam defendat.

3. Extra hos casus credibile est ad liberam civium discessionem consentire populos, quia non minus ex ea libertate commodi sentire aliunde possunt.

XXV. Sic o in exules nullum jus civitati. Heraclidæ Argis ejecti ab Eurystheo, per tutorem suum Iolaum, sic loquuntur apud Euripidem: (Heraclid. vers. 186.)

Quo jure jam nos ad Mycenæos trahat,
Eadem agentes urbe quos urbe expulit?
Nunc ergo cives non sumus. ———

y Or. de Bigis, pag. 349. D. Alcibiadis filius in Isocratea y oratione agens de temporibus ejecti patris: ὅτ' οὐδὲν αὐτῷ τῆς πόλεως προσῆκεν· p *cum nihil ad illum civitas nostra pertineret.* Jam vero plurium populorum, sive per se, sive per capita sua consociatio fœdus est, de cujus natura & effectu locus agendi erit, ubi ad obligationem ex pacto erit deventum z.

z C. xii. XXVI. Subjectio ex consensu, aut privata est, aut publica. Subjectio privata ex consensu esse potest multiplex, sicut multiplicia sunt regiminum genera. Nobilissima species est arrogatio, qua quis sui juris se ita dat in familiam alterius, ut ei subsit ad eum modum, quo filius

carla Tract. *de delictis & pœn.* §. 35. p. m. 116. — Sed vid. C. sq. §. 5. *M. T.*]

GROTII.

n *Intererit autem societatis*] *Bembus* Libro vii.

o *In exules nullum jus civitati*] Vide infra Libro iii. tit. xx. §. xli. [Sed & *Warburton.* de *Divin. legat.* Mos. L. I. p. 26. sq. *Ed. Belg.* in adnot. *M. T.*]

p *Cum nihil ad illum civitas nostra pertineret*] *Nicetas* Isaaci Angeli rebus Libro i. (Hist. Byz. c. 9. p. 249. *Ed. Par. Fabrot.*) ἐπειδὴ μὴ καινὸν εἰ δίζοιτό τις τὸν ἀντίπαλον καὶ κολακεύσει τουτονὶ ὡς φίλον, τὸν οἰκεῖον εὑρίσκων πολέμιον· *Non mirum si quis hostem ambiat eique blandiatur, qui suos sibi hostes senserit.*

GRO

filius qui maturæ est ætatis, subest patri. Pater autem filium suum eo modo dare alteri non potest, ut jus paternum plene in eum transeat, & ipse paterno officio exsolvatur; id enim natura non sinit: sed potest filium alteri commendare & alendum dare quasi substituendo.

XXVII. 1. Subjectionis species ignobilissima est, qua quis se dat in servitutem perfectam, ut illi apud Germanos qui novissimo [60] aleæ jactu de libertate contendebant: *Victus voluntariam servitutem adit*, ait [a] Tacitus. Etiam apud Græcos, ut narrat Dion Prusæensis oratione XV. [b] *μύριοι δήπου ἀποδίδονται ἑαυτοὺς ἐλεύθεροι ὄντες, ὥστε δουλεύειν κατὰ συγγραφήν· innumeri cum liberi sint, se in servitutem dant, ut* [q] *ex contractus formula serviant.*

[a] De Moribus Germ. c. 24.
[b] Pag. 241. B.

2. Est autem servitus perfecta, quæ perpetuas operas debet pro alimentis & aliis, quæ vitæ necessitas exigit: quæ res si ita accipiatur in terminis naturalibus, [r] nihil

GROTII.

q *Ex contractus formula serviant*] Ægyptiis id olim vetitum. Athenis permissum ad Solonis tempora. is constituit *ἐπὶ σώμασι μὴ δανείζεσθαι, corpus pro credito ne obligaretur. Plutarchus* Solone. (*pag.* 86. D) Idem lex Petilia Romæ constituit. [Lex Ægyptia, qua id vetabatur, a *Bocchori* sancita fuerat, & refertur a DIODORO SICULO, Lib. I. cap. 79. p. 50. *Ed. II. Steph.* add. *Meursii* Solonem c. 12. & *Salmasium* de modo Usur. c. 17. p. 748. & seqq. De *Lege Pœtilia*, vide VARRON. *De L. Lat.* Lib. VI. pag. 82. & LIVIUM, Lib. VIII. cap. 28. *J. B.*] (& *Bach.* Hist. Jur. Rom. L. II. c. 2. §. 20. p. 140. & de lege Ægyptia *Montesq.*, de *l'Esprit des Loix* L. XX. c. 15. *M. T.*)

r *Nihil habet in se nimiæ acerbitatis*] Vide ea de re egregiam *Busbequii* dissertationem epist. exoticarum tertia. [Ita quidem & alii. v. *Jac. Eliſ. Jo. Capitein*, Afri, Diss. Polit. Theol., præside *Jo. van den Honert*, de *servitute, libertati Christianæ non contraria*, Lugd. Bat. 1742.; Amplist. *Rutg. Paludani* Diss. Inaug. ad *Grotii* Introd. L. I. t. 4. §. 2. (Ibid. 1759.) p. 46. sq.; *Linguet, Théorie des Loix Civiles* Tom. II. L. V.; *Gebauer* in *Vestig. Jur.* German. *antiquiss.* Diss. X. p. 374. sqq.; & nuperrime *Fermin, Diss. sur la Question, s'il est permis d'avoir des Esclaves*, Traj. ad Mos. 1770. 8vo. —— Sed acerba nimis antiqua Romanorum, & hodierna in America servitus esse videtur, quam ut ex humanitatis & justitiæ regulis defendi possit. v. *Montesq., Espr. des Loix* L. XV. C. 2.; *Bielfeld, Instit. Polit.* P. I. c. 5. §. 7-9. p. 55. sq. Ed. in 4to.; *Rousseau, Contr. Soc.* L. I. c. 4. & *discours sur l'Orig. de Inégal.* p. 102. cum Cl. *Castill. disc. contre Rouss.* p. 190. sq. & *Goodricke* de Jur. Pun. P. I. p. 149 *M. T.*]

GRONOVII.

60 *Aleæ jactu*] Qui perdita aleæ lusu pecunia & bonis, ad postremum libertatem suam collusoris pecuniæ opponebant, & in aleam mittebant, aut res recepturi, aut ne corpus quidem suum habituri. Tamen ignobilior eorum, qui se vendebant in ludum gladiatorium. *Liv.* 28, 21. *Lips.* 2. Saturn. 3. [Locum *Taciti* vindicavit ab *Heumanniana* crisi *Gebauer*. addit. VI. post Diss. XII. Libr. cit. p. 487-521. *M. T.*]

hil habet in ſe nimiæ acerbitatis: nam perpetua iſta obligatio compenſatur perpetua illa alimentorum certitudine, quam ſæpe non habent, qui diurnas operas locant, unde accidit ſæpe, quod dixit Eubulus:

> Ἐθέλει δ᾽ ἄνευ μισθοῦ παρ᾽ αὐτοῖς καταμένειν
> Ἐπὶ σιτίοις. (pp) ————————
>
> *Manere apud illos voluit, mercedis carens,*
> *Victu contentus.* ————————

Idem Comicus alibi:

> Πολλοὶ φυγόντες δεσπότας, ἐλεύθεροι
> Ὄντες, πάλιν ζητοῦσι τὴν αὐτὴν φάτνην.
>
> *Qui ſe fugitivi geſſerunt pro liberis:*
> *Multi recurrunt* [s] *priſtina ad præſepia.*

Sic in hiſtoriis notabat Poſidonius Stoicus, (qq) *multos* olim fuiſſe, qui ſuæ imbecillitatis conſcii, ſponte ſe aliis in ſervitutem darent: ὅπως παρ᾽ ἐκείνων τυγχάνοντες τῆς εἰς ἀναγκαῖα ἐπιμελείας, αὐτοὶ πάλιν ἀποδιδῶσιν ἐκείνοις δι᾽ αὐτῶν ἅπερ ἂν ὦσιν ὑπηρετεῖν δυνατοί· *Ut domini quidem ipſis providerent de neceſſariis, ipſi vero operam viciſſim quam poſſent præſtarent.* Exemplum addunt (rr) alii in Mariandynis, qui eandem ob cauſam ſervos ſe fecerint Heracleotarum.

XXVIII. Jus autem vitæ ac necis (ss) (de plena & interna juſtitia loquor) domini in ſervos non habent: nec quiſquam homo hominem jure poteſt interficere, niſi is capital commiſerit. Sed quorundam populorum legi-

GROTII.

s *Priſtina ad præſepia*] Apud *Plautum* quidam: (*Caſin.* II, 4. 14.)

> *Liber ſi ſim, meo periculo vivam, nunc vivo tuo.*

Meliſſus Spoletinus Grammaticus manumitti noluit. [*Suet.* Gramm. c. 21. *J. B.*]

(pp) Apud ATHENÆUM, unde hæc deſumta ſunt, eſt, Ἐπισίτιος. Lib. VI. cap. 12. Duo autem verſus ſequentes habentur apud STOBÆUM, Serm. 60. p. 384. *J. B.*

(qq) Habet hoc ex ATHENÆO, Lib. VI. cap. 18. pag. 263. C. *Edit. Caſaub.* 1657. *J. B.*

(rr) Hoc ſequitur ſtatim poſt verba *Poſidonii* apud ATHENÆUM, loco indicato. Sed *Maryandinos* vi ſervire coactos *Heracleotis*, ait STRABO, *Geogr.* Lib. XII. pag. 817. A. *J. B.*

(ss) De tota iſta materia conſer PUFENDORFIUM noſtrum. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VI. cap. 3. & *de Offic. Hom. & Civ.* Lib. II. cap. 4. *J. B.*

legibus dominus, quacunque de causa servum interfecerit, impune fert, ut ubique reges, qui liberrimam habent potestatem. Hac comparatione ante nos usus est [c] Seneca: *Si servo quominus* [61] *in nomen meriti perveniat, necessitas obest & patiendi ultima timor, idem istud obstabit & ei, qui regem habet, & ei qui ducem, quoniam quanquam sub dispari titulo paria in illos licent.* Cum tamen haud dubie servus a domino injuriam possit accipere, ut recte affirmat idem [d] Seneca. Sed agendi impunitas improprie jus dicitur. Quale jus [62] & Solon parentibus in liberos concesserat, [e] & veteres Romanorum leges. Sopater: ἐξῆν πατρὶ ὄντι τοὺς παῖδας ἀνελεῖν. ἔξεστιν ἐὰν ἁμάρτῃ τι, καὶ ὅτι ὁ νόμος τοῦτο εἰδὼς ὡς εἰλικρινὴς γένοιτ' ἂν δικαστὴς ὁ πατὴρ, τοῦτο ἐπέτρεψεν· *Licuit ipsi cum pater esset filios interficere: nempe si quid peccatum esset: nam lex id ipsi permisit, ideo quia credidit integrum judicem fore.* Idem jus obtinere παρὰ πολλοῖς καὶ σφόδρα εὐνομουμένοις, *apud multos populos legum gloria florentes*, ait Dion oratione xv. [f]

c Lib. III. *de benef.* c. 18.

d Lib. III. *de benef.* c. 22.

e *Sextus Empiricus Pyrrhonic.* c. 24. §. 211. *Ed. Fabric.*

f Pag. 240. C.

XXIX. I. De his qui ex servis nascuntur difficilior inspectio est. Romano jure & jure gentium circa captivos, ut dicemus alibi [g], ut in bestiis [h], ita in servilis conditionis hominibus partus matrem sequitur [i]: quod tamen juri naturali non satis congruit, ubi pater aliqua ratione sufficiente cognosci potest. Nam cum in mutis animantibus [t] patres non minus quam matres fœtuum curam gerant, hoc ipso ostenditur fœtum utriusque esse communem. Sic ergo, si lex civilis hac de re tacuisset, [u] partus non minus patrem sequeretur quam ma-

g L. III. c. 7. §. 2.

h *L.* 5. §. 2. *D. de Rei vind.*

i *L.* 7. *C. eod. L.* 42. *C. de lib. caussa.*

GRONOVII.

61 *In nomen meriti*] Ut quicquid præstet domino, non dicatur de eo bene mereri, aut ei beneficium dare, obstat, quod quæ facit, cogitur facere, nisi velit occidi.

62 *Solon parentibus*] Negat *Dionys. Halicarn.* 2, 26. [vid. *Barb.* not. Gall. ad h. l. & *Heinecc.* Antiq. L. I. t. 9. §. I. not. *M. T.*]

GROTII.

t *Patres non minus quam matres fœtuum curam gerant*] Vide infra cap. VIII. §. 18. *Plinius* X, 34. de columbis: *Amor utrique sobolis æqualis.*

u *Partus non minus patrem sequeretur quam matrem*] *Seneca* de beneficiis VII, 12. *quomodo patri matrique communes liberi sunt?* Lex Visigotthica Lib. X. tit. I, 17. *Si enim filius ab utroque parente gignitur & creatur, cur idem ad conditionem tantum pertineat genitricis, qui sine patre nullatenus potuit procreari?* Deinde: *Hac rationabiliter naturæ lege compellimur, agnitionem ancillæ, quæ servo alieno juncta pepererit, inter utrosque dominos æqualiter dividendam.* Slavi & Slavæ proles patrem sequebatur; *Speculum Saxonicum* III. 73.

Idem

matrem. Ponamus ergo, quo minor sit difficultas, utrumque parentem servitutem servire; & videamus, an naturaliter partus servilis futurus sit conditionis. Certe si alia nulla fuerit ratio educandi partum, potuerunt parentes prolem sibi nascituram in servitutem secum addicere: quippe cum tali ex causa etiam in libertate natos vendere parentibus liceat.

2. Sed cum hoc jus naturaliter ortum ducat ex ipsa necessitate, [x] extra eam non est jus parentibus prolem suam cuiquam addicere. Quare jus dominorum in prolem servilem hoc casu nascetur [y] ex ipsa alimentorum & eorum quæ vitæ necessaria sunt præbitione: ac proinde cum diu alendi fuerint e servis nati, antequam opera eorum domino utilis esse possit, & sequentes operæ sui temporis alimentis respondeant: effugere ita natis servitutem non licebit, nisi pro alimentis quantum satis est reddant.

k Less. Lib. v. c. 5. dub. 5. [k] Certe si immanis sit domini sævitia, servos illos etiam qui ipsi se in servitutem dederunt, fuga consulere sibi posse probabilis sententia est. Nam quod Apostoli [l] & antiqui [m] canones servis edicunt, [z] ne se domi-

l 1 Corinth. vii, 21. Eph. vi, 5. Col. iii, 22. Tit. ii, 9. 1 Pet. ii, 16. *m C. si quis servum. 17. q. 4.*

Idem moris in nonnullis Italiæ locis. c. 3. de conjugio servorum. Apud Langobardos & Saxones sequitur partus partem deteriorem. *Spec. Sax.* 1, 16. Idem apud Wisigotthos in Hispania Isidori tempore obtinuisse discas ex c. ult. caussa XXXII. quæst. IV. Natus ex servo & ingenua eadem Wisigotthorum lege sit servus. III. tit. II. 3. IV. tit. V, 7. IX. tit. I, 16. Ex servo & ancilla nati inter dominos dividuntur. Si unus sit filius, habet eum servi dominus, ancillæ domino pretii dimidium persolvens. (X, I, 17.) In originariis patris originarii dominus duas fert partes, feminæ originariæ dominus unam, ex edicto Theodorici apud *Cassiodorum* c. 67. in Anglia Francus quis est aut villanus ex patre: idemque in aliis conditionum discriminibus observatur. *Littleton* de Villanagio, & liber *de laudibus legum Angliæ*. Has leges a civili Romana discrepantes juri naturæ non repugnare agnoscit *Thomas Aquinas*. (Suppl. *Quæst.* 52. Artic. 4. in *Conclus.*) quid ni, cum & Mensia lege apud Romanos alterutro parente peregrino natus peregrinus censeretur? ut nos docet *Ulpianus* in Institutionibus, titulo de his qui in potestate, V. §. 8. [Vide ibi Notas Eruditissimi SCHULTINGII. De *Originariis* autem, qui iidem sunt ac *Adscriptitii*, consule JAC. GOTHOFRED. ad Lib. V. Tit. IX. *Cod. Theodos.* pag. 451. *& seqq.* Tom. I. *J. B.*] (& de lege *Mensia* v. *Bach.* Hist. Jur. Rom. L. III. c. I. §. 15. M. T.)

x *Extra eam non est jus parentibus prolem suam cuiquam addicere*] Ita & Carolus Calvus statuit cap. XXXIV. Edicti Pistis.

y *Ex ipsa alimentorum & eorum quæ vitæ necessaria sunt præbitione*] Vide *Leonem Afrum* Lib. VI. de Barca. (Pag. 599. *Ed. Elzevir.*)

z *Ne se dominis subtrahant*] Vide infra Lib. III. c. VII. §. 6.

GRO-

dominis ſubtrahant, generale eſt & eorum errori oppoſitum, qui omnem ſubjectionem tam privatam quam publicam rejiciebant, ut pugnantem cum Chriſtiana libertate.

XXX. Præter perfectam ſervitutem, de qua jam egimus, ſunt & imperfectæ, ut quæ aut in diem ſint, aut ſub conditione, aut ad res certas. Talis eſt [63] libertorum, [64] ſtatu liberorum, [65] nexorum, [66] addictorum, [67] aſſcriptorum glebæ, [68] ſeptem annorum ſervitus apud Hebræos & altera [69] ad Jubilæum usque; [70] Peneſtarum apud Theſſalos; eorum, quos [71] manus mortuas vocant, ac poſtremo [a] mercenariorum: quæ diſcrimina aut a legibus aut a pactionibus pendent. Imperfecta ſer-

GROTII.

a *Mercenariorum*] Inter quos ii, qui in Anglia *apprentiſſii* dicuntur, durante diſciplinæ ſuæ tempore, proxime ad ſervilem conditionem accedunt. [Vide *Thom. Smith*, de Republ. Anglic. *Lib.* III. *cap.* 10. *J. B.*]

GRONOVII.

63 *Libertorum*] Qui manumiſſi tamen operas patronis debent. [v. titt. D. *de jure patron.*, *de operis libert.*, & *de bonis libert.* M. T.]

64 *Statu liberorum*] Qui teſtamento ſub conditione pendente manumiſſi ſunt. [v. Dig. L. XL. tit. 7. *M. T.*]

65 *Nexorum*] Qui ob æs alienum creditoribus operas præſtant, ſive ultro, ſive ſententia judicis, plerumque in vinculis, ἐγκαλεσμένων. *Liv.* 2. 24. & 27. Lib. 8, 28. *Varro* 6. de L. L. 82. [v. *Heinecc.* Antiqq. L. III. t. 30. §. 2. *M. T.*]

66 *Addictorum*] Qui faciunt idem ſententia judicis. *Cic. pro Flacco* 20, 2. *de Orat.* 63. [v. *Hein.* l. c. & *Arntz.* ad *Aur. Vict.* de vir. ill. C. 21. §. 3. *M. T.*]

67 *Aſſcriptorum glebæ*] Coloni cum agro dominum mutantes. [v. *Jac. Gothofr.* cit. a *Barb.* ad *Grot.* not. u. *M. T.*

68 *Septem annorum*] Ut Hebræus Hebræo ſe vendens ſex annis ſerviat, ſeptimo liber ſit. *Deut.* 15, 12. [v. *Selden.* de *J. N. & G.* L. VI. c. 8. & *Jo. Ge. Abicht* Diſſ. *de ſervor.* Hebr. *acquiſitione & ſervitiis*, Lipſ. 1704. M. T.]

69 *Ad Jubilæum*] Ut idem jubilæo, id eſt, ſepties ſepteno, ſeu XLIX. anno exacto liber ſit. *Levit.* 20, 39.

70 *Peneſtarum*] Quales *Ilotæ* Lacedæmone, *Clientes* Romæ. (de *Peneſtis* v. *Laugbæn.* Ind. in *Longin.* voc. Δμωαί. *M. T.*]

71 *Manus mortuas*] Agricolas vel ruſticos hac conditione manumiſſos, ut, ſi morerentur ſine liberis, bona omnia redirent ad patronum: ſin liberis relictis, optimum pignus vel *jocale*, (i. quod ex omni re illius & inſtrumento pretioſiſſimum eſt) patrono vel domino cederet: ſi nihil eſſet tale, defuncti dextera abſciſſa offerretur. Magn. chron. Belgii p. 153. ad annum D. 1123. *Bodin.* I. de Republ. 5. p. 61. & 63. *Deſ. Herald.* Rer. quotid. Lib. I. cap. 10. num. 13. p. 81. (aliam rationem affert idem *D. Heraldus* de rer. jud. auct. II, 17, 10. adde *Du Cange* Gloſſar. med. & infim. Latinit. v. *manus mortua.* J. B.) [add. *van Loon*, *Aloude Regeeringswyze*, T. III p 92. 261., Cl. *Trotz*, *Jur. Agrar.* T. II. p. 527., *Rutg. Paludan.* Diſſ. Inaug. p. 39., *Eſtor* de *Miniſterialibus*, *Potgieſſer* de *ſtatu ſervor. ap.* Germanos. *M. T.*]

GRO-

puli consensum, aut specialem, aut per consuetudinem.
XI. *Patrimonium populi a regibus alienari non posse.*
XII. *Distinguendas res, quæ in fructu sunt patrimonii, a rebus patrimonii.*
XIII. *Partes patrimonii oppignorari a regibus quatenus possint, & cur?*
XIV. *Testamentum alienationis esse speciem & juris naturalis.*

I. 1. Acquisitione derivativa nostrum fit aliquid facto hominis aut legis. Homines rerum domini, ut dominium, aut totum, aut ex parte (aa) transferre possint, juris est naturalis post introductum dominium: inest enim hoc in ipsa dominii, pleni scilicet, natura. Itaque [a] Aristoteles: ὅρος τοῦ οἰκεῖον εἶναι, ὅταν ἐφ' αὐτῷ ᾖ ἀπαλλοτριῶσαι. *proprietatis definitio est, ubi penes nos est jus alienandi.* Duo [b] tamen notanda sunt, alterum in dante, alterum in eo, cui datur. In dante, non sufficere actum internum voluntatis, sed simul requiri aut verba, aut alia signa externa: quia actus internus, ut alibi [c] diximus, non est congruens naturæ societatis humanæ.

a 1 *Rhet.* v.
b *Soto* Lib. IV. *q.* 5. *a.* 1.
c C. 4. §. 3.

2. Ut vero traditio etiam requiratur, [d] ex lege est civili, quæ, quia a multis gentibus recepta est, jus gentium improprie dicitur. Sic alicubi usurpatum videmus, ut professio apud populum, aut magistratum, & relatio in acta requiratur; quæ omnia ex jure esse civili certissimum est. Actus autem voluntatis, quæ signo exprimitur, intelligi debet [a] voluntatis rationalis.

d *Less.* Lib. 2. c. 3. dub. 3.

II. Vicissim in eo, cui res datur, seposita lege civili, requiritur naturaliter voluntas accipiendi, cum suo signo: quæ voluntas ordinarie sequitur dationem, sed potest & præcedere, puta si quis quid dari, aut concedi sibi petierat: censetur enim durare voluntas, nisi mutatio appareat. Cætera quæ tum ad juris concessionem, tum ad acceptionem requiruntur, & quomodo fieri utrumque possit, infra in capite de promissis tractabimus:

GROTII.

a *Voluntatis rationalis*] Cassiodorus II, 11. *Alienatio rerum solidum desiderat habere judicium.*

(aa) Confer, in hanc rem, PUFENDORFIUM nostrum, *De Jur. Nat. & Gentium*, Lib. IV. cap. 9. *J. B.*

mus: nam in hoc [b] alienandi & promittendi par est ratio, jure quidem naturali.

III. Sicut autem res aliæ, ita & imperia alienari (bb) possunt ab eo, cujus in dominio vere sunt, id est, ut supra ostendimus [e], a rege, si imperium in patrimonio habeat: alioquin [c] a populo, sed accedente regis consensu; quia is quoque jus aliquod habet, quale usufructuarius, quod invito auferri non debet. Et hæc quidem procedunt de toto imperio summo. *e L. 1. c. 3. §. 12.*

IV. In partis alienatione aliud insuper requiritur, [d] ut etiam pars, de qua alienanda agitur, consentiat. Nam qui in civitatem coëunt, societatem quandam contrahunt perpetuam & immortalem, ratione [1] partium, quæ integrantes dicuntur: unde sequitur has partes non ita esse sub corpore, ut sunt partes corporis naturalis, quæ sine corporis vita vivere non possunt, & ideo in usum corporis recte abscinduntur. Hoc enim corpus, de quo agimus, alterius est generis, voluntate contractum scilicet; ac propterea jus ejus in partes ex primæva voluntate metiendum est, quæ minime credi debet talis fuisse, ut jus esset corpori partes & abscindere a se & alii in ditionem dare.

V. Sic vicissim parti jus non est a corpore recedere, [e] nisi

GRONOVII.

1 *Partium, quæ integrantes*] Civitatum, optimatium, provinciarum.

(bb) Vide PUFENDORF. Lib. VIII. cap. 5. §. 9. *& seqq. J. B.*

GROTII.

b *Alienandi & promittendi par est ratio*] Ideoque etiam dona absentibus per internuntios mitti possunt, ut *Servius* notat ad illud IX. Æneidos, *cum jungeret absens.* (vers. 361.)

c *A populo*] *Bal.* & *Oldradus* in c. intellecto. de jurejurando. Idem *Baldus* cons. 327. n. 7. Cardinalis *Thuscus* p. p. concl. 40. n. 1. & concl. 694. Exempla apud *Haræum* Tomo II. in anno CIƆIƆXXVI. & *Guicciardinum* Libro XVI.

d *Ut etiam pars, de qua alienanda agitur, consentiat*] *Gall.* II. de pace publica, c. XV. n. 14. vide *Serranum* in Carolo Sapiente, (*Pag.* 194. *Ed. Paris.* 1627.) & eundem in Francisco I. ubi de Burgundia sermo. (*Pag.* 565.)

e *Nisi evidenter se aliter servare non possit*] Confer quæ infra hoc libro c. XXIV. §. VI. Hac de causa absolutus a Spartanis Anaxilaus, qui Byzantium fame cogente dediderat. *Xenophon* historiæ Græcæ I. (c. 3. § 12) Anastasius Imperator etiam gratias agit præfectis, qui Martyropolim Persis dediderant, quia defendi nequibat. Procop. περὶ κτισμάτων. (Lib. 3. c. 2.) Idem *Procopius* IV. Gotthicorum: λιμῷ γὰρ οὐκ οἶδεν ἡ ἀρετὴ συνοικίζεσθαι, πεινῆν τε καὶ ἀνδραγαθίζεσθαι οὐκ ἀνεχομένης τῆς φύσεως· *cum fame habitare virtus recusat, nec fert natura, ut iidem & esuriant, & agant fortiter.* (Cap. 23.) Et apud *Annam Comnenam* Libro V. epistola Cephalæ de Larissa obsessa ad Imperatorem Alexium: ἀνάγκη δουλεύοντες (καὶ

V τὸ

si evidenter se aliter servare non possit: nam, [2] ut supra diximus [f], in omnibus iis, quæ humani sunt instituti, excepta videtur necessitas summa, quæ rem reducit ad merum jus naturæ. Augustinus de Civit. Dei, Lib. [g] XVIII. *In omnibus fere gentibus quodammodo vox naturæ ista personuit, ut subjugari victoribus mallent, quibus contigit vinci, quam bellica omnifaria vastatione deleri.* Itaque in juramento Græcorum, [h] quo Græci qui se Persis subjecissent [3] devovebantur, additum fuit, μὴ ἀναγκασθέντες· *nisi plane coacti.*

f C. 2. §. 6.
g C. 2.
h Herod. Lib. VII. c. 132.

VI. Atque hinc satis intelligi potest, cur hac in re majus sit jus partis ad se tuendam, quam corporis in partem: quia pars utitur jure (cc) quod ante societatem initam habuit, corpus non item. Nec dicat mihi aliquis, imperium esse in corpore tanquam in subjecto, ac proinde alienari ab eo posse ut dominium. Est enim in corpore, ut subjecto adæquato, non divisibiliter in plura corpora, sicut anima est in corporibus perfectis. Necessitas autem, quæ ad jus naturæ [i] rem reducit, hic locum habere non potest; quia in eo jure naturæ usus quidem comprehendebatur, ut esus, detentio, quæ sunt naturalia, at non alienandi jus, quod facto humano introductum est, atque ideo inde mensuram accipit.

i V. c. 2. §. 6.

VII. At imperium in locum, id est, pars territorii, puta

τί γὰρ δεῖ πρὸς φύσιν καὶ τὴν ἐκ ταύτης τυραννίδα ποιεῖν;) γνώμην ἔχομεν τὸ φρούριον παραδοῦναι τοῖς ἐπικειμένοις ἐχθροῖς καὶ φανερῶς ἀποπνίγουσιν· *Necessitati servientes (quid enim contra vim naturæ agi potest?) constituimus oppidum tradere iis, qui nos non obsident tantum, sed, quod manifestissimum est, strangulant.* (P. 138. *ed. Paris.*)

GRONOVII.

2 *Ut supra diximus*] 2, 2. 6.

3 *Devovebantur*] Juraverant se eos δεκατεύειν Apollini, quod est vel decimas spoliorum consecrare, vel decimum quemque supplicio destinare. *Justin.* 11, 3. *Diodor. Sic.* 11. 65. τὴν δεκάτην ἐξ αὐτῶν τῷ Θεῷ καθιερώσαντες. *Plutarch.* Sulla p. 461. τῆς χώρας αὐτῶν ἀποτεμόμενος τὴν ἡμίσειαν τῷ Πυθίῳ καὶ τῷ Ὀλυμπίῳ καθιέρωσεν, ἐκ τῶν προσόδων κελεύσας ἀποδίδοσθαι τὰ χρήματα τῷ θεῷ, ἅπερ αὐτὸς εἰλήφει. *Dio* Lib. 64. p. 722. δεκατεύειν. Ad *Hebr.* 7. 5. ἀποδεκατοῦν τὸν λαόν. [Prior acceptio unice vera est. v. Cl. *Valcken.* ad *Herodot.* l. c. *M. T.*]

(cc) Argumentum istud, ut & sequens, nititur rationibus non minus falsis, quam subtilibus: ut ostendimus in Notis nostris Gallicis. Omnino potest Civitas, summa necessitate urgente, partem aliquam, non quidem alienare, ipsa invita, sed deserere, ita tamen ut sinat eam, si possit, suis ipsius viribus sese tueri & defendere. Hac ratione æquale jus est utrimque, ut esse debet. Sed fusius id omne exposuimus in dictis Notis. *J. B.*

GRO-

puta non habitata aut deserta, quo minus a populo libero alienari possit, aut etiam a rege, accedente populi consensu, quid obstet, non video: nam populi pars, quia liberam habet voluntatem, jus quoque habet contradicendi: at territorium & totum & ejus partes sunt communia populi pro indiviso, ac proinde sub arbitrio populi. At imperium in populi partem si alienare populo non licet, ut jam diximus, multo minus regi imperium etsi plenum habenti, attamen non plene, ut supra distinximus.

VIII. Quare subscribere non possumus [k] jurisconsultis, qui ad regulam de non alienandis imperii partibus adjiciunt exceptiones duas, de publica utilitate & de necessitate: nisi hoc sensu, ut ubi eadem est utilitas communis & corporis & partis, facile ex silentio etiam non longi temporis, consensus & populi & partis intervenisse videatur, facilius vero si etiam necessitas appareat. At ubi manifesta est in contrarium voluntas, aut corporis, aut partis, nihil actum debet intelligi, nisi, ut diximus, ubi pars a corpore coacta est abscedere.

[k] *Belluga in pr. spec. in rub.* 8. p. 3. & 4. *Roch. de Curte. de consuet. q.* 5. *col.* 6. *tom.* 1. & *alii alle gati a Vasq.* Lib. 1. c. 4.

IX. Sub alienatione merito comprehenditur & 4 infeudatio, sub onere commissi ex felonia aut deficiente familia. Nam & hæc est conditionalis alienatio. Quare [l] videmus a pluribus populis [f] irritas habitas ut alienationes, ita infeudationes regnorum, quas populis inconsultis reges fecerant. Populum autem consensisse intelligimus, sive totus coiit, quod olim apud Germanos & Gallos fieri solebat, sive per legatos partium integrantium mandatu sufficiente instructos. g Nam facimus & quod per alium facimus. Sed nec pignori dari pars imperii poterit, nisi consensu simili: non ea tantum

[l] *Smith. de rep. Ang.* Lib. 1. c 9. *Buch. in Baliolo.* L. VIII. *hist. Froff. L.* 1. c. 214. & 246. *Monstrel. in hist.* c. 22, 5. *Guicc.* Lib. XVI.

GROTII.

f *Irritas habitas ut alienationes, ita infeudationes*] Et remissiones homagii. Vide *Cromerum* Polonicorum XXV.

g *Nam facimus & quod per alium facimus*] Sic in Imperio Germanico in alienationibus Electorum consensus ex more & pactis pro consensu est ordinum. [De eo non adsentiuntur Recentiores & optimi Scriptores, qui *Jus Publicum Germanicum* exponunt. *J. B.*]

GRONOVII.

4 *Infeudatio*] Quum rex vel princeps dominatum suum alii dat in clientelam, ejusque, ut loquuntur, feudum facit, permittens ei potestatem de successore statuendi, si aut ipse fidelis ei esse desierit, aut stirps sua exstincta sit: ut Joannes Guilelmi Conq. abnepos Angliæ regnum infeudavit Papæ. *Bodin.* 1, 10.

tum ex causa, quod 5 ex pignoris datione sequi alienatio soleat, sed quod & rex teneatur populo ad exercendum per se summum imperium, & populus partibus suis ad conservandum hoc exercitium in sua integritate, cujus rei gratia in societatem civilem coitum est.

X. 6 Minores vero functiones civiles quo minus populus etiam jure hereditario possit concedere nihil obstat, cum ea corporis summique imperii integritatem nihil imminuant. m Inconsulto vero populo rex id non potest, si maneamus intra terminos naturales: quia juris temporarii, quale est regum electorum, aut lege succedentium ad imperium, (dd) effectus nisi pariter temporarii esse non possunt. Potuit tamen populi ut expressus consensus, ita tacitus consuetudine introductus, qualem nunc passim vigere cernimus, id jus regibus tribuere. Eo jure usos olim reges 7 Medos & Persas h oppida aut regiones totas perpetuo jure tenendas donasse, passim in historiis legimus.

XI. i 8 Patrimonium quoque populi, n cujus fructus destinati sunt ad sustentanda reipublicæ aut regiæ dignitatis onera, (ee) k a regibus alienari, nec in totum, nec

m Cravet. conf. 894. num. 2. Zoannet. de Rom. Imp. n. 162.

n Alberic. in c. intellectus de jurejur. Bart. in L. 3. §. 4. D. quod vi. Corset. in tr. de excel. regis q. 4. Loazes all. a Vasq. c. 5. Natta conf. 367. Bonif. Reg. conf. 49. n. 43.

GRONOVII.

5 *Ex pignoris datione*] Si hypothecæ sint commissæ, nec solvatur statuto tempore debitum. *Cic.* 13. fam. 15. & 16.

6 *Minores functiones*] Præfecturas, satrapias, telonia, & olim sacerdotia.

7 *Medos & Persas*] *Corn. Nep.* Miltiad. 3. Themistocle 10.

8 *Patrimonium populi*] Vulgo *Domanium* appellant.

(dd) Ratio ista non usquequaque vera est. In eo res vertitur, an Populi consensus heic juste præsumi queat. Sed de hoc diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

(ee) Confer PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. cap. 5. §. 8. & 11. *J. B.*

GROTII.

h *Oppida aut regiones totas*] Ut a Dario Sylosonti urbem & insulam Samiorum. [Exemplum istud non quadrat. *Darius* expulit tantum *Mæandrium*, qui regnum occupaverat, excluso *Sylosonte*, *Polycratis* fratre. Vide HERODOTUM, Lib. III. cap. 139. *& seqq.* Sed idem *Darius* principibus viris, quos secum ex *Ionia* & *Æolide* duxerat, *singulis ipsarum urbium*, quibus eos præfecerat, *perpetua dedit imperia*, referente CORN. NEPOTE, *Themist.* c. 10. *J. B.*]

i *Patrimonium quoque populi, cujus fructus sunt destinati ad sustentanda reipublicæ aut regiæ dignitatis onera*] Veteres Græci τεμένη vocabant partem agri publici concessam regibus. Exempla habes apud *Homerum* de Bellerophonte apud Lycios Iliados ζ. (vers. 194.) de Meleagro Iliados ι. (vers. 573.) de Glauco Lycio Iliados μ. ubi scholiastas vide. (vers. 313.) [vid. *Dion. Halic.* L. III. p. 137. pr. & *Wessel.* ad *Herodot.* L. IV. c. 161. *M. T.*]

k *A regibus*] Sine ordinum consensu

nec in partem potest. Nam & in hoc jus majus 9 fructuario non habent. Nec admitto exceptionem, si res modicum valeat, quia quod meum non est, ejus nec exiguam partem alienare mihi jus est: sed in rebus modicis, quam in magnis, consensus populi ex scientia & ex silentio facilius præsumitur. Quo sensu & ad res patrimonii publici aptari possunt, quæ de necessitate & utilitate publica, in alienandis imperii partibus, supra [o] diximus, tantoque magis, quia momenti minoris res hic vertitur. Est enim patrimonium imperii causa constitutum.

o L. I. c. 3. §. 12.

XII. Sed in eo falluntur multi, quod res, quæ in fructu sunt patrimonii, cum rebus patrimonii confundant. Sic jus alluvionum in patrimonio esse solet, ipsæ res quas fecit alluvio in fructu: jus vectigalia exigendi in patrimonio, pecunia ex vectigalibus procedens in fructu: jus confiscandi in patrimonio, fundi confiscati in fructu.

XIII. Partes autem patrimonii pignori opponi ex causa possunt a regibus, qui plenum habent imperium, id est, qui jus habent ex causa tributa nova indicendi. Nam sicut populus tributa ex causa indicta solvere tenetur, ita & 10 rem ex causa pignori oppositam luere. Luitio enim ista tributi quædam est species. Est autem populi patrimonium regi, pro debitis populi, pignoris jure obligatum. Potest autem [p] pignori dari etiam 11 res mihi pignorata. Quæ autem dicta sunt a nobis hactenus, ita locum habent nisi lex imperio addita, aut regis, aut populi potestatem magis aut auxerit, aut contraxerit.

p L. 13. §. 2. D. de pignor.

XIV. 1. Illud quoque sciendum est, cum de alienatione agimus, sub eo genere nobis etiam testamentum comprehendi. Quanquam enim testamentum, ut actus alii, [q] formam certam accipere possit a jure civili, ipsa tamen ejus substantia cognata est dominio, & eo dato juris naturalis. (ff) Possum enim rem meam alienare

q Arist. II. Pol. VII.

sensu. Exemplum apud *Thuanum* Libro LXIII. in anno CIƆIƆLXXVII. [& *Sandium* Decis. L. III. t. 4. def. 1. *M. T.*]

GRONOVII.

9 *Fructuario*] Qui cedendo extraneo nihil agit de usufructu.

10 *Rem ex causa*] Vere debitum, propter quod partem illius patrimonii pignori dedit.

11 *Res mihi pignorata*] L. 1. Cod. *si pignus pignori datum sit.*

(ff) Confer quæ diximus ad PUFENDORFIUM nostrum, *de Jure Nat.*

nare non pure modo, sed & sub conditione; nec tantum irrevocabiliter, sed & revocabiliter atque etiam retenta interim possessione & plenissimo fruendi jure. Alienatio autem in mortis eventum, ante eam revocabilis, retento interim jure possidendi ac fruendi, est testamentum. Vidit hoc recte Plutarchus, qui cum a Solone dixisset permissam civibus testamenti factionem, addit: τὰ χρήματα, κτήματα τῶν ἐχόντων ἐποίησεν· *effecit, ut res cuique suæ propriæ & in pleno dominio essent.* Quinctilianus pater in declamatione: [s] *Potest grave videri etiam ipsum patrimonium, si non integram legem habet, & cum omne jus nobis in id permittatur viventibus, auferatur morientibus.* Hoc jure Abrahamus, si sine liberis decessisset, res suas Eliezero relicturus fuerat, ut indicat locus [l] Gen. xv, 2.

[r] Vit. Solon. p. 90. A.

[s] Decl. 308. init.

2. Quod vero alicubi externis testamentum facere non conceditur, id non est ex jure gentium, sed ex jure proprio illius civitatis &, ni fallor, ab illa veniens ætate, qua externi quasi pro hostibus habebantur: itaque apud moratiores populos merito exolevit.

Nat. & Gent. Lib. IV. cap. 10. præsertim in altera Editione. *J. B.*

GROTII.

l *Gen.* xv, 2] Habes apud *Sophoclem* Trachiniis (vers. 1164.) testamentum Herculis, apud *Euripidem* Alcestidis, (*Alc.* 282. & *seqq.*) & apud *Homerum* Odysseæ ρ. (vers. 79.) Telemachi donationem mortis causa, quæ & ipsa testamentum quoddam est. Est apud *Homerum* etiam voluntas ultima de rebus agendis, ut ex Andromaches & Penelopes verbis ostendit *Plutarchus*. [*De Poësi Homer.* p. 74. *Ed. Barnes.*] Alia veterum testamentorum exempla attulimus supra Libro I. cap. III. §. XII. in textu & annotatis. Hebræis usitata testamenta apparet *Deut.* XXI, 16. *Siracidæ* capite XXXIII, 25. (In testamento *Herculis* & *Alcestidis*, quod vocat Auctor noster, nil de bonis statuitur: sed tantum mandata quædam dantur. At est donatio quædam mortis caussa, in *Alcestide* EURIPIDIS; non quidem ab ipsa *Alceste* facta, sed ab *Hercule*, vers. 1020. & *seqq.* quam etiam Auctor pro exemplo adfert, in *Sparsione Florum ad Jus Justinian.* pag. 36. unde forte orta confusio. *J. B.*) [Hebræis veteribus testamenti factionem ignotam fuisse satis, opinor, probavit egregius juvenis, jam ἐν τοῖς ἁγίοις, plur. Rev. *Leon. van Wolde*, Pecul. Dissert., præside Cl. *S. Ravio*, Traj. 1760., recusa in Cl. *Oelrichs Collect. Opusc. Theol. Philol.* Tom. I. P. II. Diss. x. p. 205. sqq., quamvis ei contradixisse Cl. *Jo. Mednurst* in *Bibl. Hagan.* Cl. II. fasc. 3. p. 533. haud ignorem. *M. T.*]

Cap. VII.

De acquisitione derivativa, quæ fit per legem, ubi de successionibus ab intestato.

I. Lege quæ fit acquisitio derivativa, sive alienatio, fit aut lege naturæ, aut lege gentium voluntaria, aut lege civili. De lege civili non agimus, id enim infinitum foret, & præcipuæ de bellis controversiæ ex lege civili non definiuntur. Tantum notandum est [a] leges quasdam civiles esse plane injustas, ut quæ [1] bona naufragorum fisco addicunt. [a] Nulla enim causa præcedente probabili, dominium alicui suum auferre mera injuria est. Bene Euripides Helena (vers. 456.):

[a] *Auth. naufragia, post Leg. 18. C. de furtis.*

Ναυαγὸς ἥκω, ξένος, ἀσύλητον γένος.

Sum naufragus, [b] spoliare quod genus est nefas.

Quod

GRONOVII.

1 *Bona naufragorum*] Naufragio facto in litus ejecta, quamvis salvis & evadentibus dominis, non maneant eorum, sed sint ejus, cujus in territorio litus est, & sic in fiscum vindicantur. *Nicetas Chon.* Andron. Comn. L. 2. p. 353. Ἔθυς δὲ ἀλογωτάτυ παρὰ Ῥωμαίοις, ὡς ἔοικε, μόνοις ἰσχύοντος· τὸ δέ ἐστι τὸ τὰς χειμαζομένας ναῦς ὑπὸ πνευμάτων καὶ φλοίσβων θαλαττίων ταλαντευούσας, μηδένα ἔχειν τὸν συναιρόμενον, καθ' οὓς ἂν λιμένας καὶ τόπυς ἐκθράσσωνται, κύμασιν ἐλαυνόμεναι· τὐναντίον μὲν οὖν καὶ καταιγίδος χείρους ὁρᾶν τοὺς ἐκεῖσε πυ λαχόντας τὴν οἴκησιν, διασπῶντας καὶ διαρπάζοντας ὁπόσα μὴ παρέσυρε θάλασσα.

GROTII

a *Leges quasdam civiles*] Ut olim apud Anglos, Armoricos, Siculos. Veteris talis legis in Græcia mentio apud *Sopatrum* & *Syrianum* in Hermogenem. (Εἰς στάσεις, pag. 107. *Ed. Venet.* 1509.) Christianus rex Daniæ, lege de naufragorum bonis confiscandis abrogata, dicebat sibi periisse annua c. aureorum millia. meminit & Brigitta mali hujus moris VIII, 9. & Speculum Saxonicum II, 29. de Dania agens, & c. Excommunicationis, de raptoribus. Tum vero *Crantzius* Vandalicorum XIII, 40. XIV, 1. *Cromerus* Polonicorum XXI. [pag. 509. *Ed. Basil.* 1555.]

b *Spoliare quod genus est nefas*] Adde L. 7. D. de incendio, ruina, naufragio. *Nicetas Choniates* in Andronici imperio vocat ἔθος ἀλογώτατον. (*Lib.* II. *cap.* 3. *p.* 209. *ed. Par. Fabrot.*) vide & *Cassiodorum* IV, 7. Quid in mentem venit *Bodino*, ut talia defenderet? idem scilicet qui Papinianum reprehen-

Quod enim jus habet fiscus (verba ſunt [b] Conſtantini) *in aliena calamitate, ut in re tam luctuoſa compendium ſectetur?* Dion Pruſæenſis oratione VII. [c] de naufragio locutus: μὴ γὰρ εἴη ποτὲ, ὦ Ζεῦ, λαβεῖν μηδὲ κερδᾶναι κέρδος τοιοῦτον ἀπὸ ἀνθρώπων δυστυχίας. *Abſit, ô Jupiter, ut lucrum captemus tale ex hominum inſortunio!*

b *L.* I. *C. de naufrag.* Lib. XI.

c Pag. 109. B.

II. 1. Lege naturæ, quæ ex ipſa dominii natura ac vi ſequitur, dupliciter fit alienatio, 2 expletione juris & ſucceſſione. Expletione juris fit alienatio, quoties (aa) loco rei meæ, aut mihi debitæ, cum eam ipſam conſequi non poſſum, [c] aliud tantundem valens 3 accipio ab eo qui rem meam detinet, vel mihi debet. Nam juſtitia exple-

hendit, quod mori quam conſcientiam lædere maluerit. [At vero *Bodinus* occupationem bonorum naufragio amiſſorum, vocat *barbarum quid*, & *crudelitatem tum in cives, tum in peregrinos*, Lib. I. c. 10. *de Republ.* Edit. Latin. *Francof.* 1622. ubi hæc addit: *Jus quæris? Error jus facit: at ſi non peccatur errore, ſed ſcientia, ſcelus eſt, quod erroris ſpecie prætenditur.* pag. 267. Quod ſpectat *Papinianum*, ait *Bodinus*, illum Jctum *fortiter magis, quam ſapienter*, egiſſe: qua de cauſſa ita ſtatuat, videre poteris *Lib.* III. c. 4. pag. 458, 459. *J. B.*]

c *Aliud tantundem valens*] Vide quæ infra Libro III. c. VII. §. 6. n. 4. not. Sic ipſo naturæ jure defendit Hebræos *Irenæus*, (Lib. IV. c. 49. *Maſſ.* 30.) quod in compenſationem operæ res Ægyptiorum ceperint. *Ægyptii enim*, inquit, *populi erant debitores, non ſolum rerum, ſed & vitæ ſuæ. Tertullianus* idem tractans ſecundo adverſus Marcionem: (*Cap.* 20) *Repoſcunt Ægyptii de Hebræis vaſa aurea & argentea. Contra, Hebræi mutuas petitiones inſtituunt, allegantes ſibi mercedes reſtitui oportere illius operariæ ſervitutis.* & oſtendit minus multo exactum quam debebatur. (Adde CLEMENT. ALEXANDR. *Strom.* L. I. c. 23. p. 415. *Ed. Oxon. J. B.*) Cum his cohærent ea, quæ dicentur Libro III. c. II. [Delevi, quod jam in contextu poſitum, repetierat heic Auctor exemplum *Heſionei*, ex DIOD. SICULO petitum: ubi tamen, pro Ἡσιονεὺς, legendum Ἠιονεὺς, *Eioneus*, ut ad *Hygin.* Fabul. 155. obſervavit *Munckerus*, & dudum antea obſervaverat *Meziriacus*, in *Ovidii* Epiſt. p. 151. T. I. nuperæ Edit. *J. B.*]

GRONOVII.

2 *Expletione juris*] Apprehenſione rei alienæ pro mea aut mihi debita, quam poſſeſſor reddere aut ſolvere negat.

3 *Accipio*] Immo arripio, aufero, tollo.

(aa) Ejeci hinc voces iſtas, [*id quod meum nondum eſt, ſed mihi dari debet, aut*] quæ, quamquam in omnibus Edd. legantur, omnino abundant, & ſermonem admodum hiulcum efficiunt. Nimirum, ut mihi videor probabiliter conjicere, Auctor ſtatim voluerat dicere, *loco illius, quod meum eſt, vel quod meum nondum eſt, ſed mihi dari debet* &c. Poſtea animadvertit, brevius dici poſſe: *loco rei meæ, aut mihi debitæ*: quum igitur brevitatis eſſet ſtudioſiſſimus, ita quoque mutavit; ſed oblitus eſt delere nonnulla ex iis quæ jam ſcripſerat, & quæ forſan etiam fuſius concepta erant. Vide infra, *Lib.* III. cap. XIX. §. 15. ubi plane eodem modo loquitur, dum huc remittit. *J. B.* [add. L. III. c. 1. §. 2. n. 2. & C. 4. §. 1. *M. T.*]

pletrix, quoties 4 ad idem non potest pertingere, 5 fertur ad tantundem, quod est morali æstimatione idem [d]. Dominium autem hoc modo transferri probatur a fine, quæ in moralibus optima est probatio. Neque enim juris mei explementum consequi potero nisi dominus fiam. Frustra enim erit rei detentio, si ea uti pro arbitrio non possum. Antiquum hujus rei exemplum est in historia [e] Diodori; ubi Hesioneus, pro his quæ filiæ suæ ab Ixione promissa non præstabantur, equos ipsius accipit.

2. Legibus quidem [f] civilibus scimus vetitum esse sibi jus dicere; adeo quidem ut vis dicatur, si quis quod sibi debitum est manu reposcat, & multis in locis jus crediti amittat qui id fecerit. Imo etiamsi lex civilis hoc non directe prohiberet, ex ipsa tamen judiciorum institutione sequeretur hoc esse illicitum. Locum ergo habebit quod diximus ubi judicia continue cessant; quod quomodo contingat explicavimus supra [g]: ubi vero momentanea est cessatio, licita quidem erit acceptio rei, puta si alioqui [h] nunquam tuum recuperare possis, aufugiente forte debitore. Sed dominium a judicis addictione erit exspectandum, quod fieri solet in repressaliis, [i] de quibus infra erit agendi locus. Quod si jus quidem certum sit, sed simul moraliter certum, per judicem juris explementum obtineri non posse, puta quia deficiat probatio; in hac etiam circumstantia cessare legem de judiciis, (bb) & ad jus rediri pristinum verior sententia est.

III. [k] Successio ab intestato quæ dicitur, (cc) posito dominio, remota omni lege civili, d ex conjectura volun-

d *Sylv. in verbo Bell.* p. 2. q. 13.

e Lib. IV. cap. 71. pag. 189. *Edit. H. Steph.*

f *L.* 5. *D. de acq. poss. L.* 2. §. 18. *De vi bon. rapt. l.* 13. *D. quod met. l.* 7. 8. *D. ad l. Jul. de vi priv. Thom.* 2. 2. 66. *art.* 5.

g *L.* 1. c. 3. §. 2.

h *L.* 54. *C. de decur. l.* 12. *C. de ep. & cler. DD. in l.* 39. §. 1. *in fin. D. ad l. Aquil.*

i *Bart. in tr. repress. q.* 59.

k *Soto de just. q.* 3. *art.* 2. *Cajet. d. q.* 66.

GROTII.

d *Ex conjectura voluntatis naturalem habet originem*] *Ideo fideicommissa dari possunt ab intestato succedentibus, quoniam creditur paterfamilias sponte sua his relinquere legitimam hereditatem*, ait *Paulus* L. 8. §. 1. D. de jure codicillorum.

GRONOVII.

4 *Ad idem*] Ad ipsum quod debetur vel suum est, non potest pervenire.

5 *Fertur ad tantundem*] Compensationem postulat, quæ commoda interpretatione pro ipsa re habetur, cujus vicem præstat.

(bb) Modo scilicet ille, a quo petitur, sciat, aut scire possit, se debere quod petitur. Deinde frustra hoc fieret, si Creditor non inveniret rationem clam consequendæ, sine ullius injuria, rei debitæ, aut æstimationis ejus, ita ut factum a Debitore in jure probari non posset. *J. B.*

(cc) In toto isto argumento confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat.* &

luntatis naturalem habet originem. Nam quia dominii ea vis erat, ut domini voluntate transferri in alium posset, etiam mortis causa ac retenta possessione, ut supra diximus; si quis voluntatis suæ nullam edidisset testationem, cum tamen credibile non esset ejus eum mentis fuisse, ut post mortem suam bona occupanti cederent; sequebatur ut ejus esse bona intelligerentur, cujus ea esse voluisse defunctum maxime erat probabile. *Defunctorum voluntatem intellexisse*, inquit [l] Plinius junior, *pro jure est*. Creditur autem in dubio id quisque voluisse quod æquissimum atque honestissimum est. In hoc autem genere prima est causa ejus quod debetur, proxima ejus quod etsi non debetur officio congruit.

IV. 1. [m] Disputant Jurisconsulti, an alimenta a parentibus liberis debeantur? Nam quidam sentiunt esse quidem naturali rationi satis consentaneum, ut a parentibus alantur liberi, [6] debitum tamen non esse. Nos omnino distinguendum arbitramur (dd) in voce debiti, quod stricte interdum sumitur pro ea obligatione, quam inducit [7] jus expletorium; interdum laxius, ut significet id quod nisi inhoneste omitti non potest, etiamsi honestas illa non ex justitia expletrice, sed ex alio fonte proficiscatur. Est autem id de quo agimus (nisi lex aliqua humana accedat) debitum illo sensu laxiore. Ita accipio quod dixit Valerius [n] Maximus: *Parentes nos alendo*, inquiens, *nepotum nutriendorum debito alligarunt.* Et Plutarchus in libello [o] elegantissimo de prolis amore: οἱ παῖδες ὡς ὀφείλημα τὸν κλῆρον ἐκδεχόμενοι· [e] *Liberi hereditatem*

[l] Lib. IV. ep. 10. & l. II. ep. 16. & l. V. ep. 7.

[m] Franc. Pisci de stat. exc. fem. n. 133. Meneh. in auth. novissima. C. de inoff. test. n. 296. Tell. Fernandes in l. 10. Taurin. q. 4.

[n] Lib. II. c. 9. n. 1.

[o] Tom. II. p. 497. B.

& Gent. Lib. IV. cap. 11. *J. B.* [Et infr. c. 19. §. 6. *M. T.*]

(dd) Distinguendum potius inter tempus, quo liberi non possunt sibi ipsis alimenta quærere, & tempus, quo id possunt. Priori tempore, omnino & ex jure stricto parentes liberos alere tenentur: posteriori, non ita tenentur, sed nemo est tamen, cui potius de alimentis prospicere, & bona sua etiam, vel saltem majorem partem, relinquere eos honestum sit. *J. B.*

GRONOVII.

6 *Debitum tamen non esse*] Hinc concessum antiquis recens natos infantes non modo exponere, sed etiam necare. *Terent.* Heaut. 4. 1. 13. & 21. *Ovid.* 9. Metam. 678. Et pro re mira narrat *Tacitus* de Judæis, necare quemquam ex natis nefas esse, 5. Histor. 5.

7 *Jus expletorium*] Justitia commutativa vel διορθωτικὴ. 1, 1. 10.

GROTII.

e *Liberi hereditatem ut sibi debitam expectant*] *Julianus* Cæsaribus παισί τε γὰρ νόμιμον ἐπιτρέπειν τὰς διαδοχάς· *Æquum, liberis hereditatem relinqui.* (Pag. 334. D. *Edit. Spanhem.*) Etiam filiabus, quas juxta filios heredes parentum fuisse

reditatem ut sibi debitam exspectant. Qui dat formam, dat quæ ad formam sunt necessaria, dictum est Aristotelis: quare qui causa est ut homo existat, is, quantum in se est & quantum necesse est, prospicere ei debet de his quæ ad vitam humanam, id est, [8] naturalem ac [9] socialem, nam ad eam natus est homo, sunt necessaria.

2. Ea de causa, instinctu scilicet naturali, cætera quoque animantia proli suæ, quantum necesse est, alimenta suppeditant. Unde Apollonius [p] Tyanæus quod ab Euripide erat dictum, (*Androm.* vers. 418.)

p *Philostr. in ejus vit.* Lib. II. c. 14, 15. *Ed. Olear.*

Ἅπασι δ' ἀνθρώποισιν ἡ ψυχὴ τέκνα.

Cunctis hominibus liberi vita altera.

Ita emendabat:

Ἅπασι δὲ ζώοισιν ἡ ψυχὴ τέκνα.

Animantibus quasi vita sunt partus sui:

plurimis sane allatis argumentis [f] quibus insitum hunc affectum probat, quæ videre est apud Philostratum Libro [q] VII. capite septimo & octavo: cum quo loco optime consentit is qui est apud Oppianum de venatu tertio & de piscatu primo. Et in Dictye tragœdia idem ille Euripides [r] hanc unam omnium legem esse ait, quæ & hominibus inter se & cum cæteris animantibus com-

q Cap. 14, 15. *Ed. Olear.*

r *Apud Stob.*

se more antiquissimo testatur Jobi historia in fine. Hanc æquitatem respiciens *Augustinus*, ne ab ecclesia quidem recipi vult bona eorum, qui liberos suos exheredabant. Loca sunt libro I. de vita clericorum, (cap. 3.) & sermone LII. ad fratres in eremo, si tamen id opus *Augustini* est. Posuit ea *Gratianus* in causa XIII. quæst. II. (cap. 8.) & causa XVII. quæst. IV. in fine (c. 43.) *Procopius* Persicorum I. οἱ νόμοι τῷ διαλλάσσοντι ἀλλήλοις ἀεὶ ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις μαχόμενοι, ἐνταῦθα ἔν τε Ῥωμαίοις καὶ πᾶσι βαρβάροις ξυνίασί τε καὶ ξυνομολογοῦντες ἀλλήλοις κυρίους ἀποφαίνουσι τοὺς παῖδας εἶναι τοῦ πατρὸς κλήρου· *Leges quæ cæterum inter homines plurimis differentiis invicem pugnant, in hac re tam apud barbaros quam apud Romanos consentiunt atque conspirant, ut liberos dominos pronuntient rerum a patre relictarum.* (Cap. 11.)

f *Quibus insitum hunc affectum probat*] *Plinius* X. 33. de hirundinibus. *In fœtu summa æquitate alternant cibum.*

GRONOVII.

8 *Naturalem*] Ut vitalis & superstes sit.

9 *Socialem*] Ut vivat, tanquam civis ejus ordinis, in quo eum pater suscepit.

GRO-

communis sit: hinc jurisconsulti veteres liberorum educationem [s] ad jus naturale referunt, id est, ad illud quod cum instinctus naturæ aliis quoque animantibus commendat, nobis ipsa præscribit ratio. *Naturalis stimulus*, ut Justinianus [t] loquitur, id est, στοργῇ, *parentes ad liberorum educationem hortatur.* Idem alibi: [u] *Filium vel filiam alere patri necesse est propter ipsam naturam.* Diodorus Siculus: [x] ἀγαθὴ γὰρ ἡ φύσις διδάσκαλος ἅπασι τοῖς ζώοις ἐστὶ πρὸς διατήρησιν οὐ μόνον ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν γεννωμένων, διὰ τῆς συγγενοῦς φιλοζωΐας τὰς διαδοχὰς εἰς ἀΐδιον ἄγουσα διαμονῆς κύκλον· *Optima quippe magistra natura est cunctis animantibus, non tantum ad sui, sed & ad prolis suæ conservationem, ut cognata hac caritate continua successio ad æternitatis circulum perveniat.* Apud Quinctilianum [y] filius, *partem jure gentium peto.* Sallustius [z] testamentum quo filius excluditur impium dixit. Et quia naturale est hoc debitum, ideo etiam vulgo [a] quæsitos alere mater debet.

3. Et quanquam ex damnato legibus concubitu natis nihil relinqui leges Romanæ volebant, sicut & naturalibus ne quid relinquere necesse esset caverat lex (ee) Solonis; canones [b] Christianæ pietatis hunc rigorem correxerunt, qui docent qualibuscumque liberis id recte relinqui, imo si opus sit relinquendum etiam, quod ad alimenta necessarium est. Nec aliter capiendum quod dici solet, legitimam humanis legibus tolli non posse, quatenus scilicet in legitima insunt alimenta necessaria. Nam quod supra est, tolli potest non repugnante natura.

4. Ali autem debent non tantum liberi primi gradus, sed & secundi, si ita res ferat, & ulterioris: quod ostendit [c] Justinianus, cum non filios tantum, sed & qui deinceps sunt, alendos propter ipsam naturam pronuntiat: quod ad eos etiam producitur, qui per mulieres ex nobis veniunt, si aliunde ali non possunt.

V. 1. Debentur quidem & 10 parentibus alimenta: quod

s Pr. Inst. de jur. nat. gen. L. 1. §. 3. D. de just. & jur.
t L. un. §. 5. vers. sileat. C. de rei ux. act.
u L. ult. §. 5. C. de bon. quæ lib.
x Lib. II. cap. 50. pag. 94. Edit. H. Steph.
y Inst. Or. VII. 1.
z Fragm. IV. 2. Ed. Wass.
a L. 5. §. 4. D. de agnosc. liber.
b C. 5. de eo qui dux. quam poll. adul.
c L. ult. §. 1. C. de bon. quæ lib. L. 5. §. 1. 5. l. 8. D. de agn. lib.

GRONOVII.

10 *Parentibus alimenta*] L. 5. §. 16. D. *de lib. agnosc.* Parens ali a filio naturali ratione debet. *Cic.* ad Atticum 9, 9. *cum parentes non alere nefarium sit.* M. *Seneca* 1. Contr. 1. *Lex est, liberi parentes alant aut vinciantur.*

(ee) C. notata ad h. l. in curis poster. Gall. (*Edit. L. Bat.* 1759.) *J. B.*

quod non legibus tantum proditum est, sed vulgari proverbio g 11 ἀντιπελαργεῖν. Adeo quidem ut laudetur d Solon, quod qui id non facerent eos notarit infamia (ff). Sed non hoc æque est ordinarium atque illud quod de liberis diximus; nam liberi cum nascuntur nihil secum afferunt unde vivant: adde quod vivendum diutius habent quam parentes; atque ideo sicut honor & obsequium parentibus debetur, non liberis, ita educatio liberis magis quam parentibus: quo sensu accipio illud e Luciani: καί τοι γε ἡ φύσις τοῖς πατράσι τοὺς παῖδας μᾶλλον ἢ τοῖς παισὶ τοὺς πατέρας ἐπιτάττει φιλεῖν· *Magis natura jubet a parentibus liberos, quam a liberis parentes diligi.* Et illud f Aristotelis: μᾶλλον συνῳκείωται τὸ ἀφ' οὗ τῷ γεννηθέντι, ἢ τὸ γινόμενον τῷ ποιήσαντι· τὸ γὰρ ἐξ αὐτοῦ οἰκεῖον τῷ ἀφ' οὗ. *Magis afficitur causa gignens erga genitum, quam genitum erga gignentem. Nam quod ex aliquo ortum est, id ei quasi proprium est.*

d Diog. Laërt. in Solon. §. 55.

e In Abdic. T. I. pag. 721. Ed. Amst.

f Nic. VIII. c. 14.

2. Hinc fit, ut etiam citra auxilium legis civilis prima bonorum successio liberis deferatur; quia creduntur parentes illis, ut corporis sui partibus, non tantum de necessariis, sed & de his, quæ ad vitam suavius honestiusque transigendam pertinent, quam uberrime voluisse prospectum, ab eo maxime tempore, quo ipsi rebus suis frui non possent. *Ratio naturalis*, inquit Paulus Jurisconsultus g, *quasi lex quædam tacita liberis parentum hereditatem addicit, velut ad debitam successionem eos vocando.* Papinianus h vero: h *Non sic parentibus liberorum*

g L. 7. D. de bon. damn.

h Leg. 7. §. 1. D. Si tab. test.

GROTII.

g Ἀντιπελαργεῖν] Vide *Leonem Asium* Libro IX. de Nesro. (Pag. 388. *Ed. Elzevir.*)

h *Non sic parentibus liberorum, ut liberis parentum debetur hereditas*] Philo de vita Mosis III. (Pag. 689. E. *Edit. Parif.*) ἐπειδὰν ὁ νόμος φύσεώς ἐστι (ὁ νόμος ἐφίησι *Ed. Lond.* 1742. Tom. II. p. 172. *J. B.*) κληρονομεῖσθαι τοὺς γονεῖς ὑπὸ παίδων, ἀλλὰ μὴ τούτους κληρονομεῖν, τὸ μὲν ἀπευκταῖον καὶ παλίμφημον ἡσύχασε· *Cum lex sit naturæ ut liberi parentibus, non parentes liberis in bona succedant, Moses id quod contra vota parentum malique ominis erat texit silentio.* Xenophon Libro II. Socraticorum: ὁ μὲν ἀνὴρ τοῖς μέλλουσιν ἔσεσθαι παισὶ προκατασκευάζει πάντα ὅσα ἂν οἴηται συνοίσειν αὐτοῖς πρὸς τὸν βίον, καὶ ταῦτα ὡς ἂν δύνηται πλεῖστα· *Vir iis quos habiturus est liberis parat omnia quæ usui fore ad vitam putat, & quidem quam maxima potest in copia.* (Cap. 2. §. 5.)

GRONOVII.

11 Ἀντιπελαργεῖν] Instar ciconiæ senio defectis parentibus servire ac consulere. *Plinius* 10, 23. Ciconiæ genitricum senectam invicem educant. Inde ciconia *Pietaticultrix*, *P. Syro* apud *Petronium*. *Aristoteles* Hist. Anim. 6, 13. *Ælianus* de Anim. 3, 23.

(ff) Idem Solon nothos onere patris

rum, ut liberis parentum debetur hereditas. Parentes ad bona liberorum ratio miserationis admittit: liberos naturæ simul & parentum [12] *commune votum*; id est, liberos hereditas sequitur partim quidem ob præcisum debitum naturale, partim ex conjectura naturali, qua parentes creduntur id velle, ut liberis quam optime prospectum sit. [13] *Sanguini* [14] *honorem debitum reddidit*, ait Valerius [i] Maximus de Q. Hortensio, qui filium minus sibi probatum heredem scripserat. Huc spectat illud Apostoli Pauli: [k] οὐ γὰρ ὀφείλει τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσι θησαυρίζειν, ἀλλ' οἱ γονεῖς τοῖς τέκνοις. *Non enim liberi parentibus, sed parentes liberis rem congerere & servare debent.*

i Lib. VI cap. 9. num. 2.

k 2 Cor. XII. 14.

VI. Quia vero & hoc ordinarium est, ut pater materque liberis suis prospiciant, ideo, dum illi exstant, avi aviæque ad alimenta danda teneri non intelliguntur: ubi illi, eorumve alter defecerit, æquum est, ut avus aviaque pro mortuo filio filiaque curam suscipiant nepotum ac neptium; quod & in parentibus longius remotis pari ratione procedit. Atque hinc ortum traxit jus illud, [1] ut nepos [l] filii loco succedat, quemadmodum Ulpianus loquitur. Id Modestinus dixit, [m] τὸ τοῦ πατρὸς

l L. 7. D. de his qui s. v. al. jur. s.

m L. 2. §. 7. D. de exc. cur.

patris alendi levavit; c. *Plut.* Solone, pag. 90. Tom. I. add. *Meurs.* Them. Att. 1, 3. *Petit.* ad ll. Att. 1, 4. pag. 244. & seqq. *J. B.*

GROTII.

i *Ut nepos filii loco succedat*] Quod Hebræi dicunt, *filius etiam in sepulchro succedit*; item: *filii filiorum sunt tanquam filii.* (Vide *Drusii* adagia Ebraica pag. 48. *Edit.* 1597. SELDEN. *De Successionib. ad Leges Hebr.* Lib. 1. cap. 1 & 2. *J. B.*) Meminit ejus juris ut naturalis *Jacchiades* ad Daniëlem v. 2. *Æquissimum esse videtur nepotes neptesque in patris sui locum succedere*, ait Justinianus titulo institutionum de Hereditatibus quæ ab intestato deferuntur. (§. 6.) Pietati id adscribit *Eginhardus* in vita Caroli Magni. (Cap. 9. *Edit. Schminck.*) καταστάντας εἰς τὸν ἰδίου γονέως τόπον ὑπεισελθεῖν· *Posteros in sui quemque parentis locum subire*, dixit Michaël Attaliata. (*Synops.* t. 41. pag. 35. Tom. II. juris Græco-Rom. *Edit. Leuncl.*)

GRONOVII.

12 *Commune votum*] Quia parentes optant se liberos relinquere superstites. Inde in lapp. antiquis 675, 13. *Infanti mellitissimo & dulcissimo contra votum.* 697, 10. *Filio dulcissimo memoriam posuerunt contra votum.* 716, 7. *Mater infelicissima contra votum pietatis posuit.* Adde *Gruterum* 4. Suspic. 1. Et ipsa natura ordoque mortalitatis videtur postulare, ut juniores senioribus ætate matura compositis succedant. Hinc in iisdem 348, 8. *Turbato ordine in senio parentes infelicissimi filio optimo.* 436, 1. *Filio ordine retrogrado defuncto.*

13 *Sanguini*] Quem scilicet non erat habiturus moribus ejus.

14 *Honorem*] Ut *Quinctil.* declam. 2, 61. *Qui non eundem honorem supremis defuncti tabulis habuerant.* Tacitus Agric. 43.

GRO-

n Novel. 127. pr. πρὸς ἀποθανόντος τόπον πληροῦν. Justinianus, n τὴν πατρῴαν ὑπεισιέναι τάξιν. Isæus oratione de Philoctemonis hereditate, hoc ipsum (gg) vocat ἐπανιέναι. Philo Judæus: o οἱ υἱωνοὶ γὰρ πατέρων ἀποθανόντων ἐν υἱῶν τάξει παρὰ πάπποις καταριθμοῦνται. *Nepotes parentibus mortuis apud avos filiorum obtinent locum.* Vicariam hanc successionem, k quæ per stirpes fit, repræsentationem vocare amant recentiores jurisconsulti; quam valuisse etiam apud Hebræos, divisio agrorum terræ Jacobi filiis (hh) promissæ, aperte satis ostendit. Sicut filius & filia proximi sunt cuique, ita & qui ex filio filiave nascuntur, ait Demosthenes oratione p adversus Macartatum.

o Legatione ad Cajum. p. 996. C.

p Pag. 661. B.

VII. Quæ autem diximus hactenus de conjectura voluntatis, ita locum habent, nisi in diversum indicia suppetant. In hoc indiciorum genere primum habet locum 15 abdicatio, quæ Græcis, tum l 16 exheredatio, quæ Romanis fuit usitata. Ita tamen ut ei, qui mortem peccatis suis meritus non est, 17 alimenta præstanda sint, ob eam quam supra attulimus rationem.

VIII. Sed & illa regulæ exceptio addenda est, si non satis constet hunc illo esse genitum. Verum est de fa-

ctis

GROTII.

k *Quæ per stirpes fit*] Sic in sortiendis urbibus inter Heraclidas *Proclo* & *Eurysthenì*, ut ab Aristodemo venientibus, una sors fuit contra Temenum & Cresphontem. Meminit *Apollodorus* Libro II. (cap. 8. §. 4.) Pausanias (*Messeniac.* cap. 3.) *Strabo* Lib. VIII. (pag. 364.)

l *Exheredatio, quæ Romanis fuit usitata*] Vide *Baba Kama* cap. 9. §. 10. vide infra §. XXV.

GRONOVII.

15 *Abdicatio, quæ Græcis*] Ἀποκήρυξις.

16 *Exheredatio*] Quæ nomen apud Græcos non habet: sed qui jus Romanum Græce tradiderunt, exheredare vocant ἀπόκληρον ποιεῖν. & *Theophilus* de exheredatione liberorum περὶ ἀποκλήρων παίδων.

17 *Alimenta*] Sic T. Arrius filium in parricidii molitione deprehensum Massiliam relegavit, & annua illi præstitit. *Seneca* I. de benef. 15.

(gg) Locus est pag. 467. *Edit. Wech.* Ὁ γὰρ νόμος οὐκ ἐᾷ ἐπανιέναι, ἐὰν μὴ υἱὸν καταλίπῃ γνήσιον. Sed ibi non agitur de successione Nepotis in locum filii, verum de Filii Adoptivi reditu in familiam Patris Naturalis, qui reditus fieri non poterat, nisi ipse in familia Patris Adoptivi reliquisset filium legitimum: idque secundum Legem *Solonis*, quæ legitur integra apud DEMOSTHENEM, *Orat. in Leochar.* pag. 673. B. Adeoque locus omnino alienus est a re, de qua agitur. Add. *Petit.* ad ll. A. II, 4. pag. 217. & seqq. *J. B.*

(hh) Posteri *Ephraimis* & *Manassis* non tantum propter *jus repræsentationis* partem habuerunt Terræ promissæ: sic enim ambo unam tantum sortiri debuissent, qualem *Josephus* pater ipsorum consequuturus erat. Verum adoptionis jus heic valuit, ut Auctor noster ipse observat in Nota ad §. sequ. *J. B.*

GRO-

ctis nullam esse certam perceptionem: sed ea, quæ solent in hominum conspectu fieri, sui generis certitudinem habent ex testimonio: quo sensu mater certa esse dicitur, quia inveniuntur [18] qui quæve partui & educationi adfuerint; at de patre hujus gradus certitudo haberi non potest, quod [q] Homerus indicat dicens:

[q] *Odyss.* Lib. I. vers. 216.

—— Οὐ γάρ πω τὶς ἑὸν γόνον αὐτὸς ἀνέγνω.

—— *Generis nemo sibi conscius ipse est,*

Et eum sequutus Menander: (ii)

Αὐτὸς γὰρ οὐδεὶς οἶδε πῶς ἐγείνατο.

Nemo ipse novit quo sit exortus satu.

Qui & alibi: [Apud *Stob.* Florileg. tit. 76.]

Ἔστιν δὲ μήτηρ φιλότεκνος μᾶλλον πατρὸς,
Ἡ μὲν γὰρ αὐτῆς οἶδεν υἱὸν, ὁ δ' οἴεται.

Mater tenerius liberos adamat patre:
Quia mater esse scit suos, pater autumat.

Ideo ratio aliqua reperienda fuit, qua probabiliter constaret quis esset partus cujusque pater. Ea ratio est, conjugium sumtum in terminis naturalibus, id est, consociatio, qua femina sub maris custodia constituitur. Sed etsi alio quovis modo constet quis fuerit pater, aut pater id pro explorato habuerit, naturaliter is partus non minus quam alius quivis succedet. Quidni? cum etiam [m] extraneus palam pro filio habitus, quem adoptatum vocant, succedat ex conjectura voluntatis?

2. Naturales vero, etiam post lege introductum eorum discrimen a legitimis,

r (Τῶν

GROTII.

m *Extraneus palam pro filio habitus*] Aut nepos in filium adoptatus, ut a Jacobo nepotes Ephraim & Manasses.

GRONOVII.

18 *Qui quæve partui*] Sic Virginius ex uxore sua natam Virginiam probabat contra M. Claudium Appii clientem. *Dionys. Halicarn.* l. II, 57.

(ii) Habet ab EUSTATHIO, in *Homer.* pag. 1412. *Ed. Rom.* ubi tamen alio modo & sensu, quem Auctor ipse sequitur in versione sua: Αὐτὸν γὰρ οὐδεὶς οἶδε τοῦ ποτ' ἐγένετο &c. *J. B.*

r Fragm. Andromed. vers. 12. & sqq. Ed. Barn.

r (Τῶν γνησίων γὰρ οὐδὲν ὄντες ἐνδεεῖς
Νόμῳ νοσοῦσιν ——— ——— ———

Notha parte nulla sobole legitima minor,
Sed lege premitur ——— ——— ———.

Ut dixit Euripides) possunt tamen adoptari, nisi lex obstet. Atque id olim permittebat lex Romana Anastasii s, sed postea in justi matrimonii favorem difficilior quædam ratio eos legitimis æquandi reperta est, per curiæ oblationem, aut subsequens matrimonium. Exemplum veteris adoptionis naturalium est in Jacobi filiis, qui adæquati a patre sunt liberarum mulierum filiis & æquis partibus [19] hereditatem creverunt.

s L. 6. C. de natural. lib.

3. Contra evenire potest, non ex lege tantum, sed & ex pactione, n ut qui ex conjugio nati sunt, alimenta sola habeant, aut certe excludantur a præcipua hereditate. Conjugium tali pacto initum etiam *cum libera* femina concubinatum Hebræi vocant, quale erat Abrahami cum Cethura, t cujus liberi perinde ut Ismaël, ancillæ Agaris filius, dona, id est, legata quædam acceperunt; hereditatem autem non creverunt. Tale est matrimonium ad [20] morgengabicam quod dicitur: a quo non longe abeunt secundæ nuptiæ o apud Brabantos; nam rerum soli, quæ exstabant cum matrimonium [21] prius solveretur, proprietas acquiritur prioribus liberis.

t Genes. XXV. 6.

IX. 1. Ubi desunt liberi, quibus naturaliter deferatur

GROTII.

n *Ut qui ex conjugio nati sunt, alimenta sola habeant*] Ut olim filii post primum geniti in Mexicanis terris. [Vide *Fr. Lopez de Gomara*, *Hist. gener. Ind. Occid.* L. II. cap. 76. *J. B.*]

o *Apud Brabantos*] Vide legem similem veterum *Burgundionum*, Lib. 1. tit. 1. num. 2. [De *Brabantis* vide *Petrum Stockman.* in libro *De jure Devolutionis* &c. *J. B.*]

GRONOVII.

19 *Hereditatem creverunt*] Verbum prisci juris. Nam heredem institutum oportebat intra certam diem declarare ac profiteri, velletne adire an non. Quod tempus *cretionem* dicebant. Formula testamenti. *L. Titius mihi heres esto, cernitoque intra tot dies.* Si cretio non erat definita, centesimus dies justus habebatur. *Varro de LL.* Lib. 5. pag. 60. & *Lib. 6. pag. 81. Cic.* 11. ad Attic. Epist. 2. Inde *cernere hereditatem* est, non modo profiteri se heredem, sed etiam hereditatem adire ac capessere, quia cretionem aditio sequebatur.

20 *Morgengabicam*] Donationem propter nuptias, aliam doti, de qua videndus *Lindenbrogius* in gloss. ad Cod. legum antiquarum. *Gregor. Turon.* matutinale donum vocat Lib. 9. 19.

21 *Prius solveretur*] Morte uxoris. Hinc Galliæ rex se ducem fert Brabantiæ.

GRO

tur successio, minus expeditum est, nec ulla in parte magis variant leges. Tota tamen varietas ad duos maxime fontes referri potest, quorum alter respicit proximitatem gradus, alter bona redire vult unde venerant; quod dici solet, paterna paternis, materna maternis. Nobis omnino distinguendum videtur inter p bona paterna avitaque, ut dici solebat 22 in formula qua prodigo bonis interdicebatur, & inter q noviter quæsita, ut in illis locum habeat u Platonis illud: ἐγὼ οὖν νομοθέτης ὢν οὔθ' ὑμᾶς ὑμῶν αὐτῶν εἶναι τίθημι, οὔτε τὴν οὐσίαν ταύτην, ξύμπαντος δὲ τοῦ γένους ὑμῶν, τοῦ τε ἔμπροσθεν καὶ τοῦ ἔπειτα ἐσομένου. *Ego legum conditor neque vos vestri juris esse scisco, neque patrimonium vestrum, sed totius vestri generis, tum quod fuit, tum quod futurum est.* Qua de causa Plato κλῆρον πατρῷον salvum esse vult generi, unde venit. Quod non ita accipi velim, quasi naturaliter de bonis paternis avitisque testari non liceat (r sæpe enim indigentia amici alicujus efficit, ut id non laudabile modo sit, sed etiam necessarium) sed ut appareat quæ in dubio credenda sit fuisse voluntas intestati. Concedimus enim plenum dominium esse penes eum, de cujus voluntate agimus.

u *De Legib.* L. XI. p. 923. A. Tom. II. *Edit. H. Steph.*

2. Sed cum post mortem dominium hoc retinere non possit, & omnino pro certo haberi debeat, noluisse eum perdere beneficii materiam, videndum est quis sit in beneficiis ordo maxime naturalis. Bene x Aristoteles: εὐεργέτῃ ἀνταποδοτέον χάριν μᾶλλον ἢ ἑταίρῳ δοτέον. *Potius est gratiam referri ei qui benefecit, quam amico conferre beneficium.* Et y Cicero: *Nullum officium referenda gratia*

x *Ethic. Nic.* IX. 2.

y *De Off.* I, 15.

GROTII.

p *Bona paterna avitaque*] Hebræis מורשה.

q *Noviter quæsita*] Hebræis נחלה. Discrimen hoc vide in *lege Burgundica* Lib. I. tit. I. num. I.

r *Sæpe enim indigentia amici alicujus efficit, ut id non laudabile modo sit*] Seneca de Beneficiis Libro IV. cap. II. *Quid cum ipso vitæ in fine constituimus, cum testamentum ordinamus, non beneficia nobis nihil profutura dividimus? quantum temporis consumitur, quamdiu secreto agitur, quantum, & quibus demus? quid enim interest quibus demus a nullo recepturi? Atqui nunquam diligentius damus, nunquam magis judicia nostra torquemus, quam ubi, remotis utilitatibus, solum ante oculos honestum stetit?*

GRONOVII.

22 *In formula qua prodigo*] Quando tua bona paterna avitaque nequitia tua disperdis, liberosque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi ea re commercioque interdico. *Paulus* 3. Sent. tit. 4. §. 7.

z De Off. 1, 31. tia magis necessarium est. Item: [z] *Cum duo genera liberalitatis sint, unum dandi beneficii, alterum reddendi; demus nec ne, in nostra potestate est; non reddere bono viro non licet: modo id facere possit sine injuria.* [a] Ambrosius: *Pulchrum est propensiorem haberi ejus rationem, qui tibi aut beneficium aliquod aut munus contulit.* Et mox: *Quid enim tam contra officium, quam non reddere quod acceperis?* Gratia autem refertur aut viventibus, [s] aut defunctis. Defunctis, ut ostendit Lysias [b] oratione funebri, refertur gratia in eorum liberis, qui naturaliter pars sunt parentum & quibus, si viverent parentes, maxime vellent benefieri.

a Off. 1, 31.

b Cap. 20. & sqq.

3. Et hanc æquitatem sequuti sunt Justinianei juris [c] conditores, æquitatis studiosissimi, in quæstione inter fratres plenos & consanguineos & uterinos, & aliis quibusdam. Aristoteles: [d] ἀδελφοὶ ἀλλήλους φιλοῦσι τῷ ἐκ τῶν αὐτῶν πεφυκέναι· ἡ γὰρ πρὸς ἐκεῖνα ταυτότης ἀλλήλοις ταὐτὸ ποιεῖ· *Fratres se invicem diligunt quatenus ex iisdem nati sunt; nam ortus communis ipsos quasi eosdem facit.* [e] Valerius Maximus: *Ut merito primum amoris vinculum ducitur, plurima & maxima beneficia accepisse, ita proximum judicari debet simul accepisse.* Gentium commune jus, ut frater fratri succedat, dicitur apud [f] Curtium.

c L. 3. C. de bon. quæ lib. l. 13. §. 1. C. de legit. her. l. 11. C. com. de success. Novel. 84. de consf. & uter. frat.

d Ethic. Nicom. VIII. 14.

e Lib. V. cap. 5.

f Lib. X. c. 7. n. 2.

4. Quod si non reperiatur is, a quo proxime bona venerunt, ejusve liberi, restat ut gratia referatur his, quibus minus quidem, sed tamen post illum proxime debetur, id est parenti superioris gradus ejusque liberis, præsertim cum eo modo maneatur intra proximos & ejus, de cujus hereditate agitur, & ejus, a quo proxime bona venerunt. Idem ille Aristoteles: [g] ἀνεψιοὶ δὲ καὶ οἱ λοιποὶ συγγενεῖς ἐκ τούτων συνῳκείωνται· τῷ γὰρ ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἶναι γίγνονται οἱ μὲν οἰκειότεροι, οἱ δὲ ἀλλοτριώτεροι· *Patruelis*

g Ethic. Nicom. VIII. 14.

GROTII.

[s] *Aut defunctis*] Sic moriturus apud *Procopium* Pers. 1. τὰ παιδία ὠφελῶν, ὠφελήσεις ἐμέ· *In me conferes quidquid in liberos meos contuleris.* (Cap. 4.) Vide exemplum in facto Theodosii, patrem Valentiniani junioris in ipso Valentiniano remunerantis, apud *Zosimum* libro IV. Lege Mosis succedebat post fratres patruus, ut primo possessori propior quam fratrum filii. *Num.* XXVII. 10. [Imp. *Gratianus*, cui debebat imperium *Theodosius*, non erat pater *Valentiniani junioris*, sed frater, ut notum. Deinde *Theodosius* nequaquam ex animo grato erga defunctum arma cepit pro *Valentiniano*, sed amore *Gallæ*, hujus sororis. Vide Capp. 42 & 44. Libri IV. *Zosimi*, heic indicata. *J. B.*]

G r

les vero & cæteri cognati conjunguntur per parentes, quatenus ex iisdem ortum habent: ita ut alii conjunctiores sint, alii minus conjuncti, pro ortus ratione.

X. 1. At in bonis noviter quæsitis, quæ 23 περιόντα τῦ κλήρυ [h] Platoni, cum cesset gratiæ referendæ officium; superest, ut ei deferatur successio, qui defuncto carissimus fuisse creditur. [t] Is autem est qui gradu cognationis proxime defunctum attingit. Sic Isæus [i] apud Græcos receptum ait, τοῖς ἐγγυτάτω γένους τὰ τῦ τελευτήσαντος χρήματα, *defuncti bona ei cedere qui genere sit proximus:* addit: τί ἂν, τί δικαιότερον, ἢ τοῖς συγγενέσι τὰ τῶν συγγενῶν; *quid justius quam ut quæ cognati fuerant cognatis cedant?* Idem sensus est apud Aristotelem libri ad Alexandrum capite II. *Optime*, inquit [k] Cicero, *societas hominum conjunctioque servabitur, si, ut quisque erit conjunctissimus, ita in eum benignitatis plurimum conferatur.* [u] Qui & alibi post liberos ponit bene convenientes propinquos, ut & Tacitus: [l] *Liberos cuique ac propinquos suos natura carissimos esse voluit.* Idem Cicero alibi de cognatis agens: [m] *Necessaria præsidia vitæ debentur his maxime.* Debentur scilicet non ex jure expletorio, sed κατ' ἀξίαν. Et alibi, cum de affectione erga propinquos egisset, [n] *Ex hac animorum affectione*, subdit, *testamenta* 24 *commendationesque morientium natæ sunt.* Idem [o] copias nostras

h *De Legg.* Lib. XI. p. 923. D.
i *Or.* III. pag. 413. & 417. *Ed. Wech.*
k *Off.* I. cap. 16.
l *Vit. Agric.* c. 21.
m *Offic.* I, 17.
n *De Finib.* III. 20.
o *De Off.* I. cap. 14.

GROTII.

t *Is autem est, qui gradu cognationis proxime defunctum attingit*] Vide *Deuter.* XV. 11. XXIII. 7. *Proverb.* XI. 17. Tractat hoc *Servius* ad illud Æneidos VI. (Verf. 611.)

Nec partem posuere suis.——

Hierocles: ἡ δὲ τῶν ἀγχιστέων (τιμὴ) πρὸς τὴν τῆς φύσεως ἐγγύτητα παραμετρεῖται τὴν θεραπείαν, τοσῦτον τῆς μετὰ γονέας τιμῆς ἑκάστῳ τῶν συγγενῶν νέμοντα, ὅσον ἂν ἡ πρὸς ἐκείνους ἐγγύτης ὑποφαίνῃ. *Cura autem propinquorum mensuram suam accipiet a propinquitate naturali, ut post parentes tantum cognatorum cuique deferatur, quantum ad parentes propinquitas exigit.* [In *Aurea Carm. Pythag.* vf. 4. p. 46, 48. *Ed. Needh.* J. B.] *Possidius* de Augustino: *Justum & æquum esse videbat, ut a mortuorum vel filiis, vel parentibus, vel affinibus magis possiderentur*, hereditates scilicet, de quibus ibi agit. (Cap. 24. *Vit. Aug.*)

u *Qui & alibi*] Duo hæc loca ex *Cicerone* posterius producta, sunt ex eodem libro officiorum primo. (Cap. 17.)

GRONOVII.

23 Περιόντα] Affluentia ultra sortem.

24 *Commendationes*] 2. de Finibus 20. Idem 3. de Off. *Is qui morti addictus esset, paucos sibi dies commendandorum suorum causa postulavisset.* Vide 3. Observ. 23, 655. Sic prisci solebant & uxores suas commendare ducendas, si quid ipsis contingeret. *Salmas. de modo usur.* pag. 168.

ſtras proximis quam alienis & ſuppeditari & relinqui æquius eſſe ait. Ambroſius quoque: [p] *Eſt etiam illa probanda liberalitas*, [x] *ut proximos ſeminis tui non deſpicias.*

p Offic. I, 30.

2. Succeſſio autem ab inteſtato, de qua agimus, nihil aliud eſt quam tacitum teſtamentum ex voluntatis conjectura. Quinctilianus [q] pater in declamatione: *Proximum locum a teſtamentis habent propinqui: & ita, ſi inteſtatus quis ac ſine liberis deceſſerit. Non quoniam utique juſtum ſit, ad hos pervenire bona defunctorum: ſed quoniam relicta & velut in medio poſita nulli propius videntur contingere.* Quod de bonis noviter quæſitis diximus, ea naturaliter proximis deferri, idem locum habebit in bonis paternis avitiſque, ſi nec ipſi a quibus venerunt, nec eorum liberi exſtent, ita ut gratiæ relatio locum non inveniat.

q Decl. 308.

XI. 1. Hæc vero quæ diximus quamquam naturali conjecturæ maxime ſunt conſentanea, non ſunt tamen jure naturæ neceſſaria; ac proinde ex diverſis cauſis voluntatem humanam moventibus, variari ſolent, pactis, legibus, moribus: qui ſubitionem in locum in nonnullis gradibus admittunt, [y] in aliis non admittunt; alibi diſtinguunt, unde bona veniant, alibi id inſuper habent. Eſt ubi primogeniti plus poſtgenitis ferunt, ut apud Hebræos; eſt ubi inter ſe æquantur. Eſt ubi agnatorum habetur ratio; eſt ubi cognati quilibet cum agnatis tantundem ferunt. Etiam ſexus alicubi momentum habet, alicubi non habet: & alibi cognationis ratio habetur intra propiores gradus: alibi longius extenditur. Quæ longum eſſet exſequi, nec inſtituti noſtri.

2. Illud tamen tenendum eſt, quoties voluntatis expres-

GROTII.

x *Ut proximos ſeminis tui non deſpicias*] Ex *Eſaia* ſumtum LVIII. 7. Paria habes apud *Chryſoſtomum* 1 *Cor.* IV. 7. (immo 1 *Timoth.* V. 8.) & apud *Auguſtinum* de doctrina Chriſtiana Lib. II. 12.

y *In aliis non admittunt*] Veteres Germanorum mores ſubitionem iſtam ſive repræſentationem ignorarunt etiam inter liberos. Introduxit primus id jus in Franciam Childebertus edicto: in Trans-Rhenanas partes Otho, Henrici filius; teſte *Withekindo* Lib. II. (pag. 18. *Edit. Francoſ.* 1577. add. Elem. juris Germ. *Heinecc.* II. 9. §. 228. & ſq. *J. B.*) vide *legem Langobardicam* Lib. II. tit. XIV. 18. Scoticum quoque jus vetus ſolam ſpectabat gradus proximitatem. Vide *Pontanum* Danicorum ſeptimo, ubi narrat a rege Angliæ arbitro ſumto ita pronuntiatum. (Pag. 378.)

GRO-

pressiora indicia nulla sunt, credi quemque id de sua successione statuisse quod lex aut mos habet populi, non tantum [25] ex vi imperii, sed ex conjectura, quæ etiam in eos valet, quorum in manu est summum imperium. Nam & hi probabiliter creduntur in rebus suis æquissimum judicasse, quod aut legibus sanxerunt ipsi, aut moribus probant; in iis dico rebus, in quibus de nullo ipsorum damno agitur.

XII. Sed in regnorum successione distingui debent regna, quæ pleno modo possidentur & in patrimonio sunt, ab his quæ modum habendi accipiunt ex populi consensu: quo de discrimine egimus supra [r]. Priories generis regna [z] dividi possunt etiam inter mares [a] & feminas, [r] Lib. I. c. 3. §. 11.

GROTII.

z *Dividi possunt etiam inter mares*] In Asia fratres simul regnabant, sic ut uni præcipuum esset jus diadematis. *Polybius* Exc. legationum XCIII. Invenies & apud *Livium* (XLIV. 19. XLV. 11.) eumdemque *Polybium* (*Excerpt. leg.* 89.) Ægyptum inter fratres Ptolemæos [Philometora & Euergeten, seu Physcona. c. *Hist. des Anciens Traitez*, I P. art. 424. *J. B.*] divisam. Filii Attilæ gentes sibi dividi æqua sorte poscebant: *Jornandes* de rebus Gotthicis. (Cap. 50.) *Gregoras* Lib. VII. de Irene Andronici Palæologi uxore: *τὸ δὲ καινότερον, ὅτι οὐ μοναρχίας τρόπῳ κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν Ῥωμαίοις ἀρχῆθεν συνήθειαν, ἀλλὰ τρόπον λατινικὸν, διαμερισαμένους τὰς Ῥωμαίων πόλεις καὶ χώρας, ἄρχειν κατὰ μέρος τῶν υἱέων ἕκαστον, ὡς οἰκείου κλήρου καὶ κτήματος τοῦ λαχόντος, ἐκ πατρῴων μὲν ἐς αὐτοὺς κατὰ τὸν ἐπικρατήσαντα νόμον ταῖς περιουσίαις καὶ κτήσεσι τῶν βαναύσων ἀνθρώπων κατιόντος, παραπεμπομένου δ' ἐντεῦθ' ὁμοίως εἰς τοὺς ἐφεξῆς παῖδας καὶ διαδόχους· λατίνων γὰρ οὖσα γέννημα καὶ παρὰ τούτων εἰληφυῖα τουτὶ τὸ καινότερον ἔθος, ἐπάγειν ἐβούλετο.* Quod maxime mirandum erat, voluit ut non unus imperaret, secundum morem Imperii Constantinopolitani veterem, sed ad instar principum in Occidente civitates & regiones dividerentur in singulos filiorum, ut sic regnum tanquam proprium cujusque patrimonium a patribus ad ipsos perveniret, ita ut in plebejorum hominum bonis fieri solet, ac sic perpetuo ad cujusque liberos heredesque descenderet. Ipsa enim cum ex occidentis partibus ortum haberet, morem, quem ab ipsis acceperat, huc sine exemplo introducere animo agitabat. (Pag. 106. *Ed. Genev.*)

a *Et feminas, ut in Ægypto & Britannia*] De Alexandro & Laodice vide *Polybium* excerptis legationum CXL. de Auletæ filia *Strabonem* XVII. (Pag. 796.) In Asia post Semiramidem feminas regnasse plures narrat *Arrianus* ἀναβάσει. (Lib. I. cap. 24.) Talis Nitocris Babylone, Artemisia Halicarnassi, Tomyris apud Scythas. *Servius* ad primum Æneidos: (vers. 654.) *Quia ante etiam feminæ regnabant.* Idem apud Rutulos obtinuisse docet ad IX. Æneidos. (vers. 654.) [De Feminarum successione in regnum, ut putatur, apud *Assyrios*, vide *Conrad. Samuel. Schurzfleisch*, Disp. LVIII. pag. 28. & seqq. *J. B.*]

GRONOVII.

25 *Ex vi imperii*] Quæ postulat in singulis vel invitis valere, quod publice jus sive scriptum, sive non scriptum introduxit, sed etiam quia credibile est ipsos intestatos nihil aliud voluisse.

minas, ut in Ægypto & Britannia olim factum videmus:

—— Nullo discrimine sexus
Reginam scit ferre Pharos ——

Ait [s] Lucanus: de Britannis Tacitus, [t] *Neque enim sexum in imperio discernunt.* Nec adoptati minus veris liberis succedent ex præsumta voluntate; sic Æpalio [u] Locrorum regi Hyllus Herculis filius per adoptionem in regnum successit. (kk) Molossus [b] nothus [x] ex patris Pyrrhi, legitimos liberos non habentis, judicio successit in regnum Epiri: de adoptando [y] in successionem Scythiæ Philippo egit rex Atheas: Jugurtha nothus, [z] sed adoptatus, successit in regno Numidico: sicut & in regnis quæ [a] Gothi, & Langobardi armis quæsierant, adoptionem valuisse legimus. Imo etiam ad eos proximos ultimi possessoris regnum perveniet, qui primum regem sanguine non attingunt, si talis successio in iis locis recepta sit: sicut Paphlagoniam regum domesticorum interitu hæreditariam patri suo obvenisse ait, apud [b] Justinum, Mithridates.

XIII. Quod si dictum sit ne dividatur regnum, nec cui cedere debeat expressum sit, [c] ut quisque natu est ma-

s *Pharsal.* x. 91.
t *Vit. Agric.* c. 16.
u *Strabo* L. IX. pag 427.
x *Pauf.* I.
y *Justin.* IX, 2.
z *Sall. bell. Jugurth.* c 10, 11, 25.
a *Cassiodor. Chron. Paul. Diac.* L. VI. *de gest. Langob.*
b Libro XXXVIII. c. 5.

(kk) In ora libri auctor heic testem indicat *Pausaniam*, Lib. I. Locus est cap. XI. Sed non satis accurate, quæ in eo legerat, retulit. Nam I. *Molossus* non erat filius nothus *Pyrrhi*, sed major natu trium liberorum susceptorum ex *Andromache*, quam pro legitima uxore habuerat, ut ait SERVIUS in *Æn.* III. 297. II. Non dicit *Pausanias*, *Molossum*, deficientibus liberis legitimis, a *Pyrrho* heredem regni institutum: sed *Helenum* filium *Priami*, post mortem *Pyrrhi*, uxore ducta *Andromache*, *Pyrrho* in regnum successisse, quod moriens ipse *Molosso* reliquit. *J. B.*

GROTII.

b *Nothus*] Apud Tartaros nothi & legitimi pares. De Persis vero *Herodotus*: νόθον δ' σφι νόμος ἐστι βασιλεῦσαι, γνησίου παρεόντος· *Mos non est illis ut nothus regnet dum legitimus aliquis reperitur* (Lib. III. cap. 2.) In Hispania Wandali regnarunt duo, Gontharis legitimus, Gizerichus nothus Godigiseli teste *Procopio* (*Vandalic.* I. 3.) ex Septentrionalium nimirum gentium more veteri. cujus testes *Adamus Bremensis* historiæ Ecclesiasticæ c. 106. *Helmoldus* Slavicis Lib. I. cap. 51. & 52. Michaëli Thessaliæ domino successit legitimis deficientibus nothus Michaël. *Gregoras* Lib. II. (Pag. 22.) Huic itidem nothus successit ex parte: idem *Gregoras* Lib. IV. (Pag. 52. *Ed. Genev.* 1616.) De Molosso Pyrrhi notho vide *Servium* ad III. Æneidos. (vers. 297.)

c *Ut quisque natu est maximus*] De Suedis vide *Brigittam* IV, 3. De Danis *Saxonem* XII. & XIII. Appianus Mithridatico: δικαιῶν τὸν πρεσβύτερον ἄρχειν (Pag. 178) *Æquum judicabat regnum esse natu maximi.* *Nicetas Choniates* Joanne

maximus, mas aut femina, regnum habebit. In Thalmudico titulo de regibus legitur: *Qui præcipuum jus habet in hereditate, is & in possessione regni. Ideo filius natu major præfertur minori.* Νομιζόμενον πρὸς πάντων ἀνθρώπων τὸν πρεσβύτατον τὴν ἀρχὴν ἔχειν, inquit Herodotus: [c] *Mos omnium populorum est, ut natu maximus imperium habeat.* Idem alibi sæpe νόμον legem sive consuetudinem regnorum hoc vocat. Livius [d] duorum fratrum Allobrogum de regno contendentium minorem ait jure minus, vi plus potuisse. Apud Trogum [e] Pompejum, [27] *Artabazanes maximus natu ætatis privilegio regnum sibi vindicabat: quod jus & ordo nascendi & natura ipsa gentibus dedit.* Idem alibi [28] jus gentium vocat: ut & [f] Livius, qui & ordinem appellat ætatis atque naturæ, quod intellige nisi pater aliud jusserit, ut [29] Ptolemæus apud eundem [g] Trogum. Qui autem in regno tali succedit, coheredibus tenebitur pro ipsorum partibus [30] æstimationem rependere, si & quatenus id fieri potest. (II)

c Lib. VII. c. 2.
d Lib. XXI. c. 31.
e Just. Lib. II. c. 10.
f Lib. XL. c. 11.
g Lib. XVI. c. 2.

XIV. At ea regna, quæ populi libero consensu facta sunt hereditaria, ex præsumta populi voluntate deferuntur. Præsumitur autem populus id voluisse quod maxime expedit. Hinc primum illud nascitur, ut [d] ni aliud

ne Comneno: ἡ φύσις τοῖς πρωτοτόκοις παισὶ τῇ τάξει ἐμμένουσα τὰ πρωτεῖα βραβεύειν εἴωθε. παρὰ δὲ Θεῷ οὐχ οὕτως ἐν ταῖς τῶν προβλήσεων μεγίσταις ἀεὶ πως φιλεῖ γίνεσθαι· *Natura quidem suum sequens ordinem primum natos honorat. At Deus non semper in maximis privilegiis eum ordinem insistit.* (Cap. 12.) Idem Manuële de Isaacio loquens: ἀπὸ γενέσεως εἰς τὴν διαδοχὴν τῆς βασιλείας κεκλημένος· *Nascendi ordine ad regni successionem vocatus.* (Lib. I. c. 1.) Apud Josephum Antipater dicebat, Hyrcani ἀρχὴν εἶναι διὰ τὸ πρεσβεῖον· *Principatum esse ob nascendi ordinem.* (Bell. Jud. Lib. I. cap. VI. §. 2. *Edit. Hudson.*) vide & *Leunclavium* Turcicorum XVI.

GRONOVII.

27 *Artabazanes*] Sic vocatur *Herodoto* Lib. 7. qui *Justino Artemenes*.

28 *Jus gentium*] Lib. 34, 3. & *naturæ jus* Lib. 21, 1.

29 *Ptolemæus*] Qui maximum natu Ptol. Ceraunum sprevit, & minorem ejus fratrem Ptol. Philadelphum sibi suffecit.

30 *Æstimationem rependere*] Opulentum pro dignitate familiæ sumtum præbere.

(II) Confer, de tota ista materia successionis in regna, PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII Cap. 7. §. 11. & seqq. *J. B.*

GROTII.

d *Ni aliud lex aut mos ferat*] Dardanus & Jasius pariter in Troja regnarunt. *Servius* ad illud Æneidos: (III, 15.) *Sociique penates.* In Creta Minos & Rhadamanthus. *Julianus* contra Christianos. (Pag. 190. D. *Ed. Spanh.*) Albæ Numitor & Amulius, ut quidem ait scriptor de Viris illustribus. (C. 1.) Alii enim Numitori pecunias, regnum Amulio cessisse ajunt, ut *Plutarchus*: (in *Rom.* p. 19 a.) sicut

aliud lex aut mos ferat (ficut Thebis Bœotiis regnum fuiffe inter mares dividuum ex [e] Zethi & Amphionis, itemque ex Oedipodis filiorum hiftoria apparet, & vetus (mm) Attica inter Pandionis liberos divifa eft; & quæ (nn) circa Rhodum inter Camirum, Jalyfum, Lindum fratres; & regnum Argivum inter [31] quatuor Perfei filios) individuum fit regnum, quia id ad tuendum regnum & civium concordiam plurimum valet. Juftinus [h] Libro XXI. *Firmius futurum effe regnum, fi penes unum remanfiffet, quam fi portionibus inter plures filios divideretur, arbitrabantur.*

h Cap. 1. n. 2.

XV. Alterum, ut fucceffio ftet [32] intra eos qui defcendunt a primo rege: ea enim familia ob nobilitatem electa cenfetur, eaque finita regnum redire ad populum. Curtius [i] Libro X. *In eadem domo familiaque imperii vires remanfuras effe: hereditarium imperium ftirpem regiam vindicaturam: affuetos effe ipfum nomen colere, venerarique: nec quenquam id capere nifi genitum ut regnaret.*

i Cap. 7. n. 15.

XVI. Tertio, ne fuccedant nifi qui nati funt fecundum patriæ leges: non naturales tantum, quia ad contemtum patent, quorum matrem pater jufto conjugio dignatus non eft, & præterea quia [33] minus certi haben-

ficut & Eteocli regnum Thebanum, Polynici ejus loco monile Hermiones obveniffe quidam prodidere. (Vid. Scholiaften *Euripidis*, in *Phœniff.* verf. 71. *J. B.*) Pari modo in Norvagia alteri regnum, alteri naves & fpes ex maritimis expeditionibus. [ex *Pontano* Rer. Danic. Hift. L. 1. p. 27. ubi Frothoni & Haraldo fucceffionem ita dividit pater Olavus, ut alternis terra marique dominentur. *J. B.*]

e *Zethi & Amphionis*] Euripides Hercule furente: (verf. 29.)

Τὼ λευκοπώλω πρὶν τυραννῆσαι χθονὸς
Ἀμφίον' ἠδὲ Ζῆθον, ἐκγόνω Διός.

Regnum priusquam venit ad claros equis
Amphionem Zethumque, prognatos Jove.

(mm) Divifio veteris Regni *Athenarum* fpectabat agros, non autem imperium, quod uni manebat, ut Auctor ipfe fupra obfervavit, in Nota ad cap. III. hujus libri, §. 4. *J. B.*

(nn) Refert id PINDARUS, *Olympion.* VII. 135. & feqq. *J. B.*

GRONOVII.

31 *Quatuor Perfei filios*] Electryona Alcmenes patrem, Meftora Pterelæ proavum, Sthenelum Euryfthei patrem, Alcæum Amphitruonis. Quamquam & Perfes Helam vel Elium genuiffe dicatur.

32 *Intra eos qui defcendunt*] Sic quum Hephæftion, gratia Alexandri nixus, Sidonis regnum deferret hofpitibus fuis, nobilibus juvenibus, negaverunt illi patrio more in id faftigium recipi, nifi regia ftirpe ortum. *Curt.* 4, 1.

33 *Minus certi*] Stat. 2. Theb. 441. *Pudet heu plebisque patrumque,*

bentur: at in regnis expedit populo haberi maximam certitudinem, quæ haberi poteſt ad vitandas controverſias: quæ cauſa fuit cur Macedones Demetrio minori potius quam Perſeo majori regnum deberi exiſtimaverint, [k] quod Demetrius juſta matrefamilias natus eſſet. [k] *Livius* Lib. XXXIX, c. 53.
Et 34 apud Ovidium legimus:

At ne nupta quidem, tedaque accepta jugali:
Cur, niſi ne caperes regna paterna nothus?

Sed nec adoptivi, quia nobilitas generis vere regii magis reverendos efficit reges, majorque de eis ſpes concipitur:

[l] *Eſt in juvencis, eſt in equis patrum* [l] *Horat. Od.* IV, 4.
Virtus ——— ——— ———.

XVII. Quartum, ut inter eos, qui pariter in hereditatem admitterentur, ſive 35 quia unius ſunt gradus, ſive quia in parentum ſuorum gradum ſuccedunt, [f] præferantur mares feminis: ideo quod mares tum ad bella, tum ad alias imperii partes magis idonei feminis cenſentur.

XVIII. 1. Quintum, ut inter mares, aut inter feminas ubi mares deficiunt, [g] præferatur natu maximus; 36 quod

que, *Ne toties incerta ferant, mutentque gementes Imperia, & dubio pigeat ſervire tyranno.*

GROTII.

f *Præferantur mares feminis*] Vide *Nicetam Choniatem Manuële*, Libro IV. (Cap. 4.)

g *Præferatur natu maximus*] *Homerus* de regno Cretenſi Iliad. N.

Ἠμὰν δ' ἀμφοτέροισιν ὁμὸν γένος, ἠδ' ἴα πάτρη,
Ἀλλὰ Ζεὺς πρότερος γεγόνει καὶ πλείονα ᾔδει.

Noſtrum utrique ſolum patrium fuit & genus unum,
Juppiter at ſenior rerumque peritior idem.

(Verſ. 354.) Ubi ſapienter *Homerus*, ut ſolet, cauſam reddidit, cur majores natu in regnis prælati, valentem ἐπὶ τὸ πολὺ, ut plerumque, id enim in talibus ſufficit: τῦ νόμυ τῷ πρεσβυτέρῳ τῶν βασιλέως παίδων διδόντος τὴν τῶν ὅλων ἡγεμονίαν, ait *Zoſimus* Libro II. (*Cap.* 27. *Ed. Cellar.*) de Perſarum lege: *cum lex daret e regum filiis natu maximo ſummam rerum.* Periander in regnum Corinthiorum patri ſucceſſit κατὰ πρεσβεῖον, ordine naſcendi. Ita *Nicolaus Damaſcenus* in excerptis, quæ beneficio viri maximi Nicolai Peireſcii habemus. (*Pag.* 450.)

34 *Apud Ovidium*] In epiſt. Phædræ ad Hippolytum. (verſ. 121.)

35 *Quia unius*] Sive per capita, ſive per ſtirpes ſuccedant.

GRO-

36 quod is judicio aut perfectior jam esse, aut prius futurus creditur. Cyrus apud [m] Xenophontem: τὸ πρεσβεῖον προστάττω τῷ προτέρῳ γενομένῳ, καὶ πλειόνων κατὰ τὸ εἰκὸς ἐμπείρῳ· *imperium relinquo majori natu, ut quem par est rerum esse peritiorem.* Quia vero hæc 37 ætatis præstantia temporaria est duntaxat, sexus autem perpetua, ideo sexus prærogativa potior est quam ætatis. Sic [n] Herodotus, cum dixisset Andromedæ filium Persam Cepheo in regnum successisse, causam reddit: ἐτύγχανε γὰρ ἄπαις ἐὼν ὁ Κηφεὺς ἔρσενος γόνου. *nullos enim Cepheus habebat liberos mares.* Et, Diodoro [o] narrante, Teuthras Mysiæ regnum filiæ Argiopæ reliquit ἄπαις ὢν ἀῤῥένων non habens mares liberos. Sic [p] Trogus dixit ad filiam pertinuisse Medorum imperium; quod nullum Astyagi virilis sexus genus erat. Similiter Cyaxares apud Xenophontem Mediam filiæ suæ deberi: [q] οὐδὲ γάρ ἐστί μοι, inquiens, ἄῤῥην παῖς γνήσιος, *neque enim est mihi legitimus filius mas.* De Latino rege Virgilius: (*Æn.* VII, 50. *& seqq.*)

Filius huic fato divûm prolesque virilis
Nulla fuit, primaque oriens erepta juventa est;
Sola domum & tantas servabat filia sedes.

Sic ante 38 Heraclidarum imperium apud Lacones Eurotæ [r] successit 39 Sparte filia, aut ejus liberi, ut Tyndareo 40 Helenæ liberi, quia mares filii non extabant; & Eurystheo in Mycenarum imperium successit Atreus ejus avunculus, notante [s] Thucydide. Eodem jure regnum Athenarum [h] 41 ad Creusam, Thebanum (oo) ad Anti-

[m] *Cyrip.* Lib. VIII. c. 7. §. 8.
[n] Lib. VII. c. 61.
[o] Lib. IV. cap. 33. pag. 167. *Ed. H. Steph.*
[p] *Justin.* 1, 4.
[q] *Cyrip.* Lib. VIII. c. 5. §. 9.
[r] *Paus.* Lib. III. c. 1.
[s] Lib. I. c. 9.

GROTII.

h *Ad Creusam*] Vide *Euripidem* Ione. (vers. 72. 73. 578.)

(oo) Vide EURIPIDEM, *Phœniss.* vers. 1580. *& seqq.* 584. *& seqq.* J. B.

GRONOVII.

36 *Quod is judicio*] Sic Demetrius Poliorcetes apud Macedones allegat contra Cassandri filios adolescentes ætatis experimenta. *Justin.* 16, 1.

37 *Ætatis præstantia temporaria*] Ut quis fit intra tutelæ suæ annos, aut fœmina ætate maturior fit, id brevi post cessat; quæ autem fœmina nata est, semper manet fœmina, & sic inferior sexu; ideo vel puer præfertur virgini aut matronæ.

38 *Heraclidarum*] Qui 80. post Trojam captam anno Peloponnesum occuparunt ducibus Temeno, Cresphonte, Aristodemo, *Vellej.* 1, 2.

39 *Sparte filia*] Sed & maritus ejus Lacedæmon, Eurotæ frater uterinus.

40 *Helenæ liberi*] Hermione cum marito Oreste.

41 *Ad Creusam*] Habet ex *Euripid-*

Antigonem perveniſſe notatur, quod mares deficerent. Et regnum Argolicum ad Argum Phoronei [i] ex filia nepotem.

2. Unde & illud intelligere datur, quanquam liberi nonnullis gradibus parentum præmortuorum vicem impleant, id tamen duntaxat intelligendum, ut capaces ſint juxta cæteros, ſalva tamen ſexus primum, deinde ætatis prærogativa inter capaces. Nam qualitas & ſexus & ætatis, quatenus in hac re a populo conſideratur, ita perſonæ adhæret ut avelli inde nequeat.

XIX. Quæritur an regnum, ubi hunc in modum defertur, pars ſit hereditatis. Et verius eſt eſſe [k] [42] hereditatem quandam, ſed ſeparatam ab aliorum bonorum hereditate, qualis hereditas peculiaris in feudis quibusdam, [43] emphyteuſi, [44] jure patronatus, & [45] jure præcipui quod dicitur, conſpicitur. Unde ſequitur, ut regnum ad eum pertineat, qui & bonorum heres eſſe poſſit ſi velit, ſed ita [46] ut etiam [47] ſine bonis & eorum

pidis Ione v, 178. Non ponitur tamen inter reges Atticæ Xuthus maritus ejus, neque Ion filius: ſed Erechtheo ſucceſſerunt Cecrops minor & Pandion filii: Xuthus autem dux Athenarum vocatur *Pauſaniæ*, & Ion coloniæ Ionum in Aſia conditor.

GROTII.

i *Ex filia nepotem*] Et ſi ſine ſtirpe mortuus fuiſſet Oreſtes, in eodem regno Argolico ſucceſſiſſet ei Electra, ut ex *Euripidis* Taurica Iphigenia (verſ. 681, 695. & *ſeqq.*) diſcimus. Sic Calydonis regnum pervenit ad Andræmona Oenei generum, [*Apollodor.* I. 8. 6.] Aſterii regnum ad generum Minoa, ut refert *Apollodorus*. (III. I. 3.) addita cauſa quod liberi mares nulli eſſent.

k *Hereditatem quandam*] Putavit Innocentius III. talis regni ſucceſſionem amitti ab eo qui ultima defuncti mandata non impleverit. c. licet. 6. de voto. [*Decretal.* III, 33. Sed male. Vide quæ diximus in Notis Gallicis. *J. B.*]

GRONOVII.

42 *Hereditatem quandam*] Jus hereditarium vel dignitatem. Alioqui *Tacito* per invidiam imperium Rom. vocatur unius familiæ hereditas, I. hiſt. 16.

43 *Emphyteuſi*] Quum fundus in perpetuum aut plures annos utendus fruendus traditur ſtatuta penſione, ita ut etiam ad heredes tranſeat.

44 *Jure patronatus*] Videndus tit. Inſt. *de adſignatione libertorum*. Sic Lacedæmonii in tutela Claudiorum erant. *Sueton.* Tib. 6.

45 *Jure præcipui*] *Præcipuum* eſt legatum uni inter coheredes, quod is habeat præ cæteris & judicio familiæ erciſcundæ capere poſſit antequam aliæ partes diſtribuantur. *Legatum per præceptionem.* §. 2. Inſtit. *de legat.* *Sueton.* Galba cap. 5.

46 *Sine bonis*] Repudiata ſucceſſione in privato inſtrumento ac prædiis, quæ poſſedit deceſſor, ut patrimonium ſuum, non ut rem populi, ſimulque in debitis, quibus ille res privatas oneravit.

47 *Ut etiam ſine bonis & eorum onere poſſit adiri*] Pericoloſe hoc dicitur, ſi trahatur, quo a politicis aulicis ſolet, quaſi Princeps deceſſoris nomina expungere non tenea-

in qua observari solet non jus illud subitionis in locum quæ repræsentatio dicitur, sed jus transmittendi futuram successionem, quasi delatam, lege scilicet ex spe, quæ nihil ex se & naturaliter operatur, jus quoddam verum excitante: quale scilicet jus est [m] in his, quæ ex stipulatione [u] conditionata debentur: ita ut hoc ipsum jus in posteros, ex primo rege venientes, necessario transeat, sed ordine certo, ut primum vocentur liberi ultimi possessoris primi gradus, tam qui vivunt, quam qui mortui sunt: tum vero inter vivos & mortuos ratio habeatur sexus primum, deinde ætatis: mortuorum autem jus si prævaleat, transeat ad eos qui ab ipsis descendunt, pari rursum inter pares prærogativa sexus, ac deinceps ætatis, salvaque semper transmissione mortuorum in vivos, vivorum in mortuos. Si liberi ejus desint, venitur ad alios qui proximi sunt, aut, si viverent, essent, simili transmissione & inter pares in eadem linea observato discrimine sexus & ætatis, ita ut ob sexum & ætatem nunquam transeatur de linea in lineam. Cui consequens est ut filia ex filio præferatur filio ex filia, & filia ex fratre filio ex sorore, item filius majoris fratris fratri minori, atque ita in cæteris. Hæc est successio regni Castellæ; ad cujus exemplum etiam majoratus [x] jura in eo regno constituta sunt.

u §. 4. *Inst. de V. O.*

x *Covar. l. 2. pract. q.* c. 38. num. 6. *Molin. de primogen. Hisp.* c. 8.

2. Successionis autem hujus linealis argumentum, si lex & exempla desint, sumi poterit ex ordine qui in publicis cœtibus servatur. Nam si in eo ratio habeatur linearum, id signum erit 53 spem a lege in jus animatam, ita ut a morientibus in superstites transeat. Hæc autem est successio linealis cognatica, in qua fœminæ &

eorum patres si viverent, eorum patruos, avunculos excludendo, secundum generalem & notoriam consuetudinem, tam in successionibus per rectam lineam, quam a latere obvenientibus: & de usu & consuetudine ante dicta filia succedit in feudis, sive sint Ducatus, Comitatus, Perriæ, aut Baroniæ, quantumcunque magni & nobiles, & quod ita evenerat in Comitatibus Artesii, Campaniæ, Tolosæ, & Britanniæ. Talis ordo succedendi præscriptus Marchæ Mantuanæ ab Imperatore Sigismundo anno CIↃCCCCXXXII. Et a Carolo Quinto Imperatore, & rege Hispaniæ Philippo II. in regnis suis ac principatibus, annis CIↃIↃLIV. & CIↃIↃXCIV.

m *In his, quæ ex stipulatione conditionata debentur*] Item in legatis, quorum dies cessit, non venit. [Vid. L. 5. *princ. D. Quando dies Legat.* &c. *J. B.*]

GRONOVII.

53 *Spem a lege in jus*] Futuram successionem, per interpretationem legis, accipi quasi extitisset, & effectum habere.

& fœminis nati non excluduntur, ſed poſtponuntur in eadem linea, ita ut etiam regreſſus ad eas ſit, ſi propiores aut pares cætera mares aut ex maribus defecerint. Fundamentum autem hujus ſucceſſionis, quatenus ab hereditaria differt, eſt ſpes populorum de optima educatione eorum, qui ſpem regni habent juſtiſſimam; quales ſunt quorum parentes, ſi viverent, eſſent ſucceſſuri.

XXIII. Eſt & alia linealis ſucceſſio agnatica, duntaxat marium ex maribus; quæ ex nobiliſſimi regni exemplo n ſucceſſio 54 juris Francici vulgo appellatur. Hæc, quatenus a cognatica differt, in hoc maxime introducta eſt, ne per fœminarum matrimonia ad peregrinum ſanguinem imperium deveniret. In utraque autem lineali ſucceſſione in infinitum admittuntur etiam qui ab ultimo poſſeſſore remotiſſimo gradu diſtant, dum a primo rege deſcendant. Eſt & o ubi deficiente agnatica ſubſtituitur ſucceſſio cognatica.

XXIV. p Poſſunt & alii ſucceſſionum modi introduci, aut populi voluntate, aut etiam ejus qui regnum ita in patrimonio habet, ut alienare poſſit. Licet enim exempli cauſa conſtituere, 55 q ut qui ſibi quoque tem-

GRONOVII.

54 *Juris Francici*] Ex lege Salica. [tit. 62. §. 6. p. 107. *Ed. Eccardi.* M. T.] *De terra Salica nulla portio hereditatis in mulierem tranſit: ſed hoc virilis ſexus acquirit.*

55 *Ut qui ſibi quoque*] Ut ſemper ætate proximus defuncto ſuccedat. Hoc placuit in Demetrio Nicanore. *Juſtin.* 34, 3. in Mithridate Partho, idem 41. 5. in regno Numidiæ Maſæſulorum, *Livius* 29, 29.

GROTII.

n *Succeſſio juris Francici*] Vetus teſtimonium moris hujus Francici habes apud *Agathiam* Libro 11. [p. 47. *Ed. Vulc.* 51. *Paris.* J. B.— ſed vid. *Ludewig* Opuſc. Miſcell. T. II. L. 1. Opuſc. IX p. 462. *M. T.*] Eadem fuit ſucceſſio in Davidis ſtirpe poſt Solomonem. Vide II *Paralip.* XXIII. 3.

o *Ubi deficiente agnatica ſubſtituitur ſucceſſio cognatica*] Ut in Provincia Narbonenſi. Vide *Serranum* Carolo VII. (de Comitatu *Commingenſi*, pag. 322, 323. *Edit. Pariſ.* 1627.) Ex tali credo lege Theudericho ſine liberis defuncto ſororis filius Athalaricus ſucceſſit. [PROCOP. Gotthic. L. 1. c. 2. *J. B.*] Videtur & in Arragonia id olim valuiſſe.

p *Poſſunt & alii ſucceſſionum modi introduci*] Apud Æthiopes olim regibus ſuccedebant ſororum filii, narrante *Nicolao Damaſceno.* (*pag.* 518. *Excerpt. Peireſc.*) Idem apud Pictos uſurpatum, ſemperque ſucceſiiſſe cognatos per fœminas notat *Beda.* *Tacitus* de Germanis: *Sororum filiis apud avunculum idem, qui apud patrem, honor. Quidam ſanctiorem arctioremque hunc nexum ſanguinis arbitrantur.* (Germ. c. 20) Apud Indos quoſdam idem fieri docet nos *Oſorius*, & alii.

q *Ut qui ſibi quoque tempore futuri*

y *Livius*, XXIX. 29.

z L. XVI. pag. 783.

tempore futuri sunt proximi succedant in regnum, sicut apud Numidas [y] olim, puto tali ex causa, fratres liberis ultimi possessoris præferebantur. Idem in Arabia Felice usurpatum olim fuisse ex Strabone [z] colligo. De Taurica Chersoneso idem recentiores prodidere: nec ita dudum est cum [r] apud Afros Maroci & Fessæ reges idem est factitatum. Atque hoc in dubio observan-

turi sunt proximi] Id in Africa obtinuit ex Gizerichi testamento. *Procopius* Vandalicorum primo: χρόνον δὲ ὀλίγον Γιζέριχος ἐπιβιοὺς ἐτελεύτα, πόῤῥω που ἤδη ἡλικίας ἥκων, διαθήκας διατιθέμενος, ἐν αἷς ἄλλα τε πολλὰ Βανδίλοις ἐπέσκηψε, καὶ τὴν βασιλείαν ἀεὶ Βανδίλων εἰς τοῦτον ἰέναι, ὃς ἂν ἐκ γόνου ἄῤῥενος αὐτῷ Γιζερίχῳ κατὰ γένος προσήκων, πρῶτος ὢν ἁπάντων τῶν αὐτοῦ συγγενῶν τὴν ἡλικίαν τύχοι. *Aliquanto post tempore Gizerichus obiit, multa jam ætate, facto testamento, quo tum multa alia præceperat Vandalis, tum regnum Vandalicum semper venire voluit ad eum qui per lineam masculinam ipsi Gizericho genere proximus, & inter proximos maximus esset ætate.* (Cap. 7.) Jornandes: *Gizerichus, diu regnans, ante obitum suorum filiorum agmine accito ordinavit, ne inter ipsos de regni ambitione esset dissensio, sed ordine quisque & gradu suo aliis superveniret, id est seniori suo filio fieret sequens successor, & rursus ei posterior ejus.* (Cap. 33.) *Victor Uticensis* (immo *Vitensis*) Lib. II. [C. 5. p. 25. *Ed. Ruinart.*] *Cui secundum constitutionem Gizerichi regis, eo quod major omnibus esset, regnum inter nepotes potissimum debebatur.* Hic semper spectatur non possessor ultimus, sed primus regni acquisitor: quod succedendi genus ex ipsane Africa sumserit Gizerichus, ubi id valuisse in textu ostendimus, an vero a quibusdam Septentrionis nostri populis, dubitari potest. Nam & apud Langobardos Vaaci regi filios relinquenti non aliquis filiorum succedere debebat, sed ejusdem generis Risiulphus, testis *Procopius* Gothicorum III. (Cap. 35.) Et in Hungariæ regnum mortuo Iatza non liberis ejus sed fratri jus fuisse narrat *Nicetas Choniates* de rebus Manuëlis Libro IV. (Cap. 1.) Nescio an eodem pertineat recepta apud Patzinacitas successio, sed obscurius proposita a *Constantino Porphyrogenneto* de administratione Imperii C. XXXVII. In Dania idem observatum tradit *Crantzius* Danicorum IV. & Suedicorum V. Etiam Albæ successit Æneæ non Iulus Ascanio majore filio Æneæ natus, sed alter filius Æneæ Silvius, [Vide *Dion. Halicarn.* Antiq. Rom. Lib. I. c. 70. & *Aurel. Victor.* De Orig. gentis Roman. c. 17. *J. B.*]

r *Apud Afros Maroci & Fessæ reges*] *Livius* de Masinissa: *Militante eo pro Carthaginiensibus in Hispania, pater ejus moritur: (Gala nomen erat:) regnum ad fratrem regis Oesalcen (mos ita apud Numidas est) pervenit.* (Idem locus est, qui in contextu indicatur, Lib. XXIX. c. 29. *J. B.*) [Add. *Shaw* Itin. T. I. pag. 347. *Ed. Belg. Traject.* M. T.] De Mauritania omni vide *Marianam* Libro XXIX. (Cap. 22.) Hinc sumto exemplo etiam apud Saracenos, qui ex Africa in Hispaniam venerant, fratres prælati filiis ad tempora Abderamenis; *Rodericus Toletanus* historiæ Arabum c. 6. *Thuanus* historiarum Libro LXV. in anno CIƆIƆLXXVIII. de Hamete: *Quippe patris testamento ad regnum ordine post fratres vocatus, exclusis illorum filiis.* Idem succedendi genus valuisse & in Mexicano, & in Peruano regno ex historiis illorum locorum observo.

vandum in fideicommisso quod familiæ relinquitur, verior est sententia, Romanis [a] quoque legibus congruens, quanquam eas interpretes [b] alio detorquent. His bene cognitis facile erit respondere ad controversias de regnorum jure, quæ ob differentes jurisconsultorum sententias difficillimæ putantur.

XXV. Primum quæritur an filius a patre exheredari possit, ut ne in regnum succedat. In quo distinguenda sunt regna alienabilia, id est, patrimonialia, a non alienabilibus. Nam in alienabilibus dubium non est, quin exheredatio procedat, cum a bonis aliis nihil differant: atque ideo quæ legibus aut moribus obtinent de exheredatione, hic quoque habebunt locum: & si nullæ proferantur leges aut mores, tamen naturaliter [s] licita erit exheredatio [56] usque ad alimenta; aut etiam [57] sine ea exceptione, si crimen morte dignum filius admiserit, aut alioqui graviter peccaverit, & sit unde ali possit. Sic Ruben a Jacobo [58] ob culpam privatus est jure (pp) primi nati, Adonia regno [t] a Davide. Imo etiam pro tacite exheredato habebitur, [c] qui grave crimen commiserit in patrem, (qq) si nulla sunt condonatæ culpæ

[a] *L.* 32. §. 6. *D. de leg.* 2.
[b] *Covar. Pract. quæst.* c. 38. *Molin. d. l.* c. 6. n. 47.
[c] *L.* 88. §. 11. *D. de leg.* 2. *l.* 3. §. 11. *D. de adim. leg. Hostiensis & alii in c. licet, de voto,*

GROTII.

[s] *Licita erit exheredatio*] De tali regno intelligendum quod ait *Baldus* in proœmio decretalium Gregorii, a rege successorem posse eligi e liberis quem velit. Exemplum est etiam in Mexicana historia.

[t] *A Davide*] Erat enim regnum illud velut patrimoniale Davidi, non quidem belli jure, sed Dei ipsius dono. [At non ob culpam exclusus est regno *Adonia*. Antequam enim regiam dignitatem adfectasset, jam *David* pollicitus erat *Bathsebæ*, matri *Solomonis*, se hunc successorem suum declaraturum, fidemque datam jurejurando firmarat, 1 *Reg.* I, 17. quod Deus etiam sibi placere significaverat, 2 *Paralip.* XXII, 9. 10. 11. Deinde Reges Hebræorum in designando Successore suo liberrime egisse, & nullam fere ordinis nascendi rationem habuisse, ex tota Historia Sacra adparet. *J. B.*]

GRONOVII.

56 *Usque ad alimenta*] Qualis quam minatur Chremes filio, *Terent.* Heauton. 5, 2. 15. ut sit nihil, nisi victus, vestitus, tectum, quo se receptet.

57 *Sine ea exceptione*] Ne alimentis quidem relictis: ut Augustum filiam Juliam tractasse voluit credi Tiberius. *Suet.* c. 50.

58 *Ob culpam*] Quod patris concubinam Bilham vitiasset. *Genes.* XXXVI, 22. & XLIX, 4.

(pp) In omnibus Edd. quæ vivo Auctore prodierunt, heic legitur: *primi natus.* Et videtur ita voluisse in casu secundo uti substantivo *natus*, obsoleto extra casum sextum. *J. B.*

(qq) Durum hoc est nimis: & merito ab Interpretibus Auctor noster heic reprehenditur. In dubio potius adfectus paternus mitiorem partem sequi jubet. Legum ex jure Civili in ora libri indicatarum species plane diversæ sunt, ut in Notis

non esse, nemo prius natos excludendos dixerit. In hoc autem genere successionis spes semel parta jus facit, nec ex post facto cessat, nisi quod ex sexus privilegio suspenditur in cognatica successione. Obtinuit hæc quam diximus sententia in Perside inter Cyrum [z] & Arsicam, in Judæa inter [i] Antipatrum Herodis magni filium & ejus fratres; in Hungaria cum Geissa regnum adiit; & in Germania, non sine armis tamen, [a] inter Ottonem primum & Henricum.

[i] Joseph. Antiq. Jud. Lib. XVI. c. 3. §. 3. & c. 4. §. 6. Ed. Hudf.

XXIX. Quod autem [60] Spartæ aliter factum legimus, ex lege propria est ejus populi, quæ ob educationem magis accuratam natos in regno præferebat. Idem accidere poterit ex peculiari lege vestituræ primævæ, si imperium detur in feudum vasallo & ex eo nascituris: quo argumento nixus videtur fuisse [61] Ludovicus adversus Galeatium fratrem in controversia ducatus Mediolanensis. Nam [b] in Perside Xerxes, qui contra fratrem [62] Artabazanem obtinuit regnum, ut Herodotus [k] notat, potentia Atossæ matris magis quam jure valuit. Atque in eadem Perside cum eadem postea controversia nata esset, ut jam attigimus, inter Artaxerxem Mnemona & Cyrum, Darii & Parisatidis filios, Artaxerxes ut

[k] L. VII. cap. 3.

GROTII.

z *Et Arsicam*] Cui nomen factum Artaxerxi Mnemoni. Vide *Plutarchum* Artaxerxe.

a *Inter Ottonem primum & Henricum*] Vide hac de re *Sigebertum*, & notata ad Librum III. Wittikindi. Bajazetes, & Gemes, inter se de Turcico regno certarunt; major natu Bajazetes, at Gemes natus imperanti, prævaluit Bajazetes. *Mariana* Libro XXIV. (Cap. 21.) Constantinus Ducas imperium reliquit filiis, quorum duo privato erant geniti, tertius πορφυρογέννητος. Zonaras. (Lib. XVIII. cap. 9. *Edit. Reg.*) Vide *Corsetum* tract. de prole regali III. parte, quæstione 26.

b *In Perside Xerxes*] Imo & Xerxi socius regni factus Artaxerxes, non autem Darius & Hystaspes, majores. sed ante adeptum imperium geniti. [Vide PETAVIUM, *Doctrin. Tempor.* Lib. X. c. 25. & *Rationar.* Part. II. Lib. III. cap. 10. *J. B.*] At forte verum est regnum Persidis pependisse a populi suffragiis, sed intra gentem regiam conclusis. Nam id de Arsacidis, qui Parthi Persis imperavere, tradidit *Ammianus* Libro XXIII. (Cap. 6. pag. 397. *Edit. Vales. Gron.*) & de Persis, qui iisdem Parthis successere, *Zonaras* in Justino. [Lib. XIV. cap. 5. ubi id tantum dicit, *Cavadem*, *Persarum* Regem, *Chosroæ* filio suo natu minimo destinasse imperium, exclusis filiis natu majoribus. *J. B.*]

GRONOVII.

60 *Spartæ aliter*] *Herod.* Lib. 7. initio.

61 *Ludovicus*] Sforza cognomento. *Paul. Jovius* 2. Hist. p. 39.

62 *Artabazanem*] Sic vocatur *Herodoto* 7. qui *Justino* Ariamenes, 2.

GRO-

ut natu major, quanquam in privata fortuna genitus, rex dictus est.

XXX. 1. Non minus agitatum etiam bellis & pugnis singularibus, [c] an [63] nepos ex filio priore filio posteriori sit præferendus. [l] Sed hoc in lineali successione difficultatem nullam habet: ibi enim mortui pro vivis habentur in hoc, ut jus in liberos transmittant: quare in tali successione sine ullo ætatis respectu præferetur filius, imo in cognaticis regnis & filia primo nati: quia nec ætas nec sexus efficiunt, ut deseratur linea. At in hereditariis dividuis concurrent ad [m] partes, nisi in istis regionibus, ubi subitio in locum non observatur, [d] ut olim in Germania apud populos plerosque: sero enim nepotes admissi sunt cum filiis ad hereditatem. At in dubio credendum potius est locum esse vicariæ isti successioni, quia natura ei favet, ut supra diximus.

l Hottom. Ill. qu. 3. Tiraq. de prim. q. 40. Molin. de prim. L. III. cap. 6.

m Witich. Sax. Hist. II. pag. 18. Ed. Wech. 1577. Mol. de prim. L. III. c. 8.

2. Quod si aperte jure civili regionis introducta sit subitio in locum mortui parentis, locum habebit etiam si in aliqua lege [64] proximi fiat mentio. Rationes quæ ex legibus Romanis adferuntur ad hanc rem minus firmæ sunt: quod apparebit leges ipsas inspicienti. Sed hæc ratio optima est, quod in materia favorabili [65] dictionum significatio extendenda est ad omnem proprietatem, non [66] vulgarem tantum, sed & [67] artificialem, ita ut sub nomine filiorum comprehendantur adoptivi, & sub nomine mortis [68] mors civilis, quia leges ita loqui consueverunt. Quare merito proximi nomine veniet

GROTII.

c *An nepos ex filio priore, filio posteriori sit præferendus*] Vide *Choppinum* de Domanio Lib. II. *Thomam Grammaticum* decisione Neapolitana I. *Johannem le Cirier* de Primogenitura, qui liber insertus est in Oceanum juris. *Marianam* Libro XX. (Cap. 3.) & Libro XXVI. *Cromerum* Libro XXX.

d *Ut olim in Germania*] Vide quæ supra notavimus ad §. XI. Ea de causa olim in Palatinatu prælatus Rupertus minor Ruperto alteri venienti ex primogenito. Vide apud *Reinkingium* Lib. I. classe IV. cap. XVII. num. 35.

GRONOVII.

63 *Nepos ex filio*] Ut inter Archagathum Archagathi F. Agathoclis N. & Agathoclem ejusdem Siciliæ tyranni filium. *Justin.* 23. 2. inter Antiochum Eupatora & Demetrium Sotera. 34. 2.

64 *Proximi*] Quæ vox videri posset favere filio minori contra majoris fratris nepotem: nam filius utique propior quam nepos.

65 *Dictionum*] *Alciat.* 8. Parerg. 15.

66 *Vulgarem*] Quæ apud omnes recepta est.

67 *Artificialem*] Quam docti per interpretationem fecerunt.

68 *Mors civilis*] Cum civitas & libertas adimitur.

niet is [69] quem lex in proximum gradum perducit. In regnis vero hereditariis individuis, ubi ſubitio in locum excluſa non eſt, neque ſemper nepos, neque ſemper filius ſecundo genitus præferuntur, ſed ut inter pares, quippe juris effectu quoad gradus adæquatos, potior erit is qui ætate præcedit: nam [70] in ætatis privilegium non ſuccedi in regnis hereditariis ſupra diximus. Apud Corinthios ſuccedebat ὁ πρεσβύτατος ἀεὶ τῶν ἐκγόνων, ex liberis defuncti regis is qui natu eſſet maximus, ut ex Diodori Siculi libro ſexto exſcripſit Georgius Monachus. Sic & apud [n] Vandalos, cauto ut hæres eſſet qui ſanguine proximus & maximus eſſet natu, [e] prælatus filius ſecundus natu major filii primi filio. Sic [o] in Sicilia [71] Robertus prælatus eſt [72] Martelli fratris majoris filio, non ea proprie ratione quam excogitavit Bartolus, quod feudum eſſet Sicilia, ſed quod regnum eſſet hereditarium.

3. Exſtat ſimilis ſucceſſionis vetus in Francorum [p] regno exemplum in Guntrano, (tt) ſed id ex electione potius populi contigit, quæ eo tempore nondum plane deſierat. At poſtquam ſine ulla electione linealis agnatica ſucceſſio introducta eſt, res caret controverſia, ut olim apud Spartanos, ubi [73] ad Heraclidas regno delato ſimi-

[n] *Procop. bell. Vand.* Lib. I. cap. 7. 8.

[o] *Conr. Vicerius vita Henr.* VII. p. 463. *Ed. Reub.*

[p] *Aymo.* Lib. III. cap. 62.

GRONOVII.

69 *Quem lex in*] Nepos v. g. repræſentans patrem.

70 *In ætatis privilegium*] Majoratus jus non transfertur ad filium, ut patruo præferatur, quia pater ejus prælatus eſt.

71 *Robertus*] Caroli II. filius.

72 *Martelli*] Caroli Martelli.

73 *Ad Heraclidas*] Hæc verba repugnant ſuperioribus num. 29. Nam quod ait Spartæ factum, ut nato ante regnum præferatur natus jam regi, id in ſucceſſione lineari agnatica locum non habet, in qua transmittitur etiam ſpes ſucceſſionis adjuta lege, ſup. n. 22. & 23. Neque excuſat Auctorem, quod addit, regno ad Heraclidas delato, nam quod relatum eſt num. 29. dicit apud *Herodotum* Heraclides Demaratus, tanquam obtinens etiam inter Heraclidas. Cleonymus autem repudiatus eſt, non ob legem ſucceſſionis, ſed propter mores & violentum ingenium: quare ille, quod injuriam ſibi factam putaret, impulit Pyrrhum ad bellum Spartiatis inferendum. *Plutarch.* Pyrrh.

(tt) Diſſentit FONCEMAGNE, *Memoire pour établir, que le Royaume de France a été ſucceſſif-hereditaire, dans la premiere race. Memoires de l'Academie Royale des Inſcript.* Vol. XII. *Edit. Holland.* pag. 470. J. B.

GROTII.

e *Prælatus filius ſecundus natu major filii primi filio*] Honoricus Genzonis filius Gundemundo. De tali ſucceſſione vide quæ ſupra in textu & Notis §. XXIV. [*Honoricus*, ſive *Hunericus*, non autem *Henricus*, (ut hactenus fuerat in omnibus Edd. mendo Typographico) frater erat junior *Genzonis* præmortui, non filius: *Gundemundus* vero, filius *Genzonis*. Dicendum igitur erat, *Honoricum*, filium *Gizerici* natu minorem, prælatum fuiſſe

fimilis exftitit fucceffio linealis agnatica. Ideo [q] Areus ex fratre majore Cleonymo natus patruo fuo Cleonymo antepofitus eft. Sed & in cognatica lineali fucceffione præferetur nepos: ut in Anglia [f] Joannes Eduardi nepos ex primogenito ejusdem Eduardi filiis Hemoni & Thomæ: quod & in Caftellæ regno lege cautum eft.

q *Plutarch. Lycurg.* pag. 40. *Juftin.* III. 2. *Paufan.* L. III. cap. 6.

XXXI. Pari diftinctione respondendum eft ad quæftionem inter fratrem fuperftitem ultimi regis 74 & fratris majoris filium: nifi quod fciendum eft multis in locis inter liberos fucceffionem 75 in gradum mortui effe receptam, ubi recepta non fit in limite transverfo. Sed ubi jus non eft manifeftum, [g] in partem eam quæ liberos parentibus furrogat, potius inclinandum eft, quia eo nos ducit æquitas naturalis, in bonis nempe avitis. Nec obftat quod hoc jus in fratrum filiis 76 προνόμιον vocat [r] Juftinianus: id enim facit non ratione habita æquitatis naturalis, fed juris antiqui Romanorum. Percurramus alias quæftiones quas profert Emanuël Cofta.

r *Nov.* 118. c. 3.

XXXII. Defuncti fratris filium, aut etiam filiam patruo regis præferri ait; recte, non in lineali tantum fuc-

fuiffe *Gundemundo*, fratris natu majoris *Genzonis* filio: ficque exemplum veritati hiftoriæ, fimul & argumento, congruit. Vide locum *Procopii*, adcuratius laudatum, quam a *Grotio* fuerat, & a BODINO, *De Rep.* Lib. VI. c. 5. p. 1145. unde errorem haufiffe videtur nofter. *J. B.*]

f *Johannes Eduardi nepos*] Vide *Serranum* (Pag. 196.) Carolo Sapiente: & *Marianam* Libro XVIII. qui ab Eduardi filiis ne controverfiam quidem motam ait. (Cap. 1.) Idem *Mariana* cum Libro XIV. (Cap. 8.) egiffet de controverfia inter Alfonfi filium & nepotem ex filio, a conventu ait pro Sanctio filio pronuntiatum, incertum jure an injuria. [*Johannem* Auctor nofter dixit, pro *Richardo*, ut vel ex Hiftoricis heic laudatis manifeftum eft. *Joannes* unus fuit e patruis *Richardi*; alter vocabatur *Edmundus*, non *Hemon*: tertius erat *Thomas a Woodftock*. Vide POLYDOR. VIRGIL. *Hift. Angl.* Lib. XX. *init.* & Clariff. CLERICI *Bibl. Select.* Tom. XXVI. pag. 1. & feqq. add. RAPIN *Hiftoire d'Angleterre* Tom. III. pag. 248, 268. *J. B.*]

g *In partem eam quæ liberos parentibus furrogat, potius inclinandum eft*] Vide de Joanne & Arto *Serranum* in Philippo Augufto. Idem in Britannia Armorica pro lineali fucceffione judicatum narrat in Philippo Valefio & Carolo VIII. [Pag. 165. & 422. De prioribus autem pag. 118. c. DANIEL *Hiftoire de France* Tom. III. pag. 435. Tom. IV. pag. 466. *Edit. Amft.* J. B]

GRONOVII.

74 *Et fratris majoris*] Si rex moriens fine liberis relinquat ex proximo fratre, etiam mortuo, filium & fratrem tertium.

75 *In gradum mortui*] Nepotem ex filio, qui ante poffeffum regnum obiit, præferri patruo, ubi non fratris majoris filius præfertur fratri minori.

76 Προνόμιον] Privilegium.

s L. 3. § 5. D. de leg. tutoribus.

successione, sed & in s hereditaria, in regnis ubi subitio in locum mortui observatur: non item in regnis quæ verbis præcisis 77 gradum naturalem spectant: in his enim vincet qui sexu aut ætate erit potior.

XXXIII. Addit, nepotem ex filio filiæ præferri: recte, ob sexum scilicet: cum hac exceptione, nisi quæstio sit in ea regione, quæ etiam inter liberos 78 gradum solum spectet.

XXXIV. Adjicit, minorem nepotem ex filio præferri nepoti majori ex filia; h quod in lineali cognatica successione verum est; in hereditaria non item, nisi lex specialis ostendatur. Nec ratio allegata sufficit, quia pater hujus illius matrem fuerat exclusurus: id enim evenisset ob præstantiam mere personalem quæ non transit.

XXXV. Quod addit verisimilius sibi videri, ut neptis ex filio primogenito 79 filium excludat, in regnis hereditariis recipi non potest, etiam admissa in vicem mortui subitione: ea enim efficit, ut capax sit successionis: sed inter capaces valere debet sexus privilegium.

XXXVI. t Atque ideo i in Arragoniæ regno filius sororis filiæ fratris prælatus est.

XXXVII. Eundemque ad modum in regnis hereditariis postponenda erit filia fratris maximi natu fratri regis natu minori.

t Illesca, L. IV. hist. Pont. cap. 19. Afflict. c. I. col. 5. n. 20. de natura succed. Aguirr. apol. n. 82.

GROTII.

h *Quod in lineali successione verum est*] Idque in Lusitania probat *Mariana* Libro XXVI. Tamen contra id Emanuëlem ait Imperatori Maximiliano prælatum, gentis studiis. (Cap. II.) Sic idem Libro XII. quod in Castellæ regno Ferdinandus filius Berengariæ sororis minoris defuncti regis Henrici prælatus est Blancæ, sorori majori ejusdem regis, Galliæ odio factum ait, in quam Blanca innupserat. (Cap. 7.)

i *In Arragoniæ regno*] Olim ibi creditum ait *Mariana*, fratrem regis, non filias, debere succedere. Postea vero linealem successionem ita placuisse, ut sororis filius iis, qui ex fratre, sed remotiore gradu, veniebant, præferretur: Libris XV, 13 XIX, 21. XX, 2. & 8. Idem Libro XXIV. de Alfonso agens: (Cap. 18.) *Ad Arragonii regni hereditatem nepotes Ferdinandi filiis: ex filia etiam, si mascula proles deesset, filiabus ejusdem præferendos sanxit;* additque: *Sic sæpe ad regum arbitrium jura regnandi commutantur.* Vide eundem *Marianam* Libro XXVII, 3.

GRONOVII.

77 *Gradum naturalem*] Ordinem nascendi.

78 *Gradum solum*] Non etiam sexum.

79 *Filium*] Suum patruum.

CAP.

Cap. VIII.

De acquisitionibus, quæ vulgo dicuntur juris gentium.

I. 1. Perduxit nos ordo ad acquisitionem quæ fit jure gentium, distincto a jure naturali, quod jus gentium volun-

voluntarium ſupra diximus. Talis eſt ea quæ fit belli jure: ſed de hac re rectius infra agemus, ubi belli effectus explicabuntur. Romani juriſconſulti ubi de acquirendo rerum dominio agunt, (aa) complures ejus acquirendi recenſent modos, quos juris gentium vocant: ſed ſi quis recte advertat, inveniet eos omnes, excepto belli jure, non pertinere ad jus gentium illud de quo agimus: ſed aut referendos ad jus naturæ, non quidem merum, ſed quod ſequatur introductum jam dominium & legem omnem civilem antecedat, [a] aut ad ipſam legem civilem, non ſolius populi Romani, ſed multarum circa nationum: credo quia talis legis ſive moris origo a Græcis venerat, quorum inſtituta, ut Halicarnaſſenſis & alii notant, [1] Italiæ ac vicini populi ſequebantur.

2. Hoc autem non eſt jus illud gentium proprie dictum; neque enim pertinet ad mutuam gentium inter ſe ſocietatem, ſed ad cujusque populi tranquillitatem: unde & ab uno populo aliis inconſultis mutari potuit, imo & hoc evenire ut aliis locis atque temporibus longe alius mos communis, ac proinde jus gentium improprie dictum introduceretur: quod & revera factum videmus, ex quo Germanicæ nationes Europam ferme omnem invaſerunt. Sicut enim olim jura Græca, ita tunc Germanica inſtituta paſſim recepta ſunt, & nunc etiam vigent. Primus acquirendi modus qui juris gentium a Romanis dicitur, eſt occupatio eorum quæ nullius ſunt: qui modus haud dubie eſt naturalis, eo quo dixi

GROTII.

a *Aut ad ipſam legem civilem, non ſolius populi Romani, ſed multarum circa nationum*] Qualis conſenſus gentium incertis ex cauſis, etiam in aliis moribus ad jus nihil facientibus, notatur a *Plinio*, ut hominem non cremari priusquam genito dente VII, 16. ut Ionum literis uterentur, VII, 57. uti tonſoribus, VII, 59. in horarum obſervatione, VII, 60. genibus tribuere quandam religionem, XI, 45. fulgetra poppyſmis adorare, XXVIII, 2.

GRONOVII.

1 *Italiæ ac vicini*] Quippe cum Græcæ coloniæ eſſent.

(aa) Juriſconſulti Romani, ubi de modis illis adquirendi dominii agunt, non eodem ſenſu *Jus Gentium* intelligunt, ac Auctor noſter; ſed de ipſo *Jure Naturali* agunt, quod recentiores Interpretes *Secundarium* vocant. Res clara eſt ex toto Titulo & *Inſtitutionum*, & *Digeſtorum*; ubi etiam interdum illud vocant diſerte *Jus Naturale*. Igitur in eo tantum recte reprehendit Auctor noſter priſcos Juriſconſultos, quod illi nonnulla, quaſi Juris Naturalis, tradant, quæ veris Juris Naturalis principiis minime conſentanea ſunt. *J. B.*

dixi sensu, introducto jam dominio & quamdiu [2] aliud lex nulla constituit. Nam & dominium a lege civili effici potest.

II. Ad hoc caput refertur primum captura ferarum, avium, piscium. Sed hæc omnia quamdiu nullius dicenda sint, quæstione non caret. Nerva filius [a] pisces qui in piscina sunt possideri a nobis ait, non [3] qui in stagno; & feras quæ in vivario sunt inclusæ, non quæ in silvis (bb) circumseptis vagantur. Atqui pisces non minus stagno privato includuntur quam piscina, & feras non minus coërcent silvæ bene circumseptæ quam vivaria, quæ Græci vocant θηριοτροφεῖα· nec alio hæc differunt quam quod altera angustior, altera laxior custodia est. Quare nostro seculo rectius contraria opinio prævaluit, ut & feræ silvis privatis & pisces stagnis inclusi, ut possideri, ita in dominio esse intelligantur.

III. Feras simul atque naturalem [b] libertatem recipiunt, nostras esse desinere ajunt Romani Jurisconsulti: atqui in rebus omnibus aliis [c] a possessione quod incipit dominium, non ideo amissa possessione amittitur; imo jus dat etiam ad repetendam possessionem. Res autem nostras alius a nobis auferat, an ipsæ sese, ut servus fugitivus, non multum refert. Quare verius est non per se amitti dominium, eo quod feræ custodiam evaserint, sed ex probabili conjectura, [b] quod ob difficillimam persecutionem eas pro derelictis habere credamur, præsertim cum internosci quæ nostræ fuerint ab aliis non possint. Sed hæc conjectura per alias conjecturas

a *L.* 3. §. 14. *D. de acq. poss.*

b *L.* 3. §. 1. *D. de acq. rer. dom.*

c *L.* 13. *D. de acq. poss.*

GROTII.

b *Quod ob difficillimam persecutionem eas pro derelictis habere credamur*] יאוש Hebræis id dici notavimus supra ad caput IV. §. V.

GRONOVII.

2 *Aliud lex nulla*] Non excepit quasdam res ab occupatione privatorum, quod publicæ essent factæ. 2, 3. 5.

3 *Qui in stagno*] Intellexit lacus, qui publicis in vectigalibus fruendi locabantur. *Festus* in *lacus Lucrinus*. *Serv.* ad 2 Georg. vs. 161.

(bb) At vero in *L.* 3. §. 14. *D. De adquir. vel amitt. possess.* legendum, *quæ in silvis* NON *circumseptis vagantur*: ut, post *Franc. Hotomannum*, probat Clariss. NOODT, Obs. I. 11. Ceterum de adquisitione & amissione dominii in Feras vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. cap. 6. §. 5. & *seqq.* in altera præsertim Editione. *J. B.* [Quod ad L. 3. §. 14. D. cum *Noodtio* facit *Reinold*. Opusc. p. 457. sed ab eo dissentiunt *Wieling*. Lect. Jur. Civ. Lib. I. cap. 4. & *Jauch*. de Negatt. Pand. pag. 210. M. T.]

GRO-

ſturas elidi poteſt; ut ſi addita ſunt feræ c γνωρίσματα, ſive d crepundia, qualia ſcimus habuiſſe cervos quosdam & accipitres, atque inde agnitos & dominis redditos. e Requiritur autem corporalis quædam poſſeſſio ad dominium adipiſcendum; atque ideo vulneraſſe non ſufficit, ut recte contra d Trebatium placuit. Hinc proverbium: f *Aliis leporem excitaſti*. Et Ovidio metamorphoſeon quinto aliud eſt ſcire ubi ſit, aliud reperire (bb).

d L. 5. §. 1. D. de acq. rer. dom.

IV. Sed (cc) poſſeſſio illa poteſt acquiri non ſolis manibus, ſed inſtrumentis, ut decipulis, retibus, laqueis, dum duo adſint: primum, ut ipſa inſtrumenta (dd) ſint in noſtra poteſtate, deinde, ut fera ita incluſa ſit, ut exire inde nequeat. Ad quem modum definienda eſt quæſtio de apro, e qui in laqueum inciderit.

e L. 55. D. de acq. rer. dom.

V. Hæc ergo locum habebunt ſi lex nulla civilis intervenerit: valde enim falluntur recentiores f Juriſconſulti, qui hæc ita putant naturalia, ut mutari nequeant: ſunt enim 4 naturalia non ſimpliciter, ſed pro certo rerum ſtatu, id eſt, ſi aliter cautum non ſit. Germaniæ autem populi, cum principibus ac regibus bona quædam eſſent

f Hoſt. & alii in c. non eſt, de decimis. Jaſon conſ. 119.

GROTII.

c Γνωρίσματα] *Donatus* ad Eunuchum IV, 6. monumenta ſunt quæ Græci dicunt γνωρίσματα, ſeu σπάργανα. (Ad verſ. 15.)

d *Crepundia*] Uſurpat hoc ſenſu hanc vocem apologetico *Apulejus*. (Pag. 64. *Edit. Pricæi.*)

e *Requiritur autem corporalis quædam poſſeſſio*] Harmenopulus Lib. II. tit. I. μὴ ἰσχύσει γὰρ τὸν τρώσαντα γενέσθαι δεσπότην τῆς θηρίας, εἰ μὴ καὶ τοῦτο δράξεται· *non aliter enim dominus feræ ſit qui vulneravit, niſi & ceperit.*

f *Aliis leporem excitaſti*] Eſt apud *Petronium*. (Cap. 131. *Edit. Burm.*) *Ovidius* [*Art. am.* III, 662.]

Et lepus hic aliis exagitandus erit.

Langobardorum jure, qui feram ab alio vulneratam occidit aut reperit, aufert dextrum armum cum ſeptem coſtis. In reliqua is qui vulneravit jus habet, ſed non niſi intra horas XXIV. (Lib. I. Tit. XXII. Leg. 4, 6.)

GRONOVII.

4 *Naturalia non ſimpliciter*] Non imperata a natura, ſed ſic comparata, ut arbitrium ſervandi & mutandi hominibus relictum ſit. [v. Lib. I. cap. I. §. 10. num. 7. *M. T.*]

(bb) Conf. §. 6. fin. & *Barb.* not. Gall. ad h. l. *M. T.*

(cc) De univerſo jure *Occupationis* vide PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. IV. cap. 6. ubi in Notis, præcipue alterius Editionis, naturam & effectus ejus accuratius expoſuimus. *J. B.*

(dd) Hoc vult Auctor, nihil obſtare quominus quis utatur inſtrumentis illis, in eo loco ubi poſita ſunt; adeoque locum illum eſſe debere vel publicum, vel illius qui inſtrumenta poſuit; aut, ſi alterius ſit, conſentiente domino ibi inſtrumenta collocata. *J. B.*

essent assignanda, unde dignitatem suam sustinerent, g sapienter existimarunt ab illis rebus incipiendum, quæ sine damno cujusquam tribui possint, cujusmodi sunt res omnes quæ in dominium nullius pervenerunt. Quo jure usos & Ægyptios video. g Nam & ibi regum procurator (ee) quem ἴδιον λόγον vocabant, vindicabat res ejus generis. Potuit autem h lex etiam ante occupationem harum rerum dominium transferre, cum ad dominium producendum lex sola sufficiat.

g Strabo XVII.

h Covar. in c. peccatum. Part. II, §. 8.

VI. Quo modo feræ, eodem acquiruntur h & alia ἀδέσποτα, id est, res hero carentes. Nam & hæ, si naturam solam sequimur, sunt invenientis & occupantis. Sic i Acanthos (ff) insula deserta adjudicata est Chalcidensibus, qui priores intraverant, non Andriis qui priores jaculum immiserant: quia possessionis initium est corporis ad corpus adjunctio, qualis circa res mobiles maxime fit manibus, circa res soli pedibus. Scire ubi res est non est reperire, ut habemus apud Ovidium Metam. v.

i Plut. qu. Gr. 29.

VII. Inter ἀδέσποτα sunt & thesauri, id est, k pecuniæ quarum dominus ignoratur; quod autem non apparet pro eo est quasi non sit: quare & thesauri naturaliter fiunt inventoris, id est, qui loco moverit apprehenderitque. Neque tamen id obstat quo minus

k L. III. de acq. poss.

GROTII.

g *Sapienter existimarunt, ab illis rebus incipiendum, quæ sine damno cujusquam tribui possunt*] Sed de vitioso usu hujus juris vide *Sarisberiensem* Policratico. (Lib. I. cap. 4.)

h *Et alia ἀδέσποτα*] Balænæ ejectæ regis sunt in Lusitania. *Georgius de Cabedo* decis. Lusit. Parte II. dec. XLVIII.

(ee) Procurator ille non erat veterum Regum *Ægypti* minister, sed Imperatorum Romanorum, ex eo tempore constitutus, quo in formam provinciæ regio illa redacta est: Ἄλλος δ' ἐστὶν ὁ προσαγορευόμενος Ἴδιος λόγος, ὃς τῶν ἀδεσπότων, καὶ τῶν εἰς Καίσαρα πίπτειν ὀφειλόντων, ἐξεταστής ἐστι. STRAB. *Geogr.* Lib. XVII. pag. 797. *Edit. Paris.* Idemque erat, qui in Pandectis dicitur *Procurator Cæsaris vel Rationalis*, ut recte observavit *Casaubonus*; quem vide & Not. in LAMPRID. *Alex. Sever.* cap. 45. & CAPITOLIN. *Maximin. duob.* c. 14. Fefellit Auctorem nostrum, quod paullo post apud *Strabonem* legitur: Ἦσαν δ' ἐν καὶ ἐπὶ τῶν Βασιλέων αὗται αἱ ἀρχαί. Sed ibi agitur de Magistratibus indigenis, τῶν δὲ ἐπιχωρίων ἀρχόντων, qui manifesto secernuntur a Romanis, quos Cæsares *Ægypto* imponebant. *J. B.* [Conf. *Heinecc.* El. Jur. Nat. & Gent. L. II. §. 175. *M. T.*]

(ff) Non est insula *Acanthos*, sed urbs *Macedoniæ*, prope mare, versus *sinum Strymonicum*. c. *Histoire des Anc. Traitez* Part. I. Art. 170. *J. B.*

GRO-

minus i legibus aut moribus aliud constitui possit. Plato l magistratibus indicium fieri vult & oraculum consuli: & m Apollonius thesaurum quasi 5 Dei beneficium ei adjudicabat qui ipsi optimus videbatur. Apud Hebræos receptum, k ut domino agri thesaurus cederet, videtur colligi posse ex Christi parabola, (gg) quæ extat Matthæi XIII. Idemque in Syria juris fuisse colligo ex historia, quæ est apud n Philostratum Libro VI. cap. 16. Romanorum Imperatorum leges valde hac in parte variarunt; quod partim constitutiones ostendunt, partim l historiæ m Lampridii, o Zonaræ, p Cedreni. Germaniæ populi thesauros, ut & alia ἀδέσποτα addixerunt principi: atque id nunc jus commune est, & quasi gentium. Nam & n in Germania & Gallia & Anglia & Hispania & in Dania id observatur. Quod cur injuriæ q accusari non possit 6 satis jam diximus.

VIII.

l *De Leg* XI. p 913, 914. *Ed. Steph.*
m *Philostr.* II 15. cap. 39. *Ed. Olear.*
n Cap. 39. *Ed. Olear.*
o *In Nerva.*
p *In Nicephor.*
q *Th.* 2. 2. 66, 5. & *ib. Cajet. Covar. in c. peccatum* p. 3. §. 2.

GROTII.

i *Legibus aut moribus*] Bybliorum lex, *quod non posuisti, ne tollas.* Probat id *Apollonius* apud Philostratum. [Lex non est *Bybliorum*, sed *Stagyritarum*. referente ÆLIANO, *Var. Hist.* III, 46. *Byblii* vero idem habebant in more, IV, 1. pag. 302. *Edit. Perizon.* Locus autem PHILOSTRATI idem est, qui in ora libri indicatur: ubi etiam de casu tantum singulari agitur. *J. B.*]

k *Ut domino agri thesaurus cederet*] Id jus etiam Romæ obtinuisse videtur Plauti tempore. Ait enim *Callicles*: (*Trinumm.* I, 2. 141.)

Qui emisset, ejus essetne ea pecunia?

Deinde: (Ibid. V, 2. 22.)

Atque eum a me lege populi patrium posceret,
Emtor ædium, thesaurum.

l *Historiæ*] Vide *Tacitum* de thesauris in Africa quos Nero spe devoraverat, Annalium XVI. cap. I. Vide *Philostratum* de vita Attici, (*Vit. Sophist.* II, I. 2.) quem locum *Zonaras* transcripsit in Nerva.

m *Lampridii*] In Adriano & Severo. [cap. 46. sed Vita *Hadriani*, in qua de hac re agitur, cap. 18. est *Spartiani*, ut omnes norunt.]

n *In Germania*] Vide Speculum Saxonicum cap. 35. *Constitutiones Siculas* Friderici Lib. I. tit. LXVIII. & CIII. [Nullus est Tit. 103. in eo 1. Lib. *J. B.*] Idem Gotthis mos. Rex Theuderichus apud Cassiodorum IV. 34. *Non est cupiditas eripere quæ nullus se dominus ingemiscat amisisse.* Idem VI. 8. *Depositiones quoque pecuniæ, quæ longa vetustate competentes dominos amiserunt, inquisitione tua nostris applicentur ærariis, ut quia sua cunctos patimur possidere, aliena nobis debeant libenter offerre: sine damno siquidem inventa perdit, qui propria non amittit.*

GRONOVII.

5 *Dei beneficium*] Sic *Justinus* appellat aurum, quod e terra fulgure proscissa emicuit. 44, 3.

6 *Satis jam diximus*] Nempe, quia potest lex horum dominium ante occupationem transtulisse.

(gg) Non satis tuto ex illa parabola hoc colligi potest. Vide quæ diximus in PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. cap. 3. § 3. *Not.* 2. J. B.

VIII. Veniamus ad fluvialia incrementa, de quibus complura extant jurisconsultorum veterum rescripta, o recentiorum etiam integri commentarii. Quæ vero in hoc argumento ab ipsis sunt tradita, r ea magnam partem omnia sunt ex instituto quarundam gentium, neutiquam a naturali jure; quanquam ipsi sæpe sua instituta eo nomine venditant. Nam plurimæ eorum definitiones hoc fundamento nituntur, quod & ripæ sint proximos fundos possidentium s & ipsi alvei simul atque a flumine derelicti sunt: cui consequens est, ut & insulæ in flumine natæ sint eorundem. Tum vero in fluminis inundatione distinguunt, t ut levis quidem dominium non auferat, major auferat: sed ita, ut si fluvius uno recedat impetu, 7 postliminio fundus, qui mersus fuerat, ad dominum redeat; si paulatim, non item: imo proximis possessoribus accedat. Quæ omnia lege potuisse introduci & p utilitate quadam muniendarum riparum defendi, non nego; naturalia esse, quod ipsi sentire videntur, minime concedo.

r *Bart. Tyber. Bapt. Aymus de all. jure. Connan. L.* III. *jur. civil. c.* 5.
s *L.* 7. *D. de acq. rer. dom.*
t *D. L.* 7. §. 5. *L.* 30. *L.* 38. *eod. tit.*

IX. 1. Nam u si id quod plerumque est respicimus, q (hh) prius populi terras occuparunt, nec imperio tantum, sed & dominio x, quam in privatos agri describerentur. *Fines*, inquit y Seneca, *Atheniensium aut Campanorum vocamus, quos deinde inter se vicini privata terminatione distinguunt.* Sic & z Cicero: *Sunt autem privata nulla natura; sed aut veteri occupatione, ut qui quondam in vacua venerunt; aut victoria, ut qui bello potiti sunt; aut lege, pactione, conditione, sorte: ex quo fit, ut ager Arpinas Arpinatum dicatur, Tusculanus Tusculanorum: similisque est privatarum possessionum descriptio.* Dion

u *Vide supra hoc libro c.* III. *in fine.*
x V. c. 3. §. 4.
y *De benef.* L. VII. c. 4.
z *De offic.* L. I. c. 7.

GROTII.

o *Recentiorum etiam integri commentarii*] Johannis Boreo, Antonii Marsæ, Johannis Gryphiandri, præter ea quorum nomina sunt in textus margine.

p *Utilitate quadam muniendarum riparum*] Vide locum *Cassii* apud Aggenum Urbicum (Pag. 56, 57. in *Auct. Rei Agrar.* Edit. Goes.) & *Boëthium* [*De Geometr.* Lib. II. pag. 1231. *Edit. Opp. Basil.* 1546.]

q *Prius terras populi occuparent*] Vide quæ supra in textu & notis cap. III. §. 19.

GRONOVII.

7 *Postliminio fundus*] Quasi non fuisset inundatus, ut postliminio fingitur, qui captus abfuit, si revertatur, captus non fuisse. 3, 9.

(hh) Contrarium verius est. Vide quæ observavimus in PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. cap. 7. §. 12. *Not.* 1. alterius Edit. Et confer quæ Auctor ibi dicit de toto isto argumento. *J. B.*

* Pag. 325. C.

Dion Prusæensis Rhodiaca: * πολλά ἐστιν εὑρεῖν, ἃ κοινῇ μὲν ἀπεγράψατο ἡ πόλις, διῄρηται δὲ εἰς τοὺς κατὰ μέρος, ὅλως δὲ οὐκ· *multa inveniri possunt quæ universim civitas sua censet, in singulos autem dominos partitim divisa sunt.* Tacitus [a] de Germanis: *Agri pro numero cultorum ab universis per vicos* (male [8] vices legitur) *occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur.* Quamobrem quæ primitus a populo sunt occupata, neque postmodum distributa, ea censenda sunt propria esse populi; ac sicut in privati juris flumine nata insula, aut derelictus alveus privatorum est; ita in publico utrumque est populi, aut ejus, cui populus dedit.

a Germ. cap. 26.

2. Quod autem de alveo diximus, [r] idem & de ripa tenendum est, quæ pars est extima alvei, id est, quo naturaliter flumen excurrit. Atque ita videmus nunc passim usurpari. In Hollandia & vicinis regionibus, ubi frequentissimæ antiquitus fuerunt hujus generis controversiæ ob depressum solum, magnitudinem amnium & vicinitatem maris, limum hinc recipientis, illuc revehentis per æstuum vices, semper constitit insulas, quæ vere insulæ essent, esse in patrimonio publico. Nec minus derelictos alveos totos Rheni ac Mosæ, quod sæpius judicatum est & ratione optima nititur.

3. Nam & ipsi Romani Jurisconsulti concedunt, [b] insulam, [s] quæ in flumine natat, puta virgultis sustentata, esse publicam; quia cujus juris sit flumen, ejus esse debeat & insula in flumine nata. Atqui alvei & fluminis eadem est ratio, non ea tantum ex parte quam Romani Jurisconsulti considerant, quia alveus flumine tegitur, verum alia, quam supra attulimus, quod hæc simul a populo occupata sunt, nec in privatum dominium transierunt: quare nec illud recipimus ut naturale, quod

b L. 65. §. 1. & §. ult. de acq. rer. dom. L. 1. §. 7. D. de flum.

GROTII

r *Idem & de ripa tenendum est*] Sic in Gallia obtinet. *Sanction des eaux & Forests* Lib. II. cap. I.

s *Quæ in flumine natat*] Descriptio natantium insularum apud *Senecam* naturalium III, 25. *Plinium* majorem Lib. II. cap. 95. *Macrobium* Saturnalium I, 7. Elegans talium in Vadimone lacu insularum descriptio apud *Plinium* minorem Lib. VIII. Ep. XX. & Flandricarum in libro lectu digno *Chiffletii*.

GRONOVII.

8 *Per vicos*] Videtur ferri posse hoc sensu, ut certus numerus cultorum, quod hoc anno possederat, sequenti relinquere, & alio transire cogatur. *Cæsar* 6. Gall. 22. & 4, 1.

Gro-

quod ajunt, [c] si limitati fuerint agri, insulam esse occupantis. Id enim ita demum haberet locum, [t] si flumen ipsum & cum eo alveus populo occupati non essent, sicut in mari nata insula fit occupantis. *c L. 1. § 6. D. de flum.*

X. 1. Nec magis admittendum est illud de graviore inundatione, si naturalem tantum rationem sequimur. Nam ut maxime summa pars agri in arenam dissolvatur, manet tamen solida pars fundi inferior &, ut de qualitate aliquid mutet, substantiam non mutat, non magis quam pars agri quæ a [d] lacu hauritur, cujus jus non mutari Romani recte sentiunt. Neque illud naturale est quod ajunt [u] flumina 9 censitorum vice fungi & de publico in privatum, de privato in publicum addicere. Melius Ægyptii, de quibus hæc sunt apud Strabonem: [e] ἐδέησε δὲ τῆς ἐπ' ἀκριβὲς καὶ κατὰ λεπτὸν διαιρέσεως, διὰ τὰς συνεχεῖς τῶν ὅρων συγχύσεις, ἃς ὁ Νεῖλος ἀπεργάζεται κατὰ τὰς αὐξήσεις, ἀφαιρῶν καὶ προστιθεὶς, καὶ ἐναλλάττων τὰ σχήματα, καὶ τἆλλα σημεῖα ἀποκρύπτων, οἷς διακρίνεται τό τε ἀλλότριον καὶ τὸ ἴδιον· ἀνάγκη δὴ ἀναμετρεῖν πάλιν καὶ πάλιν. *Opus fuit exacta & subtili agrorum divisione, eo quod Nilus per incrementa sua addens, minuens faciemque ac signa immutans, confundat terminos quibus suum atque alienum alibi internoscitur. Ideo & repetenda sæpe fuit dimensio.*

d L. 12. D. de acq. rer. dom. L. 24. §. fin. D. de aqua pl. L. 69. D. de cont. empt.

e Geogr. Lib. XVII. pag. 787.

2. Ab hac sententia non dissentit quod [f] ipsi Romani auctores tradiderunt, quod nostrum est, nostrum esse non desinere nisi facto nostro, adde, aut lege. Sub factis autem & non facta comprehendi supra diximus, qua-

f L. 2. D. de div. reg. Jur.

GROTII.

t *Si flumen ipsum & cum eo alveus a populo occupati non essent*] *Siculus Flaccus* libro de conditionibus agrorum: (Pag. 18, 19.) *In quibusdam regionibus fluminis modus assignationi cessit: in quibusdam autem tantum subsecivus relictus est. Aliis autem exceptus, inscriptumque flumini illi tantum.* De subsecivis vide egregia quæ habet, ut omnia sunt illius, *Salmasius* ad Solinum. [Adde *Wilhelmi Goesii* Antiquitates Agrarias, ubi accuratius rem pertractavit. *J. B.*] De toto hoc argumento fluviorum & fluvialium incrementorum videat, si cui vacat, *Rosenthalium* de jure feudorum Cap. V. concl. 23. *Sixtinum* de regalibus Libro II. cap. 3. *Cepollam* de servitutibus rusticorum prædiorum, cap. 31.

u *Flumina censitorum vice fungi*] De agri mensore Cassiodorus: *More vastissimi fluminis aliis spatia tollit, aliis jura concedit.* [Var. III. 52. ubi alii legunt, *rura concedit*, aut *terram*. *J. B.*]

GRONOVII.

9 *Censitorum vice*] *L. 30. §. 3. de acq. rer. dom. Censitores*, qui tributa agraria de colonis exigebant, & jure pignoris vendebant prædia, si census non præstaretur, eoque ablatos aliis agros aliis addicebant.

quatenus conjecturam adferunt voluntatis. Quare hoc damus, si gravissima sit inundatio, neque alia signa sint, quæ retinendi dominii animum notent, facile præsumi agrum habitum derelictui; quæ æstimatio sicut naturaliter indefinita est ob varietatem circumstantiarum & viri boni arbitrio permittenda, ita legibus civilibus definiri solet. Sic in Hollandia derelictus habetur ager, qui per decem annos mersus fuerit, si non aliqua extent signa continuatæ possessionis: quo in genere receptum apud nos non immerito est, quod Romani rejiciunt, [g] ut, si aliter nequeat, vel piscando retineri possessio censeatur. Sed solebant principes tempus præfigere, intra quod veteres agrorum possessores [10] siccare agros deberent: qui ni id facerent tum monebantur qui in agros jus pignoris habebant, deinde hi qui jurisdictionem aut civilem tantum, aut etiam criminalem: qui si omnes in mora essent, tum eorum jus omne ad principem deferebatur: atque is aut ipse agros siccabat suique patrimonii faciebat, aut aliis siccandos dabat retenta parte.

g L. 23. D. quibus mod. usufr. amitt.

XI. De alluvione, hoc est, de adjectione particularum quæ a nullo vindicari possunt, [h] quia unde veniant nescitur, (alioqui enim naturaliter dominium non mutabunt) certum haberi debet hanc quoque esse populi, si modo populus flumen dominio occupaverit, quod in dubio credendum est; alioqui occupantis.

h L. 4. D. si certum pet. L. 30. §. 2. D. de acq. rer. dom. L. 7. §. 1. eodem tit.

XII. 1. Sed populus ut aliis [i], ita & proxima prædia possidentibus jus illud concedere potest & concessisse haud dubie videtur, si agri illi non alium finem ea ex parte quam naturalem, id est, flumen ipsum habeant. Quare non contemnenda est hac in parte Romanorum diligentia, [k] qui limitatum agrum ab aliis agris distinxerunt, dummodo meminerimus, [11] agrum mensura comprehensum hac in re paris juris esse cum limitato. Nam quæ de imperiis supra diximus, cum de eorum occupatione ageremus, eadem & in agris privatis obtinent: sed hoc adhibito discrimine, quod imperia in re dubia [12] credenda

i V. c. 3. §. 16.

k L. 16. D. de acq. rer. dom. L. 1. § 6. D. de flum. Bald. in c. si quis de mansi. §. 1. si de jure feud. cont. fuerit.

GRONOVII.

10 *Siccare*] Derivare inde aquam inundatione immissam. *Just.* 31, 5.

11 *Agrum mensura comprehensum*] Hoc nec dixerunt veteres, nec verum est. Sed & mensura comprehensus privatus nullius est, verum universitatis. 2, 3, 16.

12 *Credenda esse arcifinia*] Ager arcifinius est, qui definit in solitudinem

denda sunt esse arcifinia, quia id territorii naturæ maxime convenit: at agri privati magis est ut arcifinii non credantur, sed aut limitati, aut certa mensura terminati, quia hoc privatarum possessionum naturæ est congruentius.

2. Neque tamen negamus fieri posse, ut populus agrum assignet eo jure quo ipse occupaverat, id est, ad flumen usque; & si id appareat, jus esse alluvionis: quod in Hollandia ante sæcula aliquot judicatum est de agris ad Mosam & Isalam sitis: quia & in [13] literis mancipationum & in [14] libris censualibus semper dicti erant ad flumen pertingere. Et tales agri si vendantur, quamvis in lege emtionis mensura aliqua nominata fuerit, dum tamen vendantur, non ad mensuram, sed suo corporis nomine, naturam suam & jus alluvionis retinent, quod [l] Romanis quoque legibus proditum est, & passim usurpatur.

l L. 13. §. 4. D. de act. emt. & vend.

XIII. Quod de alluvione diximus, id & [15] de relicta ripa & siccata parte alvei censendum est, ut in non occupatis sint ea occupantis: in fluminibus occupatis, populi: privatorum autem ita demum, si a populo, aut jus populi habente, agrum ad flumen excurrentem, qua talem acceperint.

XIV. Sed cum aliud esse jus dixerimus insulæ, aliud vero alluvionis, frequens hinc controversia oritur, utro nomine censendum sit, quod, cum emineat nonnihil, cum proximis prædiis ita cohæret, ut tamen interjecta planities aquis superfundatur: quod passim apud nos ob locorum inæqualitatem videmus accidere. Mores hic variant. In Gelria prædiis accedit, addita occupatione, id quod plaustro onerato adiri potest: in agro Putteno [x] id quo

dinem. Is potest esse tam privati quam populi: sed hodie omnibus occupatis, principibusque ac civitatibus tam intentis ad territorium suum vindicandum, longe facilius invenietur hic ager penes privatos rusticos in vastis campis casam statuentes, quam in fine territorii.

13 *Literis mancipationum*] Pacht-brieven.

14 *Libris censualibus*] 's Lands reeningen.

15 *De relicta*] Si ripam alterius lateris promoveat amnis, & in illud inclinans suffossio ibi adjectoque sibi spatio terrarum, contrariam ripam in parte nudaverit, ibique aridam auxerit.

GROTII.

x *Id quo pedes gladium exsertum tenens potest pertingere*] Ex vetustissimo Germanicarum gentium more. *Paulus Warnefredi* de Authari rege Langobardorum: *Usque ad eam* (columnam in mari) *equo sedens accessit Autharis, eamque de hastæ*

quo [16] pedes gladium exſertum tenens poteſt pertingere. Maxime naturale eſt, ut diſcretum videatur id qua majori temporis parte navigio transiri ſolet.

XV. 1. Nec minus trita uſu quæſtio eſt inter principem qui jure populi utitur, & ejus vaſallos qui imperium [17] ſummo minus acceperunt. In imperii ſola conceſſione fluvialia incrementa non ineſſe ſatis apertum eſt. Sed notandum eſt, horum vaſallorum nonnullos cum illo definito imperio ſimul accepiſſe [18] agrorum univerſitatem, ſalvo eo quod privatis competit, puta quod ager is olim populi aut principis fuerit, aut a principe ſiccatus. Et hoc caſu dubium non eſt, quin vaſalli jus habeant quod populi aut principis fuit. Ac ſic videmus in Zelandia vaſallos, etiam qui de civilibus tantum judices dant, pro tota agrorum univerſitate tributum pendere: cujus partem a ſingulis pro privatarum poſſeſſionum modo ferunt. Et his de alluvionibus non movetur controverſia.

Sunt quibus flumen ipſum datum eſt, qui proinde inſulas ſive limo aggeſtas, ſive factas ex alveo, quem amnis circumluit, ſuas recte dicunt.

2. Sunt alii, in quorum inveſtitura nec hoc nec illud comprehenſum eſt, & horum adverſus fiſcum mala cauſa eſt, niſi aut mos regionis illis faveat, aut longi ſatis ſerie temporis poſſeſſio, accedentibus quæ oportet, jus pepererit.

Quod

haſtæ ſuæ cuſpide tetigit, dicens: uſque hic erunt Langobardorum fines. (Lib. III. cap. 33.) Similem hiſtoriam habes de lancea, qua in mare jacta Otto Imperator fines imperii in freto Baltico deſignare ſe dixit, apud *Saxonem* Libro X. & alios. (Hoc tantum dicit SAXO *Grammat. Haſtam, cujus uſum habebat, maritimos in fluctus, relinquendi monumenti gratia, jaculatus, ſuum freto vocabulum indidit.* Pag. 165. *Edit. Wech.* 1576. Dicta autem de Authari meram fabulam ſapere docet *Diſſertatio Chorograph. Italiæ Med. ævi*, in capite Tom. X. Rerum Italic. Scriptt. *Muratorii*, Col. 313. J. B.) [De Gelris vid. Jus Aquat. *Gelror.* Noviſſ. Edit. in *Annalib. Nov. Belg.* Anno 1767. in. Sept. pag. 1028. ſqq. & Conſult. *de Beyer* Diſſ. de *Jure Aquat. Gelror.* Traj. 1761. cui add. *Reinoldi* Opuſc. *M. T.*]

GRONOVII.

16 *Pedes gladium*] Quod ſtans pedibus in ſuo poſſeſſor enſe protento poteſt attingere. [vid. Ampliſſ. *G. Schorer* ad Auctoris noſtri Introd. in Jurisprud. Holland. Lib. II. tit. 9. §. 24. *M. T.*]

17 *Summo minus*] Puta creationem magiſtratus oppidani vel vicani, jus patronatus eccleſiæ, jus capitalis ſupplicii.

18 *Agrorum univerſitatem*] Dominium majus, ſive jus regium in univerſos fundos, ita tamen, ut dominium inferius quisque in ſuam partem privatus obtineat.

GRO-

Quod si non imperium, sed ager in feudum datus sit, videndum quæ sit agri natura, ut supra diximus. Nam is si est arcifinius, alluvio feudo comprehensa censebitur, non ex jure peculiari principis, sed ex agri qualitate: nam & [m] usufructuario tali casu alluvio prodesset. *m L. 9. §. 4. D. de usufr.*

XVI. Solent (ii) Romani, ut jus, quo utuntur ipsi, probent esse naturale, tritum illud pronuntiatum afferre: Secundum naturam est, ut cujusque rei [19] eum sequantur commoda, quem sequuntur incommoda: quare cum amnis de agro meo sæpe partem deterat, æquum esse ut ejus beneficio utar. Sed ea regula locum non habet, nisi ubi ex re nostra commoda existunt: at hic existunt e flumine quod alienum est. Quod autem perit, domino perire, id vero naturale est. Denique non esse universale quod adferunt, ipsa ostendit admissa ab ipsis agrorum limitatorum exceptio: ut jam omittam ita plerumque evenire, ut alios flumen ditet, alios pauperet. [n] Lucanus: *n Pharsal. VI. 277.*

> *Illos terra fugit dominos: his rura colonis*
> *Accedunt, donante Pado.——— ———*

XVII. Sed & [o] quod ajunt viam publicam non intercedere alluvioni, rationem naturalem nullam habet; nisi ager privatus sit qui viam debeat. *o L. 38. D. de acquir. rer. dom.*

XVIII. Est & acquirendi modus, inter eos qui juris gentium vocantur, per genituram animantium: qua in re [y] quod a Romanis & aliis quibusdam gentibus est statutum, ut partus ventrem sequatur, non est naturale, ut supra diximus [p], nisi quatenus plerumque pater ignoratur. At si probabili ratione de eo constaret, cur non partus ex parte ad eum pertineat nihil potest afferri. Nam & patris partem esse quod nascitur certum est. Plusne vero de patre, an de matre habeat, inter Physicos disputatur. Plutarchus ea de re sic [q] differit: ἡ φύσις μίγνυσι διὰ τῶν σωμάτων ἡμᾶς, ἵν' ἐξ ἑκατέρων μέρος λαβοῦσα *p Cap. 5. §. 29.* *q Coniug. præcept. p. 140. E. Tom. II. Ed. Wech.*

GROTII.

y *Quod a Romanis*] Cum quibus consentit cap. 31. *Caroli Calvi* edicto Pistensi. De aliorum circa hanc rem legibus vide quæ supra in textu & notis cap. v. hujus libri §. 29.

GRONOVII.

19 *Eum sequantur commoda*] L. 10. D. *de reg. jur.*

(ii) Non ipsi Jcti veteres, sed recentiores Interpretes. Nam Romani eo principio nitebantur, quod Alveus pars Ripæ censeatur. *J. B.*

βοῦπα καὶ συγχέασα, κοινὸν ἀμφοτέροις ἀπέδω τὸ γεννώμενον· ὥστε μηδέτερον διελέσθαι, μηδὲ διακρῖναι τὸ ἴδιον, ἢ τὸ ἀλλότριον· *Natura sexuum corpora miscet, ut ita de utroque parte sumta confundat, & [z] commune utrisque reddat quod nascitur, ita ut neuter possit, quid suum sit, quid alienum, discernere.* Et hoc secutæ sunt veteres Francorum & Langobardorum leges.

XIX. 1. Si ex aliena materia speciem quis fecisset, Sabiniani dominium ejus esse volebant, qui materiæ fuisset dominus; Proculus ejus, qui speciem fecisset, quia per eum esse cœpisset quod ante non existeret: arrepta tandem est media sententia, ut si reverti ad priorem speciem materia posset, materiæ dominus rem haberet; si non posset, tum is haberet qui speciei esset auctor. Quod ipsum [20] improbat [r] Connanus & hoc unum videri vult, plusne sit pretii in opere an in materia, ut quod pluris est id prævalentia sua quod minus est ad se trahat, argumento eorum quæ a Romanis quoque jurisconsultis de accessione tradita sunt.

[r] Lib. III. cap. 6.

2. At si naturalem veritatem respicimus, sicut confusis materiis communionem induci pro rata ejus quod quisque habeat, Romanis quoque jurisconsultis placuit, quia res alium exitum naturaliter reperire non poterat; ita cum res constent materia & specie tanquam suis partibus, si alterius sit materia, alterius species, sequitur naturaliter rem communem fieri pro rata ejus quanti unumquodque est. Species enim pars est substantiæ, non substantia tota: quod Ulpianus vidit, [s] cum dixit mutata forma prope interemtam substantiam.

[s] L. 9. §. 3. D. ad exhib.

XX. Ut autem qui mala fide materiam alienam attrectant, [t] speciem perdant, est quidem non inique constitutum, sed pœnale, atque ideo non naturale. Natura enim pœnas non determinat, nec ob delictum per se

[t] L. 12. §. 3. D. ad exhib.

GROTII.

z *Commune utrisque reddat*] Vide appositum ad hanc rem locum Galeni II. de semine, & quæ ibi ex Athenæo. *Chrysostomus* ad v. Ephesiorum: μιγέντων τῶν σπερμάτων τίκτεται ὁ παῖς· *mixta genitura fœtus oritur.* (Vers. 31. Tom. III. pag. 865.)

GRONOVII.

20 *Improbat Connanus*] Vide *Vinn.* ad §. 25. Instit. de R. D. [Optime de tota re disputasse videtur *Christ. Thomas.* Diss. *de pretio affectionis in res fungibiles non cadente*, cujus inventis usus est *Heinecc.* in *Elem. Jur. Nat. & Gent.* Lib. I. §. 256. sqq. *M. T.*]

GRO-

ſe dominia aufert, quanquam naturaliter pœna aliqua digni ſunt, qui delinquunt.

XXI. Ut vero rei majori acquiratur res minor, quo fundamento Connanus nititur, naturale eſt facti, non juris: atque ideo qui fundi pro viceſima parte eſt dominus, tam manet dominus quam qui partes habet novendecim. Quare quod de acceſſione ob prævalentiam aut certis in caſibus lex Romana conſtituit, aut in aliis etiam conſtitui poteſt, id naturale non eſt, ſed civile, ad commodius transigenda negotia; natura tamen non repugnante, quia lex dandi dominii jus habet. Vix autem ulla eſt tractatio juris in qua tot diſcrepantes (kk) ſint juriſconſultorum ſententiæ & errores. Nam quis concedat, ſi æs & aurum mixtum fuerit, alterum ab altero diduci non poſſe, [u] quod ſcripſit Ulpianus; aut ferruminatione confuſionem fieri, [x] quod Paulus; aut aliam eſſe ſcripturæ, [y] aliam picturæ rationem, ut huic tabula cedat, illa tabulæ?

u L. 5. §. 1. D. de rei vind. *x L. 23. §. 5. D. eod.* *y §. 33, 34. de rer. div.*

XXII. Plantata & conſita ut ſolo cedant, ſimiliter eſt juris conſtituti, cujus ratio eſt quod iſta ſolo alantur. Nam ideo & de arbore diſtinguitur, an radices egerit. Atqui alimentum rei jam ante exiſtentis partem duntaxat facit: atque ideo ſicut ex alimento jus quoddam in rem ſoli domino naſcitur; ita domino ſeminis, plantæ, aut arboris jus ſuum naturaliter certe ob id non perit. Quare & hic communio locum habebit: nec minus in ædificio, cujus [21] partes ſunt ſolum & ſuperficies: [z] nam ſi mobile ſit, nullum in eo jus habebit ſoli dominus, quod & Scævolæ placuit.

z L. 60. D. de acquir. rer. dom.

XXIII. Bonæ fidei poſſeſſor ut fructus omnes ex re ſuos [a] faciat quos percepit, naturale itidem non eſt, ſed hoc tantum ut jus habeat, impendia in rem facta & operam utilem imputandi, ac pro iis deducendi fructus perceptos; [a] imo & exſtantes, ſi aliter non fiat ei reſtitutio, retinendi.

a L. 25. §. 11. D. de pet. hered.

XXIV.

GROTII.

a *Imo & exſtantes, ſi aliter non fiat ei reſtitutio, retinendi*] Vide hac de re *Speculum Saxonicum*, in quo multa æquitatis pleniſſima. 21, 46.

GRONOVII.

21 *Partes ſunt ſolum*] L. 49. D. *de R. V. Solum partem eſſe ædium exiſtimo.*

(kk) Nec mirum: quum in toto iſto jure Acceſſionis Veteres nullo principio certo & ſolido niterentur. Vera, & ex ipſa naturali ratione petita, nobis videmur poſuiſſe, in Notis ad PUFENDORFIUM, *De Ju-*

re

XXIV. Atque idem dicendum videtur (ll) de malæ fidei possessore, ubi lex pœnalis non intercedit. [b] *Benignius est*, ait Paulus Jurisconsultus, *etiam in prædonis persona haberi rationem impensarum; non enim debet petitor ex aliena jactura lucrum facere.*

b *L. 38. D. de hered. pet.*

XXV. Ultimus acquirendi modus qui juris gentium dicitur, est per traditionem. Atqui supra diximus [c], ad dominii translationem b naturaliter traditionem non requiri; quod & ipsi Jurisconsulti in quibusdam casibus agnoscunt, [d] ut in re donata usufructu retento, [e] aut in eum collata qui possideat, [f] aut commodatam servet, in 22 jactis missilibus: imo etiam ante adeptam possessionem nonnullis casibus nunc quoque transit dominium, ut [g] hereditatis, [h] legatorum, [i] rei donatæ ecclesiis & piis locis, aut civitatibus, aut [k] causa alimentorum, [l] bonorum quorum universalis societas contracta est.

c Cap. 6. §. 1.
d *L. 28. C. de don.*
e *L. 21. §. 1. D, de acq. rer. dom.*
f *§. 44. I. de rer. div.*
g *L. 23. D. de acq. poss.*
h *L. D. de furtis.*
i *L. 23. C. de SS. Eccl.*
k *L. 1. C. de don. quæ sub modo.*
l *L. 1. §. 1. & L. 2. D. pro socio.*

XXVI. Hæc ideo annotavimus, ne quis reperta juris gentium voce apud Romani juris auctores statim id jus intelligat quod mutari non possit: sed diligenter distinguat naturalia præcepta ab his quæ pro certo statu sunt naturalia; & jura multis populis seorsim communia, ab his quæ societatis humanæ vinculum continent. Cæterum illud sciendum est, si hoc jure gentium improprie dicto, aut unius etiam populi lege introductus sit modus acquirendi, sine discrimine civis & peregrini, jam inde quoque exteris jus nasci: & si juris consecutio impediatur, injuriam etiam talem quæ justam belli causam præbere possit.

re Nat. & Gent. Lib. IV. cap. 7. alterius Editionis: præsertim vero ad Compendium *De Officio Hom. & Civis*, Lib. I. cap. 12. §. 7. *Not.* 4. tertiæ & quartæ Edd. *J. B.*

(ll) Non mihi videtur. Sed de eo diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GROTII.

b *Naturaliter traditionem non requiri*] Non sane. Vide *legem Wisigotthicam* Lib. V. tit. II. cap. 6. *Tum videtur vera esse traditio, quando jam apud illam scriptura donationis habetur.* Et apud veteres Romanos res mancipi alienabantur plene per æs & libram. Vide *Varronem* Lib. VI. de Lingua Latina (Pag. 82.): *Festum Pompejum* in voce Rodus: *Ulpianum* institutionum tit. XIX. *Boëthium* ad Topica Ciceronis. (Lib. III. pag. 797.)

GRONOVII.

22 *Jactis missilibus*] 3, 6, 22. §. 45. Instit. de R. D.

Cap.

Cap. IX.

Quando imperia vel dominia desinant.

I. *Dominium & imperium tolli sublato eo qui jus habuit, nec existente successore.*
II. *Sic & jus familiæ exstincta familia.*
III. *Sic & populi, si populus esse desinat.*
IV. *Quod fit, sublatis partibus necessariis.*
V. *Sublato corpore toto populi.*
VI. *Sublata forma, qua est populus:*
VII. *Non etiam migratione:*
VIII. *Aut mutato regimine: ubi de loco qui debeatur novo regi aut populo liberato.*
IX. *Quid si populi uniantur?*
X. *Quid si dividatur populus?*
XI. *Cujus nunc sint quæ Romani imperii fuerunt, nec alienata apparent.*
XII. *De jure heredum.*
XIII. *De jure victoris.*

I. Quomodo primitus acquirantur & quomodo transeant tum dominia privata, tum imperia, satis diximus: quomodo desinant, videamus. Et quidem derelictione desinere obiter supra [a] demonstratum est, quia voluntate cessante non manet dominium. Est & alius desinendi modus, sublato subjecto (21) in quo est imperium vel dominium, ante alienationem scilicet vel expressam vel tacitam, qualis est in successionibus ab intestato. Quare si qua persona, nulla edita voluntatis significatione, nullo consanguineo relicto, moriatur, omne jus quod habet interit, ac proinde servi (nisi lex humana impediat) erunt liberi: populi qui in ditione ejus fuerant sui juris fient; quia non sunt hæc sui natura occupabilia; nisi libertatem suam ultro deserant: res autem aliæ fient occupantis.

[a] Cap. 6. §. 2.

II. Idem dicendum [a] si familia defecerit, quæ jus aliquod habebat.

III.

GROTII.

a *Si familia defecerit*] Ut Danica olim. *Crantz.* Vand. VIII, 22. Rugia. *Crantzius* idem Vand. VIII, 12. Pelasgorum & Thessalorum. *Gregoras* Lib. VII. (*in fin.* pag. 127. *Edit. Colon.* 1616.) Usumcassanidarum in Perside. *Leunclavius* XVI. Adde *Leonem* Lib. II. Africanorum (Pag. 136. *Edit. Elzevir.*) de Tarodanto: & si vis, *Ernestum Cothmannum* cons. XLI. num. I. & sequentibus.

(21) Confer PUFENDORF. *De Jure*

III. 1. Idem, ſi populus. Dixit *b* Iſocrates & poſt eum (bb) Julianus imperator, civitates eſſe immortales, 1 id eſt, eſſe poſſe, quia ſcilicet populus eſt ex eo *c* corporum genere, quod b ex diſtantibus conſtat unique nomini ſubjectum eſt, quod habet ἕξιν μίαν, ut *d* Plutarchus; ſpiritum unum, ut Paulus *e* Juriſconſultus loquitur. c Is autem ſpiritus, ſive ἕξις, in populo eſt vitæ civilis conſociatio plena atque perfecta, cujus prima productio eſt ſummum imperium, vinculum per quod reſpublica cohæret, ſpiritus vitalis quem tot millia trahunt, ut *f* Seneca loquitur. Plane autem corpora hæc arti-

b De pace, p. 183. D. *Ed. H. Steph.*
*c L.*30.*D. de uſurp. & uſuc.*
d De anim.procr. p.1025.C.
e L. 23. §. 5. *D. de rei vind.*
f Sen. Lib. 1. *De clem.* c. 4.

re Nat. & Gent. Lib. IV. cap. 6. §. 14. Lib. VI. cap. 3. §. 11. & Lib. VIII. cap. 11. §. 1. *J. B.*

(bb) Locus eſt in Epiſtola *pro Argivis*: Τὰς πόλεις δὲ ἀθανάτους ὄντας &c. Pag. 411. B. Edit. Spanh. *J. B.*

GROTII.

b *Ex diſtantibus*] Seneca epiſtola CII. *quædam continua eſſe corpora, ut hominem: quædam compoſita, ut navem, domum, omnia denique quorum partes diverſæ junctura in unum ſunt coactæ: quædam ex diſtantibus, quorum adhuc membra ſeparata ſunt, tanquam exercitus, populus, ſenatus.* Sumta hæc ex *Achille Tatio*, cujus ad Aratum hæc ſunt verba, (Cap. 14. *Edit. Petav.*) ex *Conone* illo, cujus repertum eſt coma Berenices: παρετήρησε δὲ Κόνων ὁ μαθηματικὸς, σώματα λέγεσθαι ὅσα ὑπὸ μιᾶς ἕξεως ἡνωμένα κρατεῖται, οἷον λίθος, ξύλον. ἔστι δὲ ἕξις πνεῦμα σώματος συνεκτικόν. συνημμένα δὲ ὅσα οὐχ ὑπὸ μιᾶς ἕξεως δέδεται, ὡς πλοῖον, καὶ οἰκία. τὸ μὲν γὰρ ἐκ πολλῶν σανίδων, ἡ δὲ ἐκ πολλῶν λίθων σύγκειται. διεστῶτα δὲ, ὡς χορός. τῶν δὲ τοιούτων διτταὶ αἱ διαφοραί. τὰ μὲν γὰρ ἐξ ὡρισμένων σωμάτων καὶ ἀριθμῷ ληπτῶν, ὡς χορός. τὰ δὲ ἐξ ἀορίστων, ὡς ὄχλος. *Obſervavit mathematicus Conon, corpora dici quæ uno tenore unum ſiunt. Eſt autem tenor ſpiritus corpus continens. Connexa vero, quæ non uno tenore juncta ſunt, ut navis, ut domus: nam & illa ex multis eſt tabulis, & hæc ex lapidibus multis: diſtantia ut chorus: ſed & hæc duum generum inter ſe differentium. Sunt enim alia ex corporibus definitis & quæ numerum habent cognitu facilem, ut chorus: alia ex infinitis, ut populus.* Apparet hinc ſumta quæ habet *Pomponius* L. 30. de uſurp. & uſucap. & quod *Paulus* dicit ſtatuam uno ſpiritu contineri l. 23. §. 5. *De rei vind.* ubi ſimiliter diſtinguit inter corpora cohærentia & quæ ſunt ex diſtantibus. Uſi & alii. *Philo* de mundo (Pag. 1154. E.): ἕξις ἐστὶ πνεῦμα ἀναστρέφον ἐφ᾽ ἑαυτῷ· *tenor eſt ſpiritus in ſemet ſe revolvens*, &c. item: ἕξις ἐστὶ πνευματικὸς τόνος, δεσμὸς οὐκ ἄρρηκτος· ἀλλὰ μόνον δυσδιάλυτος· *Tenor eſt ſpiritualis continentia, vinculum non inſolubile, ſed ſolutu difficile.* [Pag. 1169. A. add. *leg. allegor.* Lib. II. pag. 1091. & *quod Deus ſit immutabilis.* pag. 298. J. B] Vide & *Boëthium* I. arithmeticorum: (Cap. 1.) & nota cum de populo ἕξιν aut ſpiritum dicimus, non ſumere nos vocem in ſuo rigore, ut *Conon* fecit, ſed ἀναλογικῶς, comparatione quadam, quali utimur etiam cum populum corpus appellamus. Spiritum hunc rei ſpeciem vocat *Alfenus* in L. 76. D. de judiciis.

c *Is autem ſpiritus, ſive ἕξις, in populo*] Ἡ πολιτεία, βίος πόλεως. Ariſtoteles Polit. IV. 11.

GRONOVII.

1 *Id eſt, eſſe poſſe*] Spe & propagatione. *Liv.* 28, 28. *Tac.* 3, 6.

GRO-

artificialia instar habent corporis naturalis. Corpus naturale idem esse non desinit, d particulis paulatim commutatis, una manente specie, ut g Alphenus ex philosophis disserit. g L. 76. De judic.

2. Atque ideo commode interpretandum, quod ait h Seneca, 2 neminem nostrum eundem esse in senectute, qui fuit juvenis, ut de materia sola intelligatur; e quomodo Heraclitus dixerat, citante Platone i in Cratylo, & Seneca dicto loco, 3 in idem flumen bis nos non descendere: quod recte sic corrigit Seneca: *Manet idem fluminis nomen, aqua transmissa est.* Sicut & k Aristoteles flumen populo comparans dixit, flumina eadem

h Ep. 58.

i Pag. 402. A. T. I. Edit. Steph.

k III. pol. 3.

GROTII.

d *Particulis paulatim commutatis*] Exemplum in navi dat *Alfenus* dicto jam loco, & *Ulpianus* in L. 10. D. quibus modis ususfructus amittatur. Navem eandem esse ajunt, si per partes refecta sit. Aliud si dissoluta & recomposita. L. 98. §. 8. D. de solutionibus. *Plutarchus* Theseo: τὸ δὲ πλοῖον ἐν ᾧ μετὰ τῶν ἠιθέων ἔπλευσε καὶ πάλιν ἐσώθη, τὴν τριακόντορον, ἄχρι τῶν Δημητρίου τοῦ Φαληρέως χρόνων διεφύλαττον οἱ Ἀθηναῖοι, τὰ μὲν παλαιὰ τῶν ξύλων ὑφαιροῦντες, ἄλλα δὲ ἐμβάλλοντες ἰσχυρὰ, καὶ συμπηγνύντες, οὕτως ὥστε καὶ τοῖς φιλοσόφοις εἰς τὸν αὐξόμενον [legendum αὐξομένων, ut habet MS. *J. B.*] λόγον ἀμφιδοξούμενον παράδειγμα τὸ πλοῖον εἶναι, τῶν μὲν ὡς τὸ αὐτὸ, τῶν δὲ ὡς οὐ τὸ αὐτὸ διαμένει, λεγόντων· *Navem autem, in qua cum delecta juventute navigavit salvusque rediit Theseus, triginta aptam remis conservarunt Athenienses ad usque tempora Demetrii Phalerensis, subtrahendo ligna vetustate cariosa, subjiciendo alia, ita ut cohærerent, unde & exemplum hæc navis facta est philosophis disputantibus de ea quæstione, quæ de augescentibus dicitur, in qua hanc navem ad ultima tempora eandem fuisse affirmant hi, illi negant.* (Pag. 10. C.) In hac controversia a philosophis decertata prudenter Jurisconsulti ajentem partem prætulere. Et *Tertullianus* juris valde peritus libro de Resurrectione carnis (Cap. 60.): *Navem procella dissipatam vel carie dissolutam, redactis & recuratis omnibus membris, eandem sæpe conspeximus, etiam titulo restitutionis gloriantem.* Intellige manente carina, quomodo vox *resoluta* [Immo *dissolvit.* J. B.] etiam sumenda in *Pauli* verbis L. 73. §. 5. D. de verb. oblig. Idque & apud *Tertullianum* præcedentia, & apud *Paulum* sequentia evincunt. *Philo* de mundo: οὐ γὰρ εἰ πέπονθεν οὐ πάντα τὰ μέρη φθείρεται, φθαρτόν ἐστιν ἐκεῖνο, ἀλλ᾽ οὗ πάντα τὰ μέρη ἅμα καὶ ἐν ταυτῷ ἄθροα κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον. *Non cujus partes pereunt utique interitui obnoxium est. sed cujus omnes partes simul & eodem tempore pereunt.* (Pag. 1171. E.)

e *Quomodo Heraclitus*] Et *Epicharmus* apud *Diogenem Laërtium.* (Lib. III. §. 11.)

GRONOVII.

2 *Neminem nostrum eundem*] Sic & *Pythagoras* apud *Ovidium* 15. Met. 214. *Nostra quoque ipsorum semper requieque sine ulla Corpora vertuntur, nec quod fuimusve sumusve Cras erimus. Fuit illa dies, qua semina tantum Spesque hominum primæ materno habitavimus alvo. Artifices natura manus admovit.* &c.

3 *In idem flumen*] *Ovid.* d. l. v. 180. *Ut unda impellitur unda, Urgeturque eadem veniens urgetque priorem.*

GRO-

eadem vocari quanquam alia ſubeat ſemper aqua, alia decedat. Neque vero manet nomen inane: ſed & ἕξις illa, quam Conon definit [4] ἕξιν σώματος συνεκτικήν, [5] Philo πνευματικὸν συνέχον, Latine quoque [6] ſpiritum vocant. Sic ergo populus, Auctore Alpheno & Plutarcho [l] de ſera numinis vindicta, [7] idem hoc tempore putatur qui abhinc centum annis fuit, cum ex illis nemo nunc vivit: μέχρις ἂν ἡ ποιοῦσα καὶ συνδέουσα ταῖς ἐπιπλοκαῖς κοινωνία τὴν ἑνότητα διαφυλάττῃ· *quamdiu illa, quæ populum facit & mutuis nexibus vincit, communio jus unitatis ſuæ ſervat;* quæ ejusdem Plutarchi in hac re verba ſunt. Et hinc ortus mos loquendi, ut populum qui nunc eſt alloquentes, ei tribuamus quæ eidem populo ante multa ſæcula acciderunt, ut videre eſt tum apud hiſtoricos, tum & [f] in libris ſacris, ut Marci x. 3. Joh. vi. 32. vii. 19. 22. Actor. vii. 38. Sic apud Tacitum [m] Antonius Primus [8] Veſpaſiano militans milites [9] Tertianos veterum admonet, *ut ſub* [10] *M. Antonio Parthos,* [11] *ſub Corbulone Armenios repuliſſent.*

[l] Pag. 559. A. Tom. II. Ed. Wech.

[m] Hiſt. Lib. III. cap. 24.

3. Ex odio itaque, non ex vero apud eundem [12] Tacitum Piſo [g] negat Athenienſes ſui temporis eſſe Athenienſes, quippe tot cladibus extinctos, ſed illuviem nationum. Nam [13] externa illa acceſſio de dignitate forte aliquid detraxerat, populum alium non fecerat. Nec id is ipſe ignoravit, cum illis ipſis ſui temporis Athenienſibus objectaret vetera, quæ [14] in Macedonas improſpere, violenter [15] in ſuos feciſſent. At ſicut particu-

GROTII.

f *In libris ſacris*] Adde *Matth.* xxiii. 35. *Act.* iii. 22.

g *Negat Athenienſes ſui temporis eſſe Athenienſes*] Contra de iisdem Athenienſibus *Julianus* Miſopogone. [Nil de *Athenienſibus* in Libro illo, qui adverſus *Antiochenſes* ſcriptus eſt. In animo forte habuit Auctor, quæ *Julianus* dicit in *Epiſt. ad Athenienſes*, ab initio, pag. 268, 269. Edit. Spanhem. *J. B.*]

GRONOVII.

4 Ἕξιν σώματος] Habitum qui corpus continet. Ἕξις *Galeno* definitur πνεῦμα συνέχον καὶ συγκρατοῦν τὰ μέρη.

5 *Philo*] *De mundo*.

6 *Spiritum*] d. L. 30. D. *de uſurp.*

7 *Idem hoc tempore*] Auctor ad 1 Petri iii. 20.

8 *Veſpaſiano*] A. V. C. 822.

9 *Tertianos*] Tertiæ legionis.

10 *Marco Antonio*] Triumviro R. C. per P. Ventidium Baſſum legatum ejus A. V. C. 714.

11 *Sub Corbulone*] Neronis legato A. V. C. 816.

12 *Tacitum*] 2. Ann. 55.

13 *Externa illa acceſſio*] Quod multi peregrini in civitatem confluxiſſent, vixque ſupereſſent ipſi αὐτόχθονες.

14 *In Macedonas*] Prælio maximo ad Chæronean.

15 *In ſuos*] Miltiadem, *Themiſtoclem*,

ticularum mutatio non efficit ut populus eſſe desinat qui fuit, nec per annos quidem mille & amplius, ita fieri poſſe ut intereat populus negari non poteſt. Fit autem hoc dupliciter, interitu corporis, aut interitu ſpeciei ſive ſpiritus quem dixi.

IV. Corpus interit, h vel ſublatis 16 ſimul partibus, ſine quibus corpus ſubſiſtere nequit, vel ſublata corporis ratione. Ad priorem modum refer populos mari abreptos, ut Atlanticæ populos, teſte n Platone, i & alios quorum o Tertullianus meminit, item eos quos terræ motus hauſit penitus, aut chasma, quorum exempla ſunt apud p Senecam & q Ammianum Marcellinum & alibi: & qui ſponte internecioni ſe dederunt, ut r Sidonii & s Saguntini. Ex antiquo Latio LIII. populos ſine veſtigiis interiiſſe, ait Plinius t. Quid ſi ex tali populo tam pauci ſuperſint, qui populum facere nequeant? jam poterit in illis ſubſiſtere dominium quod populus habet 17 ad modum privatorum: non ſiquid populo ut populo competit: quod & u de collegio ſentiendum eſt.

V. Corporis ratio tollitur, ſi cives aut ſponte ob peſtilentiam aut ſeditionem a ſocietate diſcedant, k aut vi 18 ita diſtrahantur ut coire non poſſint, quod bellis accidit interdum.

n Pag. 25. C. Tom. III.
o L. de Pallio, p. 39. Ed. Salmaſ.
p Ep. 91.
q L. XVII. cap. 7.
r Diod. XVI. Bibl. cap. 45.
s Livius, XXI. 14.
t Hiſt. Nat. III. 5.
u L. 7. §. ult. D. quod cujusque univ. n. L. 12. §. 13. D. de capt.

VI.

ſtoclem, Ariſtidem, Socratem, Phocionem.

16 *Simul partibus*] Ipſo ſolo aut urbibus everſis, incolis deletis; aut diſturbata ſocietate civili, vita & libertate plerorumque ſalva. *Strabo* Libro 9. 434. *τὴν δ' ἔκλειψιν δηλοῖ ἀκούσιον. ἢ γὰρ ἀφανισθέντων τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς χώρας τελέως ἠρημωμένης, ἢ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐθνικοῦ μηκέτι ὄντος μηδὲ συστήματος διαμένοντος τοιούτου.*

17 *Ad modum privatorum*] Quod quisque pro ſe poſſedit, non jurisdictionem, imperium, territorium.

18 *Ita diſtrahantur*] Ut Campani, *Liv.* 26. 34.

GROTII.

h *Vel ſublatis partibus, —— vel ——*] *Servius* in Fuldenſibus excerptis ad I. Æneidos: *Duobus generibus deletur exercitus, aut internecione, aut disperſione.* (Ad verſ. 70.)

i *Et alios quorum Tertullianus meminit*] Myunta apud *Vitruvium* [*De Architect.* IV. 1.]: Helicen & Burin apud *Pauſaniam* (VII. 25.), *Strabonem* [*Geogr.* I. pag. 59.], *Senecam* naturalium quæſtionum Libro VI. cap. 23. & 31. & in Anthologia.

k *Aut vi ita diſtrahantur*] Philo dicto jam Libro de Mundo: *τὰ μὲν ἐκ διεστηκότων, αἰπόλια, βουκόλια, χοροί, στρατεύματα, ἢ πάλιν ἐκ συναπτομένων σώματα παγέντα, τῇ διαστάσει καὶ διαιρέσει λύονται·* *Quæ ex diſtantibus ſunt, ut greges, armenta, chori, exercitus, non minus quam corpora ex connexis in unum coacta, divortio ac diſſolutione intereunt.* (Pag. 952. D.) Vide quæ ſupra de navi.

C[illegible]

x Arist. Pol. III. 2.
VI. Species interit, sublata [x] aut omni aut perfecta juris communitate, sive singuli personalem quoque servitutem subeant, ut [19] Mycenæi ab Argivis, [20] Olynthii a Philippo, [21] Thebani ab Alexandro venditi, [22] Brutii a Romanis publicis servitiis mancipati, sive ea retenta imperio exuantur. Sic de [y] Capua narrat Livius placuisse Romanis, ut tanquam urbs habitaretur, [23] corpus nullum civitatis, nec senatus, nec plebis concilium, nec magistratus esse, sed sine consilio publico, sine imperio multitudinem, [l] cui præfectus Roma missus jus redderet. Itaque [m] imaginem reipublicæ nullam Capuæ relictam dicit Cicero, [z] priore ad populum contra Rullum. Idem dicendum de populis [24] in provinciæ formam redactis: item de his qui alterius populi ditionem subierunt. Sic [n] a Severo Byzantium Perintho, [o] Antiochia [a] Laodiceæ supposita a Theodosio.

y L. XXVI. cap. 16.

z Cic. I. contra Rullum, cap. 32.

a Theod. v. Histor. Eccl. c. 20. Zon. in Valent. & Theod.

VII. At vero si loco migraverit populus, sive sponte ob inediam, aut alia mala: sive coactus, [b] ut [25] populus Carthaginensis bello Punico tertio, si species quæ dixi maneat, [p] populus esse non desinit, multoque minus si muri

b Flor. L. II. c. 15.

GROTII.

l *Cui præfectus Roma missus jus redderet*] Vide *Festum* voce præfecturæ. *Vellejus* Libro II. (c. 44.) *Jus his restitutum post annos circiter* CLII. *quam bello Punico a Romanis Capua in formam præfecturæ redacta erat.* adde exempla in textu & notis allata ad Lib. I. c. 3. §. VIII.

m *Imaginem reipublicæ nullam*] Severus jus buleutarum dedit Alexandrinis, qui sine publico consilio vixerant sub juridico. [*Spartian.* cap. 17. *J. B.*]

n *A Severo*] Vide *Xiphilinum* Severo: *Herodianum* Lib. III. (c. 6.) adde quæ infra hoc Lib. II. c. XXI. §. VII.

o *Antiochia Laodiceæ supposita*] Vide *Zonaram.* (Lib. XIII. cap. 18)

p *Populus esse non desinit*] Ut Geloi Phintiada translati. *Diodorus Siculus* in fragmentis Peirescianis. [Immo in prioribus, *Excerpt.* e Lib. 22. *J. B.*]

GRONOVII.

19 *Mycenæi*] Paulo post bellum Persicum. *Pausan.* 2, 113. & 7, 43. [Vid. *Diod. Sic.* Lib. XI. cap. 65. *J. B.*]

20 *Olynthii*] *Justin.* 8, 3. [& *Diod. Sic.* XVI. 54. *J. B.*]

21 *Thebani*] *Justin.* 11, 3. & 4. [& DIOD. SICUL. XVII. 14. *J. B.*]

22 *Brutii*] *Gell.* 10, 3.

23 *Corpus nullum civitatis*] Hoc non de veris veteribusque Campanis intelligendum, sed, quos illis ejectis ibi posuerunt Romani, aratoribus.

24 *In provinciæ*] *Nam provincia proprie populus erat extra Italiam* vi & armis R. domitus, ita ut amisso omni jure suo annuos magistratus legesque & jura Roma acciperet.

25 *Populus Carthaginensis*] Jussus est a Rom. migrare in locum 10000. pass. a mari remotum, & ibi novam urbem condere; factum tamen non est, sed illi cum urbe perire, quam relinquere illam maluerunt.

muri tantum urbis disjecti sunt. Itaque cum ad pacem Græciæ jurandam [c] Lacedæmonii negarent admittendos Messenios, quod ejus urbis muri essent diruti, contra eos a communi sociorum concilio res judicata est. *c Plut. Agesilao, p. 616 B.*

VIII. 1. Neque refert quomodo gubernetur, regione, an plurium, an multitudinis imperio. Idem enim est populus Romanus sub regibus, consulibus, Imperatoribus. Imo etiamsi plenissimo jure regnetur, populus idem erit qui antea erat cum sui esset juris, dum rex ei præsit, ut [26] caput istius populi, non ut caput [27] alterius populi. Nam imperium quod in rege est ut in capite, in populo manet ut in toto, cujus pars est caput: atque adeo rege, si electus est, aut regis familia extincta, jus imperandi ad populum redit, ut supra ostendimus. Neque est quod Aristotelem hic mihi quis objiciat, qui reipublicæ forma mutata negat [d] eandem esse civitatem, sicut, inquit, harmonia non eadem est ubi [28] a Dorico modo in Phrygium transitur. *d Polit. III. 3.*

2. Sciendum enim est unius rei artificialis plures esse posse species, sicut legionis species una est [29] qua regitur, altera [30] qua militat. Ita civitatis species una est, [31] consociatio juris atque imperii; altera, [32] relatio partium inter se earum quæ regunt & quæ reguntur. Hanc spectat politicus, illam jurisconsultus: quod nec [e] Aristotelem latuit cum ita subjicit: *an vero exsolvenda sint nomina necne, mutata gubernandi forma, alia inspectio est:* artis scilicet alterius, quam cum politica non confundit Aristoteles, ne quod in aliis culpat admittat ipse, μεταβαίνων ἐκ γένους εἰς ἄλλο, *ab uno tractandi genere ad alterum transitum faciens.* *e d. c. 3. Pol. L. III.*

3. Non

GRONOVII.

26 *Caput istius*] Ut populo sui nominis & separati propriique juris.

27 *Alterius*] Cujus hic sit accessio sine nomine.

28 *A Dorico*] *Apul.* in Flor. Æolium modum simplicem, Asium varium, Lydium querulum, Phrygium religiosum, Dorium bellicosum dicit. Addendus Ionius, floridus & mollis.

29 *Qua regitur*] Descripta per legatos, tribunos, centuriones, signiferos, optiones, decuriones, cohortes, centurias, signa, contubernia.

30 *Qua militat*] Per castra, per opera, per acies, orbicularem, quadratam, phalangem, cornua.

31 *Consociatio*] Quod qui in eam coierunt, habent eadem fora, leges easdem & consuetudines, commune territorium, commoda & onera consociata.

32 *Relatio*] Quod consortio & communitate fruitur, & publica jura participat ex arbitrio & administratione vel unius, vel paucorum, vel multorum, vel omnium.

3. Non desinit debere pecuniam populus, rege sibi imposito, quam liber debebat: est enim idem populus & dominium retinet eorum quæ populi fuerant, imo & imperium in se retinet, quanquam jam non exercendum a corpore, sed a capite: unde parata est responsio ad controversiam 33 ex facto nonnunquam agitatam, quo loco in conventibus sedere debeat qui summum imperium in populum ante liberum accepit; eodem nimirum quo ipse populus: sicut in Amphictyonico consessu Phocensium (cc) locum accepit Philippus Macedo. Sic vicissim qui regis fuerat locus, eum populus liber implebit.

IX. Quod si quando q 34 uniantur duo populi, non amittentur jura, sed communicabuntur, sicut 35 Sabinorum f primo, deinde 36 Albanorum jus in Romanos transfusum est, & una facta respublica, ut Livius g loquitur. Idemque censendum de regnis, quæ non fœdere, aut eo duntaxat quod regem communem habeant, sed vera unitate junguntur.

f Liv. I. 13.
g Lib. I. cap. 28.

X. Contra evenit, ut quæ una civitas fuerat dividatur, aut consensu mutuo, aut vi bellica, sicut corpus imperii Persici divisum est in Alexandri successores. Quod cum sit, plura pro uno existunt summa imperia, cum suo jure in partes singulas. Si quid autem commune fuerit, id aut communiter est administrandum, aut pro ratis portionibus dividendum. Huc referenda & discessio, quæ ex consensu fit in colonias. Nam sic quoque novus populus sui juris nascitur: οὐ γὰρ ἐπὶ τῷ δοῦλοι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὅμοιοι εἶναι ἐκπέμπονται, inquit h Thucydides: *Non enim ut servi, sed* r *ut pari jure sint dimittuntur.*

h Lib. I. cap. 34.

GROTII.

q *Uniantur duo populi*] Ut ex Celtis & Iberis facti Celtiberi, narrante *Diodoro*. (Lib. V. c. 33.) Vide, si vacat, de hoc argumento *Reinkingium* Libro I. classe IV. cap. 17. num. 95. & quæ ibi citata.

r *Ut pari jure sint*] Salva tamen reverentia matricibus debita, de qua egimus Lib. I. cap. 3. §. 21. *Curtius* Libro IV. *Carthaginem Tyrii condiderunt, semper parentum loco culti.* [Cap. 2. add. *Spanhem.* de usu & præst. num. Tom. I. pag. 577. *J. B.*]

GRONOVII.

33 *Ex facto*] Ex oborto casu L. 35. D. *de hered. inst.*

34 *Uniantur duo populi*] Jungantur in unum corpus. Ut sub Ænea Trojani & Latini.

35 *Sabinorum*] Quiritium, vel a Curibus cum T. Tatio profectorum, rege Romulo.

36 *Albanorum*] Regnante Tullo Hostilio.

(cc) In Decreto *Amphictyonum*, quale refert DIOD. SICULUS, Lib. XVI. cap. 61. nihil legitur de loco, quo *Philippus* sessurus esset; sed tantum illum duo habiturum suffra-

tur. Idem [i] secundam coloniam a Corinthiis Epidamnum deductam narrat ἐπὶ τῇ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, *ut pari jure esset.* Rex Tullus apud Dionysium [k] Halicarnassensem : τὸ δὲ ἄρχειν ἐκ παντὸς τῶν ἀποικιῶν τὰς μητροπόλεις ὡς ἀναγκαῖόν τι φύσεως νόμιμον, οὔτε ἀληθὲς οὔτε δίκαιον ἠξιοῦτο ὑφ᾽ ἡμῶν. *Ut omnino matrices urbes coloniis imperent, quasi naturæ lege, id vero nos neque verum neque æquum arbitramur.*

i Cap. 27.

k Lib. III. cap. 11.

XI. 1. Nobilis est & illa quæstio apud historicos & jurisconsultos, de his quæ Romani imperii fuerunt 37 cujus nunc sint : multi ea nunc esse volunt Germanici sive regni, ut olim vocabatur, sive imperii (utro autem nomine appelles ad rem non refert) & nescio quam surrogationem hujus imperii in illius locum sibi confingunt, cum tamen (dd) notum satis sit Germaniam magnam, id est Transrhenanam, totam maxima temporis parte fuisse extra complexum Romani imperii. Mihi non præsumenda videtur mutatio aut translatio, nisi certis documentis probetur. Quare & 38 populum Romanum 39 eundem esse dico, qui olim fuit, quanquam extraneorum accessione admixtum, & imperium penes eum mansisse, tanquam penes corpus, in quo esset ac viveret. Nam quæ olim jure potuit facere popu-

fragia, quemadmodum *Phocenses* habebant. Totum Decretum extat in *Histoire des Anciens Traitez* Part. I. art. 254. *J. B.*

(dd) Hoc minime probat, *Imperatores Germaniæ* non successisse in locum *Impp. Romanorum :* quid enim obstat, quominus illi alio titulo simul sub ditione sua habuerint regiones, quæ extra complexum Imperii Romani fuerant? Vera ratio est, quam tamen Auctor non adgnoscit, jus Populi Romani dudum exstinctum, eo tempore quo *Carolo Magno* se subjecit. Sed de tota hac quæstione, quod satis est, diximus in Notis nostris Gallicis. Auctor heic passim ab Interpretibus & aliis Scriptoribus vapulat: quorum tamen nonnulli, ut heic *Gronovius*, asperius eum exceperunt, suspicionibusque iniquis onerare conati sunt. *J. B.* Add. *Des. Erasmi* Epistola ad Illustriss. *Saxoniæ* duces, *Federicum* Electorem, & *Georgium ;* Antverp. Non. Jun. 1517.; præmissa *Suetonii Editioni Basil.* A°. 1517. & *Lugdun.* A°. 1558. 8°.; repetita in *Edit. Burm.* Tom. II., ubi vid. pag. 449. seq. & *Huber.* de Jure Civit. Lib. I. Sect. IX. cap. 7. *M. T.*]

GRONOVII.

37 *Cujus nunc sint*] Nempe illorum, qui possident, Papæ, Francorum, Hispanorum, Anglorum, Belgarum, Italiæ dynastarum, Turcarum, Hungarorum, Sarmatarum. Nomen & pauca imperii feuda in Italia, partes ad Rhenum & Danubium Germani obtinuere.

38 *Populum Romanum*] Populum Rom. eundem esse dico, situ & loco, non genere, non animis, non moribus, non potentia, funus & cadaver sui.

39 *Eundem esse dico*] Juxta tradita Sect. 8. hujus capitis.

populus Romanus, antequam Imperatores Romani regnarent, 40 idem faciendi 41 jus habuit, ut quisque Imperator mortuus erat, 42 alio nondum existente. Imo & 43 electio Imperatoris ad populum pertinebat 44 & aliquoties a populo s per se, 45 aut

GROTII.

s *Per se, aut per Senatum*] Exempla passim electionum factarum a Senatu aut probatarum in Adriano, Pertinace, Juliano, Severo, Macrino, Maximo, Balbino, Aureliano, Tacito, Floriano, Probo, apud *Dionem*, *Spartianum*, *Capitolinum*, *Lampridium*, *Vopiscum.* Ante Aurelianum sex menses imperium fuit sine principe, ejusque electionem miles senatui detulit iterum atque iterum. Pro Senatus jure egregia Albini epistola apud *Capitolinum*, (Cap. 13.) & Senatus epistola pro Gordianis. (*Apud eumdem*, Maximin. c. 15.) *Macrinus* in oratione: *Detulerunt ad me imperium: cujus ego, Patres conscripti, interim tutelam recipio, tenebo regimen, si & vobis placuerit quod militibus placuit.* (Capitolin. in ejus vit. cap. 6.) Tacitus Imperator apud *Vopiscum* in Probo (Cap. 7.) *Me quidem senatus principem fecit, de prudenti exercitus voluntate.* Apud eumdem Vopiscum *Probus*: *Recte atque ordine, Patres conscripti, proximo superiore anno factum, ut vestra clementia orbi terrarum principem daret, & quidem de vobis, qui & estis mundi principes, & semper fuistis, & in vestris posteris eritis.* (Cap. 11.) *Majorianus* ad senatum in novellis: *Imperatorem me factum, Patres conscripti, vestræ electionis arbitrio & fortissimi exercitus ordinatione agnoscite.* [IV. 3. Supplem. ad fin. COD. THEODOS. *Edit. Gothofred.*]

GRONOVII.

40 *Idem faciendi jus habuit*] Si milites sivissent. Perinde hoc est, ac si dicam, quæ olim jure facere potuit Francorum populus, quum electionem regum haberet, (quod ipse scribit cap. 7. num. 20.) idem nunc eum faciendi jus habere. Neque enim unquam id abdicavit, sed aulæ artibus & factione principum & sua patientia amisit.

41 *Jus habuit*] Non nisi imaginarium; ipsum enim jus & omnia habebat miles.

42 *Alio nondum existente*] Lepidum hoc: sed unde quæso existebat ille, qui si exstiterat, populo non supererat jus faciendi? nam si jus erat populi, nemo existere poterat, nisi quem populus fecisset. Si aliunde existente Imperatore, deerat jus populo faciendi, deerat & non existente, sed erat ejus a quo iste existebat.

43 *Electio Imperatoris ad populum pertinebat*] Nempe ut ad Menedemum filius amissus: *Filium habeo, Chremes, & qui dixi habere me? immo habui.* Populus ille, ad quem olim pertinebat electio Imperatorum in libera republica,

> —— —— *qui dabat olim*
> *Imperium, fasces, legiones, omnia,*

sub Cæsaribus,

> —— —— *nunc se*
> *Continet, atque duas tantum res anxius optat,*
> *Panem & Circenses,* ——

ut canit Juvenalis Satyr. X.

44 *Et aliquoties a populo per se*] Nunquam, ne semel quidem. Julius & Octavius tyrannidi suæ speciem addiderunt lege ad populum lata, sed quam jam armis & multo sanguine civili occuparant, vix ut restaret quisquam, qui rempublic. vidisset, hoc est, vere Romanus. Hæc si electio est, omnes tyranni sunt electi. Nihil enim nega-

45 aut per senatum facta est: quæ autem a legionibus modo his, modo illis fiebant electiones, non erant ratæ

negatur arma tenenti. *Phædrus* fab. 8.

Ut mos est vulgi, passim & certatim ruunt,
Feliciter succlamant ipsi principes:
Illam osculantur, qua sunt oppressi, manum,
Tacite gementes tristem fortunæ vicem.

45 *Aut per senatum*] Quod improvide posuerat hic, in notis incautius reddidit.

Non Hadriani: miles & Plotinæ gratia & ficta adoptio Trajani ipsum fecit. Honesta oratio erat in literis ad senatum, *veniam petentis quod de imperio suo judicium senatui non dedisset, salutatus scilicet præpostere a militibus Imperator, quod esse resp. sine Imperatore non posset*, ut est apud *Spartianum*. Sed hæ ipsæ literæ ostendunt, jam fuisse, antequam a senatu eligeretur: hoc est, non electum esse. Olim cum post duos exercitus cum ducibus Scipionibus in Hispania prope internecione cæsos, reliquias collegisset, provinciam servasset, bina hostium castra cum ingenti illorum strage cepisset L. Marcius a milite dux dictus, & in literis quas de rebus ab se gestis ad senatum dabat, modicum titulum proprætoris nomini suo addidisset: *res gestæ*, inquit *Livius*, *magnificæ senatui visæ, titulus honoris (quod imperio, non populi jussu, non ex auctoritate Patrum dato, PROPRÆTOR SENATUI scripserat,) magnam partem hominum offendebat. Rem mali exempli esse, Imperatores legi ab exercitibus, & solemne auspicatorum comitiorum in castra & provincias procul a legibus magistratibusque ad militarem temeritatem transferri* &c. *Rescribi de frumento & vestimentis exercitus placuit, eam utramque rem curæ fore senatui, adscribi autem PROPRÆTORI L. Marcio non placuit, ne id ipsum quod consultationi reliquerant, pro præjudicato ferret.* Liv 26, 2. Quin etiam statim alium Imperatorem, cui ille tam bene meritus pareret, adolescentem 24. annorum, Publium Scipionem, alterius, qui occubuerat in Hispania, filium, miserunt, ut apud *Liv.* dicto loco. Tum electio Imperatorum ad populum & senatum pertinebat, non quum ejusmodi veniæ petitiones scriberentur.

Non Pertinacis: nam Lætus præfectus prætorio & Electus cubicularius, occiso Commodo, nocte intempesta raptum e lecto in castra duxerunt, ubi Imperator a militibus appellatus est: nocte in palatium, postera demum luce in curiam venit, sane abstinens prælato igne, quæ pompa Augustorum erat: sed (ut *Tacitus* de Tiberio scribit 1. Annal. 7.) *signum prætoriis cohortibus, ut Imperator, dederat: excubiæ, arma, cætera aulæ: miles in forum, miles in curiam comitabatur. Ibi suscipere se etiam imperium a senatu* dixit, inquit *Julius Capitolinus*, sed continenter addit, *quod jam sponte inierat.*

Non Juliani: palam enim sub præconio emit, cum milites in muro castrorum vocalissimo homine posito venale proposuissent imperium, traditurosque ei, qui plurimum pecuniæ polliceretur, pronunciassent, Julianus viritim dedit tricena millia sestertium, hoc est, 750. coronatos, atque ita acceptus est.

Non Severi: nam triplici bello adversus Julianum, adversus Pescennium Nigrum, adversus Clodium Albinum peperit. Cumque occiso Juliano senatus centum ad eum senatores misisset ad gratulandum, rogandumque, excepit eos Interamne armatus circumstantibus armatis, & quidem excussos, ne quid ferri haberent, ut narrat Spartianus, adeo

tæ ex jure legionum (nam in vago nomine jus certum esse non poterat) sed ex approbatione populi.

2. Cum

adeo parum eis fidebat. Enumerat deinde *Spartianus* positis nominibus supra XL. de senatu illustres viros, ab eodem sine causæ dictione interfectos, quod eos aut Pescennio aut Albino favisse suspicaretur.

Non Opilii Macrini: nam & hic imperium arripuit, humili loco natus, & animi atque oris inverecundi, ut scribit *Capitolinus*. Deinde interest, inquit, scire cujusmodi oratio fuerit, qua se excusavit, ut & impudentia hominis noscatur & sacrilegium. In ea modestissimæ simulationis est illud: *Detulerunt* (milites) *ad me imperium, cujus ego, P. C. interim tutelam recepi; teneo regimen, si & vobis placuerit, quod placuit militibus.* Sed ut scirent nihil ipsis liberum relinqui, subjungit: *Quibus & stipendium dedi, & omnia Imperatoris more jussi.*

Maximus sane Pupienus & Cælius Balbinus a senatu electi sunt contra sævissimum Maximinum. *Sed,* inquit Capitolinus, *mœrentibus militibus, quod eum Imperatorem, quem ipsi delegerant, perdiderant, eos habebant quos senatus legerat.* Itaque optimos viros post paucos imperii menses, seditione orta, indignissime occidêre.

Aureliano, qui titulum dant optimum, fingunt a Valeriano eum adoptatum Bysantii inscio & imprudente senatu: quod vix credibile est: quum post Valerianum Gallienus filius ejus, deinde Claudius, tum Quinctillus ante Aurelianum tenuerint imperium. Verum est a militibus in Pannonia apud Sirmium dictum Augustum: quo nuncio Romam perlato, miser Quinctillus, quem senatus legerat, post XVII. diem imperii, cum ne prætorianus quidem miles ei accedere vellet, vel ab iis interemtus est, vel ipse se occidit.

Ante Aurelianum sex menses vacuum fuisse imperium & electionem senatui iterum iterumque fuisse delatam non sine errore memoriæ posuit Auctor. Ante Tacitum dicere voluit. Sic enim *Vopiscus: De Imperatore deligendo exercitus retulit ad senatum, idcirco quod nullum de his faciendum putabat, qui tam bonum principem* (Aurelianum) *occiderant.* Verum senatus hanc eandem electionem in exercitum refudit, sciens, non libenter jam milites accipere Imperatores eos, quos senatus elegerit. Denique id tertio factum est, ut per sex menses Imperatorem Romanus orbis non habuerit. Sed sexto mense post acceptum hunc Imperatorem pœnituit milites, quanquam principis optimi: itaque eum ex insidiis occiderunt.

Cur vero allinit Flavianum? de quo *Vopiscus; Hic frater Taciti germanus fuit, qui post fratrem arripuit imperium, non senatus auctoritate, sed suo motu.*

Cur Probum? de quo statim idem *Vopiscus: occisus est* (Florianus) *Tharsi a militibus,* qui Probum audierant regnare, quem omnis exercitus legerat: Tantus autem Probus fuit in re militari, ut illum senatus optaret, milites eligerent.

Pro senatus jure ait exstare egregiam epistolam Albini. Non est epistola, sed concio ad exercitum, ex qua nihil aliud colligas, quam quod dicitur, melius fore, *si senatus populi Romani solum illud vetus haberet imperium, nec in unius potestate res tanta consisteret.* Hoccine est senatui jus dare faciendi Imperatoris, quo ille per CCLX. annos caruerat? Clauditur autem ita sermo: *Senatus imperet, provincias dividat, senatus nos consules faciat: & quid dico senatus? vos ipsi & patres vestri: eritis enim ipsi senatores.* Præclare vero senatores! scire licet, a quo senatu ille imperium exspectet. Quis non intelligat artem viri? sic solebant

dele-

2. Cum his non pugnat quod Antonini constitutione quotquot in orbe Romano sunt, cives Romani effecti sunt [l]. Consecuti enim ea constitutione sunt subditi Romani imperii ea jura, quæ olim habebant [46] coloniæ & [47] municipia & [48] provinciæ togatæ, ut & hono-

[l] L. 17. D. d. stat. hom.

defectores senatus nomen præferre, donec suum approbavissent. Sic Galba consalutatus Imperator, legatum se senatus ac populi Romani professus est. *Sueton.* cap. 10. at ut occisum Neronem cunctosque in sua verba jurasse cognovit, deposita legati, suscepit Cæsaris appellationem. Ibidem cap. 11. Sic superior exercitus ad Rhenum, cum Galbam respiceret, ne reverentiam imperii exuere videretur in S. P. Q. R., obliterata jam nomina, sacramenta advocabat. *Tacitus* 1. Histor. 55. At mox: *speciosis senatus populique Romani nominibus relictis Vitellio accessit: scires illum priore biduo non penes remp. fuisse:* ut ait ibidem cap. 57. Nihil verecundius Albinus.

Pro eodem senatus jure egregiam vult esse epistolam senatus pro Gordianis; at nihil ne in hac quidem, quod jus ullum senatui asserat. Ita loquuntur: *Diis faventibus Gordianum proconsulem virum sanctissimum & gravissimum senatorem, principem meruimus, Augustum appellavimus.* Nempe ut appellaverunt omnes a legionibus obtrusos. Nam in ipsa relatione dixerat Consul: *Patres conscripti, Gordiani duo, pater & filius, magno Afrorum consilio Imperatores sunt nominati.* Jam igitur appellati erant, cum senatus eorum partibus se applicuit.

Majorinum, cujus honesta ad senatum verba proferuntur, ex magistro militum Augustum creavit Leo Thrax, Imperator Constantinopolitanus, & ad occidentale imperium regendum dimisit. *Calvisius* ad A. C. 457. Illud certum est, comitia imperii Cæsarum nunquam penes populum Romanum, nunquam penes senatum fuisse, tamquam jus stabile ac proprium, & ut hodie penes Germanorum optimates principis sui, penes Polonorum & Cimbrorum ordines regis eligendi jus est. Nata est hæc potestas inter arma, & a militibus delata: hos qui propitios habuissent, aut occupabant eam ipsi, aut liberis adoptatisve relinquebant, aut cum collegis adscitis communicabant. Primi duo adhibuerunt etiam populum, sed per milites jam imperio potiti, & hi populo eidem reliquerunt consulum prætorumque per suffragia creandorum imaginem. Tiberius & hoc populo detraxit, comitia ad senatum referens, nec populus ademtum jus questus est, nisi inani rumore, ut est apud *Tacitum.* Ex hoc tempore voluerunt quidem de imperio suo & senatusconsultum interponi, sed postquam a milite acceptam in manu jam habebant potestatem. Soli Maximus & Balbinus non ordinario & quæsito jure, sed per tumultum metu gravissimo Maximini a senatu facti sunt. *Tacitus* ultro postulante milite: quem tamen horum mox pœnituit, ut brevitas imperii illorum & tristis eventus satis declarat. Itaque si hodiernus populus nihil habet amplius, quam tunc habuit in creatione Imperatoris, nihil habet.

46 *Coloniæ*] Oppida ex urbe Romana conscriptis colonis divisisque inter eos sedibus & fundis per triumviros d. c. propagata. [Vide de his omnibus eruditissimum Opus Illustris SPANHEMII, cui titulus *Orbis Romanus*, Lib. I. c. 9, 13. Lib. II. cap. 6, 9. &c. *J. B.*]

47 *Municipia*] Oppida, quorum cives universi jus civitatis Romanæ acceperant. *Gell.* 16. noct. 13.

48 *Provinciæ togatæ*] Quæ itidem civitate donatæ: ut Gallia togata, quæ & Cisalpina.

honorum participes essent & jure Quiritium uterentur: non ut in aliis populis itidem ut in populo urbis Romæ t fons imperii esset: quod facere in potestate Imperatorum non fuit, qui habendi imperii modum ac caussam 49 mutare non potuerunt. Nec quod Imperatores postea Constantinopoli quam Romæ habitare maluerunt, de jure populi Romani quicquam imminuit: sed tunc quoque electionem factam 50 a parte sui quæ 51 Constantinopoli habitabat, unde 52 Byzantinos Quirites vocat m Claudianus, 53 ratam populus totus habuit: jurisque

m In Eutrop. L. II. vs. 135.

GROTII.

t *Fons imperii esset*] Senatus pro Gordiano apud *Herodianum* provincias hortatur πείθεσθαι Ῥωμαίοις ὧν δημόσιον ἄνωθεν τὸ κράτος ἐςὶν, αὐτῶν τε φίλα καὶ ὑπήκοα ἐκ προγόνων· *Parere Romanis, quorum ab antiquo esset imperium, quibus veteri jure gentes aliæ amorem obsequiumque præstarent.* (Lib. VII. cap. 7. *Edit. Boecl.*) Apud eundem Maximus in allocutione ad milites: οὐ γὰρ ἑνὸς ἀνδρὸς ἴδιον κτῆμα ἡ ἀρχὴ, ἀλλὰ κοινὸν τοῦ Ῥωμαίων δήμου ἄνωθεν, καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει ἡ τῆς βασιλείας ἵδρυται τύχη. ἡμεῖς δὲ διοικεῖν καὶ διέπειν τὰ τῆς ἀρχῆς μεθ' ὑμῶν ἐγκεχειρίσμεθα. *Non enim unius viri possessio est hoc imperium, sed antiquitus res est populi Romani; in hac urbe principatus fortuna sita est, nos vero vobiscum, milites, in id electi sumus, ut ea, quæ imperii sunt, curemus ac tueamur.* (L. VIII. c. 7.) *Claudianus* de Roma:

Armorum legumque parens quæ fudit in omnes
Imperium —— ——

(de Sec. Conf. Stilic. vers. 136.)

GRONOVII.

49 *Mutare non potuerunt*] Si voluissent, quis impediisset, præter militem? Sed neque expediebat ipsis, & fons imperii erat, non Romæ, sed ubi validissimus exercituum.

50 *A parte sui*] Scilicet, si miles est pars populi, sed tunc caput erat.

51 *Constantinopoli factam, ratam habuit*] Hactenus ut imaginem electi Imperatoris Romam missam adoraret, & faustis acclamationibus, id est adulatione prosequeretur. Plebiscitum quidem nusquam ullum factum accepimus, ubi legeretur illud solenne carmen: *Consul populum jure rogavit, populusque jure jussit, quem senatus populusque Constantinopolitanus Imperatorem creavit, is ut jure optimo Imperator esset.* Hoc enim est ratum habere. An ratum habet, qui ne respicitur quidem, nedum rogatur, sed mutus silens, aut nisi cum vernili adulatione loquens patitur, accipitque, quicunque imponitur. Imo ipsa Roma & Constantinopolis, & totum imperium, donum, beneficium, pila ludicra erat militis. Inconsulto & satis invito populo Romano sedem transtulit Constantinus, & umbram honoris, quæ restabat Romæ, cum ea divisit. Jus tamen eligendi Imperatoris nec habuerat Roma, nec acquisivit Constantinopolis. Itaque nec Romanis, nec Constantinopolitanis rogatis, Constantini filii, ubi erant, sumserunt imperium: deinde Julianus in Gallia, Jovianus in Perside, Valentinianus in Cilicia, & sic cæteri.

52 *Byzantinos Quirites*] Imo quia Byzantium *nova Roma* appellabatur.

53 *Ratam populus*] Non suffragio aut comitiis, sed, ut dictum, missam imaginem adorando.

risque sui monumentum non tenue servavit u in urbis suæ prærogativa x & in honore consulatus aliisque rebus, Quare 54 jus omne, quod hi, qui Constantinopoli

GROTII.

u *In urbis suæ prærogativa*] Ait *Zonaras* (in Vit. *Constantini*) Romæ servata πρεσβεῖα, prælationem, quod inde venisset imperium. (Lib. XIII. cap. 3.) *Ammianus* Lib. XIV. (cap. 6.) de Roma: *Per omnes tamen quotquot sunt partes ut domina conspicitur & regina.* Claudianus Honorio agente Ravennæ (*De* VI. *Cons. Honor.* vers. 407.):

Quem, precor, ad finem laribus sejuncta potestas
Exsulat, imperiumque suis a finibus errat?

x *Et in honore consulatus*] Nam alter consulum ex urbe Romana, & is quidem priorem habebat locum. *Procopius* in arcana historia. [C. 26. ibi de præcedentia Consulis Romani ne γρῦ quidem. *J. B.*]

GRONOVII.

54 *Jus omne Constantinopolitanorum pendebat a voluntate populi Romani*] Falsissimum. Imo quum post Honorium Theodosii magni filium, sine liberis defunctum, maneret divisum imperium, & alius in Occidente, alius in Oriente resideret Imperator, is qui Romæ regebat, non erat certus justusque princeps, priusquam a Constantinopolitano confirmaretur. Sic Theodosius junior Romæ factum Joannem non agnovit, brevique potentia exuit, dato Valentiniano juniore successore. Post Theodosium Constantinopoli regnum obtinuit Marcianus, assumtus a Pulcheria sorore Theodosii, deinde Leo Thrax, & cæteri inconsulto populo Romano. Valentiniano Romæ Avitus Majorinus vel Majorianus, Severus, Anthemius, Olybrius, Glycerius, Julius Nepos, Romulus Augustulus successerunt, qui omnes missi petitive Constantinopoli, aut per militem, injussu populi Romani, regnarunt. Post hos Odoacer Herulorum rex urbem & Italiam occupavit, eversus a Theodorico Gotho, cui Zeno Constantinopolitanus Imperator, ut eum a se averteret, Italiam invadendam monstravit. Gothorum regnum per Belisarium & Narsetem subruit Justinianus, & recuperata est Roma, jam appendix imperii, non caput: nam Romani stipendiarii erant Constantinopolitani Cæsaris, cui quotannis viritim solidum aureum pendebant. Stipendiarius ipse Papa, cui pro confirmatione pecunia Constantinopolim mittenda erat, quam Constantinus Pogonatus demum Heraclii pronepos ei remisit circa annum Christi 680. *Anastasius* in vita Agathonis Papæ LXXXI. Ex eo regebatur urbs & Italia per præfectos Augustorum Orientis, qui *Exarchi* vocabantur, & Ravennæ residebant, & inde petebat jura, ille, quem tunc quoque Imperatorem fuisse populum vult *Grotius*. Mox majorem Italiæ partem rapuere Longobardi, quorum rex Aistulphus A. C. 752. ultimum Exarchorum Eutychum Italia expulit. Adversus hunc sibi quoque imminentem Stephanus Papa A. C. 753. imploravit e Gallia Pipinum, cui pridem hereditario Majori domus (qui honos secundus a rege erat) & quum patris avique, tum suis rebus gestis factioso, postquam ultimum Merovæi posterorum justum regem totondisset atque in monasterium condidisset, & sibi diadema imposuisset, Papa auctoritatem præstiterat, & laudando factum apud captas superstitione & opinione sanctitatis Romanæ mentes faciliorem occupationem reddiderat. Pipinus victis Longobardis, de alieno liberalis, partem regni eorum transcribit Papæ; dein cum pacem Aistulphus non servaret, reversus & iterum victor, propemodum quicquid sub postremis fuerat Exarchis, Stephano donat: & hæc

li habitabant, ad eligendum Imperatorem Romanum habere poterant, pendebat a voluntate populi Romani: & hæc est origo illius, quod *Patrimonium Petri* appellatur. Ipse cum filiis ab eo creatur patricius, quod jus non erat Papæ, non populi Romani, sed Constantinopolitani Imperatoris, sive patricium accipias, ut in vetere populo Romano, quales allegerunt Julius, *Sueton.* cap. 41. Augustus, ut ipse scribit in monumento Ancyrano: Claudius, *Sueton.* Othone cap. 1. Vespasianus, teste *Tacito* in vita Agricolæ cap. 9. sive ut postea Constantinus patricios dixit, quasi patres Imperatoris, qui consilium ejus participarent, quorum mentio apud *Justinianum* in tit. *quibus modis patr. potest. solvit.* Eadem causa veniendi in Italiam fuit Carolo Magno Pipini filio A. C. 770. quum regnum Longobardorum finitum est. Is donationem patris confirmavit: & sic non populus Romanus, sed Papa possedit, quod tunc dicebatur *Patrimonium Petri.* Reverentia tamen erat erga Francos: nam & præfectus urbi a Carolo statutus commemoratur, & Leo tertius cum pontificiam sedem occupasset, claves & vexillum urbis in subjectionis signum Carolo misit. Anno 799: idem Leo per seditionem male mulctatus, oculo etiam excusso confugit ad Carolum, eumque convenit Paderbornæ, & Romam tractum supplicio affectis trecentis, qui Papæ restiterant, clericis in Galliam relegatis, Augustum dixit. Secuta est paulo post Caroli cum Irene transactio, quam hujus successor Nicephorus ratam habuit, & ita transiit imperii Romani quod supererat, ad Carolum. Ubi nullæ partes fuere populi Romani: nulla propria indignatio adversus Irenen ob sexum; sed Papa pressus a Longobardis (quorum antea ope justum in se Exarchorum & Constantinopolitanorum imperium imminuerat) cum ab Orientis Augusti, cui revera suberat, spes auxilii decollasset, ad potentiorem confugit, & eum patronum adoptavit. An hoc poterit facere per ea, quæ tradit Auctor de jure partis a corpore recedendi Lib. II. cap. 6. num. 5. ac fidei quam imperio Constantinopolitano debebat, satisfecerit, multa & gravia tolerando priusquam ad hoc ultimum remedium decurreret: imo an ipse Constantinopolitanos satis docuerit de periculo suo, & obtestatus sit, ni auxilio venirent, aliud præsidium sibi quærendum esse, alia disputatio est. Carolo certe jus hoc modo quæsitum & in posteris ejus aliquandiu continuatum, ab illis, interposito tamen Conrado Franco e Germania, transiit ad Saxones, inde rursum ad Francos Germanos per Conradum II. & Henricos, (quorum ejus nominis quarto primum extorsit Hildebrandus, qui se Gregorium septimum dixit, jus quod adhuc in Pontifice creando Imperatores, in constituendis episcopis, agendis synodis habuerant, & ad se suosque socios traxit) ab his, interveniente rursus Lothario Saxone, ad Suevos Conradum III., Fredericum Barbarussam, Henricum VI., Philippum: &, Othone Saxone iterum medio, ad Austriacos. Quorum principum jus Papæ quidem variis artibus ac tumultibus imminuerunt, & quasi ad nihilum redegerunt, sæpe etiam æmulos illis excitarunt: sed hæc omnia facti sunt, non juris; neque in his populus Romanus per se quidquam ausus est, aut potuit. Coronatio Romana non majus jus dat Romanis improbandi electionem Germanorum septemvirorum, quam Francofurtensibus aut Aquisgranensibus, quæ ibi fit fiebatque coronatio. In ea Papa minister est, perinde ut archiepiscopi in Gallia, in Anglia, Hispania, cum coronant regem. Est igitur prorsus imaginaria & commenticia res, mirificus ille populus Romanus: ut

& cum illi y contra mentem ac morem populi Romani z feminæ Irenes subiissent imperium, ut alias causas omittamus, merito populus Romanus illam concessionem sive expressam sive tacitam revocavit & per se Imperatorem legit, ac voce 55 primi civis, id est, episcopi sui (quomodo & in Judaica republica, rege non existente, prima erat summi Pontificis persona) pronuntiavit.

3. Fuit autem hæc electio personalis in Carolum Magnum & quosdam ejus successores: a qui ipsi jus imperii

ut Cadmæi fratres in Martis campo, natus eodem die ac sublatus: qui jus habuerit creandi Cæsares vel Augustos, ex cujus approbatione ratæ forent electiones, quas legiones fecissent: a cujus voluntate pendebat electio facta Constantinopoli: qui in Irena concessionem nescio quam tacitam vel expressam revocarit: qui dignatus it scilicet eum quoque regem sumere sibi, quem Germani fecissent: qui Germanicæ electionis arbitrum probandæ vel improbandæ aut habuerit unquam aut retinuerit: qui primum civem habuerit episcopum, nempe ut in fabula Æsopi ranæ hydrum vel ciconiam: qui per illum primum civem testetur, quod nunquam cogitavit aut somniavit.

Inanis est labor temperare, quod nullum temperamentum admittit: & ut ait Plautus, *hercle miserum est ingratum esse homini, quod facias bene.* Neque Germani jus ullum concedunt Papæ in electione Romani Imperatoris: nec Papa contentus est eo jure, quod liberaliter ei confert Auctor: quasi scilicet populus Romanus retentum jus per illum testetur. Nullam huic largitori gratiam referet Papa pro isto ministerio in populi jure pronunciando, quo fungatur tanquam syndicus populi Romani. Immo ille vult totum imperium Romanum, ut nunc vocatur, esse feudum Romanæ sedis, & se solum esse monarcham, & habere utrumque gladium, & omnes reges esse suos vasallos, & posse ab Imperatore ad se appellari, & quos dixerit duces, etiam vivo vigenteque Imperatore, eos altiori loco sedere debere, quam quos fecerit Imperator, & paris vanitatis cætera.

55 *Primi civis*] Hic Papam, dum ei blanditur, graviter offendit. Est autem ille Leo tertius circa annuum D. 800.

GROTII.

y *Contra mentem ac morem populi Romani*] Nero in XIV. annalium *Taciti* (Cap. 11.) matrem accusat: *Quod consortium imperii, juraturasque in feminæ verba prætorias cohortes, idemque dedecus senatus & populi speravisset.* Priscus in excerptis legationum: οὐ γὰρ θηλειῶν, ἀλλ' ἀῤῥένων ἡ τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλείας ἀρχή· *Non enim feminarum, sed marium est, Romani imperii principatus.* (Pag. 27.) *Lampridius* post mortem Heliogabali: (Cap. 18.) *Cautum ante omnia, ne unquam mulier senatum ingrederetur, utque inferis ejus caput dicaretur devoveretuque per quem id esset factum.* Trebellius Pollio Herenniano: *Zenobia usurpato sibi imperio, diutius quam feminam decuit, rempublicam obtinuit.* [In XXX. Tyrann. cap. 27.]

z *Feminæ Irenes subiissent imperium*] Dicto etiam ei sacramento, quod habet *Zonaras.* [Sed vi extorto. Lib. XV. cap. 11. *J. B.*]

a *Qui ipsi jus imperii quod habebant in Francos, ut & in Longobardos, a jure imperii in Romanos,*

rii quod habebant in Francos, ut & in Longobardos, a jure imperii in Romanos, ut nova ex causa quæsito, sollicite distinxerunt. [b] Postea vero diviso Francorum populo in occidentalem, qui Galliam nunc obtinet, & orientalem, qui Germaniam sive Alemaniam tenet (duo Francorum regna vocat Frisingensis) cum populus Francorum orientalis eligendo sibi reges facere cœpisset ([c] nam & ad id tempus Francorum regum successio 56 quasi agnatica, non tam a jure certo, quam a populi suffragiis pependerat) placuit populo Romano, quo certius præsidium haberet, regem non proprium sibi sumere, sed eum quem Germani fecissent: [d] ita tamen ut jus sibi aliquod retineret probandæ vel improbandæ electionis, quantum scilicet ea res ad se pertinebat.

4. Hæc quoque approbatio per episcopum edici & solemniter testata fieri peculiari coronatione solebat. Quare ex electione septem principum, qui Germaniæ corpus referunt, qui lectus est, jus habet imperandi Germanis secundum eorum mores: ex approbatione vero populi Romani fit idem rex, aut Imperator Romanus, aut, ut historici sæpe loquuntur, [e] Rex regni Italiæ: atque

nos, ut nova ex causa quæsito, sollicite distinxerunt] Vide synodum Pontigenensem inter capitula Caroli Calvi. Et *Paulum Æmilium* Lib. III. de Carolo Magno.

b *Postea diviso Francorum populo in occidentalem, qui Galliam nunc obtinet, & orientalem, qui Germaniam*] Vide *Witikindum* Libro I. & ibi notata *Meibomii*: & pactum Caroli & Henrici post capitula Caroli Calvi, & ad id notas viri magno judicio doctrinaque præditi *Jacobi Sirmundi*. Occidentalem illam Franciam Latinam *Wibbo* vocat, quod ibi sermo Romanensis vigeret, ut & nunc viget, cum Transrhenanæ nationes lingua Germanica uterentur.

c *Nam & ad id tempus Francorum regum successio quasi agnatica, non tam a jure certo, quam a populi suffragiis pependerat*] Observatum id Prisco in excerptis legationum, & Reginoni ad annum DCCCXVI. Carolus Magnus in testamento: *Quod si filius cuilibet horum trium filiorum.*

d *Ita tamen ut jus sibi aliquod retineret probandæ vel improbandæ electionis*] Verissima res, & aperte testata *Wibboni* vita Conradi Salici.

e *Rex regni Italiæ*] Sic in excommunicatione Henrici distincte nominat Papa regnum Teutonicorum & Italiæ. Vide Ottonis privilegium Alderamo datum, editum a *Meibomio* post *Witikindi* Saxonica: & *Crantzium* Saxonicorum V. (Cap. 13.) In juramento Ottonis quod *Gratianus* intulit in Distinctionem LXIII. *In Roma nullum placitum sive ordinationem faciam de omnibus quæ ad te (Papam) aut Romanos pertinent, sine tuo consilio.* (Cap. 33.)

GRONOVII.

56 *Quasi agnatica*] 2, 7, 23.

GRO.

atque 57 eo titulo sub se habet quæcumque populi Romani fuerunt, neque pactionibus, aut derelicti occupatione,

GRONOVII.

57 *Eo titulo sub se habet*] Venditet has nænias historiæ ignaris. Germani gratiam facimus hujus tituli *Grotio*, nec Papæ quidem aut populo Romano quidquam debemus: utinam ne ab utroque pro maximis beneficiis essemus aliquoties ingratissime perfidissimeque tractati! Primum satis tituli est, quod succedimus Carolo Magno in his partibus, ex quo posteri ejus inconsulto populo Romano, inconsulto Papa, ipsi per se, inter se ita comparaverunt, ut penes alium regnum Galliæ, penes alium Germaniæ & Italiæ regnum cum nomine Imperii Romani essent. Sic si deesset, satis tituli præberet Otho. Ut enim exstincta Caroli stirpe, Italia a tumultuariis regibus Hugone, Lothario. Berengario diripiebatur, Papa Octavianus, qui se Joannem XII. dixerat, per legatos Othonem primum oravit, veniret & Italiam tyrannide liberaret. Venit A. C. 962., liberat, confirmat Pipini & Caroli donationes, coronatur. Sequenti anno cum idem Papa hostes Othonis contra interdictum ejus reciperet, Constantinopoli adversus eum auxilia arcesseret, Hungaros ad Germaniam infestandam sollicitaret, ex urbe Cæsari faventes pelleret, alios interficeret, redit Otho, fugiente cum suis Papa. Romani jurejurando adiguntur, nunquam inscio ipso Papam electuros. Synodus Episcoporum Italiæ habetur, in qua Papa immanium scelerum accusatus, & solenni citatione fide publica adesse jussus, cum ob conscientiam scelerum comparere non auderet, exuitur dignitate, & sufficitur ei Leo VIII. Digresso Othone, perjuri Romani denuo recipiunt Joannem, & Leone profugo, Joanne mox, cum in adulterio deprehensus esset, ab illis, quos tangit Atridas iste dolor (honestum sane & maxime Pontificium mortis genus) occiso, eligunt Benedictum. Adest mox Imperator, urbem obsidet, & quamquam superos & inferos moverent indigenæ (nam scena tragica in muris novus Papa diras & furias ejaculatus est in obsidentes) capit, Leonem restituit, Benedictum rursus convocata synodo pontificalibus exutum Hamburgum relegat, ubi hodieque ejus sepulcrum est. Leone mortuo, tandem Romani jurisjurandi memores legatos ad Othonem in Germaniam mittunt de novo Pontifice creando, qui per Episcopos missos creat Joannem XIII. A. C. 965. Pœnituit mox non fuisse perjuros, prehensum hominem in vincula condunt, & ad undecimum mensem Capuæ detinent. Repetit expeditionem trans Alpes cum valido firmoque exercitu Otho: urbem occupat: de rejecto Pontifice quæstionem habet: urbanos convocat ad causam dicendam & auctores edendos: binos consules publicatis bonis in exilium mittit: prætorem crinibus toto die suspensum, dein virgis cædit, asino aversum per vias traducit, tandem de robore præcipitat cum XII. senatoribus. Varias ibi fert leges de monetis & prosequendis latronibus, & aliis rebus. Agnovit deinde & hunc Augustum Constantinopolitanus collocata filio Imperatoris Othoni II. non minus strenuo, Theophania Nicephori Phocæ filia, cum dote, quicquid hactenus in Italia possideret.

Similia acta Fridericorum & Henricorum tristiora novit. Et hi sunt tituli Imperatorum nostrorum, justi satis, modo vires animique essent: non illa approbatio commenticia & e luto ficti illius populi Romani, qui idem jus hodieque habeat, quod olim habuerit. Verba Friderici apud Matthæum Parisiensem: *Liberam imperii nostri coronam tantum beneficio divino adscribimus. Electionis primam vocem*

tione, aut victoriæ jure in aliorum populorum imperium concesserunt. Unde illud quoque intelligi facile potest, [58] quo jure episcopus Romanus, vacante imperio, [f] investituras tribuat feudorum imperii Romani, quia scilicet in populo Romano, tali tempore libero, primas obtinet. Solent autem quæ sunt corporis alicujus [g] per primam personam corporis nomine expediri, ut alibi quoque diximus. Neque vero male Cynus & Raynerius tradidere, si Imperator Romanus morbo aut captivitate impediretur fungi imperio, posse ei vicarium dari ab ipso populo Romano.

XII. Heredis personam, quoad dominii tam publici quam privati continuationem, pro eadem censeri cum defuncti persona, certi est juris.

XIII. Victor autem victo quatenus succedat, *infra* in effectibus belli explicabitur.

cem Moguntino Archiepiscopo, deinde quod superest, cæteris secundum ordinem principibus. Recognoscimus regalem unctionem Coloniensi, supremam vero, quæ imperialis est, summo Pontifici. Quicquid præter hæc est, ex abundanti est, a malo est. Unctionem dicit, postquam jam creatus esset, non creationem aut electionem.

58 *Quo jure Episcopus*] Episcopum Romanum vacante imperio habere investituras feudorum imperii Romani, fabula Gallica est, qua illi jus ducatus Mediolanensis sibi arrogant, quia Ludovici XII. avus Ludovicus, Caroli VI. regis frater, ducta uxore ducis Mediolanensis Viscontii filia Valentina, caverat successionem in Ducatu soceri, deficiente genere ejus virili; quas nuptiales tabulas confirmasse volunt Bonifacium IX. quum exauctoratione Venceslai imperium vacaret. Sed quis Papæ hoc jus dedit? Deinde hanc investituram pro nulla se habuisse demonstrarunt Philippus Valentinæ frater, qui sine liberis decedens Alphonsum Arragonum regem reliquit heredem: & Fridericus Imperator, qui Franciscum Sfortiam eodem ducatu investivit; & Maximilianus, qui filium hujus Ludovicum, ut scribit ipse Belcarius commentariorum de rebus Gallicis Lib. v. num. 12. ad an. Chr. 1493.

GROTII.

f *Investituras tribuat feudorum imperii Romani*] Nempe ut in imperio Germanico Palatinus & Saxo Vicarii imperii, divisis partibus. Vide *Serranum* Ludovico XII. [*Pag.* 505. *Edit. Paris* 1627.]

g *Per primam personam corporis nomine expediri*] Nam & in Poloniæ interregno Archiepiscopus Gneinensis Regis locum tenet, in solio regio sedet, tanquam primus inter Ordines. *Philippus Honorius* in dissertatione de regno Poloniæ. [Immo *De Interregno Poloniæ.* Et illa Dissertatio est *Horatii Spanorchii*: quam *Phil. Honorius* tantum inseruit *Thesauro Politico*, a se collecto & edito, Pag. 426. & *seqq.* Edit. Francof. 1617. *J. B.*]

CAP.

CAP. X.

De obligatione quæ ex dominio oritur.

. Obligatio reddendæ domino rei alienæ unde & qualis. [Exstantia (aa) restituere, & quantum in se est efficere ut reddantur.

I. Non exstantibus,] obligatio de reddendo eo quod quis lucrifecit ex alieno: quæ multis exemplis illustratur.

II. Bonæ fidei possessorem ad restitutionem non teneri, si res perierit.

V. Eundem teneri ad restituendos fructus exstantes;

. Et consumtos, nisi alias consumturus non fuerit:

I. Non eos, quos neglexit percipere.

II. Non teneri eundem ad restitutionem rei, quam donavit alii, cum distinctione.

VIII. Nec si rem emtam vendiderit, similiter cum distinctione.

IX. Quando pretium aut ejus partem servare possit, qui rem alienam bona fide emit.

X. Rem alienam emtam restitui venditori non posse.

XI. Qui rem habet, cujus ignoretur dominus, nemini teneri eam concedere.

XII. Ob causam turpem, aut alioqui debitam, acceptum non esse restituendum naturaliter.

XIII. Refellitur sententia statuens rerum, quæ pondere, numero, mensura constant, dominium sine consensu domini transire.

. 1. Explicato, quantum instituto nostro sufficit, jure o quod in personas aut res nobis competit, videndum tiam [1] quæ exinde nascatur obligatio adversum nos. Nascitur autem hæc aut e rebus exstantibus (rerum iomine jam comprehendam etiam jus in personas, [2] qua itile nobis esse potest) aut non exstantibus.

2. E rebus exstantibus obligatio hæc nascitur, qua tene-

GRONOVII.

Quæ exinde nascatur obligatio] Aliorum rem nostram tenentium: uid ob rem nostram alii qui eam ossident, nobis debeant.

2 *Qua utile nobis esse potest*] Non scilicet in pœnam.

(aa) Uncinis heic a me inclusa, in nulla Editionum, quæ vivo Auctore prodierint, immo neque in primis post mortem ejus vulgatis, reperiuntur. *J. B.*

GRO-

a tenetur is, qui rem nostram habet in sua potestate, efficere quantum in se est, ut in nostram potestatem veniat. Quantum in se est, dico; neque enim obligatur ad impossibile, neque ad reddendam rem suis impensis: sed indicare tenetur, ut alter recipere suum possit. Nam sicut in rerum communium statu observanda erat æqualitas quædam, ut huic non minus quam alteri rebus communibus uti liceret; ita introducto dominio hæc (bb) quasi societas inter dominos contracta est, ut qui rem alienam in sua haberet potestate, eam domino redderet. Nam si dominii ea tantum fuisset vis ut poscenti domino reddenda res esset, nimis debile

GROTII.

a *Tenetur is, qui rem nostram habet in sua potestate, efficere quantum in se est, ut in nostram potestatem veniat*] Inter præcepta jubentia legis Hebræis datæ est, ut res inventa restituatur domino. Præcepto jubente LXXIV. Fundamentum id habet tum in æquitate naturali, tum in Deuteronomii loco XXII. 1. *Chrysostomus* 1 Corinth. v. 8. Ταῦτα δὲ καὶ οἱ τῶν ἔξωθεν ἴσασι νόμοι. οἱ τοὺς ἁρπάσαντας καὶ ἀφελομένους ἀφέντες, ἐκείνους κελεύουσιν ἀπαιτεῖν, παρ' οἷς ἂν εὕροι τις τὰ αὐτοῦ κείμενα ἅπαντα. *Hoc & seculi probant leges quæ jus nobis faciunt, omisso raptore aut fure, eos compellare qui res nostras qualescunque eæ sint tenent.* (Tom. III. pag. 338. *Edit. Savil.*) *Hieronymus* ad Leviticum: *Multi sine peccato putant esse, si alienum quod invenerint teneant, & dicunt: Deus mihi dedit. Cui habeo reddere? Discant, hoc peccatum simile esse rapinæ, si quis inventa non reddat.* [At locus ille non est *Hieronymi*, sed *Origenis*, ex *Hom.* IV. in Cap. 6. *Levit.* unde versus est; ut in Editione Pithœana Corporis Juris Canonici observatum. *J. B.*] *Augustinus* Sermone XIX. (178. num. 10. *Edit. Bened.*) de verbis Apostoli: *Si quid invenisti & non reddidisti, rapuisti.* Deinde: *Qui alienum negat, si posset & tolleret.* Utrumque Gratianus retulit in causæ XIV. quæstionem V. *Can.* 6. & 8. Idem *Augustinus* de Fide & operibus: (Cap. 7.) *Sicut jure prædiorum tamdiu quisque bonæ fidei possessor rectissime dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum: cum vero scierit, nec ex alieno recesserit, tunc malæ fidei possessor perhibetur, tunc juste injustus possessor vocabitur.* Pertinet huc & lex Wisigothorum Lib. II. tit. 1. cap. 9. Interdum vero ob causas graves lex civilis intendit augetque hanc obligationem, ut in servo fugitivo lex Burgundica Lib. I. tit. VI. Bona quæ dominis per injuriam ademerat Domitianus, Nerva restitui jussit. Habet id *Xiphilinus* (Pag. 240. C. *Edit. H. Steph.*) Apud *Procopium* Gotthicorum II. Belisarius: οἶμαι δ' ἔγωγε τόν τι βιασάμενον, καὶ ὃς ἂν τὰ τοῦ πέλας ἑκουσίως μὴ ἀποδιδῷ, τὸν αὐτὸν εἶναι. *Mihi ita libet credere, pari loco esse res alienas sponte retinentem, & non reddentem, cum raptore.* (Cap. 6.)

(bb) Nullam societatem, nullum pactum, heic intelligere necesse est. Vide quæ hac de re, simul & de toto argumento istius Capitis, diximus in Notis ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. cap. 13. alterius Editionis, ubi omnia accuratius exsequuti sumus, quam in prima Editione, &, ut putamus, quam ab ullo adhuc factum fuerat. *J. B.*

GRO-

debile futurum fuisset dominium & nimis sumtuosa custodia.

3. Neque hic consideratur bona quis an mala fide rei possessionem nactus sit: alia enim obligatio est ex delicto, alia ex re. Lacedæmonii delicto se liberaverant, damnato Phœbida, [a] qui Cadmeam Thebanorum arcem contra fœdus ceperat, sed ipsi [b] injustitiæ accusati quod arcem nihilominus retinerent. Eamque injustitiam, ut singularem, etiam singulari Dei providentia vindicatam notavit [b] Xenophon. Sic M. Crassum & Q. Hortensium reprehendit [c] Cicero, quod hereditatis partem retinuissent [3] ex testamento, quod falsum, sed sine eorum culpa, confectum erat.

a Diod. Lib. xv. cap. 20. Plut. Pelopida, pag. 280.
b Hist. Græc. Lib. v. cap. 4.
c De Off. III. c. 18.

4. Quia vero hæc obligatio tanquam ex contractu universali omnes homines tenet & jus quoddam rei domino parit, eo fit ut singulares contractus, quippe tempore posteriores, exceptionem inde accipiant. Inde lucem accipit illud [d] Tryphonini: *Latro spolia quæ mihi abstulit, posuit apud Sejum inscium de malitia deponentis: utrum latroni, an mihi restituere Sejus debeat? Si per se dantem accipientemque intuemur,* [4] *hæc est bona fides, ut commissam rem recipiat is qui dedit. Si totius rei æquitatem,* [5] *quæ ex omnibus personis, quæ negotio isto continguntur, impletur, mihi reddenda sunt,* quoi (male legitur *quo*) *facto scelestissimo ademta sunt.* Recte autem addit: *Et probo hanc esse justitiam, quæ suum cuique ita tribuit,* [6] *ut non distrahatur ab ullius personæ justiore repetitione.* Justior nimirum est repetitio domini ex jure illo,

d L. 31. §. 1. D.

GROTII.

b *Injustitiæ accusati*] Ita judicat *Diodorus* Libro xv. (Cap. 20.) *Plutarchus* Agesilao: τὴν πόλιν ἔπεισεν εἰς αὐτὴν δέξασθαι τὸ ἀδίκημα, καὶ κατέχειν τὴν Καδμείαν δι' ἑαυτῆς. *Civitati persuasit ut in se culpam transferret, retinendo sibi arcem Cadmeam.* (Pag. 609. B.) Simile facinus Bajazetis in Nicopoli apud *Leunclavium* Lib. VI.

GRONOVII.

3 *Ex testamento*] L. Minucii Basilii, quod subjecerunt quidam, & secum scripserunt hæredes Crassum & Hortensium, ut illi lucro invitati contra veros hæredes hoc falsum testamentum potentia sua tuerentur, quod & fecerunt.

4 *Hæc est bona fides*] Hoc conveniens est bonæ fidei & sinceritati contractuum.

5 *Quæ ex omnibus personis*] Quæ tum demum constat, quum omnium personarum, ad quas ea res pertinet, ratio habetur, nec cuiquam detrahitur quod suum est.

6 *Ut non distrahatur*] Ut si intelligatur, alium, quam cujus ad hoc usque putatum est, id justius repetere, ei potius tribuamus.

illo, quod ipsi 7 dominio æquævum diximus: unde etiam illud sequitur quod apud eundem Tryphoninum est, ut qui rem suam ignorans depositam accepit, reddere eam non teneatur: & quod ibidem paulo ante quærebatur de bonis depositis ab eo, cujus bona erant publicata, hinc potius, quam ex eo quod 9 de pœnarum utilitate adfert Tryphoninus, definiendum est.

5. Nam ad dominii naturam nihil refert, ex gentium, an ex civili jure oriatur: semper enim secum habet quæ sibi sunt naturalia, inter quæ est obligatio cujusvis possessoris ad rem domino restituendam. Et hoc est quod ait Martianus, [e] jure gentium [10] condici posse res ab his, qui non ex justa causa possident.

e L. 25. D. de act. rer. amotar.

Ex hoc fonte oritur illud quod ab Ulpiano est proditum [f], qui rem alienam invenit, eum ita ad eam domino reddendam teneri ut εὕρετρον, hoc est, præmium inventionis petere non possit. Reddendi autem sunt & fructus [11] salvis impensis.

f L. 43. §. 9. D. de furt.

II. 1. De rebus non exstantibus hoc humano generi placuit [g], ut si tu ex re mea factus es locupletior, me rem non habente in tantum tenearis, in quantum es factus locupletior: quia quatenus ex meo lucratus es, [12] plus habes, cum ego [13] minus habeam: introducta autem sunt dominia ad servandam æqualitatem, in eo scilicet, ut quisque suum haberet. [c] *Contra naturam esse*, ait Tullius, [h] *ex hominis incommodo suum augere commodum*. Et alibi: [i] *Illud natura non patitur, ut aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes augeamus.*

g Cajet. ad Th. 2, 2, 62. art. 6. L. 20. §. 6. D. de petit. hered.

h De Off. III. c. 5. Vid. L. 206. D. de reg. jur. & ibi interpretes.

i Immo ibid.

2. Est hujus dicti tanta æquitas, ut multa hinc definiant

GROTII.

c *Contra naturam esse ex hominis incommodo suum augere commodum*] Cassiodorus x. 16. *Hoc nostris temporibus confitemur inimicum, ut alter alterius lætetur incommodo.*

GRONOVII.

7 *Dominio æquævum*] Simul cum introductis privatis dominiis natum & inter dominos quasi contractum.

8 *Hinc potius*] Nempe quod contractum cum deponente solverit ille sanctior humano generi contractus initus, domino rem restitui. Est autem post condemnationem dominus bonorum deportati fiscus.

9 *De pœnarum utilitate*] Ut male meritus de publico, quo sit exemplo aliis ad deterrenda maleficia, etiam egestate laboret.

10 *Condici*] Peti actione.

11 *Salvis impensis*] Detracto eo quod bonæ fidei possessor in rem impendit.

12 *Plus habes*] Quam jure ad te pertinet.

13 *Minus*] Quam me habere oportet.

GRO-

niant jurisconsulti extra legum præscripta, semper ad ipsam æquitatem, ut evidentissimam, provocantes. Ex [k] actu servi institoris tenetur qui præposuit, ita nisi denunciaverit ne ei crederetur. At etiam si sit facta [14] denunciatio, & servus ex eo contractu peculium habeat, aut in rem domini versum sit, replicabitur de dolo. *Videtur enim*, inquit Proculus, *dolum malum facere, qui ex aliena jactura lucrum quærat.* Ubi doli mali vox id omne significat, quod naturali juri & æquitati repugnat.

k L. 17. §. 4. D. de inst. act.

[l] Qui matre jubente pro filii defensore fidejussit, adversus defensorem mandati actionem non habet, nec proprie ejus gessit negotium, quia contemplatione matris fidejussit. Attamen ex Papiniani sententia dabitur actio negotiorum gestorum (utilis, ni fallor) in defensorem, quia pecunia fidejussoris liberatur.

l L. 6. ad SC. Vell.

[m] Sic uxori quæ marito pecuniam donavit, [15] quam ex lege posset repetere, datur condictitia aut utilis vindicatio in rem ex pecunia comparatam; quia, inquit Ulpianus, locupletiorem esse maritum negari non potest: & hoc quæritur, quid ex re mulieris possideat.

m L. 55. D. de donat. inter vir. & uxor.

[n] Si consumseris nummos quos mihi meus servus surripuerat, peculiares putans, condictio eo nomine mihi adversus te competit, quasi res mea ad te sine causa pervenerit.

n L. 30. pr. vers. secundum, D. de act. emt.

[o] Pupilli non tenentur commodati secundum leges Romanas; tamen utilis actio dabitur, si pupillus locupletior factus sit.

o L. 3. D. commodati.

[p] Sic si aliena res pignori data & a creditore vendita fuerit, quantum ad creditorem, pro pretii accepti quantitate, liberatur debitor: quia, inquit Tryphoninus, ex quali quali obligatione, occasione debitoris redactum pretium æquius debitori proficiet, quam creditoris lucro cederet: sed emtori debitor tenebitur, ne ex aliena jactura lucrum sibi quærat: [16] nam & si majores fructus a pos-

p L. 12. §. 1. de distr. pignorum.

GRONOVII.

14 *Denunciatio*] L. 47. pr. *de peculio*. l. 11. §. 2. & 3. D. *de institor. act.* l. 17. §. 4. *Ibid.*

15 *Quam ex lege*] Quia vetitæ donationes inter virum & uxorem erant. l. 1. hoc tit.

16 *Nam & si majores*] Si creditor a debitore, qui bona fide alienum agrum possidet, pro usuris ejus agri fructus redigat, & forte perceperit majores, quam quæ usurarum quantitati responderent, id ad minuendam sortem possessori proficere deberet. [Immo si Creditori, qui rei alienæ, a Debitore sibi in pignus datæ, possessionem amiserat, & actione hypothecaria pos-

possessore creditor abstulisset, universos in 17 quantitatem acceptos ferre deberet.

q Similiter si cum debitore meo, non tanquam meo, 18 sed alienum debitorem putans, egisti & mutuam ab eo accepisti pecuniam, obligaris, non quia pecuniam tibi credidi, (hoc enim nisi inter consentientes fieri non potest) sed 19 quia pecunia mea, quæ ad te pervenit, eam mihi a te reddi bonum & æquum est.

q L. 32. D. de reb. cred.

3. Posteriores quoque juris interpretes ad facta similia hæc recte producunt: nempe ut r cujus 20 latitantis bona venum ierant, cum exceptionem haberet, is ad pecuniam ex bonis suis redactam admittatur; & s ut qui pecuniam patri credidit ad alendum filium, si pater solvendo non sit, in ipsum filium bona materna habentem actionem habeat.

r Acc. in d. L. 12.

s Jason. in d. L. 92.

His regulis duabus recte intellectis, non difficilis erit responsio ad eas quæstiones quæ & a Jurisconsultis t & a Theologis, internum animi tribunal instruentibus, proponi solent.

III. Primum enim apparet, bonæ fidei possessorem (nam malæ fidei possessor, ultra rei rationem, ex facto suo tenetur) non teneri ad ullam restitutionem si res perierit: quia nec res ipsa apud eum est, nec lucrum ex re.

IV. Secundo, bonæ fidei possessorem teneri ad restituendos (cc) etiam fructus exstantes rei: dico fructus rei; nam industriæ fructus etiam si sine re non procederent,

t Soto Lib. IV. q. 7. art. 2. Covarr. ad c. peccatum. par. II. §. 1. Silv. in verbo Restituta n. 3. q. 6. Medina de contr. q. 10. Less. L. II. c. 14. Navar. 17. n. 7.

possessorem convenerat, hic jussus fuit rem, cum fructibus ex ea interim perceptis, restituere. Vide *L.* 21. §. *ult.* D. *De Pignorib. & Hypoth.* J. B.]

17 *Quantitatem*] Debitam.

18 *Sed alienum*] Ejus qui te jussit ab suo debitore mutuum sumere.

19 *Quia pecunia mea, quæ*] Verba legis 32. D. *de rebus cred.* in quibus aut delendum τὸ *quæ*, aut legendum *pecuniam meam*, & τὸ *eam* abundat, ut in illis, de quibus 1. Observ. 23. p. 186. [Conf. *Westenb.* de Causs. Oblig. Diss. III. cap. 2. §. 28. *M. T.*]

20 *Latitantis*] Non facientis copiam conveniendi sui. *Cicero* pro Quinct. cap. 19.

(cc) Non tenetur: quoniam, ut puto, ille, quamdiu fuit bonæ fidei Possessor, secundum Leges Naturalem eadem plane jure habuit, ac si verus Dominus fuisset. Id probavimus ad Caput PUFENDORFII jam indicatum: ubi videre poterit Lector, quomodo in plerisque casuum sequentium alias regulas tradamus, e principio simplicissimo & facillimo fluentes: quum definitiones Auctoris nostri satis inter se non consentiant, & difficultatibus plurimis obnoxiæ sint. J. B.

rent, rei tamen non debentur. Causa hujus obligationis est ex dominio: nam qui dominus est rei, idem naturaliter dominus est fructuum rei.

V. Tertio, bonæ fidei possessorem teneri ad restitutionem & rei & fructuum consumtorum, si modo alias quoque tantundem consumturus fuerat: nam in hoc locupletior censetur. Sic laudatur circa initia imperii C. Cæsar [u] Caligula, quod quibus regna restituit, adjecit & fructus medii temporis.

u Suet. cap. 16.

VI. Quarto, non teneri eum ad restituendos fructus quos percipere neglexit: quia nec rem habet, nec quicquam quod rei loco succedit.

VII. Quinto, si talis possessor rem sibi donatam alii donaverit, non teneri eum nisi omnino etiam sine hac re donaturus tantundem fuisset: tunc enim lucrum erit rei suæ pepercisse.

VIII. Sexto, si rem emtam vendiderit, [x] non teneri, nisi quatenus forte pluris [y] vendiderit: quod si donatum vendiderit, [z] teneri ad restituendum pretium, nisi forte prodegerit pretium, alias non prodacturus.

IX. 1. Septimo, rem alienam bona fide emtam restituendam, nec [a] posse erogatum pretium repeti. Cui regulæ hæc addenda mihi videtur exceptio, [d] nisi quatenus dominus rei suæ possessionem recipere sine impendio aliquo probabiliter non potuit, ut puta si res apud piratas fuerit. Tunc enim deduci poterit quantum dominus impensurus libenter fuerat: ipsa enim [21] facti possessio, præsertim recuperatu difficilis, est aliquid æstimabile, & in hoc dominus post rem amissam censetur factus

x Vid. L. 48. §. ult. D. De furtis.
y L. 22. D. de petit. her. L. 25. eod.
z L. 23. D. de reb. credit.
a L. 3, 23. C. de rei vindic. L. 16. C. de evictionib.

GROTII.

d *Nisi quatenus dominus rei suæ possessionem recipere sine impendio aliquo probabiliter non potuit*] Apud Terentium Heautontimorumeno Act. IV. Scena IV. (vs. 42. *& seqq.*)

—— Sed illud quod tibi
Dixi de argento quod ista debet Bacchidi;
Id nunc reddendum est illi. neque tu scilicet
Eo nunc confugies; quid mea? num mihi datum est?
Num jussi? num illa oppignerare filiam
Meam me invito potuit? verum illud, Chreme,
Dicunt: jus summum sæpe summa est malitia.

Ubi & *Eugrafium vide*. Hæc æquitas etiam ab Hebræorum magistris probatur, & a *Wisigotthis* Libro IX. tit. I. cap. 9. & cap. 14. *Alc.* III. Præs. 29. *Menoch.* v. Præs. 29. num 26. *Stracham* parte II. num. 18.

GRONOVII.

21 *Facti possessio*] Possessio de facto sive plena.

factus locupletior. Et ideo cum rei suæ emtio [b] ordinario jure non valeat, valere tamen eam ait [c] Paulus Jurisconsultus, si ab initio id convenit, 22 ut possessio quæ apud alterum est ematur [d]. Neque hic requiro ut emta res sit [e] cum animo ut domino restitueretur, quo casu 23 negotiorum actionem nasci, sunt qui ajant, sunt qui negent [e]. Nam negotiorum gestorum actio ex lege civili nascitur: nullum enim habet eorum fundamentorum, ex quibus natura obligationem inducit. Nos autem id quod naturale est hic quærimus.

2. Non dissimile est quod de 24 funeraria scripsit [f] Ulpianus, justum judicem in ea non 25 meram negotiorum gestorum actionem imitari, sed solutius æquitatem sequi, cum hoc ei actionis natura indulgeat. Et quod alibi idem ait, [g] si quis negotia mea gesserit, non mei contemplatione, sed sui lucri causa, & circa res meas aliquid impenderit, [h] non quidem in id quod dedit, sed in id quod ego locupletior sum, habiturum actionem. Sic (dd) enim & domini rerum, quarum jactu levata est navis, partem recuperant ab aliis, [i] quorum res jactu servatæ sunt: quia & qui rem alioqui perituram servavit, in hoc videtur locupletior.

X. Octavo, cum, qui rem alienam emit, non posse eam restituere venditori ut pretium servet, quia ex quo res in ejus fuit potestate, jam, ut diximus, cœpit obligatio restituendi.

XI. Nono, cum qui rem habeat, cujus dominus ignoratur, non teneri naturaliter eam rem pauperibus dare: [f] quanquam valde hoc pium sit & recte multis in locis constitutum. Ratio est, quia ex dominio nemo jus habet

b L. 16. D. de cont. emt.
c L. 34. §. 4. D. de contr. emt.
d L. 2. §. 3. ad legem Rhodiam. Vid. Ægid. Reg. disp. 31. dub. 7. num. 126. Host. tit. de pœn. v. quid de prædam ementibus.
e Bal. & Cast. l. 1. D. de neg. gest.
f L. 14. §. 13. D. de relig. & s. f. Balsamo ad can. x. Greg. Thaumat.
g L. 6. §. 3. D. de neg. gest.
h Cajet. 2. 2. 62, 6. Soto l. 4. q. 7. art. 2. Covar. d. loco.
i L. 1. D. ad l. Rhod.

GROTII.

e *Cum animo ut domino restitueretur*] *Speculum Saxonicum* II, 37. *Landrecht* tit. XV.

f *Quanquam valde hoc pium sit*] *Chrysostomus* indicato jam loco. (In 1. *Corinth.* v. 8)

GRONOVII.

22 *Ut possessio quæ apud alterum est, ematur*] Ne scilicet de ea dominus judicio certandum haberet.

23 *Negotiorum actionem*] Contrariam, quæ datur gestori ultro accedenti ad negotium alterius.

24 *Funeraria*] Quæ de impensis funeris causa factis datur.

25 *Meram negotiorum*] Rigorem juris in illa actione.

(dd) Heic *enim*, in omnibus Editionibus, positum pro *etiam*, errato, ut mihi videtur, typographico, quod tamen Auctor non animadvertit. Certe est id novum exemplum, non ratio jam dictorum. *J. B.*

habet præter dominum. Non esse autem & non apparere, tantundem valent quoad eum cui non apparet.

XII. Decimo, [k] naturaliter quod ob causam turpem aut honestam, ad quam quis obligabatur, acceptum est, non esse restituendum, quanquam hoc quoque non immerito legibus quibusdam introductum est. Ratio est, [l] quia ratione rei nemo tenetur, nisi res sit aliena; hic autem dominium transit ex prioris domini voluntate. g Aliud erit si in ipso accipiendi modo vitium fuerit, puta extorsio: hoc enim est aliud obligationis principium, de quo hic non agimus.

XIII. Addamus & hoc mendose a [m] Medina traditum, rerum alienarum in nos dominium transire sine consensu domini, si res sint tales, quæ pondere, numero & mensura æstimari soleant. Nam res ejus generis functionem quidem recipere dicuntur [n], id est, restitui posse per id quod genere idem est, sed ita demum si consensus præcesserit, aut ex lege aut more præcessisse intelligatur, ut in mutuo; aut etiam si res, utpote consumta, exhiberi nequeat. [o] At extra talem consensum, vel expressum, vel præsumtum, & extra necessitatem functio ista locum non habet.

k *Thom.* 2, 2. 62. *art.* 5. *resp. ad* 2. & *Cajet. ibi. Covar.* p. 2. §. 2. *ad cap. peccatum.*

l 1 *Sam.* XII, 5, 6.

m *De rest. q.* 10.

n *L.* 2. *D. de Reb. Cred.*

o *L.* 11. §. *ult. D. de reb. cred.* & *si cert.*

GROTII.

g *Aliud erit si in ipso accipiendi modo vitium fuerit, puta extorsio*] Optime hæc distinguit *Augustinus* Epistola LIV. (quæ est CLIII. nova *Edit. Benedictin.*)

CAP. XI.

De promissis.

I. 1. Perduxit nos ordo ad obligationem quæ ex promissis oritur: ubi statim se nobis objicit vir eruditionis minime vulgaris [a] Franciscus Connanus. Is enim hanc defendit (aa) sententiam, jure naturæ ac gentium [1] ea pacta, quæ non habent συνάλλαγμα, nullam inducere obligationem: honeste tamen impleri, si modo talis res sit, quam præstare etiam citra promissum honestum ac virtuti alicui congruens fuerat.

a Lib. I. cap. VI. L. V. c. I.

I. 2. Adfert autem pro sententia sua non tantum Jurisconsultorum dicta, sed & rationes has: quod non minor sit culpa ejus qui temere nulla de causa pollicenti cre-
II. dit, quam ejus qui vanitatem adhibuit promissionis: deinde quod fortunis omnium magnum immineat periculum, si promisso, quod sæpe ex ostentatione magis quam ex voluntate proficiscitur, aut ex voluntate quidem, sed
III. levi ac parum considerata, tenerentur homines: postremo,

GRONOVII.

1 *Ea pacta quæ non habent*] Pacta nuda quæ placiti fine steterunt, quæ neque traditione, neque stipulatione firmata sunt.

(aa) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. cap. 5. §. 9. & seqq. *J. B.*

no, quod justum fuit aliqua honestati cujusque relinquere, nec ad necessitatem obligationis exigere: turpe esse promissa non implere, non quod injuste id fiat, sed quod detegatur promissionis levitas.

[b] Tullii quoque utitur testimonio, qui dixerit, nec promissa servanda, quæ sint iis quibus promiseris inutilia, nec si plus tibi noceant, quam illi prosint cui promiseris. *b De Offic. I. 10.*

Quod [2] si res integra non sit, vult deberi non quod promissum est, sed [3] quod interest: cæterum pacta, quam ex se non habent vim, eam accipere aut ex contractibus, quibus insunt aut adjiciuntur, aut ex rei traditione: unde nasci [4] partim actiones, [5] partim exceptiones & vetitam repetitionem.

Quæ vero pacta vim obligandi secundum leges habeant, ut pacta stipulata & alia quædam, habere eam [6] legum beneficio, quarum ea est efficacia, ut quod per se honestum est, id efficere possint etiam necessarium.

3. Verum hæc sententia, ita generaliter ut ab ipso affertur accepta, consistere non potest. Primum enim sequitur inde inter reges & populos diversos, pactorum, quamdiu nihil ex iis præstitum est, vim esse nullam, præsertim iis in locis, [7] ubi nulla certa forma fœderum aut sponsionum reperta est. Tum vero ratio nulla reperiri potest, cur leges, quæ quasi pactum commune sunt populi atque hoc nomine vocantur ab [c] Aristotele & [d] Demosthene, obligationem pactis possint addere; voluntas autem cujusque, hoc omni modo agentis ut se obliget, idem non possit, præcipue ubi lex civilis impedimentum non affert. Adde quod, voluntate sufficienter significata, transferri rei dominium potest, ut ante diximus [e]. Quid ni ergo possit transferri & jus in personam, aut ad transferendum dominium (quod jus ipso [8] dominio minus est) aut ad aliquid agendum, quip-

c Rhet. I. xv.
d Orat. I. adv. Aristogit. p. 492. C. unde petita est L. 2. D. de legibus.
e C. 6. § 1.

GRONOVII.

2 *Si res integra non sit*] Si cœptum est impleri promissum, si arrha, vel symbolum datum.

3 *Quod interest*] Ejus cui promissum fuerat, rem præstari

4 *Partim actiones*] Ad exigendum aut petendum.

5 *Partim exceptiones*] Ad negandum.

6 *Legum beneficio*] Non natura.

7 *Ubi nulla certa*] Sicubi remanet prisca simplicitas & verbis nudis & fortuitis, non conceptis & certis formulis transigitur.

8 *Dominio minus*] Quanto scilicet spes minor est re præsenti.

quippe cum in actiones nostras par jus habeamus atque in res nostras?

4. Accedit his [a] sapientum consensus: nam quomodo [f] dicitur a Jurisconsultis, nihil esse tam naturale, quam voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre ratam haberi; eodem modo dicitur, [g] nihil esse tam congruum fidei humanæ, quam ea [9] quæ inter eos placuerunt servare. Sic edictum de pecunia constituta, ubi nulla in constituente debendi causa præcesserat præter consensum, [h] favere dicitur naturali æquitati. Paulus quoque Jurisconsultus eum [i] ait natura debere, quem jure gentium dare oportet, cujus fidem secuti sumus: quo in loco primum vox, *oportet*, necessitatem quandam moralem significat: neque vero admittendum est, quod ait Connanus, fidem secutos nos censeri, ubi res integra esse desiit: agebat enim eo loco Paulus de condictione indebiti: quæ cessat si ex qualicunque pacto solutum quid sit, quia jam ante, re adhuc integra, naturæ ac gentium jure dari oportebat, etiamsi lex civilis ad [10] præscindendas litium occasiones auxilium suum non præstabat.

5. M. autem Tullius in officiis [k] tantam promissis vim tribuit, ut fundamentum justitiæ fidem appellet, quam & justitiæ sororem dixit [l] Horatius; & Platonici sæpe justitiam vocant ἀλήθειαν, quod fidelitatem transtulit [m] Apulejus; ac Simonides [n] justitiam definiebat, non modo acceptum reddere, sed & verum dicere.

6. Sed ut bene res intelligatur, (bb) distinguendi sunt diligenter tres gradus loquendi de rebus futuris quæ nostræ sunt potestatis, aut fore putantur.

f §. 40. *Inst. de rer. divis.*
g *L.* 1. *D. de pactis.*
h *L.* 1. *D. de pecun. const.*
i *L.* 84. §. 1. *D. de reg. jur.*
k *De off. L.* 1. c. 7.
l *L.* 1. *Od.* 24.
m *Ap. de habitud. Platon. doctrin.* Lib. II. pag. 15. in fin. *Ed. Elmenhorst.*

a *Apud Plat.* 1. *De Rep.* pag. 331. C. D. *Edit. H. Steph.*

GROTII.

a *Sapientum consensus*] Ita ut & silentium in re moram non ferente vim sponsionis habere velint Hebræi. *Baba Kama* cap. x. §. 4. [Vide ibi Commentar. *Constantini Lempereur. J. B.*]

GRONOVII.

9 *Quæ inter eos*] Potest excusari, ut τὸ *eos* ad intellectum referatur, quasi dixisset, fidei hominum. Suspicor tamen Ulpianum scripsisse, *quam ea quæ inter quos placuerunt servari.* [Nihil mutare necesse est. Vide Clariss. NOODT. *Obs.* 1. 4. J. B. — *Noodtio* contradixit Ampl. *Bynkersh.* Obs. Lib. VIII. cap. 9., legendum existimans *inter reos*, sed recte refutatus a *Marckarto* Interpr. Rec. J. Civ. Lect. Lib. II. c. 6. p. 207. sqq. *M. T.*]

10 *Præscindendas*] *Recidendas* dicere voluit. 2. *Observ.* 22.

(bb) Vide, in hanc rem, PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. cap. V. §. 5. & seqq. *J. B.*

II.

GRO-

II. Primus gradus est assertio explicans de futuro animum qui nunc est: & ad hanc, ut vitio careat, requiritur veritas cogitationis pro tempore præsenti, non autem ut in ea cogitatione perseveretur. Habet enim animus humanus non tantum naturalem potentiam mutandi consilium, sed & jus. Quod si in mutatione sententiæ vitium sit aliquod, aut accedit, id non est intrinsecum mutationi, sed ex materia, puta quia prior sententia erat melior.

III. Secundus gradus est, cum voluntas se ipsam pro futuro tempore determinat, cum signo sufficiente ad indicandam perseverandi necessitatem. Et hæc pollicitatio dici potest, quæ seposita lege civili obligat quidem, aut absolute, aut sub conditione, sed jus proprium alteri non dat. Multis enim casibus evenit, ut obligatio sit in nobis, & nullum jus in alio: sicut in debito misericordiæ & gratiæ reponendæ apparet, quibus simile est hoc debitum constantiæ sive fidelitatis. Itaque ex tali pollicitatione res pollicitantis retineri, aut is ipse qui pollicitus est ad implendam fidem cogi jure naturæ non poterit.

IV. 1. Tertius gradus est, ubi ad determinationem talem accedit signum volendi jus proprium alteri conferre: quæ perfecta promissio est, similem habens effectum qualem alienatio dominii. Est enim aut [11] via ad alienationem rei, aut alienatio particulæ cujusdam nostræ libertatis. Illuc pertinent promissa dandi, huc promissa faciendi. Ejus quod dicimus insigne nobis argumentum præbent divina oracula, quæ nos docent [b] Deum ipsum, qui nulla constituta lege obstringi potest, contra naturam suam facturum nisi promissa præstaret. Neh. IX. 8. Hebr. VI. 18. & X. 23. 1 Cor. I. 9. X. 13. 1 Thess. V. 24. 2 Thess. III. 3. 2 Timoth. II. 13. Unde sequitur, ut promissa præstentur venire ex natura immutabilis justitiæ, quæ Deo & omnibus his qui ratione utuntur, suo modo communis est. Accedit judicium [o] Salomonis: *Fili mi, si quid spopondisti alteri,* [12] *defixisti externo volas tuas, illaqueatus es verbis oris tui: captus es enuntiationibus oris tui.* Et

[o] Prov. VI. 1.

GROTII.

b *Deum ipsum*] Ita *Baldus* in l. 1. D. de pactis.

GRONOVII.

11 *Via*] Præparatio, *praerogativa*, ut veteres loquebantur. 4. *Observ.* 1.

12 *Defixisti externo*] Manum tuam vinctam alieno tradidisti.

Gro-

Et hinc Hebræis promiſſio vocatur אסרה *vinculum* & ^c voto comparatur, Numer. XXX. 4, 5, 6. Similis origo
p Verſ. 349. vocis ὑποσχέσεως notata Euſtathio ad ſecundum ^p Iliados: *ἁλίσκει γάρ πως καὶ κατέχει τὸν ὑποσχόμενον ὁ τὴν ἐπαγγελίαν δεξάμενος.* ^d *Capit ac vincit quodammodo promiſſorem is, cui fit promiſſio.* Quem ſenſum non male ſecundo
q Verſ. 52. ^q Metamorphoſeon expreſſit Ovidius, ubi promiſſor ei cui promiſerat ait: [13] *Vox mea facta tua eſt.*

2. His cognitis non difficulter reſpondebimus ad Connani argumenta. Nam juriſconſultorum dicta de pactis nudis reſpiciunt ^e id, quod Romanis legibus erat introductum, quæ deliberati animi ſignum certum conſtituerunt ſtipulationem. Neque negamus ſimiles eſſe in aliis populis leges. *Quæ lex ad id præſtandum nos quod alicui promiſimus obligat?* ait Seneca ^r de lege humana &
r V. de Benef. cap. 21. ^f promiſſo non ſolenniter facto loquens.

3. Poſſunt autem naturaliter deliberati animi alia eſſe ſigna præter ſtipulationem, aut ſi quid ei ſimile ad actionem pariendam lex civilis poſtulat. Quod autem fit animo non deliberato, id nos quoque ad vim obligandi
s Apud Stob. Serm. 44. non credimus pertinere; quod & ^s Theophraſtus libro de legibus notaverat. Imo & quod deliberato fit, ſed non eo animo ut jus proprium concedat alteri, ex eo negamus jus exigendi cuiquam naturaliter dari, quanquam non ſolam hinc honeſtatem, ſed & neceſſitatem quandam moralem naſci agnoſcimus. De eo autem quod ex Cicerone adducitur agemus infra, ubi de interpretatione pactorum ſermo erit. Sed quæ ad perfectæ promiſſionis vim (cc) requirantur videamus.

V.

GROTII.

c *Voto comparatur*] *Quaſi paciſcuntur cum Diis homines oblatione votorum.* Schol. Horatii. (in III. *Od.* 29. verſ. 59.)

d *Capit ac vincit*] Inde vincula fidei dicta. *Donatus* ad Eunuchum. (*Act.* 1. Sc. 2. verſ. 22.)

e *Id, quod Romanis legibus erat introductum*] Cante *Paulus* Sententiarum Lib. II. tit. XIV. *Si pactum nudum de præſtandis uſuris interpoſitum eſt, nullius eſt momenti: ex nudo enim pacto inter cives Romanos actio non naſcitur.* §. 1.

f *De promiſſo non ſolemniter facto loquens*] Id eſt, non ſponſo. Sic Epiſtola XIX. diſtinguit: *Jam non promittunt de te, ſed ſpondent.* Stipulatus & ſponſio, verborum ſolennitas dicitur *Paulo* Lib. V. Sententiarum, (*Tit.* 7. §. 1.) & *Cajo* titulo de obligationibus quæ ex conſenſu fiunt. (II. 9. 4.)

GRONOVII.

13 *Vox mea*] At ibi ſol ad Phaëtontem, V. Fa. *temeraria*, dixit, *vox mea facta tua eſt*, ubi τὸ *tua* auferendi caſu, non nominativo, ut accipit *Grotius*.

(cc) Confer PUFENDORF. *De Jure*

V. 1. Primum requiritur usus rationis: ideo & furio-
i & amentis & infantis nulla est promissio. Aliud cen-
endum de minoribus, hi enim etsi non satis firmum ju-
licium habere credantur, ut & fœminæ, id tamen
iec perpetuum est, nec per se sufficit ad actus vim eli-
lendam.

2. Quando autem puer ratione uti incipiat, non pot-
est certo definiri: sed ex quotidianis actibus, aut etiam
ex eo quod communiter in quaque regione accidit, desu-
nendum est. Itaque apud Hebræos valebat promissio
quam fecisset adolescens qui annum implesset decimum
ertium; puella quæ duodecimum. Alibi leges civiles,
usta ratione motæ, quasdam promissiones pupillorum
ac minorum irritas pronuntiant, non apud Romanos
antum, sed & apud Græcos, ut notatum Dioni Chry-
sostomo [t] oratione LXXV. adversus quasdam restitutio-
nis beneficium introducunt: sed hi effectus sunt pro-
prii legis civilis, ac proinde cum jure naturæ ac gen-
tium nihil habent commune; nisi quod quibus locis ob-
tinent, ibi eas servari etiam naturale est. Quare etiam-
si peregrinus cum cive paciscatur, tenebitur illis legi-
bus: quia qui in loco aliquo contrahit, tanquam subdi-
tus temporarius legibus loci subjicitur.

3. Plane aliud erit si in mari pactio fiat, aut in va-
cua insula, aut per litteras inter absentes. Talia enim
pacta jure solo naturæ reguntur, ut & pacta eorum qui
summam habent potestatem, qua tales sunt. Nam in
his quæ [14] privatim agunt locum habent leges etiam quæ
[15] irritum actum faciunt, ubi id in favorem ipsorum fit,
(dd) non in pœnam.

VI. 1. De pacto errantis perplexa satis tractatio est.
[u] Nam distingui solet inter errorem circa substantiam
rei & qui non sit circa substantiam: [16] an dolus causam
dederit contractui, an non: fueritne alter, [17] quicum
actum

t *Orat.* 74. pag. 638. D. *Ed. Morell.*

u *Antonin.* p. 2. *tit.* 1. c. 17. §. 6. *Dd. ad l.* 23. *de reg. jur. Covar. de contractibus, quæst.* 57. *Medina, c. de rest. quæst.* 25.

Jure Nat. & Gent. Lib. III. cap. 6. *J. B.*

(dd) Vide infra, Cap. 14. hujus libri, §. 2. *J. B.*

GRONOVII.

14 *Privatim agunt*] Tanquam privati, emendo, vendendo, locando, conducendo, stipulando, spondendo &c.

15 *Irritum actum faciunt*] Contractum rescindunt, si hoc ad honorem eorum & conditionem meliorem faciendam pertineat, non pro pœna fit aut ignominia.

16 *An dolus*] An qui deceptus promisit, videatur promissurus non fuisse, nisi deceptus esset.

17 *Quicum actum est*] An cui doloso

actum est, doli particeps: sitne actus stricti juris an bonæ fidei. Nam pro harum rerum varietate alios actus irritos pronuntiant scriptores, alios validos quidem, sed ut arbitrio ejus, qui læsus est, rescindi possint, aut reformari. Sed harum distinctionum pleræque veniunt ex jure Romano, tum civili vetere, tum prætorio: quædam etiam non satis veræ aut accuratæ sunt.

2. At viam nobis reperiendæ naturali veritati pandit, quod de legum vi atque efficacia omnium ferme consensu [x] receptum est, ut [g] si lex fundetur in præsumtione aliqua facti, quod factum revera ita se non habeat, tunc ea lex non obliget, quia veritate facti deficiente, deficit totum legis fundamentum. Quando autem lex in tali præsumtione sit fundata, ex legis materia, verbis & circumstantiis colligendum. Similiter ergo dicemus, [h] si promissio fundata sit in præsumtione quadam facti quod non ita se habeat, naturaliter nullam ejus esse vim: quia omnino promissor non consensit in promissum, nisi sub quadam conditione quæ re ipsa non extitit: quo referenda est illa quæstio apud Ciceronem de oratore primo [y] de eo, qui filium suum mortuum falso credens alium instituerat heredem.

x *Felin. c. 1. de constit. n. 40. Bald. in l. Cum quis C. de jur. & facti ignor. Covarr. in* c. *possessor. de reg. jur. in 6.* p. 2. §. 6. n. 8. *& Navarr.* c. 12. n. 13.

y Cap. 38.

3. Quod si promissor negligens fuit in re exploranda, aut in sensu suo exprimendo, (ee) & damnum inde alter passus sit, tenebitur id resarcire promissor, non ex vi promissionis, sed ex damno per culpam dato, de quo capite infra agemus. Si vero adfuerit quidem error, sed in quo fundata non fuerit promissio, ratus erit actus, utpote non deficiente vero consensu: sed hoc quoque casu si is cui promittitur dolo errori causam dederit, quicquid ex eo errore damni promissor fecit, resarcire tene-

lose promissum est, & ipse dolo egerit, ut *Tarpeja.*

(ee) Alia heic est ratio *Promissi mere gratuiti*, alia *Promissi mutui.* In priori, modo bona fide egerit Promissor, ad nihil amplius tenetur. In posteriori, ex circumstantiis judicandum, an ob negligentiam in re exploranda, aut sensu suo exprimendo, Promissor teneatur. Diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GROTII.

g *Si lex fundetur in præsumtione aliqua facti*] Exemplum vide in l. 5. C. *de Servis fugitivis.* apud *Gallium* Lib. 1. obs. 11. num. 7. apud *Molinæum* ad consuet. Paris. tit. 1. §. 13. Gl. 3.

h *Si promissio fundata sit in præsumtione quadam facti quod non ita se habeat*] Seneca de beneficiis IV. cap. XXXVI. *Demens est qui fidem præstat errori.*

Cap-

tenebitur, ex alio illo obligationis capite. Si pro parte fundata erit in errore promissio, valebit pro reliqua parte.

VII. 1. De eo quod metu fit, non minus implicita tractatio est: nam & hic distingui solet inter metum gravem absolute, vel ratione habita personæ metuentis, & levem; illatum juste & injuste; ab eo, cui promittitur, vel ab alio; item inter actus liberales & onerosos: & pro his diversitatibus alii actus dicuntur irriti, alii ad arbitrium promittentis revocabiles, alii in integrum restituendi: non sine magna sententiarum varietate circa hæc singula.

2. Ego omnino illorum accedo sententiæ, [z] qui existimant, seposita lege civili, quæ obligationem potest tollere aut minuere, eum qui metu promisit aliquid, (ff) obligari: quia consensus hic adfuit, nec conditionalis, ut modo in errante dicebamus, sed absolutus. Nam ut recte ab Aristotele [a] traditum est, qui naufragii metu res suas jactat, vellet res servare sub conditione, si naufragium non immineret; at absolute vult res perdere, spectata scilicet temporis ac loci circumstantia.

Sed illud simul verissimum censeo, [b] si is cui promittitur metum intulerit non justum, sed injustum, quamvis levem, atque inde secuta sit promissio, eum teneri ad liberandum promissorem si promissor velit; non quod inefficax fuerit promissio, sed ob damnum injuria datum, quod quam habeat exceptionem ex jure gentium, [i] infra suo loco explicabitur.

3. Quod vero quidam actus rescinduntur [k] ob metum ab alio incussum, [c] quam quicum actum est, ex lege est

[z] *Sylv. verb. metus, q.* 8.

[a] *Eth. Nic.* III. c. 1.

[b] *Sylv. verb. restitutio.* 2. *dicto.* 7. *Navarr.* c. 17. n. 15. & c. 22. n. 51. §. 7. *Covarr. ad c. peccatum.* p. 2. §. 3. n. 7.

[c] *L.* 14. §. 3. *D. quod met. caus.*

GROTII.

i *Infra suo loco explicabitur*] Hoc Libro, tit. XVII. §. 19. & Libro III. cap. 19. §. 11.

k *Ob metum ab alio incussum*] Seneca naturam secutus Libro IV. controversiarum, controversia XXVII. *Ita rescinduntur quæ per vim & necessitatem gesta sunt, si vis & necessitas a paciscente adhibita est. Nihil enim, inquit, mea, an tu cogaris, si non a me cogeris. Meam culpam oportet esse, ut mea pœna sit.* confer quæ infra Libro III. cap. 19. §. 4.

(ff) Minime obligatur. Vide quæ, post PUFENDORFIUM, diximus, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. cap. 6. §. 9. & seqq. *J. B.* [Imo, cum adsit facultas contrahendi, & declaratio consensus, quidni obligabitur? Hoc nisi statuas, quo modo transactio bellica valebit? *M. T.*]

GRO-

eſt civili, quæ ſæpe etiam actus libere factos [18] ob judicii infirmitatem, aut irritos facit aut revocabiles. Quæ autem de [19] legum civilium vi atque efficacia ſupra diximus, eadem hic volumus haberi repetita. At quæ ad promiſſiones firmandas vis ſit jurisjurandi, infra videbimus.

VIII. 1. Materiam promiſſi (gg) quod attinet, eam oportet eſſe, aut eſſe poſſe in jure promittentis, ut promiſſum ſit efficax. Quare primum non valent promiſſa facti per ſe illiciti: (hh) quia ad illa nemo jus habet, nec poteſt habere. At promiſſio, ut ſupra diximus, vim accipit ex jure promittentis, nec ultra extenditur. Ageſilaus de promiſſo interpellatus [d] respondit; ναὶ δῆτα, εἰ δ' ἐςὶ δίκαιον· εἰ δὲ μὴ, ἔλεξα μὲν, ὡμολόγησα δ' οὔ· *bene, ſi juſtum eſt: ſin minus, dixi tantum, non & promiſi.*

[d] *Plutarch. Apophthegm. Lacon.* pag. 208. c.

2. Quod ſi res nunc non ſit in poteſtate promittentis, ſed eſſe aliquando poſſit, erit in pendenti efficacia; quia tum promiſſio facta cenſeri debet ſub conditione, ſi res in poteſtatem venerit. Quod ſi conditio, qua res in poteſtatem promiſſoris venire poſſit, ipſa quoque ſit poteſtativa, tenebitur promiſſor facere quidquid moraliter æquum eſt ut ea impleatur.

3. Sed in hoc quoque genere lex civilis utilitatis cauſa multa irrita ſolet facere, quæ naturaliter obligarent: ut promiſſum futuri matrimonii factum ab eo eave, qui conjugem nunc habeat, & non pauca quæ a minoribus, aut filiis familiarum fiunt.

IX. Quæri hic ſolet, an promiſſio facta ob cauſam naturaliter vitioſam ipſa natura valeat, ut ſi quid promittatur homicidii perpetrandi cauſa. Hic ipſam promiſſionem vitioſam eſſe ſatis apparet: in hoc enim adhibe-

GRONOVII.

18 *Ob judicii infirmitatem*] Ut in filiis familias SC. Macedoniano, in mulieribus Vellejano.

19 *Legum civilium*] Quæ ſcilicet plerumque fundantur in præſumtione facti.

(gg) Confer hac de re PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. cap. 7. *J. B.*

(hh) De validitate & effectibus Promiſſorum aut pactorum illicitorum fuſe & nove egi ad PUFENDORFIUM, *de Jure Nat. & Gentium*, dicto cap. 7. Lib. III. *Not.* 2. alterius Editionis. Principiorum autem ibi poſitorum uſum oſtendendi, eaque defendendi, in argumento inſigni, de Alea nimirum, occaſionem poſtea habui, duabus Epiſtolis, quæ reperiuntur in *Ephemeridibus Eruditorum Pariſienſibus*, Octobr. 1712. & Decembr. 1713. Edit. Amſtelod. *J. B.*

G R O-

hibetur, ut alter impellatur ad malum facinus. Sed non quicquid vitiose fit effectu juris caret, quod in prodiga donatione apparet. Hoc interest, quod donatione facta jam cessat vitiositas: nam sine vitio res relinquitur apud donatarium. At in promissis ob causam vitiosam manet vitium, quamdiu non perpetratum est crimen: tamdiu enim impletio ipsa promissi, ut mali illex, labem in se habet, quæ cessare incipit peracto crimine. Unde sequitur usque ad id tempus promissionis talis efficaciam esse in pendenti, ut modo dicebamus in promissa re quæ juris nostri non est: crimine vero perpetrato, jam obligationis vim exseri, [e] quæ ab initio non intrinsecus defuit, sed ab accedente vitio fuit impedita. Et hujus rei exemplum afferri potest in Juda Jacobi filio, [f] qui Thamari, quam meretricem putabat, promissam mercedem, [1] tanquam debitam, persolvit. Quod si [20] injustitia promissarii causam promissioni dederit, aut [21] inæqualitas sit in contractu, hæc quomodo sint resarcienda alia est quæstio, [m] de qua mox videbimus.

e Cajet. 2, 2. q. 32.

f Geneseos XXXVIII.

X. Quod vero promittitur ob causam ante debitam, non eo minus debetur, si jus naturale spectemus; secundum ea quæ de rei alienæ acceptione supra diximus [g]; nam & sine ulla causa promissum naturaliter deberetur. Sed hic quoque damnum per extorsionem datum, aut inæqualitas in contractu reparanda venient, secundum tradendas inferius leges.

g C. præc. §. 11. & 12.

XI. Modum promittendi quod attinet, is, ut de dominii translatione diximus, requirit actum externum, id est signum sufficiens voluntatis, quale interdum esse potest nutus, frequentius autem vox aut literæ.

XII. Sed & per hominem alterum (ii) obligamur, si constet de voluntate nostra qua illum elegerimus, [n] ut

GROTII.

1 *Tanquam debitam*] Natura scilicet, secundum cujus legem tunc vivebatur. Aliter ex jure civili judicavit *C. Aquilius* teste *Valerio Maximo*, Lib. VIII. cap. II. num. 2.

m *De qua mox videbimus*] Cap. XII. §. 9, 10, 11.

GRONOVII.

20 *Injustitia promissarii*] Qui publicum & tralatitium jus sine pactione mercedis non impertiebat. *Sueton.* Octavio cap. I.

21 *Inæqualitas sit in contractu*] Nulla proportio inter promissum & rem promisso quæsitam.

(ii) Confer PUFENDORFIUM, *de Jure Nat. & Gent.* Lib. III. cap. 9. ut & notata ad h. l. in curis secundis Gall. (*Ed. L. B.* 1759.) *J. B.*

n ut inſtrumentum noſtrum ad hoc ſpeciatim, aut ſub generali notione. Et 22 in generali præpoſitione accidere poteſt, ut nos obliget qui præpoſitus eſt, agendo contra 23 voluntatem noſtram ſibi ſoli ſignificatam: quia hic 24 diſtincti ſunt actus volendi: unus, quo nos obligamus ratum habituros quicquid ille in tali negotiorum genere fecerit, alter, quo illum nobis obligamus ut non agat niſi ex præſcripto, ſibi non aliis cognito. Quod notandum eſt o ad ea, quæ Legati promittunt pro Regibus ex vi inſtrumenti procuratorii, excedendo arcana mandata.

XIII. Atque hinc etiam intelligi poteſt 25 exercitoriam & 26 inſtitoriam, quæ 27 non tam actiones ſunt quam qualitates actionum, ipſo naturali jure niti. Adjiciendum hic eſt male Romanis legibus introductum, ut ex facto magiſtri 28 exercitores in ſolidum ſinguli tenerentur. Nam hoc nec naturali æquitati convenit, (kk) quæ ſatis habet ſi pro ſuis ſinguli partibus conveniantur, nec publice utile eſt: abſterrentur enim homines ab exercendis navibus, ſi metuant ne ex facto magiſtri quaſi in infinitum teneantur. Atque adeo apud Hollandos, ubi mercatura pridem maxime viguit, & nunc

GROTII.

n *Ut inſtrumentum noſtrum*] *Servius* ad illud Æneidos IX. verſ. 361. *Hoſpitio cum jungeret abſens, per internuntios* ait. vide quæ ſupra ad caput VI. §. 2.

o *Ad ea— mandata*] Vide exemplum apud *Marianam* XXVII. 19. Aliud apud *Guicciardinum* Tom. I.

GRONOVII.

22 *In generali præpoſitione*] Si cui dederimus mandatum generale quod ad notitiam publicam pervenire patimur.

23 *Voluntatem noſtram ſibi ſoli*] Vel verbis vel ſcripto arcano, quibus derogamus mandato generali.

24 *Diſtincti ſunt actus*] Duæ diverſæ ac diſcordes ſignificationes voluntatis.

25 *Exercitoriam*] Qua in ſolidum tenetur exercitor navis ex contractu magiſtri quem navi præpoſuit, quemque magiſter navi impoſuit §. 2. Inſtit. *Quod cum eo qui in aliena*.

26 *Inſtitoriam*] Quæ in contractu ejus qui præpoſitus eſt tabernæ aut menſæ aliive negotio, datur adverſus præponentem in ſolidum.

27 *Non tam actiones ſunt*] Actionum ſpecies diſtinctæ a condictione. quæ datur in dominum, quod juſſu ejus cum ſervo contractum eſt; quam hujus ad certa genera ſervorum accommodatio.

28 *Exercitores in ſolidum*] L. I. §. 20. D. *de exercitoria*.

(kk) At vero qui cum Magiſtro navis contraxit, cenſetur non cum hoc vel illo Exercitore, ſed cum omnibus in univerſum contraxiſſe. Rationi etiam ex utilitate publica petitæ, eſt quod opponi queat, validius forte. Plura diximus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

GRO-

nunc & olim lex illa Romana observata non est: imo contra constitutum, ne exercitoria etiam universi amplius teneantur, quam ad æstimationem navis & eorum quæ in navi sunt.

XIV. Ut autem promissio jus transferat, p acceptatio hic [h] non minus quam in dominii translatione requiritur, (ll) ita tamen ut hic quoque præcedens rogatio durare intelligatur ac vim habere acceptationis. Nec obstat quod 29 de pollicitationibus factis civitati jure civili est proditum; quæ ratio quosdam induxit, [i] ut jure naturæ solum promittentis actum sufficere judicarent: nam lex Romana non hoc dicit, ante acceptationem pollicitationis plenam esse vim; sed revocari vetat, q 30 ut acceptari semper possit: qui effectus non est naturalis, sed 31 mere legitimus. Cui non dissimile est quod [k] pro infantibus & amentibus jus gentium introduxit. Nam pro his, ut possidendi res quæ possessione quæruntur, ita & acceptandi 32 animum jus supplet.

h L. 38. princ. D. de acq. poss. Gomez. Tom. II. c. 9. n. 1.

i Molina disput. 263.

k Vide hoc libro, cap. III. §. 6. & IV. §. 10.

XV. Illud etiam quæri solet, an satis sit acceptationem fieri, an vero etiam innotescere debeat promissori, antequam promissio plenum effectum consequatur. Et certum est utroque modo fieri posse promissionem; aut hoc modo: volo, ut valeat si acceptetur; aut hoc modo: volo, ut valeat si acceptatum intellexero. Et in his quidem quæ ad mutuam pertinent obligationem, posterior sensus præsumitur: (mm) in promissis vero mere liberalibus potius est ut prior sensus credatur adfuisse, nisi aliud appareat.

XVI.

GROTII.

p *Acceptatio —— requiritur*] *Tertullianus*, ut Jurisperitus, libro de ejuniis: *Votum cum a Deo acceptatum est, legem in posterum facit.* Cap. 11.)

q *Ut acceptari semper possit*] Vide similem *legem Wisigotthorum* Lib. V. tit. 11. cap. 6.

GRONOVII.

29 *De pollicitationibus*] *Pollicitatio* est offerentis solius promissum. l. 3. D. *de pollicit.*

30 *Ut acceptari*] Ut ea rata sit, & debeantur pollicita ex nuda promissione; quemadmodum vota quæ Deo fiunt, & quum ludi, munera, epulum, nummi per centurias Romæ pronuntiarentur.

31 *Mere legitimus*] Jure civili introductus.

32 *Animum jus supplet*] Cum ipsi fateri animum non possint, jus constituit eum esse, quem ostendunt in quorum tutela vel curatione sunt.

(ll) De hoc jure *Acceptationis* vide PUFENDORF. *de Jure Nat. & Gent.* Lib. III. cap. 6. §. 15. *J. B.*

(mm) Contrarium mihi verius videtur. Fuse dicemus, Deo dante, in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

autem mandato, si alius 43 cui promissio facta non est, acceptet, volente promissore, tunc is erit effectus, ut promissori revocare promissionem non liceat, antequam is, quem spectat promissio, eam ratam habuerit aut irritam: sic tamen, ut medio illo tempore is, qui acceptavit, remittere promissum non possit, quia hic non adhibitus est ad jus aliquod accipiendum, (oo) sed ad adstringendam promissoris fidem in sustentando beneficio: ita ut promissor ipse si revocet faciat contra fidem, non contra jus proprium alicujus.

XIX. Ex superioribus intelligi etiam potest, quid sentiendum sit 44 de onere adjecto promissioni. Id enim fieri poterit quamdiu promissio completa nondum est per acceptationem, nec fide interposita facta irrevocabilis. u Onus autem in commodum tertii adjectum promissioni revocari poterit, quamdiu a tertio acceptatum non erit: quanquam non desunt tam in hac quam in aliis quæstionibus qui secus sentiant. Sed recte rem inspicienti facile elucet naturalis æquitas, ut multis probationibus non egeat.

u *L.* 4. *C. de donat. quæ sub modo. Bart. in l. Qui Romæ. §. Flavius. de verborum oblig.*

XX. Solet & illud disputari, quomodo convalescere possit promissio cui error causam dedit, si re cognita promissor stare velit promisso. Atque idem quæri potest de promissionibus, quibus lex civilis impedimentum injicit ex metu aut causa alia, si ista causa postea cessaverit. Nam ad hæc firmanda x quidam solum actum internum requirunt, quem conjunctum cum priore actu externo sufficere putant ad pariendam obligationem. Alii, quibus id displicet, y ideo quia actus externus non potest signum esse actus interni sequentis, requirunt novam

x *Navarr.* c. 22. num. 51. & 80. Lib. III.

y *Sanc. l.* 11. *de matrim. disp.* 32. n. 8.

GRONOVII.

43 *Cui promissio facta non est*] Non enim dixit. Permitto tibi ut a me des, sed Promitto illi te medio vel internuntio me daturum.

44 *De onere adjecto*] Si ita promisero ut ille, cui promitto, faciat aliquid sibi grave in commodum tertii.

(oo) Difficile admodum est intellectu, quomodo acceptatio fuerit, quæ tamen nullum jus det acceptanti. Re vera heic est tantum nuda *pollicitatio*, ut Auctor vocat supra, §. 3. & quidem quæ nullum potest habere effectum, antequam is, quem spectat promissio, eam ratam habuerit: quum in pollicitatione facta illi ipsi, quem spectat, nulla alia hujus acceptatio requiratur, si promissio imperfecta postea in perfectam mutetur. Plura diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

novam verbis factam promissionem & acceptationem. Verior est media sententia, actum quidem externum requiri, sed non utique verbis factum, cum retentio rei promissæ ex parte ejus cui promissa est, & relictio ejus ex parte promittentis, aut simile aliquid, sufficere possint ad significandum consensum.

XXI. Hoc quoque omittendum non est, ne jura civilia cum naturali jure confundantur, neque promissiones [45] quæ causam expressam non habent, naturaliter esse irritas, non magis quam rerum donationes.

XXII. Neque eum qui [46] factum alienum promisit ad id quod interest teneri, [z] modo facere non omiserit quod ex sua parte ad id factum obtinendum facere poterat; nisi verba aut negotii natura obligationem inducant strictiorem. *Velut persoluta fide*, inquit [a] Livius, [t] *quia per eum non stetisset quin præstaretur.*

z *Covar. c. quamvis.* p. 2. §. 5.

a Lib. II. c. 32.

GROTII.

t *Quia per eum non stetisset quin præstaretur*] Confer quæ infra Lib. II. cap. 21. §. 30.

GRONOVII.

45 *Quæ causam expressam*] Quibus non additur disertis verbis, cur fiant.

46 *Factum alienum promisit*] Si illud præstare nequeat.

CAP. XII.

De contractibus.

I. *Divisio actuum humanorum qui aliis hominibus utiles sunt: ac primum in simplices ac mixtos.*
II. *Simplicium, in beneficos meros, aut cum mutua obligatione:*
III. *Et permutatorios: tum qui dirimunt,*
IV. *Tum qui communionem adferunt.*
V. *Mixtos esse principaliter,*
VI. *Aut per accessionem.*
VII. *Qui actuum contractus dicantur.*
VIII. *Æqualitatem in contractibus requiri. Primum, circa actus præcedaneos:*
IX. *Ad scientiam:*
X. *Ad libertatem volendi.*
XI. *Secundo, in ipso actu, si sit permutatorius.*
XII. *Tertio, in eo, de quo agitur: quod explicatur.*
XIII. *Quæ æqualitas locum habeat in actibus mere aut partim beneficis.*
XIV. *Quomodo æstimandum rei pretium in venditione: & ex quibus causis juste crescat aut minuatur.*
XV. *Quando naturaliter perfecta sit*

I. Actuum humanorum, qui ad aliorum hominum utilitatem tendunt, alii sunt simplices, alii compositi.

II. a Simplices alii [1] benefici, alii [2] permutatorii. Benefici aut meri, aut cum mutua quadam obligatione. Benefici meri, aut in præsens absolvuntur, aut in futurum prominent. In præsens absolvitur 3 factum utile, de quo nihil loqui necesse est, quando utilitatem quidem parit, sed nullum juris effectum: item donatio, qua dominium transfertur, qua de re egimus supra cum de dominii acquisitionibus ageretur. In futurum prominent promissiones tum dandi, tum faciendi, de quibus jamjam egimus. Benefici actus cum obligatione mutua sunt, qui 4 aut de re disponunt sine alienatione, aut de facto ita

GROTII.

a *Simplices alii benefici, alii permutatorii*] *Aristoteles* illa omnia δόσεως, hæc πράσεως nomine comprehendit. [Locus est *Rhetor.* Lib. I. cap. 5. pag. 523. B. Tom. II. *Edit. Paris.* Sed agitur ibi de Alienatione, Ἀπαλλοτρίωσις, non autem de omnibus Contractibus. *J. B.*]

GRONOVII.

1 *Benefici*] Gratuiti, in quibus nihil ex pacto redditur.

2 *Permutatorii*] In quibus ex pacto vicissim agitur, datur, & accipitur.

3 *Factum utile*] Officium vel gratia præsens.

4 *Aut de re disponunt*] Rei usum gratificantur aut operæ sedulitatem, sic tamen ut actiones inde oriantur. Res, *commodatum*. Opera vel in faciendo vel in custodiendo: illud *mandatum*, hoc *depositum*.

GRO-

ita ut aliquis effectus supersit. Talis est circa rem usus concessio, qui commodatio dicitur: in factis præstatio operæ sumtuosæ, aut obligatoriæ, quæ dicitur mandatum, cujus species est depositum, præstatio scilicet operæ in re custodienda. His autem actibus similes sunt actuum promissiones, nisi quod, ut diximus, hæ in futurum prominent: quod & de actibus jam explicandis intellectum volumus.

III. 1. Actus permutatorii aut dirimunt partes, aut communionem adferunt. Actus eos qui diremtorii sunt, recte dividunt jurisconsulti Romani in [5] do ut des, facio ut facias, facio ut des: de quibus videri potest Paulus jurisconsultus in l. Naturalis: [a] Digestis, Præscriptis verbis.

a Leg. 5. princ.

2. Sed Romani ab hac divisione eximunt quosdam contractus, quos ipsi nominatos vocant, non tam quod proprium habeant nomen (habet enim hoc & [6] permutatio, quam a nominatorum numero excludunt), quam quod ob usum frequentiorem [b] vim quamdam & naturam accepissent talem, quæ etiamsi nihil esset dictum specialiter, ex ipso nomine satis posset intelligi: unde etiam certæ de illis proditæ erant actionum formulæ: cum in cæteris contractibus minus frequentibus hoc tantum inesset, quod dictum erat, ac proinde non communis aliqua & usitata, sed accommodata ad ipsum factum daretur formula, quæ ideo præscriptis verbis dicebatur. Ob eandem causam usus frequentioris in conventionibus nominatis, si requisita quædam adessent, ut in venditione [c] si de pretio convenisset, etiam re integra, id est antequam a partium altera præstitum esset aliquid, injungebatur implendi necessitas: cum in illis rarioribus re integra daretur pœnitendi libertas, id est impunitas, quia lex civilis vim coactricem subtrahebat illis

GROTII.

b *Vim quandam & naturam accepissent talem*] Vide *Vasq.* Lib. 1. controv. cap. 10. in fine.

c *Si de pretio convenisset*] Apud Hebræos perfecta non censetur venditio, ante traditionem veram vel imaginariam. [Vide SELDEN. *De Jure Nat. & Gent. Secund. discip. Hebr.* Lib. VI. cap. 5. *J. B.*]

GRONOVII.

5 *Do ut des*] *Emtione. venditione*, do ut facias, & facio ut des. *locatione conductione:* facio ut facias, *mandato*. Sed do ut facias, omisit. quia id complectitur sub locatione conductione. §. 1. Institut.

6. *Permutatio*] Nempe do ut des. *Vaud.* 1. Quæst. var. 25.

bet illis conventionibus, ut sola contrahentium fide starent.

3. At jus naturæ ignorat hæc discrimina: neque vero qui innominati ab illis dicuntur contractus, aut minus sunt naturales, aut minus antiqui: imo permutatio, quæ innominatis accensetur, emtione & [d] simplicior est & antiquior. Et Eustathius ad [b] Iliados x. ubi de certamine publico agitur, cui præmium constitutum est, quod apud Homerum est 7 ἄρνυσθαι, interpretatur 8 ἀντικαταλλάττεσθαι, addens 9 συνάλλαγμα γάρ τι καὶ τοῦτο· nimirum facio ut des. Nos ergo naturam sequentes, contractus omnes diremtorios, nullo nominatorum aut innominatorum discrimine, ad tria quæ diximus genera revocabimus.

b Vers. 160.

4. Dicemus proinde dari ut detur, statim quidem rem pro re, ut in ea, quæ specialiter dicitur permutatio, [c] antiquissimum haud dubie commercii genus: aut [e] pecuniam pro pecunia, quod collybum Græci vocant, mercatores hodie cambium: aut rem pro pecunia, ut in

c Arist. v. Eth. 8, 1. Polit. 9. L. 1. D. de contrah. emt.

GROTII.

d *Simplicior est & antiquior*] Apparet id ex *Homeri* versibus productis L. 1. D. de contrahenda emtione. *Tacitus* de Germanis (*Germ.* cap. 5.): *Interiores simplicius & antiquius permutatione mercium utuntur.* *Servius* ad Eclogam IV. ad illud (vers. 39.): *Mutabunt merces. quia antiqui res rebus mutabant.* Et ad illud Georg. III. (vers. 307.) *Vellera mutentur. ingenti pretio comparentur. Nam apud majores omne mercimonium permutatione constabat, quod & Cajus Homerico confirmavit exemplo.* *Plinius* Libro XXXIII. cap. 1. *Quantum feliciore ævo, cum res ipsæ permutabantur inter se, sicut & Trojanis temporibus factitatum Homero credi convenit.* Libro sexto, cap. XXII. de Seribus: *Fluminis ulteriore ripa merces propositas juxta venalia tolli ab his si placeat permutatio.* *Mela* de iisdem (Lib. III. cap. 7. num. 10. *Edit. Voss.*): *Seres intersunt, genus plenum justitiæ ex commercio, quod rebus in solitudine relictis absens peragit.* De iisdem *Ammianus* Libro XXIII. (Cap. 6. pag. 413. *Edit. Vales. Gron.*) *Cum ad coëmenda fila vel quædam alia fluvium transierunt advenæ, nulla sermonum vice, propositarum rerum pretia solis oculis æstimantur.* *Mela* de Sarmatis. [Immo de *Satarchis*, II, I, 95. *J. B.*] *Vice rerum commercia exercent.* De Colchis vide *Busbequium* epistola exoticarum III. (*Pag.* 205. *Edit. Elzev.* 1660.) de Lapponibus *Olaum Magnum* Libro IV. cap. 5. [De Afris v. *Shaw* Itin. T. I. p. 338. sq. Ed. Belg. Traj. *M. T.*]

e *Pecuniam pro pecunia*] De eo vide *Procopium* arcana historia. (Cap. 25.) Nummus Illyrico advectus quondam in Italia mercis loco. *Plinius* Libro XXXIII. c. 3.

GRONOVII.

7 Ἄρνυσθαι] Recipio proprie μισθὸν ἄρνυσθαι· ut πωλῶ, πωλοῦμαι· ὠνέομαι, ἐνε

8 Ἀντικαταλλάττεσθαι] Contra permutare

9 Συνάλλαγμα] Nam & hi contractus sunt.

GRO-

in emptione ac venditione: aut [10] usum rei pro re: aut [11] usum rei pro usu rei: aut usum rei pro pecunia, quod postremum locatio conductio dicitur. Usus autem nomine hic intelligimus tum nudum usum, tum eum qui cum fructu conjunctus est, sive is sit temporarius, sive personalis, sive hereditarius, sive alio quovis modo circumscriptus, ut apud Hebræos is qui durabat ad annum [12] Jubilæum. Datur vero, ut interposito tempore tantundem & genere idem detur, in mutuo, quod locum habet in his, quæ pondere, numero, mensura constant, [13] tam rebus aliis, quam pecunia.

5. Facti cum facto permutatio innumeras habere potest species pro factorum diversitate. At facio ut des aut pecuniam; (atque id quoque in factis quotidianæ utilitatis locatio conductio dicitur, in facto præstandæ indemnitatis circa casus fortuitos [14] aversio periculi, vulgo assecuratio, qui contractus olim vix cognitus nunc est inter receptissimos) aut ut des rem, aut usum rei.

IV. Actus autem communicatorii aut facta communicant, aut res, aut hinc res, inde facta ad utilitatem communem, quæ omnia veniunt societatis nomine: in quo genere comprehenditur & bellica societas, qualis illa apud nos frequens navium privatarum coitio adversus piratas, aut alios invasores, quam vulgo [15] Admiralitatem nuncupant, Græci σύμπλοιαν aut ὁμόπλοιαν vocabant.

V. [16] Mixti autem actus sunt, aut principaliter, aut per

GRONOVII.

10 *Usum rei pro re*] Pro pignore, ut quum Tiberius HS. millies gratuitum in triennium concessit iis, qui populo in duplum prædiis cavissent, *Tacit.* 6. annal. 15. *Sueton.* Ti. 48. item pro usuris.

11 *Usum rei pro usu*] Ut in ea, quæ dicitur Ἀντίχρησις, sive contrarium mutuum, cum debitor fundum tradit creditori, ut pro usuris pecuniæ suæ percipiat fructus e fundo fiduciato. l. 11. § 1. *de pignor. & hypo.* l. 33. *de pignerat. act.*

12 *Jubilæum*] *Levit.* cap. 25.

13 *Tam rebus aliis*] Vino, oleo, frugibus l. 2. §. 1. D. *de reb. cred.*

14 *Aversio periculi*] Susceptio vel redemptura periculi navium, *Livius* 25, 3. *Sueton.* Claud. 18. Conventio qua suscipimus incertum periculum alteri expectandum sub certa mercede. Grot. *Rechtsgeleerd.* 3, 24. pag. 81.

15 *Admiralitatem*] Societas commeatus navium ab diversis dominis vel exercitoribus instructarum ad mutuam defensionem. Grot. *Rechtsg.* 3, 22. pag. 80.

16 *Mixti actus*] Quos dixit compositos, num. 1.

Uno-

per acceſſionem alterius. Sic ſi ſciens rem majoris emam & quod plus eſt in pretio alteri condonem, partim donatio erit, partim emtio: ſi fabro pecuniam promittam, ut de ſuo auro mihi (aa) annulos faciat, partim emtio erit, partim conductio. Sic & in ſocietate accidit, ut alter factum & pecuniam, alter pecuniam tantum contribuat. Et in feudali contractu [17] rei feudalis conceſſio beneficium eſt, pactio autem [18] militaris operæ pro tutela, eſt facio ut facias. Quod ſi [19] onus penſionis accedat, eatenus miſcetur [20] cum emphyteuſi. Fœnus quoque nauticum mixtum quid eſt ex contractu mutui & [21] periculi averſi.

VI. Per acceſſionem ad alterum actum fit mixtio, ut in fidejuſſione & pignoris datione. (bb) Nam fidejuſſio, ſi negotium ſpectes quod inter fidejuſſorem & principalem debitorem geritur, plerumque [22] mandatum eſt: ſin negotium quod inter creditorem & fidejuſſorem, qui nihil recipit, geritur, videtur actus mere liberalis: ſed quia contractibus oneroſis accedit, [23] inde cenſeri ſolet. Pignoris quoque datio per ſe videtur actus liberalis, qua detentio rei conceditur. Sed hæc quoque naturam trahit ex contractu, cui ſecuritatem præſtat.

VII. Omnes autem actus aliis utiles, extra mere beneficos, [d] contractuum nomine appellantur.

d L. 19. D. de verb. ſignif.

VIII. In contractibus natura [24] æqualitatem imperat, & ita quidem, ut ex inæqualitate [25] jus oriatur minus habenti. (cc) Hæc æqualitas partim conſiſtit in actibus,

GRONOVII.

17 *Rei feudalis*] Prædii, pagi, vel vici. 1. 3. 23.

18 *Militaris operæ*] Ut vaſallus cum certo numero equitum vel peditum militet concedenti feudum, ſi bellum eum gerere contingat.

19 *Onus penſionis*] Si modicum tributum annuum in titulum imperii pendere juſſus ſit vaſallus.

20 *Cum emphyteuſi*] 2, 3. 19.

21 *Periculi averſi*] Nam ſi perierit navis, pecuniam perdit creditor.

22 *Mandatum eſt*] Videtur fidejuſſor eſſe auctor & mandator, ut ſua fide mutuum ſumat debitor.

23 *Inde cenſeri*] Habetur pro oneroſo.

24 *Æqualitatem*] Ut tantumdem nanciſcatur uterque contrahentium, neuter ab altero gravetur.

25 *Jus oriatur*] Actio erga eum quicum contraximus.

(aa) Verius eſt, heic eſſe meram Emtionem venditionem: quæ ſententia tandem prævaluit apud JCtos veteres. Vide §. 4. *Inſt. de Locat. conduct.* J. B.

(bb) Nulla eſt heic vera mixtio actuum. Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. cap. 2. §. 10. *J. B.*

(cc) Confer, in toto iſto argumento, eundem PUFENDORF. Lib. V. cap. 3. *J. B.*

GRO-

bus, partim in eo, de quo agitur, & in actibus, tum præcedaneis, tum principalibus.

IX. 1. Ad præcedaneos actus pertinet, quod is qui cum aliquo contrahit [f] vitia sibi nota rei de qua agitur significare debet: quod non [e] civilibus tantum legibus constitui solet, sed naturæ quoque actus congruit. Nam inter contrahentes propior quædam est societas quam quæ communis est hominum. Atque hoc modo solvitur [f] quod dicebat Diogenes Babylonius hoc tractans argumentum, non celari omnia quæ tacentur: nec quidquid tibi audire utile est idem mihi dicere necesse esse, ut 26 de rebus cœlestibus, nam [g] contractus natura utilitatis causa reperta propius quiddam exigit. Bene [g] Ambrosius: *In contractibus etiam vitia eorum quæ veneunt 27 prodi jubentur, ac nisi intimaverit venditor, quamvis 28 in jus emtoris transcripserit, doli actione vacuantur.* Lactantius [h] dixerat: *Qui 29 vendentis errorem non redarguit, ut aurum parvo emat, aut qui non profitetur fugitivum servum, vel pestilentem se domum vendere, lucro & commodo suo consulens, non est ille sapiens, ut Carneades videri volebat, sed callidus & astutus.*

2. At non idem dicendum est de his 30 quæ rem non [i] contingunt; ut si quis sciat multas 31 naves in cursu esse quæ frumentum advehunt: nam tale quid indicare est

e L. 1. D. de act. emti & venditi.

f Cic. de Off. III. c. 12.

g Off. III. c. 10.

h Libro v. c. 17.

i Th. 2, 2. 77. art. 3. Bal. ad l. 1. de ædil. ed. Covarr. ad c. peccatum. pag. 2. §. 4. num. 6. *d. loco.*

GROTII.

f *Vitia sibi nota*] Vide Scholiasten ad illud *Horatii*, (II. Sat. III, 285.):

——— mentem nisi litigiosus
Exciperet dominus. ———

g *Contractus natura utilitatis causa reperta propius quiddam exigit*] *Valerius Maximus* Lib. VIII. cap. 11. num. 1. *bonæ fidei venditorem, nec commodorum spem augere, nec incommodorum cognitionem obscurare oportet.* Agitur ibi de ædibus dirui jussis ab auguribus, quod emtorem venditor celaverat.

GRONOVII.

26 *De rebus cœlestibus*] *Neque ego nunc te celo, si tibi non dico, quæ natura Deorum sit:* ad hæc verba *Ciceronis* respicit.

27 *Prodi*] Indicari a vendente.

28 *In jus emtoris*] Perfecta fuerit emtio, de dolo actione irrita fit.

29 *Vendentis errorem*] Venditorem ignorantem pretium rei, quam vendit, non docet.

30 *Quæ rem non contingunt*] Extra materiam sunt, nec nisi ex accidenti eam afficiunt.

31 *Naves in cursu esse*] Ut si quis in caritate annonæ primus præsto fuerit cum frumento: sciat autem complures propediem cum eadem merce naves adfore; is non necesse habet id indicare ab sese emturis, atque ita lucrum suum minuere, id enim extra rem est. [Vid. Rever. *de Vos* diss. in *Dissert. Soc. Harlem.* Vol. x. Tom. I. *M. T.*]

GRO-

eſt quidem officioſum ac laudabile, ſæpe adeo ut omitti nequeat, niſi caritatis regula violetur; non tamen injuſtum, id eſt, non pugnans cum jure ejus, quicum negotium eſt: ita ut locum hic habere poſſit illud, quod idem ille Diogenes non incommode dicebat, referente M. Tullio: *Advexi, expoſui: vendo meum, non pluris quam cæteri: fortaſſe etiam minoris cum major eſt copia. Cui ſit injuria?* Non ergo generaliter ſequendum [k] illud ejusdem Ciceronis, celare eſſe, cum tu quod ſcias, id ignorare emolumenti tui cauſa velis eos quorum intereſt ſcire: ſed tum demum id locum habet, cum de iis agitur quæ rem ſubjectam per ſe contingunt, ut ſi domus ſit peſtilens, ſi a magiſtratu dejici juſſa, quæ exempla ibidem videas.

k Cap. 13. *ibid.*

3. At vitia ei quicum agas nota, ut [32] ſervitutem ædium quas [33] M. Marius Gratidianus C. Sergio Oratæ vendebat ab ipſo prius emtas, [l] dici nihil attinet. [h] Scientia enim utrinque par [34] pares facit contrahentes. Horatius (II. Epiſt. II. 13.):

l *D. l.* 1. *D. de act. emti & venditi, in fine.*

Ille feret pretium pœnæ ſecurus, opinor:
Prudens emiſti vitioſum.——— ———

Quod notatum & [m] Platoni undecimo de Legibus.

m Pag. 916. T. II. *Ed. H. Steph.*

X. Neque vero tantum [35] in intellectu rerum, ſed & [36] in voluntatis uſu quædam contrahentibus inter ſe æqualitas debetur: non quidem ut ſi quis anteceſſit metus juſte incuſſus, is demi debeat; id enim contractui extrinſecum eſt: ſed nequis injuſte (dd) incutiatur contra-

GROTII.

h *Scientia utrinque par, pares facit contrahentes*] Edictum *Theuderici*, cap. 141.

GRONOVII.

32 *Servitutem ædium*] Quam debent vicino . ne altius tollantur, ne luminibus officiant, ut onera vicini ſuſtineant, & ſimilia.

33 *M. Marius*] *Cic.* 2. de Offic. 16.

34 *Pares facit contrahentes*] Efficit, ut in contractu ſervata videatur æqualitas, etiam ubi eſt aliquid inæquale, quia volenti non fit injuria.

35 *In intellectu rerum*] Ut gnarus uterque vitii ſit & commodi rerum, de quibus contrahitur.

36 *In voluntatis uſu*] In cauſa conſenſus.

(dd) Addidi vocem *injuſte*, quæ in omnibus Edd. manifeſto deeſt, ut patet ex ſerie orationis, & oppoſitione τῦ *metus juſte incuſſus.* Vocabulum, ob ſimilitudinem ſequentis *incutiatur*, a Typographis omiſſum, non animadvertit Auctor ipſe; unde nil mirum ſi fugerit Editores. Contrarium τὸ *juſte* alibi omiſſum, ſimili incuria, videbimus, cap. 20. hujus Libri, §. 40. ſub finem. *J. B.*

GRO-

trahendi causa, aut si incussus est, ut dematur. Hoc spectantes Lacedæmonii resciderunt emtionem agri, quam Elei possessoribus metu expresserant: γνόντες μηδὲν δικαιότερον εἶναι, βίᾳ πριαμένους ἢ βίᾳ ἀφελομένους, παρὰ τῶν ἡττόνων λαμβάνειν. *Arbitrati nihilo justius esse*, 37 *infirmioribus per emtionis titulum, quam vi mera rem extorquere*, quæ Xenophontis [n] verba sunt. Quod tamen quam exceptionem ex jure gentium habeat, suo loco videbimus.

[n] *Histor. Gr.* III. c. 2. §. 22.

XI. 1. In ipso actu principali hæc desideratur æqualitas, ne plus exigatur quam par est. Quod in contractibus beneficis locum vix potest habere. [o] Nam si quis pro commodato, aut opera in mandato aut deposito exhibenda, aliquid mercedulæ stipuletur, non injuriam faciet, sed 38 contractum miscebit, id est ex gratuito efficiet semipermutatorium. At in permutatoriis omnibus sollicite id observandum est: nec est quod dicat quispiam, id quod pars altera amplius promittit, donatum censeri. Neque enim solet hic esse tales contractus ineuntium animus, nec præsumendus est nisi appareat. Quod enim promittunt aut dant, credendi sunt promittere aut dare tanquam æquale ei quod accepturi sunt, utque ejus æqualitatis ratione debitum.

[o] §. ult. *Inst. de mandato.* L. 1. §. 9. *D. depositi.*

2. Joh. Chrysostomus: [p] ὅταν γὰρ ἐν τοῖς συμβολαίοις καὶ ἐν οἷς ἂν ἀγοράσαι δέῃ τι ἢ καὶ ἀποδόσθαι, φιλονεικῶμεν καὶ βιαζόμεθα ἔλαττον τῆς ἀξίας καταβαλεῖν καὶ πάντα ὑπὲρ τούτου ποιῶμεν, οὐ λῃστεία τὸ πρᾶγμά ἐστιν; *Quoties enim in contractibus & quoties emendum quid aut dependendum est, contendimus omnique modo laboramus ut minus æquo pretio demus;* (ee) *nonne huic facto quoddam inest furtum?* Scriptor vitæ Isidori apud Photium, [q] Hermiam narrat, ubi quod emere vellet justo forte minoris esset indicatum, adjecisse quod justo pretio deërat, quod existimaret aliter agere injustitiæ esse speciem, sed talis quæ plurimos lateret.

[p] *In Joann.* Hom. LX. Tom. II. p. 809. *Ed. Savil.*

[q] Pag. 1043. *Ed. Rothom.*

GRONOVII.

37 *Infirmioribus*] Imbecilliorem cogere ad vendendum, quam aperte spoliare. Eodem pertinet quod legibus Rom. vetitum fuit præsidibus provinciarum in suis provinciis negotiari, mutuamve pecuniam dare, aut fœnus exercere.

38 *Contractum miscebit*] Pro simplice mixtum faciet vel compositum.

(ee) Sententiam istam, ut nimis rigidam, improbat, simulque ab Auctore nostro male λῃστείαν verti *furtum*, quæ vox significat *latrocinium*, adeoque durior, obiter observavit v. Cl. ANT. SCHULTINGIUS, Sermon. Academic. *De angusta innocentia Hominis ad Legem boni*, pag. 38.

est quidem officiosum ac laudabile, sæp…
nequeat, nisi caritatis regula violetur…
stum, id est, non pugnans cum ju…
gotium est: ita ut locum hic hab…
idem ille Diogenes non incomm…
M. Tullio: *Advexi, exposui:…*
quam cæteri: fortasse etiam…
k Cap. 13. ibid. *Cui fit injuria?* Non ergo p…
ejusdem Ciceronis, celar…
ignorare emolumenti tu…
scire: sed tum demum…
tur quæ rem subject…
sit pestilens, si a r…
ibidem videas.

3. At vitia ei…
dium quas 33…
l D. l. 1. D. de act. empti & venditi, in fine. vendebat ab… …anu po-
h Scientia … intelligenti-
tes. Hor… …non sunt, id …
…ratio recta dictat: im…
…unt, quoties de eo quod f…
…modo leges non jus dant aut tol-
Qu… …laxat ob certas causas auxilium suum

m Pag. 916. T. II. Ed. H. Steph. 36 … Sed notandum est, quandam rei æqualita-
…tari & in contractibus beneficis, non quidem
…modam ut in commutatoriis, sed ex suppositione
…quod agitur, ne quis scilicet ex beneficio damnum
…ntiat: ob quam rationem mandatarius indemnis præ-
stari debet a sumtibus factis & damno in quod ex causa
rei mandatæ incidit: s & commodatarius rem tenetur
resarcire si periit, quia non solius rei ratione domino
tenetur, id est, ex vi dominii, quomodo quivis pos-
sessor teneretur, ut supra didicimus, sed & ratione bene-
ficæ

…l. n. 7. …prom. 2. q. 62. art. 6.

GROTII.

Levitici XXV. 14. 17.] Vide *Mosem de Kotzi*, præcepto jubente XXXII.

GRONOVII.

39 *Ut etiamsi nec celatum*] Ubi neutri animus fuit fallendi alterum, & tamen contigit, ut alter mactaretur infortunio.

40 *Ut quæ dimidium*] L. 2. C. de *rescind. vendit.*

41 *Quatenus teneri manu*] Quæ ad exemplum pertinent, & in oculos hominum incurrunt.

42 *Quatenus ratione*] Quatenus lex summa virtutis atque officii ea deprehendit.

Gro-

k quod ita verum est, nisi omnino &
...et peritura. Hoc enim casu nihil
...nino abest. Contra depositarius
...ccepit: ideo si periit res, non
...nia non exstat, nec locupletior
quia accipiendo beneficium
...gnore, ut & in locato,
...em accepit nec de ca-
...ius, & majorem ta-
...stare debeat: quia
...ed accedere so-

...unt legibus,
...ate naturali ve-
...que gentes reperire
...um Mosem Maimoni-
...utium l cap. 43. Specta-
..., 43 *alios fidem debere, alios* t
...formam de cæteris quoque con-
est faciendum. Sed generali tra-
...in instituto nostro sufficit absoluta;
...usdam contractuum quæstiones percurra-

t *vid. de Beneficiis* ... 19.

... I. Mensura ejus (ff) quod res quæque valeat
...xime naturalis est indigentia, ut Aristoteles u recte
ostendit: quod in permutationibus rerum apud barbaros
populos maxime spectatur. Non tamen hæc unica est
mensura. Nam hominum voluntas, quæ rerum domi-
na est, multas res magis desiderat quam sunt necessariæ.
Mar...garitis, inquit x Plinius, m *pretia luxuria fecit*: Et
Ci-

u *Mor. Nic.* v. 8.

x *Hist. Nat.* ... 35.

GRONOVII.

... *Alios fidem*] Alios satisface-
... fidem adhibeant in re servan-
... eam ipsi corrumpant,
... accidente causa interie-
... omnino salvam præstare
... de iis omnibus, quæ
... naturam & varia genera
... PUFENDORFIUM *De Ju-*
re Nat. & Gent. Lib. v. cap. 1. cum
Notis nostris, alterius Editionis.
J. B.

GROTII.

k *Quod ita — periturum*] *Lex* *Wisigotthorum* Lib. v. tit. 5. cap. 1, 2, 3.

l *Capite* 43.] Convenit cum *Exodi* loco cap. XXII. 7. 10, 11. 12, 13. *Moses de Kotzi* præceptis jubentibus LXXXVIII. & LXXXIX.

m *Pretia luxuria fecit*] Idem Libro XXXVII. de gemmis (cap. 6.): *Singulorum libido singulis modum facit & maxime regum.* Et Libro XXXII. *Quantum apud nos Indicis margaritis pretium est, tantum apud Indos in coralio: namque ista persuasione gentium constant* (cap. 2.) *Augustinus* de Civitate Dei Li-

bro

y In Verr. IV. 7. Cicero Verrina [y] de signis: *Qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est æstimationis.* Et contra evenit ut res maxime necessariæ minoris sint propter copiam. Quod Seneca multis exemplis ostendit libro de Beneficiis VI. cap. 15. ubi & hoc addit: *Pretium cujusque rei pro tempore est: cum bene ista laudaveris, tanti sunt quanto pluris venire non possunt.* Paulus [z] Jurisconsultus: 44 *Pretia rerum non ex affectu, nec utilitate singulorum, sed* n *communiter funguntur*; id est, ut alibi explicat, [a] *quanti omnibus valeret.* Hinc fit ut res tanti æstimetur, quantum pro ea communiter offerri aut dari solet, quod vix est ut non 45 aliquam latitudinem habeat, intra quam plus minusve dari aut exigi possit, nisi ubi lex certum rebus pretium ἐν στιγμῇ, ut Aristoteles loquitur, id est, *in puncto* constituit.

z L. 63. D. ad l. Falc.
a L. 33. D. ad leg. Aquil.

2. In communi autem illo pretio o ratio haberi solet laborum & expensarum, quas mercatores faciunt: soletque subito quoque mutari ex copia & inopia ementium, pecuniæ, mercium. Cæterum possunt & quædam esse rei accidentia æstimabilia, ob quæ res licite supra aut infra commune pretium ematur vendaturve, puta ob damnum consequens, lucrum cessans, affectum peculiarem, aut si in gratiam alterius res vendatur ematurve, alioqui non emenda aut vendenda; quæ ipsa accidentia ei cum quo agitur indicanda sunt. Ejus quo-

bro XI. cap. 16. *Sed quid mirum, cum in ipsorum etiam hominum æstimatione, quorum certe natura tantæ est dignitatis, plerumque carius comparetur equus quam servus, gemma quam famula? ita in tali libertate judicandi plurimum distat ratio considerantis a necessitate indigentis, seu voluptate cupientis, cum ista quid per se ipsum in rerum gradibus pendat, necessitas autem quid propter quid expetat, cogitet; & ista quid verum luci mentis appareat, voluptas vero, quid jucundum corporis sensibus blandiatur, exquirat.*

n *Communiter funguntur*] Plin. Lib. XVIII. cap. 31. *Æqui patrisfamilias modus est, annona cujusque anni uti.*

o *Ratio haberi solet laborum & expensarum*] Nec improbat id *Augustinus* ad Ps. LXX. *Sed ait ipse mercator: affero ex longinquo merces: mercedem laboris mei unde vivam peto, dignus est enim mercenarius mercede sua: de mendacio & perjurio agitur, non de negotio.* [§. 17. *Edit. Benedictin.* ubi verba paullo aliter leguntur. Ceterum c. notata ad h. l. in curis poster. Gall. (*Edit. L. B.* 1759.) *J. B.*]

GRONOVII.

44 *Pretia rerum non ex*] Pretium rei debet statui, non quod unus alterve vehementer appetens, aut magnas ex ea utilitates sperans, pro illa daret, sed quod ei sensus & opinio communis attribuit.

45 *Aliquam latitudinem habeat*, l. 2. 1. num. 3.

GRO-

…quoque damni aut lucri cessantis ratio haberi potest, …quod ex pretii solutione dilata aut anticipata nasci…tur.

XV. 1. De venditione (gg) & emtione notandum, …etiam sine traditione, ipso contractus momento trans…ferri dominium posse atque id esse simplicissimum: ita …p Senecæ venditio *alienatio est & rei suæ jurisque sui in alium translatio:* nam & ita fit in permutatione. Quod …si actum sit, 46 ne statim dominium transeat, obligabi…tur venditor ad dandum dominium, atque interim res …erit commodo & periculo venditoris: quare quod ven…ditio & emtio 47 constat præstando, ut habere liceat …& evictionem, item quod res periculo est emtoris, & …ut fructus ad eum pertineant antequam dominium trans…eat, commenta sunt juris civilis, quod nec ubique ob…servatur: imo plerisque legum conditoribus placuisse, …ut ad traditionem usque res commodo & periculo ven…ditoris sit, notavit Theophrastus in loco, qui q apud Stobæum est, ubi & multa alia instituta reperias de so…lennitate venditionis, 48 de arrhabone, de pœnitentia, multum differentia a jure Romano: sicut & apud Rho…dios perfici solitam venditionem & contractus quosdam alios relatione in acta, notavit in Rhodiaca Dion Pru…sæensis b. b Pag. 326.

2. Illud quoque sciendum, si res bis sit vendita, ex duabus venditionibus eam valituram quæ in se continuit præsentem dominii translationem, (hh) sive per tradi-tio-

GROTII.

p *Senecæ*] De beneficiis v. 10.

q *Apud Stobæum est*] Titulo de legibus. (*Serm.* 42. pag. 280. *Ed. Genev.*)

GRONOVII.

46 *Ne statim dominium*] Ut ex certo die res demum fiat emtoris: cujus casus exemplum apud *Catonem* de R. R. cap. 80.

47 *Constat præstando*] Periculo judicii evictionis, si res mancipio data fuerat, vel si alius dominus rem emtam judicio suam esse vicerit & abstulerit, ut regressus emtori ad venditorem sit.

48 *De arrhabone*] Pignore pretii numerandi.

(gg) Circa hunc contractum vide PUFENDORF. nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. v. cap. 5. *J. B.*

(hh) Ponit heic Auctor, in una venditione ab initio dominium translatum, in altera non; nec discrimen omne petit ex traditione uni Emtorum facta, ut perperam intellexit PUFENDORFIUS. dicto capite, §. 3. De vero sensu, & de re ipsa diximus in notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.* [Add. cap. 15. §. 13. num. 4. *M. T.*]

tionem, sive aliter. Per hanc enim facultas moralis in rem abiit a venditore: quod non fit per solam promissionem.

[c] Arist. Pol. I. cap. II. XVI. Monopolia [r] non omnia [c] cum jure naturæ pugnant: nam possunt interdum a summa potestate permitti justa de causa & pretio constituto: cujus rei exemplum nobis illustre præbet Josephi historia (ii) cum is vice regia Ægypto præesset. Sic & sub Romanis Alexandrini Indicarum & Æthiopicarum mercium habebant, [s] ut Strabo loquitur, μονοπωλείαν. Potest & a privatis institui, æquo duntaxat compendio. At qui, ut in 49 Velabro olearii, [t] de compacto id agunt, ut res supra pretium id quod summum nunc est in communi pretio vendantur, aut vi, aut fraude impediunt ne major copia importetur, aut ideo merces coëmunt ut vendant pretio quod tempore venditionis iniquum sit, injuriam faciunt, atque eam reparare tenentur. Quod si alio modo impediunt invectionem mercium, aut ideo coëmunt, ut pluris vendant, pretio tamen pro temporis ratione non iniquo, faciunt quidem adversus caritatis normam, quod multis evincit Ambrosius libro officiorum [d] Cap. 6. [d] tertio, sed proprie jus alterius non violant.

XVII. De pecunia sciendum, eam naturaliter 50 functio-

GROTII.

r *Non omnia cum jure naturæ pugnant*] Nota Thaletis historia de olivitate, [quæ varie a variis refertur. Vide *Arist*. Politic. I. 11. *Diogen Laërt*. I. 26. ibique Intt. *J. B.*] Pythoclis inventum de plumbo Tyrio coëmendo, unde lucrum faceret Atheniensis populus, est apud *Aristotelem* œconomicôn II. (pag. 510. D. E. *Ed. Par.* Tom. II.) de monopolio erinaceorum, quibus expolliuntur vestes, vide *Plinium* VIII. 37. de monopolio serici, *Procopium* in historia arcana. (Cap. 25.)

s *Ut Strabo loquitur*] Lib. XVII. (pag. 798.) vide & *Cassiodorum* II. 4. & 26. [Istud quoque exemplum de *Alexandrinis*, non congruit. Inspice *Strabonis* locum. *J. B.*]

t *De compacto id agunt*] Lex æqua & prudens est C. de monopoliis, & locus notabilis apud *Lysiam* (Orat. XXI. cap. 5.) adversus frumenti venditores, qui pretium falsis rumoribus incendebant. Adde *Cassiodorum* IX. 5. & c. quicumque, 9. causa XIV. quæst. IV.

GRONOVII.

49 *Velabro*] *Loco urbis Romanæ*. ubi oleum erat venale, clandestinoque inter se pacto convenerant negotiatores, ut omnes eodem pretio venderent. *Plaut.* Captiv. 3. I. 29.

50 *Functionem rec.*] Pati, ut alia pro alia, & aliud pro ea, & ipsa pro alio detur. *L.* 2. §. 1. *D.* de reb. cred.

(ii) Male quadrat exemplum, ut observavit PUFENDORFIUS, dicto loco.

GRO-

ctionem recipere, [u] non in materia sola, nec in speciali 51 appellatione aut forma, sed in genere magis communi, qua scilicet comparatur ad res, aut omnes, aut maxime necessarias: quæ æstimatio, si aliud non convenerit, facienda erit tempore ac loco solutionis. Michaël Ephesius ad quintum [e] Nicomachiorum: *ὡς ἐπὶ τῆς χρείας τοῦτο ἐπὶ τοῦ νομίσματος ἴδοι ἄν τις γινόμενον· ὡς γὰρ ἐπ' ἐκείνης οὐκ ἀεὶ ὁμοίως δεόμεθα καὶ ἐν χρείᾳ τῶν ἀλλοτρίων ἐσμὲν, οὕτως οὐδὲ τὸ νόμισμα ἀεὶ ἴσον δύναται, ἀλλὰ μεταπίπτει καὶ τὸ πρότερον πλεῖον δυνάμενον ὕστερον ἢ ἔλαττον, ἢ οὐδὲν ἰσχύει. ὅμως μᾶλλόν γε τοῦτο διαμένει καὶ δεῖ ὡς μέτρῳ αὐτῷ τῶν ἀλλασσομένων χρῆσθαι. Quod de indigentia accidit, idem in nummo videre est. Nam sicut ea non eadem semper, nec enim alienis rebus æque semper opus est nobis, sic nec nummus idem semper valet, sed mutatur, & cum prius plus valuerit, postea aut minus aut nihil valet:* [x] *diuturnius autem est nummi pretium: eoque* 52 *ut mensura aliarum quæ comparantur rerum uti solemus.* Cujus loci hic sensus est: quicquid adhibetur in hoc ut mensura sit rerum aliarum, debet esse tale, ut per se minime flectatur, talia autem sunt in genere æstimabilium, aurum, argentum, æs. per se enim ferme tantundem ubique & semper valent: sed prout res aliæ, quibus indigent homines, copiosæ sunt aut raræ, ita eadem pecunia ex eadem facta materia, eodem pondere, nunc plus nunc minus valet.

[e] Cap. 8.

XVIII. Locatio & conductio, (kk) ut recte a [f] Cajo dictum est, proxima est venditioni & emtioni eisdemque regulis consistit: respondent enim pretium pensioni, sive mercedi, & rei dominium facultati utendi. Quare sicut 53 res do-

[f] L. 2. D. Locati.

GROTII.

u *Non in — communi*] Non tam ex substantia quam ex quantitate L. 1. D. de contrah. emtione Non corpora hic cogitanda, sed quantitas. L. 94. §. 1. de solutionibus.

x *Diuturnius est nummi pretium*] Publica ac perpetua æstimatio. d. L. 1. D. de contr. emt.

GRONOVII.

51 *Appellatione aut forma*] Ut denarii pro sestertiis, philippi pro thaleris, modo summa præstetur quocumque genere bonæ monetæ.

52 *Ut mensura*] Ut eo aliæ res æstimentur.

53 *Res domino*] Quod emtum est traditumque, si intereat, non is, qui dominus fuit, sed qui est in præsens, damnum sentit. [Mira hallucinatio Viri Doctissimi. quam obiter notavimus ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. v. cap. 6. §. 2. Loquitur contra Auctor de re vendita, necdum tradita, cujus tamen ipso contractus momento dominium translatum fuerit, secundum ea quæ dixit supra, §. 15. *J. B.*]

(kk) Confer, de hoc contractu, PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. v. Cap. 6. *J. B.*

domino perit, ita naturaliter ſterilitas & alii caſus, qui uſum impediunt, damno ſunt conductoris, neque eo minus locator jus habebit ad pecuniam promiſſam, quia ipſe facultatem utendi tradidit, quæ eo tempore tantum valebat: quanquam & legibus & pactis immutari id poteſt. Si tamen locator, cum conductor primus re uti impeditus eſſet, [54] alii eam locaverit, quicquid conſecutus inde fuerit rependet primo conductori, ne ex re aliena fiat locupletior.

XIX. Et quod de venditione ſupra diximus, pluris rem vendi minorisve emi poſſe, ſi in gratiam alterius vendatur ematurve, alias non vendenda aut emenda, idem & de re aut opera locata conductave intelligendum eſt. Quod ſi una opera pluribus utilis eſſe poſſit, ut itineris ſuſceptio, & locator pluribus ſe in ſolidum ſingulis obſtrinxerit, poterit de ſingulis mercedem paciſci quam ab uno exigeret, ubi lex non obſtat: quia quod illa opera ſecundo quoque utilis eſt, extrinſecum eſt contractui qui cum primo eſt initus, neque reſpectu primi quicquam minuit de æſtimatione.

XX. 1. Circa mutuum quæri ſolet, quo jure vetitæ ſint uſuræ? & quanquam jure naturali vetitas eſſe [55] receptior eſt ſententia, contrarium tamen ſentit [g] Abulenſis. Neque vero videntur argumenta, quæ in alteram adferuntur partem, talia eſſe ut aſſenſum extorqueant. Nam quod de mutuo dicitur gratuitum eſſe, [y] tantundem & de commodato dici poteſt: cum tamen pro uſu rei pretium exigere illicitum non ſit, ſed efficiat ut contractus [56] in aliud nomen tranſeat. Nec magis urget quod ſuapte natura [57] ſterilis eſt pecunia. Nam

[g] *In* cap. 25. *Matthæi* q. 171. & 172.

GROTII.

y *Tantundem & de commodato dici poteſt*] Valde enim affinia commodatum & mutuum, ut locatio & fœneratio. in l. unica C. Theod. quod juſſu, eſt: *pecuniam commodat.* Juſtinianus edidit *mutuam dat.* Nummos autem fœnore ſumtos conductos dixit *Horatius* Lib. 1. ſat. 2. (verſ. 9.) ubi ſcholiaſtes *merces, uſura.*

GRONOVII.

54 *Alii eam locaverit*] Ita ſi primus conductor contractum ſervare & præſtare paratus ſit. quod inter ipſum & dominum convenit.

55 *Receptior eſt*] Nullo jure ſunt vetitæ, ſi modeſtæ ſunt & civiles, niſi forte canonico, ex errore & mala interpretatione vocabuli nato, quaſi *uſuræ* non ſint, niſi immanes, mergentes, trucidantes. Atqui tam ſunt *unciæ, ſextantes, quadrantes* uſuræ, quam *centeſimæ.*

56 *In aliud nomen*] Ex *commodato* fiat *conductum.*

57 *Sterilis eſt*] Nihil non ſterile, quod tibi ſterile eſſe volueris: ut

contra

Nam & domos & res alias natura infœcundas [z] hominum industria fructuosas fecit. Illud speciosius (ll) quod hic [58] res pro re reddatur, usus autem rei [59] a re distingui non possit, cum [60] in abusu consistat, ac proinde pro eo nihil [61] debeat exigi.

2. Sed notandum est, cum rerum, quæ usu pereunt, aut in alterius dominium transeunt, [62] ususfructus senatus consulto introductus dicitur, [h] non tamen effectum, ut proprius ususfructus esset, de voce ususfructus agi, quæ certe secundum suam proprietatem tali juri non congruit; non tamen sequi inde jus tale nihil esse, aut non æstimabile, [i] cum contra certum sit, si quis proprietario tale jus cedat, pecuniam posse exigi eo nomine. Sic & jus illud nonnisi post tempus certum reddendi pecuniam aut vinum, est aliquid æstimabile: [63] minus enim solvit qui tempore minus solvit. Atque ideo [a] [64] ἐν ἀντιχρήσει usus pecuniæ cum fructibus prædii compensatur. Quæ vero a [65] Catone, [66] Cicerone, [67] Plutarcho [b] & aliis contra usuras dicuntur, ea [68] respiciunt non tam quod intrinsecum ei est, quam quod plerumque ei adest eamque consequitur.

h L. 1, 2. D. de usufr. ear. rer. q. usu consf.

i L. 1. §. Si ususfruct. 9. D. ad legem Fab.

3. Sed

contra nihil non fructuosum, quod cultura exercere, ut fructum ferat, volueris. *Salmas*. de usur. cap. 8. pag. 198.

58 *Res pro re*] Ut pecunia pro pecunia, oleum pro oleo, vinum pro vino.

59 *A re distingui*] Non possit considerari tanquam aliquid fructificans, fuctum debens.

60 *In abusu*] Quia quod mutuum sumo, id sumo, ut consumam.

61 *Debeat exigi*] Qui hoc objiciunt, ludunt in vocibus, *Usus* & *Abusus*. Quasi vero mutuum tantum sumatur, ut consumatur, & non potius, ut aliquid eo fructuosum comparetur, ut domus, ager, merx cum lucro vendenda, quævis alia res utilis. *Salm*. de usur. cap. 8. pag. 195.

62 *Ususfructus SC.*] §. 2. Inst. *de usufr.*

63 *Minus enim*] Ut plus petit, qui ante tempus petit. §. 33. Inst. *de action.*

64 'Ἀντιχρήσει] Pignore ita dato, ut donec pecunia credita solvatur, eo creditor utatur fruatur vicem usurarum. Vid. sup. § 3. num. 4.

65 *Catone*] Fœneratorem esse pejorem fure, *de Re rust*. pr.

66 *Cicerone*] *Paradox*. 6.

67 *Plutarcho*] In vita Catonis.

68 *Respiciunt*] Graves, immodicas, sanguinolentas.

(ll) Vide quæ Auctor uberius dicit, ad solutionem istius difficultatis, in Adnot. ad *Lucam* VI. 35. *J. B.*

GROTII.

z *Hominum industria fructuosas fecit*] Nec enim debet sterilis esse pecunia. L. 3. §. 4. D. de contrar. & util. act. tutelæ. L. debitor. 7. D. de usuris.

a 'Ἐν ἀντιχρήσει] L. 8. D. in quibus caussis pignus. L. 14. C. de usuris.

b *Et aliis*] Ut Appiano in civilibus. (Pag. 382. B. *Ed. H. Steph.*)

3. Sed quicquid hac de re ſentire libeat, ſufficere nobis debet lex a Deo Hebræis data, quæ 69 vetat Hebræos Hebræis pecuniam dare fœnori. (mm) Eſt enim hujus legis materia, ſi non neceſſaria, certe [c] honeſta moraliter, unde & aliis maxime moralibus annumeratur Pſalmo, [k] qui apud Hebræos eſt decimus quintus, apud Latinos [d] decimus quartus, & apud Ezechiëlem capite decimo [l] octavo. Quæ autem hujus generis ſunt, Chriſtianos quoque obligant, quippe vocatos ad majora virtutum ſpecimina: & quæ tunc officia homini Hebræo aut 70 alioqui circumciſo (nam hujus cum Hebræo par cauſa erat) præſtari jubentur, ea nunc præſtanda ſunt homini, [e] omni populorum diſcrimine per Euangelium ſublato, latiusque extenſo [m] proximi intellectu: quod præter cætera oſtendit inſignis Chriſti de homine Samarita apologus. Itaque [n] Lactantius de officiis tractans hominis Chriſtiani: *Non dabit*, inquit, *in uſuras pecuniam: hoc eſt enim de alienis malis lucra captare.* [o] Ambroſius: *Subvenire non habenti humanitatis eſt; duritiæ autem* [f] *plus extorquere quam dederis.* Ipſe Cæſar

k Vſ. 5.

l Vſ. 8.

m Luc. x. 29.

n Epit. Inſt. c. 4.

o De Officiis III. cap. 3.

Au-

GRONOVII.

69 *Vetat Hebræos*] Immo fuit hæc lex civilis, quam ea ferret reſpublica, conſtans ex hominibus æquatorum patrimoniorum per ſortes agri unicuique conceſſas. Itaque Hebræos alienigenis fœnerari licuit, *Deuter.* xv. 6. quod non permiſiſſet Deus, ſi fœnus per ſeſe injuſtum eſſet. Sed & proprie lex hæc ad illos pertinet, qui propter egeſtatem mutuum petunt, non qui ſui commodi & lucri cauſa. Vide *Salmaſ.* de uſur. c. 20. & 21. p. 618. & de fœn. trapez. p. 203. & 210.

70 *Alioqui circumciſo*] Proſelyto.

(mm) Mutavit poſtea ſententiam Auctor, ut patet ex ejus *Epiſt.* 953. ad *Salmaſium* ſcripta; ſed imprimis ex Adnotationibus ad dictum caput *Lucæ* vi. 35. quæ heic omnino conferri debent. De tota autem materia *Fœnoris* & *Uſurarum* abſolutiſſimum & pleniſſimum Opus exſtat ſummi Juriſconſulti, & non minus judicio, quam eruditione, inſignis, Clariſſ. NOODTII, quod ſeorſim antea editum, inter Opera ejus poſtea recuſum eſt. *J. B.*

GROTII.

c *Honeſta moraliter*] Hebræi cenſent voce נשך ſignificari uſuram in pecunia: voce תרבית in quavis ſpecie. *Hieronymus* ad xviii. Ezechiëlis: *Putant quidam uſuram tantum eſſe in pecunia: quod providens ſcriptura divina, omnis rei aufert ſuperabundantiam, ut plus non capias quam dediſti.* (Tom. V. pag. 440. A. *Edit. Baſil.*)

d *Decimus quartus*] Et Pſ. cxii. χρηστὸς ἀνὴρ ὁ οἰκτείρων καὶ κιχρῶν. *Vir bonus eſt, qui alterius miſeretur, eique pecuniam dat mutuam.* (vſ. 5.)

e *Omni populorum diſcrimine per Euangelium ſublato*] Chriſtianos *Arnobius* Libro iv. (Pag. 152. 153. *Edit. Lugd. Bat.* 1651.) ait eſſe *communicatores rei, & cum omnibus quos ſolidet germanitatis nec ſtitudine copulatio.* Alibi: *qui omnes homines pro fratribus diligunt.*

f *Plus extorquere quam dederis*] Cyprianus, de lapſis, gravia peccata enumerans, addit *uſuris multipli-*

cas-

Augustus 71 notavit aliquos, quod pecunias leviori- ~~us~~ usuris mutuati, graviori fœnore collocassent. p Suet. cap. 39.

XXI. Observandum tamen est, esse quædam g quæ d usuræ speciem accedant ac vulgo usuræ esse videan- ur, cum tamen pacta sint generis alterius: ut de re- pensando damno, quod facit qui pecuniam dat mutuam, o quod diu pecunia careat: item de lucro ob mutui da- ionem cessante, deducto scilicet 72 incerto spei & labore qui subeundus fuerat. Sic etiam pro impensis ejus, qui multis dat mutuam pecuniam & in hoc paratam habet: & pro periculo amittendæ sortis, ubi idonee non cave- ur, si quid exigitur, usura vere non est. Demosthe- nes oratione q in Pantænetum, eum, qui quod ex mer- catura aut honesta opera quæsivit h sub modico lucello elocat, q Pag. 630, 631. Ed. Bas. 1572.

antibus fœnus augere. (Pag. 124. Edit. Fell. Brem.) *Chrysostomus* de ejunio v. ἐὰν νηστεύσῃς, βλέπε μὴ δανείσῃς τὸ ἀργύριόν σου ἐπὶ τόκῳ. νηστεύεις; διάῤῥηξον βιαίων συναλλαγμάτων χειρόγραφον· *Si jejunes, vide ne pecuniam tuam colloces fœnori. jejunas? rumpe violentorum pactorum cautiones.* (Tom. VI. pag. 937.) Idem n caput ultimum I. ad *Corinthios*, (Tom. III. pag. 534.) pecuniam fœnore partam non magis si in eleemosynam detur, Deo acceptam esse ait, quam si detur ex quæstu meretricio. *Augustinus* Epist. LIV. (153. num. 25. *Ed. B.*) *Quid dicam de usuris, quas etiam ipsæ leges & judices reddi jubent. Ita crudelior est, qui subtrahit aliquid vel eripit diviti, quam qui trucidat pauperem fœnore. Maximus* homilia III. de quadragesima: *recte frater frequentabis ecclesiam, si gressus tuos lethalibus laqueis avida illa non implicet & involvat usura.* His adde *Basilium* in sermones Domini in monte. & quæ ex conciliis sanctisque scriptoribus collegit *Gratianus* causa XIV. quæst. III. & IV. [Nullæ sunt Homiliæ BASILII *Magni* in Sermones Domini in monte: sed una est in *Psalm.* XIV. adversus Fœneratores, Tom I. pag. 135. & seqq. *Ed. Paris.* 1638. quam Auctor quum in animo haberet, ita, lapsu memoriæ, perperam designavit. *J. B.*]

g *Quæ ad usuræ speciem accedant*] Et si cum juris Romani consultis loqui volumus, fœnus odiosum nomen est, usura non item. *Usuræ non propter lucrum petentium, sed propter moram solventium infliguntur.* L. 17. §. 3. D. de usuris. *Cujacius* in paratitlo de nautico fœnore: *Fœnus est quod præter sortem accedit lucri causa: usura, quod accedit ne in damno versetur creditor.* Sed quia plerique etiam usurarum abusi sunt nomine, cœpit & hoc in sequiorem sumi partem: in bonum autem sensum substitui vox ejus quod interest.

h *Sub modico lucello*] Procopius Gotth. III. in laudibus Germani, qui Justiniano propinquus: χρήματα τοῖς δεομένοις ἅπασι δεδανεικὼς μεγάλα, καὶ τόκον οὐδὲ ὅσον λόγῳ κεκομισμένος πρὸς αὐτῶν πώποτε· *pecunias omnibus opus habentibus magnas dabat utendas, usuram autem, quæ quidem talis dici mereretur, nunquam ab ipsis sumebat.* (Cap. 40.)

GRONOVII.

71 *Notavit aliquos*] Non de vulgo, sed equites Romanos, quibus hoc sordidum putavit: nec ob fœnus, sed ob tale fœnus.

72 *Incerto spei*] Ut *Justin.* 38, 1. *incer-*

elocat, partim ut suum servet, partim ut gratum faciat alteri, negat fœneratorum odio prægravandum.

XXII. Leges vero humanæ quæ concedunt aliquid stipulari pro usu pecuniæ, aut rei alterius, ut apud Hollandos jam pridem concessum est aliis quidem [i] octo nummos in centum, mercatoribus autem duodecim pro usu annali exigere, siquidem vere stant intra compensationem ejus quod abest, aut abesse potest, non pugnant cum naturali aut divino jure: sin eum modum excedunt, [k] impunitatem præstare possunt, jus dare non possunt.

XXIII. Contractus avertendi periculi, quem [l] assecurationem vocant, omnino nullus erit si contrahentium alter rem, de qua agitur, aut salvam quo destinabatur pervenisse, aut periisse sciverit: non tantum ob paritatem quam exigit contractuum permutatoriorum natura, sed quia propria materia hujus contractus est damnum sub ratione incerti. Periculi autem hujus pretium ex communi æstimatione petendum est.

XXIV. 1. [m] In societate negotiatoria, ([nn]) ubi confertur pecunia cum pecunia, si pecuniæ æquales sint, æquales esse etiam oportet partes in damno & lucro; sin inæquales fuerint, partes quoque fient pro rata: quod Aristoteles fine octavi [r] Nicomachiorum sic extulit: ἐν χρημάτων κοινωνίᾳ πλεῖον λαμβάνουσιν οἱ συμβαλλόμενοι πλεῖον. Atque idem habebit locum si operæ aut æquales aut inæquales conferantur. Sed & opera cum pecunia, aut cum pecunia & cum opera conferri potest, ut dici solet:

[r] Cap. 16.

[s] Par pari datum hostimentum est, opera pro pecunia.

[s] Plaut. Asin. I. 3. 20.

2. Sed

incertum belli timens. L. 20. C. *mand. incertum litis.* Freher. I. Parer. 2.

(nn) Circa hunc contractum confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. cap 8.

GROTII.

i *Octo nummos in centum*] Idem in finnerio constitutum.

k *Impunitatem præstare possunt*] Ideo permissas ante se usuras ad normam æquiorem reducere *Justinianus* sui officii censuit: novellis

XXXII. XXXIII. XXXIV.

l *Assecurationem*] Id damnum in se suscipere dixit *Suetonius* Claudio. (cap. 18.) Sic *Cicero* pecuniæ publicæ prædes accepit, ut populo cautum esset sine vecturæ periculo, epistolarum II. 17.

m *In societate*] Exemplum societatis habes in delphinis apud *Plinium* Lib. IX. cap. 8. & in pinna ac pinnotere IX. 42. meminit & *Cicero* de finibus. (III. 19.)

GRO-

2. Sed hæc collatio non uno modo fit: [t] nam aut [73] opera confertur cum solo pecuniæ usu, quo casu sors domino perit, & si salva est, domino salva est: aut opera confertur cum ipso dominio pecuniæ, quo casu qui operam impendit particeps fit sortis. In prima specie [74] comparatur cum opera non sors, sed periculum amittendæ sortis & lucrum quod probabiliter ex ea sperari poterat. In altera [75] operæ pretium habetur quasi sorti adjectum, & pro eo quod valet in ipsa sorte partem habet qui operam præstat. Quod de opera diximus, idem & [76] de labore ac periculo navigationis & similibus intelligi debet.

3. Ut autem sociorum aliquis lucri sit particeps, immunis damni, est quidem præter naturam societatis: potest tamen ita conveniri sine injuria: fiet enim mixtus contractus ex societate & ex contractu [77] aversi periculi, in quo ita servabitur æqualitas, si tanto [78] plus lucri ferat, quam alioqui laturus fuerat qui in se damnum recepit. [u] Ut autem quis damnum sentiat sine lucro, ideo admittendum non est, quia ita naturalis est societati utilitatum communio, ut sine ea nequeat societas consistere. Quod autem dictum est a Jurisconsulto [x] non expressis partibus æquales intelligi, ita demum pro vero habendum est, si quæ conferuntur sint æqualia. In societate autem universorum bonorum non id quod hinc aut illinc obvenit, sed quod probabiliter sperari poterat, comparandum est.

XXV. [79] In societate [y] navali adversus piratas utilitas communis est ipsa defensio: interdum & præda. Solent autem æstimari naves & quæ in navi sunt, atque ex his summa confici, ut damna quæ eveniunt, in quibus

t *Navarr.* 17. n. 250. *Covarr.* III. *Var.* cap. 2. *Less.* L. II. 2. 25. *du.* 3.

u *Angelus verb.* *Societas* 1. §. 7. *Sylv.* *verbo Societas* 1. *quæst.* 2. *Navarr.* 17. n. 255. *Covarr.* & *Less.* *d. locis.*

x *L.* 29. *D. pro socio.*

y *Livius* Lib. XXIII. cap. 49. *Arist.* III. *Polit.* c. 9.

GRONOVII.

73 *Opera confertur*] Ut cum alius operam, alius pecuniam præbeat, non tamen communis fiat pecunia, sed pecuniæ simul operæque fructus.

74 *Comparatur cum opera*] Existit æqualitas collationis, dum alter sociorum laborat & exercitus est, alter pecuniam suam in periculum mittit, cessatque ex eo lucrari, quod alioqui potuisset.

75 *Operæ pretium*] Tanti æstimatur labor operantis, quanti sors ab altero contributa.

76 *De labore ac periculo*] Et hæc conferri cum pecunia posse.

77 *Aversi periculi*] Assecurationis.

78 *Plus lucri*] Immo aliquando, etsi non plus ferat: potest enim ob certam spem lucri, diffidente altero, ut eum inducat, omnem metum in se recepisse. §. 26.

79 *In societate navali*] Ammiralitate. Vide supra, §. 4.

GRO-

bus sunt & vulneratorum impendia, ferantur a dominis navium & mercium n pro parte quam habent in ea summa. Et hæc quidem, quæ diximus hactenus, ipsi juri naturæ sunt consentanea.

XXVI. 1. Nec in his jure gentium voluntario quicquam mutatum apparet: uno excepto quod inæqualitas rerum in quam consensum est, (oo) ubi nec mendacium intercessit, nec ejus quod dictum oportuit reticentia, in actionibus exterioribus pro æqualitate habetur: ita ut quomodo jure civili ante [80] constitutionem Diocletiani actio in foro nulla dabatur adversus talem inæqualitatem, ita nec inter eos qui jure gentium solo sociantur exactio aut coactio sit eo nomine. Hoc enim est quod ait [z] Pomponius, [81] in pretio venditionis & emtionis naturaliter licere se mutuo circumvenire: ubi licere est non quidem fas esse, sed ita permitti ut nullum contra proditum sit remedium in eum qui se pacto velit defendere.

z *L.* 16. §. 4. *D. de minor.* *L.* 22. §. *f.* *D. locati.*

2. o Naturaliter autem eo in loco, ut & alibi interdum, positum est pro eo quod recepti passim moris est: quomodo apud Apostolum [a] Paulum ipsa [82] natura docere dicitur viro turpe esse comam alere, cum tamen id neque repugnet naturæ & multos apud populos usitatum sit. Sic idolorum cultores, non autem quosvis homines φύσει ματαίους, id est, *natura vanos* appellat scriptor libri Sapientiæ, & τέκνα φύσει ὀργῆς Paulus [b] Apostolus, non tam ex sua [83] quam ex Romanorum, apud quos

a 1 *Cor.* XI. 14.

b XIII. 1. *Eph.* II. 3.

GROTII.

n *Pro parte quam habent in ea summa*] Vide simile in *l. Wisigothorum* Lib. V. tit. V. cap. 5.

o *Naturaliter autem eo in loco*] Sic *Gellius* Lib. IX. cap. 10. de actu conjugali: *rem naturæ lege operiendam.*

GRONOVII.

80 *Constitutionem Diocletiani*] *L.* 3. *C.* pro socio. [Immo *L.* 2. *C.* de rescindenda venditione. *J. B.*]

81 *In pretio venditionis*] More quotidiano evenire, & vix aliter fieri posse in tam brevi confinio æqui & iniqui, ut pars altera paulo plus ferat, & id patiendum statuisse jura, ne insanum in modum lites crescant.

82 *Natura docere*] Consuetudo illarum gentium, quæ quasi transiit in naturam. [Vid. *Gron.* ad Lib. I. cap. 1. §. 10. num. 4. *M. T.*]

83 *Quam ex Romanorum*] Quia scilicet epistola ad Ephesios creditur data Romæ & missa Ephesum per Tychicum, ut in fine illius adscriptum est. Vellem autem eo loco hic usus non esset, quem omnes sani theologi accipiunt, de natura corrupta per peccatum primorum parentum in omnes posteros propagatum: *Vivebamus quasi nati ad iram Dei provocandam.*

(oo) Confer heic PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. cap. 3. §. 9. *J. B.*

quos tum vivebat, persona loquens. Euenus [c] poëta vetus: [c Gnomograph. Ed. Sylb. pag. 131.]

> Φημὶ πολυχρόνιον μελέτην ἔμμεναι, φίλε, καὶ δὴ
> Ταύτην ἀνθρώποισι τελευτῶσαν φύσιν εἶναι.

> *Quod* [84] *meditare diu durabile fiet, amice,*
> *Atque id naturam credo mortalibus esse.*

Ejusdem sensus dictum vetus apud Galenum extat: ἐπίκτητοι φύσεις τὰ ἔθη, *consuetudo adscititia est natura.* Apud [d] Thucydidem simili notione dicitur τῶν νόμων κρατήσασα ἡ ἀνθρωπεία φύσις· *humana natura legum victrix.* Sic [85] πεφυσιωμένα dicunt (pp) Græci tum virtutes tum vitia postquam altas radices egerunt. Apud Diodorum [e] vero Siculum legimus: τῆς φύσεως ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἡττωμένης· *cum necessitas naturam, id est, robur animi vinceret.* Sic Pomponius [f] Jurisconsultus, cum dixisset jus Romanum non pati eundem [86] in paganis & testato & intestato decedere, addidit earum rerum [87] naturaliter inter se pugnam esse, cum tamen ea regula e solis Romanorum moribus pendeat, neque apud alios populos locum habeat, ac ne apud ipsos quidem Romanos p in militum testamento.

[d Lib. III. cap. 84.]
[e Lib. XVI. cap. 18. pag. 519. Edit. H. Steph.]
[f L. 7. D. de R. I.]

3. Evidens autem fuit utilitas ejus quod dixi juris introducendi, ad præcidendas controversias infinitas & ob incerta rerum pretia inter eos, qui communem judicem non habent, inexplicabiles, quæ vitari non poterant si ob inæqualitatem a pactis discedere licuisset. *Hæc est emtionis atque venditionis substantia* (ajunt Imperatores, [g] sub-

GROTII.

p *In militum testamento*] Imo & in paganorum testamentis sæpe, ubi inofficiosi querela instituitur. L. 19. L. 15. L. 24. D. de inoff. testament. addita L. 13. C. eodem titulo.

GRONOVII.

84 *Meditare*] Exercebis, agitabisque sæpe ac diu.

85 Πεφυσιωμένα] In naturam redacta.

86 *In paganis*] Non militantibus. *Sueton.* Galb. 19.

87 *Naturaliter*] Ex natura rerum, quam lex & mos iis imposuit.

(pp) Post primam istius Operis recensionem incidi forte in locum CLEMENTIS *Alexandrini*, unde videtur Auctor id hausisse. Ita enim ibi de *Gnostico* suo Vetus Ecclesiæ Doctor: Τῷ ἄρα ἀναπόβλητον τὴν ἀρετὴν ἀσκήσει γνωστικῇ πεποιημένῳ, φυσιοῦται ἡ ἕξις. Stromat. Lib. VII. c. 7. pag. 859. *Edit. Potter.* PORPHYR. de abst. III, 11. pag. 114. *Edit. Cantabrig.* [241. *Ed. Noviss.*] ἔχει γὰρ ἐν ἑκάστῳ (ζώων) ἴδια τις ἀρετὴ, πρὸς ἣν πεφυσίωται. Apud eundem I, 29. reperitur φυσίωσις. *J. B.*

GRO-

g L. 8. C. de rescind. vend.

g substantiæ nomine morem perpetuum significantes) *quod emtor viliore comparandi, venditor cariore distrahendi* 88 *votum gerentes ad hunc contractum accedant, vixque* q *post multas contentiones, paulatim venditore de eo quod petierat detrahente, emtore autem huic quod obtulerat addente, ad certum consentiant pretium.* Seneca h ait hoc jus respiciens: *Quid intersit quanti sint, cum de pretio inter ementem & vendentem convenerit? Nihil venditori debet* 89 *qui bene emit.* Andronicus i Rhodius sensu eodem: τὸ γὰρ ἐν τοῖς ἑκουσίοις συναλλάγμασι κέρδος οὔτε ἄδικόν ἐστιν, οὔτε διορθοῦται. τούτων γὰρ ἄδειαν ἔδωκεν ὁ νόμος. *Lucrum, quod* (qq) *voluntate contrahentium percipitur, nec injustum est, nec corrigitur. Ejus enim rei licentiam lex concessit.*

h L. vi. de benef. 15.

i Nic. v. 5.

4. Is, quem indicavi paulo ante, scriptor vitæ Isidori, k minoris justo emere, aut pluris vendere, vocat ἀδικίαν ὑπὸ μὲν τοῦ νόμου ἀφειμένην, τὸ δὲ δίκαιον ἀνατρέπουσαν· *injustitiam a lege quidem permissam, sed quæ re ipsa justum pervertat.*

k Apud *Photium* Cod. 242. p. 1044. *Edit. Rothom.* vid. huj. c. §. 11. n. 2.

GROTII.

q *Post multas contentiones*] Festus: *Cociones dicti videntur a cunctatione, quod in emendis vendendisque mercibus tarde perveniant ad justi pretii finem, itaque apud antiquos prima syllaba per U literam scribebatur. Quinctilianus* declamatione pro civibus: *diu cocionatus est.* (Decl. XII. pag. 218. *Ed. Obrecht.*)

GRONOVII.

88 *Votum gerentes*] Sperantes cupientesque ambo cum lucro emtor acquirere, venditor alienare.

89 *Qui bene emit*] Vili. *Sueton.* Jul. 50. *Martial.* 8, 10.

(qq) Vertendum erat: *quod in Contractibus voluntariis* &c. *J. B.*

CAP. XIII.

De jurejurando.

I. 1. Apud omnes populos & ab omni ævo circa pollicitationes, promissa & contractus, maxima semper vis fuit jurisjurandi. (aa) Nam ut Sophocles [a] ait Hippodamia: *a Apud Stob. Sermon. 27.*

Mens excitari jurejurando solet,
Ut bina diligenter evitet mala,
1 *Culpari amicis & Deos offendere.*

Nullum vinculum, inquit [b] Cicero, *ad adstringendam fidem majores nostri jurejurando arctius esse voluerunt.* *b Off. III.*

2. Hinc gravis pœna perjuris imminere nunquam non credita: ut Hesiodus [c] dixit de juramento: *c Theogon. vers. 231.*

——— *Clades mortalibus unde*
Adveniunt, quoties fallaci pectore jurant.

* Ita

GRONOVII.

1 *Culpari amicis*] Ne subeat infamiam perfidiæ & perjurii.

(aa) Confer PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. cap. 2. *J. B.*

GRO-

[a] Ita ut posteritas etiam majorum delicta lueret, quod non nisi de gravissimis criminibus creditum; & sine facto voluntas quoque pœnam in se arcesseret: quorum utrumque [d] Herodotus confirmat narratione de Glauco Epicydide, qui deliberaverat tantum, an juratam de deposito fidem falleret: ubi hoc carmen Pythiæ adfert idem Herodotus:

[d] Lib. VI. cap. 86.

[*] At juramento quædam est sine nomine proles
Trunca manus & trunca pedes: tamen impete magno
Advenit, atque omnem [b] vastat stirpemque domumque.

Et eandem historiam recitans Juvenalis [e] ita concludit:

[e] Sat. XIII. 208.

Has patitur pœnas peccandi sola voluntas.

3. Bene [f] Cicero: *Est jusjurandum* [3] *affirmatio religiosa; quod autem affirmate quasi Deo teste promiseris, id tenendum est.* Quod autem addit: *Jam enim non ad iram Deorum, quæ nulla est, sed ad justitiam & fidem pertinet:* si iræ nomine perturbationem intelligit, non improbandum est; sin qualemcunque nocendi affectum aut voluntatem, minime est recipiendum, ut recte probat [g] Lactantius. Nunc unde vis jurisjurandi oriatur & quo pertingat usque videamus.

[f] Off. III. 29.

[g] Lib. de Ira Dei.

II. Primum quod de promissis & contractibus diximus [h], &

[h] Cap. XI. §. 5.

GROTII.

a *Ita ut posteritas etiam majorum delicta lueret*] Vide *Servium* in excerptis Fuldensibus ad I. Æneidos. [Nihil ibi invenio, quod ad rem faciat. Vide ipsum Poëtam, *Georg.* I. 502. *J. B.*]

b *Vastat stirpemque domumque*] Vide *Zachariam* v. 3. 4. & interpretem ejus loci *Chrysostomum* de statuis XV. (Tom. VI. pag. 565. *Ed. Savil.*)

GRONOVII.

At juramento] 'Αλλ' Ὅρκου παῖς ἐστιν ἀνώνυμος, οὐδ' ἔπι χεῖρες Οὐδὲ πόδες. Melius græce 'Αλλ' Ὅρκου, quam latine *At juramento*: primum quia Ὅρκος græcum est, *juramentum* latinum non est. Dein Ὅρκος genere masculino aptius repræsentat personam patris quam sacramentum, aut jusjurandum genere neutro. Significatur autem *Horcos* instar numinis, quem poëtæ fingunt jurandi veluti exactorem & præsidem; *Hesiodus* filium facit Ἔριδος Theog. 231. *Hyginus* Ætheris & Telluris. Sic etiam Horci subolem dicit hic Pythia, id est, aliquid posterum & consequens: intelligitur nimirum Animadversio divina.

3 *Affirmatio religiosa*] Pronuntiatio rei alicujus, interposita ad veritatem ejus firmandam religione, seu veneratione divini nominis: unde in libb. vett. *religio judicum, religio testium, religio militum*, quia judices jurati judicabant, testes jurati testimonium dicebant, milites sacramento rogabantur.

GRO-

& hic habet locum, ut animus rationis compos & deliberatus requiratur. Quare si quis non putans se jurare verba protulerit jurantia, [c] ut [4] de Cydippe narratur, locum habere potest quod ei tribuit Ovidius (*Epist. Heroid.* XXI. 135.):

> [d] *Quæ jurat mens est: nil conjuravimus illa:*

ex Euripide desumtum, qui in Hippolyto dixerat, (vers. 612.)

> *Jurata lingua est:* [e] *mente juravi nihil.*

Quod si quis volens jurare obligare se noluerit, [h] non eo minus obligatur, quia obligatio a juramento est inseparabilis & effectus ejus necessarius.

h Soto L. VIII. *qu.* I. *art.* 7. *Covarr. ad c. quamvis.* Part. I. §. 5.

III. 1. At si quis deliberato protulerit verba jurantia, animo tamen non jurandi, hunc non obligari sunt qui tradunt, peccare tamen temere jurando. Sed verius est teneri eum vera facere dicta quorum Deum adhibuit testem: nam is actus, qui per se est obligatorius, ex animo deliberato processit. Cui consequens est ut quanquam plerumque verum est illud [i] Tullii; *Quod* [5] *ex animi tui sententia juraveris, id non facere perjurium est;* quo & illud pertinet quod apud [k] Homerum jurans Ulyssi Calypso ait:

i De Offic. III. 29.

k Odyss. Lib. V. vers. 188.

> Ἀλλὰ τὰ μὲν νοέω καὶ φράσσομαι.——

> *Verum animus quod sentit idem loquar.*

2. Id

GROTII.

c *Ut de Cydippe narratur*] Exstat similis narratio in metamorphosibus *Antonini Liberalis* de Ctesylla & Hermochare, (cap. I.)

d *Quæ jurat mens est*] Ibidem:

> *Consilium prudensque animi sententia jurat,*
> *Et nisi judicii vincula nulla valent,* (vers. 137. &c.)

mox:

> *Sed si nil dedimus præter sine pectore vocem,*
> *Verba suis frustra viribus orba tenes.*
> *Non ego juravi: legi jurantia verba:*

& quæ sequuntur.

e *Mente juravi nihil*] Quia de re honesta tacenda, nutricis verba intellexerat Hippolytus, non de adulterio & incestu.

GRONOVII.

4 *De Cydippe*] Quæ legerat in malo, quod Acontius amator in sinum ejus miserat, inscripta vel incisa hæc verba: *Juro me Acontio nupturam.*

5 *Ex animi tui sententia*] Formula jurisjurandi proprii. *Brisson.* Lib. 8. de for. pag. 711.

2. Id tamen hanc exceptionem habeat, nisi qui juret sciat, aut probabiliter credat, ab eo quicum negotium est, verba aliter accipi: nam dictis ipsis testem adhibens Deum, debet dicta facere vera [f] quomodo putat intelligi. Et hoc est quod idem ait Cicero: *Quod ita juratum est, ut mens deferentis* (bb) *conciperet fieri oportere, id servandum est.* Apud Tacitum [l] legimus: *Trepidis & verba jurisjurandi per varias artes mutantibus,* [6] *queis flagitii conscientia inerat.* Augustinus [m]: *Perjuri sunt qui servatis verbis exspectationem eorum, quibus juratum est, deceperunt.* Et [g] Isidorus: *Quacunque arte verborum quis juret, Deus tamen, qui conscientiæ testis est, ita hoc accipit sicut ille cui juratur intelligit.* Atque hoc est quod dicitur [h] [7] liquido jurare. Ideo Metellus recte [n] recusavit

l Hist. IV. 41.

m Epist. CCXXIV.

n App. de bello civil. L. I p. 368. *Edit. II. Steph.*

GRONOVII.

6 *Queis flagitii*] Qui meminissent se patrasse, de quo jurejurando falso tum temporis ibant sese purgatum.

7 *Liquido jurare*] *Terent.* Andr. 4. 3. 13. *L.* 18. *D.* de jurejurando.

(bb) Vox illa *deferentis* abest ab optimis Editionibus. Omnino agitur ibi de animo jurantis, non de sensu quem verbis ejus tribuit is, qui defert jusjurandum. Adeoque locus nihil ad rem facit, ut dudum observavimus ad PUFENDORF. nostrum, dicto capite, §. 15. not. 2. *J. B.*

GROTII.

f *Quomodo putat intelligi*] *Augustinus* Epistola CCXXIV. de illo locutus qui a Punicis castris egressus in castra redierat, inde Romam venerat: *ita non attenderunt qui illum Senatu moverunt, quid ipse jurando cogitasset, sed quid ab illo quibus juraverat exspectarent.* (Epist. 125. novæ *Edit. Benedictin.*) Vide & sequentia. Vide ad hanc rem pulchre dicta *concilio Troslejano* Tomo III. conciliorum, editionis Sirmondianæ. Et apud *Hincmarum* in opusculo de divortio Lotharii & *Thietbergæ* ad interrogationem VI. ubi in hanc sententiam recte de Deo dicitur:

Qui non ut juras, sed ut is jurasse putavit
Cui juras, audit: sic es utrique reus.

In professione juratæ Hebræorum per Hispaniam: *Si non ea intentione perfeceris, sicut a nobis me profitente audita atque intellecta sunt.*

g *Isidorus*] Lib. II. de summo bono cap. XXXI. I. citatur causa XXII. quæst. V. c. quacumque. 9.

h *Liquido jurare*] *Donatus* ad illud in Andria (IV. 3. 12.):

Quia si forte opus ad herum jurejurandum mihi,
Non apposuisse, ut liquido possim.

Liquido: pure: & manifeste. χρεὼν μὴ ὑπονοθεύειν ἑτέρᾳ φράσει τὰ ῥήματα, ἀλλ' ὡς ἐπὶ λέξεων εἶχον, οὑτωσὶ καὶ δηλοῦν, ait in Alexio Nicetas fraudem Andronici Comneni culpans. *Oportuit non quæsita locutione verba adulterare, sed ut concepta ea fuerant eloqui.* Qui & alibi, de Alexio contra sensum verba captante: τοῖς ῥήμασι τούτοις ἐγκαθίσας, ὡς αἱ μυῖαι τῷ μώλωπι· *ita verbis illis insidebat ut muscæ vibici.* Graviter in hanc regulam peccavit aula Arcadiana, quæ effecit ut Chalcedone occideretur is qui Constantinopolim, salute ipsi per jusjurandum promissa, venerat. *Zosimus* Lib. V. Adde quæ infra cap. XVI. 2. [Duo loca NICETÆ unum idem-

ſavit jurare in legem [8] Apulejanam, quanquam erant qui dicerent legem [9] ob rogationis vitium eſſe irritam, & juramentum in legem ita intelligendum, ſi lex rite rogata lataque eſſet.

3. Nam quanquam in promiſſis aliis facile ſubintelligitur tacita aliqua conditio, quæ promiſſorem exſolvat, [o] id tamen in juramento admittendum non eſt: quo pertinet egregius ille locus Apoſtoli ad Hebræos: *Deus volens abundantiſſime heredibus promiſſionis oſtendere immutabilitatem conſilii ſui, fidem fecit jurejurando: ut per duas res immutabiles, in quibus fieri non poteſt ut fallat Deus*, (ita recte verti puto illud ψεύδεσθαι, ſicut aperta locutio vocatur veritas, Dan. VII. 16. VIII. 26. X. 1.) *firmum habeamus ſolatium.* Quæ verba ut intelligantur, ſciendum eſt ſanctos ſcriptores de Deo ſæpe loqui [10] ἀνθρωποπαθῶς, & magis ſecundum id quod videtur nobis, quam quod eſt.

o Pan. in c. Clericus, de jurejur. Silv. in verbo Juramentum 4. q. 23. vi. 17. ibi Thom.

4. Nam Deus vere decreta ſua non mutat. Mutare tamen & [i] pœnitentia [p] duci dicitur, quoties [11] aliter agit quam verba ſonare videbantur, nimirum [k] ob conditionem tacite intellectam, quæ ceſſat. Jerem. XVIII. 8. Exempla videre eſt Geneſ. XX. 3. Exod. XXXII. 14. 1 Reg. XXI. 28. 2 Reg. XX. 1. Eſaiæ XXXVIII. 1. Jonæ III. 10. 11. Quo ſenſu etiam nos [12] fallere Deus improprie dici poteſt. Et ſolet vox ψεύδεσθαι, quæ in dicto loco ad He-

p Jonæ IV. 2.

lemque ſunt, & in poſteriore etiam de *Andronico Comneno* agitur, non de *Alexio*: Lib. 1. cap. 3. *in Alex.* Locus autem *Zoſimi* (non *Sozomeni*, ut habuerant hactenus Edd. poſt illam 1642. ubi *Zozomenus*, corrupte) eſt cap. 18. *Ed. Cell.* Lib. laudati v. *J. B.*]

i *Pœnitentia duci dicitur*] Concilium Toletanum VIII. cap. 2. *Jurare namque Dei eſt a ſeipſo ordinata nullatenus convellere, pœnitere vero, eadem ordinata cum voluerit, immutare.* Retulit *Gratianus* in cauſam XXII. quæſt. IV. c. 9. Explica vero ut in textu noſtro.

k *Ob conditionem tacite intellectam*] *Senecam* vide naturalium quæſtionum II. 37.

GRONOVII.

8 *Apulejanam*] *Appulejam* dicendum. L. Appuleji tribuni plebis. *Flor.* 3, 15.

9 *Ob rogationis vitium*] Quia per factionem & tumultum rogata erat. *Flor.* 3, 15.

10 Ἀνθρωποπαθῶς] Verbis translatis ab humanarum affectionum more.

11 *Aliter quam verba*] Quam prædixerat ſeſe acturum eſſe. Agit autem aliter, quia verbis licet ſimpliciter pronuntiatis tacita ſuberat conditio quæ non extitit.

12 *Fallere*] Sinere falli, & facere ut ſpes exſpectationesque hominum improbæ ſint irritæ: quemadmodum fallere dicitur, in quo ſe noſtra fruſtratur opinio: ſi quid ſecus evenit, aut quis aliter facit, quam nos opinionis errore nobis finximus & perſuaſimus.

Hebræos apparet, significationem habere eventus [13] spem frustrantis, ut videre est tum alibi, tum Levit. VI. 2. Josue XXIV. 27. Esai. LVIII. 11. [l] Abac. III. 17. Facillime autem hoc procedit [14] in comminationibus, quia illæ jus nemini conferunt. In promissis interdum, ubi scilicet conditio tacita quædam subest.

5. Ideo duas res Apostolus nominat quæ immutabilitatem notant, promissionem, quia jus dat, & juramentum, quia [15] conditiones tacitas & aliquo modo latentes repellit: ut videre est etiam Psalm. LXXXIX. 30—36. Nam aliud est si quas conditiones ipsa negotii natura aperte indicet. Quo nonnulli referunt id quod legitur Numer. XIV. 30. Sed verius est terram promissam jurato dici ipsis, [16] non personis, sed populo, posteris scilicet eorum quibus Deus juraverat, com. 23. Talis autem promissio impleri quovis tempore potest, nec personis certis adstringitur.

IV. 1. Ex his quæ diximus intelligi potest quid sentiendum sit de jurejurando quod dolo elicitum est. [q] Nam si certum est, eum qui juravit aliquod factum [m] supposuis-

q Navarr. c. 12. n. 13.

GRONOVII.

13 *Spem frustrantis*] Aliud demonstrantis atque exhibentis, quam homines animis præceperant.

14 *In comminationibus*] Ut Deus (si id ita licet loqui) dicatur fallere, id est, non irrogare pœnam, quam fuerat minatus.

15 *Conditiones tacitas*] Excludit omnem cogitationem contrariam & expressiones verbis apertis non expressas.

16 *Non personis, sed populo*] Non singulis, qui tum vivebant, sed corpori, quod idem est superstite subole, etsi singuli isti omnes sint mortui. Vide supra cap. 9. §. 3.

GROTII.

l *Abac.* III. 17.] Adde *Jobum* XL. 28. *Oseam* IX. 2.

m *Supposuisse quod revera se ita non habeat*] Ut Hippolytus, de quo modo diximus. Ad illud *Sophoclis* in Oedipode Coloneo, (vs. 226.)

Ἀπάτα δ' ἀπάταις
Ἑτέραις ἑτέρα παραβαλλομένα,
Πόνον, οὐ χάριν ἀντιδίδωσιν ἔχειν.

Fraus ad fraudem superaccedens,
Non benefactis, sed atroce solet
Clade rependi.

Sic ait, καὶ αὐτοὶ ἂν νομίζωσι παραδεδέχθαι αὐτὸν καὶ ἐπηγγέλθαι τὴν ἀσφάλειαν αὐτῷ, ἀπατώμενοι καὶ οὐ πρότερον ἐπεγνωκότες, ὅτι οἰκείαις ἐνέχεται μιάσμασι· τοιοῦτόν ἐστι καὶ τό·

Ἡ γλῶσσ' ὀμώμοχ', ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος.
Καὶ ἐκεῖνος γὰρ ἀπατηθεὶς ὤμοσε.

Putant Thebani se suscepto Oedipodi promisisse incolumitatem, cautionem ab ipso data, cum non ante didicissent piaculo eum domestico teneri. Tale & illud:

Jurata lingua est: mente juravi nihil.
Namque & Hippolytus deceptus juraverat.

[In

posuisse, quod revera se ita non habeat, ac nisi id cre-
didisset non fuisse juraturum, non obligabit juramen-
tum. At si dubium sit, an non etiam sine eo idem
fuisset juraturus, standum erit verbis, quia simplicitas
quam maxima juramento convenit.

2. Atque huc refero jusjurandum, [r] quod Josue & primores populi Israëlitici Gabaonitis dederunt. Decepti quidem erant a Gabaonitis, e regione longinqua se venire fingentibus. At non (cc) inde sequebatur Josuam & primores, si scissent ex vicinis populis eos esse, non fuisse eis parcituros. Nam quod dixerant Gabaonitis: *fortassis in medio mei habitas, quomodo tecum paciscerer?* hunc habere sensum potest, ut interrogentur Gabaonitæ quale pactum desiderent, sociale an deditionis; aut etiam ut ostendant Hebræi licitum sibi non esse cum quibusdam populis fœdus inire sociale: non etiam ut negent dedentibus se vitam relinqui posse. Lex enim divina, quæ eos populos internecioni devovebat, [n] ex legis alterius [s] comparatione ita erat intelligenda, ut locum haberet nisi si qui moniti statim facerent imperata. Quod inter alia probat historia [t] Rahabæ, [o] cui ob bene merita parcitum est, & Solomonis, [u] qui Cananæorum reliquias sub imperium ac tributum accepit.

r Josue IX.
s Deut. XX. 10.
t Jos. c. 2.
u 1 *Reg.* IX. 21.

3. Atque huc pertinet quod in Josuæ [x] libro dicitur, nullam fuisse civitatem ex populis septem quæ pacem fecerit; obduratos enim ne gratia illis fieret. Quare cum

x XI. 19, 20.

In verbis Scholiastæ tria erant [emen]nenda, quæ sustuli. Sed & in ul[ti]mo versu *Sophoclis*, pro ἀντιδῶσιν [ἔ]χειν, optimæ Editiones, ut illa *H. Stephani*, habent, ἀντιδίδωσιν ἔχειν. Sensus autem totius loci hic est: *Qui sese exponit periculo fraudis vicissim excipiendæ ab eo in quem fraude usus est, ille non beneficia, sed molestias & dolorem sibi repen[s]um iri, sperare debet.* Ita, ni fallor, accuratior est versio, quam Auctoris nostri. *J. B.*]

n *Ex legis alterius comparatione.*] Imo & ex causa legi de internecione addita. *Exodi* XXIII. 33. *Deut.* VII. 4. cessat enim ea causa in illis qui præcepta filiorum Noæ suscipiunt, & tributa pendunt. Ita *Maimonides*, & *Samson Mi-cosi*, & *Moses de Kotzi*, in præcepto jubente XV. & CXVIII.

o *Cui ob bene merita parcitum est*] Et Gazere habitantium in historia Josuæ XVI. 10. Gergesæos ad Christi usque tempora superstites fuisse ex euangelio apparet *Matth.* VIII. 28. nam hi ab initio se dediderant. Ideo omittuntur in hostium enumeratione. *Deut.* XX. 17. *Jos.* IX. 1.

(cc) At vide quæ diximus in PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gentium* Lib. IV. cap. 2. §. 7. not. 1. *J. B.*

cum credibile esset, si rem ipsam Gabaonitæ indicassent, quod præ metu non fecerunt, tamen vitam salvam sub parendi conditione impetraturos fuisse, valuit
y 2 Sam. xxi. 6. jusjurandum, adeo quidem, ut & de eo violato [y] postea pœnæ sumtæ sint gravissimæ Deo auctore. [p] Ambrosius hanc tractans historiam: *Josue tamen pacem quam dederat revocandam non censuit, quia firmata erat sacramenti religione, ne, dum alienam perfidiam arguit, suam fidem solveret.* Nihilominus doli sui pœnam aliquam sustinuerunt Gabaonitæ, jam sua deditione subditi facti Hebræorum. Addicti enim sunt [q] personali cuidam servituti, cum si egissent aperte, potuissent ad tributariam conditionem recipi.

V. Non tamen ultra receptum loquendi morem extendenda est juramenti significatio. Ideo perjuri non erant qui cum (dd) jurassent non daturos se in matrimonium filias [17] Benjaminitis, raptas cum raptoribus vivere permiserunt. [r] Aliud enim est dare, aliud amissum
z De Off. III. c. 14. non repetere. Ambrosius [z] de hoc facto: [18] *Quæ indulgentia congruo intemperantiæ supplicio non videtur vacare, quando illis hoc solum permissum est ut raptu inirent conjugia, non connubii sacramento.* Non dissimile est quod Achæi, Romanis quædam non probantibus quæ ab ipsis facta & jurejurando firmata erant, rogarunt ut
a Livius L. XXXIX. cap. 37. ipsi Romani quæ viderentur mutarent, [a] nec Achæos reli-

GROTII.

p *Ambrosius*] De Officiis III. cap. 10.

q *Personali cuidam servituti*] Ut Brutiani olim a Romanis. *Gellius* X. 3. *Festus* verbo *Brutiani.*

r *Aliud est dare, aliud amissum non repetere*] Οὔτε προτρεπομένων, οὔτε κωλυόντων, ait in hac historia *Josephus* (*Antiq. Jud.* V. 2. §. 12. *Edit. Hudf.*) *Nec hortabantur Israëlitæ, nec prohibebant.* Seneca Excerptorum VI. 2. *Lex eum tenet qui juvat exulem, non qui patiatur juvari.* Symmachus: *Inanem metum divino animo vestro tentat incutere, si quis asserit conscientiam vos habere præbentium, nisi detrahentium subieritis invidiam.* (Lib. X. Ep. 54.)

GRONOVII.

17 *Benjaminitis*] Judic. XXI. 7.

18 *Quæ indulgentia*] Per quam indulgentiam non erant sine aliqua pœna lasciviæ in Levitæ uxorem exercitæ: ea pœna erat *invidia* & infamia raptus.

(dd) Hæc fuisset mera cavillatio, si juramentum, in se spectatum, validum fuisset. At vero & hoc, & alia omnia *comminatoria Juramenta*, quum ex illis nemini jus quæratur [vid. §. 3. n. 4.] & plerumque animo præ ira non satis sui compote fiant, nullam aliam obligationem, nisi seriæ pœnitentiæ, post se trahunt. Vide quæ scripsimus in dictum caput PUFENDORFII nostri, §. 13. *J. B.*

GRO-

eligione obstringerent irrita ea quæ jurejurando sanxissent faciendi.

VI. Ut valeat juramentum, [s] oportet obligatio sit licita. Quare nullas vires habebit jurata promissio de re illicita, aut naturaliter, aut divina interdictione, aut etiam humana, de qua mox agemus. Bene [t] Philo Judæus: ἴστω δὲ πᾶς ἐνωμότως ἄδικα δρᾶν, ὅτι εὐορκήσει μὲν οὔ, τὸ δὲ πολλῆς φυλακῆς καὶ ἐπιμελείας ἄξιον ὅρκον ἀνατρέπει, ᾧ τὰ καλὰ καὶ δίκαια ἐπισφραγίζεται· προστίθεται γὰρ ὑπαίτια ὑπαιτίοις ἐν τῷ δέοντι γινομένοις ὅρκοις, οἷς πολὺ βέλτιον ἦν ἡσυχάζειν, πράξεις παρανόμους· ἀπεχόμενος οὖν τοῦ ἀδικοπραγεῖν, ποτνιάσθω τὸ θεῖον ἵνα μεταδῷ τῆς ἵλεω δυνάμεως αὐτῷ συγγενοῦς, ἐφ' οἷς ἀβουλίᾳ χρησάμενος ὤμοσε· διπλάσια γὰρ αἱρεῖσθαι κακὰ, δυνάμενον τὴν ἡμίσειαν αὐτῶν ἀποφορτίσασθαι, μανία καὶ φρενοβλάβεια δυσίατος. *Sciat quisquis ob juramentum injusti aliquid molitur agere, non se jurisjurandi observantem fore, sed potius eversorem jurisjurandi, quod magna curâ ac religione dignum est, & quo honesta ac recta sanciri solent. Addit enim culpam culpæ, juramento non recte facto, & quo abstinere satius fuerat actum illegitimum. Quare ab injusta actione abstinens Deum veneretur, ut quæ ipsi est maxime propria, misericordiam [& temerarii juramenti veniam] ei impertiat. Nam dupla eligere mala, cum parte altera exonerari possis, insanabilis est furor & mentis inopia.* Exemplum dari potest in Davide, [b] qui Nabali pepercit quem se occisurum juraverat. Cicero [c] simile ponit exemplum in voto Agamemnonis, Dionysius [d] Halicarnassensis in conjuratione decemvirorum de republica occupanda. [e] Seneca:

[b] 1 Sam. xxv. [c] De Off. L. III. c. 25. [d] Lib. XI. cap. 11. [e] Herc. Oet. vers. 480.

Præstare fateor posse me tacitam fidem,
Si scelere careat: [19] *interim scelus est fides.*

Ubi *interim* valet *interdum*. Ambrosius [f]: *est enim contra officium nonnunquam solvere promissum, sacramentum custo-*

[f] Off. I. cap. ult.

GROTII.

s *Oportet obligatio sit licita*] Tractat hoc bene *Ambrosius* de Offic. I. & alii relati in causæ XXII. quæstionem IV. Pertinet huc canon VII concilii Hilerdensis relati in tomum III. conciliorum Galliæ; & in Hincmari opusculis non pauca.

t *Philo*] De specialibus legibus, (pag. 771. *Edit. Paris.*)

GRONOVII.

19 *Interim scelus est fides*] Interdum promissum sine scelere servari non potest.

custodire. [u] Augustinus: *si ad peccatum admittendum fides exhibeatur,* [20] *mirum est si fides appellatur.* Idem docet secunda ad Amphilochium Basilius.

VII. 1. Imo etiamsi res quæ promittitur non sit illicita, sed [x] majus bonum morale impediens, sic quoque non valebit jusjurandum: quia scilicet [21] profectum in bono Deo debemus, ita ut ejus libertatem eripere nobis ipsis non valeamus. Huc pertinet insignis ejus quem dixi Philonis Judæi locus, [g] quem adscribere non pigebit: *εἰσὶ δ' οἱ τὴν φύσιν ἄμικτοι καὶ ἀκοινώνητοι διὰ ὑπερβολὴν μισανθρωπίας γεγονότες, ἢ καὶ ὑπ' ὀργῆς οἷα χαλεπῆς δεσποίνης ἐκβιασθέντες, ὅρκῳ τὴν ἀγριότητα πιστοῦνται τῶν ἠθῶν, οἵτινες ἢ φασιν ὁμοτράπεζον ἢ ὁμόροφον ἕξειν τὸν δεῖνα, ἢ πάλιν τῷ δεινὶ μὴ παρέξειν ὠφέλειάν τινα ἢ παρ' ἐκείνου τινὰ λήψεσθαι, καὶ μέχρι τελευτῆς·* *sunt quidam adeo duro atque insociabili ingenio, sive odio humani generis, sive dura domina iracundia subacti, ut morum feritatem jurejando obfirment, ut ne hunc habeant mensæ aut tecti socium, ne illi bene unquam faciant, ne quid ab eo ad mortem usque accipiant.* Quod ait jurasse quosdam [y] ne huic vel illi unquam bene facerent, id Hebræi vocabant נדר הנאה, id est, *ἀχῶ ὠφελείας*, *vocem de beneficentia:* שבע להטיב Levit. v. 6. [22] Hujus formula tradentibus Hebræorum magistris erat קרבן כל מה דתהנה מני, aut קרבן שאתא נהנה לי, cui convenit illa Syriaca in veteri versione Matthæi xv. 5. קרבני מרם דתתהנא מני: græce *δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς,* id

[g] *Ubi supr.*

GROTII.

u *Augustinus*] De bono conjugali cap. 4. citatur dicta quæstione. (Cap. 20.) Vide & *Gailium* de pace publica Lib. I. cap. 4. §. 16. & de Alboino historiam apud *Paulum Warnefredi* Lib. II. cap. 27.

x *Majus bonum morale impediens*] Quale Honorii de pace nunquam facienda cum Alarico, *Zozimo* narrante, (Lib. v. Cap. 49. *Edit. Cellar.*) Vide c. inter cætera 22. dicta jam quæstione, & concilium Hilerdense in Tomo III. conciliorum Galliæ canone 7. *Hincmarum* quoque dicto opusculo ad interrogationem XIV. libro de divortio ad interrogationem VI. & XIV.

y *Ne huic vel illi unquam bene facerent*] Vide *Baba Kama* cap. IX. §. 10. & ibi notata a doctissimo *Constantino*.

GRONOVII.

20 *Mirum est si fides*] Indigna est fidei nomine.

21 *Profectum in bono*] Incrementa virtutum. vel ut ipsi, quantum possumus, studeamus augeri moribus & virtutibus: idque ne faciamus, nullo jurejurando nos possumus obligare.

22 *Hujus formula*] *Jos. Scaliger* elencho Trihæresii cap. 9. p. 260. Sed rectius *Salmasius* de fœnore trapez. pag. 220.

id est, 23 *donum Deo dicatum sit*, (id enim est קרבן κορβᾶν) *si quid unquam a me boni acceperis.*

2. 24 Votum, addita consecrationis pœna, validum plane censebant Hebræorum magistri, pessimi hac in parte juris divini interpretes, etiamsi adversus parentes factum esset: quod dicto loco refellit Christus, in cujus verbis τιμᾶν honorare est benefacere, ut collato Marci loco apparet; & Pauli 1 Timoth. v. 3. 17. & Numer. xxiv. 11. [h] Sed etiamsi adversus alios conceptum sit, recte dicemus non obligare jusjurandum, quia, ut diximus, profectui adversum est.

VIII. De impossibilibus dicere nihil attinet. Satis enim manifestum est ad omnino impossibile neminem obligari.

IX. De eo vero quod 25 pro tempore aut ex suppositione est impossibile, in pendenti esse obligationem, ita ut is qui 26 ex suppositione juravit, operam quam potest dare debeat, ut quod juravit possibile reddat.

X. Forma jurisjurandi verbis differt, re convenit. Hunc enim sensum habere debet, ut Deus invocetur, puta hoc modo: *Deus testis sit*, aut, *Deus sit vindex*, quæ duo in idem recidunt. Nam cum superior puniendi jus habens z testis advocatur, simul ab eo perfidiæ ultio poscitur: & qui scit omnia ultor est, ideo quia testis. [i] Plutarchus: πᾶς ὅρκος εἰς κατάραν τελευτᾷ τῆς ἐπιορκίας· *omne jusjurandum in diras desinit, si quis pejeravit.* Huc pertinent fœderum formulæ antiquæ, quibus mos erat victimas adhiberi, ut apparet Genes. xv. 9. & sequentibus. Ut illa Romana [k] apud Livium: *tu Jupiter ita illum ferito ut ego hunc porcum.* Et alibi: [l] *Deos pre-*

h Th. 2. 2. 89. art. 7. & ibi Cajet. Grat. cap. ult. §. ult. causf. 22. quæst. 4. Soto Lib. VII. quæst. 1. art. 3. circa 2.

i Quæst. Rom. 44.

k Lib. 1. cap. 24.

l Lib. XXI. cap. 45.

GROTII.

z *Testis advocatur, simul ab eo perfidiæ ultio exposcitur*] Ambrosius ad Valentinianum Imperatorem, (Lib. v. Epist. 30.) *quid est jurare, nisi ejus quem testare fidei tuæ præsulem, divinam potentiam confiteri?* vide formulam insignem Chagani Avarorum apud *Menandrum* excerptis legationum. (Cap. 31.)

GRONOVII.

23 *Donum Deo dicatum*] Si quo te juvero, id ἀνάθημα vel Deo dicatum sit, ut si tu eo utaris, sacrilegium committas & puniaris, quia rem Dei arripueris.

24 *Votum, addita*] Quod ita precibus iratis vovebatur Deo, ut consecraretur in pœnam alicujus, ne iste illo frueretur.

25 *Pro tempore aut ex suppositione*] Ut nunc est, aut nisi mutatio aliqua interveniat.

26 *Ex suppositione juravit*] Se quid facturum, si quid, de quo dubitatur, ita sit, vel fieri contingat.

precatus ita se mactarent quemadmodum ipse agnum mactasset. Et apud [m] Polybium ac Festum: [n] *si sciens fallo, ita me Diespiter ejiciat ut ego hunc lapidem.*

XI. 1. Sed & nominatis rebus personisve aliis jurari mos est vetus, sive quod illas sibi noxias imprecabantur, ut [27] solem, terram, cœlum, principem, sive quod in illis puniri deposcebant, ut [28] in capite, in liberis, in patria, in principe. Neque profanarum tantum gentium hic mos, sed & Judæorum, ut idem ille [a] Philo nos docet. Ait enim non debere juraturos ob rem quamvis statim ἐπὶ τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τῶν ὅλων ἀνατρέχειν, *ad rerum omnium auctorem ac parentem procurrere*, sed jurare per parentes, cœlum, terram, universum. Cui simile est quod [o] Homeri interpretes notant, Græcos illos veteres non solitos προπετῶς κατὰ τῶν θεῶν ὀμνύειν, ἀλλὰ κατὰ τῶν προστυγχανόντων, *facile per Deos jurare, sed* [b] *per res alias præsentes*: ut [29] per sceptrum, idque ipsum a justissimo rege Rhadamantho fuisse constitutum tradit [p] Porphyrius & ad Aristophanem [q] Scholiastes. Sic [r] Josephus per salutem Pharaonis jurasse legitur, ex more apud Ægyptios recepto, quem ibi notat Abenesdras; [c] Elisæus [s] per vitam Eliæ. Neque vero Christus Matth. v. ut quidam existimant, hæc juramenta vult minus esse licita quam quæ expresso Dei nomine fiunt: sed cum Hebræi ea minus curarent, opinione quadam non dissimili illius qui dixit, (ee) *Sceptrum non putat esse Deos*, ostendit & hæc esse vera juramenta. Nam & Ulpianus optime dixit: [t] *Qui per salutem suam jurat, Deum jurare videtur*, [d] *respectu enim divini Numinis jurat.* Sic Chri-

[m] *Hist.* III. 25.
[n] *Voce* Lapis.
[o] *Eustath. ad Iliad.* I. vers. 234.
[p] *De abstin.* L. III. pag. 285.
[q] *In Aves*, vers. 521.
[r] *Genes.* XLII. 15.
[s] 2 *Reg.* II. 2.
[t] *L.* 33. *D. de jurejur.*

GROTII.

a *Philo*] De specialibus legibus, (pag. 770. A. B.)

b *Per res alias*] De Socrate *Apollonius* apud Philostratum VI. ὤμνυ ταῦτα, οὐχ ὡς θεοὺς, ἀλλ' ἵνα μὴ θεοὺς ὤμνυ· *Jurabat per ista, non ut per Deos, sed ne per Deos juraret* (cap. 19.)

c *Elisæus per vitam Eliæ*] Adde II *Regum* IV. 30. *Cant.* II. 7.

d *Respectu enim divini Numinis jurat*] Ita & *Gratianus* causa XXII. quæstione I.

GRONOVII.

27 *Solem*] Ovid. 7. Metam. 96. *Atque patrem soceri cernentem cuncta futuri Eventusque suos & tanta pericula jurat.* Virgil. 12. Æneid. 176. *Esto nunc sol testis & hæc mihi terra precanti.* Idem 6. Æneid. 351. *Maria aspera juro.* Tacit. I. Annal. 73. *Violatum perjurio numen Augusti.*

28 *In capite, in liberis*] Virg. 9. Æneid. 300. *Per caput hoc juro, per quod pater ante solebat.* Plinius Lib. II. Epist. 20. *qui sibi per salutem filii pejerasset.*

29 *Per sceptrum*] Homerus Il. α. 234. Virgilius 12. Æneid. 206.

(ee) *Ovidii* est, *Remed. Amor.* vers. 784. *J. B.*

GRO-

Christus ostendit [u] eum qui templum jurat, Deum jurare qui templo præsidet; & qui cœlum, Deum qui cœlo velut insidet. *u Matth. XXIII. 21.*

2. At Hebræi magistri istorum temporum existimabant, non obstringi homines juramentis per res conditas factis, nisi adjecta pœna, ut si res, de qua jurabatur, Deo consecraretur. Hoc enim est juramentum κορβᾶν, sive ἐν τῷ δώρῳ, cujus non dicto tantum Matthæi loco, sed in Tyriorum quoque legibus mentio exstabat, ut ex Josephi contra Appionem [x] disputatione discimus: nec aliunde arbitrer Orientis populos (ff) dictos Græcis [30] καρβάνας, quæ vox apud [31] Æschylum & Euripidem exstat: καρβάνα δ' αὐδὰς, apud eundem Æschylum. Huic errori dicto loco Christus occurrit. Christianos veteres [y] Tertullianus jurasse ait per salutem principis omnibus geniis augustiorem. Apud Vegetium [z] formula est, cujus & supra meminimus, qua Christiani milites jurant non per Deum tantum, sed & per majestatem Imperatoris, quæ secundum Deum humano generi diligenda est & colenda.

x Lib. I. pag. 1046, 1047. §. 22. pag. 453. Ed. Huds.

y Apolog. cap. 32.

z Lib. II. cap. 5.

XII. Sed & [e] si quis per falsos Deos juraverit, obligabitur: quia quanquam sub falsis notis generali tamen complexione numen intuetur: ideoque [32] Deus verus, si

GROTII.

e *Si quis per falsos Deos juraverit, obligabitur*] Liber *Sapientiæ* cap. XIV. οὐ γὰρ ἡ τῶν ὀμνυμένων δύναμις, ἀλλ' ἡ τῶν ἁμαρτανόντων δίκη ἐπεξέρχεται ἀεὶ τὴν τῶν ἀδίκων παράβασιν. Quod ita vertit Latinus: *Non enim juratorum virtus, sed peccantium pœna perambulat semper injustorum prævaricationem*, (vers. ult.)

GRONOVII.

30 Καρβάνας] Hesychius. Κάρβανοι, Ἕλληνες τοὺς βαρβάρους· οἱ δὲ τοὺς Κᾶρας. Καρβανίζει, βαρβαρίζει. [Vide Ill. *Ezechiël. Spanhem.* Not. Gallic. in *Juliani Cæsares*, num. 503. Probat. pag. 75. *Edit. nuper. Amstel.* 1728. *J. B.*]

31 *Æschylum*] Agamem. 1070. Καρβάνῳ χερί. Καρβᾶνα δ' αὐδὰν εὐκάζεις. *Barbaram vocem Facile intelligis.* Supplic. 124.

32 *Deus verus, si pejeratum*]

Eadem causa est, quamobrem Deus τὴν ἀθεότητα sæpe punierit, etiam in falsorum Deorum violatoribus: ut Cambyse. *Justin.* I. 9. Xerxe 2. 12. Gallis. 24, 8. Pyrrho & Romano præsidio. 29, 18.

(ff) Verisimilis non videtur mihi illa etymologia. Neque enim sat noti erant *Græcis* veteres *Judæi*, ut a nomine juramenti apud hos usitati illi petere potuerint vocem, qua uterentur ad omnes Orientis populos designandos: & longe ante tempus juramenti illius introducti, vox Κάρβανοι in usu erat, quum reperiatur apud *Æschylum*, ab Auctore ipso laudatum. In *Euripide* tamen, quem idem indicat, non reperio: neque illam notavit in Indice suo *Barnesius*, ceteroquin diligentissimus. Videtur Auctor cum isto Poëta confudisse alium recentiorem, cujus locus adfertur in Lexicis, *Lycophronem* dico. *J. B.*

GRO-

i Th. 2, 2. 89. *art.* 7. *& ibi Cajet. Alex. Imol. in c. verum de jurejur. Soto* Lib. VIII. *quæst.* 1. *art.* 7.
k De Off. III. 29.
l Civil. II. pag. 515. *Ed. Steph.*

cum habent, *i* sed inter quosvis: non enim persona sola respicitur cui juratur, sed l is qui juratur Deus, qui ad obligationem pariendam sufficit. Repudiandus ergo Cicero *k* cum ait perjurium nullum esse, si prædonibus pactum pro capite pretium non adferatur, ne si juratum quidem sit: quia pirata 38 non sit ex perduellium numero definitus, sed communis hostis omnium, cum quo nec fides esse debeat, nec jusjurandum commune. Quod & de tyranno dictum ab eodem est alibi & a Bruto apud *l* Appianum: οὐδὲν πιστόν ἐστι Ῥωμαίοις πρὸς τυράννους, οὐδ' ἔνορκον, *cum tyranno Romanis nulla fides, nulla jurisjurandi religio.*

m L. 31. *D. deposit.*

2. Atqui sicut in jure gentium constituto differre hostem a pirata verum est & 39 a nobis infra ostendetur; ita hic ea differentia locum habere non potest, m ubi, etsi personæ jus deficiat, cum Deo negotium est: qua de causa juramentum 40 voti (ii) nomine nuncupatur. Neque id, quod sumit Cicero, verum est, nullam esse cum prædone juris societatem. Nam depositum ex ipso gentium jure n reddendum latroni, si dominus non apparet, recte a Tryphonino *m* responsum est.

3. Quare probare non possum quod a quibusdam est traditum, eum qui prædoni quicquam promiserit, 41 momentanea solutione posse defungi, ita ut liceat ei quod solvit recuperare. Verba enim in juramento quoad Deum simplicissime atque adeo cum effectu sunt intelligenda.

GROTII.

l *Is qui juratur Deus*] Nicephor. Gregoras: εἰς Θεὸν ἡ ἐπιορκία τὸ τῆς περιφρονήσεως ἀνατίθησιν ἔγκλημα· *perjurium Deo culpam impingit negligentiæ.* (L. X. p. 227. *Ed. Col.* 1616.)

m *Ubi etsi personæ jus deficiat, cum Deo negotium est*] Plutarchus Lysandro: ὁ ὅρκῳ παρακρουόμενος, τὸν μὲν ἐχθρὸν ὁμολογεῖ δεδιέναι, τοῦ δὲ Θεοῦ καταφρονεῖν· *qui juramento hostem circumvenit, is ostendit a se hostem metui, Deum contemni.* (Pag. 437 c.)

n *Reddendum latroni*] Et ei qui regnum sine jure invasit, quomodo Oroferni depositum redditum a Prienensibus. Polybius (*Excerpt. de Virt. & Vit.* pag. 1470. *Ed. Amstel.*) & Diodorus Siculus in excerptis Peirescianis, (pag. 334.)

GRONOVII.

38 *Non sit ex perduellium*] Hostis armorum jus habens, quicum jura gentium servanda sint.

39 *A nobis infra*] 3. 3. 1.

40 *Voti nomine*] Affirmationis religiosæ aut pollicitationis *Deo factæ.*

41 *Momentanea solutione*] Satisfecisse videri, si sic solvat, ut statim missis a magistratu armatis capiatur præda, & cogatur, quod ei numeratum est, restituere.

(ii) Improprie ita dicitur. VOTUM *fit Deo:* JURAMENTUM, *per Deum*, ait ipse Auctor, Adnot. in *Numer.* XXX. 3. Confer PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. cap. 2. §. 8. [De votis v. disp. *C. A. Heumanni* in *Dissertatt. Syllog.* T. I. Part. II. 9. p. 437-465. *M. T.*]

genda. Atque ideo qui redivit ad hostem clam iterumque abiit, non satisfecit juramento de reditu, ut recte 42 a senatu Romano judicatum est.

XVI. 1. Illud vero [n] Accianum: T. *Fregisti fidem.* [n] Apud Cicer. Off. III. 28.

A. *Quam neque dedi, neque do infideli cuipiam:*

Ita demum probari potest, 43 si jurata promissio aperte respectum habuerit alterius promissionis, [o] quæ ei quasi conditio [o] fuerit implicita, 44 non si diversi generis sint promissa & citra respectum mutuum: tunc enim omnino servandum cuique erit quod ipse juravit. Atque hoc nomine Regulum laudans sic compellat Silius (Lib. VI. vers. 63, 64.): [o] L. 39. in fine. D. de jurejur.

Qui, longum semper fama gliscente per ævum,
Infidis servasse fidem memorabere Pœnis.

2. Inæqualitatem in contractibus naturaliter locum facere aut rescindendi aut reformandi contractus, supra diximus. Et quanquam jus gentium aliquid in hac re mutavit [p], jure tamen civili, quod inter ejusdem populi partes valet, rediri sæpe ad illud quod natura licebat, idem supra monuimus [q]. Sed hic quoque, [r] si juramentum intercessit, etiamsi personæ nihil aut minus debeatur, Deo fides erit præstanda. Itaque Psalmorum [s] scriptor, ubi viri boni virtutes enumerat, addit & hanc: *Juratus in damnum suum non tamen mutat* (kk). [p] Vid. cap. 12. §. 26. [q] Cap. 2. §. 6. [r] Auth. sacramenta. C. si adv. vend. [s] Psalm. XV. 4.

XVII. Verum illud notandum est, quoties non personæ jus nascitur ex tali aliquo defectu, qualem diximus, sed Deo obstringitur fides, heredem ejus qui juravit non teneri.

GROTII.

o *Quæ ei quasi conditio fuerit implicita*] C. pervenit, quod est ru. de jurejurando. Adde l. 5. in fin. D. de lege commissoria.

GRONOVII.

42 *A senatu Romano judicatum est*] Gell. 7, 18.

43 *Si jurata promissio*] Si quod juraveris, habeat reciprocam fidem, quam fefellerit alter, cui fidem volumus non servare, quia nobis infidelis fuerit.

44 *Non si diversi generis*] Si alia de re, alio loco & tempore juratum, non servaverit alter; tunc enim non valet compensatio.

(kk) Alio modo Auctor videtur vertere verba illa in Adnotationibus suis ad hunc Psalmum; quas videre poteris. Sed & sequendo versionem, qualis heic exhibetur, nil est. quod suadeat agi de illis Promissis jurejurando firmatis, in quibus reperitur læsio, propter quam nulla essent, si jusjurandum abesset. Diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GRO-

teneri. Quia ad heredem sicut bona transeunt, id est, quæ in hominum sunt commercio, ita bonorum onera: non item alia quæ quis ex officio puta pietatis, gratiæ, fidei debuit. Hæc enim ad illud quod stricte jus dicitur inter homines non pertinent: ut alibi quoque ostendere memininus.

XVIII. Sed etiam ubi jus personæ non nascitur, si tamen juramentum utilitatem spectet alicujus p atque is eam nolit, non tenebitur qui juravit: q sicut nec tenebitur si cesset qualitas sub qua alicui juravit, ut si magistratus desinat esse magistratus. Apud Cæsarem Lib. II. t de bello civili, Curio Domitii qui fuerant milites sic alloquitur: *Sacramento quidem vos tenere qui potuit, quum projectis fascibus & deposito imperio privatus & captus ipse in alienam venisset potestatem?* Et mox sacramentum ait capitis deminutione sublatum.

t Cap. 32.

XIX. Illud quæritur, an quod contra juramentum fit, illicitum sit tantum, an & irritum? u qua de re distinguendum arbitror, ut si sola fides sit obstricta, valeat actus contra juramentum factus, puta testamentum, venditio: non valeat autem si ita conceptum sit jusjurandum, ut simul contineat abdicationem plenam potestatis ad actum. Et hæc quidem naturaliter jusjurandum sequuntur: ex quibus faciendum est judicium de regum juramentis & his quæ exteri exteris jurant, quando actus ex loco subjectionem non accepit.

u *c. Dilecto.* 25. *de præbendis.* *Covar. in d. c. quamvis.* p. 2. §. 2. n. 10.

XX. r Nunc quid superiorum, id est, regum, patrum, dominorum & maritorum in his quæ maritalis sunt juris, imperia possint videamus. Superiorum actus hoc quidem efficere non potest, ut jusjurandum quatenus vere fuit obligatorium non sit præstandum: id enim juris est naturalis & divini. x Sed quia actus *nostri* non plene sunt in nostra potestate, sed ita ut a superioribus dependeant, (11) ideo duplex esse potest actus superiorum

x *Th.* 2, 2. qu. 89. art. 9.

GROTII.

p *Atque is eam nolit*] *Plautus* Rudente: *Jurisjurandi rogo gratiam facias.* (V. 3. 58.)

q *Sicut nec tenebitur si cesset qualitas*] Similia vide in L. §. D. de excusat. tut. & apud Gailium II. obs. CXLIV. num. 8. & de Arrestis X, 9. & apud Azorium Institutionibus moralibus V, 22. q. 6. Parte I.

r *Nunc quid—— videamus*] *Augustinus* Epist. CCXL. & CCXLI.

(11) Vide, præter §. 24. dicti Capitis II. Lib. IV. PUFENDORFII *De Jure Nat. & Gent.* ea, quæ observavimus ad libellum *De Officio Hom. & Civis*, Lib. I. cap. XI. §. 6. not. 3. tertiæ & quartæ Editionis. *J. B.*

GRO-

um circa id quod juratur, alter directus in personam urantis, alter in personam cui juratur.

2. In personam jurantis dirigi potest, aut antequam uretur irritum reddendo juramentum, quatenus jus inferioris sub potestate superioris continetur, aut postquam juratum est vetando ne impleatur. y Nam inferior, qua inferior, obstringere se non potuit nisi quatenus superiori id placiturum esset: ampliorem enim non habebat potestatem. Hoc modo lege Hebræa mariti uxorum, patres liberorum qui sui juris nondum erant, juramenta irrita faciebant. Proponit hanc quæstionem Seneca z: *Si lex lata erit, ne id quisquam faciat quod ego me amico meo facturum promiseram?* & solvit: *Eadem lex me defendit quæ vetat.* Sed & actus 45 ex utroque mixtus esse potest, ut si superior constituat quod inferior juraverit hoc aut illo casu, puta ex metu, aut imbecillitate judicii, ita demum valere si ab ipso approbetur. Atqui ex hoc fundamento defendi possunt absolutiones juramentorum, quæ s 46 olim a a principibus, nunc ipsorum principum voluntate, quo magis cautum sit pietati, ab 47 ecclesiæ præsidibus exercentur.

3. In personam ejus cui juratur actus dirigi potest tollendo ab eo jus quod ei partum est; aut etiam, si jus desit, vetando ne quid ex tali juramento accipiat: idque duobus modis, sive in pœnam, sive ob publicam utilitatem, ex vi supereminentis dominii. Atque hinc intelligi potest, si jurans non ejusdem sit ditionis cum eo cui juratur, quid aut hujus aut illius rectores possint circa jusjurandum. Ipse autem qui juratus aliquid promisit nocenti 48 qua talis est, puta piratæ, non potest jus

y c. *Venientes* 19. *de jurejurando. Feud.* II. 55. *princip. de prohibit feudi alien. per Frider.*

z Lib. IV. *de benef.* 35.

a *L. ult. ad mun. Molin. disp.* 149, *c. si vero, de jurejur.*

GROTII.

s *Olim a principibus*] Suetonius Tiberio 35. Sic & in Hispania diu usurpatum notat Ferdinandus Vasquius de success. creat. L. II §. 18. Apud *Vasquium* nil tale reperio, nec in loco indicato, nec alibi. *J. B.*]

GRONOVII.

45 *Ex utroque*] Ex eo quod superior, & ex eo quod inferior gesserunt.

46 *Olim a principibus*] Sic Tib. equiti Rom. jurisjurandi gratiam fecit, ut uxorem in stupro generi compertam dimitteret, quam se nunquam repudiaturum ante juraverat. *Suet.* 35.

47 *Ecclesiæ præsidibus*] Quam bono exemplo est Eugenius IV. qui Ladislaum Pannoniæ regem jurejurando, quo pacem cum Amurathe II. Turcarum Imp. firmaverat, solvit, ipsumque regem cum multis millibus Christianorum & nuntio suo Juliano Cardinale perdidit, A. Ch. 1444.

48 *Qua talis est*] Dum nocet; & ut injuriam ejus effugiat.

jus promiſſo quæſitum [49] pœnæ nomine ob id ipſum ei auferre: quia tunc verba nullum haberent effectum, quod omnino vitandum eſt. Similique de cauſa [50] compenſari non poterit quod promiſſum eſt, cum jure quod ante erat controverſum, ſi poſt motam controverſiam inita pactio fuerit.

4. Poteſt & lex humana impedimentum quod certi generis actibus poſuerat, tollere, ſi juramentum aut qualecunque, aut certa forma acceſſerit: quod Romanæ leges fecerunt in iis impedimentis, quæ non directe publicam, ſed privatam jurantis utilitatem ſpectant. Quod ſi fiat, valebit actus juratus eo modo quo naturaliter citra legem humanam fuerat valiturus, aut fidem tantum obſtringendo, aut jus etiam dando alteri, pro diverſa actuum natura, quæ alibi a nobis explicata eſt.

XXI. 1. Notandum hic eſt obiter, quod in Chriſti præceptis & apud Jacobum de non jurando dicitur, proprie non ad aſſertorium juramentum, [t] cujus apud Paulum Apoſtolum exempla exſtant aliquot, ſed ad promiſſorium futuri incerti pertinere. Oſtendit hoc evidenter oppoſitio illa in verbis [b] Chriſti: *audiſtis dictum antiquis, non pejerabis, ſed reddes Domino juramentum. Ego vero dico vobis, ne jurate omnino.* Et ratio quam Jacobus adjicit: μὴ εἰς ὑπόκρισιν πέσητε, id eſt, *ne fallaces inveniamini.* nam eum ſenſum vox ὑποκρίσεως apud Helleniſtas habet, ut apparet Job. XXXIV. 30. Matth. XXIV. 51. & alibi.

2. Idem evincit illud in Chriſti verbis, ἔστω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν, ναὶ ναί, οὒ οὔ, quod ſic Jacobus explicat, ἤτω δὲ ὑμῶν τὸ ναὶ ναί, καὶ τὸ οὒ οὔ· ubi manifeſte eſt figura quam [51] πλοκὴν rhetores vocant, ut in illo: [c]

Ex

[b] *Matth.* v. 33. *Ep.* v. 12.

[c] *Virg. Ecl.* VIII. 70.

GROTII.

[t] *Cujus apud Paulum Apoſtolum exempla exſtant aliquot*] Rom. I. 9. IX. 1. 2 Corinth. I. 23. XI. 31. Phil. I. 8. 1 Theſſ. II. 5. 1 Tim. II. 7.

GRONOVII.

49 *Pœnæ nomine*] Ei non præſtetur promiſſum in pœnam facinoris.

50 *Compenſari non*] Finge litem mihi eſſe cum adverſario apud judicem: ea pendente, per intervenientem cauſam eidem jurato promiſi me aliquid ei præſtiturum, ſi quid ipſe viciſſim mihi præſtet. Hoc ego potius non poſſum abnuere promiſſum, quod alter non deſiſtat a lite mecum antea contracta, quia cum lis ambigua ſit, ex promiſſo jus ei certum quæſitum eſt, quod ego privatus illi auferre nequeo.

51 Πλοκὴν] Quum vox repetita nunc perſonam vel rem, nunc perſonæ vel rei mores aut naturam ſignificat.

Ex illo Corydon Corydon est tempore nobis.

Et in altero simili: [d] *ad illum diem Memmius erat Memmius.* Nam prius ναὶ & οὐ promissum significat, posterius ejus implementum. Est enim ναὶ promittentis: unde per ἀμὴν explicatur Apoc. I. 7. eundemque sensum habet quod hic in Syriaco est, אין respondens Rabbinico הן & Arabicum نعم, quomodo apud jurisconsultos Romanos μάλιστα, (mm) & quidni? notæ sunt respondentis ad stipulationem. Pro implemento promissionis sumitur apud Paulum II Corinth. I. 20. cum ait omnia Dei promissa in Christo esse 52 ναὶ καὶ ἀμὴν. Hinc vetus Hebræorum dictum, (nn) *justi hominis* ναὶ *est* ναὶ, *& non est non.*

d Ex Aquila Rom. Antiq. Rhet. Lat. pag. 19. Edit. Pithœi.

3. Contra, quorum facta a dictis discrepant, apud eos esse dicitur 53 ναὶ καὶ οὐ, II Corinth. I. 18, 19. id est, ναὶ eorum esse οὐ, & οὐ esse ναί. Sic Paulus Apostolus ipse exponit: nam cum negasset se ἐλαφρίᾳ χρήσασθαι, *levitate usum*, addit sermonem suum 54 non fuisse ναὶ καὶ οὐ. Festus varias referens sententias de significatione vocis *naucum*, sic scribit: *quidam* (ajunt) *ex græco* ναὶ καὶ οὐχὶ *levem hominem significari.* Quod si ναὶ καὶ οὐ levitatem significat, sequitur, ναὶ ναὶ, οὐ οὐ, constantiam significet.

4. Idem ergo dicit Christus quod [x] Philo: *e* κάλλιστον καὶ βιωφελέστατον καὶ ἁρμόττον λογικῇ φύσει τὸ ἀνώμοτον, οὕτως ἀληθεύειν ἐφ' ἑκάστου δεδιδαγμένῃ, ὡς τοὺς λόγους ὅρκους εἶναι νομίζεσθαι· *Optimum atque utilissimum & rationali naturæ convenientissimum est juramento abstinere, atque ita se veritati assuefacere,* 55 *ut verba pro juramento accipiantur.* [y] Et alibi: ὁ τοῦ σπουδαίου λόγος ὅρκος ἔστω βέβαιος, ἀκλινὴς, ἀψευδής.

e De Decal. p.756. C.

GROTII.

u Ναὶ καὶ οὐχὶ] Recte in hoc *Festi* loco scripseris οὐκι, ut sæpe apud *Homerum*: id enim ad vocem nauci propius accedit.

x *Philo*] De decalogo.

y *Et alibi*] De specialibus legibus (pag. 769. C.)

GRONOVII.

52 Ναὶ καὶ ἀμὴν] i. Certa & indubitata.

53 Ναὶ καὶ οὐ] Eos promittere & non præstare, secus facere ac dicunt.

54 *Non fuisse* ναὶ καὶ οὐ] Dissonum facto.

55 *Ut verba pro juramento*] Ut quod dixeris vel promiseris, perinde sanctum habeas, ac si jusjurandum interposueris.

(mm) Vide L. 39. §. 1. D. *De Legat.* III. L. 1. §. 2. *De verb. obligat.* J. B.

(nn) Reperitur apud BUXTORFIUM, *Florileg.* pag. 329. *J. B.*

ἀψευδίστατον· *Viri boni oratio pro juramento sit firmo, immutabili, fallere nescio:* & quod de Essenis f Josephus: πᾶν τὸ ῥηθὲν ὑπ' αὐτῶν ἰσχυρότερον ὅρκου, τὸ δὲ ὀμνύειν αὐτοῖς περιίσταται· *Quicquid dixerint validius est jurejurando: ac supervacua res ipsis habetur jurare.*

f Antiq. Jud. II. 7. p. 786. C.

5. Ab Essenis, aut Hebræorum illis quos secuti sunt Esseni, videtur hoc sumsisse z Pythagoras, cujus hæc g sententia: μὴ ὀμνύναι θεούς· ἀσκεῖν γὰρ αὐτὸν δεῖν ἀξιόπιστον παρέχειν· *non jurandum per Deos: quemque enim id curare debere,* a 56 *ut nec jurato sibi credatur.* Scythæ de se ad Alexandrum Curtio h referente: *Jurando gratiam Scythas sancire ne credideris: colendo fidem jurant.* Cicero pro Roscio Comœdo: i *Quæ pœna a Diis immortalibus perjuro, hæc eadem mendaci constituta est. Non enim ex pactione verborum quibus jusjurandum comprehenditur, sed ex perfidia & malitia, per quam insidiæ tenduntur alicui, Dii immortales hominibus irasci & succensere consuerunt.*

g Diog. Laërt. VIII. 22.

h Lib. VII. cap. 8.

i Cap. 16.

GROTII.

z *Pythagoras*] Nam & Hermippus Pythagoricus Pythagoræ Philosophiam ab Hebræis ductam dicebat, teste *Origene* contra Celsum. (Lib. 1. pag. 13. *Edit. Cant.*) Idem & *Josephus* Hebræus prodidit, & Jamblichus Pythagoricus [Locus *Josephi* exstat Lib. 1. *contra Apion.* §. 22. *Edit. Oxon.* Verum probabile admodum est, legendum ibi non Ἰουδαίων, sed Ἰδαίων, ut conjecit Vir Eruditissimus *J. Clericus*, Tom. X. *Biblioth. Selectæ*, pag. 162. & *seqq.* Quod spectat *Jamblichum*, voluit Auctor dicere *Porphyrium*: hic enim ex *Diogene* lib. *de incredibilibus* refert, *Pythagoram*, inter alios, *Hebræos* etiam invisisse, & ab iis hausisse quædam Philosophiæ suæ dogmata, *de Vita Pythagor.* §. 11. *Edit. Kusteri.* Apud *Jamblichum* autem nil tale reperitur. *J. B.*]

a *Ut nec jurato sibi credatur*] *Philo* (*De Decal.* pag. 756. C.) Ἤδη γὰρ ὅγε ὀμνὺς εἰς ἀπιστίαν ὑπονοεῖται· *Jam enim is, a quo jusjurandum exigitur, perfidiæ est suspectus.* *Sophoclis* Oedipode coloneo dixerat Oedipus:

Οὔτοι σ' ὑφ' ὅρκου γ' ὡς κακὸν πιστώσομαι

Nolo te adigere jurejurando ut malum.

respondet Theseus:

Οὔκουν πέρα γ' ἂν οὐδὲν ἢ λόγῳ φέροις

Nec plus haberes inde quam vocis sonum. (Vers. 642, 643.)

M. Antoninus in viri boni descriptione: μήτε ὅρκου δεόμενος· *nec opus habens jurejurando.* (Lib. III. §. 5.) Chrysost. de statuis XV. εἰ μὲν πιστεύεις ὅτι ἀληθής ἐστιν ὁ ἀνήρ, μὴ ἐπαγάγῃς τῷ ὅρκῳ τὴν ἀνάγκην· εἰ δὲ οἶδας ὅτι ψεύδεται, μὴ ἀναγκάσῃς ἐπιορκεῖν· *Si credis veracem esse eum, quicum tibi negotium est, noli ei jurisjurandi imponere necessitatem. quod si scis fore ut mentiatur, ne coge eum & pejerare.* (Tom. VI. pag. 566. *Edit. Savil.*)

GRONOVII.

56 *Ut nec jurato*] Hoc ambiguum: vult autem non, ut non credant sibi quamvis jurato, sed ut credant sibi quamvis non jurato.

GRO-

runt. Solonis [k] dictum celebratur: καλοκἀγαθίαν ὅρκου πιστοτέραν ἔχε· *Ea esto probitate, ut ei magis quam juramento credatur.* Clemens quoque Alexandrinus dixit [l] viri boni esse, τὸ πιστὸν τῆς ὁμολογίας ἐν ἀμεταπτώτῳ καὶ ἑδραίῳ δεικνύειν βίῳ τε καὶ λόγῳ· *Fidem promissi ostendere in verborum ac vitæ stabilitate & constantia.* Alexis [m] Comicus:

Ὅρκος βέβαιός ἐστιν ἂν νεύσω μόνον.

Nutus mei pro jurejurando valent.

Narrat Cicero oratione pro L. Cornelio Balbo [n], Athenis cum 57 quidam apud eos qui sancte graviterque vixisset, & testimonium publice dixisset & jurandi caussa ad aras accederet, una voce omnes judices ne is juraret reclamasse; eo quod nollent 58 religione videri potius quam veritate fidem esse constrictam.

6. A Christi dicto non discrepat [o] Hieroclis illud ad aureum carmen: ὁ σέβου ὅρκον ἐν ἀρχῇ παραγγείλας, τὴν ἀποχὴν τοῦ ὀμνύναι προσέταξε περὶ τῶν ἐνδεχομένων, καὶ ἀόριστον τὴν ἐκβάσεως ἐχόντων τὸ πέρας. ταῦτα γὰρ καὶ μικρὰ καὶ μεταπίπτοντα, διὸ οὔτε ἄξιον ἐπ' αὐτοῖς ὀμνύναι, οὔτ' ἀσφαλές. *Qui in principio dixerat, Jusjurandum reverere, eo ipso præceperat abstinere a jurando de his,* b *quæ possunt fieri & non fieri & incertum habent casus exitum. Talia enim & parvi ducenda sunt & mutabilia sunt, unde nec dignum de iis jurare, nec tutum.* Et Libanius in Christiani Imperatoris laudibus ponit: ἐπιορκίας τοσοῦτον ἀποστατῶν, ὥστε καὶ πρὸς τὰς εὐορκίας ἔχειν εὐλαβῶς· *a perjurio tantum abest, ut etiam vera jurare vereatur.* Eustathius ad illud [p] Odysseæ

k Apud Diog. Laërt. I. 60.

l Stromat. Lib. VII. c. 8. Ed. Oxon.

m Apud Stob. Serm. 27.

n Cap. 5.

o Pag. 164. Edit. Cantabr. Needh.

p Lib. XIV. vers. 171.

GROTII.

b *Quæ possunt fieri & non fieri*] Bene hoc animadvertit *Chrysostomus* de statuis [Orat XIV. Tom VI. pag. 551.] ὅτι κἂν μὴ συναρπασθεὶς, μηδὲ ἄκων, μηδὲ ἀγνοῶν τοῦτο πάθῃ, ὑπ' αὐτῆς τοῦ πράγματος φύσεως, καὶ ἑκὼν καὶ εἰδὼς ἀναγκασθήσεται ἐπιορκῆσαι πάντως· *Etiamsi non eveniat tu tibi quod impetu abreptus, aut coactus, aut nec cogitans juraveris, ipsa negotii natura id interdum secum feret, ut & volens & sciens falsum jurasse deprehendaris.* Et mox: σφαλερὸν μὲν οὖν καὶ περὶ ἑαυτοῦ τινα ὀμνύναι· πολλὰ γὰρ ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων περιστάσεως βιαζόμεθα· *Periculosum igitur etiam de suo actu jurare; multa enim nobis eripit ipsa rerum natura subjecta casibus.* (Pag. 554.)

GRONOVII.

57 *Quidam*] Xenocrates. *Valer. Max.* 2, 10. ext. 2.

58 *Religione videri*] Fidem magis coli ab eo metu deorum quam insita ingenio bonitate.

feæ Ξ: ἀλλ' ἤτοι ὅρκον μὴ ἰσόσομβω· sic ait: ἡ χρεῖα ὅρκου ἐν τοῖς ἀδήλοις ϖρὸς βεβαίωσιν, ἀλλ' εὐχῆς ϖρὸς λήπτισμα· *In rebus incertis non ad asseverationem juramentum adhibendum, sed preces pro bono exitu.*

q Can. in c. querelam de jurejur. XXII. Ideo multis in locis vice q jurisjurandi repertum est, ut c fides 59 datis dexteris, quæ erat πίστις βεβαιοτάτη παρὰ τοῖς Πέρσαις, r *firmissimum apud Persas fidei vinculum*, aut alio quo signo obstringatur, ea vi, ut, ni impleatur promissio, promissor non minus detestabilis habeatur quam si pejerasset. Præcipue de regibus virisque principibus dictum est usitatissimum, fidem eorum pro jurejurando valere. s Tales enim esse debent, ut cum t Augusto dicere possint, d Bonæ fidei sum; & cum Eumene, u vitam se potius posituros quam fidem: quo & illud pertinet Guntheri Ligurino [*Lib.* III. verf. 511.]

r Diod. Libro XVI. cap. 43.

s Pan. in c. ad aures. De his quæ vi vel metus causa. Jas. in l. III §. 4. D. de jurejur. Mynf. obs. 17. Cent. I.

> —— *nudo jus & reverentia verbo*
> *Regis inesse solet, quovis juramine major.*

t Suet. cap. 42.

u Plutarch. in Eum. p. 585. F.

Laudat oratione pro Dejotaro x Cicero C. Cæsaris dexteram, non in bellis & præliis, quam in promissis & fide firmiorem. Et heroicis temporibus sceptrum erectum pro regum jurejurando valuisse notatum y Aristoteli.

x Cap. 3.

y III. Polit. 14.

GROTII.

c *Fides datis dexteris*] Meminere *Eustathius* ad Odysseæ Ω: *Aristophanis* Scholiastes ad Nubes, [Verf. 81. Vide & in *Acharnens.* verf. 307. qui locus insignior est. *J. B.*] *Diodorus Siculus* (Lib. XVI. cap. 43.) *Crantzius* Saxonicorum XI. 27. In c. Ad aures, 3. de his quæ vi metusve causa, æquantur juramentum & fides interposita.

d *Bonæ fidei sum*] De Euagora Salaminis rege Isocrates: ὁμοίως τὰς ἐν τοῖς λόγοις ὁμολογίας ὥσπερ τὰς ἐν τοῖς ὅρκοις διαφυλάττων. (Pag. 197. E. *Ed. H. Steph.*) Symmach. X. 19. *Nusquam major spes quam in bonorum principum sponsione.* Nicetas de Alexio Isaaci fratre Lib. III. Βασιλεῦσι παρὰ τὰν ἕτερον εὐορκεῖν τιθέναι περὶ κλείσει χρέων· *Regibus jurisjurandi fides ante omnia alia ponenda est.* (Cap. 4.)

GRONOVII.

59 *Datis dexteris*] Sic legiones invicem sibi dextras mittebant fidei & concordiæ insigne, *Tacit.* 1. hist. 54. 2, 8. Et extant nummi antiqui cum junctis dextris, quibus adscribitur *fides prætorianorum*, Antw. 7, 24. *Amor mutuus Augg. Caritas mutua Augg. Fides mutua Augg.* 57, 7, 8. *Concordia exercituum* 7, 23. *Concordia Augg.* 59, 12.

De eorum qui summum imperium habent promissis & contractibus & juramentis.

I. 1. Promissa, contractus & juramenta Regum, & qui alii iis pares jus in republica summum obtinent, peculiares habent quæstiones, tum de eo quod ipsis in actus suos licet, tum de eo quod in subditos, tum de eo quod in successores. Quod primum caput attinet, quæritur an ipse rex, ut subditos suos, ita se quoque restituere in integrum, aut contractum irritum facere, aut a jurejurando se exsolvere possit. Bodinus [a] censet iisdem ex causis regem, (aa) sive aliena fraude ac dolo, sive errore circumventum, sive metu, restitui posse, ex quibus subditus restitueretur, tum in iis quæ ad

[a] Lib. I, cap. 8. pag. 135. Ed. Franc. 1622.

(aa) Non vult *Bodinus*, restitutionem illam Regis, sive qua Regis, sive qua Privati, fieri ex Legibus Civilibus, sed ex æquitate naturali, cujus beneficium Regi denegari sane iniquum esset. De re ipsa plura diximus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

ad jura majestatis imminutæ, tum in iis quæ ad privata commoda pertinent. Addit, ne jurejurando quidem teneri regem, si ejusmodi sint pacta conventa, a quibus discedere lex patiatur, etiamsi pacta honestati sint consentanea: non enim ideo teneri quia juraverit, sed quia justis conventionibus quisque teneatur, quatenus alterius intersit.

2. Nos, ut alibi distinximus, ita hic quoque distinguendum censemus inter actus Regis qui regii sunt, & actus ejusdem privatos. Nam in regiis actibus quæ rex facit eo loco habenda sunt, quasi communitas faceret: in tales autem actus sicut [1] leges ab ipsa communitate factæ vim nullam haberent, quia [2] communitas seipsa superior non est, ita nec leges regiæ. Quare adversus hos contractus restitutio locum non habebit: venit enim illa ex jure civili. Non admittenda igitur exceptio regum adversus contractus quos minores fecissent.

II. 1. Plane si populus regem fecerit non pleno jure, sed additis legibus, poterunt per eas leges contrarii actus irriti fieri, aut omnino, aut ex parte, quia eatenus populus jus sibi servavit. De iis autem actibus regum qui pleno jure regnant, sed regnum non ut proprium possident, quibus regnum aut regni pars aut res fiscales alienantur, egimus supra [b] & ostendimus hos actus ipso naturæ jure nullos esse, ut factos de re aliena.

[b] Cap. 6. §. 4.

2. At privati actus regis considerandi sunt, non ut actus communitatis, sed ut actus partis, ac proinde facti eo animo, ut communem legum regulam sequantur. Unde etiam leges, quæ actus quosdam aut simpliciter, aut si is qui læsus est velit, irritos faciunt, locum & hic habebunt, quasi sub ea conditione contractum foret. Sic videmus reges quosdam 3 adversus fœnebre ma-

GRONOVII.

1 *Leges ab ipsa communitate*] Falsum puto; nam communitas quas leges posuit singulis, posuit & sibi: quarum oneribus quum pareat, etiam beneficiis frui debet.

2 *Communitas seipsa superior non est*] Cavillatio mera. Tenetur enim legibus ab sese factis, & quamdiu constant, eas agnoscit superiores. Unde in libera Republica legum imperia dicit *Livius* Lib. II. cap. 1. Adde locum Lib. X. 13. (Non Auctor, sed Interpres, heic cavillatur, ut alibi monuimus, & dudum observaveramus ad PUFENDORFIUM nostrum, *de Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. cap. 6. §. 3. *Not.* 4. J. B.)

3 *Adversus fœnebre malum*] Molliter excusat, quod rex Hispaniæ Philippus II. debitoribus suis decoxit;

malum sibi consuluisse juris remediis. Poterit tamen rex ut aliorum ita suos actus his legibus solvere; quod an facere voluerit, ex circumstantiis erit æstimandum. Si fecerit, judicanda res erit ex mero jure naturali. Hoc addendum, si quæ lex actum irritum faciat, non in favorem agentis, sed in pœnam, hanc in regum actibus locum non habituram, (bb) ut nec alias leges pœnales & quicquid vim habet cogendi. Nam punitio & coactio non possunt procedere nisi a voluntatibus diversis: itaque cogens & coactum requirunt distinctas personas, neque sufficiunt distincti respectus.

III. Juramentum autem Rex irritum reddere 4 antecedenter potest 5 ut privatus, si se ipse potestate tale quid jurandi plane privaverit priore juramento: 6 consequenter non potest, quia hic quoque personarum distinctio requiritur. Nam quæ consequenter irrita redduntur, jam antea 7 exceptionem in se habebant, nisi superior noluerit: at ita jurare ut tenearis nisi ipse nolis, perabsurdum est & naturæ jurisjurandi contrarium. Etsi vero ex jurejurando jus quæri alteri non possit, 8 ob aliquod vitium in persona, tamen eum qui juraverit Deo obstringi supra ostendimus: quod ad reges non minus quam ad alios pertinet, contra quam sentit dicto loco Bodinus.

IV. Promissa quoque plena & absoluta atque acceptata naturaliter jus transferre demonstratum supra est, quod itidem ad reges non minus quam ad alios pertinet,

oxit; & novas cum iis tabulas fecit a. C. 1596. Demetrius Lib. 18. pag. 754. [At idem Rex, biennio post, id revocavit, & agnovit debita, necessitateque summa adactum se antea novas tabulas fecisse professus est, ut idem Meteranus (nam is est, qui heic Demetrius dicitur) refert, sub finem ejusdem Libri XVIII. Vide & Lib. sequentem, fol. 417. Versionis Gallicæ, qua utor, *Edit. Hag. Com.* 1618. *J. B.*]

GRONOVII.

4 *Antecedenter*] Priusquam juret.

5 *Ut privatus*] 2. 13, 20. An voluit, ut privati?

6 *Consequenter*] Post factum.

7 *Exceptionem habebant*] Nempe in re licita.

8 *Ob aliquod vitium*] Etsi fieri possit, talis ut sit persona, cui juratur, ut jus ei non quæratur, ut puta latronis, piratæ. cap. 13. num. 15.

(bb) Non quidem pœnam, quatenus coactionem involvit, & a Superiore proficiscitur: sed quatenus pertinet ad damnum datum alteri, cum quo contractum est, reparandum. Hoc enim respectu Rex potest & debet se ipsum subjicere legi. Ostendimus id plenius in notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

[illegible] dominii, primum requi- [illegible], ut si fieri potest compe- [illegible], ex communi. Hoc ergo [illegible] habet, ita & in jure quod [illegible].

2. [illegible] hic admittenda est distinctio [illegible], juris quæsiti ex vi juris natu- [illegible] ex lege civili: nam in utro- [illegible] hoc magis quam illud [illegible]. [illegible] enim dominium aut jus [illegible], id ne sine causa [illegible]. Contra si rex faciat, [illegible] datum: facit enim [illegible]. Hoc ergo differt jus subdito- [illegible], [illegible] jus exterorum (hoc est [illegible] sunt) 13 supereminenti dom- [illegible] de pœna infra videbimus: [illegible] dominio subest, quatenus publ- [illegible].

3. [illegible] & hoc apparet, quam falsi [illegible] tradunt, contractus Regum leges ci- [illegible] nemini jus adversus Regem nascitur [illegible] nemini facit injuriam. Peccat tam- [illegible] id faciat. At ex promissis & contra- [illegible]. Contractibus ligantur [illegible] legibus subditi omnes. Possunt tamen [illegible] ex contractibus & legibus, ut contractu- [illegible] rege, aut 15 cum publicano factus, qu- [illegible] publicatur, quatenus ei insunt quæ sub- [illegible] sunt.

4. [illegible] ad successores: de quibus adhiben- distin-

[illegible] Vide [illegible] Reinkin- [illegible] cap. 10.

[illegible] Et [illegible] qui na- [illegible] pu- [illegible] aut [illegible] potest [illegible] com- [illegible] indul- get necessitas. [v. Cap. 2. §. [illegible] M. T.]

14 *Cum vicino rege*] Quo [illegible] convenit, ut utriusque subjecti præ- [illegible] stent in alterius territorio aut [illegible] mari, omnibus & singulis exequen- dum est.

15 *Cum publicano*] Cui porta- rium aut aliud vectigal locatur.

(ff) Adde, quæ infra dicentur, Lib. III. cap. 20. §. 9. J. B.

Digitized by Google

o eſt, ſintne omnium ſimul bonorum heredes, regnum, quod in patrimonio eſt, teſtamento, inteſtato accipiunt; an ſucceſſores regni duntaputa ex electione nova, aut [16] ex præſcripto; ſive tione quadam vulgaris hereditatis, ſive aliter: an mixto jure ſuccedentes. Nam qui bonorum oum ita ut regni heredes ſunt, quin promiſſis & contibus teneantur dubitandum non eſt. Pro debitis m etiam perſonalibus bona defuncti ut obligata ſint, i rerum dominio coævum eſt.

XI. 1. [c] At qui in jus regni duntaxat ſuccedunt; aut artim in bona, in jus regni vero in ſolidum; quatenus bligentur, tam dignum eſt quæri, quam confuſe hatenus tractatum eſt. [d] Directe, hoc eſt ἀμέσως, hos ucceſſores regni, qua tales, non obligari ſatis eſt maifeſtum: quia jus non accipiunt ab eo qui proxime deeſſit, ſed a populo, ſive ea ſucceſſio propius accedat d jus hereditatum vulgarium, ſive abſit longius: de quo iſcrimine ſupra egimus.

2. Sed ἐμμέσως, id eſt [e] per interpoſitam civitatem, bligantur etiam tales ſucceſſores: quod ſic intelligetur. œtus quilibet, non minus quam perſonæ ſingulares, us habet ſe obligandi per ſe, aut per majorem ſui parem. Hoc jus transferre poteſt tum expreſſe, tum per onſequentiam neceſſariam, puta imperium transfereno: nam in moralibus qui dat finem, dat ea quæ ad fiem perducunt.

XII. 1. Non tamen in infinitum hoc abit: neque enim bligandi infinita poteſtas ad imperium recte exercenam neceſſaria eſt, ut nec ad tutelam aut curationem, d quatenus ejus poteſtatis natura exigit. [f] *Tutor domini*

GRONOVII.

16 *Ex præſcripto*] Lege regii.

GROTII.

c *At qui in jus regni duntaxat ſuccedunt*] Vide *Aymonium* editum Frehero pag. 373.

d *Directe, — non obligari ſatis manifeſtum eſt*] Sic Solomo oblitus non fuit eo promiſſo, quod mei David fecerat. [Vide 1 *Reg.* 9. & quod ea de re dictum eſt ud PUFENDORFIUM, *de Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. cap. II. §. 13. *J. B.*]

e *Per interpoſitam civitatem obligantur*] Similia vide cap. 1. de ſolutionibus. Propius ad rem facit c. Abbate, 3. de ſententiis & re judicata, ubi notanda verba: *Cum tam ſupradicti avi donatio quam locorum acquiſitio promiſſorum fuerint nomine regni facta.* Vide & Treutl. Part. I. diſput. VI. theſi 7. Syr. de pace religionis concl. 19.

f *Tutor — pupillum ſpoliat*] Huc

mini loco habetur, inquit Julianus [m], *cum rem administrat, non cum pupillum spoliat*: quo sensu & illud intelligendum quod dixit Ulpianus [n], 17 magistri societatis pactum societati non prodesse tantum, sed & obesse. Neque tamen, ut quidam existimant [o], lex hæc 18 ad naturam 19 negotiorum gestorum exigenda est, ut tum demum ratus sit habendus actus, si utiliter gestus sit. Nam ad tales angustias reipublicæ imperantem redigere, ipsi reipublicæ esset periculosum. Quare nec sensisse hoc credendus est populus cum imperium detulit. Sed quod a Romanis Imperatoribus in causa civitatis [p] responsum est, 20 valere transactionem quam magistratus fecissent 21 in re dubia, non si indubitate id quod deberi possit remissum sit, idem ad nostram de populo toto quæstionem referri debet ac potest, sed servata proportione.

2. Sicut ergo leges non quævis subditos obligant [q], possunt enim, etiam extra eas quæ jubent quod illicitum est, g esse quædam evidenter stultæ atque absurdæ; sic

m *L. 7. §. 3. D. pro empto. L. 12. D. de curatoribus. L. 22. C. de pactis. L. 28. §. 1. D. de pactis.*

n *L. 14. D. de pactis.*

o *Alph. de Castro. l. 1. de leg. pœnalibus c. 5. Vict. in Relec. de potest. Papæ & conc.* num. 18.

p *L. 12. C. De transaction.*

q *Th. 1, 2. q. 95. art. 3. Pan. in c. quæ in ecclesiarum.* n. 14. *Felin.* n. 60. *Turrecrem. in c. sententia* 11. *q.* 3. *concl.* 6. *&* 7. n. 8. & 9. *Alii in c. licet, de vot. Aguirre Apol.* p. 1. n. 70.

Huc pertinent ea quæ habet *Camdenus* Parte IV. Elisabethæ anno CIↃIↃXCV. & quæ *Cromerus* habet de Georgii Bohemiæ regis ære alieno imprudenter suscepto a Wladislao, Lib. XXVII. (Pag. 593.)

g *Esse quædam evidenter stultæ atque absurdæ*] Ut lex Cabadis Persarum regis apud Procopium (Persic. Lib. I. cap. 5.) & Agathiam. [Lib. IV. cap. 12.] Hoc legis argumentum ad alienationes aptat Petrus, Legatus Justini II. ad Chosroën, agens de iis quæ Justinianus Saracenis promisisse videbatur: οὐ γὰρ ἑνὸς ἀνδρὸς ἔθει, φημὶ δὲ τὸ πλέον καὶ νόμῳ μὴ λυσιτελοῦντι, καὶ εἰ πέφυκε βασιλεὺς ὁ τὸ ἔθος ἰσχυροποιήσας ἢ γοῦν νομοθετήσας, πολιτεία καταδικασθήσεταί ποτε· *Non enim ex unius hominis consuetudine, aut etiam lege non utili, etiam si Imperator sit qui morem talem firmaverit, aut lege sanxerit, respublica unquam condemnabitur.* [Hoc est e MENANDRI *Protectoris Legat.* pag. 126. *Edit. Hoesch.* 150. *Reg. Paris.* sed ibi *Joannes* Legatus loquitur, non *Petrus*. J. B.]

GRONOVII.

17 *Magistri societatis*] Qui præerat sociis exercendi vectigalis publici, velut scripturæ aut portoriorum decumarumve. *Cicer.* 2. in Verr. 71. & 74. lib. 13. epist. 5. & 65.

18 *Ad naturam negotiorum*] Non stricte accipienda, ut fit in impensis a negotiorum gestore factis.

19 *Negotiorum gestorum*] Actionis contrariæ, quam qui se ultro negotiis aut litibus alienis obtulit, negotiorum gestor habet, & ei præstatur indemnis duntaxat in eo, quod communi hominum judicio utiliter gessit.

20 *Valere transactionem*] Remissionem debiti.

21 *In re dubia*] Etiamsi ambiguum sit, possitne illud debitum omne obtineri, an eo carendum sit, sive ob actionis, sive ob debentis infirmitatem.

GRO-

fic & contractus regentium ita obligant subditos, si probabilem habeant rationem, [h] quod in dubio ob regentium auctoritatem præsumi debet. Quæ distinctio multo est melior, quam illa quæ a multis afferri solet de exitu [22] modicæ aut immodicæ læsionis. Non enim exitus in hac re, sed probabilis ratio rei gerendæ spectanda est: quæ si adsit, & populus ipse obligabitur, si quo casu sui juris esse inceperit, & successores ut populi capita. Nam & si quid populus liber contraxisset, obligaretur is qui postea regnum plenissimo jure acciperet.

3. [i] Laudatur Cæsar Titus hoc nomine, quod beneficia a superioribus concessa a se peti passus non est, cum Tiberius & eum secuti non aliter rata habuissent superiorum beneficia, nisi eadem iisdem & ipsi dedissent. Titi exemplum secutus Imperator optimus Nerva in Edicto quod [k] apud Plinium exstat sic ait: *Nolo existimet quisquam quæ alio Principe vel privatim vel publice est consecutus, ideo saltem a me rescindi, ut potius mihi debeat si illa rata & certa fecero, nec gratulatio ullius instau-*

GROTII.

h *Quod in dubio ob regentium auctoritatem præsumi debet*] Sidonius Lib. V. epistola XVII. *Quicquid spoponderit princeps, semper redhibet principatus.* Vide Ambrosium in laudibus Theodosii, (Pag. 492. C. *Edit. Paris.* 1569.) Symmachum Lib. IV. epist. 7. & 19. Lib. V. 57. Conc. Toletanum V. cap. 6. C. cæterum 3. de donationibus. debita Justiniani, qui æs magnum reliquerat, a Justino imperii successore persoluta narrat Corippus Lib. II.

Neve secuturi factum subvertere reges
Aut revocare queant, regali tuta sigillo
Argumenta Duci, monimentaque certa reliquit. (Vers. 569. & seqq.)

Et Libro VIII. (Vers. 579. &c.)

Tanta tamen clari fuit indulgentia regis,
Ut quicunque bona priscorum munera regum
Hactenus ista fide possederat, idque probare
Legitimis poterat vel demonstrare tabellis,
Principis assensu titulo gavisus eodem
Nunc quoque possideat ——

i *Laudatur Cæsar Titus hoc nomine*] Historia apud Suetonium cap. 8. apud Xiphilinum ex Dione, (Pag. 212. *Edit. Rob. Steph.*) & apud Victorem, [*in Cæsarib.* c. 10] Simile c. Justitiæ, 15. causa XXV. quæst. 1. Gail. obs. II. LX. 15. Vide & Radevici historiam. Gunterus Ligurino Lib. V.

k *Apud Plinium*] X. Epist. 66.

GRONOVII.

22 *Modicæ aut immodicæ*] Ut contractus principis, tanquam populi, obliget successorem, si non eo nimis imperium gravetur: contrario casu non obliget.

stauratis eget precibus. At vero de Vitellio cum narrasset Tacitus [r] eum, nulla posterûm cura, lacerasse imperium, vulgo [23] ad magnitudinem beneficiorum accurrente, quibusdam & pecunia emercantibus, addit: *Apud sapientes cassa habebantur*, [l] *quæ neque dari neque accipi, salva republica, poterant.*

r Hist. III. cap. 55.

4. Illud hic addendum est, si quo casu contractus incipiat vergere non ad damnum modo aliquod, sed ad perniciem publicam, ita ut ab initio contractus in extensione ad illum casum censendus fuisset injustus & illicitus, tunc non tam revocari eum contractum posse, [m] quam declarari eum non ultra obligare, quasi factum sub conditione, sine qua juste fieri non potuit.

5. Quæ de contractibus diximus, eadem intelligenda sunt [n] de alienatione pecuniæ populi, aut rei alterius quam secundum leges rex alienare bono publico possit. Nam hic quoque similis adhibenda est distinctio, an probabilis donandi, aut aliter alienandi fuerit ratio.

6. At si contractus ad regni ejusve partis aut patrimonii regalis, quatenus id Regi permissum non est, alienatio-

GROTII.

l *Quæ neque dari neque accipi, salva republica, poterant*] Laudat & applicat Mariana ad immensam munificentiam Friderici Regis Neapolitani XXVI. 16. A Nerone donata etiam ab emtoribus repetiit Galba, relicta decima. Tacitus historiarum I. (Cap. 20.) & Plutarchus [*in Galb.* Tom. II. pag. 1060. A.] Pertinax etiam a libertis ea exegit quæ sub specie venditionis, Commodo Principe, lucrifecerant. (*Capitolinus*, cap. 8.) Basilius Macedo Imperator repetiit quæ Michaël Imperator elargitus fuerat. Zonaras de eo: (Lib. XVI. cap. 8 *Edit. Reg.*) Ἐψήφιστο παρὰ πάντων τὰς ἐξ οὐδεμίας χρήματα λαβόντας εὐλόγου λαβῆς, ἀναδιδόναι ταῦτα, ἢ τόγε δὲ μετριώτερον ἥμισυ· *Communi consensu placuit, ut qui pecunias nulla probabili ex causa accepissent, partim totas, partim dimidium redderent.* Vide eundem Isaacio Comneno. (Lib. XVIII. cap. 4.) De donationibus Ludovici XI. vide Serranum Carolo VIII. (Pag. 413.) De ejusdem donationibus, etiam quæ Ecclesiis factæ, non servatis, Philippum Cominæum Lib. IX. (*Vers. Sleidan.* Lib. VI. cap. 7. ipsius Auctor.) Marianam vero de donationibus quas Arragoniæ rex Ramirus fecerat, rescissis, Lib. X. cap. 16. de Isabellæ donationibus rescissis per ipsam XXVIII. 11. Cromerum de Casimiri regis Poloniæ testamento partim probato, partim improbato, XII. (Lib. XIII. pag. 322, 323.)

m *Quam declarari eum non ultra obligare*] c. suggestum est, 9. de decimis. Exemplum in Actis Alfonsi & Sanctii apud Marianam Lib. XII c. ultimo: apud Camdenum dicto anno CIↃIↃXCV. & anno CIↃIↃXCVII. in controversia Hanseatica.

n *De alienatione*] Habes huc pertinentia in Conciliis Galliæ Tom. III.

GRONOVII.

23 *Ad magnitudinem*] Avide accipiente quæ ille prodige donaret.

GRO-

nationem pertineant, non valebunt, ut facti de re aliena. Tantundem erit in regnis restrictis, si quam materiam, aut actuum genus populus a potestate regia exceperit. Nam ut tales actus valeant, populi per se, aut per eos, qui populum legitime referunt, consensus requiritur, ut ex iis quæ de alienatione supra [s] diximus intelligi potest. Quibus distinctionibus adhibitis facile judicari poterit, justæ an injustæ fuerint exceptiones regum, qui priorum regum nomina exsolvere recusarunt, quorum heredes non fuerant: quarum exempla apud Bodinum [t] videre est.

[s] C. 6.

[t] Lib 1. c. 8. §. *Neque enim*

XIII. Illud quoque [o] a multis traditum, [u] beneficia Principum, quæ liberaliter sunt concessa, semper posse revocari, sine distinctione transmittendum non est. Sunt enim quædam beneficia quæ rex de suo facit & quæ, nisi adsit precarii clausula, vim habent perfectæ donationis. [p] Hæc revocari non possunt, nisi quod subditos attinet in pœnam, aut ob utilitatem publicam cum compensatione si fieri potest. Sunt alia quæ vinculum duntaxat legis demunt sine ullo contractu. Et hæc sunt revocabilia. Quia sicut lex sublata universaliter reponi universaliter semper potest, ita & particulariter sublata particulariter reponi. Nullum enim hic jus quæsitum est adversus legis auctorem.

[u] *Curt. Jun. conf.* 138. n. 4. *conf.* 157. n. 18. *Cravetta de ant. tem.* 2. p. 1. *partis princ.* n. 38. *Bell. in spec. prin. rubr.* 26. *Ant. Gabr.* lib. 1. *tit. de jure quæs. non tollendo conc.* 6. n. 20. & *concl.* 7.

XIV. Contractibus vero eorum, qui sine jure imperium invaserunt, non tenebuntur populi aut veri reges: nam hi jus obligandi populum non habuerunt. De in rem verso tamen tenebuntur, id est quatenus locupletiores facti sunt.

GROTII.

[o] *A multis traditum*] Vide citatos per Reinkingium L. II. classe II. cap. 8. num. 26. & sequentibus.

[p] *Hæc revocari non possunt*] Vide Afflictum decis. CXXVIII. num. 10.

CAP. XV.

De fœderibus ac sponsionibus.

I. *Publicæ conventiones quæ.*
II. *Dividuntur in fœdera, sponsiones, pactiones alias.*
III. *Fœderum & sponsionum discrimen, & in quid sponsiones obligent.*

I. Conventiones Ulpianus [a] divisit in publicas & privatas: & publicam exposuit non ut quidam putant definitione, sed exemplis additis, *quæ fit per pacem*, (aa) quod primum exemplum est: *quoties inter se duces belli quædam paciscuntur*; quod secundum. Publicas ergo conventiones eas intelligit, quæ nisi jure imperii majoris aut minoris fieri nequeunt, qua nota differunt non tantum a contractibus privatorum, sed & a contractibus regum circa negotia privata. Quanquam ex privatis quoque istis belli causa nasci solet, frequentius tamen ex publicis. Ideo postquam de conventionibus generaliter a nobis tractata sunt satis multa, quædam addenda sunt quæ ad excellentiorem hanc speciem pertineant.

II. Publicas has conventiones, quas Græci συνθήκας vocant, dividere possumus in fœdera, sponsiones, pactiones alias.

III. 1. De fœderum & sponsionum discrimine adiri potest Livius [b] Libro IX. ubi recte nos docet fœdera esse quæ fiunt jussu summæ potestatis, & in quibus ipse populus iræ divinæ obstringitur si minus stetur dictis. Ea apud Romanos peragi [1] per feciales solebant addito [2] pa-

[a] *L. 5. D. de pactis.*

[b] *Cap. 5.*

GRONOVII.

1 *Per feciales*] Sacerdotes Deæ Fidei, qui ante omnia fidem publicam in fœderibus & belli causis examinandis, rebus repetundis & bellis indicendis curabant. *Liv.* 4, 30.

(aa) Vid. cl. NOODT. Librum *de Pactis & Transactionibus*, c. 7. *J. B.*

a patre patrato. Sponsio autem est, ubi hi qui a potestate summa mandatum ejus rei non habent 3 aliquid promittunt, quod illam proprie tangit. Apud Sallustium c legimus: *Senatus uti par erat decrevit, suo atque populi injussu nullum potuisse fœdus fieri.* Hieronymus Syracusarum rex cum Annibale, ut narrat Livius, d societatem fecerat: at postea Carthaginem misit ad fœdus ex societate faciendum. Quare a quod apud Senecam patrem est: *Imperator fœdus percussit, videtur populus percussisse Romanus & fœdere continetur:* ad 4 antiquos eos pertinet, qui speciale ejus rei mandatum acceperant. At b in regnis, regum est fœdus facere. Euripides Supplicibus. (vers. 1188. & seqq.)

c *Bell. Jugurth.* cap. 43.
d Lib. XXIV. c. 6.

——— τόνδε δ᾽ ὀμνύναι χρεὼν
Ἄδραστον· οὗτος κύριος τύραννος ὢν
Πάσης ὑπὲρ γῆς Δαναϊδῶν ὁρκωτομεῖν.

——— *Adrastum hunc opus*
Jurare: namque is jus habet regni potens
Ut civitatem fœdere obstringat suo.

Legendum enim ibi, ut diximus, ὁρκωτομεῖν, (bb) non ἱρκωτομεῖν.

2. Sicut autem magistratus populum non obligant, ita nec minor pars populi: quod 5 pro Romanis e est adver-

e *Livius*, V. 49.

GROTII.

2 *Quod apud Senecam patrem est*] Contr. IV. 25.

b *In regnis, regum est fedus facere*] Vide quæ infra Lib. III. c. 20. §. 2. & sequentibus. Servius ad illud II. Æneidos. (vers. 161.)

——— *Servataque serves*
Troja fidem; ———

Quia quod rex promittit videtur respublica promittere. Et ubi Æneas singulari certamine pugnaturus prius cum Latino fœdus facit: *Turnum*, ait, *non inducit jurantem, quia præsente rege non habet potestatem.* (In Æneid. XII. 212.)

GRONOVII.

2 *Patre patrato*] Primo fecialium, qui omnium nomine loquebatur in rebus repetendis ac bello indicendo, *Liv.* I, 32.

3 *Aliquid promittunt*] Et pollicentur se operam daturos atque effecturos, ut ille populus vel princeps, pro quo promittunt, id ratum habeat.

4 *Antiquos eos*] Qui Imperatores fuerant liberæ reipublicæ ante Cæsares.

5 *Pro Romanis adversus*] Non hoc purgat Romanos, sed quia majus imperium erat penes Camillum. Alioquin ea major pars eum circumstabat, antequam dictator diceretur, quum tamen nihil jure agere se posse censuit.

(bb) Ita quidem legitur in omnibus Edd. istius Operis: sed pro voce illâ, Linguæ Græcæ ignotâ, voluit scribere Auctor ὁρκωμοτεῖν & ὁρκωμο-

adversus Gallos Senonas: (cc) nam major pars populi erat apud 6 Dictatorem Camillum. 7 Bifariam autem, ut apud Gellium est, cum populo agi non potest.

3. Sed ubi 8 qui jus populi non habent, de eo quod populi est spoponderunt, videamus in quid teneantur. Putet forte aliquis hoc casu sponsores fidem liberasse, si operam omnem dedissent, ut id quod spoponderunt fieret, secundum ea quæ de promisso tertii facto c supra diximus: sed negotii hujus, cui contractus inest, natura obligationem multo strictiorem desiderat. Nam qui contrahendo aliquid de suo dat, aut promittit, is vicissim præstari reipsa sibi aliquid vult; unde & jure civili, quod facti alieni 9 promissiones repudiat, promissio tamen 10 ratam rem haberi ad id quod interest obstringit.

IV. Fœdera Menippus regis Antiochi ad Romanos Legatus, referente d Livio f, magis ex usu suo quam ex præscripto artis ita divisit, ut diceret tria esse eorum fœderum, quæ inter se paciscerentur reges civitatesque, genera: unum cum bello victis dicerentur leges, quo in genere quid victum habere, quo mulctari eum vellet, victoris esse arbitrium: alterum, cum pares bello æquo fœdere in pacem atque amicitiam venirent; tunc repeti reddique per conventionem res, & si quarum turbata bel-

f Lib. XXXIV. cap. 57.

κωμωτοῦ, ut habent omnes Editiones *Euripidis*. Ceterum emendatio illa fugit diligentissimum *Barnesium*, qui alias de ea aliquid dicere non omisisset. *J. B.*

(cc) Non tenebantur Galli scire, *Camillum* Dictatorem creatum fuisse, neque inquirere, major an minor pars Populi *Capitolio* includeretur: tum ibi Senatum, civium partem augustiorem, videbant. Plura diximus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

GROTII.

c *Supra diximus*] Hoc Lib. c. XI. §. 22.

d *Livio*] Adde Diodorum Siculum Exc leg. IV. (collect. a *Fulvio Ursino*, pag. 315.)

GRONOVII.

6 *Dictatorem Camillum*] M. Furium, qui ab exsilio revocatus Dictatorque dictus cum exercitu intervenit, Gallis aurum, quod ob discessum stipulati erant, pensantibus, & id pactum pro nullo habuit, *Liv.* 5. 46. & 49. *Flor.* 1. 15. & 22.

7 *Bifariam cum populo*] Gellius 13. 15. *Non possunt eodem tempore diversis locis, vel a diversis magistratibus haberi comitia.* Livius 7. 16. *Ne quis populum sevocaret, capite sanxerunt.*

8 *Qui jus populi non*] Qui a populo non acceperunt potestatem ipsum obligandi.

9 *Promissiones repudiat*] Declarat irritas §. 2. Inst. *de inutil. stipul.*

10 *Rem ratam haberi*] Quam facit procurator alterius in rem agens §. 1. Inst. *de Satisd.* l. 2. D. *rem ratam haberi.*

GRO-

)ello possessio sit, eas aut ex formula juris antiqui, aut [11] ex partis utriusque commodo componi: tertium esse genus, cum qui hostes nunquam fuerint ad amicitiam sociali fœdere inter se jungendam coëant; quos nec dicere leges, nec accipere.

V. 1. At nobis accuratius instituenda partitio est, ut primum dicamus fœdera alia idem constituere, quod juris est naturalis, alia aliquid ei adjicere. (dd) Prioris generis fœdera non tantum fieri solent inter hostes qui a bello discedunt, sed olim & fiebant sæpe & aliquo modo erant necessaria inter eos qui ante nihil contraxissent. Id inde ortum, quod regula illa juris naturalis, cognationem inter homines quandam esse a natura, ac proinde nefas esse alterum ab altero lædi, ut olim ante diluvium, ita rursus aliquo post diluvium tempore malis moribus esset obliterata, [e] ita ut latrocinari & prædas agere in externos, nullo bello indicto, pro licito haberetur; quod [12] Σκυθισμὸν vocat [g] Epiphanius.

2. Hinc illa [f] apud Homerum, an prædones estis? amica interrogatio, [g] cujus & Thucydides meminit, & in

g Præf. adv. Hær. & Lib. I. pag. 4. & seqq. *Ed. Petav.*

GROTII.

e *Ita ut latrocinari & prædas agere in externos, nullo bello indicto, pro licito haberetur*] Cæsar de Germanis, (*Bell. Gall.* VI. 23.) *Latrocinia nullam habent infamiam quæ extra fines cujusve civitatis fiunt.* Accedit testis Tacitus de moribus Germaniæ, (cap. 14. & 26.) & Saxo Libro XIV. & alibi. Idem de Tyrrhenis scriptum est Servio ad VIII. 429. & X. Æneidos, & de aliis gentibus ad primum Æneidos. Diodoro Siculo (Lib. V. cap 34.) de Lusitanis: quicum Plutarchus consentit Mario: τὸ λῃστεύειν ἄχρι τότε τῶν Ἰβήρων ἐδόκει κάλλιστον ἡγουμένων· *ad id tempus Hispanis latrocinari inter pulcherrima habebatur.* (Pag. 408.) Simile est quod Judæi damnum datum ei qui nec Judæus est, nec Judæis fœderatus, sarciendum negant. [Vide *Baba Kama*, Cap. I. §. 2. pag. 13. *Ed. Constantini l'Empereur.* J. B.]

f *Apud Homerum*] Odysseæ γ. ubi Scholiastes: οὐκ ἄδοξον ἦν παρὰ τοῖς παλαιοῖς τὸ λῃστεύειν, ἀλλ' ἔνδοξον. *Latrocinari apud antiquos non tantum infamia carebat, sed insuper gloriosum ducebatur.* (Ad vers. 71.)

g *Cujus & Thucydides meminit*] Libro I. additque: οὐκ ἔχοντές πω αἰσχύνην τούτου τοῦ ἔργου, φέροντος δέ τι καὶ δόξης μᾶλλον· *nondum infamiam habebat id vitæ genus, quin potius laudi tribuebatur.* (Cap. 5.)

GRONOVII.

11 *Ex partis utriusque*] Ut habeantur eo modo, qui dum paciscuntur, optimus visus est, *Justin.* 8. 4.

12 Σκυθισμὸν] Quod Scythæ plerique morem eum vagandi & invadendi aliena retinuissent, quum aliis gentibus jam placuisset vita cultior.

(dd) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. c. 10. *J. B.*

h L. ult. D. de collegiis.
i Lib. XLIII. cap. 3.

in 13 Solonis h lege veteri collegia ἐπὶ λείαν ἐρχόμενοι: quippe, ut i Justinus ait, ad Tarquinii tempora latrocinium maris gloria habebatur: & illud 14 in Romano jure, ut si cum gente aliqua neque amicitiam, neque hospitium, neque fœdus amicitiæ causa factum habeatur, hi hostes quidem non sint: quod autem ex Romano ad eos pervenerat, illorum fiat, & liber homo Romanus ab eis captus servus fiat: idemque fit, si quis inde ad Romanos perveniat; & hoc quoque casu postliminium detur. Sic Corcyrenses olim ante belli Peloponnesiaci tempora hostes Atheniensium non erant, sed nec pacem cum illis nec inducias habebant, ut ex oratione Corinthiorum apud Thucydidem k apparet. De Boccho Sallustius: l *nobis neque bello neque pace cognitus.* Hinc in barbaros prædam exercere laudatum m Aristoteli, & ipsa 15 vox hostis veteri Latio nihil nisi externum significabat.

k Lib. 1. cap. 40.
l B. Jug. c. 22.
m Politic. 1. 8.

3. Sub hoc genere comprehendo & fœdera quibus cavetur, ut utrinque jus hospitii, ut jus commercii sit, quatenus ista 16 sub jure naturali veniunt, qua de re egimus alibi. Utitur hoc discrimine Arco, in oratione ad Achæos apud n Livium, ubi non de societate ait quæri, sed de commercio præbendi repetendique juris: nempe ne servis Macedonum apud se perfugium esset. Hoc genus totum conventionum Græci stricte εἰρήνην vocant & opponunt σπονδαῖς, ut tum alibi videre est, tum in oratione Andocidis o de pace cum Lacedæmoniis.

n Livius, Lib. XLI. c. 24. 29.
o Or. III. pag. 271. Ed. Wech.

VI. 1. Conventiones quæ juri naturæ aliquid adjiciunt, aut æquales sunt, aut inæquales. h Æquales sunt

GRONOVII.

13 *Solonis lege*] Longe aliter de verbis Solonis, quæ extant l. ult. D. de Collegiis & corporibus, *Salmasius* ad jus Attic. & Romanum. Legit enim ἢ κατὰ λείαν κοινωνοὶ ἢ ἐμπορικῶν [At emendatio illa minime necessaria est. Vide omnino Amplliss. BYNKERSHOEK. *Observ. Jur. Civ.* Lib. 1. cap. 16. *J. B.*] (Vid. & *Burm.* ad *Phædr.* L. 1. F. 5. vs. 4. pag. 15. ed. maj. *Otto* præf. Tom. III. *Thes. J.* pag. 36. *Darnaud* Var. Conj. Lib. II. cap. 4. pag. 249. *Z. Huber.* Differt. *de legib. Solon.* cap. 2. §. 7, 8. p. 290. sq. Clar. *Wessel.* ad *Herodot.* Lib. II. cap. 152. *M. T.*)

14 *In Romano jure*] L. 5. §. 1. D. *de Capt. & post. rev.*

15 *Vox hostis*] *Cicero* 1. Offic. 12.

16 *Sub jure naturali*] Nec ulterius porriguntur, neque adjiciunt aliquid juri naturali 2, 2, 13.

GROTII.

h *Æquales sunt*] Sic Plinius Parthos ait cum Scythis ex æquo degere. (*Hist. Nat.* VI. 25.) Pompejus

unt quæ utrimque eodem modo ſe habent αἱ ἴσως καὶ κοινῶς ἐν ἀμφοτέροις ἔχουσι, ut Iſocrates [p] in Panegyrico loquitur: quo illud Virgilii pertinet (*Æneid.* XII. 190, 191.) p Pag 78. A. Edit. Steph.

Nec mihi regna peto; paribus ſed legibus ambas
Invictas gentes æterna in fœdera mittam.

Græci iſtas vocant modo [17] συνθήκας ſimpliciter, modo [18] συνθήκας ἐπὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, ut apud Appianum & Xenophontem videre eſt, [19] has magis proprie σπονδὰς, & quatenus minus dignos respiciunt [20] προστάγματα, aut συνθήκας ἐκ τῶν ἐπιταγμάτων, quas (ee) Demoſthenes in oratione de Rhodiorum libertate fugiendas ait his qui libertatem amant, quia ad ſervitutem accedant proxime.

2. Utriusque modi fœdera aut pacis aut ſocietatis alicujus fiunt cauſa. Æqualia pacis, ut quæ de reſtituendis captivis, rebus captis & ad ſecuritatem conveniri ſolent, qua de re agendum erit infra in belli effectibus & conſectaneis. Æqualia ſocietatis, aut ad commercia pertinent, aut ad belli communitatem, aut ad res alias. Æquales de commerciis pactiones variæ eſſe posſunt, puta utrinque [21] ne vectigal ullum ſolvatur, quod in vetere erat fœdere Romanorum [22] & Carthaginienſium, excepto eo quod [23] ſcribæ & [24] præconi dabatur, aut

us apud *Lucanum* de eadem Parthorum gente (VIII. 232.)

——— *Solus*
Ex æquo me Parthus adit.

GRONOVII.

17 Συνθήκας] Compoſitiones.

18 Συνθήκας ἐπὶ ἴσῃ] Compoſitiones pari & æqua lege.

19 *Has magis proprie*] Inæquales.

20 Προστάγματα] Juſtinus *legem parendi dicere* 2, 3. *legem pacis ſtatuere* 9, 5.

21 *Ne vectigal*] Tale Romanorum & Maſſilienſium. *Juſtin.* 43, 5.

22 *Et Carthaginienſium*] Quod paulo poſt ejectos reges factum eſt. *Polyb.* 3, 22. [Hoc primum inter eos fœdus exhibui in *Hiſt. des Anciens Traitez.* Part. I. art. 97. *J. B.*]

23 *Scribæ*] Qui in portu annotabat, quæ naves, quas merces advcherent.

24 *Præconi*] Qui proclamabat venales mercés: quod præconium vocat *Cato* de Re Ruſt.

(ee) Immo locus ille eſt *Iſocratis*, in *Archidam.* En ipſa verba: Καί τοι χρὴ τοὺς βουλομένους, ἐλευθέρους εἶναι, τὰς μὲν, ἐκ τῶν ἐπιταγμάτων συνθήκας φεύγειν, ὡς ἐγγὺς δουλείας οὔσας· Pag. 126. C. *Edit. H. Steph.* Confudit Auctor, ideo quod in laudata Oratione *Demoſthenis* aliquid legerat de *Rhodiis*, quod huc tendit, quamquam alio modo, pag. 79. C. *Edit. Baſil.* 1572. Error autem huc translatus e *Mari Libero*, cap. 13. *init.* ubi dudum locus ita ab Auctore laudatus fuerat. *J. B.*

aut ne majus ſolvatur quam in præſens, aut ad certam quantitatem.

3. Sic & in bellica ſocietate ut auxilia præſtentur paria equitum, peditum, navium, ſive ad omne bellum, quod Græci [i] ξυμμαχίαν vocant & explicat Thucydides [q] τὺς αὐτὺς ἐχθρὺς καὶ φίλυς νομίζειν, *eosdem hoſtes & amicos habere:* quod & apud Livium ſæpe reperias (ff), ſive 25 ad tuendos fines duntaxat, quod ἐπιμαχίαν, ſive ad certum bellum, aut in certos hoſtes, aut in omnes quidem, ſed exceptis ſociis, ut in fœdere inter Pœnos & Macedonas, quod apud Polybium [r] eſt; quomodo & Rhodii [s] Antigono & Demetrio per fœdus auxilia promiſerunt in hoſtes quosvis, excepto Ptolemæo. Poteſt, ut diximus, æquale fœdus & ad res alias pertinere, [k] ut ne in confinio alterius alter arces habeat, ne ſubditos alterius alter defendat, ne iter alterius hoſti præbeat.

q Lib. III. c. 75.
r Lib. VII. cap. 2.
s *Plutarch. in Demetr.* p. 899. A.

VII. 1. Ex æqualibus qualia ſint inæqualia facile eſt intelligi. Promittuntur autem inæqualia aut ex parte digniori, aut ex minus digna. Ex parte digniori, ut ſi quis auxilia promittat nec reſtipuletur, aut majora promittat. Ex parte indigniori inæqualia, aut ut Iſocrates dicto Panegyrico loquitur, 26 τὰ τὺς ἑτέρυς ἐλαττῦντα παρὰ τὸ δίκαιον, ſunt ea quæ diximus προστάγματα aut ἐπιτάγματα vocari. Et hæc ipſa aut cum imminutione ſunt imperii, aut ſine ejus imminutione.

2. Cum imminutione imperii, ut in ſecundo fœdere [t] Carthaginienſium cum Romanis, ne cui Carthaginienſes bellum facerent, injuſſu populi Romami. Ab eo tempore, ut Appianus loquitur, Καρχηδόνιοι Ῥωμαίοις ὑπήκοοι ἔνσπονδοι, *Carthaginienſes Romanis ex fœdere morem gerebant.* Poteſt addi huic generi 27 deditio conditionata, niſi quod illa non imminutionem, ſed 28 translationem

t *Livius,* XXX. 37.

GROTII.

i *Ξυμμαχίαν vocant*] Veteres ὁμαιχμίαν. Zoſimus Lib. v. (c. 42.) [Vox autem ἐπιμαχία reperitur eo ſenſu, quo Auctor noſter exponit, apud *Thucyd.* I, 44. Adde de his omnibus *Andr. Dounæi* Prælection. in *Demoſthen.* Orat. Philipp. De Pace, pag. 135. & ſeqq, *J. B.*]

k *Ut ne in confinio alterius alter arces habeat*] Exemplum vide apud *Procopium* Perſicorum I. (Capite 2.)

GRONOVII.

25 *Ad tuendos fines*] *Guarantie*, ut Athenienſium & Corcyræorum.

26 Τὰ τὺς ἑτέρυς] In quibus altera pars plus æquo deprimitur.

27 *Deditio conditionata*] Sub conditione & juribus quibusdam reſervatis.

28 *Translationem imperii*] Ab eo, qui ſe dedit, ad eum, cui deditur, 2. 5. 31.

(ff) Veluti Lib. XXIII. cap. 35. quem locum *Barbeir.* excitavit in eâ

nem totius imperii continet, qua de re diximus alibi. Talem autem conventionem fœderis nomine & alibi Livius [u] appellat, ut Libro IX. *Theates Apuli impetraverunt ut fœdus daretur, neque ut æquo tamen fœdere, sed ut in ditione populi Romani essent.*

[u] Cap. 20.

3. Sine imminutione imperii onera aut transitoria sunt, aut manentia. Transitoria, [29] de solvendo stipendio, de [30] mœnibus diruendis, [31] ut locis quibusdam decedatur; ut dentur [32] obsides, elephanti, naves. Manentia, ut de imperio ac [33] majestate comiter colenda, cujus fœderis quæ sit vis [34] alibi diximus. Huic proximum est ut [35] hostes & amici habeantur quos velit partium altera: ne cui exercitui, cui cum altero bellum sit, per fines transitus commeatusve detur. Tum illa minora, ne arces certis locis ædificare, ne exercitum ducere, ne naves habere ultra numerum definitum, ne urbem condere, ne navigare, ne militem certis locis conscribere liceat: ne socios oppugnare: ne commeatu hostes juvare: ne recipere eos qui aliunde veniunt: ut fœdera prius facta cum aliis dirimantur; quorum omnium exempla apud Polybium, Livium, & alios videre est.

4. Solent autem fœdera inæqualia contrahi, non tantum inter victores & victos, ut Menippus [x] censebat, sed & inter potentiores & impotentiores, etiam qui bello inter se experti non sunt.

[x] Apud Liv. ubi supra, XXXIV. 57.

VIII. De fœderibus frequens est quæstio, licitene ineantur cum his qui a vera Religione alieni sunt: quæ res in jure naturæ dubitationem non habet. Nam id jus ita omibus hominibus commune est, ut Religionis discrimen non admittat. Sed de jure divino quæritur, ex quo hanc quæstionem tractant [1] non Theologi [y] tantum,

[y] Th. 2, 2. q. 10. art. 9. Oldr. conf. 71. Decian. III. conf. 20.

ed. Gall. Adde Lib. XXXVII. cap. 1. Lib. XXXVIII. cap. 11. &c. *M. T.*

GROTII.

1 *Non Theologi tantum*] Puta Antoninus, Cajetanus, Toletus, Molina, Valdesius, Malderus.

GRONOVII.

29 *De solvendo stipendio*] Ut quod pro hac expeditione militi debetur, dependatur. *Liv.* 5, 27. lib. 8, 36. lib. 9, 42. lib. 10, 5.

30 *Mœnibus diruendis*] *Liv.* 34, 17.

31 *Ut locis quibusdam*] *Liv.* 8, 11. lib. 27, 45. lib. 37, 45.

32 *Obsides, elephanti, naves*] *Liv.* 30, 37. lib. 38, 38.

33 *Majestate comiter*] *Liv.* 38, 11. *Cic.* pro Balb. 16.

34 *Alibi*] 1, 3. 21.

35 *Hostes & amici*] *Liv.* 38, 11.

tum, ſed & Juriſconſultorum nonnulli, inter quos Oldradus & Decianus (gg).

IX. 1. Videamus primum de jure divino veteri, acturi deinde de novo. Fœdus, non nocendi cauſa, cum alienis a Religione contrahere ante Moſis legem licuit. Exemplum eſt in fœdere [z] Jacobi cum Labane: ut jam de Abimeleco nihil dicam, [a] quando non ſatis conſtat eum fuiſſe idololatram. Neque id lex per Moſem data mutavit. Exemplo ſint Ægyptii, haud dubie tunc idololatræ. [b] Hos tamen averſari vetantur Hebræi. Excipiendi ſunt populi ſeptem divina ſententia damnati, cujus ſententiæ exſecutores erant delegati Israëlitæ [c]; nam his, in idololatria perſtantibus & imperium detrectantibus, parcere vetantur, quibus itidem decreto divino additi ſunt [d] Amalecitæ.

[z] Geneſ. XXXI. 44.
[a] Geneſ. XXVI. 28, 29.
[b] Deuter. XXXIII. 7.
[c] Deuter. VII. 1. & ſeqq.
[d] Deuter. XXV. 17. & ſeqq.

2. Fœdera quoque commerciorum & quæ his ſimilia ad utilitatem communem, aut alterius partis pertinent, inire cum profanis licet per legem: nihil enim reperitur quod obſtet. Et exempla habemus fœderum, [e] quæ David & Solomo cum Hiromo Tyriorum rege fecerunt: ac notandum in ſacra hiſtoria [f] dici fœdus hoc a Solomone factum juxta ſapientiam quam Deus ei dederat.

[e] 2 Sam. V. 11.
[f] 1 Reg. V. 12.

3. Lex quidem Moſis [g] ſpecialiter imperat benefacere popularibus ἀγαπᾷν τ̃ πλησίον· præterea peculiaris victus & morum ratio Judæis præſcripta familiarem cum hominibus cæteris conſuetudinem vix patiebatur. At hinc non ſequitur aut benefacere extraneis non licuiſſe, aut etiam laudabile id non eſſe, quod male inde collegit poſteriorum magiſtrorum prava interpretatio: unde illud Juvenalis de Judæis, (*Sat.* XIV. 103.);

[g] Levit. XIX. 18. & Deuteron. XXII. 1.

Non monſtrare vias eadem niſi ſacra colenti.

quo loco exemplum monſtrandæ viæ minime moleſta neque ſumtuoſa beneficia indicat, quæ ignotis etiam tribuenda Cicero [h] dicit & [i] Seneca. Eodem pertinet Taciti illud de iisdem: [k] *Apud ipſos fides obſtinata, miſericordia in promptu, adverſus omnes alios hoſtile odium.* Sic

[h] De Off. I. 16.
[i] De Beneſ. IV 29.
[k] Hiſt. V. 5.

(gg) Vid. *Dithmar.* Diſſertatt. Acad. (*Lipſ.* 1737. 4°.) Part. I. diſſ. X. *de Fœderibus cum diverſæ atque nullius religionis hominibus*, p. 217—239. *M. T.*

Quo-

Sic in novi fœderis historia legimus [l] sæpe, non solitos Judæos convivere [36] συγχρῆσθαι, συνεσθίειν, κολλᾶσθαι, προσέρχεσθαι alienigenis. Et Apollonius Molo [m] Judæis objiciebat, ὅτι μὴ παραδέχοιντο τοὺς ἄλλαις προκατειλημμένους δόξαις περὶ Θεοῦ, μηδὲ κοινωνεῖν ἔθελον τοῖς καθ' ἑτέραν συνήθειαν βίου ζῆν προαιρουμένοις· *non admitti ab eis qui de Deo sentirent alia, nec quicquam ipsis commune esse cum his qui institutis differrent.* Amici Antiochi apud Diodorum [n] Judæos accusant: μόνους ἁπάντων ἐθνῶν ἀκοινωνήτους εἶναι τῆς πρὸς ἄλλο ἔθνος ἐπιμιξίας, καὶ πολεμίους ὑπολαμβάνειν πάντας· *solos ex omnibus populis insociabiles esse extraneis, ita ut cæteros pro hostibus ducant.* Sequitur de iisdem: μηδενὶ ἄλλῳ ἔθνει τραπέζης κοινωνεῖν τὸ παράπαν, μηδὲ εὐνοεῖν, *cum nulla gente alia mensam habere communem, neque bene eos aliis velle.* Mox eis tribuitur μισανθρωπία, *odium humani generis.* Et apud [o] Philostratum, Tyanensis de Judæis: οἱ βίον ἄμικτον εὑρόντες, οἷς μήτε κοινὴ πρὸς ἀνθρώπους τράπεζα· *vitæ genus adeo secretum ab humano commercio repererunt, ut ne mensam quidem cum aliis communem habeant.* Sicut & passim Judæis apud Josephum objicitur, τὸ ἄμικτον, τὸ ἀσύμφυλον, ἡ διαίτης ἀμιξία, *insociabilis vivendi ratio.*

4. At hunc non esse legis sensum Christus nos docuit exemplo suo, [p] cum a Samaritide femina aquam accipere non recusavit, legis ubique observantissimus. Sed & olim [q] David apud populos irreligiosos perfugium sibi quæsiverat, nusquam eo nomine reprehensus. Apud Josephum [r] Solomoni, templum dedicanti & oranti ut Deus ibi etiam alienigenarum preces exaudiret, hæc tribuitur oratio: ἡμεῖς οὐκ ἀπάνθρωποι τὴν φύσιν ἐσμὲν, οὐδὲ ἀλλοτρίως πρὸς τοὺς οὐχ ὁμοφύλους ἔχομεν· *non sumus inhumano ingenio neque male affecti erga extraneos.*

5. Excipiendi ab hac regula non illi tantum populi quos supra diximus, sed insuper Ammonitæ & Moabitæ, de quibus scriptum est Deuter. XXIII. 6. *Non quæres prosperitatem eorum* (ita rectius hoc loco verteris שלמם quam pacem eorum) *nec bonum eorum ullis diebus tuis unquam.* Quibus verbis fœdera benefica cum illis populis vetantur, non etiam jus belli conceditur: aut certe, quæ Hebræorum quorundam sententia est, vetatur

[l] *Joan.* IV. 9. *Act.* X. 28. XI. 3. *& alib.*

[m] Apud *Josephum* Lib. II. *contr. Apion.* c. 36. pag. 492. *Ed. Hudf. Lugd. B.*

[n] *Eclog. ex L.* 34. *apud Phot.*

[o] *Vit. Apoll. Tyan.* L. V. c. 33. *Ed. Olear.*

[p] *Joan.* IV. 7.

[q] 1 *Sam.* XXVII. *&c.*

[r] *Ant.* VIII. 2. pag. 265.

GRONOVII.

36 Συγχρῆσθαι] Uti familiaribus, una cibum capere, jungi & conglutinari, coire & consuescere.

tur pax ab illis peti, non etiam oblata accipi. Certe jus belli in Ammonitas Hebræis negatur Deuter. II. 19. neque [s] Jephthes arma in eos movit, nisi post tentatas æquæ pacis vias, neque David [t] nisi atrocibus injuriis lacessitus. De societate bellica quæstio superest.

s Jud. XI. 26.

t 2 Sam. X.

6. Ante legem, hanc quoque non illicitam fuisse cum profanis gentibus, exemplo apparet [m] Abrahami, [u] impios Sodomitas bello adjuvantis. Nec lege Mosis quicquam generaliter hac in re mutatum legitur. Atque ita videmus sensisse [n] Asmonæos, legis & peritos & reverentes admodum, ut ex religiosa sabbathi observatione, permissa sola sui tutela, non alio armorum usu, apparet. Et hi tamen cum Lacedæmoniis & Romanis [x] fœdus pepigere, approbantibus sacerdotibus & populo; imo pro eorum salute sacra publice fecerunt. Quæ vero contra adferuntur, causas habent peculiares.

u Genes. XIV.

x 1 Macc. VIII. & XII.

7. Nam si quos reges aut populos, extra eos qui in lege expressi erant, exosos sibi & infortunio damnatos per Prophetas Deus significasset, eorum tutelam suscipere aut cum iis arma sociare haud dubie nefas erat. Huc illud pertinet [y] Prophetæ [o] ad Josaphatum de rege Israëlis: *Tene improbo opitulari, & eos diligere* [p] *qui Deum oderunt? At ob hoc ipsum exarsit in te Dei ira.* Nam

y 2 Paralip. XIX. 2.

GROTII.

m *Abrahami*] Idem cum Escole & Anero fœdus fecit. (*Gen.* XIV. 13.) Sic & David cum Achi & Naaso, Solomon cum Ægyptiis, Asa cum Benadado. [Vide 1 *Sam.* XXVII. 2 *Sam.* X. 2. 1 *Reg.* III. 1. & XV. 19. *J. B.*]

n *Asmonæos legis & peritos & reverentes admodum*] Laus eorum est in Thargumo Chaldaico, in libris Maccabaicis, in epistola ad Hebræos. Horum exemplum secuti Imperatores & reges Christiani fœdera aut cum non Christianis, aut cum non sane Christianis fecere, Constantinus cum Gothis & Vandalis, Justinianus cum Longobardis: cum Saracenis, Alanis, Gepidis, Francis, Suevis, Vandalis, Theodosius, Honorius, Leo, Heraclius, Basilius, Isaacius Angelus, Palæologus: cum Mauris reges Hispaniæ Alfonsus Hispalensis, Ramirus, Alfonsus Castus, Sanctius Castellæ, Ferdinandus cognomine Sanctus: Petrus Legionis rex: Alfonsus Castellæ rex prudentissimus: cum Tartaris Rodolphus Habspurgensis. Adi Johannem de Carthagena Libro III. de jure belli Romani Pontificis, c. 1. Julius II. Pontifex Turcis usus.

o *Ad Josaphatum*] Josephus: ᾐτιᾶτο τῆς πρὸς Ἄχαβον συμμαχίας ἄνθρωπον ἀσεβῆ καὶ πονηρόν· *accusabat eum societatis initæ cum Achabo homine impio ac scelerato.* (Antiq. Jud. IX. 1. §. 1. *Edit. Huds.*)

p *Qui Deum oderunt*] Gratianus Valenti patruo contra Scythas opem petenti scripsit, ὡς οὐ δεῖ τῷ ἐχθρῷ τοῦ Θεοῦ συμμαχεῖν· *fas non esse sociatia arma jungere cum eo qui Dei sit hostis.* Zonaras. (Lib. XIII. cap. 17.)

Gra-

Nam infelicem belli exitum Micheas propheta jam ante prædixerat. Et alterius prophetæ [z] ad Amasiam: *Ne ito tecum exercitus Israëlitarum: nam non adest Deus Israëlitis, ulli inquam Ephraimitarum.* Hoc vero non venire ex natura fœderis, sed ex personæ peculiari quadam qualitate, vel hinc evincitur, quod graviter increpitus est [a] Josaphatus, etiam diris additis, eo nomine quod commercii causa societatem iniisset cum Ochozia rege Israëlitarum, similem ei, quam David & Solomo inierant cum Hiramo, quos eo nomine partim non reprehensos, partim laudatos diximus. Nam quod additur Ochoziam impie egisse, debet ad totam ejus vitam referri, ob quam Deus ipsi omnibusque ejus conatibus infensus fuerit: quomodo hæc historia explicatur in libro, cui nomen Constitutiones Clementis VI. capite XVIII.

z *Ibid.* XXV. 7.
a *Ibid.* XX. 37.

8. Notandum & hoc, pejorem fuisse causam eorum qui a Jacobo orti Deum bene cognitum deseruerant, quam populorum extraneorum. Nam in defectores illos cæteri populares armabantur q lege quæ exstat Deuter. XIII. 13.

9. Est & ubi culpantur fœdera, ob animi vitium unde procedebant; ita a Propheta reprehensus Asa, [b] quod ad societatem Syri se contulisset Deo diffisus: quod ostenderat cum res Deo sacratas ad Syrum mitteret. Sed nempe Rex idem culpatus [c] quod in medicis spem posuisset, non in Deo. Non ergo ex hac historia magis sequitur, per se aut generaliter malum esse societatem contrahere cum talibus quales erant Syri, quam medicos consulere. Multa enim non illicita vitiat animus, ut [d] censum in Davide, [e] thesaurorum ostensionem in Ezechia. Sic [f] alibi fiducia in Ægyptio posita reprehenditur, cum tamen Solomoni [g] cum Ægyptio affinitatem contrahere licuerit.

10. Quibus & hoc addendum est, [h] Hebræos sub statu legis veteris disertas habuisse promissiones victoriæ si legem observarent, quo minus recurrendum habebant ad humana auxilia. Exstant quidem & apud Solomonem [i] sententiæ non paucæ, de vitandis consortiis impiorum.

b 2 *Paralip.* XVI. 2, 7. *Esai.* VIII. 6.
c *Ibid.* XVI. 12. *Ambr. ad Rom.* c. 1. *Auctor imperfect. oper. ad Matth.* cap. 16.
d 2 *Sam.* XXIV.
e 2 *Reg.* XX. 13.
f *Esai.* XXXI. 1.
g 1 *Reg.* III. 1.
h *Deuter.* XXVIII. 7.
i *Prov.* I. 15. XIII. 20. XXII. 24. XXIV. 1.

GROTII.

q *Lege quæ exstat Deuteron.* XIII. 13.] Adde exemplum Josuæ cap. XXII.

rum. Sed hæc prudentiæ monita sunt, non legis præcepta; & illa ipsa monita, ut moralia pleraque, plurimas habent exceptiones.

X. 1. Lex autem Euangelii nihil hac in parte mutavit: *k* imo magis etiam favet fœderibus, quibus hi, qui a Religione alieni sunt, in causa justa sublevantur, quia beneficentiam in quosvis homines, data occasione, non liberam modo reliquit & laudabilem, sed & sub præcepto posuit. *l* Nam Dei exemplo, qui solem oriri facit bonis & malis & pluvia utrosque humectat, jubemur nullum hominum genus a beneficiis nostris excludere. Bene Tertullianus: *m* *Quamdiu* 37 *intra Israëlem erat sacramentum, merito in solos fratres misericordiam mandabat. At ubi Christo dedit gentes hereditatem & possessionem terminos terræ, &* 38 *cœpit expungi quod dictum est per Osee: Non populus meus populus meus, & non misericordiam consecuta misericordiam consecuta, Natio scilicet; exinde Christus in omnes legem fraternæ benignitatis extendit,* 39 *neminem excludens in miseratione, sicut in vocatione.*

2. Quæ accipi oportet salva gradus differentia, ut in omnes simus benefici, *n* præcipue tamen in religionis consortes. In Clementis *o* constitutionibus legimus: πᾶσιν οὖν δίκαιον διδόναι ἐξ οἰκείων πόνων· προτιμητέον δὲ τοὺς ἁγίους. *Omnibus largiendum de nostra opera: sed ita ut sanctorum potior habeatur ratio. Perfecta liberalitas*, inquit *p* Ambrosius, *fide, causa, loco, tempore commendatur, ut primum opereris circa domesticos fidei.* Simile est illud *q* Aristotelis: οὐ γὰρ ὁμοίως προσήκει συνήθων καὶ ὀθνείων φροντίζειν. *Neque enim par est æqualem curam subiri pro externis & pro amicis.*

3. Convictus etiam familiaris cum hominibus, qui alieni sunt a Religione, non prohibetur: ac ne cum illis quidem, quorum pejor causa est & qui a disciplinæ Christianæ regula deficiunt, omne interdicitur commercium, sed familiare extra necessitatem, non etiam *r* quod emendandis ipsis spem præbet. Illud vero quod apud

k *Victoria de Indis relect.* 1. *n.* 15. & 17. *Franc. Arius de bello n.* 192. *Cajet.* 2, 2. *q.* 40. *art.* 1. *Molin. tract.* 11. *disp.* 112.

l *Matth.* v. 45.

m *Adv. Marcion.* L. 4. c. 16.

n *Galat.* VI. 10.

o L. VII. cap. 11.

p *Offic.* 1. cap. 30.

q *Nic.* IV. cap. 52.

r 2 *Thess.* III. 15.

GRONOVII.

37 *Intra Israëlem erat sacramentum*] Penes solos Israëlitas fœdus & Ecclesia.

38 *Cœpit expungi*] Impleri & q. solvi, quia pecunia soluta expungitur vel deletur nomen debitoris in tabulis expensi.

39 *Neminem excludens*] Omnium misertus, ut omnes vocat.

GRO-

apud Paulum eſt, [s] *Ne jugum ducite cum alienis a fide: quod enim conſortium eſt juſtitiæ cum iniquitate, aut quæ commixtio eſt luci cum tenebris, aut quæ concordia eſt Chriſto cum Satana, aut quæ pars credenti cum non credente?* ad eos pertinet 40 qui in idoliis convivabantur, atque ita aut idololatriam committebant, aut certe committentium ſpeciem præbebant. Oſtendunt ſequentia: *Quæ conſenſio templo Dei cum idolis?* ſimilia illis quæ in [t] priore ad Corinthios eosdem: *Non poteſtis fieri participes menſæ Domini & menſæ dæmoniorum.*

s 2 Cor. vi. 14. & ſeqq.

t 1 Cor. x. 21.

4. Neque ab eo quod ſubeunda ſponte non ſunt profanorum imperia, nec conjugia cum eis contrahenda, recte procedet argumentum. Nam in utroque hoc caſu apparet majus periculum, aut certe plus difficultatis injici veræ Religionis uſui. Adde quod magis perpetua ſunt iſta vincula; & in matrimonio liberior electio, cum fœdera ex temporum & locorum occaſione ſumenda ſint. [u] Sicut autem benefacere profanis malum non eſt, ita nec opem eorum implorare, ſicut Cæſaris & Tribuni auxilium Paulus invocavit.

u Sylv. verb. bellum 1. n. 9. concl. 3. Pan. in c. quod ſuper. de voto.

XI. 1. Nulla ergo hic intrinſeca aut univerſalis eſt pravitas, ſed [r] ex circumſtantiis æſtimanda. Cavendum enim ne nimia commixtio contagium adferat 41 infirmis; quam ad rem utile erit ſedes diſtingui, ſicut Iſraëlitæ ſeorſim ab Ægyptiis habitarunt. Neque enim ratione caret illud [x] Anaxandridæ:

x Apud Athenæum VII. 13. pag. 299. 300.

Οὐκ ἂν δυναίμην συμμαχεῖν ὑμῖν ἐγώ.
Οὔθ' οἱ τρόποι γὰρ ὁμονοοῦσ', οὔθ' οἱ νόμοι
Ἡμῶν· ἀπ' ἀλλήλων δὲ διέχουσι πολύ.

Ego

GROTII.

r *Ex circumſtantiis æſtimanda*] Vide orationem Phartazæ ad Lazos apud Agathiam III. (Cap. 5.) Saxo Libro IX. in verbis Ludovici regis Francorum ad Haraldum: *Nullam poſſe animorum intervenire concordiam diſſona ſacra complexis. quamobrem petitorem opis primum religionis contubernio opus habere, neque magnorum operum conſortes exiſtere poſſe, quos ſupernæ venerationis formula disparaſſet.* (Lib. IX. pag. 158. *Ed. Wech.* 1576.)

GRONOVII.

40 *Qui in idoliis convivabantur*] Accedebant ad epulas, de hoſtiis falſorum deorum inſtructas: quoties enim ſacrificarent, parvum quiddam de extis (proſicias dicebant) adolebant in altaribus: de reliqua hoſtia vel victima epulabantur vocatis amicis, & ſi quod inſuper ſupereſſet, in macellum mittebant.

41 *Infirmis*] Quibus ſcandalo & offenſioni ſit noſtra cum pravæ ſuperſtitionis cultoribus converſatio.

GRO-

Ego esse vester non queam commilito,
Quando nec leges, nec mores consentiunt,
Sed multis inter se intervallis discrepant.

y Lib. 1. cap. 2. §. 9. n. 3.

Quo pertinent & ea quæ alibi attulimus [y] de religione Judæorum & Christianorum in commilitio cum paganis.

z Sylvest. in verbo bellum, p. 1. n. 9. concl. 3.
a Lib. 1. cap. 82.

2. Sed & si ex societate tali profanæ opes magnum sint habituræ incrementum, [z] abstinendum erit extra summam necessitatem. In qua locum habet, quod in simili re dixit Thucydides: [a] ἀνεπίφθονον δὲ, ὅσοι ὥσπερ καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐπιβουλευόμεθα, μὴ Ἕλληνας μόνον, ἀλλὰ καὶ βαρβάρους, προσλαβόντας διασωθῆναι· *His qui insidiis impetuntur, ut nos ab Atheniensibus, invidia fieri non debet si salutem quærunt non Græcorum modo sed & barbarorum auxiliis.* Non enim jus quodvis sufficit ad id committendum, quod religioni, si non directe, indirecte tamen nociturum putetur. Quærendum enim primo loco [b] est regnum cœleste, id est, Euangelii propagatio.

b Matth. VI. 33.

c Frod. L. IV. Historiæ Remensis, cap. 6.
d Lib. 1. cap. 17.

3. Optandum esset, ut multi hodie principes ac populi in animum admitterent liberam & piam vocem Fulconis Archiepiscopi quondam Remensis, [c] Carolum Simplicem sic admonentis: *Quis non expavescat vos* [s] *inimicorum Dei amicitiam velle, ac in cladem & ruinam nominis Christiani pagana arma & fœdera suscipere detestanda? Nihil enim distat utrum quis se paganis societ, an abnegato Deo idola colat.* Exstat apud [d] Arrianum dictum Alexandri: ἀδικεῖν μεγάλα τοὺς στρατευομένους ἐναντία τῇ Ἑλλάδι παρὰ τοῖς βαρβάροις, παρὰ τὰ δόγματα τὰ τῶν Ἑλλήνων· *graviter eos delinquere qui adversum Græcos barbaris militarent, contra Græcorum jura.*

e 1 Cor. XII. 18. 26.

XII. Illud hic addam, cum omnes Christiani [e] unius corporis membra sint, quæ jubentur aliorum dolores ac mala persentiscere, sicut id ad singulos pertinet, ita & ad populos qua populi sunt, & ad reges qua reges pertinere. Neque enim pro se quisque tantum, sed & pro mandata sibi potestate servire Christo debet. Hoc autem præstare reges & populi non possunt, grassante armis

GROTII.

s *Inimicorum Dei amicitiam velle*] Exemplum in Mancafa apud *Nicetam* rebus Isaaci Angeli Lib. II. (Cap. 3.). Prædicatur pietas Emanuelis ducis Sabaudiæ, qui Cyprum ope Turcæ recuperare cum posset, noluit.

mis hoste impio, [t] nisi alii aliis auxilio sint: quod commode fieri nequit, nisi fœdus eo nomine ineatur: quod fœdus jam olim initum fuit & princeps ejus creatus consensu communi [42] Romanus Imperator. Debent ergo Christiani omnes ad causam hanc communem pro virium modo viros aut pecunias conferre: quod quominus faciant non video quomodo possint excusari, nisi si qui bello inevitabili, aut non dissimili malo domi distinentur.

XIII. 1. Solet sæpe & illa incidere quæstio, si plures bellum gerant, utri potius opem ferre debeat qui utrique est fœderatus. Hic primum sciendum est, quod & supra diximus, ad injusta bella nullam esse obligationem. Quare [u] qui fœderatorum justam habet belli causam præferendus, si cum extraneo res sit. Etiam si cum alio fœderato. Sic oratione de Megalopoli ostendit [f] Demosthenes, Messeniis sociis contra Lacedæmonios item socios opem ferri ab Atheniensibus debere, si ab his incipiat injuria. Sed id ita verum; nisi convenerit hoc quoque ne adversus eum auxilia mittere liceat. In pactione Hannibalis cum Macedonibus [g] erat: *Hostium hostes erimus, exceptis regibus, civitatibus & portubus quibuscum fœdus nobis & amicitia est.*

f Pag. 83. C.

g Polyb. Lib. VII. cap. 2.

2. Quod si fœderati inter se committantur causis utrinque injustis, quod accidere potest, utraque parte abstinendum erit. Sic in Leuctrica Aristidis quinta dicitur, εἰ μὲν ἐπ' ἄλλους ἐκάλουν, ῥᾳδίως ἄν· ἐπ' ἀλλήλους δὲ καλοῦντων, οὐκ ἐθέλειν παρεῖναι. (hh) *si quidem in alios auxilium poscerent, facile esse negotium: sin sociorum alter in alterum, nolle se misceri.*

3. Quod si fœderati in alios bellent justa quisque de cau-

GROTII.

t *Nisi alii aliis auxilio sint*] Ad hanc rem vide *Marianam* Lib. XXX. (Cap. 23.) *Parutam* Lib. IV. *Bizarum* VII. & XII.

u *Qui fœderatorum justam habet belli causam præferendus*] Vide infra Lib. II. cap. 25. §. 4. In fidelitate Feudali dicitur: *Et si scivero velle te aliquem juste offendere, & inde generaliter vel specialiter fuero requisitus, meum tibi, sicut potero, præstabo auxilium.* (Feud. II. 7.)

GRONOVII.

42 *Romanus Imperator*] Fridericus III. a. C. 1461. Videnda *Boecleri* disputatio *de Passagiis.*

(hh) Locus est Tom. II. pag. 220. *Edit. Paul. Steph.* sed ubi, si expendatur series orationis, manifesto patebit agi, non de justitia aut injustitia belli, sed de eo quod prudentia postulabat. *J. B.*

causa, si utrique auxilia mitti possunt, puta in milite aut pecunia, mittenda erunt, ut fit circa [43] creditores personales. At si ipsius qui promisit præsentia requiritur, quæ individua est, ratio postulat [x] ut præferatur cum quo antiquius est fœdus; quod (ii) Acarnanes Spartanis dicunt apud [h] Polybium: eodemque pertinet Consulis Romani responsum Campanis datum: [i] *amicitias ita institui par est, [y] ne qua vetustior amicitia ac societas violetur.*

h Lib. IX. cap. 25.
i *Liv.* VII. 31.

4. Sed addenda exceptio, [k] nisi fœdus posterius ultra promissionem aliquid habet, [z] [44] quod quasi dominii translationem in se contineat, puta subjectionis aliquid. [a] Nam & sic in venditione dicimus priorem præferri, nisi posterior dominium transtulerit. Sic Nepesinis apud Livium [l] deditionis, quam societatis, fides sanctior. Distinguunt hæc alii subtilius; sed quæ dixi, ut simpliciora, ita veriora arbitror.

k *Sylvest. in verb. bellum* p. 1. n. 7.
l Lib. VI. cap. 10.

XIV. Finito tempore fœdus [m] tacite renovatum intelligi non debet, nisi ex actibus qui nullam aliam interpretationem recipiunt: non enim facile [45] præsumitur nova obligatio.

m *Dec. cons.* 407.

XV.

GROTII.

x *Ut præferatur cum quo antiquius est fœdus*] Vide de Feudis Lib. IV. cap. 31. (Secundum divisionem *Cujacii:* at Lib. II. tit. 28. in fin. Edit. vulg.)

y *Ne qua vetustior amicitia ac societas violetur*] Χρὴ φίλοις κατ' ἐχθρῶν συμμαχεῖν, οὐ κατὰ φίλων· *amicis auxilia ferenda contra hostes, non contra amicos*, dicit Ptolemæus Atheniensibus apud *Appianum* in legationum excerptis. (Sed alio pertinet hic locus, ut patet statim; nimirum ad casum, de quo supra, §. 13. num. 1. in fine. Ceterum verba ipsa non reperio in *Excerptis* indicatis; & memoria heic videtur omnino fefellisse Auctorem. *J. B.*)

z *Quod quasi dominii translationem in se contineat*] Vide *Radevicum* II. 7.

a *Nam & sic in venditione*] Edicto Theodorici, cap. 138.

GRONOVII.

43 *Creditores personales*] Chirographarios l. un. Cod. *Etiam ob chirographariam pec. pig. ten.* qui solo chirographo sibi de pecunia credita caverunt; nam inter hos pecunia debitoris, si quæ libera est, in concursu creditorum dividitur. Alii sunt hypothecarii. l. 1. §. 3. D. *de separat.* l. 8. C. *qui bon. ced. poss.* quibus pignore vel hypotheca provisum est. Ex utrisque, quibus ob favorabilem crediti causam ante alios exigundi jus vel privilegium concessum est, *privilegiarii:* l. 10. Princ. D. *de Pactis.*

44 *Quod quasi dominii*] *Flor.* I, 16. *Erat cum utrisque fœdus, sed hoc Campani sanctius & prius omnium suorum deditione fecerant.* Adde 2, 12. 15, 2.

45 *Præsumitur nova obligatio*] Quia plerumque habet aliquid onerosi.

(ii) Immo *Ætoli*, adversus *Acarnanes*, ore *Chlaneæ* Legati loquentes. Inspice locum, quem distinctius in margine indicavi. *J. B.*

GRO-

XV. Si pars una fœdus violaverit, [n] poterit altera a fœdere diſcedere: nam capita fœderis [46] ſingula conditionis vim habent. Exemplo ſit illud apud [o] Thucydidem: λύουσι τὰς σπονδὰς οὐχ οἱ δι᾽ ἐρημίας ἄλλοις προσιόντες, ἀλλ᾽ οἱ μὴ βοηθοῦντες οἷς ἂν ξυνομόσωσι· *Soluti fœderis culpam ſuſtinent, non qui deſerti ad alios ſe conferunt, ſed qui quam jurati promiſerant opem, re non præſtant.* Alibi [p] apud eundem: ὅ, τι δ᾽ ἂν τούτων παραβαίνωσιν ἑκάτεροι καὶ ὁπωσοῦν, τότε λελύσθαι τὰς σπονδάς· *Sed ſi vel tantillum ex dictis pars alterutra transgrederetur, rupta fore pacta.* Sed hoc ita verum eſt, ni aliter convenerit: quod fieri interdum ſolet, ne ob quasvis offenſas a fœdere diſcedere liceat.

[n] *Dec. conſ.* 263. *& Cap.* 451, 455, 461.

[o] Lib. I. cap. 71.

[p] Lib. IV. cap. 23.

XVI. 1. Sponſionum tot eſſe materiæ poſſunt, quot fœderum. Diſtant enim hæc [47] perſonarum facientium poteſtate. Sed duo ſunt quæ de ſponſionibus quæri ſolent. (kk) Primum ſi improbetur a rege aut civitate ſponſio, in quid teneantur ſponſores, [48] ad id quod intereſt, an ad reſtituendam rem in eum ſtatum, in quo erat ante ſponſionem, an ad [49] corpus dedendum. Prima ſententia videtur juri civili Romano congruere: ſecunda æquitati, quam in Caudina controverſia tribuni plebis L. Livius & Q. [50] Mælius urgebant: tertia uſu probata eſt, ut exemplis ſponſionum duarum nobilium [51] Caudinæ & Numantinæ apparuit. Sed illud ante omnia tenendum, eum qui ſummum imperium habet [52] nullam in partem obligari. Bene enim Romanis [q] Poſthumius: *Hoſti nihil ſpopondiſtis: civem neminem pro vobis ſpondere juſſiſtis; nil ergo vobis nec nobiſcum eſt, quibus nihil mandaſtis, nec cum Samnitibus, cum quibus nihil egiſtis.* Bene [r] idem: *Injuſſu populi nego quicquam ſanciri poſſe, quod populum teneat:* & hoc non minus recte;

[q] *Liv.* IX. 9.

[r] *Ibid.*

GRONOVII.

46 *Singula conditionis*] Ut ſi unum illorum migret vel non ſervet pars altera, alteram ſolvat.

47 *Perſonarum facientium*] *Fœdera* non faciunt niſi ſummæ poteſtates, aut earum mandato miniſtri: *ſponſiones* miniſtri ſine poteſtate ac mandato.

48 *Ad id quod intereſt*] Æſtimationem commodi, quod ex effectu habuiſſet is, cui ſponſio facta eſt & pro ea ſatisfactionem.

49 *Corpus dedendum*] Sponſoris.

50 *Mælius urgebant*] Et ipſi Samnites *Liv.* 9, 11.

51 *Caudinæ & Numantinæ*] *Flor.* 1, 16. & 2, 18.

52 *Nullam in partem*] *Salluſtius* Jugurt. 39. *Senatus ita, uti par fuerat, decernit, ſuo atque populi injuſſu nullum potuiſſe fœdus fieri.*

(kk) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. cap. 9. §. 12, 13. *J. B.*

recte: *si quid est, in quod obligari populus possit, in omnia potest.*

2. Ergo nec ad id quod interest, nec ad restitutionem populus tenebatur: cum quo si negotium sibi esse voluissent Samnites, retinere exercitum apud Furculas Caudinas debuerant & Romam legatos mittere, qui cum Senatu ac populo de pace ac fœdere agerent, ut 53 quanti ipsis esset exercitus incolumitas id ipsi æstimarent. (ll) Tum demum si pactis statum non esset, potuissent dicere, quod & ab ipsis & a 54 Numantinis dictum ait Vellejus, 55 publicæ violationem fidei non debere unius lui sanguine.

3. Majori specie dici potest [b] milites omnes fuisse obligatos. Et certe æquum id esset, si ipsorum jussu ac nomine contractum foret a sponsoribus, ut in pacto 56 quod Hannibal fecit cum Macedonibus factum videmus. Quod si [c] fide sponsorum & [d] sexcentorum, quos im-

GROTII.

b *Milites omnes fuisse obligatos*] Sic Numantini, si sponsio non probaretur, exercitum sibi dedendum censebant, ea sponsione liberatum. (Hoc habere videtur ex *Orosio*, Hist. v. 5. Ceterum idem modo laudatus Clar. *Thomasius* de hac quoque *Sponsione Romanorum Numantina* Dissertationem scripsit, numero XIV. in eodem volumine. *J. B.*)

c *Fide sponsorum*] Ii erant consules duo, quæstores duo, præfecti IV. tribuni XII. narrante *Appiano*. (Excerpt. Legat. n. 3. p. 342. *Fulv. Ursin.*) Hi omnes dediti ex Caudino sponsu: ex Numantino consul solus, cæteris parcitum, ob Tiberium Gracchum, ut in Gracchorum vita narrat *Plutarchus*, (Pag. 827. A.)

d *Sexcentorum, quos imperarunt, obsidum*] Pontius filius apud *Appianum*: τῶν τε ἱππέων ἐπιλέξομαι τοὺς ἐπιφανεστάτους, ὅμηρα τῶν δὲ τῶν συνθηκῶν, ἕως ἅπας ὁ δῆμος ἐπιψηφίζῃ. *equitum potissimos deligam, qui obsides sint, donec populus pacta firmet.* (Pag. 340.) Satis esse obsides tenentis arbitrio relinqui censuere Lusitani in re simili. *Mariana* XXI. 12. Qui deditos accipiunt, pœnam remittere censentur. *Polybius* excerpto CXXII.

GRONOVII.

53 *Quanti ipsis esset*] Quid vellent concedere Samnitibus, ut exercitum ab illis obsessum & clausum recuperarent incolumem.

54 *Numantinis*] Nam cum his quoque juxta turpe fœdus ictum est.

55 *Publicæ violationem*] Populum vel principem a perfidiæ crimine non excusari, si, quo ne servet suo nomine promissum, sæviat in ministrum promittendi, ac dedat, ut in eum sæviatur.

56 *Quod Hannibal fecit*] *Polybius* lib. 7. 2.

(ll) Imprudenter quidem egerunt *Samnites*: sed non minus propterea violatæ fidei publicæ rei fuerunt *Romani*. Ostendit id Celeberrimus JCtus Hallensis, CHRISTIANUS THOMASIUS, Dissertatione singulari *De Sponsione Romanorum Caudina*, quæ sexta est inter Lipsienses. Plura diximus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

Gro

imperarunt, obsidum fuerunt contenti Samnites, habent quod sibi imputent. Rursum si sponsores præ se tulerunt potestatem publico nomine contrahendi, ex damno per dolum dato ad restitutionem tenebantur. Si id non apparet, tenebantur ad id [57] quod intererat ex vi negotii ratum haberi. Et hoc casu non corpora tantum sed & bona sponsorum fuissent obligata Samnitibus, nisi pœnam vice ejus quod interest [58] expressissent. Nam de obsidibus convenerat, ut [59] capite luerent si pacto non staretur. De sponsoribus an eadem dicta sit pœna in obscuro est. Pœnæ autem stipulatio tali modo facta efficit, ut si factum præstari nequeat, nihil aliud [60] sit in obligatione: succedit enim [61] certum loco incerti quod interest. Erat autem communis istorum temporum sententia, etiam [62] vitam valide posse obligari.

4. Apud [63] nos autem, qui aliter sentimus, existimo tali sponsione bona primum ad id quod interest, & si ea non sufficiant, corpus ad servitutem obligari. [e] Fabius olim [s] Maximus cum pactum quoddam ejus cum hostibus factum senatus improbasset, fundum suum ducentis millibus vendidit & fidei satisfecit. Samnites vero [f] Brutulum Papium induciarum ruptorem simul cum bonis suis dedendum recte [t] censuerunt.

s Scriptor de Vir. Ill. cap. 43.

t Plut. Fabio Maximo, pag. 178. Livius L. VIII. c. 39.

XVII. 1. Altera quæstio est, an sponsio obliget summam potestatem [64] ex notitia & silentio. Hic distinguendum primum an pure facta sit sponsio, an sub conditio-

GROTII.

e *Fabius olim Maximus*] Diodorus Siculus in excerptis Peiresciamis. *Valerius Maximus* IV. c. VIII. (Non *Diodorus Siculus*, sed *Dion Coccejanus* habet id, de quo Auctor noster loquitur. Vide p. 597. Excerptorum illorum, ab *H. Valesio* editorum. *J. B.*) [§. 48. pag. 23. & §. 55. pag. 25. *Ed. Dion. Cass.* Reimar. *M. T.*]

f *Brutulum Papium*] *Dion* excerpto legationum IV.

GRONOVII.

57 *Quod intererat*] Quod pro ratione rei quæ agebatur æstimari poterant velle sibi præstari Samnites, si pactum ratum non esset.

58 *Expressissent*] Diserte & clare in formula pacti posuissent.

59 *Capite luerent*] *Liv.* 9, 5.

60 *Sit in obligatione*] Quam pœna scilicet.

61 *Certum loco incerti*] Ante pœnam non definitam incerta erat æstimatio ejus, quod interest, & poterat in quantumvis extendi. At postquam ea definita est, cessat æstimatio incerti, & subit in ejus locum id, de quo convenerat certum.

62 *Vitam valide posse*] 2, 21. 11. 3, 2. 6.

63 *Nos, qui aliter sentimus*] Qui putamus hominem vitæ suæ dominum non esse, ut possit eam obligare, aut caput suum pignori opponere.

64 *Ex notitia & silentio*] Eo quod actum a legato suo vel præfecto resciverit, nec contradixerit.

 GRO-

ditione si rata haberetur a summa potestate. Nam hæc conditio non impleta (debent autem conditiones diserte impleri) nullam facit sponsionem. Quod recte convenit in sponsionem [u] Lutatii cum Pœnis: accedebat quod ea se populus, quia suo injussu facta erat, teneri negaverat: itaque publico consilio aliud de integro fœdus factum erat.

u Liv. L. XXI. c. 19. Polyb. L. III. c. 29.

2. Videndum deinde, an præter silentium res aliqua accesserit: nam sine re aut facto aliquo silentium non satis probabilem voluntatis conjecturam suppeditat, ut ex his, quæ de dominii derelictione 65 supra diximus, intelligi potest. Sed si actus aliqui accesserint, qui ad aliam causam probabiliter referri nequeant, tum recte intelligitur actus ratus esse habitus: quomodo probatum id quod cum Gaditanis convenerat, notat Cicero [x] pro Balbo.

x Cap. 15. & seqq.

3. Silentium adversus Carthaginienses urgebant Romani, de pactione cum [y] Asdrubale facta. Sed cum illa pactio verbis concepta esset negantibus, ne Pœni amnem Iberum transirent, vix erat ut silentium solum ad inducendam ratihabitionem facti alieni valeret, quippe cum factum proprium nullum secutum esset, nisi aliquando Pœnus Iberum transire volens prohibitus a Romanis esset, eorumque dicto Pœni paruissent: talis enim actus vim habet actus positivi, nec manet intra fines 66 nude abnutivos. Quod si Lutatii pactio plures habuisset partes, & cæteras partes a jure communi abeuntes observatas a Romanis semper appareret, jam satis firma esset conjectura probatæ pactionis.

y Polyb. & Liv. dictis locis.

4. Restabat hic dicere aliquid de pactionibus, quas duces & milites non de eo quod summi est imperii, sed de re privata sua aut sibi permissa faciunt: sed de his agendi oportunior erit locus ubi ad ea quæ in *bello* accidunt perventum erit.

GRONOVII.

65 *Supra diximus*] 2. 4. 3.

66 *Nude abnutivos*] Quibus tantummodo aliquid negatur fieri debere, non ponitur, quid fieri debeat.

CAP.

CAP. XVI.

De interpretatione.

I. *Quomodo promissa obligent exterius.*
II. *Verba, si aliæ conjecturæ absint, intelligenda ex proprietate populari.*
III. *Verba artis ex arte.*
IV. *Conjecturis usum esse ex ambiguitate vocum, ex specie repugnantiæ, aut quia sponte se ingerunt:*
V. *Ut ex materia:*
VI. *Ex effectu:*
VII. *Ex conjunctis: origine, aut etiam loco:*
VIII. *Quo pertinet conjectura ex ratione movente, quæ quando & quomodo locum habeat.*
IX. *Distinctio significationum in laxas & strictas.*
X. *Distinctio promissorum in favorabilia, odiosa, mixta, aut media.*
XI. *Rejecta circa actus populorum aut regum differentia contractuum bonæ fidei, aut stricti juris.*
XII. *Ex dictis distinctionibus significationum & promissorum regulæ formantur circa interpretationes.*
XIII. *An sociorum nomine futuri veniant, & quatenus: ubi de fœdere Romanorum cum Asdrubale & similibus controversiis.*
XIV. *Quomodo interpretandum: Ne alter populus alterius injussu bellum gerat.*
XV. *De illis verbis: Liberam fore Carthaginem.*
XVI. *Quæ pacta personalia habenda, quæ realia, distinctionibus explicatur.*
XVII. *Fœdus cum Rege initum extendi ad Regem regno pulsum:*
XVIII. *Non ad regni invasorem.*
XIX. *Promissum ei qui primus hoc fecerit, si plures simul fecerint, cui debeatur.*
XX. *Conjectura, se ultro offerens, aut extendit; & quando id fiat;*
XXI. *Ubi & de mandato per aliud implendo:*
XXII. *Aut restringit; idque vel ex defectu originario voluntatis, qui colligitur ex absurdo:*
XXIII. *Ex cessatione rationis unicæ:*
XXIV. *Ex materiæ defectu:*
XXV. *(Observatio circa conjecturas proxime dictas:)*
XXVI. *Vel ex casus emergentis repugnantia cum voluntate; qui sumitur ex illicito:*
XXVII. *Ex onere nimium gravi, habita ratione actus:*
XXVIII. *Ex signis aliis, ut ubi partes scripti inter se committuntur:*
XXIX. *Quæ tum regulæ observandæ sint.*
XXX. *Scripturam in dubio ad con-*

contractus validitatem non requiri.

XXXI. *Regum contractus interpretationem ex jure Romano non sumere.*

XXXII. *Verba conditionem acceptantis, an offerentis, magis spectanda, per distinctionem explicatur.*

I. 1. Ipsum qui promisit solum si spectamus, sponte id præstare obligatur in quod obligari voluit. [1] *In fide quid senseris non quid dixeris cogitandum*, inquit [a] Cicero. Sed quia [2] interni actus per se spectabiles non sunt & certi aliquid statuendum est, ne nulla sit obligatio, si quisque sensum quem vellet [3] sibi affingendo liberare se posset; ipsa dictante naturali ratione jus est ei, cui quid promissum est, promissorem cogere ad id quod recta interpretatio suggerit; nam alioqui res exitum non reperiret: quod in moralibus pro impossibili habetur. Hoc forte sensu cum de pactis egisset [b] Isocrates [4] præscriptione adversus Callimachum, τούτῳ, inquit, νόμῳ κοινῷ πάντες ἄνθρωποι διατελοῦμεν χρώμενοι, ut recte eum locum emendavit vir eminentissimæ eruditionis Petrus Faber, (aa) *hac lege communi homines inter nos perpetuo utimur*, nec Græci tantum, sed & Barbari, ut paulo ante idem dixerat.

a De Off. 1. cap. 13.

b Pag. 376. D. Ed. II. Steph.

2. Huc illud pertinet in antiqua fœderum formula apud [c] Livium: *Sine dolo malo* [a] *utique ea hic hodie rectissime intellecta sunt.* Rectæ interpretationis mensura est collectio mentis ex signis maxime probabilibus. (bb) Ea signa sunt duûm generum, verba & conjecturæ aliæ: quæ aut seorsim considerantur, aut conjunctim.

c Lib. 1. cap. 24.

II. Si nulla sit conjectura quæ ducat alio, verba intel-

GROTII.

a *Utique ea hic hodie rectissime intellecta sunt*] Vota interpretanda, ut communiter sumuntur, notant Hebræi ad *Num.* XXX.

GRONOVII.

1 *In fide*] Scilicet data. Ubi quid promiseris vel receperis.

2 *Interni actus per se*] 2. 4. 3.

3 *Sibi affingendo*] Dicendo se non hoc, quod poscitur, sed aliud cogitasse & intellectum voluisse.

4 *Præscriptione*] Παραγραφικῷ sive Exceptione, qua demonstrat adversario contra sese actionem non esse.

(aa) In Opere *Semestrium*, Lib. I. cap. 7. in fine. *J. B.*

(bb) In toto isto Capite perpetuo conferendus PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. cap. 12. cum Notis nostris. *J. B.*

GRO-

telligenda sunt ex proprietate, [b] non grammatica quæ est ex origine, sed populari ex usu,

[d] *Quem penes arbitrium est & jus & norma loquendi.* d Horat. Art. Poët. vers. 73.

Stulto ergo perfidiæ effugio usi sunt [c] Locri, cum polliciti se pactis staturos quamdiu terram hanc insisterent & capita humeris gestarent, terram calceamentis injectam & alliorum capita humeris imposita abjecerunt, quasi eo modo religione se possent exsolvere, quæ historia apud Polybium exstat: ac similis perfidiæ exempla aliquot apud Polyænum, quæ transcribere nihil opus est, quia controversiam non habent. Ejusmodi fraudibus recte [e] dixit Cicero adstringi, non dissolvi perjurium. e De Off. III. c. 32.

III. [d] In artium autem vocabulis, quæ populus vix capit, adhibenda erit artis cujusque prudentum definitio, ut quid sit majestas, quid parricidium, quæ [5] ad finitivum statum referunt oratoriæ artis magistri. Vere enim dictum a Cicerone Academicarum [f] primo: *Dialecticorum verba nulla* [6] *sunt publica, suis utuntur: & id quidem commune omnium fere est artium.* Sic si in pactis de exercitu dictum fuerit, definiemus exercitum esse eam militum multitudinem, quæ palam fines hosticos ausit invadere: nam passim opponunt historici id quod fur- f Cap. 7.

GROTII.

b *Non grammatica quæ est ex origine*] Bene *Procopius* Vandalicorum I. ubi de voce agit Fœderatorum: τοῦ χρόνου τὰς προσηγορίας, ἐφ' ὧν τίθενται, ἥκιστα ἀξιοῦντος τηρεῖν. ἀλλὰ τῶν πραγμάτων ἀεὶ περιφερομένων ᾗ ταῦτα ἄγειν ἐθέλουσιν ἄνθρωποι, τῶν πρόσθεν ὠνομασμένων ὀλιγωροῦντες· *Longa dies non solet servare voces in quo primum datæ sunt sensu. vertuntur enim res ipsæ qua volunt homines, vocabula illa primitus imposita rebus nihil curantes.* (Cap. 11.)

c *Locri*] *Polybius* Lib. XII. (cap. 4.) Simile quod Bœoti urbem polliciti reddere, non stantem sed eversam reddidere. *Thucyd.* V. (cap. 42.) & quod Mahumetes Sultanus, Eubœa capta, eum dissecuit cui caput incolume fore promiserat. [Vide J. CUSPINIAN. *de Turcarum orig.* in *Mahumete II.* pag. 132. *Ed. Lugd. Bat.* 1654. *J. B.*]

d *In artium autem vocabulis*] *Augustinus* in rhetoricis: *Ut multa nova tam a technicis & mathematicis quam a philosophis cognominantur, accipere debemus non tam pro solito usu consuetudinis, quam pro conditione præcepti.* (Cap. 9. Princip. *Rhetoric.* falso illi Doctori tributorum.)

GRONOVII.

5 *Ad finitivum statum*] Constitutionem ex definitione, quum in controversia est, quo nomine factum appelletur. *Cic.* 1. de Invent. 8. Ad Herennium 1, 12. *Finitionem* vocat *Quinctil.* 7. Inst. 3.

6 *Sunt publica*] Vulgo & indoctis nota.

furtim fit, aut latrocinantium more, & quod justo fit exercitu. Quare pro viribus hostium æstimandum, quæ copiæ exercitum faciant. Cicero [g] exercitum vocat sex legiones & auxilia. Polybius Romanum exercitum plerumque ait constitisse 7 sexdecim millibus (cc) Romanorum, viginti sociorum: at minor quoque numerus implere potest ejus nominis mensuram. Nam Ulpianus [h] exercitui præesse eum ait, qui vel uni legioni cum auxiliis præest; id est, ut Vegetius [i] exponit, decem millibus peditum, duobus millibus equitum. Et Livius in octo millibus (dd) speciem ponit justi exercitus. Pari modo de classe erit æstimandum. Sic [e] arx est locus, qui arcere hostilem exercitum ad tempus possit.

g Parad. VI.

h L. 2. D. de his qui not. infamia.

i Lib. III. cap. 1. De Re Milit.

IV. 1. Conjecturis assumtis opus est, ubi verba aut verborum complexio sunt πλάνημα, id est, *plures significationes recipiunt*. Hunc locum Rhetores vocant 8 ἐξ ἀμφιβολίας. Dialectici subtilius, si in una voce sensus esse plures possent, ὁμωνυμίαν, si in complexione, ἀμφιβολίαν. Similiter conjecturis opus est, quoties in pactis est ἐναντιοφανεία, *species quædam repugnantiæ*. Tunc enim conjecturæ quærendæ sunt, quæ partes alias aliis concilient, si fieri potest. Nam si certa sit pugna, quod posterius inter contrahentes placuit, prioribus derogabit: quia uno tempore nemo contraria potuit voluisse; & ea natura est actuum qui a voluntate pendent, ut novo actu voluntatis discedi inde possit, 9 sive μονομερῶς ex

GROTII.

e *Arx est locus, qui arcere hostilem exercitum ad tempus possit*] *Servius* ad 1. Æneidos: *Arces dictæ ab eo quod est arceo, quod inde hostes arceantur, hoc est prohibentur.* (Ad vers. 20.)

GRONOVII.

7 *Sexdecim millibus*] Quatuor legionibus, singulas 4000. ped. 300. equ. *Polyb.* 1, cap. 16. *Vegetius* 2, 2. *Romani legiones habent, in quibus singulis sena millia, interdum amplius, militare consueverunt.* cap. 6. *Legio plena, quæ habet pedites sex millia centum, equites* IↃCCXXVI.

8 'Eξ ἀμφιβολίας] *Ex ambiguo*, ad Herenn. 1. 12. *Ambiguum* vel *amphibolian*, Quinctil. 7, 9.

9 *Sive* μονομερῶς] Sive sufficiat unius personæ voluntas, ut cum legislator legem, testator testamentum mutat; sive plures & minimum duos consentire oportet.

(cc) Nimirum peditum. Sed accedebat præterea etiam Equitatus, ut ex sequentibus patet, *Hist.* Lib. III. cap. 72. Vide & *Is. Casauboni* Notam in Lib. 1. cap. 16. pag. 21. *Ed. Amst.*] B.

(dd) Prima Editio sola habet heic in margine, Lib. XXV. Locus est cap. 6. *Speciem justi exercitus fecissemus.* Sed reliquiæ cladis Cannensis, de quibus heic agitur, & quæ *Venusiam* redierant, erant tantum quatuor millia hominum, ut narravit supra Historicus Lib. XXII. cap. 54. init. *J. B.*

ex parte una, ut in lege & testamento, sive conjunctim, ut in contractibus & pactis. Hunc locum Rhetores vocant [10] ἐξ ἀντινομίας. Et his quidem casibus verborum evidens obscuritas cogit recurrere ad conjecturas.

2. Interdum vero ipsæ conjecturæ ita evidentes sunt, ut sponte se ingerant, etiam contra receptiorem verborum significatum. Hunc locum Græci Rhetores vocant περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας. Latini [11] ex scripto & sententia scripti. Loci autem, ex quibus voluntatis conjecturæ promuntur, præcipui sunt ex materia, ex effectu, ex conjunctis.

V. [f] Ex materia, [k] ut vox diei, si triginta dierum pactæ sint induciæ, non debet de diebus [12] naturalibus, sed [13] civilibus intelligi: id enim materiæ congruit. Ita verbum [14] donare [l] sumitur pro transigere ex negotii qualitate. Sic armorum vox, quæ modo belli instrumenta, modo milites armatos significat, pro materia aut hunc aut illum in modum erit interpretanda. Ita homines qui reddere promisit, vivos non mortuos reddere debet, contra quam cavillati sunt [15] Platæenses. Et ferrum deponere jussi, satisfecerunt si gladium deponant, [16] non & fibulas, (ee) quod Pericles argutabatur: & exitus ex urbe liber intelligi debet, ita ut & iter tutum sit, contra quam fecit [17] Alexander. Et pars dimidia navium in

k Everh. in loco a subjecta materia. *l L. 15 §. 4. D. Locat. conduct.*

GROTII.

f *Ex materia*] *Tertullianus* de pudicitia: *ex materia dicti dirigendus est sermo.* Idem habet libro de Resurrectione carnis. [In hoc opere leguntur verba ab Auctore adlata, nisi quod pro voce *sensus* male scripserit *Sermo.* cap. 37. In libro autem *de Pudicitia* cap. 8. *& seqq.* ex hac regula nonnulla loca Scripturæ interpretari conatur *Tertullianus;* verba autem ipsa regulæ non reperio. *J. B.*]

GRONOVII.

10 Ἐξ *ἀντινομίας*] Ex arbitrariis legibus, ad Herenn. 1, 11. *Antinomian.* Quinctil. 7, 7.

11 *Ex scripto & sententia*] 1. ad Herenn. 11. *ex scripto & voluntate*, Quinctil. 7, 6.

12 *Naturalibus*] Qui constant, dum sol est supra hemisphærium nostrum.

13 *Civilibus*] Qui sunt 24. horarum l. 8. D. *de Feriis & dilat.* *Gell.* 3, 2.

14 *Donare pro transigere*] Litem finire remittendo de jure suo ante sententiam judicis. *Sueton.* Calig. 40.

15 *Platæenses*] *Thucydid.* initio l. 2. (cap. 5, 6.)

16 *Non & fibulas*] Quibus adstringebant pallia.

17 *Alexander*] *Diod. Sic.* 17, 84. *Polyænus* Str. 4, 3. 20. *Alexand.* 257. [Adde *Plutarchum*, Vit. Alex. pag. 698. C. quam forte indicare voluit Vir Doctissimus in fine illius Notulæ. *J. B.*]

(ee) Refert id FRONTINUS, *Strategem.* Lib. IV. cap. 7. n. 17. ubi leg. *Paches.* c. *Oudendorp.* ibid. *J. B.*

GRO-

in divisione, integrarum intelligi debet, non sectarum, contra quam (ff) Romani Antiocho fecerunt. De similibus idem esto judicium.

m Everh. in loco ab absurdo.

VI. Ex effectu, [m] in quo præcipuum est si vox ex usu receptiore sumta effectum post se traheret a ratione alienum. In ambigua enim voce ea potius accipienda est interpretatio [n], quæ vitio caret. Itaque non admittenda (gg) Brasidæ cavillatio [o], qui pollicitus agro Bœoto se decessurum, negabat agrum Bœotum esse quem exercitu insideret, quasi de bellica possessione non de finibus antiquis ea vox intelligenda esset: quo sensu inanis fuerat pactio.

n L. 19. D. de legibus.
o Thuc. IV. cap. 98.

p Everh. in loco a conjunct. duarum leg.

VII. g Conjuncta sunt aut origine, [p] aut etiam loco. Conjuncta origine sunt, quæ ex eadem voluntate proficiscuntur, etiamsi alio loco & occasione dicta, unde conjectura nascitur, quia 18 in dubio voluntas creditur sibi fuisse consentiens. Sic apud Homerum quod dictum erat inter Paridem & Menelaum [q] ut victori Helena cederet, ex [r] posterioribus ita erit exponendum, ut victor is demum intelligatur qui alterum occiderit. Rationem reddit Plutarchus: [s] οἱ δικαςαὶ τῷ μηδὲν ἀμφισβητήσιμον ἔχοντι προστίθενται, τὸ ἀσαφέστερον ἐάσαντες· *judices accedunt ei quod minus ambiguum est, omisso eo quod est obscurius.*

q Iliad. III. 92, 93.
r Ibid. vers. 281, 309.
s Plut. symp. IX. 13.

VIII. Inter ea quæ & loco conjuncta sunt, vim præcipuam habet h 19 ratio legis, quam cum mente multi con-

GROTII.

g *Conjuncta sunt aut origine, aut etiam loco*] Bene *Augustinus* contra Adimantum cap. 14. *Particulas quasdam de scripturis eligunt quibus decipiant imperitos, non connectentes quæ supra & infra scripta sunt, ex quibus voluntas & intentio scriptoris possit intelligi.* (§. 2. cap. XIV. *Edit. Benedictin.*)

h *Ratio legis*] Cicero pro A. Cæcina: *Non alia est ratio juris in hoc genere duntaxat, utrum me tuus procurator dejecerit, is qui legitime procurator dicitur omnium rerum ejus qui in Italia non sit, absitve reipublicæ causa, quasi quidam pæne dominus, hoc est, alieni juris vicarius: an tuus colonus, aut vicinus, aut cliens, aut libertus, aut quivis, qui illam vim dejectionemve tuo rogatu, aut tuo nomine fecerit.* (Cap. 20.)

GRONOVII.

18 *In dubio*] Ubi non exploratum est aliquem voluntatem mutasse, creditur idem velle quod aliquando se voluisse significavit.

19 *Ratio legis, quam cum mente*] Ratio est causa quæ legislatorem movit, ut legem poneret; mens, sententia seu id, quod ex verbis recte acceptis colligitur.

(ff) Narrat illud VALERIUS MAXIM. Lib. VII. cap. 3. §. 4. Verum aliter LIVIUS, XXXVIII. 39. *J. B.*

(gg) Non *Brasidæ*, Ducis *Lacedæmoniorum*, sed Præconis ab *Atheniensibus* missi. Inspice locum *Thucydidis*, in ora libri distinctius designatum. *J. B.*

GRO-

confundunt, cum unum ſit ex indiciis quibus mentem venamur. Eſt tamen inter conjecturas hæc validiſſima, ſi certo conſtet aliqua ratione tanquam cauſa unica voluntatem fuiſſe motam; nam ſæpe rationes ſunt plures: interdum & [20] præter rationem voluntas ſemet ex vi libertatis ſuæ determinat, quod ad obligationem producendam ſufficit. Hoc modo (hh) donatio ob nuptias facta vim non habebit, ſi nuptiæ ſecutæ non ſint.

IX. Cæterum ſciendum eſt, voces multas habere ſignificationes plures, alteram ſtrictiorem, alteram laxiorem: quod multis ex cauſis evenit, aut quia ſpecierum uni nomen generis adhæret, ut in vocibus [21] cognationis & adoptionis, item in nominibus [22] maſculinis, quæ etiam pro communibus ſumi ſolent ubi deſunt communia; aut quia uſus artis latius patet quam uſus popularis, ut [i] [23] mors in jure civili ad deportationem producitur, cum apud populum aliud ſignificet.

X. Simul notandum eſt, [t] eorum quæ promittuntur alia eſſe (ii) favorabilia, alia odioſa, alia mixta, aut media. Favorabilia ſunt quæ æqualitatem in ſe habent & quæ communem ſpectant utilitatem, quæ quo major eſt atque latius patet, eo major eſt promiſſi favor, ut eorum quæ ad pacem faciunt major quam ad bellum, & belli ob tuitionem ſuſcepti major quam aliis de cauſis. Odioſa ſunt quæ partem alteram tantum, aut plus altera onerant & quæ pœnam in ſe continent & quæ actus fa-

t *Alc. v. reſp. 17.*

GROTII.

i *Mors in jure civili* [*ad deportationem producitur*] Vide *Guicciardinum* Lib. XVI. ubi de pactis Caroli V. ad Mediolanenſem ducatum pertinentibus ſermo. (Pag. 341. *Edit. Genevenſ.* 1645.)

GRONOVII.

20 *Præter rationem voluntas*] Non ratio, ſed libido, ſed fortuitus animi motus facit decernere, conſentire, promittere.

21 *Cognationis*] Nam *cognatio* in genere eſt vel *agnatio* vel *cognatio* in ſpecie: *adoptio* eſt vel *arrogatio* vel *adoptio*. [add. *Gron.* ad Lib. I. cap. I. §. 2. num. 3. *M. T.*]

22 *Maſculinis*] L. I. *de V. S. Verbum hoc*, SI QUIS, *tam maſculos quam feminas complectitur.*

23 *Mors in jure*] Sic deportati pro mortuis habentur. l. 4. §. 2. D. *de bon. libert.* l. 1. §. 8. *de bon. poſſ. cont. tabb.*

(hh) Exemplum iſtud non ſuo loco poſitum, quum pertineat ad ſuperiora, *Si certo conſtet aliqua ratione tamquam cauſsâ unicâ* &c. Deinde ibi nihil obſcurum, nihil ambiguum: & exceptio manifeſto ſequitur ex naturâ ipſius rei. *J. B.*

(ii) Diſtinctionem illam nec ſatis certo fundamento niti, & parum utilem eſſe, oſtendimus, poſt alios, in Notis noſtris ad PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* §. 12. *& ſeqq.* Capitis huic reſpondentis, & antea indicati. *J. B.*

faciunt irritos & quæ de prioribus aliquid immutant. Quod si mixtum sit aliquid, ut mutans quidem priora, sed pacis causa, id pro magnitudine boni aut mutationis modo favorabile, modo odiosum censebitur, ita tamen ut, cæteris paribus, favor censeatur potior.

u Gl. in l. 12. D. de legibus.

XI. Discrimen 24 actuum u bonæ fidei & stricti juris, (kk) quatenus ex jure est Romano, ad jus gentium non pertinet. Potest tamen aliquo sensu huc aptari, ut scilicet si quibus in regionibus actus aliqui 25 formam quandam habeant communem, ea quatenus immutata non est, actui inesse intelligatur: in aliis autem actibus, qui per se sunt indefiniti, qualis est donatio & liberalis promissio, magis stetur dictis.

XII. 1. His positis hæ tenendæ sunt *regulæ*. In non odiosis sumenda verba secundum totam proprietatem usus popularis, & si plures sint, eam quæ latissima est; quale est ut masculinum sumatur pro genere communi & indefinita locutio pro universali. Sic 26 verba hæc, *Unde quis dejectus est*, etiam ad eum restituendum pertinebunt qui vi vetitus est ad suum accedere: nam vox laxius sumta fert eam significationem, ut recte Cicero pro A. Cæcina disputat.

x Bart. in l. 15. D. de usuc. Covar. III. Var. c. 5. n. 5. Tiraq. in leg. connub. Gl. 5. n. 115.

2. In favorabilioribus, x si is qui loquitur jus intelligat, aut peritorum juris consilio utatur, verba laxius sumenda, ut etiam includant significationem artis, aut quam lex dedit. k Ad significationes autem plane improprias non recurrendum, nisi alioqui absurdum aliquid, aut pacti inutilitas sequeretur. Ex contrario verba etiam strictius quam fert proprietas sumenda erunt, si

GROTII.

k *Ad significationes — sequeretur*] Vide exemplum in l. 16. C. de Fideicommissis.

GRONOVII.

24 *Actuum bonæ fidei &*] §. 28. instit. *de action.* Infr. 3. 21. 16.

25 *Formam quandam*] Contineré aliquid & secum trahere vulgo existimentur, adeo ut isto actu nominato alterum quoque factum intelligatur. Hoc ideo monet, quia in stricti juris actiones tantummodo venit illud quod nominatim conventum est, & quod ipsi contractui inest ex definitione juris: at in bonæ fidei judiciis multa veniunt, quæ nominatim non placuerunt, sed quæ præstari æquum bonumque ducit officium judicis.

26 *Verba hæc, Unde quis*] In interdicto recuperandæ possessionis, quod *Unde vi* appellatur §. 6. Instit. *de Interd.*

(kk) Vide eumdem PUFENDORFIUM, Lib. V. cap. 2. §. 8. *J. B.*

GRO-

si id necessarium erit ad vitandam iniquitatem vel absurditatem: at si non talis est necessitas, sed manifesta æquitas vel utilitas in restrictione, subsistendum erit intra arctissimos terminos proprietatis, nisi circumstantiæ aliud suadeant.

3. In odiosis vero etiam sermo figuratus aliquantulum admittitur, quo onus vitetur. Itaque in donatione & juris sui remissione verba, quantumvis generalia, restringi solent ad ea, de quibus verisimiliter est cogitatum. Et in hoc rerum genere occupatum nonnunquam id demum intelligetur, quod spes sit posse retineri. [y] Sic auxilia promissa ab una tantum parte intelligentur deberi impendiis ejus qui postulabit. *y Barb. xv. cons. 92.*

XIII. 1. Illustris est quæstio, sociorum nomine veniant tantum qui erant fœderis tempore, an & futuri, ut in fœdere facto inter populum Romanum & Carthaginiensem post bellum de Sicilia: [27] *Utriusque populi socii ab utroque populo tuti sunto.* Hinc Romani inferebant, etiamsi fœdus cum Asdrubale ictum de Ibero amne non transeundo, nihil ipsis prodesset, quod Carthaginienses id ratum non habuissent, tamen si Carthaginienses factum Annibalis oppugnantis Saguntinos, quos post fœdus Romani socios adsciverant, probarent, bellum indici ipsis posse tanquam fœdere violato. Rationes ita Livius [z] exponit: *Satis cautum erat Saguntinis, sociis utrorumque exceptis. Nam neque additum erat iis qui tunc essent,* [1] *nec, ne qui postea assumerentur: & cum assumere novos liceret socios, quis æquum censeret,* [28] *aut ob nulla quenquam merita in amicitiam recipi, aut receptos in fidem non defendi, tantum ne Carthaginiensium socii aut sollicitarentur ad defectionem, aut sua sponte descíscentes reciperentur?* Quæ ferme ad verbum de Polybio [a] sumta apparet. Quid dicemus? Quin verbum sociorum & strictam illam de iis, qui erant *z Lib. XXI. cap. 19.* *a Hist. L. III. c. 29.*

GROTII.

1 *Nec, ne qui postea assumerentur*] Quod additum in pace Peloponnesiaca inter Lacedæmonios & Athenienses. Thuc. Lib. v. (Cap. 18.)

GRONOVII.

27 *Utriusque populi socii*] Polybius 3, 27. τὴν ἀσφάλειαν ὑπάρχειν παρ' ἑκατέρων τοῖς ἑκατέρων συμμάχοις.

28 *Aut ob nulla quemquam*] Aut nullius in posterum populi erga se merita facere tanti debere vel Rom. vel Pœnos, ut ob illa fœdus ei sociale darent; aut si dedissent, pericula eorum destituere & indefensos prodere.

GRO-

erant fœderis tempore, & ampliorem alteram significationem quæ ad futuros quoque porrigitur, recipere possit salva ratione recti sermonis, dubitandum non est. Utra ergo præferenda sit interpretatio, ex regulis ante traditis erit videndum: secundum quas dicimus, (ll) futuros non comprehendi, quia agitur de fœdere rumpendo, quæ odiosa est materia; & de adimenda Carthaginiensibus libertate eos, qui injuriam ipsis fecisse crederentur, armis cogendi; [m] quæ libertas est naturalis, nec temere abdicata censetur.

2. Ergo Romanis adsciscere in societatem Saguntinos, aut adscitos defendere non licuit? Imo vero licuit, non ex vi fœderis, sed ex jure naturali, quod fœdere non erat abdicatum: ita ut Saguntini apud utrosque eo essent loco, quasi nihil de *sociis* convenisset: quo casu nec Carthaginienses contra fœdus erant facturi, si in Saguntinos arma moverent quæ justa arbitrarentur, nec Romani si eos defenderent. Plane sicut Pyrrhi tempore inter Carthaginienses & Romanos convenerat, [b] ut si eorum populorum alter cum Pyrrho fœdus faceret, ita faceret ut jus auxilia mittendi ei, quem Pyrrhus bello impeteret, salvum maneret. Non dico justum utrinque bellum esse potuisse; sed [n] nego pertinuisse hoc ad fœderis violationem: quomodo in quæstione de auxilio Mamertinis misso a Romanis distinguit Polybius, [c] an justum id fuerit & an per fœdus licuerit.

b Polyb. hist. L. III. cap. 25.

c Lib. III. cap. 26.

3. Et

GROTII.

m *Quæ libertas est naturalis, nec temere abdicata censetur*] Romani Samnitibus Sidicinos bello petere volentibus, petentibusque ut id per Romanos fieri liceret, responderunt, *nihil intercedi, quo minus Samniti populo pacis belli que liberum arbitrium sit.* Livius Lib. VIII. (cap. 2.) In Antiochi fœdere est: *Si qui sociorum populi Romani ultro bellum inferrent Antiocho, vim ei arcendi jus esto: cum ne quam urbem aut belli jure teneat, aut in amicitiam accipiat.* Livius XXXVIII. (cap. 38.) *Polybius* in excerptis legationum 35. [*Sidicini* nequaquam socii erant *Romanorum*, ut patet ex fine Cap. 1. præcedentis apud *Livium*. In fœdere autem cum *Antiocho* agitur tantum de jure defensionis, quod in omni pacto tacite exceptum censeri debet. *J. B.*]

n *Nego pertinuisse hoc ad fœderis violationem*] *Procopius* Persicorum II. ἰσχυρίζετό τε ὡς αὐτὸς οὐ λύει τὰς Περσῶν τε καὶ Ῥωμαίων σπονδάς, ἐπεὶ αὐτὸν εἰς ταύτας οὐδέτεροι ἐσεγράψαντο· *dicebat Alamundarus rex Saracenorum; non violari a se quæ inter Persas Romanosque convenerant, quandoquidem ipse a neutra parte conventis inscriptus esset.* (Cap. 1.)

(ll) Comprehenduntur etiam *futuri*, ut ostendimus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GRO-

3. Et hoc ipsum est, quod Corcyrenses apud Thucydidem [d] dicunt Atheniensibus, licere ipsis sibi auxilia mittere, nec obstare quod Athenienses habebant cum Lacedæmoniis fœdus, quando per id fœdus novos socios adsciscere liceret. Atque eam sententiam secuti sunt Athenienses postea, imperato suis, ne in Corinthios pugnarent, [e] nisi ubi ii descendere pararent hostiliter in Corcyram, aut in aliquod solum ditionis Corcyrensium, ne scilicet fœdus rumperent. Non pugnat autem cum fœdere, ut quos alii offenderent, hi defenderentur ab aliis. [o] manente de cætero pace. Justinus [f] de his temporibus agens: *Inducias, quas proprio nomine condixerant, ex sociorum persona rumpebant, quippe quasi minus perjurii contraherent, si ferentes sociis auxilia potius quam si aperto prælio dimicassent.* Sic & in oratione de Halonneso, [g] quæ inter Demosthenicas legitur, apparet pace quadam Atheniensium cum Philippo cautum, ut quæ ea pace non comprehenderentur Græciæ civitates liberæ essent: si quis vim inferret, defendere eas in pace comprehensis liceret. Et hoc quidem exemplum est in fœdere æquali.

d Lib. I. cap. 35.
e Ibid. cap. 45.
f Lib. III. cap. 7.
g Pag. 33 A.

XIV. In fœdere inæquali ponemus alterum, si convenerit ne alter fœderatorum injussu alterius bellum gerere possit; quod [29] positum fuisse in fœdere Romanorum & Carthaginiensium post bellum Punicum secundum, supra memoravimus: sicut & positum fuit in fœdere [30] Macedonico cum Romanis, [h] ante Perseum regem. Cum belli gerendi nomen & ad omne bellum pertinere possit & ad id quod infertur, non quod repellitur, in dubio arctiorem hic significatum sumemus, ne (mm) nimium coarctetur libertas.

h Livius: Lib. XLII. cap. 29.

XV,

GROTII.

o *Manente de cætero pace*] Sic post tempora memorata Corcyrenses decrevere, Ἀθηναίοις μὲν ξυμμάχοι εἶναι μετὰ τὰ ξυγκείμενα, Πελοποννησίοις δὲ φίλοι· *Velle se Atheniensibus ex pactis societatem armorum præstare, & cum Peloponnesiis servare amicitiæ jura.* [THUCYDID. III. 70. *J. B.*]

GRONOVII.

29 *Positum fuisse*] Livius 30, 37. *Bellum neve in Africa, neve extra Africam injussu pop. Rom. gererent.*

30 *Macedonico cum Romanis*] Livius 33, 30. *Bellum extra Macedoniam ne injussu senatus gereret.* Lib. 42, 25. *Fœdus cum Philippo ictum, cum ipso eo post mortem patris renovatum, in quo diserte prohiberi eum extra fines arma efferre, prohiberi socios pop. Romani lacessere bello.*

(mm) Immo quia sui ipsius defensio est jus a natura concessum,

Ii quo

XV. Ejusdem generis est illud, quod Romani promiserant, p [31] liberam fore Carthaginem: quod quanquam ex natura actus de plenissima potestate intelligi non poterat, (belli enim suscipiendi jus & alia quædam [32] pridem amiserant) aliquam tamen illis relinquebat libertatem & minimum tantam, ut alieno imperio urbem sedibus transferre non tenerentur. Frustra ergo vocem Carthaginis urgebant Romani, dicentes civium multitudinem, (nn) non urbem significari: (quod quanquam improprium concedi potest, [33] ob attributum quod civibus magis quam urbi convenit.) Nam in voce, liberam relinqui, αὐτόνομον, ut [i] Appianus ait, manifesta erat captio.

i Pag. 48. Ed. II. Steph.

XVI. 1. Huc & illa frequens quæstio referenda est de [34] pactis personalibus ac [35] realibus. (oo) Et siquidem cum populo libero actum sit, dubium non est, quin quod ei promittitur sui natura reale sit, quia subjectum est [36] res permanens. Imo etiamsi status civitatis in regnum mutetur, manebit fœdus, quia manet idem corpus, etsi mutato capite, &, ut supra diximus [k], imperium quod per regem exercetur non desinit imperium esse populi. Excipiendum erit, si appareat causam fuisse propriam ei statui, ut [37] si liberæ civitates libertatis tutandæ causa fœdus contrahant.

k Cap. 9. §. 8.

2. At

quo nemo potest ullo pacto sese exuere. *J. B.*

(nn) Ubi de *Urbe* aliquâ sermo fit, quamquam ut multitudo Civium spectetur, tamen non sine solo & ædificiis, quæ sedes sunt Populi, intelligitur. *J. B.*

(oo) Confer PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. cap. 9. §. 6. & seqq. *J. B.*

GROTII.

p *Liberam fore Carthaginem*] Diodorus Siculus sic refert excerpto legationum 27. mansura illis νόμους, χώραν, ἱερὰ, τάφους, ἐλευθερίαν *leges, regionem, sacra, sepulchra, libertatem.* (Pag. 325. Ursin.)

GRONOVII.

31 *Liberam fore Carthaginem*] Bello Punico tertio imminente, si facerent imperata, datis CCC. obsidibus, & armis traditis. Quod cum fecissent, jusserunt eos cæteris rebus salvis cedere sedibus, & 10000. passuum a mari aliam urbem condere.

32 *Pridem amiserant*] Pace post bellum Punicum secundum facta.

33 *Ob attributum*] Vocem adjectivam, *liberam.*

34 *Pactis personalibus*] Quæ intra personam stant, & cum ea finiuntur.

35 *Realibus*] Quæ ad rem pertinent, & quamvis mutata persona manent stabilia.

36 *Res permanens*] 2. 9. 3.

37 *Si liberæ civitates*] Sic Etrusci Vejentibus, cum hi bello adversus Romanos regem creassent, negarunt auxilia, quamdiu sub rege essent. *Liv.* 5. 1.

(pp)

2. At si cum rege contractum sit, non statim personale erit censendum fœdus: nam ut recte dictum est a Pedio [l] & Ulpiano, plerumque persona pacto inscritur, non ut personale pactum fiat, sed ut demonstretur cum quo pactum factum est. Quod si adjectum sit fœderi ut perpetuum sit, aut factum in bonum regni, aut cum ipso & successoribus: sicut solere adjici in fœderibus, καὶ τοῖς ἐκγόνοις, *& posteris*, ait Libanius in defensione Demosthenis, aut ad tempus definitum, jam satis apparebit reale esse. Tale videtur fuisse [q] fœdus Romanorum cum Philippo Macedonum rege, quod cum Perseus ejus filius ad se pertinere negaret, bellum eo nomine exortum est. Sed & alia verba & ipsa interdum materia conjecturam suppeditabunt non improbabilem. *l L. 7. §. 8. D. de pactis.*

3. Quod si pares sint in utrumque conjecturæ, superit, (pp) ut favorabilia credantur esse realia, odiosa vero personalia. Fœdera pacis causa facta, aut commerciorum, favorabilia sunt. Quæ belli causa, non odiosa omnia, ut quidam censent, sed ἐπιμαχίαι, id est, fœdera tuendi se causa [m], propius ad favorem accedunt, συμμαχίαι magis ad onera. Ad quæ accedit quod in fœdere ad bellum quodvis, præsumitur ratio habita [r] prudentiæ & pietatis ejus quicum agitur, ut qui non modo non injuste, sed nec temere bellum suscepturus videretur. *m V. C. XI. §. 6. C. XV. §. 6. n. 3.*

4. Quod vero dici solet, societates morte finiri, [n] huc non adfero: pertinet enim hoc ad societates privatas & juris est civilis. Jure ergo an injuria [s] Fidenates, [t] Latini, Etrusci, Sabini a fœdere discesserint mor- *n §. 5. J. de soc. Decius. Lib. I. Conf. 22.*

(pp) Quum distinctio illa sit incerta & lubrica admodum, tutius st statuere, in dubio Fœdera cum Rege inita censenda esse realia, quoniam in dubio Rex intelligitur gisse tamquam Caput Civitatis, & jus utilitatis caussâ. Vide Celeberimi THOMASII *Jurisprudentiam Divinam*, Lib. III. cap. 25. num. o. *J. B.*

GROTII.

q *Fœdus Romanorum cum Philippo Macedonum rege*] Livius Lib XLII. (cap. 25.)

r *Vide Parutam* Libro V. & II.

s *Fidenates*] Vide *Dionysium Halicarnassensem* Libro III. (cap. 6.)

t *Latini*] De Appulis, [Immo *Apiolanis*, DION. HALICARN. *Antiq. Rom.* III. 42. *J. B.*] & Latinis, idem eodem Libro III. de Turno, Herdonio & Latinis, idem Libro IV. (cap. 46.) *Ammianus* Libro XXVI. *Persarum rex manus Armeniis injectabat, eos ad suam ditionem ex integro vocare vi nimia properans, sed injuste: causando quod post Jovlani excessum, cum quo fœdus firmaverat & pacem, nihil obstare deberet, quo minus ea recuperaret quæ ante ad majores suos per-*

mortuis Romulo, Tullo, Anco, Prisco, Servio, dijudicari a nobis recte non potest, cum non exstent fœderum verba. Cui non dissimilis est illa apud Justinum [o] controversia, an civitates, quæ Medorum tributariæ fuerant, mutato imperio conditionem mutassent. Spectandum enim an in conventione [38] fidem Medorum elegissent. Minime vero admittenda est Bodini [p] argumentatio, fœdera ad regum successores non transire, quia juramenti vis personam non exeat. (qq) Potest quippe juramenti obligatio [39] personam tantum obstringere & ipsa promissio obligare heredem.

o Lib. I. cap. 7.

p Lib. V. c. ult.

5. Neque enim verum est quod sumit, fœdera jurejurando veluti firmamento inniti, cum plerumque in ipsa promissione satis sit efficaciæ, cui majoris religionis causa jusjurandum additur. P. Valerio *Consule juraverat* plebs Romana conventuros se jussu Consulis. Mortuo illi succedit L. Quintius Cincinnatus. Cavillantur Tribuni quidam, quasi non teneretur religione populus. Sequitur [q] Livii judicium: *Nondum hæc quæ hoc tenet sæculum negligentia Deûm venerat: nec interpretando sibi quisque jusjurandum & leges aptas faciebant; sed suos potius mores ad ea accommodabant.*

q Lib. III. cap. 20.

XVII. Sane cum rege initum fœdus manet, etiamsi rex idem aut successor regno a subditis sit pulsus. Jus enim regni penes ipsum manet, utcunque possessionem ami-

pertinuisse monstrabat. (Cap. 4.) Similia de Justiniani pactis cum Saracenis vide apud *Menandrum Protectorem.* (Pag. 126. *ed. Hoesch.* 150. *Paris.*) Adde quæ Helvetii causantur post mortem Henrici III. apud *Thuanum* Libro XCVII. in anno CIↃIↃLXXXIX. Vide & insignem locum apud *Camdenum* in anno CIↃIↃLXXII. ubi de fœdere antiquo Gallorum cum Scotis.

GRONOVII.

38 *Fidem elegissent*] Respectum habuerint præcise ad Medorum gentem & bonos mores. Verbum juris l. 57. D. *mandati.* l. 3. D. *de probat.*

39 *Personam tantum obstringere, & ipsa promissio*] Ergo concedit jurisjurandi vim personam non exire? & si successor nolit stare jurato a decessore, tantummodo eum promissum non servare: non etiam perjurium contrahere? Videtur potius neganda Major. Quod non exit personam, non *obligat successorem.* Nam in actibus *regiis* princeps & successor una *sunt* persona: uterque repræsentat populum, qui heri & hodie unus. Deinde jurisjurandi vis non exit personam, quoties quis pro se tantum & suo nomine, non etiam alieno & pro alio jurat. Rex autem jurat pro populo, cujus pars est successor. [Conf. Cap. 13. §. 17. *M. T.*]

(qq) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. cap. 2. §. 17. cum nostris Notis, alterius Editionis. *J. B.*

miserit, quo pertinet Lucani illud de Senatu Romano: Lib. v. vers. 29.)

non unquam perdidit ordo
Mutato sua jura loco.

XVIII. Contra, si alieni regni invasor volente vero ege, aut oppressor populi liberi, antequam sufficiens opuli consensus accedat, bello impetatur, nihil eo fiet contra fœdus: quia [u] hi possessionem habent, jus non habent. Et hoc est quod Nabidi dicebat [r] T. Quintius: *Amicitia & societas nobis nulla tecum, sed cum Pelope ege Lacedæmoniorum justo ac legitimo facta est.* Qualitates autem istæ in fœderibus regis successoris & similes jus proprie significant; & odiosa est invasorum ausa.

[r] *Livius* Lib. xxxiv. cap. 2.

XIX. Tractaverat [s] olim Chrysippus hanc quæstionem, an præmium promissum ei, qui primus ad metam pervenisset, debeatur utrique si simul [40] pervenerint, n neutri. Et sane [x] vox primi ambigua est, nam aut um significat [41] qui omnes antecedit, aut quem nemo. ed quia virtutum præmia favorabilia sunt, (rr) verius est con-

[s] Apud *Plutarch. De Stoic. repugn.* p. 1045. D.

GROTII.

u *Hi possessionem habent, jus on habent*] Sic Valens non accepit excusationem Gotthorum regis, ui Procopio purpuræ invasori auilia se misisse dicebat. excusationem vanissimam dicit Ammianus libro XXVII. (cap. 5.) Apud Græos scriptores eadem historia, sed ab Scytharum nomine. ita enim Gotthos vocabant. Sic Justinianus egabat fœdus se rupturum cum Gizericho factum, si Gelimerem ello impeteret, qui justo regi Ilericho cum regno libertatem eripuerat. (Apud PROCOPIUM, *Vandal.* I, 9. *J.B.*) Vide Cardinalem Tuschum pp. verbo Tyrannus concl. 09. num. 6. Cacheranum decis. XXIX. num. 35.

x *Vox primi ambigua est*] Vide Albericum de Rosato de statutis qu. 106. & 107.

GRONOVII.

40 *Pervenerint, an neutri*) Cujus controversiæ tollendæ causa veteres solebant interdum *hieran* facere, ut loquitur *Seneca* ep. 83. hoc est, coronam, quam uterque meruisse videbatur, alicui Deo sacrare & in templo suspendere. *Ovid.* 13. Met. 381.

41 *Qui omnes, aut quem nemo*] Priori modo unus tantum primus est, posteriori plures esse possunt.

(rr) Heic potius mihi videtur distinguendum, an actus, cujus præstationi præmium promissum est, possit *iterari, aut non.* Si *prius*, jubendi sunt illi, qui præmium ambiunt, iterum e. g. cursum instituere. Si *posterius*, vel ipsum *præmium* sine incommodo aut onere nimio multiplicari *potest*, vel *non potest*. Si *potest*, utrique soli-dum

concursuros ad præmium, quanquam liberalius y Scipio, Cæsar, Julianus his, qui pariter muros ascenderant, solida præmia tribuerunt. Et hæc quidem dicta sunto de interpretatione ea, quæ verborum significationi propriæ vel impropriæ aptatur.

t Everh. In loco a ratione legis ad restrictionem. & in loco a ratione legis ad extensionem.

XX. 1. Est & aliud interpretandi genus, t ex conjecturis, extra significationem verborum, eorum scilicet, quibus promissio continetur: idque duplex, vel extendens vel coarctans. Sed quæ extendit interpretatio difficilius procedit, facilius quæ arctat. Nam sicut in rebus omnibus, ut effectus non sequatur, satis est unam deesse causarum, ut nascatur, omnes convenire oportet; ita & in obligatione conjectura extendens obligationem non temere admittenda est: multoque hic difficilius quam in casu, de quo supra dicebamus, ubi verba largam aliquam significationem, etsi minus receptam, admittunt. Nam hic extra verba promittentia conjecturam quærimus, quæ valde certa esse debet, ut obligationem inducat, nec ratio similis sufficit, sed oportet eadem sit; nec id semper satis est, ut dicamus

u §. 8. ex ratione faciendam extensionem: quia, ut modo u dicebamus, sæpe ratio ita movet, ut voluntas tamen sit causa per se sufficiens, etiam sine ratione illa.

2. Ut ergo talis extensio recte fiat, opus est ut constet rationem, sub quam venit casus quem volumus comprehendere, esse causam unicam & efficacem, quæ promittentem moverit, eamque rationem ab eo consideratam in sua generalitate, quia alioqui promissio futura fuisset iniqua aut inutilis. Hæc quoque pars tractari solet a rhetoribus in loco περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας, cujus speciem unam ponunt, quoties semper eandem sententiam dicimus: sed & alter locus 42 κατὰ συλλογισμὸν, per ratio-

dum præmium dandum, quum uterque meritus sit. *Sin minus*, præmium vel *dividi* potest, & tunc inter illos æquis partibus dividendum; vel *in commune possideri*. & ita possidebitur; vel neutrum fieri potest, & tunc vel ex *forte*, vel ex *pacto*, res uni adjudicanda. Quæ omnia fusius deduximus & probavimus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

GROTII.

y *Scipio*] Capta Carthagine nova in Hispania. [Refert id *Livius*, XXVI. 48. Adde *Excerpta* ex *Dione Cassio*, p. 602. inter *Exc. Vales.* J.B.] (Vid. *Zonaræ* locum, in not. *Fabric.* ad *Dion. Cassiod.* pag. 26. *M.T.*)

GRONOVII.

42 Κατὰ συλλογισμὸν] *Quinctil.* instit. 7, 8.

Gro-

ratiocinationem huc pertinet: nimirum ubi ex ſcripto ducimus quod ſcriptum non eſt, ut loquitur Quinctilianus. Et quæ a juriſconſultis traduntur [z] de his, [43] quæ in fraudem fiunt.

3. Exemplum ſit [a] in pactione, ne quis locus muris cingatur, facta eo tempore cum non aliud eſſet muniendi genus. Is locus ne aggere quidem cingi poterit, ſi ſatis conſtet prohibendi muros unicam fuiſſe cauſam ne muniretur is locus. Vulgo ſolet exemplum adferri de conditione, ſi poſthumus ſit mortuus, ab eo ſcripta qui poſthumum omnino exſpectabat, ut ſententia diſpoſitionis producatur ad eum caſum, ſi is poſthumus natus non eſſet, quia conſtet voluntatem loquentis motam fuiſſe conſideratione non exſtituræ prolis: quod ipſum non apud juriſconſultos tantum, ſed & [b] apud [x] Ciceronem & Valerium (ss) Maximum invenire eſt.

x Lib. I. c. 39. & II. cap. 32. *de Orat. Bruto:* c. 52. 53.

4. Cicero cauſam hanc adfert oratione [y] pro Cæcina: *Quid? verbis ſatis hoc cautum erat? minime. Quæ res*

y Cap. 20.

GROTII.

z *De his, quæ in fraudem fiunt*] Bene Seneca excerptis controverſiarum VI. 3. *Circumſcriptio ſemper crimen ſub ſpecie legis involvit: quod apparet in illa, legitimum eſt: quod latet, inſidioſum.* Quinctilianus controverſia (Immo *Declamat.* J.B.) CCCXLIII. *Neque enim unquam decurritur ad hanc legem* (nempe de circumſcriptione) *niſi cum rectum jus nequitia excluſum eſt.* Exemplum habes apud Plinium hiſtoriæ naturalis Libro XVIII. *Quippe etiam lege Stolonis Licinii incluſo modo 10. jugerum, & ipſo ſua lege damnato, cum ſubſtituta filii perſona amplius poſſideret.* (Cap. 3.) Eſt eadem hiſtoria apud Valerium Maximum VIII. cap. VI. 3. Vide aliud exemplum apud Tacitum annalium XV. (Cap. 19.) de fictis adoptionibus. Aliud in novella Emanuelis Comneni, quæ eſt in jure Græco-Romano.

a *In pactione, ne quis locus muris cingatur, facta eo tempore cum non aliud eſſet muniendi genus*] Fuſcus Arellius in controverſia, quæ eſt apud *Senecam* decima Libro II. *Hunc enim animum fuiſſe ſine dubio jurantium, ut vi non diducerentur, cum illud quoque caverint, ne morte dividerentur.*

b *Apud Ciceronem*] Etiam de inventione II. (cap. 42.)

GRONOVII.

43 *Quæ in fraudem*] Cum ſalvis verbis legis aut pacti ſententia cluditur: quoties quod lex aut pactio fieri noluit, diſerte autem fieri non vetuit, id fit. [Conf. l. 30. D. *de legib.* M. T.]

(ss) Nihil hac de re exſtat apud *Valerium Maximum*, nec in Capite *De ratis Teſtamentis & inſperatis*, ubi locus eſſet aptus, nec alibi, quod ſciam. Sed in Cap. præced. Lib. VII. cap. 7. n. 1. exemplum legitur, quod ad hanc regulam poteſt referri, quamquam contrario modo: nimirum Patris, qui, quum Filium ſuum in bello occubuiſſe falſo crederet, alios inſtituerat heredes. [Conf. cap. XI. §. 6. n. 2. *M. T.*] Hoc, ut videtur, anſam dedit errori Auctoris noſtri, memoriæ vitio duo diverſa confundentis. *J. B.*

res igitur valuit? voluntas: quæ si tacitis nobis intelligi posset, verbis omnino non uteremur: quia non potest, verba reperta sunt, non 44 *quæ impedirent, sed quæ indicarent voluntatem.* Mox in eadem oratione dicit idem jus esse, ubi perspicitur c una atque eadem causa æquitatis, id est, rationis quæ sola moverat; ita interdictum, *unde tu me vi dejeceris hominibus coactis armatisve*, locum habere adversus omnem vim quæ ad caput & vitam pertineat. z *Ea enim*, inquit, *plerumque fit per homines coactos armatosque: quæ si* 45 *alio consilio, eodem periculo facta sit, eodem jure esse voluerunt.* In declamatione patris a Quinctiliani exemplum hoc est. *Cædes videtur significare sanguinem & ferrum: si quis alio genere homo fuerit occisus, ad illam legem revertemur. Si inciderit in latrones*, (tt) *aut in aquas præcipitatus, si in aliquam* 46 *immensam altitudinem dejectus fuerit, eadem lege vindicabitur qua ille qui ferro percussus sit.* Similis est argumentatio Isæi oratione de Pyrrhi hereditate, cum ex eo quod testamentum Attica lege vetitum esset fieri filia invita, infert, ne adoptionem (uu) quidem ea invita permitti.

z Cap. 22.

a Decl. 350.

XXI.

GROTII.

c *Una atque eadem causa æquitatis*] Sic in sponsam alterius adulterium committi probat Philo de specialibus legibus. addita causa: *εἰ γὰρ ὁμολογίαι τοῖς γάμοις ἰσοδυναμοῦσι* (Pag. 788. A.) *Idem valent sponsalia quod nuptiæ.* Sic in lege per Mosem data sub bovis nomine intelliguntur omnia animantia mansueta: sub nomine putei fossa quævis, Exodi XXI. 28. & 35. Chassanæus Catalogo Gloriæ mundi V. parte, consid. 49.

GRONOVII.

44 *Quæ impedirent*] Incertam, ambiguam, obscuram redderent. [Minime: sed quæ efficerent quominus voluntas effectum haberet. *J. B.*]

45 *Alio consilio, eodem periculo*] Alia via & modo, eodem justo metu.

46 *In immensam altitudinem*] De tecto excelso vel turri in humile solum, de jugo aut cacumine montis saxei in vallem, de plano in profundam foveam.

(tt) Editio *Obrechti* habet: *Si ceciderit in latrinas aut* &c. quod omnino rectius est. *J. B.*

(uu) Locus est Pag. 400. *Edit. Wech.* sed ubi hoc tantum dicitur, Patrem qui solas filias, ex justo matrimonio natas, relinquit, neminem posse adoptare, heredemque scribere, nisi cui prius filiam in matrimonium collocaverit, *juxta Legem Athenis constitutam. Deceptus* est Auctor ab Interprete Latino infelicissimo, qui *ἐπὶ ταύταις* vertit, *in illarum* [filiarum] *arbitrio:* & *ἄνευ τῶν θυγατέρων*, *insciis filiabus, non consultis:* quum hæc significent, non sine illis uxoribus ductis ab eo, qui testamento heres instituitur. Adde Viri Eruditissimi *Jac. Perizonii* Dissert. Triad. *Diss.* II. pag. 60. *& seqq.* ubi recte locum exponit; ut dudum post hæc scripta animadverti. *J. B.*

GRO-

XXI. Atque hinc solvenda est celebris illa quæstio, quæ & apud [b] Gellium est de mandato, an impleri possit non per idem, sed per aliud æque utile, aut utilius quam erat id quod mandator præscripserat. (xx) Id enim ita demum licet, si constet quod præscriptum erat, non præscriptum fuisse sub speciali sua forma, [d] sed sub consideratione generaliore, quæ aliter quoque obtineri possit: quomodo eum qui fidejubere erat jussus, mandare posse creditori, ut tertio pecuniam numeret, [c] a Scævola responsum est. Cæterum ubi de eo non satis constat, retinendum est quod apud Gellium eo loco legitur, 47 dissolvi imperantis officium, siquis ad id, quod facere jussus est, non obsequio debito, sed consilio non desiderato respondeat.

b Lib. I. cap. 13.

c L. ult. D. Mandati.

XXII. Restringens interpretatio extra significationem verborum quæ promissionem continent, aut 48 ex defectu petitur originario voluntatis, aut 49 ex casus emergentis repugnantia cum voluntate. Defectus voluntatis originarius intelligitur ex absurdo, quod alioqui evidenter sequeretur; ex cessatione rationis [e] quæ sola plene & efficaciter movit voluntatem; & ex materiæ defectu. Primum in eo fundamentum habet, quod nemo credendus est velle absurda.

XXIII.

GROTII.

d *Sed sub consideratione generaliore*] Quinctilianus controvers. Immo *Declam.* J. B.] CCLVII. *Servi quædam liberius ex bona mente faciunt, & aliquando indicium fidei putant pretio emta mancipia, non paruisse.* Exemplum habes in excerptis legationum in illa parte, quomodo legationes obeundæ accipiendæque sint [c. curas meas poster. Gall. ad h. l. *J. B.*] & in iis quæ Johannes Justinianeorum ducum unus fecit contra Belisarii verba, Gothicorum II. & IV. Scilicet apud PROCOP. Lib. II. cap. 10. & *Hist. Misc.* cap. 23. *J. B.*]

e *Quæ sola plene & efficaciter movit voluntatem*] Exemplum in l. 6. §. 2. D. de jure patronatus.

GRONOVII.

47 *Dissolvi imperantis officium*] Auctoritatem imperii subverti.

48 *Ex defectu originario*] Quod credibile est ab initio hanc voluntatem paciscentis non fuisse.

49 *Ex casus emergentis*] Aut fuisse quidem, sed non, si tale quid contingeret, quod intervenit. [Non hic est sensus Auctoris: sed casum, de quo agitur, talem esse, ut in mentem non venerit loquenti, nec venire potuisse præsumatur; quum in priori specie, ubi est *defectus originarius voluntatis*, casus excipiendus censeatur ab initio obversatus esse animo loquentis, & jam tum adeo ab illo exceptus. *J. B.*]

(xx) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. cap. 4. §. 5. *J. B.*

XXIII. Secundum, ex eo quod contentum in promissione, ubi ratio talis additur, aut de ea constat, [50] non consideratur nude, sed quatenus sub ea ratione venit.

XXIV. Tertium, in eo quod materia de qua agitur semper intelligenda est obversari animo loquentis, etiamsi verba latius pateant. Hæc quoque interpretandi ratio a Rhetoribus tractatur in loco περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας, & titulum habet, cum dicitur non semper eadem sententia.

XXV. 1. Sed de ratione notandum est, sub ea comprehendi sæpe quasdam res non secundum existentiam, sed secundum potentiam moraliter consideratam, quæ ubi locum habet, restrictio facienda non est. Sic si cautum sit, ne exercitus aut classis aliquo ducatur, non poterit duci, etiam animo non nocendi. *Quia in pactione non certum damnum, sed periculum qualecunque spectatum est.*

2. Solet & hoc disputari, an promissa in se habeant tacitam conditionem, si res maneant quo sunt loco: quod negandum est, nisi apertissime pateat statum rerum præsentem in unica illa quam diximus ratione inclusum esse. Sic passim [d] in historiis legimus [51] legatos a suscepto itinere domum rediisse deserta legatione, quod res ita mutatas intelligerent, ut tota legationis materia aut causa cessaret.

[d] *Pascal. legato.* cap. 57.

XXVI. 1. Repugnantia casus emergentis cum voluntate solet & ipsa ab oratoriæ artis magistris referri ad eum, quem dixi locum περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας. Est autem duplex: nam aut voluntas colligitur ex naturali ratione, aut ex alio signo voluntatis. Dijudicandæ voluntati ex naturali ratione Aristoteles, qui hanc partem accuratissime tractavit, propriam virtutem tribuit in intellectu γνώμην, sive εὐγνωμοσύνην, id est, *æquiprudentiam*

GRONOVII.

50 *Non consideratur nude*] Non promissa est omni modo, sed ob impellentem rationem, sine qua promissum non esset. Ut cum apud *Sueton.* colligitur Tiberium necessitate magis quam judicio adscitum successorem ab Augusto, quia præfatus sit in testamento: *Quoniam sinistra fortuna C. & L. filios mihi eripuit, Ti. hæres esto.* cap. 25.

51 *Legatos a suscepto*] Ut Titus a patre missus ad gratulandum Galbæ, qui occisus interim erat, Othone successore. *Tacit.* 2. hist. 1.

dentiam, in voluntate vero ἐπιείκειαν, id est, *æquitatem*, quam sapienter definit, correctionem ejus [f] in quo lex deficit ob universalitatem: quod ad testamenta quoque & pacta suo modo referri debet. Nam quia casus nec prævideri omnes possunt nec exprimi, ideo libertate quadam opus est eximendi casus, quos qui locutus est si adesset eximeret: non tamen temere; id enim esset dominum se facere actus alieni; sed ex sufficientibus indiciis.

2. Certissimum indicium est, si quo casu sequi verba illicitum esset, id est, pugnans cum naturalibus aut divinis præceptis. Talia enim, cum obligationis capacia non sint, eximenda sunt necessario. *Quædam*, ait Quinctilianus [e] pater, *etiamsi nulla significatione legis comprehensa sint, natura tamen excipiuntur.* Ita qui promisit depositum gladium reddere, non reddet furenti, ne aut ipsi periculum creet, aut aliis innocentibus. Sic nec reddetur res deposita ei, qui deposuit: si dominus eam repetat. *Probo*, inquit [f] Tryphoninus, *hanc esse justitiam, quæ suum cuique ita tribuit, ut non distrahatur ab ullius personæ justiore repetitione.* Ratio est, quia, ut alibi [g] notavimus, introducti semel dominii ea vis est, ut rem domino cognito non reddere omnino injustum sit.

e Decl. 315.

f L. 32. D. depositi.

g C. 10. §. 1.

XXVII. 1. Secundum erit indicium, [h] si verba sequi non quidem per se & omnino illicitum sit, sed æque rem æstimanti nimis grave atque intolerabile: sive absolute spectata conditione humanæ naturæ, sive comparando personam & rem, de qua agitur, cum ipso fine actus. Sic qui rem ad dies aliquot commodavit, intra eos dies repetere eam poterit, si ipse valde egeat: quia actus tam benefici ea est natura, ut non credendus sit quisquam ad magnum suum incommodum se voluisse obligare. Sic qui auxilium fœderato promisit, excusabitur quamdiu ipse domi periclitatur, in quantum copiis opus habet. [i] Et g concessio immunitatis vectigalium

h Molin. disp. 294. Sylv. verb. commodatum. n. 4. Less. L. II. cap. 27. dub. 5.

i Aug. ad l. 7. ad l. Rhod. Vasq. contr. Ill. cap. 31.

GROTII.

f *In quo lex deficit ob universalitatem*] Seneca IV. controversia 7. *In lege, inquis, nihil excipitur, sed multa quamvis non excipiantur intelliguntur & scriptum legis angustum est, interpretatio diffusa. quædam vero tam manifesta sunt ut nullam cautionem desiderent.* [vid. *Grotii* lib. de Æquitate. *M. T.*]

g *Concessio immunitatis*] Vide Rosenthalium de Feudis cap. V. concl. LXXXVI. num. 2. Heig. Illustrium XVIII. num. 16. parte I. Cothmannum conf. XI. 32. Clarum §. feu-

lium & tributorum intelligetur de quotidianis & anniversariis, non de iis, quæ summa necessitas exigit & quibus carere respublica non potest.

k De Offic. I. 10. 2. Ex quibus apparet nimis laxe dictum a Cicerone, k non servanda promissa quæ sint iis quibus promiseris inutilia, nec si plus tibi noceant quam illi prosint cui promiseris. Nam an res utilis sit futura ei, cui promissa est, 52 judicare promissor non debet, nisi forte in casu furoris, de quo supra diximus: & ut promissum promissorem non obliget, non satis est quodlibet nocumentum in promissorem, sed tale oportet sit, h quod pro naturá actus credi debeat exceptum. Sic qui operas vicino ad dies aliquot promisit, non tenebitur, si eum morbus sonticus patris aut filii detineat. Et hoc l Cap. 10. recte Cicero de Officiis l primo: *Si constitueris te cuipiam advocatum 53 in rem præsentem esse venturum, atque interim graviter ægrotare filius cœperit, non sit contra officium non facere quod dixeris.*

m De Benef. L. IV. cap. 35. 3. In eundem sensum accipiendum, nec ultra trahendum est, i quod apud m Senecam legimus: 54 *Tunc*

feudum. XXIX. 2. Andream Knich de Vestitis Pactis, parte II. cap. 5. num. 20. Henricum Bocer. de Collectis cap. IV. 12.

h *Quod pro natura actus credi debeat exceptum*] Vide Carolum Molinæum ad consuetudines Parisienses tit. I. §. 2. gl. IV. num. 3. Ferd. Vasquium de successionum creatione Libro II. §. XVIII. n. 80. Antonium Fabrum rerum in Sabaudia judicatarum Libro IV. tit. 30. Zasium in l stipulatio hoc modo. 61. num. 3. de verborum obligationibus. Adde c. 25. de jurejurando & Alciatum ad c. cum contingat, eodem titulo.

i *Quod apud Senecam legimus*] Ejusdem hæc sunt, Capite XXXIX. Lib. IV. de beneficiis: *Ad cœnam quia promisi ibo, etiamsi frigus erit, non quidem si nives cadent. Surgam ad sponsalia, quia promisi, quamvis non concoxerim, sed non si febricitavero. Sponsum descendam, quia promisi: sed non si spondere in incertum jubebis, si fisco obligabis. Subest, inquam, tacita exceptio, si potero, si debebo, si hæc ita erunt. Effice ut idem status sit eum exigitur, qui fuit, cum promitterem. destituere levitas non erit, si aliquid intervenit novi. quid miraris, cum conditio promittentis mutata sit, mutatum esse consilium? eadem mihi omnia præsta & idem sum. Vadimonium promittimus, tamen deseritur. Non in omnes datur actio, deserentem vis major excusat.* Usi sæpe hoc effugio Angli. Vide Camdenum in anno CIↃIↃXCV. tum in controversia cum Batavis, tum in altera cum Anseaticis.

GRONOVII.

52 *Judicare promissor*] Neque hoc dicit *Cicero*: intelligit enim, quæ revera omnium sanorum judicio sunt inutilia, non unius promissoris.

53 *In rem præsentem*] In foro & judicio præsto fore.

GRO-

[54] *Tunc fidem fallam, tunc inconſtantiæ crimen audiam, ſi* [55] *cum omnia eadem ſint, quæ erant promittente me, non præſtitero promiſſum, alioqui quicquid mutatur, libertatem facit de integro conſulendi & meam fidem liberat. Promiſi* [56] *advocationem; poſtea apparuit per illam cauſam* [57] *præjudicium in patrem meum quæri: promiſi me peregre una iturum; ſed iter infeſtari latrociniis nuntiatur. In rem præſentem venturus fui; ſed æger filius, ſed puerpera uxor tenet. Omnia eſſe debent eadem quæ fuerint cum promitterem, ut promittentis fidem teneas.* Omnia intellige, pro actus ejus de quo quæritur natura, ut jam modo expoſuimus.

XXVIII. Diximus alia quoque eſſe poſſe ſigna voluntatis quæ oſtendant caſum eximendum. Inter ea ſigna nihil validius eſt quam verba alio loco poſita, non ubi directe pugnant, quæ eſt ἀντινομία, cujus ſupra meminimus, ſed cum velut inſperato ex ipſo rerum eventu inter ſe committuntur, quam Rhetores Græci vocant τὴν ἐκ περιστάσεως μάχην.

XXIX. 1. In hac diſceptatione utra pars ſcripti [58] cum ex caſu ſit colliſio prævalere debeat, regulas quasdam ex antiquis auctoribus [k] Cicero poſuit, quæ ut ſpernendæ neutiquam ſunt, ita mihi non ſuo ordine videntur collocatæ. Nos eas hunc in modum digeremus. [l] Ut quod permittit cedat ei quod jubet: (yy) quia qui permittit aliquid ita per-

GROTII.

k *Cicero poſuit*] De Inventione ſecundo, (Cap. 49.) & ibi Marius Victorinus.

l *Ut quod permittit, cedat ei quod jubet*] Quinctilianus declamatione CCCLXXIV. *Semper potentior lex eſt quæ vetat, quam quæ permittit.* Donatus Phormione actu 1. ſcen. 2. (Verſ. 76.) *Bene jubet: minorem enim vim habet ea lex quæ aliquid permittit, quam illa quæ aliquid jubet.* Vide Ciceronem Verrina II. (Cap. 51.) & quæ habet Connanus Lib. 1. cap. 9.

GRONOVII.

54 *Tunc fidem fallam*] Judicabor fidem feſelliſſe & levitatis infamiam ſubiiſſe.

55 *Cum omnia eadem*] Quoties nihil ex transverſo interveniens faciem rerum ac temporum variaverit.

56 *Advocationem*] Me alicui advocatum fore.

57 *Præjudicium*] Aliquid ſtatui, quo cauſa patris mei pendens in lite fiat deterior.

58 *Cum ex caſu ſit colliſio*] Caſu colliduntur & eventu, *Quinctil.* 7, 7.

(yy) Modo ſcilicet Permiſſio ſit generalis, juſſum autem particulare: alias id quod jubetur univerſaliter cedit Permiſſioni particulari; ut ad PUFENDORFIUM obſervatum eſt. *J. B.*

permittere videtur, nisi aliud quid obstet, quam de quo ibi agitur: ideoque, ut ait Scriptor ad n Herennium, plus valet 59 sanctio permissione. Ut quod faciendum est certo tempore, ei præferatur quod quovis tempore fieri potest: unde sequitur, ut plerumque pactio vetans vincat jubentem, quia pactio vetans obligat ad quodvis tempus, jubens non item, nisi aut tempus sit expressum, aut jussio tacitam prohibitionem contineat. Inter eas pactiones, quæ supradictis qualitatibus pares sunt, ut præferatur quod magis est peculiare & ad rem propius accedit: nam solent specialia efficaciora esse generalibus; & in prohibitionibus, ut quæ pœnam adjunctam habet, ei quæ pœna vacat, & quæ majorem pœnam minatur, ei, quæ minorem, præferatur. Tum vero, ut superet quod causas habet aut magis honestas, aut magis utiles. Extremo loco, ut (zz) quod postremo dictum est vincat.

n Lib. II. cap. 10.

2. Illud ex superioribus hic repetendum est, pactorum juratorum eam esse vim, ut intelligi debeant secundum receptissimam proprietatem & ut omnes restrictiones tacitas, & ex natura rei non omnino necessarias, quam maxime repudient. Quare & si juratum pactum cum non jurato pugnet certo eventu, m præferendum erit (aa) cui adest jurisjurandi religio.

XXX. Solet & hoc quæri, an in dubio contractus perfectus censeri debeat antequam scriptura confecta sit & tradita. Nam o id Murena causabatur adversus ea, quæ inter Syllam & Mithridatem convenerant. Mihi apertum videtur, ni aliud convene-

o Appian. Mithr. pag. 214. Edit. H. Steph.

GROTII.

m *Præferendum erit cui adest jurisjurandi religio*] Acontius apud Ovidium:

Promisit pater hanc: hæc & juravit amanti:
Ille homines, hæc est testificata Deam.
Hic metuit mendax, hæc & perjura vocari:
Num dubitas, hic sit major, an ille metus?

(Epist. Heroid. xx. 159. & seqq.)

GRONOVII.

59 *Sanctio permissione*] Quod imperatur, necessarium; quod permittitur, voluntarium est. *Cic.* 2. de Invent. 49.

(zz) Regula illa heic non bene aptatur. Illa enim valet, ubi omnimoda & perpetua est repugnantia inter utramque partem scripti: quum heic agatur de collisione in certis tantum casibus. Plura dicemus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

(aa) Hoc nititur falsa hypothesi, de quâ suo loco monuimus. *J. B.*

GRO-

venerit, [n] credendum, scripturam adhiberi, ut monumentum contractus, non ut substantiæ ejus partem. Alioqui exprimi id solet, ut in judiciis cum Nabide: [p] *Ex qua die descriptæ conditiones editæ Nabidi forent.*

p Livius L. XXXIV. cap. 35.

XXXI. Illud vero non admittam quod [q] quibusdam placuit, contractus regum & populorum quantum fieri potest interpretandos ex jure Romano: nisi appareat inter quosdam populos jus illud civile in his, quæ juris sunt gentium, etiam pro jure gentium receptum esse: quod temere præsumendum non est.

q Alc. v. cons. 17.

XXXII. De eo vero, quod Plutarchus [r] in Symposiacis movet, conditionem offerentis, an accipientis verba attendi magis debeant, ita videtur, cum accipiens hic sit qui promittit, ejus verba formam dare negotio, si absoluta & in se perfecta sint. Nam si [60] per affirmationem respiciant verba offerentis, tunc ea ipsa ex natura vocum relativarum repetita in promissione videbuntur. Antequam vero accepta sit conditio, ne eum quidem teneri qui obtulit certum est; nullum enim adhuc jus quæsitum est, ut ex his quæ de promissione supra diximus apparet. Et hæc oblatio conditionis minus est promissione.

r IX. Symp. 13.

GROTII.

n *Credendum scripturam adhiberi, ut monumentum contractus, non ut substantiæ ejus partem*] l. 4. & l. 5. D. de fide instrumentorum. l. 17. C. de pactis. sic legem *contractus* quæ est 17. C. de fide instrumentorum, interpretantur Bartolus & Johannes Faber, Salicetus, quorum sententia in judiciis contra Baldum & Castrensem prævaluit. Mynsingerus decade x. cons. xci. Neostadius de pactis antenuptialibus, observatione XVIII. quare non satis probabile est, quod Ligniacus adfert de instrumento a rege subscripto, sed nondum addito sigillo & secretarii manu, Libro II. rerum Italicarum Guicciardini.

GRONOVII.

60 *Per affirmationem*] Si accipiens non totum dicat, quod vult, sed tantum, accipio vel, maxime, vel, ita sit.

CAP.

CAP. XVII.

De damno per injuriam dato & obligatione quæ inde oritur.

a C. 1. §. 2. I. Supra [a] diximus ejus, quod nobis debetur, fontes esse tres, pactionem, maleficium, legem. De pactionibus satis tractatum. Veniamus ad id quod ex maleficio naturaliter debetur. Maleficium hic appellamus culpam omnem, sive in faciendo, sive in non faciendo, pugnantem cum eo, quod aut homines communiter, aut pro ratione certæ qualitatis facere debent. [a] Ex tali cul-

GROTII.

a Ex tali culpa obligatio naturaliter oritur] Ἀμπλὶξ δίκη Græcis. [Apud HESYCHIUM, qui exponit, ζημίας δίκη. J. B.] Vide in decretalibus titulum de injuria & damno dato, & Digestis ad l. Aquiliam & vicinas rubricas.

GRO-

culpa obligatio naturaliter oritur, si damnum datum est, (aa) nempe ut id resarciatur.

II. 1. [b] Damnum [1] forte a demendo dictum, est τὸ ἔλαττον, cum quis minus habet suo, sive illud suum ipsi competit ex mera natura, sive accedente facto humano, puta dominio, aut pacto, sive ex lege. Natura homini suum est vita, non quidem ad perdendum, sed ad custodiendum, corpus, membra, fama, honor, actiones propriæ. Dominio & pactis quomodo suum quid cuique sit, superior tractatio docuit, tum quoad res, tum quoad jus in actiones alienas. Simili modo ex lege jus suum cuique oritur, quia idem aut plus lex potest quam in se ac sua singuli. Sic pupillus jus habet exactam quandam diligentiam exigendi a tutore, respublica a magistratu, nec respublica tantum, sed & [2] cives singuli, quoties lex id expresse aut per sufficientem consequentiam significat.

2. At ex sola aptitudine, quod jus minus proprie dicitur & ab assignatrice justitia spectatur, non oritur verum dominium, ac proinde restitutionis obligatio: quia non id alicui suum est ad quod aptus est: πλεονεκτεῖ οὐδὲν, ait [b] Aristoteles, ὁ οὐ βοηθήσας χρήματι διὰ ἀνελευθερίαν. Contra proprie dictam justitiam nihil committit, qui pecunia sua alteri non succurrit præ tenacitate. Cicero pro Cn. [c] Plancio: *Est hæc conditio liberorum populorum, posse suffragiis vel dare, vel detrahere quod velit cuique.* Et tamen mox subdit, accidere ut populus faciat, quod velit, non quod debeat, voce debendi sumta in laxiore significatu.

b Nic. v, cap. 4.

c Cap. 4.

III. Sed cavendum hic, ne confundantur quæ diversi ge-

GROTII.

b *Damnum forte a demendo dictum*] Ita Varro Libro IV. *Damnum a demtione, cum minus re factum quam quanti constat.* (Pag. 31. *Ed. H. Steph.*) Alii magis probant derivari a græco δαπάνη, ut sit *dapnum*, deinde *damnum*, ut ὕπνος, *sopnus*, *somnus*. Nec absurde deducas a græco δάμνω, quod est βιάζω, aut ex ζημία, *dapnia*, *damnum*, ut *regia*, *regnum*. Conf. Æ. *Menagii* Amœnitates Jur. Cap. 39. h. v. *M. T.*]

GRONOVII.

1 *Forte a demendo*] *Scaliger* a δαπάνη. A demtione *Varro* l. 4. de L. L. & *Isidorus* 5. Orig. 27. Quid si a δαμάω, δάμνημι.

2 *Cives singuli*] Hinc Tiberius, bonum & salutarem principem servire debere & universis civibus sæpe, & plerumque singulis. *Sueton.* cap. 29.

(aa) Confer, in toto isto capite, PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. cap. 1. *J. B.*

GRO-

generis sunt. [d] Nam cui magistratus collatio mandata est, is reipublicæ tenetur ad eligendum eum qui dignus sit, & ad hoc exigendum respublica jus habet proprium: quare si ex indigni electione damnum fecerit respublica, ille 3 resarcire tenebitur. Sic etiam civis aliquis non indignus, etsi jus proprium ad officium aliquod non habeat, habet tamen 4 verum jus petendi juxta alios: in quo jure si per vim aut dolum impediatur, jam non totius rei expetitæ sed incerti illius damni æstimationem exigere poterit. [e] Simile erit in eo, cui ne quid legaret, testator vi vel dolo fuit impeditus: nam 5 capacitas legati jus quoddam est, cui id est consequens, ut libertatem testatoris in eo impedire injuria sit.

IV. Minus autem quis habere, ac *proinde* damnum fecisse intelligetur, non in re tantum, sed & in fructibus qui proprie rei fructus sunt, sive illi percepti sunt, sive non, si tamen ipse eos percepturus fuerat, deductis impensis quibus res melior facta est, aut quæ ad fructus percipiendos fuerunt necessariæ, ex regula quæ nos vetat locupletiores fieri cum aliena jactura.

V. Sed & spes lucri ex nostro æstimabitur, non ut illud ipsum, [f] sed secundum propinquitatem ad actum, ut in semente spes messis.

VI. Tenentur autem, [g] præter ipsum qui per se & ἀμέσως damnum dat, alii quoque faciendo aut non faciendo. (bb) Faciendo alii primario, alii secundario: primario, qui jubet, qui consensum requisitum adhibet, qui

[d] *Thom. & Cajet.* 2, 2 *q.* 62. *art.* 2. *Soto*, Lib. IV. q. 6. *Lessius*, L. II. cap. 12. *dub.* 18. & *Covar. ad c. peccatum.* p. 2. §. 7.

[e] *Soto*, Lib. IV. q. 7. *Less.* Lib. II. cap. 12. dub. 16. num. 3.

[f] *L.* 73. § 1. *D. ad legem Falcid.*

[g] *Thom.* 2, 2. 62. *art.* 4. *Soto*, Lib. IV. *q.* 6. *art.* 5.

GRONOVII.

3 *Resarcire tenebitur*] *Novell.* 128. cap. 16. quæ *Juliano Antecess.* 124. cap. 556. pag. 193. *Quod si talis administrator parum idoneus videatur, jubemus alium in loco ejus subrogari cum decreto episcopi & habitatorum ejusdem civitatis; scientibus nominatoribus, quod si aliquod per eum civitati adlatum sit detrimentum, de propriis facultatibus hoc resarcire cogantur.* Ita leg. nam & præcessit: *quod reliquatus fuerit pater* (is ipse quem & administratorem appellat) *civitatis, ab eo exigatur periculo eorum, qui denominatores ejus fuerint.*

4 *Verum jus petendi*] Ambiendi cum ὁμοτίμοις sive *similibus* jure civibus; inde actio apud *Quinctilianum* decl. 252. *Parasitus raptor candidatæ.*

5 *Capacitas legati*] Posse ex testamento aliquid capere.

(bb) Vide quæ fuse notavimus ad Libellum PUFENDORFII, *De Offic. Hom. & Civ.* Lib. I. cap. I. §. 27. tertiæ & quartæ Edd. ubi de concursu ad facinus alienum accuratius, quam uterque Auctorum nostrorum, egimus. *J. B.*

GRO-

qui adjuvat, qui receptum præstat, aut qui alio modo in ipso crimine participat.

VII. Secundario, qui consilium dat, [c] laudat, assentatur. *Quid enim interest* [d] *inter suasorem facti & probatorem?* ait Cicero [h] Philippica secunda. *h* Cap. II.

VIII. Non faciendo item primario aut secundario: primario, qui cum ex jure proprie dicto debeat vetare præcepto, [e] aut opem ferre ei cui fit injuria, id non facit. Is Chaldæo Paraphrastæ Levit. xx. 5. מסעד obfirmator dicitur.

IX. Secundario, [i] qui aut non dissuadet cum debeat, aut factum reticet quod notum facere debebat. Illud autem debere in his omnibus referimus ad jus proprium quod justitia expletrix respicit, sive illud ex lege sive ex qualitate exoritur. Nam si debeat ex caritatis norma, peccabit quidem omittendo, non tamen ad reparationem tenebitur, cujus origo est jus aliquod proprium, ut ante diximus. *i* Less. Lib. II. cap. 13. dub. 10.

X. Sciendum quoque hos omnes quos diximus ita teneri, [k] si vere causa fuerint damni, id est, momentum attulerint, aut ad totum damnum, aut ad partem damni. Nam sæpe accidit in agentibus vel negligentibus secundarii ordinis, interdum etiam in quibusdam qui sunt ordinis primarii, ut etiam sine eorum actu aut neglectu is qui damnum dedit certus fuerit id ipsum dare: quo casu illi quos dixi non tenebuntur. [l] Quod tamen non ita intelligendum est, ut si alii defuturi non fuerint, puta qui suaderent, aut juvarent, non teneantur qui suaserint, aut juverint, si absque ope aut consilio qui *k* Thom. 2. 2. 62. art. 6. Soto, Lib. IV. q. 7. art. 3. *l* Cajetan. ad q. 62. art. 6. Medina q. 7.

GROTII.

c *Laudat*] Totilas in oratione ad Gotthos, apud Procopium Gotthicorum III. *ὁ γὰρ ἐπαινέσας τὸν δεδρακότα, ἐδὲν τι ἧσσον τῶν πεπραγμένων αὐτεργὸς γίνεται· Nam qui facientem aliquid laudat, & ipse rei factæ auctor habendus est.* (Cap. 25.) Ulpianus in L. I. c. de servo corrupto: *Et si erat servus omnimodo fugiturus, vel furtum facturus, hic vero laudator ejus propositi fuerit, tenetur. non enim oportet laudando augeri malum.*

d *Inter suasorem facti & probatorem*] Applicat hoc dictum Probo præfecto Ammianus Lib. XXVII. (Cap. 11.) Lege Langobardica Libro I. tit. 4. etiam consulens ad compositionem vocatur. Vide Rom. I. in fine, & ibi veteres scriptores.

e *Aut opem ferre ei cui fit injuria, id non facit*] Nicetas Choniates Michaële Comneno: *ὁ ἐμπρησμὸς, ἐ μόνον τῦ ἀνάψαντος, ἀλλὰ καὶ τῦ κατασβέσαι δυναμένυ, δρᾶσαι δὲ τί τοιῦτον ὅλως μὴ βυληθέντος· Incendium non ei tantum imputatur qui facem intulit, sed & ei, qui prohibere cum posset, omnino noluit.* (Lib. I. cap. 3.)

generis sunt. [d] Nam cui magistratus collatio mandata est, is reipublicæ tenetur ad eligendum eum qui dignus sit, & ad hoc exigendum respublica jus habet proprium: quare si ex indigni electione damnum fecerit respublica, ille 3 resarcire tenebitur. Sic etiam civis aliquis non indignus, etsi jus proprium ad officium aliquod non habeat, habet tamen 4 verum jus petendi juxta alios: in quo jure si per vim aut dolum impediatur, jam non totius rei expetitæ sed incerti illius damni æstimationem exigere poterit. [e] Simile erit in eo, cui ne quid legaret, testator vi vel dolo fuit impeditus: nam 5 capacitas legati jus quoddam est, cui id est consequens, ut libertatem testatoris in eo impedire injuria sit.

[d] *Thom. & Cajet.* 2, 2 *q.* 62. *art.* 2. *Soto*, Lib. IV. q. 6. *Lessius*, L. II. cap. 12. *dub.* 18. & *Covar. ad c. peccatum.* p. 2. §. 7.

[e] *Soto*, Lib. IV. q. 7. *Less.* Lib. II. cap. 12. dub. 16. num. 3.

IV. Minus autem quis habere, ac proinde damnum fecisse intelligetur, non in re tantum, sed & in fructibus qui proprie rei fructus sunt, sive illi percepti sunt, sive non, si tamen ipse eos percepturus fuerat, deductis impensis quibus res melior facta est, aut quæ ad fructus percipiendos fuerunt necessariæ, ex regula quæ nos vetat locupletiores fieri cum aliena jactura.

V. Sed & spes lucri ex nostro æstimabitur, non ut illud ipsum, [f] sed secundum propinquitatem ad actum, ut in semente spes messis.

[f] *L.* 73. § 1. *D. ad legem Falcid.*

VI. Tenentur autem, [g] præter ipsum qui per se & ἀμέσως damnum dat, alii quoque faciendo aut non faciendo. (bb) Faciendo alii primario, alii secundario: primario, qui jubet, qui consensum requisitum adhibet, qui

[g] *Thom.* 2, 2. 62. *art.* 4. *Soto*, Lib. IV. q. 6. *art.* 5.

GRONOVII.

3 *Resarcire tenebitur*] *Novell.* 128. cap. 16. quæ *Juliano Antecess.* 124. cap. 556. pag. 193. *Quod si talis administrator parum idoneus videatur, jubemus alium in loco ejus subrogari cum decreto episcopi & habitatorum ejusdem civitatis; scientibus nominatoribus, quod si aliquod per eum civitati adlatum sit detrimentum, de propriis facultatibus hoc resarcire cogantur.* Ita leg. nam & præcessit: *quod reliquatus fuerit pater* (is ipse quem & administratorem appellat) *civitatis, ab eo exigatur periculo eorum, qui denominatores ejus fuerint.*

4 *Verum jus petendi*] Ambiendi cum ὁμοτίμοις sive similibus jure civibus; inde actio apud *Quinctilianum* decl. 252. *Parasitus raptor candidatæ.*

5 *Capacitas legati*] Posse ex testamento aliquid capere.

(bb) Vide quæ fuse notavimus ad Libellum PUFENDORFII, *De Offic. Hom. & Civ.* Lib. I. cap. I. §. 27. tertiæ & quartæ Edd. ubi de concursu ad facinus alienum accuratius, quam uterque Auctorum nostrorum, egimus. *J. B.*

GRO-

qui adjuvat, qui receptum præstat, aut qui alio modo in ipso crimine participat.

VII. Secundario, qui consilium dat, [c] laudat, assentatur. *Quid enim interest* [d] *inter suasorem facti & probatorem?* ait Cicero [h] Philippica secunda. — h Cap. 12.

VIII. Non faciendo item primario aut secundario: primario, qui cum ex jure proprie dicto debeat vetare præcepto, [e] aut opem ferre ei cui fit injuria, id non facit. Is Chaldæo Paraphrastæ Levit. xx. 5. כיער obfirmator dicitur.

IX. Secundario, [i] qui aut non dissuadet cum debeat, aut factum reticet quod notum facere debebat. Illud autem debere in his omnibus referimus ad jus proprium quod justitia expletrix respicit, sive illud ex lege sive ex qualitate exoritur. Nam si debeat ex caritatis norma, peccabit quidem omittendo, non tamen ad reparationem tenebitur; cujus origo est jus aliquod proprium, ut ante diximus. — i Less. Lib. II. cap. 13. dub. 10.

X. Sciendum quoque hos omnes quos diximus ita teneri, [k] si vere causa fuerint damni, id est, momentum attulerint, aut ad totum damnum, aut ad partem damni. Nam sæpe accidit in agentibus vel negligentibus secundarii ordinis, interdum etiam in quibusdam qui sunt ordinis primarii, ut etiam sine eorum actu aut neglectu is qui damnum dedit certus fuerit id ipsum dare: quo casu illi quos dixi non tenebuntur. [l] Quod tamen non ita intelligendum est, ut si alii defuturi non fuerint, puta qui suaderent, aut juvarent, non teneantur qui suaserint, aut juverint, si absque ope aut consilio qui — k Thom. 2. 2. 62. art. 6. Soto, Lib. IV. q. 7. art. 3. — l Cajetan. ad q. 62. art. 6. Medina, q. 7.

GROTII.

c *Laudat*] Totilas in oratione ad Gotthos, apud Procopium Gotthicorum III. ὁ γὰρ ἐπαινέσας τὸν δεδρακότα, ἐάν τι ἧσσον τῶν πεπραγμένων αὐτουργὸς γίνεται· *Nam qui facientem aliquid laudat, & ipse rei factæ auctor habendus est.* (Cap. 25.) Ulpianus in L. 1. c. de servo corrupto: *Et si erat servus omnimodo fugiturus, vel furtum facturus, hic vero laudator ejus propositi fuerit, tenetur. non enim oportet laudando augeri malum.*

d *Inter suasorem facti & probatorem*] Applicat hoc dictum Probo præfecto Ammianus Lib. XXVII. (Cap. 11.) Lege Langobardica Libro I. tit. 4. etiam consuiens ad compositionem vocatur. Vide Rom. I. in fine, & ibi veteres scriptores.

e *Aut opem ferre ei cui fit injuria, id non facit*] Nicetas Choniates Michaële Comneno: ὁ ἐμπρησμὸς, οὐ μόνον τῷ ἀνάψαντι, ἀλλὰ καὶ τῷ κατασβέσαι δυναμένῳ, δρᾶσαι δὲ τι τοιοῦτον ὅλως μὴ βουληθέντι· *Incendium non ei tantum imputatur qui facem intulit, sed & ei, qui prohibere cum posset, omnino noluit.* (Lib. I. cap. 3.)

qui dedit damnum daturus id non fuisset. Nam & illi alii si suasissent aut adjuvissent, tenerentur.

[m] Less. Lib. II. cap. 13. dub. 5. ib. dub. 4.

XI. Tenentur autem [m] primo loco ii, qui imperio aut alio modo aliquem impulerunt ad factum: his deficientibus patrator facinoris: & post eum cæteri, in solidum singuli qui ad actum causam dederunt, [f] si totus actus ab ipsis quamquam non solis processit.

[n] Excerpt. Contr. v. 5.

[o] Strabo XII. p. 539.

XII. Qui vero de actu tenetur, [g] simul tenetur de his quæ illum ex actus vi sunt consecuta. [h] In Senecæ controversia [n] quadam hoc tractatur in specie platani incensæ, ex qua domus arserat, ubi hanc ponit sententiam: *Etiamsi partem damni dare noluisti, in totum quasi prudens dederis tenendus es:* [6] *ex toto enim noluisse debet, qui imprudentia defenditur.* Ariarathes [o] Cappadocum rex eo quod Melani amni exitum per lasciviam obstruxerat, cum ejus perrumpentis impetu elatus Euphrates rapta parte Cappadocum terræ, magna & Galatis & Phrygibus damna intulisset, permisso Romanis judicio, talentis trecentis dispendium farcivit.

[p] Less. Lib. II. cap 9. dub. 19.

[q] Diod. L. IV. c. 31.

[r] Cap. 2.

XIII. Exemplo hæc sint. [p] Homicida injustus tenetur solvere impensas, si quæ factæ sunt in medicos, & iis quos occisus alere ex officio solebat, puta parentibus, uxoribus, liberis dare tantum, quantum illa spes alimentorum, ratione habita ætatis occisi, valebat: sicuti [q] Hercules legitur Iphiti a se occisi liberis mulctam pependisse, quo facilius expiaretur. Michaël Ephesius ad quintum [r] Nicomachiorum Aristotelis: ἀλλὰ καὶ ὁ φονευθεὶς ἔλαβε τρόπον τινά· ὃ γὰρ ἡ γυνὴ ἢ οἱ παῖδες, ἢ οἱ συγγενεῖς τοῦ φονευθέντος ἔλαβον, τρόπον τινὰ ἐκεῖνος δίδοται. *Sed & qui occisus est, accipit aliquo modo. Quæ enim uxor ejus & liberi & cognati accipiunt, ipse quodammodo accipit.* Loquimur de homicida injusto, id est, qui non habuit jus id faciendi unde mors sequitur. [s] Quare si quis jus habuerit, sed in caritatem peccaverit, ut qui fugere

[s] Less. dub. 21. Navarr. cap. 15. num. 22.

GROTII.

f *Si totus actus ab ipsis, quanquam non solis, processit*] Lex Langobardica Lib. I. tit. IX. 5.

g *Simul tenetur de his quæ illum ex actus vi sunt consecuta*] Vide Thomam prima secundæ quæst. XX. art. 5. & l. 27. §. 8. D. ad l. Aquiliam.

h *In Senecæ controversia*] Excerptis v. 5.

GRONOVII.

6 *Ex toto enim noluisse*] Omnino nec in parte, neque in toto damnum dare non voluisse intelligitur, qui sic se defendit, ut dicat se inscio atque imprudente datum esse.

re noluit, non tenebitur. Vitæ autem in libero homine æstimatio non fit: secus in servo, qui vendi potuit.

XIV. i Qui mutilavit, similiter tenebitur ad impensas & ad æstimationem ejus quod jam, qui mutilatus est, minus poterit lucrari. Sed sicut ibi vitæ, t ita & hic cicatricis in libero homine æstimatio non fit. De conjectione in carcerem idem dicendum.

t *L. ult. D. De his qui effud. vel. dej.*

XV. Sic u adulter & adultera tenentur non tantum indemnem præstare maritum ab alenda prole, sed & legitimis liberis rependere, si quod damnum patiuntur ex concursu ita susceptæ sobolis ad hereditatem. x Qui virginem imminuit vi, aut fraude, tenetur ei rependere quanti minoris ipsi valet spes nuptiarum: imo & ducere tenetur, si ea promissione corporis usuram impetraverit.

u *Less.* Lib. II. cap. 10. dub. 6.
x *Less.* Lib. II. cap. 10. dub. 2. & 3.

XVI. Fur y & raptor tenentur rem subtractam reddere cum suo incremento naturali & cum sequente damno aut cessante lucro: & si res perierit, æstimationem non summam, non infimam, sed mediam. In hac classe ponendi & illi qui legitima z vectigalia fraudant. Similiter tenentur qui 7 judicio injusto, 8 accusatione injusta, testimonio injusto damnum dederunt.

y *Ibid.* cap. 12. dub. 17.
z *Less.* Lib. II. cap. 33. dub. 8.

XVII. Sed & qui contractui aut promissioni causam dedit dolo, vi, aut metu injusto, 9 tenetur eum quicum actum est in integrum restituere, quia ille jus habuit, tum ne deciperetur, tum ne cogeretur; illud ex natura contractus, hoc ex naturali etiam libertate. His annumerandi sunt a qui id quod ex officio facere tenebantur facere noluerunt, nisi pecunia accepta.

Covar. c. peccatum. p. 2. §. 5.
a *Covarr. c. peccat.* p. 2. §. 3.

XVIII. At 10 qui causam dedit, cur vim pati, aut metu

GROTII.

i *Qui mutilavit—— lucrari*] Idem apud Hebræos servatum, Balm Kama cap. VIII. §. 1. & apud Anglos & Danos, quorum fœdus vide apud doctissimum Pontanum dissertatione de mari. [*Discuss. Historic.* &c. Lib. II. cap. 21. ubi tamen nil legitur, quod ad rem faciat. Est tantum aliquid de mulcta ab homicida heredibus occisi pendenda, pag. 143. *J. B.*]

GRONOVII.

7 *Judicio injusto*] Si judex litem suam fecerit. pr. Inst. *de oblig. ex quasi delict.*

8 *Accusatione injusta*] Ut calumniatores §. 1. Inst. *de pœna temere litig.* Utrorumque meminit *Horat.* 2. sat. 1. *Cervius iratus leges minitatur & urnam: Grande malum Turius, si quis se judice certet.*

9 *Tenetur eum*] 2, 13. 17.

10 *Qui causam dedit*] Negando scilicet quod jure ab eo petebatur.

metu cogi debeat [b] habet quod sibi imputet: nam [11] involuntarium ex voluntario ortum habens moraliter pro voluntario habetur.

XIX. At gentium consensu sicut introductum est, ut bella omnia summæ potestatis auctoritate utrinqne gesta & indicta pro justis habeantur, quoad effectus externos, qua de re infra dicemus: ita & hoc, ut talis belli metus hactenus pro justo habeatur, ne quod ita obtentum est repeti possit. [c] Atque hoc sensu admitti potest distinctio Ciceronis [d] inter hostem, quicum multa jura habemus, ut ait, communia, ex gentium consensu scilicet, & piratas ac latrones. Nam hi si quid metu expresserunt repeti potest, nisi jusjurandum intercesserit: quod illi, non item. Quare quod [e] Polybio videtur justam fuisse Carthaginiensibus causam belli Punici secundi, quod Romani ab ipsis mercenariorum seditione occupatis bello denuntiato Sardiniam insulam & pecuniam expressissent, habet naturalis æquitatis aliquam speciem, sed a jure gentium abit, ut alibi explicabitur.

XX. 1. Ex neglectu tenentur reges ac magistratus, qui ad inhibenda latrocinia & piraticam non adhibent ea quæ possunt ac debent remedia: quo nomine damnati olim ab [f] Amphictyonibus Scyrii. Quæsitum memini ex facto, cum patriæ nostræ rectores potestatem prædarum in mari ex hoste agendarum [12] per *codicillos* plurimis dedissent, & eorum nonnulli res amicorum rapuissent desertaque patria mari vagarentur, ac ne revocati quidem redirent, an rectores eo nomine tenerentur, aut quod malorum hominum usi essent opera, aut quod [13] cautionem non exegissent. Dixi eos in nihil amplius teneri, quam ut noxios, si reperiri possent, punirent aut dederent: præterea [14] in bona raptorum jus reddi curarent. Nam ipsos injustæ prædationis causam

[b] *Less.* Lib. II. cap. 17. dub. 6.

[c] *Bodin.* L. V. *De R. publ.* cap. 6.

[d] *De Off.* III. cap. 29.

[e] Lib. III. cap. 13. & *seqq.*

[f] *Plutarch. in Cimon.* p. 483. C.

GRONOVII.

11 *Involuntarium ex voluntario*] Coactio, quam quis meruit recusando, quod omnino illi faciendum erat, non putatur invito inhibita, sed ipsum cogi voluisse existimatur.

12 *Per codicillos*] *Acte van Octroi.*

13 *Cautionem non exegissent*] Prædes ac fidejussores dare, de non lædendis sociis, jussissent.

14 *In bona raptorum jus reddi*] Querentibus officio judicum permitterent ex bonis raptorum, quæ essent in patria, quatenus possent, resarcire sua damna.

GRO-

ſum non fuiſſe, nec quicquam de ea participaſſe: prohibuiſſe etiam legibus ne amicis noceretur: cautionem ut exigerent nullo jure fuiſſe obligatos, cum poſſent, etiam ſine codicillis, omnibus ſubditis hoſtem ſpoliandi poteſtatem facere, [15] quod & factum olim eſſet: neque talem permiſſionem cauſam eſſe cur damnum datum eſſet ſociis, cum poſſent privati etiam ſine permiſſu tali naves armare & in mare progredi. Mali vero an futuri illi eſſent provideri non potuiſſe; neque vero vitari poſſe quo minus & malorum opera utamur, alioqui nullum colligi poſſe exercitum.

2. Neque vero ſi quid milites, aut terreſtres, aut nautici contra imperium amicis nocuiſſent, reges teneri: quod [k] Galliæ [g] & Angliæ teſtimoniis probatum. Ut vero ſine culpa ſua ex miniſtrorum facto quiſquam teneatur, non eſſe juris gentium, ex quo dijudicanda eſſet hæc controverſia, ſed juris civilis, nec generalis, ſed [16] adverſus nautas & alios quoſdam ex rationibus peculiaribus introductum. Atque in eam partem a [17] ſupremi auditorii judicibus contra Pomeranos quoſdam pronuntiatum eſt, idque ad exemplum rerum in cauſa non diſpari, antè duo ſæcula, judicatarum.

g Conſt. Galliæ Tom. III. tit. 3. *conſtitutione ann.* 1583. cap. 44.

XXI. Illud quoque notandum eſt, [18] ut mancipium aut animal quod damnum, aut pauperiem fecit, noxæ dedatur, itidem ex jure civili eſſe. (cc) Nam dominus, qui in culpa non eſt, natura ad nihil tenetur: ut nec is, cujus navis ſine ipſius culpa navi alterius damnum dedit; quamquam multorum populorum legibus, ut & noſtra, damnum tale [19] dividi ſolet ob culpæ probandæ difficultatem.

XXII. Sed damnum, ut diximus, etiam adverſus honorem & famam datur, puta verberibus, contumeliis, male-

GROTII.

k *Galliæ*] Vide etiam tomo conſtitutionum III. tit. II. conſtitutione anni CIↃIↃXLIII. cap. 44.

GRONOVII.

15 *Quod & factum*] 3, 4. 1.

16 *Adverſus nautas*] Exercitoria & inſtitoria actione. 2, 11. 13.

17 *Supremi auditorii judicibus*] Den Hogen Raadt.

18 *Ut mancipium aut animal*] Videndi titt. *de noxalibus actionibus, & ſi quadrupes pauperiem fecerit.*

19 *Dividi ſolet*] Ut dimidium ejus ſuſtineat dominus navis lædentis, dimidium corruptæ.

(cc) Hoc verum quidem eſt de Animali bruto, quod, utpote Ratione deſtitutum, damnum propriè dictum dare nequit. At alia eſt ratio de Mancipio; ut oſtendimus in Gallicis noſtris Notis ad hunc locum. *J. B.*

maledictis, calumniis, irrisu aliisque similibus modis. h In quibus non minus quam in furto atque aliis criminibus [20] vitiositas actus ab effectu discernenda est. Nam illi pœna respondet, huic damni reparatio, quæ fit culpæ confessione, [1] exhibitione honoris, testimonio innocentiæ, & per ea quæ his similia sunt: quanquam & pecunia tale damnum rependi poterit, si læsus velit, quia pecunia communis est rerum utilium mensura.

h *Less.* Lib II. cap. II. dub. 19. 25. 27. *Soto*, Lib. IV. q. 6. *art.* 3.

GROTII.

1 *Exhibitione honoris, testimonio innocentiæ*] Vide exemplum Viviani, qui accusationis injustæ pœnitentia ductus est, apud Cassiodorum IV. 41.

GRONOVII.

20 *Vitiositas actus ab effectu*] Ipsa culpa sive injuria a damno per culpam vel injuriam dato.

CAP. XVIII.

De legationum jure.

I. *Obligationes quasdam ex jure gentium nasci, ut jus legationum.*
II. *Inter quos locum habeat.*
III. *An semper admittenda legatio.*
IV. *Adversus legatos periculosa molientes defensionem licitam, non exactionem pœnæ.*
V. *Legationis jure non teneri eum, ad quem legatus missus non est.*
VI. *Hostem, ad quem missus est legatus, teneri:*
VII. *Nec opponi posse jus talionis.*
VIII. *Jus hoc & ad comites legatorum porrigi: si legati voluerint:*
IX. *Et ad bona mobilia.*
X. *Exempla obligationis, sine cogendi jure.*
XI. *Quanti sit hoc jus legationis.*

I. Hactenus ea memoravimus, quæ ex jure naturæ debentur nobis, paucis duntaxat additis de gentium jure voluntario, quatenus ab eo aliquid erat juri naturæ superadditum. Restat veniamus ad obligationes quas ipsum per se jus illud gentium, quod voluntarium dicimus, induxit; quo in genere (aa) præcipuum est caput de

(aa) Jus *Legationum*, in se spectatum, vere oritur a Jure Naturali, ut ostendit PUFENDORFIUS, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. cap. 3. §. 23.

le jure legationum. Passim enim legimus sacra legationum, a sanctimoniam legatorum, jus gentium illis debitum,

. 23. Quæ autem privilegia moribus gentium tantum originem debent, illa nemo tenetur Legatis concedere, nisi velit, & pacto vel expresso, vel tacito, ad illa concedenda sese obstrinxerit. *J. B.*

GROTII.

a *Sanctimoniam legatorum*] Pomponius l. ult. D. de legationibus: *Si quis legatum hostium pulsasset, contra jus gentium id commissum esse existimatur, quia sancti habentur legati: & ideo si cum legati apud nos essent gentis alicujus, bellum cum eis indictum sit, liberos eos manere. Id enim juri gentium conveniens esse. Itaque eum, qui legatum pulsasset, Quintus Mucius dedi hostibus, quorum erant legati, solitus est respondere.* Lege Julia de vi publica tenetur, quod ad legatos, oratores, comitesve attinebit, si quis eorum quem pulsasse sive injuriam fecisse arguetur, Ulpiano respondente in l. 7. D. ad legem Juliam de vi publica. Josephus antiquæ historiæ Libro XV. (cap. 8.) multum prædicat legatorum sanctimoniam, quibus ait commune cum angelis Dei nuntiis nomen. Varro Lib. III. de Lingua Latina: *Sancta sunt corpora legatorum.* Cicero Verrina III. *Legatorum jus divino humanoque vallatum præsidio, cujus tam sanctum & venerabile nomen esse debet, ut non modo inter sociorum jura, sed & hostium tela incolume versetur.* Scriptor vitæ Epaminondæ: [Immo *Pelopidæ*. CORN. NEPOS, c. 5. num. 1.] *Cum legationis jure se tectum arbitraretur, quod apud omnes gentes sanctum esse consuesset.* Diodorus Siculus in excerptis Peirescianis, pag. 349. τὴν ἄδειαν vocat τῆς τῶν πρεσβευτῶν ἀσυλίας· *securitatem a legatorum sanctimonia.* Apud Papinium Lib. II. (*Theb.* vers. 373.)

tutique regressus
Legato.

Chrysostomus: καὶ οὐδὲ τὸν κοινὸν νόμον ᾐδέσθησαν, ὅτι ὁ πρεσβεύων ἀδέως τι πάσχει τι κακόν· *ne commune quidem fas hominum reveriti sunt, quod tutos præstat legatos ab omni malo.* Servius ad XI. Æneidos: (Vers. 101.) *ab omni injuria tectis jure gentium.* Ne omnia loca enotem, adde Livium Lib. I. de Laurentibus, (cap. 14.) Dionem Chrysostomum de lege & consuetudine, (Pag. 647, 649. *ed. Mor.*) Velleium Paterculum initio Lib. II. Menandrum Protectorem, [Exc. Legat. pag. 138. *ed. Hoesch.* 163. *Par.*] Epistolam Felicis ad Zenonem in appendice codicis Theodosiani data a Sirmundo. Totilas apud Procopium Gotthicorum III. πᾶσι μὲν, ὡς ἐπὶ πλεῖστον εἰπεῖν, νόμος βαρβάροις, τὸ χρῆμα τῶν πρέσβεων αἰδεῖν· *omnibus, ut generatim loquar, barbaris mos legatos venerari.* (Cap. 16.) Idem de barbaris dixit Scafnaburgensis. Aimonius regi Clodovæo hæc dicta tribuit: *Ad extremum pro divinis simul humanisque legibus, quæ injuriarum immunes sanciunt debere esse eos, qui mediatores hostilium efficiuntur armorum. Inter arma namque sola legatio pacis sequestra est. Exuit hostem qui legatione fungitur.* Vide & Radevicum in appendice. De Polonis vide Cromerum Libro XX. de Turcis Leunclavium Libro VIII. & Libro XVII. de Mauris Marianam Libro XII. cap. 14. [Apud *Varronem* non exstant verba, quæ tamquam ex illo adfert Auctor, circa initium Notæ istius. Errorem hausit e nota *Dionys. Gothofredi* in *L.* 17. *D. De Legation.* ubi hic pro verbis *Varronis* laudat, quod *Cujacius* dicit *Observ.* XII. 5. post indicatum *Varronis* fragmentum e Lib. III. *De Vita populi Rom.* quod servavit NONIUS MARCELLUS, pag. 529. *Edit. Mercer.* Apud *Vellejum Paterculum* etiam, Lib. II. cap. 2. initio, nihil est quod huc faciat; & Auctor ipse locum illum, juxta ve-

tum, jus divinum humanumque: sanctum inter gentes jus legationum, fœdera sancta gentibus, fœdus humanum: sancta corpora legatorum: Papinio, (*Thebaid.* II. 486.)

Sanctum populis per sæcula nomen.

a Cap. 16. Cicero de haruspicum [a] responsis: *Sic enim sentio, jus legatorum cum hominum præsidio munitum, tum etiam divino jure esse vallatum.* Itaque hoc violare non injustum tantum esse, [b] sed & impium omnium confessione, ait Philippus in epistola [b] ad Athenienses.

b Apud Demosth. pag. 62. A.

II. 1. Sed primum sciendum est, qualecunque est hoc jus gentium de quo videbimus, ad eos legatos pertinere, quos mittunt qui summi imperii sunt compotes inter se: nam qui extra hos legati sunt provinciales, municipales atque alii, non jure gentium, quod inter gentes est diversas, sed jure civili reguntur. Legatus apud Livium [c] publicum se nuntium populi Romani vocat. Apud eundem Livium [d] alibi senatus Romanus jus legationis externo, non civi comparatum ait: & Cicero [e] ut ostendat non esse legatos mittendos ad Antonium: *Non enim*, inquit, *cum Annibale res est, hoste reipublicæ, sed cum cive.* Qui autem externi habendi sint ita clare exposuit [f] Virgilius, ut nemo jurisconsultorum possit clarius:

c Lib. I. cap. 32.
d Lib. VI. cap. 17.
e Philipp. V. 10.
f Æn. VII. 369.

Omnem equidem sceptris terram quæ libera nostris
[1] *Dissidet, externam reor.*

2. [c] Qui ergo impari junguntur fœdere, cum sui juris

verum sensum, supra adtulit, Cap. XV. §. 16. num. 2. in fine. Locus *Ciceronis* non est ex *Verrin.* III. sed e Lib. I. *in Verr.* c. 33. & prima etiam ejus verba petita sunt ex Orat. *De Haruspic. Respons.* cap. 16. *J. B.*]

GROTII.

b *Sed & impium*] Ἔργον ἀσεβὲς, ait Plutarchus in vita Æmilii, narrans Gentii factum. (Pag. 261.) Josephus Libro XV. historiæ antiquæ, τοῦτο τὸ ὄνομα καὶ πολεμίους πολεμίοις διαλλάττειν δύναται. ποῖον ἂν μεῖζον ἂν γένοιτο ἀσέβημα ἢ πρέσβεις ἀποκτεῖναι, τοὺς ὑπὲρ τοῦ δικαίου διαλεγομένους; *Hoc nomen & hostes hostibus valet reconciliare; quid ergo fieri magis impium potest, quam legatos occidere pro æquitate loquentes?* (Cap. V. §. 3. pag. 753. *Edit. Hudson.*)

c *Qui ergo impari junguntur fœdere*] Cromerus XXX.

GRONOVII.

1 *Dissidet*] Separata est a nostro regno vel territorio.

Gro-

ris esse non desinant, jus habebunt legationis: immo & hi [2] qui ex parte subditi sunt, ex parte non sunt, pro ea parte qua non sunt subditi. At reges, qui bello solenni victi [3] regnoque exuti sunt, cum aliis regni bonis & jus legandi perdiderunt. Ideo [4] Persei a se victi caduceatores retinuit P. Æmilius.

3. In bellis vero civilibus necessitas interdum locum huic juri facit, extra regulam, [d] puta cum ita divisus est populus in partes quasi æquales, ut dubium sit ab utra parte stet jus imperii; aut cum jure admodum controverso de regni successione duo decertant. Nam hoc eventu gens una pro tempore quasi duæ gentes habetur. Ita [e] [5] Flavianos accusat [g] Tacitus, quod sacrum etiam inter exteras gentes legatorum jus in Vitellianis civili rabie temerassent. Piratæ & latrones, qui civitatem non faciunt, jure gentium niti non possunt. Tiberius cum ad eum Tacfarinas legatos misisset, indoluit, quod desertor & prædo [6] hostium more ageret: quæ verba sunt

g *Hist.* III. cap. 80.

GROTII.

d *Puta cum ita divisus est populus*] Vide de legatis civitatis Toleti ad regem Johannem. Marianam Libro XXII. 8. de Flandris Crantzium Saxonicis XII. 33.

e *Flavianos accusat Tacitus*] Et Magnentium Zosimus Libro II. Μαγνέντιος δὲ καθ' ἑαυτὸν ἐσκόπει γενόμενος, πότερον χρὴ Φίλιππον ἄπρακτον ἀποπέμπειν, ἢ κατέχειν παρ' ἑαυτῷ τὸν ἐπὶ τοῖς πρέσβεσι πατοῦντα θεσμόν. *Magnentius apud animum suum volvebat, deberetne Philippum irritum dimittere, an apud se retinere calcato jure legationum.* Is Philippus a Constantio venerat. (Cap. 47. *Ed. Cellar.*)

GRONOVII.

2 *Qui ex parte*] Ut qui de alieno regno feuda possident.

3 *Regnoque exuti*] Videtur hoc nimis crudum, neque admittendum, nisi tantum temporis intervallum intercesserit, ut illi regnum pro derelicto habere possint credi.

4 *Persei a se victi caduceatores*] Liv. 44, 45. & 46. Sed retinuisse putes caduceatores Persei, non quod regno exutum jus habere mittendi non putaret, sed quod ingenti fiducia exuendi hominem regno, pacem ei dare nollet, & quod sine accepta mittendi venia occurrerant. Livius 32, 11. Idem lib. 6. 37, 45. *Ideo nihil illis mali, sed per eos responsum Perseo non dedit.* [Video tamen, quum postea tres Legati a *Perseo* ad *Paullum Aemilium* mitterentur, cum literis, in quibus *Rex Perseus Consuli Paullo salutem* dicebat, sine responso ac sine literis eam legationem dimissam esse: unde *scripsit: Perseus, cujus nominis obliviscendum victo esset:* itaque *alteras literas cum privati titulo* misit. Liv. XLV. 4. Unde colligitur, neque tales legatos a *Paullo* tamquam sanctos & inviolabiles haberi debuisse. *J. B.*]

5 *Flavianos accusat*] Ut & L. Opimium *Velleius*, quod Fulvii Flacci filium, quem pater legatum de conditionibus miserat, interfecerit. lib. 2, 7.

6 *Hostium more ageret*] Usurparet jus, quod solis concessum est, qui pares potestate atque imperio bello contendunt.

GRO-

h An. III. cap. 73. i Caes. l. III. de bello civ. cap. 19. k Lib. XXI. cap. 10.

sunt [h] Taciti. Sed interdum tales qui sunt, jus legationis nanciscuntur fide data, ut olim [i] fugitivi in saltu Pyrenaeo.

III. 1. Duo autem sunt de legatis quae ad jus gentium referri passim videmus, prius [f] ut admittantur, deinde ne violentur. De priore locus est Livii, [k] ubi Hanno senator Carthaginiensis in Annibalem sic invehitur: *Legatos ab sociis & pro sociis venientes bonus Imperator vester in castra non admisit: jus gentium sustulit.* Quod tamen non ita crude intelligendum est: g non enim omnes admitti praecipit gentium jus; sed vetat sine causa rejici. Causa esse potest ex eo qui mittit, ex eo qui mittitur, ex eo ob quod mittitur.

l Thuc. L. II. c. 12. m Zonar. Tom. II. (Lib. IX. cap. 13. Ed. Reg.) n Liv. L. XLI. c. 29. o Procop. L. III. c. 37. & L. II. cap. 19. p Lib. IV. cap. 21. q Diog. Laërt. II. 102. r 2 Regum XVIII. 36. s Livius L. XXXVII. cap. 49. t Lib. XXXII. cap. 36.

2. Melesippus Lacedaemoniorum legatus, [l] auctore Pericle, dimissus est extra fines agri Attici, quod ab hoste armato veniret. Sic h senatus Romanus [m] negavit se Carthaginiensium legationem admittere posse, quorum exercitus esset in Italia. Persei adversus Romanos bellum molientis [n] legatos non admiserunt Achaei. Sic Totilae saepe perfidi legationem rejecit Justinianus, [o] & Gothi, qui Urbini erant, Belisarii oratores. Cynethensium quoque, ut gentis sceleratae, legatos undique pulsos narrat [p] Polybius. Secundi exemplum est in Theodoro, qui ἄθεος vocabatur, [q] quem a Ptolemaeo ad se missum audire Lysimachus noluit; idemque aliis evenit peculiaris odii causa. (bb) *Tertium quod diximus* locum habet, i ubi causa mittendi aut suspecta est, ut Rhabsacis [r] Assyrii legatio ad populum concitandum merito suspecta erat Ezechiae, aut non ex dignitate aut temporibus conveniens. Sic Aetolis denuntiarunt Romani, [s] ne quam legationem mitterent, nisi permissu Imperatoris: Perseo ne Romam mitteret, [t] sed ad Licinium:

GROTII.

f *Ut admittantur*] Donatus ad prologum Hecyrae: *Oratorem audire oportere jus gentium est.* (Ad vers. 1.)

g *Non omnes admitti praecipit gentium jus*] Vide Camdenum in anno CIƆIƆLXXI. quaestionum ibi propositarum quarta.

h *Senatus Romanus —— in Italia*] De hoc Romanorum more vide Servium ad VII. Aeneidos, (vers. 168.)

i *Ubi causa mittendi aut suspecta est*] Sic Andreas Burgus Caesaris legatus in Hispaniam non admissus: Mariana Libro XXIX. (Cap. 15.) Simile apud Cromerum Libro XX.

(bb) C. *Bynkershoek* Q. J. Publ. II. 5. *J. B.*

tium: & Jugurthæ [u] legatis edictum [k] intra decem dies Italia excederent, ni regnum & regem deditum venissent. Optimo autem jure rejici possunt, quæ nunc in usu sunt legationes assiduæ, quibus quam non sit opus docet mos antiquus, cui illæ ignoratæ.

u Salluft. Bell. Jug. cap. 30.

IV. 1. [l] De non violandis legatis difficilior est quæstio & varie a claris hujus sæculi ingeniis tractata. Videndum autem habemus de legatorum personis, deinde de comitibus eorum ac bonis. De personis alii ita sentiunt, jure gentium vim duntaxat injustam a legatorum corporibus arceri: censent enim [7] privilegia ex jure communi interpretanda. Alii non omnibus de causis putant legato vim inferri posse, sed ita demum si jus gentium ab eo læsum sit, quod satis late patet: nam in jure gentium jus naturæ includitur, ita ut ex omnibus delictis puniri jam legatus possit, nisi quæ [8] ex mero jure civili oriuntur. Restringunt hoc alii ad ea, quæ contra statum reipublicæ, aut dignitatem ejus, ad quem legatus mittitur, fiunt: quod ipsum sunt qui periculosum putant & querelas exponendas ei, qui misit, ejusque arbitrio permittendum legatum. Sunt & qui putant consulendos reges aut gentes quarum nihil interest: quod prudentiæ esse potest, juris non potest.

2. Rationes quas pro se quisque afferunt nihil definite concludunt: quia jus hoc non ut jus naturale ex certis rationibus certo oritur, sed ex voluntate gentium modum accipit. Potuerunt autem gentes, aut omnino cavere legatis, aut cum certis exceptionibus: nam & hinc utilitas stat pœnæ in gravia delinquentes &

GROTII.

k *Intra decem dies Italia excederent*] Carolus Quintus Imperator legatos Galliæ, Venetorum, & Florentinorum ad bellum sibi indicendum missos deduci jussit in locum, qui a comitatu suo abesset triginta milliaria. Guicciardinus Libro XVIII. (Pag. 472. *Ed. Genev.* 1615.) Bellajus Libro III. [fol. 103. *Edit. Parif.* 1573]

l *De non violandis legatis*] Menander Protector de Justino II. Imperatore: *ὁ δὲ παρὰ τὸν κοινὸν τῶν πρεσβευτῶν θεσμὸν, εἶχεν ἐν δεσμοῖς· Ille Avarorum legatos contra jus legationum in vinculis habuit.* Vide Ern. Cothmannum responso XXXII. num. 29. & sequentibus, volumine V. [Non *Justinus* II. Legatos *Avarum*, sed *Bajanus*, horum Rex, *Justini* legatos, Vitalianum & Comitan, in vincula conjecit: *Excerpt. Legat.* pag. 90. *ed. Hoesch.* J. B.]

GRONOVII.

7 *Privilegia ex jure communi*] Eatenus admittenda, quatenus recepto juri non derogant.

8 *Ex mero jure civili*] Edicto aliquo aut constitutione reipublicæ ad solius illius statum pertinente.

GRO-

sunt [h] Taciti. Sed interdum tales qui sunt, jus legationis nanciscuntur fide data, ut olim [i] fugitivi in [illegible] Pyrenæo.

III. 1. Duo autem sunt de legatis quæ ad jus gentium referri passim videmus, prius [f] ut admittantur, deinde ne violentur. De priore locus est Livii, [k] ubi Hanno senator Carthaginiensis in Annibalem sic invehitur: *Legatos ab sociis & pro sociis venientes bonus Imperator vester in castra non admisit: jus gentium sustulit.* Quod tamen non ita crude intelligendum est: [g] non enim omnes admitti præcipit gentium jus; sed vetat sine causa rejici. Causa esse potest ex eo qui mittit, ex eo qui mittitur, ex eo ob quod mittitur.

2. Melesippus Lacedæmoniorum legatus, [l] auctore Pericle, dimissus est extra fines agri Attici, quod ab hoste armato veniret. Sic [h] senatus Romanus [m] negavit se Carthaginiensium legationem admittere posse, quorum exercitus esset in Italia. Persei adversus Romanos bellum molientis [n] legatos non admiserunt Achæi. Sic Totilæ sæpe perfidi legationem rejecit Justinianus, [o] & Gothi, qui Urbini erant, Belisarii oratores. Cynæthensium quoque, ut gentis sceleratæ, legatos undique pulsos narrat [p] Polybius. Secundi exemplum est in Theodoro, qui ἄθεος vocabatur, [q] quem a Ptolemæo ad se missum audire Lysimachus noluit; idemque aliis evenit peculiaris odii causa. (bb) *Tertium quod diximus* locum habet, [i] ubi causa mittendi aut suspecta est, ut Rhabsacis [r] Assyrii legatio ad populum concitandum merito suspecta erat Ezechiæ, aut non ex dignitate aut temporibus conveniens. Sic Ætolis denuntiarunt Romani, [s] ne quam legationem mitterent, nisi permissu Imperatoris: Perseo ne Romam mitteret, [t] sed ad L[illegible] [illegible]

[h] An. III. cap. 73.
[i] Cæs. l. III. de bello civ. cap. 19.
[k] Lib. XXI. cap. 10.
[l] Thuc. L. II. c. 12.
[m] Zonar. Tom. II. (Lib. IX. cap. 13. Ed. Reg.)
[n] Liv. L. XLI. c. 29.
[o] Procop. L. III. c. 37. & L. II. cap. 19.
[p] Lib. IV. cap. 21.
[q] Diog. Laërt. II. 102.
[r] 2 Regum XVIII. 36.
[s] Livius L. XXXVII. cap. 49.
[t] Lib. XXXII. cap. 36.

GROTII.

f *Ut admittantur*] Donatus ad prologum Hecyræ: *Oratorem audire oportere jus gentium est.* (Ad vers. 1.)

g *Non omnes admitti præcipit gentium jus*] Vide Cassiodorum [illegible] anno CIↃIↃLXXI [illegible] propositarum [illegible]

h *Senat*[illegible] [illegible]

de Servium ad VII. Æneid. (vers. 168.)

i *Ubi causa mittendi aut suspecta est*] Sic Ambros. [illegible] [illegible] in Hispaniam [illegible]

: & Jugurthæ [u] legatis edictum [k] intra decem dies excederent, ni regnum & regem deditum venis- Optimo autem jure rejici possunt, quæ nunc in unt legationes assiduæ, quibus quam non sit opus mos antiquus, cui illæ ignoratæ. *u Sallust. Bell. Jugur. cap. 30.*

1. [1] De non violandis legatis difficilior est quæ- t varie a claris hujus sæculi ingeniis tractata. Vi- um autem habemus de legatorum personis, deinde mitibus eorum ac bonis. De personis alii ita sen- , jure gentium vim duntaxat injustam a legatorum oribus arceri: censent enim [7] privilegia ex jure muni interpretanda. Alii non omnibus de causis nt legato vim inferri posse, sed ita demum si jus ium ab eo læsum sit, quod satis late patet: nam in gentium jus naturæ includitur, ita ut ex omnibus tis puniri jam legatus possit, nisi quæ [3] ex mero e civili oriuntur. Restringunt hoc alii ad ea, quæ ntra statum reipublicæ, aut dignitatem ejus, ad quem gatus mittitur, fiunt: quod ipsum sunt qui periculo- m putant & querelas exponendas ei, qui misit, ejus- e arbitrio permittendum legatum. Sunt & qui pu- m consulendos reges aut gentes quarum nihil inter- : quod prudentiæ esse potest, juris non potest. n. Rationes quas pro se quisque afferunt nihil defi- e concludunt: quia jus hoc non ut jus naturale ex tis rationibus certo oritur, sed ex voluntate gen- t modum accipit. Potuerunt autem gentes, aut o- no cavere legatis, aut cum certis exceptionibus: & hinc utilitas stat pœnæ in gravia delinquentes &

GRONOVII. [illegible] ... gestatum in vinculis habuit. Vide Em. Crûmmerum [illegible] ... & sequentibus, [illegible] ... [illegible] Legatos [illegible], sed [illegible], [illegible] legatos, Violatum & Co- [illegible], in vincula conjicit: [illegible] [illegible] pag. [illegible]

[illegible] NOVII. [illegible] jure communi] [illegible] [illegible] civili] [illegible] [illegible] reipublicæ [illegible]

Gen-

Polybius ei factum narrat qui Romæ obſidibus fugiendi cauſam præbuerat. Unde obiter datur intelligi, quod alio tempore legatus Tarentinorum, 17 qui idem deliquerat, virgis cæſus eſt, id eo eveniſſe, n quod Tarentini victi ſub Romanis eſſe cœpiſſent. Si crimen ſit atrocius & ad publicum malum ſpectans, o remittendus erit legatus ad eum qui miſit, cum poſtulato ut eum puniat aut dedat, quomodo Gallos poſtulaſſe legimus, ut a ſibi dederentur Fabii.

a Liv. v. 36.

6. Sed, quod ſupra diximus aliquoties, humana jura omnia ita eſſe comparata, ut non obligent in ſumma neceſſitate, id de hoc quoque præcepto ſanctimoniæ legatorum obtinebit. Verum is apex neceſſitatis non eſt in ſumtione pœnæ, quam & aliis in caſibus tolli jure gentium infra apparebit, cum de ſolennis belli effectibus agemus: multo minus in loco, tempore ac modo ſumendæ pœnæ, ſed in præcautione gravis mali, præſertim publici. Quare ut obviam eatur imminenti periculo-

rico Gentil. De Legat. II. 21. qui ait: *ut in* Selectis *habet Polybius.* Ibi autem certe nihil tale. *J. B.*]

GROTII.

n *Quod Tarentini victi ſub Romanis eſſe cœpiſſent*] Sic Carolus V. legato ducis Mediolanenſis, ut ſubditi ſui, imperavit ne a comitatu ſuo abſcederet. Guicciardinus (Libro XVIII. pag. 472.) indicato jam loco.

o *Mittendus erit legatus ad eum qui miſit*] Dion in excerptis legationum: ὅτι νεανίσκοι τινὲς καρχηδονίων πρέσβεις εἰς τὴν Ῥώμην ἐλθόντες, ὑβρίσαντες, ἐπέμφθησαν μὲν εἰς τὴν καρχηδόνα, καὶ ἐξεδόθησαν σφίσιν, οὐκ ἔπαθον δὲ ὑπ' αὐτῶν δεινὸν οὐδὲν, ἀλλ' ἀφείθησαν· *Cum juvenes quidam legati a Carthagine Romam veniſſent, ibique contumelioſe quædam feciſſent, miſſi ſunt Carthaginem, traditique Carthaginienſibus, ab his vero nihil illis nocitum eſt, ſed dimiſſi ſunt incolumes.* (Exc. *Fulv. Urſin.* num. 18. ubi ex incogitantia Auctor noſter poſtrema verba male vertit, pro: *Traditique illis*, ſcilicet, *Romanis*, non *Carthaginienſibus*, a quibus contra Legati dediti ſunt. *J. B.*) [Imo vero legendum eſt apud *Dion.* pag. 66. Edit. Reim. ἐλθόντας, uti primus egregie animadvertit Cl. P. WESSELING in *edit. Dion.* Reimar. pag. 1500., & adprobavit Cl. *Reimar.* in Addend. ad *Dion. Caſſ.* pag. 1695.—— Sic ſenſus erit: *Cum juvenes quidam legatos Carthaginienſium Romam venientes petulanter tractaſſent, miſſi quidem fuere Carthaginem, illiſque* (Carthaginienſibus) *dediti ſunt; ab his vero, &c.*—— ſic eadem erit hiſtoria, quam referunt *Livius* Lib. XXXVIII. cap. 42. & *Val. Max.* Lib. VI. cap. 6. §. 3., ſed non huc, aſt ad Cap. 21. §. 4. pertinebit, ubi nec Auctor illius oblitus eſt.—— Vitiata loci lectio cum Auctori noſtro, tum Cl. *Barbeiracio* impoſuit; & denuo ad *Bynkershoek.* de foro Legat. Cap 18. §. 7. num. 6. p. m. 215. *M. T.*]

GRONOVII.

17 *Qui idem deliquerat*] Obſidibus fugæ occaſionem dederat. *Livius* 25, 7.

riculo, si alia nulla est ratio idonea, & retineri & [18] interrogari legati poterunt. Ita consules Romani Tarquinii [p] legatos deprehenderunt, [q] [19] literarum in primis habita cura, ut Livius loquitur, ne interciderent.

7. Quod si vim armatam intentet legatus, sane occidi poterit, non per modum pœnæ, sed per modum naturalis defensionis. Sic Fabios, quos [20] violatores juris humani [b] Livius vocat, Galli occidere potuerunt. Itaque apud Euripidem Heraclidis Demophon fecialem ab Eurystheo missum & vi supplices abripere conantem vi prohibuit, & cum ille diceret (ff): [b] Lib. v. cap. 36.

Tun' fecialem cædere huc missum audeas?

Respondet:

Ni fecialis dexteram a vi temperet.

Huic feciali nomen fuisse [r] Copreo, [s] & quia vi ageret

GRONOVII.

18 *Interrogari*] Examinari *more reorum. Sallust.* Catil. 31. & *testium. Suet.* Octav. 56.

19 *Literarum*] Quas a Juniis, Vitelliis, Aquiliis nobilibus adolescentibus conspiratis ad Tarquinium acceperant. *Liv.* 2, 4.

20 *Violatores juris*] Quia ad quos missi fuerant de pace legati, adversus eos sine auctoritate publica sumtis armis pugnaverant. *Liv.* 5, 36.

(ff) Chorus est, qui loquitur heic, non Fecialis, vers. 272. Quamquam & in *Excerptis ex Trag. & Comic. Græcis*, Auctor, nescio quare, id Feciali tribuat. *J. B.*

GROTII.

p *Legatos deprehenderunt*] Pelopidas in vincula conjectus ab Alexandro Pheræo, quod, legatus cum esset, Thessalos ad libertatem concitaret. Plutarchus, (Pag. 292.) & Latinus scriptor vitæ Pelopidæ. [*Corn. Nep.* cap. 5.)

q *Literarum in primis habita cura*] Vide Serranum in Henrico IV. [Aut potius Auctorem Supplementi *Monliardum*, pag. 844. *Edit. Francof.* 1627. qua usus videtur Auctor. Neque enim *Serranus* ultra regnum *Caroli* VII. processit. Ceterum agitur ibi de eo, qui a Secretis erat Legato *Hispaniæ*, propter proditionem, simul cum *Macrargo*, in custodiam dato. *J. B.*]

r *Copreo*] Vide Iliados O. (Vers. 639.)

s *Et quia vi ageret*] Sic interpretandum, quod Theodahatus Gothus Justiniani legatis dicit apud Procopium Gotthicorum 1. (cap. 7.) σεμνὸν μὲν τὸ χρῆμα τῶν πρέσβεων καὶ ἄλλως ἔντιμον καθέστηκεν εἰς πάντας ἀνθρώπους. τοῦτο δὲ τὸ γέρας εἰς τόδε οἱ πρέσβεις ἐν σφίσιν αὐτοῖς διασώζουσιν, ἐσότε σφετέρᾳ ἐπιεικείᾳ φυλάξωσι τὸ τῆς πρεσβείας ἀξίωμα. κτείνειν γὰρ ἄνδρα πρεσβευτὴν ἐνδίκως νενομίκασιν ἄνθρωποι, ὅταν ἢ εἰς βασιλέα ὑβρίσας φαίνηται, ἢ γυναικὸς ἄλλῳ ξυνοικούσης εἰς εὐνὴν ἔλθοι· *Sanctum apud homines legatorum nomen, plenumque honoris. Sed hoc jus legati sibi tamdiu servant, quamdiu sua modestia legationis dignitatem tuentur. Ita enim existimant homines, fas esse vel interficere legatum, si is in prin-*

ret a populo Atheniensi interfectum, narrat Philostratus [c] vita Herodis. Distinctione non dissimili solvit Cicero [d] quæsitum illud, an patrem patriæ proditorem filius accusare debeat. Vult enim debere ad avertendum periculum imminens, non autem vitato jam periculo in facti pœnam.

c *Vit. Soph.* II. 5.
d *Off.* III. 23.

V. 1. Ea vero quam dixi lex, de vi legatis non inferenda, intelligenda est eum obligare ad quem missa est legatio, atque ita demum si admisit, quasi scilicet ab eo tempore tacita pactio intercesserit. Cæterum denuntiari & potest & solet, ne mittantur legati; alioqui pro hostibus fore: ut Ætolis [e] a Romanis est denuntiatum, & olim [21] a Romanis [f] Vejentibus edictum ni facesserent urbe, daturos [22] quod Lars Tolumnius dedisset: & Romanis a [g] Samnitibus, si quod adiissent in Samnio concilium, haud inviolatos abituros. *Non pertinet* ergo hæc lex ad eos per quorum fines, non accepta venia, transeunt legati: nam [t] siquidem ad hostes eorum eunt,

e *Liv.* XXXVII. cap. 49.
f *Idem* IV. c. 58.
g *Livius*, X. 12.

principem ad quem mittitur sit injuriosus, aut alienum matrimonium violet. Legati vero, cum ostendissent longissime se abesse ab adulterii suspicione, quorum ne exitus quidem sine custode essent, addunt prudenter: Τοὺς λόγους δὲ ὅσους ἂν ἐκ τοῦ πέμψαντος ἀκηκοὼς εἴπῃ, οὐκ αὐτὸς τὴν ἐντεῦθεν αἰτίαν, εἴγε οὐκ ἀγαθοὶ τυγχάνουσιν ὄντες, εἰκότως ἂν λάβοι. ἀλλ' ὁ αὐτὸν κελεύσας φέροιτο δικαίως τὸ ἔγκλημα τοῦτο. τῷ δὲ πρεσβευτῇ τὸ τὴν ὑπουργίαν ἐκτελέσαι περίεστι μόνον· *Si legatus ea dixerit quæ audivit a principe qui ipsum misit, ea si non sint commoda, præstare non ipse debet culpam, sed qui eum misit: ipsi quippe nihil aliud concessum est quam ministerio mandato fungi.* Vide & *Camdenum* indicato jam loco anni CIƆIƆLXXI.

t *Siquidem ad hostes eorum eunt, aut ab hostibus veniunt*] Siculi Atheniensium socii legatos Syracusanorum missos ad civitates alias cepere; Thucydides Lib. VII. (c. 32.) Sic & Argivi cepere legatos Athenis a factione paucorum missos & Argos perduxere. Idem Thucydides Libro VIII. (cap. 86.) Legatos Ætolorum ad Romanos intercepere & pretium eis extorsere Epirotæ. horum unus literis Romanorum liberatus. *Polybius* in excerptis legationum num. 27. De Gallorum ad Turcam legatis quos in Pado Hispani cepêre & occiderunt, vide judicia *Parutæ Libro* XI. *Bizari* Libro XXI. de *Flandriæ* civitatum legatis ad Gallum captis a Maximiliano, Crantzium Saxonicorum XII. 33. Laudatur Belisarii clementia, quod Gelimeris legatis in *Hispaniam* missis & ab Hispania reversis Carthaginem, quæ jam facta erat Romanorum, pepercerit. Procopius Vandalicorum I. [Cap. 24. Secundum exemplum, e *Thucydide* petitum, non adcurate refertur. Legati enim per proditionem traditi fuere *Argivis* a Paraliis. *J. B.*]

GRONOVII.

21 *A Romanis Vejentibus*] Immo a Vejenti senatu legatis Romanis, *Liv.* 4, 58.

22 *Quod Lars Tolumnius*] Qui legatos Romanos ad se missos interfecerat.

GRO-

eunt, aut ab hostibus veniunt, aut alioqui hostilia moliuntur, interfici etiam poterunt, quod [h] Athenienses fecerunt legatis inter Persas & Spartanos, Illyrii legatis inter [23] Essios & Romanos: multoque magis [24] vinciri, quod constituit [k] Xenophon in quosdam, Alexander in eos, [l] qui Thebis & Lacedæmone ad Darium missi erant, Romani in [m] legatos [u] Philippi ad Annibalem, & [n] Latini in legatos Volscorum.

2. Tale si nihil sit & male tractentur legati, [x] non illud jus gentium, de quo agimus, sed amicitia & dignitas aut ejus qui misit, aut ejus ad quem eunt, violata censebitur. Justinus [o] de Philippo posteriore Macedonum rege: *Legatum deinde ad Annibalem jungendæ societatis gratia cum epistolis mittit: qui comprehensus & ad senatum* (Romanum) *perductus incolumis dimissus est, non in honorem regis, sed ne, dubius adhuc, indubitatus hostis redderetur.*

VI. Cæterum admissa legatio [y] etiam [25] apud hostes, tanto magis [26] apud inimicos, præsidium habet juris gentium. Caduceatoribus in bello pacem esse dixit [p] Diodorus Siculus. Lacedæmonii, qui Persarum feciales interfecerant, [q] eo dicuntur συγχέαι τὰ πάντων ἀνθρώπων νόμιμα, *confudisse omnium hominum jura. Si quis legatum hostium pulsasset, contra jus gentium id commissum esse existimatur, quia sancti habentur legati*, inquit [r] Pomponius. Et Tacitus hoc jus de quo agimus vocat, [s] *hostium jus & sacra legationis & fas gentium.* Cicero prima Verrina: *Nonne legati inter hostes incolumes esse debent?* Seneca de ira: [u] *Violavit legationes rupto*

h Thuc. L. II. c. 67.
i App. de bello Ill. pag. 760.
k Lib. VI. de exp. Cyri, c. 3. § 7.
l Arrian. L. II. c. 15.
m Livius, L. XXIII. cap. 33.
n Dion. Halic. VI. 25.
o L. XXIX. cap. 4.
p Lib. V. cap. 75.
q Herodot. VII. 137.
r L. ult. D. de legation.
s Ann. I. cap. 42.
t Cap. 33.
u Lib. III. cap. 2.

GROTII.

u *Philippi ad Annibalem*] Vide Appianum in excerptis legationum num. 19.

x *Non illud jus gentium de quo agimus*] Aliud sit si quis extra fines suos insidias ponat legatis alienis. eo enim jus gentium violaretur. Et hoc continetur in Thessalorum oratione contra Philippum, apud Livium, (XXXIX. 25.)

y *Etiam apud hostes*] Vide loca modo producta ad §. 1. Donatus ad illud Eunuchi: CONVENIRE ET COLLOQUI. *Sic pronunciandum est, ut quasi dicat, liceat per te, miles, quod etiam inter hostes & in bello licet.* (In Act. III. Scen. 2. vers. 14.)

GRONOVII.

23 *Essios*] Issæos ab insula *Issa* Illyrico objacente.

24 *Vinciri*] Custodiæ dari. *Justin.* 2, 15.

25 *Apud hostes*] Inter quos bellum declaratum est.

26 *Apud inimicos*] Inter quos sine bello simultas est.

x Lib. IV. cap. 17. *to gentium jure.* Livio [x] cædes ruptura jus gentium, scelus, causa nefanda. cædes impia [y] dicitur in histo-
y Ibid. cap. 32. ria legatorum, quos Fidenates occiderant. Et alibi:
z L. XXIV. cap. 33. [z] *Legatis in periculum adductis ne belli quidem jura relicta erant.* Curtius: [a] *Caduceatores qui ad pacem eos com-*
a Lib. IV. cap. 2. *pellerent misit, quos Tyrii contra jus gentium occisos præcipitaverunt in altum.* Merito sane: nam & in bello plurima incidunt negotia, quæ nisi per legatos transigi non possunt, & ipsa pax vix est ut aliter coëat.

VII. Solet & illud quæri, an jure talionis interfici, aut male tractari legatus possit ab eo veniens qui tale quid patraverit. Et sunt quidem ultionis talis exempla in historiis satis multa: sed nimirum historiæ non tantum quæ juste, sed & quæ inique, iracunde, impotenter facta sunt memorant. Jus gentium non tantum mittentis cavet dignitati, sed & ejus qui mittitur securitati: quare cum hoc quoque tacite contrahitur. Huic ergo fit injuria, etiam si ei qui misit nulla fiat. Non igitur magnanime tantum, sed & ex jure gentium Scipio,
App. de bello Pun. p. 19. Ed. H. Steph. [b] qui postquam legati Romanorum a Carthaginiensibus male essent habiti, ductis ad se Carthaginiensium legatis, & quid fieri deberet interrogatus respondit, [z] nihil tale quale factum esset a Carthaginiensibus. Addit Li-
c Lib. XXX. cap. 25. vius [c] dixisse eum, nihil se facturum institutis populi Romani indignum. Valerius Maximus consulibus Ro-
d Lib. VI. c. 6. n. 2. manis in facto simili, [d] sed antiquiore hanc tribuit vocem: *Isto te metu, Hanno, fides civitatis nostræ liberat.* Nam tunc quoque Cornelio Asinæ, contra jus legationis, injectæ a Pœnis catenæ fuerant.

VIII. 1. Comites quoque & vasa legatorum sui generis sanctimoniam habent, unde in antiquo fecialium
e Livius, I. 24. carmine [e] erat: *Rex, facisne me tu regium nuntium populi*

GROTII.

z *Nihil tale quale factum esset a Carthaginiensibus*] Diodorus Siculus in excerptis Peiresianis: Σκιπίων οὐκ ἔφη δεῖν πράττειν ὃ τοῖς Καρχηδονίοις ἐγκαλοῦσιν. *Dixit Scipio, non esse id faciendum quod ipsi in Carthaginiensibus accusarent.* (Pag. 290) & Romani ipsi legatos, jam comperto Carthaginiensium facto, dimiserunt. Vide Appianum. Constantius Titianum a Magnentio ad se missum remisit, quanquam Philippum a Constactio missum ad se retinebat Magnentius. Zosimus Libro II. (Cap. 49. *Ed. Cellar.*) Vide & historias apud Cromerum Libris XIX. & XXI. & Parutam, de legatis Venetis in itinere in Galliam retentis, Lib. VII.

puli Romani Quiritium? vasa comitesque meos? Et lege Julia f de vi publica teneri pronuntiantur non modo qui legatos, sed & qui comites eorum injuria affecerunt. Sed hæc a sancta sunt accessorie, & proinde 27 quatenus legato videtur. Itaque si quid comites gravius deliquerint, postulari a legato poterit ut eos dedat. b Vi enim abstrahendi non sunt: quod cum factum esset ab g Achæis in Lacedæmonios quosdam, qui cum legatis Romanis erant, (gg) vociferati sunt Romani jus gentium lædi: quo referri etiam potest Sallustii judicium de Bomilcare, quo supra usi sumus. Quod si dedere eos nolit legatus, eadem scilicet facienda erunt 28 quæ modo de legato diximus.

f *L. 7. D. ad l. Jul. de vi publ.*

g *Pauf.* Libro VII. *seu Achaic.* c. 14. pag. 556. *Ed. Kuhn.*

2. Ipse autem legatus an jurisdictionem habeat in familiam suam, & c an jus asyli in domo sua pro quibusvis eo confugientibus, (hh) ex concessione pendet ejus apud quem agit. Istud enim juris gentium non est.

IX. Bona quoque legati mobilia, & quæ proinde habentur personæ accessio, pignoris causa, aut ad solutionem debiti capi non posse, nec per judiciorum ordinem, nec, quod quidam volunt, manu regia, verius est: nam omnis coactio abesse a legato debet, tam quæ res ei necessarias quam quæ personam tangit, quo plena ei sit securitas. Si quid ergo debiti contraxit, &, ut fit, res soli eo loco nullas possideat, ipse compellandus erit amice, & si detrectet, is qui misit, ita ut ad postre-

GROTII.

a *Sancta sunt accessorie, & proinde quatenus legato videtur*] Vide Fraxini Canæi epistolas, paginis 75. & 279.

b *Vi enim abstrahendi non sunt*] Serranus Henrico IV. [Aut potius Auctor Supplementi, eodem loco, quem indicavimus, in §. 4. Not. *q*. J. B.]

c *An jus asyli in domo*] Distingui ferme hac in re solent crimina. Vide Parutam Libro X. ubi rex Galliæ hanc ob causam iratus pacatur. Vide eundem Libro IX.

GRONOVII.

27 *Quatenus legato videtur*] Quatenus ea sancta & jus suum participantia velit, adeo ut vasa possit obligare aut alienare, comites ad pœnam tradere.

28 *Quæ modo de legato*] Ut querela deferatur ad mittentem.

(gg) Exemplum istud male refertur & aptatur. Consule locum *Pausaniæ*, quem in ora libri distinctius indicavimus. *J. B.*

(hh) Vide Celeberrimi THOMASII Dissertationem *De jure asyli, Legatorum ædibus competente*, quæ inter Lipsienses XVI. numero est. *J. B.* [& *Bynkersh.* de Foro Legat. cap. 21. *M. T.*]

ftremum ufurpentur [29] ea, quæ adverfus debitores extra territorium pofitos ufurpari folent.

X. 1. Nec metuendum eft quod quidam putant, ne fi id juris fit nemo inveniatur qui cum legato contrahere velit. Nam & regibus qui cogi nequeunt non defunt creditores, & apud quosdam populos moris fuiffe docet [h] Nicolaus Damafcenus, ut de contractibus [30] qui in creditum iiffent jus nullum redderetur, non magis fcilicet quam adverfus ingratos: ita ut cogerentur homines, aut pariter implere contractum, aut contenti effe nuda fide debitoris. Et optat hunc rerum ftatum [d] Seneca: *Utinam quidem perfuadere poffemus, ut pecunias creditas tantum a volentibus acciperent: utinam nulla ftipulatio emtorem venditori obligaret: nec pacta conventaque impreffis fignis cuftodirentur. Fides potius illa fervaret & æquum colens animus.* Perfis quoque Appianus ait [i] difplicuiffe: [e] *τὸ κιχρᾶσθαι ὡς ἀπατηλόν τε καὶ φιλοψευδὲς, pecuniam creditam fumere, ut quæ res fraudibus & mendaciis effet obnoxia.*

[h] Excerpt. Peirefc. pag. 522. e Stob. Serm. 44.

[i] Civil. 1. p. 382. Ed. H. Steph.

2. De Indis idem narrat [k] Ælianus: cui confentit Strabo his verbis: [l] *Δίκην δὲ μὴ εἶναι πλὴν φόνου καὶ ὕβρεως. οὐκ ἐπ' αὐτῷ γὰρ τὸ μὴ παθεῖν ταῦτα. τὰ δ' ἐν τοῖς συμβολαίοις ἐπ' αὐτῷ ἑκάστῳ· ὥστε ἀνέχεσθαι δεῖ, ἐάν τις παραβῇ τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ προσέχειν ὅτῳ πιστευτέον, καὶ μὴ δικῶν πληροῦν τὴν πόλιν· Judicia non effe nifi de cæde & injuria: quia homo præftare non poffit ne in ea incidat: at contractus in cujusque effe poteftate: ideo* [31] *ferendum fi quis fidem violet: & ante videndum cui quisque credat, non autem litibus implendam civitatem.* A Charonda quoque conftitutum fuit, [m] ne quis actionem haberet qui [32] de pre-

[k] Var. Hift. Lib. 4. cap. 1.

[l] Lib. 15. p. 709.

[m] Stob. de leg. Tit. 44.

GROTII.

d *Seneca*] De Beneficiis III. 15.

e Τὸ *κιχρᾶσθαι*] Τὸ ὀφείλειν χρέος pro eodem dixit Herodotus Clio, (feu Lib. 1. cap. 138.)

GRONOVII.

29 *Ea, quæ adverfus*] Dentur repreffaliæ.

30 *Qui in creditum iiffent*] Quibus mutuum factum effet, nulla daretur actio creditori. l. 2. D. *de reb. cred.* & *res in creditum abire*. l. 5. *de tributor. act.* l. 3. *ad SC. Macedon.*

31 *Ferendum fi quis*] Non puniendum lege, cum fatis fit punitus amiffo pudore.

32 *De pretio habuiffet fidem*] De pecunia accipienda pro re vendita crediliffet emtoris promisfioni.

pretio habuisset fidem : quod & [f] Platoni placuit. Notatum & [n] Aristoteli : παρ' ἐνίοις δὲ τούτων οὐκ εἰσὶ δίκαι, ἀλλ' οἴονται δεῖν στέργειν τοὺς πίστει συναλλάξαντας· *apud quosdam de his rebus judicia non sunt: existimant enim homines contentos esse debere fide quam sunt secuti.* Et alibi: [o] ἐνιαχοῦ τ' εἰσὶν νόμοι, τῶν ἑκουσίων συμβολαίων δίκας μὴ εἶναι, ὡς δέον ᾧ ἐπίστευσε διαλυθῆναι πρὸς τοῦτον καθάπερ ἐκοινώνησεν· *Est ubi leges de* (ii) *credito jus reddi vetant, quasi privatim tantum cum eo agendum sit, cum quo quis contraxit & cujus fidem secutus est.* Quæ contra hanc sententiam adferuntur ex jure Romano, non ad nostros legatos, sed ad provinciales aut municipales pertinent.

n *Ethic. Nic.* VIII. 15.

o *Ibid.* [illegible] 1.

XI. Bellorum, quæ ob male habitos legatos suscepta sunt, plenæ sunt g profanæ historiæ. Exstat & h in sacris libris memoria belli quod eo nomine David *p* gessit adversus Ammonitas. Nec aliam causam justiorem existimat Cicero *q* adversus Mithridatem.

p 2 *Sam.* x.

q *Pro Leg. Man.* c. 5.

GROTII.

f *Platoni*] VIII. de Legibus, (Pag. 849, 850. Tom. II. *Ed. H. Steph.*)

g *Profanæ historiæ*] Romani ob d bellum suscepere in Senonas. Appianus excerpto legationum 4. & 10. In Illyrios & Ligures. Polybius excerpto legationum 125. & 134. In Issios. Dion, exc. legationum 11. In Corinthios. Livius Libro LII. Epitom. In Tarentinos. Dionysius Halicarnassensis excerpto legationum 4. (Pag. 709, 710. *Ed. Oxon.*) Francorum & Germanorum exempla habes apud Aimoinum Libro III. cap. LXI. & LXXXVIII. & Withikindum Libro II. [add. locum *Livii* Lib. I. cap. 14. quem vid. infra Cap. 21. §. 2. num. 5. *M. T.*]

h *In sacris libris*] Vide Chrysostomum ad Stagirium Libro III. (Tom. VI. pag. 129. *Edit. Eton. Savil.*)

(ii) Vertendum erat, *de contractibus voluntariis*, ut Græca sonant. Ceteroquin vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. cap. 2. §. 3. Not. 1. *J. B.*